ספר

עין יעקב

בו

נקבצו באו יחד כל אגדות ומדרשים המפוזרים בכל הש״ס, עם

פירש״י ותוספות ז״ל וחידושי הרמב״ן והריטב״א והרשב״א והר״ן ז״ל.

אשר נאספו וקבצו ע״י הרב החכם ... רבי יעקב כמ״ר שלמה ז׳ חביב זצוק״ל:

ועוד נוספו עליו אגדות הירושלמי עם פי׳ המלות מבעל ס׳ הערוך ועוד חדושים יקרים מפנינים.

ועל כלם יחדו

חידושי רבינו הגאון מהרש״א ז״ל.

גם

חידושי הרב הגדול המופלג כבוד מוהר״ר יאשיהו פינטו בן הר״ר יוסף פינטו נ״ע, הנקראים בשם

חידושי הרי״ף ז״ל, עם חידושי הרב הגאון בעל קיקיון דיונה ז״ל, ועוד נוסף מקרוב

ספר בית יהודה להרב החכם כבוד מוהר״ר יהודה אריה די מודינא ז״ל, גם חדושי קהלת שלמה

להרב מוהר״ר זלמן ווין מגלוגא יע״א.

ועתה הוספנו מחדש עוד ספר יקר הנקרא בשם

עיון יעקב

והוא חידושים על כל אגדות הבבלי להרב הגאון הגדול בעל המחבר ספר חק יעקב כמבואר בהקדמתו:

חלק שלישי

[illegible] זוסמאן יעבץ ובנו מוה״ר אברהם יעבץ נ״י

שנת כתר״ז לפ״ק

שטעטטין.

בדפוס של ע. שרענצעל.

מסכת מועד קטן

א **פיסקא** ומציינין על הקברות במועד א"ר"ש בן פזי
דף ה רמז לציון קברות מן התורה מנין שנאמר
יחזקאל לט °וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון א"ל רבינא לרב אשי
הא מקמי דליתי יחזקאל (מנא לן) [מאן אמר] ולטעמיך
הא דא"ר חסדא דבר זה בתורת משה רבינו לא למדנו
שם מד עד שבא יחזקאל בן בוזי ולמדנו °כל בן נכר ערל לב
וערל בשר לא יבא אל מקדשי הא מקמי דליתי יחזקאל
(מנא לן) [מאן אמר] אלא גמרא גמירי לה ואתא
יחזקאל ואסמכיה אקרא הכי נמי גמרא גמירי לה
ואתא יחזקאל ואסמכיה אקרא רבי אבהו אמר מהכא
ויקרא יג °וטמא טמא יקרא טומאה קוראה ואומרת לו פרוש
וכן א"ר עוזיאל בר בריה דרבי עוזיאל (משמיה) רבה
טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש והאי להכי הוא
דאתא האי מיבעי ליה לגופיה דתניא וטמא טמא יקרא
צריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים
איוב (וכי מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים ורבים
יבקשו עליו רחמים) א"כ לכתוב וטמא יקרא מאי וטמא
טמא יקרא ש"מ טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש
שם יט אביי אמר [מהכא] °ולפני עור לא תתן מכשול רב פפא
ישעיה נז אמר °ואמר סולו סולו פנו דרך. ר' חנינא [חיננא] (בריה
שם דרב אידי) אמר °הרימו מכשול מדרך עמי רבי יהושע
שמות יח בריה דרב אידי אמר °והודעת להם את הדרך ילכו בה
ויקרא טו ואת המעשה. מר זוטרא אמר °והזרתם את בני ישראל
שם יח מטומאתם רב אשי אמר °ושמרתם את משמרתי עשו
תהלים נ משמרת למשמרתי. רבינא אמר °ושם דרך אראנו
בישע אלהים. אריב"ל כל השם אורחותיו (בעוה"ז) זוכה
ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר ושם דרך אראנו
בישע אלהים אל תקרי ושם אלא ושם. ר' ינאי הוה ליה
ההוא תלמידא דכולי שתא הוה מקשי ליה ובשבתא
שם ע"ב דריגלא לא מקשי ליה °קרי עליה ושם דרך אראנו
בישע אלהים:

מציינין על הקברות. שעושין סימן על הקברות בסיד ומ' כדי שלא ילכו אוכלי תרומה לשם: וראה עצם ובנה אצלו ציון. יחזקאל היה מתנבא על העתיד לבא שימצאו ישראל לזכך על עצמות הפגרים שמושלכים באהלים ורמז הוא שבא בא סכנות [אלא] להזהיר ולומר שיראה אדם עושי לוין (דמשום היינו אין לריך ללוין): (כל בן נכר ערל לב. שנהגכרו מעשיו לאביו שבשמים שמעשה ערל לב ושנד מיו כדמפרש בפ"ב דזבחים וכהן) ערל בשר. שמתו אחיו מחמת מילה ולא רלו למול מיראים פן ימות גם הוא כאחיו לא יבא אל מקדשי לשרתני שאסורין בעבודה: גמירי לה. מסיני: טמא יקרא. רמז שהטומאה קוראה לו פרוש ולא תבא שלום ואתו זו לוין: אביי אמר. רמז ללוין מהכא: לא תתן מכשול. שמו לוין [על הטומאה שלא יהו] (שלא יכשלו בני אדם באכילת תרומה ויסיו) נכשלים בה טמאי תרומה וטהרות: פנו הדרך. עשו דרך פנוי ללכת בו: והזרתם. הפרישם (כל חד וחד מעמים דכתבים קאמר): משמרת. היינו תרומה דכתיב משמרת תרומותי שלריכה שמור מטומאה: עשו לה משמרת. לוין שלא תטמא: ושם דרך. (משום דרך אראנו שמושם לוין) [שעושין סימן באיזה דרך ילכו]: השם אורחותיו. (משום ו) מחשב הפסד מלוה כנגד שכרה (ושכר עבירה כנגד הפסדה]: אל תקרי ושם. בשמאל אלא ושם בעין [כמו שומן]: בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה. משום דאתו כולי עלמא לפירקא והוי מקשי ולא הוה מלי לפרוקיה והוה מכסיף: קרי עליה ושם דרך. שמחשב בשעה איסור ממון להקשות ולוה ממון שלא להקשות:

מהרש"א וטמא טמא יקרא טומאה כו'. וי"ל הכא ניחא ליה לאתויי קרא דכתיב באורייתא כדפריך לעיל הא מקמיה דאתא יחזקאל ומאן אמרה ובהאי קרא דאורייתא אית ליה פירכא דמיבעי ליה לכדתני' לריך להודיע לערו כו' אלא גבי רב פפא דמייתי נ"כ מקרא דנביאים הוכרח התוס' לומר דכל חד וחד נקט ומאי דהוה מסיק אדעתיה כו' ומאי דלא מסיק חבריה אדעתיה עכ"ל והוא דחוק דכמה מקראי דאורייתא לא מסקי אדעתייהו ודנביאים מסקי אדעתייהו ויותר קשה מאי דדריש ליה מקרא דהרימו מכשול מדרך וגומר סילק לא אסיק אדעתיה ריפא. דההוא קרא פנו דרך ונראה לפרש דסבירא להו להנך פירכא קלת ומאן דדרש מהנה אלא לוין טמאה. קרא ודאי מפורש ספי במיירא ומשום הכי אית ליה פירכא דההוא לעתיד במלחמות גוג כתיב ולא בזמן הזה והך דרבא דטמא טמא יקרא אית להו פירכא כדאמרינן דמתני ליה דלריך להודיע כו' והאי קרא ולפני עור לא תתן מכשול אית ליה פירכא דלא משמע אלא שלא תעשה לו מכשול בידים אבל לגמרי מן המכשול ללוין הקברות לא משמע מיניה וקרא דסולו סולו פנו דרך אית ליה פירכא דמקום דרך הרבים דשכיחי טעמות והאי דלריך לתקן אבל ללוין קברות דאיכא במקום דשכיחי רבים לא שמעינן מיניה דלריך ללוין אבל מסיפא דקרא הרימו מכשול מדרך עמי דיהודה הוא ללמד ללוין גם במקום דלא שכיחי רבים דהיינו ללוין הקברות ודרבים ליה מוהודעת להם את הדרך וגומר ניחא ליה לאתויי קרא דאורייתא ומאן דדריש ליה מקרא אחרינא והזרתם את בני ישראל וגו' משמע ליה דקרא דוהודעת להם את הדרך אית ליה פירכא דמיבעי ליה כדדרשינן מיניה פ' אלו מגלחות והודעת להם

עין יעקב

בתוס' ד"ה רב פפא אמר סולו סולו פנו דרך. כל חד וחד נקט מה דהוי מסיק אדעתיה. הא דלא כתבו תוס' כן במלתא אמוראים דאמרים נראה והרבים פוסי [illegible] אני תלמוד הראשונים ד"ה אמר רבה וכן הכי שנים נקטו בדבריהם מסכת נראה דהם לימודים והתנים גמורים מפולפ' [illegible] לא נקטו בדבריהם מסכת נראה דלא קיל לאחרים גמורים רק דנקטו מה דמסיק אדעתיה וכמה אחי [illegible] והוסיפו לא נקטו רק דברי אלמה הראשונים וקיל: בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה. עיין פירש"י ותוס' [illegible] ועיין לפי שבשבתא דריגלא [illegible] לנמור חכמה ומוסר [illegible] עם [illegible] לא יכנסו דברי [illegible] לכך לא הקשה לו כדי שישמע כל העם שכל דבריו [illegible] לקבל דברי [illegible] ושמעו לו:

לפסח את הדרך ע' בית חייהם. ס' כמפורש שם וקרא דהזהרתם את בני ישראל ונומר ליה פירכא דע"כ לא איירי בטומאה מה שלא תוסרת בני ישראל על כך רק הכהנים אלא בטומאה כדה איירי כדאמרינן פ"ק דשבועות וקרא דהזהרתם את והשמרתי איה ליה פירכא דמיבעי ליה לאסור שבות לעריות דגבי עריות כתיב האי קרא כדאמרינן פ"ב דיבמות והאי קרא והם דרך ארץ ונומר איה ביה פירכא דאיכא למימר בית כדלקמן כל השם אורחותיו: **אל תקרי וישם כו'.** בויקרא רבה והם כו' בסי"ן כתיב דשאים אורחותיו כו' וי"ל הכא אל תקרי והם בשי"ן מלשון שימה אלא והם בסי"ן מלשון שומא וכפרש"י שם ומחשב הפסד מצוה כו' ורישא דקרא זבח תודה יכבדנני ודרשינן בפרק נגמר הדין זבח יצרו ומתודה יכבדנני בב' עולמות ועגה קאמר דהוי הזבח יצרו השם דרכיו זבח ותודה בישועתו כו' דהיינו בעוה"ב: **בשבתא דריגלא כו'** ע' פירש"י והוא רחוק דלא הוי מצי לפרוקי ומכסיף גם מה שפי' והם דרך שהיה מחשב השעות איזה מהן להקשות כו' זה אינו במשמעות המקרא דוהם דרך ונראה לפי שהקושיות בתלמוד על הרוב נחלקים לב' חלקים הא' קושיות הסותר כגון ורמינהו והא תנן הב' קושיות היתור כגון פשיטא וצ"ל יתא תכינא חדא זימנא וקאמר דבכל יומא רבוה הם תלמידים בב"ה והיה לומד ודורש להם דברים שאינם פשוטים ואפשר שהיה נבון להקשות קושית הסותר או קושית היתור אבל בשבתא דריגלא שהיה שם קיבוץ המון עם היה דורש להן דברים הפשוטים לתלמידים אלא שלא היו פשוטים להמון עם ובודאי שלא היה נכון קושיות הסותר כיון דדברים הפשוטים הן ובן לא היה נכון קושיות היתור דגם שהם פשוטים לתלמידים צריכין הן להמון עם וקאמר בזה התלמוד דהוה מקשי ליה בכל יומא והשתא לא הוה מקשי משום דהדברים פשוטים הם לו א"כ למה הוא בא בשבתא דריגלא לב"ה שהרי לא היה צריך לדברים הפשוטים וקאמר רנ"ע הוא בא דשם לו הדרך דהיינו שהיה שם ומחשב לו שכר הליכת הדרך מציתו לב"ה וקאמר דשכרו הוא דאראנו בדבר חידוש בישע אלקים דהיינו בסייעתא דשמיא הגם שבכל הלכותי לא היה בדברים אלו רק דברים פשוטים אראנו בישע וגו' דהייט בסייעתא דשמיא נפלאות מתורתו ועד"ז הנא לעיל מקיימין להו מן המנים:

[ואיבעית אימא הא אמרן אין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד א"י רבי יהודה אומר עד שיהא שם זקן או תלמיד לפי שאין הכל בקיאין בדבר] אמר אביי ש"מ צורבא מרבנן דאיכא במתא כל מילי דמתא עליה רמיא:

הא אמרן אין מרחיקים. וכיון שסמוך לאילנות הציון ודאי נוטלה בין האילנות היא וכהרס בשביל האילנות: **כל מילי דמתא עליה רמיא.** דהתלמיד נקי הוא:

מתני' צדין את האישות ואת העכברים משדה האילן ומשדה הלבן כדרכו במועד ובשביעית וכו': **גמ'** מאי אישות אמר רב יהודה בריה שאין לה עינים אמר רבא בר ישמעאל ואיתימא רב ינמר בר שלמיה מאי קראה °כמו שבלול תמס יהלוך נפל אשת בל חזו שמש:

צדין האישות. בשדה האילן במועד מפני שמפסידין ט: **כדרכו.** שאין צריך לשנות בצידה: **ובשביעית.** אע"ג דמתקן השדה: **בריה שאין לה עינים.** וחופר בקרקע: **מאי קראה.** דאישות בריה שאין לה עינים: **דכתיב כמו שבלול תמס יהלוך.** כשבלול שקורין לימצ"ה תמס יהלך כלומר כשיוצא מן מכוחקו ריחה ספלה ממנו עד שהולך ונמס: **נפל אשת בל חזו שמש.** כלומר כך אישות שפלות מהלוס לארץ ונמס דלא חזו שמש:

תוספות צדין את האישות במועד ובשביעית. תימה מאי קמ"ל בשביעית והלא אין צ' עבודת קרקע ורי"ע דאמר כדרכן וי"ל דהוה צריך לאשמועינן מתוך שהוא כמשנה האישות ותנן פ"ב דשביעית המקבל שדהו נוטל העליונות ונותן התחתונות לאחר וכן בגניר של לרודות וכולי:

אמר הבונה צ"ע שאין לה עינים הוא הרב והוספה כמו שאמר עם שמר העינים [illegible]

ולא יספידנו קודם הרגל שלשים יום. מ"ש ל' יום אמר רב כהנא א"ר יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל ובא ספדן ועמד על פתח ביתו ונטלתן אשתו ונתנתן לו ונמנע ולא עלה באותה שעה אמרו לא יעורר על מתו ולא יספידנו קודם לרגל ל' יום ושמואל אמר *לפי שאין המת משתכח מן הלב ל' יום מאי בינייהו א"ב דקא עבדי בחנם:

מעשה וכו'. כלומר שהיו לו מעות מוכנים לצורך לעלות לרגל והתכנן אשתו לספדנים ונמנע מלעלות לרגל: **לפי שאין המת משתכח מן הלב ל' יום.** [כלומר כיון דמת אין משתכח מן הלב שלשים יום] אי מספידו פחות מל' יום לפני הרגל אתי למספד ברגל דעדיין לא שכחו: **דעביד בחנם.** מ"ד משום מעות שהיו לרגל כיון דספדן עביד בחנם שפיר דמי ומ"ד לפי שאין המת משתכח מן הלב ל' יום בחנם נמי אסור:

תוספות דקא עביד בחנם. ונראה דהלכתא כרב לאיסורא ואפי' במועט י"ל דלא אסור אלא ע"י ספדנא אבל הוא עצמו שרי דיותר יתאבל ע"י נעקם ויתמם לאחר זמן:

מתני' אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מיבמין מפני ששמחה היא לו אבל מחזיר הוא את גרושתו: **גמ'** וכי שמחה היא לו מאי הוה א"ר יהודה אמר שמואל וכן א"ר אלעזר אמר רב אושעיא ואמרי לה [א"ר אלעזר] א"ר חנינא לפי שאין מערבין שמחה בשמחה רבה בר (רב) הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו א"ל אביי לרב יוסף הא דרבה בר (רב) הונא דרב הוא דא"ר דניאל בר קטינא אמר רב מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר °ושמחת בחגך ולא באשתך עולא אמר מפני הטורח רבי יצחק נפחא אמר מפני בטול פריה ורביה:

מפני

עין יעקב

אין מערבין שמחה בשמחה. בגמרא דידן יליף מקרא דשלמה ובירושלמי כתבו תוספ' דיליף [illegible]

מפני ששמחה היא לו, בגמ' מפרש: מחזיר גרושתו. דליכא שמחה כ"כ: מאי דוי. וכי שמחה אקורה בזיון: אין מערבין שמחה בשמחה. כלומר בעינן דליפנה בשמחת מועד לחודיה: מפני הטורחת. שצריך לטרוח בתבשילין וטורח במועד אסור: משום בטול פ"ו. דאי שרי בשבילין ב"ה אין אדם נושא אשה כל השנה אלא ממתין עד המועד שיהא עושה סעודה אחת למועד ולנשואין:

תוספות לפי שאין מערבין שמחה בשמחה. מגזרת הכתוב כדדרש לקמן מקרא דשלמה ובירושלמי דריש מדכתיב מלא שבוע זאת ונתנה נראה קצת דכמו שאין עושין מצות חבילות דבעינן שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה וכן שמחה בשמחה יהא לבו פנוי לשמחה: ולא באספקן. עיקר דרשה היא ולא אסמכתא כדאמרינן בפ"ק דחגיגה ורב אשי אמר בפסוק אלי דרים ב"ה: מפני הטורח. ומתני' הכי פי' מפני ששמחה היא לו ומורח ב"ה יותר מדאי ומפני ביטול פ"ו ומתני' הכי פירושו מפני ששמחה היא לו ומשהה אותו גרלין עד הרגל שיהא שמח לו שיהא פנוי:

ואין מערבין שמחה בשמחה מנא לן דכתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו [קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום] ואם איתא דמערבין שמחה בשמחה איבעי ליה למינטר עד החג ומעבד ז' להבא ולהבא ודילמא מינטר לא נטרינן עד החג והיכא דאיתרמי עבדינן איבעי ליה לשיורי פורתא שיורי בנין הבית לא משיירינן איבעי ליה לשיורי באמה כליא עורב אמה כליא עורב נמי צורך בנין הוא אלא מדמיתב קרא מבדי כתיב י"ד יום ז' ימים וז' ימים למה לי שים הני לחוד והני לחוד. א"ר פרנך א"ר יוחנן אותה שנה לא עשו ישראל יוה"כ והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאי ישראל כליה יצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העוה"ב מאי דרוש ק"ו ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם וקרבן יחיד דוחה שבת דאיסור סקילה בהים דקדושתו קדושת עולם וקרבן צבור ויוה"כ דאיסור כרת לא כ"ש אלא מאי הוו דואגי' התם צורך גבוה הכא צורך הדיוט (ואכתי) הבא נמי (ב"ה) מיעבד ניעבדיה מיכל לא נכלו ולא נשתו אין שמחה בלא אכילה ושתיה ומשכן דדחי שבת מנא לן אילימא מדכתיב ביום הראשון וביום השביעי דילמא (ראשון לקרבנות) ז' לקרבנות אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא ביום עשתי עשר יום מה יום כולו רצוף אף עשתי עשר רצופין ודלמא ימים הראויים בהי"ב קרא אחרינא ביום שנים עשר יום מה יום כולו רצוף אף י"ב ימים כולם רצופים דילמא הכי נמי בראוין א"כ תרי קראי למה לי. ומקדש דדחי יוה"כ מנא לן אילימא מדכתיב ארבעה עשר יום ודלמא ימים הראויים נמי יום יום מהתם ומנא לן דאחיל להו דתני רב תחליפא ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שהלכו ומצאו נשותיהן בטהרה שמחים שנהנו מזיו השכינה וטובי לב שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בבן זכר על כל הטובה שיצתה בת קול ואמרה להם כולכם מזומנין לחיי העוה"ב לדוד עבדו ולישראל עמו בשלמא לישראל עמו דאחיל להו חדוא עון דיוה"כ אלא לדוד עבדו מאי היא דאמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש שלמה להכניס הארון (לפני ולפנים) [למקדש] דבקו שערים זה בזה אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה פתח ואמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה ולא נענה הדר ואמר שאו שערי ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ולא נענה כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה וידעו כל ישראל שמחל הקב"ה לדוד על אותו עון:

שבעת ימים. לחנוכת הבית כשנכנס שלמה בית המקדש ואח"כ ז' ימים לחג הסוכות כדאמרינן בסמוך: ודילמא מינטר לא נטרינן וכו'. אמאי בחנוכה אין נושאין נשים במועד ומשום כמן טעם לדבר לפי שאין מערבין שמחה בשמחה והכא הוי חנוכת הבית ועל זה הקשה שמקשה ודילמא לא נטרינן לחנוכת הבית עד החג משום סכנה והיכא דאיתרמי עבדינן כלומר אי הוה מתרמי יום השלמת בנין סמוך לחג מערבינן שמחה בשמחה: **איבעי ליה.** לשלמה לשיורי פורתא בבנין עד סמוך לחג כי היכי דנעביד שמחה להבא ולהבא ולא הוי ביטול מצוה כיון דלא נשלם ומדלא עשה שיור אין מערבין: **לא משיירינן.** דמידע ידיע דהעומד שם ושוד דנבלי סוף: **אמה בלי עורב.** שפודין של ברזל ארוך באמה שעל גג הבית לכלות העורבין שלא ימחו שם ויטנפו את גג הבית. כליא כמו לא תכלא רחמיך שמונע את העורבים: **צורך בנין הוא.** שסוף השלמת ג' אמות של קומת בית ראשון וקומה של בית שני ושיור בבנין לא משיירין: **הני לחוד והני לחוד.** דאין מערבין: **אותה שנה לא עשו יוה"כ.** שאכלו כל שבעה ימים של חינוך הבית קודם לחג והי' שקודם לחג יוה"כ הוא: **מאי דריש.** דהוו ישכי: **קדושת משכן.** לי שנה שהלכו ישראל במדבר: **וקרבן יחיד.** נשיאים דחנוכת המזבח: **שבת דאיסור סקילה.** דחמור מכרת שהקריבו קרבן נשיא כדלקמן בשבת: **וקרבן צבור.** דכתיב וכל בני ישראל עמו שכל בני ישראל הקריבו קרבנות בחנוכת בהי"מ: (כרת הא חרש נכרת קודם אמנו ולא דמי הא מילתא למאי דפריך לעיל אחיל ג"ש מקרא לקרא דפשיטא דיוה"כ אסור באכילה ובשתיה ואינהו מיהא בהאי זימנא דרום ואסור לא עקר ליה לגמרי אלא פעם אחת בלבד ובמשכן עיקר הדבור דחי שבת כדכתיב בשיח אי ליום ונגמר*): **התם היה צורך גבוה.** שלמים ואימורי תמידים: **הכא צורך הדיוט.** שאכלו ושתו ונהנו מאכלם ביוה"כ: **הבא נמי.** בבית המקדש מעבד נעבד קרבנות ולא ניכלו ביה: **משכן דדחי קרבן מנא לן. דילמא לא דחי: ביום השביעי.** ומשמע לן יום ז' דהיינו שבת: **דלמא שביעי לקרבנות.** שלא הקריב נשיא [שני] בערב שבת מקריב נשיא שביעי בלא בשבת ואלו שביעי שביעי לקרבן נשיא: **ביום עשתי עשר יום.** הלי יום יתירה משמע

אין שמחה בלא... לדוד עבדו ולישראל עמו...

שמעת מה יום (ולילה רלפים שאין הפסק בינתים) [דלוף שאין בו הפסק אף כולסו י"א יום רלוף דליכא הפסק בינתים אפילו נשבת]: ימים דראוי'. לקרבן כגון ימי חול אבל שבת לא דחי: א"כ. דיומי סרלויים קרא למה לי אלא קרא יתירא נסבי הוא דלמא שלא תאמר קרא קאי ימים הרלויים: (ומנא לן דאהיל להו קב"ה, דהא יצאה בת קול וכו' ביום ח' של סוכות: לאהליהם. אין אוהלו אלא אשתו: להכנים ארון לפני ולפנים. שהיה ונכנס קודש לכן נעיר דוד כדכתיב קרא ונטלו שלמה והכניסו נבית קדשי הקדשים: דבקו שערים. מאליהן שרלה המקום להבית שלמה לידי כך שיהא מזכיר שם דוד ויפתחו כדי להודיע לעולם שמחל לו המקום אותו עון דבת שבע: כ"ד רננות. נאותה תפלה דישמעתי שלמה איכא כ"ד בין תפלה ורנה ותחנה ומאן דפריש הכי י"מ דידן ובם דתעניות אינו אלא טועה דתפלה י"ח אסתי בימי שלמה לא תקון ועוד דאמרי' בתפלה השחר בהדיא כ"ד דתעניות כנגד מי א"ר אלעו כנגד כ"ד רנני שאמר שלמה בשעה שהכניס ארון לפני ולפנים אלמא כ"ד רננות שאמר לאו היינו כ"ד ברכות דתעניות: משיזק. שלמה, רנה תהלה תפלה כך יש בפרשה):

מהרש"א לשמור עד החג כו'. פי' בתוס' כדי שלא יתבטלו ישראל ממלאכתן כ"כ עכ"ל וע"ל דמ"ה קאמר דה"ל נמשכו עד החג כדי שלא יעצרו מלהתענות ב"ה דעכשיו שהקדימו ה' ימים לא עשו י"ה כדאמרינן בסמוך: **באמה כליא עורב** כו'. ק"ק כיון דלפי סברתו לאו מילי בכון ב"ה מקרי ולא מרך בכון הבית אלא הדין קושין לחכמים ודלמא מיגמר לא נטריך ויש לייסב בדוחק ודו"ק: **לא עשו ישראל את יה"כ** כו'. מהאי קרא דמלכים דאייתי תלמודא לא משמע דז' ימי חנוכת המזבח היו מקודם ז' ימי החג אבל בקרא דד"ה הוא מפורש דכן אלא דכתיב ויעשו ביום השמיני עלרת כי חנוכת המזבח עשו ז' ימים והחג ז' ימים: **ודילמא ימים הראוין** כו'. ואצטריך לן יתורא ללמדט דז' ימים הראוין לשפון היו: **וטובי לב** כו' **בבן זכר** כו'. דכן מליגו בהפך בר"ם בדבי דאיתלידא ליה ברתא ואליש דעתיה פ"ק דב"ב ואמר על כל הטובה כו' ומוזמנין לחיי עה"ב כמ"ש למען ייטב לעולם שכולו טוב וגם לייסב ליפלא דטלב' ומזמנין כו' ומשום שיש לדון שלא השגעו ביה"כ ביאה בלותן שאכלו ביה"כ לשם שמחת מלוה אבל אותן שאכלו שלא לש"ם רק לשם אכילה גסה עשו שלא כהוגן לכך יצאה ב"ק בל' הזה מלכם מוזמנים כו' ר"ל גם אותן שאכלו שלא לשם מלוה מוזמנים:

הרי"ף כל השם אוהלותיו בעוניו וכו' אל תקרי ושם אלא ושם וכו'. תסוננה שבתוב ושם בשין לשון שימה והוא שין לכך אמר אל תקרי ושם בשין אלא ושם בשין מלשון שומא ולאשר שאמ"ש שקודם אמר דבינה רומה לשין שמאל ושם דרך ופלשי' שמוטים שימן שאינה דרך ילכו אראנו

ניסא אלהים שם דרשה ושם ושמן שימה שהוא בשין מ"מ נראה פי' הלי"ל ושם בדרך אראנו שהיינו משום שאין בדרך לכך דרש רינ"ל ושם ושמן שימה אל תיקרי ושם אלא שימה אלא לשון שומא כי נשם יזדקדק ושם דרך שיגא שם דרכיו ומחשב הפסד מלוה כנגד שכרה וכו': ואם איתא דמעלרין איבעי ליה למנטר עד החג ומפנד ז' לאכלא ולשתא וכו'. היתה דילאה לעולם מעלרין ומיהא אינו מינג לעולם אלא השות סתח שם דלה לבירג ובתשובה הנית לא רלה לעולם ומהיל לאילוף דהאי דגם עולם הוא משום שימבלא ובתוספי פירשו איבעי ליה למנטר עד החג כדי שלא יתבטלו ישראל ממלאכתן כל כך דלו לאחר את מקדקתי ולפיד י"ל דכיון שאותה שנה לא עשו יה"כ מפני השמחה כדלקמן אי איתא דמעלרין בשום ובאין היו מתאיינין לעולם ולא היה להם לתחת יה"כ ואיבעי ליה למנטר ולמעבד ז' ימי החג לאכלא ולשתא וכו': ומהיל דאמיל וכו'. אין לאקשוית דהא יצאת בת קול ואמרה כולכם מוזמנים לחיי העה"ב ומכאן דאמיל להו הקב"ה משום דאכתי אית לאיבעי תניל דילאה בת קול וכו' ומפני מה שמחו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל ומה היא הטובה לישראל שילאת ב"ק וכו':

רבי יונתן בן (עכמאי) [עכמיי] ור' יהודה בן גרים תנו פרשת נדרים בי רשב"י איפטור מיניה באורתא בצפרא אתו וקא מפטרי מיניה אמר להו ולא אפטריתו מינאי באורתא אמרו ליה למדתנו רבינו תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך שיפטר הימנו פעם אחרת דכתיב °ביום השמיני שלח את העם וגומר וכתיב °ביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם [אלא] מכאן לתלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת א"ל לבריה בני אדם הללו אנשים של צורה הן זיל לגבייהו וליברכוך אזל אשכחינהו וקא רמו קראי אהדדי כתיב °פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו וכתיב °אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע לא קשיא כאן במצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים *כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים הדר יתבי וקא מיבעיא להו כתיב °יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה הא חפצי שמים ישוו בה וכתיב °וכל חפצים לא ישוו בה ואפי' חפצי שמים (לא קשיא) כאן במצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אמרו ליה מאי בעית הכא אמר להו דאמר לי אבא זיל נבייהו דליברכוך. אמרו ליה יהא רעוא דתזרע ולא תחצד תעייל ולא תפיק תפיק ולא תעייל. ליחרוב ביתך וליתיב אושפיזך ליבלבל פתורך ולא תחזי לשתא חדתא כי אתא לגבי אבוה א"ל לא מיבעיא דלא בריכו לי אלא צעורי צערו לי. א"ל מאי אמרו לך א"ל הכי והכי אמרו לי א"ל הנך כולהו ברכתא נינהו דתזרע ולא תחצד תוליד בנין ולא ליממתו תעייל

עין יעקב

א"ל תלא תיפטרו מתני בחורף. נכתובות יש נוקוק הם. שפל. לאם כיון שהלא פלוו לגבו שוהם היכלא ולן בלותו עיר ליך לפטור ממנו ותו לתה להו למיתר הטעם כלמד תורה דפלוה הליל בקלור בלי טעם דודאי ליצא ידע טעם הדבר ותו למה שותק לומר לבנו שבמיו בני לדם של לורה הם פירשי' שכחים הם ולא התיר כן כפלשפי' ומתו כאחריו. ולאפשר לומר עיד דליתא ברין והוכא ג"כ בשיש כ"יד קי יחי"כ [illegible] בסג"ה סל דלן וכוי לרין כאחור ולישול רשות דווקא שלא אחר לנלן בעיר אבל אם יצאי בילה לנלן אי"ל לאחור ונ"טיל רשות אבל תשי"ב [illegible] כ"יב ב"יום כ"יב ולא ב"יום כ"יב שהי' י"מ אח"כ חזרו ונטלו רשות פ"ים שהל"יך כא גב בכתיב הלאך כזם פ"ים א"יכ כך יוח הלבה הכי"ם שהם נטלו רשות ל"לך למחר בכי בזכ ולפ"יה חזרו ולח' לנחזר לפטור אותו עד הפעם ולזה שאל לשם ולא לפמ"ים תמנו בפ"יה ד"פיל כדעת הר"ן כיון שנעשם היי לילך למחר אי"ב להם ליפטר אותם עד הפעם ולוא הטיבו לפתחנו יתינו וכוי דכתיב ביום השמיני וכוי ואליעזר הלא והיה וההם ב"יד דביום הי לאחם ביום כ"ב כי יום כ"ב הי' יו"ט ובשבית הכ"ים א"ינ יוכוח דלא מקרין תזה הכאוכה הבק שהם הבתים לכך אמר לבנו כן אדם בל אויה הם ודוק: רמי קראי אהדדי. מילה שהי' דבר האחד מגביה מעי' שהלגו לנאחר בשלו היה מלוה לאחים שהיה אפשר לעשות עי' אחרים לכך ישבו כן פסיקים לתו: א"ל יהא רעוא דתזרע ולא תחצד. הכ דל"תי כן בלשון קללה ולא פרשו דבריהם להו"א נהגו תקללם שהשבים בשם מהר"ם אלחוריה שעשו כן בדי שיכלא לייבו וקבים לגוי הברכה ד"תקבים גב תלגיו והיה הברכה בצלים ואחרושות ב"כ שהיא קלא הוחק רא"ס כן תהיכלא וחי שספק ל"יה דאלא לא יבין סהוה רבריהם שבוכו לברכה וקלי' יבק ונלואת חי משום הא לא תפיה דנם אם יבין ביחה רבריהם פ"יה י"לוקר ל"אבי ביםרשו כדי ביתברך גם אמי אבין כפי בותם וקי"ל ובן שמעתי יאמי תגי הרב מורי"ר הלוי אמ"ב שהם היה בזוכה יוסף בלוד שקיים לבי הברכה אמר לא כן אבי בדי ביתברך בני אבידים. ושגי"ל הטעם שאמרו בלשון נסתר לפי שמשבה הברכה במותב הלגא וכל תלחה דאחמוי בלוד תבחה ג"יה כ"יה משום ליבנה כישה דהיא דכי אמרים ובתנוך רעתו ביקל גרול קללה תחשב כרויי בגלגם לבך אמרו בלשון נסתר: יהא רעוא דתזרע. הא דכינו כבנים כדאיתא בתכבית דף ה' אילן במה אברכך פ"ש:

תעייל ולא תפוק תעייל כלתא ולא לימותו בנך וליסקן לבי נשיידו. תפוק ולא תעייל תפוק בנתך ולא לימותו גברייהו ולא להדרן לותך. ליחרוב ביתך וליתוב אושפיזך דהאי עלמא אושפיזא והדהוא עלמא ביתא דכתיב קרבם בתימו לעולם אל תקרי קרבם אלא קברם. לבלבל פתורך כבני וכבנתא. ולא תחזי שתא חדתא דלא תמות אתתך ולא תנסב אחריתי. ר"ש בן חלפתא איפטר מיניה (דרבי) [דרב] א"ל לבריה זיל לגביה דליברכך א"ל יהא רעוא דלא תבייש ולא תתבייש כי אתא גביה אבוה א"ל מאי אמר לך א"ל מילתי בעלמי הוא דאמר לי א"ל ברכך ברכתא דברכינהו קב"ה לישראל ותנא בה דכתי' ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם ה' אלהיכם וגו' ולא יבושו עמי לעולם וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה' אלהיכם ואין עוד ולא יבושו עמי לעולם:

רבי יהודה בן גרים. מגרים הוה: פרשת נדרים. (תלמי שמעון פי"מ) מסכת נדרים: (אפטור הימנו. נטלו ממנו רשות שפטרים ללכת לבתיהם ולא הלכו: בצפרא אתו לאפטורי. זימנא אחריתי): ביום ההוא. של סוכות היינו כ"ב בתשרי: וכתיב ביום עשרים ושלשה. אלמא דכ"ב וכ"ג איפטרו מיניה: אנשי צורה. אנשים גדולים כלומר חכמי': *פלס מעגל רגלך. כלו' שקול כל מעשיך זה כנגד זה באה מצוה לידך הסתכל אם אתה עוסק אם לעשות אותה מצוה אם לישב לעסוק בתורה: אורח חיים. תורה: פן תפלס. שהיא קודמת לכל דבר: שאי אפשר לעשותה. פלס ועשה מצוה פן תסתכל: אפשר לעשותה ע"י אחרים. כלו' ואיכא בגלה בעבים זו בזה למוד קודם כי הוא צריך ללמוד שאם לא ילמוד מהיכן ידע הגמ' וזהו אמר פן תפלס שבשביל מתקיימות עד עכשיו: וכל חפציך לא ישוו בה. שתבטל כל חפציך בשביל שתעסוק בתורה: חפצי שמים ישוו בה. כלו' שאם יש לך לעסוק במצוה תבטל ת"ת ותעסוק במצוה: דאפילו חפצי שמים לא. דמבטל מצוה ועוסק בתורה: תעייל ולא תיפוק. משמע ליה בקרוה תעייל ולא תיפוק שהגיא קשורי ולא האומרת: תיפוק ולא תעייל. שה משמע ליה שולה פרקמטיא ולא תבוא אליך: תעייל בלתא. שדרך כלה שהולכת אצל בעלה: ולא תפוק. דלא לימות בנך דהדרי נפקי מינך והדרי לבי נשייהו: ליחרוב ביתך. יחרב קברך כלומר שתחיה לאורך ימים ולא תבא לקבר: וליתיב אושפיזך. בית שאתה דר בו שתחיה ותעמוד בתוכו: דהאי עלמא אושפיזא הוא. שלהבלים שקיעו לגוף: והדהוא עלמא ביתא. קבר הוי בית שעומד שם לעולם: דכתיב קרבם בתימו לעולם. ברשעים כתיב שלם ימותו ויבא בקבר שהיא ביתם לעולם: שתא חדתא. קרי שנה ראשונה של נישואין דכתיב כי יקח איש אשה חדשה: ר"ש בן חלפתא אפטר מיניה דרב. ותלמידו דרב הוה ותלמידו הוה אצל רבי יוסי בן חלפתא אבא הוה: לא תבייש. אחרים כדי שלא תתבייש שלא תבא לידי כך ותתבייש: ותנא בה. ושנה בה תרי זימני ברכינהו: ולא יבושו עמי. והיינו לא תבייש [ולא תתבייש] (ברכה מפי ה'):

תוספות כאן במצוה שא"א לעשות ע"י אחרים. מצוות מצוה עדיף שהרי מפסיקין אפי' לר"ש בן יוחאי לעשות סוכה ולולב כדאיתא

בירושלמי אבל בשמעתא דמפטרא וקיים אין מפסיקין לר"ש בן יוחאי בירושלמי זה שונה וזה שונה ואין מפסיקין שנה מפני שנה:

הר"ן ז"ל כתב פלס מעגל רגלך כלומר שיעקל שליכותיו למצוה לעשות מצוה קטנה ולעשות הגדולה וכתיב אורח חיים פן תפלס כלומר לא תשקול ולא תניח מצוה הקטנה ע"י הגדולה של כלל כשאפשר לעשותה ע"י אחרים הנח הקטנה ועשה הגדולה ואם לאו עשה הראשונה הבאה לידך כדרך שאמרו אין מעבירין על המצות כ"כ בעדך עוד תניא פי' הכלפניך אורחא חיים הוא על מיתה וכן כתיב חפציך לא ישוו בה אפי' חפצי שמים עלות: הר"ן ז"ל הא חפצי שמים ישוו בה כלומר שעוסק במצוה ואינו עוסק בתורה וכתיב וכל חפצים לא ישוו בה דאפילו חפצי שמים כלומר שעוסק בתורה ואינו עוסק במצוה ותנאי כשאפשר לעשותה ע"י אחרים עוסק בתורה ולא במצות ואם לאו יעסוק במצוה ולא בתורה דעשייה עיקר ולא המדרש עד כאן לשונו:

מהרש"א ולן באותה העיר צריך כו'. גבי הכי רבנן יש לייתב הא דמפטרי מיניה באורתא למי שלא היה דעתם ללון בעיר ואח"כ חזרו ולנו בעיר הולרכו ליפטר שנית אבל גבי ישראל למה הלכו כלל ביום השמיני ליפטר משלמה כיון שלא היה דעתם לילך מירושלים ביום שמיני שהיה י"ע גם שהוא בכלל שמחה כמ"ש פ' החליל השמחה ח' ימים ואפשר שהיה דעתם לילך ביום ח' מן העיר וללון בתוך התחום ושוב חזרו ללון שם וע"כ הולרכו ליפטר שנית ביום כ"ג לחדש וכיון שעיקר שמחה בז' ימים שמפורש בהו שמחה בקרא מש"כ בח' דליכא אלא מריבויא דאך שמח ואפשר שלא ידעו אך דרשה עד אחר שנפטרו משלמה ביום ח' ודרש להם אך לרבות ושבו שם ולנו שם והולרכו למפטר פעם שנית למחרת: במצוה שא"א לעשותה כו'. עיין פרש"י אבל בכמה מקומות מליט דמצוה גדולה דוחה הקטנה כההוא דרפ"ק דמגילה דמת מצוה דוחה אפי' פסח ומילה שהם בכרת וכה"ג מליט בפסח ומילה שדוחין שאר מצות עשה ולולי פירושו נראה לפרש בהפך באפשר לעשותה ע"י אחרים כגון מת מצוה וכיוצא בה שהם מצות גדולות ואפשר שיקיימוהו אחרים אין לו להניח הקטנה לגבה כגון פסח ומילה אבל במצות שא"א לעשותה ע"י אחרים שאין שם אחר לקבור המת מצוה או הפלם ותעשה הגדולה שהיא מת מצוה ותניח הקטנה לגבה שהם פסח ומילה וכיוצא בהם ונשמע הוי דומיא מהם למאי דקאמר כה"ג בסמוך לגבי ת"ת כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אין לו להניח ת"ת אבל במצוה שא"א ע"י אחרים יניח ת"ת ויעשה המצוה אבל לפרש"י לא הוי דומיא ודו"ק: דתזרע ולא תחצד כו'. מהאי ליסנא שא"ל לסטה לא מיבעיא דברוכי לא בירכן אבל לטורי למורן כו' ולא קאמר לא בירכן אבל קללוני כמ"ש בלק גם קוב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו נראה שגם הוא לא הבחין שהיו מקללים אותו ובודאי יש להם כוונה אחרת בזה אבל כיון שלא הבין כוונת דבריהם קאמר דלצורי לעורן בזה שלפי דבריהם לא הבנתי מהם שום ברכה ואע"פ שהם בלשון קללה כוונתם למוצא ולברכה כענין שאמז"ל גמ' חלק טובה קללה שקלל אחיה השילוני מברכה שבירך בלעם הרשע את ישראל כו' דסכל הולך אחר הכוונה והם עשו כן לחדדי לידע אם יבין כוונת דבריהם שמוטב לברכה דלכך ליצר עלמו שלא הבין כוונת דבריהם וכה"ג ל"ל לפיל שא"ל ולא אפטריתו מיני באורתא שאמר להם כן לחדדי שהרי היה לנהם דלריך ליפטר ממנו פעם אחרת ובמעתי עד בזה שעשו כן כדי שיבא לאביו ויפרש לו כוונתם לברכה ותחול הברכה עליו גם ואביו והוא דחוק קלת דא"כ מהיכא תיתי פסיקא להו דהוא לא יבין כוונת דבריהם ואביו יבין ודו"ק: תעייל ולא תפוק תעייל כלתא ולא לימות בנך כו'. דלא לימותו בנך הוא בכלל תזרע ולא תחצד וי"ל דהוסיף בכלל זה שתייל כלתא ולא ליפקן בנת: והדהיא עלמא ביתא כו'. דהאי עלמא דידה ערלי כענין אושפיזא והדהוא עלמא דידה

דירה קבע כגון בית וחומה דהכי הכתוב מתקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין ומייתי מקרא קרבם בתימו לעולם אל תקרי קרבם אלא קברם מתיבות המהופכות כמו כבש כשב שמלה שלמה וכרפשים כתיב שאי קרא דהוי קברם בתימו לעולם שלא יחיו ויעמדו בתחיית המתים משא״כ בצדיקים שגם שקברם בתימו מ״מ אינם לעולם שבזמן התחייה יעמדו מקברם ויחיו לעולם: **ולא תתביישו כו׳.** פרש״י לא תבוש אחריני כדי שלא תתביישו כו׳ ע״כ נראה מפירושו שאינו מכלל הברכה שברכו בכך אלא שאומרו מוסר שלא תבייש אחריני ולא תזכה לברכה זו שלא תתביישו דהוה מדה כנגד מדה וקרא דמייתי דהא ברכן הקב״ה לישראל שאמר לא יבושו עמי לעולם היינו נמי משמע שלא תתביישו ורש״י ספי׳ לבסוף לא יבושו עמי לעולם והיינו לא תביישו ולא תתביישו עכ״ל ואי מתמעטת דלא יבושו הוא דלא יבושו דלא משמע אלא דלא תתביישו אלא מדהכא בה ומיהא שכתוב לבסוף לא יבושו דרשו ליה בלא אינו ענין ללא תתביישו תנהו ענין ללא תביישו והכי הוי פסוקים דסמיכי לאהדדי עד״ז מפורשים שאומר ואכלתם אכול מה שהאומות אכלו מכם כמ״ש ואכלו אתכם אויביכם כשחזנו ואכלתם מהם מה שאכלו מכם וכמ״ש לעתיד יחזרו האומות לישראל כל מה שגזלו מהם בעה״ז ואמר וגם שבוע והללתם כמ״ש ואכלת ושבעת וברכת גו׳ את שם ה׳ גו׳ שהוא השם הרחמים אשר עשה עמכם להפליא בגאולו׳ ולא יבושו עמי אז את מי שאין לו כי לכולם תהיה מדה זו שלא לבייש ואמר שבזכות זה וידעתם כי בקרב ישראל אני גו׳ ולא יבושו עמי לעולם שלא תתביישו עוד בגלות מן האומות ועי״ל בדרך זה לפי שזכר לעיל ואת הצפוני ארחיק מכם דהיינו מדת יצה״ר לאכול במותרות כמ״ש ואכל ושבע ודשן גו׳ וכתיב וירם לבבך ושכחת גו׳ אמר לעתיד ואכלתם אכול כדי אכילה שלא לבקש במותרות ואחרי ששבעתם והללתם גו׳ וכמ״ש ושבעת וברכת את ה׳ וגו׳ ואמר את שם ה׳ אלהיכם אשר עשה עמכם גו׳ ע״פ מ״ש טוב ילד מסכן שהוא יצר טוב שנולד לי״ג שנים ממלך זקן גו׳ שהוא יצה״ר וז״ש אחרי אשר תרחיקו יצה״ר מכם תהללו את שם ה׳ אשר עשה וברא את היצה״ר עמכם בלידתכם דכשבלתו אותו יהיה הדבר הזה להפליא שיגבר הילד מסכן את המלך זקן ולא יבושו עמי אז לעולם כמו שיבושו האומות שהלכו בעצת יצה״ר ועי״ל ע״פ מ״ש בסוכה שיצה״ר ידמה לצדיקים כהר וגם בעיניו של הקב״ה יפלא היאך נצחו הצדיקים ליצה״ר וז״ש כאן בהרחקי׳ יצה״ר לעתיד את היצה״ר אשר עשה עמכם בלידתכם יהיה לכם גם בעיניו יתברך ב״ה להפליא היאך כבשו אותו ועל כן לא יבושו עמי אז לעולם:

הרי״ף שלא ממעל רכלך וכו׳ בגמרא שמספד לעצמה ע״י אחרים. פרש״י שמעשה את הגדולה ומנידין יעטו את הקטנה וכי מיתה נמה פי׳ רש״י כן דהיה נמי אם הגדולה אפשר לעשותה ע״י אחרים ולא הקטנה שמעשה אותה הקטנה ומנידין יעטו הגדולה שמא איירי הכא באפשר לעשות שניהן ע״י אחרים ויש לו רשות לפלם ולעשות את הגדולה ולהניח הקטנה לאחרים ונמצא שתיהן לעשותה ע״י אחרים מן השלם ותעשה הראשונה שבאה לידך בין גדולה בין קטנה: יהא רעוא דתזרע ולא תחזר וכו׳. יש מפרשים דנראה נראה לישנא כדי לחלוק כבוד לרבנן שבוא יחזור לפרש לשון הברכה ותחית נקראת הברכה עצמה של רבנן ויי״ל כדי שיתברכו האנשים פעמיים האחד מפיהם והשנית מפי הרבנן ז״ל:

שם **מתני׳** ועושה אשה תכשיטיה במועד. **גמ׳** [דביתהו דרב חסדא מקשטא באנפי כלתא] יתיב רב הונא בר חיננא קמיה דרב חסדא ויתיב וקאמר ל״ש אלא ילדה אבל זקנה לא א״ל האלהים אפילו אמך ואפילו אמא דאמך ואפילו עומדת על קבורתה דאמרי אינשי בת שיתין כבת שית לקל טבלא רהטא:

לא שנו. הא דאמר עושה אשה תכשיטיה: **אלא ילדה.** נאותה בדרכה בכך ולהכי הוי לה שמחה במועד: **אבל זקנה לא.** היכי עבדה אמאי הכי דמיקשטא הא טולי זקנה: **אפי׳ עומדת על פתח קבורתה.** בעיא להתקשטה: **לקל טבלא רהטא.** פי׳ קשקוש התוף ר״ל אימי אזל בהלולא וכי היכי דהאשה ילדה נמי רצה לקול הלולא הכי עבדא בת שיתין והכי [נמי] מקשטא:

אמר רבא פרקמטיא כל שהוא אסור א״ר יוסי בר אבין ובדבר האבוד מותר רבינא הוה ליה ההוא עיסקא דהוה מזדבן בשיתא אלפי שהייה לזבוניה בתר חולא דמועדא וזבניה בתריסר אלפי:

פרקמטיא כל שהוא. למכור סחורה נתכוין: **ובדבר האבוד מותר.** שאם יהיה לו הפסד אם לא ימכרנה לאותה סחורה מותר למכרה אבל בהנם שלא להרויח אסור:

תוספות פרקמטיא כל שהוא. פי׳ ר״י בתשובתו דתני יעקב לא היה מוכר סחורה כדי פרקמטיא וכו׳ תדבר האבוד מותר פי׳ בדבר שאם לא ימכרנו עתה שמא לא ימכרנו יפה פעם אחרת ויפסיד מן הקרן אבל אם לא יפסיד מן הקרן אלא שלא ירויח כ״כ אין זה חשוב דבר האבוד וכיש לקנות סחורה שמא תהיה יותר ביוקר אחר המועד וכו׳:

מי הבונות [illegible]

אמר רב אמר לי ארא צײדא כוורא סמוך למסרחיה מעלי ואמר רב א״ל ארא צײדא כוורא טויה באחוה אסוקי באבוה ומיכלי בבריה אשתי עליה אבוה ואמר רב אמר לי ארא צײדא כוורא תחלי וחלבי ליטען נפא ולא ליטען פוריא ואמר רב אמר לי ארא צײדא כוורא תחלי וחלבא מיא ולא שיכרא ולא חמרא:

[**סמוך למסרחיה מעלי.** כלומר יפה הוא לאכול אם שכילד יותר מהראוי שעתא דגלה]: **טויה באחוה.** צלה שהוא מגלה מן המים כדגים: **אסוקי באבוה.** לאחר שצלאו שחחו במים שהם: **אבליה בבריה.** מחלק אותו בציר היוצא מן הדגים ואוכלים אותו: **אשתי עליה אבוה.** שותין עליו מים שהדגים נבראו מן המים: **תחלי.** שחלים: **ליטען נפא.** כלו׳ לאחר אכילתו מהלך הרבה קודם שישן: **ולא ליטען פוריא.** לא ישן לאלתר אחריהם: **מיא ולא שיכרא.** טוב לשתות אחריהם מים ולא שכר:

תוספות כוורא סמוך למסרחיה מעלי. ובזמן הזה [illegible]

מהרש״א כוורא טויה באחוה אסוקי באבוה מיכליה בבריה כו׳. כינה את המלח באח והמים באב והציר בבנים דר״ל דכל הכי מיניה הוא וכל במיניה הוא יותר טוב וה״נ אמרי׳ פ׳ המפקיד כוורא מליחא מעלי בשרא מליחא לא מעלי משום דלאו מיניה הוא:

ואלו מגלחין פרק שלישי

תניא רבי עקיבא אומר מנין לסנהדרין (שראו באחד שחרג את הנפש) [שהרגו את הנפש] שאין טועמין כל אותו היום ת"ל לא תאכלו על הדם (אלא לעיוני בדיניה הכי נמי וכו'): מנודה שמת בית דין סוקלין את ארונו רבי יהודה אומר לא שיעמידו עליו גל אבנים כגלו של עכן אלא ב"ד שולחין ומניחין אבן גדולה על ארונו ללמדך שכל המתנדה ומת בנדויו ב"ד סוקלין את ארונו:

(מנודה שמת וכו'. קיפא דברייתא היא): כגלו של עכן. דכתיב ויקימו עליו גל אבנים גדול:

אמר הבונה פירוש לשון דבת ואמר עם הזוי בגלות שלא תכות בית לאחר בגלות מנין החכמים אף בזמן שלא תכות שלא לך לבריצ כריש עהיה אחר הזמן. ומה פיה פיגן סקלם ארון פמנודה לטילום סביון שום מגיפה הכתים עדיין לא יצא פידי עונשם:

מצורע מהו ברית ת"ש והודעתם לבניך ולבני בניך (וסמיך ליה) יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן בייראה ובאימה ברתת ובזיעה (אף כאן בייראה ובאימה ברתת ובזיעה) מכאן אמרו הזבין (והזבות) והמצורעים ובועלי נדות מותרין לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים (ובמשנה) [ולשנות במדרש] ובגמרא ובהלכות ובאגדות ובעלי קריין אסורין ש"מ. [אבל חייב בכפית המטה דתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בהם ובעונותיהם הכפתיה כפו מטותיהן עליו]:

זבין ומצורעין. ברתת ובזיע הם עומדין שלבם דואג עליהם: ובועלי נדות. מהי אנ"פ שמתוך קלות ראש בעלו את הנדה אחר כך חוזרין מפני חטאה): בעלי קריין אסורין. לפי שבא להם מתוך שמחה וקלות ראש (הא דהוזין קרי ולא שנם מתוך מתי לאו ברתת קאי דמתחם היא נו) [וליכא היינו: דמות דיוקני. בצלם אלהים עשה את האדם]:

מהרש"א דמות דיוקני נתתי בכם כו'. עיין פרש"י והיינו דמות דיוקני צלם וצורה של שאר כל אדם אבל לגרי' וצלם של אדה"ר דיוקני גופיה מקרי כדאמרי' בפ' ח"ה בדמות דיוקני הסתכל בדיוקני עצמה אל תסתכל כו' והם מפורש ואמר ובעונותיהם הפכתי' כי בנעילת הנשמה נהפך דמותו וצלמו וע"ש זה אמר הכתוב כי קללת אלהים תלוי שנהפך דמות דיוקנו של מעלה ויש דעמים שגם נשמתן וזוהם נתהפך לבהמה ע"י גלגול כמ"ש בזה בעלי המקובלים:

אמר רבא מנ"ל ד(קבעינן דוכתא ו) משדרינן שלוחא דב"ד ומזמינן ליה לדינא דכתיב וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ומנ"ל דמזמינן לדינא דכתיב ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך (היו לפני ה'). לקמי גברא רבה מדכתיב היו לפני ה' את ופלניא דכתיב אתה והם ואהרן דקבעינן זימנא דכתיב מחר זימנא בתר זימנא דכתיב קראו שם פרעה מלך מצרים שאון העביר המועד ומנ"ל דאי מתפקר בשלוחא דב"ד ואתי ואמר לא מיתחזי בלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר. ומנ"ל דמשמתינן דכתיב אורו מרוז דהכי סברא דגברא פלניא דכתיב אמר מלאך ה' ומנ"ל דמחרמינן דכתיב אורו ארור. דאכיל ושתי בהדיה וקאי בד' אמות דידיה דכתיב יושביה ומנ"ל דפרטינן חטאיה בציבורא דכתיב כי לא באו לעזרת ה'. ואמר עולא בד' מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז איכא דאמרי גברא רבה הוה ואי"ד כוכבא הוה שנאמר מן שמים נלחמו הכוכבים ומנ"ל דמפקרינן נכסיה דכתיב וכל אשר לא יבא כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה ומנ"ל דנצינן ולייטינן ומחינן ותלשינן שיער ומשבעינן דכתיב ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם ומנ"ל דהוה בפתינן ואסרינן ועבדינן הרדפה דכתיב הן למות הן לשרושי הן לענש נכסין ולאסורין [מאי לשרושי אמר אבא מרי ובר' אמר רב יהודה הרדפה מאי הרדפה אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מנדין לאלתר ושונין לאחר ל' ומחרימין לאחר ששים. ר"ש בר רבי ובר קפרא הוו יתבי וקא גרסי קשיא להו שמעתא א"ל ר"ש לבר קפרא דבר זה צריך רבי א"ל בר קפרא לר"ש ומה רבי אומר בדבר זה א"ל לאבוה איקפד אתא בר קפרא לאתחזויי ליה א"ל בר קפרא איני מכירך מעולם ידע דנקט מלתא בדעתיה נהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין]:

ומזמינן ליה לדינא. לב"ד: זימנא בתר זימנא. דאי לא אתי סהוא זימנא קבעינן ליה זימנא אחריתי: קראו שם. שמאה כלומר שמאה לפרעה שהעביר המועד. כלומר שהעביר אותו מועד שמנו אחר מועד ראשון: דאי מתפקר בשליחא. דרבנן כלומר שחירף שליח ב"ד ושליח אמר חירפני: העיני האנשים ההם תנקר. אי לאו דשליח א"ל למשה משה לא הוה ידע: דהכי סברא דגברא פלניא. דעה פלוני שבא לכחות את פלוני שלריך לנחתו עמו של אותו חכם: אמר מלאך ה'. ברק אמר למשה שהוא שלוחו של מקום: מחרמינן. בארור: דפרטינן חטאיה. דאמרינן לאחרי עיתו משום הכי והכי משמתינן ליה: כוכבא הוה. מתוך דקרא: דמפקרינן לנכסיה. דמאן דלא ציית לאו לנתק: יחרם כל רכושו. דהפקר ב"ד הפקר ומהכא נפקא לן בכל דוכתין: ואריב עמם ואקללם. לאותם שהשיאו נשים נכריות: דכפתינן. ידיו ורגליו: ואסרינן ליה. שקושרין אותו על' שעמוד להלקותו: הרדפה. קא מפרש לאחדשו מיד דכיון דלא ציית דינא מנדין אותו: ושונין. מנדין אותו פעם אחרת: מה רבי אומר בדבר זה. אין רבי בעולם יודע דבר זה: א"ל לאבוה. לפי שהוא ולא משום ליפגא ביפא: לאתחזויי ליה. לנקר את רבי שהיה חולה שקבל עליו

עין יעקב

לא מפחדי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר. פירש"י אי לאו דא"ל שלוחו הילך ידע משה ... ירושלמי הומר ... ועיין במהרש"א ... א"ל בר קפרא איני מכירך מעולם ... ממנה ידע ...
ד

פל"ז יסורין: א"ל בר קפרא איני מברכך. רצה לו שאיני רוצה לראותו:

אמר הבונה [illegible]

מהרש"א מנלן דקבעינן הבתא ומשדרינן שליחא דבי דינא ומזמינן ליה כו'. ברא"ש ל"ג הכא והזמינו ליה לריכא דלקמן ילפי' ליה מלידך קרא דכתיב ויאמר משה אל קרח גו' ואפשר לקיים טיסתא גמרא שלמי דונהלי קרא קונא ודאי כמי משמע הזמנה אלא דתבמתב מיניה כמי פירוד שליחות וקביעות דוכתא כמי משמע מיניה מסיפא דקרא שאמרו לא נעלה דהיינו לא נעלה לתרע בית דינך שקבעת לך מקום ב"ד דתלינו בו לכון עליה ועלתה ינמתו המערה: **לא מתהוי בלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר גו'**. לפי פשוטו שאל עלמם אמרו כן וכאילו קללתו בתברו כפרש"י בחומש לא משמע מיניה אפקרות' ולא ליפכא בישא וסר"ן פירש העיני האנשים אותם קאמר אלא שכינה הכתוב וכתיב ויחר למשה משמע דא"ל עכ"ל ור"ל בקללו את משה בניקור העין והכתוב כינה לכתוב האנשים ההם כאלו על אחרים אמרו: **וא"ד שכבא הוה כו'**. פרש"י וגלא דק"קרא עכ"ל אולי שמלא כן במדרש וקאמר שהיה לו לצא לעזרת ה' גו' ע"פ מ"ש שאלך רע בע"כ יענה אתו: **מאי הרדפה כו' מנדין אותו כו'**. והוא ל' רדיפה שרודפין לגזור עד חרמה עד שיליית דין ונערוך הגיא בערך הרדף ולפסר שמפרש ליה מלשון סרדופני שהוא אינך מגדל עליו דבר מה וסייעו משתכין עליו ונדיות עד שיליית דין ועיין בר"ן: **א"ל בר קפרא איני מברכך כו'**. פרש"י רצה לו שלימו רלה לראותו עכ"ל ולאן זה מכמוש וי"ל דה"ק שהוה אומר ומה רבי אומר בדבר זה היאך אתה מביר אותי בכך והרי אני איני מכירך:

ה מס' שה"ש ר פס ע"ב

פעם אחת גזר רבי שלא ישנו [ל] תלמידים בשוק מאי דרש °חמוקי ירכיך מה ירך בסתר *אף ד"ת בסתר יצא רבי חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק לרב ולרבה בר בר חנה שמע רבי איקפד אתא רבי חייא לאיתחזויי ליה א"ל עייא ראה מי קורא לך מבחוץ ידע דנקיט מילתא בדעתיה נהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין ביום תלתין שלח ליה תא הדר שלח ליה לא תיתי מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר מעיקרא סבר מקצת היום ככולו ולבסוף סבר לא אמרינן מקצת היום ככולו [לסוף] אתא א"ל מ"ט אתית א"ל דשלח לי מר דליתי והא שלחי לך דלא תיתי זה ראיתי וזה לא ראיתי קרי עליה °ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. א"ל מ"ט עבדת הכי א"ל דכתיב °חכמות בחוץ תרונה א"ל אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פירשו לך חכמים חכמות בחוץ תרונה כדרבא דאמר רבא כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו (בפרהסיא) [מבחוץ] והכתיב °לא מראש בסתר דברתי ההוא ביומי דכלה. ור' חייא האי חמוקי ירכיך מאי עביד לה מוקי לה בצדקה ובג"ח: [שמואל ומר עוקבא

משלי טז · שם ט · ישעיה מח

כי הוו יתבי גרסי שמעתא הוה יתיב מר עוקבא קמיה דשמואל ברחוק ד"א וכי הוו יתבי בדינא הוה יתיב שמואל קמיה דמר עוקבא ברחוק ד"א והוו חייקי ליה דוכתא למר עוקבא בציפתא ויתיב עילויה כי היכי דלישתמען מיליה]:

[חמוקי ירכיך. כמו חונק עבר [שיר ה']: אף ד"ת בסתר, דכתי' בסופיה דקרא מעשה ידי אמן התורה מעשה ידי אומנו של הקב"ה: [רב בר אחוה דרבי חייא דהוא בר אחתי' ורבה בר בר חנה בר אחוה דרבי חייא דהוו בר אחים כדאמרינן בסנהדרין (דף ס')]: עייא. כך כינה שמו של רבי חייא לשון נקיי (וכן נמקרא שלומינון אחיך): ראה מי קורא לך. כלומר לא מכאן: תא. בא אלי והדר שלח ליה לא תיתי: וזה. בליה כמי לא ראיתי: ברצות ה' דרכי איש. (שלא ראה הגליה שמלח לו רבי בשמיים דאי סוה חזי לא אתי): גם אויביו ישלים אתו. כי סוא על כרחו בא: מ"ט עבדת הכי. דשנית בשוק: (לא שנית. ספסק פיום רביים: בחוץ תרונה. תורה עלמה מרננת: לא מראש בסתר דברתי. בשעת מתן תורה אלמא תורה ליפרים נתן): ביומא דכלה. דעסה שהכל עולין שם: מוקים לה בצדקה, דצריכים למעבד בכסי: [הויקי ליה דוכתא. מעמיכין לו מקום בפיוטא כו' כי היכי דלישתמען מיליה, דמשמאל רגים בתורה]:

מהרש"א מה ירך בסתר אף ד"ת כו'. לשון חמוקי פי' רשוהו מלשון סתר ודימה התורה לסתרו של ירך שהיא תמיד מכוסה: **עייא מי קורא לך בחוץ כו'**. פרש"י עייא כך כינה שמו של ר' חייא לשון נקיי ש' עכ"ל וכראה דהיינו לשון נקיי לפי שר' חייא היה ומנהגם בלשונם שהיה אומר ה' במקום ח' כדאמרינן במגילה בסה"ל רבי בשלהם מגיע אלל וחכיתי לה' לא נמלא להתה מחרף וה"כ היה מנהגם בעי' כדאמרינן שם שקורין לח' ע' לפי שהלו אותיות הם קרובים בלשון מאותיות אחה"ע ונדרך לגלגל היה קורא אותו עייא במקום חייא כפי נמנום לשוט לומר לו מי קורא לך בחוץ רומז לו שהיה לומד בחוץ וכמ"ש לקמן חכמות בחוץ תרונה: **נהג נזיפותיה בנפשיה תלתין יומין כו'**. ומוקי לה בנזיפה דנשיא ויש לדקדק דלאמרי' סקמי כי מיפותיה דנשיא אוי עפי מנזיפותיה דהקב"ה דכתיב הלא תכלם שבעת ימים כדמייתי מיכה לעיל דהאן נזיפה פחות מז' ימים ומיכים כמי כילף דהאן נזיפה יותר מז' ימים ויש לתרץ דלכך קאמר בברייתא מע"פ שהן רלוים לדבר זכר כו' דרלויה גמורה אינה דז' דהתם אינה אלא משום לרעת שהיה לה וה"ק קרא ואביה ירק גו' אלא תכלם שבעת ימים משום היפה ולא נרע לרעת דידה ועי"ל דהתם משום שלא יתעכבו ישראל שוד במדבר כדכתיב והעם לא נסע עד גו': **אם קרית כו'**. הכי ג' לשונות כמשמעה מקרא משנה ותלמוד וכמאמרם ישלש אדם שנותיו במקרא במשנה ובתלמוד ואמר אם שלשת לא פירשו לך היינו מגלה משנה ת"ח כל הטוען שפירשו לך חכמות בחוץ גו' כדרבא כו' שתורתו מכרזת עליו ומתחן כו' וכן יתפרש כל הענין ברמיזות ממן קולה גו' שמכרזת עליו ברחובות ובפתחי שערים גו' מיהיה שמו נודע בשערים בשם מגהלים: **בצדקה ובג"ח**. דכתיב בריכיה דקרא מה יפו גו' בת נדיב דהיינו נותני לדקה ועושים ג"ח: **והוו חייקי ליה למר עוקבא בציפתא כו'**

עין יעקב

מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר. [illegible]

כו'. כראה דר"ל גם שגדולה היה שמואל יושב לפני מר עוקבא לפני שהיה הוא כשיה מ"מ כהג מר עוקבא ענוה בעלמא נגד שמואל והוא חייק ליה מקום בגניסות ע"ב ליפתא דהיים מחצלת שכל זה דרך ספלות ענוה לגבי שמואל:

הרי"ף ור' סייא מוקי לה בצדקה וכו'. וקי דהא דמוקמינן אמן קרא בכסותה היא מפני דכתיב בפיפיה דקרא מעשה ידי אמן שהתורה מעשה אומנות של הקב"ה כמו שפירש"י ז"ל לעיל והשתא דמוקי לה בצדקה לא אתי שפיר מעשה ידי אמן ושמא מדריש נמי בצדקה לפי שהצדקה היא ענוה הקב"ה עם אדם ועוה והם מעשה ידי אמן זה הקב"ה אבל רש"י פי' מוקי לה בצדקה דמיגעי לשנד בסתר והכונה לומר דלא צריך לדרוש השתא מעשה ידי אומן אלא ממשמעות נפקא שצדקה הוא בסתר כמו שיקך כדכתיב מתן בסתר וגומר:

שם הדיא אתתא דהות יתבה בשבילה הות פשטה כרעא וקא מניפה חושלאי והוה חליף ואזיל צורבא מרבנן ולא איכנעא מקמיה אמר כמה חציפה האי איתתא אתאי לקמיה דר"נ א"ל מי שמעת שמתא מפומיה א"ל לא א"ל זילי נהיגי נדפותא חד יומא בנפשך:

[מי שמעת שמתא מפומיה, אי סמיה לך]:

מהרש"א וקא מניפה חושלאי כו'. דסיינו שעורים קלופים וסיסה מניפה קליפתן מתוך:

אמר הכותב ונראה שמנפלי היינו בגסם מנסה שעורים בלי קליפה:

ז [רב] זוטרא בר טוביה הוה קא פסיק סידרא קמיה דרב יהודה כי מטא לדאי פסוקא °ואלה דברי דוד האחרונים א"ל אחרונים מכלל דאיכא ראשונים ראשונים מאי ניהו שתיק ולא אמר ליה ולא מידי הדר אמר ליה אחרונים מכלל דאיכא ראשונים ראשוני' מאי ניהו א"ל מאי דעתך כל דלא ידע פירושא דהאי קרא לאו גברא רבה הוא ידע דנקט מילתא כרעתיה נרתנ נדפותא בנפשיה חד יומא (ובמאי דרמי עליה) [ודאתאן עלה] מיהא אחרונים מכלל דאיכא ראשונים ראשוני' מאי ניהו דכתיב °וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת וגומר א"ל הקב"ה לדוד דוד שירה אתה אומר לפני על מפלתו של שאול (חייך) אלמלי אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד מפניו והיינו דכתיב °שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני וכי כוש שמו והלא שאול שמו ולמה נקרא שמו כוש לומר לך מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו כיוצא בדבר אתה אומר °על אודות האשה הכושית וכי כושית שמה והלא צפורה שמה ולמה נקרא שמה כושית לומר לך מה כושי משונה בעורו אף צפורה משונה במעשיה (המובים ובמראה מכל הנשים) כיוצא בדבר אתה. אומר °וישמע עבד מלך הכושי וכי כושי שמו והלא צדקיה שמו ולמה נקרא שמו כושי לומר לך מה כושי משונה בעורו אף צדקיה משונה במעשיו כיוצא בדבר אתה אומר °הלא כבני כושים אתם לי [בני ישראל] וכי כושים שמן והלא ישראל שמן ולמה נקרא שמן כושים לומר לך מה כושים משונה בעורן אף ישראל משונים במעשיהם מכל אומה ולשון:

פסיק סידרא. לומר פרשיות: אלה דברי דוד האחרונים מכלל דאיכא ראשונים. והא לא מלים שאמר דוד דברי אלא בזה הפסוק בלבד ודברי הוא לשון כגולה: (הדר. בשת מיכם זימנא אחרינא דברי דוד היכן מלים בדוד דברי: כל שלא ידע דבר זה אבד חכמתו בתמיה): אלמלי אתה שאול וגו'. שסלדם במלו של שאול: והוא דוד. שלד במהלך לבדתי כמה שאול מפניו שהוא צדיק ממך. (היכ שלא היה לו קופה של שרלים תלוים מאחוריו כמו שסיתה. הטרס לך ואין מעמידין פרנס וכו' הר"ן:) שגיון. שגגה סיתה לו (וה"ק אלה דברי דוד האחרונים אלו היו עיקר אבל הראשונים אשר שר על שאול לא היה בכן טעם:) משונה במעשיו. (שכל חזו רשעים והוא) צדיק [גמור]:

תוספות פסיק סידרא קמיה דרי יהודה קך היה מנהגם לקרוא בכתובים כל שנה ושנה כדאיתא בפרק כל כתבי בנהרדעא פסקין סידרא בכתובי דכתובי במנחה בשבתא: אחרונים מכלל דאיכא ראשונים. שלא נתפרשו במקום שנתפרשו חזיא להו דלא צריך לגלויי עלייהו אלא אתא לגיולי ספר על הראשונות פיה דברי דוד האחרונים מכלל דאיכא ראשונים שנאמרו בדבור ומסיק וידבר דוד את דברי השירה הזאת שנאמרו בדבור ויותר לא מצינו מאומרים לדוד בדבור ואתא לגיולי מאי על הראשונות: אלמלי אתה שאול והוא דוד. שהלך גמל להאליך במלכות ובא לידך מחייה עמלק כמו שבא לידו: אף שאול משונה במעשיו. חבי איתא בספרי אף שאול משונה במעשיו ובקומתו דכתיב בית משכמו ומעלה וגו': אף צפורה משונה במעשים ובמראיתה. שהיתה יפה מכל הנשים: אף צדקיה משונה מדורו. שהיו רשעים:

מהרש"א אלמלא אתה שאול והוא דוד כו'. עיין פרש"י והוא דחוק לתלות מלכותם בית דוד במזל ועוד דהא אמרינן בסוף פ"ב דמסכת שבת אין מזל לישראל גם עיין על פי' הר"ן בזה שהוא דחוק וכראה לפרש ע"פ מ"ש ביומא כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה שאול באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו וכו' ושם פירשו ע"ד הנא לעשר מסייעין אותו מן השמים וסייעו דוד כמו לבו לשוב בתשובה וקבל עליו יסורין להודות על חטאיו ובקש סליחה וממנו יתברך ב"ה כמפורש בספר תהלים וכדלקמן שהקים עולה של תשובה ומן השמים סייעוהו משא"כ שאול שלא מלאו לבו שביקש סליחה ולא ביקש לקבל יסורין על מעשה דנוב והשתא ה"ק הכא אילמלי אתה שאול שלא שב בכל לבו ולא סייעוה מרים

עין יעקב

[illegible]

עניים וסוא דוד שסיה מקבל עליו לשוב בתשובה וסייעיה. מגיס אגרתי כמה דוד מפניו שסוא לדיק מתוך שסוא גלות ולתה בשמים וחי"ק: וכי כוש שמו כו'. משמע ליה בפשיטות דקאי אשאול דלא מלינו בכל ענייני דוד שום מעשה שהיה לו עם כוש אבל מלינו רוב ענייניו עם שאול שהיה בן ימיני וקאמר מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו דכן מלינו דמדמי המעשים לעורו של כושי כמ"ש היהפוך כושי עורו נומר גם אתם תוכלו להטיב גו' ר"ל דסאי לגבעים אפשר להשתנות ומשא"כ לגבי השחור של עור הכושי שהוא בתולדתו כך ולא משתנה: והלא צפורה שמה כו'. הכי משמע ליה דלאו אשה אחרת היא מדכתיב האשה הכושית בה' הידיעה דמשמע האשה הנזכרת כבר והיא צפורה שנזכרת כבר שהיתה אשתו של משה וכן גבי עבד מלך הכושי בה' הידיעה דקאי אמלך שנזכר לפניו שהוא צדקיהו שהיה לו מלך ולא קאי אעבד הנזכר לפני פניו ובמדרש דקאמר דקאי הכושי אעבד והוא ברוך בן נריה ולא יתיישב לפי זה הה' הידיעה דהכושי וקרא' כושית גבי דבור מרים ואהרן כלומר שהיתה ככושית משונה במעשים הטובים ומשה היה פורש ממנה ויאמרו הרק אך במשה גו' וכן עבד מלך הכושי שדימה את צדקיהו באותו מעשה הטוב שהציל את ירמיהו מן הבור לכושי המשונה בעורו וכן הלא כבני כושיים אתם גו' לגבי שאר עובדי כוכבים שזכר שם ופלשתים מכפתור וארם מקיר קרא את ישראל כושים שהן משונים במעשיהם הטובים משאר עובדי כוכבים כמו שהכושי משונה בעורו משאר כל אדם:

הרי"ף ואלה דברי דוד האחרונים וגו'. וקשה דבינן דכתיב קודם וידבר דוד את דברי השירה מאי קשיא ליה שנעלם ממנו התירוץ עד לבסוף דאמר לאשונים מאי היא וידבר דוד ומעיקרא מאי סבר ותירץ ע"ש אמר לו שקנים לדוד שירה אתה אומר דאין זה מקום דרשת הכתוב. וכיון שכל עלמו בא כאן לדרוש לאשונים מאי ניהו הילך לאשונים וידבר דוד נומר ובמדרש ספוק היה לו להביא האי דאמר הקב"ה לדוד שירה אתה אומר וכו'. וכ"ל דעיקר הקושיא היא לאה הולרך לומר האחרונים כיון דנאמרו קודם דברי השירה מספיק היה לומר ואלה דברי דוד ולכא ידעגא שהם אחרונים ומדאצטריך לומר אחרונים מכלל דאיכא ראשונים כנגד דברי השירה פריגר דוד ומשני לעולם ראשונים הם וידבר דוד דברי השירה וגו' ומאי איצטריך לומר הכא אחרונים לזה השיב מה שאמר הקב"ה לדוד שירה אתה אומר על מפלתו של שאול ובשנא להשיב דוד על דבריו של הקב"ה אמר הוכיחו אמר ואלה דברי דוד האחרונים לדברי תוכחתו של הקב"ה נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה כלומר אתה אומר לי שאול גדול ממני אבל כדבר הזה אני גדול יותר ממנו בענין התשובה שהקמתי עולה וכתמי דרך לשבים ואילו דבריו של דוד היו אחרונים להשיב על תוכחתו של הקב"ה ומה הם נאם דוד בן ישי ונאם הגבר שהוקם עולה של תשובה ובזה יפה כמו מכחו על שאול: שירה אתה אומר על מפלתו של שאול וכו'. תימה דוד לא אמר שירה על מפלתו של שאול אלא על שהצילו הקב"ה מכף שאול ושל אבלת עלמו אמר שירה ונ"ל דהא גופא קשיא שהצילו לא נפל שאול לא ניצול דוד מכף שאול אבל ע"מ קשה כי היה אפשר שלא ירדוף שאול עוד אחרי דוד וניצול דוד מכף שאול ולא יפול שאול במרה. וכלל עם ביאור הכתוב שאמר שגיון לדוד אשר שר לה' דמשמע ליה קאמר לשיל ישעו וינהגו מאחד כל אויבי וזרשו חז"ל שגיון לדוד שעה בזה לקרוא לשאול אויבי לומר שירה עליו פירוש הכתוב שאמר ישעו וינהגו כל אויבי וים בכלל אויבי שאול וכיה דילמא לא אמר ישעו אויבי על שאול כי אם על שאר אויבים שהיו לו לוים ים ראיה שכיון על שאול שרלינו אמר שר לה' על דברי כוש בן ימיני ומתוך השירה שאמר על מפלתו אתה יודע שמ"ש ישעו אויבי הוא על שאול בכלל ומ"ל שכיון שדוד לא ניצול מכף שאול אלא מכח המזל שהיה מלו של שאול כמו מהלו

של דוד לינבר הקב"ה כמה דוד מפניו וכיון שכן היאך שר דוד לה' אמר הגילנו מכף שאול והלא לא הגילו הקב"ה כי מדרגת הקב"ה שכן לאגר כמה דוד מפני שאול מגד התמידות של שאול וכיון שלא די שפל כל זאת אלא השאול שפל ונעשה ת"ר: אין שמירה לפי אלא על מפלתו של שאול שנראה נמצא שפל כי מותו שיתה מפלתו והייגו דכתיב שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש מאי על דברי הילך אמר שר לה' על כוש בן ימיני אלא היק על דברי שיאמר הגבגה ומלו של כוש בן ימיני שיאמר של שפל ואפל ומותו שיתה מפלתו שאול שגיון לדוד כיון שהשאול מעשיו משונים ומשתנים למותים מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו:

א"ר שמואל בר נחמני א"ר (יוחנן) [יונתן] מ"ד °נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובי אמר °אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים מאי קאמר א"ר אבהו הכי אמר (דוד) אלהי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה (לישנא אחרינא צור ישראל אני מי מושל באדם צדיק שאני גוזר גזרה והוא מבטלה):

שהקים עולה של תשובה. שהוא שב תחלה ונתן דרך לשבים כדאמרינן בפ"ק דעבודה זרה לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראוים לאותו מעשה אלא אם חטא וכו': (עולה ל' פועלת (פועלת לתשובת יחיד דלא שמים זכותים וכדאיתא בעבודה זרה גבי דוד וישראל ולריכא ע"ש בר"ף): אמר דוד אלהי ישראל לי דבר. דגרים סלגו): צור ישראל. ומושל באדם אני ומי מושל בי לדיק (מושל יראת אלהים גרס שבצר הקב"ה שהוא מושל על גבי אדם לדיק) מושל בי ומבטלה: (וכפרש"י בשמואל ע"ש וסיפיה דקרא יראת אלהים וי"ל דהכי פי' ומי מושל בי לדיק ע"י יראת אלהים מ"ד ע"ש הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים א"כ הגזרה איכה בידי שמים שהלדיק מושל בי מהרש"א):

°**אלה** שמות הגבורי' אשר לדוד יושב בשבת תחכמוני ראש השלישי הוא עדינו העצני על שמונה מאות חלל בפעם אחת מאי קאמר א"ר אבהו הכי ואלה שמות *גבוריו של דוד יושב בשבת בשעה שהיה יושב בישיבה לא היה יושב ע"ג כרים ולא ע"ג כסתות אלא על גבי קרקע דכל כמה דהוה קיים [רביה] עירא היאירי הוה מתני להו לרבנן ע"ג כרים וכסתות כי נח נפשיה דעירא היאירי הוה מתני דוד להו לרבנן על גבי קרקע אמרי ליה ליתיב מר אכרים ואכסתות לא קביל עליה. תחכמוני. [אמר רב] א"ל הקב"ה. הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני שאני גוזר גזרה ואתה מבטלה. ראש השלישי [תהא] ראש לשלשה אבות. הוא עדינו העצני בשעה שהיה עוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת העצני בשעה שיוצא למלחמה מקשה עצמו כעץ. על שמנה מאות חלל בפעם אחת שהיה זורק חץ ומפיל ח' מאות חלל

עין יעקב

זהו מעדן עלמו כתולעת. כלומר התולע רוחש בקרקע ושוכב עלמו על כל מי עפר מלמטו שמאלא בן דוד יושב על הקרקע ושוכב עלמו לגבל לו ללמוד מפני שקטן ממנו כדמפרשינן בנוף הוא הקטן שמקטין עלמו אלא מי שקטן ממנו ללמוד ממנו:

חלל בפעם אחת והיה מתאנח על מאתים דכתיב °איכה ירדוף אחד אלף יצתה בת קול ואמרה לו °רק בדבר אוריה החתי:

(מאי קאמר. אלו נפנה שמכוני שמות גבורים כינוי: בשבת. ישיבה מושבה משמע): [עירא היאירי. הוא מתני לדוד על גבי כרים וכסתות ודוד הוה מתני לרבנן על גבי קרקע]: תהא ראש לשלשת האבות. [שהוא הולך לפניהם] לעה"ב (שכולם חיים וכהנים ועבדי דוד מלך עליהם): מעדן. סופף ידיו ורגליו ויושב לארץ כמו המקבר שעושה כימה: (מתאנח על מאתים. שמתסרים מן האלף דכתיב גבי כנרים איכה ירדוף אחד אלף דכאנן אלין ישראל שעושין רצונו של מקום ירדוף אחד מן הנכרים אלף מישראל והכים מהם יכיתו רבבה ועל זה היה דוד מתאנח מפני מה בנכרים כתיב ירדוף אחד אלף לפי שאינם עושין רצונו של מקום וישראל בזמן שעושין רצונו של מקום כאומר בהם ורדפו מכם חמשה מאה וגו'. ופשטיה דקרא הכי דכתיב לעיל מיניה אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם לולי כעס אויב אגור ומשמע דאימת עושין כי הנכרים גוי אובד עצות המה ואלמלי חכמו ישכילו זאת הבינו לאחריתם איכה ירדוף אחד מהם אלף מישראל אם לא כי צורם מכרם שלא יהיו מעלים עצמם לבטוח בו ירדוף אחד מהם אלף מישראל): [בדבר אוריה החתי. שעלו לו מאתים]:

מהרש"א גבורותיו של דוד כו'. דלפי פשטי' דקרא שמות הגבורי אשר היו לדוד משנה לשלמותה דחשיב שמות אנשים הגבורי' אשר היו לדוד אין מקום לכאן יושב בשבת גו' וע"כ דרשו דסליה קרא משבח לדוד שהיה לו שם גבורה כשהיה יושב בישיבה כדרך הגבורים שלא היה יושב על כרים וכסתות כדאוי למלך ואמר ליה הקב"ה אחר שהשפלת עצמך בשנה בעסקת בתורה כאילו אינך מלך תחכמוני שהוא כמוני כו' כדלעיל שהלדיק משל בי שלכי גוזר גזירה כו' והיינו כמוני שאני מבטל בכל שאר הדברים גזירות ומחשבות של אדם כך אתה תהיה מבטל גזרתי כדלעיל הלדיק מושל בי כו' ואומר שהוא ראש השלישי לג' אבות כו' כפרש"י ועוד אמרי' בפ' ע"פ בספרי' דלעתיד רב' האבות יומכנו מלברך ודוד יאמר לי נאה לברך כו' ע"ש והיינו שהוא ראש לג' אבות שהגדול מברך. ואמר עדינו העצני כו' הוה מעדן עצמו כתולעת כו'. עי' פרש"י בספר שמואל עדינו כשהיה עוסק בתורה סורך ומקשר עצמו כתולעת כמו מעדנות כימה כו' ע"ש ובערוך פי' כשהיה עוסק בתורה היה מעדן עצמו עד שיתרכך בנו כתולעת שהוא דעתו מיושבת עליו וכשהיה יוצא למלחמה היה מתקשה כעץ כל מדה עושה בשעת הצורך עכ"ל: שהיה זורק חץ כו'. בקרא לא הוזכר חץ אבל משמע ליה בפעם א' היינו במכה אחת חת א"ל רק בחץ שהולך מרחוק מאיש לאיש עד ח' מאות איש שכנגדו חללים ה"ע אבל לי יחיד כאילו ח' מאות ליה הוו איש אח' ואמר שהיה מתאנח על מאתים דכתיב איכה ירדוף אחד אלף מתמע ליה הכי איכה ירדוף אחד מישראל אלף מן הנכרים ורש"י בחומש פירש בהפך איכה ירדוף אחד מן הנכרים אלף מישראל כפשט בנלות הוא ע"פ הספרי ואמר כאן דהאי צ סגיכה דאחד מישראל ירדוף אלף מהנכרים ודאי נתקיים בימי דוד וה"נ אחד רבותיה דח' מאות חלל שהרי לא נתקיים בו איכה ירדוף אחד אלף וקאמר דודאי שהיה ראוי להתקיים בדוד וע"ז היה מתאנח ויצתה ב"ק רק בדבר אוריה וגו' שהמטא של הריגת אוריה במלחמה גרם לו שלא הרג עוד ב' מאות חלל במלחמה:

הרי"ף אלה הגבורים מאי קאמר וכו'. תימה מאי קשיא ליה דילמא הגבורים של דוד מונה קחשיב הא' היה עדינו העצני שהיה יושב בשבת תחכמוני יושב בישיבה ותפריו אלעזר וגו' ונראה דדייק דא"כ לא היה לו להזכיר תחלה יושב בשבת תחכמוני שהם פעולותיו והזכיר שמו הוא עדינו העצני הילכ"ל ואלה הגבורים אשר לדוד עדינו העצני הוא היושב בשבת תחכמוני ראש השלישי וגו'. לכך דרשו שמות גבורותיו של דוד והם שהיה יושב על גבי קרקע ולא ע"ג כרים וכסתות והיה מעדן ומקטין עצמו כשהיה עוסק בתורה [illegible] בגדול ממנו וכשהיה יוצא למלחמה מקשה כגוונא כען וכו':

ההוא צורבא מרבנן דהוה סנו שומעניה אמר רב יהודה היכי נעביד נשמתיה צריכי ליה רבנן לא נשמתיה קא מיחלל שמיה דשמיא א"ל לרבה בר בר חנה מידי שמיע לך בהא א"ל הכי א"ר יוחנן מ"ד °כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו שמתיה רב יהודה לסוף איחליש רב יהודה אתו רבנן לשיולי ביה ואתא איהו בהדי רבנן כדחזייה רב יהודה אחיך א"ל לא מסתייה דשמתיה להדוא גברא אלא אחוכי נמי קא מחייך בי א"ל לאו בדידך תייכנא אלא דכי אזילנא לעלמא דאתי בדיחנא דעתאי דאפי' לגברא רבא כוותך לא חניפי ליה נח נפשיה דרב יהודה אתא לבי מדרשא אמר להו שרו לי אמרו ליה גברא רבא דהשיכא כרב יהודה ליכא הכא דלישרי לך זיל לקמיה דר' יהודה נשיאה דלישרי לך אזיל לקמיה א"ל לרבי אמי פוק עיין ביה בדיניה אי מיבעי למשריה שרי ליה עיין רבי אמי בדיניה סבר למשרי ליה עמד רבי שמואל בר נחמני על רגליו ואמר מה שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנדויה ג' שנים יהודה חברינו עאכ"ו א"ר זירא מאי דקמן דאתא ליה סבא האידנא לבי מדרשא דהא כמה שני לא אתא ליה ש"מ לים מישרא ליה לא שרי ליה נפק כי קא בכי ואזיל אתיא זיבורא פרקיה אמתיה ושכיב עיילוהו למערתא דחסידי ולא קבלוהו עיילוהו למערתא דדייני וקבלוהו מ"ט דעבד כר' אלעאי דתניא רבי אלעאי (הזקן) אומר אם רואה אדם שיצרו מתגבר

עיון יעקב

[illegible]

מתגבר עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא (איני והתניא העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי שכינה לק הא דמצי כייף ליה ליצריה הא דלא מצי כייף ליה ליצריה) שפחה של בית רבי מאי היא דאמתא דבי רבי חזיתיה לההוא גברא דקא מחי לבנו רבה אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא דקא עבר משום °ולפני עור לא תתן מכשול קדו׳ יט
(דהנא דבי רבי ישמעאל) [דתניא] ולפני עור לא תתן מכשול במכה בנו הגדול הכתוב מדבר:

מנו שומעניה. שמעו שמעתיו מטוערן (פריח שהיה שם שמים מתחלל על ידו כדאמרי׳ בפ״ק תיד חלל. השם כל שחביריו מתביישין משמועתו וכו׳): צריכי ליה רבנן. (שלומד תורה ומפיו ומעני׳ דאמרי׳ לעיל מנדה אותו לאחרים מקמאה אין היה הולך וישב לפניו ובקיא לריכי ליה רבנן) דאחרים דהוו רבנן: ואם לאו אל יבקשו תורה. הא״ל והנו שומעני׳ והא דלריכי ליה רבנן אלא כלום הוא דמוטב דלא ילפי מיניה: אתא איהו. שאי מנדה אחר נהדייהו: (אי מיבעי למשרי שרי ליה. אם יכולין להתיר נידוי של רב יהודה מרי ליה: שפחה של בית רבי. מפורש לקמן: לא נהגו וכו׳. שלא סמיכו נדוים עד ג׳ שבתים): מאי דקמן. כלו׳ היכי איתרמי דעל האי קנא ר׳ שמואל בר נחמני לבי מדרשא האידנא: [פי׳ דלהכי איתרמי דלאי האידנא לבי מדרשא דלאו והוא הוא דלישרי ליה]: טרקיה אאמתיה. הכהו לאותו זה נגידו: לא קבלוהו. דהדר עכנא לגו ולא פתחה פיה: דייני. שאני ב״ד והסידי מעלי מינייהו: פי׳. לא קבלוהו במערתא דחסידי משום ביזוי הוא: דעבר אדרי׳ אלעאי. (דלא) הוא אמר לתקוני כפיה כדרבי אלעאי: כיא [דעבד] כדרבי אלעאי האי דקנו שומעניה הלך למקום שאין מכירין אותו ועשה מה שלבו בליבשא משום דלא יחלל שם שמים בפרהסיא ולהכי קבלוהו במערתא דדייני: למקום שאין מכירים אותו. ולא יהנו בו כבוד ויכף את יצרו אפי׳ שמשפיל את עצמו: ויעשה מה שלבו חפץ. דודאי לא יקיקנו יצרו לעבירה כך מפורש בתשובת רב האי ז״ל ל״א יעשה מה שלבו חפץ מוטב יחלל בליבשא ולא יחלל בפרהסיא: בריה רבה, בנו גדול: לא תתן מכשול. שגורם (שמנעם) [שמבעטם] בכנו:

תוספות לא הכיפי ליה במקום חלול השם. מכאן משמע דמנודה שומר לדבר עמו: טרקיה הויא אאמתיה. בעל עברות הוא מדה כנגד מדה משום דנחסד בגוה: למערתא דדייני. פירש למערת האידונן שכבר קבלו דינן: משום דעבד כדרבי אלעאי. אנוס ביצרו היה ואע״פ כן לא קבלוהו דהוה ליה למעבד כרבי אלעאי ולא יחלל שם שמים: ולית דגרסי דעבד כרבי אלעאי. פי׳ אלו מעמא קבלוהו במערתא דדייני משום דעבד כרבי אלעאי:

ריש לקיש הוה מנטר פרדסא אתא ההוא גברא קא אכיל תאיני רמא ביה קלא לא אשגח ביה אמר ליהוי ההוא גברא בשמתא אמר ליה אדרבא ליהוי ההוא גברא בשמתא אם ממון נתחייבתי לך נדוי מי נתחייבתי לך אתא לבי מדרשא אמרו ליה שלו נדוי שלך אינו נדוי מאי תקנתיה זיל לגביה דלישרי לך. לא ידענא ליה אמרו ליה זיל לגבי נשיאה דלישרי לך דתניא וכו׳: שם

רמא ביה קלא. גער בו: נדוי מי נתחייבתי לך. שהיה לך לנדותני בדין: אתא. ר״ל לבי מדרשא: שלך אינו נדוי. דלאו בדינא שמתיה (וכתבו בתוס׳ אם ממון נתחייבתי וכו׳ תימה אלא קא עבר משום לא תגזול ויש לומר שכן הי׳ המנהג באותו מקום לאכול כל מה שהיה תלוש ולתת הדמים):

אמר רב הונא באושא התקינו אב״ד שסרח אין מנדין אותו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך חזר וסרח מנדין אותו מפני חלול השם ופליגא דריש לקיש דאמר ר״ל ת״ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא שנא׳ °וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה מר זוטרא [חסידא] כי מחייב צורבא מרבנן שמתא ברישא משמית נפשיה והדר משמית לדידיה כי הוה עייל באושפיזיה שרי ליה לנפשיה והדר שרי ליה לדידי׳ א״ר גידל אמר רב ת״ח מנדה לעצמו ומיפר לעצמו א״ר פפא תיתי לי דלא שמיתי צורבא מרבנן מעולם אלא כי מחייב צורבא מרבנן שמתא היכי עביד כי הא דבמערבי ממנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא ממנו אשמתא: שם, הושע ד

הכבד. בלשון הזה אומר לו עשה עצמך כאדם שכבד עליו ראשו ושב בביתך בלשון כבוד אומר לו [נ״א הכבד שתכבד כבודך שתשב בביתך]: כסהו. אל תנדה אותו בפרהסיא: כלילה. שחשיכה ואין אדם רואה: משמית נפשיה. משום יקרא דההוא צורבא מרבנן: ממנו אנגידא. מלקות ומלקות יפה להן יותר מהשמתא ושוי מלקי להו:

מאי שמתא אמר רב שם מיתה ושמואל אמר שממה יהיה ומהגיא ביה כי טיהרא בתנורא ופליגא דר״ל דאמר ר״ל כשם שנכנסת ברמ״ח איברים כך כשיוצאה יוצאה מרמ״ח איברים בשהיא נכנסת דכתיב °והיתה העיר חרם לה׳ ונומר חרם בגימטריא רמ״ח הוא כשהיא יוצאה דכתיב °ברוגז רחם תזכור רחם בגימט׳ הכי הוו: שם, יהושע ו, חבקוק ג

ומהגיא ביה כי טיהרא בתנורא. כשתן שמוסקין את התנור ונבלע בתוכה שאינו יוצא לעולם כלומר מכה בכל מקום דמשמתין ליה דלא נפקא מיניה לעולם: ופליגא דר״ל. דאמר יוצאה:

מאי

עין יעקב

לך למקום שאין מכירין אותו. [illegible]

מהרש"א מאי שמתא כו' שממה יהיה כו'. בערוך גרסי' שם מות ופי' שם מיתה בלה שם מות שם מיתי דכתיב ונשאר אל ציה תכנת עכ"ל: בשהיא נכנסת דכתיב והיתה העיר חרם כו'. כמה לשון חרם דכתיב בתורה ולא מייתי להו ומייתי הלי קרא דיהושע דיש לשון בזה משום דלא שייך חרם בגוף העיר אלא באדם שהיה בתוכה וכתיב העיר לרמוז על איברי הגוף האדם כמ"ש בקרא דכתיב עיר קטנה ואנשים בה מעט עיר זה הגוף ואנשים בה מעט הם אבריו של אדם דהיינו העיר שהיא כלל האיברים הם חרם ואומר כשהיא יוצאה דכתיב ברוגז רחם תזכור שמה רחם כתיבי ומייתי האי קרא לפי ענינו כי בשתא ונכנס החרם על רמ"ח איבריו הוא במדת הדין והיפך כשהיא יוצאה מן רמ"ח אברים במדת הרחמים והא ברוגז דהיינו כשנגזר מ"ה בחרם על רמ"ח אבריו רחם תזכור דהיינו תזכור מדת הרחמים על רמ"ח איברים:

שם **אמר** רב יוסף שדי שמתא אנגובתא דכלבא ואיהו דידה. עברא דהוא כלבא דהוה אכיל מסאני דרבנן ולא הוו קא ידעי מנו ושמתו ליה איתלי ביה נורא בנגובתא ואכלתיה הדוא אלמא דהוה מצער ליה להדוא צורבא מרבנן אתא לקמיה דרב יוסף א"ל זיל שמתיה א"ל מיסתפינא מיניה א"ל שקול פתיחא עליה כל שכן
ט ד"ג דמיסתפינא מיניה א"ל שקליה אחתיה בכדא *ואחתיה בי קברי וקרי ביה אלפא שיפורי במי זימן אזיל עביד הכי פקע כדא ומית אלמא מאי שיפורי שנפרעין ממנו מאי תברא א"ר יצחק בריה דרב יהודה תברי בתי רמי דתניא אמר רשב"ג כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני:

גנובתא. זנב: דידה עבדא. תלקי ליה: מיסתפינא מיניה. דנגרא אלומא הוא: שקול פתיחא עליה. כתוב עליו שמתא: שקליה. לכתב שמתא: ואחתיה בכדא. תקע בתוך כדו ולא ימצאו: בי קברי. דלא שכיחי תמן אינשי: וקרי ביה. כלומר תקע ביה אלפי שיפורי: מאי תברי. למה תוקעין תקיעה ושברים: תברי בתי רמי. כלומר שמתא משבר בתים גבוהים:

מהרש"א שמתא אנגובתיה דכלבא והיא דידה כו'. ר"ל הנה הנגובתא שהוא כולה מכלל האיברים מ"מ החרם דידה עבדא כי דאתלי ביה נורא ואכליה: שקליה אחתיה בכדא כו'. (כי האדם דומה לכלי חרס שאין לו תקנה כי) שבירתו זו היא מיתתו וע"כ אמר אחתיה לפתיחא בכדא כאילו נתתו לאלמא ואחתיה בי קברי לרמוז כי שם יהיה שבירתו וקבורתו וקרי ביה אלפא שפורי כי האלף הוא כלל וסוף האספרים וטעם השופר לגבי שמתא כדמסיק ע"ש שנפרעין ממנו וטעם במי יומין שהוא מספר ילידת האדם וקאמר מאי תברא זה מטעם השברים לגבית שמתא וקאמר ע"ש תברי בתי כו' וכ"מ שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני דעוני כמיתה כמפורש במסכת נדרים:

יא יפ יח **פנחס** אחוה דמר שמואל איתרע ביה מילתא ע"ל שמואל למשאל טעמא מיניה חזנהו לטופריה דהוו נפישין א"ל אמאי לא שקלת להו א"ל אילו בדידי הוה מי הות מזלזלי ביה כולי האי הואי °כשגגה שיוצא קהלת י מלפני השליט ואיתרע ביה מילתא בשמואל ע"ל פנחס אחוה למשאל טעמא מיניה שקלינהו לטופריה חבטינהו באפיה א"ל לית לך בריה כרותה לשפתי' דא"ר יוחנן מנין שברית כרותה לשפתים שנא' °ויאמר אברהם אל נעריו ראשית כב שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם ואבתייעא מילתא והדרו תרוייהו:

איתרע ביה מילתא. אבלות בפנחס אחוה דשמואל שמת בנו: ע"ל שמואל למשאל טעמא. לדבר על לבו: אילו בדידיה הות. כלומר אילו היה אבל: מי הות מזלזלי ביה כולי האי. באבלות דשקלא לטופריך: (בשגגה שיוצא. שגזר ססלים גזרה על אדם שלא בכונה להרגו או לאבדו וחלכו ותצמוהו): ואיתרע ביה מילתא. אבילות: שקלינהו לטופריה חבטינהו לאפיה. זרקינהו בלפים מרוב כעס והדר שמואל ומכנם להו דזורקן נקרא רשע (ועיין בגמ' טעמי' דזורקן לטורפים היכא דליכא למיחש שתעבור עליה מעוברת ותפיל):

מהרש"א ברית כרותה לשפתים שנאמר ויאמר אברהם וגו'. וכתבו התוס' תימה דלגמא מדה טובה מרובה וה"ל לאתויי הא דאמרי' פ"ק דכתובות ופ"ג דברכות לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן שנא' וגו' עכ"ל והנראה ליישב את זה דהאיא דאל יפתח פיו לשטן איירי כשהאומר קלל את עצמו בזאת פורענות ודעה כדמוכחי הענינים דהתם והטעם בו כמ"ש בע"י שלא יתן פתחון פה לשטן לקטרג ולומר הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ולא כשאר מקום למדת הרחמים להאריך אפים כו' ע"ש וליכא לדמויי להאיא דהכא איירי כשגגה היוצא מדברי האומר ברעת ופורענות או בטובת אלא כדמוכח הענין פנחס לשמואל והטעם בו כאומרים כיצא ואינו יודע מה כיצא וכפירש"י בחומש וכטובה נתנבא סימנו שהיכם עכ"ל והשתא אין סברא לחלק בין מדה טובה למדה רעה בנבואות היוצאת מדברי האומר בשגגה:

[**אמר** רב שמן בר אבא הוה קאימנא קמיה דרבי שם יוחנן בי מדרשא בחולו של מועד ושקלינהו לטופריה כשיניה וזרקינהו ש"מ וכו'] וש"מ מותר לזרקן איני והא תניא ג' דברים נאמרו בצפרנים הקוברן צדיק שורפן חסיד זורקן רשע מ"ט שמא תעבור עלייהו אשה עוברה ותפיל. אשה בי מדרשא לא שכיחא וכ"ת זמנין דמכנשי להו ושדי להו אבראי כיון דאישתני אישתני:

ושדי להו אבראי. ועבר עלייהו איתתא שברם: כיון דאישתני. מהמקום דוכתא דסוו מעיקרא איעסמי ולא מזקי:

אמר אביטול ספרא משמיה דרב פרעה שהיה בימי שם משה הוא אמה חקנו אמה ופרמשתקו אמה וזרת לקיים מה שנאמר °ושפל אנשים יקים עלה ואמר דניאל ד אביטול ספרא משמיה דרב פרעה שהיה בימי משה אמגושי הוה שנאמר °הנה יוצא המימה: שמות ז

פרמשתקו אותו: אמגושי הוה. דכתיב הנה יוצא המימה מחלוקת במסכת שבת מר אמר חרשי להכי יוצא ליאור נפנ"ל

עיון יעקב
לית לך בריה כרותה לשפתים. מה שכתבו תוס' תימה [illegible]

אין אדם נחשד בדבר אא״כ עשאו ואם לא עשאו כולו עשה מקצתו ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו ואם לא הרהר בלבו לעשותו ראה אחרים שעשאוהו ושמח מתיב רב יעקב (מגר״ר סקוד) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה׳ אלהיהם התם להכעיס הוא דעבוד (ת״ש וישמע משה ויפול על פניו מה שמועה שמע אמר רבי יונתן שחשדוהו מאשת איש ומנא לן שנאמר ויקנאו למשה במחנה התם משום שנאה הוא דעבוד: ובספר אחר אין כתוב וישמע משה אלא) ת״ש ויקנאו למשה במחנה רב שמואל בר יצחק אמר מלמד שכל אחד קנא לאשתו ממשה. התם משום שנאה הוא דעבוד. ת״ש רא״ר יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו ואמר רב פפא לדידי חשדן בי ולא הוה כי לא קשיא הא בקלא דפסיק הא בקלא דלא פסיק:

יב אמר רב יהודה אמר שמואל בכל יום ויום ב״ק יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני שדה פלונית לפלוני (ואמר רב יהודה אמר רב מ׳ יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני שדה פלונית לפלוני בית פלוני לפלוני אשת פלוני לפלוני. המאמרים האלו הובאו בגמרא להקשות על מאמר שמואל מותר לארס אשה בחה״מ שמא יקדמנו אחר ותרצו הקושיא ואמרו) אלא אימא שמא יקדמנו אחר ברחמים כי הא דרבא שמעיה להדוא גברא דקא בעי רחמי רחמנא תזדמן לי פלניתא א״ל לא תיבעי רחמי הכי אי חזיה לך לא אזלא ממך ואי לא כפרת בה בתר הכי שמעיה דקאמר רחמנא או איהו לימות מקמה או איהי תמות מקמיה א״ל לא אמרי לך לא תיבעי רחמי עלה דמילתי הכי אמר רב משום ר׳ ראובן בר איצטרובלי מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים מה׳ אשה לאיש. מן התורה דכתיב ויען לבן ובתואל ויאמרו מה׳ יצא הדבר מן הנביאים דכתיב ואביו ואמו לא ידעו כי מה׳ היא. מן הכתובים דכתיב בית והון נחלת אבות ומה׳ אשה משכלת. ואמר רב משום רבי ראובן בר איצטרובלי ואמרי לה במתניתא תנא [אמר ר׳ ראובן בן אצטרובלי]

בשביל מכשפות ומר אמר גידופי לגבי יצא שאומר לי יהודי ולכי פסיסיני:

פרדרא אמנושי הוה שנא׳ הנה הוא יוצא המימה כו׳. כפרש״י והזכיר זה שכתוב במכת ערוב ולא קודם זה במכת דצ״ך להורות שאף במכת כנים שקודמת אמרו החרטומים כי אצבע אלהים הוא אעפ״כ חיזק והקשה הוא לבבו ולא נמנע פרעה לצאת המימה לומר בשביל מכשפות ולומר לגדף לומר לי יהודי וגו׳:

[illegible]

כ״ק יוצאת ואומרת. בתיבה של מעלה אלמא שאין אדם יכול לקדמה לזה דב״ק אינה בטלה: ברחמים. שיתפלל ותנטלה: דקא בעי רחמי. ולומר רחמנא הזמן לי פלניתא: ואי לא כפרת בה ואם אינה בת זוגך ותפלה למוף כפרת בה שתכנס עליה. [illegible] לך אבל שאתה חולה ליבטלה אף ע״פ שאינה בת זוגך: ואביו ואמו. דשמשון לא ידעו כי מה׳ היא כי מותנה הוא מבקש מפלשתים.

תוספות [illegible]

[illegible]

קידושין

עין יעקב

בת פלוני לפלוני. [illegible]

[illegible]

קידושין וקבלה כידוע שאין הקדוש ב"ה גוזר על האדם שיעשה מצוה ולא שיעשה עבירה שאם כן עונש ושכר למה וכל האזהרות שנאמרו על העונש למה אם הכל הולך אחר הגזרה. וכה"א ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים וכתיב מפי עליון לא תצא הרעות והטוב אולי נאמר שאין הגזרה מכרחת לו לאדם שישא אשה אלא הוא מחזר אחריה וטעם לא רק פנעו וילדו שנבראו אדם וחוה ואם רצה לבסוף את יצרו ולישא לו לפרים מוגם כמו שעשה בן עזאי הרשות בידו ויהיה מכלל הבריאים אבל מאחר שאדם עסק מדעתו לישא אשה יזרדו לו אשה פלונית מן השמים ואפ"ה שאותה נגזרת קודמת ליצירתו ולגזירתו הי"ת כגזירת בין הנבחרים על גלות עלרים כמו שמוכיח בתוספות וקם הטעם הזה חנם אחרי אלהי נכר הארץ והנכרים שלוכים והענין עמוק כאן יודע האמת: אלא שמא יקדמנו אחר ברחמים. פירוש ואף ע"פ שגזור על האדם מן השמים בת פלוני לפלוני אפשר שיועיל תפלת מי שאינה בת זוגו ויבאנה ואפיקנא דלבסוף ימות או יגרשנה וישאנה בן זוגה: כי הא דרבא שמעיה וכו' ואי לא כפרת בה לבסוף. פרש"י שמתפרש לאחר אך אם תשאנה. ועוד פי' ז"ל כפרת בה בהקב"ה במלאה אתה כאילו הנא לנגל נראו ואי"ם וכי דבר מחודש הוא שתפלת הצדיק מבטל גזרה רעה כמו שמצינו באבותינו לא מאלמנכנותה שלך ועוד אמרו אין מזל לישראל וי"ל לומר שהי"ת יש לו לצדיק ליהר שלא להבכרים אם קום לעשות דבר שלא נפתו כהגהו שנדרי דתענית ולי"נ שהצדיק מבטל בתפלתו גזרה רעה אבל כאן מאן נימא לן שהיא גזרה רעה אם לא ישא את יפת שמרת מוכה מתנה: או איהו ליטות תקנתה. כלומר קודם זמנו: או איהי תמות מקודם. שהיה מתחרט על שנשאה: פי' לא אמרי כך לא שנוי ראשי עלה דעלמא הכי. כלומר שיש אנשים שמבלתם לאדם לגבל גזר דין ויש שאינם רחוקין לכך: ומה' אשה משכלת. פירוש והיינו בת קול דאמר בשאל ולא לומר שאינו מקרה כשאר המקרים שנולדים על האדם משנה לשנה לפי מעשיו של אותה שנה אלא נגזרת קודם היא מקודם שנולד בתחלת היצירה: על ה' אלהיהם. ומי יהיה בידיו ידי ואפילו הכי נמשכי עליה: שמשודאי מעשה איש. ותנא לך שמשודאי דכתיב ויקנאו למשה במחנה: מגוים שגלה כדלקמן. והא דלית ליה פירוש דכי אמרי שלא תתחתה שגלה אתרי: הר"ן ז"ל האם להבעים לעגוד פירוש ולימא גוסייהו הוו ידעי דלית ביה עב"ל:

אמר הכותב בירושלמי דתני בגדים כתוב נ"כ שחשדוהו לנוגע באשת איש על פסוק והניחו אפרי משה ולהיות ענין א' אבל הפגל לתמוד תמדה כואת על משה רבינו הגלכתי לפרש הענין כפי קוצר דעתי ולהוליד תפשנוו ותשובתנו בו שנראותו שהיה נוטה אחר ענייני הגוף האמונה באשת איש וכאשר כתבתי כן לא נכרתי ממאמר זה שכתוב נהקים הזה. ואולי יחשב התלמיד לחלוק על דברי כיון שאין יסוד המאמר על והניחו אפרי משה רק על מחלוקת קרח ויקשה כנגד דברי ויאמר מה ענין זה לכאן לכן הנני בא לקיים שנותי בכלל ולומר כי מבואן ראיה שאין פירוש הענין כפשוטו ממש אלא שלא לפרשו בדרך מורה רומה לפה שכבתי ויסוד הענין תמ"ין בן מבואר שלא כי קרח ועדתו לא היו מחשמים עליהם משה רבינו ונפרש נתינת הכהונה לאהרן אחיו ובניו גם בעמוני נשיאות אליצפן קרובו כמו שכתב רש"י ולכן אומר משה לומר בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי ואין ספק כי אותם הפסוקים סורה רלם ולמנה האשה נגד החשדים האלה בנפשותם לנפור בכלל כנגד שלימותו וסיו נחלקין לב' כתות אחת כת דתן ואבירם ועוד ב' הכתות הנה היה פלוק נחל כיות שמהיין ומשכתום בענין מיוחד שהוא יסוד המחלוקת. ותכאר זה באלן שנקבלם קרח ועדתו אמרו כי כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו וגו' מה שאלו היו מאמינים בתורת ה' בגד מה והיו מוזג בעיני ה' שישראל יקריבו קרבנות לפניו במקום קדוש הלוחמת שכל ישראל הם שרים במעלה זאת ואין צריכים שתשא הקרוב אל ה' יהיו אומנים כינם לבין המקום ודתן ואבירם ואחריהם היו אפיקורסים לגמרי בלתי מאמינים בשום דת מלעגים כנגד כולם ולזה לומר שם כנגד קרח ועדתו היו מאמינים במה שלקחו מחתות ורצית במורה לזה אים ודתן ואבירם לא היו נכנסים פתח אהליהם שזה יורה שלא יהיו מעתה כיתם כלל אים בשום עבודה אלהות והיו לועגים על כלם וכן יורה ג"כ על קרח ואל כל עדתו לאמר בקר וגו' זאת עשו קחו לכם והכל עדתו את אמר משה רבינו לעדת קרח לבדו ולומר לומר שלא דתן ואבירם שלא היו במעמד זה כלל ולכן אמר משה רבינו עם קרח ועדתו נאמר וישלח משה לקרוא לדתן ואבירם ולא רצו לבוא אלא כמלעיגים על כולם ולפ"ם שני הכתות הנה

היו חלוקות בסברותיהם זו כנגד זו עכ"ז שתיהם מוסכמות לדעת אחד והוא לחלוק כנגד שליחות משה רבינו. וכ"ל זה מדקדק גם בפסוק ויקנאו על משה ולאהרן לרמוז לזה שבכבר הזכיר בפסוק ראשון בעלי המחלוקת שהיו נחלקים לשני ראשים האחד קרח שהיה מאמין בתורת אלהות ודתן ואבירם היו כופרים לגמרי ואעפ"כ שהיו חלוקים בסברותיהם זה על זה היו נקהלים ומשתתפים לחלוק שניהם על משה ועל אהרן. וכיון שכן אין ספק שני הכתות האלה לא היו מאמינים בפרישות משה רבינו ושישב בהר מ' יום לחם לא אכל ומים לא שתה. ונמשכים מזה לדעת מדעים האלה כפירה מוקה בתוך לבם לחשוב שהיו רוב מעשיו לרמות ההמון ותפרים לנשים שדעתן קלה. ואם היתה כוונה רב בשאל במומרו שכל אחד קנא לאשתו ממשה פירוש כל אחד מהעדה הרעה האלה חשד למשה שהיו מעשיו נאהבים ונעימים בעיני אשתו אבל כל איש ישראל היו מאמינים בשליחותו לגמרי והיו נקיים מחשדות הללו ומעשה זה ישרה בעיני הגרפא לתשובה שיסוד דרש זה בפסוק וישמע משה ויפול על פניו שהזכיר במחלוקת קרח. וכן כוונת רש"י בלשונו ומגיל דחשדוהו דכתיב ויקנאו למשה והוא מבואר למעיין:

מהרש"א שדה פלונית לפלוני כו'. מפי' הר"ן שדה פלונית לפלוני כו' פי' פסקת הגדולה שאדם פוסק עם בתו שכל מגזר קודם ילידת הולד עכ"ל והלשון דחוק ונפש התוס' דמ' יום קודם ילידת הולד ביום הריון ואפשר שהוא המלאך לילה ומביאו לפני הקב"ה ושואל טפה זו מה תהא עליה עשיר או עני חה עם שיש בגירסת הספרים שדה פלונית לפלוני שמכריזין עליו עשיר או עני כו' עכ"ל וקשה לפי' זה דאם כן אמאי הזכיר כאן הכרזת עני או עשיר טפי והכרזת חכם או טפש גבור או חלש שהוא מגזר ג"כ ביום הריון כדאמרינן פ' כל היד וי"ל דאשכנו דנקט הכא בת פלוני ובית ושדה כדה הב"ק יוצא מאח"כ בפרק דהתם גם שהוא מגזר מ"מ אין הב"ק יוצא: כי הא דרבא כו'. פרש"י בגמרא שלפנינו אינו עונן לי שבתחלה קא"ל רבא אם לא תהיה לך א"א לשנות הגזירה ושוב כשהתפלל שימות הוא או היא שלא ירצה בלער שתכנסה לאחר ומש"ה יזהר בגמרא שלא יקדמנו אחר ברחמים שתמות היא ולפ"ז מאי קא"ל לא אמינא לך דלא תיתבעי עלה דמילתא דהא מילתא אחריתא היא דבתחלה א"ל שלא יתקע דבר שא"א לו לשנות ולא יועיל בקשתו אבל הכא בבקשה זו אפשר שיועיל לו שתמות היא ולא ילער עצמו כשתכנסה לאחר ורא"ה מדבי ראובן בר איצטרובלי שאמר מה' אשה לאיש כו' לא משמע כן ולשון שמא יקדמנו אחר לא משמע שתמות היא אלא שאחר ישאנה ונפי' ע"י ים פי' אחר גם כתב עם פי' אחר בשם הר"ן והוא נכון ע"ש: מה' יצא הדבר כו'. והיינו בגזרת שמים כבר בשעת יצירה ולא ניחא להו לפרש כפשטיה מה' יצא הדבר כפי דבריך שזיוגה לך כפרש"י בחומש כיון דיחוש היה כדאמרי' פ' נ"ח כל ייחוס שאינו כאליעזר כו' לא הי"ל לתלות הדבר כי יצא מה' וק"ק: כי מה' הוא כו'. והיינו נמי בגזרת שמים בילידה וקרא דקאמר כי תואנה הוא מבקש ומפלשתים כל זה בגזרת שמים היה כדי שע"י אשה זו תואנה הוא גו': ומה' אשה גו'. ויש לדקדק לפי הדרשה הזה בהאי בית והון נחלת אבות ומה' אשה גו' דמשמע האשה לאיש מגזרה מיום הילידה אבל בית והון איש מגזר מן הילידה אלא נחלה אבות וקשה דהא בית והון נמי מגזר מהילידה שהמלאך שואל טיפה זו מה תהא עליה עשיר או עני כדאמרי' פ' כל היד ודוחק לתרץ הכא אקרא דעל אשה הבת קול יוצאה ולא על בית והון דבקרא לא משמע כן וי"ל אשה משכלת היא לעולם מה' בגזרה מעת הילידה אבל בית והון לפעמים אינו בא מגזרת הילידה שלו אלא בגזרת אביו שמת בגזרת שמים עכשיו: שב"א קינא וכו'. דלגבי אהרן מפורש הקנאה כמשמעו כמ"ש בעדת קרח כמ"ש במקנן ואהרן מה הוא כי תלינו עליו אבל לגדולת משה לא קנאו בו וכמ"ש אם לקחת מלכות לא היה לך ליתן לאחיך הכהונה וע"כ דרשוהו לגבי משה

סב"ה קינה לאשה מלאכו דסייט כשבא משה למחנה עד שנעשה אהלו מחוץ למחנה והדבר זה מפורש יותר בפרק חלק ובפ"ק דקידושין ע"ש:

הרי"ף שמא יקדמנו אחר ברחמים וכו'. וקשה מנא אומרי לא משני הא בזווג ראשון הא בזווג שני כדמשני התם בסוטה והיא קושיא לגמלי התוספות והביאוהו בשיטה. ונ"ק שהביא הגמרא מעשה לבאור מרגלא דשמעיה להאוה בגרא דנפי רתמי וכו' וא"ל דגא לא תיבעי דשני דלי סוי"ה לך לא אלא מיקר דמשמע דלא מהני דשני וכו' וגם' בין יעקב יש גירסא אחרת ואי לא כפרת גם והביא פירושה ואי לא כפרת גם אם אינה גם מלך כופין שתתחרם על אשה שהלכת עתה שלא יצא הזווג יפה כיון שאינה גם מלך. תימה מקמיה בקדוש זמן או איהו בימות מקומה כלומר קודם זמנו או איהי שמות מקומים שהיה מתחרם על שנשאה עב"ל וכפי זה היא ראיה שהתפלה מועילה לו אבל כפי גירסת רש"י צריך להבין מה ראיה היא זו ונלע"ד דכפי שפי' הראשון דזווג ראשון ושני הוא כפשוטו והזווג שני הוא כפי מעשיו של אדם אבל זווג ראשון שהוא הנגזר בשעת היצירה דלכתי באותה שעה לדיק ורשע לא קאמר הוא נגזר מפיו של הקב"ה כמו שאמר בזווג יצחק ורבקה היא האשה אשר הוכיח ה' שנגזר בשעת היצירה זווגו של יצחק לרבקה לכך לא משני הא בזווג ראשון והא דאמרינן שמא יקדמנו אחר הוא בזווג ב' כיון דמוטב אתא לאורויי דמלרפין במשיו א"כ איך נאמר בזווג שני מלרפין אבל בזווג ראשון אין מלרפין במשיו ומשום הכי קאמר מלרפין דמשמע בין מי שהוא גם לא בזווג א' בין בזווג שני כי"ל ותני מלרפין במשיו ולהכי משני שמא יקדמנו אחר בתפלה שאפי' בזווג ראשון שנגזר להיות בת פלוני לפלוני אפשר להתהפך מכח התפלה וגם לפי פירוש האחר שפירשו בזווג ב' שהוא גמר המעשה שיבא אל הפועל י' כא לשנויי דהא דשואל דאמר שמא יקדמנו אחר הוא בשעת גמר המעין משום דהוא קושיא דשואל להדים נקים דאמר דזווג ב' שהוא גמר המעשה נגמר כפי מעשיו של אדם והנא מפרי' די"ל אחר לקדמו בהשתדלות לזה הוכרח לתרץ שיקדמנו אחר הוא בתפלה ונשלם שזווג ב' שהוא גמר הענין הוא ע"פ מעשיו ולפעמים התפלה מהפכת ויקדמנו אחר ברחמים. ואפשר לעניד ביאור כל המאמרים שבשעת היצירה נגזר בת פלוני לפלוני ואותה הגזירה יוצאה אל הפועל והם מזדווגים אמנם לפעמים בא אחר ומקדים בתפלה וגדולה תפלה שמקרעת הגזירה ואז הקב"ה מזווג כפי המעשים ואם מעשיו של שני הגונים אז תפלתו עושה רושם לדחות הזווג שנגזר לראשון והיא מזדווגת לשני ואם אין מעשיו של ב' הגונים אז תפלתו לא הועילה לבטל הגזרה שנגזרה להיות בת זוגו של ראשון ולזה נתייחסו כל המאמרים מ' יום קודם יצירה בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני ולאחר שבאו לעולם אם בא אחר לקדמו בזה ברחמים והוא נקרא זווג ב' נערך האשה שבראשונה נגזר עליה להיות בת זוגו של אותו פלוני ועכשיו בא זה בתפלה לקחתה לו והוא זווג ב' לא או אין הקב"ה מזווג אלא לפי מעשיו שיהיו מעשיו רצויים לבטל הזווג הראשון של אשה זו ותהיה מזדווגת לשני בכח תפלתו ואם אין לו מעשים עדיין הזווג הראשון שנגזר לא עומד כבתחלה וכפי זה מעשים למודייהו או שפלא לשדה אינם מבטלים זווג הראשון אלא המעשים בכח התפלה שהתפלה מעכבת הזווג הראשון עד שידונו אותם כפי מעשיו וכפי מעשיו מכריעים הזווג לבא לידי גמר סוף ולזה הביא ראיה מרגלא דשמעיה להאוא גברא דנפי רתמי ואמר תדען לי פלניתא כי שמע אותו אדם שהתפלה לגרם ושעלה בעת לו אשה וא"ל רבא לא תבעי הכי דאי חזייה לך שמנזרה להיות בת זוגך אינו צריך תפלה ואי לא חזייה אלא מעכב לך ואמה בא לבטל זווגה הראשון שנגזר בא עם אדם אחר ומהים לך אתה בא לידי כפירה שתאמר שאין התפלה מועילה ועל האמת היא מועילה לקרוע גזר דין הראשון עד שידונו ומעשיך אם היא ראויה לך וכפי מעשיך יקרבנך מהשי"ת אם לא התפללת שמפני שתהיה ראויה לך כפי מעשיך לא יתבטל מה שנגזר לה בזווג הראשון ולכך דקדק רבא בלשונו שאמר לא תיבעי הכי ולא אמר לא תיבעי דמשמע שלא תבעי אלא על אופן התפלה דלא ליבעי הכי אלא באופן אחר יש לו להתפלל שיתבטל הזווג שנגזר לה וידעו מעשיו כדי שתזדמן לו. עוד אפשר שלפעמים שזווג הראשון הוא על מה שנגזר מ' יום קודם היצירה ולא מהני מעשים ותפלה ובזווג הב' שהוא לאדם שנכר גמר אשה דנים כפי המעשים או כפי התפלה כי שקולים שניהם לבטל הגזרה של מ' יום קודם היצירה כשכבר נתקיימה פעם אחד בזווג הראשון ומ"מ אמרו שמותר לאדם אשה במשית בכל הזווגים בין ראשון ובין שני אע"פ דלא שייך למיחש שמא יקדמנו ברחמים בזווג אחר אפי"ה לא נתנו דבריהן לשיעורין לחלק בין

זווג שני דאיכא למיחש שמא יקדמנו ומותר לאדם לזווג ראשון דאין מלרפין ולכך מותר לבטלם לאדם במשית ומה שהביא ראיה מרגלא דשני דענים שמא יקדמנו אחר אינו אלא קדימה. נ"ל כי סוף דבר עתידה להזדמן לפני בן זוגה הראשון ולכך כשהתפלל תדען לי פלניתא אמר לו לא תיבעי הכי כי אם תקדם לקחתה ואינה ראויה לך סופך לכשול בה שעתידה להשתלחך ממך או לשתגרם כדי לחזור לבא אצל הראשון ולמה לך תפלה זו כיון שעתידה לצאת ממך בגירושין וכו': מה' אשה לאיש כו'. י"מ דמיירי בני שני זווגים או בדיק ונדקת דהיינו כיצחק ורבקה ועלה כתיב מה' יצא הדבר או בדיק עם רשעה דהיינו זווגו של שמשון עם בת התמני ועלה כתיב לא ידעו כי מה' היא ויש זווג של רשע עם נדקת כגון שכתוב אומר ומה' אשה משכלת ועוד יש לדעת אין זווגו של איש רק מה' באמים שכתוב בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת והיה אפשר שבית והון הוא נחלת אבות אבל אשה משכלת היא מנחלת אבות ומה' לזה דזכיתו שניהם זווגו של יצחק שאמר לבן ובתואל מה' יצא הדבר וגם זווגו של שמשון כי לא היה אביו רוצה בה וכתיב ביה לא ידעו כי מה' היא ומכאן אמת למד גם מן הכתובים שהוא אומר מה' אשה משכלת ולא מגד או ואם בני אדם: שמע שמשדדוסו מאבת איש וכו'. והדבר קשה לתולמו ונלע"ד עם מה דקי"ל דמן התורה אסור לך יחוד אשת איש לפי שייחוד המפורש כמ"ש מלך דוד בפעם ראשונה ותמר ואין אשת איש מתייחדת עם איש אחד אלא בזמן שאשתו עמו או אשה אחת עם שני אנשים כשרים דוקא אבל פרוצים אפי' עשרה לא ומ"מ במשה שפירש מאשתו וכתיב ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה וגו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד וגו' ומפרשים רבות תנאן הכבוד מאותה לאהלו של משה ונזה תבדיתו למשה ביחוד אשת איש כיון שאין אשתו עמו והוא היה מוחד שם למחנה יש כאן ייחוד וכל אחר קינא למשה וכל אהל משה שהיה לא יחד עם משה ואלילה למשה רבינו שפתורק הגדולה עליו שם ונמשה יקח את האהל וגו' והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד ומעך ליה כתיב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל וכיון שתמיד היה יוסף יהושע עם משה הבי יש כאן שני אנשים כשרים ואף ע"פ שנדלך לא תתייחד עם שני אנשים אפילו הם כשרים היינו שמא בלבתם בדרך יצטרך האחד לנקביו ותשאר האשה עם האחד אבל באיר או בנקום ישוב מתייחדת והכא נמי היו קבועים באהלם ובגא האשה לפני משה לא ימיש יהושע מתוך האהל ואין כאן ייחוד הוה נראה לי כשן נענין הזה ועם זה מדבריו מה שאמר הכתוב ונתרחם מ' שאמרו הלא מי שוכן בתוכם של ישראל ואתם הרחקתם ממנו להגך כי משה יקח את האהל ונטה לו חוץ למחנה כי מתוך זה יהיה יחוד עם האשה המולסת:

רפרם אספדה לכלתיה בבי כנישתא אמר משום יקרא דידי ודמיתא אתו כולי עלמא ר' זירא ספדיה להוא מרבנן בבי כנישתא אמר אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דמיתא אתו כולי עלמא. ריש לקיש ספדיה להוא צורבא מרבנן דשכיח בארעא דישראל דתני הילכתא בעשרים וארבע שורתא אמר ווי חסרא ארעא דישראל גברא רבא. ההוא דהוה תני הילכתא סיפרא וסיפרי ותוספתא ושכיב אתו ואמרי ליה לרב נחמן ליספדיה מר אמר היכי ניספדיה הי צנא דמלי ספרי דחסר הא חזי מה בין תקיפי דארעא דישראל לחסידי דבבל: תנן התם ודאשתמש בתגא חלף תני ריש לקיש זה המשתמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה: ואמר עולא לשתמיש איניש במאן דתני ארבעה ולא לשתמיש איניש במאן דמתני ארבעה כי הא דר"ל הוה אזיל באורחא מטא עורקמא דמיא אתא ההוא גברא ארכביה אכתפיה וקא מעבר ליה א"ל קרית א"ל קרינא תנית תנינא ארבעה סדרי משנה א"ל פסלת לך ארבעה טורי וטענת בר לקישא אכתפך שדי בר לקישא במיא א"ל ניחא לי דאשמעיה למר א"ל אי הכי גמור מיני הא מלתא דא"ר זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן

שאפילו

שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו שבעה נקיים ע"כ:

יקרא דידי אי משום יקרא דמיתא. פי' הספד של רבנים והוו כ"ש למספד: דהוה תני הלכתא. שהיה שונה משניות לתלמידים בכל שורות של תלמידים: הי"ג אמר ווי דהסרא לה ארעא דישראל גברא רבא הוכי לספור. נמה הספדנו ואמר כן · הי צנא דמלי ספרי, אמר על של אלה ספרים אומר אלה כסל מלא ספרים ואינו מבין מה שכתובים אף הבונה שלמה ולא שמם מ"מ נתלמוד שיכתם טעמי המשנה ופעמים שדברי משנה סותרים זה את זה וצריך להרכן כגון שכא נמלי עסקין וכגון הא ומני ר' פלוני שלא חסורי מיחסרא ואינו יודע מה בוחה: תקיפי ארעא דישראל. ר"ש לקיש דאמרינן במסכתא יומא דאפילו בהדי רבה בר בר חנה לא משתעי דוזמן דמשתעי בהדי ר"ל בשוקא יהבין ליה עיסקא בלא סהדי. רב נחמן בר יצחק מחסידי בבל בשילהי מסכת סוטה דקא"ל לא תיתני ענוה חטא דאיכא אנא: בתגא. כתר תורה: חלף. עבר מן העולם: עורקמא דמיא. שלוליה של מים מכונסין: דאישתמיטו. שלחתו לתורה: החמירו על עצמן. דמדאורייתא אין צריכה ז' נקיים:

יז נא [תנ"ר אבל] שלשה ימים הראשוני' אסור בשאלת שלום והתניא מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתן עמד ר"ע על ספסל גדול ואמר אחינו ב"ה ישראל שמעו אפי' שני בניו חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק אלא כך אמרתם ׳תורת אלהיו בלבו וכ"ש ששכרכם כפול דברים *(שלכבוד תורה באתם) לכו לבתיכם לשלום *(הרי שואל בשלומן) בכבוד רבים שאני:

אפי' ב' בניו חתנים. קנסתי: מנוחם אני. מרוב כבוד שעשיתם לי: ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק. שלא הלכתם לנחמן: וכ"ש ששכרכם כפול. שלכבוד תורה נלאתם: לכו לבתיכם לשלום. הרי שואל בשלומן:

שם א"ר מאיר המוצא את חבירו אבל לאחר י"ב חדש ומדבר עמו תנחומין למה הוא דומה לאדם שנשברה רגלו [וחיתה] (והיה) מצאו רופא וא"ל בלך אצלי שאני שוברה וארפאנה כדי שתדע שסממנין שלי יפין:

אמר דבותה. כשם שאותו של תנחומו כשבת שמעו טושל לאדם כי אינו מיכנשי דברי תנחומין נלאתי מי שברין ועתה הללו כך הוא שכבר נתנחם לאחר שבר שבר תבלו לשורדו כדי לגמענו ... שהיה ... ואינה ... כלך ... כדי ... שממנין ... משועה זאת:

יד כי נח נפשיה דרב הונא סבור (רבנן) לאותובי ס"ת אפורייה אמר להו רב חסדא מלתא דבחייה לא ס"ל השתא ליקום ליעבד ליה דאמר (ר' חלבו) [רב תחליפא] אנא חזתיה לרב הונא דבעי למיתב אפוריה והוה

(יתיב) [מנח] ס"ת עילויה וכף כדא ארעא ואותיב עילויה ס"ת אלמא קסבר אסור לישב על המטה שס"ת עליה לא הוה נפיק פוריה מבבא סבור לשלשולי דרך גגות אמר להו רב חסדא הכי גמירנא מיניה חכם (שמת) כבודו דרך פתחים סבור לאשנויי מפוריא לפוריא אמר ליה רב חסדא הכי גמירנא מיניה חכם כבודו במטה ראשונה דאמר רב יהודה אמר רב מנין לחכם שכבודו במטה ראשונה שנאמר ׳וירכיבו את ארון אלהים אל העגלה חדשה וגו' פרום בבא ואפקוה פתח עליה רבי אבא ואמר ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו. מתיב רב נחמן בר רב חסדא ואמרי ליה רב חנן בר חסדא ׳היה היה דבר ה' אל יחזקאל וגו'. טפח ליה אבוה בסנדליה א"ל לא אמינא לכו לא תטרוד עלמא במילי מאי היה שהיה כבר כי אסקוה להתם אמרי לרבי אמי ולר' אסי רב הונא אתי אמרי כי הוינן התם לא הוה לן לדלויי רישין מיניה השתא אתינן להכא אתי ליה בתרן אמרי להו ארונו בא ר' אמי ור' אסי נפקו ר' אילא ור' חנינא לא נפקו אמרי היכא נינחיה (ניעייליה למערתא דרבי חייא) דרב הונא ריבץ תורה בישראל ור' חייא ריבץ תורה בישראל. מאן מעייל ליה אמר להו רב חגא אנא מעיילנא ליה דאוקמתיה לתלמודאי כי הואי בר תמניסר שנין ולא חזאי קרי ומשמש ליה קמיה וידענא בעובדיה דיומא חד איתהפיכא ליה רצועה דתפלי' ויתיב עליה מ' תעניתא עייליה והוה גני יהודה מימיניה דאבוה וחזקיה משמאליה א"ל יהודה לחזקיה קום מדוכתך דלאו אורח ארעא דקאי רב הונא (אבראי) כי קם קם בהדיה עמודא דנורא חזייה רב חגא איבעית זקפיה לארונא ונפיק ואתא והאי דלא איענש משום דזקיף ארונא דרב הונא:

אפורייה. משום כבוד כלומר קיים זה מ"ש בזה: (וכף כדא. כפה סכד לארץ והניח עליו ס"ת שלא רלה לישב סמוך לספר) · לא הוה נפיק פורייה מבבא. לא היו יכולים להוליא המטה דרך שער הבית שהפתח קטנה והפתח קלר: לאשנויי מפוריא. להוציאו ממטה למטה קטנה שתצא דרך הפתח: אל עגלה חדשה. אותה עגלה שנעשית לשמם זה ונתנו עגלה שניה ... דוד: פרום בבא. כמו פרצה מכה הפתח והרחיבוה: שבבל גרמה לו. שאין שכינה שורה בחולה לארץ: טפח ליה אבוה. רב חסדא נר"ל בסנדליה הכה לו על סנדלו כאדם שכועס על רגלו חבירו בחצלו כדי שלא ישמעו התלמידים ... תמוהו של רב הונא אי"נ הכא בסנדלו: לא תטרוד עלמא. לא תטריח בקושיות: שהיה כבר. [כלומר שהוא שמתה היה ולא יותר ו"א פסוק כבר שפרסה עליו השכינה] (והתחלה לא היה בבבל): להתם. לקבורה באר"י שהמקבר באר"י כקבר בגלה תחת שכאמר העם היושב בה כשוא עון (ואין יושבים בארץ אלא לקבורה ועוד שאין לו לגבר מקוטם להחיים סמוכים): רב הונא אתי.

סנרי

עין יעקב

סבור רבנן לאותובי ס"ת אפוריי'. ...

סנהדרי ר' אמי ור' אסי שהיו שם בא: אמרי כי הוינן תמן לא הוה לן לדלויי רישן. שהיה גדול ממנו והיה לו בושה לגלות ראשו: השתא אתי בתרן. דסבורין שהוא מי ונא נרגלין: רב הונא רביץ תורה. כדאמרי' שהם כי קיימי תלת מאה מתיבתא ומכלי גלימייהו וחכמי לישנא בלהבה (ואמרי בגלי קם מתיבתא דהונא בגבלם): רבי חייא רביץ תורה. כדאמרינן בגיע אנא עבדי ליה לתורה דלא תשתכח מישראל: מאן מעייל ליה. מי ילך להכניסו לקבורה אצל ר' חייא: דלא חזו לי קרי"א. קרי: ומשתמע ליקמיה שמשמשי לפני רבי חייא: ידענא בעבדיה. אני בקי במעשה שאדם גדול הוא: איתהפיכא ליה רצועה דתפילי. דלא הוה לבר שצריך שיהו אותיות של שדי כתובות מבחוץ בקשר רצועה של ראש ונהפך לפנים לצד ראשו: נגי. שוכב מת: איבעית. נבעת מפני שאם: זקפיה לארונא. דרב הונא ותפסו למנן מכת: והא דלא איענש. רב חנא שלא פירש שמאד שאם משום הזקפים לארונו דרב הונא ולא היה יכול לעמוד שאם:

תוספות כל ענלה שושה. מימרא דקרא הוא ולוקח ענלה היא הענלה שהניח הארון מניח שהם לבית יערים אבל מ"א נומר דלוקח ענלה שהניח פלשתים הוהה דנתהיה כתיב וילקחו עלי הענלה והסרות העלו: סבנל נראה לו. אמי"ל דאלינו ספרתה שכינה על הפח ולקון ומלים בארץ מגרים תסמתקדשה ארץ ישראל לא שלינו שמו שרתה שהוכשרו לנביאות: היה היה... לפי שנדבר אליו חולה בארץ לא ספקה עומו אפילו בבבל אבל לא נתחלה לנבוא בבבל וזה פירוש תלי' היה שכבר היה כאומר כבר נתחלה קודם בארץ ישראל: הרין דל א"ל רב ספרא ושרי. והכא שמעינן דאין מניחין ס"ת בפני המת ואף על גב דאמרינן בנדרים דלמוקים מלך יהודה הניחו ס"ת לפניו בכל מקום לא גמרינן מיניה:

מהרש"א *(ד' כ"ד) אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה כו'. פרש"י בקושיות עכ"ל ועפי' כראה לפרשה בפשיטות שהוא ת"ח גמור שהיה לו יראה ממנו כמ"ש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח: דומה לס"ת. עיין פרש"י מקרא דעייתי התורה גופה קרויה אור אבל ר"ל דומה לס"ת הייט האותיות שבתובים בס"ת שפ"י הכמות מקיים אותם האדם באברי הגוף: ס"ת אמדריא כו'. עיין פרש"י ועניתו כמ"ש כי הת"ח דומין הס"ת הגוף לגויל הס"ת והאותיות פורחות לנשמה וכיון שמת הת"ח הנשמה פורחת מן הגוף וכיון דנחין שהיה הנשמה בו לא ס"ל ליסב לגבה השמחה שהנשמה יצאה מן הגוף מכ"ש ועכין דלא לשלשולי דרך גגות במקום שאין פתחות דהוי כמו לומר להם: אל ענלה החדשה כו'. ומכוע ליה דסייט אותה ענלה חדשה שכזכרת בבר שמיגרתו פלשתים ולכך לא הזכיר שהיו נמי פרות עלות אשר לא עלה עליהם עול אלא שלא בא כאן להזכיר רק ענלה חדשה שמגרותו פלשתים מטעם דקאמר דאין לפורקו מענלה זו לענלה אחרת וא"ע"ג דהם שהרכיבו דוד על ענלה עשות היה ביחד כדאמרי' פ' א"כ והיה לו לישא את הארון בכתף ע"מ למדנו מיכים לפי טעותו שכשלו בענלה שמגרו פלשתים

משום דאין לפרקו מענלה לענלה: הונא בר תמני סרי' שנין ולא חזו לי קרי כו'. דהייט שהיה בר י"ח שכן שהוא שיעור שנים לישא אשה כדי שילמוד תורה בטהרה כדאמרינן ביומא ואני לא נשאתי אשה אז ולמדתי בטהרה ולא ראיתי קרי: יומא דר' איתהפכא כו'. עיין פרש"י ותוספ' בספר יוחסין דצריך שיהו אותיות שדי כראות מבחוץ בקשר של תפילין ע"כ ועכין ארבעים יום לשתעסי לפי שהתפילין הם כתר תורה כמ"ש בזה בפרק האומר ע"ש והתורה ניתנה לארבעים יום: דהוי נגי יהודה כו' בהדי העמודא כו'. עיין פי' על זה בספר יוחסין:

כי נח נפשיה דרבה בר (רב) הונא ורב המנונא אסקינהו להתם *כי מטו לגשרא קמו גמלי אמר להו ההוא טייעא מאי האי אמרו ליה רבנן דקעברי יקרא להדדי מר אמר ניעול מר ברישא ומר אמר ניעול מר ברישא אמר אי ברינא דידי גברא בר גברא ניעול ברישא חליף גמליה דרבה בר (רב) הונא נתור ככיה ושיניה דההוא טייעא פתח עליה ההוא ינוקא גזע ישישים עלה מבבל ועמו ספר מלחמות קאת וקפור והכפלו [לראות] בשוד ושבר הבא משנער קצף על עולמו (וחמר) [וחמס ממנו] נפשות ושמח בהן ככלה חדשה רוכב ערבות ששושמח כבא אליו נפש נקי וצדיק. כי נח נפשיה (דר' אבינא) [דרבינא] פתח עליה ההוא ספדנא תמרים הניעו ראש על צדיק כתמר. נשים לילות כימים על משים לילות כימים. א"ל רב אשי לבר קיפוק ההוא יומא מאי אמרת אמר ליה [אמינא] אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי הרקק בנחל שוטף נפלה חכה מה יעשו מי גבים (קטנים) אמר ליה בר אבין חס ושלום דאמינא בחכה ושלהבת בצדיקי אמינא אלא מאי אמרת [אמינא] בכו לאבלים ולא לאבדה שהיא למנוחה ואנו לאנחה חלש דעתיה עלייהו ואיתהפיך כרעייהו וההוא יומא לא אתו לאספודיה והיינו דא"ר אשי לא בר אבין חלין ולאו בר קיפוק חלין רבא כי הוה אתי לריגלת א"ל לבר אבין קום אימא מילתא קם ואמר באו רוב השלישים במים זכור (ברית) ורחם תעינו מאחריך כאשה מבעלה *אל תניחנו באות ועשה עמנו אות כמו מרה. רבי חנין חתניה דבי נשיאה הוה ולא הוו ליה בני בעא רחמי והוו ליה ההוא יומא (מבעי למסמכיה) [דהוה ליה] נח נפשיה פתח עליה ההוא ספדנא שמחה לתוגה נהפכה ששון ויגון הודבקו בעת שמחתו

עין יעקב

רוכב ערבות זה השמים. [illegible]

שמחתו נאנח בעת חניכתו אבד חנינו אסיקו ליה חנין על שמו כי נח נפשיה דר' (פרת) [יוחנן] פתח (פומיה) עליה ר' יצחק בן אלעזר היום קשה לישראל כיום בא השמש בצהרים דכתיב והבאתי השמש בצהרים ואר"י זה יומו של יאשיהו כי נח נפשיה דר' יוחנן יתיב רבי אמי עליה שבע ותלתין א"ר אבא בריה דרב חייא בר אבא רבי אמי דעבד לגרמיה עבד דהכי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו רבו שלמדו חכמה אינו יושב עליו אלא יום אחד כי נח נפשיה דרבי זירא פתח עליה ההוא ספדנא ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועיה אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה. כי נח נפשיה דר' אבהו אחיתו עמודי דקסרי דמעי. דר' יוסי שפעו מרזבי דצפורי דמא. דר' יעקב (בר אחא) איתחזיאו כוכבי ביממא. דר' אסי אתעקרו (כל ארזיא. דר' שמואל בר יצחק אתעקרו) כל אילניא. דר' חייא נחיתו כיפי דנורא מן רקיע. דרבי מנחם ברבי סימאי אשתעו כל צלמניא והוו למחצליא. דרבי תנחום בריה דר' חייא (איש כפר עכו) אתעקרו כל אנדרטיא. דרבי (יצחק בר) אלישיב אתחתרו שבעין מחתרתא (בטבריא) [בנהרדעא]. דרב המנונא נחיתו כיפי דברדא מן שמיא. דרבה ורב יוסף נשוק כיפי דפרת אהדדי. דאביי ורבא נשוק כיפי דדגלת אהדדי כי נח נפשיה דרב משרשיא טעון דיקלי שיצי:

כי מטו לגשרא. כשהגיעו לעבור רק בגשר קלר שהכתפיו לא היו יכולין לעבור זה בצד זה אלא זה בפני זה: קמו גמלי. עמדו הגמלים שכתפי ממטה במקומן: טייעא. סוחר ישמעאל: רבנן דסכיני: הוא דעבדי יקרא להדדי. בלין אחד רוצה לעבור בפני חבירו: מר אמר. שכתפי אמרו להדדי: בר'נא דידי. לפי דעתי: גברא בר גברא. אחי בן אחי: נטור בבי ושני דההוא טייעא. משום כנהו דרב המנונא: פתח עליה. האי ספדנא: ספר מלחמות. קינה. ל"א שנלחם רב המנונא ומתור סכי ובילי דהאי טייעא: [ל"א] גזע ישישים זה רבה בר רב הונא דהוה גזע ישישים בן גדולים בן רב הונא דהוה ראש גולה מדריך מנכיא דאבן ישראל: ועמו ספר מלחמות. עמו רב המנונא: קאת וקפוד דזבפלי. קלנה כמו וירשוה קאת וקפוד כלי קלנה באה והכפנו במולם: לדראות ישוד וישבר. זה קלף של הקנים: הגיעו ראש על צדיק בתמר. שלא היה לו אלא גב אחד ואין לפנים מן השלם הפנימי כלום כומשים נעלם של פאר הפירות (והכינו ראש): נישים לילות כימים. לקונן עליו יום ולילה על ומים לינות כימים ללמוד תורה: בר קיפוק ובר אבין. הני קיפודי: ההוא יומא. דמת לפסוי (דרב אשי ומתי לאורת רב אשי גופיה א"ל לספדן במנת פטירתו דידיה גופיה מה תאמר עלי מכין אחרי יותא רבה כספדים דרבינא מתי לאורת): בארזים. בתלמידים: שלהבת. מיתה: אזוב. עץ שפל מאלו שמי ה"רק: חבה, נמת: העלה מן טיט רקק. אגם: הבה ושלהבת. לשון גמות: חלש דעתיה. דבריהם שמחו זה מדעי ליה באבם ושלהבתם את לאבידתם: איתהפיך ברעיהו. נהפך כרעם שהיו דורכים נגד העול שלא היו יכולין לספיד עוד על אהם. הההוא יומא. דמת ספדים: לא משרותו. משום דאירע להו תקלה על ידו: לא בר אבין חליץ ולא בר קיפוק חליץ. לי' נמתו לפי שאין יכולין לעמוד על רגלם והאורה לאורת ותגלה כנגד מעל רגלו ולא מתחת רגלו: כי הוה אתי דינגלת כי היה שבר חדקל (ל"א שהיה חדקל גדול ורוצה לשטוף: רוב הפלגיים חדקל והוא נסר שלישי דכתיב ושם סשאר השלישי חדקל): [רוב שלישית. ישראל נקרא שלישית ורבא שקול כרוב ישראל ואמר ליה קום ולאמור מילתא כלי זקן רחמים]: באות מי מרה. שלשה שעה נגדקה זקן: בעת הנינתו. חלד: אבד חנינו. לבו המוחכם: והבאתי השמש בצהרים. שהקים ששמש בלהרים: יומו של יאשיה. שכשות ילפים קרי יוון שמע: [לגרמיה. לדעתו]: ר' זירא. שלד נבבל וגדל בארץ ישראל ושייטו דקאמר ארץ שמער הרה וילדה [ארץ צבי גדלה שעשועיה] ולהכי קרו ליה רב זירא ור' זירא: אוי נא לה אמרה רקת כי אבדה כלי חמדתה. ישלם רקת לווה בן רקת זו טבריא: אחותו. הורידו דמעות: איתחזיאו כוכבי. כאלו הכוכבים שבשנה השולם נבטיל חם לגעו: כיפי דנורא. אבנים של אור: אישתעיא כל צלמניא. נחלקה ומומכה לודת הפרלוף של צלמים ולורת המתעסמות תפלי לודת האחיד שנחלקה דר' מנחם לא נסתכל אפילו בצורת מטבע מפולם כדאמרי בע"ז: והוו למחצליא. כמו שנמחלקין במטבל ונתחללים כלי מגול שהוו כחין פרט הטהל: אנדרטי. לורה [שמשפין עליהם] האלך מעת: אתחתרו ע' בתים. דנכנסו ונחסמים לא סת אתו נגנים: [כיפי דברדא. אבנים]: כיפי דפרת אהדדי. תפוות שהגשר נכיות עליהן אבקאים בלעי': נשקו. קרבו זה לזה [ונסתבח] מפני ששני מנא לעולם: שיצי. קולים:

מהרש"א אמר דינא הוא דרבה כו'. ע"פ מ"ש במנחות אי בר אבהן ובר אוריין יאי אי בר אוריין יאי וכו' וה"נ רבה בר רב הונא היה מפורסם בר אבהן ובר אוריין שהיה אביו ראש בגבל אבל רב המנונ' מפורסם בר אוריין ולא נמלא בר אבהן וע"כ כי מטו לגישרא הוו עבדי יקרא להדדי ולפי במיהתן היה מכבד כ"א חביר בכבוד התורה שהיה להם דבר אוריין הוא עיקר אבל זה הטייעא אמר כי דינא הוא לגלף שרבה בר רב הונא גם בר אבהן ובזה זלזל בכבוד תורה של רב המנונא ונענש על כך ופתח היסקא ע"פ מ"ש הטייעא שילך רבה בר רב הונא קודם גזע ישישים עלה ותגבל שהוא רב הונא ועמו ספר מלחמות שהוא רב המנונא וע"י קאת וקיפוד רואה על ככרים שבאו לשם לראות בהספדם ונדמה לקאת וקיפוד שהם שפות ממאים כמ"ש לא נחנם הלך זחיר אבל שירב הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא לאור במיתת ב' הלדיקים ואמר שהקב על עולמו ועון הדור הוא סיבת מיתתם וז"ש כי תאם ממנו נפשות שהלדיק לא מת בשנו רק שניתן ביד מלאך הקלף ומבחית והוא אינו מבחין בין לדיק לרשע ואמר שגם המלאך שמח ויולא לקראתו כיולא לקראת כלה תהס' כמ"ש פרק הנושא שהמלאך יולא לקראתו לומר לו שלום ואמר רגם נשמתו היא טהורה ונקיה ורוכב ערבות שגם תחת כסא הכבוד נשמות הלדיקים לרוחות צלרור החיים כו' ושמח בבא אליו נפש הלדיק נקי: תמרים הגיעו ראש כו'. כלנ' ישראל נמשלו לתמר שאין לו אלא לב אחד כדאמר במדרשות והאחרים יכינו ראש בתפלם ואמר על לדיק כתמר כמ"ש בתמך ולא לאבירים כי הלדיק

עין יעקב

והבאתי את השמש בצהרים אריז"ל זה יומו של יאשיה. [illegible] בן ל"ט שנה וכל שלא הגיע [illegible] [illegible] כי נח נפשיה דר' זירא. עיין בתוספות [illegible] [illegible]

הלדיק ישלר בהשלרות הנפש לעה"ב וכהומר יפרח לעה"ב: **אם בארזים נפלה כו'** לויתן בחכה. **מ' בנחל שוטף נפלה כו'**. הפלגת בהרפה דמיוסה על רב אשי כי היה בו תורה וגדולה במקום אחד כדאמריק פר"ק גם שהיה הרבה שנים: **הליש דעתיה**. כפרש"י דהלי ודמגם ליה לשלהבת והלי נלאגידם עכ"ל ר"ל שיכלה כשלהבת ושבית אגדה ואיש כן כי הלדיק יש לו השארת הנפש לעה"ב וזה דכתיב הלדיק אבד היינו לדורו אבל אגדה משום שהוא גופיה דבר שנאבד וכענין דאתהפיכו כרמייהו שלא יהיו ראוים לאלון כדותק כי היטוס והחלילה מורים על השארת הנפש להקים לאחיו שם כידוע לבעלי הקבלה: **באו רוב שלישית במים זבוד ורדם כו'**. נראה דלאו דרך הספד קאי"ל אלא דרך תפלה על שלא ירלה במקום סכנה במי הדקל ואמר בא רב שלישית היינו רוב ישראל שנקראת שלישית דכתיב ביום ההוא יהיה ישראל שלישית למלרים והיה מתפלל זכור ורחם להלילו וגם כי תצילו מאחריך כאשה ותעלה דהיינו כקוטה אל תזכיתו באות מי מרה כקוטה: **שמחה לתונה נהפכה ששון ויגון נדבקו בעת כו'**. י"ל שלש ענינים דנקט של הפכיים שהיה זה שולד בן זכר שהיו בו שלשה שמחות האחד ביום הלידה ושוב לאח במילתו ושוב ביום ל' בפדיונו וכן היה האבילות ביום המיתה שהוא יום האור ושוב ז' ימים אבילות ושוב ל' יום: **כיום בא השמש בצהרים כו'**. באנו בו כמו שביאת השמש שלא בזמנה אין זה חסרון לה אלא לאתתא' בזריחתה שיש להם חסרון בביאתה' בלהרים כן ר"י שמת אין זה חסרון לו אלא לתלמידיו הרואים תורה על ידו: **אהיתו עמודי כו' שפעו מרזבי כו'**. נראה כל הני סיסיי דנהגו בעולם ביום מיתת כ"א נוהם מורה על מעלת תנוה שאמר אחיתו עמודי כי הלדיק עמוד העולם נחסר מהעולם וראוי לבכות עליו ושפעו מרזבי סי' ע"ש שנהיו בלדקתו ובזכותו שפעו לטוות מלמעלה מים הרחמים ובמיתתו נשתנו לטיות ונשפיען מדת הדין בעולם שהוא למו סדמים תחת המים ולאתחוריאו כוכבי ביממא כו' דלפי טבע כוכבים שיהיו נראים גם ביום אלא שמתוך מאור השמש ומאור הרקיע ביום אינן נראין וביום שמת נחשך היום קודם זמנו שהיו נראין בו כוכבים כמו בלילה וכענין שאמרו לעיל כיום בא השמש בלהרים ולאתעקרו כל אילני כו' נאיתו כיפי כו' על הרוב הכי דקתיב ואז"ל שורעניות הם הגלים במיתת הלדיקים וכנ"ם מפני הרעה נאסף הלדיק כמפורש פרק הכונס ולאבחשו ללמני' סי' ע"ש מעשיהם וכפרש"י ונ"ש וכן י"ל אתקלנו כל אגדרנא כו':

מו **ת"ר** ואלו קרעין שאין מאחין. הקורע על אביו ועל
יו"ד ט. אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב
ב"ד ועל שמיעות רעות ועל ברכת השם ועל ספר תורה
שנשרף [ועל ערי יהודה] וכו' אביו ואמו ורבו שלמדו
מ"ב ב תורה מנין דכתיב °ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי
רכב ישראל ופרשיו אבי אבי זה אביו ואמו רכב
ישראל ופרשיו זה רבו שלמדו (חכמה) [תורה]
מאי משמע כדמתרגם רב יוסף רבי רבי דטב להון
לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין. ולא מאחין מנא
סס לן דכתיב °ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים ממשמע
עיין נ"י שנא' ויקרעם לשנים איני יודע שהם קרעים אלא מלמד
בגמרא

שקורעין ועומדין לשנים לעולם. א"ל ר"ש לקיש לרבי
יוחנן אליהו חי הוא א"ל כיון דכתיב °ולא ראהו עוד
לגבי דידיה כמת דמי ועל נשיא ואב ב"ד ושמועות רעות
ש"ב א מנ"ל דכתיב °ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם וגם כל האנשים
אשר אתו ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב על שאול ועל
יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל. שאול זה נשיא
יהונתן זה אב ב"ד על עם ה' ועל בית ישראל אלו
שמועות רעות. א"ל (רבא) [רב] בר שבא לרב כהנא
ואימא עד דאיכא כולהו א"ל על על הפסק הענין. ס"ת
ירמיה לו שנשרף מנא לן דכתיב °ויהי כקרא יהודי שלש דלתות
וארבעה יקרעה בתער הסופר והשלך על האש ותומר
מאי ג' דלתות וארבעה דאמרי ליה ליהויקים כתב
איכה א ירמיהו ספר קינות אמר להו מאי כתיב ביה °איכה
ישבה בדד. אמר להו אנא מלכא א"ל בכה תבכה
בלילה אמר אנא מלכא גלתה יהודה מעוני אמר להו
אנא מלכא. דרכי ציון אבילות אמר אנא מלכא הוו
צריה לראש אמר להו מי אמירה אמר כי ה' הוגה על
רוב פשעיה מיד קדר כל האזכרות שבה ושרפן באש
ירמיה לו והיינו דכתי' °ולא פחדו ולא קרעו מכלל דבעו למקרע.
א"ל רב פפא לאביי אימא משמועות רעות אמר ליה
שמועות רעות בההיא שעתא מי הואי. עוד הוכיח
בברייתא דעל שמיעות רעות קורעין ולא מאחין ואמרי'
עלה בגמרא ואשמועות רעות מי קורעין והאמרי ליה
לשמואל קטיל שבור מלכא תריסר אלפי מיהודאי
בגמרא *במגזת דקסרי ולא קרע א"ל לא אמרו אלא ברוב צבור
ליתא וכמעשה שהיה ומי קטיל שבור מלכא יהודאי והא"ל
בכת"י
שבור מלכא לשמואל תיתי לי דלא קטלית יהודאי
מעולם התם אינהו גרמו לנפשייהו דא"ר אמי לקל יתרי
דמגזת דקסרי פקע שורא דלודקיא. רבי אבא ורב הונא
בר חייא הוו יתבי קמ"ר אבא לאפנויי שקלה לשושפתא
אנחה אבי סדיא אתא בת נעמיתא בעי למיבלעא
(שדא רב הונא ידיה ואצלינהו א"ל אי בלעא) [אמר]
השתא איחייבנא שני קריעות א"ל רב הונא מנא לן
בדידי הוה עובדא ואתאי לקמיה דרב מתנא ולא הוה
בידיה ואתאי לקמיה דרב יהודה ואמר לי הכי אמר
שמואל לא אמרו אלא בזיע וכמעשה שהיה [ערי
ירמיה מא יהודה מנלן דכתיב °ויבואו אנשים משכם ומשלו ותומר וקרועי
יו"ד כו ר"ב בגדים] *רב המנונא איקלע (לדארי מתא) [לדרומתא]
שמע קל שיפורא דשכבא חזא הנך אינשי דקא עבדי
עבידתא אמר להו להוו הנך אינשי בשמתא לאו שכבא
איכא במתא אמרו ליה חבורתא איכא במתא אמר
להו אי הכי שרי לכו:

שאין מאחין. לעולם: שמיעות רעות. ששמע על רוב הלבור שנהרגו:
על ברכת השם. ששמע רשע שמברך את השם: [*ובספרי התוס'
ליתא בתוס' חי"ל
בגמרא

עין יעקב

אבי אבי זה אביו ואמו. פי' כמין יעקב אבי שהיה שקול לו כאביו ואמו ...
א"ל ר"ל נראה אליהו חי הוא. ...
...

ה״ל נרבם שטם יחפ״ר תוספתא הכי אפי׳ השומע וכו׳ סברי כדסמי׳ אבי ה׳ אלהי כל בשר שומעי יפלה. ומהו לקרוע בזמן שרה רב אמר בשם ר׳ חייא ששפרו שנהפכים פסקו מלקרוע ע״כ] : אבי. שהיה מקול לו לאביו וכתוב: ויחזק בבגדיו ויקרעם. באלישע כתיב, ה״צ ומשנע שנאמר ויקרעם לשנים איני יודע שהם קרעים אלא שלומד שהם קרעים לעולם: ונ״מ בסנהדרין בפ׳ ד׳ מיתות: אלידהו חי הוא: ולמה קרע עליה: שאול זה נשיא יהונתן זה אב ב״ד. וחכם היה: על הפסיק העגין. דעל כל אחד ואחד קורעין: ס״ת שנשרף. קורעין עליו שפני אזכרות שבו: שלש דלתות. מ״מ קרי דלתות שכל פסוק ופסוק של ספר קינות פרשה לעצמה (והולך אל האיש. בסוף חרק לאחר סאור): אנא מלכא. ואעפ״כ אנא מלכא: ה״נ צריה לראיש. שהאשמה ראש ולא אתה: מגזת קמרי כך שמה: לא אמרו. לקרוע אשמעת רשות שלא בתב לגור כל ישראל: במעשה שהיה. דשאול ויהונתן: גרמו לנפשייהו. דמרדו בים והא דקאמר לא קטלו יתרי ר״ל בחנם: לקל יתרי. לקול כמרות ותפלים של מגוש קטרי שהקן רוקדים ומסורדים ומזגרי ומדדים במלטות: פקע שורא. נבקע חומה לזדקיה: בת נעמיתא. בת סיעתא: השתא. לא סקיל לא: במיתה אינצי ליה למיקרע על הגדול ועל שמתע דהוי ככסרף. לא אמרן אלא בזרוע. כשאדם מאבד בידים ליה לא אמרו אלא בזרוע ש״ם להם זרוע רשלא להלל כי מעשה שהיה של אותם הפרים העומדים על יחזקים שהיה בידם למחות ולא מיחו ואותם חייבים קריעה דכה״ג ולא קרעו מכלל דאיה לאו למקרע: חבורתא איבא. חבורתא הן שאלו קוברין מתים שלהן לבדן ואלו קוברין מתים שלהן לבדן :

הר״ן לא אמרו אלא בזרוע. לגור וכמשמעה. פ״ה. פי׳ במות שאול ויהונתן שהיו רוב עם ישראל לבם ונפלו בחרב. אימיהם לפים שלא מתו אלא מיתה לשומעת. בירושלמי יש אתה נמצאת סקנים ליה לאספרי דהוא היה לדם רבי אבא ואלקה : קל דשכנה. פי׳ שאנו עושין שמופכין. עמם את המים להודיע משום כפ״ל: להון הגך מיכשי נבחמת. ירושלמי הדא אמרה כאתן צריך גדר. והשומע אזכרה מפי נכרי אינו חייב לקרוע ישראל קורע אפילו נזמן הזה ואפילו נכמרי דכתיב ויהי ואלם אינו לא היה מית אלא משלח פיכח ומכ״ם קא משום שאגד את האזכרות ולאו דוקא אמרו מית: אלא ישנם בדר מ״ל אלא הלגם. כלומר אפי׳ שהוא מקונן : לא אמרו אלא בזרוע. פירוש לא אמרו לקרוע אלא להקנייה וכמשמעה שהיה שנאמין יתומים לנאות שבל אם נפלה דליקת גמים או נמפלין נמתם או שסמום שומות אינו חייב כלל :

מהרש״א דטב לדון לישראל בגלותיה מרתיבין כו׳. ומשמעו חכם ורב כמ״ש פ׳ י״כ מי שיש לו חולה בביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים דתפלתו כשמכה: על הפסיק העגין כו׳. ק״ק על עם ה׳ ועל בית ישראל: אלי על הפסיק הענין איכא סכה דהיינו עם ה׳ והיינו בית ישראל: בירכת השם מנלן דכתיב כו׳ קרועי בגדים. ופרש״י בספר ישעיה על שמועו גידופי השם ומיל כמו ברכת השם עכ״ל: מאי שליש דלתות וארבעה כו׳. ר״ל אמאי לא חשב לשורפת עד אחר שקרא ג׳ דלתות וארבעה

וקאמר דלא סים תם על כל הפורענות שמכר בני׳ דלכאו דהיינו בד׳ פסוקים הקודמים עד שהתחיל לקרוא ט׳ פסוק ממני׳ היו לראים נראה שהלוחות יהיו ראש ולא אתה כפרש״י והא״ל מאן אמרה. כי ס׳ סוגם על רוב פשעיה כו׳ נראה שמופרש טעם אחר על שלא תם עד אחר שהתחיל פסוק חוטאי משום דגו מפרש כי ה׳ הוגה על רוב כו׳ ולא כזכר שום אזכרה בא״כה מקודם זה והוא כהסון לקדר האזכרות שבהן לשורפן ואע״ג דודאי הא דקרעים בחמר הספר משמע כל המגילה כמ״ש התוס׳ מ״מ משמע ליה כמי דקדר האזכרות מדלא היה חושש לשורפה עד אחר פסוק ד׳ שאין בהם שום אזכרה עד פסוק ה׳ שיש בו אזכרה כי ה׳ הוגה על רוב גו׳: ע״י יהודה מנלן דכתיב ויבאו אנשים משכם כו׳ קרועי בגדים ומנחה כו׳. דהיינו כשגלו מהם לא היו יודעין בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם על שראו בדרך ערי יהודה בחורבן וקרוב לזה פרש״י שם ונראה הא דנקט תלמודא ברי יהודה בחורבן ולא ערי ישראל משום דהתנא יידן לאחר חורבן בית שני איירי ולא היו יודעין רק ערי יהודה דלא עלו מגבל בבנין בית שני רק שבט יהודה וקצת מבנימין ועמים שנפרים שעלו לאותה ומהור לא עלו:

אמר רב יהודה אמר רב *כל המקשר על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה. ההיא אתתא דהואי בשבבותיה דרב הונא הוו לה ז׳ בנים שכיב חד מינייהו הוות בכיא עליה ביתירות שלח לה רב הונא לא תעבדי הכי לא אשגחה ביה שלח לה אי צייתא מוטב ואי לא תימוש ההיא איתתא זוודתין לאידך [ומית] ומתו כולהו והוה קא בכיא שלח לה תימיש זוודתא לנפשה ומתה °אל תבכו למת ואל תנודו לו. ירמיה כב אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד ג׳ [ימים] לבכי ז׳ להספד ל׳ לגיהוץ ולתספורת מכאן ואילך אמר הקב״ה אין אתם מרחמים עליו יותר ממני. °בכו בכה להולך אמר (הקב״ה) [רב יהודה] להולך בלא בנים ר׳ יהושע בן לוי לא אזיל לבי אבלא אלא למאן דאזיל בלא בני דכתיב בכו בכה להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו. רב הונא אמר זה שעבר עבירה ושנה בה. רב הונא לטעמיה דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס״ד אלא נעשית לו כהיתר:

מקשר. לשון וקשרו מספד: על מת אחר הוא בוכה. שכל המוסף על לער יותר מדאי שלעצר מתסך אחריו: ביתירות. יותר מדאי: תימוש. תתקן: זוודתא. תכריכין לדרך לעת: מתו כולהו. ולכתי בכי ביתירי: אין אתם צריכים לרחם עליו יותר ממני. שמפסת ידי מות והרגתיו נפשתו: בכו בכה להולך. קיפיה דקרא כי לא ישוב עוד כלומר בכו גם לרשע חי שלא ישוב עוד ובמלא יכרד מן העולם: נעשית לו כהיתר. ואינו חוזר עליה בתשובה (הרין ז״ל זה שעבר עבירה ושנה בה. פי׳ והיינו להולך כלומר להולך בעבירה לבו: כי לא ישוב. לא תורון לו תשובה כשאר בית משום דנעשית לו כהיתר כלאומרק שכח) :

מכאן

עין יעקב

על פס אחר הוא בוכה. כי כך הוא דרכו לטנוף כדאמרינן לעיל במהלים אחם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות. [illegible] אין אתם מרחמין עליו יותר ממני. [illegible] בכו בכה להולך בלא בנים. [illegible]

מהרש"א *מכאן ואילך כאילו עוברת כנגדו בשוק כו'. פירשו בתוס' עד י"ב חדש והכי איתא בירוש' כו' עכ"ל י"ב חדש לא נזכר בתלמודים הכא ולולי דבריהם מלאו דעד שלשים קאמר וכל הכי שיעורי ג' וז' ול' הוזכרו לעיל בסמוך ולא מו סותר דברי הירושלמי דאיירי הכא כמ"ש בתוספת:

הרי"ף אל תבכו למת יותר מדאי וכו'. ונכנס לדקדק בבתוב שאומר אל תבכו למת והרי מצינו בכל אבות העולם שבכו על מתיהם אברהם דכתיב ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה ויעקב כתיב ויספדו שם מספד גדול [illegible]

[illegible]

קראו הכתוב הולך כי לא ינדק לומר מת כי אם לגבי שהיה חי ומת [illegible]

[illegible]

לו וכו':

אר"י אמי למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת א"ר אלעזר למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה לומר לך מה בגדי כהונה מכפרים אף מיתתן של צדיקים מכפרת:

מיתת הצדיקים מכפרת. על אותו הדור: מיתת אהרן לבגדי כהונה. שכתוב ויפשט משה את אהרן את בגדיו וגו' [ואלעזר] יאסף אל עמיו ומת שם) [וימת אהרן שם בראש ההר]: בגדי אהרן מכפרים. תנן שמכפרים על עוון הדין וכו' פעמון על לשון הרע [illegible]:

מהרש"א מה פרה אדומה מכפרת כו'. פירשו בתוס' מכפרת על מעשה העגל וכדאמרי' במדרש כו' ע"ש ואית דחוק שכתבו ע"פ אותו מדרש ונראה אנ"ב דמוכח בכמה דוכתין דפרה קדשי בדק הבית היא ע"ת הטמאת קריים רחמנא גם שהיא נקנית מתרומת הלשכה כמו שאר קרבנות וכמו שכתבו התוס' בפרק מרובה לפי שצריכין לה כהנים העובדים קרבנות חשיב טרך קרבן כו' ואפ"ה צלא לב ב"ד כו' ע"ש: למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה. פירשו בתוס' דכתיב [והפשט את] אהרן את בגדיו גו' ואהרן יאסף ומת ופירש שקונטרס ובגדי קדש ילבש לפי שהוא סמוך כל כך עכ"ל וכן פירוש הקונטרס לא מלאתי ואין זה מקרא בשום מקום ועיין מה שכתבנו בחידושי הלכות:

הרי"ף למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה וכו'. פרש"י ויפשט משה את אהרן את בגדיו וגו' וקשה דהיכן נסמך מות הקב"ה להפשיט בגדי אהרן נסמכה מיתה [illegible]

[illegible]

מכפרת על ישראל:

תנו רבנן מת פתאום זו היא מיתה חטופה חלה יום א'

אר"ר

עין יעקב

[illegible]

אחד ומת זו מיתה דחופה: ר' חנינא בן גמליאל אומר זו היא מיתת מגפה שנאמר °בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה וכתיב °ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב. בי' ימים. ומת זו היא מיתה דחויה, ג' נערה. ה' נדופה. ה' מיתת כל האדם א"ר חנין מאי קרא °ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות הן חד קרבו תרי ימיך תרי הא חמשה. הן חדא שכן בל' יוני קורין לאחת הינא. מת בחמשים [שנה] זו היא מיתת כרת בחמשים ושתים [שנה] זו היא מיתתו של שמואל הרמתי בששים זו היא מיתת (כל אדם) [בידי שמים]: אמר מר זוטרא מאי קרא °תבא בכלח אלי קבר כעלות גדיש בעתו בכלח בגימטריא ששים. לשבעים שיבה. לשמונים גבורה דכתיב °ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים. אמר רבא [רבה] מחמשים ועד ששים זו היא מיתת כרת. והאי דלא קא חשיב לה משום כבודו דשמואל הרמתי. רב יוסף כי הוה בר שיתין עבד להו יומא טבא לרבנן אמר נפקא לי מכרת. א"ל אביי נהי דנפיק מר מכרת דשני מכרת דיומי מי נפיק. מר א"ל נקוט מיהא פלגא בידך. רב הונא נח נפשיה פתאום הוו קא דאגי רבנן עליה תנא להו זוגא דמן הדייב לא שנו אלא שלא הגיע לגבורות אבל הגיע לגבורות זו היא מיתת נשיקה:

יחזקאל כד | דברים לא | איוב ה | תהלים צ

מת פתאום. בלא חולי: זו היא מיתה חטופה. דאמרי' ולענין תולדות והם מילי מיתה בגימטריא: זו היא מיתת כל אדם. וכדרכי' זו מיתה הגונה: מת בחמשים שנה זו היא מיתת כרת גרסי'. בחמשים ושתים זו מיתתו של שמואל. דכתיב וישב שם עד עולם עד שלמו של יובל חמשים שנה: והאי דלא השיב לה. לעיל להאי נהדי אינך דכרת משום כבודו דשמואל שמת בן נ"ב: מכרת דיומי. (כגון הנך דלעיל חלה יום וכו' דחופה דחויה נערה) [במה יומם מיתה חטופה]: נקוט מיהא פלגא. דמכרת דשני נפקת: זוגא. שני חסידים שהלכו תמיד: גבורות. כהגנת חיין:

תוספות מת בחמשים זו מיתת כרת. בירושלמי מפיק לה מקרא אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי וכתיב לעיל ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד אלמא מקודם לכן חשיב כרת: (נב"ב זו מיתת שמואל הרמתי. בן כמה שנים כשהביאתו אמו לעלי ואמר"ל וישב שם עד עולם שנים של יובל מדה שאותו יום נתמנה עלי להיות שופט דכתיב ועלי יושב ישב מספר ועלי כתיב את ישראל ארבעים שנה לפניו שמואל הרמתי ומקנן י"ב שנים שמלך להם מלך וב' שנה מלך שאול וב' חדשים קודם מיתת שאול מת שמואל כדאיתא בתמורה):

הר"ן ז"ל נמי זו מיתת כל אדם. פי' ולא אמרי' עליו שהוא רשע: ל"א היא מיתת כרת. פי' של חייבי כריתות דשמת בגבורות פי' חס ד' מהם כי דלא מיענש אלא בתר מיתין ושנאת דמיתן הא שלחין וכי משנת הכנסו כי נסדייתו לפתכה דכי מנך היא מיתת כרת: ומשפין וכי זו היא מיתתו של שמואל הרמתי. ופית מנא לן דלא מי קלא נ"ב מבין ור"ל מדכתיב ניה עד הגמל המעד ימי היניקה כיד הוה וכתיב וישב שם עד עולם דהיינו כ' שנה שהוא עולמו של יובל וכתיב גלוים ומבן חמשים שנה ישוב וגו':

מהרש"א מאי קרא הן קרבו ימיך גו' הן חד קרבו תרי כו'. האי קרא גבי משה כתיב ולא הוה מקודם ס' ימים ובנשיקה מת מהיא מיתת פתאום כדלקמן אלא דילפינן מינים רמז לבמאר ב"א: מת בנ' זו מיתת כרת נ"ב כו'. וכתבו התוספות בירושלמי דייק מהל הכריתו וגו' ועוד מימי שמתים בהם שבעי' בנה וגו' דל כי דלא מיענש עליהן כשתיידו כי והיותה דהא משמע במשמעתין כי משמלך קאמר ס' עכ"ל ונראה לייסב דה"ק פי' שבין הל כי דלא מיענש כי וכיון דמת בכי אלי כבודו לו ימי כ' שנים בשם כשמת הכשורים והוא מעולם לפי שיש לאדם כי שנים אחר כי שנים שהם ימי הנעורים וכי שנים אלו הם כדמיון היובל שהם מ"ט שנים משם אחר כי שני הנעורים הם ימי קפירה והשנן של אדם של עצמו ושנת הכי שהוא שנת עי של אדם הוא תכליתו של אדם דמינן היובל שיבות אל אחוזתו. וע"ד זו אמר כ"ב זו מיתת שמואל הרמתי הוא למעלתו וע"פ ע"ם ביומא שאמרה חנה רבוני חסידו ישמור כיון שעבדו רוב שנותיו של אדם (בלא חטא) שוב אינו חוטא שכיבואם כן על בנה שמואל שהוא לב"ב שנים שאלו רוב שנותיו שאחר שני הנעורים שהם ב' חלקים ממ"ע שנים שאחר ימי הנעורים דשני חלקים ממ"ע הם ל"ג הרי כ"ב עם שני הנעורים שהם עשרים שנים ובודאי גם אם היו חיי שמואל יותר לא היה בא לידי חטא שהרי עבדו לו רוב שנים של אדם שאחר ימי הנעורים ועל דרך זה יש לכוון הספירה מ"ט ימים יום לשנה ויום החמשים הוא קדש הוא השבועות כשתחשוב לג"ד נבינן נכרא עולם היה השלת הגרילה נב"ה נאמר הרי כ' יום עד יום ל' של פסח שהן השבין כימי שנות נעורים דלא איענש עלייהו שהיו ישראל עדיין במצרים ועדי"ן אמר זכרתי לך חסד נעוריך וגומר ולאח"כ מיום שיצאו ממצרים ימי הספירה מ"ט יום יום לשנה עד חג השבועות שהוא ביום כ' דמיון היובל והכר לדבר שאנו מדקדקים לעשות י"ט קלה בל"ג בעומר לזכר שבו עברו רוב ימים שהן ב' חלקים ממ"ע ימי ספירה יום לשנה משוב אין אדם חוטא שהם ל"ג שנים אחר כ' ימים של שני הנעורים כאומר שזו מיתת שמואל הרמתי ולאותיות יובל רמז לזה י"ו מלך זה ול"ב מלך זה שהם ל"ב רוב שנותיו הראשונים ושנת י"ב אינו מן המנין כי אחר לא יבא לחטוא ולפיכך כשיצאו ממצרים אותן שנשנו מבני כ' והיו רק בני כ' אחי כשהיו סופרים מ"ע שנים ונבאי אחר שהם ימי הספירה שמחיו של אדם עד שיהיו שם בני ע' וקדשו שם החמשים שהוא בסוף שנותם לשנות לבוא אים של אחוזתו כמו ביובל: ס' זו היא מיתה בידי שמים כו' בכלח בגי' ס' כו'. לפי עניננו האי קרא בכלח למעליותא קאמר אבל לגבן מיתה בידי שמים דקאמר לא משמע כן וי"ל דנודאי מעלה הוא שמים שילא מכלל כרת כדקאמר דרב יוסף הוה עביד לאו יומא טבא מיהו כיון שלא בא לכלל שנים שהם שנותיו של אדם קרי ליה מיתה בידי שמים שמת קודם זמנו כמו דור המדבר וכו' בתוספות בזה: שבעים שיבה שמונים גבורה דכתיב ימי וגו'. ובמתכיתין דלגות שניטו בן ס' לזקנה בן ע' לשיבה כו' דכן מלינו בקרא שלם זקנה טפל על סולא מכלל בחרות ובמרות והיינו הנא לשנת ס' דילא מכלל כרת והא דכתיב בשמואל ויהי כי זקן שמואל ולא חיה רק נ"ב שכן כבר תירלו בזה פ"ק דתענית דזקנה קפלה עליו והם ימיישב למה מת שמואל בשנת כרת דמחמשים ועד ס' הם שנות כרת ולא חשיב ליה משום כבודו של שמואל כדמעסיק רבה

עיון יעקב

נששים זו היא מיתת כל אדם. ולהנת יותם חסור גמור המדבר שהעלו ממצרים שלא נגזר עליהם מיתה על מיתה מבן כי ולכך נגזר עליהם שיהיו מי שנה במדבר כדי שיהיו המות שנכם ששים שנה כיוחו בבירושי' כחושב על פסוק ונוכחם יחד רועים במדבר ארבעים שנה: עביד יומא טבא לרבנן. כלומר ולא קשרם ודנים:

רבה לקמן ומה״ת סיבה תלינן נקרא על הרוב בצדיקים שמגיעו לכלל שנותם ע׳ שנה ונהוד כתיב ויומת נסיבה מונה וחיה ע׳ שנים:

כ א **אמר** רבא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא דהא רבה ורב חסדא תרוייהו רבנן צדיקי הוו מר מצלי ואתי מטרא ומר מצלי ואתי מטרא. רב חסדא חיה תשעין ותרתין [שנין] רבה חיה ארבעין. בי רב חסדא שיתין הלולי. בי רבה שיתין תכלי. בי רב חסדא נהמא דסמידא לכלבי ולא מתבעי בי רבה נהמא דשערא לאינשי ולא משתכח. ואמר רבא הני תלת מילי בעאי מן קמי שמיא תרתי יהבו לי וחדא לא יהבו לי חוכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא יהבו לי ועניותנותיה דרבה בר רב הונא לא יהבו לי:

חיי. אריכת ימים ותהא בנים ותהא פרנסה מספקים לו לאדם: **שיתין הלולי.** סיעודים רבים: (**נהמא דשערי.** ולא משתכח לגברי): **חוכמתיה דרב הונא.** דאמרי׳ לעיל שרבן סורס ניסתלק:

מהרש״א אלא במזל תליא כו׳. כתבו התוספות הא דאמרינן בסוף שבת אין מזל לישראל י״ל דלפעמים משתנה על ידי מזל כו׳ ע״ש וגם בתוס׳ יותר מפורש דקיימא דאין מזל לישראל דע״י זכות גדול משתנה ס׳ ע״ם והכי מוכח נמי בשמעתין דרבה בעי החכמה דל״ה ועותריה דרב חסדא ואם דברים האמורים בגזירת אלידם כדאמרי׳ פ׳ כל היד דמלאך הממונה ... ואומר אם חכם אם טפש אם עשיר אם עני אלא ע״כ דל״ת לן למימר דע״י אפוטי רחמי׳ מן שמיא כדעביד רבה אוכה לבטל הגזירה ומזל שנולד בו כדאמרינן בשבת אך יש לדקדק במה שבקש רבה אעניותנותיה דרבה והא עשה היא מעלות הטובות כדאמרי׳ פ״ק דעבודה זרה ידאת מביאה לידי ענוה והיא מביאה לידי חסידות ואמרינן פרק כל היד דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וי״ל ע״י אפוטי רחמי סמיה בקש לעוזרו לבא לידי ענוה כדאמרי׳ הבא לטהר מסייעין לו: **במזלא תלי׳ כו׳ רב חסדא חי צ״ב שנין כו׳.** וליכא למימר דשאני דרבה

דמדבית עלי קאמר דס״ל לרבה דנתורה לאור האי שמספר ס׳ כ״ב תוספות פ׳ מתי מדות:

רב סעורים אחוה (דרבה) [דרבא] הוה יתיב קמיה כא
(דרבה) [דרבא] חזייה דהוה קא מנמנם א״ל לימא ליה מר דלא ליצטער א״ל ומר לאו שושביניה הוא א״ל כיון דאיתרע מזלא לא משגח בי א״ל ליתחזי לי מר איתחזי ליה א״ל הוה למר צערא א״ל כריכרא דבוסילתא (רבה) [רבא] הוה יתיב קמיה דר״נ וחזא דקא מנמנם א״ל לימא ליה מר דלא לצערן א״ל מר לאו אדם חשיבוא א״ל מאן חשיב ומאן ספן ומאן רקיע א״ל ליתחזי לי מר (בחלמא) איתחזי ליה א״ל הוה ליה למר צערא א״ל כמישחל ביניתא מחלבא ואי אמר לי הקב״ה זיל בההוא עלמא כד הוית (ואיתית אימנא ליה) לא בעינא דנפישא בעיתותיהא (דמלאך המות) ר׳ אלעזר הוה קא אכיל תרומה איתחזי ליה א״ל לאו תרומה קא אכילנא ולאו קדש איקרי (גזר מיניה) חליפא ליה שעתא רב ששת איתחזי ליה בשוקא א״ל בשוק כבהמה אתא לגו ביתיה ויכיל ליה רב (אסי) [אשי] איתחזי ליה בשוקא א״ל איתרח לי תלתין יומין ואהדרי לתלמודאי דאמריתו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו ביום תלתין אתא אמר מאי כולי האי א״ל דקא דחקת רגליה דבר נתן ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי׳ כמלא נימא רב חסדא לא הוה קא יכיל ליה דלא הוה קא שתיק פומיה מגירסיה סליק יתיב אארזא דבי רב פקע ארזא דבי רב אשתיק ויכיל ליה ר׳ חייא לא הוה קא מצי למקרבא ליה יומא חד דמי ליה כעניא אתא טרף אבבא א״ל אפיקו ליה ריפתא לעניא אפיקו ליה א״ל קא מרחם מר אעניי אהדרוא גברא אמאי לא קא מרחם מר גלי ליה ואחוי ליה שוטא דנורא אמסר ליה נפשיה:

יתיב קמיה (דרבה) [דרבא]. לפני מטתו בשהיה חולה הוייה רב קשורס (לרבה) [לרבא]: **דקא מנמנם.** נוטה ולסק ממילה נקט: **א״ל.** (רבה) [רבא] לרב קשורס אחוה לימא ליה מר למלאך המות: **דלא ליצערן.** יותר מדאי: **ומר לאו שושביניה הוא** ואלא אתה מכירו אמור לו אתה. מכיון דגיל מיה לגבא בי־כיסא: **א״ל כיון דאיתרע מזלא.** דהוקם סוף לא משגח בים א״ל רב קשורס אחא לפייסי דלא ליצערך ותפי מיכך לאחר מיתתך אתי לי כמסך ואדע היכי עביד, כי מית איתחזי: **כריכרא דבוסילתא.** כהקזה דם במנעם לגר כאדם שמקיז דם: [**מר לאו אדם השוב,** לימא ליה מר]: **מאן חשיב.** וי אבל חשוב בעיניו: **ומאן ספין.** מי יהא אדם דאור דלמספי תיכים וחיים לדבריס: **ומאן רקיע.** מי מסוק אלא לשון רקוע פחים. ליא אומרי וי נגום בעיניו: **כמשחל ביניתא מחלבא.** כמושך שער מחלב בחגב דליכא צערא כלל: **משום דנפישא בעתותי׳ דידיה.** לי אמר לי זיל חזי בצנעה כרמעיקרא לא בעינא משום בעתותא דמה״מ שלא יעיכני פעם אחרת אצ״ם
מלא

עין יעקב

בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא. עיין במהרש״א סוף שבת קדושין דף פ״ב ה״ים בזה והא כמון ובהרו ע״ש: רב סעורים אחוה דרבה. הוא הכהור דיהודה ... גופם הנשה לגום מכל לא טוהגין כן ולא ירשתי מאין ילא להם המנהג כזה. ומדלותי ליתחזי לי ... בזה מטום יזים אל המתים ועיין ב״יד סי׳ קנ״ם ובש״ך ... הל״ם וגרמנים סי׳ ה׳ עיין ... ע״ש ...

שלא ליטול: לאו תרומה קאבילנא. ואי קטלת לי מעמית דכתיב אם נשמרת ממתנות שלריך לשומרם בטהרה: ולאו קדש איקרי. דתניתי שלי האי: הלפא שעתא. ולא מת באותו פרק. (הר"ן ז"ל פירש כשמת בשוק בהמה חלה אתם לכהן. אתי כהנים בשוק את לנו ביטא ולצם המיתכי ע"כ): איתרח, שוחן לי: דאמייתו. בשקט: אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. בגירסא. בחני פסקים בפי ואלו שהרן: מאי בולי האי. שאחה רודפני כ"כ בתוך הגגן היה לך לאמתין עד לי שלם: דקא דהקת רגליה דבר נתן. הואל בר נתן נגלה זעכיה להיות כבית וקא דחקה רגלים והכי אמרי בפי אדינו בסנהדרין מיומת ר' ועד רב אשי לא מלינו תורה וגדולה במקום. אחד והיינו גם והא הוה הואל בר נתן מיכף כייף ליה לרב אשי: לא הוה יכיל ליה. מה"ט: יתיב אארזא. עמוד של ארז שסמוך למירשו בפי רב חסדא: אישתיק רב [חסדא] מגרסיה מקול האדם שספקו: מריך. לשון גילוי מהושת: קא מידם מר אעניא. דבקבור היה שאני עני טרד ללאם ושואל לו: אהדיא גברא. כלום עלי מדוע לא ברחם וקן לי כסמך ולא הבריתני לבא כמה פעמים דעתפקדנא לגריתי ליה לגבך בהאי עלמא: אדהוי ליה. מה"ט שוטה דנולא תלי ליה דבוא מה"ט והמלאך ליה ר' חייא את עלמו:

מהרש"א לתהוי לי איתהזי ליה כו'. פרש"י לאחר מיתה עכ"ל ונראה דהיינו בחלום ודבר זה מפורש פרק מי שמתו שארח המדבק הגוף והנשמה הוא *שני (ס"א שם) בגמ"ח לאודיע ע"י חלום וע"ש: איתרח לי תלתין יומין ואהדרי כו'. והיינו דאמרינן פ' מי שמת מסתרא בתרא דרב אשי ובערוך בערך הדר פי' בגא"ח וקאמר אשרי כו' ותלמודו בידו מפורש פ"ק דב"ב ודקאמר אין עלבום מגמת כו' מפורש פ"ק דתענית: רב חסדא לא הוה כו' פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה כו'. ונראה מעניט שמת בו ביום ולא חלה מקודם ולא הוי בכלל כרת דיומי דכיון שהגיע לגבורות כאי ל"ג שכין חי ס"ל ומיתה כשיק' כדאמרי' לעיל ב"ג הוא וכן לעיל ב"ג אשי כראה שמת בו ביום שהגיע לגבורות כמ"ש בערוך שהיה ראש ישיבה שמים שנה ומקודמא כשנעשה ראש לא היה לו פחות מכי שנים:

כב ע"ב **משנה** נשים במועד מענות ולא מטפחות: **גמ'** מאי אמרי אמר (רבא) [רב] וי לאזלא וי לחבילא

אמר רבא נשי דשכנציב אמרי הבי וי לאזלא וי לחבילא (ו) אמר (רבא) [רב] נשי דשכנציב אמרי גוד גרמא מכבא ונמטי מיא לאנטיכי. ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי שיול אצטלא דמלתא לבר חרי דשלימא זודיה ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי עטוף וכסו טורי דבר רברבי ובר רמי הוה ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי אחנא תגרי *דאזבוני מיבדקי ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי רהיט ונפיל אמעברי זוזפתא יזיף ואמר רבא נשי דשכנציב אמרי מותא כמותא ומרעא חיבוליא:

מאי אמרי. נשים כשהם מענות: וי ליה לאזלא. אוי לו להליכה כזו שהיה הולכת ואוי לגופי כזה שמטלים את האיש והר"ן פי' אוי להלך אוי למשוככים עליו: גוד גרמא מכבא. כסלו הלחיים: ונמטי מיא לאנטיכי. כלו' סדלה מים למפרע כלפי מעלה: שיול. גולל גלשון נשי דשכנציב: אצטלא דמלתא. הבריכי בשי יקרים. לגלן אמרו הכי: לבר חרי דשלימא זודיה. לבן חורין שיד מכבסיו לאחרים הספד זה כדי שירחמו עליו לעשות לו ארון ותכריכין: אחנא תגרי. אחיט הסוחרים: דאזבוני מיבדקי. באחריתם נראה עשרם כגון זה שאין לו עכשיו במה ליקבר ועל מה עני אומרת אותו כדי שירחמו עליו (*הוספות כלומר סוחרים המקבלים ממון נראה עשרם כי לא יסלו מאומה במעלם:) רהיט ונפיל וכו'. תגר וטרחן היה כל ימיו ועכשיו כפל ריקן בלא ממון: אמעברי זוזפתא יזיף. עכשיו כשמצקם לעבור מן העולם לריך ללות ממון לתכריכין: (ל"א רהיט ונפל גדורי בדלגם רנון תוספות. כל ימיו טרח ורץ במגולה הפעם הזאת לריך ליתן מכם לבקן להעבירו הנהר ופורע לו כל תקפותיו קודם שיעבירם): מיתא כמותא. מיתתו של זה כמיתת אחרים היה שהכל מתים: ומרעא חיבוליא. אבל חבל גדול חולי גדול היה לו דימורים קשין יותר משאר בני אדם חיבולים רבים כחשב אלא חולי זה שמחלה חולי גדול משאר מתים:

תוספות דשלימא זודיה. בכל מה שיגע אין לו חלק ולא יזמין לעשות לדה עבורו יותר:

הר"ן שמיטו לזה הגכבד גלימא של משי שהגב הושלמו שולחותיו ולא שלפרנו לגולים עליו עוד ממון וכשות וחם היו אומרים על עני בן טובים שאין לו סכריכים לפי כבודו: עטוף סי. שהשפטו ושמנו ההרים נחשך שבן גדולים ובן גבוהים היה המת הזה: הר"ן ז"ל. זה היו אומרים על אדם גדול שמת נדיך כבוד ועושר והולך בכל דרכיו והיו אומרים שהשפטו הרים וכסו עלמכם בכלי כבוד כי מאד אתם כבדים גמבריכי סגדול שינין עליכם. עכ"ל הר"ן:

מהרש"א עטוף וכסו כו' דבר רמי כו'. פירש בערוך בערך עטף כאדם האומר להרים התעטפו והתכסו במלבושים כאים כי זה שהיה הבא ליקבר אצליכם בן גדולים הוא ויי"א סי' ע"ש: שיול איצטלא דמלתא לבר כו'. עיין פרש"י ועוד נראה לפרש כפשטיה דבעבי ממש שמת איירי ושיול אילטלא דמלתא למת לתכריכיו ולומר לבר חורין עפ"ש במתים חפשי וגו' ושלימא זודא ר"ל דכלו כל תכריכיו דאין לו וחס קרויין זודא כמ"ש בערוך בערך זוד: רהיט ונפיל אמעברא כו'. רהיט ורץ כל ימיו אחר מחיה ועתה כפל למעברא במקום מעברות ומעה"ז לעולם הבא והוזפתא יזיף ותוגה שהטוב עדיין עליו כמ"ש כל הסולה נטות יצא וילוה ס': אחנא תגרי אזבוני כו'. פירש בערוך אחינו סוחרים שעל קניהם נבדקין כלו' במקום סחורה' נבדקין שנאמני' הם אם לא כמ"ש בגו' דברים אדם ניכר בכיסו בכוסו ובכעסו עכ"ל:

כג ע"א **תניא** היה ר"מ אומר °טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה וגו' מאי והחי אל יתן אל לבו דבר של מיתה דיספד יספדוניה דיקבר יקברוניה דיטען יטענוניה (דילוה ילוהניה) דידל ידלוניה. ואיד די לא ידל ידלוניה דכתיב °כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב אשר ראו עיניך:

דברים של מיתה. וקא מפרש הלמדא מאי ניכסו דברים של מיתה (הרים נאמר הוא סוף כל האדם כלומר הוא שמם הוא גם כן סופו דיספד יספדוהו ומי סליק): דיספד יספדוניה. שלא יאמר מה לי לספיד על מת שאינו קרובי אלא יחשוב בלב שאם יספוד

יספוד יספדוהו: דיתען. אחרים לקנותה: דידל. אומרים קול בהספד: א"ד די לא ידל ידלוניה. מי שלא מרים עצמו בבכות אבל האחר מספד לאחרים מריעין לו מן השמים: שנאמר כי טוב אמר לך עלה הנה. מוב שתעלה ברצות ולא בגאוה שלא ברצות שישפילוך וירחיקוך מאללם:

ת"ר כשמתו בניו של רבי ישמעאל נכנסו ד' זקנים לנחמו רבי טרפון ורבי יוסי הגלילי ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא אמר להם ר' טרפון דעו שחכם גדול הוא ובקי בהגדות הוא ואל יכנס אחד מכם לתוך דברי חבירו אמר ר' עקיבא ואני אחרון פתח ר' ישמעאל ואמר רבו עונותיו תכפורו אבליו הטריח רבותיו פעם ראשונה ושניה נענה רבי טרפון ואמר °ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' והלא דברים ק"ו ומה נדב ואביהוא שלא עשו אלא מצוה אחת דכתיב °ויקריבו בני אהרן את הדם אליו כך בניו של °רבי עאכ"ו נענה ר' יוסי הגלילי ואמר °וספדו לו כל ישראל וקברו אותו וגו' והלא דברים ק"ו ומה אביה בן ירבעם שלא עשה אלא דבר אחד טוב דכתיב ביה °יען נמצא בו דבר טוב כך בניו של רבי עאכ"ו מאי דבר טוב ר' (איבא) [זירא] ורבי חנינא בר פפא חד אמר שבטל משמרתו ועלה לרגל וח"א שבטל פרדסאות שהושיב אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל. נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר °בשלום תמות ובמשרפות אבותיך [המלכים] הראשונים וגו' והלא דברים ק"ו ומה צדקיהו מלך יהודה שלא עשה אלא מצוה אחת שהעלה ירמיה מן הטיט כך בניו של רבי עאכ"ו. נענה ר"ע ואמר °ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדדרימון בבקעת מגדו ואמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר בעידנא ההיא יסגי מספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי דקטיל יתיה הדדרימון בר טברימון וכמספד יאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגדו והלא דברים ק"ו ומה אחאב מלך ישראל שלא עשה אלא דבר אחד טוב דכתיב °והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם וימת בערב כך בניו של רבי עאכ"ו א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב ביה בצדקיהו °בשלום תמות וכתיב °ואת עיני צדקיהו עור א"ל הכי א"ר יוחנן שמת נבוכדנצר בימיו וא"ל רבא לרבה בר מרי כתיב ביה ביאשיה °הנני אוסיפך על אבותיך ונאספת אל קברותיך בשלום וכתיב °ויורו היורים למלך יאשיהו ואמר רב יהודה [אמר רב] שעשאוהו ככברה א"ל הכי א"ר יוחנן שלא חרב בית המקדש בימיו. א"ר חנינא קשה יציאת נשמה מן הגוף °כציפורי בפי הושט ר' יוחנן אמר כפיטורי בפי ושט א"ר לוי בר חיתא הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום הנפטר מן המת לא יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום שנא' °ואתה תבא אל אבותיך בשלום. הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר למשה °לך לשלום הלך והצליח דוד אמר לאבשלום °לך בשלום הלך ונתלה: וא"ר לוי כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש ומבית המדרש לבית הכנסת זוכה ומקבל פני שכינה שנאמ' °ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון א"ר חייא בר אשי אמר רב ת"ח אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון:

[הטריח רבותיו. שבאין לנחמו:] ראשונה ושניה, ב' בניס מתו לו בב' פעמים: לא עשו אלא מצוה אחת. ביום שמתו. ועל שם אותה מצוה שעשו בו ביום שהוא היה יום ראשון למלאות את ידם נאמר ואחיכם כל בית ישראל יבכו בניו של רבי שלמדו ולימדו תורה וקיימו מצות עאכ"ו שאתם ראוים להספד: מה אביה בנו של ירבעם: שלא עשה אלא מצוה אחת. וע"ש אותה מצוה שעשה משנתו הכתוב ואומר וספדו לו כל ישראל יען כי נמצא בו דבר טוב אביה בן ירבעם בטל משמרתו והלכתו להוטת האולך: ועלה לרגל. ולא הקפיד על מה שהקפיד אביו דכתיב עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלו ישראל לרגל ויראו מלכות בית דוד יושבין בעזרה ואני לא אשב בעזרה שאין ישיבה בעזרה אלא למלכות בית דוד לבד: פרדסאות. שומרים כדי שיעכבו לעולים ואביה לא הקפיד בכך וכשהביעם משמרתו לבטל הדרך ביטלה והיו יכולין לעלות כל העולים לעלות: ובמשרפות אבותיך. שמורפין על המלכים לאחר מיתתן כל כלי תשמישן: שלא עשה אלא מצוה אחת. סמוך למיתתו ע"ש אותה מצוה שהעלה ירמיה מן הטיט זכה למשרפות אבותיו ולמות בשלום וספדו עליו הוי אדון האי מצוה דקא חשיב לא קאמר אלא אותן מצות שסמוך למיתה שבשביל אותה מצות זכה להספד דצדקיה וכדב ולאביה הרבה מצות קיימו בישראל. ולאחאב מאי קיים מצות דהא אשכחן ביה מצוה דלא חשיב לה דכתיב וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט וכתיב הראית כי נכנע אחאב: לא הוה ידענא מה היא. דמשמע מספד הדדרימון בבקעת מגדו שלא מלחמה היא: והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם. אעפ"כ היה מחזיק עצמו במלחמות כדי שלא ינוסו ישראל ולא ישתנו: בצפורי בפי הושט. כחבל שיש בו קשר וזולא בקושי מן השמן: פיטורי. שקשרין שתי ספינות ביחד: אין להם מנוחה. לשנה קאמר והולכין מג"ע לרקיע ומרקיע לג"ע לג"ע ולמטה שנאמר ילכו מחיל:

עין יעקב

פתח ר' ישמעאל ואמר רבו עונותי תכפורו אבליו הטריח רבותיו. פנס ר' ישמעאל [illegible]

[illegible]

מחיל אל חיל וגו': (מהרש"א והתוספות גרסו שבסוף המסכתא כתוב שאמר אר"א אמר רבי חנינא ת"ח מרבים שלום וכו'. ואני לא מצאתיה בגמ' וטוב לכתוב כאן פירושו כמו שכתוב בפרש"י ובתוספות וזה לשון רש"י: וכל בניך למודי ה'. כיון שכל בניך למודי ה' רב שלום בניך: יהי שלום בחילך. אף התלמידי' שמלמדים תורה ברבים: למען אחי ורעי. אלו ת"ח: ה' עוז לעמו יתן וגו'. וז"ל תוספות אר"א אמר רבי חנינא ת"ח מרבים שלום וכו'. סמיך אהא דלעיל. בוניך אלו ת"ח כדאמרינן במסכת שבת אלו בנאים אלו ת"ח שעוסקין בבנינו של עולם):

הר"ן ז"ל אל יכנס אדם לתוך דברי חברו. פי' שלא ידרוש שום אחד ממנו מה שיאמר חברו: אריב"ע ואני אחרון. פי' ולא אדרוש שום דבר עד שאומרו: כבררת. נפה שסלת אורין אורין: שלום זה נחמיק כדאמרי' במסכת ר"ה בזמן שיש שלום יהיו' לששון ולשמחה: אין להם מנוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב. כלומר אפילו לאחר מיתה יעסקו בתורה לפני השכינה כדאמרי' במסכת יהודה לא הוה ידע למשקל ולמספד בתרי רבנן: דכתיב ילכו מחיל אל חיל וגו'. וזהו נעשה פעירן שנהגין מהיו השכינה וזהו אין של עגלה שהוא כנגד ירושלים שנעים כעיל משונרם לא יסדיו:

מהרש"א א"ל רבי טרפון דעי שחכם גדול הוא ובקי באגדות ואל יכנס כו'. ר"ל אל יכנס אחד לתוך דברי חבירו במשא ומתן כיון שחכם גדול הוא ובקי כו' גם הוא יצא לידי משא ומתן עמו ולבל אסיר בו מדכתיב אלא חוס אבל אם כ"א ידבר בלבד גם הוא ישתוק ומדרך ענוה אריב"ע ואני אחרון ועיין בפירוש הר"ן: פתח ר' ישמעאל ואמר רבי כו'. אמר שהוא פתח כדקאמרינן לקמן דאין שמכחונין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל כו' ואפשר שמטעם זה בפעם ראשונה לא באו לנחמו כן לפי שהוא לא פתח לומר רבו עונותיו כו' עד שתכשוהו אבלותיו: ומה נדב ואביהוא שלא עשו אלא מצוה אחת כו'. ר"ל דודאי כמה מצות עשו מקודם אלא כלומר מצוה אחת בעבודת כהונה שהו ביום בר"ח כיון התחילו לעבוד בכהונה ויקריבו בני אהרן גו' ומשום אותה מצוה אחת של העבודה המוגעת לכלל אמר ואחיכם כל בית ישראל וגו' שבשביל עבודתו מתו בניו של ר"י שעשו כמה מצות כולהו בשביל רבים עאכ"ו שרבים מספידים אותן וכן תפרש גבי לדקיהו שלדיק גמור היה כדאמרינן פ' חלק והכא קאמר מצוה אחת שהעלה ירמיה מן הטיט אלא דר"ימו מצוה אחת הנוגעת לכלל ישראל להציל ירמיה שהוכיח את ישראל לעשות תשובה אמר שיעשו לו רבים כבוד במותו ובמשרפות האולכים גו' בניך שעשו כמה מצות כולהו בשביל רבים עאכ"ו שאלו רבים מספידין אותן: דבר טוב כו' ח"א שבישל משמרתו כו'. אסיפא דקרא קסמיך תבר טוב אל אלהי ישראל וגו' דהיינו למעלות אל ה' אלהי ישראל לירושלים לבטל דברי אביו ירבעם שאמר אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' וגו': במספדא דאהאב בן עמרי דקטיל יתיה הדדרימון כו'. פרש"י בספר זכריה מדכתיב ביה ותעבור הרנה במחנה והוא הספד כו' עכ"ל אבל בפרק כ"ה דלכוהו פלשון משמע באחוד דפעים רבה ועבין דבר אי בוג שעמה. שהיה עומד ומתחזק במרכבה כדי שלא ירגישו ישראל במכתו וימרחו ותחלת נפילה ניסה כך פירש"י בספר מלכים: ובמספדא דיאשיהו בר אמון דקטיל יתיה כו'. ונראה הא דמדמה ההוא מספדא שיהיה לעתיד בירושלים למספד דאהאב ויאשיא לפי מה שמפורש פרק החליל דההוא מספדא דירושלים יהיה לעתיד על משיח בן יוסף שיהיה נהרג או על יצר הרע שיהרג והוא מספד על היחיד כמה שכתוב וספדו עליו כמספד על היחיד וגומר ודומיא דהכי מספד דאחאב שלא נהרג רק הוא כמ"ש

ומלך אדם לוה וגו' לא תלחמו את קטן ואת גדול כ"א את מלך ישראל וגו'. וכן ביאשיהו דכתיב וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתהו במגידו כראותו אותו ובד"ה ויורו היורים למלך יאשיהו וגו' שנראה שלא נהרג רק הוא וכדכתיב ויקונן ירמיהו על יאשיהו: ואמר ר"י אמר רב שעשאוהו ככברה כו'. להפליג הקושיא מייתי ליה הא דר' יהודה דלא ז שלא מת על מטתו בשלום אלא שנהרג במיתה משונה שעשאוהו ככברה: שמת נ"נ בימיו כו'. מפרש"י בספר ירמיה בשלום תמות שכל ימי נ"נ לא יצאו אסיריו וכשמת נ"נ יצא צדקיהו מבית האסורין ולמחרת מת וקברוהו בכבוד עכ"ל: שלא חרב ב"ה בימיו כו'. וכן מפורש בהדיא בקרא ונאספת אל קברותיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה: וליטול מנה יפה ראשון כו'. פירשו בתוס' יש לישראל ליתן לו וכו' ע"ש ובפ' קונם יין פרש"י כשחולק עם אחיו הכהנים בלחם הפנים עכ"ל ושם בחדושינו מפורש: קשה יציאת הנשמה מן הגוף כפטורי כו'. ולעיל ודאי ליה להקל וליכא צער אלא כמשל ביציאה פי' היינו לצדיקים דמיירי ביה לעיל והכא בסתם בני אדם קאמרינן:

הרי"ף והלא תרים קיו ומס נדב ואביהוא שלא עשו אלא מצוה אחת וכו'. פירש"י שלא עשו אלא מצוה אחת ביום שמתו וכן פי' הסי"ב ושאי מצוה דקתני לא קאמר אלא אותה מצוה שסמוך למיתה עשו שבשביל אותה מצוה זכו להספד דנדב ואביהוא ולדקיהו הרבה מצות קיימו בישראל. וקשה מגיל שמה מצוה הקנ"ה ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה שיה בשביל המצוה שעשו באותו היום בלבד דילמא מה לאחיהם לבכות בשביל כל המצות שעשו בעודם חיים. ועוד אם לא עשו אלא מצוה אחת דקאמר הוא סמוך למיתתן ולא קא חשיב מצוה שעשו בחייהם א"כ איך הוא אומר בניו של רבי ישמעאל דמשמע שעשו הרבה מצות סמוך למיתתן ומכין להם כך ועוד נראה עד ז נמצא שבאו לנחמו והזכירו יניקתם וגדול רבות אמרות כמו שאמר רבן יוחנן בן זכאי כשבאו לנחמו והזכירו גדול אמרות אמר לא די לערי אלא שהזכרתוני צערן של ראשונים וכ"ש שהשלמים אלו באו לנחם לרי ישמעאל שאמר רבו עונותיו הכשוהו אבליו כי זה יורה שנתפשו מתו בניו ולזה נענה ר' טרפון ואמר לו הנה מלינו בבני אהרן שכל השומע אומר כי בשביל אהרן אביהם מתו כי באהרן התאנף ה' להשמידו זה כילוי בנים. אבל אמר שאין מלינו שלא מתו בשביל אביהם שהרי מה הקנ"ה לאהרן ולבניו שלא יתאבלו רק אחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אמר מרף ה' ואם אהרן גרם מיתתם לבה תגשו ה' שלהספיד ולבכות עליהם אלא ודאי שאין לאביהם אהרן שום גרמא במיתתם וגם אין לומר שנתפשו מתו שהקריבו אש זרה שאם כן איך נות הקנ"ה לישראל שיבכו את השריפה כיון שהם גרמו לנפשם בפשעם והכאפשמע שהשלמים הם וראוים שיבכו ישראל את השרפה ובודאי שכיון שבאותו היום עשו מצות בהקרבם דכתיב ויקריבו בני אהרן את שדם הנגינה ואותם קריבת על קריבת אש זרה והלא קיו שנדב ואביהוא שלא היה בידם מה לתגן כנגד שאלם של הקרבה אש זרה אמר הקנ"ה כל ישראל יבכו את השרפה שהם בזכותם כי שלמים הם מחטא ובין שבודאי ראוים ישראל לבכות כל שכן בניו של רבי שלא נודע להם חטא כמו שנודע בבני אהרן מיתתם כי לא חיסה מיתתם בשביל חטא והם השלימו עלמם ואין משכונם אלא לבני הורם וכל ישראל יבכו על חסרון זכותם ונענה ר' יוסי הגלילי ובא לומר שלא יתכן לומר כי בעון אבות מתו בניו שהוא אומר רבו עונותיו שכפוהו שגליו שהרי אביה בנו של ירבעם שנודע חטאו של אביו שחטא והחטיא ונגזר עליו ועל ביתו השמד וכלה כדכתיב והכרתי לירבעם משתין בקיר השמה לירבעם יאכלו הכלבים ולהספיד בנו אביה שנמצא בו דבר טוב זכה לקבורה ולא נענש בעון אביו ירבעם ולפיכ שלא היה ביד אביה אלא דבר אחד טוב נגבר כ"ש בניו של רבי שיש בידם כמה מצות שאין לומר שנענשו בשביל אביהם וכ"ש שלא נודע דבר של חטא לרי שבודאי אין לומר שמתו בעון אביהם אלא שהגיעו אל שלמותם והלכו אל הנחלה: נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר ומה לדקיהו וכו'. הכונה לומר שלא מתו בניו של רבי ישמעאל בחטאם וכל שכן בחטא אביהם שהרי לדקיהו כתיב ביה ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשה יהויקים ולהספיד אמר לו הקנ"ה בשלום תמות וכו' אדון יספדו לך וכל זה בשביל מצוה ה' שעשה להעלות את ירמיהו מהטיט כ"ש

כ"ש וקיי נבי' של רבי שלא מדע להם חסה שלא כלכהו מלך חסה אלא מלך שהציעו למלמתם וכן דרש ר"ע קי' מלחמת מסרכה למפרע נסגיל דבר אחד שנעמה שלא ספיל לבן של ישראל במלחמה וינוסו ויספרו אותם ספרו לו כל ישראל כ"ע וקיי נבניו של רבי שלא חסה מאחרי למופתן בסגיל מחסר זכותם לישראל זה כ"ל בביאור התאמר אבל לפרש"י ל"ע: כל היוצא מבית לבית המדרש וכו'. הכונה שלכים שגדול בכ"מ מבית הכנסת כדאמרינן התם אביי הוה לאו תני בבי כנישתא לא סמו מללי אלא בין עמודי היכא דהוו גרסי היוצא ממקום זה למקום זה או מבית הכנסת לבית המדרש שהוא עולה או מבית המדרש לבה"כ שהוא למטה ממנו מ"מ זוכה לתקביל פני שכינה כדמוכח כי בכל מקום שיש שם שורת שכינה כדכתיב אלהים נצב בעדת אל ובסמיך יראה אל אלהים מוכח להקביל פני שכינה מין בעין יראה בגוף הכ' : ת"ח אין להם מנוחה. שמתוכיהם ודנבות נקבע ומשם מגיש לישיבה של מעלה לפני ה' יראה אל אלהים ומשמיע לימודו לפני הקב"ה והקב"ה משמיעו גו ודים בלינן סוף בגיון ובירושלים של מעלה שהוא כנגד ירושלים של מטה: ת"ח מרבים שלום בעולם וכו'. בא לאורויי שת"ח לא מרבים שלום בעולמם אלא גם לכל העולם מרבים להם שלום שנאמר ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך כן היה לו לומר ורב שלומם כיון דכתיב וכל בניך למודי ה' אלא בא לדרוש רב שלום בניך הם המתכוונים לאחד מיגוני תורה גם מתכוונים לגמור לאחרים ומכל מקום כי יזכר שלום הוא למלמן של תלמידי חכמים אבל לכל העולם לא למדנו לזה הביא שאר הכתובים יהי שלום בחילך של הפיח ולומדים תורה ותלמידים אתי ורעי ששם התלמידי חכמים מרבה עת ושלום לכל ישראל במנין כי ה' עוז לעמו יתן שהיא התורה ובשבילם ה' יברך את עמו בשלום נמצא שהתלמידי חכמים מרבים שלום לכל העולם. ולמעלה במסכת ברכות ביארתי עוד:

הדרן עלך מסכת מועד קטן

חגיגה פרק ראשון חגיגה

מסכת חגיגה

ד ג [מתני' הכל חייבין בראי' כו': גמרא הכלל אתוי מאי לאתוי סומא באחת מעיניו] הלא כי האי תנא דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום ר' סומא
שמות כג באחת מעיניו פטור מן הראיה שנא' °יראה יראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות מה לראות בשתי עיניו כך ליראות בשתי עיניו:

יראה יראה. יראה בחיריק וקרינן יראה יראה כל זכורך אל פני האדון דמשמע שהאדם רואה את השכינה יראה כל זכורך אל פני האדון משמע שהאדון בא לראותך הקיש שכתוב ראייתך לראייתו: כדרך שבא לראותך כך הוא בא ליראות ממך. מה לראותך בשתי עיניו אף כאן ליראות מן האדם בשתי עיניו של אדם:

תוספות יראה יראה [כדרך שבא לראות]. פרש"י וכו' ולא יתכן לר"ת דהא לא שייך ראיה גבי שכינה שבכל המקום [היא] ועוד דרבים עמודות קודם אורגת היה לנו לדרוש המקרא קודם ועוד נראה לר"ת יראה מה ליראות בשתי עיניו שהאדם בא להראות לפני המקום בשתי עיניו של מקום אף האדם בא לראות המקום בשתי עיניו ולא דמי

לשנה ושנה [פסחים כ"ז] דדרשינן אהוייתו מקרא ומסורת (דיהב) [דהכא] כי הדדי נינהו אבל (הכא) [התם] כל חדא אלוף מחברים:

אמר הכותב לא אכנים ראשי בין הררים רמי' ושני שמא יאמרו נתגלתי שרש אינו בולה לסבול דוחק מועט כפירש"י מלומדי שהאדון בא לראותך מפני שכינתו בכל מקום ולא שייך בה ביאה וגלחן כפי לאה שנשאר מפנו רש"י לנכמי אחרי העולם שהאדם בא לראות את ה' אף לפני דקרינן יראה בחיריק היינו אלא שבשם הוה תאיר כבא לראות כלישנא דקרא. אך אומר דלכל הפירושים אלו דהוה כפי לאשמועינן מאי הנה הוא שבשם שאנו יותרים שיביע בנו ה' כבי עינים להשיע לנו בנדיה טובה תרובה בחיים עיני ה' אל צדיקים כן כמאנו לראות נתגלתי לכבד שלנו והמתבוששים בנמצא ולפאר שיך שיהיה בבי עינים מקוחות וכוונה שלמה ובלא תחלימה. וכן אמרו לקמן בבבי ת"ר פנתים הרע כלאנו אחת פטור מן הראייה שנאמר כלתבותם כי לאשר ולראנו ביתיתנו מסלפתנו בכל קרואנו אלא כדמעבים קרא ותניין אל שמשם כן נפה אכיבו לשבמעתו תקבוע למלמיו. וכן מ"מ עד מבר כתבנו אתה פטור מן הראיה שנאמר רגלים וכו' וסכל הולך על דרך אתם:

הנהו תרי אלמי דהוו בשבבותיה דר' בני ברתי' דר' יוחנן בן גודגדא ואמרי לה בני אחתיה דר' יוחנן דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילי ויתבי קמיה ומנידי ברישייהו ומרחשי בשיפוותיהו ובעא רבי רחמי עלייהו ואיתסו ואשתכח דהוו גמירי הלכת' וספרא וספרי ותוספתא וכולי גמרא: דרש רבא מאי דכתיב
שה"ש ז °מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב כמה יפין רגליהן של ישראל בנעלים בשעה שעולין לרגל בת נדיב בתו של
תהלים מז אברהם אבינו שנקרא נדיב שנאמר °נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם וכי אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ויעקב אלא אלהי אברהם שהיה תחלה לגרים א"ר כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמי' דר' תנחום מאי דכתיב
בראשית לז °והבור רק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת"ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו:
הלכתא

עיון יעקב

דהנך עיילו ויתבו קמיה ומנידי ברישייהו ומרחשי בשפוותיהו. נ"ל דאתי לאשמעינן דאי לאו שהיו בני אחתיה דר' יוחנן ואתו לבית המדרש [illegible] [illegible]

כיון שזכה לעשיר [illegible]: והבור רק אין בו מים. [illegible]

הלכתא. פסיעות. שכן סכינו בגמרא שהאלם יש לו כח לגמוד מה ששומע: **שנקרא נדיב.** על שם שמדנו לנו להכיר בורלו:

נדיבי עמים. הם הגרים המתנדבים מן העמים לקבל עליהם של מלוה: **והבור רק.** משום דר' תנחום אמרה בקט לא הכא גבי במתנה דר' תנחום דלעיל בגמרא: **אבל נחשים ועקרבים יש בו.** לא היה רק אלא מים (דייק דהל"ל וישליכו אותו הבורה לאחר ואפי' דאמר והבור רק לא הל"ל אין בו מים אלא דלא הוה ילפינן מינה נחשים יש בו אלא מוה כאומר אין בו מים וקי"ל הרי"ף):

תוספות תחלה לגרים. שנלמוד על סוגיא כפי מקבל אותם מלפניו:

חידושין שהיה תחלה לגרים. זה הפסוק שלו נדים נויקלא רבא גבי ושנה עד סי' אלהיך אין לך דבר גדול מן התשובה. משמע שהיו רבותי' בימי ר' אלעזר ור' יהושע ור"ג וגזר שמקליטין של מלך שכאן ועד ל' יום לא יהיה יהודי בכל העולם והיה מסקליטין של מלך אחד ירא שמים בא לו אצל ר"ג וגלה לו את הדבר והיו רבותינו מצטערים הרבה אמר להם אותו ירא שמים תכאן ועד ל' יום יעמוד לכם אלהיכם וכו' וקא דרים עלי' האוח קרא גבי גרים והיינו דקא דריש הכא אמאי נקט עמי גם אלהי אברהם משום אלהי יצחק:

מהרש"א מה יפו פעמיך בנעלים וגו' מה נאין רגליהן כו'. דהיינו כל מי שאין רגלו יפה אין עולה כדלקמן פרק נתנו כו' ושלא כלוחן שהולכין בנעלים דכל הולך יחף הולך בצער מרים מלכי תבלך מיחף אבל הולכי רגלים הלכו בשמחה בקרטסמיסם של שמחה ובהרגום מפרש כמה ש פיק כי גי זמנין בשמחה בסנדלין דססגונא כו': **אבל נחשים ועקרבים יש בו.** פרש"י לא היה רק אלא מים עכ"ל ור"ל דהוי בכלל והבור רק שהגמא שני מבגמע שאין בו מים ומדכתיב סוב אין בו מים לא איצטריך אלא לדיוקא אבל נחשים ועקרבים יש בו ולהגפ"כ לא היה כיוק יחף אבל לדיוקא אבל מלים והבכים לאוי איצטריך ואין להקשות דלא נכתוב אלא אין בו מים ומנייה הרא"ם דלאו קושיא היא דאי לא הוה כתיב אלא אין בו מים הו"א דלגופא אתי בלא היה בו מים ולא הוה דייקינן מינה אבל נחשים ועקרבים יש בו אבל השתא דכתיב והבור רק ובכלל מי שלא היה בו מים ע"כ דאין בו מים לדיוקא אתי דנחשים ועקרבים יש בו ואין בו מים הוא פירושו של והבור רק גם מים הרא"ם לפי דרכו בנחשים ועקרבים אין בו מלוי ולא לימעט מהבור רק עכ"ל אין זה מובן דהא אמר בהאי ליסכא להפירה שלא נחשים ואין להאריך בזה דמתוך שמעתין ופי' רש"י לא משמע אלא כדברינו והקשה הרא"ם כיון דהיו בבור נחשים והכא פ"ג דימות נפל להפירה שלשה נחשים ועקרבים מעידין עליו כי א"כ לא כיון ראובן להצילו וגירן דליק דלא ידע שיש בו נחשים כי עכ"ל ע"ש ועיין ברמב"ן שדבריו מעין לזה ותפסנא רבי מירן דיאל א"ל להשליך לבור אחד דכתיב השליכו אותו לבור הזה והם השליכו אותו הבורה משמע בור אחר סי' עיין שם:

ת"ר מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר (בן) חסמא שהלכו להקביל את פני ר' יהושע בפקיעין אמר להם מה חדוש היה היום בבית המדרש. אמרו ליה ר' תלמידיך אנו ומימיך אנו שותין אמר להם אעפ"כ א"א לבהמ"ד בלא חדוש שבת של מי היתה שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה ובמה היתה הגדה היום אמרו לו בפרשת הקהל ומה דרש בה °הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד ונשים באות לשמוע טף למה באין כדי (להקביל) [ליתן] שכר למביאיהם אמר להם מרגליות טובה היתה (לי) בידכם ובקשתם לאבדה ממני ועוד דרש (בה) °את ה' האמרת היום וכתי' וה' האמירך היום אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה (לכם) [אתכם] חטיבה אחת בעולם אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם דכתיב °שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה (לכם) [אתכם] חטיבה אחת בעולם *דכתיב °ומי כעמך [כ] ישראל גוי אחד בארץ ואף הוא פתח ודרש °דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד למה נמשלו דברי תורה לדרבונות לומר לך מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם אף ד"ת מכוונים לב לומדיהם מדרכי מית' לדרכי חיים אי מה דרבן זה מטלטל אף ד"ת מטלטלין ת"ל וכמסמרות אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף ד"ת חסרים ולא יתירים ת"ל נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרים ורבים בעלי אסופות אלו ת"ח שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאים והללו מטהרים הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין שמא יאמר אדם (הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין) היאך אני למד תורה מעתה ת"ל כולם נתנו מרועה אחד כולן אל אחד נתנן ופרנס אחר אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא שנאמר °וידבר אלהים את כל

שם ב עקידה שער קא
דברים לא
שם כו
עי"ן גרס חטיבה לחם בעי"ש ואני וכו'
בעמ"ש ולפי'
קהלת יב
שמות כ

הר"ן דרש רבא מאי דכתיב מה יפו פעמיך בנעלים וכו'. בגלות פסוקים נאמר שלום בא לבנה לכנסת ישראל מהך רגל ועד ראש פעמיך חמוקי ירכיך סרלך טבורך עיניך ראשך וכו' מה זה בא לבנה בנעלים לא דרש כמה נאים רגליהם של ישראל כלומר לא ולמד שכתוב פעמים ולא אמר רגלך כמו שאמר ירכיך אלא לדרוש על פעמי רגלים דכתיב ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך והיו מה יפו פעמיך שהם ג' פעמים בשנה ויהיו בנעלים שאין עולים כלומר כאן שעולים בפעמי הרגלים ומתחזקים בזה לפיהם בא נדיב זה אברהם שהתנדב לבנה לגב' גורלו ולעלות לירושלים דכתיב ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה שהיה ממקום והולך נגד ירושלים וכן הוא אומר נדיבי עמים שהם הגרים נאספו לעלות לאספה עם לירושלים:

עיון יעקב

כדי ליתן שכר למביאיהם. בירושלמי גרסינן אלא כדי ליתן שכר למביאיהם [illegible]

כל הדברים האלה לאמר. אף אתה עשה אזנך כאפרכסת וקנה לך לב [מבין] לשמוע דברי המטהרין ודברי המטמאין דברי האוסרין ודברי המתירין דברי הפוסלין ודברי המכשירין ובלשון הזה אמר להם אשרי הדור שר׳ אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו שאין דורו יתום ולימרו ליה בהדיא משום מעשה שהיה דתניא מעשה בר׳ יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל את פני ר׳ אלעזר בלוד אמר לו מה חדוש היה היום בבית המדרש א״ל נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אמר לו יוסי פשוט ידיך וקבל את עיניך פשט את ידיו וקבל את עיניו בכה רבי אלעזר ואמר °סוד ה׳ ליראיו ובריתו להודיעם א״ל לך ואמור להם אל תחושו למנינכם כך מקובלני מרבי יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית מה טעם הרבה כרכים כבשו עולי מצרים שלא כבשו עולי בבל (וקדושה) [מפני שקדושה] ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא והניחום כדי שיסמכו עניים עליהם בשביעית תנא לאחר שנתיישבה דעתו אמר יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן וחזרו. דרש רבא °ועמך כולם צדיקים בין שאמר להדליק בין שאמר שלא להדליק שניהם לא נתכונו אלא לדבר אחד:

תהלים כה

ישעיה ס [illegible]

להקביל פניו. יש לו לאדם חייב לכבד את רבו בהקבלת פנים כדאמרינן בר״ה מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת: תלמידיך אנו. ואין לנו לדבר בפניך: האמרת. שבחת כמו יתאמרו כל פועלי און יתפארו מדברים גאוה: חטיבה אחת. שבח אחת מיוחדת לומר אין כמוך לכך בחרתיך לאלהים (לי חטיבות אמן עשרים ספרי מסותחות): ואף הוא. ר׳ אלעזר בן עזריה: לתלמיד. שיחה נאה: פוסלין ומכשירין. שייך לענין פסול עדות ופסול כהונה: כולן אל אחד אמרן. אין לך אחר נבכי השמועות מביא ראיה מתורת אלוה אחר אלא מתורתו של הקב״ה: פרנס אחד אמרן. אין לך מביא ראיה מדברי נביא הבא לחלוק על משה רבינו: עשה אזנך כאפרכסת. מאחר שכולן לבן לשמים עשה אזן שומעת ולמוד ודע דברי כולן וכשתדע להבחין איזה יכשר קבע הלכה כמותו: אפרכסת. טרימויא של רחים: מה מסמר זה. כשמכלין אותו בכותל הוא מחזק יכול אף זה כן ת״ל נטועים כנטיעים שדרכם לפרות ולרבות: ולימרו ליה בהדיא. מיד למה הוזקקו לומר שלמידין אתם: נמנו וגמרו. והחזיקו עולי ישראל הארץ בעבר הירדן בזמן שכבשו מסיחון ועוג מארץ בני עמון ומואב: מעשרין. עכשיו מעשר עני בשביעית שהם היו זורעים בשביעית כדמפרש לקמן שלא קדשום עולי גולה בקדושת הארץ: פשוט ידיך וקבל עיניך. שוקמא בעיניו שכתן עורת לאותו מכן סני נימות חכמי כנסת הגדולה היתה תקנה זו: אל תחושו למנינכם. אל יהי לכם שום חשש וגמגום חרפה במה שמניתם והסכמתם שהרי הסכמתם להלכה: כך מקובלני וכו׳. שקדושה ראשונה שקדשה

יהושע לא קדשה לעת״ל אבל קדושה שניה כשקדשה לעולם כדתניא ביבמות קדושה ראשונה ושניה יש להם שלישית אין להם לפיכך נשאר אי אין זורעין בשביעית חוץ משומן ומואב הגיתום שלקדשם כדי שיסמכו עליהם עניי בשביעית שלקט שכחה ופאה ומעשר עני לכך תקינו להן שיהיו מעשרים מעשר עני ובגרנות חכמים היה להטיל עליהם אלה מעשר שיהיו לפי שאין חייבין מן התורה: (להדליק. ביום הכפורים כי יש מקום שנהגו להדליק בליל יוה״כ ויש מקום שנהגו שלא להדליק ובפ׳ דרש רבא כי שניהם נתכוונו לדבר אחד לאסור תשמיש המטה זה שאמר להדליק לפי שאומר סבר לא ישמש מפני והם שאומר שלא להדליק סבר כשהנר דולק מסתכל ורואה את אשתו ומתאוה לה ע״כ הרי למדנו מכאן שהאוסר להדליק גם והמתיר ואף׳ המתיר ההדלקה שלם נקראו צדיקים להיות שוכחם אי נקיים שלם כן כל האוסרים וכל המתירים בכלי שלם בשולם דבריהם שלן כתם מחוזה אחד כיון שמוכחם אי לפרש שלם או שלם ושלבד זה אחתי״ג שכוונו לומר כי אחרי שהאוסר גם המתיר יש לכל אחד מהם מקדמה שכלים האנילאהו לקיים סברתו הרי כל אי מהם יש לו סתלות בלאמת משליב אם ישו חולקים במלאות ר״ל שזה יאמר כך ח״ו והם אמר כך אמר וכגם זה מקשר עם מים במאמר זה בגל כמוכים שם כנדעם או פרס ורבה וכו׳ ודי במקום זה ברנח לזכירה בעלמא):

תוספות כמים לשמוע. אמרינן בירושלמי דלא כבן עזאי דאמר חייב אדם ללמד בנתו תורה: כדי ליתן שכר למביאיהם. פל זה כמבו לתניא קטנים בנית הכנסת: ומי כעמך ישראל גוי אחד. אמרי בנדרש: ני מעידים זה על זה הקב״ה וישראל ושנת הקב״ה וישראל מעידים על שבת שהוא יום מנוחה ישראל ושנת מעידים על הקב״ה שהוא אחד הקב״ה ושנת מעידים על ישראל שהם יחידים באומות ועל זה תיקנו לומר אתה אחד בתפלת במנת חצי״ם שאינו מדבר על ענין שבת כולי הלי כמו תפלת ערבית ושחרית ע״כ:

הדושין אל אחד נתנן וכו׳. היינו בשלמא נפיק תיטין גבי פלוגתא דפלוגם בגבעת סייך ספיר אלו ואלו דברי אלהים חיים דלפשר דאתו תרוייהו אלא חלו מטהרין ואלו מטמאין אלו מתירין ואלו אוסרין היאך אפשר וי״ל שלפיכך גילה לך הכתוב אחרי רבים להטות: כאפרכסת. בתוס׳ כתוב עשה אזנך כחדרי חדרים והכניס בו דברי המטמאים והמטהרים ואותה נרפא נראית דיאה אפרכסת מכניס בה ומוציא בה ואין לדעת לה וים לייסב שהאפרכסת לעולם היא מלאה כי כמו ששיא מריקה מלמה מעט מעט כך ונשפיעה למלואה וכן אתה תגוף אזנך למלאותם מדברי חכמים ע״כ:

מהרש״א שבת של מי היתה כו׳. דר״ג הוי דרש ג׳ שבתות ור״א בן עזריה שבת אחד ומש״ה כן לידע מי הוה בעל הגדה כדקאמר כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם: ונשים לשמוע כו׳. וכתבו התוס׳ פי׳ היה שלא כאמרי דהתם בן עזאי אומר חייב אדם ללמד את בתו תורה כי דהיאה בירושלמי הא דבן עזאי דלא כר׳ אלעזר בן עזריה דלאמר הכא אנשים ללמוד ונשים לשמוע ונראה דפירוש נשים לשמוע מלוה כדי שידעו לקיים מלוה ולא משום שידעו שוסה תורה כדאמר בן עזאי: טף למה כו׳. יש לעיין בזה דהלא כתיב בתר הכי בהאי עניין ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו וגו׳ הרי שאף הקטנים אשר לא ידעו הם בכלל שמיעה ולמידה וי״ל דההוא קרא בקטנים שהגיעו כבר לחינוך והם

עיון יעקב

וקבל את עיניך. כי רצוי לומר עם רבו דרך כבוד ויראה כדכתיב את ה׳ אלהיך תירא [illegible]

והם בכלל שומעים ולמידים כדאמרינן קטן שהגיע לחינוך אביו מלמדו תורה ואמר לא ידעו היינו שאין יודעין לשמור ולעשות שהכר בקרא גבי אנשים ונשים ואם כן הטף דהכא ע״כ לא איירי בהגיע לחינוך דלא איצטריך לא דהא מפורש בקרא דבתר הכי ובניהם אשר לא ידעו אלא דהטף איירי בקטנים שלא הגיעו לחינוך ואינן בכלל שומעים ולומד ולמה הם באים אלא כדי ליתן שכר למביאיהן ולכך כללן עם האנשים והנשים ליתן שכר להם על שמביאין אותן וצריך להוות אותיות כף שלפניהם ולאחריהם הם אותיות בן חיי דהיינו שמביאין הטף בגיה להחזיק בן חיי ולפי שהיראה גם בבנים שהגיעו לחינוך אינה מצוית לשמור ולעשות לכך לא כללן בקרא קמא דכתיב ביה ושמרו לעשות באנשים ונשים אלא דכתיב הכא ישמעו ולמדו ליראה את ה׳ כל הימים דהיינו שמתחזק בהם השמיעה ולמדו ליראה את ה׳ כל הימים דהיינו בימי גדלותם: **אתם עשיתוני חטיבה** כו׳. עי׳ פרש״י אבל בתוס׳ הסיק פירש״י מלשון הבדלה הוא הבדלתי לך מאלהי נכר כו׳ ע״כ והיינו דקאמר הכא חטיבה אחת שמע ישראל וגו׳ ה׳ אחד וכו׳ ובפסוק מי כעמך וגו׳ ולפי זה יש לפרש חטיבה מלשון חוטב עצים דישראל נחטבים ונבדלים מכל שאר האומות: **זאת היא.** פרש״י דהאי״ע עכ״ל ובן נמצא מדקאמר ר״י לבסוף אין דור יתום שראב״ע בי אבל לי אף הוא פתח ודרש כו׳ לא משמע כן אלא בתר דשמע ר״י דרשה דראב״ע אתם עשיתוני חטיבה. האת אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת כו׳ פתח אף ר״י לדרוש כענין זה כדקאמר מרועה אחד אל אחד נתנן וכה״ג איתא נמי כל הסוגיות כיון דשמעו דאמר אדר״י פתח הוא נמי כ״ש דקא״ל לבסוף אין דור יתום שרי אלעזר בן עזריה כו׳ ור״ל דמשיר נתחזק בדרשתו כענין דרשה זו: **דברי תורה לדרבן** כו׳. נקט ד״ת במקום דברי חכמים דכתיב בקרא ור״ל דברי חכמים הו״ט חכמי התורה שעוסקין בה לתורה גופה שהוא דבר הנלמד ממנה דכתיב לעיל עיקרה אזן וחקר ותקן כו׳ בדרשותם על מצות דרבנן בכן קיי״ג לתורה כגון עירובין וכו׳ ושניות לעריות ומלת דרבנן פירשו בו שהוא כמו הקבוע בתוך הבהמה כדכתיב ולהציב הדרבן ובדהכן פי׳ דכלים מלמד שבלע את הדרבן ובירושלמי דלאדם חלק ע״כ שהוא נקרא דרבן עד״ר שהוא מכה בפרה והיא סרימה לב האדם רע מנעוריו כפרה סוררת ודימה שהתורה לדרבן דכמו שהדרבן מטה את הפרה להדריכה לתלמים להוציא חיים לעולם כך ד״ת וחכמים מכוונין לב התלמידים מדרכי מיתה לחיים ארוכים: **אי מה דרבן זה מטלטל** כו׳. שאינם מתקיים אף ד״ת אין מתקיימין ת״ל מסמרות שהוא דבר הקבוע ומתקיים במקומו כך ד״ת מתקיימין לעולם שהיא כמו מלכים נחרין נוטה ומטלטלים ווגה גזר כמה גזרות ואין נטלין לעולם ואית לי מה מסמר כו׳ ר״ל מחסר ונקב בכותל מקום שהוא תקוע אם כ״ל כנוטים דה״ל למכתב כמסמרות הקבועים לא תקועי אלא כנוטים שאינו מחסר אלא מפרה ורבה תוספת ביחלים והא דלא כתיב כאילנות כנוטים מפורש בירושלמי דלא איצטריך למימר אלא כאילנות כנוטים אלא מלמד שיש בו שבח של מטע ונידה של ברזל: **אלו ת״ח שיושבין אסופות.** שהתורה נקנית בקיבוץ כדאמרי׳ איתמי ד״ת כשהעין כתיקן באין שבעליהן שהעין אותן באסופות ומדכתיב אסופות בלשון רבים ולא אסיפה דריש ליה לבי אסיפות שהוולפין הללו מטמאין והללו מטהרין: **נתנו מרועה אחד אל אחד נתנן פרנס אחד** כו׳. דבכלל רועה אחד אל אחד כמ״ש הא״ס הרועה נר רועה ישראל שהוא נר ובכללו ג״כ פרנס אחד זה משה שאלי הוא משה נר רועה לא נר והוא נקט פרנס כמ״ש ג׳ פרנסים עמדו לישראל הזן בשביל משה כו׳ ואמר שאמת אפי אדון כל המעשים כו׳ דגם להלכה למעשה אינה לגדר לטמא ולאסור ולהכשיר לא מכל הדברים הללו לכלן אפי הגבורה אומרים שהיא הדיבור מתחלק לכמה קולות כדאמרי׳ פי׳ ר״ע ודבר שא״ס מפורש בתורה אינה לדון לטמא ואינה לדון לאסור והתורה כמה להכריע בכן עיין יכות סוטה אחרי רבים להטות. ואמר עיין **עשה אזנך כאפרכסת** כו׳. פירש נערוך אפרכסת הוא דלי של רחיים שהוא מכנים הרבה ומוליא קמעא מכ״ל ותא משל לענים שיכנים לתוך לשמוע הרבה דברי טוען בין המטמאין ובין המטהרין אבל יקנה לו לב להבחין מדעות שחלוקות אהם יכשר ויקבע לו הלכה כמותו כפרש״י: **א״ל יוסי פשוט ידיך** כו׳. עיין פרש״י בפשיטות הל לפרש הוקשה בעיניו שלא א״ל תלמידך אני ותירץ כו׳ כמ״ש לעיל לרבי יהושע דהכי מייתי ליה בדקאמר ולימא ליה בהדיא מאום מעשה שהוא כו׳ ולפי פשט זה כמורה הלכה לפני רבו וחייב מיתה היה בזה בעונש קומה לפי שעה דקמא הוא מפרשתים כמה במסכת נדרים:

הדר״ף אם אנשים באו ללמוד וכו׳. נראה לע״ד שדקדקו בפסוק שאמר הקהל את העם האנשים והנשים והטף למען ישמעו ולמען ילמדו והרי האנשים באים ללמוד והנשים באים לשמוע שאינם חייבות בלמוד ובכן שהתחכמו בכתוב האנשים תחלה שהם באים ללמוד הי״ל לסדרים תחלה למען ילמדו שהוא אל האנשים הבאים ללמוד ואח״כ יאמר ולמען ישמעו כל הנשים הבאות לשמוע ולמה אמר תחלה למען ישמעו ואח״כ אמר ולמען ילמדו והיו האנשים באים ללמוד והנשים באות לשמוע ואילו מגיעו בטף שהיה בהם איזה ענין נודק לטעם ישמעו ולמדו היינו אומרים שאמר למען ישמעו ולמדו על ענין הטף. אבל הטף למה באים הרי אינם באים אלא מפני שבאו אבותם ואמותם ומביאים אותם עמהם ונמצא יש לנו לומר דלמען ישמעו ולמען ילמדו אינו חוזר אלא על האנשים וא״כ היה לו לומר למען ילמדו ולמען ישמעו שהוא על ראשון ראשון. ותירץ דלעולם האי קרא דלמען ישמעו ולמען ילמדו חוזר על הטף ויאמר הענין כי זה הכוונה הקהל הטף אע״פ שהם עוללים יונקים עדיין כדי לתת שכר למביאיהם ויש לנו לגמור בזה שהרי מביאיהם אם הם אנשים הרי הם בכלל הקהל האנשים שיש להם שכר מצות נקיות מלוחיו יתברך מביאיהם הם נשים ג״כ יש להם שכר נקיות הקהל הנשים ולמה הולרכו לקבל שכר מחמת הביאם הטף אלא הכוונה לומר שהאנשים יש להם שכר הלימוד והנשים יש להם שכר השמיעה ואלו המביאים לטף יש להם שכר לימוד ושמיעה אפס הם נשים המביאות הטף יש להם שכר כפול שכר למען ישמעו הטף בעלמם ובשביל שהביאו הטף מעלה עליהם שכר למען ילמדו וכן באנשים המביאים הטף יש להם שכר עלמם של שמיעה ושכר לימוד ג״כ וכיון שפסוק למען ישמעו ולמען ילמדו אינו חוזר על האנשים והנשים הכתובים למעלה אלא על מביאים הטף אין עוד להקשות קדימה ישמעו לילמדו ועל הדבר הזה אמר ר׳ יהושע מרגליות כו׳ ועוד י״ל שהקושיא היא אם אנשים באים ללמוד ונשים באים לשמוע אם יביאו הטף עמהם הם מוכנים לאבותם ולאמותם שלא ילמדו וישמעו אלא ליתן שכר וכו׳: ועוד דרש את ה׳ האמרת היום וכו׳. ואין להקשות למה הולרך לומר חטיבה אחת דכתיב שמע ישראל ה׳ אחד ולישראל חטיבה אחת מי כעמך ישראל גוי אחד והרי יש חטיבה מפורשת בפסוק את ה׳ האמרת להיות לך לאלהים וה׳ האמירך להיות לו לעם סגולה. וי״ל שעיקר השבח הוא להחזיק באמונתו יתברך שאין כאלהינו כדכתיב אין כמוך באלהים ה׳ וכן בישראל עיקר השבח הוא להיותו גוי אחד שכולם נחשבים לנפש אחד כדכתיב ע׳ נפש: דברי חכמים כדרבונות מה דרבן זה וכו׳. הילכא את מקרא מלא הוא כי היא חייך ועי״ק דאין משל דומה לנמשל שהדרבן מכוין לפרה והפרה מכוונת תלמים להביא חיים לעולם ולא הוי פכוון הדרבן לפרה להחיותה אבל בתורה אמר לכוונם מדרכי מיתה לדרכי חיים ונראה ה״ט אי מה דרבן זה מיטלטל מה עיניו וכן כל שאר הדברים האמורים נעבין ומספר שלה ללמד מעלה שתורה ממלכד שבאי

פי' האדם גם יש גם תועלת לתקן פגם הפוסל מרים מיתת לעצמו ... אשר קפח התורה מבונות לב לתודיע להבותם ודלדלי מיתם מהם ... [illegible]

אלו ואלו דברי אלהים חיים הם: א"ל יוסי פשוט ידך וקבל עיניך. עיין פרש"י וכי היאך כיון שהקפיד על זה איך אמר סוד ה' ליראיו ... [illegible] ... פרק שנכה ר' אליעזר היה זה:

ג [רבי יוחנן בן דדבאי משום] רבי יהודה אומר סומא באחד מעיניו פטור מן הראיה שנא' יראה יראה יד ג ע"ב
כדרך שבא לראות כך בא ליראות מה לראות בב
עיניו אף ליראות בב' עיניו. (גם בסנהדרין ס"א): רב
הונא כי הוה מטי להאי קרא יראה יראה בכי אמר עבד
שרבו מצפה לראותו יתרחק ממנו דכתיב °כי תבאו ישעיה א
לראות פני וגומר. רב הונא כי הוה מטי להאי קרא בכי
°וזבחת שלמים ואכלת שם עבד שרבו מצפה לאכול דברים כז
על שלחנו יתרחק ממנו שנאמר °למה לי רוב זבחיכם ישעיה א
יאמר ה' וגומר. רבי אלעזר כי הוה מטי להאי קרא בכי
°ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו ומה בראשית מה
תוכחה של ב"ו כך של הקב"ה לא כל שכן. רבי אלעזר
כי הוה מטי להאי קרא בכי °ויאמר שמואל אל שאול למה שמואל א כח
הרגזתני להעלות אותי. ומה שמואל הנביא היה מתירא
מיום הדין אנו עאכ"ו דשמואל מאי היא. דכתיב °ותאמר
האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים מן הארץ עולים
תרי משמע חד שמואל ואידך דאזיל שמואל ואייתי למשה
בהדיה אמר דילמא חס ושלום לדינא קא מתבעינא קום
בהדאי דליכא מילתא דכתיבת באורייתא ולא קיימתיה
רבי אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי °יתן למכהו לחי איכה ג
ישבע בחרפה יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה אמר כולי
האי ואולי. רבי אמי כי הוה מטי להאי קרא בכי °בקשו צפניה ב
את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק
בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה' אמר כולי האי
ואולי רב (יוסף) [אסי] כי הוה מטי להאי קרא בכי
°שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן עמוס ה
ה' אלהי צבאות שארית יוסף אמר כולי האי ואולי:

עבד. שהוא חביב לרבו עד שרבו מצפה ושואף מתי יראהו: יתרחק מעליו. איך חביב יום שמתאסף לו לבוא וריחוק ולא שלא יראהו שנאמר כי תבואו וגו': תוכחה. שמוכיח פשעו בפניו לפרוזימנגו בלעז: מאי היא. מנא לן דמתיירא: כולי האי ואולי. כל היסורין האלה יקבל ועדיין בספק אם יהיה לו תקוה:

תוספות דכתיב באורייתא דלא קיימתי'. לא בעי למימר שיהיה עליו מקיים כל התורה דמנא ידע והלא לא היה בדורו אלא ... [illegible]

מהרש"א יראה יראה בכי כו'. דסיים הקרי והמסורה כמפורש לעיל ועבד שרבו מצפה לו לראותו כו' ... [illegible] ... חגיגה שלמים ואכלת עבד כו'. ... [illegible] ... מאי היא כו'. ... [illegible] ... יתן בעפר וגו' כולי האי כו'. ... [illegible] ... האי ואולי

סומא

עין יעקב

כדרך שבא לראות כך בא ליראות ... [illegible] ... עבד שרבו ... [illegible] ... מה ... [illegible] ... דלמא ... [illegible] ... לדינא ... [illegible]

ד' שם משלי **רב** יוסף כי הוה מטי להאי קרא בכי ויש נספה בלא משפט אמר ומי איכא איניש דאזיל בלא זמניה אין כי הא דרב ביבי בר אביי הוה שכיח גביה מלאך המות א"ל לשלוחיה זיל אייתי לי מרים מגדלא שער נשיא אזל אייתי ליה מרים מגדלא דרדקי א"ל אנא מרים מגדלא שער נשיא אמרי לך א"ל אי הכי אהדרה א"ל הואיל ואייתיתה תיהוי במנינא ואלא היכי יכלת לה הוות נקיטה מתחרא בידה וקא מחריא תנורא שקלתיה אותיבתיה אגבה דכרעה קדחה איתרע מזלה ואייתיתה א"ל רב ביבי בר אביי אית לכו רשותא למעבד הכי א"ל ולא כתיב ויש נספה בלא משפט אמר ליה ולא כתיב דור הולך ודור בא (והארץ לעולם עומדת) א"ל דרעינא להו אנא עד דמלו לדרא והדר משלימנא להו לדומה א"ל סוף סוף שניה מאי עבדת להו א"ל אי איכא צורבא מרבנן (שאינו עומד על מדותיו מוספינא להו ליה. נ"א) דמעביר במיליה מוספינא להו ליה והוי חלופיה. ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי ותסיתני בו לבלעו חנם עבד שרבו מסיתין אותו עליו וניסת תקנה יש לו. רבי יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו אם בקדושיו לא יאמין במאן יאמין יומא חד הוה אזיל באורחא חזייה לההוא גברא דהוה קא מנקיט תאיני שביק הנך דמטו ושקיל הנך דלא מטו א"ל לאו הני מעלן טפי א"ל הני לאורחא קא בעינא להו הני נטרן והני לא נטרן אמר היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין. איני והא ההוא תלמידא דהוה בשיבבותיה דרבי אלכסנדראי דשכיב אדזוטר אמר אי בעי האי מרבנן הוה חיי ואם איתא דילמא מהן בקדושיו לא יאמין ההוא מבעט ברבותיו הוה:

ויש נספה בלא משפט. יש שסוף כלה ואין עון בידו ולא היה משפטו

לאפשר לגמרי דמצוה דברים אלו לפטור עצמו קצת כדאמר פ' הדר יכולני לפטור כל העולם מדין של תפלה. וכונת התוספתא היא לומר שחבים שיש מקום להשיג על תוכחה של הקב"ה יותר מתוכחה של נ"א כיון שיש כמה דברים שיכולים ישראל לפטור עצמם מדיני שמים כדאמר פ' הדר יכולני לפטור כל העולם מדין תפלה ואיך אומר כאן תוכחה של הקב"ה עאכ"ו. תי' כיון שאינו פטור לגמרי כי אם קצת פיטור ומצוי יש לפטור פיטור גמור לכן אמר עאכ"ו: אל שמואל ואייתי למשה נהרדיא כו'. עיין בתוספות ונלע"ד לגמר סיכי ק"ד לומר ששית קולו שיעיד לו שקיים הכל ויאמר אשים שיהיה נזוהו של משה ויעיד שקיים כל מצות עשה אין יעיד עליו שלא עבר על שום מצות מצות. לא תעשה שהרי אין לא ראינו ראיה ושמא עבר ולא ראה משה ואפשר לרעות דמ"ם התוס' דהנא ידע הוא כל ביטול מלית ומ"מ והא לא היה נזוהו הוא כמו דיעדי אחר שלא היה בזוהו להעיד אפי' על מ"ע ומ"מ עדיין קשה בסוף דברי התוס' שפירשו בהיה אומר כך וכך עשיתי גם והעידני שכך למדת גם אתה והרי גם בזה לא היה שומע משה עדין אם עבר על איזה דבר מהתורה. והנכון אלמלי שלא היה קורא למשה להעיד אלא שינא להיות סניגור עליו דלוא היו לדינא מתנצינא ולא מתרשל כמסך שעברתי על מצוה כי כי מוכחא אני במעשי דליכא מלתא כלודייתא דלא קיימתי וכיון שכן לא עמדי להיות סניגור אלי בעסמא הדין:

[illegible] גמור מעיניו פטור מתפלתו וכו'. ופי' רש"י יראה יראה [illegible] וקרינן יראה יראה של זכורך את פני האדון דמשמע מהאדם [illegible] השכינה יראה כל זכורך את פני אדון ומשמע שהאדון גם [illegible] הכתוב דאייתן לראייתו מה לראותך בשתי עיניו אף כאן [illegible] מן האדם בשתי עיניו של אדם. ובתוספות פרש"י כדרך שבא [illegible] לראותך דהיינו בב' עיניו אף אתה בא לראותו בב' עיניך ולא יתכן [illegible] לא מיין ביאה בב' שכינה שבכל מקום היא ועוד דרכים מסורים [illegible] היה לנו לדרוש המקרא קודם ועל כן גרס ר"ת יראה יראה [illegible] בשתי עיניו שהאדם בא להתראות לפני המקום בשתי עיניו של [illegible] האדם הבא לראות המקום בשתי עיניו. וקשה לפרש"י דרכים [illegible] תלה מנין לו לדרוש מה לראותך בב' עיניו של מקום דמשמע [illegible] והרי הכתוב אומר יראה כל זכורך שהאדם סוכר יראה את [illegible] והאדם עדיין אין לנו אם רואה את פני האדון בשתי עיניו [illegible] אחד דהוא סלקי' למילף ויותר נראה לדרוש כדרך שבא לראות [illegible] שהוא בב' עינים כך יראה האדם יהיה נראה מהקב"ה בב' [illegible] אדם ושלפניך מיהא מקשיא לתשובה שהקשו בתוס' ועי"ק דלמה [illegible] ומקרא והרי במקרא לאו ספיר איכא למדרש שהאדם [illegible] לפני המקום וכשהוא נראה לפני הקב"ה נהלא החזאה בב' [illegible] האדם הנראה יהיה בב' עינים וי"ל בזה דאין לנו כח לומר [illegible] לפני הקב"ה בשתי עיניו של מקום כך האדם יהיה נראה בב' [illegible] הקב"ה כדליתא והאדם כדליתא. אבל מכח דרשות שמסורות [illegible] דורשים כך כדרך שבא לראות וכו'. ועי"ק לפי רש"י שפירש [illegible] בשתי עיניו אף כאן לראות גם האדם בב' עיניו של אדם [illegible] לראות הוא שהאדם שהוא דרשת המקרא בא שאדם לראות [illegible] את פני האדון. וכן קשה מה לראותך בשתי עיניו שהרי [illegible] יראה הוא שהאדם את פני האדון ונסבכת נריכין [illegible] המקרא שאלם שהאדם יראה יהא נראה לפני המקום וכיון שהאדם [illegible] הקב"ה נמצא שהקב"ה רואה אותו וכשם שהוא רואה לאדם [illegible] כך האדם בא לראות הוא בב' עיניו של אדם אבל פשט דברי [illegible] כנ"ל וכן קשה לדברי התוס' שהפך סדר ודרש המקרא [illegible] לשם נפרש כך יראה יהיה נראה האדם בב' עיניו כדרך שבא [illegible] להקב"ה בב' עיניו של מקום וי"ל דאין להזכיר הלמד תחלה [illegible] לכך דרשינן כדרך שבא לראות בב' עיניו של מקום שהוא [illegible] אנו מזכירין הלמד כך בא האדם לראות המקום בב' עיניו: [illegible] של נ"א כך וכו'. וקשה כי לא מצינו כאן תוכחה של נ"א כי לא [illegible] שום דבר של תוכחה רק כי נבהלו מפניו מפני הבושה אבל [illegible] לעשות מעשים קיו לתוכחות על עון שמוכיח הקב"ה [illegible] אני יוסף העוד אבי חי הוא תוכחה ומגלה שהם [illegible] שהרי אמרתם יש לנו אב זקן וילד זקונים קטן ואחיו מת [illegible] יוסף חי וכשם מדברתם כי שקר שמא. הוא שקר נ"ל מה [illegible] יש לנו אב ־ זקן העוד אבי חי כלשון דברתם או גם זה שקר [illegible] תוכחה גדולה מזו ובזה צריך להבין שקיו מאם שתוכחה קשה [illegible] בין תוכחת נ"א לתוכחת הקב"ה ונשאלה בעונשין יש לומר שמיתתו [illegible] מיתת עולם וכעסו כעס עולם משא"כ בגשר ודם אבל בתוכחה [illegible] ונגדלים דגם אמרו פרשה ריש אגא כסן גדולה אמר אוי לנו [illegible] יוסף קטנם של שבטים היה ולא היו אחיו יכולין לעמוד [illegible] הקב"ה ויוכיח לכל אחד ואחד לפי מה שהוא שנאמר אוכיחך [illegible] על אחת כמה וכמה. ועפ"ם יש לרון קיו אם הגדולים לא [illegible] תוכחת הקטן שהרי יוסף קטנם של שבטים היה ולא עמדו [illegible] בני אדם בתוכחתו של הקב"ה אשר אין קץ לגדלו. [illegible] דקיו הוא שתוכחה של נ"א יש לו תשובה שמא הקדים [illegible] דבר רע וניכ גמלתו כרעתו שכן יוסף הקדים להביא [illegible] של אביהם והיה חושדם בגנות האכן והאבר מן החי וכיון [illegible] עוסק הים לאמית מזון מלח דיגים ואפים לא יכלו אמיו [illegible] כי נבהלו מפני מרמתו תוכחה של הקב"ה אין עליו תם [illegible] הוא הקדמת המיתה. כמו שנאמר מי הקדימני ואשלם מאכ"ו [illegible] של הקב"ה עאכ"ו שלא יוכלו להשיב תשובה שעליהם

עין יעקב

[illegible]

משמע לספות: ומי איכא דאזיל כו'. גמי קא בעי לה: איל. מלאך המות לשלוחו: אייתי לי מרים מגדלא נשיא. סרוג את מרים המגדלת שער הנשים: היכי יכלת לה. מאחר שלא הגיע זמנה: הות נקיטא מתרא בידה. היתה אוחזת אוכד של העור מקרין פיתיין: וקא מהריא תנורא. היתה מכבדת את התנור: אותיבתיה אגבה דכרעה. הושיבתו ע"ג רגלה ונכוית והורע מזלה: דדעינא להו אנא. אני ממונה לשמור המתים שמתו דומה אלא מתגלגלים עמי והמתים בעולם עד שיגלא שנותיו והוא קרי דור: דמעבר במיליה. מעביר על מדותיו: דמטו. שמתבשלו: הגי מינטרן. אותן שלא נתבשלו כל לרכן אינן ממהרות לירקב: היינו דכתיב וכו'. השמנות ירא פן ידקנו אף הבחורים הלדיקים נאספים למיתה (קודם שיחטאו) [פן יחטאו]: אדוושר. בשוה בחור: אי בעי האי מרבנן. להיות הולך בדרך שונים הוא חיי: מבעט ברבותיו הוה. רבי אלכסנדראי היה מכיר בו (שאינו) [שלא היה] מן הקדושים ומבעט ברבותיו הוא ובכתוב וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כלל אשר איננו ירא מלפני אלהים וסכיא בקדושין מורה זה אינו יודע מה הפסוק אומר והדרת פני זקן ויראת מאלהיך הרי אומר זה כיצד חמרים:

תוספות איכא דאזיל בלא זימניה. ל"נ אמר דרב יוסף לא היה שואל כן דפשיטא לא היה לו כלום (וכי בשביל כך לא היה לו לבכות) אלא גמרא הוא דקא בעי הכי: הוה שכיח גביה מלאך המות. דמספר מה שאירע לו כגון דהמות מגדלא דאמרים מגדלא שער נשים בנים שני היה כדאיתא בשבת: משכחנא ליה והוא סיעתא. יש להקשות לר"ע דאית ליה בשלהי האולן מחלו הוסיפו לו לחזקיהו ולית ליה זכה מוסיפין לו הא משמע הכא דמוסיפין ליה ל"ע: מבעט ברבותיו הוה. הי"נ איכא למימר בפסוק דפיק דהנה נבי אמר שמה והיתה אמתו מולכת הפילגש בבית המנדלים ואולם כמ"ש כי הוא חייך ואורך ימיך נשלי מקרא הרבה ושנה לרבנה סילק מה נשלי ימיו ומה שלא השיגו לה כן משום שלא היה מספיק לה תשובה ע"כ:

מהרש"א ויש נספה בלא משפט כו'. הא דאמרי פי' במס' ביצה דים מיתה בלא חטא לא שייך הכא דהתם איירי במות במשפט אבל הכא איירי במות קודם שהגיע זמנו למות דים נספה וגו' משמע קודם זמנו כי הא כו': והדר משלימנא לדומה כו'. ועדיין כלומר לא המתים יהלכו ולא כל יורדי דומה דר"ל לא המתים שמתו ומתגלגלין בעולם ולא באו עדיין לרשות דומה הממונה על הנשמות וגם לא כל יורדי דומה שבאו לרשותו יהלכו אבל אותו מכה בחיים שלא למות שלא בזמנו לשוט בעולם ולא באו ג"כ לרשות דומה הממונה על הנשמות ולגבך יש מעתה ועד עולם וגו': צורבא מרבנן כו'. בספר משלי הביא רש"י דרשה דהכא וכתב שם אבל א"כ הוא אין ענין סוף הפסוק לתחלתו ע"כ ונראה לכוין בזה רישא דקרא רב אוכל ניר ראשים לעניי דקאמר הכא ומי איכא צורבא מרבנן כו' היינו רב שהוא אחד מרבנן אוכל ניר שהוא זכה בעניי לאסול ניר וחלק ראשים דהיינו ראשים הדלים במלות שיש מהם נספה בלא משפט שמתים קודם שהגיע זמנו: בבאן יאמין. ובקדושיו לא יאמין לרבותא קאמר דאפי' בקדושיו לא יאמין ולמאי דמסיק הכי משמע פי' היינו אף בקדושיו פי' ולענין שמתים קודם זמנן רובקא כקטן קדושיו שלא יבואו לידי חטא דומיא דהני תלמידי דשקיל הכך דלא חטו אבל שלא בקדושיו כבר חטאו לא קם בהן דומה דהכי דמטו ולא מכוין דלא שקיל לה ולענ"ל דפריך מי איכא דאזיל בלא זמניה ולא מוקים ליה בהכך דהן בקדושיו לא יאמין דים נספה שלא משפט לא משמע כן כיון דנספה שלא יחטא הוא מת קודם זמנו במשפט מקרי ולא מסוקים אלא בנטעה:

הרי"ף רב יוסף כי מטי להאי קרא בכי דים נספה בלא משפט וכו'. משמעתן מדברי התוס' הוא דמתמה דגמרא הוו רבינא ורב אשי ולא היה רב יוסף בימיהם ואיך היה שואל רב יוסף ומתרץ תנאי לכך ל"נ אמר שלא גמרא פריך ליה ואין נראה לפרש כן דא"כ כך היל"ל שהרי אם רב יוסף היה שואל לא היה מתרץ לו תנאי כיון שאין לנו הכרח דרב יוסף לא היה שואל אלא תמה שמתרץ תנאי אתכם הכנה התוס' היא דא"ח לומר שרש"י היה שואל כלל לפי שהוא היה בוכה כשהגיע לפסוק זה יש נספה בלא משפט ונודאי שהיה מאמין שכך הוא האמת דאיכא דאזיל בלא זימניה והיה מתאונן על אותו עני שמת קודם זמנו ולמענו עליו היה בוכה וכיון שהיה מאמין בדברי הכתוב איך היה שואל מי איכא דאזיל בלא זימניה שאם היה מסופק אם יהיה כדבר הזה למה היה בוכה ומצטער עליו על דבר שלא יהיה ולכך אמרו אמר לא גרסינן שהרי רב יוסף לא היה שואל כך מהבכיה הזה שהזכרתי ומה גם שאין היה מתרץ לו הגנה אמר לא היו בזמן אחד רב יוסף והגמרא אלא גמרא פריך ליה ומשני ורב יוסף היה מאמין בכתוב שכך הוא יש נספה בלא משפט דאזיל בלא זימניה ולכך הוה בכי כד הוה מטי להאי פסוקא: מי איכא צורבא מרבנן וכו'. ובתוס' יש להקשות לר' עקיבא דאית ליה בשלהי האולן וכו' ולמ"ד יש לתרץ דלר' עקיבא דאין מוסיפין לו אפי' למי שזכה היינו במספר שנותיו שחרץ הקב"ה לכל אדם שנאי אם מתלים ימיו מהגיע מספר הקצבה שהוא שות אין מוסיפין לו שנים אחרות אבל בשנים שהיו כבר קצובים לאדם אחד והיה נספה בלא משפט אותם שנים מונחים ומה יעשו בהם לכך מוסיפין אותם לצורבא דרבנן המעביר במיליה אף על פי שאין מוסיפין שנים מ"מ אלו מוסיפין כיון שאינם שנים אחרים חדשות אלא שכבר עמדו ונקבצו לאחר ונספה בלא משפט והאי מילתא דלא שכיחא והכי האי מוסיפי לצורבא מרבנן דמעביר במיליה ועוד י"ל דלר"ע דסבר זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו אם אותו שלא זכה הוא צורבא מרבנן דלא זכה ולאחר שיפחתו לו מ"מ כשיש אדם אחר נספה בלא משפט אותם השנים של זה מוסיפין לו לפניו שאין משלימין לו כל שיעור שנותיו שנקצבו לו בעת הלידה מ"מ אותם השנים שנגרעו מאותם שהוא שנספה בלא משפט מותנים לאותו צורבא מרבנן אעפ"י שלא זכה כיון שהיה לו מדה טובה זו שהיה מעביר על מדותיו: רבי יוחנן כי מטי כו'. וקשה מעיקרא מאי סבר רבי יוחנן דבכי והיכי מתרלה ונחה דעתו בהאי עובדא דהאי דעדיין יש לבכות אם בקדושיו לא יאמין במאן יאמין. ועוד דהיכי קאמר דשקיל מאן דמטו שהם אותם שנתבשלו ושקיל הנהו דלא נתבשלו א"כ הקדושים שנתבשלו בירא וקדושה צריך לסכיהם ולוקח אותם שלא נתבשלו ומלינו שלוקח הקב"ה ולוקח הקדושים שנתבשלו והביא בזה העולם האנשים שלא נתבשלו הפך מתלוקת התלמידי' שאינם מנוולים ומניח התלמידים המנוולים ואינו לוקחם עמו כלל ומה גם קשה לפרש"י שפירש היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין המונות ירא פן ידקנו אף הלדיקים הבחורי' נאספים למיתה פן יחטאו וכפי זה התלמידים המונות והמנוטלי' הוא לוקחן פן יחליאו ובמעשה דחזא לתתא נגרא לא עשה כן ליקח התלמידים המונות פן ידקנו אם יניחם אלא הניח המנוולים ולקח עמו שאינם מנוולי'. ועוד למה הזכיר הבחורים הלדיקים כיון שכל הלדיקים גם כן גם זקנים הוא מלקט כי הן בקדושיו לא יאמין. ובמדרש רבה פרשת כי תשא מביא ענין זה בכלל שאמרינן שם התאנה הזו בזמן שהיא נלקטה בעונתה יפה לה ויפה לתאנה מתלקטת שלא בעונתה רע לה ורע לתאנה רבי חייא רבה ותלמידיו היו למודים לשנות תחת התאנה וכו' פעם אחת לא ליקטה חרשה עליהם ממה והתלמידו אמרו יודע בעל התאנה אימתי היא עונתה של תאנה ללקוט ולוקטה כך הקב"ה יודע אימתי עונתן של לדיקים להסתלק מהעולם ומסלקן ע"כ. הנה לפי זה התלמיד בעונתה היא כשנתבשלו התאנים שלוקטן קודם שיתלבשו אחר בישולן אבל לאחר שנכתר בישולן הוא שלא בעונתה שכבר החליאו אבל נתאנים שעדיין לא נתבשלו אינו מלקט כי עתידים הם להתבשל וכן באומר דהתוא נגרא הוא שקיל הנהו דלא ממו שלא נתבשלו וי"ל דהיק מהמעשיו שהוא דרך למנור למסכן שלם הנה לוקח להיות עונו בונמידת כתאנים דלא ממו שלא נתבשלו כי נרוב הימים יתבשלו ושביק הנהו דממו שנתבשלו אין לו עסק בהם להיותם בזה העולם כי כיון שנתבשלו הם קרובים אל התפסד כדתיין אותו אדם ביאים התאנים המתבשלים כי גודלי תאוותם אוכלם מיד ואינו מניחם להיותם הפנים מנוטלת כך העולם מניח התלמידים

רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בכה ׳וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר ובעושקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר ה׳ צבאות עבד שרבו מקרבו לדונו וממהר להעידו תקנה יש לו. א״ר יוחנן [בן זכאי] אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות א״ר״ל כל המטה דין של גר כאילו מטה דינו של מעלה שנאמר מטה גר מטי כתיב. א״ר חנינא בר פפא כל העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו (על כל עונותיו) מיד שנא׳ ולא יראוני הא יראוני מוחלין לו מיד רבי יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי ׳כי את כל מעשה האלהי׳ יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע אמר עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו מאי על כל נעלם אמר רב זה ההורג כנה בפני חברו ונמאס בה. ושמואל אמר זה הרק בפני חברו ונמאס בה מאי אם טוב ואם רע א״ר ינאי זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא כי הא דר׳ ינאי חזייה לההוא גברא דיהיב זוזא לעניא בפרהסיא א״ל מוטב דלא יהבת ליה מהשתא דיהבת ליה ואכסיפתיה דבי רבי שילא אמרי זה הנותן צדקה לאשה בסתר דקא מייתי לה לידי חשדא (רב) [רבא] אמר זה המשגר בשר לאשתו שאינו מחותך *בערבי שבתות איני והא רבא משדר שאני בת רב חסדא דקים ליה בגוה [דבקיאה]:

ס״פ מלאכי ג — קהלת יב

קלות כחמורות. עושקי שכר שכיר כמכשפים ומנאפים: **ומטי גר ולא יראוני.** בהאי קרא כתיב: **כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם.** דקאי על כל הנעלמים ממנו שעשה שוגג הוא מביא במשפט על כל אפילו דבר מועט בשוגג: **ונמאס.** קץ דעת חברו בדבר: **מא׳ אם טוב ואם רע.** דמשמע קאי על המצוה שעשה עבירה במשפט: **שאינו מחותך.** שאינו מנוקר מן החלב ומן הגידין האסורין: **בערבי שבתות.** מתוך שהן טרודין לתקן צרכי שבת אין משגיחין לב אם מנוקר הוא:

תוספות הא יראוני מוחלין. לעוסקי שכר שכיר קאי דהוא לא תשובה ופליגא דרי ישמעאל דאמר נפלק בפרק דיומא דעל חייבי כריתות ומיתות ב״ד תשובה תולה ויוה״כ מכפר. ואיכא ברייתא אחרת התם דעל עשה ולא תעשה תשובה מכפרת:

מהרש״א עבד שרבו מקרבו כו׳. בנוסחא דלפנינו אינו הוא סעד הוא סדין הי׳ אבל הוסיף ר״י לדקדק בהאי קרא סדיין גופים מקרבו למשפט על מה שמשמע מכח גם הוא ממהר להעידו דעדים אחרים אפשר שמונעים עצמם ומעכבים מלהעיד וטעמם מה להשמיע עצמם או להעלים מלהעיד אבל רבו שמעידו אין כאן מונע וממהר להעידו ע״כ אין לו תקנה לא לגבי העדות ולגבי הדיין: **קלות כחמורות כו׳.** דהקרא משמע להו בלשון אחד קמיירי דכיון

שמועות שהם שצדיקים ושקרים נגדך הוא לתקן וכן גם שנאמרים שצדיקים שנשתנו אין לעולם הזה עסק נגד שהם קודמים להאמר ושם מפני שפי׳ והיינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין ותיאור שענין שנגש ר״י בתחילה הוא שהבין פי׳ הן בקדושיו לא יאמין הוא כמו הן בעבדיו לא יאמין לומר שאינו בוטח בעבדיו כי אין עבודתם שלימה כך אין קדושתם שלימה ועוד כי אין אימון בשום אדם נברא אפילו בקדושיו לא יאמין גם כי אין בקדושתם עוצם שיהיו הם קדושים ולאמר שנקטם ולא תועלתם בקדושתם עומדים ועכ״ז כפרסם שהתפלנים המעשנות אינו מאמין ותועה בגל שתחנה להכניסם אלא לנקמה כי יש טעם להגיהם שן ידקנו א״כ אים בקדושיו לא יאמין אינו מאין להאמין בקדושתם אלא שהקנים אינו רוצה להאמין ולבנות שגדולי לא ידקנו כי אפשר שידקנו ולכן המלקם להבירים מספק ענבול וכו׳. עוד שם אימי והא שהוא תלמידא וי״ל נפשט הגמרא שאומר אימי דמשמע דלרי יוחנן הוא מקשה וליקשי בים נקרא דכתיב הן בקדושיו לא יאמין דמ״כ אין אמר רבי אלכסנדרי אי נפי האי גברא הוא מיי ודילמא מאן בקדושיו לא יאמין הוה וים לפרך דאכן הוה שבירא לן נקרא דהן בקדושיו לא יאמין מנו שנות קרא דכתיב הן בעבדיו לא יאמין אינו בוטח עליהם כי אין עבודתם שלמה וכן קדושיו אין קדושתם שלמה ונזה אין להקשות לרי אלכסנדרי שאומר אי הוה נפי האי טרנא מתנן שלא לשמה הוא מיי כי הוא מבכים לדברי הכתות שלמעים שתלא היה שופק בזורם אל האמן נו כמאמר הפגה אל תאמן בעצמך עד יום מותך ואם אדם עם נקלרות פנים הוא לפי שלא היה בו תכלית גדל החסידות והקדושה כי בקדושיו לא יאמין לפי שלא הגיעו לתכלית גדל הקדושה אבל רבי יוחנן סובר הן בקדושיו שרואה הקניה שהגיעו לגדר הקדושה ולכן לא יאמין להם להכניסם נפשיו שלא יפסידו מקדושתם א״כ נראה גר גם מרגנן י״ל שלכך עם בקלרות פנים לפי שסבר נסקדם ולא הגיעו הקניים בנפשיו שן יבא לידי הפסד. והילנו בעמרא שהוא מעט בדרגתיו ואין לחטו בכלל הקדושים ולכן אמר אי נפי הוה מיי. וי״ל כתרי שתיהן שאמרו וכן איכא למימר בההיא וכו׳. וקמא ימינום ויאמרו לא דמשמע בדרגתיו הוה ולכך עם בהלי ימיו ואם לא הגיעו לא כן מפני שידעו גו שהיה מעשהם היה ולא היה מעט בדרגתיו א״כ מהו זה שאמרו המוסי׳ מעט בדרגתיו וכן איכא למימר בההיא דשבת וכו׳ ונדוחק י״ל דהוה מספקא להו שמא היה מעט בדרגתיו או שמא היה ממההו דבקדושיו ולא ידעו להשיג לא בבירור אך עדיין קשה לאי נמי דלא יחיה תשובה נלחת שהם תשובה זו ומוכני הרי דבקדושיו לא יאמין היה אינם תשובה נלחת איך אמרו שלא דילמא מכן בקדושיו לא יאמין הוה וכמה שנאמר כאן היה להם לומר שם כי זה עם בקלרות פנים והוא תלמיד נ״כ עם בחי ימיו והקולים פניהם. וי״ל נזה דהכא שאני דחייר אלכסנדרי אי נפי הוה נברא לפלוך נדרך טובים הוה מיי ושכרים פנימתו היתה בשביל שלא היה הולך בדרך טובים ועל זה הקשו לו אי איתא דהן בקדושיו לא יאמין ומשלך הקניים לקדושים שמתנשאו ומשלם נגדקהם שן ישקלקלו מיי א״כ ומנין לרבי אלכסנדרי לאמרים שאותו היה לא היה מכן דלמא אדרבה בשביל שהיה שלם בתכלית לכך שלקו הקניים ומשלם שמא כ״ש שאין זו תשובה נלחת לומר שהיה אלוהם שבחות גהם מן בקדושיו לא יאמין כיון הדלהרת עספקא שלא היה הגון כיוצא מספקא שמא הכ״ע לתכלים שלימותו ולכן עם שהיה אלוהם שבחות כהן מן בקדושיו לא יאמין אבל התם שהיתה אמנו נוטלת תפלין ומעקם שבתורה כתיב כי היא חייך שהתורה נותנת חיים לעומדיה לא היו יכולים לחשיבה שמת בשביל שהיה מהגונו דבקדושיו לא יאמין אלא זו תשובה נלחת כי היה קורא תנר גדול שמתים תורה כי היא חייך והם ישיבוה מספק שמא מהגונו דבקדושיו לא יאמין וכיון שאין זו תשובה נרוחה שודאי היה מלוחם אל בקדושיו לא יאמין אין זו תשובה נלחת אבל כאן שהוא לרצות מה שהיה גרי לרבי אלכסנדרי שמת בשביל שלא היה הגון ואי נפי לילך בדרך טובים היה תשובה נלחת להשיב על דבריו מנין לך גרות שלא היה הגון שמא מהגונו דבקדושיו לא יאמין הוה והתחיל שהוא ספק עדיין אין לך לומר בודאי אי הוה נפי הוה מיי הה נראה נכון:

עיון יעקב

עבד שרבו מקרבו [illegible]

דכיון דכבר כתיב במכסים ובמגלפים דכיון על האמורות ל"ל למימר דכיון על סקלות שוסקי בהר סביר דכבר קים ליה בדרבה מיכים ולמריכן כמי בפרק ד' מיתות ומי שחייב שתים כדון במאורים אבל קרא או במגלפים ובמכספים לו בשוסקי סבר סביר קאמר מדכתיב בהאי להקים בא ששקל הכתוב סקלות כאמורות דליכא למימר בהפך שבא להקים האמורות כקלות דהא סכתב להחמיר בא ולא להקל כדלגביל עבד שרצו מקרבו לחם מי: משי כתיב כו'. לין פירושי משום דמשי גמון רבים סוא דסא גרכים המונים קמתמני קרא וכמוהו עושקי דהיינו רבים המשקים אלא דמשי האמורות והכתיב דרים ויריד משי היא בחריק יו"ד הכיתי למדבר במדו כמו מעם אותי וכל ספסוק דברי הקב"ה סוא שעשה אותי כשמעם את הבר ולפי"ד דסקרי משי בצירי אינו מכחים סכתיב ודרים משי סנמורות וסכי מוי גבי ירלאם כמשורם פרק דסנהדרין ותינו ק"ק דסכי משי הוה מלי למורס גבי ושוסקי סכר סביר לפי סכתיב דיו"ד שושקי יו"ד הכיתי שמשוסק סכר סביר כאילו עושק אותי: שנאמר ולא יראוני הא כו'. דבתר כל המעשים רעים סוכר כתיב ולא יראוני אחייב אבל אם יראוני אחייב מוחלין להם מיד והתוס' כתבו דלא קאי אלא אשוסקי סכר סביר תרי דסשובה מכפרת בסו אבל מכספים ומגלפים אינו מתכפר בתשובה ולא משמע כן דלא יראוני אכולן דכתיב בקרא קאי ותו לייתב דהי"ק הא דקאמר תלמודא מוחלין מיד לא קאי רק אשוסק סכר סביר דבאלין אינו מתכפר מיד אלא תשובה תולה ויסי"כ או יסורין או מיתה מכפרין ומיהו תשובה דיראוני עם כולן כדאמרי' פ' י"ס: עבד שרבו שוקל כו'. נעלם הוא השוגג כמו ואם מעיני העדה ונעלם תרי כי האדם כידון גם על השוגג שהוא קרוב למזיד כדאמרי' בשלמא אי כגון ששגג בשבת בהעלם מלאכות שלא ידע שזו המלאכה אסורה דכידון על כך דהוה ליה ללמוד ולא למד: זה ההורג כנה כו'. מרינוי דכל קדרים ליה כפרש"י שהורג כנה כי דבר מועט כתבב והמוהל מוסיף דהורג כנה היה אפשר לו להשליכה ולא להרגה בפני חברו כמים לגבי שנם אלא אף סרק הליא לו בלא רקיקה היה אפשר להבליעה בכסותו כמו לגבי תפלה: מאי אם טוב ואם רע כו'. משמע לגו דאם טוב ואם רע אהעלם קאי דהיינו אותו מעשה שעשה יש בו כפק והעלם אם הוא טוב אם הוא רע כיון שמכניסו ים בלותו ומעשה כמעשק הסותן לדקה לעני בפרהסיא כו' והסותן לדקה לא שם כו'

הרי"ף רי כי משי לגאי קרא וקרבתי וכו'. פירוש כי אין עד נעשה דיין וכאן שהקב"ה הוא הדיין הוא העד ולכך הוא ממהר להעיד שלימא חולה לאתחין עד עת בא העדים שמתוך מתון יעקם אחם זכות אבל כיון שהוא הדיין והוא העד שיודע ורואה במספרים שעושים בהם עבירות אלו עדיות וכשפים מה תקנה יש לו כי לא ימצא להם זכות: אמר ר' בן זכאי אוי לנו ששקל קלות כחמורות. פי' אע"פ שהסביר אליו הוא משה את כפשו מדת מיתן להגנך וכגל עושק השכיר שהוא קל שהוא נלמו עם הכישוף והשפים האמורות שהם נמיתה והכלת: ותמה גר משי כתיב. ויש לדקדק מה הפרש יש כאן כין המסורת למקרא שבם נמקרא הוא אומר משי גר על דיינים המין דין הגר וגרין לכתוב משי ביו"ד שהוא לשון דיינים רבים ולא יחיד. למעל ומשם נכ"ל לשון יחיד דהא כתיב ומגלפים שעשקי שכר שכיר כולם בלשון רבים. ונ"ל שדקדק שהי"ל ומטי גר כמים למעלה והיינו עד שמהר במכספים ובמגלפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר מה זה בלא אמר ג"כ ובמטי גר ומדכתיב ומטי גר הוא לדרוש שהמטה דין הגר אמר הקב"ה הוא מטה דין שלי של מעלה ומה שפירש רש"י ומטי גר נראי קרא כתיב שדקדק

היכן נראה כאן דין שלמעלה לכך פירש"י נהאי קרא כתיב משות וקרבתי אליכם למשפט שרי הוכר דין של מעלה וסמיך ליה ומשה גר משי כתיב שמשה הגר כאילו משה דין שלמעלה: אמר רבי חנינא כל השופט דבר ומתפרש בו שמחלין לו מיד שנאמר ולא יראוני הא יראוני מוחלין להם מיד. ותימא מכ"ל למידק דאם יראוני מוחלין להם מיד דילמא לא יסים עד שמהר ודיין ליפרע אם יראו ממנו אבל סכל מקום הוא נפרע מעט מעונותיהם כדי למרקם. ונ"ק מכ"ל דמיירי קרא דלא יראוני על מגון סמרסה דילמא הוא מדבר על שאין יראו אלהים מתחלה ושמיעתו חים ולא יראוני אלא להכעיסני במעשיהם. תם י"ל שאומר תכתות וקרבתי אליכם למשפט על המכספים וכו' וגם על אמר לא יראוני משין שלא יראו אלהים אלהים פוסט אותם. ולפשר שזה תיקן רש"י בלשונו שאמר נהאי קרא כתיב כלומר לא ולמר לשון מקרא שאמר במכספים ובמגלפים כשושקי ונימר כיון שדקדקתי למעלה וכאן סיום לומר ולא יראוני וסל"ל ותאמר לא יראוני והאי קרא דלא יראוני הוא נהאי קרא דמתיב במכספים ובמגלפים נגיית ושמיט שמענין הבר מלים דכתיב משי ולא נתמי הוא לדרשה משי כתיב משמה דין של מעלה ולכך חרים הא אם יראוני ומכל מקום נריך לייסב מאי הדקדוקים שלמעלה ואפשר לומר דדרים נהאי קרא דכתיב ביה ולא יראוני אמר ה' לבאות מאי אמר ה' לבאות דכתיב בסיפא דבתחלת המקרא הל"ל אמר ה' לבאות והיינו עד שמהר וגר ומדלא כתיב בתחלת המקרא וכתב ולא יראוני אמר ה' לבאות הוא לדרוש שאלו הדברים של לא יראוני הם דברי ה' לבאות שם הרחמים שקורא הגר עליהם ואומר אמר כל שמותם אלא לא יראוני למתחרש הא אם יראוני הייתי מרחם נגד ה' שהוא שם הרחמים. וגם יש לי לדרוש סמיכות הפסוק כי אני ה' לא שניתי הסמוך לזה ולא יראוני אמר ה' שהוא לבאות כי אני ה' לא שניתי כלומר למה לא יענו מאי במעון סוף של פי שמפלו ישובו מחטאתם ויתחרטו אמר ה' לבאות כי הוא לבא אין בו שינוי כי אני ה' לא שניתי אבל אתם בני יעקב היינו שניתם דרכיכם ובמתחרטתם מהם לא כליתם לא שייתי מבלא אתכם שרי כאן שהמתחרש מוחלין לו מיד: ומאי על כל נעלם אמר רב זה ההורג כנה וכו'. ויש לדקדק כיון שכבר כולם על כל נעלם שהוא כפשוטו על המצוות מה הוקשו עוד מאי על כל נעלם. ואם בא לדרוש דינו על כל נעלם היה להם לדרוש על ב' מיני סמכות אחד העלם דבר או העלם דין שהוא שבת שלומד. וני"ק כיון שדרשו גר שביה נשפט על ההורג כנה בפני חברו ונאלם וגם יביא נשפט על טוב הנותן לדקה בפרהסיא או שמתן לדקה לאשה בסתר א"כ רבי יוחנן הו"ל לבנות עוד ולומר שגד שרצו שוסקי על הרינם כנה בפני חברו ונעלם וגם על עניים טוב בפרהסיא יש לו סקנה וכן נריך לבאר מה שהקשו עלי אם טוב ודרשוהו בנותן לדקה בפרהסיא וכו' ולמה לא יסים כדלם כפשוטו שאת כל מעשה האלהים יביא במשפט בין מעשה טובות יביאהו במשפט לתת לו כלדקתו גם את הרע יבקשנו כרשעתו. ואפשר דר' יוחנן הכי דרים קרא שהאלהים יביא במשפט לגמול נחים כלדקתו על הטוב גם על הרע אפילו נעלם שהוא דבר טוב או מנוה של למוד שעולה אזון הכל יביא במשפט וכן אם היה רמוי לומר כי את כל מעשה נעלם אם טוב ואם רע יביא האלהים במשפט אבל נאמר האלהים יביא במשפט אינו מדק לומר על כל נעלם וכן אומר כאן אם טוב ואם רע לזה דרשו על כל נעלם שהוא ההורג כנה בפני חברו ונאלם ולהיות דבר קל לא הוכירו בכלל את כל מעשה שהמעשה תחשוב יביא במשפט ולהכי"ל יקדק על דברים קלים שהות כל נעלם שהורג כנה בפני חברו ונאלם שאינו מבין לאחרו ותוא דבר שנעלם כי לא ידע שיהיה חברו נמאס. וכן דקדק נ"כ יבים אם טוב ואם רע שהרי הרע כבר שהוכר מחלה בכלל כל המעשה אמר יביא האלהים במשפט ומה נריך לומר כך אם רע אלא לרמוז על מעשה טוב שנהפך ממנו רע והיה אינו טוב לדברים הרעים שיביא במשפט אבל דברים אלו שהם רקים מגולגל סקוחם נכון סוא:

רבי יוחנן כי הוה משי להאי קרא בכי *והיה כי תמצאן[ו] סס דברים ל[א] אותו רעות רבות וצרות אמר עבד שרבו ממציא לו רעות רבות תקנה יש לו. מאי רעות רבות וצרות אמר רב רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא. ישמואל אמר זה הממציא מעות לעני בשעת הדחקו

אמר

עיון יעקב

הממציא הכיה לעני בשעת הדחק. עיין פירש"י והוסי תוס' השרפים כל אי מגרס לפי רוכו ולבניר כילת כוד לגרס פרקליור המגלית עשם לעני בשעם דוחקו וכ"ק שהוא סעל

אמר רבא היינו דאמרי אינשי זחי לעללא לא שביח
לתליתא שכית. וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים
והסתרתי פני מהם אמר רב ברדלא בר טביומי אמר
רב כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם כל שאינו בוהיה
לאכול אינו מהם: אמרו ליה רבנן (לרבה) [לרבא]
מר לא בהסתר פנים איתיה ולא בוהיה לאכול איתיה
אמר להו ומי ידעיתו כמה משדרנא בצינעה לבי שבור
מלכא אפ"ה יהבו ביה רבנן עינייהו אדהכי שדור דבי
שבור מלכא ונרבוהו [אמר] (ו)היינו דתניא רשב"ג
אומר כל מקום שנתנו בו חכמים עיניהם או עוני או
מיתה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא אמר רבה
אמר הקב"ה אע"פ שהסתרתי פני מהם (דכתיב ודבר
ה' אל משה פנים אל פנים אתם הפנים אסתיר אבל)
בחלום אדבר בו רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו (להגין)
שנאמר ובצל ידי כסיתיך. רבי יהושע בן חנניה הוה
קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא מינאה עמא דאהדרינהו
מריה לאפיה מיניה אחוי ליה איהו ועוד ידו נטויה
עלינו (להגין) א"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה מאי אחוי
לך עמא דאהדרינהו מריה לאפיה מיניה ומאי אחוית
ליה הכי והכי א"ל להדוא מינאה מאי אחוית ליה א"ל
עמא דאהדרינהו מריה לאפיה הוא מאי אחוי לך אמר
לא ידענא אמר נברא דלא ידע מאי אחוי ליה במחוג
מחוי קמיה מלכא אפקוה להדוא מינאה וקטלוה. כי
קא ניחא נפשיה דר' יהושע בן חנניא אמרי ליה רבנן
ומאי תיהוי עלן מן מינאי אמר להו אבדה עצה מבנים
נסרחה חכמתם כיון דאבדה עצה של בנים נסרחה
חכמתם של עכו"ם ואי בעית אימא מהכא ויאמר נסעה
ונלכה ואלכה לנגדך. רבי אילא הוה סליק ואזל בדרגא
דבי (רבא) [רבה] בר שילא שמעיה להדוא ינוקא
דהוה קא קרי כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד
לאדם מה שיחו אמר עבד שרבו מגיד לו מה שיחו
תקנה יש לו. מאי מה שיחו אמר רב אפי' שיחה יתירה
שבין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתה איני

והא רב כהנא הוה גני תותי פורייה דרב כו'. ואם לא
תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה מאי במסתרים
אמר רב שמואל בר (איויא) [איניא] משמיה דרב מקום
יש לו להקדוש ברוך הוא שבוכה בו ומסתרים שמו
ומאי מפני גוה אמר רב [שמואל בר] יצחק מפני גאותן
של ישראל שנטלו מהם ונתנה לאומות העולם רבי
שמואל בר נחמני אמר מפני גאותה של מלכות שמים
שנטלה ומי איכא בכיה קמיה דקב"ה והא אמר רב
פפא אין עצבות לפני המקום שנא' עוז וחדוה במקומו
לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי ובבתי בראי
ליכא עצבות והא כתיב ויקרא אדני ה' צבאות ביום
ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק שאני חרבן בית
המקדש דאפילו מלאכי (השרת) [שלום] בכו שנאמר
הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון ודמוע
תדמע ותרד עיני דמעה כי נשבה עדר ה' א"ר אלעזר
ג' דמעות הללו למה אחת על מקדש ראשון ואחת
על מקדש שני ואחת על ישראל שגלו ממקומן וא"ד
אחת על ביטול תורה בשלמא למ"ד על ישראל שגלו
ממקומן היינו דכתיב כי נשבה עדר ה' אלא למ"ד אחת
על ביטול תורה מאי כי נשבה עדר ה' כיון שגלו
ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה. ת"ר ג'
דברים הקדוש ברוך הוא בוכה עליהם בכל יום על מי
שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק ועל מי שא"א לו
לעסוק בתורה ועוסק ועל פרנס המתגאה על הצבור
בחנם רבי הוה נקט ספר קינות וקרי ביה כי מטא
להאי פסוקא השליך משמים ארץ תפארת ישראל נפל
ספרא מידיה אמר מאיגרא רם לבירא עמיקתא. רבי
ורבי חייא הוו שקלי ואזלי באורחא כי מטו להאי מתא
אמרי אי איכא צורבא מרבנן הכא ניזיל ונקביל אפיה
אמרי להו איכא צורבא מרבנן הכא ומאור עינים הוא
א"ל ר' חייא לרבי תיב את הכא ולא תזלזל בנשיאותך
איזיל אנא ואקביל אפיה תקפיה ואזיל בהדיה כי הוה
מיפטרי מקמיה אמר להם אתם הקבלתם פנים הנראים
ואינם

עין יעקב

[illegible]

ואינם רואים תזכו ותקבלו פני שכינה הרואה ואינה נראה אמר ליה רבי לרבי חייא איכו השתא מנעתני מהאי ברכתא אמר ליה רבי חייא ממאן שמיע לך מפרקיה דרבי יעקב שמיע לי דרבי יעקב איש כפר חטיא הוה רגיל דהוה מקבל אפיה דרביה כל יומא כי קשיש אמר ליה לא ליצטער מר דלא יכיל מר אמר ליה מי זוטר מאי דכתיב ברבנן ויחי עוד לנצח לא יראה השחת (מה טעם לא יראה) תהלים מט

כי יראה חכמים ימותו מה הרואה חכמים במיתתן כך בחייהם עאכ"ו. רב אידי (בריה) [אבוה] דרבי יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אזיל תלתא ירחי באורחא (והוה יתיב חד יומא באושפיזיה) וחד יומא בבי רב (והדר אתי) והוו קרו ליה רבנן בר בי רב דחד יומא חלש דעתיה וקרי אנפשיה שחוק לרעהו אהיה קורא לאלוה ויענהו אמר ליה איוב יב

רבי יוחנן במטו מינך לא תעניש רבנן נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש ואותי יום יום ידרושון ודעת דרכי יחפצון ישעיה נח

וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו אלא לומר לך כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה (לשמה) מעלה עליו הכתוב כאילו עסק כל השנה כולה וכהיא במדת פורענות דכתיב במספר הימים אשר תרתם במדבר יד

את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה וכי ארבעים שנה חטאו והלא לא חטאו אלא ארבעים יום אלא לומר לך כל העובר עבירה אחת אפילו יום אחד בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה:

צרות זו לזו. לשון סמיכות לשון והעבקתה צרתה גם כעס וגו' שתי נשים יחד: זה המשביא מעות לעני. אלעיל קאי אם טוב ואם רע זה הרגיל להאכיל לדקנו לפני בשעת הדחק ולא בשעה שקודם הדחק מזכל לבקש מוספיו ולקמהם בשעת הזול: לעללא. לקנות התבואה כדמתרגמינן ועללה תרגום: לתליתא. לשפור ולאגוד כך משמעי ול"נ לקנות בשעת הדחק שתן שעה שהוא תולה בכל כדאמרינן אלא סלעיה [אלא ותוני הלא בביאה] קשה לעניותא: איני מהם. מדע יפואל דכתיב והסתרתי פני מהם הייני הסתר פנים שלועק עלתה הבאים עליו ואינו כעונה בלא יגולו: והיה לאכול. שהנכרים סוללים [ומוסים]: נרבותו. סלנוס: ב"ש ישנתנו חכמים עינידם. סופס פרק שלם עותפה: בהלים אדבר בו. ביום ההוא קא דייק ביום ולא בלילה שמראים לו חלום כדי שיתפלל על הדבר: ידו נטויה עלינו. לחנן: אהוי ליה. עיי סימן תנה לו המיר פניו: במחוג. נתנה: מינאי. שאינם מאמינים לדברי חז"ל: נשיחה הבמתם. בפסוק כתיב שאין עוד חכמה בפינן אבדים עלם מבנים וגו': לנגדך. אלגך בשום: שיחה יתירה. דברי מתוק שלפני שהמעים: בבתי גואי. היכא כדכתיב במסתרים תבכה: הי"ג ובבתי בראי ליכא והא כתיב ויקרא וגו'. וכל קרלים

הממעה קול הוא: מאיגרא רם לבירא עמיקתא. כמו נחלה נפולה זו ואין לך בור עמוק ו(גגם) גבוה כמכמים לארץ: תקפיה. רבי לרבי חייא ואזל רבי בהדיה: כי דהוו מיפטרי מקמיה. שמעו ממנו רשות: איבו השתא. אם לא באתי עמך והאמנתי לך מכשחני מברכה זו: מנא לך הא. מנחלה כל כך סקבלת פנים: כי קשיש. כשהוקן ר' יעקב: הוה רגיל וכו'. מהלך ג' חדשים היה מניתו לבית רבו ושב מניתו אחר הפסח ולומד יום אחד וחוזר לביתו לבמח את אבתו בחג הסוכות (ייט ראשון):

תוספות כגון זיבורא ועקרבא. פריך רבותא גמיכה זו קבה לצו דאמרינן בפרק מי דעבודה אם מצינו לעקרבא קרייה לזיבורא ואלא סכנתא הילכך היכא דנסכי זבורא ועקרבא בעפום לרוח א לנא ולית לא חקנתא: זה המנוליא מעות לעני בשעת דחקו. פרש"י דקאי אדלעיל אם טוב ואם רע ושמה דחקו היינו שאינו ממליא לו בשעת הזול לקנות תבואה אלא לקנות פת לפי שעה כמותלהו בכמו כדאמרי אלא למלאה אלא למזוני ולא הסירה נרית דלמס למסקיה בקרא דכי תמלאן אותו בר ועוד דקשה גמרה מלאחו דלא שכיחה לתלות הלאס דאמרינן בערבי פסחים אלאי בביתים קשה לעניותא ומפרית דקאי אגרות דבות וכשות העמלה מעות לעני בשעת דחקו כגון שחפשו חוסנא ובא זה ואחר סילוס שעה על קרקעותיו ואם לא היה מתלים לו היה הסוכל מיקל לו בפדיונו שהוא דחוק ועני: אדי לפלגא לא סבימי. אם היה רוצה לקנות תבואה לאוכלה ביתו לא היו מתגלים לו מעות: לתליתא. כמו שלוט וחנין שמשמש הסוכל אם לא יפרח עלמו: ויהי עוד לנלא וגו'. פשטיה דקרא גבחמה הוא וכי סרשע לא ימות כמו שהחכמים ימותון עד כאן:

מהרש"א תקנה יש לו כו'. בדמסיק: צרות זו לזו כגון זיבורא כו'. דרשותן קשה ואין להם תקנה ותמיק לשון לרות מתקמשו מבום דהל"ל לכתוב רעות ולרות רעות ודכתיב רעות רבות ולרות משמע ליה דאותן רעות רבות הם לרות זו לזו ופרש"י דלרות לי סמיכות כר"ים ונראה דאיסו ספל מלשון לרה ממש דהיינו שכ"א מן הרעות מלירה לחברתה שלא תהיה לה ישועה וכן וכעבתה לרתה שאחת מהן מלירה לחברתה והשבון מגוליר שאמר כן על שודדי עי"ן כי לגכי מ"ע מלד שהוא מ"ס ומלות לא יהיה לך ל"מ מלד הדין ואם סו"ס בנגדי עי"ן לא אוכלה אל קנא הוא והשוגד עי"ן הוא עובר על מלות עשה דאלהי ועל לא תעשי דלא יהיה לך שהם מנגדם סוים המתהפכים לאחרים ולמדת אם אוכלה שהם זיבורא ועקרבא ועל זה אמר כשיעלו שלה על סשובר עי"ן יאמר על כי אין אלוה בקרבי גו' שלא יתלה הדבר בהשגחה שהלחת׳ אלו באות עליו בדבר והיסום אבל יתלה הדבר במקרה ואנכי הסתר אסתיר וגו' מאנכי אוסיף להסתיר לו על כל סרעה אמר עשה כי פנה גו' שהוא המתחיל להסתיר פניו ממנו וקי"ל: המשביא לו מעות לעני כו'. שמ"ס שהוסיף אבל כו' דקאמר אלו רעות ולרות כדי לא יתישב גם לפירושו ונראה לפרש ע"פ מה שכתבו פי' הבוקן לא היה סקריקן ביסודה כדי ותוקי לה בגערה דבי גזרות נאה קמייתא דלא קטיל לקטליה מליעבד דקטיל לייתי די זהו בתריי דקטיל לקטלים הלכך קמייתא תוליעתא בנגר ומקי בתרייתא אמר סאידנא לסקול ואמר הבענה ליה בדינא ולמסבה

עין יעקב

[illegible]

ולמשכה לאחוזה יש בידן ליקח הן קודמין אין בידן ליקח שלוקח שהן לנפלים רבינו תמיד רבי ב״ד סי׳ ע״ש והשתא רשות רבים הייט ב׳ נותם ולאסורים שהיה רשות לבקריקן לקמול לו ליטול קרקע ולאפקדים גם לגבי לוקח דגמר ומקני ולאחר היינו גזירה לאחרונה אם יש בידו ליקח הוא קודם לכל ואם אין בידו ליקח יקנה אותו אחר ונותן לו רבינו דהיינו שמגלה לו מעות אותו רבינו ואפשר אם לא היה אחר קונה אותה תיסדר לו הקרקע על ידי שתגעו לדימא והיינו לתליתאה שכיח שהכבדי מגזמו לסרנו ולתלתאו כמו הלוא ועיין כו׳: כל שאינו בהסתר פנים אינו מהם. דלגבי ישראל כתיב ישא ה׳ פניו אליך וגו׳ כמפורש בספרי אינו דומה מושל מתגרו בתוך פניו כשואל מן הלודדים ולכך כשהם נגלות נשלם גרכה ד׳ דישא פניו גומר בהסתר פנים מתאיב שאר אומות שיג באין שייכין בהסתר פנים דלעולם לא ישא הקב״ה פניו להם: כל שאינו בוהה לאבול אינו כו׳ דבזמן שישראל שמין רצונו של מקום כתיב ואכלת את כל העמים כו׳ ותסיפך כשאין עושין רצונו של מקום כתיב והיה לאכול גו׳ ולעתיד כתיב ואכלתם אכול ושבוע והללתם גו׳ הלכתן כמול דר״ל ואכלתם לעתיד עת שלבנו העמדים מכם בעה״ז שיהו מתוירין לכם בעוה״ב כל מה שהיו שוללין מכם בעה״ז: יהבו ביה רבנן עינייהו אדהכי כו׳. ר״ל אנשים שמתקיים בו והיה לאכול ע״י שמדר לגבי שבור מלכא כדאמר לגו מ״מ כיון דיהבו ביה רבנן עינייהו שלא נתקיים סדר מדר שבור מלכא ונרגעתו: אע״פ שהסתרתי פני מהם בחלום. עיין פרש״י ונ״ל לפי שנאמר אם יהיה נביאכם גו׳ בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה גו׳ פה אל פה אדבר בו דהיינו פנים אל פנים כדכתיב ודבר ה׳ עם משה פנים אל פנים גו׳ ומדכתיב הכא ואנכי הסתר אסתיר פני גו׳ דהיינו שנמנע כבין נבואה משה שהיה פנים אל פנים אבל כמין נבואה שאר נביאים דבחלום אדבר בו לא אמנע מהסתרת פנים ושוב מלאתי כמין זה בפרש״י: שנאי ובצל ידי כסיתיך גו׳. לפי ענינו דלמ״ל נראה דשייכי לענין נבואה ותחלת מקרא זה ושמתי דברי בפיך גו׳ דהיינו נבואה משה שהיה פה אל פה ואמר בצלם שנאמר זה שפנים ע״פ ובצל ידי כסיתיך דהיינו שלא הסתר פנים ממש כמי שהופך פניו לצד אחר אלא כמי שמכסה פניו בצל ידו דרואה בקלות על חברו מתוך הצל ונ״ל דר״ד קהם כאמר נביא על המעלה סול״ם בפי הקומץ ידך א שמאל כפי שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים גו׳ כי ע״פ ח״ש גם שנגלות איכא הסתרת פנים סגי״ם הסיב אחור ימינו ע״מ בצל ידי שהוא השמאל כסיתיך להגן עליכם והאי ליפגא דיהו סוויס עליו כי עליס לו בספר ישעיה בכמה מקראות דכתיב בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה וכל המפרשים וכן התרגום פירשו בו לרעה אבל לפי הענין דהכא יש לפרש בו דלטובה כאמר שם דבכל זאת השתיר פניו מהם בגלות לא שב אפו מהם כמ״ש ידו נטויה להם שהיא יד שמאלי אלא שהסתיר פניו ממנו והוא מצאור בפ״ק דסוטות כי ימין הוא הרחמים ויד שמאלו הוא הדין גם בגלות הסיב אחור ימינו והם הרחמים ממנו ומדת הדין נגבר עליס ע״מ הוא ידו הנטויה עליס להגן מגזרת הגלות והאי מייתי שגדלה דהוא מיכלות דהראה לו לרבינא הסתרת המקום מעליס והוא הראם לו בחנם דעוד ידו נטויה ואין כאן הסתרת נגמרת: מאי תידהי עלן מינאי כו׳. לפי שרבינא הוא היה מסורכם בעל כלחן כגד המינים כמן בסך דפ״ק דבסורות בבני רבי אבוהו והסיה דפרק אינו דאמר קיסר לרבינא אלהיכם כאלהי כו׳ וכן בב״ק ולזה אי״ל אחר

מיחתך מה חסרי עלן ומרגלי מי יודע להשיב לנו בגלות וא״ל אבדם עלה מכבים גו׳ האי קרא גבי עכרים כתיב בשם ע״כים שמסורש בכמה מקומות וכזה אמר אם אבדם עלה מגבי ששם ישראל שבקרא בנים אתם לה׳ נקראים גם הממחם של עכרים שהם ע״כים: ואיב״א מהבא דכתיב ואלכה לנגדך וגו׳. כבר הארך בזה הרשב״א בס׳ משמיע ישועה ששם מתיחסים באמונתם בדומין עמו ליעקב שהיו להם אב אחד ועשו היה לד אביו במראה בפיו ויעקב איש תם וגו׳ כן אומה עכרים שמתפרים לעבוד עבודת ה׳ והם עובדים אותו באמונתם ודעה בלתי אמתי כו׳ ועוד האריך ע״ש חיים ואלכה לנגדך וגו׳ כי מעשה אבות סימן לבנים שבני עשו ילכו בשוה לנגד בני יעקב לפי חכמתם כמו בבתנם ולע״ג דמתגבל סימן זה כמ״ש בפ״ק דע״ז דמעיקרא דרש לנגדך ולבסוף דרש יעבר נא אדוני לפני עבדו היינו דוקא לענין מלכות וממשלה כדמשמע קרא דיעבר נא אדוני וגו׳ דעיירי באדמה וממשלה דהיינו שיהיו עשו מחזיק במלכות מקודם בעוה״ז ואח״כ יחזיקו במלכות בני יעקב לעולם אבל לענין חכמה ומתקיים האי קרא ואלכה לנגדך וגו׳: תקנה יש לו כו׳. ילד הרים ובורא רוח שם כללים הגוף והנשמה שגוף טלר מלמולמיה של עולם מהר הבית והנשמה כנראה מרוח ה׳ כמ״ש ויפח באפיו נשמת חיים והיינו של אדם שהוא הדיבור ילא מבין שניהם ששם כלי הדבור מהגוף ומן הרוח כמ״ש לרוח ממללא חיים ומגיד לו מה שיחו עם תקנה יש לו כיון שהוא יוצר ובורא אותם והיינו למכתב מגיד לאדם שיחו וע״כ דרשו עלה מה שהוא מודה על דבר, קטן כמ״ש ולכתם מה וכמותו הרגה דר״ל מה שיחו דאפילו שיחה של מה שבין איש כו׳: ובמסתרים כו׳. וה״ל למכתב בסתר תבכה נפשי אבל במסתרים משמע במקום ששמו מסתרים: ואמר מפני גוה מפני גאותן כו׳ מפני גאותה כו׳. מפרש״י בספר ירמיה מפני גדולה שלכם שנתגבל ומפני גאותה של עלמות שנים שניתן לפסילים ע״כ ומספר ישן שהכל אחד שאין גאותן של ישראל אלא שקב״ה דכתיב ואשר חרב גאותך אלא שרשבין ביאר בפירוש כביכול כשמתשה גאותה של ע״ם כבין שאמר שנתמעטו כנפי החיות ושכשמתעטה מעלה של מעלה ומקום יש להקב״ה ששמו מסתרים ושם בתי גואי שבחרים הפנימיים שעליהם כאמר ושם מבין עז נומר ובתי ברואי שם עמודי השחק שעליהם העולם עומד וי״ל בתי גואי ה׳ הראשונים ובתי ברואי ה׳ אחרונה והכל כונה אחת ע״כ: שאני חורבן בית המקדש דאפי׳ כו׳. דמדכתיב ביום ההוא משמע של יום מיוחד קאמר דהיינו ביום החורבן ונימא ההוא קרא במסתרים תבכה נפשי מני משמע דביום החורבן קמבכתי דכתיב ביום ודמוע תדמע וגו׳ דרדים לים-בסמוך מי על חורבן ב״ים ומשמע דוקא בבתי גואי ובראה דודאי תבכיים קאים כביכול ליכא אלא בבתי גואי אלא דהיק שלאכי חורבן ב״ים דאפילו מלאכי שלום כו׳ קאמר אפילו לגבי אדם דלא ד׳ האדם אלא אף המלאכים מי יבכיון והם נ״כ בבתי ברואי דכתיב ויקרא ה׳ לבכי וגו׳ היינו שגם על המלאכים קרא להם שיבכיון בבתי ברואי אבל קמי שמיא כביכול ליכא בכיה כלל בבתי ברואי שהיא הכתוב אומר ודמוע תדמע על חורבן ב׳ מקדשים ולגבי גלות ישראל כתיב ונגד עיני דמעה משום דעל חורבן ב׳ מקדשים שהיה בבתי ברואי לא היה תבכיים קאים אלא על האדם והמלאכי ומאי״כ על גלות ישראל שהיה תבכים בבתי גואי כתיב ונגד עיני וגו׳ כביכול שהיתה הדמעה כלפי שמיא: ועל שא״א לעסוק בתורה כו׳. לכאורה מה בזה עונש לגביים ולדרבנה לשמוח על כך

ולפי הדקדוק דקאמר גבי שאפשר כו' ולא שוסק פתם ולא קאמר ולא שוסק בתורה וכן גבי שאלא כו' קאמר עוסק סתם ולא קאמר עוסק בתורה נראה לפרש דדיק מל שאפשר לעסוק בתורה ולא שסק גם בדברי אחרים כפועל בטל וכל שאלא לו לעסוק בתורה לא ומפוס שאין לו ממה אלא מעוסק בדברים אחרים שמבטלים אותו מלימוד תורה על שכיסס הקב"ה בוכה על זה שמולך בטל ולא שסק בתורה וגם עיין מעוסק בדברים אחרים ותוטל מדי"ת שהיה לו להניח כל עסקיו משום לימוד תורה כדאמרינן בפ"ב דקדושין מניח אני את כל אומנות שבעולם ואמד את בני תורה כו': אמר מאי ג"רא כו'. נראה דשלא בכוונה נפל מספר מידים ואפשר בהיה עומד במקום גבוה בעלים ונפל משם לארץ ולמקום עמוק יותר ועיי' זה מבר בדרשות המקרא המליך משמים ארץ דלפי כמוני הי"ל למכתב לארץ בלמ"ד וע"כ דרשו דעשכיסם המליך בפעם אחת משמים ומארץ למקום עמוק ביותר דהיינו מאיגרא רם לבירא עמיקתא ואפשר ברוה בזה על שהגליון בגלות לבבל כדאמרינן ברק אלפא לא תגלם שקנ"ה ישראל לבבל אלא מפני שהיא עמוקה כשאול שנאמר ועיד שאול תה': הדיאן ואינן נראין כו'. נראה דיהך דרשה שייכא להדלעיל שלדם יראה יראה כשם שבא לראות כך בא ליראות שזה והלוי לא יתקיים ומתם בעה"ז שאני שקנ"ה אינן מולין בעשיית אבל בעוה"ב נאמר ונגלם כבוד ה' וראו כל בשר גו' ויתקיים אז יראה יראה מעם דשבכינה רואה פני ישראל ושם יראו פני השכינה וזה שאמר תום לתקביל פני הגדולים ואינן נראין דהיינו מהמו לעולם שבא לקבל אותו פנים שיהיו גם נראין לכם: ויהי עוד לנצח וגו'. משמע דקרא בהמיה היא וכי הרשע לא ימות כמו כי ע"ם בתוכי ר"ל והדלא כתיב גלגמן הוניסא דדעותו ויחי האדם עוד לנצח וגו' דהיינו שמוסיפין לו על שנותיו כי ירא"ה חבמים ימותו ואם במיתתם כי נראה דהיינו בילית כשם מופורש פי' הערוך תחיין שאכ"ז כי נראה פני חכם כרואה פני שכינה כדלעיל ונספך ברשע אסור להסתכל בפני רשע כדאמרינן בפ' המוכל: ני ירדוא באירדא כו'. ומי פרשיי והוא דחוק ולולי פירושו נראה דלא מסיב מקו ג' מרכים אלא דקן היה דרכו לילך למקום אחר לבוקס פרנסתו ומשם ולספאת בדרך כ"כ שלא היה אפשר לו ללמוד בניה רק יום א'. ותימי ליה משום יום ירדושין גו' וכי ביום כו'. דהלא בכל מקום היום טולל גם הלילה כמו ויהי ערב ויהי בוקר יום גו' אבל והכתיב יום יום כפול משמע למעט לילה ולהא קאמר וכי ביום כו' אלא כו' דלומר יום אחד בשנה מעלם כו' ולכך הוא כפול כגד מלוה פוא לומד בכל יום ויום מתמנם דכעין זה סמיך לגבי מודעגיות פי יום יום לגבות יום לגבות גר ומכסיי דבאלי קרא מעכים ודעם דהכי יתמלך דגם מה דהזיל מלהרתא ודין כמו דעתו יתמלך מפה מתוך לגם: וכן במרת פורעניות כו' אפי' יום אחד בשנה כו'. עיין בתוס' פ"ק דסוטה גם מסקנו ונראה לישב דהלא לא סלקא אלא גבי זוודה סונה מהנם עוודה פורעמי דהא נעמים מוסם גוסה יש חילוק דלגבי אוהבת כתיב לאלפים דור ולגבי בזוזי מלותו דהיינו הרשם כתיב נאלף דור אלא דהכל לפי כוונה שמשם בו לטוב ורע אינו פמוק שומם כרעם:

הריטב"א בגר שירגו מעולם וכו'. וקשה מהרי סקנו קודם שמיק את וסמלהנו רעות רעות ולרות ואומי לא גם אלא בהאי קרא והיס כי מגלתן התובה. רים לימר דשתם גבם הות השת שהמסיר הקנ"ה פניו מלנו מרשמות ולכבי הסתר אסתיר. וכין באוא בהסתר פנים יותר למור

מתלאותו רעות רעות ולרות משום שנתפלקה מהירת הקנ"ה מעמו שוב אין לו שלום ואין כאן בנים לומר ענד מרגו שנעשה לו רעות שאין הקנ"ה שמגילהם לו אלא מסתיר פניו ואינו משגם והרעות שולמות בו מגל באחי קרא דלא כתיב גיל הסתר פנים אלא כי אזילאו מל שלהנת ואגל ושנב ואין כאן הסתר פנים ונעשה היותו שנבר בניס אלהינו מגלים לו רעות רעות מכן כמ"ש וסיים כי שמלאן ותומר ועמנם המירה שלא לפני לבד סרי שנפגיו בלום סלרות ושמידות ארוך ממפט ושוא מגלים לו. רעות רעות ולכך היה נוכח: מאי רעות רעות ולרות. נראה שהוקשה לו דהל"ל רעות ולרות רעות לאה הפסיק בין רעות ללרות במלת רעות לזה דרשו רעות רעות והרעות הללו יוסי לרום זו לזו שמן זבורא ועקרבא שהיפה לאה תוא רע לזה: ושמואל אמר זה השמגליא שגות. מפי פירום התוס' שפירשו כגון שתפסו סמושל וגא זה ואמר לו מילים לו מגות מל קרקעותיו ואם לא יתיה זה גא היה סמושל מיקל בפדיונו לפי מראה רעתן ומני פרש"י ומ"מ לא נתבאר בזה דברי שמואל היכי מייכי בפסוק רעות רעות ולרות וי"ל דהי"ג דרים לרום זו לזו כם הרעשה שמרה תפס הי בו לתעית עליו עניות ולא יעגא מי מילוה לו לקנות מווות אבל בשבת הספד המושל הוא לתפך שיעלא ממות מיד דלתליתאי שכיח ולמללתא לא שכיח היינו רעות לרות שירגם תוכל ולא ימגא ויענם להספד המושל וימגא: כל מי שאינו נהסתר פנים אינו מהם כל שאינו נוהים לאכול אינו מהם. הכונם לדרום תיבת מהם הכמונה במקרא לפנים ולאחרים והבי מדיים והסתרתי פני מהם מי שהוא בהסתר פנים הוא מהם וכן נדיש לאחריו מהם והיה לאכול מי שהוא מזרע ישראל והיה לאכול אבל קשה דהאי קרא והסתרתי פני והיה לאכול הוא עונש על עבודה זרה וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ ועזבני והפר בריתי ועל עון זה וחרה אפי והסתרתי פני שנענש מתגלות הגלות עליו ואינו נמנם שלא יגאלו הא אילו לא יעבדו עבודה זרה אינם בהסתר פנים ולא נוהים לאכול ומ"מ איך הוא אומר כל מי שאינו בהסתרתי פני אינו מהם והבי כל הצדיקים והחסידים אינם ראוים להסתר פנים ולא לאכול והם מזרע ישראל הקדושים ואין לומר דמיירי באלהים המוטעים שכפוהם מזרע ישראל שוקדם ניסורין ונהסתר פנים מהם ומי שאינו נהסתר פנים והוא פושע נידוע שאינו מזרע ישראל דהא אמרו ליה רבנן לרבא מר לא בהסתר פנים ולא נוהים לאכול אימיה וכיון שרבא שיה איש לדיק פושע לא היה ראוי להענם בהסתר פנים ולא נוהים לאכול ובדוחק לריך לומר דכיון שקם העם וזנה אלה הגזרה של והסתרתי והיה לאכול לפי"ם שיהיה נחם בני אדם לדיקים העולם נדון אחר רובו. ועוד י"ל בדקדוק שבכנם מדבר גלמון יחיד וקם העם הזה וזנה וחרה אפי בו ביום הסוה דלא מדבר גלמון רבים ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה"ל ועזבתיו והסתרתי פני ממנו אלא לרמוז על זמן שלאחר חורבן הבית של תורתנו וכן דרשו חז"ל והסתרתי פני במלכות יון והיה לאכול במלכות פרם שישראל שלם נהסתר פנים והיה לאכול עד הסתר ימית פי את שינת גזון ויענה המקרא וגזרי ישראל יבנם וא"כ כל מי שאינו נהסתר פנים אינו מהם כי כשהיתה המקדש נתנו ביד המלכיות כי בזמן שמתוקים נכחים סמורה והקהיתות סם ניטלים נעשים מלכיות ונימים כסאין מלכיות ומהכם נירד לו המלכיות: ולכבי הסתר אסתיר אמר רבא הקב"ה שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו רב יוסף אמר ידו נטויה עלינו שמי ובגל ידי כמיתין. ולריך לדקדק מיכן למיזה דרשה ובגל ידי כמיתין בפסוק זה בי אם זה נאמר גם וחכמים דברי בפיך ובגל ידי כסיתיך לנטוע שמים ונראה אבל במסוק זה לא נראה כלל ובגל ידי כסיתיך ומם בפסוק הסוא לא נראה הסתר פנים. ונראה דרבה דרים יתור ביום ההוא נוה בגלל העולם ובכל מת ביום למעשי הגילה שמספק לו חלום כדי שיעשגל על הרבר ורב יוסף דרים בכפל הסתר אסתיר שיש בגלל זה ז"ירון מוב לומר אפילו בשעת הסתר אסתיר להבסה אחכם בגל ידי לינין עליכם: רבי שילא שמעיה לינוקא דקרי כי הנה יולר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו. ויש לדקדק וכי רבי שילא לא קרא מעולם פסוק זה עד ששמעו מינוקא יעקב. ואפשר דרבי שילא היה יודע המקרא כגוגו שבתות יולר הרים וגולה רוח ומגיד לאדם מה שיחו וכפי הכתוב במקרא אינו משמע שמגיד הקב"ה שיחה קלה שבין איש לאשתו אלא הענה התחנה שהקב"ה יולר הרים וגם בורא רוח וגם מגיד ויודע כל שיש במחשבות האדם כדכתיב כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כלה אבל כשהוא יעקב משה בלשון הכתוב ולא אמר ומגיד לאדם מיחו אלא מגיד לאדם גלה אוי מספר זה יותר סכמות כי הנה הקנ"ה שהוא בורא הרים דו"ר רוח מגיד לאדם כלומר עתיד להגיד לאדם שיחו ובודאי מחודש לומר עתיד להגיד בגדם הדין כיאו ונה הענים מגיד ליום הדין בודאי מסוף מעמה יתירה משן ליה לגמסה

לשמתו כי ביסוס של צרכי הגוף וקיומו נמשל חנתן אין בה שום כדי
להגיד ביום הדין ולפיכך בכה ר' בילא וכו'. והוא בלישנא דיוקא שאמר
מגיד גלא וחיי ולא אמר ומגיד בחיי: ואם לא תשמעוה וכו' מקום יש
להקב"ה ומסתרים שמו וכו'. וקשה כי מה זו שאלה שהלא מאי המסתרים
דהל קרי לי רב הוא פירושו ואם השאלה היא למה סיפה הגב"ה
במסתרים לא מיירי רבי שמואל כלום. ועי"ק מה שאל ומאי מפני גוה
ומשמע דעכשיו נתחדשה שאלה זו לשער ומאי מפני גוה ולא אמר מאי מפני
גוה. וכן קשה איך נתחדשה שאלה ומי איכא בכיה קמי קב"ה דהא בקרא
דכתיב תבכה נפשי איכא למימר אקרא דכתיב עוז וחדוה במקומו. ועי"ק
למה תניא דברי רב פפא שאמר אין עצבות לפני המקום ולרמי קראי
אהדדי כתיב תבכה נפשי וכתיב התם עוז וחדוה במקומו. ועי"ק דלמאי
לא נשני הכא שאני חורבן בית המקדש דתקיף כדמשני לקמן שאני ב"ה
דאפילו מלאכי השרת בכו. וכ"ק במתחלה הקשה שאי אפשר לומר שהקב"ה
בוכה כלל. ועכשיו שהקשה דאיכא בכיה בבתי גואי ולא שם בבתי בראי
שהיה הבכיה מחוץ לשלול אין הוא אומר דבבתי בראי ליכא בכיה והא
כתיב ויקרא ה' לבכי וגו'. וע"ק ומ"ש שאני חרבן ב"ה דאפילו מ"ה בכו
כי מה דומה תערובת למ"ה עם הקב"ה שכתוב בו עוז וחדוה במקומו ולא
עוד אלא שאמר אפילו מ"ה אינו צודק לומר אפילו מ"ה בענין זה הכל
ברוך הוא. וי"ל דפשטיה דקרא הוא כלומר הנביא שהזהיר לישראל שמעו
והאזינו ואל תגבהו שיה על הבאות כי ה' דבר תועבת ה' כל גבה לב
והזהירם על כך תנו לה' אלהיכם כבוד כי ה' מלך גאות לבש ואם לא
תשמעו לאזהרה זו שהזהרתי לכם שמעו ואל תגבהו אמר הנביא ירמיה
במסתרים תבכה נפשי מפני גוה שהוא עון של בגאוה שיגרום כמה פורענים
בגלות ותדמע עיני דמעה כי נשבה עדר ה'. אבל קשה כפי פשוטו למה
אמר הנביא ירמיה שתבכה נפשו במסתרים והלא יותר טוב היה לבכות
במקום גלוי כי אולי ישמעו ישראל וישובו מדרכם הרעה וזהו שאלתו
מאי במסתרים ותירץ רבי שמואל מקום יש להקב"ה שבוכה בו ומסתרים
שמו כלומר אינו הנביא שבוכה לירמיה היא בוכה בגלוי אבל הקב"ה הוא
שאמר תבכה נפשי במקום המיוחד לבכיה ששמו מסתרים. ועכשיו הקשה
לפי זה ומאי מפני גוה דבשלמא אם היה מדבר בירמיה הנביא י"ל שהיה
בוכה מפני עון הגאוה שביד ישראל אבל כיון שמדבר בהקב"ה איך נומר
שהוא בוכה מפני עון הגאוה שביד ישראל שיאי עון עבודה זרה גדול
מאד ולא בכה הקב"ה על עונם. ואם כן צריך לבאר כפי זה מהו מפני
גוה ותירץ מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם וניתנה לאומות העולם
וכן מפני גאותן של מ"ש ודא ודאי עקא ב"ה לבכות עליה ועוד והקשה
לפי זה מי איכא בכיה קמי קב"ה שאמר תבכה נפשי ולפשוטו של מקרא
שהנביא ירמיה אמר תבכה נפשי ניחא. ועוד י"ל דגם לפ"ד היה קושיא
לן דתבכה נפשי הוא כנפשי שקב"ה והוא ע"פ דברי חז"ל שבמדרש איכה
שאמר הקב"ה תבכה נפשי מפני גאותן של ודית שהיו אומרים את אנוש
כי תזכרנו ומפני גאותן של עכו"ם שהיו אומרים מי אלהינו נוד המזיו
נו ושל מגדל שוים אמר הקב"ה תבכה נפשי ודיה קשה לפי מהו במסתרים
כי אינו צודק לומר מסתרים הלא כנפשי ב"ו אבל כלפי שמיא ליכא מסתרים
כי ענים כתר לו ומי יראה כדי לומר במסתרים לזה דרש רבי שמואל
מקום יש להקב"ה ששמו מסתרים ולעולם שהוא המקום עלא ולכך הקשה
לפירוש זה אין לומר מפני גוה כיון שהבכיה היא על גאות שמלאכים
שהיו אומרים מה אנוש כי תזכרנו וכן על גאות עכו"ם שאמרו מי אלהינו
אם יבכה הקב"ה בפניהם באותו ומקום המקרא מסתרים עוד יוסיפו לומר
דנוס של עולם יגלא אמלנו נשמת בריאתו של אדם מה אנוש כי תזכרנו
ואילו לא בראתו לא נזקקת לבכות בכיה זו ובשלמא אם היה במסתרים
כשמוכר שהוא מקום נסתר ניחא שהוא כדי שלא ישמעו מ"ה גם לא
ישמחו שרי עכו"ם שאמרו מי אלהינו נוד תמיו נו אבל לפי דרשה זו
שמסתרים הוא שם המקום שבוכה בו מאי מפני גוה ותירצו מפני גאותן
של ישראל שניטלה מהם וכן מפני גאותן של מלכות שמים ועל זה ראוי
לבכות בפרהסיא במקום שהיל הקב"ה לבכות בו ושם המקום מסתרים.
ומר והקשה לפי זה ומי איכא בכיה קמי קב"ה דעד השתא הוינא אמרין
דעוז וחדוה במקומו של הקב"ה אבל בשעת החורבן בכה הקב"ה כמ"ש
במדרש איכה מקרא הקב"ה למלאכים ואמר להם הביטו לכם לדי דברים
נבכי ולתמספד ולקרחה ולחגור שק אמרו המלאכים כתיב עוז וחדוה במקומו
מי"ל השעה צריכה לכך אמרו לו לית אנן ידעין אמר הנא מליף יתכון
ועוד וכפי זה יש ליישב כתוב זה שאמר תבכה נפשי עם קרא דכתיב עוז
וחדוה במקומו דהאי תבכה נפשי הוא כפי השעה והחדוה הוא דבר קבוע
וכן דרשו חז"ל במקום אחר כאן קודם חורבן עוז וחדוה במקומו כאן
לאחר חורבן כתיב תבכה נפשי אבל עכשיו שדרשנו שמקום יש להקב"ה

שבוכה בו ושמו מסתרים דמשמע שהוא מקום קבוע להקב"ה לבכיה קשיא
ותם בית יבל התקופי לרב פפא שאמר ואמר אין עצבות לפני הקב"ה שנאמר
עוז וחדוה שמשמע שכתוב י"ל שפתי והחדוה הוא דבר שקבוע ותדיר אבל
הקב"ה אף על פי שלפעמים יהיה לו עצבות אבל רב פפא שלל ואמר
אין עצבות וכאן הוא אומר שיש מקום קבוע לבכות וליכא לשנויי כדמשני
מרבנן ב"ה כיון שהוא אומר שמקום קבוע יש להקדוש ב"ה ושמו מסתרים
שבו בוכה משמע שהוא בוכה אפי' שלא על חורבן ב"ה. לכך תירץ
כאן בבתי גואי וכו'. ועוד י"ל דליכא לשנויי הכא שאני חורבן ב"ה לפי
שלא אלא הבכיות שבכיה על החורבן אלא מפני גוה מפני גאותן של ישראל
שניטלה מהם והא אפילו קודם החורבן הוא כי מצות יבכיה ניטלה גאותן
של ישראל ועדיין היה המקדש קיים עד נשא לדקיא ולא תירצו כאן
בבתי גואי והחדוה היא בבתי בראי ולפי שא"א לומר דבבתי בראי היא
הבכיה והחדוה בבתי גואי משום שאם תהיה הבכיה במקום המלאכים יהיו
מתגאים לומר כי מונה היתה עצתם שלא יברא האדם כי מה אנוש כי
תזכרנו וכן שרי עובדי כוכבים יתגאו לומר מי אלהינו אב"ב באברהם הוא
לומר שהבכיה היא בבתי גואי ולכן הקשה ובבתי בראי ליכא כלומר כיון
שאמרתם לומר שיש בכיה למעלה הדבר שיהיה באפשר הוא שבבתי בראי
איכא ובבתי גואי ליכא אלא עוז וחדוה במקומו והוא אומר נהפך מבבתי
גואי איכא ובבתי בראי ליכא והא כתיב ויקרא ה' לבכי ולמספד וליכא
למימר דשם מיירי בבתי גואי לפי שכתוב ויקרא שהוא קריאה בפרהסיא
ושם בבתי בראי וכן פי' רש"י זכותו לברכה קריאה היא בקול גדול ורנה
בגלוי לעולן דקדוק זה דלמאי לא משני התם נמי בבתי גואי ויש להרמיז
עוד ולומר שקודם שדרשנו שמסתרים שהוא מקום ששמו מסתרים והיינו
חדרים נסתרים במקום נסתר היה אפשר לומר שמדבר בבתי בראי שיש
שם לבכות פי' המלאכים ושם בוכה ויקרא ה' לבכי והא קמ"ל דבשעת
הבכיה הוא נסתר מהם ומכסה שפירשנו מפני גאותן של מ"ה שלא
יתגאו לומר מה אנוש כי תזכרנו אבל עכשיו שדרשנו ומקום הוא
ששמו מסתרים אם כן בהכרח מדבר בבתי גואי שאין לקרות שם
המקום מסתרים בבתי בראי כיון שכן קשה ויד ויקרא ה' לבאות לבכי
וגו' דלא שייך לומר ויקרא בבתי גואי ותירץ שאני חרבן ב"ה ושפיר
לתירוץ זה בבתי גואי בוכה הקב"ה לבד ובבתי בראי ליכא בכיה להקב"ה
אבל המלאכים בשעת חורבן בכו ודם אפי' מ"ה בכו כלומר לא הוצריך
כל כך הבכיה אלא גם המלאכים שהיו מיצלים ואומרים מה אנוש כי
תזכרנו עי"ש בשעת חורבן בכו שנאמר הן אראלם צעקו חוצה דהיינו בבתי
בראי ואפי' מלאכי שלום שנשמע הגזירה שלום אמר אל יברא ועם היות
כת מלאכי שלום מיצלים שלא יברא האדם ע"מ בשעת החורבן מלאכי שלום
מר יבכיון ובזה נתגלו כל המאמרים ועם מה שאמרנו תבין מאמר חז"ל
במגילת איכה חז"ל באו מ"ה לומר שירה בשעת החורבן אמר הקב"ה
שעו ממני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני אל תקשו אין כתיב כאן אלא
אל תאיצו כיאולין הוא לפני וכו' וצריך להבין היאך התהפך הגאוה
לניאולין. אמנם נלמיד שיתגאו זה עם מחז"ל שדרשו תבכה נפשי מפני
גוה מפני גאותן של מלאכים שאמרו להקב"ה בבריאת האדם מה אנוש כי
תזכרנו וכפי זה יצדק לומר שמאמת מ"ה שיא נאולין לפני הקדוש ברוך
הוא שמתנאתונים ים לומר לפניו אל תבכה על ישראל כיון שחטאו לפניך
והכעיסוך למה לך לצערם. ומדבריהם אלו הם מוכיחים לעורר ולחזק עצמם
שהתשובה שיפה יענו שלא לבראותן כלל כי מה אנוש כי תזכרנו ובודאי
הוכיח מששהו והכעיסו לעולים והוא מתאלים שיו והכעיסים לפניו לומר
כי אילו עשה כמו שיעצו לו לא באו להכעיסו והו אל תאיצו לנחמני על
שבר בת עמי כלומר אל תאיצו אותי לנחמני על שבר בת עמי כי ראוים
הם להשבר כיון שלא עשו רצוני ובזה הם ניאולין ולא נאמה ונכון הוא.
עוד אפשר כי הוא לך נאותה להקב"ה על חורבן המקדש כיון שמתוך
החורבן המציל לישראל פליטה כמו שדרשו על מזמור לאסף אלהים באו
גוים בנחלתך וכתיב כלה ה' חמתו ויצא אש בציון הם על שבר בת עמי
שהיו ראוים להשבר נסרת שמקדם ויחומין אלו הם ניאולין לפני שאני
נושא פנים לתמחים עובדי עיין שמיינים כליה והחרבתי בית שכינתי
בשבילם: רבי ישמעאל הוה מקביל אפיי רביה כל יומא כי קם אמר ליה לא
לנשמר עד דלא יכיל מר א"ל מי צער אייד כדבנן ויחי עוד לנצח וגומר כי
יראה שכוכים ימותו ומה תרוחה שבנים במיתתן ימים נחייתם על אחת
כמה וכמה. ופי' התוספ' ויחי עוד לנצח פשטיה דקרא באותים הוא וכי
הרשע לא ימות כמו שהחכמים ימותו ודברי התוס' תמוהים ותמוהים כי
צבמלא עבמנע דדריש ליה בגיותא ולמה הזכיר שהוא באותים מה שאינו
ענין לזאם תדרשה. וי"ל שהקשה לתוס' היכי דריש ויחי עוד לנצח ולא
יגוע שאם הוא כשבועו פ"ב אין לגורים כלום תרוחה החכינים במיתתן

[illegible]

ו **תניא** עולת תמיד העשויה בהר סיני רבי אלעזר אומר מעשיה נאמרו בסיני והיא עצמה לא קריבה ר"ע אומר קריבה ושוב לא פסקה אלא מה אני מקיים °הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל שבטו של לוי שלא עבדו עבודה זרה הן הקריבו אותה:

והיא עצמה לא קרבה. ושלא הקריבו הנסכים עלה ראיה סולי: ומה אני מקיים הזבחים ומנחה וכו'. לפון תימה ותמונה שלא הקריבו למי מהופין הוא: שבטו של לוי. שהקריבו מעלהם:

תוספות ר"ע אומר וכו'. [illegible]

שם **בעי** רב חסדא האי קרא היכי כתיב °וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות [כבשים] ויזבחו זבחים שלמים [לה' פרים] או דילמא אידי ואידי פרים הוו למניס מר זוטרא אמר לפיסוק טעמים רב אחא בריה דרבא אמר לאומר הרי עלי עולה בעולה שהקריבו ישראל במדבר מאי פרים הוו או כבשים הוו תיקו:

לפיסוק טעמים. [illegible] לאומר הרי עלי עולה וכו'. [illegible] לאומר הרי עלי עולה. [illegible] מאי [illegible]:

רבי לוי רמי כתיב °הוקר רגלך מבית רעך וכתיב °אבא ביתך בעולות לא קשיא כאן בחטאות ואשמות כאן בעולות ושלמים תניא הוקר רגלך מבית רעך בחטאו' ואשמות הכתוב מדבר אתה אומר בחטאות ואשמות או אינו אלא בעולות ושלמים כשהוא אומר אבא ביתך בעולות הרי עולות ושלמים אמור הא מה אני מקיים הוקר רגלך בחטאות ואשמות *תניא °מעוות לא יוכל לתקן (כיצד) זה שביטל ק"ש של שחרית או של ערבית (ותפלה) [או שביטל תפלה] של שחרית או של ערבית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ל בר הי הי להלל מ"ד °ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלהי' לאשר לא עבדו היינו צדיק היינו עובד אלהים היינו רשע היינו לא עבדו א"ל עבדו ולא עבדו תרוייהו צדיקי גמורי נינהו אבל אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחד א"ל משום חדא זימנא קרי ליה לא עבדו א"ל אין צא ולמד משוק של חמרים עשרה פרסי בזוזא עשרה וחד פרסי בתרי זוזי א"ל אליהו לבר הי הי ואמרי לה לר' אלעזר מ"ד °הנה צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור עוני מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות [ליתן לישראל] ולא מצא לישראל מדה טובה אלא עניות אמר שמואל ואי תימא רב יוסף היינו דאמרי אינשי יאה עניותא לישראל *כודא סומקא לסוסיא חיורא: משנה *ר"ש בן מנסיא אומר אי זהו מעוות שלא יוכל לתקן זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. אית בגונב וגוזל יכול הוא להחזירו ויתקן ר"ש בן יוחאי אומר

עין יעקב

ויעלו פרים. [illegible] הוקר רגלך [illegible] תפלה [illegible] ולא מצא לישראל מדה טובה אלא עניות. [illegible]

אומר אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן מתחלתו ונתעוות ואי זה זה ת"ח הפורש מן התורה: נמי °והוליד ממנה ממזר כר הוליד אין לא הוליד לא והא תניא ר שמעון בן מנסיא אומר גונב אדם או גזל אפשר שיחזיר גנבתו וגזלתו ויתקן אבל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן העולם והלך לו ר"ש בן יוחאי אומר אין אומרים בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה ואיזה זה ת"ח הפורש מן התורה ר' יהודה בן לקיש אומר כל ת"ח הפורש מן התורה עליו הכתוב אומר °כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו ואומר °מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי לא קשיא כאן באחותו פנויה כאן באשת איש ואי בעית אימא הא והא באשת איש ול"ק כאן °באונס כאן ברצון ואבע"א הא והא באונס ול"ק כאן באשת כהן כאן באשת ישראל °ליוצא ולבא אין שלום וגומר אמר רב כיון שיצא אדם מדבר הלכה [לדבר מקרא] שוב אין לו שלום ושמואל אמר זה הפורש מן גמרא למשנה ור' יוחנן אמר אפילו מגמרא לגמרא: משנה היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו [הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלויים בשערה שהן מקרא מיעט והלכות מרובות]: גמ' תניא ר (אליעזר) [אליעזר] אומר יש להם על מה שיסמכו שנא' °כי יפליא °כי יפליא ב' פעמים אחד הפלאה לאיסור ואחד הפלאה להיתר ר' יהושע אומר יש להם על מה שיסמכו שנאמר °אשר נשבעתי באפי באפי נשבעתי וחזרתי בי ר' יצחק אומר יש להם על מה שיסמכו שנאמ' °כל נדיב לב חנניה בן אחי רבי יהושע אומר יש להם על מה שיסמכו שנא' °נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך: אמר רב יהודה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא להו מילתא דעדיפא מדידהו שנא' °לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו אמר רבא לכולהו אית להו פרכא בר משמואל דלית ליה פרכא וכד אמר (רבינא) [רבא] ואי תימא רב נחמן בר יצחק היינו דאמרי אינשי טבא חדא פלפלתא חריפא ממלא צנא דקרי:

מביא רעך. מגיה אותבך הקנים קרא לישראל רעים שנא' [למען] אחי ורעי: בהמאות ואשמי. שלא השגא והא חקוק לתגילא תגלא [ואשם]: (זה שביטל ק"ש. אם אינא גם בפי ספלא מסחר): זה שמעדו חבריו לדבר מצוה. באמרו בו לך עמם ולא הלך מגלא שחסר עלמו מאותו מכין לא יוכל להמנות גלותו מכין שכבר עמו אותו מלוה: היינו צדיק היינו עובד אלהים. מי הוא סלדיק ומי הוא המעבד אלה"ס והגא אחר הוא: אינו דומה שונה פרקו כו'. ואע"פ שכניהם לדיקים לא עבדו את הקנים בזוה שזה עבדו יותר: עשרה פרסי. יסכיר לך אדם

מוותו בזה אחד שכבר כתגו כך ואם שאמר לו לך שתי פרסה יותר ישאל שכי זוזים: צרפתיך ולא בכסף. לא בזאם כמו שלורפים את הכסף אלא בחרתי לך כור שוני לגורפך בו: כור. זהו כלי חרס שלורפין בו: גונב אדם. גנבה אפשר שיחזירנה ויתקן: נטרד מן העולם. אין לו עוד תשובה לפי שעשה דבר שאין (בו) [לו] רפואה (כמבו בתוס' פרש"י המוליד ממזר שהכניס פסול לישראל לפיכך אין שנו מוחק בתשובה ולא מחילה דאין לך דבר שעומד בפני בעל תשובה אלא קרי ליה לא יוכל לתקן לפי שגנבתו וקלוס כיכר לשלם בהיוגרים ממאר זה מפלוני שבא של הגרוס ע"כ): אין אומרים בקרו גמל. זה לקרבן כלר מי שהוא רע מתחלתו אין זה מעוות: אלא בקרו טלה. זה לקרבן שמא כמל בו מום והקלקל כך לשון קלקול מפלג באדם שהיה טוב מתחלתו: אחותו פנויה. הוליד אין לא הוליד לא: אשת איש. בלא הוליד נמי יש זכרון לשמו באסורה על בעלה ליב אחותו ולא שבא נכרית: באונס. לא אסרה על בעלה לפיכך הוליד אין לא הוליד לא: ברצון. אסרה על בעלה: אשת כהן. אפילו באונס אסורה לבעלה: ליוצא ולבא. ומקרא הוא בזכריה הדשום כאן ליולא מן סתורי ובא לו לדברים אחרים: שיצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא. שוב אין לו שלום שאין הוראה מן המקרא שהמשנה מפרשת כתושות התורה: מגמרא למשנה. אם גמם ת"ח מכן (ת"ח ס)מדקדקין ליתן טעם במשניות להבין במשניות הסותרות זו את ז ולמצוא טעם לפטור ולחייב' ולאיסור ולהיתר שהמשנה זה קרוי גמרי ואם יצא מזה ומכן כל עסקיו לגירסא המשניות שוב אין לו שלום בדבר הוראה שאין הוראה נכונה מתוך משנה שכמה משניות יש שאין דבריה מטונים ומפורשים נבי הגמרא כגון הכא במאי עסקינן חסורי מחסרא הא מני ר' פלוני היא ואין הלכה כמותו: אפילו מגמרא [לגמרא. שנמי] ירושלמי לגמי בבלי שהוא עמוק כדאמרי' בסנהדרין במחשכים הושיבני זה גמי בבלי שהוא עמוק: היתר נדרים פורחים באויר. התרת נדרים שאמרו חכמים דחכם מתיר את הנדר מעט רמז יש מן התורה לדבר ואין על מה לסמוך אלא שכך מסור לחכמים בתורה שבעל פה: כי יפליא ישני פעמים. אחד בערכין ואחד בנזיר יפליא נדר בערכך כי יפליא לנדור נדר נזיר: אחת הפלאה לאיסור וכו'. הפלאה לשון פירוש כתרגומו ארי יפרש ולשם כתיב הפלאה בשתיהן אחת כשפירש ונדר ואסר את עלמו בנדר ואחת שחזר ופירש לפני החכם ואומר כך נדרתי ולדעת כן נדרתי אבל לדעת כן לא נדרתי והרי אני בא לידי חרטה ומתוך כך מתירים לו: נשבעתי באפי. מדקאמר באפי משמע ימלכי ליחאל עליו לפי שמתוך אפי כשנעתי ולא מדעת מיושבת. יש ללמוד מכאן שהאומר פתח לנדרו לומר לא לדעת כן נדרתי מיקרי דבר זה שאלי רואה הבא לי על ידי מדי מתירין לו: כל נדיב לב הביאי. אם עודם נדבו לבו יביאו ואם יתחרט יתירו לו:• נשבעתי ואקיימה. מדקאמר ואקיימה מכלל שאם רצה שלא לקיים מתירין לו: הדא פלפלתא. גרעין אחד של פלפל:

כל

עיון יעקב

אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן מתחלתו. והדבר כבר לא שייך לומר התוקן מתחלה כי [illegible] ולצאת ולבא אין שלום [illegible]

הלכה שוב אין לו שלום. [illegible] היתר נדרים פורחין באויר. [illegible]

[illegible] באפי [illegible] פלפלא [illegible]

[illegible]

תוספות בר הי הי. ייש גר היה והיינו בן תגרס וסוה מנחוסף הי בשמם וכן גב גב דכולי גמי בעי עולה הי: כנראה מוחקת.
דטעמה של עור לחומה חומה לו מעיקרא תסלא והסתא תגרא והגלתסים רבס יחי עניותא לגרתיה דיעקב כערקתא מותקתא לבוסיה מילתא ע"כ: אפילו תמרא בגמרא. פרש"י וכו' וכן רבי זירא הוה לייט דליסכם מילית גמרא דבבלאי וניחא יש לומר אפילו איפכא והכי פירושו דכשפורש מזה ועדיין לא נתיישב לבו בזה לא עלתה בידו הלכה ברורה ע"כ:

הרש"ש זה תיש הפורש מן התורה תימה אמאי לא יוכל לתקן הא מי בעי הדר תמיד. וי"ל מ"מ סכל זמן שפירש מעמה לא הדר ליה ע"כ:

והריטב"א ז"ל כתב במסכת יומא פרק הוציאו לו את הכף ענין גלות בשם הרמב"ם ז"ל בפירוש דברי רבי ירמיה דאמר במחשכים הושיבני זו גמרא בבלי ובפרק הזהב אמר רבי ירמיה למכתי בבל אטפשאי דיירי בארעא חשוכה אמריתו שמעתתא דמחשכן ומאמר זה פירשו דאמינן בתשובת שאלה דרבי ירמיה למעלתיה דאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם ז גמרא בבלי וטעמו משום דלא נהירא ליה טעמי דמתניתא כהלכה כמה דנהיר לרבנן דארץ ישראל ורבי זירא נמי בעי דלשתכח ליה טעמי דבבלאי משום דלא נהירין ליה בתר דשמע טעמי דמערבאי דמגבגא דעלמא דמדכר איכא ספי מאי דתמר גרסא מיהו לאו בכל הדורות היה אלא בימי רבה ורב יוסף אביי ורבא דהוו לבר נהירות כדאיתא בהמוכר את הפועלים ואמרינן בפרק אלו עוברים עוקר רבה ורב יוסף ורבי זירא אמר עוקרא שהיו בורחים מחמת הגזרות ואמר להו רבי זירא טעם כל אחד לא יסכמו דברי תורה ואמרינן בפי השכמות והגבבים והיו מייך הבלאים לך מכבד זה הלומד תנואה משנה לשנה ואם כן לנוקח תנואה משנה לשנה כיום גזרות שיש בו סכנת נפשות והוא מעמן של רבי זירא ורבי ירמיה. אבל אחרי כן נתגברה התורה בבבל כיום בימי רב אשי דאמרינן מימות רבי ועד רב אשי לא מלינו תורה וגדולה במקום אחד. ע"כ דברי רבינו ז"ל ודפ"ח הם למתלמידיהם:

מהרש"א הוקר רגלך מבית רעך כו'. בפשיטות פריך מאי קרא כאילו הוא פשטיה דקרא דאיירי בקרבנות משום דכל ספר משלי שבמשל ממנו הוא פשטיה והמשמעו הוא הנמשל ואיכו פשטיה כמ"ש גם זה מתוך הסוגיא דפ"ק דחולין ע"ש ונראה עוד בזה דלפי פשטיה הל"ל הוקר עלמך מבית רעך וע"כ דרשו רגלך ע"ש שלש רגלים כשמחה עולה לרגל הוקר מלבא שם בחטאות ואשמות כמפורש לעיל האם בחטאות ואשמות כו' יש להזהר על השוגג כגון שגגות מלאכו' וחזן שגם ר"ל ללמוד ולא למד ועד"ז אמר שגגת תלמוד עולה זדון: ***על זה נאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' גו'.** פרש"י עולות מרובו' דכתיב איש כמתנת ידו עכ"ל ועפי' נראה לפרש בהפך איש כמתנת ידו שלמים מרובים לאוכלים מרובים דבעי ליתן להם אכילה' וכברכ' גו' היינו ככסי' מרובים לעולות מרובות ויתיישב לפי הדרש דהכא כי של כמתנת דלפי פשוטו לא יתפרש כי כמתנת ולענין לדקה כדרש האי קרא לסתייעב כ"ש כמתנת דמשתמי קרא בהדדי בלא שהוא מתקן בממונו ואינו עשיר כ"כ קאמר קרא איש כמתנת ידו תלאחר שאינו מתקן בממונו אבל הוא עשיר והיינו שיתן כברכת ה' גו' דהיינו בכ"א להחמיר ולא להקל: **זה שביטל ק"ש והסרון לא יוכל כו'.** כנראה דבמלתא חדא מתוקם ליה האי קרא משום דג' שביטל ק"ש או תפלה שלא קרא ק"ש או לא התפלל כלל ביומו וחסרון גו' שהתפלל ביחידות בלא מנין * ונקט תפלת שחרית וערבית וה"ה תפלת מנחה אלא דנקט ליה גבי דביטל ק"ש דלא שייך רק שחרית וערבית א"כ לרבותא נקט ליה הכי דאפילו תפלת ערבית ושחרית דיש להם תשלומין ביומו מכל מקום מקרי מעוות לא יוכל לתקן כיון דלא התפלל בזמנו וכל שכן תפלה מנחה דאין לה תשלומין כי אם ביום אחר וד"ק: **לשונה ק"א פעמים כו'.** נקט במלאכים המספר הזה לפי הרוח שבד אלהים לאשר הוא ר"ת ג"י ק"א ולא עבדו. הוא ר"ת ג"י מאה והטובה בזה ע"ד שכתבנו בס"פ התכלת לגבי מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום בכור שפם רוח כשמוח דגיח כשן לוי ישראל שיבא לחלק הנשמה אחד מק' דהיינו מעשר מן המעשר וכמלא שוכם ק' פעמים הוא חלק אחד לנשמה אבל השוכה פ"א ביותר מזה הוא חלק אלוה ממעל והיינו בין עובד אלהים גו' ונראה בזה למשל י' פרקי בצאת כו' ר"ל שהוא מסלך אדם ביום אחד ההולך אחר חמורו עם פתורים השוכר מעל צאת לי' פרסאות ואם הוא ומכירו לומר הליכתו אחר חמורו פרסא אחד יותר דהיינו י"א פרסאות ביום אחד אותה פרסה קשה עליו ומטל עליו עד זה אחד: **ולא בככף כו'.** עיין פרש"י והוא דחוק דה"ל למכתב בכסף בכ"ף הדמיון וע"ק דהא כתיב בהפך זה ולרפסים כצורף את הכסף ונראה לפרש לפי ענייננו דהכא ה"ק ולרפתין ולא בכסף דהיינו שלא יהיה להם עשירות של כסף דעשירות נקרא בכ"מ ע"ש הכסף וכפל הענין בחרתיך בכור עני היינו שלא יהיה להם כסף וקרא לעניות מדה טובה שמחזיק למועט ובהפך בעשירות כתיב וכסף הרביתי להם והזהב עשו לבעל: **בודדא סומקא לסוסיא כו'.** סוסיא חיוורא אמרי' פרק הרואה שהוא סי' טובה לרואה גם בחלום ולא כן הסומק והיינו שהוא חורה על ליבון שמחת וקאמר נמי הכא גם שמשני גופים רעה להם דוגמת הורדא סומקא מ"מ הוא מבריק ומלבן אותם להטיב אותן כמו גוף הסוסיא משט' חיורא ועי"ל המשל בסוסיא חיורא שהוא יפה מלד עלמו ולא מלד תכשיטי כסף וזהב אשר עליו שהרי אין בו רק הורדא וכטעם אדומה של שור כן יאי עניותא להם שיהיו מלד עלמן וחורתן יפין ולא מלד עשירות ועד"ז אמר לקושטי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי שהיו יפין מלד עלמן שבכל כסף וזהב שעליהן היו משולין לכן כנר: **אבל הבא על אשת איש כו'.** למ"ל גבי הוליד ממנה ממזר כתבו התוס' בחתכי' דלא בעי לתקנו חולה כו' אבל הכא דנקט הבא על אשת איש ולא נקט הוליד ממנה ממזר נראה דה"ע למקנס נמי רולה עיהו גזל לא הוי תלי למקנס ועיין בזה בחידושי אגדות: **אין אומרים בקרו גמל כו' אלא בקרו טלה כו'.** כפרש"י לשון קלקל טפל באדם שהוא טוב ומתחלה עכ"ל והיינו שהיה עושה טוב והיה לומד תורה ומתחלה ועכשיו פירש אבל הבא על אשת איש אין זה מקרי עושה טוב מתחלה אלא שור מועד היה מתחלה: **בצפור נודדת גו'.** תדומה את הת"ח בדבור התורה כפטפוט של לפור שהוא כמפורש זה פרק יש נערכין שלכך מביא המצורע לפור השים ע"ש תקנתו בפטפוט התורה וקאמר דכן איש נודד ממקומו דהיינו מבית המדרש בשם הי"ל כפטפוט התורה ופירש ממנה לפטפוט דברים בטלים ואמר ואומר מה מלאו גומר כי רחוק מעלי אין לומר רחקו אלא מי שמתקרב מתחלה להקב"ה דהיינו בלמוד תורה כמפורש בענין ותופשי התורה לא ידעוני דהיינו שפירשו ממנה: **ליוצא ולבא אין שלום גו' זה הפורש כו'.** תחלת המקרא זה כי לפני הימים ההם שכר אדם לא נהיה גו' ובפי' חלק אמרו שהוא קן וגולה כמבואר שם שהוא מפורש בסוף כל התוכחות שבמשנה תורה והתמכרתם ואין קונה ועי"ז אמר שם מאי ולגולה ולבא אין שלום מדבר זה הוא הגאולה בתחלת כל התוכחות אחר אתה במלך ואחור אתה בלאתך דאין זה מקן וגולה לפי פשוטו וע"כ דרשו בית שם לגבי ת"ח שכתוב בו שלום רב גו' כו' ע"ש וה"נ הכא מה"ע דרכו בית כיון שילא אדם מדבר הלכה כו' דהיינו שלא יהיה בידו הלכה ברורה לגבי כדאית ליה בפורש והלכה למקרא ולמד כדאית ליה מתלמוד למשנה או מתלמוד ירושלמי לבבלי וה ומכלל קן וגולה כמפורש פרק חלק שמדים תורה שהשתכח כו' ומסיק שלא יגלו הלכה ברורה כו' ומסיים בהאי קרא ומן הלי לפוס יתן דרשה הוא הלכה כפי' רש"י שם בל"א שהוא התוספת ומדיח בכל זה: **והחזרתי בי.** ומפי' רש"י נראה דהזרתי בי סייט החרעה והפתח הוא

דגלתי

דתלמי' בשבעתי ולא נדעת מיושבת ומיהו צריך התרה מאחרים וכן שיכה הסוגיא דפ' הספינה שאמר שם ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי אבל סמך שם לא הביאו הסוגיא דהכא כן אלא דהקב"ה מיפר לו למלמו ואקשו שם מה שהקשו ע"ש: פורחין באויר ואין להם כו'. דכל הני דרשות דקאמרי הני תנאי דברייתא יש להם על מה שיסמוכו כגר לי' לתנא דמתניתין דאין להם על מה שיסמוכו דלסלתו אית להו פירכא כדאיתא בגמרא ודשמואל נמי דלית ליה פירכא מ"מ כיון דלאו מגופיה דקרא עייתי ליה אלא מדיוקא לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו מקרי אין להם על מה שיסמוכו והיינו דקרי ליה פורחין באויר שאינו אלא מדיוקא מנתון ולא מגופיה דקרא וה"ק: כהררים התלוים בשערה כו'. אמר הררים ל' רבים לפי מה שפרש"י דמקרא מועט והלכות מרובות קאי עליה ביתא דהררים לשון רבים ע"ש הלכות מרובות ולפי' ר"ת שכתבו התוס' לקמן דמקרא מועט והלכות מרובות לא קאי עליה י"ל דנקט ליה כהררים בלשון רבים להפלגת הענין למשל שבשערה א' תלוי' הררים מכל לד כל השערה תלוי הר א' ונפני ההרים ואעפ"כ כן לא נפסק אחד מהן וכן השערה כן הוא הלכות שבת ס' דברים מועט תלוי ולא נפסק ממנה:

הרי"ף רמי נו' רמי כתיב הוקר רגלך מבית רעיך וכתיב אבא ביתך בעולות ל"ק כאן בחטאות ואשמות כאן בעולות ושלמים. וקשה דליפרי הא והא בעולות ומיהו אל ירצה להביא עולות יותר ממה שנדר ומדקדק וכיון שדוד קדם לשלמה גם הו"ל דברי דוד בתחלה ולומר כתיב אבא ביתך ואחר כך יביא דברי שלמה בן דוד דכתיב הוקר רגלך ואפשר דלא קשיא לן נקרא שאמר דוד אלא עבה מקרא שאמר שלמה הוקר רגלך מבית רעיך שלא תבא בית ה' שנקרא ריע של ישראל כמאמר למען אחי ורעי ומדקאמר הוקר רגלך משמע שלא תבא בית ה' כלל ואם יש לו רשות להביא עולות למה ימנע רגלו מלהלך בית ה' והרי הוא צריך לילך עם העולה ומדקאמר הוקר רגלך ולא אמר הוקר מלהקריב לבית רעיך דיוקא שוקרים כהקרבת מעולות משמע שמונע ההליכה לגמרי אפי' מעולות ושלמים ולפ"ז קשה מ"ש דוד אבא ביתך בעולות ותירץ לא קשיא הא בחטאות ואשמות דהלינו שכתוב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים דדרשינן ביה שמור רגלך שלא תחטא הרי שבינים החטאת בחגיגה כדכתיב אך בתגלים חטא וגם תבא דכתיב הוקר רגלך הוא על החטאות שהם אך בתגלים חטא והתם קאמר דוד אבא ביתך בעולות והיה שלמים ואתי שפיר מה שמשני בברייתא הוקר רגלך בחטאות ואשמות אותר בחטאות או אינו אלא בעולות דאתי תיתי נימא דמיירי בעולות נדבה אלא תלמוד לומר דכתיב הוקר רגלך שמונע ההליכה מכל וכל תשמע שאין לו תמן בי"ב בעולות אבל מתים דוד אבא ביתך בעולות הכרתו שהם נדבה בחטאות שהם נכיחי הרגלים תמהרים לרעה דכתיב ואין בתגלים חוטא והיה אפשר עוד לומר דבעולות יש עולה נדבה ויש עולה חובה שבאה על הרהור הלב ולפיכך יש לדרוש היקר רגלך גם על עולת חובה ואבא ביתך בעולות נדבה ומשני דוקא בחטאות ואשמות אבל בכל מילי עולות אבא שאין להם אלא הרהור ולא מעשה והשלמים נלמדו נפסוק אשלם לך נדרי אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי פיהם שלמי תודה: תניא מעוות לא יוכל לתקן זה שבטל קריאת שמע של שחרית וכו' וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה וכו'. וקשה כיון דמתניתין מוקמינא להאי קרא בקרבנות שאין שום להם תשלומין כל ז' עגר התגל ולא תנ על זה נאמר המעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות וקשה על זה תאי לאתויה לאתלאות מינעי ליה היך יתורץ זה הדבר נדרשה בברייתי הואת וכן קשה למה דשו זה שביטל ק"ש של שחרית במעוות לא יוכל לתקן ולא דרשוהו בחסרון לא יוכל להמנות, ונראה בבלאת ניתנת שבדבר אמנת בשל קרבנה סיבא למסרך חסרון לא יוכל לאתלאות דניל שחסרון שפל אבל ימולי מה שפירש"י שחסר מצות חגיגה לא יתמלא עוד חסרון זה שחסר אבל בברייתא דמייקי ליה בנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם וחסר עלמו מאותו מנין ליכא למימר לא יוכל להתמלאות אותו חסרון שהרי אצים שלימו נמנה עוד באותו מנין שבשה אותה מצוה יוכל הוא לעשות אותה מצוה פעם אחרת עיי עלמו בלגד או עיי מנין של אחרים שיעשו אותה מצוה ולכן אמר לא יוכל להמנות לומר שים ביה לאתלאות בחשבה כאמום שהוא אבל באותו מנין שחסר עלמו ולהתמנות במצייה שהרי לא

יוכל להמנות עוד באותו מנין לפי שכבר עשו את המצוה ומשום זה לא דרשו מי שביטל קריאת שמע בחסרון לא יוכל להמנות לפי שהרי שביטל ק"ש שחרית או ערבית הוי חסרון לא יוכל להתמלאות שאותה ק"ש אין לה מילוי עוד באותו חסרון ואף על פי בתפלה יש לה מילוי שמתפלה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים ואין בתפלה אלא חסרון שלא נמנה בתפלה בשעתה ושפיר איכא למדרש וחסרון לא יוכל להתמנות בתפלה מ"מ כיון שבק"ש ליכא למימר לא יוכל להתמנות אלא להתמלאות ודרשינן על קריאת שמע מעוות לא יוכל לתקן משום שהיקן בשעת ק"ש גם בתפלה דדרשינן ליה ממעות לא יוכל לתקן שאין לו תיקון כלל: אמר ליה בר הי הי לאלל מ"ל ושבתם וראיתם בין לדיק לרשע בין עובד אלהים וגו' היינו לדיק היינו עובד אלהים והיינו עבדו ולא עבדו תמידיי לדיקים וכו'. וקשה דנהי דהיכא דלא עבדו איכו בכלל רשע אבל עדיין קשה היינו לדיק היינו עובד אלהים ו"ל דהשתא דרשינן ושבתם וראיתם בין לדיק לרשע ההשתא יודעו עיניכם כי הנה היום בא בוער כתנור וליהם אותם היום הבא והלדיקים חוזרת לבם יראי שמי שמש לדקה תגן וגם נגמלא חבה דרז"ל לראות ומעלת הלדיק שסונה פרקו ק"א פעמים והפרש הלדיק ששונה ק' פעמים שאין מעלתו גדול כ"כ ונראה השכר שלו בכתת רילאתם ושפתם כעגלי מרבק שלכל אבל כותנים לו כפי גדלו וכפי קטנו כן שכר הלדיקים ומתחלק כל אחד לפי מה שהוא ונראה בכתת הוא שונה פרקו ק' פעמים לשונה ק"א שלאמי תינות של עובד אלהים לאחד סוף ק"א ומקרא עובד אלהים ולאמי תינות של לא עבדו הוא שונה ק' ומקרא לא עבדו והטעם הוא שיש בקבלה ששונה פרקו ק' פעמים אינו שונה אותו פרק ולפיכך אותו ששונה ק' פעמים יש לומר לו שלא שונה לשמה אלא יש לו פנייה כדי שלא ישכח תלמודו אבל אותו מיחד ושונה פעם אחרת טפי על תקי אין בזה לימוד בשביל פניות השכחה שהרי כבר נתקיים תלמודו בק' פעמים ששנה ואותה הפעם האחרת היא לימוד לשמה בלי שום פנייה הנה שבחו תרגמו מאוד: מאי דכתיב הנה צרפתיך ולא בכסף וכו'. וצריך לבאר מכין שלא הנה מדת מדות שלא העניות ודילמא יש מדות טובות אחרות תגם העניות הוא אחד מהם וכן נאמר מיש מייד מה הוקשה לו ונראה שהוקשה לו שאם לא בכסף הנה מ"ש בכסף הכתוב בכור עוני לימה לא נקט העניות בבחינת הכבוד בכור עוני ולא בכסף ועוד הו"ל לרפתיך בלא כסף ועוד מאי בחרתיך הו"ל באחתיך בכור עוני לזה דרש מזה הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מלא אלא עניות ודיש הנה צרפתיך לחיות כסף לרוך ולא פלה מלרף הכסף בעוד יש כסף בידך כי בכל מדות טובות לא יש כמו העניות ואם בחרתיך בחרתי לתת לך זאת העניות שהוא בכור עוני: כל תיש ספרים תן התורה פלוי הכתוב אומר כלפור נודדת מקנה וכו'. פירוש מאי שנא יש בזה שאמר שהוא נודד ממקומו כלפור נודדת ויותר היה לו ללמדו ספרים תן המיים דכתיב כי היא חייך ואורך ימיך ועוד נראה מאי ואומר מה מלאו אבותיכם ואפשר דקאמר שהקב"ה מסלק שכינתו מישראל כמו כליפור הנודדת מקנה כן איש זה הקב"ה שנאמר הי איש מלחמה נודד ממקומו לפי שאין הקב"ה משרה שכינתו בישראל אלא מתוך התורה שמעסקים ישראל בה ובמתן התורה ובקבלת ישראל כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וכשעוזבים התורה הוא גורם שהקב"ה נודד ממקומו שלא להשרות שכינתו בתחתונים ועוד יש לרמוז תיקונים של אותו אדם שאינו עוסק בתורה שאין שורה שכינתו על הקב"ה אלו כמו שפירשו שאפילו אחד יושב ועוסק בתורה שהשכינה שורה אללו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך ולזה הביא ואומר מה מלאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי שמדבר על זמן החורבן כי סלק הי שכינתו מתוך ישראל ואמר הקב"ה מה מלאו אבותיכם כי עול כי רחקו מעלי שלא עסקו בתורה גם אני סלקתי שכינתי מביניכם ולא עשיתי עול וזה יורה על פסוק איש נודד ממקומו שהוא מדבר על הקב"ה שנודד לסלק שכינתו מישראל: תניא ר' יהושע אומר היאך נדרים יש להם על מה שיסמוכו וכו'. וקשה מאי ס"ל לדרוש באפי נשבעתי ואחרתי כי כיון שהשבועה היא אם יבואון אל מנוחתי ודרשינן ליה על דור המדבר שלא באו לארץ וכן תימי דמי ליה בלשון דילמא היק נשבעתי ולא הדרנא כי ואחרי כן שרה לדרוש כן ולא הדרנא כי כיון שלא נכנסו לארץ. וכן הקשה ר' אלחנן בתוספות דעי"כ קרא הכי מדיים ומיין לו הכי דהאי קרא לאו בביאת הארץ משתעי אלא מחלק עולם הבא ומלינו תנא דאמר במלך דור המדבר יש להם חלק לעולם הבא הי"ב. איכא למידרש והדרנא בי. ולמ"ד ביאת לארץ דאמיב דדרשינן ליה בביאת הארץ איכא למדרש הכי שיולמד האדם דעה לשוב אל הי ויסורנו כדכתיב כי הוא אלקינו ולכמו עם מרעיתו ואעפ"י שכבר פעלנו לו הים אם בקולו תשמעו כלומר היום הזה נהיים

נו

לו לאם אם נקולו תשמעו לשוב בתשובה אל תקטו לנכנס לעמוד בחודכם כמרינה כיום מפה נתדכר אמר נבוני אנותיכם לבלות מלוקים לתפור ספרן למען דעת אם עם שהבטחתי לתת להם ארץ מתה הוא כן ומתוך מבוכי אנותיכם ולא האמינו בדברי הרבעים בנה לקוע בדור לנבעם במדבר ואומר עם חוטי לגנ הם והם לא ידעו דרכי ידנה כי סתים רעות עם נאם האחר שחוטי לגנ הם ולנם לא נכון עמי להאמין בדברי. והמנית כי מסחר סמגלו הם לא ידעו דרכי סיעשו תשובה וידעו אותי. ואילו עשו כן הייתי מכניסם ומבטל הגזרה לפי שאמרו שבנשבעתי היתה השבועה באפי ויש לי פתח להתיר לי נכעם כי נשבעתי אם יבואון אל צ׳ ומתי ולא נשבעתי ברצון וכיון שיש לי פתח זה הייתי מבטל השבועה והגזירה אבל כיון שהם לא ידעו דרכי לרמוז אותי בתשובה לכן לא נתבטלה השבועה הרי נשמע שיש היתר לנדרים והמסתפקה לזיא דילמא אינו כן אלא היך שנשבעתי באפי לא הודלה בי שום אי אפשר לי לחזור מגד השבועה אפין להתירה כלל ועדיין קשה לי ברכיית שואל שהבינו לא יחל הוא אינו מוחל וכו׳ ושנעויתו חכמים טנא חדה פלפלתא טריפתא ותמלא לגת דקרי והכי כתיב אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי ומלינו שלא סוב הקב״ה משבועתו וכיון דאחרים מוחלין לו להקב״ה מהו זה שהפליג לומר נשבעתי ולא הודלה בי. וכ״ה שהאף לא הניחו לשאול א״כ מהכא היא למילף היתר נדרים שאילו לא היה האף היה נשאל על נדרו. וכ״ה שאין אחרים מוחלין לו להקב״ה הרי מלינו בעגל דכתיב ויחל משה את פני ה׳ אלהיו ואחז״ל שישב משה והתיר לו נדרו של הקב״ה וביאר אפיקרא דמלתא אמאי לא הייתי ראייה להיתר נדרים שיש להם על מה שיסמוכו שסכא דכתיב ויחל משה את פני ה׳ אלהיו ואפשר דס״ל בשמואל לדשות דילמא ויחל הוא מלשון חילוי ותחנונים ולא היתר נדר ואין אחרים שמולך לו להקב״ה:

אין דורשין פרק שני

יד א׳ ע״ב **מתני׳** אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד אא״כ היה חכם ומבין מדעתו כל המסתכל בד׳ דברים (ראוי) [רתוי] לו שלא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור וכל שלא חס על כבוד קונו (ראוי) [רתוי] לו שלא בא לעולם: **גמ׳** רישא אמרת ולא במרכבה ביחיד והדר אמרת אלא א״כ היה חכם ומבין מדעתו ה״ק אין דורשין בעריות לשלשה ולא במעשה בראשית לב׳ ולא במרכבה ליחיד אא״כ היה חכם ומבין

דברים ד מדעתו ולא במעשה בראשית בב׳ מנא ה״מ דת״ר °כי שאל נא לימים ראשונים יחיד שואל ולא שנים שואלין

שם יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם ת״ל °למן היום אשר ברא אלהי׳ אדם על הארץ (אי למן היום אשר ברא אלהים אדם) יכול לא ישאל אדם מששת ימי בראשי׳ ת״ל לימים ראשונים [אשר היו לפניך] יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה ומה לפנים ומה לאחור ת״ל

שם °ולמקצה השמים ועד קצה השמים מקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ואי אתה שואל מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור °והשתא דנפקא ליה מן למקצה השמים למן היום אשר ברא אלהים אדם למה לי מיבעי ליה לכדרבי אלעזר דא״ר אלעזר אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים וגו׳ וכיון שסרח הניח הקב״ה ידו עליו ומיעטו (והעמידו על מאה אמה) שנאמר °אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמ׳ ולמקצה השמים ועד קצה השמים וכיון שסרח הניח הקב״ה ידו עליו ומיעטו שנאמר אחור וקדם צרתני [ותשת עלי כפכה] אי הכי קשו קראי אהדדי אידי ואידי מדה אחת היא. ואמר רב יהודה אמר רב עשרה דברים נבראו ביום הראשון ואלו הן שמים וארץ. תהו ובהו. אור וחשך. רוח ומים. מדת יום ומדת לילה. שמים וארץ דכתיב °בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. תהו ובהו דכתיב והארץ היתה תהו ובהו. אור וחשך דכתיב וחשך על פני תהום וכתיב [ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. רוח ומים דכתיב °ורוח אלהים מרחפת על פני המים. מדת יום ומדת לילה דכתיב (ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה) [ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד] תנא תהו זהו קו ירוק שמקיף את כל העולם כולו שממנו יצא חשך לעולם שנאמר °ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו. בהו אלו אבנים מפולמות משוקעות בתהום שמהם יוצא מים שנאמר °ונטה עליה קו תהו ואבני בהו. ואור ביום ראשון איברי והכתיב °ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי אלא כדרבי אלעזר דאר״א אור שברא הקדוש ברוך הוא ביום (אחד) [ראשון] אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו וכיון שנסתכל הקב״ה באנשי דור המבול ודור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהם שנאמר °וימנע מרשעי׳ אורם וזרוע רמה תשבר ולמי גנזו לצדיקי׳ לעתיד לבא שנאמ׳ °וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב אלא צדיק שנאמר °אמרו צדיק כי טוב וכיון שראו׳ אור שגנזו לצדיקים מיד שמח שנאמר °אור צדיקים ישמח כתנאי אור שברא הקב״ה ביום ראשון אדם צופה ורואה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו דברי ר׳ יעקב וחכמים אומרים הן הן מאורות שנבראו ביום ראשון ולא נתלו עד יום ד׳. אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב בעשרה דברים נברא העולם בחכמה ובתבונה ובדעת

בכח

עיון יעקב

[illegible]

בכח ובגבורה ובגערה בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים.
בחכמה ובתבונה דכתיב °ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמי'
בתבונה בדעת דכתיב °בדעתו תהומות נבקעו בכח
ובגבורה דכתיב °מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. בגערה
דכתיב °עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו. בצדק
ובמשפט דכתיב °צדק ומשפט מכון כסאך בחסד
וברחמים דכתיב °זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם
המה. א"ר יהודה אמר רב בשעה שברא הקדוש ברוך
הוא את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של
שתי עד שגער בו הקדוש ברוך הוא והעמידו שנאמר
עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו והיינו דאמר רבי
שמעון ב"ל מ"ד °אני אל שדי אני אל שאמרתי לעולמי
די (איכא דאמרי) אמר ר"ל בשעה שברא הקב"ה את
הים הגדול היה מרחיב והולך עד שגער בו הקדוש ברוך
הוא ויבשו שנאמר °גוער בים ויבשהו ת"ר ב"ש אומרי'
שמים נבראו תחלה ואחר כך ארץ שנאמר °בראשית
ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וב"ה אומרים ארץ
נבראת תחלה ואחר כך שמים שנאמר °ביום עשות
ה' אלהים ארץ ושמים (תניא) אמרו להם ב"ה לב"ש
לדבריכם אדם בונה עלייה ואח"כ בונה בית שנאמר
°הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה. אמרו
להם ב"ש לב"ה לדבריכם אדם בונה שרפרף ואחר כך
בונה בית דכתיב °השמים כסאי והארץ הדום רגלי וחכמים
אומרים זה וזה כאחד נבראו שנאמר °אף ידי יסדה
ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו
יחדו ואידך מאי יחדו דלא משלפי מהדדי מ"מ קשו'
קראי אהדדי אמר ר"ל כשבראן ברא שמים ואחר כך
ארץ וכשנטן נטה ארץ ואח"כ שמים מאי שמים א"ר
יוסי בר חנינא שם מים במתניתא תנא אש ומים מלמד
שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע שאל
רבי ישמעאל את רבי עקיבא כשהיו מהלכין בדרך א"ל
אתה ששימשת את נחום איש גם זו כ"ב שנה שהיה
דורש כל אתין שבתורה את השמים ואת הארץ מאי
דרש בהו אמר לו אילו נאמר שמים וארץ הייתי אומר
שמים וארץ שמותן של הקב"ה הן ועכשיו שנאמר את
השמים ואת הארץ שמים שמים ממש ארץ ארץ ממש
ואת הארץ למה לי להקדים שמים לארץ והארץ היתה

תוהו ובהו מכדי שמים מתחיל ברישא מאי שנא דקא
חשיב מעשה ארץ תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך
בשר ודם שאמר לעבדיו השכימו לפתחי למחר השכים
ומצא נשים ואנשי' למי משבח למי שאין דרכו להשכי'
והשכימו. תניא ר' יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות
ואינן יודעות מה הן רואות עומדות ואינן יודעות על
מה הן עומדות הארץ על מה היא עומד' על העמודים
שנאמר °המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון
ועמודים על המים שנאמר °לרוקע הארץ על המים
ומים על ההרים שנאמר °על הרים יעמדו מים ההרים
על רוח שנאמר °יוצר הרים ובורא רוח והרוח בסערה
שנאמר °רוח סערה עושה דברו וסערה תלויה בזרועו
של הקדוש ב"ה שנאמר °ומתחת זרועות עולם וחכמים
אומרים על י"ב עמודים היא עומדת שנאמר °יצב גבולות
עמים למספר בני ישראל וי"א על שבעה עמודים שנא'
°חצבה עמודיה שבעה. רבי אלעזר בן שמוע אומר
על עמוד אחד עומדת וצדיק שמו שנאמר °וצדיק
יסוד עולם. אמר רב יהודה שני רקיעין הן שנאמר °הן
לה' אלהיך השמים ושמי השמים ור"ל אמר ז' ואלו הן
וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות. וילון אינו
משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש
בכל יום מעשה בראשית שנאמר °הנוטה כדוק שמים
וימתחם כאהל לשבת. רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים
ומזלות קבועים בו שנאמר °ויתן אותם אלהים ברקיע
השמי'. שחקים שבו ריחים עומדות וטוחנות מן לצדיקים
לעתיד לבא שנאמר °ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים
פתח (וכתיב) °וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן
למו. זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי
ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן בכל יום
שנאמר °בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים
(ומה מקריב וכי תעלה על דעתך שיש לשם פרים
וכבשים אלא מהו מקריב נשמתן של צדיקים) ומנא לן
דאקרי שמים שנאמר °הבט משמים וראה מזבול קדשך
ותפארתך. מעון שבו כתות של מלאכי השרת
שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודן של
ישראל שנאמר °יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי
תפלה לאל חיי אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה
בלילה

עיון יעקב

[illegible]

בלילה הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו מ"ש [יומם] יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמי א"ד אמר ר"ל כל העוסק בתורה בעוה"ז שדומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעוה"ב שדומה ליום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו וגומר א"ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנאמר °הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם. ומנ"ל דאיקרי שמים שנאמר °השקיפה ממעון קדשך מן השמים. מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אגלים וחדרה של סופה וסערה ומערה של קיטור וכולן דלתותיהן של אש שנאמר (°פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו) [°יפתח ה' לך את אוצרו הטוב] והני ברקיעא איתנהו הני בארעא איתנהו דכתיב °הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עושה דברו אמר רב יהודה אמר רב עד שלא בא דוד היו ברקיע וכשבא דוד בקש עליהם רחמים והורידן לארץ אמר לפניו רבש"ע °כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ה' לא יגור במגורך רע. ומנא לן דאיקרי שמים שנאמר °ואתה תשמע השמים מכון שבתך. ערבות שבו צדק ומשפט וצדקה וגנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות שעתידי להבראות וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים. צדק ומשפט דכתיב °צדק ומשפט מכון כסאך. צדקה דכתיב °וילבש צדקה כשריון. גנזי חיים דכתיב °כי עמך מקור חיים. גנזי שלום דכתיב °ויקרא לו ה' שלום גנזי ברכה דכתיב °ישא ברכה מאת ה'. ונשמתן של צדיקי' דכתיב °והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. רוחות ונשמות שעתידות להבראות שנאמר °כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי וטל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו את המתים דכתיב °גשם נדבות תניף אלהים. ושם אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת וכסא הכבוד ומלך אל חי וקיים רם ונשא שוכן עליהם [בערבות] שנאמר °סלו לרוכב בערבות ביה שמו ומנא לן דאיקרי שמים (א"ר אבהו) אתיא רכיבה רכיבה כתיב הכא סלו לרוכב בערבות וכתיב התם °רוכב שמים בעזרך. וחשך וענן וערפל מקיפין אותו שנאמר °ישת חשך סתרו וגומר. ומי איכא חשוכא קמי שמיא והא כתיב °הוא גלא עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרא לא קשיא הא *בבתי גואי הא בבתי בראי. ואמר רב אחא בר יעקב עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות שנאמר °ודמות על ראשי החיה רקיע וגומר עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר שכן כתוב בספר בן סירא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור במה שהורשת התבונן אין לך עסק בנסתרות:

(אין דורשין בעריות בג' ולא במעשה בראשית. כגון ספר יצירה ולא במעשה מרכבה כגון בנוסחה שבספר היכלות לי ממי כגון בריתא דרבי ישמעאל: במעשה מרכבה, כלומר ולא במרכבה כל עיקר אפי' ביחיד אא"כ היה אותו יחיד חכם מבין מדעתו שלא יצטרך לשאול מה שיסתפק לו): בשלשה, שכים והוא: בשנים. אחד והוא: ביחיד. אין שם אלא הוא לבדו ובגמרא מפרש לה: ארבעה דברים. הכי דמפרש ואזיל: מה למעלה, מרקיע שעל ראשי החיות: ומה למטה, (מן הארץ) [מתן]: ומה לפנים. חוץ לתחלת הרקיע מן מזרח: ומה לאחור. למערב ובגמרא מפרש טעמא: וכל שלא חס על כבוד קונו. בגמרא מפרש מה הוא: רתוי לו. יפה לו וטוב היה לו אם לא בא לעולם ולמד הכי [בהוא] לשון רחמים כלומר מרוחם היה אם לא בא לעולם והוגנותו בתורת כהנים ולא אלעזר ולא איתמר בניו המוהרים (רבי אליעזר אומר) ראוין היו ליסרף אלא שריבה סכתות לאהרן (ובפירוש התנכס להרמב"ם כתוב ראוי עיין כל פירושו בספח): אמ"ת ריישא ולא במרכבה ביחיד. וכיון דיחידי הוא ואינו שומע ומפי הרב על כרחך מדעתו מבין וקא אמרת ג"ם. והדר (תניתא) [אמרת] אא"כ היה חכם ומבין מדעתו: לבי. לגד מן הדורש: ולא במעשה בראשית לבי. וכ"ש גבי: ולא במרכבה ליחיד. לאמיד יחיד אא"כ היה אותו ה"א מבין מדעתו שלא יצטרך לשאול גרב במקום שיסתפק דלאו אורח ארעא למיבעי ליה: מנא הי"מ. דאין שכים שואלין במעשה בראשים: יכול ישאל אדם. מה היה קודם שנברא העולם: יכול לא ישאל. ולא ידרוש במעשה ששת ימי בראשית דהא למן בריה אדם הוא דיהב רשותא למדרש והוא בעיים נברא: ת"ל לימים ראשונים. מיום ראשון: והשתא דנפקא לן מן ולמקצה השמים. דאסור לשאול מה יש חוץ למתחלה ומיניה נפקא לן דאסור לשאול בקודם שנברא העולם דהא היא היא מה שהיה קודם בריאתו הוא עכשיו חוץ למחיצותיו הילכך למן היום אשר ברא אלהים אדם למה לי לממעטי מינים קודם שנברא העולם: על הארץ ולמקצה השמים. על הארץ היה ומגיע לשמים: אחור וקדם צרתני

עיון יעקב

הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום. [illegible]

צרתני. ב׳ פעמים ילרתני תחלה גלום ולבסוף ספל: **מסוף העולם ועד סופו.** כשהיה שוכב היה ראשו למזרח ורגליו מגיעים למערב: (גם מאמר זה בפ״ד דסנהדרין): **תהו ובהו.** לקמן מפרש להו: **מדת יום ומדת לילה.** כ״ד שעות בין שניהם: **וישת חשך סתרו סביבותיו.** הא למדת שקו החשך מקיף את העולם: **מפולמות.** לשון לחלוח מוסטריין בלע״ז: **קו תהו וגו׳.** למדת שבשמים קו והביא אבנים: **בחכמה.** יודע מה שהוא לומד: **בתבונה.** שהוא מבין דבר חדש מפלפול חכמתו: **בדעת.** יסוד: **כח.** הוא כח המוח: **גבורה.** גבורת הלב: **גערה.** כופה כלומר לקנות בגער בו ועמד: **פקעיות.** לומיסיי״ל בלע״ז: **בשמים מעלותיו.** אלואה עליות איקרי: **שרפרף.** לרגליו וכסא ליושב עליו על כרחך כסא עשוי תחלה ולפי גובה הכסא הוא מתקן השרפרף: **אף ידי יסדה ארץ.** מסיפיה דקרא יליף דכתיב יעמדו יחדיו כשבראן ועשאן פקעיות כמו שאמרנו למעלה: **ושמים.** ערכן: **להקדים שמים לארץ.** דאי לא כתיב (הכא) את הוה אמרינן כאחת נבראו אלא בא לקרות ב׳ שמות כאחת להכי כתיב את להקדים: **לפי שאין דרכו להשבים והשבים.** והכא מוי דקרא לשמים תחלה הוה ליה שמים דרכו להשבים וארץ אין דרכה להשבים ושאר מעשה ארץ מתוכן ומעשה שמים במסירות הוא השמים שמו שנבראו כאחת לכך הוכיח לספר במעשה ארץ תחלה: **יוצר הרים ובורא רוח.** וזה עבן זה לזה אלא ללמדך שההרים עומדין על רוח: **רוח סערה עושה דברו.** דבר שהוא הסערה עשאתו: **ומתחת.** כל סלירת: **זרועות עולם.** הסובלים אותו: **נכנס שחרית.** לאוך היקו ואמר כלה: **ויוצא ערבית.** מתיקו ומחשכם ויולא למטה מן האור והרי שלם אמך או חדוש למעשה בראשית בכל יום: **ברוק.** ירינה פיילי״ש בלע״ז אלמא יש שמים שאין משמשין אלא השמים ירינה פרוסה: **מעון.** לשון מדור מקום שמלאכים דרים בו: **והשית ביום מפני כבודן של ישראל.** שמקלסים אותו ביום: **יומם יצוה ה׳ חסדו.** ילוה את המלאכים לשתוק כדי לעשות חסד לצריכי חסד והם המתחוכים: **ובלילה שירה עמי.** נרקע עם שיר שלי שקלסתי ביום: (מושך חוט של חסד וכו׳ במגודה זרה פ״א וכם פי׳ רש״י): **ומנא לן.** דמעון איקרי שמים: **מכון.** לשון אוצר כל מיני פורענות כדכתיב כנוס כנד מספים: **שבו אוצרות שלג וברד.** כל אלו לפורענות: **עליית אגלי.** לשון (שגל) [שנם] של מים ולשון אגלי טל ולשון אגן הסהר דהלמ״ד מתחלפת בנו״ן והם מים (חמים) שעומדים לנקום פירות ומבולות: **פתח ה׳ את אוצרו.** למדת שיש לו אוצרות לפורענות: **לא יגורך רע.** לא יגור אצלך: **רוחות ונשמות.** חדא מילתא היא. ורוח היא הנשמה שעשויים כדמות הגוף כעמה כשמה אנוי״ם בלע״ז: **מבין (נבון) כמאך.** והכסא בערבות הוא כדמפרש לקמן: **וילבש צדקה כשריון.** למדת שעמו שרים לדקה: **ויקרא לו.** קראם אלהי: **רוח מלפני.** אלמא לפניו הם: **גשם נדבות וגו׳.** נחיה כתיב שילהם כשעתם שנאמר נפשי יצאה בדברו והניף עליהם טל ותחיין שנאמר גשם נדבות תניף וגו׳ והאי קרא במית מבתעני בספר תהלים במזמור יקום אלהים יפוצו אויביו: **בבתי גואי.** כאורה עשה סתרי: **במופלא ממך.** במופרד ומובדל ממך שלא רצה הקב״ה לגלות לך:

תוספות במעשה בראשית. פרי״ח הוא שם מ״ב אותיות היוצא מבראשית והפסוק של אחריו: יכול ישאל אדם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. תימה הכא דלפנים ולאחור הוי מה שיש אחורי הכפות מזרח ומערב והיינו לשון הרחוב ולקמן בפירקין משמע לפנים ולאחור הוא מה שהיה קודם שנברא העולם ומה שיהיה לאחר דקאמר בגלגלתא מה למעלה ומה למטה ומה לתוך ספיר אלא מה לפנים מאי דהוה הוה ותשני משל למלך שבנה פלטרין וכו׳ והכי הגיה בתוספתא מה שהיה ומה שעתיד להיות וי״ל דתני תרי גווני ושמעתינהו ביניה: מסוף העולם ועד סופו מהלך ת״ק שנה שנאמר שדי שאמר די שלא להרחיב יותר שנאמר אני אל שדי פרה ורבה אני שאמרתי די לעולם. ותימה והא לך הא שיש ת״ק שנה ולא יותר ולא פחות וי״ל דנפקא לן מן שדי שיש בו ג׳ אותיות שי״ן דל״ת יו״ד קם יין ליה ו״ד הגבלת מן בדי וימלא ת״ק. כך שמעתי מר׳ מנחם בר׳ עזריאל ז״ל: אידי ואידי חד שיעורא הוא. ופליג אמאן דדרים בתמיד דמזרח ומערב רחוק כפי דאלתיה אדם היכי הוה קם כיון דכתיב מקצה השמים ועד קצה השמים וי״ל שמונח הגיע עד שנתחטא: ישת חשך סתרו דכתיב סביבותיו סוכתו קא דרים. עוד שם רגל אחוך לגמר היכי קיימי כל סכנים הגדלים ברקיע וכו׳ פים: להקדים שמים לארץ. דאי לאו ואת הארץ הייתי אומר דשניהם נבראו כאחד וכתבנו זה אחר זה לפי שא״א כענין אחר כדפרש״י והא דאמרי ב״ה לעיל ארץ נבראת תחלה דכתיב ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים אע״ג דלא כתיב ואת התם דרים ליה ותשני קרא לסמוך ארץ לשמים ומיהו בגמרא הוא פרש״י את השמים לרבות תולדותיהן והדרש אחר הוא ופליג אהא דהכא: נכנס שחרית. פרש״י נכנס נתיקו ותמילא כאור יוצא וכו׳. וקשה א״כ היאך נראים הכוכבים בלילה כיון שהם קבועים ברקיע שני ושמא נראים הם מתוכו כמו ע״י העננים אף רוב פעמים שהעננים מחשיכין ומכסין אותו ונראה לפרש איפכא נכנס שחרית בעולם ומתוך האורה יוצאה ויוצאת ערבית מן העולם ומסתלק האורה ונראין הכוכבים: כל המופסק נחלה. אמאי לא קיים למילתיה דבי רקיעים שמתחיל לפרש: אוצרות שלג. היינו שלג מזונה שנה במספיקתן לפורענות אבל שלג שהם לפונה כדאמרינן בפ״ק דתענית מעלי תלגא לטורא מחמשה מטרא לארעא וכתיב נמי כי כאשר ירד הגשם והשלג ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ וגו׳: דוד בקש והורידן לארץ. הקשה הר״ר אלחנן הא כתיב בישעיה כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים והיינו דקיק שמן העננים יורד נראים כיורד מן השמים (ולמאי דפרש״י ניחא) [ועוד י״ל] דוד הוריד המוכנין לפורענות אבל העומדים את הארץ נשארו למעלה ע״כ:

מהרש״א בעריות בג׳ כו׳ בגמ׳ מוקי לה בסתרי עריות ס׳ עיין פרש״י ול׳ סתרי לא משמע כך ומתוך ס׳ יבן לנודאי לפרש סתרי מתם וסוד איסור עריות כגון כוד איסור אחותו דהקב״ה מנח את ישראל באיסורה שהרי עלם בתחלת בריאה היה שקין והבל נשאו אחותם ולא האדם דן בשכלו לאסור וכן באיסור אחות אשתו אין אדם דן בשכלו שמעשה של יעקב שלמה היתה ונשא אחות אשתו והכך הוי דשקלי וטרי בהדדי ולא שמעו מעם סוד בזה מדבן ואתי למישרי איסורא בעריות כי האי והשתא ניחא דהוה סתרי עריות דומה מתם למעשה בראשית ולמעשה מרכבה שהם ודאי סודות ודברים

עיון יעקב

בתוספות ד״ה אידי ואידי חד שיעורא הוא ופליג וכו׳. הנה רבי׳ תוס׳ פירשו כאן מה מאי רבותא דפליג. ובפשיטא שכן הוא כיון דמה שיעורא הוא אף גם מה טינך לתוס׳ לומר [illegible]

והדברים נסתרים מהם: **ימי בראשית ת"ל לימים ראשונים אשר היו לפניך** כו'. והילפינן לכתוב למן היום אשר ברא אדם ולמה לי דמשמע צריך שאלה ועיון שכל ביותר כי האדם היה תכלית הבריאה ואשר נברא בגוף ונשמה: **מה לפנים ומה כו'**. יש לדקדק לפי ספי' דמה לפנים מהספיקו בו התוס' כמ"ש לעיל ב' פירושים דהיינו קודם שנברא עולם היאך במי לנימר הכא יכול ישאל אדם מה לפנים הא כבר תיעמיה קרא עדכתיב למן היום אשר ברא אדם כו' כדקדקתי לעיל וי"ל דבכדי כקתן הכא מה לפנים אלא אגב דנקט מה למעלה ומה למטה ומה לאחור ועוד למאי דנפקא לנו מגומלת השמים דאקור לשאול מה בים חון למחיצת מוילא נפקא כמי דאסור לשאול מה לפנים ולא אילמדיך קרא למן היום אשר ברא אדם גו' אלא לכדר"א כדלקמן ולפי' זה מה למזרח מה למערב חון למחילות הרקיע לא החבר כלל אלא דהוי בכלל מה למעלה ומה למטה דהיינו למעלה ממחילות הרקיע ולמטה וממחילות הרקיע ה"ם חון וממחלות הרקיע מן הצדדים וה"כ להאות פירושה דמה לפנים ומה לאחור היינו חון ממחילות הרקיע למזרח ולמערב כ"ל דה"ה חון ממחילות רקיע לצפון ולדרום מן האקרא דמייתי מלמקלה השמים ועד קלה השמים כוט משמע הד' קלוות יש לשמים ולעולם: **הניח הקב"ה ידיו עליו ומעטו שנא' כו'**. דנשתי ידים של הקב"ה נברא האדם ומחלה כדאמרינן במדרש ודכתיב ידיך עשוני גו' והידים הם ב' מדותיו שהם הרחמים והדין כמבואר דבר זה באורך בפ"ק דכתובות וכיון שברא ברא שנים בב' ידים שהם הרחמים והדין ומעטו ובמדרש ילקוט הוסיף בזה המאמר ומעטו והעמידו על מאה כו' וכ"ה בפ' הספינה דקומתו של אדם הראשון הי' ק' אמה והיינו אחר שברא ומעטו ויש ראה בזה והשם עלי כפכה קם ג"' מאה: **עשרה דברים נבראו ביום א' כו'**. מספר הי"ד דברים שנבראו ביום ראשון ראוי לתת לשם טעם והוא ע"פ מה שנאמרנו כי ביום ראשון נברא חומר הראשון אשר ממנו נתהוו כל צורות הנבראים וכ"א נקבע בזמנו כפרש"י בחומש והשתא בחומר הראשון ביום ראשון נבראו הד' יסודות הפשוטים דכתיב הכא שהם אש ורוח ומים וארץ כי החושך הנאמר בקרא הוא האש הטבעי כמ"ש הטורה ועוד יסוד הניסי הפשוטי שהם הגרמים השמיימים הרי שנברא ביום א' חמשה יסודות הפשוטים בלי הרכבה כלל ונבריאתם ע"י שהם גשמיים נפלו בהם המקריים בו ביום וחשיב קן תוהו שהוא הוראה למקרה האיכות והכמות בגדר המקום הספל בדבר הגשם וח"ש קו תוהו קו ירוק המקיף כו' כי הקו המקיף את מקום העולם הם גרמי השמיימים שוהם ילא החושך שהוא אש טבעי לעולם כמ"ש חכמי המחקר שמתנועות הגלגלים ילא אש טבעי אבל למעלה מקו המקיף שהן הגלגלים אין לומר בו גדר מקום והניא שכתי' ישת חושך סתרו וגו' ילא כי בלאות הנמלאים שמורכבים בכלל אין להם מציאה' כ"א בב' יסודות הפשוטים שהן רוח מים וארץ אבל ליסוד הד' שהוא אש טבעי לא יוכלו לבא וח"ש כי שת הקב"ה חושך סתרו שלא יוכלו לבא כל הנמלאים התחתונים למליאות אש היסודי אף שהוא ג"כ בגדר המקום וכתבו התוספות סיפא דקרא סביבותיו סוכתו קדרים ע"פ סכה שאומרו כי יסוד האש הוא המקיף עס"ז שהוא בדמיון הסוכה מסיא ערלי ועולם ההפסד כי כל מורכב יפסד בהפסד המורכב ועה"ז נברא בה' דמיון הסוכה כלורתה שתי דפנות שלמות ושלישית אפי' טפח כמפורש במסכת סוכות ואמר אבני בהו הוראה למקרה האיכות כמו הלח והיובש שהם אבנים המפולמות כו' שאף מהאבנים תמנע היבש בנואמי' הס"י המים הלחים יולאי' מהם לעולם והאבנים הם ג"כ ממקרה האש ומים וממקרה הקר כל זה ממקרה האיכות מיסודות הפשוטים שנבראו ביום ראשון. ואמר **ומדת יום ומדת לילה**

כו'. שהוא ממקרה הזמן שיש בכל גשם מהיסודות מוכח הפשוטים שנברנו לעיל ואלו ה' היסודות וד' שמקרים הנלוים מהם נודעי' ראויים להבראות טרם כל נברא המורכב מהם מכל הנמלאים ונחשיב הנעסידי שהוא שתכלית אשר בעבורו נברא כל והוא האור שברא הקב"ה ביום א' שלא הזכיר בריאתו ביום א' כ"א לאור כפרש"י בחומש והוא האור הגנוז לצדיקים שיהיו אכין להתעסני כפשי ליהנות מזיו השכינה ע"י התורה שנקראת אור כמ"ש כי נר מלוה ותורה אור ושאמר **ארם צופה בו מסוף העולם** כו'. היינו בעינים השכלי ומייתי שכתי' וירא אלהים את האור כי טוב ואין טוב כו' דנשאר ימי בראשית כתיב וירא אלהים כי טוב על כללות הבריאה וביום ראשון פרט כי טוב על בריאת אור על סוכה ז ואין טוב אלא לדיק דנשבילו נברא ונגנו לצדיקים לע"ל: **ואור ביום ראשון איברי והכתיב ויתן** וגו' **ויום רביעי** כו'. יש לדקדק ואגופיה דקרא דכתיב ביום ראשון ויאמר אלהים יהי אור ויהי וגו'. וי"ל לאקשויי הכי דהא ביום רביעי נברא וי"ל דאגופיה דקרא ידע לעיתר כדברי חכמים דלקמן כן הן המאורות שנבראו ביום א' ולא נתלו עד יום רביעי אבל רב דחשיב מדת יום ומדת לילה בתרתי שנבראו ביום א' ע"כ דנקטינן המאורות' ג"כ ביום א' קשיא ליה שפיר מהאי קרא דיום ד' ומשני כדר"א דההוא אור הוא שנגנז ונודאי היה נקבע ביום א' אלא כיון שנסתכל כו' עומד וגנזו ושוב ביום ד' ברא מאורות אחרים וכקבעו בו ביום ואגופיה דקרא מני דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום א' לא משמע ליה לאקשה דנקטינן המאורות אלא דמ"מ זמן דיום ולילה חשיב ליה כתורה ודו"ק: **בעשרה דברים נברא העולם בחכמה ובתבונה** כו'. כפי העיון שהן הן הי' דברים דחשיב הכא שבהן נברא עולם הן בשמותיהן קרוים לשמות עשר ספירות שהסכימו בהן המקובלי' בקריאת שמותן והם הי' מאמרות שמבינו שבהן נברא העולם ומייתי בחכמה ובתבונה דכתיב בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה גו' לפי שמות הספירות קדמה חכמה לבינה והוא תמכי' לדעת ב"ה לקמן דהארץ נבראת תחלה ואח"כ שמים ואמר ובדעת דכתיב בדעתו תהומות נבקעו הדעת היא המעלה העליונה כפרש"י בחומש וייחם לו שנו תהומות נבקעו שהן אבנים המפולמות שהזכרו לעיל' שמהן יולאין מים לעולם ואמר בכח ובגבורה דכתיב מכין הרים בכחו וגו' דבבריאת הרים נראה כחו וגבורתו ביותר כמפורש על הרים יעמדו מים וגו' יפלו הרים וגו' בין הרים וגו' משקה הרים וגו' הרים הגבוהים ליעלים ונומר ואמר בגערה דכתיב עמודי שמים ירופפו גומר פרש"י כדלקמן שגער בו ועמד עכ"ל ובתוס' פי' בע"א ח"ל יהי רקיע יחזק הרקיע אע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה כו' דכתיב עמודי שמים ירופפו כל יום א' ובשני יתמהו מגערתו כו' ע"ש ואמר לדק ומשפט דכתיב לדק ומשפט מכון כסאך וגו' לא שנברא הכסא כבוד בששת ימי בראשית קאמר ככל הכא דנקט דהא אמרינן פ' מקום שנהגו דהכסא הוא מז' דברים שנבראו קודם שנברא העולם אלא דקאמר דהכסא כבוד נברא מז' דברים שנברא העולם שע"י י' דברים בכלל נברא כלל העולם: **בחסד וברחמים** דכתיב זכור וגו' כי מעולם המה. דלפי משמעו שנקט דוד על להבא אל תמנע גו' דרכך ה' וגומר הדריכני באמתך וגו' ה"ל למכתב בל' להבא זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה וע"כ דרשו מעולם המה היינו ונבריאת עולם המה וה"ע אמרי' שיתף הקב"ה מדת הרחמים עם הדין וברא העולם וכתיב עולם חסד יבנה וגו': **היה מרהיב והולך בב' פקעיות אחת של** כו'. בג"ד כילד ברא הקב"ה את עולמו כטל ב' פקעיות אחת של אש וא' של שלג ופתכן זה בזה כו' ע"ש ונראה דנקט אחת שלג עפ"מ יאמר

לשלג

לשלג הוא ארץ ונקט אש כדלקמן ששמים מאש ומים נבראו ויש לפרש בזה שהוא רמז לב' מדות כי האש הוא רמז למדת הדין והשלג ומים הם רומזים לרחמים ר"ל שאפשר זה בזה כו' כדאמרינן בתחלה ס' ולאח"כ שיתף הקב"ה מדת רחמים עם מדת הדין שנאמר ביום עשות ה' אלהים תומר ואומר שהיה מרחיב והולך כו' כפי מדותיו שהן לאין תכלית עד שגער בהן הקב"ה והעמידן כו' שיהיה שיעור לעולם בגדר המקום כפי המקבלים שהם דברים גשמיים ומייתי מדכתיב אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולמי די וכו' וכתבו התוס' רמז בזה לעולם ת"ק שנה שהעולם מן אותיות שדי הוא ת"ק: **גוער בים ויבשהו** כו'. מלינו גערה בים סוף שנאמר ויגער בים סוף ויחרב וגו' דהיינו בקריעת ים סוף אבל בים שהוא כדכתיב כאן לא מלינו בו אלא דקאי אבריאת עולם ועוד דגוער ל' הווה משמע שפיר אבריאת עולם דעוד היום הוא גוער בו שלא יצא הולך ומרחיב אבל אקריעת ים סוף ה"ל למכתב ויגער לשון עבר כדכתיב התם: **ובה"א אר"ץ** כו'. יש תימה בדבר הזה כיון שנאמר אחד נבראו שמים וארץ איך שייך בזה תחלה להיות האחד מוקדם לחבירו וצ"ק כדמקשינן קשו קראי אהדדי ומשני ר"ל כשנבראו ברא שמים כו' אכתי לב"ה קשו קראי אהדדי ואם נאמר לב"ה גם כן הכי א"כ במאי פליגי ואם נאמר לב"ה בהפך לא ה"ל לשתוק לר"ל מלומר לב"ה הפך זה ובפרק יפה מראה כתב דר"ל סברא דנפשיה קאמר ולאו למימרא אליבא דב"ש וב"ה ולדבריהם כתב שם היראלי אחרים על ראיות המקראות ע"ש ולאן זה תסוגית התלמוד דהא משמע דתלמודא קאמר קשו קראי אהדדי ולא ר"ל ומשמע דלב"ש ולב"ה על פלוגתייהו פריך ועוד דלאן זה מדרך התלמוד כיון שכל אחד מהתנאים יש לו תירוץ על ראיות המקראות והוא פשוט שהרי הוזכר בגמרא מה לו לר"ל להקשות קושיא זו ולתרצה בע"א וראיה דודאי בשנאמר אחד נבראו כולם אמנם פלוגתייהו באיזו מהיסודות התחיל להרחיב ולילך האצילות של עולם כמ"ש חז"ל כשאמר רב יהודה אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כ"כ כו' עד שגער בהן הקב"ה כו' והיינו דאר"ל מ"ד אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די ושמע בזה דבכל הדברים יש לספק בבריאה · אם נאמר שהפרי אשר בתוכה הוא העיקר ונבראת תחלה ואח' נתגדלו והולבים עליו קליפות הקליפות ואם אינם אלא שומרים לפנימי או שנאמר הפך זה כי הקליפות הם גדולות ונבראו תחלה ובגדלתו יפקיד גם הפנימים כי הוא שומר עליהם ואח"כ בתוכו יתגדלו הפנימים ואם נאמר שקולים הם ויצאו שניהם כאחד התחיל מאליהם בקטנות' יהיו גדלים והולכי' ולזה לדעת ב"ש שנא' בראשית ברא אלהים את השמים וגו' כי הגרמים השמימיות המקיפים את העולם אשר בקירבו' יתנועעו כל האצילות הם העיקר וממנו התחיל האצילות להרחיב וללכת מלמעלה למטה עד לארץ שהוא האמצעי בתוך היסודות הפשוטות והוא שהביא ראיה שנא' השמים כסאי וגו' כי בודאי הכסא הוא עיקר והשרפרף הוא טפל אליו וכמו שפירש"י כי לפי גונם הכסא הוא מתקן שרפרף ודעת ב"ה הפך זה שנא' ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים כי הארץ הוא המרכז אשר עליו יקבצו סלהוא כעיקר כי הם אינם רק כשומרים ומשמשים אליה וע"כ בה התחיל האצילות והיה הולך ומרחיב עד אצילות השמים הגלגלים עד שגער בהן הקב"ה כמכן שאמר בפ"ב ראיה דכל מידי ואלאליעזר מתלד והביא ראיה שנאמר הבונה בשמי מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה כי מעמד העליים בלי הבית שתחתיו א"א וע"כ הארץ היא העיקר שהאגודה של היסודות הפשוטות כולם על הארץ יסדם הבי' ופלוגתא הואת בפלוגת פליגי ר"א ור"י בזוהר פ"ח ר"א אומר וכו' וע"ש ודעת החכמים סבירא ביניהם כי כאחת התחיל האצילות מלמעלה מן השמים ומלמטה מן הארץ שנאמר

אף ידי יסדה וגו' כמתחיל בב' ידיו בשני קצוות לעשות מלאכתו ואומר קורא אני עליהם יעמדו יחדיו ידלה בו הגלגל התיקון בלי שמרכז והמרכז בלי הגלגל א"א שיעמוד אך יחדיו יעמודו וע"כ התחיל האצילות בשניהם כי כולם עקרים והא דמקשה קשו קראי אהדדי היינו אליבא דב"ש דלב"ה קרא דביום עשות אלהים וגו' דייק דהעשיה מוסך אל ארץ ושמים ומדהקדים בכאן ארץ לשמים ע"כ ארץ נבראת תחלה אבל קרא דבראשית ברא אלהים את השמים וגו' לא דייק דהבריאה שנא' שם נמשך אל האור ולא בא לומר כאן סדר הבריאה לשמים וארץ כמו שפרש"י אלא שברוב הכתובים הקדים השמים לארץ היא לב' ענינים כי מלאותו ית"ש ניכר באמלשתם יותר מעל ידי שתחתונים כי מתנועתם מורש' מניע ראשון שכל ומתנועע יש לו מניע ויכלה הדבר אל מניע ראשון והב' שגדולות מעלות פשוטותיו ית"ש נראות יותר ומהפליאות כמ"ש כי אראה שמיך וגו' ובאגדת ירושלמי איתא דלא קשה לב"ה קרא דבראשית ברא וגו' א"ר תניא ומוקים שב"ש מביאים טעם לדבריהם ב"ה מפלגי' ית"ש דב"ש בראשי' ברא וגו' מטעם ב"ה מפלגי ליה והארץ היתה כבר היתה ע"כ אבל ב"ש דדייק ליה קרא דבראשית ברא וגו' שהשמים נבראו תחלה ויפרש מלת בראשית כמו בראשונה ולהורות סדר הבריאה כמו שהביא רש"י דעת המפרשים א"כ מה יעשו בקרא דביום עשות וגו' ומשני ר"ל כשנברא ברא השמים תחלה כמו שנא' בראשית ברא אלהים את השמים וגו' אבל כשנטה נטה ארץ תחלה כו' ומה שכתב בעל יפה מראה דר"ל ע"כ לב"ש לא אתי דלא נחלקו אלא בבריאה אבל בנטייה מודו ב"ש דארץ קדימה דא"כ מאי קאמר ב"ה לב"ש לדבריכם אדם בונה בית כו' והלא אין זה משל צודק אלא בנטייה שבונה כ"א בהקמת מלבו והלא בזה מודו ב"ש לב"ה כו' שכ"ל תוכחה זו אינה אלא לפי מה שהוא הבין לשון נטיי' שהוא הקמה מלבו המלבן אבל והנראה כי הקמת המלבן היתה בכלל הבריאה והנטייה היא גמר עשייה ותיקונם כי מלאכת הארץ נגמרה ביום הג' שנאמר ביום השלישי והראה היבשה וגו' ויאמר אלהים תדשא הארץ וגו' ונעד ומלאכת השמים היה ביום הד' שנא' בו יהי מאורות ברקיע השמים וגו' ולכך בענין העשייה הקדים הארץ תחילה שנא' ביום עשות ה' אלהים ארץ ובאו' וגו' ובעל יפה מראה האריך במאמר הזה אך בדרשות רחוקים מפשוטו ע"ש ואני לא באתי רק בדברים הקרובים לפשוטו: **אריב"ח ששם מים** כו'. ר"ל ששם עליו יש מים כדכתיב ויהי מבדיל גו' ובין מים אשר מעל לרקיע וכתיב בתריה ויקרא אלהים לרקיע שמים גו' דר"ל משום דעל הרקיע יש מים קרא לרקיע שמים ע"ש שם מים והמ"ס תמוה לשנים כמ"ש הרא"ס אך מ"ש הרא"ס עוד דשם מים שנא' על השמים האחריים כו' לא ידעתי מי הכריחו לכך ודו"ק: **תנא אש ומים** כו'. ופי' כמ"ש שהאלי"ף אחרי השי"ן נחה ונהפך אותיות כו' והטוכה כדלעיל ע"ש ב' מדותיו הדין והרחמים שבהם נברא בכן השמים: **הייתי אומר שמים וארץ שמות** כו'. לכאורה הענין תמוה לפרש דכל שמים וארץ דכתיבי הן שמות ועוד תנא הכא היאך אפשר לפרש כאן שמו של אלהים וא"כ אמאי קאי מלת ברא דכתיב ולפי לשון תנ"ר הייתי אומר שמים וארץ אלוהות הן כו' עכ"ל נראה דה"פ דהייתי אומר שמים וארץ ג"כ שם אלוהות הן וג' רשויות הן וה"ק קרא בראשית ברא אלהים הפועל את אלהים הפעול שמים וארץ שיהיה לשמים וארץ כח אלוהות ותסר מן הכתוב אלהים הפועל ועכשיו שנא' את השמים ואת הארץ גו' ע"כ אלהים דקרא היינו אלהים הפועל ושמים שמים ממש וארץ ארץ ממש ואין בהם כח אלוהות כלל וכה"ג י"ל בפ"ק דמגילה גבי שכתבו לתלמי אלהים ברא בראשית כמפורש שם: **את הארץ ל"ל** כו'. דכיון דכתיב את השמים ע"כ אלהים דקרא לא קאי אשמים וכ"ש אארץ וא"כ לכתוב

אם

את השמים ואת הארץ ותמני להקדים שמים כו' כפרש"י וכתבו התוס' וסא דאמרי ב"ה לעיל ארץ נבראת תחלה דכתיב ביום עשות ה' גו' ולא כתיב שמים וארץ דרים ליה והשני קרא בסדריה להסמיך ארץ לשמים כו' ע"ש וקשה לדבריהם א"כ גם לב"ש כמי לא לכתוב ואת בני הארץ וודשכי קרא מסדרים דבראשית ברא גו' להסמיך שמים לברא' המקדי' דביום עשות גו' הקדים ארץ לשמים לדרוש ליה דהשמים נבראו תחלה ולפי דרכינו נכתבנו לעיל הא דמשני ר"ל בסברא ברא שמיה תחלה וכשכנמה נטה ארץ תחלה היינו דאליבא דב"ש ומשני הכי אתי שפיר הכא דהוי לא כתיב ואת ס"ל דהבריאה היה בניהם כאחד כדעת החכמים אלא בנטייה היתה הארץ תחלה ולכך שינה כאן בראשית ברא שמים גו' דאל"ה ס"ל דהבריאה והנטייה שוין אבל לבית הלל דלא מחלקי בין הבריאה והנטייה וקרא דבראשית ברא לא דייק להו כמפורש לעיל ע"כ דשינה הכתוב דביום עשות ארץ גו' לומר שהארץ נבראת תחלה אך קשה לב"ה דלא ס"ל ואת הארץ להקדים שמים לארץ אתא ואת הארץ ל"ל וע"כ נראה דכל הסוגיא אתיא לב"ש אבל לב"ה יש לדרוש את השמים ואת הארץ כדרך אחר כדאיתא בב"ר שהשיב לו ר"י לפי שאין יודעין לדרוש כו' אלא את השמים לרבות חמה ולבנה כו' ואת הארץ לרבות דשאים ואילנות כו' וכה"ג איכא בפרש"י בחומש לרבות תולדותיהן ופליג אדרשה דהכא כמ"ש התוס' והיינו אליבא דב"ה: **למי שאין דרכו להשכים והשכים כו'.** פרש"י זו השכינה עצה שנבראו כאחד כו' עכ"ל והיינו כחכמים דס"ל הכי לעיל ויותר כ"ל אליבא דב"ה השיב ר"י הארץ השכינה ונבראת תחלה ודומיא דהכי מייתי ומלא כשים ואנשים כו' שהקדימו להשכים שנשים ואנשים וכן נראה דר"י כב"ה קאמר כדמוכח בב"ר שכתבנו לעיל: **אוי להם לבריות שרואים ואינן יודעין כו'.** הקושיא בכלל וכי משום שאינן יודעין סבריות כל זה יהיה אוי להם ומה"ט בידיעתן כל זה ומה ענין העמודים הללו נמקפר לומר כדאית ליה כו' ונראה שסיבה בכל זה מבואר נכונה ומקומות במקרא ובתלמוד שהבחירה ניתן לאדם לכלא את היצה"ר בתורה ובמצות כמ"ש בקידושין אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה"מ והקב"ה עוזרו כמ"ש שם צופה רשע לצדיק גו' ה' לא יעזבנו בידו וע"ד הבא לטהר מסייעין לו ע"ז אמר ר"י אוי להם לבריות שאין יודעין על מה העולם עומד לפי בחירתו אם לקיים עולם במעשה הצדיקים הטובים ואם לאבד במעשה הרשעים והרי העולם עומד בבחירת בן אדם בקיום התורה ובמצותיה והיינו על העמודים כמ"ש העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח ועל ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום שנא' המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון דהיינו שאין בני אדם מקיימים העמודים שזכרנו ואומר בעיקר העמודים שעומדים על המים שהיא התורה כמ"ש הוי כל צמא לכו למים ומייתי רמז לזה שנאמר לרוקע הארץ על המים דהיינו על התורה שנמשלה למים כמ"ש הוי כל צמא לכו למים ואומר מים על ההרים כי התורה לא נתנה למלאכי השרת אבל נתנה לבני אדם הצדיקים הבוחרים בטוב שנמשלו להרים נכונה וכבתן כגון מדלג על ההרים גו' אל ההרים לא אכל גו' ואומר שההרים עומדים על הרוח גו' הצדיקים ובחירתם לטוב תולה ברוח שהיא הנשמה הטהורה שנתנה להם כמ"ש ויפח באפיו נשמת רוח גו' ואומר בכל זה תלוי בחירי' בן אדם לכלא את הסערה והוא היצה"ר כמאמר פ"ק דב"ב גבי איוב שהיה כופר בבחירה ואמר על דעתך כי לא ארשע גו' אשר בסערה ישופני דרוש סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאויב והיינו רוח יצה"ר שע"כ כתיב בסערה בשי"ן רמז על היצר הרע שהיא כחו של שטן ואמר שאותו סערה תלוי בגא האדם למהר שהקב"ה עוזרו והיינו שתלויים בזרועו וכחו של הקב"ה לבוד

לבן אדם לפי בחירתו ולפי שר' יוסי לא זכר כמה הן העמודים ועמך אומרי' שהן ג' תורה ועבודה וג"ח קאמרי ב"ה הני סגלי ע"ש ע"ם פ"ג דמכות דאיכא תנאי דחד אמר תרי"ג מצות כתם לישראל ובא דוד והעמידן על י"א וחד אמר דבא ישעיה והעמידן על ו' וח"א דבא חבקוק והעמידן על אחד והיא האמונה שנאמר וצדיק באמונתו יחיה כמפורש שם באורך ועד"ז קאמרי חכמים הכא העולם עומד על י"ב עמודים שהן י"א דחשיב התם ועם האמונה שהיא והיא עקרית הם י"ב עמודים וי"א על ז' עמודים הם ו' דחשיב התם ועם האמונה הם ז' עמודים ור"א דקאמר הכא על עמוד אחד היא האמונה שנאמר גם וצדיק באמונתו יחיה ומייתי ליה משום עמוד של הצדיק כמ"ש גו וצדיק יסוד עולם דהיינו באמונתו ועד"ז אמר הכתוב לדור ודור אמונתך כוננת ארץ ותעמוד שע"י מצות אמונה כוננת ארץ ועל ידיה תעמוד הארץ כי האמונה היא עמוד אחד של כל עולם כמ"ש ודו"ק: **שני רקיעים הם שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי גו'.** י"ל בזה שנתכוון על ג' רקיעים דהיינו שמים הם התחתונים ושמי השמים הם שמים העליונים ומגם כמ"ש שרא"ם אקרא הללו את ה' מן השמים גומר ואחריו הללוהו שמי השמים והתחתונים הם נקראו שמים ע"ש מעבין שם מים בעצמו היות שם הויית המים כו' ע"ש: **ז' רקיעים ואלו הן וילון כו'.** חכמי נכרים מסכימים על כך שז' רקיעים הם והם ז' כוכבי לכת כמבואר בס"ס שהכל אמנם מפרטי הדברים במאמר הזה לא ידענא לכוין להם וע"כ אמרתי לי בזה במופלא ממך בל תדרוש: **אלא נכנס שחרית ויוצא כו'.** עיין פי' רש"י והתוס' ופי' זה אינו מובן דמשמע הוילון כשהוא פרוש בפני דבר אחר הוא מחשיך דלכך בלילה יוצא מן העולם כדי שיראו הכוכבים כראוי א"כ הילך נכנס שחרית בעולם להציל האור לעולם דמשמע דע"י פריסת הוילון היה מחשיך. לכן בלילה וכשנכנס לתיקו נראה אור החמה ביום והרי אנו רואין דעלייתה של שמש ביום מאיר ושקיעתה בלילה הוא מחשיך ואולי דנראה כראה דלאו לענין אור קאמר נכנס ברבית ויוצא שחרית ומחדש כו' אלא דגם קודם שנקבעו המאורות ביום ד' כאמר ויהי ערב ויהי בקר שהיו אז מדת יום ומדת לילה כדאמרינן לעיל והיינו דנבאו מאורות עלם שסמים יותר מאיר ומזהיר ביום מבלילה משום דהוילון נכנס ביום לתוך תיקו והרקיע מזהיר ויוצא אחר כך בערבים ומחיקו תחת הרקיע ומחשיך נפכי ח"ב ומחדש בכל יום מעשה בראשית שהיה גם קודם שנקבעו המאורות דהיינו מדת יום ומדת לילה שהיו כראין ברקיע ע"י הוילון ומייתי ליה מקרא הנוטה כדוק שמים כאהל לשבת והיינו כמו שעושין וילון באהל לשבת שביום תולין כגלגל והאהל פתוח ובלילה הוילון פרוש בפני האהל: **חמה ולבנה קבועין כו'.** גם זה שלא כדעת התוכניים שדעתם שחמה ולבנה אינן קבועין בגלגל אחד אלא כדרך שלו תכל"ל: **והיים עומדות ומוהגות כו'.** כקרא שחקים מלי' שחיקה ומחיקה ואמר ומוחמות מן לצדיקים סים נראה לפרש לצדיקי' שבדור המדבר כדמייתי מקרא דכתיב אחור המדבר אבל הכי קרא לאו בצדיקים איירי דכתיב לעיל מיכים כי לא האמינו באלהים גו' וכתיב שם ויצו שחקים ממעל גו' ותגירסת סילקום מתחום מן לצדיקים לע"ל וניחא שפי ומייתי ליה מהוד המדבר שנא' ויצו שחקים גו' שנתן להם הקב"ה ג"כ מאותו מן שהיה מוכן להם לעתיד ולאפשר שע"כ אמרו בפ' חלק שאין לדור המדבר חלק לעוה"ב שכנגד קבלו חלקם מן המן בעוה"ז: **ירושלים ובה"מ ומזבח בנוי כו'.** ומייתי ליה מקרא בנה בניתי גו' לי הכסול על בנה ירושלים בבית בית כמשמעו ב"ה זבול על שם המחנה ואמר שמיכאל השר הגדול כו' שע"כ נקרא השר הגדול בספר דניאל שהוא כהן גדול שמעלה במקדש של מעלה וכדאמרינן במנחות ירושלים שלמעלה מכוון נגד
ירושלים

ירושלים שלמטה ולומר שהוא מקריב עליו קרבן ובע"י תגיה בזה וכו'
תמלה על דעמק מים לגס פרים וכבשים אלא מהו מקריב נשמתן
של צדיקים ועל זה תקנו בתפלה ואשי ישראל כו' כמפורש בזוהר
תורה חיים סימן ק"ך ומייתי ורלהם מזבול קדשך גו' רלה לומר ראה
מירושלים שלמעלה שמכוון לה ירושלים שלמטה שנחרבה עתה ולא
קבלתך גו': מפני כבודן של ישראל כו'. דבירתן של ישראל
עיקרה ביום בתפלתן ב"פ שחרית ומנחה שהן חובה כדמוסיים בהלי
קרא תפלה נאל חיי תמח"כ ערבית היא רשות וכתב"ג אמרו בפ"ק
דעבודה זרה ומהאי קרא דהקב"ה שומע שירה מפי חיות בלילה ומבשמ
מכל זה דאין המלאכים אומרים שירה ביום כלל ויש לדקדק מהא
דאמרינן פרק ג"ה כי עלה השחר א"ל הניחני שאני צריך לומר שירה ויש לחלק
בין המלאכים שנבראו בכל יום שאין אומרים שירה אלא פ"א ביום
שנבראו כמפורש שם ובין מלאכים כגון מיכאל וגבריאל שאומרים
שירה תמיד כמפורש שם: שנאמר השקיפה ממעון גו'. וכתיב
ביום וברך את עמך את ישראל גו' היינו על ידי מלאכיו אשר דרים
שם כמ"ש המלאך הגואל הוא יברך גו' ויעקב אמר למלאך לא אשלחך
כי"א ברכתני: אוצרות שלג ושל ברד כו'. והם אוצרות של
פורענות ליפרע בהן את הבריות כפרש"י ועל פי המקרא דאיתא הבאת
אל אוצרות שלג ואוצרות ברד גומר אשר חשכתי לעת צר וגו' ושם
כתיב מי הוליד אגלי טל גומר דהיינו עליות טללים רעים ועליית
אגלים גומר שהכל כאן ואומר חדרי סופה וסערה כו' ודלאותיקן אם
כן שהם ג"כ אוצרות של פורענות כמפורש בישעיה דכתיב מעם
ה' תפקד גו' סופה וסערה ולהב אש אוכלה ומייתי שנאמר יפתח
ה' לך את אוצרו הטוב כך היא סוגית הגמרא ועיין בפרש"י אבל
בגיר' ע"י מייתי שנאמר פתח ה' אוצרו ויוצא כלי זעמו: תישמע
מן השמים מכון גו'. בתפלה של שלמה על הפורענות שתתרגשות
בעולם הוא דכתיב והאי קרא סוירך כאי דהפורעניות היו שם בזמנו:
צדק ומשפט מכון ג' צדקה דכתיב כו'. לדק ולדקה ב' ענינים
הם דלדק למענו שהם עול לדקה כמפורש שנותן דבר ואינו חייב
לתת לו אלא דרך לדקה: וגנזי שלום דכתיב ויקרא לו ה'
שלום כו'. דשמו של הקב"ה נקרא שלום כלומר ומהאי קרא פ"ק
דשבת כמפורש שם ואומר גמי ברכה דכתי' ישא ברכה מאת ה' גומר
ולא הביא האי קרא גופיה גם לענין לדקה דכתיב נקיפים ולדקה
מאלהי ישעו משום דלא כתיב ביה השם המיוחד השוכן בערבות. ואומר
נשמתן של צדיקים שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה גו'.
ענין זה מפורש פרק שואל ע"ש. ואומר ונשמת כו' שנאמר כי
רוח מלפני יעטוף גו'. דבר זה מפורש פ' כל היד. ואומר ועל
שעתיד כו' שנאמ' וגשם נדבות תניף גו'. מפורש פרק רע"ק.
ואומר שם אופני' כו' מלך אל כו' שנאמר סולו לרוכב
בערבות ביה שמו. לפי עניות דעתי יש פה אבל רוח בזה ע"ש
כי ביה לוי עולמים ועי"כ אמר סולו לרוכב בערבות שהוא למעלה
מכל הנבראים שנבראו בי"ה: במופלא ממך בל תדרוש ובמכוסה
כו'. הכפל בזה כאלה שרוח אבל ה"א דותניתין במופלא היינו
במעשה המרכבה מה למעלה ומה למטה כו' אל סדרים ובמכוסה
היינו גם במעשה בראשית אל תחקור מי כאימו בקי בנבוני מעשה
בראשית אך בגם שפורשת התבונן אמר התבונן בלי לוי כמ"ש
החוקרים והפילוסופים די"ם לאדם לחקור על אלהותו מתוך הברואים
שבעולם: ואין לך עסק בנסתרות. דהיינו בסתרי עריות
כדאמרינן לעיל:

הרי"ף פי' כי שאל נא לימים ראשונים וכו'. נראה שדקדקו ז"ל בפסוק
אשר לפניך כיון שאמר לימים ראשונים ועיין דמספיק לומר כי שאל
נא למן היום אשר ברא אלהים אדם אמנם בא לדרוש בפסוק זה כך כי
שאל נא לימים ראשונים וגדי שלא תטעה אם הוא אשר ששת ימי בראשית
או ששת ימי בראשית לדא אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים
אדם כלומר הימים אשר היו קודם שנברא האדם שהן ששת ימי בראשית
הוא לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם לומר מהיום ואן אומרתי אשר
היו לפניך לכך אמר למן היום אשר ברא אלהים אדם שהוא יום ו'
שמתחי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך לפני בריאתך דהיינו ו'
ימי בראשית שאל נא ודרוש בהם ות"ה למקצה השמים ועד קצה השמים
אתה דורש וחוקר ואי אתה חוקר לפנים מכאן לומר קודם בריאת השמים
מה היה: משך טפו כמות של ת"ח. אמר ר"ל כל העוסק בתורה בלילה
וכו'. ר"ל למה הפסיק בענין הרקיע בדרשות ר"ל כל העוסק בתורה וכו'.
ותירצו רבני לוי הפוסק מדים וכו' ובתוספות אמרו כל העוסק אמאי לא
היה נמלאתי די רקיעים שהתחיל לפרש והדברים סתומים מה רצו בעלי
התוספות לומר בדבריהם ונ"ל שדרשות אלו הם נמל דבריו שאמר ממן
שהוא כמות של מים שאומרות שירה בלילה ואמות ביום ומפני כבודן של
ישראל שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. ולזה יש
להקשות למה אומרים המלאכים שירה בלילה ואמים ביום ומשבחות
שירתם מפני כבודן של ישראל לזה א"ל שישראל עוסקים בתורה בלילה ולכך
יומם יצוה הקב"ה למלאכים שיעשו חסד עם ישראל להניח להם השירה
ביום ובלילה שירה של המלאכים עם שתורה שאני עוסק בלילה תהא
שירה עמי ולכך הפוסק מדברי תורה מאכילים אותו גחלי רתמים לפי
שגרם לישראל לדחות המלאכים משירתם אלא בשביל התורה שעוסקים
בה וכיון שהוא פוסק מדברי תורה המלאכים שהם מוליכם כגחלי אש
נוערים בו. ולזה כיונו התוספות כל העוסק בתורה אמאי לא היה נמלאתים
די רקיעים לומר אל תתמה שהוא ענין אחר ומפסיק בין דרשת הרקיעים
אלא מענייננו הוא דאכתי לא סיימה למלאת דרקיעים ויש להגיה הדבר
כי כל הרקיעים הם לצרכן של ישראל ומעון הוא למלאכים שאומרים בו
שירה לכך סמך שהמלאכים תמיד מלאמר שירה ביום מפני כבודן של
ישראל ואם כן גם מעון מטעם לכבודם של ישראל:

תניא א"ר יוחנן בן זכאי מה תשובה השיבתו בת קול ט שם
לנבוכדנצר בשעה שאמר °אעלה על במתי עב ישעיה יד
ארמה לעליון יצתה בת קול ואמרה לו רשע בן רשע
בן בנו של נמרוד הרשע שהמריד את כל העולם כולו
עליו במלכותו כמה שנותיו של אדם ע' שנה ואם
בגבורות שמונים שנה דכתיב °ימי שנותינו בהם שבעים תהלים צ
שנה ואם בגבורות שמונים שנה וגומר והלא מן הארץ
ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה ועוביו של רקיע מהלך ת"ק
וכן בין כל רקיע לרקיע למעלה מהן חיות הקודש ורגלי
החיות כנגד כולן וקרסולי החיות כנגד כולן ושוקי
החיות כנגד כולן וארכובי החיות כנגד כולן ירכי החיות
כנגד כולן וגופי החיות כנגד כולן וצוארי החיות כנגד
כולן וראשי החיות כנגד כולן וקרני החיות כנגד כולן
ולמעלה מהן כסא הכבוד ורגלי כסא הכבוד כנגד כולן
וכסא הכבוד כנגד כולן (ולמעלה מהן) מלך אל חי
וקיים רם ונשא שוכן עליהם ואתה אמרת אעלה על
במתי עב וגומר אך אל שאול תורד אל ירכתי בור. [ולא
במרכבה

עין יעקב

מה תשובה השיבתו בת קול לאותו רשע. אע"ג דכתיב אל תען כסיל כאולתו [illegible] בת קול שאני: בן בנו של נמרוד הרשע. [illegible]
[illegible]
כי לאו כל רשע זוכה לביאתם [illegible]

במרכבה ביחיד]. תני רבי חייא אבל מוסרים לו ראשי
פרקים וא"ר (חייא) [זירא] אין מוסרין ראשי פרקים
אלא לאב ב"ד ולמי שלבו דואג בקרבו. א"ד והוא
שלבו דואג בקרבו א"ר אמי אין מוסרין סתרי תורה
אלא למי שיש בו ה' דברים °שר חמשים ונשוא פנים ישעיה ג
יועץ וחכם חרשים. ונבון לחש. וא"ר אמי אין מוסרין
ד"ת לעכו"ם שנאמר °מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו תהלים קמז
לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום א"ל
ר' יוחנן לר"א תא אגמרך מעשה מרכבה א"ל אכתי לא
קשאי כדקש נח נפשיה דר' יוחנן א"ל רב אסי תא אגמרך
מעשה מרכבה א"ל אי זכאי גמירנא מר' יוחנן רבך רב
יוסף הוה גמיר מעשה מרכבה וסבי דפומבדיתא הוו תנו
מעשה בראשית אמרו ליה לגמרן [מר] מעשה מרכבה
אמר להו אגמרוה אתון לי מעשה בראשית אגמריה
בתר דגמרוה אמרו לגמרן מר מעשה מרכבה אמר להו
תנינא בהו °דבש וחלב תחת לשונך דברים שהן מתוקים שה"ש ד
מדבש ומחלב יהיו תחת לשונך. רבי אבהו אמר מהכא
°כבשים ללבושך (אל תקרי כבשים אלא כבושים) משלי כז
דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך אמרו
ליה תנינן בהו עד °ויאמר אלי בן אדם אמר להם הן הן יחזקאל ב
מעשה מרכבה מיתיבי עד היכן מעשה מרכבה רבי אומר
עד וארא (בעין חשמל) בתרא ר' יצחק אומר עד החשמל
עד וארא מגמרינן מכאן ואילך מסרינן ראשי פרקי איכא
דאמרי עד וארא מסרינן ראשי פרקי מכאן ואילך אם הוא
חכם מבין מדעתו אין אי לא לא ומי דרשינן בחשמל והא
הדרא ינוקא דהוה דריש בחשמל ונפק נורא (מחשמל)
ואכלתיה שאני ינוקא דלא מטא זמניה (דלאו אורח ארעי'
דדריש). א"ר יהודה (א"ר) ברם זכור אותו האיש לטוב
וחנניא בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל
שהיו דבריו סותרים דברי תורה מה עשה עלה לעלייה
והעלו לו שם ג' מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן.
תנו רבנן מעשה בתינוק שהיה קורא בבית רבו בספר
יחזקאל והיה מבין בחשמל יצאת אש מחשמל ושרפתו
ובקשו חכמים לגנוז ספר יחזקאל אמר להם (ר' יהושע
בן גמליאל) [חנניה בן חזקיה] אם זה חכם כולם חכמי'
הם מאי חשמל [א"ר יהודה] °חיות אש ממללות במתניתא שם ע"ב
תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדבור יוצא
מפי הקב"ה חשות ובשעה שאין הדבור יוצא מפי
הקדוש ברוך הוא ממללות °והחיות רצוא ושוב מאי יחזקאל א
רצוא ושוב א"ר יהודה כאור היוצא מפי הכבשן מאי
כמראה הבזק א"ר יוסי בר חנינא כאור היוצא מבין
החרסים °וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון ונטמר שם
להיכן אזל א"ר יהודה אמר רב שהלך לכבוש את כל

העולם לפני נבוכדנאצר וכל כך למה כדי שלא יאמרו
האומות ביד אומה שפלה מסר הקב"ה את בניו אמר
הקדוש ב"ה מי גרם לי שאהיה שמש לאומות העולם
עונותיהם של ישראל גרמו לי °וארא החיות והנה אופן שם
אחד בארץ אצל החיות א"ר אלעזר מלאך אחד שהוא עומד
בארץ וראשו מגיע לבין החיות במתניתא תנא סנדלפון
שמו וגבוה מחבריו מהלך ת"ק שנה ועומד אחורי
המרכבה וקושר כתרים לקונו. איני והא כתיב °ברוך שם ג
כבוד ה' ממקומו מכלל דבמקומו ליכא דידע ליה (אלא
דקשר לי לכתר ומשביעו בשם המפורש ואזיל תגא ויתיב
בדוכתיה) [דאמר שם אתנא ואזיל ויתיב ברישא]:

עליו. לשון נקיה הוא כלומר על עצמו ולא עלי: רגלי החיות. שוקי פרקוסיהן: קרסולי. אקוירלה קבילי"א בלע"ז: שוק. הוא העצם המחבר עם הרגל: רכובי. הוא עצם הירך הסמוך לשוק: ירך. הוא עצם השוקיים המתקוע במתנים: אבל מוסרין לו כו'. ר' חייא אתי על המשנה שאומר ולא במרכבה ביחיד: ראשי פרקים. (סיומי) ראשי פרקי' סדה: שלבו דואג. ולאו מיקל את ראשו: ואית דאמרי והוא שלבו דואג. (עליו) סתרי נעיק: סתרי תורה. כגון מעשה מרכבה וספר יצירה ומעשה בראשית והוא בריאתו: לא קשאי. לא זקנתי ובניש לבו דואג: מעשה בראשית ומעשה מרכבה. בריאות הן: כבשונו של עולם. כבוש של עולם כמו ריפה בכבשה דהדי כבשי דרחמנא למה לך ממכי ילאו כבושים: תנינן עד ויאמר אלי וגו'. כגר סכינו עד ויאמר אלי: הן הן מעשה מרכבה. אם ע"כ סכיסם הכל שכיסם ססכי מקראות הללו מהן ואילך כגון חשמל וגו' כמראה הקשת וגו' הן הן שהקפידו עליהם חכמים מלהרצם בפני התלמידים בלרם מראה סכינה: מיתיבי. גרסינן ולא גרסינן מי הוו מעשה מרכבה עד הכא: עד וארא. כעין חשמל ולא הוא בכלל: עד החשמל. עד אותה תיבה והוא בכלל [לידרש]: עד וארא מגמר גמרינן. כלומר היכן עד היכן מעשה מרכבה בכתב לדרוש עד וארא לו עד החשמל ומשם עד ויאמר הן .הן מעשה מרכבה שהקפידו עליהן [חכמים] (*ונ"ב י"ל א"ל לגמור ...עד ויאמר אלי בן אדם לא ליס הן הן מעשה מרכבה וני הוו מעשה מרכבה עד הכא והו לא ותניא עד היכן מעשה מרכבה כו'): נגנז ספר יחזקאל. שיש בסופו בקרבנות דברים שסותרין דברי תורה: גרבי שמן. להדליק (גם בשבת פ"א ובמנחות פ' התכלת): והוה מבין בחשמל. לדרוש תוכו: חיות אש [ממללות]. כשהן ממללות אש יוצא מהדבורים: רצוא ושוב. מלאכים ראשם מתוך רקיע סמוי לתבלה מרלמטין ומכניסות אותן מוזיהת כרלה וסיבה של להב היוצא מפי הכבשן: מפני הכבשן. שסורפין בו אבנים לסיד ונוצץ לשון שברי חרסים הוא שהאור יוצא מבין אבן לאבן כדתנן בעירובין נוהקן מלא על גבי הכבשן שלא ישליק

עיון יעקב

אלא לאב"ד. לאו כדמשמע לאב"ד דוקא קאמר דהא ר"א לא הוי אב"ד אלא כל שמולכין אותו דבר הלכה בכל מקום שראוי לאחוז לאב"ד כדאיתא בשבת פרק אלו קשרים וכיון שההלכה כיסו כמוהו הנגלים ולבו דואג שהוא ירא פן לא יוכל למסור לו ראשי פרקים ועיין במפרשים: אין מוסרין ד"ת לנכרי. עיין בתוס' ומהרש"א מ"ש כאן [illegible] לבית המקדש שאין אין מוסרין ד"ת וזה קאמר אין לגמרין ד"ת לנכרי אבל והוי ומוסר ללמוד עמהן [illegible] דברים התורה אין [illegible] על הקב"ה [illegible] [illegible] פסוקים כתבם [illegible] סורה אין לעיין ולגמור בהם יוסר מבי רק כראשי פרקים בעצמה וכן קודמי בעגמות הנו:

יפליק סכסכים: מבין הדרסים. דרך מזקקי זהב נוקבת כלי חרס נקבים נקבים וטסין אותו על גבי גחלים שהזהב נתון בהם בתוך כתיתת חרסים של לבנה על גבי חרס והזהב יוצא למעלה דרך נקבי הכלי והוא משרי גופים נתכים והסיג הוא יוצא וכנס: מן הצפון. מנבל שהוא בצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה: מאי בעיא התם. למה הלכה לנבל:

תוספות בן בנו של נמרוד הרשע. לא שהיה מזרעו שהרי כתיב וכוש ילד את נמרוד [ולא מצינו אותו מזרע כוש] אלא ע"ש מעשיו שמלך גם הוא בעולם ושלא יהו בישראל כמו נמרוד ששלח ידו באברהם: ורגלי החיות כנגד כולם. יש מגיהים בקדושתא שיסד הקליר ומזה אסר הגה תלונתות לנכאה כף רגל מהם עולות ומהם עשרה ומוהקים הולחיו ולומרי' שכן עולה לפי השנון שנכאן למנין ז' רקיעים וח' אוירים הנא ט"ו פעמים ת"ק והיינו מנין יצרים ש"ר ת"ק וי"ם לסיון שים נו ט"ו פעמים ת"ק. ונתנם מתקיהו שיסד דבריו ע"פ ירושלמי דברכות א"ר לוי מן הארץ ועד לרקיע מהלך ת"ק שנה אמר ר' ברכיה ור' חלבו [בשם ר' אבא סמוקא] גלגל [חמה] מדם רגל חמת כמנין יסרי"ה ראה כמה הוא גבוה למעלה מעולתו כו' משמע [כמנין שיסד] תקעיו וכן כל דבריו שיסד ע"פ ירושלמי והוא מנית ששת נמתחנו כדי לאחות ששה נמלא ירושלמי שהוא היה תנא והוא ר' אלעזר ברבי שמעון דקרו עליה מכל אבקת רוכל תנא קרא קרובן ופייטן וגימיו היו מקדשים על פי סבלותיה שמעולם לא ימד רק קרובן פיוט א' ע"כ: אין מוסרין ד"ת לעכו"ם. הקשה ה"ר אלחנן תיפוק לי דעכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה כדאיתא בפ' ד' מיתות עכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה והמלמדו עובר על ולפני עור לא תתן מכשול וכ"ת בז' מצות דידהו דליתא חייב מיתה כדאמר בגמרא התם והא אמרי' התם דמלוה ללמדם ונפקא לן מהאי קרא אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהן ולוי לא נאמר אלא האדם שאפי' עכו"ם עוסק בתורה וכו' (וי"ל דהיינו קודם שניתנה התורה אבל לאחר שניתנה התורה והתירם להם ילפינן מהאי קרא דאף ז' מצות אסור ללומדם וגם אחר מצאתי פירוש אחר וז"ל) וי"ל דהכא איירי אפילו היכא דאיכא נכרי אחר שרוצה ללמדו דליכא לפני עור לא תתן מכשול כדאמרי' בע"ז המושיט כוס יין לנזיר עובר על לפני עור לא תתן מכשול והיינו דקאי בתרי עברי דנהרא שבלאו נתינתו א"א להביא אליו אבל אי לאו הכי אינו עובר על לפני עור הי"ל אפילו במקום שנכרי אחר רוצה ללמדו דליכא לפני עור מ"מ אסור משום מגיד דבריו וגו' ע"כ: והחיות רצוא ושוב. פרש"י לפי שהן מבהלים עומשם ודכן לדמות לגשלמ שרפים ולחוליה להגה והגילין תור והיינו רצוא ושוב: שלא ימסרו ביד אומה שפלה מסר את בניו. היינו דאמרינן עבפין כל המיצר לישראל נעשה ראש כלומר כגר נעשה ראש קודם שמיצר להם דתנבין אחר שיש להיות מיצר לישראל שלא ימסרו ביד אומה שפילה מסר את בניו: וקוצר כתרים לקונו. מתפלתן של צדיקים הוא עושה עטרות ע"כ:

הדרשן נקבו לבנה וכו'. שמא יקראו בו ומבינין והזוקן אמר להם ר' יהושע בן גמליאל את זה מכם כלם חכמים נחמיה וכי כלם חכמים לסנין כמו זה ע"כ:

מהרש"א אדמה לעליון כו'. לעיל מייתי כתי' כי סלי נוחה ואמרת בלבבך השמי' אעלה גו' אבל אפשר נפרש על רקיע ראשון משא"כ הכא דכתיב אדמה לעליון גו' כמו שהשיב לו על זה והלא מן הארץ עד לרקיע כו' ובין כל רקיע ורקיע ס' למעלה משם כסא הכבוד כו': שהמריד את כל העולם כולו עליו כו'. כמ"ד בפ' כילד מעברין אמרפל שמו ונקרא שמו נמרוד שהמריד כו' והיינו בדור הפלגה כפרש"י בחומש ונבוכדנצר לאו בן בנו היה כפי' התוס' אלא ע"ש שזה נ"כ אמר אעלה על במתי עב גו' וכנמרוד שהמריד במלכותו את דור הפלגה נ"כ לעלות לשמים כמ"ש הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים גו' כמפורש פרק חלק כעלה ונכנס בקרדומות ס' ע"ש והתוספות פירשו בע"א: ורגלי החיות כנגד כולן כו'. עיין פירשו בתוס' ע"פ הקליר ול"נ ח' אוירים היינו מהארץ עד לשמים אויר א' וז' רקיעים ושבעה אוירים בין הרקיעים הרי י"ד וכף רגל ת"ק חשיב ליה אויר והרי ט"ו פעמים ת"ק מיהו

תא דקאמר הכא רגלי חיות כנגד כולן ס' משמע כנגד כל הני ת"ק דנקט ול"נ כף רגל חיות לאו היינו רגלי החיות גם מיסוד הקליר ומזה אסר הכה מתונבעות נראה דבד' חיות שמופלאות את כסא הכבוד משתפי ואת"כ קרני החיות כנגד כולם דנקט הכא הם קרני השור שבכסא דנשאר החיות לא שייך קרני: אל ירכתי בור כו'. ר"ל נשמתו אל שאול שהוא גיהנם תורד וגופו אל ירכתי בור ולא קאמר אל בור אלא אל ירכתי בור כמפורש בקרא ואתה השלכת מקברך גו' שלא יהיה נקבר בקברו אך שיהיה נשלך מחוץ לבור דהיינו לירכתי בור: אלא לאב"ד כו'. היינו ליחיד בדורו ויש לדקדק דהילך אר"י בסמוך לר"א תא אגמרך במעשה מרכבה והא ר"א לא היה אב"ד ואליבא דקאמר ולכל מי שלבו דואג ניחא דר"א ודאי לבו דואג היה אבל לאידך לישנא בתרא דקאמר והוא שלבו דואג דבעי תרתי קשה דר"א לאו אב"ד היה וי"ל דשלא מלתא דהכא לא איירי אלא בגם במי שאין חכם ומבין מדעתו דמ"מ באב"ד ובמי שלבו דואג מוסרין לו ר"פ אבל מי שחכם ומבין מדעתו מוסרין לו גם מעשה מרכבה גופה ור"א דלקמן חכם ומבין מדעתו היה והכי מוכח מתוך הסוגיא: אין מוסרין דברי תורה לעכו"ם כו'. לא קאמר אין מלמדין תורה לעכו"ם דהא ודאי בשבע מצות דידהו מלמדין אותן ובשאר מצות התורה עכו"ם העוסק בהם חייב מיתה אלא דהכא בלומד מעצמו דאין מוסרין לעכו"ם היינו טעם וסוד המצות ואפילו בשבע מצות שלהם אין מוסרין להם סודן וטעמן וע"ז מייתי ליה מקרא דכתיב מגיד דבריו ליעקב וגו' טעם חקים ומשפטים גומר דהיינו חוקים ומשפטים של דת האלהית ולא כן עשה לכל גוי דגם משפטים ודת הנימוסית שלהם שחייבים לקיים שהדינין הוא א' מז' מצות שנצטוו בני נח מ"מ בל ידעום טעמם וסוד שבהם וזה יתיישב קושית התוס' בשם ר"ת: א"ל לא קשאי כו'. מכאן תשובה לאותן אנשים שבדור הזה שמתגלים כל ימיהם בחכמת הקבלה גם בילדותם אם החכמה היא חכמת הקבלה אינה מגעת במעשה מרכבה לא ידענו למה לא הוזכרה זו החכמה בשום מקום לא במשנה ולא בתלמוד ובתוספתא ובמכילתא ובספרא ובספרי ולפי הנראה שחכמה זו מגעת למעלה ממעשה מרכבה ויותר ראוי להסתירה ולא לגלותה ובפ' ר' יוחנן אמרתי בזה ע"ש לענין ביד הדורשים בחכמה זו ברבים גם בסוד השם ע"ש: מרי רבך כו'. גם אתה ראינו שהיו מרחקין עצמן מללמוד גם ללמד חכמה זו ובקל דהא ר"א את ר' יוחנן שא"ל לא קבלי ולר' אסי דהא ואמר ליה לי זכאי כו' ורב יוסף דהוה תני דפומבדיתא מללמדן וא"ל דתניא בהו דבש וחלב גו': סבי דפומבדיתא כו' א"ל לגמר לן מר מעשה מרכבה כו'. סבי דפומבדיתא מפורש בסנהדרין שהם רב יהודה ורב עינא ור"ל לגמר לן היינו לכ"א ביחידות כדתנן במתני' דאפי' לחכם ומבין מדעתו אין דורשין אלא ליחיד. וא"ל **תניא בהו דבש וחלב תחת** לשונך. ר"ל דקרא נופת תטופנה שפתותיך כלה אדרש בקרא כלה בכ"מ ואמר נופת תטופנה שפתותיך בתורה נדרש כלה לך שפי זהיר שיהיו דבש וחלב כו' שהן סודות ומעשה מרכבה יהיו תחת לשונך ולא יצאו מחוץ לשפה להשמיע לרבים ור"א אמר והכא כבשים ללבושך גומר כגר מפורש בכ"מ שכל ספר משלי משל הוא ומכתו על המושכל והכי קראי דלעיל מיניה ידוע תדע פני צאנך גו' שנמשל על התלמידים ושית לבך לעדרים ללומדים שיתנו ואמר לרב ולתלמידיו שלא יהיו מתגאים בלמודם כי לא לעולם חסן ואמר גלה חציר גו' המשל במגלה של התורה ומקיים בה בנסתר התורה שהם כבשים כל עולם יהיה תחת לבושך משל שתסתיר אותן ולא תגלה אותן לאחרים: תנינן בהו עד ויאמר אלי גו'. יש לדקדק דמשמע דמעשה מרכבה הם פרשיות דתחלת יחזקאל וכיון דתנו בהו הכי סבי דפומבדיתא עד ויאמר אלי בן אדם גו' וזה בקשו

מותר ללמוד עד שהרי פה קיים ענין מעשה מרכבה וליכא לנו"ד בסיום שיהיה מכאן ואילך מעשה מרכבה וי"ל דהא דקאמרי דתכין בהו עד ויאמר אלי נותר הייט דידעי ביה בראשי פרקים ואם בקשו ממש לגמור ממנו כולה מלתא כו"ם ליגמר לן מר מעשה מרכבה כו' והוא שא"ל הן הן מעשה מרכבה ר"ל דדי להם בכך בר"פ: עד וארא בתי"א כו' עד החשמל כו'. תרוייהו סוגו לאחי קרא ואורח בענין חשמל נותר אלא דלמ"ד עד ואורח הייט דעולת חשמל לא הוה בכלל ולמ"ד עד חשמל הוה בכלל כפרש"י ומיהו מלת חשמל כתיב נ"כ בר"פ דמעשה מרכב' דכתיב ומתוכה כעין החשמל גו' וי"ל דהכא לא נתכוין אמלה חשמל לחוד אלא אסולה האי קרא חשמל כמראה אש בית גו': אם זה חכם דכל חכמים כו'. ר"ל אם זה הקטן חכם כל הקטנים חכמים דלגדולים אין לחוש כדאמרינן לעיל שאני יונקא דלא מטי זימניה: להיכן אזל כו' שהלך לכבוש כו'. כ"ה הגירסא גם בילקוט וי"ל כיון דהוזכר ביאתו של הרוח שהיה מלפון אמאי לא הוזכר להיכן הליכתו וקאמר דהליכתו לכל העולם לכבוש כו' ותפרש"י אלו בני התם למה הלכה לבבל עכ"ל לא ידעתי להולמה: שלא יאמרו האומות כו'. ר"ל גם אם זכה נבוכדנצר הרשע למשול על ישראל בשביל ג' פסיעות כדאמרינן פרק חלק מ"מ במה זכה כ"כ לכבוש את כל העולם שלא יאמרו ביד אומה שפלה כו' פרש"י בספר יחזקאל שכשדים אומה שפלה הוא שנאמר זה עם לא היה וגומר ומטעם זה כל המיצר לישראל נעשה ראש כדאמרינן במסכת גיטין ועיין בתוס': מי גרם כו'. דבתר הך ענינא דמעשה מרכבה כתיב ויאמר וגו' שולח אני אותך אל בני ישראל אל גוים המורדים וגו' משמע להו אל גוים נכרים ממש שבני ישראל המה הגורמים ליתן ממשלה כל כך לנכרים המורדים וגומר (וכ"ה בתרגום לית עממיא סרבניא): ברוך כבוד ה' ממקומו מכלל דמקומו ליבא כו'. גם מה שאמרו הוא מקומו של עולם ואין עולם מקומו הייט מצד פעולותיו והיינו מלא כל הארץ כבודו ומצד פעולותיו נ"מ גילוי שכינתו יתב' ב"ה הוא במקום מיוחד כדכתיב ממקומו ומשמע דליכא דידע אותו מקום:

י ס"ס **אמר** (רב) [רבא] כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיה למה יחזקאל דומה לבן כפר שראה את המלך למה ישעיה דומה לבן כרך שראה את המלך אמר ר"ל מ"ד (שמות טו) אשירה לה' כי גאה גאה שירו למי שמתגאה על הגאים דאמר מר מלך שבחיות ארי מלך שבבהמות שור מלך שבעופות נשר ואדם מתגאה עליהם והקב"ה מתגאה על כולם ועל כל העולם כולו. כתוב אחד אומר (יחזקאל א) ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתן ופני שור מהשמאל לארבעתן ופני נשר לארבעתן. (שם) וכתיב וארבעה פנים לאחד פני האחד פני הכרוב פני הב' פני אדם והג' פני ארי' והד' פני נשר ואילו שור לא קא חשיב ליה אמר ר"ש לקיש יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבש"ע אין קטיגור נעשה סניגור מאי כרוב א"ר אבהו כרביא שכן קורין בבבל לינוקא רביא א"ל רב פפא לאביי אלא מעתה דכתיב פני האחד פני הכרוב והב' פני אדם והג' פני אריה והד' פני נשר היינו פני כרוב היינו פני אדם (אדם וכרוב חד הוא) אפי רברבי ואפי זוטרי כתוב אחד אומר (ישעיה ו) שש כנפים שש כנפים לאחד וכתוב א' אומר (יחזקאל א) וארבעה פנים לאחת וארבעה כנפים לאחת להם ל"ק כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול שנתמעטו כנפי החיות הי מינייהו אימעוט א"ר (חנינא) [חננאל] אמר רב אותן שאומרות בהן שירה כתיב הכא (ישעיה ו) בשתים יעופף וקרא זה אל זה ואמר וכתיב התם (משלי כג) התעיף עיניך בו ואיננו ורבנן אמרי אותן שמכסות בהן רגליהם שנאמר (יחזקאל א) ורגליהם רגל ישרה אי לאו דאימעוט מנא הוה ידע דילמא דגלאי ואחוי ליה דאי לא תימא הכי ודמות פניהם פני אדם הכי נמי דאימעוט אלא דגלאי ואחוי ליה ה"נ דגלאי ואחוי ליה הכי השתא בשלמא אפיה אורח ארעא לגלויי קמיה רביה אלא כרעיה לאו אורח ארעא לגלויי קמיה רביה. כתוב אחד אומר (דניאל ז) אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבון קדמוהי יקומון וכתיב אחד אומר (איוב כה) היש מספר לגדודיו לא קשיא כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול שנתמעטה פמליא של מעלה. תניא רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי אלף אלפין ישמשוניה מספר גדוד אחד ולגדודיו אין מספר ורב ירמיה בר אבא אמר אלף אלפין ישמשוניה לנהר דינור שנאמר נהר דינור נגיד ונפיק מן קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה [תנומר] מהיכן נפק (אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב) מזיעתן של חיות ולהיכן שפיך אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב על ראשי רשעים בגיהנם שנאמר (ירמיה כג) הנה סערת ה' חמה יצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול ורב אחא בר יעקב אמר על אשר קומטו שנאמר (איוב כב) אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם תניא אר"ש החסיד אלו תשע מאות ושבעים וארבעה דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבדור ורב נחמן בר יצחק אמר אשר קומטו לברכה הוא דכתיב אלו תלמידי חכמים שמקמטים את עצמן (משינה) על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מגלה להם סוד [הנהר] לעולם הבא שנאמר נהר יוצק יסודם: א"ל שמואל לחייא בר רב בר

עין יעקב

כל מה שראה יחזקאל. נראה דלאו דוקא שלא ישעיה ששמעה כיון שמראה יחזקאל הן הן מעשה מרכבה ומשליח בשפעי אף שהוא ג"כ ראה מראות כי מאמר שלא ראה מרכבה כמו יחזקאל לבן כפר דלמרכבה מעלות ישעי' עדיף לפי דרך שהיו ירושלים נבגינה: למי שמתגאה על הגאים. אף דודאי אין נאוה לפניו כי אם. את דבר הקשה סכינתו על הפנה אך על דרך עם עקם מהשכל ועם כבר סהגדר: יחזקאל ביקש עליו רחמים והסבו נכרות. כי יחזקאל נקרא בסוד סוד הדר לו וקרני ראם קרניו [illegible] אותן שאומרות שירה כהן. [illegible] [illegible] והן הן עזי פנים שבדור [illegible] ר"נ נחמן אשר קומטו לברכה הוא [illegible] אשר קומטו לזמן קדם ובריאה מן העולם [illegible] קומר רב נחמן אשר קומטו לברכה ולא נצרך נקללה כאשר אתה סובר וק"ל:

בר אוריין תא אימא לך מילתא מהני מילי מעלייתא דהוה אמר אבוך כל יומא ויומא נבראים מלאכי השרת מנהר דינור ואומרים שירה ובטלין שנאמר °חדשים לבקרים רבה אמונתך ופליגא דרבי שמואל בר נחמני דא״ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל דבור ודבור שיוצא מפי הקב״ה נברא ממנו מלאך אחד שנא׳ °בדבר ה׳ שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם כתוב אחד אומר °לבושיה כתלג חיור ושער רישיה בעמר נקא וכתיב °ראשו כתם פז ונומר שחורות כעורב לא קשיא כאן בישיבה כאן במלחמה דאמר מר אין לך נאה בישיבה אלא זקן ואין לך נאה במלחמה אלא בחור כתוב אחד אומר °כרסיה שביבין דינור גלגלוהי נור דליק וכתוב אחד אומר °עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב לא קשיא אחד לו ואחד לדוד דתניא אחד לו ואחד לדוד דברי ר׳ עקיבא אמר לו רבי יוסי הגלילי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול אלא אחד לדין ואחד לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת״ש (דתניא) אחד לדין ואחד לצדקה דברי רבי עקיבא אמר לו ר׳ אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל אגדות כלך מדבותיך °ולך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואי לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו שנא׳ °כה אמר ה׳ השמים כסאי והארץ הדום רגלי. כי אתא רב דימי אמר י״ח קללות קלל ישעיה הנביא את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם מקרא זה °ונגש העם איש באיש ואיש ברעהו ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד י״ח קללות מאי נינהו דכתיב °כי הנה האדון ה׳ צבאות מסיר מירושלים ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקוסם וזקן שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשי׳ ונבון לחש ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם. משען אלו בעלי מקרא משענה אלו בעלי משנה כגון רבי יהודה בן (בתירא) [תימא] וחבריו פליגי בה רב פפא ורבנן חד אמר שש מאות סדרי משנה וחד אמר שבע מאות סדרי משנה כל משען לחם אלו בעלי גמרא שנאמר °לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי כל משען מים אלו בעלי אגדות שמושכין לבו של אדם כמים באגדה. גבור זה בעל שמועות (ד״א זה המתגבר ביצרו) איש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה שופט זה דיין שדן דין אמת לאמתו נביא כמשמעו קוסם זה מלך שנאמר °קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו. זקן זה שראוי לישב בישיבה שר חמשים אל תקרי שר חמשים אלא שר חומשים °שיודע לישא וליתן בה׳ חומשי תורה. דבר אחר שר חמשים כדרבי אבהו דא״ר אבהו מכאן שאין מעמידים מתורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה. נשוא פנים זה שנושאים פנים לדורו בעבורו למעלה כגון רבי חנינא בן דוסא למטה כגון רבי אבהו בי קיסר. יועץ זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים. חכם זה תלמיד המחכים את רבותיו. חרשים זה שנעשו הכל לפניו כחרשים בשעה שפותח בדברי תורה ונבון זה המבין דבר מתוך דבר לחש זה שראוי למסור לו דברי תורה שניתנו בלחש. ונתתי נערים שריהם [א״ר אלעזר] אלו בני אדם שמנוערים מן המצות. ותעלולים ימשלו בם. אמר רב אחא בר יעקב אלו תעלי בני תעלי ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנער הזקן מאי ירהבו הנער בזקן יבואו בני אדם שמנוערים מן המצות וירהבו במי שמלא מצות כרמון. מאי והנקלה בנכבד יבאו מי שחמורות דומות להם כקלות וירהבו במי שקלות דומות עליהם כחמורות אמר רב קטינא אפילו בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו ממנה אנשי אמנה שנאמר °כי יתפוש איש באחיו בית אביו שמלה לכה קצין תהיה לנו דברים שבני אדם מתכסין בהם כשמלה ישנן תחת ידיך °והמכשלה הזאת מאי והמכשלה הזאת דברים שאין ב״א עומדים עליהם אלא א״כ נכשלו בהן ישנן תחת ידיך (קצין תהיה לנו) °ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש אין ישא אלא שבועה שנא׳ °לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא לא אהיה חובש מאי לא אהיה חובש לא (אהיה) [הייתי] מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ואין שמלה שאין בידו לא מקרא ולא משנה ולא גמרא. ודילמא שאני התם דאי אמר להו נמירנא אמרו ליה אימא לן הוה ליה למימר גמר ושכח ומאי לא אהיה חובש לא אהיה חובש כלל איני והאמר רבא

עיון יעקב

[illegible]

רבא לא חרבה ירושלים עד שפסקו ממנה אנשי אמנה
ישעיה ט שנאמר °שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו
ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש
ע"ב אמונה ואסלח לה ל"ק *הא בדברי תורה הא במשא
ובמתן בדברי תורה הוו במשא ובמתן לא הוו: ת"ר
מעשה בר' יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור (ויוצא
מירושלים) [והיה מהלך בדרך] והיה ר' אלעזר בן ערך
תלמידו מחמר אחריו ללמוד תורה מפיו אמר לו רבי
שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה אמר לו בני לא כך
שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם מבין
מדעתו א"ל רבי הרשני לומר לפניך [דבר אחד] (ממה)
שלמדתני א"ל אמור מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מן
החמור ונתעטף וישב על אבן אחת תחת הזית א"ל רבי
מפני מה ירדת מן החמור אמר לו אפשר אתה דורש
מעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו
ואני ארכוב על החמור מיד פתח רבי אלעזר בן ערך
ודרש במעשה מרכבה ירדה אש מן השמים (וסבבה)
[וסכסכה] את כל האילנות שבשדה פתחו כל האילנות
תהלים קמח ואמרו שירה מה שירה אמרו °הללו את ה' מן הארץ
תנינים וכל תהומות וגו' עץ פרי וכל ארזים וגו' הללויה
דה"א טז (וי"א שירה זאת אמרו °אז ירננו עצי היער) ואף מלאך
נענה מתוך האש ואמר ודאי הן הן מעשה מרכבה עמד
ר' יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' אלהי
ישראל אשר נתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור
ולדרוש במעשה מרכבה באלעזר בן ערך יש נאה
דורש ואין נאה מקיים ויש נאה מקיים ואין נאה דורש
אבל אתה אלעזר בן ערך נאה דורש ונאה מקיים
אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלציך
וכשנאמרו הדברים לפני רבי יהושע היה הוא ור' יוסי
הכהן מהלכין בדרך אמרו אף אנו נדרוש במעשה
מרכבה פתח רבי יהושע ודרש במעשה מרכבה ואותו
היום תקופת תמוז היתה ונתקשרו שמים בעבים ונראה
כמין קשת בענן והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין
לשמוע מעשה מרכבה כבני אדם שמתקבצין ובאין
לראות במזמוטי חתן וכלה הלך רבי יוסי הכהן וספר
הדברים. לפני רבי יוחנן בן זכאי אמר אשריכם ואשרי
יולדתכם אשרי עיני שכך ראו אף אני ואתם בחלומי
מסובין היינו על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן
השמים (ואמרו) עלו לכאן טרקלין גדולים מוכנים לכם
ומצעות גדולות מוצעות לכם אתם ותלמידיכם ותלמידי
תלמידיכם מזומנין לכת שלישית איני והא תניא ר' יוסי
ברבי יהודה אומר שלש הרצאות הן רבי (יוסי הכהן)
[יהושע] הרצה דברים לפני רבי יוחנן בן זכאי ר' עקיבא
הרצה דברים לפני רבי יהושע (רבי חנינא) [חנניא] בן
חכינאי הרצה דברי' לפני ר"ע ואילו ר' אלעזר בן ערך לא

קא חשיב לי' דארצי וארצו קמיה קא חשיב דארצי ולא ארצו קמי' לא קא חשיב איני והא (ר' חנינא) [חנניא] בן חכינאי דארצי ולא ארצו קמי' וקא חשיב לי' אלא דארצו מיהא קמי' מאן דארצי (הוה קא חשיב):

ראה ישעיה. כשנתנה עליו רוח הקדש כמו שכתוב וראיתי את ה' יושב על כסא וגו' אלא שלא בא לפרש את הכל שהיה בן מלכים וגדל בפלטרין וכן כדרך הרואה את המלך אינו נבהל ואינו תמה ואינו בא לספר: **מלך שבחיות ארי וכו'.** ואלו ארבעתן בכסא והוא למעלה מהן: **אין קטיגור נעשה סניגור.** (וכל) אינו צריך שתזכיר מרכבותיך החטאים עליהן [ושור קטיגור [סוף קטיגור סוכה] מה' קורא תגר סניגור עלין יושר פני תגרת: **כרביא.** כפני תינוק: **היינו פני כרוב היינו פני אדם.** מה הן כ"ג ומה הן פני אדם וכי לא אחד הם: **אפי רברבי אפי זוטרי.** האחד פני תינוק והאחד פני גדול: **(כתוב אחד אומר שש כנפים וכתוב אחד אומר ארבע כנפים.** לשון זה בחיות הם השרפים מכל מקום מתפרשא שגם החיות להם שש כנפים כמו השרפים): **כאן שבית המקדש קיים.** בימי ישעיה היה בית המקדש קיים במקומו ובימי יחזקאל כבר הגיע הזמן שיחרב בקרוב והמשמעות פמליא של מעלה: **ובשתים יעופף.** וסמיך ליה וקרא זה אל זה אלמא הכך כיכו דאמרי בהו שירי שמקלסים בקול כנפיהם ובהכך כתיב ואינה גבי שהביט עינך: **(תוספות לבן כפר שראה את המלך.** בן כפר באומר ראיתי את המלך אין מאמינין אותו לפי שאין דרכו של מלך להיות בכפר לריך הוא לומר ראיתי פלוני ופלוני השרים עמו פלוני ופלוני משרתיו כדי שיאמינו לו כן יחזקאל ראה את המרכבה על נהר כבר הוצרך לפרש כל סדר המרכבה אבל ישעיהו ראהו יושב על כסא דשמיא לא הוצרך לפרש): **[כאן בזמן שאין וכו'.]** בימי דניאל כבר נחרב הבית כביכול אף כלפי לגא שסביבות החקקה לומר כך שמו נבהר ודם שאמה יכול לומר בו מישעו: **אלף אלפין.** הוא מספר כל גדוד וגדוד אבל אין מספר שמה גדודים יש: **לנהר דינור.** דהאי קרא גבי נהר דינור כתיב: **על אשר קומטו ולא עת.** על תשע מאות ולרבעים ושבעים דורות שהעביר הקב"ה מן העולם קודם מתן תורה ולא נראם כרקפטי לקמן ומתן בגיהנם (לפסוקים) ועליהם נופל שנאמר [בזן] ונהר יולק יסודם והיינו נהר דינור שמולק עליהם: **קומטו להבראות.** (עלו במחשבה) כמזו להבראות לכון ותקוממי לנגד הים: **קודם שנברא העולם.** גזר עליהן להבראות שיעלו קודם מתן תורה לקיים מה שנא' דבר לוה לאלף דור ראוים שיהא תורה ניתנת לסוף אלף דור כשראה שאין העולם מתקיים בלא תורה עמד ונתן מן העולם והקדים מתן תורה לעשרים ושש דורות מאלף עד נשאר ד' כ"ו: **רבה אמונתך.** רבים המלאך עליהם: **כרסיה.** משמע כסא אחד: **כורסוון רמיו.** שני כסאות האקם לישב עליהם: **(אחד לו ואחד לדוד.** בסנהדרין פרק רביעי): **שכינה היל.** להושיב אדם אצלו: **כלך מדברותיך.** חדל מדגרין עד שתגיע בנגעים ואהלות שהן (עמקי הלכה) [הלכות עמוקות]: **קלל ישעיה**

עיון יעקב

הא ברי"ש. משמע דיותר היו אנשי אמונה בתורה [illegible] **תרישני** לומר דבר אחד שלמדתני. [illegible] **וכשנאמרו** הדברים לפני ר' יהושע. [illegible]

ישעיה את ישראל. כלומר התנבא עליהם יותר פורענות: **ירדבו.** יתגאו: **שש מאות סדרי משנה.** הוו ניחוסם: **להם אלו בעלי גמרא.** שיש לסמוך על שואלתם כשורכה שלהם: **בעל שמועות.** ששמע הלכות פסוקות מרבותיו ומחזרם ונכונות בפיו: **ראוי לישב בישיבה.** ליטול ממנו עצה בכל דבר חכמה: **כדרבי אבהו.** להעמיד לפניו תורגמן לדרוש ברבים: **למעלה.** שמלין פנים לדוד בעבורו שהכל הולך בזכותו: **כגון רבי חנינא בן דוסא.** כדאמרינן בעלמא כל העולם לא ניזון אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש: **למטה.** שבני אדם מכבדין אותו בשבילו: **רבי אבהו.** שהיה חשוב בבית המלך כדאמרינן בסנהדרין דהוה נפקין לאפיה דבי קיסר [נשים וכו'] (ומזמן ליה): **שראוי למסור לו וכו'.** כמו לא בא ולבו דואג בקרבו: **תקלא.** מכשול: **כי יתפש איש באחיו.** הכתוב הזה מגנה אותן לומר שלא היו יודעין להשיב לשואלין בדבר הלכה: **שבני אדם מתכסין בהן.** (שהיו מגלין שלא יבאו להם לפי שלא היו בקיאין בהם: **ישנן תחת ידיך.** כלומר אתה בקי בהן: **אא"כ נכשל בהן.** כשהתלמיד נכשל בשמועתו פעם ראשונה ושנים אין כחו לב לעמוד על שמועתו: **לא אהיה.** אכי תנא לפתח: **ודילמא.** הא לא משום דלאו בקי אמינא הכי אלא משום דלא אמר גמירנא הוא אמר ליה אימא בן זומא לא ידע (גם זה צ"ע כצ"ל כתבי): **תקופת תמוז היתה.** שאין דרך להתקשר פנים בגנים: **במזמוטי חתן.** מיני שחוק משמחין (לפניו) [לפניהן]: **וסיפר דברים.** שלנו: **לבת שלישית.** [של] ג' כתות שיושבות לפני השכינה: **הרצה דברים.** הרס מעשה המרכבה: **דארצי וארצו קמיה.** שהרצה לפני אחרים ואחרים הרצו לפניו (והיינו ר' אלעזר בן ערך לא אחרים הרצו לפניו ולא הוא הרצה לפני מי שאחר והרצה לפני אחרים וחנינא בן חכינאי אם לא הרצו אחרים לפניו הוא הרצה לפני מי שאחר והרצה לפני אחרים לכך הוצרך לאשמוע כאן ומשום ר' עקיבא להודיע שהוא הרצה ואחרים הרצו לפניו אבל ר' אלעזר לא אחרים הרצו לפניו ולא הוא לפני מי שהרצה לפני אחרים): [לשון רש"י נמי **דארצי מידא קמיה מאן דארצי.** אם לא הרצו אחרי לפניו הוא הרצה לפני מי שאחר והרצה לפני אחרים. לכך הוצרך לאשמועינן כאן משום דר' עקיבא להודיע שהוא הרצה ואחרים הרצו לפניו אבל ר"א לא אחרים הרצו לפניו ולא שהוא הרצה לפני מי שהרצה לפני אחרים]:

פי' תוס' ב"פ ב"ר [illegible]

תוספות מזיעתן של חיות ויוצאין ממנו מלאכי השרת ואומרים שירה ומיד נשרפין. כדאמרינן בסמוך והכי אמרינן במדרש שנבראו מלאכים בכל יום ואומרים שירה והיינו דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך לפי שהמלאכים הקבועים ממתינין זה את זה לומר שירה כאחד כדכתיב וקרא זה אל זה ואמר. והאי שתקנו ביוצר של שחרית כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול ונותנין רשות זה לזה כלם כאחד עונים אבל אלו חדשים שנבראים בכל יום א"א קודם על הסדר שאין יודעין הדרך וממהרין לשורר ונתחייבו כליה ונשרפין מיד ועליהם תקנו יוצר משרתים שבורא אותם ומיד אומרין שירה ונשרפין. ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם אלו הם משרתיו הקבועים ועומדים לעד: אשר קומטו ולא עת. פרש"י אלו תתקע"ד דורות שקמטם לגיהנם ולא נהירא כי עביד דינא בלא דינא וכי מה פשעו להיות בגיהנם אלא נפש הקב"ה שהיו עתידים להיות רשעים ושתלן בכל דור ודור ונתחייבו בגיהנם אחר שנבראו ע"כ:

הדרושין מתוק בירושלמי ביום שפתח ר' אלעזר בן ערך במעשה מרכבה ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור אמר אינו בדין שאהיה רוכב ושומע כבוד קוני הלכו וישבו להם תחת האילן וירדה אש מן השמים והקיפן והיו מלאכים מקפצין לפניהם כבני חופה המשמחים לפני חתן נענה מלאך אחד מתוך האש ואמר כדברך אלעזר בן ערך כן הן מעשה מרכבה מיד פתחו כל האילנות כולם ואמרו שירה אז ירננו כל עצי יער והכא גרסינן להו מלאך אחד מתוך האש ול"ג מלאך [illegible] והיינו פרק אלו:

מהרש"א לבן כפר כו'. עיין פרש"י ותוספות ועוד נראה לפרש ע"פ מ"ש פרק הרואה מלבושא דארעא כעין מלבושא דרקיע ולפי שהיה ישעיה בן כרך ונתגדל בירושלים בין מלכים כדאמרינן דאמוץ ואמציה אחים הוו והיה רגיל במלבושא דארעא לא היה מתמיה כל כך במלבושא דרקיעא משא"כ יחזקאל שהיה בן כפר מכפרים אשר בענתות ולא היה רגיל גם במלבושא דארעא ולכך תמה כל כך במלבושא דרקיע: **והקב"ה מתגאה כו'.** לפי שהיה גם האדם בכלל גאה גאה שהוא מתגאה על הגאים שהם ארי ושור ונשר והאדם והקב"ה מתגאה על כלם כי סמך אסיפא דקרא סוס ורוכבו רמה וגו' דהיינו האדם שמתגאה ורוכבו על הסוס שהקב"ה מתגאה עליו להמליך גם רוכבו שהוא האדם וגם נראה שכבר הסוס עיין מ"ש פ' ע"פ בני דגרים במכילתא בסוס דרחמו גסה והיינו סוס שמתגאה ורוכבו שמתגאה עליו שהקב"ה מתגאה על כלן להטליכן בים: **קטיגור כו'.** לפי שהמלאכים וכל צבא השמים שעומדים לפני ימי ב"ה יש מימינים מלמדים זכות בדין של אדם ויש משמאילים מלמדים חובה כמפורש כל זה בבגמרא שכיחא לאחאב וע"כ אמר ד' חיות יש מלמדים זכות מימין דכתיב ופני אריה פניהם ופני אדם ופני אריה אל הימין ונשר אבל גבי פני השור כתיב פני השור מהשמאל דהיינו מלמד חובה וע"כ בקש יחזקאל רחמים והפכו לכרוב שאמר ג"כ מרת אדם שינקם רחמים ג"כ על ישראל שנקראו אדם אתם ונשר וע"פ שהדרש שהאבות הם המרכבה יש לבאר בזה כי כבר אמרו מרת יעקב חקוקה תחת כסא הכבוד ומרת אדם אפי תרתי רמז על אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים ונשר והכתוב הוא אפי יומרי בל חרס רמז על יצחק וכה"ג אמרי' פרק הגזל בתכבע על אברהם מרת אברהם זקן עלד אחד ומרת יצחק בחור עלד אחד: **היסמניידו איטעים כו'.** פי' דניסטניה מכוכם באותן שש כנפים בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף כו' והא קאמר דהי מינייהו מסני זוגות איטעניו בשעת חורבן. וקאמר אותן שאומרות שירה כו'. ומטעם דאיטעוס השירה לפני יתברך בחורבן שמקרש אבל לגייר אותן שמכסים רגליהם איטעניו לא ידענא מה טעם דאיטעניו בשעת חורבן הביא אותן שמכסי רגליהם ולפי שאודרש דבשתים יכסה רגליו לפי שהם כבף רגל סעגל שלא להזכיר עון עגל כיאה דבשעת החורבן הזכיר עון עגל שנאמר וביום פקדי ופקדתי וגו' ולכך איטעניו אותן כנפים שמכסים הרגלים אבל לפי סוגית הלומדים נראה הטעם לכשות הוא כדאמר כרעיה לאו אורח ארעא לגלויי קמיה רבים תדיר: [**ישמשוניה לגדוד** אי וכו'. וכן ורמז רמון וגו' מספר גדוד א' וחלקם הכתוב לג' כתות לפי ענינם אלו ישמשוי. ואלו יקומון לפניו דרך כבוד רשי"א]: **מזיעתן של היות** כו'. סמך אקרא דלעיל מיניה כרסי' שביבין די נור ונהר דינור נגד כל החיות שמשולות הכסא כמפורש במרכבה דיחזקאל דמות החיות מראיהן כגחלי אש וגו' והיינו שאמרו לינו וממש אלא לגבר את האדם כלומר מזיעת מתה שמשולת הכסא ובגיד ושפיך על ראש הרשעים כי ונחית ממה ילאה וגו' דהיינו הזיעה שאמות שיולאות מהחיות: **על אשר קומטו.** עיין פרש"י אין רצון שהשבינך יקן העולם ומשם דא"כ לא תכלו כלל ועל מה כרוז אלא שהשבינך לו קודם מתן תורה ושתלן בכל דור כו' ועל מה שמשך רשעה בכל דור ודור שפיר כרוז וכה"ג כתבו התוס' לפי גרסת הספרים: ודן

חן עוז פנים כו'. ר"ל דור כאמר על י' פנים ואמר שלא שתמן הקב"ה
*עשרים (קיא הרבה) מתן בדור אחד בלא שם קיום לדור שהוא עפני רשעתן אבל שתמן ושתן עקלה עמן בכל דור ודור שלאסר שיתקיים הדור ההוא בזכותן: אשר קומטו לברכה כו'. לפי שדרש דקאי על רשעים יהיה ולא עת מחובר למעלם וע"כ אמר קוממ מלסברהום בעתם שינו קודם מתן תורה ובכרתו אח"כ בלא עתם בכל דור ודור אבל לדרש זה דאשר קוממו לברכה נראה דולא עת שהוא מחובר למעים וה"ק אשר קוממו שמקמטין עצמן בעולם הזה שהוא עולם השכי ועתי הוי בעולם הבא שהוא בלא עת שהוא עולם אחכי ועתי יהיה זוכה לגלות להם הקב"ה את סודו שנאמר נהר יולק ונומר והוא רמז לתענית נפשיי שיהיה לצדיקים בעולם הבא כמ"ש בתעניות גבי רבי אלעזר בן פדת יהיבנא לך לעלמא דאתי י"ג נהרי דמכי אפרסמון דמתנכנת בהו: שנאמר הדשים לבקרים וגו'. דפי' בבקר של כל יום דדרך לא טמר שירה מ"מ ברן יחד כל כוכבי בקר וגו' מתחדשות מלאכים לומר שירה ואמר בזה רבה אמונתך ר"ל אמונת כבריאה שהקב"ה ברא העולם והרי הוא מחדשו בכל יום אף במלאכים וע"ז תקנו ביוצר ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה כו' ואמר נ"כ במלאכים יוצר משרתים ואמר ומשרתיו כו' כלומר בכל יום בורא חדשים כו' כמ"ש שהוסי: שנאמר וברוח פיו כל צבאם. לפי פשוטו דקרא לצבא השמים הם כוכבים ומזלות אבל מדמיכה נבי כל צבאם וברוח פיו עשמע דצבאות הרוחנים משתמי קרא והם המלאכים ומיהו פשטיה דקרא בתחלת בריאת עולם משתעי ומכאן הא דכל דבור שיוצא מפי כו' וי"ל דסמיך מפי אדרשה דלעיל חדשים לבקרים כאמר שבכל יום מתחדש בריאת מלאכים ולא פליג אלא הכא דקאמר לעיל דמנהר דינור נבראין בכל יום ורבנן קאמר דמרוח פיו של הקב"ה נבראים בכל יום וכן נראה מדברי התוספות: ליק כאן בישיבה כו'. דההוא קרא בדניאל בישיבה קמשתעי כדכתיב ברישא דקרא ועתיק יומין יתיב לבסוף כתיב נומר אבל ההוא קרא דכתיב בשירים דמשתעי על סרוב בילאת מצרים שנדמה להם כגבור במלחמה כמ"ש ה' איש מלחמה וגו': כורסיה כו' ועד די גומר אחד לו ואחד לדוד כו'. בחד קרא כתיבי ור"ל קודם שהתחיל להתכבא על אדרן היה הרבינעים אמר עד די כורסון רמית נר' שהקב"ה יכין לו כסא וגם לדוד כסא דהיינו למלך משיח כמשות בסוף סנהדרין מד די קטילת חיותא נר' ואתו עם ענני שמיא כבר אנש גומר ולית יהב שולטן ויקר ומלכו נר' ואמר בהאי קרא נם שיכין שתי כסאות להיות מוכן אח"כ כסא א' למלך המשיח מ"מ עכשיו עתיק יומין לחוד יתיב על כורסיה לדון במשפט כל האומות וקאמר ליה ר' הגלילי עד מתי אתה עושה שכינה חול שיטלו כסא של דוד עם כסא הקב"ה אלא דהני כסאות יכין הקב"ה אחד לישב עליו הוא לדון את האומות ואחד לעשות צדקה עם ישראל וקאמר דעתיק יומין יתיב ברישא על אותו כורסיא לדון את האומות מקודם ואחר כך יתיב על כסא של צדקה לישראל דכן מפורש שם עד די קטילת חיותא גומר ואתו עם ענני שמיא כבר אנש גר'. וקאל"ל ראב"ע. עקיבא מה לך כו'. דלא ניחא ליה למימר הכי דמה לו להזכיר כאן לגבי דין אומות כסא של צדקה וע"כ אמר דמלו בכסא של דין קאמר אחד לכסא דיתיב עליה ואי נפרפרך כו' זהו שכראה לפרש הסוגיא לפרש"י דסוגיין נסין מורה על רבים וים לדקדק לפירושו דההוא חד קרא עד די כורסון גו' דבריסא דקרא לאחד ס"ל לדקדק כן מרי כסאות למה ולולא פרש"י נראה דכורסון

לא משמע ליה לשון רבים אלא חד וש"ץ מורה אקטטה סתים שמפרכים. משלם לישון ונוולת שבמן והשתא רמה דכורסים שכינן וגר משמע לשון גדול וכורסון רמיו ומשמע לי קנמטה וקאמר אחד לו מורה על הגדול ואחד לדוד מורה על הקטנות כלפי כסא הקב"ה וקאמר ליה אתה עושה של שכינה חול דהדאי תדייהו בגל שכינה קמשתעי אלא אחד לדין כלפי אומות ואחר לצדקה כלפי ישראל וקא"ל מה לך אצל אגדות דלא שייך להזכיר הכא של צדקה כמ"ש לעיל וקא"ל אלא דמשו בכסא בל דין קאמר אחד לכסא שיש שמורה על הגדול ליתב ואחד לשרפרף בשזה כעין כסא קטן כלפי הכסא גופיה: משען אלו בעלי מקרא כו'. דלפי פשוטו הוא כפול בענינו אלו משען ומשענה וגבן לחם ומשען מים כו' ועל כן דרשו כל השבון בתורה ובמצות ואמר משען אלו בעלי מקרא שהתורה בכתב גופיה היא ודלוי המשען שיסמוך עליו האדם בכל מעשיו. ואמר משענה בלשון נקבה אלו בעלי משנה כו'. שהמשנה מנקבת נגבי התורה גופה שאין להשען על המשנה בזמן כמ"ש התנאים מבלי שלם שמורים הלכה מתוך המשנה ואמר משען לחם אלו בעלי תלמוד כמו שהלחם הוא עיקר מזון הגוף כך שהתלמוד נותן טעם וקראו משען בלשון זכר שיש לסמוך על הוראה בעניים מ"מ תלמוד אין לך מדה גדולה מזו ותייתי שנאמר לכו לחמו בלחמי נומר כמ"ש שהתלמוד הוא העיקר המתן טעם להשען עליו שהוא שהלחם עיקר מזון הגופני וכפרש"י ואמר כל משען מים אלו בעלי אגדה שמושכין כו' התורה בכלל משנה נמים כמ"ש פי' כל נמה לכו למים באגדה דמיוסת כמפורש במס' תענית ומשום דהכא כבר מכה קלא חלק התורה קאמר דמיין זה למים לגבי אגדה שמושכין סי' ואמר גבור זה בעל שמועות כו' כמו שהגבור יש בידו וכחו לעשות נבורה כן הבעלי שמועות שוכבים הם בידו וכחו ואיש מלחמה כי היינו גם שאין בידו וכחו גבורתו ע"ש לאחרי שיודע בתחבולות מלחמה הוא ונקלא הכא כן נמי שיודע לישא וליתן כי גם שאין בידו שמועות מתוך חריפתו שיודע במלחמתה של תורה יצא על אמתתה ואמר שופט זה כי כניח כמשמעו ר"ל דקאמר מהם קבנתות כמ"ש אין עוד נביא גו' אבל בשופט לא לאמר כמשמעו דודאי יהיה להם כשופט אלא שופט הדן אמת לאמתו יקור מהם ואמר קוסם זה מלך שנאמר קסם על שפתי מלך דלפי משמעו אין זה קללה דהקסם משום הוא אסור בישראל וע"כ אמר שרמז על המלך שנאמר קסם על שפתי מלך גומר שהדעת דבריו במשפט בלא ימעל כאילו הוא קוסם קסמים ועוד י"ל שקורא למלך קוסם שהוא מותר לידע בכשפים כמ"ש בפרק קמא דסנהדרין דאין מושיבין בסנהדרין טלי ובעלי כשפים ויודעין בגי פי' פ"ש: זקן כו'. דודאי הזקנה משום לא הוסר מהם אלא זה שיהא לישיבה כדאמרינן זקן זה שקנה חכמה. ואמר שר חמשים אל תקרי כו'. דמלים בקרא שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים שרי עשרות והכא לא נקט שהוסר מהם רק שר חמשים למדרש אל תקרי חמשים אלא חומשין כי נראה שאין זה בכלל בעלי מקרא דלא הוי זה כראי זה דבעלי מקרא משמע בכל המקרא שהוא נקי אבל איש יודע לישא וליתן בהם ובפר חומשין שיש שיודע גם לישא וליתן בהי חומשין ובצאר המקרא איכו יודע: שנושאין פנים לדורו כו'. לישא פנים נעלמן אין זה בכלל הקללות ולא הוסר מהם שהרי בכל דור יש לדיקים שמסאין פנים לכן למעלה וכן למטה אבל שיהיו שמאין פנים גם להורם בעבורם כגון ר' חנינא בן דוסא למעלה ורבי אבהו למטה הוסר מישראל בקללות ישעי' ואמר

שיודע לעבר שנים כו'. אף דעליה לבא עלה גם במילי דעלמא היא סכה נלמד מענינו בהא עלה הסוגיא במילי דהורה כגון לעבר שנים כו' ואמר וחכם זה תלמיד המחכים את רבו הרבים בפעם הפותח כו' לפי שפעמים חכם הרבים הוא דנוק והדרש הש"ב ליה בהרחי כאילו היה דנוק וכן כגון נחש הוא דנוק והש"ב ליה בהרחי ולאשר משום דסקרי בלשון דנוק לא משמע ליה חכם שמשמעו אלא המחכים את רבו וכן בבנין שהקרי בלשון דנוק משמע ליה מבין דבר: אלו בני אדם שמטעין כו'. פירוש נערי: פרהס אין זה קללה אם הם מונים ולכך דרשו הם זה בכלל סקולי בני אדם שמטעירין. ואמר ותעלולי ימשלו גם כי תעלולי בני העלי מדכתיב תעלולי בבני למדין דרכו העלי בני העלי להפליג [illegible] ביותר ימשלו בם ואמר ירהבו הנער בזקן כי אלו בני אדם שמטעירין כי נלמד מענים דלאו [illegible] בנער הזקן ומקלם בנכבד מתחלי קרא אלא לענין תורה ומלות קנסמתני קרא דכתר שמוסר מן המלות והסיפן זקן שקנה חכמה [illegible] כרגון [illegible] כי דהיינו שמלן קלים בעיניו [illegible] סס בעיניו [illegible] לפרש סא דאמר בקללה ז דירהבו הנער [illegible] נתקררים דעתו של [illegible] בהא ע"פ מ"ם [illegible] כל [illegible] [illegible] כי נערים פני זקנים ילבינו כי וכיון דקללה ז סיין לנילאם [illegible] נתקררים בה דעתו של ישעיה: ולא במרכבה ביחיד אא"כ כו'. פירש ליחיד כדאוקמיק לעיל ברים וים לדקדק כיון דלפי דעת [illegible] סים ר"א רוצי להודיע לו במעשה מרכבה שלא סים חכם ומבין מדעתו א"כ היאך כבר לימד לו ריב"ז כמ"ש ר"א בן ערך הרסכי [illegible] דבר אחד ממה שלמדתני ר"ל דר"א בן ערך שכח תלמודו [illegible] מגלה דפרגיתא [illegible] כמ"ש בפרק חבית ואח"כ חזר לתלמודו וקודם שסכח תלמודו סים מלמדו ריב"ז מעשה מרכבה שסים ר"א בן ערך חכם ומבין מדעתו ואחר שסכח תלמודו היה קטור ריב"ז [illegible] שיד חכם ומבין מדעתו עד שהכיר לו ר"א בן ערך למהו [illegible] כבר ועי"ל שמדרך [illegible] ר"א בן ערך דבר שלמדתני אף שלא [illegible] ותירוש' לית שלמדתני כיאה טפי: וישב על האבן כו'. [illegible] בשעה ויקחו אבן וגו' ויסב עליו ואמר תמה היה כי [illegible] על מלאך תורה כמ"ש פרק סרואה [illegible] זיה בחלוס שם [illegible] כי [illegible] כמן. זיה. בחלוס ילפה למאור תורה ואמר אפשר [illegible] עמו ומלאכי. השרת מלוין כו' ותירושלמי אמרו בלשון [illegible] אמר [illegible] בדין שלא [illegible] כבוד קוני ואני [illegible] וכלשון [illegible] י"ל לפי שהיה זה בדרך אמר כן דכבר השכינה עמו ומלאכי [illegible] מלוין אותם בדרך שהיו [illegible] הדברים [illegible] בדין [illegible] ואמר וירדה אש מן השמים כו' דהיינו שירדה להם בשכלם [illegible] אש המרכבה [illegible] אבר ראה שם יחזקאל ואמר [illegible] את [illegible] כי הוא [illegible] על מעשה בראשית כי הסכה [illegible] נמם למעשה בראשית והיא בעלמות [illegible] שלמה סלן כי מעשה מרכבה. ומעשה בראשית הם [illegible] על [illegible] [illegible] [illegible] אף סי נון [illegible] ואמר [illegible] מלאך אחד [illegible] לכם [illegible] מן האש [illegible] מרכבה שביחזקאל [illegible] מעשה מרכבה בלאות בלי ספק ואמר בחך סי שמתן בן

לאברהם אבינו כי יתכן כאן לאברהם כמו שלאבכם נמן לנו בעולם לחקור על אמונה ז במעשה מרכבה ובמעשה בראשית [illegible] בספר יצירה שמיוחס לאברהם אבינו כך ר"א בן ערך יודע [illegible] להבין לחקור כו' ואמר יש נאה דורש ואין נאה מקיים כי [illegible] ליפנה אמר במלגלא בבן עזאי יש נאה דורש ואינו מקיים עלות כי אבל כאן [illegible] מקיים [illegible] ב"ם וי"ל דהיינו מקיים דסבא במחכים אל [illegible] כמים [illegible] מעשה מרכבה: היה הוא ורבי יוסי הכהן מהלכין בדרך כו'. משנדה דלעיל דסבא כדאם שלא הן [illegible] אבנים אחרים רק הם [illegible] [illegible] את דתנן ולא במרכבה ביחיד אלא א"כ היה חכם ומבין מדעתו דהיינו לרב ועוד תלמיד אחר [illegible] הם מדקדק [illegible] במעבדה דלעיל גם הכא שהיו שניהם בדרך כדי שלא ימעטו בו גם אחרים דלא הותר לדרוש לחכם ומבין מדעתו רק ליחיד: ונראה כמין קשת כו'. לא קאמר ונראה קשת דהוא כיון קללה כדאמרינן בריב"ל כראה קשת [illegible] אבל אמר שנראה כמין קשת דהיינו קשת הנזכר במרכבה דיחזקאל כמראה הקשת וגו': במזומני חתן כו'. פי' בערוך [illegible] [illegible] שאוכלין לפני חתן וכלה כדי לשמחן והיינו כדלעיל פתחו כלן ואמרו שירה כו': מסובין היינו על הר סיני כו'. היא סורחא על הכבסות שהיו בהר סיני במתן תורה כמ"ש אשר ישנו פה ואשר איננו פה וגו' כמ"ש במדרשות דכל דבר שנתחדש לחכם בזמן כבר נתחדש לו ונאמר [illegible] במתן תורה בהר סיני: אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם מזומנין לכת שלישית כו'. ותירושלמי מסיים בה אתיא כמיד [illegible] [illegible] את פניך שבע כתות של לדיקים לעיל וכתב [illegible] יפה [illegible] [illegible] בדיקרא [illegible] [illegible] שובע אלא שבע כתות של לדיקים להקביל פני שכינה ופניהם דומות לחמה ולבנה לרקיע ולכוכבים ולברקים ולשושנים ולמנורה הטהורה [illegible] [illegible] כו' ע"ש ועי"ל לפי [illegible] תלמידיו [illegible] שלישית היא שלש כתות שוכר אתם ותלמידיכם ותלמידי תלמידיכם: ג' הרצאות הן ר"י כו' ומסיים בירושלמי מכאן ולהלך אין דעתן נקיים:

תנו רבנן ארבעה נכנסו לפרדס אלו הן בן עזאי בן זומא [illegible] ואחר ור' עקיבא אמר להם ר' עקיבא כשתגיעו אצל אבני שיש טהור הוהרו שלא תאמרו מים מים משום דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. בן עזאי הציץ ומת ועליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו בן זומא הציץ ונפגע עליו הכתוב אומר דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו והקאתו. אחר קצץ בנטיעות. רבי עקיבא (נכנס בשלום ו) יצא בשלום. שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא אמר להם ובארצכם לא תעשו כל שבארצכם לא תעשו. שאלו את בן זומא בתולה שעיברה מהו לכ"ג מי חיישי להא דשמואל דאמר שמואל יכולני לבעול כמה בעילות בלא דם או דלמא דשמואל לא שכיח אי"ל דשמואל לא שכיח וחיישינן שמא באמבטי עיברה והא אמר שמואל כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינו מוריע דלמא מעיקרא נמי יורה כחץ הואי:

נכנסו

עיון יעקב

בתולה שעיברה מהו לכ"ג. [illegible]

נכנסו לפרדס. עלו לרקיע על ידי שם: שיש טהור. מנסיק מים גלולים: אל תאמרו מים מים. יש פלן אריך נלך עד כאן לשון רש"י ז"ל: (מלאתי בערוך פירוש בריתא זו וז"ל ארבעה נכנסו לפרדס זהו מפורש בהיכלות רבתי והיכלות זוטרתי שהיו עושין מעשים ומתפללין תפלות בטהרה ומשתמשין בכתר ומציצין בהיכלות ורואין היאך מסודרות מלאכים במעמדם והיאך היכל אחר היכל ולפנים מהיכל וקאמר להו רבי עקיבא כשתגיעו לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים ופירוש מים שהוא מגיע בלפיתו לאותו מקום נראין לו שם מים רבים ואין שם מים אלא דמות בעלמא נראות ואם אמר מה אלו מים נדחף לפי כי שקר הוא אומר וכן מפורש בהלכות רבתי בלשון הזה מפני שמשמרי פתח היכל שש שם מטילין אלף אלפי גלי מים ואין שם אפילו טפה אחת אלא אויר זיו אבני שיש טהור שהן לנוטם בהיכל ששים זיו פניהם דומה למים ואם אמר מים אלו מה טיבן וכו': ברייתא ולא שהן עולין במרום אלא בחדרי לבם חוזין ומצין כאדם שרואה בעיניו דבר ברור ומתכוונין ואומרים ומתנבאים' כעין הסוכה ברוח הקדש זה פירש עכ"ל רב נתן בעל הערוך): בן זומא הציץ. לגד השכינה: ונפגע. נטרפה דעתו: יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. הוקשה מיתתו בעיניו לפי שמת בחור והשכיל לו לאסור שלא ימות משום שכאמר כי לא יראני האדם וחי: שאלו את בן זומא מהו לסרוסי כלבא. אליל ופירוש כתיב אלל מועי קרבן וכלב אפי אליפיו אסור לנתחמתם ומתיר כלב לאסור לסרסו או לא: בתולה שעיברה מהו לכהן גדול. היא אומרי שיולאו לה בתולים אי"כ כנ הסה ולא ידע שהיא מעוברת ונמלא לה בתולים [ואחר כך נמלאת מעוברת] מהו לקיימה משום בתולה ממנה יקח אשה: יכולני לבעול. שהיה בקי בהטייה או כנעלה כן ואסר לקיימה: באמבטי. (קנוה) כלי שרוחלין בו כל הגוף ויש שמטיח אדם שם שכבת זרע ונכנס לה במעים; מעיקרא. כשילאה מן האדם:

תוספות נכנסו לפרדס. פי' שם ולא עלו למעלה ממש אלא היה נראה להם כאילו עלו למעלה:

הדרשן יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. פירוש לאת לחסידיו בעבור שהגיע כל כך וכך ונראה שהם קסרו דעתם לפני רבותם והגיעום בידיהם ולא בתוך דעתם מהו ולכך נענשו. והשתא תגריתום משמע תכין שמספד שאחריו שאלו את בן זומא:

לרבינו שמי ז"ל התפלאתי הא דתניא ד' נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא אחר ורבי עקיבא. זה הפרדס מהו ומה הוא הליך ונפגע פגיעם זו מה הוא. ומה הוא קלץ בנטיעות הללו. ור"ע שנכנס לאיזה מקום נכנס ומפני מה נכנס בשלום ויצא בשלום אם תאמר מדוע לדקתו הנה בן עזאי ודבריו לדיקים הם יפרש נגד אחותו הלכה זו כי רבו שרגות. דע כי אלו מעודו אין דרשו לפרש על דבר ונפרש אותו שלא מדעת מי שאמרו כדרך שאחרים עושים והרי אלו מפרשים לך דעתו של אלה זה ואולכן כתבו ולאמת מה שהיה פגוע ואין אלו המאחרים שכשפיו הדברים הלכה או אינה הלכה. ודאי מפניות הרבה יש שאינם הלכה ואנו מפרשים אותן אליבא דמאן דאמרן ומאה תאמר אתה יודע כי הרבה המתכמים היו סוברין. כי מי שהוא הבין בנפש מדות זכותו ומתוקנות במתקנם לנפות כמרכבה ולהצין בהיכלות. של מלאכי מרום יש לו דרכים לעשות שיתב בתענית ימים ידועים ומניח ראשו בין ברכיו ולוחש באלוך שירות ותושבחות הרבה שהן מפורשות ובכך אלין מפניותיו ובחדריו כמי שהוא רואה בעיניו היכלות שניה ונופה כאילו הוא נכנס מהיכל להיכל ורואה מה שיש ויש שתי משניות שמתגלין שונים אותן בדבר זה ונקראות היכלות רבתי והיכלות זוטרתי. ודבר זה מפורסם וידוע ועל אותן לפיות שנה תנא זה ארבעה נכנסו לפרדס. משל את ההיכלות הללו לפרדס ומשלה לתם השם הזה ודימה את האורבעה הללו שהיה עובר כי הללו במרכבת והוא שנכנס להיכלות כמי שנכנס לפרדס והדבר זה ברור בתקונות התפלה כי מסקא דמתניתא שעליה נבנית משנה זו ולא נומרכבה כימיד אלא אי"כ היה חכם ומבין מדעתו ועוד במפורש בברייתא זו בהדיא

אמר לנו רבי עקיבא כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים והיכלות רבתי מפורש בלשון הזה שהוא פתח היכל ד' מלאה גדי מים גו מה אלפים רבבות גלי מים ואין בו אפילו טיפה זו של מים אלא אויר זיו אבני שיש טהור היכל שהיו עולין ודנין לגמרים ואת שמעו בן עזאי הלין ומת כי הגיע אותו לשמוד מן העולם. ואת שמעו בן זומא הלין ונפגע פתרון נפגע כמי שמשחתו בן מראות התגשיונות שלא שכלת דעתו לסבלם ודימה לפנעים דאמרינן לרוחא פריך של פגעים ישב נסתר פליין תר. ות סיה מסלימו שממה נרצי יעושע בן תניא שהיה עומד על גג מעלה כהר סנית ודאה בן זומא ולא עמד מפניו אמר לו מאין ולאין בן זומא יוסף התשובה אמר להם רבי יהושע לתלמידיו עבר בן זומא נחון כלומר שילא מכלל הדעת. ופירוש אחר קלץ בנטיעות ומשל הוא על עיקר הדבר ד' נכנסו לפרדס וכיון שהפסיד אחר והשחית דעתו למי שנכנס לפרדס וקילץ בנטיעות כי אחר סמך פיו כאי רשויות באלו התמכושין שאומרים אלוהי האורין ומקור טוב ומקור רע ועגון אור ומבן לפעם זה נתחזין תנא זה משנה משנה זו ור' עקיבא היה יותר שלם מכולם כי הלין נהוגן ונפה כראוי והשיל דעתו אותן נגדתו ותלאות ונתן לו הקב"ה חיים וכל דבר שלפה תשב בו מתשבה נשמה נדפת כשמה ודע כי דבר זה היה מקובל אצל הראשונים כולן יחדיו ולא היה אחד מהם מתמה בו כי אומרים היו כי הקב"ה עושה אותות ונפלאות על ידי הלדיקים כמה שהיה עושה ע"י הנביאים ומראה את הלדיקים מראות נוראות כדרך שהיה מראה את הנביאים כי הקב"ה יש לעולם נדברים הללו ואין כתן המשבר כל עיקר כי יודע אלהים שאין מועכין בו שמנה כמלה וכל מיש נעשה לרבי חנינא בן דוסא ואלו מאמינים בו ולא מבחישין וכשלאה מר רב שמואל גאון ז"ל וכיולא בו שקראו לקחת בספרי אריסטו ושאר פלסופים תכחישי הארדס שאומרים אין שנראות הללו כלות אלא לנביאים ולא יעשה גם כזה אלא לנביא ומכחישים בכל מעשה שנאמר כי עושה בו גם לנדיקים ואמרו כי אין זה הלכה אף כשמעשה של ר' עקיבא שנפה בהיכלות ומעשה רבי נחוניא בן הקנה ושל ר' ישמעאל וכיולא בהם גם כל אלה אומר אינם הלכה ואלו סוברים כי הקדוש ברוך הוא עושה נסים לנדיקים ונפלאות ומראה להם היכליו ואתה מבשר אשר אתה חומד לבא לחדרי ההלכה יביאך המלך חדריו ויבן לאת לך ומלכים עם השועדים לפניו ותראה מדען ניתו וכל עדכו תמחה כי עמו מקור חיים. עד"ש רש"ג ע"כ:

קרי"ב למנין זה מלאתי תמונת אגרת שהשיב רבינו הגאון הגדול היא וכתב בו אשר שלחה אל המגיד הזה ומגה שכתב לו תיקן תגוף ותגפש ותיסור הגיאת אדם כיא עסק המשנה והגמרא ואשר טוב לישראל כי למוד התורה יועיל לעלמו ולחכמים במותו ויועיל לעמי הארץ כי ישנם לדרכי התלות והתורה. ואשר ימיל לבו עוה ויתעסק בדברי אריסטו אשר אכרת ימיל מעליו יראת שמים ויפקיד נאותם שמכינים כי יסלק מעליו כל דברי תורה לגמרי והשות ההספרה יודע לבני אדם שיתאמו דעתם עד שלא ימשו לעבודת התפלה ולבחור אמונתם אבל אשר יעליאו עלותם לתורה ולירתח שמים יזא לגם ומה כי עשינו כל השאון לירתו שמים ואחרי התשובה בלא פקפוק ולא ישיתו שום ספק בספקיות. ואם תלאה שמלותם כני אדם המתעסקים נאותם דברים יאמרו לך כי שיש דרך סלולת וזאת ישים לידיעת תורה לא תמנע ולא תאגה לתם. ודע נאמנה כי יכאו לך ולא תמלא ידאת תמא ודריות וענוה ופסוק וקדושת אלא נאותם המתעסקים במשנה תמלא. אלו דברי הגאון רבינו האי ז"ל אביהם של ישראל. זה סופם מה שהעתקתי ממה שמצאתי בספר המגלה נבית חכם ירא וסר מרע ממלכות קסטולוני"א אשר מימי עולם משנים קדמוניר רבו נמו רבו הגאון וחקרים' זכרם לברכה:

מהרש"א פרדס כו'. עיין פרש"י ותוספות ופי' בערוך כינה פרדס מענין ג"ע שהיה נפתח לנדיקים כך לוחו מקום שהוא בעריבות שהתכבנות של לדיקים לרוזות בו ע"כ גם כתבו שמלשם זה קאמר באחר שקלן בנטיעות של פרדס הזה ועיין בכל דברים אלו בהרך נפש הגאון רבינו האי ע"ש ובספר ישן מלאתי וז"ל נכנסו לפרדס החכמה והיא חכמת אלהות בן עזאי הלין ומת מתוך מתוק' נפשו באהבה רבה דבקות אמתי בדברים עליונים שהם יסודם והלין באור הזהיר נתפרדה מן הגוף ונתפשטה מכל עיקרי הגוף באותה שעה דאתה מטתה כי נזג ולא שבה עוד למקומה זו מעלה גדולה ע"כ נאמר יקר בעיני ה' וגו' ולא כדברי המפרשים שרלה שכינה ומת שנאמר כי לא יראני האדם וחי דא"כ עשיתם בן עזאי

גדול ממשה רבינו ע"ה בן זומא אלין ונפגע שלא היה שלם במעלות ובישוב הדעה כבן עזאי ומתוך שאלין גם הוא באחר בזיר יותר ממנו שהיתה דעתו קונלת נתבלבלו אלנו הדברים ונטרפה דעתו כאדם כפגע שאינו מבין הדברים על בוריו והוא פן תשבענו והקאתו. ואלישע אחר הבין מוכיות ישראל הם בידו וחשב שהם ב' רשויות ולכן נקרא מקלן בנטיעות שקלן הדברים המיוחדים והפרידן זה מזה ואמר שהם ב' רשויות והוא נכלל בעו"ז שמ"כ נקרא אחר והיודע סוד אלהים אחרים יודע זה על בוריו ומ"ש דאפקוהו למטטרון ומחיוהו ס' פולסין דנורא כך הראו לו לאחר לפי מחשבתו הנוערת כדי להודיעו שאין שם אלא רשות א' בלבד. וי"ל עוד מחיוהו ס' פולסין דנורא שנתוסף כח האש האוכלת מאש הגדולה שלמעלה לבאר על אחר באר דין קשה כאש אוכלת. אשר אומר כן מטטרון מה עשה: ר' עקיבא עלה בשלום וירד בשלום עליו הכתוב אומר משכני אחריך וגו'. שהיה רבי עקיבא שלם בכל מיני השלימות וכשהגיע לגבול שמכל האנושי אי אפשר להגיע אליו עמד ולא הרס לעלות אל ה' וע"כ נאמר עליו משכני אחריך וגומר כלומר שנמשך אחר האמת ולא נכנס לפנים מן הגבול אעפ"י שהשיג מה שהשיג אחר לא נפגם כנטעתו כו' עכ"ל:

יב תנ"ר מעשה ברי יהושע בן חנניא שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית וראהו בן זומא ולא עמד מפניו אמר לו מאין ולאן בן זומא א"ל צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים ואין בין זה לזה אלא שלשה אצבעות בלבד שנאמר °ורוח אלהים מרחפת על פני המים כיונה זו שמרחפת על בניה (ונונעת) ואינה נוגעת אמר להם רבי יהושע לתלמידיו עדיין בן זומא מבחוץ מכדי ורוח אלהים [מרחפת על פני המים] בתיב ביום ראשון והבדלה ביום ב' הוא דהוה שנאמר °ויהי מבדיל בין מים למים וכמה א"ר אחא בר יעקב כמלא נימא ורבנן אמרי כגודא דגמלא מר זוטרא ואי תימא רב (אשי) [אסי] אמר כתרי גלימי דפרסי אהדדי ואמרי לה כתרי כסי דסחיפי אהדדי. אחר קיצץ בנטיעות עליו הכתוב אומר °אל תתן את פיך לחטיא את בשרך מאי חזא חזא מטטרון דאתיהיבא ליה רשותא (חדא שעתא ביומא) למיתב ולמכתב זכותא דישראל אמר גמירי דאין למעלה (לא עמידה) לא ישיבה (ולא קנאה) ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי שמא ח"ו שתי רשויות יש בשמים מיד אפקוהו למטטרון ומחיוהו שתין פולסי דנורא א"ל מאי טעמא כי חזיתיה לא קמת מקמיה אתיהיבא ליה רשותא למימחק זכותא דאחר יצתה בת קול ואמרה °שובו בנים שובבים חוץ מאחר (שידע כבודי ומרד בי) אמר הואיל ואיטריד(ו ליה ל)ההוא גברא מהתוא עלמא ליפוק וליתהני בהאי עלמא נפק אחר לתרבות רעה אשכח זונה תבעה אמרה ליה לאו אלישע בן אבויה אתה (ששמך יצא בכל הארץ) עקר פוגלא ממישרא בשבת ויהיב לה אמרה אחר הוא. שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה מיד °גם את זה לעומת זה עשה האלהים א"ל כל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא כנגדו ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות א"ל ר"ע רבך לא כך אמר אלא ברא צדיקים ברא רשעים ברא גן עדן ברא גיהנם כל אחד ואחד יש לו שני חלקים אחד בג"ע ואחד בגיהנם זכה צדיק נטל חלקו וחלק חבירו בג"ע נתחייב רשע נטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם אמר רב משרשיא מאי קרא גבי צדיקים כתיב °לכן בארצם משנה יירשו גבי רשעים כתיב °משנה שברון שברם:

מאין ולאן. מאין באת והיכן לבך עתה: צופה הייתי. מתבונן הייתי במעשה בראשית: ואין בינידם. במקום חבורם מקום קשר כיפת הרקיע בקרקע: גודא דגמלא. (כגמלא) כשמסדרין לוחים של גשר זו אצל זו אי אפשר שלא תהיה ריוח מעט ביניהם וכן גלימי וכן כסי: כסי סחופי. כוסות סחופים כפופים פרינטי"ל בלעז: אחר קיצץ בנטיעות. קלקל ושחת כשנכנס בפרדס וקלקל הנטיעות ולפי שדומה להו בתחלי הדברי' נכנס בפרדס נקט לישנא דקלך בנטיעות: לא עמידה לא גרסינן: לא עורף. דהכל פנים [יש] להם פנים: עיפוי. עייפות: פולסי. מכת מקל בלשון לעז: (שובו בנים שובבים וכו'. בירושלמי מפרש מילי טובא להם כעבור ועיין בתוספי לגמרא מסכת הירושלמי:) פוגלא. לפן: ממישרא. ע רגה: (עדיין בן זומא מבחוץ. כלומר הוא מיושב הדעה שכך חורם דהא מרחפת לאו במקום הבדלה כתיב:)

תוספות ומחיוהו שיתין פולסי דנורא (חשו מלקות של מעלה דמלקות של מטה ליש כי עונשין מן י"ג ולמעלה ומכה שמשתלמת לכל פנה וב"ד של מעלה עונשין מעשרים ולמעלה לכן מלקות של מעלה ששים שנגאותו והלקו למטטרון להודיע שאין לו יכולת יותר מאחרים):

מהרש"א וראהו בן זומא ולא עמד כו'. ובירושלמי גרסי' שהיה מהלך בדרך ובן זומא בא כנגדו ולא שאל בשלומו ולא ששי"ב כו' ולפי זה ניחא כפשטיה שא"ל ר"י כשהיה מרוד כ"כ בדרך מאין באת ולאן אתה הולך ולפי גירסת תלמוד שלנו שלא עמד מפניו עיין פרש"י ועוד י"ל שחשב ר"י שלא עמד מפניו בשביל שכתגלה שאין ראוי לו לעמוד מפני רבי יהושע וע"כ א"ל לשון הזה מאין ולאן בן זומא שאין לאדם להתגאות אבל יחשוב כי בריאתו מטיפה מאין מטפה סרוחה ולאן ולאן אתה הולך למקום עפר כו' וא"ל צופה הייתי כו' דמתוך טרדות העיון לא כתחי לבי לעמוד לפניך: בין מים עליונים למים תחתונים כו'. מדעות חלוקות בזה מהם שאומרים כי הרקיע שהבדיל בין המים התחתונים לעליונים הם הגלגלים וזו היא דעת הרמב"ן והפליג להביא כמה מאמרים על אמיתת זה הענין וזו היא דעת רש"י ז"ל בפי' בחומש שכתב בתוך המים באמצע המים שיש הפרש כו' אבל הרב המורה ביאר כי רקיע זה הוא המקום אשר יתהוו בו הענן ואמר הוא דבן זומא אינו סובל לבאורה כ"א פירוש הרב המורה וכן כתב הרא"ש על פסוק בתוך המים באמצע המים כו' והאריך שם עוד וז"ל אבל שהוא דחגיגה דבן זומא שאמר צופה הייתי בין מים עליונים לתחתונים כו' אלא ג' אצבעות וא"ל רבי.

עין יעקב

שובו בנים שובבים חוץ מאחר. לפי"ג שאין לך דבר שעומד בפני התשובה מ"מ כיון שידע ודאי מכוון למרוד אינו בכלל שאר בעלי תשובה שנקראין בנים לאחר משובבין והבא לטהר מסייעין לו מה שאין כן אחר ריחקוהו מן השמים כמו ששמע הבת קול וכדאמר לאחר בסמוך: אמר הואיל ואיטרדי מאי גברא משאי עלמא. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

רבי יהושע לתלמידיו עדיין בן זומא מבחוץ פי' סבירא ליה לימי רקיע ברקיע האירי קאירי פירוש יהי רקיע יתאוה הרקיע כמשמעו ולפיכך אמרו אין בין מים עליונים להרקיע ובין מים התחתונים אלא כמו שלשה אצבעות ואמר כמלא נימא ומעתה ים לנתוח על הרב ז"ל איך סבים הגמרא ותפס דברי האגדה של ב"ר עב"ד הרא"ם ולדעתו המקרא זה סובל ב' הפירושים כי אחת דבר אלקים שתים זו שמענו כי מקרא א' יוצא לכמה טעמים ומעתה מה שהבין הרלב"ג ברעת הרב המורה ה"ל וכבר ביאר הרב המורה רקיע המקום אשר יתאוה בו המבן לפי שהיה זר אצלו שאלת המים למעלה ומרם השמים עכ"ל אינה כן כי גם הרב המורה ידע בזה ומה שהביר אוירים ולא הזכיר המים אשר למעלה ומרם השמים לפי שלא נאמר שם מים אלא על לד הדמיון והמשל ומלת שהיה המבין הזה בצלמו כן הוא ביאור שא"ר עקיבא כשאתם מגיעים לאבני שיש טהור אל תאמרו מים שנאמר דובר שקרים וגו' כמ"ש כל זה גם הרלב"ג ובפירוש במקרא אחד כאומרו הללו את ה' מן השמים וגו' הם השמים האוירים ואח"כ כתיב הללוהו שמי השמים הם הגלגלים ואח"כ כתיב והמים אשר מעל השמים וכן כתב הרא"ם ולזה מתואר רש"י ז"ל שהביא בפי' שמים שא מים ושם דברי ב"ר ואחר כך כתב שם מים והם דברי התלמודא פ"ב דחגיגה א"ר יוסי בר חנינא שמים שם מים במתני' אלא שמים אש ומים שהביא הקב"ה אש ומים וטרפן זה בזה ונעשה מהם שמים כי המאמרים אלו ופירושיהן אינן סותרין זה את זה אלא שהב"ר הזכיר שם ענין שמים אשר מעל הגלגלים וע"כ פי' אותם שמים שא מים כי המים נשואים עליהם למעלה אבל התלמודא שהזכיר שמים האוירים כמאמר דבן זומא ע"כ יהיה פי' אותן שמים שם מים שמבור שיות שם הויית המים וכן פי' הרא"ם ומה שאמר אש ומים כי השמים האוירים הוא המקום אשר בו יתהוו השבן ויש מהם ענני אש ויש מהם ענני מים כי מלינו ואש מתלקחת בתוך הברד שהיו הברד והאש מרופין זה בזה הרי מבואר כי השמים אלו מאש ומים שטרפן הקב"ה זה בזה וכענין זה כתב בעל מקור חיים בענין אש ומים שטרפן זה בזה ומעתה אין מקום לתמוה על רש"י שתפס דברי האגדה והביא דברי הגמרא דחגיגה כי רש"י לא יכחיש זה דהלא"כ לא ה"ל להביא מאמר דחגיגה שם מים ואש ומים שפירושה על שמים האוירים כמ"ב אלא שהוא מפרש המקראות בענינים סקרובים לפשוטו והו דרך רש"י ז"ל בכמה מקומות כמו שכתב הרא"ם ז"ל בכמה מקומות אמנם באגדות ירושלמי דברכות אמרינן תנא בשם ר"ע עביו של רקיע כבי אצבעות פליגא דרבי חנינא פליגא דאמר ר' אחא בשם ר' חנינא הרקיע עבו כמעשים כדאי מולק הרקיע מלמד שהן עשויין כמין יכול שאין בריאים ת"ל חזקים ר' עכ"ל ומשמע שם דברקיע שהם הגלגלים איירי ולא ברקיע האוירים דפליגי שם על מי שסובר דעביו של רקיע מהלך ת"ק וא"כ לפי זה נראה לומר דמאמר דבן זומא כפשוטו איירי במים העליונים ובגלגלים ודעתו דבן זומא שאמר שאין בין מים העליונים לתחתונים כ"א כבי אצבעות כדעת ר"י לשם דעביו של הגלגלים ב' אצבעות והוא מבדיל בין מים העליונים לתחתונים ומי שסובר טולא כימא סובר כר"א דעביו של רקיע המבדיל ביניהם אינו אלא כעין זה ומעתה הכתוב ונאמר דבן זומא אין לשם דרך אחרת אלא כפרש"י ולא על רקיע האוירים שהוא דרך רחוק מפשט הכתוב (ומאמר דבן זומא). ובעל יפה מראה תמה על רבינו אליהו מזרחי ז"ל ה"ל ובעיני יפלא תלמודי שבמותו איך יאמין שה"ל יפרשו רקיע על האוירים והמים העליונים והתחתונים ע"ז הדרך כו' ע"ש ודו"ק: **אל תתן את פיך להחטיא את בשרך כו'.** בירושלמי מייתי ליה אהא שאמרו שם חמי מליה כי' ספר עם אילן עבדין הכא כו' ע"ש והביאו התוס' והיינו שבדברי פיו היה מתגייא התינוקות וקרי להו בשרך כו' והוא דחוק אמשמעתין ותלמוד שלנו לא מייתי כלל ונראה לפרש בענינו ע"פ מ"ש בפ"א שקאל אחד לרב אידית עלה אל ה' עלה אלי מבעי ליה וא"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו שנאמר כי שמי בקרבו ס' כמפורש שם. שהשואל הזה כפר לשכינות ורב אידית השיב לו דאין כאן שכינות א"ו אלא דהא סרת אחד עבדו וכמו כשם רבו ס' דכתיב כי שמי בקרבו ע"ש וה"כ הכא דאע"ג דליכא ישיבה למלאכים כ"א לו לבדו יתי' ב"ה כמ"ש ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים וגומר מ"מ כיון דשמו כשם רבו אתייהיבא ליה רשותא לישב פ"א לכתוב זכותא דישראל אבל אחר לא הוה ידע וחשב כדעת השואל הזה דיש כאן שכינות ומלבד הקב"ה שיושב יש עוד אחד שיושב כמ"ש שני רשויות הן והיינו דקאמר גמירי דלמעלה לא הוי לא ישיבה כמ"ש ראיתי וגומר לצבא השמים עומדים וגומר ולא תחרות כמ"ש עושה שלום במרומיו כמו שיסד הפייט שעמיד מיכאל שלג וגבריאל אש כו' ולא עורף כמ"ש וארבעה פנים לאחד דהיינו מכל צד ולא עיפוי דכתיב בצדיקים וקוי ה' וגומר יעלו אבר כנשרים וגומר ילכו ולא ייעפו וכן בצדיקים לעולם הבא כ"ש במלאכים והשתא הא דקאמר עלה הכתוב אומר אל תתן את פיך וגו' לפרש דאסיפא דקרא סמיך דכתיב אל תאמר לפני המלאך שהוא מטטרון שיושב שני רשויות הן כי הוא כקרא מלאך כמ"ש הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגומר כי שמי בקרבו ואומר על טעותו של אחר אל תאמר כי שגגה היא כי טעה ע"י ישיבה מטטרון אבל אלהים יקצוף על קולך זה שהאמנת בשניות כי שגגה כזו עולה זדון דאין להרהר בכך דמשה א"ו ב' רשויות הן וקאמר לבסוף אתיהיב ליה רשותא למנחק זכותיה דאחר והיינו דמסיים בהאי קרא וחבל מעשה ידיך שהן המעשים טובים שעשה כבר והן זכותיה חבל אותן ע"י ומחשבה רעה זו להאמין בשניות ח"ו: **ומחיוהו ס' פולסין כו'.** פירשו בתוספות להודיע לו שאין יכולת למטטרון יותר מאחרים עכ"ל נראה שהצרכו לכך ולא סגי להו במעמא דקאמר תלמודא משום דכי חזיתיה אמאי לא קמת מקמיה דהא לא שייך שכם מלקות במלאכים אלא לפי הדמיון והיינו להראות לו לאחר שאין יכולת במטטרון כו' וה"ק תלמודא מ"מ מחוהו גם לפי הדמיון משום דכי חזיתיה כו' דהא לו קמת מקמיה לא הוה צריכן להודיע לו שאין יכולת במטטרון אבל השתא דלא קמת מקמיה אטעיתיה דיש ב' רשויות וכדי להוציא מלבו של אחר מחוהו למטטרון להודיע לאחר שאין יכולת כו' ומיהו לא חזר ומחשבתו הרעה כדמסיק: **חוץ מאחר כו'.** וכה"ג אמר לקמן שמעתי מאחורי הפרגוד כו' ולשון הירושלמי פ"א הייתי עובר לפני בית קדש הקדשים רוכב על סוס ביוה"כ שחל להיות בשבת ושמעתי ב"ק יוצאת מבק"ק ואומרת שובו בנים שובבים חוץ מאחר שידע כחי ומרד בי ע"כ ומיהו הוא לא היה לו להשגיח בכך וכמ"ש לו ר"מ בחליו ולא כן כתיב חשב אנוש עד דכא ואמרינן אין לך דבר שעומד בפני התשובה: **ברא הרים ברא גבעות כו'.** לפי ענינו נראה דהוצא לשוות טפל בשם לו כגון הרים וגבעות שים להם שמי גבורה וכן ימים ונהרות וכן גד"ם מסור לשוות תפלר ושרפה כמותו ודקאמר ברא לדיקים ברא רשעים מלת לשוות לא קאי אצדיקים ורשעים שאין שוין רק הם דבר והפכו אלא דים לפרש השוי בקלה שברא הצדיקים וברא גן עדן ברא רשעים וברא גיהנם שברא לכ"א מה ששייך לו. **ואומר כל אחד ואחד יש לו ב' חלקים כו'.** דכיון דניתן לאדם הבחירה להיות צדיק או רשע כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואין הקב"ה מקפח שכר ועונש כל בריה לכך ברא למלון גן עדן שמא יזכו כלם וכן ברא לכולם גיהנם דשמא לא יזכו כולם ודקאמר זכה צדיק נטל חלקו וחלק הרשע בגן עדן פי' אדרשא דרב משרשיא דלקמן סמיך ועוד

יע

יא"ל החוספות דהאי קרא סמיך דמקיים ביה על דברת שלא יונלא
אדם אחריו מלומה וכימי דאמריו אלדיק ורשע קאי שהרשע בשמח
לא יונלא מחלוקו מלומה שבנן עדן לפי שהלדיק מטלו וכן לסיפך
כשעם הלדיק אחריו לא יונלא מלומה מחלקו שבגיהנם לפי שהרשע
מטלו:

יג סס **שאל** אחר את רבי מאיר לאחר שיצא להרבות רעה
איוב כח מ"ד °לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי
פז א"ל אלו דברי תורה שקשים לקנותן ככלי זהב וכלי
פז ונוחין לאבדן ככלי זכוכית אמר לו (האלהים אפילו
בכלי חרס אבל) ר' עקיבא רבך לא כן אמר אלא מה
כלי זהב וכלי זכוכית הללו אע"פ שנשתברו יש ל"ם
תקנה כך ת"ח שסרח יש לו תקנה א"ל אף אתה חזור בך
אמר ליה והרי כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים
שובבים חוץ מאחר. ת"ר מעשה באחר שהיה רוכב על
הסוס בשבת והיה ר"מ מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו
כיון שהגיע להתים שבת אמר לו מאיר חזור בך שכבר
שיערתי בעקבי הסוס עד כאן תחום שבת א"ל ואף אתה
חזור בך אמר ליה והלא כבר אמרתי לך שכבר שמעתי
מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר תקפיה
ישעיה נז ועייליה לבי מדרשא א"ל לינוקא פסוק לי פסוקך א"ל °אין
שלום אמר אלקי לרשעים עייליה לבי כנשתא אחריתי
ירמיה ד אמר ליה לינוקא פסוק לי פסוקך א"ל °כי אם הכבסי
בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני עייליה לבי
ס"ס ע"ב כנשתא אחריתי א"ל *לינוקא פסוק לי פסוקך א"ל °ואת
שדוד מה תעשי כי תלבשי שני וכי תעדי עדי זהב כי
תקרעי בפוך עיניך לשוא התיפי תקפיה ועייליה בתליסר
בי מדרשא פסקו ליה כי האי גוונא לבישותא ינוקא
תהלים נ דסוף תליסר א"ל °ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי
ההוא ינוקא הוה מגמגם בלישניה אישתמע כמאן
דקאמר ולאלישע אמר אלהים שקל סכינא וקרעיה
ושדריה לתליסר בי מדרשא איכא דאמרי אמר אי הוה
סכינא בהדאי קרעתיה. כי נח נפשיה דאחר אמרי לא
מידן לדייניה ולא לעלמא דאתי ליתי לא מידן לדייניה
משום דעסק בתורה ולא לעלמא דאתי ליתי משום דחטא
אמר ר' מאיר מוטב דלידייניה וליתי לעלמא דאתי מתי
אמות ואעלה עשן מקברו כי נח נפשיה דרבי מאיר
סליק קוטרא מקבריה דאחר אמר רבי יוחנן גבורתא
למיקלייה רביה בנורא חד הוה ביננא ולא מצי לאצוליה
אי נקיטנא ליה בידי מאן מרמי ליה מינאי מתי אמות
ואכבה עשן מקברו. כי נח נפשיה דר' יוחנן פסק קוטרא
מקבריה דר:הר פתח עליה ההוא ספדנא אפילו שומר
הפתח לא עמד לפניך רבינו. בתו של אחר אתיא לקמיה
דרבי אמרה ליה רבי פרנסני אמר לה בתו של מי את
אמרה בתו של אחר אני אמר עדיין יש מזרעו בעולם
איוב יח והכתיב °לא נין לו ולא נכד בעמו אמרה לו רבי זכור
יבמות תורתו ואל תזכור למעשיו ירדה *אש מן השמים
וסכסכה ספסלו של רבי בכה רבי ואמר למתגנין בהורה
כך למשתבחין בה עאכ"ו. ורבי מאיר היכי גמר תורה
מפומיה דאחר והא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן
מלאכי ב מ"ד °כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו
כי מלאך ה' צבאות הוא אם דומה הרב למלאך ה'
צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה
משלי כב מפיהו. אמר ר"ל ר' מאיר קרא אשכח ודרש °הט אזנך
ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי לדעתם לא
נאמר אלא לדעתי רבי (יוסי בר) חנינא אמר מהכא
תהלים מה °שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך גומר
קשו קראי אהדדי לא קשיא הא בגדול הא בקטן כי אתא
רב דימי אמר אמרי במערבא רבי מאיר (אשכח תמרא)
אכל תוחלא ושדא שיחלא לברא אשכחיה רבה בר רב
שילא לאליהו א"ל מאי קעביד קב"ה א"ל קאמר שמעתא
מפומייהו דכולהו רבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר א"ל
אמאי דקא גמר שמעתא מפומיה דאחר אמר ומאי נפקא
סנהדרין מ"ו מינה רבי מאיר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק א"ל
ס"ס השתא קאמר מאיר בני כך הוא אומר בזמן שאדם
מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני
מזרועי אם הקב"ה מצטער על דמן של רשעים שנשפך
קו על דמן של צדיקים שנשפך:

שובו בנים שובבים וכו'. (בירושלמי מפרש עילי שבא למה נעכס
עד כאן): ונוחים לאבדם. פי' שכחה: כי שכיב אחר אמרי.
מרקיע לא מידן לדייניה (כלל): חד הוה ביננא. תלמיד אחד היה
בינים שהכשל ויצא לתרבות רעה ואין (אנו) [כח] בין כלם (יכולים)
להציל ולהביא לחיי עוה"ב: אי נקיטנא בר'. אם אוחז אני בידו
להביאו לעולם הבא מי יקחנו מידי: מירמי. לשון נטול מידי:
שומר הפתח. של גיהנם לא עמד לפניך רבים נכנסים להציל אחר
משם. (ונמוקי כתבו דירושלמי פליג אגמרא דידן ואולי בירושלמי
לא כתבו כאן עם ירושלמי שנסדר זה): לדעתם לא נאמר.
אלמא ברשיעי עסקינן וקאמר הט אזנך ושמע ואף מעשיהם שכח ואל
תלמד אותם: גדול. היודע ליזהר שלא ילמוד ממעשיו יכול ללמוד
תורה מפיו: תוחלא. פרי התמרה שנאכל בתמרה: שיחלא. גרעינתה
שבתוכה: והשתא קאמר וכו'. עכשיו ששמע הקב"ה שאומר שמועה
מפיו: קלני מראשי. ר"ל אומרת בסנהדרין מגדלת כי קללת אלה"ס
קל לית אני קל ולשמא מעליא כינה בלפי שכינה: קלני מזרועי.
כבד אני מזרועי שילרתי בו את זה שמת בעונו:

סס

עין יעקב

[illegible]

חדושין את בגדול. נתבאר דמועד קטן נמי אמי טרחא. מרבנן דמנו פומבדיתא וכו' משמע דאפילו גדול אסור לממנא ע״כ :

ובתוספות כתבו נעניין אסר ח״ל והאי דמייק דהיה מנו פומבדיתא ושמתיה רב יהודה איכא למימר דקטנים הוו גרסי קמיה ופייסינן דילמא מינסבי אי נמי אפילו הוו גדולים כדאמר רב יהודה כיון שתלא מקום לגדתו ונדין היה כיון דמנו פומבדיתא ע״כ: א״ל המחא מאי קאמר א״ל מאיר בני אומר כך נתפיים המקום גזרות שלמד רבו על ר״מ :

מהרש״א לאחר שיצא לתרבות רעה כו'. דקדק בשאלתו שהיתה לאחר שיצא לתרבות רעה כו' דעל עצמו כתבון כדמפסיק אע״פ שנשבעו יש להם תקנה כו' אלא שבועה אין מאחר וכן יש לפרש לעיל דקאמר לאחר שיצא לתרבות רעה א״ל מ״ד גם את זה לעומת כו' דעל עצמו כתבון בע״ש הוא״ל ואיגריד ומהאי עלמא ליפוק ליתהני בהאי עלמא דהיינו כדמפסיק כיון שנטרד מהאי עלמא ר״ל דלעתיד ולדיך אחר יקח חלקו כיחא ליה שיהנה בעולם הזה כחלק ההוא שיהיה לו בגן עדן לעתיד: **זהב וזכוכית כו'.** תגני זהב וכו' ודאי איכא למידחי לענין חשיבות הוא עדמה ליה התורה כמ״ש הנחמדים מזהב ומפז אבל בזכוכית ומאי חשיבות איכא ביה וקאמר דהשתא לאו לענין חשיבות בא לדמות לאו שהתורה אלא דברי תורה שקשין כו' ומתן כו' וא״ל רבי עקיבא רבך לא אמר כך אלא דבענין אחר עדמה ליה התורה לזהב ולזכוכית לענין דיש לו תקנה: **בעקבות הסוס כו'.** והאי ר״מ שהלך אחריו ברגליו יותר היה יודע לשער בעקבותיו דאלפים אמה הם אלפים פסיעות של אדם ואפשר דרדך לגלות אמר לו כן ששיער בעקבות הסוס ולא היה עדיין תחום שבת וכדי להחזירו ממנו אמר כן ואמר תקפיה ועיילים כו' ר״ל ר״מ סתיק בו ועיילים לבית מדרשא אולי יחזור בו ויסוב כו' א״ל אין שלום אמר ה' לרשעים כו' נבוא שם לבית המדרש שדרך לשאול בשלום הנה א״ל היסקא כן אין שלום גו' ותסכי א״ל כי אם תכבסי בנתר גומר נכתם עונך גומר רואו לו שהתשובה לא יועיל כמ״ש לו הבת קול שובו בנים שובבים חוץ מאחר והפליגו א״ל ואת שדוד מה תעשה וגו' כי תעדי עדי זהב וגומר לשוא תתיפי וגו' ר״ל שם עדי ויופי התורה שבך לא יועיל לך וכה״ג א״ל הד' ולרשע אמר אלהים מה לך לספר וגומר ואת הפסוק נדרש פרק חלק על דואג וע״ש בחידושינו וכחמן זה המוקדא ליסקא שהיה מגמגם בלישניה לאומרו כנגד אלישע אחר: **משום דעסק כו'.** הא ודאי דהוא אחר מכלל פושעי ישראל בגופן דאמרינן בהו פ״ק דר״ה יורדין לגיהנם ונידונין בה י״ב חדש לאחר י״ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת כו' רק תורתו היתה תגנת עליו מדינה של גיהנם כדקאמר משום דעסק באורייתא וכדכתיב בשכבך תשמור עליך וגומר ולא לעלמא דאתי לימי דאין לו שום זכות להיות זוכה לעולם הבא ור״מ בקש עליו בהפך זה דלידייניה על עבירותיו בגיהנם ויהיה זוכה לעולם הבא בשביל תורתו כדאמרינן בעלמא דאינו חוטא שיהיה סרב בגיהנם והתלמיד בג״ע דרבי מאיר תלמיד של אחר היה כדלקמן: **אעלה עשן מקברו כו'.** כמה רשעים מתים ונדונים בגיהנם ואין אנו רואים שום עשן עולה מקבריהם ואפשר ע״ד שאמרו ותגזר אומר ויקם לך שהצדיקים גוזרים והקב״ה מקיים א״ל ר' מאיר בקש על את דלידייניה לאחר ויעלה עשן מקברו להודיע לרבים שנתקיימה גזרת ר״מ והכי נמי איכא למימר בפרק ארבע מיתות בר״ע שהעלה עשן מקבר אביו של טורנוסרופוס הרשע אחר שהשבת להודיעו לו שזה הוא יום השבת גם כלה דבתך שבדלא דהכא ודהתם גם שעלה עשן מהקבר אשר שם הגוף מוכיח על דין שריפת הנפש בגיהנם

פרחוי להם כדמפסיק דאפילו שומר הפתח כו' דהיינו שומר פתח של גיהנם כפרש״י ועוד כדאמרינן פרק חלק שהקב״ה מגיח הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנאמר יקרא אל השמים וגו': **גבורתא למקליה רביה כו'.** גם שעשה זה לטובתו של רביה שהלא לשום ע״ע לפי הנראה מהרואים דמיקלא רביה ולא יראו שיזכה לעוה״ב אין כאן טובה לרבים ועוד דאם הוא טובה לרביה מלך שיזכה לעולם הבא הרי הוא רעה לו דלידייניה ואפשר דרוצה יותר דלא לידייניה ולא ליתי לעלמא דאתי כמשל לא מדובשך ולא מעוקצך: [והא כתיב לא כין לו וכו' אע״ג דהרבה רשעים יש להם כין וכבר שאלו אחר מידע רעם וכו' ירושלמי]: **אם דומה הרב למלאך כו'.** ומ״ש כי הכהן שעסקו לוי הוא מורה התורה ומלמדה לישראל כמ״ש יורו משפטיך וגו' ואמר גם כי הוא שומר בשפתיו דעת ללמדך תורה אם תבקש ללמוד תורה מפיהו ראה אם דומה הוא במעשיו למלאך: **הט אזנך ושמע וגו'.** לפי שכל אברים שבאדם נבראין לעשות רצון קונם בפרט באוזן שיהא ליית לשמוע דברי חכמים אבל שאר כלים ואברי המעשה שבאדם אשר הלב הוא העיקר בהם לא יהיה ליית לדעת חכמים בכל פעם שמא רשעים הם אבל תשים לבך וכל שאר אברים לדעתי דהיינו לטובים וכן מוקדא דנייתי שמעי בם ססיא כו': ודאי להבות אברי אזיך לחכמים אשר יסוד המאמר כאומר עליהם נמכלא על טובים וגו' כפירש״י שם אבל בשאר אברים אל תלייה להם שמא רשעים הם ובכתי עונך וגומר דהיינו ומעשיהם הרעים: **וישרא שיהלא כו'.** הכא דימה מה שלמד רבי מאיר לפרי שמחון והגרעין שבפנים שדי ולקמן דימה ספק זה דתוס של רימון אבל וקליפה שמחון בדי ויש לומר דלאחר לא היה שלם לא במדות כדאמרינן לעיל חכמת זוכה כו' ולא בדיעות כדאמרינן לעיל שחשב ב' רשויות כן וקאמר דר״מ הרחיק ממנו מדותיו הרשות וגם דעותיו הרעות והשתא לגבי דיעות קאמר והפרי שמחון אבל דהיינו שהתורה שלמד ממו בגלה אבל שטיכא בדיעות שהיה בלבו בפנים כגון ב' רשויות כן לא רלה לקבל ממנו ושדי ולגבי מדותיו ומעשים הרעים שעשה בגלה כגון סך דחכמה זוכה כו' ועקר סוגלא נשבת קאמר דר״מ הרחיק מהם כדאמרינן לעיל לגבי תחום שבת והיינו קליפתו זרק אבל המלות שבתורה שלמד ממנו שכמשלו לגרעין שבתוך הרימון כמ״ש מלאים מלות כרמון אותן אכל ר״מ דהיינו שקיים מלות התורה ובסמוך דימה הת״ח לאגוז והפרי הפנימי שבו לתורה שבו והקליפה שבגולו שבמלאם למעשים היינו ודאי דהתורה שהיא מכלל הדיעות ועקרי פנימית לגבי המדות והמעשים שבאדם שהם מלים מבחוץ: **השתא ר' מאיר בני אומר בזמן שאדם מצטער כו'.** ר״ל השתא אחך מלתא גופה דאחר שייכא מלתיה דרבי מאיר כדקאמר ח״כ מלטער הקב״ה על דמן של רשעים ק״ו וכו' ומכין קלני מראשי קלני מזרועי כו' נעולר בחידושינו פרק כ״ס:

אשכחיה שמואל לרב יהודה דתלי וקאי אעיברא דדשא וקא בכי א״ל שיננא אמאי קא בכי

א״ל מי זוטר מאי דכתיב בהו ברבנן איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר שהיו סופרים לכל אותיות שבתורה איה שוקל שהיו שוקלים כל קלים וחמורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיו שונים ש' הלכות במגדל הפורח באויר ואמר רב אמי ש' בעיי בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ותנן נ'

עיון יעקב

במגדל הפורח באויר. עיין פירש״י ועיי״ג דקאי על סודות התורה ושמות של הקב״ה כדכתיב בנפלאי יה מגדל עוז שם כי המופקים בו עוף ספורח באויר כמרך כדאמרינן גבי מלמידין

נ' מלכים וד' הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב אנן מה
תהוי עלן אמר ליה שיננא טינא היתה בלבם. אחר
מאי ווי יוני לא פסק מפומיה · אמרו עליו על אחר
שבשעה שהיה עומד מבית המדרש הרבה ספרי מינין
נושרין לו מחיקו. שאל נימוס הגרדי את ר"מ כל עמר
דנחית ליורה סליק א"ל כל מאן דהוה נקי אגב אמיה
סליק כל דלא הוה נקי אגב אמיה לא סליק. ר' עקיבא
עלה בשלום וירד בשלום ועליו הכתוב אומר °משכני
אחריך נרוצה. ואף ר"ע בקשו מלאכי השרת לדחפו
אמר להם הקדוש ב"ה (בני) הניחו לו לזקן זה שראוי
להשתמש בכבודי *מאי דרש אמר רבה בר בר חנה
א"ר יוחנן °ואתא מרבבות קדש אות הוא ברבבה שלו
ור' אבהו אמר °דגול מרבבה דוגמא הוא ברבבה שלו
ור"ל אמר מהכא °ה' צבאות שמו (אות) [אדון]
הוא בצבא שלו ור' חייא בר אבא א"ר יוחנן מהכא °לא
ברוח ה' ואחר הרוח רעש לא ברעש ה' ואחר הרעש
אש לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה: ת"ר ששה
דברים נאמרו בשדים ג' כמלאכי השרת וג' כבני אדם.
שלשה כמלאכי השרת שיש להם כנפים כמותן ושטין
מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת ויודעין העתיד
להיות כמלאכי השרת יודעין *ס"ד אלא שומעים
מאחורי הפרגוד כמלאכי השרת. ג' כבני אדם אוכלין
ושותין כבני אדם ופרים ורבים כבני אדם ומתים כבני
אדם ושלשה דברים נאמרו בבני אדם שלשה כמלאכי
השרת וג' כבהמה ג' כמלאכי השרת יש בהם דעת
כמלאכי השרת והולכין בקומה זקופה כמלאכי השרת
ומספרין בלשון קדש במלאכי השרת. שלשה כבהמה
אוכלין ושותין ופרין ורבין ומוציאין רעי כבהמה: פיסקא
כל המסתכל בד' דברים וכו'. בשלמא מה למעלה מה
למטה ומה לאחור לחיי אלא מה לפנים מה דהוה הוה
רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו למה הדבר דומה
למלך בשר ודם שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין
גדולים על אשפה הלכו ובנו לו אין רצונו של מלך
שיזכירו שם אשפה: [פיסקא] כל שלא חס על כבוד
קונו וכו'. מאי היא רבי אבא אמר זה המסתכל בקשת
דכתיב °כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו'. רב יוסף
אמר זה העובר עבירה בסתר (הקב"ה מגלה עליו בגלוי
רבא אמר כל המסתכל בקשת צריך שיפול על פניו
דכתיב כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן
מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה' ואראה

ואפול על פני ואשמע קול מדבר לייטי עלה במערבא
משום דמיחזי כמינות אלא לימא ברוך זוכר הברית
הרואה את הקשת צריך לברך מאי מברך ברוך זוכר
הברית רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן אומר ברוך זוכר
הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. דרש רבא מ"ד
°אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל למה נמשלו
דברי תורה לאגוז לומר לך מה אגוז אע"פ שמלוכלך
בטיט ובצואה אין שבתוכו נמאס אף ת"ח אף על פי
שסרח אין תורתו נמאסת) [כרב"ב יצחק ד] אמר רב
יצחק כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק רגלי השכינה
שנאמר °כה אמר ה' השמים כסאי וגומר איני והא
(תניא) [אמר] רבי אלעאי הזקן (אומר) אם רואה אדם
שיצרו מתגבר עליו בכל יום ילך למקום שאין מכירין
אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה מה שלבו
חפץ ואל יחלל ש"ש בפרהסיא לא קשיא הא דמצי
כייף ליצריה הא דלא מצי כייף ליצריה (תניא ר' יהודה
אומר משום ר' אלעזר נוח לו לאדם שיעבור עבירה
בסתר ולא יחלל שם שמים בפרהסיא שנאמר °ואתם
בית ישראל כה אמר ה' איש גלוליו לכו עבדו ואחר
אם אינכם שומעים אלי ואת שם קדשי לא תחללו א"ר
אלעאי אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו וכו') דרש
ר' יהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש כל המסתכל
בשלשה דברים עיניו כהות בקשת ובנשיא ובכהנים
בקשת דכתיב °כמראה הקשת אשר יהיה בענן [וגומר]
בנשיא דכתיב °ונתת מהודך עליו. בכהנים בזמן שבית
המקדש קיים בשעה שעולין לדוכן ומברכין את העם
בשם המפורש דרש רב יהודה בר נחמני מתורגמניה
דריש לקיש מ"ד °אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף
אם יאמר לך יצה"ר חטא והקב"ה מוחל לך אל תאמן בו
שנאמר אל תאמינו ברע ואין רע אלא יצר הרע שנא'
°כי יצר לב האדם רע מנעוריו ואל תבטחו באלוף אין
אלוף אלא הקב"ה שנאמר °אלוף נעורי אתה שמא
יאמר אדם מי מעיד כי אבני ביתו של אדם וקורות
ביתו (ורהיטי ביתו) של אדם מעידין בו שנאמר °כי
אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה (תניא רבי שילא)
[זריקא] אומר שני מלאכי השרת המלוין (לו) [אותו]
מעידין בו שנאמר °כי מלאכיו יצוה לך (רבי זריקא
אומר) [וחכ"א] נשמתו של אדם מעידה בו שנאמר
°משוכבת חיקך שמור פתחי פיך איזהו דבר שישרוי
בחיקו של אדם הוי אומר זו נשמה (וחכמים אומרים)
וי"א

עין יעקב

[illegible]

ישעיה מג [ו״א] איבריו של אדם מעידין בו שנא׳ °ואתם עדי נאם ה׳ ואני אל:

ותלי בעיברא דדשא. נשען על הבריח: ברבנן. בתלמידים היוצאים לתרבות רעה: שוקלין. לדחות קל מחמור וחמור מקל לפי אומקולות של קיו: במגדל הפורח באויר. יש בגנזי של למיד דחשין בו את כל אות ויש אומרים מגדל דור הפלגה וליא במגדל הפתוח לאויר גרסי׳ והן מהלכי׳ אהלות וכו׳: די הדיוטות. בלעם ודואג ואחיתופל וגיחזי בחלק: מינא היתה בלבם. רשעים היו מיניהם: אחר מאי. מפני מה בא לידי כך ולא הגין עליו תורתו: זמר יוני לא פסק מפומיה. והיה לו להבין בשביל תורתו הניח דכתיב בשיר לא ישתו יין: נשרין לו מחיקו. קודם שהפקיר עצמו לתרבות רעה אלמא מינא היתה בלבו: כל עמר דנחית לידה סליק. כל למד הנכנס ליורה של צורף לבבוש עולה לו · לבנו או לא כלוי כל כלומד תורה מפי חכמים עולה להם תורתם להגן עליהם מן הפורענות או לא: אגב אמיה. למד בן יומו שלא נתלכלך כשהוא נבוזה עולה לו הלבנה כלומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו שלה לו כך כדאמר במיכי. ורבותינו מפרשים כל עמר דנחים לידה סליק כל היורד לגיהנם לידון עולה אבל אחיה למד בן יומו שלא נתלכלך בטיט עולה לו הלבנה כלומר שיש לו זכות עולה: מאי דריש. מהיכן הבין עקום הסכים מהאר ולא הבין שם. או מה עלה פעה כמו שמעה אחר: דוגמא. לשון היכר דבר העומד לדוגמא להראותו כלומר כאה כשה לי ואין זה אלא דבר הניכר לך כאן מקומו ניכר: ומה למשה. וכי אלמה תחתם ארעוה שלם ואם שאל מי קבלן לא חס על כבוד קונו. ליתי עלה במערבא לית לה: באילו דוחק רגלי השכינה. אומר בלבו אין השכינה כאן וכתיב והארץ הדום רגלי: למקום שאין מכירין אותו. אין דעתו גבוה עליו ושמח יחלוץ כח יצא וגם אם יחטא אין סתכן לו לב שאינו חשוב בעיניהם וכן בלבושים שחורים: דמצי כייף ליצריה. ובוטח על שהוא מחזק בקמר כאילו דוחק את הרגלים: היכא דלא מצי כייף ליצריה. טוב לו בלנוס מנפרסיא. ומברכין את העם בשם המפורש. שהשכינה שורה בקשרי אלבעותיהם: אל תאמינו ברע. שאומר לך חטא: ואל תבטחו באלוף. לומד שימחול ה׳: ובפים. חתיכה בן כמו כפיסים בג״ע: ואתם עדי. הוא מעיד בעצמו בכל עום (מוכיח) [שהוכיח] בפניו (וכן בפרק א׳ דתעניות):

(תוספות מינא היתה בלבם ולכך לא הגינה תורתן עליהם לדואג ולאחיתופל וכן משמע מתוך תשובת השואלים דכל עמר דנחית לידה סליק. וקשה דפריך בסוטה פרק כשם אלא מעתה דואג ואחיתופל דעסקי באורייתא אמאי לא אגנא עלייהו תפיק דקדושין דקאמר אלמלי דריש אחר האי קרא כרי יעקב בר ברתיה לא הוה חטא וקשה מסוטה סוגיא דקדושין וירושלמי נמי קאמר דמחמת שראה באחד שעלה לראש הגג ונטל את האם מעל הבנים וירד בשלום ובאחד שעלה ושלח האם ותפס הבנים ונפל ומת יצא לתרבות רעה אמר היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובתו של זה. ור׳ נתן אומר מפני שראה לשונו דר׳ יהודה הנחתום מתגלגל בפי כלב אמר כמדומה דאין מתן שכרה של תורה ואין תחיית המתים וכו׳ עד כאן): דנקי אגב אמיה. כלומר מי שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת ודואג ואחיתופל דלא אגינא להו תורתן לפי שלא היה להם יראה כלל כדאיתא בסוטה פרק היה נוטל: שלטה בבני אדם. הוה מצי לאתשב יחנים ומצי זיס רעי כנני אדם דלקוק גבי דדמי לבהמה והיכא לאיעלד דהוי בכלל הכי ואף לקוק לא הוה חשיב ליה אלא תפום דבעי אסבורי בי היתים לבהמה חדיל אהכן ע״כ: ועשה הב בלבו הכך. במשי המכות דהושב לאחד שישפח חפל נסתר ולא נפרהסיא ולא כפרית בשלהי פ״ק דקידושין דפריש דפיו שהיה מתיר לצאת

עבירה אלא קאמר ילבש שחורים וילך למקום אחר דלבישת שחורים וגלות אכסניות מכניעין את לבו עכ״ל. ובמסכת מו״ק פ״ג והאו מגלחין הגיאה והיוצר זה. וגם בפ״ק דמסכת קדושין הוא יותר באורך וז״ל שם אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו וכו׳ והוא מתגבר עליו ובא לבטחו לעבור עבירה כגון זה אומר ילך למקום שאין מכירין אותו וכו׳ יעשה שמא באכילה ושתיה במיני זמר וכיולא בהן אבל דברי עבירה שיש בהן דין עונש ואפילו חייבי לאוין או עשה ובייש למעלה שאיסורן אסור לעולם ח״ו לא התירו ר׳ אלעאי אפילו בסתר ואף דברים אלו לא התירו לו אלא אמר כתמיה עלה לעשות כך כדי להכניע יצרו להשלים תאותו ובשירואת את עצמו לבוש שחורים מתשבר יצרו ויכנע ולא יעשה וכו׳: בתוס׳ ד״ה אי עקים הנזכר בקידושין בשם ר״ת ז״ל וז״ל ח״ו מהתיר לו לעבור עבירה אלא כך ה״ל אלעאי יגיעת דרכים והאכסניות ולבישת שחורין משברין יצר הרע ומונעין אותו מן העבירה ע״כ:

מהרש״א זמר יוני לא פסק מפומיה כו׳. עיין פירוש רש״י ולא הוה ליה לומר זמר יוני אלא כתם זמרא לא פסק כי כדאמר התם במשכי בנין זמרא עבגן דאסור כו׳ גם היום בלאה דמשום זמר דלאחר החורבן יהיה כמו בו משום מינות וקילה דנקט זמר יוני דהיה בו מינות בזמר מפיה וכאלו נוגה אמרו בסוף פרק מתנם דחכמת יון אסורה וטעמא משום דתבנה למינות, והוא מייתי שפיר אמרו עליו על אחר כו׳ הרבה ספרי מינין כו׳. רלה לומר שהיו עמו ספרי מינין אלא כבנה לגבה א היה עכבן בחיקו ובמין שלהלהתן בפני תלמידים שבנהיה אבל לסוף מתוך עודם לימוד כם שכח עלמוין והמעמד ממקומו שהיה יושב נפלו מתוך חיקו על הארץ לפני התלמידים שבנהיה: דהדה נקי אגב אמיה כו׳. עיין פרש״י ותוספות ובערוך בערך עמר פי׳ דעל גב אימיה נקי כלומר כל אותו למד שהוא נקי ואינו מטולך בטיט קולט לבא יפה כך ר״ע שתחלה היה יפה עלה בשלום וירד בשלום ואחר שמתחלה לא היה נקי לא ירד בשלום עכ״ל ונראה לפרש מהאי ליטנא דנקט נקי אגב אמיה שראה בזה לשעבדה דאיתא בירושלמי דאבויה אביו של אחר הפרישו ביום המילה לתורה וכונתו היה שלא לשם שמים ולכן נתקיים בו דיצא לתרבות רעה ח״ש דאחר לא היה נקי אגב אמיה דהיינו קודם לידתו ביום המילה כהמין אביו ללמדו שלא לשם שמים ולכן לא יצא בשלום: משכני אחריך נרוצה כו׳. אסיפא דהאי קרא קמיך דמקיים ביה הביאני המלך חדריו דהיינו שנכנס לשלום בחדרי היכלות של מעלה כמפורש בדברי רב האי ובערוך ע״ש ובספר יכן מלאכי ח״ל ר״ע שהיה שלם בכל ווייבי שלימות וכשהגיע לגבול שמכל שתטפו היה לתגיע אליו עמד ולא הרס לעלות אל ה׳ וע״כ נאמר עליו משכני אחריך וגו׳ כלו׳ שמשך ולא נכנס לפנים מן הגבול עכ״ל: להשתמש בכבודי כו׳. נראה מהאי ליטנא כפרש״י הא דנכנסו לפרדס ועלו לרקיע לא שיגו שם היו משתמשין בשמות הקדושים וע״כ אמה ע״ש כאן דאי להשתמש בשמותיו הקדושים ולא לדחפו ולהזיקו כמו שפרשו ב׳ חביריו אף שח״ל הקב״ה הניחו לזקן זה שראוי להשתמש בכבודי דהיינו בכבוד השם: ואתה מרבבות קדש כו׳. מפי הערוך הוא הוא ברבבות שלו פי׳ שאין במלאכים דומה לו וסית ראה במלאכים דומים למטטרון וידע דלאו קדושה ביה עכ״ל זה מקרים לפי סכי של רש״י אלי דרש שלא טעה כמו שטעה אחר עכ״ל דהיינו שטעה על מיושב מטטרון חשב שתי רשויות הן: דוגמא הוא ברבבה כו׳. פי׳ בערוך כלומר מלהגם שאין כמותו בכל הרבבות ורע״ק ראה מלאכים דומין למטטרון וע״כ לא טעה כי עכ״ל ר״ל שלא טעה כמו אחר: ה׳ צבאות שמו כו׳. ר״ל כיון דרשות דלעיל דר״ע לא טעה בשתי רשויות כמו שטעה אחר

אמר אלא שהקב"ה אמר לבד צבא לבא שלו ומלאה דהכא דרשות מפקי לה ממשך קהלי ער תפיק ליה מאמת מרבבות קודם דלפי פשטיה ס"ל דנכתב וכו' וכה מרבבות קדש בלשון הקודש ולא אתה מאות מלשון תרגום ועי"כ דרשו בו מלשון אות הוא וזה דמפיק ליה מגדול מרבבה דוגמא הוא כי דוחק הוא לכמן ומלשון דגול דרשו לשון דוגמא דלא מצינו מלשון הלא גמי ועי"כ נראה לומר דמדגול מרבבה ילפי לה כמו שפשט הדגל הוא ניכר לבד בשיל כן הקדוש ברוך הוא ניכר ומודגל מכל אלא מפני דים בשיל למעלה מטבע הדגל בתסיפות כמן סמלך ופריו ע"כ קאמר הא דמדגום ליה לשבא הדגל אינו רק לדוגמא בעלמא שהוא ניכר ע"י דגלו מכל בני חיל כך הקדוש ברוך הוא ומודגל מכל תרבבה שלו שהוא אחד ולא כמו שבעיא אחר וכמן דדרים ליה מהי לבאות שמו לפי פשוטו שבאות ה' לבי לבאות דהיים לבבא של מעלה ולבבא של מטה ס"ל למכתב ה' לבאות הוא ועי"כ דרשו אות הוא בלבא שלו בלבאות בי' מלות הן לבא אות שהוא אות בלבא של מעלה ומפי ערוך פי' בענין אות כמוש בכתבוני לעיל:

ולא ברוח ה' וגו' והנה ה' עובר כו'. כן הוא בנוסחת גמרא שלפנינו ובעי' שגיס ותתק האי קרא והנה ה' עובר ועי"ש משום דהאי קרא והנה ה' עובר כתיב לעיל מיניה דהאי קרא ולא ברוח וגומר אבל לפי הנהגות מה דרבא איכא הכא דלא מגיא אלא הקרא ולא ברוח וגומר כדכתיב ונראה לקיים כל גסחות הגמרות לפי עניט דר"מ ב"א אריי מייתי ליה התכא כן דרשה שלא טעם ריע שמו שטעה אחר והיינו מהקב"ה מובדל מכל חיילותיו של מעלה ותקומו ניכר כמו בכתוב לא ברוח ה' וגו' שהם מלאכי רוחות ולא ברעש ה' שהן מלאכי רעש ולא באש כי שהם מלאכי אש כפרש"י בם אבל מקומו ניכר בקול דממה דקה והנה ה' עובר לו ולפי סברו זאת הפך הכתובים שהנה ה' עובר דכתיב לעיל מיניה מוסב אדלעמיה שאחר שלש קול דממה דקה ולו הוא אות שהי עובר: משרתין כו' במלאכי השרת כו'. לענין שיסה כבר נאמר שיש להן כנפים כו' אבל ר"ל דמקומן להיות מסוף שלש ועד סופו כמ"ש מפליג באלם רים מקומות בשלש שאין יכול להיות שם אם מפני הכרחת אם ומפני שכינה ותחתם דברים אחרים: כבני אדם כו'. וכתבו התוספות ס"ם למתשב יפרים ומולידים דעי כבני אדם שר עב"ל דשנים מלינו בהו כמך שזבלת דפי' מי שאחז גבי המגדלי דסוי שתי והדי וגבי וכי אך קשה לדבריהם שכתבו דאף לקנן לא הוה תקיע ליה אלא משום דנפי אשמחי ג' דוגין לגבאה כו' הא מלי לאשכחי ג' כי הכא וס"ל גמתכב לקנן דמתים. כבהמות גם יש לדקדק דהכי ב' שמונה בשדים כבני אדם ס"ל. לגבות בבהמה דהא בגן אדם גופים תולה לגו בבהמות ועל כן כתבו. הא דאמר בשדים אוכלין ושותין כבני אדם כלומר דבר הראוי לאכול לבני אדם ולא הראוי לאכול לבהמה וכן פרין ורבין כבני אדם היינו מני שמשמשין פנים כנגד פנים ולא כבהמות ומתים כבני אדם היינו מני דאפשר שמשד יכה במיתתו בבתורה מלות בעולם הזה שרוחו עולה למעלה כבני אדם ולא כבשמי בהמה הולך למטה. וקי לא ס"די: בלשון הקודש כמה"ש כו'. בני אדם והאי דלא כולהו משמרק בלשון אלא משום מלאכים נקט לשון הקודש כדלמרגן דלא ידעי לשון תרגום ולא בא לרמוז בן אדם נמשים אלא שיש לו לשון ודבר לאפוקי בהמה דאין לה כח הדבור: בנו לי פלטרין כו'. וקרוב לזה נביא הלשון שפתי שקר וגו' אספרק פי' מה דכתב שכשלם מלך נבר ודם בונה פלטרין במקום האשפה סלי של מי שבא לומר פלטין צ בונים במקום האשפה כו' אינו פוגם כך כל מי שבא לומר שלם שזה נבראת מתוך תוהו ובוהו אינו פוגם אמונתו ע"כ וכפ"ב איתא בירושלמי ובהג בעל יפה מראה וקשה עלי מאחלה אי קודם בריאת שלם לא דוי לפלטין במקום אשפה שאים משקר אלא שפוגם כו' אבל הכא משקר כי העולם מתחלה אלא מתחלה כו' ועוד מכו הפוגם שהוא פוגם בכבוד ה' דאדרבה כבוד הוא כי זה כחו הוא להעלות אלא המוחלט כו' ולכן נראה פשים הגמרא רשוי שהוא סותר הראשון הנקרא בלשון יתר הזולי כי והשתא מי שאומר שהעולם נברא מתוך תוהו ובוהו פוגם מנה שמפרש מה שכי נברות לפי שאין ראוי ליתם אלא יתברך אלא בריאה דברים בשלימות לא היה שהבריא דאין זה כבוד שהעולם מאלא בכח ואין לו תוס ממעלו כי עב"ל ע"ש באורך ולפין במהלך דקאמר שם ובן לשון של תלמידיו לפנים לא ומומו כן אלא נראה דקושיא דה"ק דאין לתשות מה היה לפניך קודם שנבראת שלם הזה גם קודם הפילי אלא שלא היה לפנים כלום בשלם והקב"ה אין המוחלט בראו ומייתי משל שלא להזכיר שם אשפה שהיה שם קודם שנסת הפלטרין אלא בא"ט בכאו במקום שהי כך הקב"ה אין רצונו להזכיר שהיה לפנים שום בריאה אחרת שזה פוגם כבודו שהיה שמי דאין לפניו ולא היה חפץ בלותה בריאה ובנם עוה"ז דוגמת המלך ב"ו שלא היה חפץ באשפה ובנם פלטין אלא היה לתשוב ולהזכיר בבנה במקום פ ר וגם שאין שמשל דומה ממש דהתם פוגם בדבר אמת שהיה שם אשפה והכא פוגם בדבר שקר שהרי הקב"ה ברא העולם מאין המוחלט מ"מ מייתי ליה כמ"ש דאין רצונו של מלך ב"ו לפגום כבודו אפילו בדבר אמת וכ"ש בדבר שקר ומעיקרא דפריך נפרים מאי ריאה שזה ר"ל גם שהוא שקר מה בכך דלא אפיק אדעתים דהאי בי"ה שום פגם בכבוד המקום עד דמייתי ליה משל ממלך ב"ו כו':

[זה העובר עבירה בסתר דוגמא מה שהחמירה תורה בגנב יותר מבגזלן שבגלוי מתירא הגנב מבני אדם ומפני הקב"ה אינו מתירא וזה שלינו תם כו' ומגלומר ריב"ו בגירסת רש"א]: עיני בהית בר. מקרא לא מייתי אלא דבי' דברים איכא דמות ויזו שכינה ומים קבלה בידו דעיכו כחות במסתכל בגם והא ודאי במסתכל בשכינה מעם איכא להיות חי כמ"ש כי לא יראני האדם וחי אבל הכא במסתכל בדמות וזו של שכינה קאמר גם שאינו מת מ"מ עונשו שעיניו כהות שהוא רשות עיניו שו"ם ג' חשבון כמת שמה כו': ואין רע אלא יצר הרע כו'. מדכתיב רע חסר יו"ד דריש ליה. ואומר אם אימר לך יצר הרע הזה והקב"ה מוחל כו'. בלי תשובה תלוי דלא יאמר דהקב"ה מוחל אלא בתשובה קאמר וגם בזה אל תאמין בו דזה האומר אחטא ואשוב ואמרינן בפרק יוה"כ דאין מספיקין בידו לעשות תשובה ואומר ופגנם תאמר מי עביד כו' כל זה מפורש בפ"ק דתענית ע"ין שם:

הרי"ף שפם דברים נאמרו בבני אדם ג' כמה"ש וג' כבהמות וכו'. וקשה דר' כבהמות שום ליה לתימר תני תלתא ומתים כבהמה וכ"ת דגופיהם אין נמלים אותם בבהמה יותר מהאדם הבעלים שניהם אי"ב גם האכילה ופריה ורביה ומגלים ליתי אין לעשות עיקר בבהמה ולחלות אדם בבהמה וי"ל דהכא מיירי בבריאה אדם קודם חטאו ונקנסה עליו מיתה והוי בו ג' דברים כמה"ש ותי' בבהמה שבשלב עדיין לא היה מיתה באדם כדכתיב אני אמרתי אלהים אתם אכן כאדם תמותון אחר שחטא ועוד שמיתה בבהמות נתפסת ממיתת האדם שבשנקנסה מיתה על האדם נקנסה גם על הבהמות וכו': כל העובר עבירה בסתר כאילו דוחק וכו' אני והמיר אלפתי מי שילכו מתגבר עליו וכו'. וכתבו התוס' ולא כפי' ר"ח דקאמר דמין שהיה מתיר לעשות עבירה וכו' אלא קאמר ילבש שחורים ולא יצא לידי עבירה ויוכל לעשות יצה שלנו שכן הדאי אין יצרו מתגבר עליו. וסוגיה דהתעטפין אינו מתחיל כדברי ר"ח ורונתו מגולה שלפי ר"ח לא תיקשי מידי דלגעלם העובר עבירה בסתר דוחק תלי השכינה ושם קאמר שילבש שחורים

מורים וילך למקום שאין מכירין לו כי נודאי יכנע לבבו ולא יחטא. ולפ"ז יש ליישב פרש"י דקושיא היא מקראמרי' ולא יתחלל ש"ש נפרהסי' דעסמם שנפרהסיי הוא דגר קשה אבל בצנעא לא והכא אמרינן דבסתר הוא דוחק לגלי השכינה שהוא קשה יותר מפרהסיא ולפי תוס' דאמרי' ריעבוד מה שלבו חפץ משמע דמותר לאדם ביעשה חפצו בסתר ולא בפרהסי' קשה נמי דהא לא קאמר ילך למקום סתר ויעשה מה שלבו חפץ אלא ילך למקום שאין מכירין אותו דהוא נמי פרהסיא אבל אינו בסתר. ומוכרחים אנו לומר דסמיך אהא דאמר ואל יתחלל ש"ש בפרהסיא ולפ"ז גם לפירוש רש"י ק: עיד אל תאמינו ברע וגו'. נראה שיתוקשה לו עיד אל תאמינו דלעריכיהו אל תאמינו ואל תבטחו ברע ובאלוף ועוד הכפל ובמה שכא תאמינו ובכא תבטחו והכא רע והכא אלוף. נאה דרשו אותו גימר הרע שהוא נקרא רע ודייק קרא דלא כתיב ריע בירוד הכא רע גלא ידיד שנקרא יצה"ר רע שנשמתו של אדם המוכנת בחיק היא תעיד בו ותקשה לר' יהודה דדרים מי מעיד בו אבני ביתו וקורות ביתו הם מעידים בו שנא' כי אבן מקיר תזעק וגו' והיכן נרמז זה בפסוק אל תאמינו והשלמה לפכמים שדרשו נשמתו של אדם מעידה כיפא שנרמזה בכתוב משוכבת חיקך. ועוד לריך לגלר מה היא ניווי שלא יאמינו ביצה"ר כי מה הם הדברים שאומר יצה"ר ודפיי מי נרע האומר לך חטא ומיית אין בזה תאמנה להאמין וחיליל אל תאמע לרע האומר לך חטא ואם הוא מה שאומר סקב"ה מוחל לך זהו נכלל אל תבטחו בתענת אלוף זה הקב"ה שימחול אמנם נראה שהאדם כשהוא בא לנפות נואקב"ה שימחול לו הוא תלוי שיצה"ר קרא הקב"ה רע וכיון ביונת מעיד עליו שהוא רע ח"כ אין אדם ליעבם על שמואל כיון שיצ"ר הרע שנקרא רע התחבירו אל תאמין נשמנם ז שנקרא רע יצה"ר ולא יעניסוך עליו גם אל תבטח באקב"ה שהוא אלוף נעורך וימחול לך ושמא תאמר אטמא במקום כתר כי אין רואני לז"ש כי אבן מקיר תזעק לאמרי עליך כדכתיב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו. ואפשר שזה הוא מה שאומר יצה"ר לאדם חטא כי אין מי שמעיד עליך ועל זה אמר אל תאמינו ברע זה יצה"ר שאומר לך מי מעיד בך אל תאמין כי יש מעידים עליך אבן מקיר זועק וכפיס מעץ יענגה גלוי יהודה דרים משוכבת חיקך על אמתך שוכבת חיקך שלא יהיה שיחה בינה לאיש שהיא אשתו בן תגא לדבר עם אשה אמרים ואם יצה"ר יאמר לך הנה אשתך היא אל תאמין בדבריו כי המלבה דברים לפני׳ עם אשתו מגיד הפה: ר' זריקא אומר ב' מלאכים וכו'. נראה מדקדק בכתוב מאי יגוח לך לפתבך שי"ל כי מלאכי יגום לשמרך אלא היה יגוה שיהיו מעידים. לך לפי שהם תמיד עמך לשמרך ואפשר יראו יגיח והכיא אבריו של אדם מעידים שנא' ואתם עדי וגו':

תניא א"ר יהודה בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרים אין העדים זוממים נהרגין עד שיהרג הנידון. אמר [לו] שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים אין העדים זוממים נהרגין עד שיזומו שניהם ואין לוקין עד שיזומו שניהם ואין משלמין ממון עד שיזומו שניהם מיד קבל עליו יהודה בן טבאי שאינו מורה הלכה אלא בפני שמעון בן שטח. (אמרו) כל ימיו של יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו הרוג והיה קולו נשמע כסבורין העם לומר קולו של (מת) [הרוג] הוא אמר להן קולי הוא תדעו שלמחר הוא מת ואין קולו נשמע א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ממאי דילמא פיוסיה פייסיה או בדינא תבעיה:

עד זומם. שלא הוזם אלא הוא לבדו: עד שיהרג הנידון. קודם הזמה ולה"כ שהוזמו שהיו דורשין נפש בנפש מגם שאומר בעדים זוממין ועשיתם להם חכמים ואלא כבר נאמר כאשר זמם לעשות ולא

כלומר עכשיו משמע מדין אחד קיים א"כ למה כלומר נפש בנפש שאין נהרגין א"כ עמד ד"ס של נידון קודם שהוזמו: ואין לוקין. אם העידוהו שהוא חייב מלקות בכולם נרמק עד שיוזמו שניהם ונעשבה מכות עליו לא ומקרלי והכם עד עקר שלם וגו' ולומר עד כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים: אלא בפני שמעון. שאם יטעה ילמדנו:

תוספות אראה בנחמה. ליסנא קלילא פטעה נלמון קלר כלומר לא יוכל לראות בנחמת ציון אם לא עשה זה וכן גבי המקרא ואולם פי אני ויעלא כבוד ה' ונומר אם יראו וגו' : לאמר הוא מת. הא דלא נקט כשאינו שם אין קולו נשמע משום שהיו אומרים לו דאינו עונק אלא בשעה שישנו שם אבל השתא מדוקא את [פיתא] גביה לא היה לו לנעוק ע"כ :

מהרש"א אראה בנחמה כו'. פירשו בתוס' כלומר לא יוכל לראות בנחמות ציון כו' עכ"ל גם שהיה בה"מ שני קיים באותן יהודה בן טבאי קאמר הכא אראה בנחמות ציון של חורבן בית ראשון דגאולה שניה בבית שני לא הוה גאולה גמורה שהרי לא חזר להם מלכות בית דוד וכמה דברים מחסרו בבית שני כדאיתא ביומא ועיין יותר כיתא פרש"י פ"ק דתענית שפי' שם אראה בנחמות כשבע שיחותו בניו ואראה בנחמתן עכ"ל:

[פיסקא] יצא מנחם ונכנס שמאי וכו' להיכן יצא אביי אמר יצא לתרבות רעה רבא אמר יצא לעבודת הורדוס תניא נמי הכי יצא מנחם לעבודת הורדוס ויצאו עמו פ' זוגות תלמידים לבושים סיריקון: שם

סיריקון. בגדי מלכות:

אמר הכותב כתב יוסיפון דורשים שנמנחם ניבא להורדוס עודנו נער שהוא שיקלוך על ישראל ובמלכו א"ל שהתמלך מלכותו עשר ועשרי ועשר שנים ויותר וכן מלך ל"ז שנה אשר כגלל הדבר הזה נשאו הכבוד בתלרו ובטירויות הגונן לגדרי רבה שאמר לעבודת הורדוס ובגיא נמי הכי מקייעא ליה:

א"ר יוסי פעם לי אבא אלעזר פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים והבאנוהו לעזרת נשים (לסמוך) [וסמכו עליו נשים] לא מפני שסמיכה בנשים אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים: שם

[אבא אלעזר. כך שמו:]

תוספות לעשות נחת רוח לנשים. וכגון שסיחם נראה שלא סמכו דומה לסמיכה להיות בנעלים בפ"ק דקדושין ובפרק בתרא דחגיגה פירש רי"י דגבי דידן אם נאות לעשות מלות עשה שהזמן גרמא ולנכך עליהן אין מאפין נידם אבל דסמיכות לא מיקרי עבודה לגמרא וכן משמע שם

משנה עצרת שחל להיות בערב שבת ב"ש אומרים יום טבוח אחר השבת וב"ה אומרים אין לה יום טבוח ומודים בעצרת שחל להיות בשבת שיום טבוח אחר השבת אין כהן גדול מתלבש בכליו ומותרין בהספד ותענית שלא לקיים את דברי האומרים עצרת אחר שבת: גמ' *ורמינהו מעשה ומת (אלכסנדראי) [אלכסא] בלוד ובאו כל ישראל לספדו ולא הניחן ר' טרפון מפני שי"ט של עצרת היה י"ט סד"א י"ט אינהו מי קא אתו אלא אימא יום טבוח היה ל"ק כאן בי"ט שחל להיות בשבת כאן בי"ט שחל להיות אחר השבת: יח ע"ב

יום

עיון יעקב

אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של צדוקים. נ"ל דלא לפרושי דבעינן היה דין יסוד התורה בזה כדי שילכו מדין להחמיר ולא להיות אין חשש לגעשה סדין כדי להודיע ששל שם צדוקים והכ"ג שגום"רתי אחר שהרי ר' יהודה בן טבאי גבל בנביל שנשה כן וכזה והוקרק שם דאמרינן שרי בן דין להם לגמרו אלא מי להם דגל אחר וקול ועיין בסוגיא קד' א' ובגי' שם:

יום טבוח. של קרבנות חלים ותגיגה של יום לאחר השבת שאין קרבין לא בי"ט ולא בשבת: **אין לה יום טבוח.** אינם צריכים יום טבוח שמותר להקריבן בי"ט: **אין כ"ג מתלבש.** בכלים נאים שלא בגיחו ובשוק ולא בשעת עבודה קאמר ולא בבגדי כהונה קאמר אלא שלא יתכלה בלובו היום שיום טבוח של עלרת אחר השבת שיציאו שכל שאין היום יום טבוח הצדוקין שהיו אומרים עלרת אחר השבת שהם אומרים וספרתם לכם ממחרת השבת שבת בראשית וה"ל לשלם של עלרת אחר השבת: **ולא הגיהן ר' טרפון.** ומתניתין הכי אוסרין בהספד: **ב"ש שהל להיות בשבת.** שיום טבוח אחר השבת מותר בהספד מפני שאומרים עלרת. אחר השבת וזה (דאלכסנדרי) [דאלכסנדרא] בגלוי ב"ש שהל לאיות בחל היה דאין
פ"ו יום טבוח שלו נוהג בשבת (מכאן מוכיח שאסור להתענות בשולחי
פורים: חג שבועות אפי' בזמן הזה דהא ר' טרפון בימי חרבן הוה):

יז ב **מעשה** באשה אחת שבאת לפני ר' ישמעאל ואמרה לו רבי בגד זה ארגתיו בטהרה ולא היה בלבי לשומרו בטהרה ומתוך בדיקות שהיה בודקה ר"י א"ל רבי נדה משכה עמי בחבל. א"ר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים בלבו לשומרו טהור אין בלבו לשומרו טמא שוב מעשה באשה וכו' כזה:

ארגתיו בטהרה. ידעתי אני שמשמש טמאת בו ג' על ג' אלבשת שמלה לטומאה לא נטמא בו טומאה ומ"מ לא היה בלבי לשמרו: **ומתוך בדיקות וכו'.** מ"ה ולא היה (לך) בלבך לשמרו שמא אירע בו כך וכך ולא טהרת: **משכה עמי בחבל.** שקשרה בו החבל בכלי האורג ושמא הסיטתו:

אמר הכותב שלא שמענו שהיה לאחלע וסוף המעשה שימשך בקרושה כאשר יספרו שלש כשנשאו לשמרם מכל דבר רע מזל ושחולה כתים מותי פי לנברי תמיד כי מיתתי בל אחיע ואי בלמא דלמא דביל להרשפיח יהיע בה הקלת. ש של פסקם שכנים נבנו לשמור עיור וכו' שבתקינתו פולין רבי ישמעאל ענפי הלכה הנפקין פתוחים:

חומר בקודש פרק שלישי

יז **תניא** א"ר יוסי מפני מה הכל נאמנים על טהרת יין
יף כב ושמן כל ימות השנה כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו ושורף פרה [אדומה] לעצמו אמר רב פפא כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מעם הארץ כמאן כר' יוסי:

טהרת יין ושמן. לקבל מידם יין לנסכים ושמן למנחות: **ובונה במה.** בשעת איסור הבמות ומקטיר לשמים: **כר' יוסי.** דאמרי' בגמרא דחיים לאיבה דאיט. לרבנן לא מקבלין כדאמרינן בפסחים בפרק אלו עוברין:

תוספות כר' יוסי. הרב ר' אלחנן אומר דקי"ל כר' יוסי ומייתינן לאיבה
• דפליך מאמנין עכשיו בכל עם הארץ לעיט דאמרינן בברכות אין מאמנין על עם הארץ וגם רב ומביא בר סמלאסא לא רצה לאמן עליהם והרי' מפרש דלא כל הרוצה ליטול את השם לאחזיק לעלמו כתים שלא לאמן על עם הארץ יטיה הרשות בידו ליטול דאין אנו מחזיקין עצמינו
פ"ט כתים לפלין זה עי"כ נתוסי. (למדתי מכאן לדור הזה שאבותינו נהגו קלה
מפוס' המונה בעדנו על מה שאנו מקילין בדברים רבים שרואים לאנו לבלק ממנו אינם וכנלם. ועוד כיולא בזה נגמר במקום לזה):

ע"ב **תניא** א"ר יהושע בושני מדבריכם ב"ש אפשר אשה לשה וכו' נטפל לו תלמיד אחד מתלמידי ב"ש א"ל אומר לך טעמו של ב"ש א"ל אמור א"ל כליו של עם הארץ טמא או טהור א"ל טמא ואם אתה אומר לו טמא כלום משגיח עליך ולא עוד אלא שאם אתה אומר לו טמא אומר לך שלי טהור ושלך טמא וזהו טעמן של ב"ש מיד הלך רבי יהושע ונשתטח על קברי ב"ש אמר נענתי לכם עצמות ב"ש ומה סתומות שלכם כך מפורש על אחת כמה וכמה אמרו כל ימיו הושחרו שיניו מפני תעניותיו:

(והתניא אחוכה לעכין טומאה וטהרה ומה שיאות לכתוב בפירוש זה לפחן קלר מפרשיי ת"ל): **כלום משגיח עליך.** לפיכך מטהר ב"ש אוכלין ומשקין וכלי חרס שאין להם טהרה אלא בגירתן ואם באת לאוסרן עליו לא ישמע לך אבל בכלי שטף ישמע לך ויטבילנו ע"כ: (ועוד בגמרא למכן אם מואלין מהם כלים או לא ועוד סבינו בפי' זה:)

יף כו **משנה** הגבאים שנכנסו לתוך הבית וכן הגנבים שהחזירו את הכלים נאמנים לומר לא נגענו ובירושלים נאמנים על הקדש ובשעת הרגל אף על התרומה (אף על פי שהיא יותר חמורה): **גמרא** מה"מ א"ר יהושע בן לוי דאמר קרא "ויאסף כל איש ישראל אל העיר כאיש אחד חברים הכתוב עשאם כולם חברים:
שופטים

גבאים. ישראל שהם גבאים למלך לגבות מיד ישראל גולגליות ומסים וארנוניות: **שנכנסו לתוך הבית.** לגבות עבוטו וכן הגנבים שנכנסו כלי חרס והחזירום: **נאמנים לומר.** לא נגענו בהם: **ויאסף כל איש ישראל וכו'.** בפלגש בגבעה כתיב שנאספו כל ישראל בגבעה: **הכתוב עשאם חברים.** וגם ברגל שעת אסיפה היא (ולמדתי והלא הקושיא שרלוי למכסיב לעיין ולשער השעורים ישרה מי ומי יכול הדברים שיכל לאקל בהם לפרוק ממנו איזה להסכים עם דבר הנביא והאמת והשלום אהבו):

מהרש"א כאיש אחד חברים כו'. ובירושלמי יליף מדכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו עיר שהיא עושה כל ישראל חברים ופריך מעתה בשאר ימות השנה נמי ומשני לגבי בגמרא שהם עולים שבטים הוא דכתיב ולדרש התלמודיו לא יחייבו מעתה אפי' בשאר ימות השנה נמי כו' ורש"י תירץ בזה מדייק ורגל שעת אסיפה ור"ל דבעי שעת אסיפה משא"כ כל ימות השנה:

ע"ב **אריב"ל** נס גדול נעשה בלחם הפנים כסידורו כך סילוקו שנא' "לשום לחם חם ביום הלקחו:
ש"א כא

סילוקו כסידורו. שסילקו לאחר השבת חם כיום סידורו: **חם ביום הלקחו.** שיהא חם ביום שלקחו מעל השלחן:

יח **כתיב** "המזבח עץ שלש אמות גבוה וגו' וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' פתח במזבח וסיים בשלחן רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם עכשיו שאין המזבח קיים שלחנו של אדם מכפר עליו. א"ר אבהו אמר ר' אלעזר
יחזקאל מא

כמאן כר' יוסי. עיין בתוספות שלך זבי סף נ"ח: ועכשיו שלחנו מכפר. עיין מהרש"א דמנחות דף ל"ז

אלעזר ת"ח אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר מסלמנדרא מה סלמנדרא שתולדות האש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו ת"ח שגופן אש דכתיב °הלא כה דברי כאש נאם ה' עאכ"ו. א"ר שמעון בן לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר ממזבח הזהב ומה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב כמה שנים אין האור שולטת בו פושעי ישראל שמלאים מצות כרמון דכתיב °כפלח הרמון רקתך אל תקרי רקתך אלא ריקנין שבך (מלאים מצות כרמון) על אחת כמה וכמה:

ירמיה כג · שה"ש ד · לג קפ"ו · עירובין · יט ע"א

שלחנו מכפרת עליו. בהכנסת אורחים: סלמנדרא. היא שנבראת מן האור כשמבעירין אש במקום אחד ז' שנים [תמיד בלי הפסק]: כעובי דינר זהב. דבר מועט לא חסר זהבו דכעסה בו גם:

תוספות פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם. לא בפושעי ישראל בגופן קאמר דאמרינן בר"ה פושעי ישראל בגופן נידונים בגיהנם ... אלא במה שהם מלאים מצות כרמון ... כלה וחסה אין כלים אלא נאמר פושעים קאי קאמר משום דמסיק ליה ... מכרסם לכולהו ... פנין וגם דאמרי' בסוף פ' החגיגה דכל יורדין ועולין חוץ מג' לאו לגיהנם קאמר אלא למקום אחר קאמר לידון שם ... אלין כיזונין יותר ... וכי גאם של עולם אם ... וחייבים ... אינגו אוכל:

מהרש"א ת"ח שכל גופן אש וכו' דברי כאש גומר. דמתוך דברי תורה אש שבהן נעשה גופן אש כמ"ש ת"ח דרתח אורייתא הוא דרתחא ביה: כעובי דינר כו'. פירש"י דינר זהב דבר מועט לא חסר זהבה כו' עכ"ל מדברי התוס' נראה לפרש דהכי קאמר שלא היה העובי יותר מדינר זהב ולאעפ"כ לא נשרף העץ שתחתיו משום שהיה מגין עליו ונדמיון זה פושעי ישראל שגם הם

מלאים מצות כדכתיב כפלח הרמון גו' והלו המצות שהם דעין ... כו"ם שכחומר"ם מזהב הם מגינין עליהם מאש של גיהנם שלא ישלוט בהן:

הרי"ף פושעי ישראל אין אור של גיהנם וכו'. פירשו התוספות לא בפושעי ישראל בגופן קאמר וכו' מימרא דילמא בפושעי ישראל בגופן מיירי דהא דאמרינן בר"ה פושעי ישראל בגופן נידון כלה היא בגוף עוסק ולית בהם פושעי ישראל בגופן וכן מתלה עונות ולית בהן פושעי ישראל בגופן עלייהו כתיב והגאתי את השלישית באש ולפעמים וכרת זכיות ופשעים עוסק אפילו יש בהם פושעי ישראל בגופן אין אור של גיהנם שולטת בהם קיי"ל מתנה הזהב והכי דייק התם בגמרא דאמר מתלה עונות ולית בהו פושעי ישראל בגופן לא מבעיא ליה בלאו והבאתי את השלישית באש דמשמע הא ליתא מתלה עונות בני בלאו והבאתי באש אע"ג דלית בהו פושעי ישראל בגופן. ושמא כוונת התוס' דאי ליכא מתלה עונות אפילו ירידה אינם יורדים לגיהנם ומדקאמר אין אור של גיהנם שולטת משמע דיורדים ואין האור שולט והיינו במתלה עונות ואי לית בהו עון פושעי ישראל בגופן אז לא בעי דכתיב והבאתי את השלישית באש ואי יהו רובם עונות נופם כלה לכן אמרו התוספות לא בפושעי ישראל בגופן קאמר ובמסכת ר"ה כתבתי בזה ע"ש:

חדושים שלחנו מכפר עליו. פירש"י בהכנסת אורחים ונפ"ב דאגם ר"ה אם אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום מכלי קרא שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' גם בברכות דף ר"ה אמרינן כל המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו דלמא אתי עניא ויהיב ליה והביא זה הלמוד מדכתיב המזבח עץ וגו' וכתיב וידבר אלי זה השלחן ותומר פתח במזבח וכו'. יש לומר שלא שמעינן מיניה מדכתיב זה השלחן אשר לפני ה' וכי לפני ה' אוכלין אלא להורות שיאמר עליו ד"ת הוי לפני ה' ומדאוקמה למזבח בשביל עניים עוד איזה מצוה והיינו הכנסת אורחים כפירש"י הכא וכן זה והוא אחר שלחנו מכפרת עליו אבל כדי לתת לו נ"כ טבר אמרינן התם דוקא במאריך על שלחנו כדי דלמא אתא עניא ויהיב ליה ולכך יהבינן ליה נ"כ שכר אריכת ימים ושנים וק"ל: פושעי ישראל וכו'. עיין בהרי"ף מה שכתב חיל וטעם כוונת התוספות וכו' והיינו במתלה עונות עכ"ל וקשה דאי מיירי במתלה על מתלה וליכא עון דפושעי ישראל היכי קגר דיורד לגיהנם כלל והא קתני במסכת ר"ה ביגוני כו' מכר עונות כלפי חסד ואין יורדין לגיהנם כלל כדכתב רש"י התם אלא חדפי דאין אור של גיהנם שולט בהם משום דאין יורדין כלל כיון דהם בינונים ולית בהו עון דפושעי ישראל בגופן והי"ק:

הדרן עלך מסכת חגיגה

מדרשים נלקטים מהירושלמי ברכות

מאימתי פרק ראשון

אמר הכותב בקטעיו ולא מגלותיו פי' ירושלמי קטן או גדול ולמען אמלא מן בעיני תמיהי דקך ההולכים בסורת אי' אלה המה יקרים ומעולים בעלי בחים המחוקקים בהלכות הקדם בקניות הספרים האלה שמני-בא לבחוב את אשר חסר מהם ידי בפירוש כונת רז"ל ע"ד הפשט בדמות הספרי לעמים. בהעתקתי על אשר דמתלי עתלי' עלית נקראת הלנך בעיתוספת ושפוב הפשוט בארץ סלו שהדרשות נחוצה גם למי שאינו יודע לשאול לשיום שואל ושפוב הורתנו ועלין לפני הגדולים אשר בארץ. והדיני מתנה מחיום ומעכביו כי על מה שלא אדם אומר לא ידעתי ומתכם כנד מלכים ולא אכום לומר לא שמעתי:

א א"ר לוי כנור היה תלוי כנגד חלונו של דוד והיתה רוח צפונית יוצאת בחצי הלילה ומרפרפת בו והיה

מנגן מאליו הה"ד °והיה כנגן המנגן. כמנגן המנגן אין כתיב כאן אלא כנגן המנגן הכנור היה מנגן מאליו:

מ"ב ג

כנור היה תלוי כנגד חלונו. כאן הוסיף לנו ר' לוי ביאור על סבת בתלמוד שלנו בשם ר"ש חסידא שהוא אמר למעלה ממטתו ור' לוי אמר כנגד חלונו ולאחרו למעלה ממטתו אינו מפרש אם היה הכנור תלוי בתוך הבית או חוצה לו ולא ידענו סבת המגן מאליו אולם בכאן פירש כנגד חלונו וזה יורה שהיה מבחוץ כנגד החלון משם אשר היה נגד רוח לפונים בכיון והיכף ומיד שהיתה מנשבת רוח צפונית נתגיע הנגן מנות לילה במנהגם היתה פתוחה אל מיתרי הכנור וזה פי' מרפרפת מנשבת והיו מתנועעים מיתרי הכנור בכנת הרוח והיה מנגן מאליו ר"ל השמיע קול וגם שהיה מתגיע היה יותר מגדולת מהגדלים שהכינו בתלמוד שלנו. ולכתורה ידלה נראן לפי שהיה כמו המנגן כאמר לענין נבואת אלישע ואין ממש שום ראיה לכנור של דוד אמנם בתלמוד שלנו הוכיח ר"ם

עיון יעקב

קין שבלמלורה. קין שלי קיו הוא זה דסלמנדרא הוא מאש של אש ולא דוי כלל לאם של שמלה ולאסור דקונר דלם של ומלה מכים שלינו מכלה כתים תוקי בשם ר' תנחומא אם מכלה לא ולינו מכלה: בתוספות ד"ה פושעי ישראל אין אור של גיהנם וכו'. לפשר וקשה לתוספות דתי"ב ג"ל קיו דלב"ל שהיה אין גיהנם שולטת בו, לאם מסק מוקי דלאו בפושעי ישראל בגופן קמיירי ומתים אפילו פושעי ישראל בגופן אין אש של גיהנם שולט וק"ל:

ר"ל הבינה מכנור דוד ממש שאמר בזמירותיו עורה הנבל וכנור וגו' להודיענו שהכנור שלנו היה מעוררו קודם השחר. ועכ"ז הנתנתי כפי הענין שאמרתי שהפסוק והיה כנגן לאיה שכתוב יותר מפסוק עורה כבודי לפי שהקדים עורה כבודי לעורה הנבל ואפשר לפרש שהיה נותר עם הכנור שישור את עלמו ולהיכן יעורר את הכנור מבלי שיתעורר הכנור מעלמו ואולם והיה כנגן יורה נתכרה שתחלת הנגון לא היה על ידי אדם כין אלא אחר והיה כמנגן שהוא פועל כמו בורא חופר. אבל כמנגן כפרש אותו שם דבר כלומר כנגן המנגן והגיע מאור ואור המנגן שהוא לשון פועל אין לפרש אותו בגוי לאדם אלא לכלי עלמו ופירושו והיה. כנגון הזולת תכלי המנגן ותהי עליו רוח ה' וזה תלוי בקריאתו ולאיחור הפעולה אל הפועל. והשכל מחייב לפרש כן יען תשוקת הנביא היתה כדי שיחול עליו שפע נבואה לשמע קודם כחותיו הנפשיות ואין ראוי שיהיה זה על ידי אדם שנתשבחתו או דבורו עמו יתבטל מהתבודדותו מה שאין כן אם הכלי מעלמו יען כי זה יהיה להוסיף דבקות והתבודדות והכנה לנבואה ומכאן נראה תשובה לכל הנביאים וגם למדברים ברוח הקודש כדוד עליו השלום :

ב רבי שמואל בר נחמני כד הוה נחית לעיבורא הוה מתקבל גבי רבי יעקב גרוסא והוה רבי זעירא מיטמר ביני קופי משמענה היאך הוה קרי שמע והוה קרי וחזר וקרי וחזר וקרי עד דהוה שקע מיניה נ"ב:
שינתיה מ"ט °רגזו ואל תחטאו אמרו וגו' ודומו סלה תהלים ד

בר הוה נחית לעיבורא נשיאה יורד עמהי לבבל לעבר השנה ואף על פי ששנינו אין מעברין את השנה אלא ביהודה דכתיב לשכנו תדרשו ובומר היה מניח חכמים מיוחדים לעבר שנים ולקבוע חדשים כדאיתא בבבלי ברכות בסוף המסכת בפרק קמא כסדר מגילה בן אחי רבי יהושע לעלם סוה מעבר שנים וכו'. הוה מתקבל הוא מתארח אצלו ורבי זעירא היה נשמה בין הכלים לראות ולשמוע הפעולות המגונות שעושים לרבי שמואל בר נחמני וללמוד ממעשיו למדנו מכאן ענוותנותו של רבי זעירא שהיה נוהג כבוד עם חכם גדול ממנו והיה לו אימה ופחד להתראות לפניו ועלה אחר תמונת נכסו לשמוע וללמוד ממנו איך היה קורא ק"ש על מטתו משום הכי הוה מיטמר ביני קופי המשענה ר"ל לשמוע ממנו היאך קרא את שמע ולכאורה יש להפליא על רבי שמואל היאך היה רשאי לומר שמע שמע והלא דין משום דבי אמר פסוק ובפליה ומשתקין אותו כפי פירש"י או הרי זה מגונה ר"ל היינו חוקה באלין ומפסיק בכל שאומר הפסוק פעם אחת ותיכף ומיד חוזר לקרותו פעם ב' שלא נראה כבי רשויות או כמתלוצץ. אבל רבי שמואל לא היה עושה כן אלא כל כוונתו היתה שתחלת שינתו תהיה תיכף לקריאתו בתורה ולא יפסיק בנתיים בהתעסקות מילי דעלמא לכן היה קורא ק"ש ושוהה מעט לראות אולי תבוא לו השינה מיד ואם נתעכב זמן מה חזר וקרא וכן פעם אחרת עד שיקיים למולם אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה ואפשר לפרש שלא היה שונה לקרות ק"ש פעמים אלא חזר וקרי פסוקים אחרים כגון בידך אפקיד רוחי וכיוצא בו בכתוב בתלמוד שלנו. ולאמר חזר נעכך אל שקריאה בתורה ולא שהיה חוזר לקרות הפסוק עלמו שקרא כבר. ויצא לנו תועלת גדול וכו' ונראה לקבוע בנפשותינו שיש אמונה שאומר וכל המשיך בספר כבתנים ובעת השינה בלילה עולה למעלה נשמת כל חי אם יהודי לבתות ולאחוז מעשי היום שנאמר וביד כל אדם יחתום. ואין צריך להאריך שיש כמינת והתיבות ממש אלא שיש זכרון לכל מעשיו. כי הנשמה בלא מלך השומר והפקיד ממנו הנפש אין לפניה שכחה כלל. ולזאת הכוונה היה מכוין רבי שמואל בר נחמני לקרות ולחזור ולקרות עד שהפקיד נפשו מתוך ד"ת ולא מתוך מתעסקות בדברים בטלים. וקולר תלוי על עוקריו לנהוג כן :

ג רבי בא אמר תרע לך שדברי סופרים *חביבין מדברי תורה שהרי ר' טרפון אילו לא קרא לא היה עובר אלא בעשה ועל ידי שעבר על דברי בית הלל נתחייב מיתה על שם °ופורץ גדר ישכנו נחש ר' חנינא אמר קהלת י
חביבין דברי זקנים מדברי נביאים דכתיב °אל תטיפו יטיפון וכתיב °אטיף לך ליין ולשכר נביא וזקן למה הם מיכה ב
דומים למלך ששלח ב' פלמנטורין שלו למדינה על א' שם
מהם כתב אם אינו מראה לכם כתב וחותם *וסומנטורין

שלי אל תאמינו לו ועל אחד מהם כתב אפילו לא מראה לכם כתב וחותם וסומנטורין שלי תאמינו לו כך בנביא כתיב °ונתן אליך אות או מופת ובזקן כתיב דברים יג
°על פי התורה אשר יורוך: שם יז

תד"ע לך וכו' זה שאמר לרבי בא נאמר סמוך למחלוקת ב"ש וב"ה בקים שנים שאומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבוקר יעמדו וכו' ואמר ר' טרפון פעם אחת הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כב"ש ומכנתי וכו'. ויעלה בידינו מזה תועלת אמוני גדול הערך והוא שאנו חייבין לשמוע פירוש התורה והמלות מפי חכם ישר ונאמן ולבנין זה חכם ערוך מגנית. ולקיים זה הביאו ב' רבני ראיות. רבי בא הביא ראיה ומשרש הדין באומנת מנוחר כבלה במוט. ורבי חנינא הוכיח כן ממופת שכלי. ראיית רבי בא היא מנה שראה לרבי טרפון בעיניו שהיה בסכנה גדולה ע"י הלסטים בשביל מה שנתעכב ואמרו ליה שהיה כדאי להסתכן מפני שעבר על דברי ב"ה. ילאה מזה שגדול שגם הגלתי שומע לתכם כפי המנות המגלתי שומע למנות עלמה. ורבי חנינא הביא ראיה שכלית ע"י משל ערב אמתי. וזאת כוונתו באמרו חביבין דברי זקנים פי' חכמים יותר מדברי נביאים לפי שהנביאים יש ספק אם מתנבאים מעצמם כמו שהיה אומר הנביא בשם הקב"ה בעד נביאי השקר אטיף לך ליין ולשכר לכן צריך שיתן אות או מופת להוכיח שהוא נביא אמת והא משל לכתב המלך שזה פי' פלמנטורין ובמקום אחר נקרא פרוטגמא וכתוב בו אם אינו מלאה וכו' אבל דברי חכמים יש להם מעלה גדולה שנתקבלה הזק תם על יד קבלתם האמיתית על רבינו הקדוש ועד משה רבינו אומרים זה פירוש מצוה זאת כמו עין תחת עין וכדומה לזה בכל ספק שיסתפק בהבנת היא מצוה אנחנו חייבין לשמוע ולהאמין אל הפירוש ההוא שנאמר ועשית על פי התורה אשר יורוך ונומר ושכר בלא חסוד מי שאינו שומע לו :

ומפני מה קורין ב' פרשיות הללו בכל יום רבי לוי ד ורבי סימון חד אמר מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה. וחד אמר מפני שעשרת הדברות כלולים בהם אנכי שמע ישראל. לא יהיה לך ה' אחד. לא תשא ואהבת מאן דרחים למלכא לא משתבע בשמיה לשקרא זכור את יום השבת למען תזכרו רבי אומר זו מצות שבת שהיא שקולה כנגד מצותיה של תורה דכתיב °ואת שבת קדשך הודעת להם ומצות וחקים ותורה נחמיה ט
צוית נר להודיעך שהיא שקולה כנגד כל המצות. כבד למען ירבו ימיכם לא תרצח ואבדתם מהרה מאן דקטיל מתקטיל. לא תנאף ולא תתורו אחרי לבבכם ועומר א"ר יצחק עינא וליבא תרי סרסורי דחטאה נינהו דכתיב °תנה בני לבך לי ועיניך וגו' אמר. הקב"ה אין יהבת לי משלי כג
לבך ועיניך אנא ידע דאת דידי לא תגנוב ואספת דגנך ולא דגן חברך. לא תענה ברעך אני ה' אלהיכם וכתיב °וה' אלהים אמת מהו אמת א"ר אבין שהוא אלהים חיים ירמיה י
ומלך עולם אמר הקדוש ב"ה אם העדות עדות שקר על חברך מעלה אני עליך כאילו העדת בי שלא בראתי שמים וארץ. לא תחמוד וכתבתם על מזוזות ביתך ביתך עי' ב"י
ולא של חברך:

מפני שעשרת הדברות כלולים בהם. זה מסכים עם מה שכתוב בגמרא שלנו בפ"ק סימן כ"א שנקבו בגבולים לקרות עשרת הדברות עם קריאת שמע כמו שהיו עושים במקדש ומפני המינים בטלום:

°וכפיו פרושות השמים. א"ר איבו לעין הדין נקרים ה היה עומד א"ר אלעזר בר אבינא בבתים הללו מ"א ח
שלא חטפו מבנין בית המקדש בלום רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמר לא הזכיר תורה בארץ מחזירין

פי' קי אותו מה טעם ויתן להם ארצות גוים ועמל מפני מה בעבור ישמרו חקיו ותורותיו:

בעין הדין נקרים שמעתי כי נלמד עת קורין כן לאותו הנקרא פורתגרא ומי שיש לו החולי ההוא אינו יכול לפשוט ידיו כל כך ואם יורה גודל פשיטתו לפניו יתברך וגם שידיו אסורות שלא לעבור על מצותיו וי"א אמר שפי' כפים רגה שלא נהגו תנית האקדם כנ"ל. (הקשה יימ היאך סלקא דעתך שיתמוך הלא לא לקח משל גזל גלום ואיך שכל שתי המנחות היו נקיים בכפיו וע"ש): יהושע תקן ברכת הארץ להודות לה' אשר הנחילה לאבותינו ואשר מפני חטאינו גלינו ממנה אנחנו חייבים להודות אותה הודאה עצמה כפי דין התלמוד. והנה יש פתחון פה לבעל הדין לחלוק ולומר כי כיון שאנחנו נחשים מן ארץ הקדושה איך ולמה נתחייב להודות על שהנחילה לאבותינו ולומר הברכה שתקן יהושע בכניסתו אבית נבנגון שהיא פדיה בלי תוספת כלל דנשלמה ברכת הזן שתקן משה בעת ירידת המן ילדק גם היום לאמרה מתחלת ועד סוף בלי תוספת כלל כיון שקשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף ותמיד כל היום עושה הש"י עמנו נסים נפלאות להכין מזון לכל בריותיו ראוי לברך להודות כמו על ירידת המן ולכן היא ברכה ארוכה באמת בתן ונפסד ותרפונים אחר שנזכר בה תן את העולם כולו נמוגו. הם ברכת שלימים שתקנו דוד ושלמה על הארץ ועל המקדש יאות גם עתה לאומרה עם התוספת שהוסיפו גם ממדרי התפלות להתפלל על הגלות והרוסה וכל בגלותינו ושיחזיר שם יתי מלכות בית דוד למקומה. אך אמנם ברכת הארץ לא היה ראוי לאומרה עתה כמו שתקנם בלשון הודאה לבד. והיה ראוי להוסיף בה תפלה על חורבנו לתוכה. ותמיהת שאלת זאת תתברר אלנגו מדברי רבי יהושע בן לוי שאמר אם לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו מה טעם ויתן להם ארצות גוים מפני מה בעבור ישמרו חקיו ותורותיו. והכוונה בזה לומר שהתכלית האמת לפניו יתברך בנתינת לנו הארץ הטובה היה לשמור תורה ומצות ואם כן הארץ היא במדרגת מה שקודם התכלית והתורה היא תכלית האמת וכיון שגם היום הזה נהיותנו בארץ אויבינו שגם אנחנו מחזיקים בתורה ומצות כמו שהבטיחנו הש"י כי לא תשכח מפי זרעו ראוי ומחוייב אנחנו להודות על הארץ כיון שהיתה כדמות גנב אמצעי להגיע אל התכלית האמת שהוא לשמור ולעשות תורה ומצות.

עיין פירקי"ם חי"ד פנ"ה

וברכת הודאה זו כוללת שתיהן ואם לא הזכיר תורה מחזירין אותו:

וראוי לעיין בחילוף הגרסא בענין זה בין מה שנזכר בגמרא שלנו ללשון רבי יהושע בן לוי בכאן בירושלמי דגרסינן בגמרא פי' שלשה שאכלו כמוס הזקן אומר צריך שיזכיר בה ברית רי יוסי אומר צריך שיזכיר בה תורה. עוד שם כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. וז"ל רש"י צריך שיזכיר ברית בברכת הארץ שעל ידי ברית נתנה לאברהם בפרשת מילה ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך וצריך שיזכיר בה תורה שאף בזכות התורה והמצות ירשו את הארץ שנאמר למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ עכ"ל. ויש לידע מה טעם בירושלמי לא הזכיר רבי יהושע בן לוי אלא תורה בלבד ולא הזכיר עמה ברית כמו שנאמרו שתיהן בגמרא שלנו. עוד ראוי לדקדק בלשון רש"י אם יש איזה הבדל בין ראייתו שהביא מפסוק כל המצוה למען תחיון ובומר לראיה שהביאו בירושלמי מפסוק ויתן להם ארצות ובומר בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ובנראה בגלה לכל מעיין כי שהבדל ביניהן גדול. וראיית ירושלמי הלא היא רבה שמעלה כפי היסוד שהנחתי שהתורה היא תכלית הארץ אבל ראיית פסוק כל המצוה תשמרון למען תחיון ובומר היא כתפך מי ראיה מורכב כפי הפשט היסוד כפי לשון רש"י שכתב למעלה שגלה הארץ היא במדרגת התכלית האחרון והשגירת המצות במדרגת מה שקודם התכלית ואיך תהיה זאת ראיה מברכתם לפסוק הדין שאם לא אמר תורה מחזירין אותו כיון שהתכלית שנמשך מנתינת התורה כבר נפקד תמצא שהיא נחלת הארץ מה תועיל ההודאה על הקודם אליו. אמנם ראיית הירושלמי היא ראייה חזקה לבחור ברכת הודאה ע"ל הארץ ועל התורה ושתיהן מתרחם אשה אל אחותה במדרגת עלה ועלול כי מיום שנכנס יהושע את הארץ זכו אבותינו לירושת אחרי תורה ומצותיה. ולפי רוב השנים שהיו מתמה עד לא שהוסיפו לדיקים כשמואל הנביא וכיוצא בו וכל שכן כשמלך דוד ושלמה בנו אחריו תורה אלהיו ומצותיו בן הגה חקיקים ברשומו בנפשם אבותינו וכל שכן בבנין בית המקדש והקרבת קרבנות כתוכו. ואף כי קמו אחריהם מלכי ישראל עובדי עבודה זרה וגם קמו מלכי יהודה לעולם כמלא נתונים עלך צדיק וחסיד כמו חזקיהו שלמד תורה ומצות לכל ישראל מדן ועד באר שבע ואחריו גם יאשיהו וגם צדקיהו אמרו ז"ל עליו שהיה צדיק וישר ובמנם ישיבתם בארץ בשמרם כקנין חוק התורה ושומה ביד כל זרע ישראל שגלים אחריהם נאמר שיא עתה בדורותינו כאופן שעם היות שמפני חטאינו גלינו מארצנו נרים כזוהם כי לא תשכח התורה מפי זרענו והתכלית האחרון הזה עומד ולעולם חוק ומתפך אלינו. לפיכך אנחנו חייבים להודות עליו ועל הענין הקודם אליו ואם לא הזכיר בהודאה זאת התורה שהוא התכלית האחרון מחזירין אותו. ומכאן התשובה גם כן למה ששאלתי בראשונה כי מדוע לא הזכיר רבי יהושע בן לוי ברית עם תורה כמוזכר בגמרא שלנו שכיון שמצינת הברית היתה קודם לנחלת הארץ בלי ספק אין בה טעם מספיק מחיוב זכירתה עמו בנתינת התורה שהיא תכלית האחרון ותכיותנו מחזיקים בה ובמצותיה זכינו וגם זוכה לעולם הארץ שקדמה לה ולכל הטובות ההודאות קודמות אליה וסלם נברכו במגורה ולא מספר הגבורה ולא נעלם ממני שיש מענה מה בעד דברי אלה גם בכל זה בדקתי שחזקתי ולא ארפה כי יש פנים חזקה שניתנו לומר כן והיא להגדיל תסגרה שאין להעלות על לב אפילו על דרך משנה שגרם שהתורה והמצות ניתנו אל עם השם יתברך כדי שבשבתם יהיו לפיים אחרים וירושת הארץ דהדרגה איפכא שמתברר והאמת אמיתים קבוע בנפשותינו הוא שהארץ וכל אשר עליה הן הכנות שנשמות קודמות לידיעת התורה וקיום מצותיה וכפי כוונת זאת ראוי ומחוייב אנחנו לפרש פסוק כל המצוה למען תחיון ורביתם וירשתם את הארץ וגו' ופעים שהביא בלשון הרב רבינו מאור הגולה רש"י ז"ל שכתב בפירושו בגמרא מה שכתבתי למעלה היה על דרך הפלוס כדי להשוות פירוש תורה לברית כמו שנזכרים ביחד בגמרא שלנו והמבל יחייב שפירוש הפסוק באומרו למען תחיון הוא כמו פירוש למען ירבו ימיכם שאין הכוונה בו שטעם מצות ושמרתם את דברי אלה ובומר וקשרתם וגו' וכתבתם ובומר היא כדי שירבו ימיכם וגו' רק להודיע שיושך להם שקיום המצות ירבו ימיכם וימי בניכם. אבל אין זה הטעם עצמו לגבי המצות שהם רק יש להם תכלית האחרון יותר מעולה ומשובח ואין ערוך אליו שהוא בגזית הנפש ולזכות לחיי עוה"ב. וכן ראוי לפרש למען תחיון ובומר שבא להודיענו שבודאי יושגך משמירת המצות תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ עם היות שהתכלית האחרון עצמו בשמירת המצות הוא יותר מעולה ונפרך אפילו במצות התלויות בארץ אין להאמין דעת נפסד שהטעם שנצטוינו בהן כדי שעל ידיהם נזכה תמיד לירושת הארץ. רק הארץ במדרגת מה שקודם התכלית והאמצעות קיום תורה ומצות התלויות בה נזכה לחיי העולם הבא. ורש"י עצמו רמז לזה בפירוש למען ירבו ימיכם וז"ל אם תעשום זה ירבו ימיכם וימי בניכם ואם לאו יתקצרו מדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו עכ"ל. הנה גלה הרב בזה כוונת הפסוק שבא להודיע שכר ועונש המצות בעוה"ז שמקיומם יומשך שירבו ימיהם ומבטולם קצורם. אבל התכלית האחרון אמיתי להם הוא בעולם הגמול ואין ספק שנפרסת כל המצות ברמזו שתי התורות הנזכרות ולזה פירש באמצעיתה ומצרת את מצות ה' אלהיך ללכת בדרכיו וליראה אותו ולא פשט הרב בפירושו בגמרא להזכיר אלא האחד לפיוסה שהספיק בגד מה ניין שמשכמת עם שנאמר בברית שבזכותו ירשו הארץ. אבל תלמידי רבינו יונה בפירושם להלכות הרי"ף לא התקררה דעתם עד שהזכירו שתיהן שכתבו שתי הראיות והיותר עיקרית שולה בפשוטה דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו. ונקשתי ונבלאתי מאד לדברי בפירוש הראיון מורא שכתב בפירוש פסוק כל המצוה הטעם אם רציתם לשמור המצות למען תחיון זכרו את הדרך ופירוש פסוק למען ירבו כתב ואם תאמינו על לב לא תתגאו משכל הארץ רק האריכו ימים כימי השמים על הארץ. ואמנם שכוונתו עלתים בפני לבומת אלו לראה אל מה שאמרתי וכאשר היה אחד מגדולי המדברים בעלי הלשון בלי ספק כי במקומות רבים החפרים כן היה למען רמנו לומר שידוע שמדבר שימשך זה ממה כמו בפסוק והנה עמו לכם ענבים למען יכרת פירושו שנמשך מעשיית העגלים שיכרת אבל לא שנאמר שכן עשו לבעבור יכרת וזה פשוט:

ומלבד דקדוק כוונת לשון הירושלמי יצא לי תועלת גדול ממה שהארכתי בזה והוא לחזק ידים רפות אל עם השם יתברך אלה אשר ארצות גוים היו ארץ מולדתנו ואבותינו והיות אבותינו שם נעקרו ונם הם גם אנחנו לא השתדלנו בחזקת היד לגור בארץ הקדושה. ומפני זאת כשאנחנו מקיים תורה ומצות בכל ארצות מגורינו כפי נחנו היא שעודם לאבותינו ולנו בהיות עיקר למודנו בעיון ובעשות בכל המצות שהם סוגת הגוף והנשמה הכנת הלבנות נשמות עמה ונשמה לא תמשה ועל הכל בנפשותינו נפיצו לישועת נפשנו בהתלבשות מבית לדקנו כפי מאמרם ז"ל צפית לישועה

פגיע

מכיש לא הראשון יאמר ימיםה כבודת גנליו פ״ה אסר עין בעין נראה
בשת פי ציון:

היה קורא פרק שני

רבי יוחנן הוה מסתמיך על רבי יעקב בר אידי והוה רבי אלעזר חמי ליה ומטמר ליה מן קמוי אל תרין מילין עבר לי הדין בבלאה חדא דלא שאיל בשלמי וחדא דלא אמר שמעתא מן שמי. אמר ליה כן אינון נהגין גביהון דזעירא לא שאיל בשלמא דרבה דאינון מקיימין °ראוני נערים ונחבאו וגו׳: איוב כט

רבי יוחנן היה מסתמיך פי׳ נשען ומתחכן בגופו ר׳ יעקב: (יש פי׳ שנעל בשר היה לכך היה נשען על רבי יעקב בר אידי) והיה ר׳ אלעזר רואהו ומתחבא מפניו ויראה היה מדבר עמו בגלל אפי׳ לשאול בשלומו. וירא עיניו ר׳ יוחנן וחשב שנתאוה עמה כן והשיב לו רבי יעקב שדרך שנוה הוא יראים ליה. והכי תמוהק בדקדוק הלשון אם אומר בדליא ויתא פירושו נעבר לו אם אומר הדין בבלאה ופירושו שהיה בבלי אמ״ש שנקרא רבי ולא רב:

ואינהו ליצנותא ליצני הדור מה הוו עושין הולכין אצל חלונותיו של דוד ואומרים לו אימתי יבנה בית המקדש אימתי בית ה׳ נלך והוא אומר אף על פי שהם מתכוונים להכעיסני שמח אני דכתיב °שמחתי באומרים לי בית ה׳ נלך: תהלים קכב

מכאן: למדנו תועלת גדול והוא מלומד לכל איש תם וישר שיהיה נכסף ומתאוה אל הבית הגדולי עם היום שימצא ממנו לו לגדו המפתן ולפר באו ענין בנין הבית שאומר המלך לדוד רק אתה לא תבנה הבית כי אם בנך אמרו עמו כמאמרים:

חכד דמך רבי בון בר חייא על לנביה ר׳ זעירא ואפטר עלוי °מתוקה שנת העובד וגומר ישן אין כתיב כאן אלא יאכל משל למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד שהיה מתכשר במלאכתו יותר מן הכל מה עשה לו המלך נטלו והיה מהלך עמו ארוכות וקצרות לעתותי ערב נכנסו הפועלים ליטול שכרן ונכנס גם הוא ונטל שכרו משלם התחילו הפועלים מתרעמים ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע [אלא] ב׳ שעות כיום ונטל שכרו משלם. אמר להם המלך יגע זה בב׳ שעות מה שלא יגעתם אתם כל היום. כך יגע ר׳ בון בר חייא בתורה לכ״ח שנה מה שלא יגע תלמיד ותיק במאה שנה: קהלת ה

כד דמך רבי בון דרך שכתב המלמד שלא להזכיר לשון מיתה בחכמים צדיקי אלא היו מדברים בלשון כבוד כד דמך ר״ל כשישן שאין המיתה אצלם אלא כדמות שינה וכאגת וזיו השכינה: ישן אין כתיב כאן אלא יאכל רוצה לידע איך יתפרש הפסוק יפה אם יאמר ישן ועתה שאמר יאכל איך יפרש עם ענין המשל שהמשיל למלך ששכר פועלים. והנ״ל כי אם יאמר ישן יצא מכוון עם סיפיה דקרא שאמר כי השביע לרות השבע שיש לו ממון ונכסים אינו יכול לישן בלילה כי אם מעט בסיבת הסום לעומד כשומר מה הלילה שלא יבואו גנבים ושודדי לילה לגנוב ולגזול כל אשר לו ואם שנתו תהיה ארוכה תסריתו תהיה בלענה. אבל העובד הוא בהפך ר״ל הבוזן ומתפרנס מיגיע כפיו מתוקה שנתו אע״פ שתהיה מתחלת הלילה על הגן התמה ויותר כי אין לו מתירא נשיר מן ההולכים בלילה. אבל עתה שאומר יאכל אין פירושו כן אלא אם מעט ואם הרבה יהיה יגע במלאכתו כדי לאכול בלוחר בין מיעשת השתדלות הרבה או מעט כדי לבקש מאכלו תתמעג נדבן כפשו ועינה שנתו שסוף כדי לספירתו מן העולם הזה גם אם מת בחלי ימיו והשתדל מעט להשיג מאכלו. ולכאורה

נפרדי לקהלת מסגיא מדרש זה ופירש תינה יאכל כאילו יש הפסק בינה תינן תינת הרנה וח״ל מתוקה שנת העובד אם מעט ימי שניו ואם הרבה יאכל שכרו המועט כמרוצה תמה פרכם את ישראל מרבעים שנה ומשל מעט ונאמר ומשל בקולאי שמו בך נרדם בתנחומא ע״כ: (ויש לפי תנאתי נרמיי שם אינו קצת כלום):

נטלו והיה מהלך עמו וכו׳ כאן נראה ענין נטול הנפש בני פנים. שאמר כי מיד נשעת פטירת הצדיק מתענג נפשו בג״ע. הני מאחרי ימים יעלה לישיבה עליונה אל מעלה יותר מלמה. הראשונה היה לשמה נמהלך עמו ארוכות וקצרות. השכינה היא רעות בגמ״ש לערב נכנסו הפועלים וכו׳:

רבי זעירא כד סליק להכא אקיז דם אזל בעי מזבן חדא ליטרא דקופר מטבחא א״ל כמה הדין ליטרא. א״ל בחמישין מני וחד קורסן א״ל סב לך שתין ולא קבל עלוי סב לך שבעין ולא קבל עלוי. סליק עד דמטי למאה ולא קבל עלוי. א״ל עביד כמנהגך ויהיב ליה כרמשא. נחת לבי ועדא אמר לון לרבנן מה ביש הדין מנהגא דהכא דלא אכיל בר נש ליטרא דקופר עד דמחו ליה חד קורסין. אמרו ליה מאי האי אמר לון דאי לא לקי לא אכיל בישרא. אמרו ליה למה. תני לון עובדא שלחין כען לאיתויי אשכחן ארניה נפיק א״ל מאי כל הדין אמר לון וייתי עלאי דלא כעסית עלוי מסבר מנהגא הוא כן אלא °ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. רבי פנחס אמר קשה ליצנות שתחלתה יסורין וסופה כלייה שנאמר ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם וסופה כלייה דכתי׳ כי כלה ונחרצה וגו׳: ישעי׳ כח

קופר בשר בלשון ארמי: קורסין פי׳ בנמחן ענין מלקות והוא פירוש לשון המלומד. ומעתק ללשון הקדש רבי זעירא היה בבלי והיה עולה לארץ ישראל כשעלה לשם הלך לקנות ליטרא אחי בשר מהטבח א״ל כמה את לך נבער ליטרת זאת א״ל בני מנה ומכה אחת. א״ל קח לך ס׳ מנה ולא תלקני כלל ולא רצה מזו וא״ל קח לך ע׳ וחל תלקני ולא רצה. חזר וא״ל כפעם בפעם עד ק׳ דינרין ולא רצה א״ל עשה כמנהגך ונתן לו הכל כמו ששאל הטבח. בערב ירד רבי זעירא לבית הוועד. אמר להם לחכמי הוועד רבותינו מה טעם למנהג הרע הזה שהוא ביניכם אמרו לו מה זאת שאמרת. א״ל שאם אינו מקבל מלקות אינו אוכל בשר. אמרו לו למה. ספר להם המעשה. שלחו להביא הטבח ויבוא לפניהם לידע מה היה זה. אמר להם יבא עלי כך וכך שלא כעסתי עליו כי היה תומך ומותר שכן המנהג. אינו יכן שסרי הכנית מוזיר ומותר אל תתלוצצו וגו׳. ומדיני מסופק אם הלשון הוא מושעה כי נפי הכלאם הטבח היה הליצן והלא היה מוכר הבשר אם לא יקבל הקונה מלקות אחד והולך היה הוא עליו מוכיר להורת הנביא עליו השלום. בעבור זה הסבתי אולי כיונת סופר מה שכתב אלא ועתה אל תתלוצצו. אבל הלשון אמתי הוא אמרו ליה ויצא הענין בפטור שהטבח כהנגל נאמרו שתם ומלוס שהיה מנהגו כן. ומה שאמר לו כי מנה וחד קורסין היה מחוק ולפני כדרך המשחקים זה עם זה לזה אמרו לו שהיה ראוי ליענש על ליצנות שכן אמר הנביא ועתה אל תתלוצצו וגומר זהו שמתיבת בעיני כפי הפשט אע״פ שאני אומר שהספר מוטעית. וכדי לקיים לשון הספר שנאמר שהוא כתוב כלאורי אלא ועתה אל תתלוצצו וא״כ הטבח עצמו היה מוזיר בדברי הנביא האלכתי דרך אחרת והוא לומר שהטבח חשב לרבי זעירא כליצן במה ששאל ממנו כמה שוה זאת הליטרא כי לא יהיה לו לומר רק תן לי בדינר אחד או דינרי בשר והוא יודע שהיה בדרך שחוק. ועוד מפני שאמר הדין ליטרא כי היה ראוי לשאול על מחם ליטרא ולא על זאת שרוצה שאולי היתה מבשר ממין פ״ל שאמר בפסחים מאן דאכיל אליתא פירוש בשר האליה ממין שפי באליתא וכל מנקם בשר ממין ותשבותי בני אדם ראוי לקדותו ליצן. כי כן פי׳ הפסוק כנגד האומרים כרתנו ברית את מות ובו׳ פירוש היות כוונתם כמלעיגים על יום המיתה ושאין מות באדם רק שיאכל ושתה ולגבול סגרא זאת גם הטבח וא״ל שיתן דינרים רבים בליטרא ועוד חד קורסין

קידמין אולי על ידי זה ישוב ממחשבתו הרעה ולא יבוא אל הסכנה
והוא לא כן עשה אלא היה מוסיף לו עברה בכל עת ועל זה הזהירו
בשבילו אל התלוצצו פן יחזקו מוסריכם כאומר לו שלעולם ייסרהו במלקות
אף על פי שיוסיף על פשעו. ויותר פשוט בעיני דהדין פרלבון ושניהם
עולים אל כוונה אחת להזהיר הליצנות אבל יש הבדל ביניהם. לפי האי
לנה לומר שלא לדבר דברי ליצנות. ולפירוש הב' הכוונה נו כנגד המתלוצץ
מאמדות האמונות ונותר בתענוגי העולם כי זאת היתה כוונת הנביא
באמרו בתחלת נבואתו זאת שמעו דבר ה' אנשי לצון. (כתב יעקב מנזדנין
לכותב גירסא המוכנסת אלא ועתה אל תתר אין פה ויש ליתב מפתח תלמודא
אמר עשני פה את פרי זילא לא ענים אותו אלא ועתה ונומר או רבי
זעירא דאמר טעם זה למיתה הסנה):

אין עומדין פרק חמישי

יתני לא יעמוד אדם ויתפלל לא מתוך שחוק ולא
מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש וכו' אלא מתוך
דברי תורה, וכן לא יפטר אדם מחבירו וכו' שכן מצינו
בנביאים שהיו חותמים דבריהם בדברי שבח ונחמות
א"ר אלעזר חוץ מירמיה שחתם בדברי תוכחות וכולי
איכה ה (כבתוב לעיל בפרק זה עד) והכתיב °כי אם מאוס
מאסתנו השיבנו התח כי אם מאוס וגו' ואף אלידו לא
מלכים ב ב נפטר מאלישע אלא מתוך ד"ת דכתיב °ויהי המה
הולכים הלוך ודבר במה היו עסוקין רבי אחא אמר
דברים ו בק"ש היו עסוקין היך במו דכתיב. °ודברת בם רבי יודן
תהלים לג אמר בבריאת עולם היו עסוקין היינו דכתיב °בדבר ה'
שמים נעשו ר' יודן בריה דר' אבין אמר בנחמות ירושלים
ישעיה מ היו עסוקים ההיד °דברו על לב ירושלים רבנן אמרי
מלכים ב ב במרכבה היו עסוקין ההיד °והנה רכב אש וסוסי אש
וגומר. ר' חזקיה בשם ר' יוחנן אמר לעולם אל יהא זז
תהלים מו הפסוק הזה מתוך פיך °ה' צבאות עמנו משגב לנו
שם פד וגומר. ור' יוסי בשם ר' יוחנן אמר וחבריה °ה' צבאות
אשרי אדם בוטח בך:

הטעם נתים החכמים שהיו עוסקים בקריאת שמע או בבריאת עולם
שבאלה להם תיבה ודבר ביותלת כי מה לנו מגדע אם היו מדברים
או לא אבל בא לרמוז שהיו מדברים בענינים עליונים שהכל נאם לשון
דבור כמו קריאת שמע או בריאת עולם. וחכם אחד מוסיף שהיו מספיקים
בנבואתם שגאולה העתידה אמר הפרכן שנאמר בה גם כן לשון דבור דברו
על לב ירושלים ורבנן אמרי שפי הפסוק נמסך שהיו הולכים ומדברים
בענייני המרכבה אשר רמו נעניינים והנה רכב אש:

יא **א"ר** פנחס המתפלל בבית הכנסת כאילו מקריב
ישעיה סו מנחה טהורה מה טעם °כאשר יביאו בני ישראל
שם נה את המנחה בכלי טהור בית ה' ר' ירמיה אמר °דרשו
ה' בהמצאו היכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבמ"ד אמר
רבי יצחק ברבי אלעזר ולא עוד אלא שהש"י עומד על
תהלים פב גבם שנאמר °אלהים נצב בעדת אל רבי הונא אומר
זה שהוא הולך לבית הכנסת צריך להקל את רגליו
הושע ו שנא' °ונדעה נרדפה לדעת את ה' וכשהוא יוצא צריך
איוב יד להלך קימעא ומה טעם °כי אתה צעדי תספור:

רבי חנינא בן דוסא היה עומד ומתפלל ובא חברבר
והכישו ולא הפסיק את תפלתו והלכו ומצאו אותו
חברבר מת ומוטל על גב חורו אמרו אוי לאדם שנשכו
חברבר ואוי לו לחברבר שנשך את ר' חנינא בן דוסא.
ומה עסקיה דההין חברבר כד הוא נכית לבר נש אי
בר נש קדים למיא חברברא מאית ואי חברברא קדים
למיא בר נש מאית. אמרו ליה תלמידיו רבי ולא
הרגשת אמר לון יבא עלי מתוך שהיה לבי מכוון
בתפלה אם הרגשתי אמר ר' יצחק ב"ר א לו הקב"ה מעין
תהלים קמה תחת כפות רגליו לקיים מה שנאמר °רצון יראיו יעשה
ואת שועתם ישמע ויושיעם:

אמר ריב"ל אם עשו שפתותיו של אדם הנובה מבשר
ישעיה נז שנשמעת תפלתו שנא' °בורא ניב שפתים וגו'.
כשם שתחיית המתים חיים הם לעולם כך ירידת גשמים
הושע ו חיים לעולם ר' חייא ישמע לה מן הדא °יחיינו מיומים
וגומר וסמיך ליה ונדעה נרדפה לדעת את ה' וכתיב
שם °ויבא כגשם וגומר מכאן ראיה. כתיב °ויאמר אליהו
מלכים א יז התשבי מתושבי הגלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל
אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר
כי אם לפי דברי רבי ברכיה ורבנן חד אמר על המטר
נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו וחד אמר בין על הטל
בין על המטר נשמע לו מ"ד על המטר נשמע לו על הטל
שם יח לא נשמע לו מן הדא °לך הראה וגו' ואתנה מטר וגו'.
ומ"ד בין על הטל ובין על המטר נשמע לו איכן היתר
נדרו של טל א"ר תנחומא ארעתיה סבורין לומר נדר
שהותר מקצתו הותר כולו. ואב"א בבנה של צרפית
שם יז שנאמר °ויקרא אל ה' וגו' הגם על האלמנה אשר אני
וגו' א"ר יונה לאחר שנגב נרתקו של רופא עד שהוא
יוצא נפצע בנו חזר אצלו ואמר לו אדוני הרופא רפא
את בני א"ל לך והחזר את הנרתק שכל מיני רפואות
נתונין שם ואני מרפא את בנך כך אמר הקב"ה לאליהו
לך והתר נדרו של טל שאין המתים חיים אלא בטללין
ואני מחיה בנה של צרפית ומנין שאין המתים חיים
ישעיה כו אלא בטללין דכתיב °יחיו מתיך נבלתי יקומון וגומר כי
טל אורות טלך. א"ר יעקב דכפר חנין בשעה שעשה
אברהם זקנך רצוני נשבעתי לו שאיני מזיז טל מבניו
תהלים קי לעולם מ"ט °לך טל ילדותך וכתיב בתריה נשבע ה'
ולא ינחם ואין ילדותך אלא עולם של הבל כמה דאת
קהלת יא אמרת °כי הילדות והשחרות הבל ואף על פי כן לך טל
ילדותך. אמר רבי יהודה בן פזי נתתיו לאברהם מתנה
בראשית כז דכתיב °ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' א"ר שמואל
בשעה שישראל באין לידי עבירות ומעשים רעים
הגשמי' נעצרים והם מביאין זקן אחד כגון ר' יוסי הגלילי
והוא מפגיע בעדם והגשמים יורדים אבל הטל אינו
מיכה ה יורד בזכות בריה לעולם ומ"ט °כטל מאת ה' וגו' אשר
לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם א"ר יוחנן ברית
כרותה הלומד הגדה מתוך הספר לא במהרה הוא
משכחה רבי תנחומא אמר הסובר תלמודו לא במהרה
דברים ד הוא משכח ומאי טעמא °פן תשכח את הדברים אשר
ראו עיניך וגומר אמר רבי יוחנן כל המצניע תלמודו
משלי יא בצינעא לא במהרה הוא משכח שנאמר °ואת צנועים
חכמה. ריש לקיש מתני באוריתא סגיא הוה נפיק
ליה לבר מן תחומא דשבתא ולא ידע לקיים מה

שנאמר °באהבתה תשגה תמיד. רבי יודן בר ישמעאל הוי מתני באורייתא מני הוה נפיק וגולתיה שרעא מיניה והוא לא ידע לקיים מה שנאמר באהבתה תשגה תמיד:

כפי האדם קרבן מנחה הוא ענין קל שהוא מעט קמח ושמן נעשה הל קרבן כנסיס ואילים ועתודים ופרים והמנחה נשה [illegible] הנקרבת לפני יתברך במנחה לשיס היא חניכה עליו שנאמר ונפש כי תקריב קרבן מנחה ודרז״ל [illegible] ונפש לרמוז מתניכה לפני הקב״ה זאת המנחה שהיא קרבן עני כאילו הקריב נפשו דומה לזה הגדול ומעלה גדולה שיש בין המתפלל בנית האוקדם למתפלל בנה״כ [illegible] [illegible] התפלה [illegible] ופי׳ הפסוק כפי דרשה זאת כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור כן הוא בית ה׳ שהוא בה״כ כלומר שתפלת בה״כ והמנחה [illegible] בכלי טהור הם ב׳ דברים שוים זה לזה. [illegible] [illegible] דרש פסוק [illegible] על המקום [illegible] בכל המקום שהוא [illegible] בתי כנסיות ובתי מדרשות והפי׳ הזה [illegible] על פי׳ [illegible] אחר שנאמר [illegible] האמן [illegible] [illegible] [illegible] ימים שנין [illegible] [illegible]:

צעדי [illegible] [illegible] זה [illegible] [illegible] כי [illegible] יונה [illegible] [illegible] לפסוק [illegible] [illegible] [illegible] לשון כל דרכיו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בנית [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] בנית התפלה:

מעשה רבי [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] נקרא [illegible] [illegible] [illegible] בית [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] זה לזה: לקיים מה שנאמר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

רבי [illegible]

וגולתיה [illegible] [illegible] ניישון דרך:

כיצד מברכין פרק ששי

יב **א״ר** אבהו כתיב °פן תקדש המלאה הזרע אשר הזרע ותבואת הכרם העולם ומלואו עשוי ככרם

תהלים טז °אמרת ליי׳ אדני אתה טובתי בל עליך: רבי חזקיה בשם ריש לקיש °אמרת לה אדני אתה טובתי בל עליך אם אכלת ובירכת כביכול כאילו משלך אכלת. ד״א בל עליך יבלו כל הטובות

ויבאו עליך דבר אחר בל עליך מבלה אני טובתי בגופך אמר רבי חייא מהו בל עליך איני מביא טובה לעולם מבלעדיך כמה דכתיב °ובלעדיך לא ירים איש את ידו:

ראוי [illegible] [illegible] כל הפירושים [illegible] על לשון הפסוק [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] לשון הפסוק [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] נסוף טוב [illegible] יבלו עליך כל [illegible]:

תני מצוה גזולה אסור לברך עליה אמר רב אישעיא על שם °ובוצע ברך נאץ ה׳ א״ר יונה הדא דתימא בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר׳ יונה אומר אין עבירה מצוה, רבי יוסי אומר אין מצוה עבירה. אמר רבי אילא °אלה המצות אם עשיתן כמצותיהן מצות ואם לאו אין מצות:

טעם ההבדל בין בתחלה לבסוף [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] מחלוקת:

הרואה פרק תשיעי

אמר רב הונא °שדי לא מצאנוהו שגיא כח לא מצינו כחו וגבורתו של הקב״ה רבי אבהו בשם רבי יוחנן °היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע אם בא אדם לספר גבורותיו של הקב״ה מתבלע מן העולם. א״ר שמואל בר נחמן °מי ימלל גבורות ה׳ כגון אני וחברי א״ר אבין מי ימלל גבורות ה׳ תרגם יעקב איש כפר חנניה °לך דומיה תהלה סמא דכולא משתוקא למרגליתא דלית בה טימי כל מה דאת משבח לה את פגים לה:

לא מצינו כחו וכו׳ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

פי' נעלך דומים לזה הסינות ועוד שלא הוה פירות המלות עם תענן
ושוע הוא נספור שנמיו יתברך המפיקה ופירוש כגון פני ותגרי מחולי
סיו מלמדים נגסים. וגם רבי שמלאי מודה שלא יוכל לספר הכל. אבל
הודיע כי הפה יתברך תפלה חסדו עמו ועם קריו פעמים רבות
סלים מלתם:

טו **שאלו** המינים לר' שמלאי מהו דכתיב אל אלהים ה'
אל אלהים ה' הוא יודע א"ל מי כתיב הם יודעים
הוא יודע כתיב. אמרו ליה תלמידיו ר' לאלו דחית בקנה
לנו מה אתה משיב. אמר להם שלשתן שם אחד הם
באינש דאמר בסיליוס קיסר אגוסטוס חזרו ושאלו
תהלים נ אותו מהו דין דכתיב °אל אלהים ה' דבר .ויקרא ארץ
מי כתיב דברו ויקראו ארץ דבר ויקרא ארץ כתיב אמרו
ליה תלמידיו רבי לאלו דחית בקנה לנו מה אתה משיב
א"ל שלשתן שם אחד הם באינש דאמר אומנין בניין
יהושע כד ארכטיקטין. חזרו ושאלו אותו מהו דין דכתיב °כי אלהים
קדושים הוא א"ל מי כתי' הם אלא הוא. אמרו לי' תלמידיו
ר' לאלו דחית וכו'. אמר להם קדוש הוא בכל מיני
דברים ד קדושות. חזרו ושאלו אותו מהו דכתיב °אשר לו אלהים
קרובים אליו א"ל מי כתיב בכל קראנו אליהם אליו כתיב.
אמרו ליה תלמידיו לאלו דחית וכו'. אמר להם קרוב הוא
בכל מיני קריבות דא"ר פנחס עבודה זרה נראית קרוב'
ישעיה מו והיא רחוקה מ"ט °ישאוהו על כתף יסבלוהו אבל הקב"ה
נראה רחוק והוא קרוב דא"ר לוי מן הארץ ועד לרקיע
מהלך ת"ק שנה וכו' רבי ברכיה אמר אף טלפי החיות
וכולי בכתוב כפרק אין דורשין ובמקומות אחרים ראה
כמה גבוה מעולמו ואתם נכנסין לבה"כ ועומד החזן ומלחש
בשפתיו והקב"ה מאזין לו. וכי יש אלוה קרוב מזה הדא
דתימא בכל קראנו אליו. ר' יודן אמר ב"ו יש לו פטרון
אם באת לו צרה אינו נכנס אצלו פתאום אלא הולך
ועומד על פתח חצרו של פטרונו וקורא לבן ביתו והוא
אומר לו איש פלוני בחוץ שמא מכניסו ושמא מניחו
אבל הקב"ה אינו כן אם באת לו צרה לא יקרא לא
למיכאל ולא לגבריאל אלא לו צווח והוא יענה הה"ד
יואל ג °כל אשר יקרא בשם ה' ימלט א"ר אלכסנדרי עובדא
הוה בחד ארכון דשמיה אלכסנדרוס והוה קאים וראין
חד לסטים א"ל מה שמך אלכסנדר אמר אלכסנדרוס
פניי לאלכסנדרי. ומה מי ששמו בשם ב"ו ניצול מי
שתולה בטחונו בהקב"ה עאכ"ו הה"ד כל אשר יקרא
בשם ה' ימלט. רבי פנחס אמר ב"ו יש לו פטרון ובאו
השונאי' ותפשוהו על פתח חצרו של פטרונו עד דצווח
לפטרון עד דנפיק עברה החרב על צוארו והרגתו אבל
הקדוש ברוך הוא הציל את יהושפט מחרב ארם הדא
דתימא ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו מלמד
שלא היה חבר אלא חתך ראש ויסיתם אלהים ממנו:

ראוי ליתן טעם לדברי כל השאלות הללו גיון שכפי הנראה דרך אחד
לכולן וכן הבית ר' שמלאי למינין תשובה אחת לכולן אך גם טעם
הולך להשיב לתלמידיו תשובה מיוחדת לכל אחת מהנה. והנה שמשנתי
נתקן זה הוא שיש חלוק ושונים בין כל אחד ואחד והן כי השאלה שבייה
יותר חמורים מהראשונה כפי הלוך נושאה שהיא נמנין גדולה עולם וים
מקום לחמור דעת נפסד שביתי הבריאות שביין לא מן לא והיוצ שהוא
הגדולה לכולן יותר מאחד אבל דבר נבי נד ותני ראשון הוא קל יותר כמה

התפלות להיות נידיעת פרטי תחסנות לגם ולכן חלק רבי שמלאי נתשובתו
גריעתי השוות. ולראשונה נתן חלוק נשמות כפי מנית המדרה והמלכות.
ולני נתן חלק נפי הותות הבריאה נאומרו אומן פירוס אומן בנין
גונה וכן השמות אחרים כפולים כפי מניע לגונם. והשלה הני שיא יותר
חזקה נענין רוממותו יתברך שהוא פרוש ונבדל מכל מלמה עולמות והתר
נענין גדול כאת מניא קושי גדול. והולך להשיב תשובה מתודמת שלין
הריבוי נעליך אל עצמותו יתברך כי הוא אחד ותשוש אבל נעליך אל
הקדושות אפשר לומר ע"ד המלות לשון ריבוי נאומר שיש פרישות והבדלי
רבות לכל מינות ועלולים הנבדלים ומחסרים נתאמרו יתברך בכל הני
עולמות וגם יש חילוק דק מותם בין מלה מלישים לר'. וכן תשובתה
היא מיוחדת נאמרם בכל מיני קריבות ר"ל שריבוי סקרבתם שיא נעליך
אל. עצמו שאנו נריכין להתפלל על עניינים חלוקים כמו שונא ורפואה
וחיים ומזונים ודברים אחרים רבים ועל כל אחד מהן עומד החזן ומלחש
בשפתיו והקב"ה מאזין וכו' והמלאכי נבי"א ואדם נכנס לבה"כ ועומד לאחר
העמוד ומלחש בתפלתו והקב"ה מאזין וכו' והולך רבי שמלאי לתשובות
חלוקות להשיב לתלמידים אבל להם די בתשובה אחת אע"פ שתפילתם
חלוקות אחת מגולה נביני וצריך לספריך:

טז **דריש** ר' שמלאי °אשרי שאל יעקב בעזרו וגו' וכתיב
תהלים קמו בתריה עושה שמים וארץ וגו' וכי מה ענין זה
לזה אלא ב"ו יש לו פטרון אם שליט באפרכיא זו אינו
שליט באחרת אפי' תימא קוזמוקלטור שליט הוא ביבשה
שמא שליט בים אבל הקב"ה שליט בים וביבשה ומציל
בים מן המים וביבשה מן האש הציל משה מחרב פרעה
ויונה ממעי הדגה וחנניה מישאל ועזריה מהאש ודניאל
שם מבור אריות לכך נאמר °עושה שמים וארץ את הים
וגו'. ר"ל אמר ב"ו יש לו קרוב אם הוא עשיר מודה בו
ואם הוא עני אינו מודה בו אבל הקב"ה אינו כן אלא
אפילו ישראל נתונין בירידה תחתונים הוא קוראן אחי
שם קכב ורעי שנאמר °למען אחי ורעי וגו' וכן הקב"ה קורא לכל
שם קמח ישראל קרובים שנאמר °וירם קרן לעמו תהלה לכל
חסידיו לבני ישראל עם קרובו:

ראוי לחפש איך יהיה פסוק למען אחי ורעי ראיה לדבריו כי הלא פסוק
וירם קרן לעמו מעולה בנאמר על הקב"ה ומקומר עם מה שלמעלה
ממנו יהללו את שם ה' הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו והוא פי'
לא כפי מדרש זה שהביא לתשובה מלכים ולאומים ושרים ושופטים כולם
בכלל וגם לא קראם עמו או עבדיו אבל ישראל הם כולם נמעלה עליונה
לקראתם עמו ולהם ירם קרן. ועוד שלקם לני מדרגות. ראשונה שמידים שנהם
להם כמות תהלה וקראם חסידיו של הקב"ה ר"ל יושבים ראשונה ליתמם
מזו השכינה ולכל העם הנשאר הוסיף כינוי אחר יותר משונה תכינוי
עם נמה שקראם ישראל ועם קרובו אך אמנם פסוק למען אחי ורעי
לא יתכן כפי הנראה מדאם שנאמר ומופו שיהא תאמר השדי וגם
שמשנתי נתיקן זה כי יסוד פי' זה הוא מה שדרשו נפסוק ראשון שמחתי
באומרים לי שאמרו דוד כנגד ליצני הדור ששונים להכעיסו כבתת
למעלה בתחלת מדרש ירושלמי והכשרים בדור היו תמידים לאהבם האומה
ולנגד דוד שומדות היו רגלינו וגו' כלומר מה לכם ליצני הדור להכביר
בנין הבית כיון שרגלינו עומדות בתוך ירושלים תמיד הנמצייה ומשובת
בנגד ירושלים של מעלה וגם היום קודם בנין הבית שם עלו מנפים
להתפלל במקום הטורע מקבלת אברהם אבינו ושם עקד את בנו ויקרא
שמו ה' יראה וגם שמה נבאות תמצא בית דוד ואם אתם מפלים בסות
ביום שחוא טוב שאלו שלום ירושלים ר"ל שאלו מה' והתפללו לפניו על
שלום ירושלים כי בנין הבית יומו יבא והשי"ת שומע דברים טובים רבים
מפי אלו השלמים ומעבר להם בשורה טובה ותברכתו בכך אותם ויאמר
יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך והריני מבשרכם כי למען כלל ישראל
שהם אחי ורעי אדבר נא שלום בך ומתנה השמועה ומסיים אחר במחיצתו
למען בית ה' ונאמר ר"ל תפלת שלאי מיסים כל אים ישראל התאוים
ונכספך לבנין הבית אבל לא יהיה נמונת רעה כמו שהיתה כוונת ליצני
הדור רק למען שהיא ומכונה להיות בית השם. לנקשה שוב לך רחה כנגד
ירושלים אבל דברי הליצנים אין ראוי לאום להם ועל דרך זה יתקיים

אין לעומן אמי ורעי יהיה דברי הספר. ואף על פי שאמר בתחלתה שיר
המעלות לחד לא יספיק מזה שדוד היה מתגבר בכל המאמר רק מסורר
אמר פרקו על יסוד דברי הוד שמחתי באומרים לי. והפסוקים המפסיקים
היו דברי אחרים כמו שאמרתי:

משלי כג אל תבז כי זקנה אמך רבי ייסא ברבי בון אומר אם
נתישנו דברי תורה בפיך אל תבזה להם ומה
טעם אל תבז כי זקנה אמך א״ר זעירא אם נתזקנה
אומתך עמוד וגודרה בשם שעשה אלקנה שהיה מדריך
את ישראל לפעמי רגלים. הה״ד ועלה האיש ההוא
מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבוח וגומר עת
לעשות לה׳ וגומר. רבי נתן מסרס הדין קרייה הפרו
תורתך עת לעשות לה׳ רבי חלקיה בשם רבי סימון
העושה תורתו עתים הרי זה מפר ברית. מ״ט הפרו
תורתך עת לעשות לה׳ תני ר״ש בן יוחאי אומר אם
ראית הבריות שנתיאשו מן התורה עמוד והתחזק בה
ואתה מקבל שכר כולן מ״ט הפרו תורתך עת לעשות
לה׳ אמר רבי אלעזר מה התינוק הזה צריך לינק בכל
שעות שביום כך כל אדם שבישראל צריך ליגע בתורה
בכל שעות ושעות שביום. רבי יונה בשם רבי ייסא כל
פטטיא בישין ופטטיא דאורייתא טבין. כל ברכייא טבין
וברכייא דאורייתא בישין אמר ר״ש לקיש במגלת סתרי
מצאתי כתוב יום תעזבני יומים אעזבך לבי שיצאו אחד
מטבריא ואחד מצפורי ופגעו זה בזה בחדא משכנתא
לא הספיקו לפרוש זה מזה עד שהלך זה מיל וזה מיל
נמצאו רחוקין זה מזה ב׳ מילין. לאשה שהיא ממתנת
לאיש כל זמן שהיה בדעתו להגשא לה היתה יושבת
וממתנת לו כיון שהפליג את דעתו ממנה אף היא הלכה
ונשאת לאחר:

אל תבוז כי זקנה אמך אע״פ שדברת הם מורגלים בפיך ונתיישנו זה ימים
רבים אל תאמר נתיישנו כבר למדתי בשלימות ולא אוסיף לחזור ולעיין
בהם אלא יהיו בעיניך חדשים להוסיף עיון בהם בכלל ונפלא. ובפי׳ תלת
אופן נחלקו רבי יוסי ורבי זעירא דר׳ יוסי דרש שהוא על התורה שהיא
ילדתנו כאם ורבי זעירא דורשו על כלל האומה הנקראת
כנסת ישראל. ופירוש אם נתזקנה אומתך אם ראית הדור פרוץ שאינם
מקיימים מנהגים הטובים אשר נהגו הראשונים לעשות סייג לתורה עמוד
וגדרה ר״ל קום ועשה תקנות והמנהגות הגדרים לצורך השעה למיגדר
מילתא כמו שהיה עושה אלקנה שאמרו עליו חז״ל נשמעת קבלה שהיה
אחד מהי טפים שהנהיגו לישראל והיה מדריך לכל אנשי עירו שיעלו לג׳
רגלים. ולהודיענו זה האריך הכתוב לומר מעירו דמשמע שמעירו היה
עולה אלא בא להגיד שהיה מזהיר לכל אנשי עירו ימימים רבים קודם
ועושה להם תקנה איך יעלו להשתחוות וגומר. רבי נתן מסרס וכו׳ פירוש
הפסוק לטעם רבי נתן כאשר הפרו תורתך השעה שנדור עת לעשות נקם
נקמה בדין והנה בדין לצורך השעה וזה פי׳ עת לעשות לה׳ מיעטו כפי
השעה שאנחנו בו כדי לעשות לה׳. פי׳ אחר הפרו תורתך אליהו הפר דין
התורה והקריב בשעת נהר הכרמל משום עת לעשות לה׳ ועוד האריכו
בגמרא שלנו: כל פטטיא וכו׳ כל הדברים רעים במילי דעלמא כמו שכינו
ולא מלאתי לגוף טוב משתיקה אבל בדברי תורה טובים רק פי׳ בערוך
שהביא זה המאמר מירושלמי סוף ברכות ולא הזכיר אלא רק המאמר
וקושו לא מלאתי בו פי׳. והנ״ל בו ברכייא פירושו ברכים מלשון כריעה
על ברכיים והיה פירושו כל הכריעות שאדם עושה במילי דעלמא להיות
נכנע לכל אדם הם טובים. אבל לדברי תורה הם רעים שאין ראוי לאדם
להכניע עצמו בדברי תורה כלל רק יקיים לדברי מה שאמרה תורה. ועיי״ש
כל נדנים ופירשו דבן ונהפך הגירסא ע״ש. ולי״נ ליישב גירסת הספר
נדנך לזות שאמר למעלה העושה תורתו עתים וכו׳ ואם יעשה עתים
ויפסיק מלמודו ואין דעתו לחזור לריך נגל פעם לנכך חם אינו טוב.

אבל הצדקה האמיתית כל הנטייה לעשות עלמו חרם פנים אל העניים
וק״ל: יום תעזבני משל לבני סיגלו וכו׳ המשיל אמרי ונכון כי השם יתי׳
ברוב שלמותו חפץ תמיד להשפיע ולהטיב יתי׳ הנהגתו למכינין ר״ל לאוהבי
התורה אם הם הולך השוקים אבל אם הם הלך עצמם ושלשון נפשו גם
הוא יתברך מרחיק השפעתו מהם. ויותיינו מזה כי מיני ריחוק, האחד הגד
הוקבל. הבי מלחו יתי׳ שאינו רולה להשפיע עליו דומה ומשם לבי בני אדם
הנפרדים זה מזה נדרך זה הולך למערב וזה הולך למזרח ש״כל אחד מהם
הולך פרסה ונמצא הסיר יש ב׳ פרסאות ריחוק וכו׳ וכן אמנה
הנפרדת מגעלה תוזה ינדק יום תעזבני יומים אעזבך מגלי סיום שום
של נחוקו יתי׳:

מסכת פאה פרק ראשון

משנה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן וכו׳ כבוד יח
אב ואם וגמילות חסדים וכו׳ צדקה וגמילות שבת פי מפנין
חסדים שקולין כנגד כל המצות שבתורה כו׳ (והחלוקים קידושין פ״ק
שיש בין שתיהן כמו שנזכר בתלמוד שלנו. ומעשה
מונבז המלך הכתוב בגמרא שלנו פרק השותפין). א״ר
יוחנן אין אנו יודעים איזה מהן חביב או צדקה או ג״ח
אלא ממה דכתיב וחסד ה׳ מעולם ועד עולם על יראיו תהלים ק
וצדקתו לבני בנים. הוי אומר שג״ח חביבה מן הצדקה.
ותנית. שאלו את רבי יהושע מהו ללמד את בנו חכמת
יונית אמר ליה ילמדנו. בשעה שאינה לא יום ולא לילה
דכתיב והגית בו יומם ולילה. מעתה אסור לאדם ללמד יהושע א
את בנו אומנות בגין דכתיב והגית בו יומם ולילה והתני
רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות רבי בא דברים ל
בריה דר׳ חייא אמר מפני המסורות כבוד אב ואם
רבי אבהו בשם רבי יוחנן שאלו את רבי אלעזר עד
היכן כבוד אב ואם א״ל לי אתם שואלים לכו ושאלו
לדמא בן נתינה וכו׳ כדאית׳ בקידושין פ״ק פעם א׳ אבנו
ישפה וכו׳ אית דאמרין מפתחא דתיבותא הוה יהיב
באצבעיה דאבוה ואית דאמרי רגלוי דאבוי הוו יהיבין
על תיבותא נחת לגבן אמר לון לא יכילית מיתי לה
לכון אמרין דילמא הוא בעי פריטין טובן סלקוניה
למאתים סלקוניה לאלף כיון דאיתער אבוה משנתי׳
סלק ונחת טעון לה גביהון בעון מיתן ליה כדפסקין ליה
באחריתא ולא קביל עלויה אמר מה אנא מזבן לכון
יקרא דאבהתי בפריטי איני נהנה מכבוד אבא כלום מה
פרע לו הקב״ה שכר על כך א״ר יוסי ב״ר בון אותה
הלילה ילדה פרתו פרה אדומי ושקלו לו ישראל משקל
זהב ונטלוה. א״ר שבתי כתיב משפט ורוב צדקה לא איוב לז
יענה אין הקב״ה משהה מתן שכרן של עושי מצות
באה״ע. אמו של ר׳ טרפון ירדה לטייל בחצרה בשבת
ונפסק קורדקיסים שלה והלך רבי טרפון והניח ב׳ ידיו
תחת רגליה והיתה מהלכת עליהן עד שהגיעה למטתה
פעם אחת חלה ונכנסו רבותינו לבקרו אמרה להן
התפללו על ר׳ טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר
מדאי אמרו לה מאי עביד ליך תנית להון עובדא אמרי
לה אפילו הוא עושה כן אלף אלפי אלפים עדיין לא
הגיע לחצי כבוד שאמרה תורה. אמו של ר׳ ישמעאל
באה וקבלה עליו לרבותינו אמרה להם גערו בישמעאל
בני

בני שאינו נודע בי כבוד אותה שעה נתברכמו פניהם של רבותינו אמרו אפיטר דרבי ישמעאל לית נהיג יקרא באימיה אמרין לה מאי עביד ליך אמרה לון כד הוא אתי מבי ועדא אנא בעיא מסחנא רגלוי במיא ומישתיא יתהון ולא שביק לי אמרין ליה הואיל והוא רצונה הוא כבודה. א״ר מנא יאות אלין טחנייא אמרין כל בר נש ובר נש זכותיה בקופתיה אמיה דרבי טרפון אמ״ה הכין ואמרין לה הכין אמיה דר׳ ישמעאל אמרה הכין ואמרין לה הכין רבי זעירא הוה מצטער כנין והוה אמר הלואי היה לי אבא ואמא ונוקרנון ואירתי גן עדן וכיון דשמע אלין תרתין אולפנייא אמר בריך רחמנא דלית לי לא אבא ולא אמא לא כרבי טרפון הוינא יכיל למיעבד ולא כרבי ישמעאל הוינא מקבל עלאי אמר רבי אבון פטור אנא מכבוד אב ואם אמרו כד איעברתא ליה אמיה מית אבוי וכד יולדתיה אימה מיתת. יש שמאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם ויש שהוא טוחנו ברחיים ויורש ג״ע כיצד מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם חד בר נש הוי יליף מאכיל לאבוי תרנגולין פטימין חד זמן א״ל אבוי ברי אילין מנא לך א״ל סבא סבא אכול ואדיש דכלבייא אכלין ומדשין נמצא מאכיל את אביו פטומות ויורש גיהנם. כיצד טוחנו ברחיים ויורש ג״ע חד בר נש הוה יליף טחין ברחיים חד זמן אתא צמות לטחונייא אמ׳ לאביו עול טחון תחתי ואנא איזיל אין מטית למילקי טב לי אנא ולא את אין מטית מבזייא טב לי אנא ולא את נמצא טוחנו ברחיים ויורש ג״ע. א״ר חייא בר בא תני רבי שמעון בן יוחאי גדול הוא כבוד אב ואם שהעדיפו
שמות כ הקב״ה יותר מכבודו שנאמר °כבד את אביך ואת אמך
משלי ג ונאמר °כבד את ה׳ מהונך מה את מכבדו מישחננך מפריש לקט שכחה פאה תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה ומאכיל את הרעבים ומשקה את הצמאים ומלביש ערומים עושה סוכה לולב שופר תפילין ציצית ומזוזה אם יש לך אתה חייב בכל אלו ואם לאו אין אתה חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם בין יש לך הון בין אין לך הון כבד את אביך ואת אמך ואפי׳ מחזר על הפתחים תני רשב״י כשם שמתן שכרן שוה (פי׳ בוס גדול) כך פורענותן שוה
שם ל מאי טעמא °עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם עין שהלעיגה על כבוד אב ואם ובזתה על לא תקח האם על הבנים יקרוה ערבי נחל יבא עורב שהוא אכזרי ויקרנה ואל יהנה ממנו ויאכלוה בני נשר יבא נשר שהוא רחמן ויאכלנה ויהנה ממנו. אמר רבי אחא בשם
שם ה רבי אבא בר כהנא כתיב °אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע טלטל הקב״ה מתן שכרן של עושי מצות כדי שיהו עושים אותה באמונה רבי אחא בשם
שם ד ר׳ יצחק °מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים מכל מה שאמרתי לך השמר שאין אתה יודע מאיזה מין יוצא לך חיים: אמר רבי אבא בר כהנא השוה

הכתוב מצוה קלה שבקלות כו׳ זה שילוח הקן וכו׳ (בכתוב בתלמוד שלנו):

פי׳ משה סוכן פרושים רבות ר״ל להוסיף פסק מאמר: כד הוה אתי וגו׳ ועדא בסנה בני מנית הועד עם החכמים אני רוצה לרחוץ רגליו במים ולשתותם אחר הרחיצה באהבה רבה: יאות אלין מתניי׳ וכו׳ משל יפה אומרים הטוחנים ברחיים כל איש ואיש זכותו בסלו ר״ל איש לפי זכיות חלוקים זה מזה נתכלית האדם כפי חלוק מעשיו ולכן אמרו לאמו של רבי טרפון מחייב לעשות יותר בכבודה. ולאמו של רבי ישמעאל אמרו רצונך הוא כבודך ושניהם לעשות חפצה: הוה יליף מאכיל היה מלומד להאכיל לאביו תרנגולין שמנים: אכול ואדיש אכול ולעוס מכן שותין הכלבים והוא בזיון גדול ולכן יורש גיהנם: אתא גזרה לטחונייא עם המלך לטוחנים שיבואו לו נרדף מכל איש אחד מבית כל טוחן מהם והיה לו לעבוד לאביו ולא רצה רק נשאר במקום שהוא טוחן במקומו כדי שלא ילקוהו ולא יבזוהו בבית המלך:

פיסקא הבאת שלום ותלמוד תורה וכו׳. כתיב °סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו בקשהו תהלים לד
במקומך ורדפהו במקום אחר א״ר טבי״ומי אתיא רדיפה רדיפה מה רדיפה שנאמר להלן כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא אף רדיפה שנאמר כאן כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא:

כי ילמוד ר״ג בין אנשים יתחיל הוא מעצמו לבקש שלום ביניהם ואף על פי שאחר שהתחיל לעשות שלום הוסיפו להתקוטט זה עם זה וראה כלינו השלום שהוא גורם אינו רפוי להמתלק אלא ילך למקום אחר ר״ל ירדוף הוא כדי להביא את הגורם שהוא השלום וזה פי׳ ורדפהו כי שניהם יקן שנתפרסם שאין רודף באות גורם על דרך מאמר רז״ל כל הרודף אחר הגדולה גדולה בורחת ממנו. ולזה נמסר הגרים בדרך קבלה שהיה כנגד הטבע ונמצא ואין רודף את רדיפה וכפי הכוונה בזה להשוות הבאת שלום לגמ״ח הגזרה גמורה, כתיב גמילות חסדים רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. וכתיב בשלום ורדפהו את רדיפה וגו׳:

ותלמוד תורה. רבי ברכיה ור׳ חייא דכפר תחומין חד אמר אפילו כל עולם כולו אינו שוה לדבר אחד מן התורה. וחד אמר אפילו כל מצות התורה אין שוה לדבר אחד מן התורה. רבי בא בשם רבי אחא כתוב אחד אומר °וכל חפצים לא ישוו בה משלי ח
וכתיב אחד אומר °וכל חפציך לא ישוו בה. חפציך שם ג
אלו אבנים טובות ומרגליות. וכל חפצים לא ישוו בה אלו דברי תורה דכתיב °כי באלה חפצתי נאום ה׳. ירמיה ט
ארטבן שלח לרבינו הקדוש חדא מרגלא אטימיטון
א״ל שלח לי מלה טבא דכוותי שלח ליה חדא מזוזה א״ל אנא שלחית לך מלתא דלית בה טימי ואת שלחת לי מילתא דטבא טולר חד א״ל חפצי וחפציך לא ישוו בה ולא עוד אלא דאת שלחת לי מלתא דאנא צריך מנטר לה ואנא שלחית לך מלתא דאת דמיך והיא מנטרא לך דכתיב °בהתהלכך תנחה אותך בשכבך משלי ו
השמור עליך וגו׳ רבי מנא שמע סלדון מן הדין קרייה °כי לא דבר ריק הוא מכם זה תלמוד תורה כי היא דברים לב
חייכם זו כבוד אב ואם ובדבר הזה תאריכו ימים זו ג״ח על האדמה זו הבאת שלום בין אדם לחבירו:

אפילו כל מצות אין שוה לה להודיעך מעלת התורה והגדל תלמוד שם היא שולה למעלה על קיום כל המצות ונגלה פירוש יום שנים ולא יעשה עבירה על דרך מה שאמרו נבוסה כי נר מצוה ותורה אור, תורה מגינה לעולם עולם· מצוה מגינה אלא לפי שעה וכו׳. ור״ל
ספוס

מעות נפסד משלאחי נו אלו דברי תורה דכתיב כי נחלה הפלתי שלחוי
לטמל כפי טונתו הפנים אלו המלות דכתיב כי נחלה הפלתי שלומר עושה
חסד ממפסד ולדקס נאלין כי נחלה המלות כהם חסד ומשפט ולדקי הפגתי
וזה פירש לפיה נרולה לאומר הפילו כל מלות התורה לינן שוות:

כא **וכנגדן** ד' דברים שדן נפרעין מן האדם בעולם הזה
והקרן קימת לו בעולם הבא ואלו הן עבודה
זרה גילוי עריות וש"ד ולשון הרע כנגד כולם. עבודה
במדבר טו זרה מנין °הכרת תכרת הנפש ההיא וגומר מה ת"ל
עונה בה מלמד שהנפש נכרתה ועונה עמה וכתיב
שמות לב °אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וגומר ג"ע מנין
בראשית לט °ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים
שם ד ש"ד מנין °ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא בשהוא
בא אצל לשה"ר מהו אומר לא גדול ולא גדולה ולא
תהלים יב הגדולה אלא גדולות °יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון
מדברת גדולות רבי יוסי בשם ר' יוחנן זה שהוא אומר
לשון הרע אינו אומרו עד שהוא כופר בעיקר שנאמר.
שם °אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו
כל העבירות אדם חוטא בארץ ואלו הוטאין בשמים
תהלים עג ובארץ מ"ט °שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ
שם נ אמר ריב"ל °תשב באחיך תדבר מה כתיב המן °ולרשע
שם אמר אלהים מה לך לספר חקי וגומר אזהרה ללשון
דברים כג הרע מנין °ונשמרת מכל דבר רע °לא הלך רכיל וגומר
ויקרא יט / בראשית לז (עד הביאו ראיה מיוסף °ויבא את דבתם רעה עוד
הביאו בא וראה כמה קשה אבק לשה"ר שהרי כתיב
שם יח °ואדני זקן. ואני זקנתי וגו'. עוד ראיה) שדברו הכתובים
שם , דברי בדיי להטיל שלום וכו' שנאמר °כה תאמרון ליוסף
אנא שא נא וגו' לא אשכחן דפקד כלום בעון קטני
רבי יוחנן איזהו לשה"ר האומרו והודעו. חנותי דכתנאי
הוה לון צמות והוה תמן חד דמתקרי בר חובין ולא
סליק אמר מה אנו אכלין יומא דין אמר חד חובצין
אמרין ייתי בר חובין איר יוחנן זה אמר לשה"ר בהצנע
פ' חכמי בצנעה °פלוזבייא דצפורי הוה לדו צמות והוה חד דמתקרי
יוחנן ולא סליק אמרין הד לחד לית אנן סלקין מבקרין
לרבי יוחנן יומא דין אמרין ייתי יוחנן אמר ריש לקיש
זה אמר לשה"ר בצדק. אמר רבי שמואל בר נחמני מותר
מלכים א לומר ליה על בעלי המחלוקת מ"ט °ואני אבא אחריך
ומלאתי את דבריך א"ר בא בר כהנא דורו של דוד
היו כולן צדיקים ועל ידי שהיו בהם דילטורין היו
תהלים נז יוצאין למלחמה ונופלין והוא שדוד אמר °נפשי בתוך
לבאים זה אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה אשכבה
לוהטים זה דואג ואחיתופל שהיו לוהטים אחר לשה"ר
בני אדם שיניהם חנית וחצים אלו בעלי קעילה דכתיב
ש"א כג / תהלים נז °הסגירוני בעלי קעילה וגומר °ולשונם חרב חדה אלו
שם כג הזיפים דכתיב °בבא הזיפים ויאמרו לשאול וגו' באותה
שעה אמר דוד רבון העולמים מה שכינתך עושה בארץ
שם נז סלק שכינתך מביניהן הה"ד °רומה על השמים אלהים
על כל הארץ כבודך. אבל דורו של אחאב עובדי ע"ז ועל
שלא היו בהם דלטורין היו יוצאין למלחמה ונוצחין
מ"א יח הוא שעובדיהו אמר לאליהו °הלא הוגד לאדני

את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי ה'
ואחביא מנביאי ה' וגומר ואכלכלם לחם ומים אם לחם
למה מים ואם מים למה לחם אלא מלמד שהיו המים
קשים להביא יותר מהלחם ואליהו. מכריז בהר הכרמל
ואומר °אני נותרתי נביא לה' לבדי וכל עמא ידעין ולא שם
מפרסמין למלכא °חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים תהלים קכ
כל כלי זין מכין במקומן וזה מכה מרחוק כל הגחלים כבו
מבחוץ כבו מבפנים ואלו אף על פי שכבו מבחוץ לא
כבו מבפנים מעשה באחד שהניח גחלים בערות כח:
ובא ומצאן בערות בפסח. א"ר שמואל בר נחמן אומרים
לנחש מפני מה אתה מהלך ולשונך שותת אמר להן
דהוא גרם לי מה הנאה יש ליך דאת נושך אריה דורס
ואוכל זאב טורף ואוכל את מה הנאה יש לך אמר
קהלת להם °אם ישוך הנחש בלא לחש אילולא דמתאמר לי
מן שמיא נבית לא הוינא נבית מפני מה אתה נושך
באבר אחד וכל האיברים מרגישים אמר להם ולי אתם
אומרים אמרו לבעל הלשון שהוא אומר כאן והורג
ברומי אומר ברומי והורג בסוריא. ומפני מה אתה מצוי
בין הגדרות א"ל אני פרצתי גדרו של עולם:

הגהות דכהלתי נעלי חנויות מוכרי פשתן הוטל עליהם יום אחת המלך
סכלם ילמו הם נעלתם לעבודת המלך פיס פ' מהם ששמו בר
חובין ולא בא ואחד מהעומדים שם רלה להזכירו בהלגע ועשה בלשון
כשאל מה נאכל היום והשיב לו הבירו המתוק לו חובצין פי' גבינה בלי
ירושלמי ועיי' תרגום אלו הזכירו ואמרו יבא בר חובין לעבוד גמם הזה
נ"כ ואמר רבי יוחנן זה לשון הרע בהלנע. וזה קשור גם כן עם מה
שליד יוחנן נמשכת מאלה אי זה לשון הרע השומרו והודעו כמו במעשי
זה שאמר מאל מה נאכל היום ואמר השני חובצין והראשון ידע הלשון
הרע והשני אמרו בהזכירו חובצין. וכן נעתק אל מקום מיוחד של לפורי
הוטל עליהם מס וסיה חסר אחד משם יוחנן ואמר אחד עכין טוב ונלאת
לך גם עלינו היום לבקר נרייי שהיה חולה ונזה נזכר מיוחנן ואמר ר"ל
זה לשון הרע בלדק ר"ל שאמרו בהזכירו מדם חשובה שהיה ביקור אדם
גדול כרבי יוחנן:

כב **הזכות** יש לה קרן ויש לה פירות עבירה יש לה קרן
ואין לה פירות. הזכות יש לה קרן ויש לה
ישעיה ג פירות דכתיב °אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם
שם יאכלו. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות °אוי לרשע
משלי א רע כי גמול ידיו יעשה לו מה אני מקיים °ויאכלו מפרי
דרכם אלא כל עבירה שעשתה פרי יש לה פרי ושלא
עשתה פרי אין לה פרי. מחשבה טובה הקב"ה מצרפה
למעשה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה.
מלאכי ג מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב °אז
נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגומר מחשבה רעה אין
תהלים סו הקב"ה מצרפה למעשה דכתיב °און אם ראיתי בלבי
לא ישמע ה' הדא דתימא בישראל אבל בעכו"ם חלופין
מחשבה טובה לא היה המקום מצרפה למעשה מחשבה
רעה המקום מצרפה למעשה. מחשבה טובה לא היה
דניאל ו המקום מצרפה למעשה דכתיב °ועד מעלי שמשא הוה
משתדל להצלותיה ולא כתיב ושזביה. מחשבה רעה
עובדיה א המקום מצרפה למעשה דכתיב °מחמס אחיך
יעקב וגומר וכי הרגו אלא מלמד שחשב עליו להרגו
וחשב עליו המקום כאילו הרגו. ויפה זכות ומעוטו

עבירות נפרעין ממנו מעוט עבירות קלות שעשה בעוה"ז בשביל לתת לו שכרו משלם לע"ל אבל רובו עבירות ומעוטו זכיות נותנין לו מתן שכר מצות קלות שעשה בעוה"ז בשביל להפרע ממנו משלם לע"ל אבל הפורק עול והמפר ברית והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים נפרעין ממנו בעה"ז והקרן קיימת לו לע"ל רובו זכיות יורש ג"ע ורובו עבירות יורש גיהנם א"ר יוסי °נושא עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון שהקב"ה חוטף שטר אחד מעבירות והזכיות מכריעות:

מסכת כלאים

כג אמר רבי לוי °אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים. מה זיתים אין בהם הרכבה אף בניך לא יהא בהם פסולת. תכריכי המת אין בהם משום כלאים. דכתיב °במתים חפשי כיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות. תני בשם רבי נתן כסות היורדת עם אדם לשאול היא באה עמו מ"ט °תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש. אנטונינוס שאל לרבי מ"ד תתהפך בחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש. א"ל מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישו:

(פירוש חותם צורת האדם שמולם כמנעו בחותם לאם הרמאון יתהפכו לחומר ויתיצבו כמו לבוש נתחיית המתים. או יאמר תתהפך חומר לאמר התחייה לחותם. ומדכתיב כמו לבוש משמע מיניה שיעמדו בלבושיהם שנקברו עמם: א"ל מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישו (דעת רבי שלא יעמדו בלבושיהם מהם אלא הקב"ה יעשה להם בגדים לכוד ולתפארת כמו שיעשה בגופות הנרקבים ולדעתו יהיה כמו לבוש כמו נתו לבוש שלא יעמדו ערומים או כמו כלבוש ר"ל יעמדו מלובשים כמו לבוש המיסה שנקברו ערומים וכדומה לזה כתב יפ"ע ע"ש):

כד רבי יוחנן מפקד אלבישוני בורדיקא לא חוורין ולא אוכמין אין קמית ביני צדיקיא לא בהית ואין קמית ביני רשיעיא לא בהית ר' יאשיה מפקד אלבישוני חוורין חפיתין אמרי ליה ומה את טב מן רבך אמר לון ומה אנא בהית מן עובדוי. ר' ירמיה מפקד אלבישוני חוורין חפיתין, אלבישוני °כרדסי ויהבין תרין מסאני ברגלי וחוטרא בידי ויהבוני על סיטרא אי אתי משיחא אנא מעתד. צפוראי אמרי מ"ד לון דדמך ר' אנן קטלין ליה אודיק לון בר קפרא ברישיה מיכסיה ומני מבזען אמר לון מצוקים ואראלים היו תופשים בלוחות הברית תגברה ידן של אראלים וחטפו את הלוחות אמרי ליה דמך רבי אמר לון אתון אמריתון וקרעון ואזיל קלא דקרעוי לגו פפתא מהלך תלתא מילין. רב נחמן בשם רבי מנא מעשה נסים נעשה באותו היום ע"ש היה ונתכנסו כל העיירות להספידו ואשרוניה תמני עשרי בנישן ואחתוגיה לבית שערים ותלה לון יומא עד שהיה מגיע כל א"א לביתו מכלא לו חבית של מים ומדליק לו את הנר כיון ששקעה חמה קרא הגבר שרון מציקן ואמרין דלמא מחללינן שבתא יצתה ב"ק ואמרה להן

כל מי שלא נתעצל בהספדו של ר' יהא מבושר שהוא מבני העוה"ב בר מן קצרא כיון דשמע בן סליק לאגרא ושלק גרמיה ומית ונפקת ברת קלא ואמרה אפי' קצרא. רבי הוה יתיב בצפורי י"ז שנים וקרא על גרמיה °ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה ויחי יהודה בצפורי י"ז שנים ומן °נובחן עבר תלת עשרה שנין דחשיש בשיניה. א"ר בון כל איתן י"ג שנה לא מתה חיה בא"י ולא הפילה עוברה בא"י ולמה חשש בשיניה חד זמן הוה מעבר חמא חד עגל מנכם נעה וא"ל שזבני א"ל זיל לכך ניצרת וכסיפא איך אינשמת חמתון דיקטלין חד קן דעכברין אמר לון ארפונן °ורחמיו על כל מעשיו כתיב. רבי הוה ענותן סגיא והוה אמר כל דיימר לי בר נשא אנא עביד הוין ממה שעשו זקני בתירא לזקני דשרון °נרמון מנשיאותן ומנוניה ואין סליק רב הונא ריש גלותא להכא אנא מותיב ליה לעיל מיני דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין דהוא מן דכרייא ואנא מן נקבייא חד זמן עאל רבי חייא רבה לגביה א"ל הא רב הונא לבר נתכרכמו אפיה דרבי א"ל ארונו בא °א"ל פוק חזי מאן בעי לך לבר ונפק לא אשכח בר נש וידע דבעס עליה עבד דלא עלל לגביה תלתין יומין א"ר ייסא בר בון כל אינון תלתין יומין יליף רב מיניה כל בללי דאורייתא בסוף תלת עשרה שנין ותלתין יומין עאל אליהו ז"ל לגביה ברמות רבי חייא רבה א"ל מה מר עביד א"ל הדא שינא מעיקא לי א"ל אחמי לי ואחמי לה ליה ויהב אצבעתיה עלה ואינשמא למחר עאל רבי חייא רבה לגביה א"ל מה מ"י עביד הך שינא מה היא עבדא א"ל מן ההוא שעתא דיהבת אצבעך עלה אינשמת באותה שעה אמר אי לכון חיות שבא"י אי לכון עוברי שבא"י א"ל לא הוינא אנא מן ההיא שעתא שארי נהג ביה ביקר כד הוה עליל לבי וועדא הוה אמר יכנס רבי חייא רבה לפנים א"ל רבי ישמעאל בר רבי יוסי לפנים ממני א"ל חס ושלום אלא רבי חייא רבה לפנים ורבי ישמעאל ברבי יוסי לפני ולפנים. רבי הוה מתני שבחיה דרבי חייא רבה קומי רבי ישמעאל ברי יוסי חד זמן חמתיה גו בני ולא איתכנע מן קומוי א"ל והייט דאת מתני שבחיה א"ל ומה עביד לך א"ל חמתיה גו בני ולא איתכנע מן קמאי א"ל ולמה עבדת כן א"ל ייתי עלי °דאהגיתית ולא ידעית בההיא שעתא דאשגרית עיני בכל ספר תלים אגדה מן ההיא שעתא מסר ליה תרין תלמידין די יהלכון עמיה בגין סכנתא. רבי ייסא צם תמנין יומין למחמי לר' חייא רבה בחלמא וחמא ורגזן ידיה ובהיין עינוי. אין תימר דהוה רבי ייסא בר נש זעיר חד נגדי אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל חמאי בחלמי דרקיע נפל וחד מן תלמידך סמיך ליה א"ל וחכים את ליה א"ל אי חמא ליה אנא חכים ליה ועבר כל תלמידוי קומוי וחכים לרבי ייסא. ריש לקיש צם תלת מאה צומין למחמי אפוי דרבי חייא רבה ולא חמיתיה בסיפא שארי מצטער אמר מי היה לעי באורייתא סגיא כיני אמרין ליה רבץ תורה בישראל יותר ממך ולא עוד אלא דהוה

נל"ו

גלי אמר לדון ואנא לא הוינא גלי א"ל את הוית גלי וסליק והוא הדה גלי ומילפא:

רבי יוחנן נוה כאן שפירשו הלבישוני תכריכין שלא יהיו לבנים לגמרי גם לא שחורים לגמרי אלא אמצעיים בין השחרות והלובן והטעם לאמרו אם אין קמים וכו' אם אעמוד בין הצדיקים לא אתבייש מהם ולשון נהיה מלבון ומחזיקה במלבושי תכריך בניה בתחתיה ואם יהיה לבוש שחורים מהם והצדיקים לבושים לבנים יתבייש מהם שנראה במלבושיו שהוא בתכלית הגנות. וגם לא יהיו לבנים לגמרי כדי שאם יעמוד בין הרשעים אל יראה כמתגאה עליהם רק ילבישוהו תכריכין שיהיו אמצעיים בין הלובן והשחרות להיותו משויב עם כל אי זה כתות ולשון גרסיקא לא ידעתי נראהו. ומצאתי בספר אחר גרדיקא והכוונה מונכת כאמרו לא חוורין ולא אוכמין ורי יאשיה תלמידו של רבי יוחנן נוה שילבישוהו לבנים מהם מתוחלין [וז"ת פי' תלומטות לומרו לא גדולים ולא קטנים. אי מדי שתהיה לו פפיו ולימולא עין בעין דהיינו שילבשוהו כהוגן]. ואולי זה פירוש הפיתין תלבשון קפיפה. ואמרו לו תלמידיו וכי טוב אתה מרבי רבך אמר להו ולמה אתביים מעשי. כוונתו שמקיימו ואל תהי רשע בפני עצמך ורבי יוחנן רבו אף על פי שהיה יודע בעצמו שאינו רשע היה ירא לנפשו אולי יעמוד בדרך הסגרה בין הרשעים ולא שהיה ראוי להתעכב כמעמדם רק שאחת והצדק מחייבים העיון לכל אחד מהמקלות ואין לאמרו שהיתה כוונת רבי יאשיה לחלוק על סברת רבו רבי יוחנן אלא שלכל אחד מבני סברות הללו יש לה מגילות אפשרי אחרי כפי השכל. וכוונת כל אחד מהם רצויה. ורבי ירמיה כיון לאמרים כלם השומעים שיושבים לפניו אמונת תחיית המתים ושהוא היה מוכנת לקום עמהם להקביל פני המשיח ולכן שיה אפן שילבישוהו לבנים מבורלים גם האנפלגום עליון ונעליו ברגליו ומקלו בידו וגם שיהא מושכב על צדו כדי שיהא מוכן ומעותד לקום עם ביאת המשיח. ואולי בנאמר שהדברים כאלו ילא מפי קדים לפה באת לבונה אמונת כוללת והיא לקבוע בלבנו אמונת תחיית המתים ושהיא עתידה להיות בלי שום ספק ובאשר בגופינו נלחת ישראל מהלכים בעצם ברגליהם ומקלם בידם לראיה שיהיו מוכנים ומוכרחים לאמוץ בדרך ינואתם משם גם אנחנו תלמידים בפינת זאת מתחיית המתים ולזה היה מנות רבי ירמיה לעשות לו כל הדברים להיותו מוכן ללכת בדרך האחת ויקול אולי בשאלינו להשגיח בפרטי טוחרי החכמי הקדושים האלה על ענין מלבושיהם כי מעלת זאת האמונה רעה אינה תליה במנהגין כל הדברים פרטיים כמשמן ממש ואלא ראיתו כי נאותי שלם כתמכבו בפירוש האמונה הזאת ונתלקו לשני כתות הכת האחד הרונים ז"ל והנמשכים אחריו דברי שלם לקיים אמת זאת הפנה. אך אנגם לא העתירו דברי חז"ל כפשטן והלכמו לפרש קצתם בדרך חידה. והכת השני הרמב"ן ז"ל האריך קצת במאמר הגמול בפירוש ענין זה וקרב לפשט מאמרי חז"ל והשרים תורליים הבאים אחריו השכימו לדבריו ותפרש הר"י אהרן הלוי ז"ל אי מחשובי תלמידיו כתב לנו ענין אחד בפירושו לתלכות הר"יף ז"ל ממסכת ברכות ולבנ גרלא פירש שם את שתקנו לנו בברכת שלגנה עצות תפלה לעומסי בכן משם עתידין להתחדש במיתת. ושם הודיענו בפרש היאך תהיה זאת התחייה וכבר כתבתי לשונו זה לפעלה במסכת הגובלס בסוף פרק היה קורא. והרב רבי חסדאי ז"ל הלך לדרם בספרו אור ה' ואין צורך להאריך לכתוב כאן פרטיום לשונם אבל ר"מ תילן אומר כי אבינו שבחמדנו החכמים תורליים תלמידי הרמב"ן ז"ל האהדרים לאחקרת כפי המספר אל פשט מאמרי חז"ל בזאת הפנה בגר מה גם בכל זה ענייני המלבושים הנזכרים במאמרים האלה לא האמינו כמשמען ממש. ולקיים זה בנגד אבותנו בכאן לשון קצר להרב חסדאי זה נכמו אחרי שודיע אמונתו בתיכות התחייה. ובבר ידאו ממה שקבלו רבותינו ז"ל ואמרו עתידים צדיקים שיעמדו בלבושיהם קל וחומר מחטה. החטה במאמר זה לענה שבלי התהוה ובונה מאד עד שבבר גאר תמיי באדם שוב ורע ויעם לתם בתנות עור וילבישם אין ראוי שיעמדו ערומי ובקמו קיו מחטה להורות בה שהסיי יתלה הדברים באופן שיחסר מתוגם ובשם שהחטה יוצאה בלבושיה לבמיליתא מהספניש כך הצדיקים עומדים בלבושיהם לבמיליתא מהגנות והנאנו זה המאמר לומר שבאמר אין קפידא בלבום אם הוא מהאלקים עליהם שנקבר בו ולגבר שיהיה בתגבימו כאילו היה יכן עם מלבושיו שבוא סורלא נמו ביחוד הלוים כן חנוף אין קפידא כשיחיו חלקי היסודות אותם חלקים שנפרדו ממנו ולגבר שיהיו באותו יסוס עלמו עכ"ל ; ואמני לפורי היו אומרים כל מי שאומר לנו שנספר רבינו שקודם יהנג אחר שנספר בא לפניהם גר קפרא בראש חפוי ובגדיו קרועים והודיעם שפירשו בדרך חידה גמו השליורים לאחתונים ושמנו מהם לוחות הברית ושם תפינו לו אם כן נפטר רבי אמר לנו אתם שאומרים וקרעו בגדיהם כלם. והקריעות היו רבות וחזקות שנשמעו עד ג' מילין. והספרוניה יי"מ כניסן עמו עמו יים תוספות להאריך בכבודו. והטעם לתמנן זה אולי כונו להודיע שהוא חי כמנין יים. קלא פירש כונם. ענין זה מבואר יותר בהולך בגמרא שלנו בכתובות: ומן גונהן ענד וכו'. יים גרם בו כנין ענין. ר"ל ומתוכם ענרו יי"ב שנים שנכנם היה מושם וכולנו מתולי השינים והיה מרים קולות בתגידות מרוב הכאב והמיי עשה גם גדול בזכות רבי שאמים משמיעה קולם הוא גורם שיהא היולדת בנת לידתן ולהפיל עוברות. עכ"ז בכל שני אנן אליו לא מתה שום חיה ולא הפילה שום שהרה שלם אמות או הפיל יאמרו שמשמעת קולות רבי סיבת הסבה. בעבור זה ללא השיי שאפילו בבנה אחרת לא מתה שום חיה ולא הפיל אשה פרי בטנה. ויש פי' בישולי הצדיקים תגינים כדכתיב חמת דנים גמא והוא מחולל מפשעינו ; ולמה הם בשניית וכי באו עליו יסורין על שלא רחם על העגל וכו' ענין זה מבואר יותר בגמרא שלנו בפרק הפועלים. ושם אפרש יותר בעי"ה אם ילמך:

אין אינבמות אין גרפה: עבוחין שנ"א ר"ל עניו מאד ואף ע"פ כן היה אומר שלא היה מיגע הענות שנהגו בני בתירא עם הלל אקט שנסתלקו מן הנשיאות ומנו אותו במקומם אותו מעשה במסכת פסחים: ואם רב הונא ראש הגולה יצא לכאן יושיבנו למעלה ממנו שהוא מבני זכרים משבט יהודה ורבי מבני הנקבות: פעם אחת נכנס רבי חייא רבה אצל רבי ואמר לו שרב הונא יושב בחוץ ויחור לו לרי א"ל אדוני הוא פי' או בדרך בדיחה כאומר וכי ר"ה הוא אדוני שאמרת לי שיושב בחוץ או בכיוואת אדוני הוא כלומר הוא אדוני ויש גרס אדונו הוא פירוש מת וכן הוא וע"פ עכ"ז מחנה כעגו דבר בזיפה כעבד רי חייא בלשון בסתר באומרו לא רצה רבי קורא בך נתנך ויצא ולא מצא שום אדם וידע שכעם עליו וכתב בזיפה לי יוסף הדא בינא מעיקא ר"ל א"ל רבי לאליהו שהים נדמה לו באילו היה רי חייא אין מעיקא בתג ... ריתן אהבתו עליה ובתרפא: אי לבם סיות ועוברות וכו' זה ונמבים עם פירום מאמר שלמעלה מזה ורבי חייא הודיע לרבי האמת שלא היה הוא הנכנם אלו אתמול: ומן אז והלאה התחיל לכבוד בו כבוד כמהיה נבנם לבית הוועד וכו' ושאר תלות המאמר מבואר:

יימי עלי דאתכוונית ולא ידעית וכו' אמר בדרך התגלות כך וכך יבא עלי אם בכוונה לא תפשתי בכבודו אבל האמת שנעת שהיה חייתי מחשב ומכוד בעיני לנקם אגדה בכל ספר תהלים ולא הכרתיו ומאז והלאה כתן לו בי תלמידים ללוותו מפני המזיקים או מפני האלכון או שלא יפול בגומא והקשה יים דהספיר עניד דאין קיימא והדור בערכן ועוד היכי הוה מהלך בדים ותי שכנית המיטן היה ולי"ג שוה ג"כ מאתחתיו יבנם תמיד כמו שר"ל יצא מין לתמוה לכך נתן לו בי אנשים לשמרו: ובגון ידיה ויהיו ידיו רופפות ועיניו בהות אחרי ראותו לרי חייא. והתלו בעלי התלמוד מה טעם בא עליו העונש החזק הזה אם תאמר שהיה רבי ייסא איש קנן העניך והלא מורג אמר בא לפני רבי יוחנן וא"ל ראיתי בחלומי שנבקע גגל ואחד מתלמידך היה מונו א"ל רי"י ותכים את ליה ר"ל ואתה תכירו. א"ל אם אני רואהו אני אכירנו והעביר כל תלמידיו לפניו והכיר לרבי ייסא. הנה נראה מזה שהיה רבי ייסא אדם גדול וא"כ נשארה השאלה במקומה ולא מצאתי שום בספר אולי תשבת הוא או שאומר שזה היה למעלת רבי חייא כי רבה היא ורצונו לכתום לזה הודיענו שאלם הגאה היה אורג ולמדנו תשובה לזה ממה שכתב רש"י בפי יציאות השבת בפי' מה שהביאו שם חגב גדלה חבגת שכמת עדיות הלל אומר מלא הין מים שאובים פוסלים את המקוה שמאי אומר מי קבין ותבייא לא כדברי זה ולא כדברי זה עד שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון וכו' וקיימו חכמים את דבריהם וז"ל רש"י למה הזכיר שם אומנותם ושם המקום לומר שלא יתבייש אדם בעצמו תנייה המדרש שאין לך אומנות פחותה מגרדי שאין מעמידין ממנו לא כהן גדול ולא מלך ואין שער בירושלים פחות משער האשפות והכריעו בעדותם כל חכמי ישראל עכ"ל. מטעם זה הזכירו כאן בירושלמי כי חולם החלום הזה היה גרדי אולי היה יתלה הגוזרים במעמת או ביוצא בו שהיה כאן מיגע כפיו ולא מנע עצמו מבית המדרש והיה שלם במדותיו ראוי לראות בחלומו מעלת רבי ייסא והחלום חלק מהנבואה וב"ש נא"ם חכם ירא וסר מרע ; רי"ש לקים המצוה שי תעניות כדי לראות פני רבי חייא רבה ולא ראה בסוף התחיל להתעפק ויאמר בדרך תימה על מה שלא נתקבלו תעניותיו לראותו וכי היה קורא בתורה יותר ממני ויאמרו לו שגדולי רבך ולמד תורה יותר ממנו ולא עוד אלא שהיה גולה. אמר להו וגם אני לא הייתי גולה אמרו לו אתה היית גולה ללמוד תורה ולא ללמד

לנגד נמחרים אבל רבי חייא נלה לנגד נאחרים שהיא תפלה גדולה. הם
הבדל שים בין מילק ומינפת מילק לפנינו מינפה לנגד נאחרים:

בראשית מז כתיב °ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם יעקב כל הן דהוה מיתתא מנני. רבי אלעזר אמר דברים בנגב רבי חנינא אמר דברים בנגב מהו דברים
תהלים קטז בנגב. ריש לקיש אמר °אתהלך לפני ה' בארצות החיים והלא אין ארצות החיים אלא צור וחברותיה תמן זולא תמן שבעי'. ריש לקיש בשם בר קפרא אמר ארץ
ישעיה מב שמתיה חיים תחלה לימות המשיח. מה טעם °נותן נשמה לעם עליה. מעתה רבותינו שבגולה הפסידו אמר ר' סימאי הקב"ה מרעיד לפניהם את הארץ והם מתגלגלין כנודות וכיון שמגיעין לא"י נפשם חוזרת
יחזקאל לז עליהם ומה טעם °והנחתי אתכם על אדמתכם ונתתי רוחי בכם וחייתם רבי ברכיה שאל לרבי חלבו ואית דאמרי רבי חנינא שאל לר' יהושע בן לוי ואפילו בנון ירבעם בן נבט וחבריו. א"ל גפרית ומלח שרפה כל ארצה א"ר ברכיה מה הן כד מאי כדון כיון שנשרפה א"י נעשה בהן מדת הדין תני בשם רבי יהודה ז' שנים
דניאל ט עשתה א"י נשרפת הה"ד °והגביר ברית לרבים שבוע אחת. כותיים שבה מה היו עושין מטליות מטליות והיתה נשרפת:

עיין בפתיחתה איכה רבתא עולא נחותא הוה אידמוך תמן שרי בכי א"ל מה לך בכי אנן מסקין לך לארעא דישראל א"ל ומה הנייה לי אנא מובד מרגליתי גו ארעא מסאבי לא דמיא הפולטה בחיק אמו לפולטה בחיק נכריה:

רבי מאיר הוה אידמוך באסיא אמר אמרין לבני ארעא דישראל הא משיחכון דידכון אפילו כן אמר לון
תהלים כד יהבו ערסי על כיף ימא דכתיב °כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה (וע"ש לה פירוש לא"י) ז' ימים סובבים לא"י. ימא רבא. ימא דטבריא. ימא דסמכן. ימא דמלחא. ימא דחולתא. ימא דשליתי. ימא דאספמיא והא ימא דחמיץ דיקלטיינוס הקוה נהרות ועשאו:

במדבר כא כתיב °ונשקפה על פני הישימן א"ר חייא בר בא כל מי שהוא עולה להר הישימן ורואה כמין כברה קטנה בים טבריה זו היא בארה של מרים אמר רבי יוחנן שיערו בה רבנן כל קביל תרעא מציעייא דכנישתא עתיקא דססגונין:

ירמיה כ כתיב °ואתה פשחור וכל יושבי ביתך תלכו בשבי ובבל תבא ושם תמות ושם תקבר אתה וכל וגו'. רבי אבהו בר זמינא ורבי חמא בר חנינא חד אמר מת שם ונקבר שם יש בידו שתים מת כאן ונקבר שם יש בידו אחת וחרנא אמר קבורה של כאן מכפרת על מיתה שלהלן רבי יונה בשם רבי חמא תגליו דבר נשא
מ"א כב ערבתיה למקמתיה כל הן דהוא מתבע כתיב °ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד וימות בתוך ביתו ולא תמן:

רבי ברקוריא ורבי אלעזר הוו מטיילין באיצטרין ראו ארונות שין באות מח"ל לא"י אמר רבי ברקוריא
ירמיה ב לרבי אלעזר מה הועילו אלו אני קורא עליהם °ונחלתי שמתם לתועבה בחייכם ותבואו ותטמאו את ארצי במיתתכם אמר לו כיון שהן מגיעין לארץ ישראל והם נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונו מתכפרין דכתיב
דברים לב °וכפר אדמתו עמו:

(יפה מהלך כרם כל הן דהוה מהו מנכי פירוש מה מפסיד אם נקבר בחו"ל):

דברים בנגב כמו דברים בגו כלומר אין הכונה בגופי יעקב סגולה אין בכתוב אלא דברים פנימיים יש בו לרמוז לעניין זה ואתהלך לפני ה' בארצות החיים. ושאל השואל ואמר והלא אין ארץ החיים המלאה לא תכל הפירות ובאל כלוי ומבחרותיה והשיב ר"ל שאין הכוונה אלא לדבר נעלם והוא אמונת תחיית המתים בארץ. ואמנו נפרק חלק ובמקומות אחרים שתחיית המתים מן התורה. ומתחת על ענין אמונה אמונה זאת בדרך כלל לבוי לומר שודאי יחיו המתים בגוף ונפש כאשר היו בחיים אבל אימת פרטי פנה זאת היה נודע אבל החכמים בגנעה תדרך קבלה מפי חכמים האלקיים שהיו נביאים ראיה לדבריהם מדברי קבלה שהם דברי הנביאים כן היה בענין הפרטי הזה שאמר שמתי ארץ ישראל חיים תחלה ואני נתתי דבריהם עם לבי כי לבעבור שתשובה שבלים שהיה מסכמת כפי האפשר עם זאת האמונה אותיה ראוי להזכיר כאן ענין אמוניי אחד קרוב לענין זה והוא יהיה לו כמוזה כמנהג דרשה חוק כלאי מלק. והוא מה שאמר שחיי היתה לאמונת בבריאת העולם כמו שאמרו נתכבה יותה עליון כברא העולם מאמר עליון מכלל יופי תואר ג"כ בענין השבתי יתברך בעולם השפל היא קודמת לכל שנאמר ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלהיך בה ונומר ולזה נצטוינו לקיים בה מצות רבות. ימצא יתה שלאי שהיה ג"כ ראשון בגם הגאולה שזה שיהא תחיית המתים ולזה שכם מתי חוצה לארץ יגו בגם הזה אחריה ר"ל שיחיו מתי חו"ל. אך אמנם יקשה לזה מהפסוק שהביא ר"ל ראיה לדבריו נותן נשמה לעם עליה שילאה ממנו דדוקא לעם עליה ולא ליושבי שאר ארצות בעבור זה הקשה בעל תלמוד ואמר מעתה רבותינו שבגולה מה יהא עליהם והשיב לו רבי סימאי הקב"ה מרעיד לפניהם את הארץ וכו': יפה כרם מהלך. ולכן מהלך מעושה אותה מלולים מעולים. הם רש"י ז"ל כתב ענין זה בלשון אשר שאמר בפירוש פסוק זה ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם שאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות מלמון ובמחילה עפר הגויד הגוסת. ואין שנה זאת האמונה רמז להאמונה כפשטה מהם. ורצוני לומר שיש בפירושה ענין מקובל בלתי נודע לדורנו זה.. ומה שנראה לעניות דעתי בדרך הפשט נקשר עם מה שהגהתי כי כאשר רצה הקב"ה לזכות את ישראל היושבים בחייהם ובמותם בארץ הקדושה שאחרי כן יחיו לתחלה בעבור תמורת שאינם כראוי להאריך בו כן תמ"ג מגת רוחניו יתברך שכוונתו שבגולה יהיו לאותה מעלה כיון שסיבת זאת האמונה קבועה בלבבם כי בהיותם בארץ מורישיהם. ואת טובת מאמר בגלגול מחילות שאותה תחייה תהיה שנת א"י ומתחתנה שאותם בלכת אליה לעבור המדי ולשון גלגול בכאן נאמר שלשון תגלגו את הארץ וכן בגלל הדבר הזה וכן ראוי לפרש לשון מאמר זה מתגלגלים כנודות שהוא דרך משל לרמוז שכמו שהכתוב יעלה רוח כן נוף שאותם שנתחבר עם הנפש האדנכה אמר אלקים שאכתבים ז"ל לנפש רוח בגוף יש בו חלק המשנה ברוח ואמר הכניס נמתי א"י נותן נשמה לעם עליה שהיא הסלק היותר משובח עוד אמר רוח להולכים בה לרמוז כפי הדרש זה אל מתי חוצה לארץ שאין בם רק הסלק המגבי האמונה ברוח וכן אמר שלמה ומי יודע רוח בני אדם. והביאם להיות נמנים עם מתי ארץ קדושה יהיו אל קדושת נשמה. וכאשר יהיה רצון מלפני אבינו שבשמים אשר ענין נפיק גלות הגם הגאולה הזה אז נבין מהותו על השלמות:

ועוד היתה לי כוונה שנית נוח שהגהתי למעלה נפי שאמר כדי בילתך על כל צבעלי אמונה שבקברו בארץ בלוחינו פסוק והנחתי אתכם על אדמתכם ונתתי רוחי בכם וחייתם שיראה לשון א' להזכיר אדמתכם על מי שלא ראה אותה ולא ישב בה מעולם ועוד שכתבתי יש תשובה לזה כי האמונה קדושה הקבועה בלבבנו בראייתה ובקיום שלוח האלקיים בה עיי ביאת משיח צדקנו היא שעודה לנו ולבות לה שם אדמתינו ובה תהיה שחייתנו ותחיית כל עדת המאמינים בהיותם בחיים חייתם והיא אפשר לחשוב שמעלת הארץ מספיק לאחוז רוח ידבקם ותגירו שעם היותם עובדי כוכבים נמלא נהם דבר עוד אלד ישיבתם בארץ ובעבור זה יזכו זכיים עם נכם התחייה אפי' שלא יהיו צדיקים אשר נאוה ולבטל זה השיב רבי ברכיה כיון שנשרפה ארץ ישראל דנה בה שנעת פקודתה ובינך
ובפשה

ונפסחת כל זכות הארץ מגד פלמה אך אונם זכות הצדיקים הנקברים שתוכה קיים קיום כלחי לעד ואין בו הפסד והפרפה בגוים לד: כתב ייא וסנאתי אתכם ונועל פיק הוא אלא הכי הוא וכתבי רומי גכם וחייתם ואנאמי אתכם ורלייתו ונדכתיב ונתתי גבר וסנאתי אתכם וע״ש:

נבמ ומגידיו שהיו רשעים גמורים ולא יזכן שיועיל להם קבורת א״י והשיב לו נפרים כו׳ ועיי׳ בזיון זה נמחל להם והקשה י״ת מה יהיה מאותן רשעים שיקברו לאחר דין נפרים והיכן שיקברים יכפל אותם מן הארץ ע״ש:

שבוע אמת מ״ש אחיו גריה גריה כתיב אבל והגביר גריה וכתיב אתם על אשר עשו את גריה ונועל מה אתם שנוע אי אפ כאן שנוע אמת:

עולא נחותה הוה. אחר שישב בארץ הוא לירד לבבל וזה פי׳ נחותה הוה שירד אמם לבבל ואידמוך תמן שנפטר שם וככר כתבתי בזה אלמון שמורגל לומר על הצדיקים שאין המיתה בהם אלא שינה. שרי נכי השמיל לבבום ולמה לו למה אתה בוכה אם מפני שאתה גתולה לארץ אכחם מעלין אותך להקבר שם. אמר להם ומה הנאה לי כיון שנאבדה מרגלית בתוך ארץ טמאה כנוי מרגליה אל הנשמה הנפטרת מגופו בארץ טמאה אשר קראה חיק נבליה וד״ע נפסד ני״ב נאסיף שהיה תולה לארץ וקרוב לא ובהאמר ארץ ומולדתו שהיא ארץ ישראל ויסב נתוכה שיש אסור אל ימכניה ואמר שיאמר שאומר לבני הארץ הנה משיחכם גם להקבר בארצכם ואף גם זאת בהיותו נקבר בארץ ישראל לא נתקררה דעתו עד שנה שיקברוהו בארץ ממש לים לגמור אשנה אומית נפלאה כי היא רואים גומרת על מדום העולם ועדנר פי נקוו המים ונראה שיצמה הפך מיוג הטבע ולזה הזכיר ממש לזה שם ד׳ ימים המוקפים לארץ ישראל. ולא ים עוד ים מי לפי שאמם כולו מקוה נהרות לקיים ועל נהרות יכוננה:

עד שהכיר גודל ענין האמונה בגם נארה של מרים שהוא מלאה נשוש לעולם על הר הישימון ואמר ר׳ יוחנן קבלה היתה בידו שהיא מכוונת כנגד פתח אמצעי של נהכינ הימן שזיה נמשכנין ולאוי להאמין שאם הכיר עניינים כפלאים ומקודשים באותו צי״ה שלאוי שיהיה מכוון כנגד קדושה באדם של מרים ודי בזה הערה עם מה שכתבתי למעלה ולמטה:

ייש בידו שהיה זוכה לכי ומעלות אחת על הויתה בארץ והניה על הקבורה שם ואכם לאחר שותר מהקבורה היא הבל. וכיון שנקבר בארץ זכה במעלת התחייה: רגלוי דבר כם יגלי כל אים ואים הם מרגים להקימו בכל מקום שהוא נשנע מן השמים כאשר קרה באשנא שבדי שתתקיים הנבואה שהכלבים ילקקו את דמו בחלק יזרעאל היה צריך שילך למקום שימיתוהו. וזיל מי יפתה את אחאב שילך למלחמה רומות גלעד שימיתוהו שם ושעשתיו ילכדו ויפתוהו ללכת שם ואם ימיתוהו שם לגמרי ויקבר שם לא תתקיים הנבואה שילקקו את דמו בחלק יזרעאל ובנב הסיי שלא מת מיד אלא אחר שהוכה מכה ומת עלה על המרכבה ושב אל ביתו אשר בשומרון וימת שם ונתקיימה הנבואה כי היה קרובה אל יזרעאל וכמו שכתבו המפרשים:

שברת רבי גרקורים. שמעלם שישיבה לאותם שהם חיים בה ומקיימים מצות התלויות בה ותם כי אורים דארעא מחכים. ועוד אמר הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה. אבל אחרי המיתה מה מועיל הבאת הגוף הנגוף אל ארץ הקדושה ורבי אלעזר השיב לו כי לעולם ים תועלת גדול גם בגופם אחר מיתתם שעפר הארץ מכפרת עליהם אפשר שביוונו לומר מזאת התשוקה מוכה שהיה להם גחיים לבא אל ארץ הקדושה היא מכפרם עליהם כמו שכתבתי בדעו גמאמרים של מעלה:

מסכת שביעית פרק ששי

ל א״ר שמואל בר נחמן ג׳ פרוסטגמאות שלח יהושע לא״י עד שלא יכנסו לארץ מי שהוא רוצה לפנות יפנה להשלים ישלים לעשות מלחמה יעשה. גרגשי פנה והאמין להקב״ה והלך לאפריקא. גבעונים השלימו. ל״א מלכים עשו מלחמה ונפלו. א״ר יוסטאי בר שונם לכשיגיעו הגליות לטור אמנה הם עתידות לומר שירה מ״ט ״תשורי מראש אמנה:

באן רמז מעלת משכתיו נהי ונתורתו והכל היה שהיה סנת יליאתו מהגליות תם הצדיקים הבנויים שהם רמז למלכים ושרים שפטו לפני עדם שהאמיניס יהיו שבים ושמחים נהם האח טובת פ״ש בתידן לומר שירה:

מסכת תרומות פרק רביעי

כז כתיב ״ששית האיפה מחמר החטים ותמר עין יפה (יחזקאל מה)
תורם אחד מס׳ בינונית אחד מני אמר ר׳ לוי
כתיב ״וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן (במדבר לא)
החמשים כל מה שאתה אחוז ממקום אחד הרי הוא
כזה מה זה אחד מחמשים אף כל מה שאתה אוחז
אחד מחמשים והרעה אחד מכ׳ דכתיב ״ושישיתם (יחזקאל מה)
האיפה ותמר. א״ר לוי כל המוציא מעשרותיו כתקנן אינו
מפסיד כלום. מ״ט ועשירית החמר האיפה אל החמר
יהיה מתכונתו׳

פרק שמיני

כח כתיב ״ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי)
ר״מ אומר זה הכלב ריב״ל אומר זה הנחש ר׳
ינאי הוי מדחיל מיניה סגי והוה יהיב ערכיה על
ארבעה מרושן רמין חד זמן פשט ידיה ואשכחיה גביה
אמר ארימון מיכא ״שומר פתאים ה׳ מעשה בטבח (תהלים קטז)
אחד בצפורי שהיה מאכיל את ישראל נבלות וטרפות
פ״א שתה יין בע״ש ועלה לגג ונפל ומת והיו כלבים
מלקקים ברמו אתון שיילון לרבי חנינא מה כרמתיה מן
קומיהון אמר לון כתיב ״ובשר בשדה טרפה לא תאכלו (שמות)
לכלב תשליכון אותו וזה היה גזל את הכלבים ומאכיל
לישראל ארפינון דמן דידהו אינון אכלין:

רבי ינאי היה ירא מהנחש ולהגלל ממנו היה נותן ומטתו על ד׳ ספלים של מים: פעם אחת הושיט ידו ויאלאה שונך בו אמר הכיתוהו מכאן וכו׳: אתון שאלון באו לשאול לרבי חנינא מהו לתריותו מלפניהם: אמר להם שהתורה אמרה לתת הטרפה לכלבים והטבח שבא שאח היה גוזל שלקם שהיה הטרפה ונתנם לישראל א״כ עתה שהמיי אנה לידו שנפל עם הגג לפני הכלבים הדין נותן שהם יגבו ממנו מתותם ויאכלו גבזו ודמו. וזה פירוש ארפונן מלשון רפיון הניחום והרפו מהם ואל תקנו אותם שם הרשע כי הכלבים אוכלים משלהם:

מסכת מעשרות פרק שלישי

כט רבי זעירא ורבי בא בר כהנא ורבי לוי הוו יתבין והוה
רבי זעירא מקנתר לאילין דאגדתא וצוח עלת.
א״ל רבי בא בר כהנא למה את מקנתר לן שאיל ואנן
מגידין לך. א״ל מהו הדין דכתיב ״כי חמת אדם תודך (תהלים)
שארית חמות תחגור א״ל כי חמת אדם תודך בעה״ז
שארית חמות תחגור בעולם הבא א״ר לוי לכשהעורר
חמתך על הרשעים הצדיקים רואים מה אתה עושה
להם והם מודים לשמך:

זה פישוט הפסוק לדעת ר׳ לוי כי חמת אדם כלומר אתה מעורר חמתך על אדם הרשע וכנגדו גלשון אדם שהלך נגדך והדהיר לגבור חמות השיי את תודך ר״ל האדם הצדיק מודה לך בראותו שפמפת חמתך על הרשע ולשון תודך כאומר גבחם על מי שהולכו להודות לפי שהוא הצדיק והמלכות

והודאתו זאת תהיה סבה שתתגבר ותתפאר תפארת תותך ויתכים עם זה סוף שתאמר גדלו ומלכו וגומר כיון שהודאת הצדיק היא שהשי״ת לא יעזיר אותו לאזי ללמוד ממנו להודות לפניו יתברך כל קניניו וידלו נדרים ויאלמו יעבור ויזה עבידים והר׳ כלומר שקניית יקטוף ויספיל ויזה השרים לו גם עלבי אכן שהם נגוחים עליהם ר״ל על השרים יאלו מלפניו והקנייה יסים מולא עליהם:

מסכת בכורים פרק שלישי

ל שמעון בר בא היה בקי במגילתא ובכל מלאי ולא הוה ליה עגיל למיכל והוה ר׳ יוחנן קרי עלוי קהלת ט °וגם לא לחכמים לחם אמר כל מי שאינו מכיר מעשיו של אברהם יכיר מעשה אבותיו של זה:

היה בקי במסכת מגילות שהיא סכמה נקראת שמסופרים מדרשין בה הרבה וגם בקי בכל דברים אחרים ולא היה לו מה יאכל והיה קורא רבי יוחנן עליו וגם לא לחכמים לחם. ועוד היה מזכיר עליו תמיה אחרת שהיה בן אנשים שהניח לדיקים נתעסקים בדיני עניים כמו אברהם אבינו וכל זה לא הועיל לביתו מהוספיו בריות כי גלגל הוא סחור בעולם כמו שאמרו בתלמוד שלנו על חכם שלחה עני מחזר על פתחו ואמר לאשתו שתקדים ליה כי היא ולקדמו לבנך ר״ל שתתן לו לדקה כדי שיתנו גם כן לבניך אם יצטרכו לבריות וירע בעיניה על זה והוא השיב לה גלגל הוא סחור בעולם שנאמר כי בגלל הדבר הזה ואין זה פשט הפסוק אבל רמז גם כן לזה ובמקומות רבים בתלמוד דומים לזה ובפרט במסכת תענית:

לא משנה כיצד מפרישין את הבכורים וכו׳. לפני כבוד הנכנסים היו יוצאים. ולא כן תני °תקום ויקרא יט והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הדור שאין בו חסרון כיס שניא היא דבא שהיה אחד לקיצין. תני רבי שמעון בן אלעזר מנין לזקן שלא יטריח הל׳ זקן ויראת מאלהיך אני ה׳. רבי חנינא בריה דר׳ אבהו לזקן ארבע אמות עבר ישב לו. גדול משהוא רואהו עבר ישב לו מלך משהוא רואהו עד שנכסה ממנו מיט שמות לג °והיה כצאת משה וגומר והביטו אחרי משה עד באו האהלה. והביטו אחרי משה מלמד שהשדוהי בא״א אמר רבי סימון אמר הקדוש ברוך הוא מפני שיבה תקום ויראת מאלהיך אני ה׳ אני הוא שקיימתי מצות עמידת זקן תחלה:

לפני כבוד וכו׳ כפי מנין שהולכין הנכנסים בהבאת הבכורים כך היו מנין שהולכין שיולדים להקביל פניהם לכבוד המצוה אם רבים אם מועטים במנינם כמו שכתבתי למעלה בסוף מסכת זאת: א׳ לקיצין פעם אחת בעתים רחוקים: תלמוד לומר זקן ויראת כשתך זקן ביראת כלומר לזקן עצמו ויראת מאלהיך ואל תטריח. זהו עיד עי׳ פנים לתורם: שמעמדו באמת אים רואי׳ לפרם שמעמדו באמת שהיה פורש משם ויקם את האהל ונטה לו מחוץ למחנה שהיה כדי שיוכל ליפנות בו לצרכי הגוף המכונה באמת אים כמו אכילה ושתיה כי אחרי שישב נסר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ונדרתו יתן אחר כלוי שישב נטיעהם כמלאך ה׳ מגלי לחום לצרכי הגוף כלל. ולזה חשבו שמחמנה רעה שאם היה פורש מאתם היה לאהם סכונה כדי שיוכל לאכול ולשתות ביום לבין עלמו כדי להעמיד קיום גופו ולאוי שנאמר שאפילו תפארת כזאת לא יאותה רק עפי אנשים לקים כמו ערב רב שהיו חלק קטן משמם ושפי ממנה משם רבינו ראוי לבטם שם חסד באמת אים לחסד כזה ושמעו שחז״ל על פסוק ויקנאו למשה וקנאה את אשתו אמנם פסוק והביטו יותר תולה מה שפירשתי:

אני הוא שקיימתי מצות עמידת זקן לאמות שזה נאמר על אברהם אבינו שקיים מצות המילה לעת זקנתו וירא אליו ה׳ לבקרו והוא יושב והשי׳ נצב עליו. וכתיב בסוף הענין ואברהם עודנו עומד לפני ה׳. ואמרו״ל תקון סופרים הוא זה וכו׳:

רבי זירא הוון בעיי ממניתיה והוא לא מקבל עלויה לב כד שמע הדין תנייא דתניא חכם חתן נשיא גדולה מכפרת קביל עליו מתמני. חכם °מפני שיבה תקום ויקרא יט והדרת פני זקן וכתיב בתריה וכי יגור אתך גר מה הגר נמחל לו על כל עונותיו אף חכם כשנתמנה מוחלין לו על כל עונותיו. חתן °וילך עשו אל ישמעאל ויקח בראשית כח את מחלת וגומר וכי מחלת היה שמה והלא בשמת היה שמה אלא שנמחל לו על כל עונותיו. נשיא °בן שנה שמואל א שאול במלכו וכי בן שנה היה אלא שנמחל לו על כל עונותיו כתינוק בן שנה:

רבי מנא מקל לאילין דמתמני בכסף רבי אמי קרי עלידהון °אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם. שמות כ תרגם יעקב איש כפר נבוריא °הוי אומר לעץ הקיצה חבקוק ב עורי לאבן דומם הוא יורה. וידע היא להורות הנה הוא תפוש זהב וכסף. לא בכספא אתמני. וכל רוח אין בקרבו. אין ריח תורה בו הוי אין בעיתק ממניה °וה׳ בהיכל שם קדשו הס מפניו כל הארץ:

(עד מתנין זה במסכת פאה פי׳ תלימפי):

רבי חגן בר הוה מקים פרנסין הוה מטען להו אורייתא לומר שכל שררה שניתנה מתורה נתנה שנאמר °בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו. רבי אמי שלח שאל משלי ח לרבי סימון שמעת שממנין זקנים בחוץ לארץ אמר ליה שמעתי שאין ממנין זקנים בחוץ לארץ א״ל ר׳ לוי ולאו מקרא מלא הוא °בן אדם בית ישראל יושבים על יחזקאל לו אדמתם. הא כל ישיבה שלך לא תהא אלא על אדמתך:

תני המוכר ספר תורה של אביו אינו רואה סימן ברכה לעולם אבל המקיים ספר תורה של אביו בביתו עליו הכתוב אומר °הון ועושר בביתו וצדקתו תהלים קיב עומדת לעד:

ישתבח העוזר האמתי אשר עד הנה עזרתני ללקוט שושנים הנמצאים בסדר זרעים במשנה והתלמוד בבלי וירושלמי:

רבי זירא היו רוצים למנותו מנהיג על הצבור כיון שהוא חכם ומדוע שנתמנותו לא היה מקבל המינוי והיה בורח מן השררה אבל כששמע זאת המשנה שמכפרת שכם וכו׳ קבל עליו להיות ממונה ולאוי לידע טעם שמוחלת עונות כל אחד מגני אלה ולהשגת בזה אחד מגי טעמים וגם שניהם כאחד טובים האחד כי עי׳ שהשתדל נתוקה היד לעסוק בפורה עד שהגדול נחרו נפות למנותו עליהם למנהיג טו ומוסם סרי מעמיו מעידים עליו כי תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמלא במעשיו. ולאים אשר אלה לו תורה הדין נותן שיהיו מוחלין לו כל חטאים בנעוריו כיון שהוא לדיק נטול עתה: ודומה לזה נשיא שנתמנה וכל שכן אם נתמנה ע״פ נביא כשאול כי שיהיו הגוא מודה על שלמותו: וגם חתן המוטא אשה כדי להשמר מן העבירה ולקיים מצות פריה ורביה מורה שיש בו שלמות הספעולות שיתחייב ממנו שמוחלין לו כל עונותיו חם ילדק ברחייה מהנילאו מעשו כפי דברי חז״ל שעשה תשובה ובן יורה הפסוק שנאמר וילך עשו שנתעורר לקיים רצון אביו. הטעם הב׳ שכל אחד מגי אלו נתמנה מנה שהיה ובתענו נהפך עתה לאיש אחר כיון שקודם שנתחדשה על כל אחד מהם הדבר הנוסף היה לו להשתדל להשגת שלמותו עם עלמו לבד ולא היה לו למום דבר זולתו חוץ ממנו אבל עתה נתחדש ונוסף על כל אחד מהם שלמות יותר מזלל כי החתן בנשמה שנושא אשה נתחייב להשתדל איך ישיג שלמות הנהגת הבית. ובכם ונשיא נתחייב כל אחד מהם להשתדל בעד שלמות יותר כולל שהיא הנהגת הכללים והמדינות שהם תחת מנוים. אבל יש הבדל ביניהם כי הנשיא הוטל עליו ענין הנהגת בדברים הגופניים והחכם

ומחכם גם בדנרים שנפסיים וש״כ רלוי ומחוייב ספרים יכנס כל אחד אחם אל שהגנה היתר מעלה המוספת עליו יהיו נמחלין לו כל עונותיו ופרטים שקודמים עליו ואחר כך יתחייב לתת דין וחשבון על התנהגה שלנו האוסף שהרי הוא כבריה חדשה:

רבי פנחס היה מתלא לאלו הריינין או ממונים על הגבור שמתכין אותם מפני שהם עשירים בעלי כסף חית היה קורא עליהם אנשי כסף וכו׳. וכן פירש יעקב איש כפר נבוריא פסוק הוי אומר לבנין שקילה שהוא אומר על הממונה ואין תבונה גו שכל הממנה אותו הרי הוא כאילו אומר לאבן הקילה וכן לאבן דומם עורי: הוא יורה נתונים וכי ידוע האם לשיות נעבור שהוא תפוס זהב וכסף וכו׳:

הדי אין נפיפון אם רליהם לממונו ע״כ דעו כי ה׳ בהיכל קדשו הם עמדים כל הארץ והוא עתיד ליפרע מעוברי רלונו והממונה והמקיימו. ויקבים עם זה מעשה רבי תני כי כשהיה ממנה פרנסים היה נותנים ספר פרי נאמנים למען ידעו ויבינו כי אין שררה לחויה אלא שנתמנה תחת שמותם: ימא פי׳ וה׳ בהיכל ר״ל ימנו לדיקים הנקראים בשם ה׳ והם בהיכלי מלך ובדמשיק שם הא ר״י נא לגור בכנישתא דקסרין:

אודה ה׳ בכל לבב כי הוא הנותן כח לעשות חיל וברחמיו וברוב חסדיו שלם לי עזרי מקודם לגרף למעשה ממשנתי המונח ולהוסיף על שמות וגם עתה ראיתי נפיני כי הבא ליטהר מסייעין אותו ולעידה לי עדים כלמנים ממני עניים נתחדשו אלי במלאכת עבודת הקודש אשר לא דמיתי ולא עלה על לבי לעשות כאשר כתבתי בהקדמת ספר זה. הראשון כי אם היה זה לי ימים רבים כתנתי על פנקס המעט אשר השיגה ידי בפירוש מאמרים רבים ומפוזרים בתלמוד לא היתה ממשנתי לכתבם בספר זה כי אני יודע בעלמי דאיבתי לא קשוי לשות דעי הקצרה על דברי שכורים כדתנוסת והמאמרות נסועים סמוך לפירושי המפרשים הראשונים והאחרונים אשר מפיהם אנו חיים כי האמנא ידעתי יהיו דברי נפלים נבטים וכן שודעתי בפתיחת הספר: והאמר הראשונים לפני שנים או שלמה חכמים מיוחדי גדולי מורחי ורעי הם הדמיעוני. והחכמתם ונתנו לגם חזקו ידי לקום ויאמרו לי חזק ונתחזק וכתוב זאת זכרון בספר ונדגרס עפי המעתקי ועל עמדי עמדתי ולכתוב בסדר זרעים נפירוש דברי שבעים ומדרשים בנקומות מיוחדים עד מקום שידי מגעת כי מעט אשר היה לפני ומי יקום יעקב כי קטן הוא:

חושני כי על אשר לא שמעתי ולא ראיתי בעיר הזאת שום ספר תלמוד ירושלמי ופירושיו זולת מתנכחא אשר לא נתתי אל לבי לבתוב בספר זה שום דבר מן הירושלמי עד שמעתי ומפי רבים גרי לגג המימי דרך ההולכים בדרך ה׳ שהיה רלוי ומחויב אלי לכתוב מאמרים מיוחדים כ״כ מהתלמוד ירושלמי וירותי ויאמרו לי כי בעיר הזאת נמצא ניד חכם מפרים רב מוסיף מוכתר בכתר תורה ובמהונה ספר ארוך אשר נכתבו גו גלי פי מורשי רבים עניחא קדרי תלמוד בבלי וגם ירושלמי ולתת את שאלתם התחננתי לפני החכם הרב הנזכר ושאלתי הספר ההוא. ואראה כל הגמלא כתוב בספר מהתלמוד ירושלמי שהוא רב הבנות ושליכות וילאה מתוכו שהיתה כונת מחברו ללכת בדרך בעל הילקוט לספר כל המדרש על איזה פסוק מתורה נביאים כתובים שגלי לחלק בין דרש שהוא בפי דין איסור והיתר או טומאה וטהרה בין הדרש שהוא ממש בדרך אוסרת לרבים על ענין מדותיו או אמיניו וכפי הספרתי הקצרה ראיתי כי טוב לקבל ולאמוך פי וגם קפת הסופר אשר נמתי מלכתוב על ספר זה רק הענינים שהם מהתלן הספר הזה מוכרחי כיון שפירושי כל הדינים הנא הם כתובים על ספרי התלמוד עם ראיותיהם מהפסוקים ואין צריך לזכרם בספר הזה:

מסכת שבת

יציאות השבת פרק ראשון

א מנין שהוצאה קרויה מלאכה רבי ישמעאל בר נחמן בשם רבי יונתן שמע לה מן הדא °ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא נמנעו העם מלהוציא מבתיהם וליתן לגזברים ר׳ אחא אומר אפילו הכנסה את שמע מינה כשם שנמנעו מלהוציא מבתיהם ליתן לגזברים כך נמנעו הגזברים מלקבל מידם ולהכניס ללשכה: שמות לו

למדתי מכאן מעלות הגזברים כי נאמנה הם עושים וזהירים ונשמרים מאד לנפשותם שלא לקבל נדבה עוד ומפני שהכתוב אומר ויכלא שהם מהביא היה נראה שהמגיאים נלנד הם שהוזהרו שלא להביא עוד אבל הגזברים יהיו מקבלים אם יביאו לידם ובא ר׳ אחא ולמדנו שגם הגזברים היו זהירין שלא לקבל עוד ורלוי לומר שכן קבל ר׳ אחא מדנו נפי הפסוק ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה ויש סברה לפרש כן שהיה לו לומר איש ואשה אל יביאו עוד נדבה והיה המכוון אל המגיאים נלנד אבל עתה שאמר אל יעשו עוד מלאכה פירושו בדרך פשט לגות גם לאומנים ולגזברים שכולם נקראים עושים המלאכה ולכן בא להזהיר משה רבינו ע״ה כנאמן בית ה׳ ויחי מוכיח שהם על אין מוטמת כי גם הגזברים יהיו כלם זהירים שלא לקבל עוד:

במה מדליקין פרק שני

על שלש עבירות נשים מתות וכו׳. אית תנויי תנו ב ילדות אית תנויי תנו יולדות מאן דאמרי ילדות תני בשם רבי יהודה בעון נדרים בנים מתים דכתיב °לשוא הכיתי את בניכם מיד ילדות מכאן שאין השטן ירמיה ב
מקטרג אלא בשעת הסכנה רבי פנחס אומר °ולפני במדבר כז
אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו ובמשפט האורים אין כתיב כאן אלא במשפט האורים מלמד שבשעה שישראל יוצאין למלחמה ב״ד של מעלה יושב עליהם
אם לנצח אם להנצח רבי חייא אומר °כי תצא מחנה דברים כג
על אויבך ונשמרת ותומר הא אם לא יצא אינו צריך שישמור אלא מכאן שאין השטן מקטרג אלא בשעת
הסכנה ר׳ בתנא אומר °יום צרה ותוכחה ונאצה היום ישעיה לז
הזה הא יום אחר לא אלא מכאן שאין השטן מקטרג
אלא בשעת הסכנה אמר רב אחאי °וקראהו אסון בדרך בראשית מב
הא בבית לא אלא מכאן שאין השטן מקטרג וכו׳ אמר
רבי איבו °בהשפטו יצא רשע צדיק אין כתיב כאן תהלים קט
אלא רשע מכאן שאין השטן מקטרג וכו׳. היושב בבית מרוע נעשה מלאך המות דנסטים שלו דכתיב
°ישיא מות עלימו בד״א °כי תשה ברעך משאת מאומה: שם נה, דברים כד

אית תנויי יש תנא ששונה מתות ילדות הלא לומר בימי הילדות שכן שונה רבי יהודה בנים מתים ולאו שנאמר לפי זה שלא היה שונה זה המכוון על שלש עבירות נשים מתות ולא כמשנתינו כלל. אלא היה שונה נרבי יהודה ילדות מתות בעון נדרים ויהיה ילדות שם סוגל זכרים ונקבות כמו ילדות והאתא משונה יולדות משכים למשנתינו נשים מתות בשעת לידתן. [אמר האתניה ולי״ב כמשמעות המלה דידן דאמי נפלתחא ותאן דסי״ל ילדות נהכריח שיל כדיי דאמר בעון נדרי בנים מתים ולא אמרו כדעת ר״ב דאי פ״ל כרי״ב הוה לאו ד׳ עבירות והדיק] וגם לאיש נעתלה בכל תורה עוד סכנה. וכן אמר כאן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה ועבין זה נזכר פעמים רבות נדברי חז״ל ולאוי להבינו בדרך הפשט מסכים עם השכל, דהם זה נגדי על יסוד דברי הנביא מיכיהו בן ימלה לאיתי את ה׳ יושב על כסאו וכל לבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו ובמקומות אחרים כאמר זה ופירשו חז״ל אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה. ועל יסוד זה נבנה בנין חזק ונאמר כיון שאחד מאחריו יתברך לדיק ויפר שוא ורן את כל העולם בגלגל ותפרש ונגדך ונמשפטם מיינ יוסר לדקתו לנראה מלאכים מליצים טוב והבום על האשפט וכן נדברי אליהוא אם יש עליו מלאך מלין אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו וכ״ב מלאכים מליצי טובה ר״ל שכל אחד מהם נקרא שטן כפי שנשמע שהלך אחד ענפתה את האדם לטעות ומעיה אותו מדרך טובה לדרך רעה וגם אחרי כן בהשפטו בבית דין של מעלה מזכיר חטאיו אשר הוא האלהו והטיאו לטעותו ותולי זאת פירוש מאמר דוד ה׳ לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו אמר לתעלה עמנו טופה רשע לצדיק אם רצו על השטן ואמר ה׳ לא יעזבנו בידו להטיאו לטעות ולא ירשיענו בהשפטו

נבים

היה ההיד נר ה' נשמת אדם ונרמה לו חוה מיתה לפיכך נמסרה מצות הנר לאשה:

[illegible]

[illegible]

אדם הראשון חלה טהורה לעולם היה כדכתיב ויצר ה' אלהים את האדם וגומר אתיא כההיא דאמר רבי יוסי משהאשה הזאת מקשקשת עיסתה היא מגבהת חלתה ונרמה לו חוה מיתה לפיכך נמסרה מצות חלה לאשת. אדם הראשון דמו של עולם היה ההיד שופך דם האדם וגומר ונרמה לו חוה מיתה לפיכך נמסרה מצות נדה לאשה אדם הראשון נרו של עולם

האדם כאפר נתחלה. ואלי נראים הדברים לענ"ד כי כונת חז"ל במאמר ללבם בדרך הפרדס אמר הזכיר אין האדם נברא מגוף ונפש שנאמר וייצר ה' את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים וכנגד הגוף כנו אותו בשם חלה שהיא שבעשית העיסה מתקנת וכ"ש כן גוף האדם הורכב מעפר ומים ושאר יסודות וכנגד הנפש הזכיר נר ה' נשמת אדם. עוד נראה במאמר זה אל ג' מעלות וכן עליות מאדם עליות מתעדד. והאדם נתחדש עליותו מן העפר והיסודות המוחשים חלה ועליותו המתמיד הוא נשמת אדם כי האדם הוא הנפש ר"ל שנת המעלות והתואר הכח השכלי. וכוונת חז"ל לנמרו שהנשים שבגללה מיתה על האדם נשנת אשתו עדיין בשאר מקום לשניהם לתקן עותתם ויהיו נשנים נהי נשנת קיום המצות הייסורין לגוף ולנפש וקלקלתו תקנתו רלוני לויתר כי האשה עלתה סבתה לו מיתה היא שהיה שנת השלחתו נפשו ע"י קיום ג' מצות המזומנות עליה חלה ונדה והדלקת הנר נשנת וכ"ש כי בלא אלה תהיין שנת המשנת פיותם וכפי כנת סיבנתם אחר שבנר עוד עליהם היותם הוויים ונפקדים אבל יאכו לאורך ימים. ובכלל מצות התורה נחלקת לב' מינים. האחד מצות מעשיות כהפרשת חלה ומצות דם נדה כי שדים הנה אנית למצות עשה ולא תעשה משפחת חלם מצות עשה ושמירים נדה ומצות לא תעשה ותחילה מתחילן מצות מעשיות האין השני מצות עיוניות ממבלות לבד והיה אמר שנמצאת כדי לבו בשכלותר מגיע מעלת האשה להיותה עזר לאיש לקיים מצות מעשיות עשה ולא תעשה אבל ירלוהקרוב לגמנע שבם עוין שכי שפחה מצות עיוניות תהיה לאשה שום זכייה נתן. ולנגל זאת המשכנה ביתן לה הדלקת הנר שרומזת למה שאמרו ע"ד מאמרם ז"ל נאלמוד שלנו נמשכת מוסף על פסוק כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור ומי כן הדבר הזה כי אנשנו פיינים בשלום השבת ולמלקו פניו לה ר"ל לקרות בתורה תם בגילה אחר התפילה בביהכ"נ פיוג לקבום בתורה עם מיוחד וגריך נר ואינו רשאי לקרות לאור הנר לפי יחידי גזרה שמא יטה ולכן אמרו עמו היה משמרתו א"כ שהדליקה לו את הנר נעשה שנת ונתנה זה סמן להיותה חולקת עמו בשכר לימוד בתורה היא תהיה עוזרת בכל כחה גלמוד ע"י עסייתם כפי לפטרום המצוה הנקראת נר וזה ע"ד מאמרם ז"ל הכי נשי במאי זכיין ואמרו נשכר שממתינות לבעליהן נהיותם נגהיץ וסי הכלל השעלת נשנת מאמר זה כי עם היות מגדולה תוה וניתה לאדם עלו תמיי גגוף ונפש ונגר קיום המעמדת פיותו נאחזנשות הדם כי היה הנפש ר"ל המעמדת הנפש המיונים האלה מקרא בלשון חז"ל נשר ודם הלה הקביה לבנות את בניסם כשנתן להם תורה ומצות נחלקות נגי מיני אלוקך לחשון עשה ולא תעשה חלוק בי מצות מעשיות ומצות עיוניות וכלל אחד מני חלוקים האלה זכה האשה להמצות סבר לגבלה באחרים מות מיתתה ויתפן מזה ברזו שניהם להיותם עומדים ימים רבים בעוה"ז כנספד ולקיים המלאות נפשותם נעולם הנצחי ובכלל כן אחת סומע לזו:

שכר מתנה הזה והדרך היפר נעבירי התכונות הללו לנומע אל דברי חז"ל האומרים הפה רוחם של משפטי קיצין ולכן ימו נכאן הרב והיה ספקוקים כאלה יש להם כונה אמתית כפי הפשט ונראה להם המדרשים היום. והמפרשים פירשו הפסוק כפשוטו וזה שאמרם אינו מגיע ולא גלה דרך זה כי יכריתנו לגדולים שיהא כעת נתשנן מדויק כמו שים מנדיאות שלם עד סיום התוה אלא הדבר אומר הוא לעתיד לבא יגלה את סיחתי ליעקב ולישראל מה פעל אל ולא נודע מתי יהיה הזמן ההוא ונרוך יודע. ועל דרך זה דרש ר' ברכיה שעתיד לבא את שיהיו לצדיקי ישראל נכנסים אל פי לפנים ממלאכי השרת והמלאכים ישאלו והצדיקים מודיעים מה פעל אל. ור' לוי הודה שכן יהיה ולחזק תלמידו אמר בבבר היה כזה גזה בימי הנביא ישעיה והצדיקים שהיו פריסים אותם מלמקון ותבל לא איתי בהון שלם לא היה מודיע רק שלא נשרפו היה לו נותר כמו שאמר להלן די לא שלט נורא בגשמיהון. אבל בזה שאמר וחבל לא איתי בכלל גם בזה שבם התגלה שהיה נחם מקודם לא היתה נחם עתה. אבל לא נודע זה לפיוני כל העולם לכן פנה הלשון ואמר חזין לגוברין אילין די לא שלט נורא וגו': תקון מילך וכו' אית ליה נחמים אמר המלאך שידי והכה בפיו לנבוכדנצר שיתקן דבריו שאמר בר אלהין ולא יזכיר לשון בן האלהים ולכן תקן דבריו נבוכדנצר ואמר די שלח מלאכה ולא אמר בר אלהין כאשר אמר בראשונה:

פרק המצניע

ג א"ר לוי כתיב °ולבש הכהן מדו בד והרים את הדשן ויקרא ו
אלא שאין גדולה בפלטין של מלך (עוד בפרק הבונה מאמר קרוב לענין זה ללמדנו שהגדולה וכבוד ראויין לכל עוסק בתורה ושהוא קודם לכהן העובד בבהמ"ק). תרתין זרעין הוו בצפורין בולטייא ופגנייא הוו עללין ושאלין בשלמא דנשיאה כל יומא והוון בולטייא עללין קדמאי ויתבין קדמאי אילין פגנייא זכיין לאורייתא אתון בעו מיעל קדמאי אשתאלת לר"ל שאל ר"ל לר' ודרשה בבי מדרשא אפי' ממזר ת"ח וכהן ע"ה ת"ח קודם לכהן עם הארץ סברי מימר לפיוס ולהחיות ולכבות הא לישיבה לא א"ר בון אף לישיבה מ"ט °יקרה משלי ג
היא מפנינים מכהן גדול המשמש לפני ולפנים:

שאין גדולה בפלטין אין קושיא על זה מצוה שאמר בפיוטך ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים ופרש"י לימדך תורה דרך ארץ בגדים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזג בהם כוס לרבו לכך ילבש בגדים פחותים מהם כי מלבד שהן עבודות חלוקות זו מזו שאגלה עוד יש הבדל גדול בין שני לבודים השונים שלמדנו משני פסוקים הללו. שפסוק והרים את הדשן הזהיר לכהן מצוה שלא ישום לבגדו כשיוצא מבין שהקרבנות וכל עבודותיהם סיקרים ונופלת עליו לעשותם אין ראוי שהוא עצמו יעשה גם כן עבודה גרועה כמו הרמת הדשן כך שיעה לנער קטן כהן או לוי לעשותה וכדי לבטל זאת הסברא צוה ה' והרים את הדשן ופירשו בירושלמי שאין גדולה בפלטין של מלך. אבל הפסוק השני הוא ענין שנוי בגדים שהכהן עלמו העובד גו העבודות ישנה בגדיו וישמוש הבגדים המשונים מהם עבד העבודה לאמונה ולבש בגדים אחרים גרועים מהם לעבודה היותר קלה וזהו הפלוק שיש ביניהם כמו שפירש רש"י הראשונה בכל יום ששים פוסה מלא המחתה מן האכולות הפנימיות ונותנן במזבח. השניה להוציא את הדשן הצבור כשהוא מתרבה ואין תקום במערכה מוציאו משם ואין זה חובה בכל יום הרי למדנו שכאן יהיה הכונה בכך שיהיה עגיו ושפל בכך שעוסק אל העבודה האלהית ושיהא הוא עלמו העובד ועוד מדה טובה אחרת שידקדק על נקיות בגדיו כפי ערך העבודות: ולזה כתבתי שאמר זה שאין הוא ...

ד א"ר חנינא נראין הדברים דבחצי ימיו של עולם היה
במדבר כג אותו רשע עומד שנאמר °כעת יאמר ליעקב עוד
שם כעת יאמר ליעקב א"ר ברכיה עתיד הקב"ה לעשות
מחיצה לצדיקים לפנים ממלאכי השרת ומלאכי השרת
שואלין אותן ואומרין מה פעל אל מה הורה הקב"ה
לדם היום א"ר לוי ולא כבר עשה כן הקב"ה בעולם הזה
דניאל ג ההד"ד °ענה ואמר הא אנא חזה גוברין ארבע וגומ'. מה
ת"ל וחבל לא איתי בהון אלא מלמד שהיו פריסין
שם ותרסאו °ורוה קדמאה אין כתיב כאן אלא ורוה די
רביעאה הם היו מכבין לפניו את האור. דמה לבר
אלהין א"ר ראובן ירד מלאך וסטרו על פיו א"ל רישיעא
שם תקין מילך וכי אית ליה חד ואמר °בריך אלההון די
שדרך מישך וגומר די שלח בריה אין כתיב כאן אלא
די שלח מלאכה ושיזיב לעבדוהי:

בדברי ר' חנינא נראין כו' כ"ד שכתב הרמב"ם באגרת תימן וזה הסוד היה בידם מדברי ר' חנינא ותפרק חלק תנא דבי אליהו ו' אלפים שנה הוה עלמא ב' אלפים תהו ב' אלפים תורה ב' אלפים ימות המשיח בעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו וכן נאמר לדעת ר' חנינא שבעונותינו שרבו

יושבן ודרשה בבית המדרש לפני מחר תיח וכו' הוא קודם לכהן פ"ה היו סוגרים נוטר דרוקא הוא קודם אם שניהם שווים שיפרוהו לאמונה וכן להחיותו ולתת לו כמוה אבל לא לחוסיפו ברכה שהוא כנגד מופסט עלי תועלת אי"ר בנן אף לישיבה ומים יקרה היא וכו' פירום יקרה מלבון כנגד וכפי בולפייה ופנתייה הריני מסופק אם הם שמות בעלמא או שיש בהם ענין מה נקשתי בערוך ומלאתי שפי' לשכה בלועזי שנתמכה יומא הבתי סמלה וא' יון הוא והפמר נפרס על דרך זה שבולפייה היו סדים בעלי עלה ופנתייה לשון פנים ואחר כך עלו במעלת תלמוד תורה :

פרק שמונה שרצים

וכתיב שמעו זאת כל העמים האזינו כל יושבי חלד רבי אחא ורבנין חד אמר למה היא ממשל כל באי עולם לחולדה אלא לפי שכל מה שיש ביבשה יש בים והרבה מינים בים שאינם ביבשה וחולדה אינה בים וחרינא אמר למה הוא ממשל כל באי עולם לחולדה מה חולדה זו גוררת ומנחת גוררת ומנחת ואינה יודעת למי מנחת כך כל באי עולם גוררין ומניחין ואינם יודעין למי מניחין היינו דכתיב יצבור ולא ידע מי אוספם :

ראוי לשום לבים מה שים ביבשה יש בים וכו' כי מה יוסיף ומה יתן לענין אזהרת המזמור באמרו שמעו זאת כל העמים שמשים חולדה בים או לא ולפמש"כ בלן זכרון דרום למורי החקוק בנג כל מלאכין והוא מה שנתאמת כפי פנע הדי יסודות שהארץ היתה סולת מכוסת בים ולא נגלה שום יבשת ונתוסד הספק שגדול שהם הפילוסופים שנפיות ואין שום טעם בדבריהם להתיר הספק על ידי טעמים שנפיות אמנתו שמלמדי האמת אחר שנודע אמתת סבורה כפיג תשובה נכונה ונאמר כי ידענו נעדים כי מאמנת מכך גזר הבי"י שתהלה היבשה נגד הטבע שנאמר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה לזכור זאת האמונה אמתית אמנד בני קרח שמעו והאזינו כל יושבי העולם הזה ותכיו בלבבכם כי הבי"י רולה בקיומכם ובעבור זה עשה עמכם להפליא וכנגד הטבע צוה לתראות היבשה להיות נמנע שיתקיים האדם לנוסי על המים ולזה אמר בהלל הגדול לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו. ובכל יום ויום מברכים לשי"י בקומנו ממטתנו על הנס הגדול הזה אם כן ראוי ומחויב עלינו ועיקר ישיבתנו בעוה"ז תהיה לעבודתו יתברך ולקיים מצותיו ולא נעסוק עיקר מלאכתנו הממון ורבוי נכסים כי הבל המה מעשה תעתועים. ולכוונה זאת הזכיר יחד עשיר ואביון הבוטחים על חילם וגו' אל תירא כי יעשיר איש וגומר ופסוקים אחרים נמשכים אל כונה זאת ולקבוע בלבנו זאת האזהרה לכן שהזכיר איך אנחנו יושבי חלד דומים לחולדה שאינה נמצאת בים אע"פ שנמצאו שם כל מיני בע"ח הנמצאים ביבשה תם אנחנו עיקר מציאותינו ביבשה ולא בים והשי"י ברחמיו הפגיה ומגביה תמיד כל היום עלינו. והקלר הלוי בגזורתו שלא כמוס להגלי שעולם רק נסים עיקר כל מגמתנו לעבודתו יתברך ולתקן בתורתו כמו שנתבאר המזמור אמר אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו ודקדוק לשון חלד הוא אומרתי ונכון מפני שלא אמר חז"ל כלשון תכאות (ואלדי כאין בנדך) מה חז"ל אמר לא תכינו אדם עוד עם יושבי חלד ותנא השני ומדה לדברי תנא ראשון שדקדק לשון יושבי חלד כיון על לי חולדה כיון שלא אמר יושבי חלד חולם חולק עליו בענין המשל לחולדה ואמר שאין לנו צורך כפירוש המשל בדבר בלתי מודע אצלנו ולריך שנחקור אם נמצאת בים או לאו אלא שהראו לנו להשכיל בענינא בדבר גלוי וידוע לעיני כל ישראל והוא כי החולדה גוררת ומנחת רז"ל שהיא מיגעת את עצמה ושורחת בכל כחה לאסוף מאכלה וכאשר אין בה כח להוליכו על כתפה או בידה היא גוררתו ע"ג קרקע כי מלד אחד אוחזת המאכל בפיה ומלד אחר הולך ערר על גבי קרקע כי אין בה כח להוליך הכל בידה או על כתפיה או בפיה כבואר בים הדודסים ואחר שגררה כל השורה הזה בהולכת המאכל מנחת אותו בחורה יצא שרץ אחר כמותה חולדה או מכבר ונוטל אותו משם ולריך יגיעה בלי פחד כן נמשל העשיר משה שבל להרים ממון ונכסים ברום צלית רמוני לנושי שהם ואוכלים את עמלה לעיני הכל נתמיפתם בדמות החולדה שגוררת מאכלה על גבי קרקע ומניחין בנחיבם ענלים

מרעה כל כן בדבו ויעמידו ויסיה לחוי בנד מה לנמנע כל זה שגבר אם יהיה קיים להם מה שגוררים ומניחים והדבר אינו כן כי ברוב פעמים גוררים ואינם יודעים למי מניחים נכסיהם כמו שאמר החכם כי כל אחד ורחם פעמים רבות יניח לפני בעל אחיו ויסוב פועלו בראשו. ואמר גדול החכמים שלמה איש אשר יתן לו השם עושר ונכסי וגו' ולא ישליטנו אלהים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו. והשם דבריו בעל המאמר בפסוק יצבור ולא ידע מי אוספם ופי' ישפי בו פירוש נאה יצבור קצירו מן השדה אל הגורן ויחשוב שם ויעשה כדי ולא ידע מי יאספנו מן הגורן אל הבית כי זה נקרא אסיפה ולזה נקרא חג האסיף ופסוק הלא נאספך ובזה ילדק משל העשיר לחולדה להיות ענין כלאה בחום : (ופי' בנוסח מפרשים יצבור הממון מעט מעט ולא ידע מי אוספם הכל ביחד אחרי מותו ואפילו קודם מותו כאשר כמעט ורלוש) :

בר בריה דר"ביל הוה ליה בלע אתא חד בר נש לחש ליה מן שמיה דפהירא ואינשים כי נפק א"ל מה לחשת לי א"ל מלה פלן א"ל ניחא הוה לי אלו מית ולא כן אשמע והות כשגגה היוצא מלפני השליט

הוה ליה בלע חולי בבית הבליעה ובא רופא אחד ולחש לו בלחשו קמיעות ובמינים בשמות שלמד ממנו פותילה ובכפה ובשילא משל חמנו חי זה לחם ששמעו לו כחזו ויאמר לו האמת. א"ל אמר הוא כי יותר טוב היה לו שימות ולא ישמע כן ויהיו דבריו אלה כלים הם ויותר בן נס של החכם המחמיר רבי יהושע בן לוי אמר בלם לעולם סמוס ועל פיהם נכנס בחייו בגן עדן כמו שכתוב במסכת כתובות ואמר לו מי יתן והיה מימות ולא ישמע שמות המזולסה ויהי זה כשגגה היולא מלפני השליט ואיד נספר לישיבת עליונה בתיתאו קרי פי :

מסכת עירובין פרק בכל מערבין

אמר רבי בא מאי דכתיב בני אמי נחרו בי שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי מי גרם לי להיות נוטרת כרמים על שום כרמי שלי לא נטרתי מי גרם לי להיות משמרת ב' ימים בסוריא על שלא שמרתי יום אחד בארץ סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שניהם איני מקבלת שכר אלא על אחד. מי גרם לי להפריש שתי חלות בסוריא על שלא הפרשתי חלה אחת בארץ סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שתיהם ואיני מקבלת שכר אלא על אחת ר' יוחנן קרי עליהון וגם אני נתתי להם חקים לא טובים :

(כלומר תקני חז"ל ב' י"ט ב' חלות הם לא טובים בערך שאין לאם קבול שכר י"ט):

סוריא היה מונה בארץ אבל היא קרובה לה ומדר באי לא היה עושה י"ט ראשון של פסח וסוכות ועלרת אלא יום אחד שהיו מקדשין על פי הראיה אבל שיושבים בסוריא שהיא חולה לארץ אע"פ שהיא קרובה לא יוחד משלוח שלוחי היו צריכין לעשות י"ט ב' ימים מספק בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה ולא היו מגיעים שם שלוחים ונם עתה אחר שבלו לסוריא מונין ב' ימים ויש מי שטענה לאמות שיקבל שכר יותר על עשותו ב' ימים ואם כן האמת שאם עושים שני ימים בכוונה שאם שניהם עוכר על לא תוסיפו אבל הכוונה אמתית לעשות ב' ימים כדי שיהיה אחד מהם האמתי וכן בסוריא צריכים מדרבנן להפריש ב' חלות ומשום שידברי סופרים האחת נשרפת והשניה נאכלת לכהן כדי שלא תשתכח תורת חלה :

פרק כיצד מעברין

והיה כל מבקש ה' כל מבקש משה אין כתיב כאן אלא כל מבקש ה' מכאן שכל המקבל פני רבו במקבל פני שכינה ר' חלבו אמר ויאמר אליהו התשבי מתושבי

מתושבי גלעד. אל אחאב חי ה אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה וגו' והלא אליהו מורינן לנביאים היה אלא מלמד שכל עמידות שעמד לפני אחיה השילוני רבו כאילו עמד לפני השכינה. כתיב °והנער שמואל ש"א ג
משרת את ה לפני עלי מלמד שכל שירות ששירת לפני עלי רבו כאילו שרת לפני השכינה. תני רבי ישמעאל שמות יח
°ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וכי לפני ה' אכלו אלא מכאן שכל המקבל פני חבירים כאילו מקבל פני שכינה:

והיה, כל תנקם זה מכל אחד ואחד הד' פסוקים למדנו תחם רואה לומר שכל אחד מהמפלגה ומוסיף מ דום על בלהתפלה ומזנו למדנו מפסוק ראשון שכל תנקם שאל עשה כתקבל פני שכינה ועדיין כשאר מקום לבעל הדין לומר נמסה כלנד ילדק שהיושב נהלו כעקבל פני שכינה כפי גדל ומעלתו בנאמר ט ולא קם נביא כוד בישראל כמשה אבל לא בשאר נביאים. ובכול זאת הסברה למדנו מכל בי ראיות האחרות ומדר נעל שנאמר רבים אליהו שעבה לראית משה לכיהם קרובים נומלא ומלבד זה יש בה מדום פרטי אמסי וראה כי פסוק והיה כל תנקם אמרו שתנ התורה נעמו. אבל עדיין כשאר מקום למען ולומר שלא יהיה הדבר הנלמד הזה כולל כל כך עד שיכול לבנס אם עלמו כל תלמיד העומד לפני רבו ולומר שתמיד הוא יושב לפני השכינה ותא ר' חלנו לבעל זאת המענה מהמונשת הדברי אליהו שאמר על עלמו חי ה' אשר עמדתי לפניו עיין ב"ית. עוד למדנו תראיה שלישית מדום שלישי בלתי גלומר מהני הקודמים והוא שאין לריך לומר משה ואליהו שהיו פרושים גדולים כמלאכים ותמיד כל היום יושבים לפני ה' אלא אפי' סתם נביאים לא זו בלבד אלא גם בנביא נער כשמואל כתב שהנ הפרשה עליו ושואל משרת את ה' לפני עלי שבזן למדנו גם מזלא שתמיד כל היום היה מתואר נתואר משרת את ה' בעמדו לפני רבו בכל ימי נעדותו. עוד למדנו מדום נוסף מראיה רביעית והוא שגם בעבת אכילה זכה לאות התפלה כל יושב לפני החכמים. ולא שנאמר מדברי בילדק התלמיד בכל עת התנודדות נעיק ובענין שבלי ולא נפת עסקו בהסבת תחוה נופביים שהיא האכילה ותפול זה למדנו מראיה רביעית ועוד אפשר להוסיף בו מדום אחר ויהיו שניהם זה על זה והוא שהודיענו מי היו הנאים ולכבוד מי אמר שהנאים היו אהרן וכל גדולי ישראל ולכבוד איש אם בלתי גדול המעלה שהיה יתרו חותן משה הנה עתה להתבייר ולזה לא החכמ משה נפסוק ואל זה כיון רש"י בפי' התורה באמרו ויבא אהרן וגו' ומשה היכן היה והלא הוא יצא לקראתו וכו' וכוונתו להודיע שהוקשה לו איך לא נזכר משה בכל הפסוק באחד מבני פנים או יאמר ויבא משה ואהרן ונומר או שיאמר ויבא אהרן וגו' לאכול עם משה וחותנו ואל זה כיון באמרו והלא הוא יצא לקראתו ודרש לו את כל הכבוד וגם זה מקיים מה שאמרתי שאמרו בראש המשנה היא אם בלתי גמלך כל כך אמר גם לפני ה' והולכתו לכל ד' ראיות. ופי' עלת מודיכן מגלתי בהעלוך שיגיע מאומר זה גבם הירושלמי אמר שתרגום כרגי פלגותים מורי פלגותי ופי' מודינן עמך יפרים עוד מגלתי בירושלמי שעך לזה על פסוק ונסבו האקהים ואל שמאמרן היה מחרין את הכוסות בנתגר וכילד היו מגלכין ישראל כתיבה או בקורה והוא כתוב בפרש"י באומם ואין לריך לכתבו כאן: נמעמש ה' פי' שמשה סיס נעה"ג ואין לריך להזכירו ועיין:

י אמר ר' יהושע בן לוי מפני מה מערבין בחצרות מפני דרכי שלום. מעשה באשה אחת שהיתה דבובה לחברתה שלחה עירובה ביד ברה נסבתיה וגפפתיה ונשקתיה אתא ואמר קומי אמיה אמרה הכין הוות רחמה לי ולא הוינא ידענא מתוך כך עשו שלום ההיד משלי ג
°דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

דבובה שונאה מלשון איבה: שלחה וכו' לא היו נוהגים לעשות עירובי חצירות נשים על ידי אחד ותכה לכולם אלא כל אחד מבני החצר היה נותן ככר לחם ונותנין כל סבבות בבית א' ומבע הנשים או שהן עלמן עושות העירוב כמו שכתבו ב' דברים לריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה עשרתם ערבתם ע"כ זאת האשה שהיתה שונאה עם שכנתה שהעירוב היה עונה בביתה לא רצתה להוליך היא עלמה עירובה

ר"ל אלא לחם שלה ושלחתו ביד בנה והאשה בעלת הבית קבלה הסם מיד הנער והחזיקה בו ונשקה לו והחבקתו באהבה כדרך נשים לנערים קטנים. ובס זה היה קטן ששלחתו אמו ואכלו בידו ויצא הנער ויגד לאמו ותאמר כן היתה שכנתי אוהבת לי ולא הייתי יודעת מתוך כך באה לדבר עם שכנתה ועשו שלום ביניהן. ולכאורה יש להקשות נגד שאלת רבי יהושע בן לוי מפני מה מערבין והלא תשובתו בלדו כי שלמה תיקן עירובין לעשות ע"ש לשמירת שבת כדי שלא יבואו להוציא מרשות היחיד לרה"ר. ואחר שנאמר שאלה ר"י היתה שאלה חכם לכשיפים תשובה מעולה להגדיל מעלת דברי חז"ל. ואת כוונת השאלה כיון שלא היתה כוונת שלמה נתקנה זו אלא לאחרים מכשול ומקרא העם שלא יבואו בהוצאה שבת היה לתקן דבר יותר קל כגון שכל אחד מיחידי החצר ישים על פתחו לחי קטן להכירה בעלמא ודי בזה לשמירה מן הטעות או נתקון אחר יותר קל מדוע הטריח לניתן כל בעל הבית ככר לחם אחד ודי שיזכה אחד נגד כולם. והיא שאלה חזקה והתשובה אהובה דבוקה גלג כל חכם לב הולך לימינו ידא ה' אחר שמלבד הכוונה ראשונה לרז"ל בכל תקנה לצורך התיקון דבר פרטי עוד יש להם כונה כוללת להעמיד הסנהגה מדינית ושיהיו כל ישראל אחים ורעים אוהבים זה לזה דבקים נקיום תורתו יתברך כביא כאיה מפסוק דרכיה דרכי נועם המביל הריי"ג ז"ל נדמות דרכים רחנים קיימים בלתי משתנים ותכלית כולם לשוות בנועם ה'. והמשיל תקנות רז"ל לנתיבות קלרים עשויים להשתנות כפי מקרי הזמן כי תקנות חז"ל המשוייות לצורך השעה למנדר מלאה לפעמים ידאו כי טוב לבעל אחת מהנה וכסם שמקבל שכר על הדריסה כך מקבל שכר על הפרישה כי אבלים רבותינו ז"ל נין בתקון השתנה בין בטעם בעולה הוא אחד להעמיד ולהתמיד השלום ולקיים המדות מדיני זאת היתה כוונת שלמה בתקנת עירובי חצרות כי לאחוות יסוד הטעות בתשמישי חצרות מחשבה שהמון שהולך לבדו הוא רשות הרבים ראה כי טוב לעשות מעשה שיורה על בטול זאת המחשבה כוונת והוא שיהיו מתאגים כבעל הבית נאמנים בתוך מאכלים ונתמך מפועל זה תולאה נכונה שאחרי הם נקשרים ומתאחדים זה עם זה וכל יחיד מהם אומר לחבירו שלי שלך ושלך שלי כי אנשים אחים אנחנו ואחת תהיה לחם האחדות שהיא יותר מחני חכל שיעשו כן בכל שאר ענינים שיהיו ביניהם איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק ותהיה הכוונה כוללת לנקום שלום ימשך שלום פרטי כי יהיה ריב בין ב' אנשים עיום כאשר קרה בין שתי נשים הראה שעל ידי זאת התולה עשו שלום ביניהן (והיית כתב חז"ל עיקרה דמלתא דרש"י איתא לקמן פרק אלן אתתניתין דלא אמרו לערב בחצרות אלא שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות פי' שמשתתפין במבואי אינן לריכין לערב בחצרות וקאמר רבי יהושע טעמא אחרינא מפני מה מערבין בחצרות אחר שכשתתפו במבואי מפני דרכי שלום והאריך ע"ש וכתב דדברי חטומים הן דברי נעל ע"י. גם הפסוק שמביא ומחלק בין דרכים ונתיבות אין זה מענין ההגדה.)

עד כאן לשונו:

מסכת פסחים

יא רבי אחא אומר נח בכניסתו לתיבה הכניס עמו אבנים טובות ומרגליות בשעה שהיו כהות היה יודע שהוא לילה למה יש חיה אוכלת כיום ויש חיה אוכלת כלילה. והא כתיב °צהר תעשה לתיבה כמאן דאמר לא שמשו מזלות בשנת המבול:

למה הולרך לידע אימתי הוא יום ואימתי הוא לילה והשיבו לפי שיש חיה אוכלת ביום ויש אוכלת בלילה וקולר הגרי על טוארו בל גח לתת לכל חיה ועוף מזונות בעתה. והקשה המקשה והכתיב צהר תעשה לתיבה ואם הקושיה היא כפי דעת המפרש צהר אבן ואיך תם כן למה נוהו לעשות אבן התבונה תנוהרת שנכנוות בה כדי לראות מתי יפסוק האנול ר"ל ידידת המים או כשהתחיל לחסור מבורת המים שאז פתח חלון התיבה וישלח את העורב ואת היונה:

פרק כל שעה

יב חזרת התיבון הרי חזרת מתוק כל עצמו. אמר רבי חייא כל עצמן אימתילן לחזרת מה חזרת התחילתי

תחלתו מתוק וסופו מר כך עשו מצרים לאבותינו במצרים בתחלה במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך ואח"כ וימררו את חייהם:

שנינו במשנה שמורת יוצאין בה לעולה דמרור והיא היותר קודמת והקשה לזה בעל התלמוד כי המינון הוא כמו מיתיני והירעו שתחלתו מתוק וסופו מר ר"ל שנמשלתם נדיעה שעלין ונותן לידי יוצם להוצאה הזרע ואז אותן העלים יהם ערים וצריך לומר שמים שהוא מתוק בתחלתו הוא אחר כשימתו ולא מיד מומך לזריעה שזורעין גרעיני האותם לאתמונס כמו שאר ארעים ויוצאים ונעם קלפי מאת דקין ואז אינן מתוקין ואחר כך טעמים כל קנה מהם תדלים הנעמין מתוקין לאכול עד שגדלין תמד והם קרנים ליגם ואז הם מרים:

פרק מקום שנהגו

יג **תני** רבי שמעון בן אליעזר הכהגים והלוים וישראל ושיר מעכבין את הקרבן רבי אבין טעמא דרבי
ד״ה ב כ שמעון °וכל הקהל משתחוים אלו ישראל והשיר משורר אלו הלוים והחצוצרות מחצצרים אלו הכהנים הכל עד לכלות העולה הכל מעכבין את הקרבן רבי
במדבר ח תנחומא שמע לה מן הדא °ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו אלו הלוים לעבד את עבודת בני ישראל אלו הכהגים ולכפר על בני ישראל זה השיר ולא יהיה בבני ישראל נגף אלו ישראל:

למדנו מכאן שכפרתן של ישראל אינה תלויה בקרבן לבד אלא שהוא צריך אל כונה עליונה שיכונו הבעלים לשוב מעונם ולהקריב עבני ולהודי הביא הנקרב כאילו הוא סגל ודם המקריב עגמו: היינו הרנם להשיב על הכותב שתשב שזה טעם עמידת ישראל על הקרבן דקאמר הכא. ולא רק דהכא בעולת תמיד מיירי ואין כאן בעלים אלא שלוחים אבל האמנין תמידם נביל מהן תוספתא דקאמר הכהגים לעבודם והלוים לדוכן וישראל מוכיחים על עונן שהם שלוחי כל ישראל ושליחן ילין מקרא ובנראה שאינו בדין שאתה פוסק נמלאכתך והקרבנך קרב ושלא יהיו כיי נעלין ומתלאכתן ההקיטו הנגיאים ביד נשמרות ועל כל משמר כהגים לוים וישראלים (וכן פרש"י בתענית פרק בשלשה פרקים כ"ו:) ועוד צריך לדבר עקרי מחובר עם זה והיא התפלה שהיו אומרים הלוים בשיר וגם הבעלים והיום הזה שאין לנו שמקריבין קרבן נכיא תמורתו התפלה ונשלמה פרים שפתינו. וענין זה כתבתיו במסכת ברכות כי הקרבן צריך עמו תפלה והלא היא לנדה מספקת בעגמת גלי קרבן כיון שמוקדם תרג בעונינו: וכל הקהל משתחוים פסוק הוא בעזרא: ור' תנחומא הביא ראיה יותר חזקה שנאמר ולכפר על בני ישראל זה השיר מכאן ראיה שעיקר הכפרה היא שיר התפלה להלל ולהודות לשמו ית': (פי' יפה מראה ז"ל גם בזה לא רק בעני כי זה ענין לשיר של לוים אבל תפלת הבעלים ועוד דהכא בעולת צבור מיירי. ולפי בקרבן יחיד לא מלינו תפלה רק וידוי אבל השיר הוא מהמשירי הקרבן וטעמו מתוק ומיהו לא נפה מיירי אלא בכלי שיר כדאיתא בפרק התכלת בסף דר"ע:)

פרק ערבי פסחים

יד **תני** רבי חייא יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטפשים
משלי יז וכן שלמה אמר °גם אויל מחריש חכם יחשב אין צריך לומר חכם מחריש. תני רבי חייא כנגד ד' בנים דברה תורה וכו' בן חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה יי' אלהינו אתכם אף אתה אמור לו בחוזק יד הוציאנו יי' ממצרים. בן רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם מה הטורח הזה שאתם מטריחים עליו בכל שנה ושנה מכיון שהוציא עצמו מן הכלל אף אתה אמור לו והקהה את שניו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים לי עשה לו לא עשה אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי שיגאל משם לעולם. בן טיפש מהו אומר מה זאת אף אתה למדו כהלכות פסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. מהו אפיקומן שלא יהא עומד מחבורה זו ונכנס לחבורה אחרת. ושאינו יודע לשאול וכו':

לישון שתיקה סובל שני פירושים. האחד כפי המבטא ההמון שהיא שלילת הדבור לגמרי ותמיד יושב ודומם. השני הוא יותר מדוקדק והוא על המפסיק מהדבור והם על שני פנים או שמתחיל החכם או תלמיד לדבר ושותק ומפסיק דברו לגמרא שנתחרש לו או מפני שנים ביחד ומתחיל שני לדבר והיה רואי שימינהו העומד שם והוא שותק לאהבת השלום או לסבה אחרת כיוצא בה וכדעות ראיים לכל אחד מאלה בפסוקים רבים וידום אהרן שבנוס ומפיק משיח אחאן עוכת וערבת דברים נהפסד על נגיו ויאמר לו משה שישתוק כי כן דבר ס' בקרובי אקדש שתק והפסיק דברו וקבל ונאמר תמה שלא דבר עוד על אותו ענין ויהם כלב את העם השתיק את העם שהיו מלריבין בדברים כנגד משה וכלב השתיקם שיפסיקו דבורם ולא דברו עוד וכן מלינו לשון דומה לזה כדרך הפסים שיאמרתי על מי שהיה משיב לפניו ושותק נאמר נמלכות שאול ובני בליעל אמרו מה יושיענו זה וגו' ויהי כמחרים ששתק מלדבר שום דבר כנגד האורים מתגי ולהדברם אבי ורבים נסורה על אלה שתיקה מהו פירושה שאמרתי שלשון חז"ל שתיקה כהודאה דמיא שלא נאמר זה על היושב ודומם תמיד אלא על שני אנשים שמדברים יחדיו ויאמר האחד לחברו כך וכך אמר מיינ לי וחברו שותק ואינו משיב לו דבר שתיקה כזאת כהודאה דמית ומבואר בגלא כי היושב ודומם תמיד אינו משובח אלא הבונה נחבלים שבמת שהרי אנום כנות הם תלמיום נדבור תם סיינ אדם לדבר עם בניו ועם תלמידיו וללמדם ספר כדרך מוסר ומשיב ולא אמר רבי חייא יפה שתיקה לחכמים על היושב ודומם תמיד רק על המפסיק מלדבר כמו שפירשתי מרעים ואינם ומבינים או שמתחיל לדבר בפני מי שהוא גדול או נאיה דיוקם ושותק והפסיק דברו לסבות נדיקות שלא להודות על האמת או לסבה אחרת עמייבת לשתוק ולהפסיק דברו ולפי שנביאי ההמון ירמה תבונת מאד כשאתכם ומפסיק מדבורו ואינו מתענג לקיים מעשותיו. לגסל זאת הסברת משונשת שני ר' חייא יפה שתיקה וכו'. ודומה זה לפרש כמו מתקבל שכר על הדרישה כך מקבל על הפרישה ואין לי לורך להאריך ולומר שמהדבור ימנו: שמעלת רבות להיות גלוי וידוע לעיני הכל אמנם פירשתי לשון שתיקה נאופן שלא יקשה כלל המאמר שאמר יפה שתיקה וכו' וכדי להרים מכשול מלפני ההמון המתיימים לשון שתיקה גם על הדרך הראשון הולך ההמונים בפי' המשנה בפי' ממסכת אבות להאריך בגדעם שמעלות נעמלות מהדבור וגם בריתו מקין והפסד גדול במרבים מהדבור בדברים בלתי נלורים ישיין שם (והיינו כתב וכי מה ענין זה אמתגיתין דמייתי לה בר קפרא עלה אבל הכא בענין הדבור בשיחה קולין מיירי שלפני התקרות שיכשל בדבור לכן השתיקה מונה אפילו להחכמים האומרים בדבריהם קיו נספפים ומייתי לה ממתני שהדבור מביא לידי חיאק דמבן לא אמר לגן ולא אמרו לו מיך אמרלין וכו' ע"כ אמרו חז"ל יפה שתיקה קיו כו' ופרש"י מכאן מפני דבור כאת אמרו יפה שתיקה) ולאוי לדקדק דברי ר' חייא שירלה לבאורם דקב"ה ריפא אסיפא כיון שאמר קיו לטפשים ירלה שאומר יפה שתיקה הוא מגודל ודוקן נספשים יותר מנחכנים ולזה הולך ר' חייא להודיע חדוש שאמרו נחכמים אבל נטפשים הוא מבואר בעצמו ואין לורך לר' חייא לאומרו כי מקיו אנו למדין אותו ובסוף דבריו אמר שכ"ל חכם מחרים זה יורה שיאמר רבי חייא מגודל ודוקן בחכמים מבטפשים שהרי אמר שהחכם הוא פטור מעולם ואין לורך לאומרו וזה אינה קושיא כאשר נראית נעיון דק שיש הבדל קלה בין מאמר יפה שתיקה למאמר חכם יחשב שהרי בטפשים יותר תאומות שהשתיקה יפה יותר מנחכמים אבל מאמר חכם יחשב יותר מאומות נחכמים שבכל הם חכמים מוקדם והחוזם גדול הוא שאגודה יחשב נחכם. ונכ"י יש בין בי האומרים דמיון ריחם המיתי וההכרח הגיאוני לזכור זה לגום מבין בעדי מהחושב להקשות לדברי מדברי ר' חייא ובן שלמה אמר וכו' ולפי דעתי הלא זה דקדוק אמתי ולא אלריך עוד בביאורו כי אם יהיו דברי אלה ערבים לחיך התלמידים הם יהיו תפלים מיהו נכתנים נקוטר. ואמת שהשתי נלשון שתיקה מהדקדוק בדברי ר' חייא נתיישב אבלי פסם המפסיק כדרך לאות אמתי כדרך זה גם אויל מחרים חכם יחשב איש שפתיו נבון אמר

אמר שהאויל שמתחיל לדבר נדרים את ואח"כ שותק ומפסיק דעותו הכם יחשב שכיון שלא הספיק להתחיל בדברי שקמות כדי להחזיק דבריו זה יורה שיש לו יראת החכם שאל את שלא שותה אומר לא שותה וחכמים שמשתק יש לו מעלה רבה על זה שלפעמים שמכיחם שוים נפתיקה כפי הגלות סגדל גדול ביניהם כי השתיקה סגנון היא דלתי מחיצות השפתים נגבד אבל דרכי העיון שמחות והגיות בתוך לבו שבשביל זה נקרא כגון שמבין דבר ממון דבר אמנם שתיקה האויל היה משבר ידיעם שלא יודע מה להשיב והרי הוא חושם שפתיו ולבו ונפשו נתבלבו ידיעתו ושם כל זה יחשב כחכם כיון שמתחיל לדבר נדרים שאות ואח"כ שותק זה יורה שהוא מדבר בבלי דעת:

כנגד ד' בנים וכו' הנה מליצו פיה מלוק בתשובת שאלת בן חכם ובן תם בין ששאלו ואת לטובשה שלו. שכאן השיב לחכם נאמרה בחוזק יד שולילנו ה' ממצרים ואתם שקלו גנס שפם השיב אין מפטירין וכו'. ונוסח שלנו בתסך וכן כתוב נתגרם שכתב הרמב"ם בפסח. וכן פירש"י ומן טעם דייתם מה בין שאלת חכם לתשובת אין מפטירין אמר כששאל החכם מה החקים כלל בזה לומר כיון שעיקר היום נקרבן פסח למה אנו אוכלים תגיגה קודם הפסח בתוך עיקר ביום הזה ותשובתו כי אנו עושים כן לקיים הלכות הפסח שהוא נאכל על השובע ואולי שטעם הירושלמי שיון ששאלת חכם יצא נפרשה ואתמן לדברי ס"ל והתשובה שם היא אלוהים שאמר ואתה לגנך פגדים פייט וגו' ולמשו הוליא וגו' ויעט כי לפמות וגו' אין יכול תשובה לכל זה אין מפטירין וכו' לכן שנו בכאן בירושלמי שהיכם אלא תשובה לשאלה שבפם ואין פירוש הם תמים אלא שפם שאלפים שיש לו דעת והכוונה את לאתחיל ולשאול דבריו עם דברי שפם. כגדול שאינו מעמיק בשאלתו אלא שואל שהם מה זאת וכן ראוי להשיב לו על פי דרכו ולאמר לו אין מפטירין כלומר אל מהמנות שלום שאחר תלכים בעמידי גב זה שאלו לחתמנו בתורי מאכל ושמחת רגל הספם לשמוש כן גרשחו לקיחת שם לבית אמות ושחיים אמנם שיסום אלא רע לך שאין זאת הסגנה רק כדי שמצוי אכילת פסח זה נזביל אומנות סוכות ריטולו קניעות בנפשותיהו ולכן אסור לאכול שום דבר אפי' פירות אחר אכילת הפסח ובזה לא יהיה השוי ששם כוסך ללכת ממעודה לחבורה אפכם לנקם ממדנים ולאכול הפסח אכילת גסה רק לכונס דטוב לקיים מצות יוה' ולזכור יציאת מצרים כמו שמהרד"ל נמשכת כז"ל על פסוק כי ישרים דרכי ה' וגו':

ולמדתי ואת הברייתא שנים לר' חייא רבה נאמרה לאמה שמהנתי נפשי יפה שתיקה פתרי רבי חייא מנה בי הברייתות הללו. והנה לפרש שהברייתא הני שמהלך בנדרו הרי הוא מבינת והיושב ודומם הוא נתגלית התחוק שזרי כינה נגס חכם לשאול בחלתו ומהלך בדבריו וחות שאומר את הסדות והחקים והמשפטים אמר מה וגו' ולכן היושב ודומם הוכיח לבלי כצרך הידיעה והומר עליו ושלימו יודע לשאול את שמם לו וכגן שמתחיל לנתר וישאל שאלתו בלשון קצר קרא שפם תמני שלא ידע להעמיק שאלתו אלא אמר ד' מלות בלבד מה זאת. והנך אחר המקרא דשע לא מפני שהולך בנדור אלא שטעת שהיא לי לומר את העבודה הזאת לנו ולא אמר אלא לכם שהוציא את עצמו מן הכלל ואם היה אומר את העבודה הזאת לנו לא היה רשע אבל לא היה חכם כיון שקיצר דבריו ולא האריך כ"כ במו שכן תולשון תרי שבלתה ממולר בזאת הברייתא הני לר' חייא שהתחיל הוא שנה והדומם בגלוי ואם כוונת רבי חייא בברייתא ראשונה לשנה ליושב ודומם דבריו סותרים אלא לאלא לכן הוא אך שמפריע לפרש שתיקה כפי הפי' המושכל שלמדתי ולא כפירוש הראשון:

מסכת שקלים פרק ראשון

הנני בא ללקוט שמטים מסוגית דבית הקודש ב"ה. ועל כל משנה ומשנה אמתוב שבלי הלקט מהירושלמי את אשר תמצא ידי בכל פרק ופרק:

מו **משנה** ראשונה. באחד באדר משמיעים על השקלים ועל הכלאים. ובחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכים ומתקנים את הדרכים ואת הרחובות ואת מקוה המים ועושין כל צרכי הרבים ומציינין על הקברות ויוצאין אף על הכלאים:

למדנו מיוהגת א' מעלת תוקפת תם מהחיל להחיל קודם מצות על קיום המצות ושרמקת העבירות. ונדרך המעלות לאחרי תגלן שכן כאן ויאמר שמאקיים מצות לא תגיע כל המעלות תמיד עד שיהא כוח ונפשו ועולה מן הספרים כורם דוד סור מרע ועשה טוב כי פניהם כאחד שונים בעבור זה היו מכריזין ביום אחד גאחד על נתינת השקלים שהוא קיום מצות על עקירת הכלאים דהו להרחקת כל עבירה ועם היות כי יש לנו טעם אמיתי להכרזת הכלאים בזה התחום לפי שאז מתחילין הזרעים לצמוח אלא טוב לומר דיוה בזה להזהיר את העם. ודו"ל פירום הדברים בי"ד שולחין בכל מדי ישראל ומכריזין שיביאו שקליהם כי באחד בניסן צריכין לתביא קרבנות צבור מתרומה חדשה כדאיתא בפ"ג דמגילה ובר"ה פ"ק. ירושלמי מהו משמיעין מכריזין כד"א ויתנו קול ביהודה ובירושלים להביא לה' המשאת משה עבד אלהים. וכתב הרב ר' אלעזר מגרמייזא דלא גרסינן הכי דלא כתיב בזה המשאה אלא הי' וגו' ואמר המשמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלים לאמר לאו התורה והביאו עלי זית. וכתב הרא"ש עליו ח"ל ול"נ דאין צריך להגיה הגירסא דלא מייתי ראיה על המשמיעין שהוא לשון הכרזה אלא מייתי ראיה שצריך לכרז את ישראל לתביא תיבות העולין עליהם ואין סומכין לומר שיביאום מעצמן. והכרזת כלאים הוא שיבדקו כל אדם בנטפיהם וכרמיהן ויעקרו את שגעם בכלאים: ומתקנים הדרכים והרחובות להשתחוות ולעשות גשרים על הנהרות להכין הדרכים לתורה כשבנה לקיים מה שנאמר הכן לך הדרך ונאמר: ומיקן המקוואות כל מקום שימצא שום תקוה חסר ימלאו אותו למישור האלפי והדרכים פי' אם נמרצת לו פיים מנקים אותו וכן אם נפלו גדותיו: צרכי רבים בירושלמי אלו הן צרכי רבים דיני ממונות דיני נפשות וכו' ומוקין את התמכסל מגל בני אדם ואין מחזירין אותן ר"ל שמפקירין הכנים שמאים מגונסים בהם לבני אדם נגלל שיפתו אותם ניצות הפוגת והכונה כי כל מה שהיה אמלו סוגרים הלוי וממכר ולא נתמסקן עו שמזרים ומחזרים להשליט ולהציע להכליתו מפני קהם אדר: ומציינין על הקברות שמנקרין אותם ודותן שהיו מולחים שמיחה אותם האדים ר"ל מסומות תלין הגנרי על הקבר היו מציינין סיקן ומחדשים אותו כדי שיראה מקום הטומאה נבלי וידוע ויפרשו ממנו הכהנים. ולשון הקבורות הוא נכיד. ויוצאין על הכלאים שיצאו השלוחים ועוקרין הזמות והכרמים ולא היו סומכין על ההכרזה בלבד. סוף פי' משנה זאת הוא פי' לשון הרמב"ם ז"ל:

משנה שנייה. אמר רבי יהודה בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניהם משרבו עוברי עבירה היו משליכין על הדרכים התקינו שיהוו מפקירין כל השדה: מח

ירושלמי תנא אמר רבי יהודה בראשונה היו עוקרין ומשליכין לפניהם והיו שמחים שני שמחות אחד שמכבשים להם שדותיהם ואחר שהיו נהנין מהן שהיו משליכין לפני בהמתם. התקינו שיהו עוקרין ומשליכין על הדרכים. ועדיין היו בעלי בתים שמחים שמכבשים להם שדותיהם התקינו שיהו מפקירין כל השדה כולו. ומנין שהפקר ב"ד הפקר דכתיב °וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים וגומר והוא יבדל מקהל הגולה: עזרא י

למדנו מדברי ר' יהודה שבאן שאחר פרק ורבו עוברי עבירה שחייבין ב"ד לתקן כמקדם ולהזהיר ולצוות תקנה אחר תקנה ולהפקיר ממונם ועוד תועלת אחרת מתקנות אלו:

עוד בירושלמי אמר רבי אחא בר אבא אי אתה יכול ז לעמוד על אופיא של אומה ז נתבעין לעגל ונותנין נתבעין למשכן ונותנין. [ובישי] רבי יוסי בר חנינא הדה מתניתא °ועשית כפרת זהב טהור יבא זהב של כפרת ויכפר על זהבו של עגל. רבי חני בשם רבי שמואל בר נחמן שלש תרומות נאמרו בפרשה ז תרומת אדנים תרומת שקלים תרומת משכן וכו'. (כמו שכתוב בפירוש רש"י בפרשה תרומה): שמות כה

אופי' מגנא. כלו' לגנות. אומה מקורה ז' שלמים שנמשלו לגם בהלוחה לומר עפ"י תורה טפי"ת ת"ק ומה מנוחים תגיבה כלב ותחרדים חכמה נגידת מצותיהם ועניים נעצה כדי ותקן לעבודתו יתנכך בשבת הפרת שבלים נפשות. וזה כלו' נאמרו נתנים לבבל מתנעים לתמכן

כי מנגד שכן היה משפט שהתנדבו כאשר הוא אמר נחוניהם. נפשות העגל ותוך ימים מספר התנדבו למשכן ויביאו חח ונזם וכל כלי זהב. ועוד עד נדיך כפי מרתיחת תנוף והתנהגותו הדומה לעגל היא היתה פנת הסמוך להדיב מזו נראה לתקן האמונות נפנה כוסף אמתי ותשוקה ככבודם הנה תגד טהרת הנפש וזה ראה לכפרת זהב טהור : (כתב יעה אי אפשר יכול לעמוד על דעת אומה זו דכיון דהוצאת הממון קשה מאד נתן שאדם שיתן הוליאו ממונם נתנדבים הפניים שלא תפגם נעבודה זרה ותשוקתם נה הוליאו ממונם היה להם לראות מזה אבל המשכן ולפי״ם שנתנו כי היו נותנין כיון דלא היה בתורה מתת רק בתורה נדבה היו יכולין להספר בדבר מועט ולא עשו כן אלא הביאו הרבה זהב די והותר. ולי״י תמהן כך תמים בהא מתני׳ דתני יבא זהב כפרת ויכפר וכו׳ שהיו מוכנסים נתנו כדי לכפר על עון העגל. ופירוש הכותב דחוק עכ״ל) :

יח **משנה** שלישית. את מי ממשכנין לוים וישראלים גרים ועבדים משוחררים אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים וכל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו אינו פוסק. ואין ממשכנין הכהנים מפני דרכי שלום. אמר רבי יהודה העיד בן בוכרי בל כהן שהוא שוקל אינו חוטא. אמר ליה רבן יוחנן בן זכאי לא כי אלא שכל כהן שאינו שוקל חוטא אלא שהכהנים דורשין את המקרא הזה לעצמן ״וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל ואם העומר ושתי הלחם ולחם הפנים שלנו היאך הן נאכלין: (ויקרא ו)

את מי ממשכנין. (פי׳ שממשכנין מי שאינו שוקל כלומר שמוציאין המשכון מביתו : וקטן שלא הגיע שתי שערות אין ממשכנין אותו ואם נתן מקבלים מידו ואם אביו נתן בעבורו והוא קטן אומרין לו מאחר שנתת עליו השנה שעברה והעמדת עליו את המצוה תתן עליו תמיד עד שיגיע לשנים ולא תפסוק. וזהו ענין אומרים כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו אינו פוסק). פי׳ הרמב״ם אמר רבי יוחנן בן זכאי כי הדעת נותן שכל ישראל חייבים לשקול לפי שהוא כפר נפש ועל דרך נחות המליצה אמרו כי מה שאמר הש״י זה יתנו ז״א נגיעתדיא י״ג ר״ל כי הכהנים עשו שנפים מלם הם חייבים לשקול אבל לפי בתדונות הלכה יעשו מתנת העומר ושתי הלחם ולחם הפנים והם מנחות ואוכלין שם הכהנים כמו שפירש הכתוב והש״י אומר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל ואלו היו נותנין שקלים בתרומות הלשכה לא היה מותר להם לאכול שירי העומר ושתי הלחם ולחם הפנים כך היה דורשים הכהנים וחכמים אומרים כי אמרו וכל מנחת כהן נאמר במנחת היחיד והוא אומרם מנחת יחיד קריבה כליל ואין מנחת צבור קריבה כליל ולפיכך אם רצו לתת שקליהם מותר כמו שהעיד עליו בן בוכרי עכ״ל הרמב״ם. ורז״ל הרא״ש את מי ממשכנין לוים ולא כבן בוכרי דלדידיה אפי׳ לוים פטורים כדמפרש בירושלמי משמיה דבן בוכרי דכתיב כל העובר על הפקודים פרט ושבט לוי לא נמנה. ואין ממשכנין הכהנים אע״פ שחייבין לשקול : מפני דרכי שלום לפי שנעשה הקרבנות עליהם חולקים להם כבוד וסומכין עליהם שלא יעכבו שקליהם ומפרש בפרק הקומץ שצריך למסרם לצבור שלא יהא קרבן צבור קרב משל יחיד. והא דקאמר אינו חוטא דמדיא דליתום שמא לא ימסרנו יפה יפה : כל כהן שאינו שוקל חוטא מפרש בירושלמי כל העובר נים. ולעיל דכתיב בפרשה אלא פקודי וכסף פקודי העדה וגו׳ וכתיב לבסוף אלף ושלשה אלפים תקין והוא כן ישראל בלא לוים שיינו לתרומות אדנים דת׳ תרומות היו שם כדמפרש׳ בפרשה כי תשא ונאותה של אדנים לא היה שבט לוי ונאותה של קרבנות לבור היו. והשתא ניחא הא דכתיב כל העובר על הפקודים דמשום תרומת אדנים כתיב כל הפקודים אבל לגבי תרומת הקרבנות דלים כל העובר נים סוף. ומיהו בלאו הכי יש לפרש כל העובר על הפקודים שנותנו בין לבדם בין עם ישראל שהכהנים דורשין לעצמן להנאתם ולאו דרבא היא דדוקא במנחת כהן לבדו איירי קרא ולא לאותם שיש לו שותפות עם הצבור ע״כ. הנה כתבתי כאן משנה זו ופירוש רבותינו אשר מפיהם אנו חיים ללקוט מתנו פרח שושן ותועלת גדול וענין כוונתינו והוא להזהיר שלא יהא כל אחד דורש לעצמו ומפרש שום מצות להנאתו ולפנותו רק שישים מגמתו לקיום תלמוד יתברך ולהנאת האותו לא להנאת המועיל ועיקר להזהיר זו במקום הזה להזהיר אל הכהנים הנגשים אל ה׳ וכפי יסוד מצוות זאת כלמוד מנגה ענין שלג והוא שהכהנים ולוים וגם הדומים להם נהיית תורתם קבע חייבים כולם לתת שקלים ולדקה

ובולא בזה כיון שהם לנוסר נפש כמו שאמר בפרשת שקלים לכפר על נפשותיכם ולע״פ שפסולים מהמפרעון נתדרים גופיים כמו מקים ולהרכניהם שנה בעבין פרעון דבר נפשי הם שוים לכל אדם לזה מניעו את מי ממשכנין לוים וכו׳ ולע״פ שמשמע המשפק יורה שהם פטורים נאמרו כל העובר על הפקודים קבלו חז״ל פירוש אחר מורה שהם חייבים ואין צ״ל לוים אלא גם הכהנים שהיה להם מקום לפטור את עצמן שהמשפם הנזכר נתמנים קבלו חז״ל שאין ממש בפי׳ ההוא והנני בא להזכיר לתלמיד של ישעה בתשובה למען שהמ״ם נתמנם ובסוף הפי׳ ולפיכך אם רצו לתת שקליהם מותר כמו שהעיד עליו בן בוכרי ולשון אחר יורה דדוקא מותר לתת אם ירצה שאינו עובר על כליל תהיה לא תאכל אבל אם לא רצה ליתן אין עליו שום חיוב דכל העובר על הפקודים דוקא כתיב וכל שכן לוי שאינו בכלל העוברים על הפקודים מבן עשרים ואם אתה כותב הר״ם דבריו אלה סותרים למה שכתב לפסק דין בהלכות שקלים כפסק המשנה את מי ממשכנים לוים וכו׳ והכהנים מפני דרכי שלום אין ממשכני ולעולם חייבין הם כפסק משנה וכדברי ר׳ יוחנן בן זכאי בר פלוגתיה דבן בוכרי. ואין לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. שהרי שאמר בירושלמי דהדדי פליגי ובי״כ הרא״ש בפי׳ את מי ממשכנין לוים דלא כבן בוכרי וגם למען התשובה מקיימת כן בגמרא אמר ליה ריב״ז לא כי אלא וכו׳ וכל זה מנגד לדברי האלוקים בסוף דבריו שכפי הנראה שם לפסק והתיקון בזה מגולל לתלמידים ואין צורך אלא להאריך ולכתוב. ועכ״ז נאמר להעיר ולהזכיר לתלמיד ישים אל לבו לתקן דברי סרלים בלי שום ספיקות כי זאת תיטב לי כותב שנית בספר זה כמו שכתבתי בפתיחתי. ותל בירושלמי בפי׳ משנה א׳ א״ר ברכיה משמיה דרבנן ישמך זה יתנו י״ג שבטים כמ״ש כל העובר על הפקודים ר׳ יהודה ור׳ נחמיה חד אמר כל העובר על ימא יתן וחד אמר כל העובר על פקודייא יתן. מ״ד כל העובר על ימא יתן תפיס ליה לר״י מ״ד כל העובר על פקודייה יתן מפייס ליה לגר נוכרי ע״כ :

יט **ירושלמי** אמר רבי מאיר כמין מטבע של אש הוציא הקב״ה מתחת כסא הכבוד שלו והראה לו למשה אמר ליה זה יתנו כזה יתנו (זה כתוב בפרק ראשון. ובפרק שני מאמר על ענין זה הראוי לחברם יחד וזה נסחו) כתיב זה יתנו רבי יהודה ורבי נחמיה חד אמר לפי שחטאו בחצי היום יתנו מחצית השקל דעבד שיתא גרמיסין (מטבע ב׳ מעה בק״) רבי יהודה בר נחמיה אמר בשם רבן יוחנן בן זכאי לפי שעברו על עשרת הדברות יהא כל אחד ואחד נותן י׳ גרה. רבי ברכיה ורבי לוי בשם ריש לקיש לפי שמכרו בכורה של רחל בכ׳ כסף יהא כל אחד ואחד נותן ופודה את בנו בכ׳ כסף רבי פינחס בשם רבי לוי לפי שמכרו בכורה של רחל וגופל לכל איחד ואחד טובע יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טובע:

כוונת התנאים האלה להזכיר כי ספיקות נגלים הנזכרים בפי׳ זה. האחד כי מה צורך להזכיר למען מחיה והלא היה ראוי שיאמר זה יתנו כל העובר שקל אחד שיהיו בו י׳ גרה ולמה יתפיסם כפר נפש זה אל שקל שיש בו כ׳ גרה ושיהיה מחציתו והלא יותר ראוי לכתוב לו שם נערך אל עצמו אע״פ שיהיה שקל קטן כי כל השקלים הם קטנים תגולים בערך אל מה שלמעלה ולמטה מהם ואין מקום לטעון שאמר כן כדי להודיע העולם נידוע בשנאמר שהיה מפורסם וידוע נדורו של משה זה השקל השלם וכדי להודיע כמות הכסף שיתן כל אחד לכפרת נפשו נריעק מה הכתוב שיהיה מחצית השקל הכהות ומפורסם אצלם שזאת טענה נפלה מגד עצמה שהרי הולך להגביל ולהודיע שום השקל השלם שאמר בפסוק זה עשרים גרה השקל והולך לחזור ולשנות מחצית השקל תרומה לה׳ כמו שפרש״י ולשון יותר מדויק היה אם יאמר הכתוב זה יתנו כל העובר על הפקודים שקל שיהיו בו עשר גרה. הספק הב׳ יותר גדול והוא כי בודאי לאו שנאמר שפגיבי התורה הם גנוז ומדה אל הענינים עולמיים ולא שיהיו מגבלין פגיבי התורה ומלות נאמנות הענינים שעולמיים אשר אין להם גבול לקיים רק תמיד כל היום מתחדשים ובלתי עומדים במצב אחד קיים כמו ענין האומנות במשקלם ותנאי המלכים זה ישפיל וזה ירים וגם מכיני האדינות מוסיפין וגורעין במשקל האמונות והיורים

דינרים גדולים וקטנים כמוכר נתלמוד שלפעמים היה. כ"ד תם ונשתנו הקטן כמו שנראה אפשר להגדיל המטבע או להקטינו ויהיה זה לפי שהיא להודיע המטבע בדבר הנעלם יותר ממנו. והיתה כוונת רבי מאיר להודיע הספק הגדול הזה ואמר אין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד גם למשה ולהודיעו כי משה רבינו ראה והבין בהתלבשות נשמות הפרטיים והכללים כמו השקל שהמטבע הראוי להיות כפר נפש בגלגולים הם שזה נמנע לעמוד על אמתתו אם לא יהיה כפי שתופס בידו מחיכת כסף ואומר לו מלמדו להועיל דע לך כי זאת המחיכה או המשקלת היא כופר נפש לא פחות ולא יותר ולזה אמר שהיה זה אחד מהדברים שנתקשה נהן משה יען סיום דמיון המשקלים זה עם זה כדמות הלבנה גלגלת שבעים כן המשקל הגדול צריך שיתגלגל עם משקל אחר יותר קטן ממנו שיהא תחליתו או סלסיתו או ערך אחר וכן זה הקטן יתגלגל עם אחר יותר קטן והכלם עוברים להשתנות עד שיגיע התורה להראות נחם לתלמידיו משקל מדויק או מטובלם ויאמר לו כזה המשקול הזה לך נגע לכל האמשקלים. כן הדבר הזה שכמו שלזה הקב"ה לזכות את ישראל כשהאציל תבונתו מבין נגרה כמו לנפות הגרים שהגיעו ליד משה רבינו מתחת כסא כבודו יתברך כן האציל נמס מחיכה שמשקלה משר גרה ויתנה ביד משה ויאמר לו כזה לזה ויהיה מוטל נמסכך זו האמשקל וזו תשקול כפר נפש כל איש ישראל ועם שהזיל בגוונא כזה מורה נתלבש הוא רומז לתלמידו של משה שיהא תלמיד רבו נתלבשו ואמר כמשקל זה יהיה כפר נפש הנה זה ונמספיק להתיר הספק הראשון הזה ולפי"ז שנכתב נמס רבי מאיר הוא המפרש מכל המגלים ואין שולק עליו בזה שהרי רבי יהודה ורבי נחמיה הם תלמוד נפני שונו וכן נכתבו בפרק אחר. ושונתם לפסיק הספק הראשון שהזכרתי כי מה טעם לכנות נמס מחצית השקל וגם כן מה טעם הזכיר עשרים גרה השקל שנמצא מזה שיהיה כפר נפש י' גרה ומה נלמ להגיל עם כי גרה ונודע כמה הם יש נתמלים השקלים ושלם המפרשים להשיג על זאת השאלה. יש מגלים ראשונים נתנו טעם ונלך למון מחצית. ויש מגלים אחרונים נתנו טעם מלך שמספר י' גרה ואגב זה נא דים לקים לתת טעם למנין שי שקלים לפדיון בכור שהם כי דינרים ואמר גם כן דומה למעם שנזכר שהיא נעדך אל האמספר לפי שמכרו בכורה של רחל וכי ורבי פינחס נסם ר' לוי נתן הטעם שנזכר שהיה זכר למכירת בכורת רחל אבל יש נגל ניניסם כי החכם הראשון נתן טעם למכום הדינרים והחכם האחרון נתן טעם למה הזכיר המטבע ואם ר"ל דינר פטע במטבע המלכים שלא היה ראוי לומר אלא כל איש ישראל יתן מחיכת כסף כזה וכזה ולזה הטיב ואמר שהיה כל אחד נותן שקלו שהגיע כמו שנפל בחלקו ואין דעתי נוחה שנאמר כי נמון אחי יוסף מה לנו הקנים לסניף שקלים. ומה שנתבכתי לעצמי בדרך הפשט כי רלה הקב"ה לזכות את ישראל להודיעם איך יהיו פרוסים ומגדלים מלחמה בדבר כזה ואל יהרגו לעמות ניכיהם שום מגרה והסיבתה להפר גרית אחים ולעמות דברים מגונים כאלה כמו לחול בכבוד אחיהם ולגנות כאשר עשו בני יעקב במכירת יוסף וזכר נגדר טה לתת המכום ההוא עליו נפדיק כל בן נכור לאמו ונזה יסוד מחרים ונפדרים מלעשות דברים מגונים כאלה. ומנה זכרון מכירת יוסף היה כדי להזהיר על העתיד ולא להענים על העבר כי השבט שלמו כן לא ימה ננען האב. אבל עיקר כוונת התורה ככל הזכרותו ר' יהודה ורבי נחמיה להזהיר לפועלים ישובו ממנהגם נגדה שאמרנו ולכן נום כי לתת כפר נפש מחצית השקל לזכרון הדינרים הנרמזים בו. האמת כי יש רבים קודם שכתבתי אמור זה היה כבר עלי ולבי המפורש הזה נזכרון מחלים ומגמתי כו שעיר הפסם נא לפעיר על כי ענינים. האי להזהיר לאדם שלחפים שלא תפיג ידו רק דינר אי ולהם לחמול ונגד ננוגם חלקתו. מליו לתי ר"ל לכפר נפשו. הני להזהיר לחומת ימים אל למ לגנות ממשלו ואם נדונה לו נקטונו שהוא אי נעלמו כפי האמת הוא מורכב מכי חלקין שהם גוף ונפש ואם הנחם המיליו לחמה מצד האמת שפיית שהם נדשות מתליתו יתקן עותו נמחליתו הנמלרם שהיא האמשקפת נפסדים והחלק שבלי אבל לו תכפם האבדות ועוף לפי מחשנם האדם שהם כי פגלים בוים היג נמחלית השקל הב רומז נאמרו עשרים גרה השקל מחלית השקל תרומה לה' ואין להאריך:

כ **עוד** בפרק שני בסוף והמשנה מותר שבוי לאותו שבוי מותר עני לאותו עני מותר מתים למתים מותר המת ליורשיו רבי מאיר אומר מותר המת יהא מונח עד שיבא אליהו רבי נתן אומר מותר המת בונים לו נפש על גבי קברו. ירושלמי תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר אין עושין נפשות לצדיקים אלא דבריהם הם זכרונם:

כשבשמן תמות לתוליאם נקודות האתים והנריכין מותר המת ליורשיו. לשון הרמב"ם דחמולי אחיל דלותיה לבני יורשין. ירא מכם מספקא ליה לר"מ אי מחיל אי לא מחיל ורבי נתן פשיטא ליה דלא מחיל סילכך בונין ליה נפש על קברו הוא בנין שעושין על הקבר וקורא לון בלשון הקדש וכנה אנלו לין ובספר הרמב"ם נפש ירושלמי וגם מהלמודנו כן נראה שהאבות ביד נגלי לדקה לבנות על ליה דבר מלוה שילנה כמו סיוליה מותר שבויים לשבויים או מותר מתים למתים והדותה לזה: אין עושין נפשות לצדיקים כן איתא בנ"י נפרשה וישלח בפסוק ויצב יעקב מלבה על קבורתה:

ירושלמי גבו לו בחזקת שאין לו ונמצא שיש לו סבר כא רבי ירמיה למימר מותר המת ליורשיו אמר ליה רבי אבא הגע עצמך דלא אהכוונן אלא לו אמר ליה אנא לא אמרית את מנא לך:

הרא"ש גבו לו ומי היו סבורין שלא היו לו ממות לקנות נהם נרכי קבורה תנו לו ואח"כ נמצא שהיה לו: הגע עצמך וכי לא נתנו אלא לצורתו שהיו נריכין לו. אנא לא אמרים וכי כלומר אני לא אמרתי דבר ברור אלא אמרתי שהספקא טעמא ואת מנא לך ראיה לפסוק שנרבהי ולא הסיג לו. פירוש נ"ל כדברי רבי אנא כי משלם לא זכה נהם הפתם כי נתפתה נננה עכ"ל הרא"ש:

רבי יוחנן הוה מסתמיך על *רבי חייא בר אבא והוה רבי אלעזר חמי ליה ומיטמר מקמיה אמר הלין תרתין מלייא הדין בבלאה עביד בי חדא דלא שאיל בשלמי ועוד דמיטמר מקמי אמר ליה רבי יעקב בר אידי כך נוהגין נבידהון דזעירא לא שאיל בשלמא דרבה דאינון מקיימין °ראוני נערים ונחבאו (איוב כט) אמר ליה יאות רבי אלעזר עביד דלא עבר קמן ועוד עביד בי האי דלא אמר שמעתא מישמי נכנסו לפניו רבי אמי ורבי אסי א"ל כך היה מעשה בבהכ"נ של טרסיים בנגר שיש בראשו גלוסטרא שנחלקו בו ר"א ורבי יוסי עד שקרעו ס"ת בחמתן קרעי' סלקא דעתך אלא אימא שנקרע ס"ת בחמתן והיה שם זקן אחד ורבי יוסי בן קסמא שמו אמר תמהני אם לא יהא בהכ"נ זה בית עבודה זרה וכן הוה הדר איקפר טפי אמר חברותה נמי נכנס לפניו רבי יעקב בר אידי אמר ליה כתיב °כאשר צוה (יהושע יא) ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה וכי כל דבור ודבור שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה אלא יהושע היה יושב ודורש בסתמא והכל יודעין שתורה של משה היא אף אתה רבי אלעזר יושב ודורש והכל יודעין שהתורה שלך היא אמר להם מפני מה אי אתם יודעים לרצות כבן אידי חבירנו ור' יוחנן בעי דיימרון שמעתתא משמיה אף דוד בקש עליו רחמים °אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיך סלה (תהלים סא) וכי עלתה על לב דוד שהוא חי וקיים לעולם אלא כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אזכה שיהו דברי נזכרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ויהיו שפתי דובבות בקבר שמעון בר נזירא בשם רבי יצחק כל תלמיד חכם שאומרין דבר הלכה מפיו בעולם הזה שפתותיו רוחשות בקבר שנאמר °דובב שפתי ישנים (שיר ז) כסומר

כבומר של ענבים מה בומר של ענבים זה כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד הוכב אף שפתותיהן של צדיקים כיון שאומרין דבר שמועה מפיהן שפתותיהן מרחשות עמהן בקבר. מה הנאה יש לו. בר נזירא אמר כהדין דשתי קונדיטון רבי יצחק אמר כהדין דשתי חמר עתיקא ואף על גב דשתי ליה טעמיה בפומיה רב גידל אמר כל האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו שנאמר °אך בצלם יתהלך איש: ע״ס לט

רבי יוחנן היה מתלכסן עם רבי חייא בר אבא והיה רבי אלעזר רואה לרבי יוחנן והיה מקפיד פניו [illegible]

[illegible]

עומד לנגדו כלומר סברי הוא כמי שחוזר בגוף ונפש [illegible]

[illegible]

פרק שלישי

משנה אין התורם נכנס בפרגוד חפות ולא במנעלו ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע שמא: בג
יעני ויאמרו מעון הלשכה העני וישמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר שאדם צריך לצאת ידי המקום (הבריות) שנאמר °והייתם נקיים מה׳ ומישראל ואומר במדבר ל
°ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם: משלי ג

פרגוד חפות [illegible]

[illegible]

ירושלמי רבי שמואל בר נחמן בשם רבי נתן בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שצריך האדם לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום. בתורה ובכתובים האמורים במשנה. בנביאים °אל אלהים ה׳ הוא יודע וישראל הוא ידע. גמליא זוגא שאל את רבי יוסף בר בון אי זהו חמור שבכלן °והייתם נקיים מה׳ ומישראל: בד יהושע כב במדבר

אי זהו חמור שבכלן [illegible]

[illegible]

נקיים מזה ומיתתה. אבל עיקר שני דברים אחרים הם בין אדם למקום והביאך נפש לנפש מידי הספקות הם צריך לצאת נקם מידי אדם:

פרק חמישי

כה **משנה** ראשונה. ואלו הם הממונים שהיו עושין במקדש יוחנן בן פינחס על החותמות אחיה על הסלתות מתיא בן שמואל על הפייסות פתחיה על הקינין פתחיה זה מרדכי ולמה נקרא שמו פתחיה שפותח בדברים ודורשן ויודע בשבעים לשון. בן אחיה על חולי מעים נחוניא חופר שיחין. גביני כרוז וכו׳ בן בבי על הפקיע וכו׳:

במשנה זאת מציין פי׳ מעלות שהם תמיד במקדש ואלו לגזות ממונה על כל מדינה מהם והיו עליהם כלי ספק שוקדונים בכל דור ודור ומנה בכאן הממונים שהיו ותנא אחד מכל מדינה חכמי המקדש יותר שהיה באותן המשנין אפילו שלא היו כאמן אחד והוא אומרם כשרי כל דור ודור כא׳ לאמנות. וה״ל הללים כענין זה יש לפרש שמשפה שמכנית ממונה זו היו אלו הנזכרים כמשנה ממונים הים על עבודתו אי נתי הממונים הראשונים שנתמנו על כך היו שותם כך ונקראו הבאים אחריהם על שמם: החותמות והסלתות מפרש בגמרא כענין נסכי הקרבנות וכו׳: על הפייסות שהיו מפילין גורל מי יזכה בעבודה או ומי כו׳ כמפורש ביומא בתמיד והוא היה ממונה לאורות להם סדר הגורל: על הקינין מופרות להם לומר תיבות וכתוב עליהם קינים ותולי נולה וכל מי שמביא קינין נותנין מעותיהם לשופרות והממונים על השופרות לוקחין ומקריבין כהם הקינין וכו׳: בן אחיה על חולי מעים לפי שהכהנים הולכים יחפים על הרצפה כל היום והיו מתחממין במים ולא היו לובשין אלא בגד אחד שהוא הכתונת כי אסור להם לעבוד אלא בארבעה בגדים כתונת ומכנסים מצנפת ואבנט לא פחות ולא יותר והולכים בפני הרוח ושותין מים ומפני זאת ההנהגה היה ותלפה מעים והיו בוחנים לרפואתם הפגיעים שלומים ובן אחיה הרופא היה ממונה על רפואתם ולא נתכוונו באחרים על חולי מעים: נחוניא חופר שיחין כוונתו היה לאתנויה מים לעם ניסוב ותמדכד והיה ממונה על חפירות הבורות והמערות והגנים וכנוסי המים: גביני כרוז שהכריז בשעת הקרבנות עמדו כהנים לעבודה ולוים לדוכן וישראל למעמד. ירושלמי לפירוש משנה זו

ב׳ **פתחיה** על הקינין. תני פתחיה זה מרדכי בא וראה כמה גדול כח של אותו האיש שפותח דברים ודורשן ויודע בשבעים לשון תני עיר שהיו בה שנים ראוין לדבר וכולם ראוין לשמוע הרי זה ראויה לסנהדרין שלשה הרי זה בינונים ארבעה הרי זה חכמה. כיבנה היו ד׳ בן עזאי ובן זומא בן מתיא וחנינא בן חכינאי פעם אחת יבשה ארץ ישראל ולא ידעו מהיכן להביא העומר והוה תמן חד אלם דהוה יהיב חדא ידא על גגות וחדא ידא על צריפא איתוניה קמיה דפתחיה אמר להו אית אתר דמתקרי גגות צריפין אזלו להמן ואשכחו אמר רבי יוסי ברבי בון פעם אחת יבשה א״י ולא ידעו מהיכן להביא שתי הלחם והוה תמן חד אלם דהוה יהיב חדא ידא על עיניה וחדא ידא על סיכרא איתוניה לקמיה דפתחיה אמר להו אית אתר דמתקרי עין סוכר אזלון לתמן ואשכחון. ועוד שם מעשה אחר כיוצא באלו: (ויודע בשבעים לשון):

כתב יפ״מ ואם תאמר מאי רבותיה הלא בכל סנהדרין צריך דידעי בשבעים לשון כדגרסינן. הא מקשה לה בפרק רבי ישמעאל ומשני והוא נ״ל לישני ודים ופרשי מעידנא תלמידות ודורשן כגון עין סוכר וגגות צריפין:

שהיו כח מים רלוין לדבר פי׳ נ״ל שאין הכונה על הדגול בלגד ובאחרים שלם הם שלמים אלא שהיו נבונים ומבינים כשלמים דבר מתוך דבר והאחרים לאוים לשמוע ר״ל לתבין ולדעת שמיר יגנה הרי זו סמוכה מפני שהיו גם ארבעה סכמים שאין להאמין שא״ גבי שמיר אלתם היו שלמים: חדא ידא על גגות וכו׳ הגיה ידו אחת על הגג וידו אחת על צריף רלה לומר כענין סוכה ומזה הבין מרדכי שהיה רומז המקום שהיה קליל מצויים כמקום הנקרא גגות צריפין וכו׳. וכן כשהניח ידו אחת על הסנסנל וידו אחת על עינו ומזה הבין מרדכי שהיה רומז על מקום הנקרא עין סוכר ושם ימצא ב׳ הלחם׳ (ובספרי פי׳ סיכרא חור שנמצאים הדלת שבו סותכין הגדים לנעול והתוספות פירשו סיכרא קנה או מקום שכל הנהר כמו עושי שכר לבעלי נפש):

עוד בירושלמי בן אחיה על חולי מעים פי׳ שהיו כהנים מהלכים יחפים וכו׳ והיה יודע אי זה יין טוב לב למעים ואי זה יין טוב עבי מעים פי׳ איזה יין מחזיק ואיזה מרכך המעים:

כז **נחוניה** חופר שיחין. אמר רבי אחא ומת בנו בצמא. אמר ר׳ חנינא מאן דאמר רחמנא ותרן הוא יותרון בני מעיה אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה אמר רבי אחא כתיב °וסביביו נשערה מאד מדקדק עמהם תלים נ כחוט השערה. א״ר יוסי לא מן הטעם הוא אלא ונורא הוא על כל סביביו ונורא הוא מן הקרובים יותר מן הרחוקים. רבי תני בשם רבי שמואל בר נחמני מעשה בחסיד א׳ שהיה חופר בורות שיחין ומערות לעוברים ולשבים פעם אחת היתה בתו עוברת להנשא ושטפה נהר והוה כל עמא עלין ובען לנחמא יתיה ולא מקבל עלויה לאתנחמא עאל רבי פנחס בן יאיר לגביה בעי מנחמתיה ולא קבל עליו לאתנחמא אמר להון דין הוא חסידכון אמרו לו רבי כך וכך היה עושה כך וכך אירע לו אמר אפשר היה מכבד בוראו במים וקיפחו במים מיד נפלה הברה בעיר ובאה בתו של אותו האיש אית דאמרין בסיכתא איתעריה וא״ד מלאך ירד כדמות רבי פנחס בן יאיר והצילה. גביני כרוז שהיה מכריז בבהמ״ק. אגריפס המלך שמע קולו ברחוק ח׳ פרסאות ונתן לו מתנות הרבה. בן בבי על הפקיע שהיה מזוג את הפתילות. רבי יוסי על לכפרי. בעי למימני עלידון פרנסין ולא קבלין עלידהן פתח ואמר קדמידהן בן בבי על הפקיע ומה זה שלא נתמנה אלא על הפתילות זכה לימנות עם גדולי הדור אתם שאתם מתמנין על חיי נפשות לא כ״ש:

(מאן דאמר רחמנא ותרן יותרו מעוהי פרשי׳ לעבור על כל פשעים מדכתיב הי׳ הי׳ אל רחום וחנון ארך אפים אף נרפעים וליתא אלא מאריך אפיה אלי יסות ונבי דיליה כמאיטו עב יותרו מעוהי פי׳ מיותרו קשרי כני מעיו ויגלו כתחתונים שמולם היותר אל הכליות לאפוה): על הפקיע ז״ל תכלית ביומא מפרש מעבדנא דתנן במסכת מדות שהכהנים ולוים היו שומרים המקדש בלילה והיו מחזרים על האשמורות ומי שהיו שולחין אותו ישן היו חובטין אותו ושורפין כסותו על זה היה ממונה בן בבי. וכן כתב הרמב״ם שבמסכת מדות נתאחר שמלה על הכהנים והלוים להיות שומרים שכינות המקדש ואע״פ שאין שם פחד. ועוד מכאן כתשנה זו ממונים אחרים כמו בית גרמו ובית אבטינס והם כתובים אלגנו ביומא ועוד אחרים ממונים על ענינים אחרים כלתי ונתיחסים אל כונת ספר זה לכן לא כתבתים: (א״ד בסיכתא אתעריה לא מצאתי פירושו ונ״ל כפי׳ שנדבקה ומעורה כיתד ולא נפלה למים):

עוד בירושלמי סמוך למשנה ראשונה:

כח **אמר** רבי יונה כתיב °לכן אחלק לו ברבים ואת ישעיה עצומים יחלק שלל זה ר״ע שהתקין מקרא

ומדרש

ומדרש והלכות ואגדות היא אלו אנשי כנסת הגדולה אלא מה זה תקן כללים ופרטים:

מה מתוק תדבש זה המדרש שפירש פסוק לכן אחלק לו ברבים על ר' עקיבא שהוא פסוק אחרון בפרשה הנה ישכיל עבדי וכבר נתפרסם פי' המזייפים בפרשה זאת. ואולי אפשר שיאלא יחיד או יחידים המוכיים שיהיו נפתים לשמוע אותו פירוש ומזייף ויניחם לזה הכרח מכאובות ויסורים משונים המוזכרים באותה פרשה שיפנאל איש מיוחד. ועוד נראותם איך בתחלת הפרשה יכונה בשם עבדי. ועוד ירום ונשא תגה אחד עם מדרש חז"ל על תהלים הללו וגם בסוף הפרשה אמר כלו לכן אחלק לו ברבים וגו'. ואולי ימבך מהדותקים הללו כי פתי יאמין לכל דבר וישמע אל הקבלים המפרשים הפרשה. ועיין בדברי רבי דוד קמחי ז"ל ובשאר המפרשים דוחקים. ומהמדרש הזה לרבי יונה על פסוק אחרון שבפרשה נלמוד בכולו פי' אמיתי וגמון מתיישב ע"ד הפשט כאשר אבאר וכל זה לרווחא דמלתא כי לפי האמת אפי' אם כפי הבנתנו הקצרה לא ידענו ליישב עניני פרשה זו והדברים הנזכרים בה יהיו בעינינו קרונים לגמגמ לא מפני זה הותרה הרצועה לאמין בפירושה פירושים בלתי נכונים ונכוני' ובלתי מסכימים אל האמת. ושלוי והמשוייע אללנו בזה לפתוק ובכיולא בזה לאחייק במדת החכם שבל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ותהי לנו פרש פרשה זו כדברי שמפל. התמום תני כתו' שלוי לנו שנאמר בפי' פתרי דניאל שמוא עלמו נבוות ולתה דניאל סתום הדברים כי סתומים ותמומים הדברים עד עת קץ ולזה אמרו רבים עמז"ל תפח רוחן של מחשבי קיצין על הוותם מספרים על מה שנלמוות דניאל במוונו ודכן משנה נחרצ כשנאמר כי נודלה אמנו ונכינו עין נעין נמה פי' מותה פרשה לבשיאתהם מדומים כי נאמן אחר הוא נמנע אללנו למומד על הבנת טעות נשליות וכן קשה לנו במזונות הקודמים לדניאל שכתבו בם עניינים סתומים שהיתה נמנעת הבנתם אללנו עד שילאו המליאות ולא ידענו פי' הפסוקים ההם ולא קודם כמו עניני אלכסנדר ושימות בתני ימיו ולא ינים בן יורם עגל ופרטים אחרים בלתי מובנים עד היותם. ומכאן ראיה נמורה על המזונות המאוחרים אשר הוא עלמו אמר עליהם כי סתומים ותמומים הדברים עד עת קץ יתברכו ויתלבנו וילפתו רבים וגו' כל הפרשה וכן ראוי לעשות בפרשה הנה ישכיל עבדי שלפיש שהחיים הבנתה קשה אנגנו לא מפני זה נאמין נמנעות בציאורת ולהפסיק המיות המעיין כי יתם לבנו לידע ולהבין מתה פירוש הפרשה על מתבונני' יעיין במדרש הזה לרבי יונה וממנו נלמוד בדרך קלרה ואחרוכה איך נעמוד על כלל כונתה כיון שלא הזכיר רבי יונה במדרשו רק זה הפסוק אחרון יורה שאין כונתו לומר שכל הפרשה היא נגואות על ר' עקיבא לבדו אלא זה הפסוק לבדו שכתוב בו אשר הערה למות נפשו. וכבר נתאמת אללנו מתוך אשר עלמו למיתה על קדושת השם יתברך כמוזכר בסוף מסכת ברכות שנתפש למלכות והרגוהו במיתה משונה שהיו סורקין וכו' עד וילאתה נשמתו באחד. וכדי שיתיישב כל הפסוק הזה על רבי עקיבא דחק רבי יונה עלמו בפי' תחלת הפסוק לכן אחלק לו ברבים על שהיה מחלק דברי תורה לפני רבים והוא פירוש אמתי דבור על אופניו ורחוי להעמיד לפי כונתו זאת אומרו ואת עצומים יחלק שלל ולחשב שקרא עצומים לחכמים המתעלמים בעיונם בהבנת תורה ועבות ומחלק לפניהם כללים ופרטים למען יזכו כל פרטי מצות ואמר יחלק שלל על דרך מאמר דוד שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב וידמה בזה על שלל אויבי השם שהם העכנים נוספי' המצילדים שבגם האומה בדרושים עיונים אמונים ואחרי שלמדנו מדברי ר' יונה פי' פסוק אחרון ראוי שנאמר שכל הפרשה היא נגואות על המקידים המשונים ביסורים והם נחלקים לב' מינים. האחד הבועלים יסורין קשים מגיקים ומונאים רעים ונאמנים ברוב חייהם כנמוס איש גם זו וביולא בו ועל כל אחד מאלה אמר בפרשה את וגו' ספן דבלהו סאלי וגו' והמדרש שדרשו על פסוק זה בתחלת מסכת ברכות. המין הבי' המקידים הסובלין יסורין קרוב למיתתם והכגנים על קדושת שמו יתברך כמו ר' עקיבא וכיולא בזה ותי' מיני המסידים האלה כלא המה בחורות הלוקים. ובזה נתיישב לי פי' פסוק ואת דורו מי ישוחח שמפסוק זה מבנו לקיים דעותם ונמה שבתבתי ינא על נכון שהודיענו הנביא מעלת כל חסיד והסיד מסני מינים ועל כל א' מהם ילדק לשון הנה ישכיל עבדי וגם ירום ונשא תגה שכל אחד מהם ראוי לקרא עבד ה' וגם ע"ד השלוח ילדק בו מדרשם ז"ל ירום מאברהם וכו' רוח בגבולותו שיהיו בחורות מחולפי' ומתוקים זה וזה שלא ידע המדבר לרשו באיזה דור מיוחד היה כל חסיד. וחסיד מהם וכיון שהגענו שהטעם היותר מכריח לפרש לפסוק זה על ר' עקיבא כדברי רבי יונה הוא כדי שיתקיים ע' אשר הערה למות נפשו מן שהכלה שנפרש דברי ריא שלא גאו נסלוק על ר' יונה בזה אלא כדי שיהיה ניניהם ומחלוקת מה כמו שיתיישב שגם הלשון ויאא וכו'. רלוי לפרש שגאו נחלוק כנגדו נמה שאמר שר' עקיבא התקין מדרש הלכות ואגדות ובגמרא ייא שעניינים גדולים האלה אין ליחסם רק לקודמים אליו שהם אנשי כנסת הגדולה אבל כדי לקיים כל הפסוק על ר' עקיבא די בשנפרש אחלק לו ברבים על שהתקין כללים ופרטים ולדברי הכל זה הפסוק כולו נאמר על ר"ע אשר הערה למות נפשו. וכבר נאמר בסוף ברכות שנתפש עם פפוס בן יהודה שנתפש על דברים בטלים ובזה נתקיים ואת פושעים נמנה ובגומר ועוד פירושים אחרים אפשריים אמתיים כתובים בספרי המפרשים:

אמר רבי אבהו כתיב ומשפחות סופרים יושבי יעבץ מה תלמוד לומר סופרים שעשו את התורה ספירות ספירות. ה' לא יתרומו. ה' דברים חייבין בחלה. ט"ו נשים פוטרות צרותיהן. י"ג דברים נאמרו בנבלת עוף טהור. ארבעה אבות נזיקין אבות מלאכות ארבעים חסר אחת: אמר רבי אחא כתיב לעזרא הכהן הסופר (ספר) וגומר מה תלמוד לומר סופר כשם שהיה סופר בדברי תורה כך היה סופר בדברי חכמים:

אף על פי שנפסיקים רבים כתוב עזרא הסופר לא דרש רבי אחא אלא פסוק מיוחד וזה פרשגן הנשתון אשר נתן המלך ארתחשסתא לעזרא הכהן הסופר סופר דברי מלות ה' וחקיו על ישראל. ולזה אמר מה ת"ל סופר שבא ללמוד מתיבת סופר אחר שכבר כתוב בכבודו עזרא הסופר מה נ"ל פעם שנית סופר דברי מלות וכו' ומכל סוף הפסוק למד רבי אחא שהיה סופר בדברי חכמים אבל אם לא יאמר אלא עזרא הסופר בלבד יהיה פירושו כמו ספר דתא די אלה שמיא הכתוב בכתב ארתחשסתא. ובודאי שעיקר כונת הכתב האחרון בלשון ארמי היה לאמר לעזרא שהיה סותב ספר תורת אלהי השמים ומלמדם לישראל אבל אחר שכותב הספר הוא האריך באמרו לעזרא הכהן הסופר סופר דברי מלות ה' עשם למדנו שפירוש סופר הוא מונה וכן פי' הרלב"ג שהיה יודע למנות חלקי המותר ומעתי המיות והספור. ולפ"ז היה מתואר ומכונה עזרא הסופר על בי הכוונות האחד כפי הקבלה על היותו בקי בכתיבה וכן נראה מדברי חז"ל במס' סנהדרין שנשתנה הכתב על ידו והוא כתב ולמד לכתוב כתיבת אשורית. הב' לאודיע שבעתו שהיה מונה כל מעמי תורה בדברי חכמים:

רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן הראשונים חרשו ל חרעו (ניכשו כסחו) ועדרו וקצרו ועמרו ודשו חרו וכררו וטחנו והרקידו ולשו וקטפו ואפו (ואנו) אין לנו פה לאכול רבי אבא בר מנוח בשם רבי זעירא אם הוו קדמאין מלאכים אנן בני איניש ואם הוו בני איניש אנן חמרים ואמר רבי מני ולא דמינן אפילו לחמרתיה דרבי פנחס בן יאיר דזמנא חדא נגבוהו לסטייא עברא גביהון תלתא יומין וכו':

מאמר רבי חגי הוא פשוט בעיני שהגם רלויתי להעניה בו על דבר אחד נגד שאמרים שהזכיר כל פעולות פרטיות הנריכות לאיש המדמה לעשות את העיקר הספר אלא הזכיר הזרע עלמו ילוני לומר בעיני החסה שהיה ראוי שיאמר הראשונים חרשו וזרעו ויקנו אמים וזרעו כי לשון וזרעו לא נאמר אלא על פעולת הזריעה לבדה וע"כ היה להזכיר תקרקע אשר עליו מרע הזרע כי הנה כל הארץ מחולקת לחלקים רשני לומר שכל שדה יש לו בעלים ומי שאין לו שדה ורולה לזרוע סוכר או שוכר קרקע ולא היה ראוי לזכיר המעשה הזה מפעולת הקנוי הגוכיח כאן בין יאם ותחופה מאפשר היותה נכללת נפעולת הלישה. ומכאן למוחזי שכונה ר' חגי להודיענו שאם בא דוחנ על קלר השנת האחרונים טענתו היא על היותנו נעדרים ידיעת תורה השם התמיה ומופה לקהלת יעקב ולא על העדר תכמום היתכית ולרונת אל זה לא הזכיר מאין כלו החמים לזרוע לאים התדיה גם מי נתן לו הבדה לזרוע עליו להיות הזרע גלוי וידוע שהיא התורה אלהית והמקבלים הם עם ה' אלא שהם גרמית המדה המקבל הזרע ועל דא ודאי קא בכינא כי אין לנו גם לדעת ולהבין כל

הסמלות והקרשות הצריכים להגנה תורתו ותמונתו שזה מגל הפסולות
הצריכה להם אחדות להציל נפש מן הארץ:

עתה באתי להודיע לערי לרבים כי זה לי נפל גדול העמר קודם ידי מסכת והבין דבר דברי חכמים ומדותם וביחוד כאשר בא לידי זה המאמר במסכת שבת פרק אלו קשרים אם הראשונים מלאכים אנו כאנשים ואם הם לבני נקרני ונמל חסא קולי והומר רזי לי אוי לי אם החכמים הקדמונים אלינו שהיו אחרונים נערך אל הקודמים אליהם לא אין מתבונן אף פלתן כחמור רבי פינחס אבן זה תהא ענן כי לא יספיק לנו כשקקין אם עלמנו ונהי בבינינו כחמורים אלא שאנחנו חייבים להוסיף יען על מכאובנו ולאמר נלבנו שמענו מוהרים עלינו נמלים ים נכלם כאנשים עלי לבי דוי ועל חברי אוהבי ורעי אבל כבוד החכמים רבותינו אשר היו בדורנו במקומם מונח. גם כבוד הבנים מוכתרים בגימטרי זקנים בחכמה ובשנים החושבים הגדים בגלגלות הזה אלא על דלפני אשא אותם אולם התיית לבני הנה כתונה לפני עלי ועל בני ועל אשי ורעי ולא די לי זה הנער הלא כי כאשר יעקב הלך לפדר כתינת הירושלמי הזה ויפגעו בו מלאכי אלהים. ועיד הלכה דלוני לריוח למאמר זה שנזכרו בו הראשונים מלאכים לא ישלחים לבתנו על השלמות ולפרשו כפי פשוטו על אשר נקמתי ולא מלאתיו אלא ספר אחד ואבר מלאתיו מוסעם פעמים רבות לכן מאסתי מלעיין אך אתקן כל הבעיות פרטיים ואתנה אם לבי לעיין בכללות כוונת המאמר איככה אוכל לעייר שזאת תאתון תניע למעלה רבה כזאת בחכמה ובחסידות והידיעה המופלגת כי עתה הוא ידעם שלגם ולא מקינת רלבני לומר כי תמיד כל היום העד סעידותי אל רעיוני וכל מעייני השמתי לכם פן יפתח לנגבם מהכרח חוזק הקושיא להאמין אל דברי האומר לדרוש זאת האגדה כדרך טרה והומר שמחור רבי פנחס הוא נערך כמו על חמרו והחמרה לילך ממחשבה כזאת והריני מזרה לתלמידים המחורים והקטנים מאתנו אל יכזבו ואל יחזיקו פסם המאמר אשר נראה מזוטו שהיתה אתון מתם והיה רוכב עליה לילך למצות רבה שהוא פדיון שבוים כמנהגו ואז מה שהשגתי לעניות דעתי עפ"ד שלילה ... לומר שדרך האתון הוא שלא לפרש זאת האגדה על הדרך טריי ... וההלכה קולה תלוי בשלחי לעיין בדרך ידיעה חיובית אם ... דרך יפרה בתמימות טומה זאת האגדה והיה לדין אחר מתני והאמונה ... שלי ולא עת להאריך ולדבר כור קטנה או גדולה בענין זה. אך ... לא אזה תכלן עד באחשוב ואפרש כל האגדה הזו כפי הפשט תם ... פעיות הספר אשר היה לפני ואפשר שיונמן מזה התחלה למצוא דפולה תפלה אל מונחי הראשונים. ותהלה לאל יתברך אשר הגיע לכבד עיני נמסינת זה המאמר בעל הישר והוא הדרש רבה כי הקדמה זו לפני ביום שנת פרשה חיי שרה פתחתי ספר צ"ל לדרוש בעניני הפרשה
ועלתי זה האמר כתוב על השלמות והי' נכתו:

ויפתח הגמלים התיר זממידם רב הונא ורבי ירמיה שאלו לרבי חייא רבה לא היו גמלין של אברהם דומין לחמורו של רבי פינחס בן יאיר חמרתיה דרבי פינחס נגבוה לסטאי עבדת גבן תלתא יומין ולא טעמא כלום אמרי סופה מייתה ותסרי מערתא נמסרה לריבונה שלחוה ועלת בביתא דמרה כיון דעלת נהקה וחכם קלה אמר פתחו לאותה העגייה ויהבו לה דתיכול דאית לה תלתא יומין דלא טעמת מדי יהבין לה שערי לא טעמתון אמרי ליה יהבין לה שערין ולא טעמתין אמר להון תקינהון אמרין ליה אין אפיקתון דמאי א"ל לא כן אלפן רבי הלוקח זרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ושמן לסוך בו את הכלים פטורין מן הדמאי אמר להן מה נעביד לה והיא מחמרה על גרמה רבי ירמיה שלח לרבי זעירא חד קרטיל דתאנין רבי ירמיה אמר אפשר רבי זעירא אכילהן דלא מתקנן רבי זעירא אמר אפשר לר' ירמיה דלא מישלח להן (דלא) מתקנן בין דין לדין איתאכלון תאנין בטיבלייהו למחר קם רבי ירמיה עם רבי זעירא אמר ליה תקנת אילין תאניא א"ל לא א"ל רבי אבא ברבי מנא לרבי זעירא אין הוון קדמאי מלאכי

אנן בני נש ואין הוו בני נש אנן חמרין ולית אנן כחמרתיה דר"פ בן יאיר חמרתיה דר"פ בן יאיר יהבין לה שערי דטיבלי ולא אכלה יתהון ואנן אכלינן תאנייא דטבילין, ע"כ:

פירוש המלות להמתיקה לגמון הקרם: סיפורו של רבי פינחס לקתוס ליסטים שהיו כתלוים במערה ויסכימתו עם כדי לסוליכם ולמכרה חוץ לאזור ממה אחר ימים מספר ובין כך ובין כך היתה צריכה לאכול ויתנו לה לאכול ותעמוד שלשה ימים שלא אכלה ויאמרו בודאי תמות כיון שאינה אוכלת ולא נוכל להוליכה מן המערה אחרי שתמות וירלאו פוגרים השנים ותפריח המערה עלינו שריח הנבלה היא קשה ומזיק אלא כוח שניתן אותה לאדונה וכן עשו ששלחוה מיד ושיה לפי תומה באה ונכנסה בביתה דעדת ר"ל רבי פינחס אדונה כיון שנכנסה נהקה רלא לומר השמיעה קולה לנעור כמנהג החמורים והכירה רבי פינחס אדונה בביתו ונדמו או במקום נסיר הכיר קולה ויאו אל עבדיו שתמו לאותה ענייה והבו לה לאכול שיש שלשה ימים שלא טעמה כלום שהוא היה מכיר מות הנגלה ונתאמות אלא שנודאי לא אכלה חוץ מביתו וכיש מאכל ליסטים אם היה יודע לרבי פינחס שהם בגנות ואולי לא ידע זה מיד. אמנם היה ומאומות אלא שלא אכלה חוץ לביתו נתנו לפניה שעורים ולא טעמה כלל באו ואמרו לו לרבי פינחס והוא שאל מהם אם היו מתוקנים השעורים ר"ל שנטלו מהם תרומה ומעשר כראוי או לא וכאן מקום לעשות גם בגמון כ"ל לפי ששאל מהם כי שאלות גלתי מסכימות זו עם זו. לכן אפרש לאפונה טובת הענין ואחיכ הגמון אחתי שהם כנראה מלאת לפניה סבל ודאי אבל מתנו לפניה דמאי שלפי שאיתי הוא דבר מתוקן לנוכל בהמה כי כן שתנו ... ר' פינחס דנס עיל כששאל והסרי פינחס אם השעורי' מתוקני' הם השיבו לו אין ר"ל שאינו כלל ודאי ואיכ מתוקנים נקראים נערך אל הנביאת. אור ושאל לריאותן דמאי כלו אולי נתתם לה דמאי שהוא דבר מתוקן לאכול בהמה כפי מחשבתכם ולזה השיבו לו ולמה אתה שואל שאלה כזאת שירלה מזהו שטעינו שלא כשורה אם נתננו לה דמאי והלא למדתנו רבינו הטוען זרע לבהמה וכו' פטורין מן הדמאי ר"ל פטורים מלחוש לספק דמאי שאולי לא נתקנה אותה תבואה בבית בעלה עם הארץ ורבי פינחס השיב להם האמת אתכם לענין דינא אבל אם היא רוצה להחמיר על עצמה מה נעשה לה שאתם שים דוחק לפי זה כפי לשון רבם שאמר. אמר להם תקנתון אמרו לו אין פירוש ... אם תקנו הם עצמם אותם פירות והם השיבו אין כלומר אנחנו תקנו אותם ואם כן אין מקום לשאול אפיקתון דמאי לכן הגירסא אותיה היא. אמר להו תתקנן מינך א"ל אין פירוש לא שאל מהם אם תקנום הם עצמם אלא אם הם מתוקנים והם השיבו אין ר"ל שמתוקנים הם שאינם טבל ולזה חזר ושאל מהם אם הם דמאי וכו' ונספר מוטעם אשר היה לפני כתוב במקום א"ל אין א"ל לא וזה יורק אם היתה שאלתו תקנתון ששאל מהם אם הם בעצמם תקנו אותה תבואה והם השיבו לא כלומר אנחנו לא תקננו אותה תבואה בידינו אבל ודאי שנתנו לפניה דבר המותר שהוא דמאי וזאת שאלה שנית ששאל מהם רבי פינחס. סוף דבר כוונת בי השאלות ותשובותיהן כמו שפירשתי. עוד סיפר מעשה שהיה בר' ירמיה ששלח לרבי זעירא סל אחד של תאנים ולא חשב לתקנם קודם שישלחם לו וחשבו שר' זעירא עצמו לא יאכלם עד שיתקנם ורבי זעירא אמר בלבו שבודאי לא ישלח לו רבי ירמיה פירות בלתי מתוקנים בין כך ובין כך נאכלו התאנים בטבלם לאמר ישנו ... רבי ירמיה ורבי זעירא ושאל ממנו אם תקן התאנים ויאמר לא אז הכירו כי מחשבותם הטעום לבא תקלה על ידם ויקונן על זה רבי אבא ויאמר אבל על חכמים הראשונים אם הם היו כמלאכים אנו כאנשים אם הם היו אנשים אנו כחמורים נערך אל מעלתם ולהגדיל היגון אמר שגם בחמורים נמצאת בקנה ידידה שולה על בניהם שלא באה תקלה על ידם לאכול שעורים בלתי מתוקנים ורבי ירמיה ורבי זעירא נכשלו באכלם תאנים בלתי מתוקנים. זה כלל כוונת שהוא עגודה, וכאשר נשגים ... השעות אשר עשו בו רבי ירמיה ורבי זעירא נראה בברור כי לא הביאם למעות שהוא חסרון ידיעה וחכמה ובינה כי גודלי היו חכמים ובנונים נקיאים בכל דיני תקוני התבואה בין בטבל ובין בדמאי רק היתה שגגה שיגלה ... נמה שכל אחד מהם סומך על האחר שהוא תקן התאנים וכן לא יצאת כי הדרך ישמן אור לכל הולך ביושר וירא אי להמתלק מן הספק מכל ... שיגלה אעים ... רחוק והיה ראוי שיוקבל הדורון לא יאכלנו עד יתקננו על הספק או ישלח לשאלה לידע האמת ... שלא יהיה לו להודיע גנה שליחה הדורון שאינם
מתוקנים

[illegible]

כי הוו מנצי רבי חנינא ורבי חייא אמר רבי חייא לרבי חנינא בהדי דידי קא מינצת דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל. מאי עבידנא אזלינא ושדינא כיתנא וגדילנא נשבי וצריינא טביי ואריכנא מגילתא וכתיבנא ה׳ חומשי וסליקנא למתא ומקרינא ה׳ ינוקי בה׳ חומשי ומתנינא שיתא ינוקי שיתא סדרי ואמרנא להו עד דהדרנא ואתינא אקרו אהדדי ואתנו אהדדי ועבדי לה לתורה דלא תשתכח מישראל היינו דאמר רבי כמה גדולים מעשי חייא:

[illegible]

לא משנה שתי לשכות היו במקדש אחת לשכת חשאים ואחת לשכת הכלים לשכת חשאים יראי חטא נותנין לתוכה בחשאי ועניים בני טובים מתפרנסין מתוכה בחשאי. לשכת הכלים כל מי שהוא מתנדב כלי זורקו לתוכה וכו׳. ירושלמי על משנה זו ר׳ חנינא בר פפא היה מפלג מצוה בלילא פגע ביה רבהון דרוחייא א״ל לא כדין אלפין רבי לא תסיג גבול רעך א״ל לא כתיב כדין מתן בסתר יכפה אף והוה מכפי ועריק מקמוי אמר רבי יונה אשרי משכיל אל דל זה המסתכל בצדקה היאך לעשותה כיצד היה רבי יונה עשה

עשה כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו אומר לו משכיל ששמעתי שנפל לך ירושה במקום אחר טול ואת פורע מן דהוה נסיב איל מתנה. נחמיה איש שחי פגע ביה ירושלמי אחד איל זכי עמי חד תרנגול איל הא לך טימיתא וזיל סב קופר אזל אכיל קופר ומית והוה צווח ואמר בואו וספדו להרוג נחמיה:

מפולת [illegible]

לב נחום איש גם זו היה מוליך דורון לבית חמיו פגע ביה חד מוכה שחין איל זכי עמי מה ראית נבך לא חש ביה כי חזר אשכחיה דמית קם לקבליה ואמר עינא דלא חמין לך יתסמין ידיא דלא פשטן ליתן לך יתקטען רגלים דלא רהטין למיתן יתברון מטא ליה כן סליק רבי עקיבא לבקרא יתיה איל אוי לי שאני רואה אותך בכך איל אוי לי שאיני רואה אותך בכך איל ומה את מקללני איל ומה את מבעט ביסורין (ענין נחום איש גם זו כתוב בתענית בגמרא שלנו יותר באורך ותתחדש כאן מה שאיל ר"ע ומה שהשיב לו נחום). רבי הושעיא רבא הוה רביה דבריה חד סגיא נהורא והוה יליף דהוה אכיל קמהי חד זמן כל יומא יומא חד הוה ליה אורחא ולא אזיל לגביה לרמשא סליק לגביה איל אל יכעוס מארי עלי בגין דהוה לי אורחין ולא בעית לבזויי ביקרא דמארי יומא דין בגין דלא אכלית עם מארי יומא דין איל אתפייסת דין דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יקבל פייסך איל הדא מנא לך איל מרבי אלעזר בן יעקב דר' אלעזר בן יעקב סליק חד סגי נהורא לקרתיה איתיב ליה ר' אלעזר בן יעקב לרע מיניה דיימרון אלולי דהוה בר נש רבא לית רבי אלעזר בן יעקב יהיב לרע מיניה יהבון ליה פרנסתיה ביקר איל מאן יתיב לרע מני איל ראביי יתיב לרע מינך צלי עליה בהדא צלותא את דגמלת חסד עם דמתחמי ולא חמי דין דחמי ולא מתחמי יעביד עמך חסד:

זה [illegible]

לג אף חמא בר חנינא מפסולת של לוחות העשיר משה שנאמר פסל לך שיהא הפסולת שלך איר חנין שמות מחצב אבנים טובות ומרגליות גלה לו הקביה למשה מתוך אהלו ומשם העשיר משה שנאמר פסל לך שיהא הפסולת שלך וכתיב והביטו אחרי משה עד בואו שם לג האהלה תרין אמוראין פליגי ביה חד אמר לשבח וחד אמר לגנאי מיד לגנאי חמו שקיה חמו כרעיה חמו פורקיה אכל הוא מיהודאי ושתי מיהודאי ומדלי מדיהודאי ומ"ד לשבח מחמי צדיקיא מי זכי: עוד ברבה פרשת פסל לך חזה נסחו. עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים קהלת ג עת להשליך אבנים ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות. ועת כנוס אבנים פסל לך הפסולת שלך משם העשיר משה. אמר הקב"ה דין הוא שיטול משה אותן פסולת למה ישראל שלא נתעסקו במצות נתתי להם כל טוב ארץ מצרים שנאמר וה' נתן את חן העם שמות והעשירות ומשה שעסק בעצמותיו של יוסף יהא עני אתן לו את הפסולת שיעשיר:

אם [illegible]

לד רבי חמא בר חנינא ורבי הושעיא רבה הוו מטיילין באילין כנישתן דלוד איל רבי חמא לרי הושעיא כמה ממון שקעו אבהתהון כאן איל כמה נפשות שקעו אבותיך

אבותיך כאן מי לא הוין בני אינשא דילעון באורייתא רבי אבין עבד אלין תרעי סדרא רבה נחית רבי מני לגביה אמר ליה חמי מה עבדית א"ל וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות מי לא הוה בני נשא דילעון באורייתא:

היו הולכים ומטיילים בנה"כ של עיר לוד [illegible]

כיצד מברכין פרק ששי

לה **משנה** ראשונה. י"ג שופרות וי"ג שלחנות וי"ג השתחואות היו במקדש של בית רבן גמליאל ושל בית רבי חנינא סגן הכהנים היו משתחוים י"ד השתחואות והיכן היתה היתירה כנגד לשכת העצים שכן מסורת בידם מאבותם ששם ארון נגנז ומעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה רצפה אחת משונה מחברותה ובא לומר לחביריו ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו וידעו ביחוד ששם ארון נגנז:

מתעסק [illegible]

לו **ירושלמי** תני בשם רבי אליעזר ארון גלה עמהם לבבל מה טעם משום שנאמר °לא יותר דבר אמר ה' ואין דבר אלא שהדברות לתוכו וכה"א °ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה' איזהו חמדת בית ה' זה הארון תני רבי יהודה בר אלעאי במקומו היה הארון נגנז שנא' °ויאריכו הבדים וגומר ויהיו שם עד היום הזה:

ויהיו שם עד היום הזה [illegible]

לז **תני** רבי יהודה בן אלעאי ב' ארונות היו עם ישראל במדבר אחד שהיתה תורה נתונה בתוכו והיה נתון באהל מועד שנאמר °וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה וזה שהיו שברי לוחות נתונין בתוכו היה נכנס ויוצא עמהם פעמים היה מתראה עמהם במלחמה ורבנן אמרי אחד היה פעם אחת יצא בימי עלי ונשבה. מסייע להו קרא לרבנן °אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה מילייא דלא חמון מימיהון וקרא מסייע ליה לרבי יהודה ברבי אלעאי °ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים והלא הארון בקרית יערים הוה וכו':

(כתב [illegible]):

כתב [illegible]

לח **משנה** נגנז ארון נגנז עמו צלוחית המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן פרחיו ושקדיה וארגז שהשיבו פלשתים אשם לאלהי ישראל מי גנזו יאשיהו כיון שראה שכתוב בו °יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך עמד וגנזו שנאמר °ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' וגומר אמר להם אם גולה עמכם לבבל שוב אינו חוזר למקומו:

ראוי [illegible]

לט **תני** רבי יהודה בר אלעאי שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה נסים היו בו מתחלתו ועד סופו שמתחלה לא היה בו אלא י"ב לוגין שנאמר °שמן זית הין אם לסוך בו את העיקרים לא היה מספיק שהאור בולע והעצים בולעין והיורה בולע וממנו נמשח המשכן וכל כליו והכהנים והמלכים וכו':

כיצד היו הלוחות כתובים. חנניה בן גמליאל אומר חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה שנאמר °ויכתבם על שני לוחות אבנים ה' על זה וה' על זה ורבנין אומרים עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה שנאמר ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים י' על לוח זה וי' על לוח זה ור' שמעון בן יוחאי אומר כ' על לוח זה וכ' על לוח זה שנאמר ויכתבם על שני לוחות אבנים כ' על לוח זה וכ' על לוח זה

זה ור' סימאי אומר מי על לוח זה ומי על לוח זה שנא' מזה ומזה הם כתובים מטרונה חנניה בן אחי רבי יהושע אמר בין דבור לדבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה. ממולאים כתרשיש *כימא רבה. אמר ר"ש לקיש כי מטי ר"י להאי קרא אמר יפה למדנו חנניה בן אחי ר' יהושע מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול גל קטן כן בין דבור לדבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה:

מה שנתפרשם אגלנו מעכין זה בספרי המדרשים אפשר נידון שהיו כתובים כי דברות על כל לוח כדברי חנניה וסברת רבנן היא ג"כ אפשרית ומתיישבת על הלב שהיו בכל לוח כל י' דברות אמנם סברות שני תנאים האחרונים ירחק לכאורה כי יען הנה סברות זרות ותלי טעם ונפרש סברת רבי סימאי היא קשה ההבנה והגיוד איך יהיו נכתבים בכל לוח פי' דברות. ולאיתו שהגיא עמסוה מזה ומזה הם כתובים היתה נודקת

[illegible] השני לא היה בו שום כתב. והה פירוש מטרונה בלשון גברים מיוגע כן פירש במערך תם רבינים פרק גם פשוט ולאותי כי סוג לנ"ל מה שלמתתי ולפיכ' אתן טעם בדברי כן המקרא ושן הסברא האת היא הנורה.

לוחות כתובים משני עבריהם מזה

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך
פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא
תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים לשנאי. ועשה חסד לאלפים
לאהבי ולשומרי מצותי. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. זכור
את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל
מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת
הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. כבד את אביך ואת
אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה ברעך
עד שקר. לא תחמד בית רעך. לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:

ומזה הם כתובים

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך
פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא
תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי. ועשה חסד לאלפים
לאהבי ולשומרי מצותי. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. זכור
את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל
מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת
הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. כבד את אביך ואת
אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה ברעך
עד שקר. לא תחמד בית רעך. לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:

(חנניה בן אחי ר"י ב"ייע כתב אין ענין זה לדלעיל ונראה שיש כאן דילוג סופר והייט דמייתי סייעתא לדברי חנניה ב"נ ורבנן מידיו גליליי זהב דר' דעומיהם דייקי להו מתאי קרא דרכתי ליה בלוחות כדאיתא במדרש [illegible]

גם רעה עוד לתקן חיוניס וכו'. ומה שלריך כי לעשות סדר אל"ל שעמים הרבה כבר מניס ולזכך. ומתן וכלה. לו לסלקות פסם שנעשה ידיו שמי לפשר לנ"ו לעשות שהיו שניהם נמדם מנעלמת ומיס והתה נכון) : [illegible]

ואינו צריך תיבה והכתוב אומר פעמים לשון כתובים זה יורה בהכרח שהיתה כתיבה תמה בכל אחד מני עברי הלוח ולקיים מיש חרות על הלוחות היו כל הני כתובים נחקקות ובכל אחד מהם ינדק מה שהזיל פיס ומעין שנלוחות נגם היו. ויש לדקדק נרנרי רני סימאי מדוע לא הזכיר נרלייתו רישא דקרא שהוא לוחות כתובים משני עבריהם אלא הזכיר סופיה דקרא שנאמר מזה ומזה הם כתובים. ונראה שכתנתי רמזתי תמונה נסנת רני סימאי כיון להגיה דליה מכרחת לקיים דבריו לכן לא הזכיר דלייה מרישיה דקרא לפי שיש מקרי לרחוק ולומר ספירושו על החקיקה הנראית מני עבריהם אבל נסיפיה דקרא אין שום מקום לדחיים זאת כי לוה חזר לומר מזה ומזה הם כתובים כיון שכבר אמר כתובים משני עבריהם יתחייב מזה שכנין מחודש הוא ומזה ומזה הם כתובים להודיענו שהיו כתובים תמם משני קלות דמוים בלשון מזה ומזה וכיון שנשלמה שפירוש כתובים האמרון הוא כתיבה תמם להדנו מכאן שזה הפירוש עצמו נפרש במלה כתובים ראשון והרי נרמז נכאן די כמיטה ומזה למד רני סימאי שהיו מי על כל לוח ופיי כתובים משני עבריהם שבכל אחד מני ששי הלוח היו כתובים

י' דברות על כל אחד מני הספים. ואחר ואומר מזה ומזה הם כתובים לרמוז על כי קטוה אמרים זולת הני ששים הנזכרים. ואין מקום לומר. שבא להוסיף על הספים שאם כן היה לו לומר בלי קלר ולומר לוחות כתובים מדי עבריהם ולא ימצרך עוד לומר מזה ומזה הם כתובים. יתחייב מזה שהם ענינים חלוקים ותרישיה דקרא הודיענו שהיו כתובים תמם בכל אחד מני ששי הלוח. ובסופיה דקרא הודיענו שהיו כתובים ב' פעמי מזה ר"ל מני קטות שים בכל אחד מהני ששים הנזכרים שתקלה האחד הוא במקום כתיבה ששה עליונה והקלה הני הוא במקום ששה התחונה. ומכאן לפרתי הציור שליירתי שהיה מתחיל נששה עליונה אנכי ה' וגומר כל הדברות עד וכל אשר לרעך הכתוב נאמצע הדף ואחר כך הפך הדף מלמעלה למטה והתחיל לכתוב בקלה התחתון שהוא ששה עליון אנכי וגומר עד אשר לרעך נאמצע הלוח באופן שסופי הדברות נושקים זה עם זה באמצע הלוח ובזה נתקיים מזה ומזה הם כתובים וכיון שפירשתי טעם לדברי רני סימאי מן המקרא ראוי לתת טעם לדבריו מן הסברא או היא דרך ישר וכפי השכל שיהיו כל הדברות כתובים בכל אחד מני לוחות מכל צד ומכל עבר מיקם טעם

לוחות כתובים משני עבריהם מזה

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי. ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. זכור את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה ברעך עד שקר. לא תחמד בית רעך. לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:

ומזה הם כתובים

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ. לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי. ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי. לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. זכור את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה ברעך עד שקר. לא תחמד בית רעך. לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך:

ומה רבינו בידו הלוח ובתבנם דאלומנה יוכל לקרות כל י' דברות מאנכי עד אשר לרעך ותם אם ילה. אמיל לאסף הלוח מלמטה למעלה יוכל לקרות כן כל הדברות וכותבתי באמרי שנים ומעלה בכלן הוא באמת אחד סים גג גד עליון ותחתון שהזכירם הכתוב בלשון מזה ומזה וכן אם יהפוך [illegible]

וכתב קלם הדרום על הקלף האחד ואחר שהלינו לקלף האחד הולך להשלים הענין על קלף שני. וכן י' דברות היו כתובים הי' על לוח זה והוא נמנע שנאמר לדעת הכנים שהיו י' דברות כתובים משני עברי הלוח ר"ל חלק וחלק נעבר אחד והחלק האחר בעבר האחר שכיון שלא כבתבו [illegible]

[illegible]

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל (וכל הדברות. עד ושורו וחמרו וכל אשר לרעך):

מרבי פינחס בשם ריש לקיש אמר תורה שנתן הקב"ה למשה נתנה לו באש לבנה חרותה באש שחורה היא חצובה מאש ונתונה מאש שנאמר מימינו אש דת למו:

ידעתי [illegible]

[illegible]

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל (וכל הדברות. עד ושורו וחמרו וכל אשר לרעך):

[illegible]

רבי שמואל בר נחמני אמר הלוחות היו ארכן ששה טפחי' ורחבן ו' טפחים והיה*) משה תופס בטפחי' והקב"ה

*) [illegible]

והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע כיון שעשו ישראל אותו מעשה בקש הקב"ה לחטפן מידו של משה ונבר ידו של משה וחטפן ממנו הוא שהקב"ה משבחו
ד"ס נ׳ בסוף °ולכל היד החזקה. יחא שלמא על ידא דגברא על ימינא רבי יוחנן אמר הלוחות היו מבקשין לפרוח
פס ט והיה משה תופשן היינו דכתיב °ואתפוש בשני הלוחות תני רבי יודן הלוחות היו משוי ארבעים סאה והיה הכתב סובלן כיון שפרח הכתב כבדו על ידו של משה ונשתברו:

מאמר זה כתוב בירושלמי לקמן במסכת תענית סמוך לענין שבירת הלוחות שהיה בי"ז בתמוז ולפלפי כי טוב שיהיה סמוך לגבי מאמרים של מעלה שמזכירין ענין הלוחות ויהיה כל הענין במקום אחד והמאמר הזה הוא אמר דתני לבן אמריך נו קנה ואיני כמזהיר אלא כמכביד לכל. מתהלך בחוצו שרת דברי. מאמר זה לא יפרנס כפשטן ממש וגם יאמר שלא ילך אל קנה מארון להיות נפתח אל פירושים זרים ולרוח בנויים על הקדמות נכריות שאולי ימשך לו מזה ספק מה במאות וכוונות ולכוון שלומות פיו ואני נמשך המשתלשל לנחוק עד מקום שידי מגעת מאשר ניגעתי בספרים רבים. לאמר ספרי חז"ל וחכמים חורניים הגאונים נעקנותיהם ומפיהם אנו חיים ודרך אמונה בחרתי ומהם למדתי כי זה הדרך ישכון אור. מהות הלוחות הוא אבן יקרה מאד וכמותם שיה מגומגם ד' טפחים על ד' ולוחות עכתב עשרת הדברים חרות על הלוחות בכתיבה וחקיקה מאד ויהיו לי למפיע גם לבלבל את מעתי קנה דברים שאני לומד בעתות הפנאי בספר החכם חגר סגורי ז"ל. ועם גודל המקפתו בחכמות עשאם לרקחות ולטבחות לפבשת תורתינו הקדושה. וכל מעיינו להגיע ולהעמיד על עמדם סרפי אמונתינו. ובענין זה כתב דברים עמוקי הכמות ורבי שלימות חז"ל ונאמר שאין אנחנו יודעים איך בגמס הענין עד שבא דבור וקרע את אוזנינו וכו׳ כי הוא יתברך ברא את הלוחות וכתב אותם כתב חרות כאשר ברא את השמים במאמרו לבד ודלה יתברך ונפשם על השיעור הכתב על הנגת השגלה לכל איש ישראל אשר תפן ועל המתכונת אשר שפן ונמרת נהם הכתב נעשרת הדברים כאשר נאמר כי קרע את הים ועשהו לפומות עומדות מימין העם ומשמאלם ע"כ הנה לעדתי מדברי החכם התורני הזה שלא אסיה נחשב כאיש חמוני נעטר היותי מאמין אלה. מאמר רבי שמואל בר נחמני דברים כפשטן ולהוי ומחוייב הנני לתת טעם למה שאמר שרחבן ד' טפחים כלרבן וכן האכר בתלמוד שלנו וביחוד בפי המוספין מי הכריחם לומר שהיו הלוחות ארבען כרחבן. הנה זאת סקרנות כן היה הצרה נכונה להבין כוונת מאמרם שהיה משה תופס בטפחיים והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע. והם מה שנדרתי לעלמי בכוונת מאמר זה. כאשר רצה הקב"ה לזכות את ישראל נתן להם לוחות כתובים בהם עשרת הדברים בא מגפום רבן של נביאים לפוי ומחוייב שיהיה חלק הלוחות מוחזק ואחוד ביד משה רבינו מקבל הלוחות וגם ישאר חלק שוה תחת כנפי שכינתו יתברך נותן הלוחות לראות איך הנותן והמקבל שניהם אוחזין ואוחזים בתמונה אליהותם וקיומם כי מידם היתה זאת המעלה ושלמות הטובים לכל ישראל וכל אחד מהניהם עושה ונה שעליו לעשות הקדוש ברוך הוא נותן הלוחות מנוה תורה לשמור דרך עץ החיים. והמקבל משה רבינו מחזיק בכל כחו לשמור ולעשות את כל דברי התורה הכתובים בלוחות וגם כן ימשך לפי זאת התמונה שלא יהיו ביניהם מרחק רב רק במדת השיעור המוחזק ביד כל אחד מהם יתחייב מזה שהנותן יתי׳ והמקבל יהיו מוחזקין כל אחד מהם בשלים שלות וישאר ביניהם השלים אמצעי ריוח לא פחות ולא יותר להודיע כי תמיד כל היום לא ימיש הקדוש ברוך הוא השפעתו מעל משה רבינו מקבל הלוחות ועוד ראוי להיות בן רבוני לומר שישאר השלים אמצעי ריוח ומקום פנוי לתת יד פתוחה לכל הבא למלאות ידו בקיום התורה ומצותיה שהרשות נתונה אליו להחזיק באחזו שלים האמצעי כפי מאמרם ז"ל במסכת יומא כתר תורה מונח לכל באי עולם הרוצה ליטול יבא ויטול זאת היתה מנה מחויבת להיות ארבען כרחבן כדי שיהיה בזה שיעור הלוח מכל צד שיהיה נתפס בין אם יתפס ולד ההולך בין מלך התורה יהיו תמיד טפחיים שהם השלים הראשון תחת מאמר שכינתו יתברך וטפחיים שהם השלים האחרון תחת המקבל שהוא משה רבינו וטפחיים שהם השלים האמצעי מונח ריוח לכל באי עולם מה שלא יוכל נסיות אם יהיה הארוך גדול מהרוחב. ועל יסוד זה הנני ממשיך פירוש קוף. המאמר ופירוש כל המלות מה שכתב משה תופס בטפחיים הוא כפשוטו ענינו ואיש והקב"ה בטפחיים דברה תורה כלשון בני אדם ושטוס להזכיר עו לשון תפיסת יד רק כמו שפירשתי שפחת כנפי שכינתו ובמאמרו יתני הין תלים טפחיים דאשונים. בספות רבה הניאו ונאמר זה בשני מקומות ובכל אחד מהם יש רושם מה נלי כדי להדביק לשון תפיסת יד ממנו ית׳ בפרשה ומשה עלה אל האלהים. כתיב כן אמר נראה הלוחות היו ארכן ששה טפחים כניכול היו ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים ותיוו של משה שני טפחים ושני טפחים היה מפרים בין יד ליד. הרי שהקרים לומר כביכול שידוע פירוש לשון זה לתלמידים כמו שאמר דבר אל קרוב לשמוע להמון. וגם בפרשה כי תשא על פסוק ועשה לא ידע כי קרן עור פניו כתות הלוחות היה ארכן ששה טפחים ורחבן ששה ומשה אוחז בטפחיים והשכינה בטפחיים וטפחיים באמצע ע"כ. הרי שסלק ודקדק בלשון ולא אמר והקדוש ברוך הוא תופס אלא השכינה לבונה. שאומרם תרגום ביד מוך על הוגן לא דקדק בלשון ודיבר כלשון בני אדם. עוד יצא לנו תועלת מדקדוק לשון המאמר רבה באמרו וני טפחים היו מפרים בין יד ליד שהרי מדקדוק לשון זה יתאמת שעמם האלשון שאמרתי. למה שהיו ארכן כרחבן כדי שבכל מרחק שיתפס שלוש בין באורך בין ברוחב יהיה בין שניהם מרחק שוה. כשיעור התפסם ביד כל אחד מהם. לא פחות ולא יותר וזאת כונת אמרו וני טפחים היו. מפרים בין יד ליד לרמוז שלאורך הספרים שבין יד ליד היו בי טפחיים בלמצום. ועוד הוסיף לקח בענין זה בסוף המדרש ועשה ראיתי לסתפק פירוש כל המאמר. כאם הקב"ה לחטפן מידו של משה ונגברה ידו וכו׳. הנני בא להגיד בלזן ענין שלא צריך להגנת כל המאמרים שנזכר בהם כיוצא בזה. אין לספות על לנ פיו שיש שום שנוי בהשגחותיו יתני כגרלם עפשט מאמר זה שהראשונה בקש הקב"ה לחטפן ונגברה ידו של משה ושוב הוא יתברך להם בים עמו. אלא הכונה שלא בעניינים כאלה לרמוז שכל מעשה האיש והאכיש בגליום ומדודות לפניו יתברך והוא גואל ונותר הדין בצדק ונמשפט ובחסד וברחמים כיון שעשו ישראל העגל פנתה על מה שכתוב בלוחות שנא יעשו. ולדקתו יתני עמייב שלא יראו הם הלוחות ולהבדיל אותם מיד משה. ותפנה אחרת מקיימת ההפך שראוי לתלוק כנגד למשה שמניח הלוחות ביד אחרי שנתעכב נכר מי יום להתייהם מהוע יעשה. לו עלגון גדול כזה לסלקם מידו אם ישראל חטאו הוא עלה שמים וירד במלאך שי ויעם כל מה שעליו לעשות באמת ובאמונה. וזה פי׳ גברה ידו שנברם מדת טובו וכיון שמדת הדין מחייב באון ישראל שלא יהיו עוד בידו הרי כאילו שחטפן ולקחן בחזקה. והקדוש ברוך הוא רב חסד עשה כלפי חסד הטרים על ידו ונשארו בידו עד שהלך וירא את העגל וישבר אותם תחת ההר בעון ישראל והוא שבם את עצמו על אשר שברם כמו שאמר ושברם לעיניכם ועכ"ז יצא לו תועלת גדול גמה שלא חטפם מידו הקב"ה. כדי שיעיין בהם לפסול שני לוחות אבנים כראשונים על כן שברי לוחות מונחין בארון עם הלוחות עלמם. גם דברי רבי יוחנן ורבי יודן אין ראוי להעריך על פשטן מתם ואני כתותי דברתי עם לני כוונה טוענת שיש זאת אין ספק שהלוחות יונד עליון כנדו כפי טבע האבן אותם מגד רוחניים תורה ומצות שכתובות בהן הלא הנה ענין שבלי שלהי מעלה למעלה ואין בהם שום כובד וקודם שחטאו ישראל היה נתן כח הגדול הזה אבל אחרי חטא כובד. לכן משקלו נתקיימו ויעל החלק שלהי למעלה וזה משל לאותיות פורחים באויר. וזה הסבה בעצמה שלא היה משה יכול לסובלן וקרות הדבר לומר שנשתברו מעצמן מגד כובדן. בקשתי ומצאתי ביאור על ספר הכוזרי והביא זה המאמר ופירש נו בי פירושים ולא ישרו בעיני. גם ראיתי בתוך הפירושים שמים שהיו ארכן כרחבן שהוא להמשיך השכל וזה תמוה וכנגד סברת פירוש בתלמוד ובבבלי וגם כתבתי מה שכתבתי לתת טעם לדבר בדרך פשט ועוד חשבתי בדרך דרש כי טפחים ראוי לתורה שבכתב ושבעל פה שהן שתים ונתנן השי"ת מידו ליד משה לפיכך היו טפחיים ביד כל אחד מהם כנגד טפחיים המלבשים לכל הרוצה לזכות בשתיהם ומגין ד׳ טפחים באורך רמז לד׳ סדרי משנה וכאשר יתחלק מרובע כזה שיש בו ד׳ על ד׳ לבי רבועות כמו שמבכר במאמר תהיה כל רבועה מהן ב׳ על ב׳ ויש שם בכל רבועה תורה שבכתב ותורה שבעל פה בין שתים ופירוש כל א׳ מהן כתוב במיתה סדרי משנה וצריך שיהיה עתידות יתברך הראה אם שמלך מתידים רבינו הקדוש ורבינא ורב אשי לכתוב ביתה סדרי משנה ותלמוד ורמז לזה גם שיהיה כמות הלוחות ד׳ על ד׳ רומז למה שכתוב במדרש שכל דברי חז"ל היו כתובים בהם בלוחות ומה לי לדרוש דלשאו שאלהיון שמה שכתבו רז"ל שהיו משה על משה הוא ליופי הענין ודמוד כמה הוא בי התחת יופי:

ועל

סב ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. תני רבי יהודה לפי שבעולם הזה התבואה עושה לששה חדשים ואילן לשנים עשר חדשים אבל לעתיד לבא תבואה עושה לחדש אחד ואילן עושה לב' חדשים מאי טעמא לחדשיו יבכר. אמר רבי יוסי לפי שבעולם הזה תבואה עושה וכו' אבל לעתיד לבא אילן עושה לחדש אחד ותבואה עושה לחמשה עשר יום שכן מצינו בימי יואל שעשתה תבואה לחמשה עשר יום ונקרב עומר ממנו שנאמר °ובני ציון גילו ושמחו בה' אלהיכם כי נתן לכם את המורה. מאי מקיים רבי יוסי לחדשיו יבכר. אמר לך כל חדש וחדש יהיה מבכר. ועלהו לתרופה רב ושמואל חד אמר להתיר פה של מעלה וח"א להתיר פה של מטה. ריב"ל ורבי חנינא חד אמר להתיר פה של עקרות וח"א להתיר פה של אלמים.

יחזקאל מז — יואל ב

פסוק זה ביחזקאל בנבואתו בענין בנין העתיד ומתוך למה שכתב ויאמר אלי הראית בן אדם ויוליכני וישיבני על שפת הנחל. ומה שכתוב שאומר מאז היה הולך וגדל בהתחלתו היה מי אפסים מי קרסולים ואחר כך מי מתנים ונחל. כן בימים ההם תהיה מתת עיני ישראל הולכת וגדלה ועוד יעלה על שפת הנחל והואם מן המאכל המוכן. ורבי יהודה ורבי יוסי פליגי אולי בקבלת השפע הברכה שיהיו בימים ההם אבל מולקים בפרות וחמש. בפי' יהוד. לבתן המקרא שאמר לחדשיו יבכר ר' יהודה סובר שבין באחד לחדשי' לבון רבים מיעוט רבים שנים ולא להודיעם שהאילן יתן פריו בכל ב' חדשים שהוא אלא ר' תהוון הגהות שהם שהוא י"ב חדשים. וכפי שערך לתוי שהבא תבואת הזרעים לאדם א' שהוא בי"ב אלף ר' עשוין הגהות שהם לתבואות באילן ישראל שבזרעת בתמימות ונקלטת תוך ו' חדשים. ורבי יוסי מגדיל הגם לומר שהאילן תמיד יתן פריו ר"ל בכל חדש וחדש ומה שהזכיר לחדשיו בלשון רבים לרמוז שבכל א' מחדשי השנה יבכר ר"ל יתן בכורים ומפני שכיוצם הבלגה שהא נגד הטבע לתת פריו בתוקף לגבל זה אמר לחדשיו בלשון רבים להודיע שהם במורשי החורף יתן פריו בכל חדש. וכיון שבען האילן יתן פריו בחלק א' מי"ב מהיום ה"ל כן התבואות תהיה נעשים בט"ו יום שהוא א' מי"ב מהתבואה בזמן שהם תנפי לבון לתרופה נחלקו גם כן קנה וכלם מודים שהוא כמו מסדייקן יהיו פה ונחלקו בפירוש פה חד אמר פה של מעלה מי שיהיה לו חולי תשבב מהבל או שהוא יכול לאכול ולשתות אחרים וחד אמר פה של מטה פירוש לעשות לרפא בדרך נקיות וריב"ל ורבי חנינא חד אמר פה של עקרות כברכת השמים אשר נתן לנו לא יהיה בך עקר ועקרה. ולאלי שנאמר שאים שהאלמים ממרפאים פותחים התר פה אין מקרא ילם ורדי פסוקו שהוא תרופה. ר"ל רפואה לכל אחד מהחולים שמושרים. (ותפירוש עיין פה פי' להתיר פה של מעלה כגון שמשים לדם בפיו עלה ופותח לבו לתשכל. לפה של מטה שמשלשל וכ"ם) :

מג אתה מוצא כשעלה נבוכד נאצר להחריב את ירושלי' עלה וישב לו בדפני של אנטוכיא ירדה סנהדרי גדולה לקראתו אמרו ליה הגיע זמנו של בית זה ליחרב. אמר להם לאו אלא יהויקים מרד בי תנוהו לי ואלך באו אצלו ואמרו ליה ליהויקים נבוכד נאצר בעי לך. אמר להם כך עושין דוחין נפש מפני נפש דוחין נפשי

דברים כג ומקיים נפשיכון הא כתיב °לא תסגיר עבד אל אדניו אמרו ליה לא כן עשתה זקנתך לשבע בן בכרי כיון שלא שמע להם עמדו ונטלוהו ושלשלוהו לו עד שהרגו באכזריות גדול. כיון שהרגו נבוכד נאצר המליך את יכניה בנו תחתיו וירד לו לבבל יצאו כל בני בבל לקלסו אמרו לו מה עשית אמר להם יהויקים מרד בי והרגתיו והמלכתי יכניה בנו תחתיו אמרו לו מתלא אמר גור טב מכלב ביש לא תרבי גור ביש מכלב ביש על אחת כמה וכמה. מיד שמע להם עלה וישב בדפני של אנטוכיא ירדה סנהדרי גדולה לקראתו ואמרו לו הגיע זמנו של בית זה ליחרב. אמר להם לאו אלא אותו שהמלכתי תנוהו לי ואני הולך לי. אזלין אמרין ליכניה נבוכד נאצר בעי לך. מה עשה עמד וכנס כל מפתחות בית המקדש ועלה לראש הגג ואמר רבונו של עולם הואיל ולא זכינו להיות גזברין לפניך עד עכשיו היינו בעלי בתים נאמנים לפניך מכאן ואילך הרי מפתחותיך לפניך. תרין אמוראין חד אמר כמין יד של אש ירדה ונטלתן ממנו וחד אמר משעה שזרקן עוד לא ירדו. מה היו בחוריהן של ישראל עושין היו עולין לראש

ישעיה כב גגותיהן ונופלין ומתים ההד °משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עלית כלך לגגות. מה עשה נבוכד נאצר נטלו וחבשו בבית האסורין וכל מי שהיה נחבש בימיו לא

שם יד היה יוצא משם לעולם על שם °אסיריו לא פתח ביתה

ירמיה כב גלה יויכין וגלתה סנהדרי גדולה עמו ההד °העצב נבזה נפוץ:

ביקרא דנה סוף פי' ייס כתוב ענין זה ושם כתוב באורך כל המעשה שעשה נבוכד נאצר ביהויקים בחייו ובמותו ונתקיים בו קבורת חמור יקבר תם שם מפורש העניינים באורך שעשה יהויקים שהיינוס לכל התועבות:

מד תמן תנינן שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים ושלשתן

ישעיה נא בפסוק אחד הן °ואשים דברי בפיך זו דברי תורה ובצל ידי כסיתיך זו גמילות חסדים ללמדך שהעוסק בתורה

תהלים לו ובגמילות חסדי' זוכה ויושב בצלו של הקב"ה ההד °מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון לנטוע שמים וליסוד ארץ אלו הקרבנות. ולאמר לציון עמי אתה אמר רבי חנינא חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום שנקראו ישראל ציון אלא זה ולאמר לציון עמי אתה: תמן תנינן רשב"ג אומר על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום ושלשתן דבר אחד

זכריה ח נעשה הדין נעשה האמת נעשה שלום. אמר רבי יונה ושלשתן פסוק אחד הן שנאמר °אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם:

ההד מה יקר חסדך וגומר. הולך לראיה פסוק זה לבת ראיה לדברי שאמר בפסוק ולשים דברי גמילות חסדים שלפי הפשט פירוש ובצל ידי כסיתיך הוא השכינה ולא כרונו בו גמילות חסד בעבור זה הולך להוכיח מפסוק מה יקר חסדך שפסוק בכאן פירושו ב"ה ובני חסדך חוזה על החסד השכינה במלותיך כי זה דרכך ואמר בסוף הפסוק ובני אדם בצל כנפיך יחסיון וכאן נאמר ובצל ידי כסיתיך גלמוד ומזה שנראה ב"ה בדברי הכתוב כמו בדברי דוד. תורה נראה בואשים דברי בפיך כי אלה הם דברי התורה. וליסוד ארץ אלו הקרבנות כאן למדנו בגבור למעון עבודה שהם נאמר על הקרבנות ואף על פי שכל המצות הם עבודתו יתברך ויסוד בקראת התפלה עבודה עכ"ז עבודה שהם לא נאמר אלא על הקרבנות ומכאן ראיה לנה שכתבתי בפירוש המשנה שמעון הצדיק בפתיחת ספר זה שמנות שמעון הצדיק כהן גדול לרומם ולהגדיל מעלות עבודת הקרבנות הכנסות בוקדם האמונה גם ציון כמ"ש דוד המלך ברצונך את ציון ונאמר אז תחפוץ זבחי צדק ר"נ לבו תועלת תכלית א'

בכאן

[illegible]

מסכת יומא פרק ראשון

מה אמר רבי תנחום כל ימי המילואים שהיה משה משמש בכהונה גדולה לא שרתה שכינה על ידיו וכיון שלביש אהרן בגדי כהונה גדולה ושמש שרתה שכינה על ידיו מ״ט °כי היום ה׳ נראה אליכם: ויקרא ט

איגני מבין מה בא להודיענו רבי תנחום והלא תימוקות של ... [illegible]

ירושלמי שקלים

[illegible]

נאה וסוף נתקשר עם ענין זה:

בא לו פרק שביעי

ולמה בבגדי לבן אמר ר׳ חייא כשרות של מעלה כן משרות של מטה מה למעלה °ואיש אחד בתוכם לבוש בדים אף למטה °כתונת בד קדש ילבש מפני מה כהן גדול משמש בשמנה רבי חנינא אומר כנגד המילה שהיא לח׳ על שם °בריתי היתה אתו מפני מה אינו משמש בבגדי זהב מפני הגאות א״ר סימון על שם °אל תתהדר לפני מלך א״ר לוי על ישום אין קטיגור נעשה סניגור אתמול °ויעשו להם אלהי זהב עכשיו עומד ומשמש בבגדי זהב:

קטיגור [illegible]

הרורג נפש בשגגה לא היה לו כפרה ונתנה לו התורה כפרה זו מיתתו של כהן גדול שנאמ׳ °וישב בה עד מות הכהן הגדול: במדבר

הנה [illegible]

אין מיתה גלה פסח:

פרק הוציאו לו

ארבעים שנה שמש שמעון הצדיק בכהונה גדולה מז ובשנה אחרונה אמר להם בשנה זו אני מת אמרו לו מנין אתה יודע אמר להם שבכל שנה ושנה שהייתי נכנס לבית קדשי הקדשים היה זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים נכנס עמי ויצא עמי בשנה זו נכנס עמי ולא יצא עמי בעון קומי רבי אבהו והכתיב °וכל אדם לא יהיה באהל מועד ואפילו אותם שכתוב בהם °ודמות פניהם פני אדם אמר לון מאן אמר לי דהוה בר נש אני אומר הקב״ה היה: ויקרא

בגמרא

בגמרא שלנו ביומא ובמנחות כתב זה יותר בארוך ויש כאן קצת חילוף לגרס שם שלא הזכיר כאן זקן לבוש שחורים ושם אמר והיום נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים ועטוף שחורים נכנס עמי ולא יצא עמי ואין לפרש לומר שיהיו הולכין בחליפות דלכל לומר בזה שסימנו משל שמעון הצדיק אולי הוא שמעון המשמש אשר לפני לו שלא השם להוליך נכנס כל הפעמים:

מאן אמר לי דיהוה בר נש וכו'. אין פירוש בר נש אדם שמות שמרי פסוק ודמות פניהם פני אדם הוא על אחד מדי חיות המרכבה הדומה לאדם ואם כן מה הטיב לו נאמנו עלן אמר לי דיהוה בר נש אבל כוונתו לומר מאן אמר לי שהיה הזקן ההוא ההולך עם שמעון הצדיק בר נש ר"ל אחד מארבע חיות המרכבה הדומה לאדם אלי אומר שהזקן ההוא היה דמות שפולה להמעלה מכל חיות המרכבה והוא דמות הקדוש ברוך הוא יתברך מכל זה עלי רב שהכתוב לא וכומר ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה. ואין הסברה לחוש לדקדק זה כדי שידקדק מה שאמר מאן אמר לי דיהוה בר נש. וגם יצא לי תועלת מזה לתקן הגדנן הלשון שהזכרתי לממלה באה שלא הזכיר כאן בירושלמי זקן לבוש שחורים אם אמת סדבר שכן כתוב בכל הספרים שבין שמות הכרם קושית וכל אדם לא יהיה באהל מועד הולכתו כאן בירושלמי לומר שזקן הגדולה לשמעון הצדיק לא היה דמות מלאך אלא כמו לאקחם נהוג הוא כמו שאמר דניאל ועתיק יומין יתיב אין להאריך בו בגימטי מלבושים כמו לבנים ופעם שחורים אלא תמיד נראה לו בלבוש לבנים אבל שלמותו שהוא נכנס עמו ולא יצא עמו בזמן בשנים שלאחרונים שהיה נכנס ויצא עמו:

פרק שני שעירים

סה **ארבעים** שנה עד שלא חרב בית היה נר מערבי כבה ולשון של זהורית מאדים וגורל של שם עולה בשמאל והיו דלתות ההיכל ננעלות מבערב ומשכימין ומוצאין אותן פתוחות אמר להם ר' יוחנן בן זכאי היכל היכל למה אתה מבעתנו יודעין אנו שסופך עתיד זכריה יא ליחרב שנאמר °פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך:

בגמרא שלנו כתוב תלמוד זה אבל יש ביניהם קצת הבדל כפי הלשון כי שם אמר לא היה לשון של זהורית מלבין וכאן אמר ולשון של זהורית מאדים כלומר שלא די שלא היה מלבין אלא שהיה מתאדם ומתעבה נוק האודם יותר ממה שהיה לתחילה וכן היו מעשה הפרונים קרוב לסרכן: עוד אמר שם שהיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן וכאן הוסיף ביאור להגדיל הכלל ואמר שהיו נועלין אותן מערבי המוקדם מנעלת למשמרת הלילה והיו משכימין ומוצאין אותן פתוחים ר"ל שגם בלילה היו נפתחות מאליהן כיון להורים שיצאו להודיע הבית כי לא תועיל בו שום שמירה אבל בגמרא שלנו שאמר נפתחות מאליהן בלבד אינו מזכיר לילה כלל גם בגי' האחרונים יש הבדל קטן לענין סדור הדבור בלבד כי שם אמר ולא היה גורל עולה בימין ולא היה נר מערבי דולק וכאן אמר עולה בשמאל ונר מערבי כבה בכאן הגדיל הכלל והזכיר כפי עולה בשמאל ונר מערבי כבה ושם אמר לא היה עולה לא היה דולק פעים שהענין אחד לא הזכיר כבה ושמאל:

פרק יום הכפורים

שמואל אמר הדין דחטא על חבריה צריך למימר ליה סרחית עלך ואין קבליה הא טבות ואין ישעיה נג לא מייתי בני נש ומפייס ליה קדמיהון דהדא °ישור על אנשים (פי' יעשה שורה של אנשים) ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי אם עשה כן עליו הכתוב אומר שם °פדה נפשו מעבור בשחת ונומר ואין מית צריך למיזל ומפייסיה על קבריה ומימר ליה סרחית עלך א"ר יוסא בשאר כל העבירות אבל במוציא שם רע על חברו אין לו מחילה עולמית:

מכאן נראה שהיה תנינא של מצות את שעירים שבתוכו אם יחטא אדם לאיש ויקניטו בדברים ככנס ביניהם חילופי מעשה שלום ומדבר עם שעלב שירלה לקבל פיוס מעולב ואחר זאת שהקדימה יצא המעולב לנקם המחילה ממנו ואין זאת כוונת מוחל אלא שהמעולב ילך ומעלהו לפני המעלב ויאמר לו סרחית עלך ואם לא קבל אז יביא אנשים עמו ויחזור לקבלת פניו בפניהם שימחול לו וכן יורה דקדוק לשון שיאמר. ועוד יביד עליו רשו שאמר ואי מיית צריך למיזל על קבריה וכו'. ולפי שנאמר שההליכה לפיים לפני החי ושוה אין בהם הקדימה בידיעת רק שהמעולב ילך ומעלהו לפיים המעלב אחר התשובה ובזמן הם לכפר עליו מאמר חפה לחברו אפילו לא הקניטו אלא בדברים והשהולך לפייסו על קברו ילך עמו עשרה אנשים ויאמר בפניהם חטאתי לאי ולפלוני זה שפשעתי בו ואם ישיבו לו מותר לך מחול לך:

מסכת סוכה פרק לולב וערבה

זכריה יב **דרש** רבי בא °והושיע ה' את אהלי יהודה בראשונה והושע כתיב וכולי. דרש רבי זירא °כי עתה זכריה ב תצאי מקריה ושכנת בשדה ושכינתי בשדה כתיב. חנניה שמות כ בן אחי ר' יהושע אומר °אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך אשר הוצאתך כתיב:

כונת זה המאמר הישה קשה אלי עד שנקפתי המאמרים הכתובים סמוך לו בספר אשר מתנו שמתקתי. והם הפירוקי נפרשו על דרך הפסוק מסכים לדברי חז"ל בתלמוד שלנו כמו שאכתוב להלן אחר לשון המאמר הסמוך לו:

תני בשם רבי שמעון בן אלעזר עבדה זרה עברה שמואל ב ז עם ישראל בים מה טעם °מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו אמר ר"ע חוץ שאם אומר אתה כן נמצאת עושה הקדש חול מה ת"ל אשר פדית לך ממצרים כביכול כאילו עצמך פדית:

מאמר זה ומאמר אחר נרי ברכיה קצת אחר זה הם הפירוקי והפירוקי לומר בשנם שניים דורשין ג' פסוקים קרי ותהיה לרמוז לפה שאמרו רז"ל בתקיעות רבים שכביכול הקדוש ברוך הוא יצטער עם ישראל בגלותן ושם הוא נושע עמהם וזה יורה דקדוק שלשה פסוקים אלו כפי כתיבתם:

והושע ה' את אהלי יהודה הוא בנבואת זכריה על ביאת המשיח כמו שיוצא תחלת הפר' הנה אנכי שם את ירושלים סף רעל לכל העמים וכו' וישבה ירושלים עוד תחתיה בירושלים והושע ה' ותי' והתגדל בין קרי לנושע הוא כי והושיע הוא פועל יוצא יושיע ה' את אהלי יהודה אבל והושע אינו דומה לפועל יוצא שהמספר לקרותו והושע פירוש כאילו תהיה לשון ה' נקודם בצירי ובסיגול ואיו שיין נקמץ ויהיה כמו שנו אלי והושע שהוא מתנודד בעצמו כביכול שיהיה נושע בתשועת יהודה ודי בזה הרמז:

תצאי מקריה ושכנת בשדה נבואה זו על גלות בבל כאומר שכן אמר ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך ה' והקרי כתוב לאומה ישראל וכתיב ושכנתי כביכול שרומז על השכינה ההולכת עמהם הולכת בשדה בגלות עם ישראל:

אשר הוצאתיך פועל יוצא הוצאתי אותך אבל הכתיבה הוצאתך כביכול שאומר הקדוש ברוך הוא בעצמו היה יוצא מהגלות עמהם וכן ביאור הפסוק אנכי ה' אלהיך אשר הייתי בהוצאתך מארץ מצרים: (ויפה כתב ולי יתכן דהוק אנכי ה' אלהיך אשר לי היתה הוצאתך ע"כ) ומה דתני בשם רבי שמעון בן אלעזר וכוף דבריו כביכול כאילו עצמך פדית הוא תנא דמסייע לי במה שכתבתי בביאור דרש הני פסוקים כפי כתיבתם ובתוספתא מגילה פרק בני העיר כתוב למעלה מאמר רבי שמעון בן יוחאי חביבין ישראל שבכל מקום שגלו שכינה עמהם גלו למצרים וכו' גלו לבבל וכו' ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהם וכו' ותספר תוספתא מגילה שהעתקתי ממנו זה המאמר לא תחסר גלו לאדום. וגם כפי הגירסא הלשון הבי"ת שכתב כל אותו מאמר לא היה נראה גלו לאדום ולהיות ענין מתורם עם שכתב הרישב"א תכתבנו פה וזה לשונו תפני כבוד

[illegible]

רבי ברכיה אמר עתיד הקב״ה להעשות ראש חולה נא לצדיקי׳ לעתיד לבא מה טעם ״שיתו לבכ׳ לחילה והצדיקים מראין אותו באצבע ואומרים ״כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות. עלמות בעלמות עלמות בגריות כהדין עלימתא תרגם עקילס הגר עולם שאין בו מות. והצדיקים מראין אותו באצבע ואומרים כי זה וגומר עלמות בבי עולמות הוא ינהגנו בעולם הזה והוא ינהגנו בעולם הבא:

[illegible]

רבי ברכיה אמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר ובעצם השמים וגו׳ ״ז משנגאלו אבל עד שלא נגאלו היכן דרכה של לבנה להנתן שם היתה נתונה. אמר רבי ברכיה מעשה אין כתיב כאן אלא כמעשה היא וכל אנגליא שלה היא הסל והמגרפה. אמר רבי סימן כבבל כתיב כמראה אבן ספיר ובמצרים כתיב כמראה

כמראה לבנת הספיר ללמדך כשם שהאבן קשה מן הלבנה כך שיעבודה של בבל קשה משל מצרים תני בר קפרא עד שלא נגאלו ממצרים היתה רשומה ברקיע ומשנגאלו עוד לא נראית ברקיע מה טעם וכעצם השמים לטוהר בתקף שמיא כד אינון נקיין מן ענגין:

עם היה לשון שאמר זה מעיד על שאותו היתה מאחרי קבלה לא ראיתי לפרש בו כיא פי' המלות עם תוספת מעט. נקשתי נערוך שאלתי נפירוש ארגליא לשון כלים המגלגלים אותה תם שעריפה פי' מראה ואגריפה על מים שהיא קדים. גלגו פליה ועל יסוד זה סנבתי בו הבנה את פיד פשטה. זאת הלבנה היא רמז לגלות מצרים בחומר ובלבנים ולכן אמר היא וכל ארגליא הפל והאבריפה ר"ל כל הכלים הצריכים לבנל יעדים הפל שמגילאים בו המים והמגריפה פליה גלמ"ז שבו עושין הטיט ואמר שקודם שנגאלו לא היתה הלבנה נשמים אלא מונחת בארץ מצרים במקום שעושים את הלבנים אבל אחר שנגאלו העלה אותה הש"י לשמים ר"ל שהיה מיגר גרסם ועשה הלבנה תחת רגליו ותחת היותה נרתשונה לבנת המבויה מפספר ומים מוכנת אל הספר אחר כך היתה ספיריים וכדי שלא ישלר שד שום הבנה לשעבד את ישראל נאותה עבודה קשה שם הש"י אותה תחתיו הלבנה וכל כליה ר"ל כל הכלים הצריכין לעשייתה. והכי"א ראיה לזה ממה שלא אמר מעשה שהיא נשמע מעשה הלבנה לבדה אלא אמר כמעשה לרמוז אל הלבנה ואל כל הכלים הרומים אליה ולעשייתה ומאמר רבי פישן יפ..ים על נכון עם זה. אמנם תני בר קפרא יראה שסותר לדברי רבי ברכיה שאמר עד שלא נגאלו היתה הלבנה מונחת בארץ במקום שיעבוד ישראל ובר קפרא אמר עד שלא נגאלו היתה רשומה ברקיע עוד שהיה אמרת שאמר בר קפרא משנגאלו לא נראית עוד ברקיע ורבי ברכיה אמר ז משנגאלו שיראה שהיא היתה ברקיע. ולתקן זה ראיתי לדקדק לשון היתה רשומה ברקיע שאין פירושו שהיתה מונחת ממש ברקיע אלא במצרים היתה לשעבד בה את ישראל כדברי רבי ברכיה ובימים ההם היתה רשומה בשמים לפניו יתברך רמז זכירה לאת ישראל אבל היא עצמה היתה מונחת בארץ ועיד כשנגאלו העלה אותה ברקיע והניחה שם לבטל השיעבוד שהיה על ידה אבל נתמשך הזמן אמר משנגאלו לא נראית עוד כלל ברקיע ואפילו רושם לרמוז שלא נשארה עוד הכונה כלל לשעבד את ישראל ויש בזה דוחק קצת מפני שהכרח לפרש לשון ומשנגאלו שבדברי רבי ברכיה היכף ומיד שנגאלו אבל ומ"ש בר קפרא ומשנגאלו ר"ל אחר שעברו מקצת ימים אחר שנגאלו ודאוי לבטל שהוסיף הזה כי יקון הוא נמשך אל הסתירה שאמרתי ואין לומר שבר קפרא חולק על דברי רבי ברכיה שאם כן היה לו לומר בר קפרא אמר והא דרך תלמוד גלוי לדקדוקי דבי רב. והכי"א כתב ז עד שלא נגאלו פי' מזה שאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר היינו קודם שנגאלו שהיו משועבדים בטיט בחומר ובלבנים והיה תחת רגליו כמעשה לבנת זכר לצרתם עיין ממו אנכי בצרה אבל משנגאלו טוב לא היתה שם לבנה אלא הושלכה למקום שדרכה ליתן ובמקומה שמתחת רגליו היה כעצם השמים לטוהר ואף על פי שגירלתו את אלהי ישראל משנגאלו הוה י"ל דהכיק ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו שמתחתיו היתה לבנת הספיר שכביו ראו כעצם השמים לטוהר לא שמכביו ראו לבנת הספיר. היא וכל ארגליא שלה שהכיף לרמוש כל כלי מעשה הלבנים: עגבל כתיב כמראה אבן ספיר וכו' פי' אולי שבא דהמגלים רמז הגמר שאנו יתברך כביכול נלגנה. והכא רמז לא גאנן. אמ"נ דהתם איירי משם רגליו והכא איירי בכסא שהוא מקום המושב ולא ס"ל לרבי פישן כדברי ר' ברכיה דלבנת הספיר רמז על שהיו ישראל משועבדים בחומר ובלבנים דא"כ לא קאיא אמאי נקט הכא לבנה ולא התם אלא כפירא ליה דנין לבנה ודין אבן רמז לקושי השיעבוד: היתה רשומה ברקיע ומ"ש לא כראית לגמרי לכל כאשר היא רק רושם כל דהו ואלו מראו את אלקי ישראל הוא מראו כולם דס"כ אולי רנואת דהכי מראו אותם עכ"ל:

מסכת ראש השנה פרק ראשון

נג **אמר** רבי חייא שמות החדשים עלו מבבל בראשונה
בירח האיתנים שבו נולדו אבות ומתו ונפקדו מ"א ח
האמהות. בראשונה בירח בול שבו העולם נובל והארץ שם
עשויה בולות בולות שבו בוללין לבהמה מתוך הבית

בראשונה בירח זיו שבו זיו לכל העולם הצמחים נכרים שם
והאילנות נכרות מכאן ואילך ויהי בחדש ניסן ויהי נחמיה ב
בחדש כסליו שנת העשרים בחדש העשירי הוא חדש שם א
טבת ר"ל אמר אף שמות המלאכים עלו מבבל בראשוני אסתר ב
ויעף אלי אחד מן השרפים שרפים עומדים ממעל לו ישעיה ו
מכאן ואילך והאיש גבריאל מיכאל שרכם: דניאל ט שם י

שמה לבי ויגל כבודי גלאותי מאמר זה כי לא ראיתיו עד הנה ומפני כמקיימו דברי שכתבתי בתחלה מסכת מגילה על מאמר אלה שאלות שאין נביא רשאי לחדש וכו'. והוצרכתי להאריך פה על דרוש יקר הערך והביאתי עלוני באילן גדול שלא הוא הריטב"א ועל דבריו נסמכתי ומזקתי לפתור דברי הרי"ף אלנו יעויין שם ומה שנתחדש לי במקום הזה כי ע"ש שנסתנו שמות החדשים כשעלו מבבל לא היה השטי שהוא לגאל מנין החדשים מניסן דכתיב ראשון הוא לכם לחדשי השנה אלא נערך אל שמות וכנויים אחרים שהיו לחדשים כמו ירח האיתנים בול זיו ושמות השמות לכם לא מעלה ולא מוריד לענין קיום המצות כ"א הם ומה שנלמדיהו לענין מנין החדשים שיהא ניסן קרוי א' אייר ב' סיון ג' וכן כולם תמיד הוא במקומו ותקיותו. ואם הוצרך שהמנין לאה טעם לקריאת שמות בבבל ואמר כדי שמתקיים גאולת הבבלי לא ישמע עוד חי חי אשר העלה ונאמר לא מפני שהיה כמבן מה גמול שום מצוה או חלק ממנו פיו אלא לסימן דבר ונוגה לפרסם עלמם שמזכיר שהיו קוראים שמות החדשים ירח האיתנים ואמרים כיולא בזה ודי להביא לזה בגאולה ישעיה לא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה וכתבתי במקום ההוא מאמר בן אלה דרך דרש וכאמור יותר זה שכתבתי פה עם הכתוב למעלה יותר ניתר גמור שיאמת אתי נמה שכתבתי ונקמיות כל מצות ומצות שלא כדברי הרי"
אלנו ז"ל:

אמר רב כולהון נדונים בראש השנה וגזר דינן מתחתם נד
ביוה"כ ולא כרבי יוסי דאמר יחיד נדון בכל
שעה מה טעם ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו. איוב ז
ותפקדנו לבקרים זו פרנסתו לרגעים תבחננו זו אבילתו
רבי יצחק רבה בשם רבי המלך וצבור נדונין בכל יום
שנאי' לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר מ"א ח
יום ביומו אמר רבי לוי כתיב והוא ישפוט תבל בצדק תהלים
הקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקין במצות
והעברים בלילה כשעה שהן בטלין מן העבירות שמואל
אמר כשהוא דן את ישראל הוא דן את העכו"ם ומה
מקיים שמואל ידין לאומים במישרים בישרים שבהם שם
מזכיר להן מעשה יתרו ומעשה רחב:

המלך וצבור נדונין בכל יום הטעם לפי שהמלך מלך שהוא מלך מעיין בכל יום נדברים קיימים המחדשים ומשיקפים אל שבהנהו הכללית וכן הצבור המנהיגים נדברים הכוללים המחדשים להם בכל יום תמיד מקריים עלתי נודעים כמו אם נחוך השנה נאו אנשים מקפים לצבור או שנפלדו מהם נחוך שנתם ועלד היותם נצור נמשך להם שינוי נהמתנות היחידים לכך ראוי שיהיו נדונים בכל יום כפי השנוי שנתחדש: ידין לאומים כו'. ראוי להעיר במאמר זה שהקב"ה דן את ישראל וגם את האומות ושניהם שוים לפניו יתברך נמלאות דין אמ"ש שהם חלוקים בזמן הדין וכפי הנראה יש הודעה לזה ממ"ש בעבודה זרה שהחזיר הקב"ה התורה על כל האומות ולא קבלוה אלא עם ישראל וכיון שלא קבלו התורה הרי הם מגיד נהפכתה פנים עד שנים יש לחם נדברי שמואל כשרים שבהם מזכיר להם מעשה יתרו ורחב והלא כבר קדם לנו נרא מוכה אבא ואין אבא ומכה נרא חזר מדת הדין והיושר. והשנתי מפן לבי שפרוש ההנהגה נאמר ובני פנים. האמר כי מה שכתוב כאן ידין לאומים הוא דוקא נדברים הכוללים לכל אומה ואומה ולא נענין פרטי האישים כי כל אומה ואומה נערך כלל היא משגחת מאתו יתברך אף על פי שיש לכל אחד מי שרפי כמו שאמר שהם ע' שרים וכל אחד מהם הוא שר על אומה אחת ועכ"ז השגחתו יתברך הכוללת היא עליונה על כולם וכן סדרו אנשי כנסת הגדולה ועל המדינות בו יאמר איזו וכו' ולענין הדין הכללי הוא רמזי להביא אל הסוגים קודמים ממיו בכם כמו ישבו

ביזמ

[illegible]

נג"ר פנ"ם):

נה. רבי חנינא חבריהן דרבנין בעי ואין הקב"ה רואה את הנולד ולא שמיע לך הא דאמר רבי סימון אין הקדוש ברוך הוא דן את האדם אלא בשעה שעומד בה מ"ט כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם אמר רבי כתיב לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך למה שנאת כל פועלי און דרש ר' יששכר דכפר מנדי כי הוא ידע מתי שוא ועבר אמר רבי יהושע בן לוי אם זך וישר אתה (תמוה אם זך וישר הוא אין כתיב כאן אלא אם זך וישר אתה ר"ל כעת אפילו שלא יהיה גם כן צדיק לעתיד) כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך:

[illegible]

אמר

נד **אמר** רבי חייא בר בא כתיב °זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו בנוהג שבעולם זה מבקש לנצח זרזירו וזה מבקש לנצח זרזירו אבל הקב"ה אינו כן אלא מלך אלקום עמו לא בעי תיקום על רידיה °לא לנצח יריב לא לנצוח יריב בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה רוצה מקיימה אינו רוצה אחרים מקיימין אותה אבל הקב"ה אינו כן אלא גוזר ומקיימה תחלה. מה טעם °ושמרו את משמרתי אני ה' ששמרתי מצותיה של תורה תחלה אמר רבי סימון כתיב °מפני שיבה תקום והדרת פני זקן אני ה' אני הוא שקיימתי מצות זקן תחלה:

זרזיר הוא כלב ציד במהרה בלעז גאלגי"י וכל מתגבר על אחר מפני לחיות מנצח ולא מנוצח. ופירוש זרזיר נאחת מגי פנים או כדר"ל זרזיר מקום כמבר אדם מפני לנצח או שיסה כפשוטו זרזיר שלו מיום ולדם רוצה שיגלה זרזיר על פי פיקום כנגדו. וגם אפשר לפרש ע"ד זה פנם נמצא שהאדם המקומם עם זרזיר שהוא שלו מנקש לנצח כי אדם קדוש אלא פלגו פנל הקב"ה אינו כן אלא מלך אלקום עמו הלא הוא מלך מלכי המלכים ורוצה להיות מנוצח ולא מנצח רוצה לומר שישוב האדם בתשובה ויעשה הש"י שפט שיטול מעליו גזר דינו לרעה ופירוש לנצח כאילו נקודה תגדי"י בנירי"י והקמ"ח נפתחים ואמר לא יריב כדי לנצח אלא להיות מנוצח. וכן כתוב למעלה בסוף פסחים ע"ד למנצח מזמור לדוד אמרו למי שנוצחין אותו ושמח: אני ה' ששמרתי מצות התורה. כמו שארז"ל הקב"ה מלבים ערומים משמח חתנים קובר מתים מבקר חולים שנאמר וירא אליו ה' ונאמר ועם אברהם קיים מצות זקן תחלה שנא' והוא יתברך נכבדו ונפגשו לעמוד לפניו וגם זה כתוב למעלה בירושלמי מסדר זרעים. (כתב י"מ זה מבקש לנצח זרזירו וכו' פי' המתחבק עמו והוא אלי מבכים עליו לגירה או בילות או עלת כדאיתא בשי"ל פ"ן זה לפי דרשת רבי חייא ואפשראי נעלמא הוא כי הכתובים המפורשים לו אינם סובלין הפי' הזה. ועוד כתיב אני ה' ששמרתי וגו' קשה דהא קרא כתיב שלא לאכול הכהן קדשים בטומאה ואיך שייך לומר ששמר הקב"ה זו המצוה סמלת. וי"ל דהייט כשבא להוציא את ישראל ממצרים דאמרינן במכילתא וידבר ה' אל משה ואל אהרן נאמר ממצרים שכן לכך ועפני מה לא נדבר עמו תוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים וכדפרש"י פי' כמי כדאמרינן בשי"ל שנגלה ה' במקום טומאה בשביל נגאלן ואח"כ קרא לאהרן וטיהר אותו. הרי שהקב"ה דלא שייך בחוקו יתברך טומאה כלל ועם כל זה נזהר עליכם במקום טומאה או שקרא אח"כ שיטהרו כדי לקיים בעצמו מצות שמירת הטהרה ע"כ):

נו **אמר** ר' סימון °כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו רבי חמא ורבי הושעיא חד אמר איזו אומה כאומה הזאת בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו שאינו יודע היאך דינו יוצא אבל ישראל אינם כן אלא לובשי לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ואוכלין ושותין ושמחים בראש השנה שיודעים שהקב"ה עושה להם נס. ותרנא אמר איזו היא אומה כאומה זו בנוהג שבעולם השלטון אומר הדין היום והלסטים אומר למחר למי שומעין לא לשלטון אבל הקב"ה אינו כן אלא אמרו בית דין היום ר"ה הקב"ה אומר למלאכי השרת העמידו בימה ויעמדו קטיגורין וסנגורין שאמרו בני היום ר"ה ונמלכו ב"ד לעברה למחר הקב"ה אומר למלאכי השרת העבירו בימה והעבירו קטיגורין וסנגורין שנמלכו בני לעברה מה טעם °כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב אם חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב אם אין חק לישראל כביכול אין משפט לאלהי יעקב

אמר רבי קרצפה לשעבר °אלה מועדי ה' מכאן ואילך אשר תקראו אתם א"ר אילא אם קראתם אתם מועדי ואם לאו אינם מועדי:

לפי שמתם הלבנה אינה אלא נערך תמצתיו שכפי ראות עינינו עמחדשת בכל כ"ט יום י"ב שעות סך חלקים לכן ראוי שיהיה קביעות החדש כפי ראות עינינו אחר העיון והדקדוק לפי שמגוניט אמנם נערך הש"י אין שום ספק וספרי כי הוא יתברך ברא את ב' המאורות הגדולים וקבעם נרקיע לאותות ולמועדים והכל שוה לפניו יתי' כתשבה כאורה נעבור זה מה הוא יתברך אשר תקראו אותם מועדי קרי ביה אתם אם קראתם אתם מועדי וכו'. (יודעים שהקב"ה עושה להם נס הקשה בעל י"מ וכי עביד רחמנא ניסא לשקרא למי שאינו ראוי ותלא רשעים נכתבים למיתה וה"כ האומה שמצאת שמח נשבות עליו ולשונות מה זה עושה ולך יסמוך על הנס ומי לנו גדול משמואל שאמר למה הרגזתני כמבור שהוא יום הדין ולא נעה בצדקתו וכן ר"ב"ז נכה בשעת מיתתו עיין בפרק תפלת השחר וכיש המון כם שיצנו ויפסחו כי יקום אל וכי יפקוד על מעשים אים ופקודתו ועוד הלא איפכא שמצי דאיל אנינו אמרו ה"א לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין אומרים ישראל שירה ונ"ב שירה א"ל אפשר אני יושב על כסא דין ומי והאריך שם וכתב ב' טעמים הא' אעפ"י שלא האדם משוייב בדינו אין עול לפניו ותכליתו לטובה לישראל להציל מנות נפשם בעוה"ב מן ניסורין מן במיתה הגוף חהו הנס דעביד להו כי נעוחים בו שהכל לטובתם. ועוד טעם שני שכל אדם יחזיק עצמו לבינוני כדאיתא בקידושין נפ"ק לעולם יראה וכו' ולכן יאות להם אימה ופחד מגד שעמם חהו שאין אומרים שירה ויאות להם נ"כ שמחה ממחלת זכיות שבידיהם והאריך שם ומגרף לזה הנם שהקב"ה מאריך להם אפו עד יוה"כ ואינו דן אותם תיכף נר"ה כדי שיקבלו להם אימה ומעשים טובים בימים האלו) ואני אומר כיון שמקיימים מצות היום אפי' באכילה ושתייה כמו שאמר עזרא לכו אכלו מטעמים וגו' ושלחו מנות וגו' כי חדות ה' היא מעוזכם ר"ל השמחה שאתם שמחין ולא תעצבו ביום הזה היא מצוה ומשום שיעשה לכם נס. ונאלה הדברים רנה נפי' ואתחנן ראיתי זה המדרש בלשון יותר ערב וז"ל:

°**כי** מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו אמר נה ר' יוחנן בשמתכנסים מלאכי השרת לפני הקב"ה לומר אימתי ר"ה אימתי יוה"כ הקב"ה אומר להם לי מה אתם שואלים אני ואתם נלך אצל ב"ד של מטה. מנין דכתיב °אשר לו אלהים קרובים אליו. אשר לו אומה קרובים אין כתיב כאן אלא אשר לו אלהים קרובים אליו הוא וכל פמליא שלו. אמר ר' אמר הקב"ה עד שלא נעשית אומה שלי מועדי ה' מכאן ואילך אשר תקראו אתם דבר אחר אשר לו אלהים קרובים אליו אדם אם יהיה לו קרוב עשיר הוא מודה בו ואם עני הוא כופר בו ואומר שאינו קרובו אבל הקב"ה כביכול ישראל נתונים במצרים בשעבוד והקב"ה אומר שהוא קרוביהן מנין שנאמר °לבני ישראל עם קרובו ואם קרובו עני הוא עושה עצמו עיקר ואותו טפלה מהו אומר פלוני מתקרב לי אבל הקדוש ברוך הוא כביכול עשה לישראל עיקר אשר לו גוי קרוב אין כתיב כאן אלא אשר לו אלהים קרובים אליו ע"כ ברכה:

אשר לו אומה קרובה אין כתיב כאן אם ממלת הפסוק יהיה כי מי גוי גדול אי אפשר לפרש על יסוד זה אשר לו אומה קרובה אליו אבל הסברת כאן שלא יתחיל הפסוק כי מי גדול אלא יתחיל באלקי"ם ויאמר שאם יש לו להשי' אומה קרובה אליו כאומה ישראל. וכן ראוי לפרש ע"ש בסוף המאמר אשר לו גוי קרוב אין כתיב כאן וכו':

נז **אמר** רבי סימון. °רבות עשית אתה ה' ונומר לשעבר רבות עשית מכאן ואילך נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. אמר רבי יהושע בן לוי משל למלך שהיה לו

אוהלינן

אזוליגן וכיון שעמד בנו מסרה לו אמר רבי יוסי משל למלך שהיה לו שומירה כיון שעמד בנו מסרה לו א"ר אחא משל למלך שהיה לו טבעת כיון שעמד בנו מסרה לו רבי חייא בר בא למלך שהיה לו כלי נגרות כיון שעמד בנו מסרו לו. א"ר יצחק משל למלך שהיה לו אוצרות כיון שעמד בנו מסרם לו. רבנן אמרי לרופא שהיה לו נרתק של רפואות כיון שעמד בנו מסרה לו:

פירוש כי פיזון לא וערב שהיא כפשוטו של מקרא רבות נפלאות עשית עמנו ומחשבות חשבת עלינו אלא שהוא האמיר רבות עשית תפלתך עתה באזן עבר להגיד עתה נפלאותיך ומחשבותיך הכל בידינו כי בכל עת שנתפלל לפניך שתעשה נפלאות ותחשוב עלינו מחשבות טובות תעשה כשפגנו. והביא כל חכם מהמשלים האלה משל מתוקם ודאוי לזה הגדל מה בין כל אחד מהם אזוליגן דיעבד בלע"ז שנתן המלך לבנו תאנה לידע השעות ומתי יתפוץ לעשות עמו טובה ומשל השומירה הוא יותר רב התועלת. שיהיה שומרה טובה או בית קטן לשמור ממנו הגנות וכרוזים והאב נותן כח לבנו לשמור לו ר"ל להבריח ממנו המזיק ולהסיר מעליו המציקים ומשל הטבעת הוא יותר מעולה שבלבד הכח הניתן לבן להרחיק מעליו עוד הגדיל כחו בהאצלת השם והודיע שנתן לו הטבעת שחותם בה המזונות ושהבן עצמו יחתום בטבעתו בכל עת שירצה. גם משל כלי אגרות הוא יותר נערך כי כח הטבעת אינו רק לחתום ולומר המלך מה שכתב טה לכתוב אבל אין כח בידו להמציא ולחדש המצוה שום טובה אמנם כלי האגרות כמו כלל לעשות ממון על כסא ושלחן מטבח ומנורה. ומשל האוצרות יותר מעולה שכלי האגרות צריך להיות ביד אומן אבל מי שאינו אומן מה יכול לעשות ואפי' האומן עם כליו לא יוכל לעשות שום כלי אם אין לו טופה ר"ל עץ או אבן וכיוצא בו וממנו יעשה הכלי אבל כיון שהאב מסר לבן אוצרות מלאות כל טוב הגדיל לעשות עמו. ומשל נרתק של רפואות עולה על כלם כפי ההבדל הנודע בין שמירת הבריאות לחזרתה כשתוסר כי רפואות החולים אחר היות נפסד תוך הגוף הוא ענין יותר קשה וגם על זה הגדיל כח הבן, והמונה כוללת בכל המשלים האלה כי בכל עת שכל מעשינו יהיו לשם נגדל כחנו להמציא פלאים ושנוי הטבע להסיר מעלינו את הרעה ולמצוא הטובה בשמירת בריאותינו וגם בחזרתה כשתסור אבל לפעמים ר"ל בנפלאות שעשה השי"ת בתלמים עמנו לא היו כנו ומעשים קדומים מחייבים הנפלאות רק השי"ת עשה כן מעצמו להודיע את גבורתו למען ספר שמו בכל הארץ וגם לקיים ברית אבות כאשר יורו הפסוקים על כל זה ואין צורך לזכרם :

תהלים לג הַיוֹצר יחד לבם ונומר אמר רבי לוי היוצר יחד לבם מבין אל כל מעשיהם אמר ר"א כנודע שבעולם מה נוח ליוצר הזה לעשות מאה קנקנים או להסתכל בהן לא להסתכל בהן. א"ר ברכיה יוצרן רוצה שיהיה לבם יחד אליו. א"ר אבין מי שהוא יחיד בעולמו מבין את כל מעשיהם כתיב מרשית השנה ועד אחרית שנה מרשית כתיב מדוי ליה ברישא ויהב ליה אחרית טבא בסיפא:

ארבעה משלים האלה אינם חולקין זה על זה וכן יורה נאמנו אי"ד אלעזר אי"ד נרכיה א"ר אבין ולא ר' אלעזר אמר זה דרך פשוט בתלמוד אי"כ מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וכולם מודים בדי דרושים אמוראי האחד רמז ר' לוי לידיעתו יתברך הקודמת ודברי ושני אידועים לא יביא שום רעה ושנוי בידיעתו כי הוא אחד פשוט וזה רמז נאמרו שיוצר יחד לבם והלשון כבר הבין רמז על ידיעתו הקודמת. ור' אלעזר הוסיף לרמוז להשגחתו יתברך הפרטית על כל אחד ואחד מהם וזה הוא לפניו תכלית הבריאה והביא ראיה ממשל הקנקנים שאין כונת היוצר על עשייתם כנגד אלא השגחתו גם אחר עשייתם וכן אמר לא להסתכל בהם בשעת כלותה גודלו וזה היתה כונתו להסתכל בהם ולמכרם וליהנות מהם ותנתשל יוצא לענין ההסתכלות וההשגחה כנגד וכונתו יתברך להטיב ולהועיל לכל בריותיו וזה רמז המבין אל כל מעשיהם. ורבי ברכיה הוסיף ענין אחר שרצונו יתברך שיהיו כלנו כאיש אחד כמו שהוא אחד ולפי לשון יחד נאמר על יעוריו שרוצה שיהיה יחד. ורבי אבין פי' לשון יחד על הקב"ה שהוא יחיד וזה אינו כנגד על פי' ר' לוי : ערכים

כתיב. ר"ל שהוא לשון רש וקלא שמשפיל ומגביה את עצמו בהשגחה זאת פי' מדוי בריש' שמשפיל ומגביע את עצמו וזה יזכה לאחרית טוב בסוף השנה וזה רמוז בלשון הכתוב ועד אחרית שנה :

פרק אין מכירין

סא תָּנֵי רבי שמעון בן יוחאי הרקיע של מים והכוכבים של אש ודרין זה עם זה ואינן מזיקן זה לזה ההי"ד עושה שלום במרומיו (איוב כה) אמר רבי בון המלאך עצמו חציו אש וחציו מים ואית ביה חמש אפין (דסיים תרשיש וברק ולפיד ונחושת ומים דהמון הייט שגוון יש לו המון מים רבים יפ"מ) וגויהו כתרשיש ופניו במראה ברק ועיניו כלפידי אש וזרועותיו ומרגלותיו כעין נחשת קלל וקול דבריו כקול המון:

להבין כונת מאמר זה הייתי צריך ללימוד מפי החכם מקובל מפה אל פה עד רשב"י וכיון שזה נעדר ממני כפי זמננו לא ידעתי בו עלומה עד יבא מורה צדק בין כך ובין כך שהוקשי בפסוק עושה שלום במרומיו אהחזיו ולא הרכנו. ומה שלמדתי ממנו נראין כלל שאם היה אמת ואומנת שכל שנויי העולם השפל הזה הם ומושפעים תחת השרים עליונים וגבוהים נאמת יפי תלא שאת עומדים קיימים במעמד ואין ביניהם קנאה ולא שנאה ולא תחרות ומחלוקת כלל כי הקב"ה עושה שלום במרומיו ובלבד הכל לשמחו לתיומו קיים נאמנתו יפי כי צדיק ורשע הוא כאשר שמן במענה הקודם ולאמר הכל יעות משפט תגר אם צריך תשלו לו כמו שוכחתי במאמר כ'. ולפי דרך זה אמר עתה בסוף של שבעותיו המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו וכל כונתו לומר לאיוב שיסתלק מעמו תאלו התלונות וקושיות כי הדרך ישכון אור לכל יעוד אמת שיאמר כי הצדיק ואני הרשע כי ידעתי נאמת ונאמנה שקיום בי עולמות אלהי בהשגחתו וידיעתו יתברך ואין אנו מספיקין להקיף איכותם כי אלא ראינו שהדברים היותר הפכיים אשלנו כלם נעשים מאתו יתעלה באותלמות מלאכיו נבראי כח עושי דברו ואין ביניהם שום מחלוקת ולזה הזכיר שני דברים כוללים עניני העולם והם הויה והפסד כי המופל הוא מתגבר על ענין אחד ונעצור זה יש פחד גדול ממנו למשועבד תחתיו ובכל עניני העולם נמלאים אלו. ואני ההפכיים והכל משפט עליהם ממדודים והקנים עושה שלום בין הגרלים אשלינו ההפכיים זה לזה ואנחנו לא נדע איככה ואיככה ועל זאת המונת סיבב כל המענה קלר הכתוב והוא גם אים רבי בון שמלאך אחד אם אין הדברים כפשוטן רק לדמיון שהמלאכים משפיעים על ההפכיים נאמרו יחד ואין ביניהם שום שטי והשתהפכות :

פרק ראוהו בית דין

סב תָּנֵי כשם רבי נחמיה היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה (משלי לא) דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר אמר רב יהודה זנח ישראל טוב אויב ירדפו (הושע ח) ואין טוב אלא תורה ההי"ד כי לקח טוב (משלי ד) אויב ירדפו זה עשו דכתיב יען אמר האויב עליכם האח (יחזקאל לו) ונומר. וכן יצחק אמר הקול קול יעקב (בראשית כז) כל זמן שקול יעקב נמוך ידי עשו שולטות בו וכל זמן שיעקב מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו שולטות בו:

דברי תורה עניים וכו' מצריכים להביא ראיה רבות ממקומות אחרים מתמורה עליהם : זנ"ח ירדפו לישראל מפני מאנם טוב וסמעתי פעם לא בפסוק זה שכתי ירדפו אינו רומז לישראל אלא למלה טוב ותבניא תיה מוכיח לישראל ומתריעם עליהם על רוע בחירתם להיות בוכחים התורה שהיא הטוב והוי"ב יהיה ירדף אחר הסבה שהיא להשיגה והם משליכים אותה אחרי גיום :

כל זמן שקול יעקב נמוך. היתה בזה דרבי נפי אמורי ירושלמי לשמור את פי חכם או מכעים שנימים וכן רבים ונפרע למי שזה לכם סוכל

האכל בפישתא דפורא מה שזה נגדר ממני כפי סנפי והיות נוסף על זה צבנת זקנתי ונפי תאמר זה שימעתי מפי חכם בקי שהוא מוכר ברלה בודדם כי מינת הקול חסר ויין ופירושו מלמון קולא כלומר כאשר הקול קול יעקב מאין מרנים בתפלה לפניו יתהלך אז ידי עשו שולטות. וזה פי' סלה נקבתי בגיר אם יפכים עיין ומלאתי שים מלוף בגמון וזה נכתו:

אמר רבי ברכיה בשעה שיעקב מרנה בקולו ידי עשו שולטות דכתיב וילונו כל העדה ויבא עמלק. ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו שולטות וכן אמר בלעם לאומות שנתכנסו כלם אליו ואמרו לו תאמר שאנו יכולין לחזות לאומה זו א"ל לכו והזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהם ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולם אין אתם יכולין להזדווג להם שכך הבטיחם אביהם הקול קול יעקב בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו ואם לאו הידים ידי עשו יכולים לכם ע"כ. ולפי זה צריך לפרשו כיון שהקול הוא קולו של יעקב ר"ל על דברי עצמו לצעוק ולהתלונן כנגד הקב"ה כמו וילונו כל העדה אז ויבא עמלק אבל בשעה שמצפצף בקולו ר"ל מצפצף בדברי תורה או בתפלה אז אין הידים וכו':

מסכת תענית פרק ראשון

סג **חד** בר נש דהוי חטי בלישניה אתא לגבי רבי יוחנן ושלחיה לגבי רבי חנינא א"ל זיל תהי לך ולעי
משלי בְּאורייתא °מרפא לשון עץ חיים אמר ר"ח בספרו של
ישעיה כא רים מצאו כתוב °משא דומה משא דומה משעיר מפני
שעיר אר"ש בן לקיש אלי מאיכן נזדווג לי משעיר א"ר
יהושע בן לוי אם יאמר לך אדם היכן הוא אלהיך אמור
שם לו בכרך גדול שברומי ההד"ד °אלי קורא משעיר שומר
מה מלילה אמרו לישעיהו רבינו וכי מה יוצא לנו מתוך
הלילה הזה אמר להם המתינו עד שנשאל חזר אצלם
א"ל שומר מה מליל מה מלל שומר עולמים אמר להן
אמר שומר אתא בקר וגם לילה א"ל וגם ליל' אמר לון לא
כשאתם סבורין אלא בקר לצדיקים ולילה לרשעים א"ל
שם אימת אתא בעיי הוא בעי ההד"ד °אם תבעיון בעיו אמרו
ליה מאי בעיי בע' אמר לון תשובה שובו אתיו:

מפני שעיר. ומפני מעו הנקרא אים שעיר וגם שיגנ כחר שעיר וכאשר בלה הפים הרביעית שהוא אדם ועיר מלכות הים נראה לבני אדם כאילו הקב"ה בכבודו ובעצמו היה בתוכו להגדיל מעלתה: מה יוצא מתוך הלילה. ר"ל מה יוצא לנו מתוך הגלות הממשל כלילה ולא השיבם ישעיה מיד עד ששאל להקב"ה ואז חזרו לפניו וישאלו פעם אחרת שומר מה מליל. אז השיבם אמר שומר אתא בקר כמי לגאולה שזה לשאול ממנו ויאמרו וגם לילה כלומר אולי יבא גלות אחר הגאולה כמו שהיה בגלות הרים ובגל אז השיבם לא כשאתם סבורים נפירוש לילה וכו' חזרו לשאול אימת אתא מתי יבא ואמת השיבם בעיי הוא בעי כלומר שאלות הוא שואל תכם חזרו לשאול מה שאלות שואל. השיב להם הוא שתעשו תשובה ממעשיכם ותבאו לפניו זהו פירוש שובו אתיו. (כתב יי"א מה יוצא לנו מתוך הלילה פי' מה ננע בגלות אלא טוב שינתלנו כי ממשינו נשאר מיני תוכחות ולא יצילנו בגלות ושיחה התשובה אתא בקר וגם לילה כי לזכות לגאולה העכומים ראוי ללקום בגלות ולזה שהוא בקר הבא אמר הלילה ועוד שעיי זה יבחן בין צדיק לרשע ולזה אמר אתא בקר לצדיקים כי ועוד שעיי הגלות יזכו העכו"ם זכותם בעוה"ז ולזה אמר בקר לישראל וגם לילה לעכו"ם אמרו לו וגם לילה עד שהולך לומר לא כמו שאתם סבורין ל"ע דלמא מעיקרא כי קאמר להו אתא בקר וגם לילה הבינו פי' הדברים ויש לומר דמיתורא השומר מה מליל דרים לא דחפי"ג דפי' מה מליל מה מילל שומר עולמים כמו מלל לאברהם לא טוב להתפלם דמליל כתיב שהוא כמו מלילה ולהכי קאמר שר"ל שאמר שהשיב לשאלתם הראשונה אתא בקר וגם לילה חזרו לומר מה מלילה לפי שחשבו שמפי אתא בקר וגם לילה שאף שתבא הישועה עדיין יהיה שמה לילה או יבואו עוד בגלות ולפיכך שמכתב מקתי אתא בקר אם אין עניין לשם תנהו ענין

לגאר תשובת אתא בקר ומ"מ דפשו בו ב"כ מה מילל שומר עולמים הכתיב סתם ומדשני למכתב מה מליל ולא כתב מלילה עכ"ל):

פרק סדר תעניות כיצד

סד **כתיב** °יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה חתן מחדרו
יואל ב זה ארון. וכלה מחופתה זו תורה. ר"א יצא
חתן מחדרו זה נשיא וכלה מחופתה זה אב ב"ד. רבי
חלבו אמר לרבי יוחן נשיאה פיק עמן וצערך עביד א"ר
יוסי הדא אמרי אילין תעניתא דאנן עבדין לית אינון
ויקרא ד תעניתא למה דלית עמן נשיא. כתוב אחד אומר °את
פני פרוכת הקדש וכתוב א' אומר את פני הפרוכת רבי
חמא בשם רבי אבהו ורבנין חד אמר חטא הנשיא
הגדולה במקומה חטא הצבור אין הגדולה במקומה
וחרנא אמר לפי שחטאו הלמד והמלמד לפיכך יצאו
שם להוץ ויתפרסמו על שם °והוציא את כל הפר אל מחוץ
למחנה תני חזקיה רמז כל מקום שיש משיח יש ארון
אין משיח אין ארון:

°**יצא** חתן מחדרו וגומר פסוק הוא ביואל גבי קדשו צום קראו עצרה וגו' יצא חתן וכאן בירושלמי בפרק סדר תעניות שמזכיר דיני תעניות נגזר על גזרה שלא תבא דרשו שפסוק זה שבתעניות הללו יוציאים התיבה ארון ושית ונשיא ואב ב"ד על כן היה אומר ר' שלנו לנשיא לא עמנו והלמד שתמשכר עמנו יעשה שתפלתנו תהיה מקובלת:

כתוב אחד אומר את פני הפרכת הקדש גבי ויקרא אם הכהן המשיח יחטא לא שיקריב קרבן ויזה מן הדם את פני פרוכת הקודש כנה לו שם קודש לפי שחטא הכהן המשיח שהוא כגשיא כי אע"פ שהוא נשיא וחטא נשארה הגדולה במקומה כיון שהצבור לא חטאו ולכן בפרשת ואם כל עדת ישראל ישגו לא אמר אלא והזה את פני הפרוכת ולא הזכיר קדש שכיון שחטאו הצבור אין הגדולה במקומה וכביכול שנתחללה קדושת הפרוכת זה דרש אחד מהחולקים בזה. וחרנא אמר ר"ל והאחד אמר לפי שחטאו הלמד שהם הצבור והתלמוד שהוא הנשיא לפיכך יצאו לחוץ ויתפרסמו מעשיהם הרעים תמיד והתלמידים ופסוק והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה בודאי נרמז כן אבל לדרשת הפרוכת ושלא הזכיר הקדש אין שום רמז לזה וכיון שלשון התלמוד וחרנא אמר ירצה שבניהם באו לדרוש טעם למה שלא אמר פרוכת הקודש גבי כל עדת ישראל ישגו וי"ל שהלמד הוא זה בודאי הפרוכת הנזכר בשניהם הוא אחד שלא היה אחד פנימי ואחד חיצון אלא כיון שלא קרא לו שם קדש בחטא נגזר זה יורה שחטאו שנתפשו כאילו אין הפרוכת במקום הקודש אלא שמוציאין אותה לחוץ כדי שיהיו מפורסמים מעשיהם הרעים ופסוק והוציא את כל הפר הענין מגולה וקרוב זה למה שכתב רש"י בפירוש התורה משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מיעוטה סרחה פמליא שלו קיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו קיימת אף כשחטאו כהן משיח עדיין קדושת המקום במקדש על המקדש ומשחטאו כולם אומר נסתלקה הקדושה ע"כ הפלכתי קצת על מאמר זה יען היותו ענין נאה להזהיר את העם בתעניות נגזר תמי הזקן היורד לפני התיבה ובייחוד כשמוציאין תיקי הכנסת להתפלל ברחובה של עיר או בבית הקברות:

סה **אמר** ר"ש לקיש כתיב °ואד יעלה מן הארץ עלה
בראשית ב שבר מלמטה הגשמים יורדים. א"ר ברכיה
דברים לב °יערוף במטר לקחי כפפו ערפן לתשובה מיד הגשמים
יורדים ר"א עבד תלת עשרי תעניות ולא נחת מטרא
ולבסוף אתא גובאי על ואמר קמיהון אחינו חמן מה
מיכה ז אנו עבדין לא דא דנביא מקנתר לן °על הרע כפים
להטיב מרעים זה לוה בכפיהם ומבקשים טובה. והשר
שואל הוא לוקח השחד. והשופט בשלום שלם לי
ואשלם לך. והגדול דובר הוות נפשו הוא ויעבתוה
עבדונה

עברונה עביה עברונה קליעה רתובין מאן פיסק לה טובם כחדק טבא דכהן באילין חדק ישר ממסוכה ישר דכהון כאילין סוביא יום מצפיך פקודתך באה יום שצפינו לרווחה כא עלינו נבאי עתה תהיה מבוכתם כד אינון בכיין או כייבין ובכון וגחת מטרא:

ריש לקיש הוליה לבון אד מפשוטו ופירשו תלמון קרוב יום פירס כדי להזכיר לפם שיסברו לנס ונזה ירדו הגשמים וכן יעליף מלשון ערוף. וכן עשה רי להגזר אחרי שהתענם י"ג תעניות ולא די שלא נענו גשמים אלא שבא ארבה או כבנם ודרש לפניהם אחינו ראו מה אנחנו עושים הלא זה דבר הגניא תיכה שמקנתר כנגדו שאומר על הרע כפים כי אם מרעים זה כזה נכפיהם אותם ואין מנקשים אותה וזה פירוש להיפיע: הסר פוחל השחד תבעל הריב. ואם קרה מקרה שמי שהוא שופט הוא נתנ דין בדבר פלוני ויבא לדין לפני שופט אחר אומר לו עשה לגוני בדין זה הנה לפניך ואני אעשה לפניך כשתבא לפני: ויעבתוה הרכיב נסיבה זאת כי שותפים אחד עלמון עוני מעשאות כמנות הסגלם שתים. השני מלמון עבות לשון קלימה כמו חבל עבותי מסכסה יפרים מהודקין זו על זו: מאן פיסק לה מי יחתוך חבל עב וחזק כזה. ועוד הלים עוד סנעם הוא דומה למלא החדקים איפוטים בלעיו וכן היסר שנעם דומה למסוכה פרוץ: יום מצפיך כאשר צפינו לרווחה בא עלינו פקודתנו שבא הפלגה: עתה תהיה מבוכתם יפי רלון שעתה תהיה מבוכתם בלשון בכי פיבכו על המפתחים בלב נשבר ונדכה ואולי ישמע ה' את התפלה כי שערי דמעה לא ננעלו למי שגלים מקירות הלב: או אם כיינין ר"ל פיסיו עתה מתחרטים ומוצנים על המפתחים וכאשר שמעו דבריו המוניים נשבר לבם נקרעם וישאו קולם ויבכו וירד מטר לרוב:

סו **אמר** ריש לקיש תשובה של רמאות עשו אנשי נינוה מה עשו רב הונא אמר העמידו עגלים מבפנים ואמותם מבחוץ והוו אלין געין מן הכא ואלין מן הכא אמרין אי לית את מרחם עלן ליתנן מרחמין עליהון הה"ד °מה נאנחה בהמה נבוכו עדרי בקר וגו': °ויקראו אל אלהים בחזקה מהו בחזקה אמר ריש לקיש חצופא נצחה לבישא כל שכן לטובתו של עולם °ומן החמס אשר בכפיהם אמר רבי יוחנן מה שהיה בכף ידיהם החזירו ומה שהיה בשידה תיבה ומגדל לא החזירו:

והוו אלין געיין וכו'. הילדים היו טעקים לינק מאמותיהן. והאמות היו טעקים להניק שיותר משהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. אמרו לפני הקב"ה אי לית את מרחם כלומר הן כלנו עינינו תלויות לך לבנך ואלו עיניהם תלויות אלינו ואם כמותנו אם היו אתה לא תרחם עלינו גם אנחנו אינו מרחמים עליהם: חצופה נצחה כמו. שאז"ל במ"א חוצפה אפילו כלפי שמיא מהניא וכן אמר כאן חוצפה נוצחת ר"ל אם חוצפה נוצחת לבישה לאסה כשרה וכל שכן לטובתו של עולם שרצוי שהשי"ת ישגיח עלינו למען רחמיו אם לא למעננו ואעפ"י שלא היתה תשובתם שלימה שלא החזירו החמס הנכסה:

סז °וקרעו לבבכם ואל בגדיכם אמר ריב"ל אם קרעתם לבבכם בתשובה אין אתם קורעין בגדיכם על בניכם ועל בנותיכם כי חנון ורחום הוא וגומר. רבי שמואל בר נחמני אומר ארך אף אין כתיב כאן אלא ארך אפים מאריך רוחו על הצדיקים ומאריך רוחו על הרשעים רבי אחא אמר ארך אפים מאריך רוחו עד שלא יגבה התחיל לגבות מאריך רוחו וגובה אמר רבי לוי מהו ארך אפים מרחיק רגז משל למלך שהיו לו בי לגיונות קשין אמר המלך אם דרים הם עמי במדינה עכשיו בני מדינה מכעיסין אותי ומיד הם עומדין עליהם ומכים אותם אלא הריני משלחם לדרך רחוקה שאם יכעיסוני בני המדינה עד שאני משלח אחריהם בני המדינה מפייסין אותי ואני מקבל פיוסם כך אמר הקב"ה אף וחמה בי מלאכי חבלה הם אם דרים עמי כאן עכשיו ישראל מכעיסין אותי והם עומדים עליהם ומכלים אותם אלא הריני משלחן לדרך רחוקה שאם יכעיסו אותי ישראל עד שאני משלח אחריהם הם באים ועושין תשובה ואני מקבל תשובתן מה טעם °באים מארץ מרחק מקצה השמים ה' וכלי זעמו וגומר אמר ר' יצחק ולא עוד אלא שנועל בפניהם מה טעם °פתח ה' אוצרו ויוצא את כלי זעמו עד דו פתח עד דו טריך רחמוי קריבין. תני בשם ר"מ °כי הנה ה' יוצא ממקומו יוצא לו ממדה למדה יוצא לו ממדת הדין ובא לו למדת רחמים על ישראל. אמר רב כל תענית שאינה נעשית כתקנה עליה הכתוב אומר °נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה:

מרחיק רגז שמשלח האף והרוגז למרחוק. עד שילוח כי רב ביניהם חרון. וכל זה עיין המדרש ז"ל דנראה תורה בלשון בני אדם כי הוא יתברך נבדל מכל אף והתפעליות כאלה ומה שנאמר לפעמים ויחר אף ה' הוא כדי ליסר פושעי רשעה והם מעצמם יתעוררו לשוב בתשובה שאין דבר רע יורד מלמעלה כי מה שירחא לנו שהוא רע הוא מבחן אל הטוב ולהמשיך המשל אמר רבי יצחק שנועל בפניהם כלומר שהם רחוקים מתחומיו יתברך והרי הם נעולים ומוסגרים מלפניו כי לא יחפוץ בהשחתת עולם וכאשר יצא שהכרח ליסר עוברי עבירה כמעט שהוא פותח המקום אשר הם נעולים שם כדי שיצאו ופירש מה טעם הוא שהשאל מלין מלמעלה בפסוק לומר כן ולא שהשאל טעם למליאות הענין אותם ופתח זה על לשון פתח כאילו היה סגור באופן שלא יזיק. עד דו פתח כלומר עד שיעבור זמן מה לפתוח האוצר ולפתחו בין כך ובין כך יגנבו רחמיו יתברך והם הם יתעוררו מעצמם לשוב ולשון עד דו טריך פירשו שכך אני לא ידעתי אם הגבר מודבת והלחוי לגמר עד זה טריך: (פי' פיינ גורס עד דו טריך והוא מלשון טורח גלי. ולי"נ שהגירסא טריד והוא לשון טרידה והגלת סגר אחריו פי' טריד במרים ועיין בפנק סדר):

סח **כתיב** °לא איש אל ויכזב אמר רבי שמואל אמר הקב"ה לעשו טובה לא איש אל ויכזב לעשות רעה הוא אמר ולא יעשה. ורבנין אמרי לא איש הוא שעושה דבריו של אל כאלו כזבים °למה ה' יחרה אפך בעמך. ובן אדם ויתנחם לא כן עמרם הוא שעשה לאל שיתנחם שנאמר °וינחם ה' על הרעה. אמר רבי אבהו אם יאמר לך אדם אל אני מכזב. בן אדם שסופו לתהות בו שאני עולה לשמים ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה:

פשוטו של מקרא מדבר שהיה אומר בלעם לבלק שאין בו כח לקלל את ישראל שכיון שנברכם שאל לא יכזב ולא יתנחם כמו האדם ולחזק זה אמר ההוא אמר ולא יעשה בלשון תימה. והני תנאים בעלי האגדות הוא מצאו פירושים אחרים להיות דבר פסוק כן ואין צריך לבלעם להודיעו. ועוד שהוא מיותר ההוא אמר עד סוף הפסוק. ולכן פירש כל אחד מהם פירוש מיוחד. והתנחומא פרשת אלה ממשי הוכירו זה האגדה בלשון יותר מבואר והוא זה כשאומר לאברהם טובה אף על פי שהחטיא פיינ אינו חוזר בו לא איש אל ויכזב לטובה וכשהוא אומר לרעה הוא שנאמר ההוא אמר ולא יעשה. לטובה אמר לאברהם וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ושוב כה יהיה זרעך ועשה דכתיב הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים. אמ"ל ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ארבע מאות שנה ולא עבדום אלא רד"ו. אי לישראל כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם ואחר כך ומפר והוריתי ללא עמי עמי אתה ואמר ההוא אמר ולא יעשה אמר לאברהם כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל ולא חזר בו שנאמר כי אתם באים אל הארץ וגו'. ורבנן פירשו דהכי קאמר יש הפסק בין תיבה איש לתיבת אל ואלם לא איש נחשבת עם אל ויכזב אלא עם תיבה אים המסומכה לה ובוונת

ספסוק

הפסוק לפי שבלעם הפיג בנבואה מה שכתוב לנו בתורה שהיה בין הקדוש
ברוך הוא למשה כשעשו ישראל העגל שאמר הקב"ה ויחר אפי בהם ואכלם
ובעבור תפלת משה וינחם ה' על הרעה והודיע זה בלעם לבלק שם
אים והוא בן עמרם שבתפלתו ויבא האל ויתנחם על הרעה אשר דבר.
ולפי זה נפרש מלת לא בלשון תמיה כלומר וכי לא עשה איש אל שיכזב
וכן וכן אדם שהוא בן עמרם עשה לאל שיתנחם וסוף הפסוק אינו
במשמע אלא כלומר נשא ההוא אמר ולא עשה בשביל תפלת
משה וכדי ליישב מלת לא בניחותא באה לבי בפירוש ששמעתי מפי חכם
קרוב אלי והוא פירוש לא לדעת רבנן החולקים שאמרי תפלת משה אחר כו
האל עדנות והכלם אבל לא כתב"ו בעבור זה שהאיש משה עשה לאל
שיכזב וגם לא בן אדם שהוא בן עמרם משה עשה לו שיתנחם אלא
בהלשונות כאשר הוא האל אמר להרע להם היתה כוונתו שלא לעשות כן
ואמר דבר גזרה קשה עליהם היתה כוונתו שלא יקיימנה והכוונה לבלעם
להודיע זה לבלק להתגדל ממנו שלא יוכל לקלל את ישראל כי האל אינו
חפץ בקללתם אפילו כשגוזר להרע להם אינו מקיים דברו ופירוש ר' תנחום
אינו מפורש כל כך בירושלמי זה כמו בתנחומא ולזה כתבתיו פה לפי
שנפש בלעם הרשע שמתיר בנבוכדנצר ואירם לתמעות את האנשים ולומר
שהמה אל התחיל נוות לא איש אל ויכזב לא הים שנבשה אלוה ואם אומר
שהוא אלוה הוא מכזב ועתיד להתנחם אומר דבר ואינו יוכל לעשות
שנאמר ההוא אמר ולא יעשה ודבר דבור ולא יוכל לקיים דבריו שהוא בן
אדם עתיד למות לכך נאמר לא איש אל וגו' עכ"ל. ורצוני לומר מה שנרמז
בענין בלעם זה ושהודיעהו לבלק ומה ענין זה לכאן ולאותות שמחאת
הודעת ממשך גם כן כוונת שאר הפירושים שידע בלק שאין כח במוס
לגרום לאויבה ולא תהיה מתנתם הרעה כי כוונתו יתברך
לעשות טובה עמהם וכן יעשה תמיד:

ספ **ארבע** כתות נעשו אבותינו על הים אחת אומרת נפול לים ואחת אומרת נחזור למצרים ואחת אומרת נעשה עמהם מלחמה ואחת אומרת נצווח כנגדם. זו
שמות י״ד שאומרת נפול לים. אמר להם משה °התיצבו וראו את
שם ישועת ה'. זו שאומרת נחזור למצרים אמר להם °כי אשר ראיתם את מצרים ונומר. זו שאומרת נעשה
שם עמהם מלחמה אמר להם °ה' ילחם לכם. זו שאומרת
שם נצווח כנגדם אמר להם משה °ואתם תחרישון:

הברה ישנו הפסוקים תניא לרבותינו ז"ל נדרשת זאת וכדי שלא יהיה
בהם לשון מיותר שהרי כפי הנגלה התיבנו הוא מיותר שלא
היה לו לומר אלא אל תיראו היום תראו את ישועת ה' כי הוא
ילחם לכם וגם ואתם תחרישון הוא ענין גלוי לכך להזהירם שיחרישו
ולתקן זה דרשו שהיו ישראל נחלקים לארבע חילוק אחד צדיקים ורשעים
צדיקים שבהם היו מצדיקים עליהם את הדין ולא היו הם המתרעמים
על משה ואומרים המבלי אין קברים שלא היו מודים שהם חייבים מיתה
בעונם ועונותיהם והלא טוב שיפילו עצמם לתוך הים ולא ימותו ביד
אויביהם וכבר ראינו באחים בעלי מלחמה שעשו כן לכן אמר משה לכת
זאת אל תתיראו מן המצרים ואתיצבו וראו את ישועת ה' כת הרשעים
היו חוטאים שכל המעשים האלו עשאם משה ומגלגו להלוך עליהם ולזה
הניחם ממצרים ולבסוף לא ידע לגמור מחשבתו לכן היו אומרים נחזור
למצרים וכנגדם היתה תשובה נכונה כי אשר ראיתם את מצרים לא תוסיפו
לראותם באחרו להם אתם שמתים במצרים דעו כי לא תראו לעולם אחר
היום הזה לא מצרים ולא ארץ מצרים והחילוק הזה לדעתי מפני הרמב"ן
בפירושו זאת שבתב קרוב לזה יעויין שם עוד היה בהם חלוק שני אנשים
בעלי זרוע ותמידי מלחמה וגם בעלי החלוק הזה נחלקין לב' כת מהם
היו גבורים אשר זה דרכם להתגבר על הקמים כנגדם בלי ארוכות אם
לימות ואם ליחיה. וכת אחרת בתחבולות עושים מלחמה ע"י התנועת
קולות מראים עצמם מגבורים אבל הם פקחים נזהרים מלקרב אל המלחמה
בחפזון אולי יהרגוהו ואות כוונת הכת הראשונה ונלחם כנגדם לא על
הנוחה בלבד אלא שישמיעו קולות כדרך המקרבים למלחמה וכנגדם לזה
דברי משה ואתם תחרישון והלא ראיתי בימי חרפי דרשנים האומרים
פעמים בפסוקים האלה ואין בהם ערבות כל כך כמו במדרש זה:

ע ר"ש לקיש בשם רבי ינאי אמר שיתף הקב"ה שמו בישראל משל למלך שהיה° לו מפתח של פלטרין קטנה אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא היא אבודה אלא הריני קובע שלשלת. שאם אבדה תהא שלשלת מונחת עליה כך אמר הקדוש ברוך הוא אם אני מניח את ישראל כמות שהן הן נבלעין באומות העולם אלא הריני משתף את שמי הגדול בהם. מה
יהושע ז טעם °וישמעו הכנעני וכל יושבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו ונומר ומה תעשה לשמך הגדול שהוא משותף בנו ויאמר ה' אל יהושע קום לך ההוא דאדכרתא קם לך. רבי ינאי אמר כל שאינו כשר כיהושע שאם יפול על פניו לא יאמרו לו קום לך אל יפול ובלבד יחיד על הצבור:

להבין מאמר זה בשלמות הייתי חפץ שיהיה בידי מסכת תענית ירושלמי
בספר שלם כי אין עתה בידי אלא ספר נקודות כמו שכתבתי
והוא דבר יקר אצלי הבנת המשל וגם ענין שיתף הקב"ה שמו בישראל ויהיה
יותר קל אם כדי האנכי אמר האיש שלא נגאלה ונראותי סוף האומר
וגם פסוקי יהושע שהזכיר בו זה יורה שהוכר לענין ההכנעה בתפלה
הראויה לעשות בתענית של צרה שלא תבא רק קשר לענין זה ללמוד
מתוך סוקה לישראל וליהושע במלחמות העי שנאמר שם ויקרע יהושע
שמלותיו ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה' הוא וזקני ישראל ויעלו עפר
על ראשם ויאמר יהושע אהה ה' ונומר ומה תעשה לשמך הגדול ולפרש
פסוק זה בא ר"ש לקיש ולגבר שלא פירש לנו בדרש שיתוף הקב"ה שמו
בישראל מהו השיתוף הזה עוד יקשה אצלי הבנת פרטי המשל אם היות
המוחל מה יועיל השלשלת לשמו הגדול עדיין אנו צריכין לידע מהות
הפלטרין והמפתח כדי שנליהם יגלה שתוף שמו יתברך שהוא דומה לשלשלת
המפתח. וע"ד הפשט הבנתי בפירוש זה כי הדברים וכל אחד מהם הוא
אות ואמונה ואמנם הכוונה מלת קטנה שכפי דעתי אינו מוסב למלת
דמתיך ליה שהוא הפלטרין. אלא למען של מעלה והוא המפתח לומר
שהמפתח היה קטנה והיא במשלת להומה ישראל שהיא קטנה בין פי
אומות מלכות כל מין האנשים שבעולם הנקרא פלטרין והומה ישראל
היא מפתח שומרת את עולם כולו שאמר המשורר הללו את ה' כל גוים
שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו פי' כי בעבור חסדו יתברך יבא
להם שפע ומזונות העולם ואיכות יגאלות עלינו ותשבורינו. ותחלים רבים
יקיימו זה ואין להאריך פה בזכירתם. ורואה למה שאמרתי שהאומה
ישראל נקראת קטנה שהיא בדומות ומפתח עתים הכתות במתן תורה אם
שמוע תשמעו וגומר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וזה דומה למפתח השומר כל הארץ שוכל
כגר. ועוד ראיה מפורשת מפסוק לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם
ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים ונומר עד שיים אל האותן
שימר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו. והכוונה בכלל שכל העולם
נברא בשביל ישראל שומרי מצותיו ופי' שיתוף שמו יתברך הדומה לשלשלת
המפתח ראוי לומר שרומז ענין הקבלה וכן במדרש שהקב"ה שיתף את
שמו עם בני ישראל ע"ד חז"ל עדות ביהוסף שמו וכן בפסוק ויקרא
לו אל אלהי ישראל. ובמדרש שוחר טוב ראיתי שהקב"ה קרא ליעקב
ישראל כדי לשתף שם אל בתוך שם בניו. ויחזו נקראים בכלל ישראל
שאם לא תמצא זה היה די לקראו בשם ישורון או שם אחר המורה על
השררה וע"ד הפשט אומר כדי שיתיישב פסוק יהושע ומה תעשה לשמך
הגדול שיהיה פירושו כדרך פי' הרמב"ן והרא"ש בפסוק ולמה אל אברהם
וגו' ושמי ה' לא נודעתי להם. ובכלל טעמה שגדול כח שם בן ד' אותיות
לעשות נסים גלוים כנגד הטבע כמו נסים י' מכות שהביא על מצרים
וקריעת ים סוף וכן עשה עמנו בירדן ובמלחמות ל"א מלכים שהיו ישראל
נוצחים כנגד הטבע בעבור זה אמר יהושע כשקרע בגדיו במלחמה העי
ומה תעשה לשמך הגדול וכפי הענין הראשון יש להקשות כנגד יהושע
והזקנים מדוע קרעו בגדיהם ויעלו עפר על ראשם בעבור שמתו מהם
ל"ו איש במלחמת העי והלא כך היא המלחמה שפעם אחת מתים יחידים
מהם ואח"כ אפשר שיהיו נוצחים ולא מנוצחים וכ"ש לדעת רז"ל האומרים
שלא מת אלא אחד שהיה שקול כמו ל"ו שהם רוב הסנהדרין והאמונה
לזה מבוארת מה שאמר יהושע בי אדני מה אומר אחרי אשר הפך ישראל
עורף לפני אויביו וישמעו הכנעני וגו' ונסבו עלינו וגו' ומה תעשה לשמך
הגדול הכוונה בזה לומר לפניו יתברך כי מה שעברו את הירדן לכנוס
כל

כל הארץ לא היה על סוף שבדרך מלחמה כנגד יכבשוה רק בדרך מאמר כתב הטונה כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף ובשומע וימס לבבינו וגו' ועוד הוסיפו להתריע את ידיהו לא נחיל ולא נכה רק בדרך פלא ע"י תקפות ותפול חומת העיר תחתיה שלא בדרך מנע כמו שיחייב שמו הגדול והארי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו יאמרו הכנעני ותגידיו שמלחמתינו הן הנה בדרך טבעיים ונסבו עלינו והכריתו את שמינו מן הארץ שהם יותר מורגלים ומופלגים בה ומה תעשה לשמך הגדול השחייב גליתן מלחמותינו כנגד הטבע וכל ענין סכללי הזה רלוי לקריעת בגדים ועפר על ראשם ולא מטעם הרינת ליו אים הגד עליהם כנגד וכן אמר בסוף המזמור זה ויאמר ה' אל יהושע קום לך הטוה דאדכרשה כלומר שמי הגדול שהוכרת הוא אומר לך שתקום והלך כי חטא חטא ישראל ואף ע"פ שהמפיל בדרך מלחמה יהיו נכרתים כלם מהרה מושה והעיר תסרף באש ע"י שמו הגדול. ונמה שהארכתי בפי' פסוקים הללו יתוחים בהאוהל עומדי בדרך פשט אותי על הגנת המחמה משל שגלת התפתח עם הנמשל בשתוף שמו הגדול יתברך ועדיין לא נתקררה דעתי לגזרי נפילים המאמר כי הנס עומד לנגדי ספק אינו גדול והוא שראוי לחוש אין לא בא שום זכר מענין תורתינו הקדושה במשל הנכבד הזה. ולתקן זה השבתי פירוש אחר במשל והוא כ"כ ענין תורני ואמתי לקיים מה שייעדתי משל הפלטרין הוא עם ישראל. והמפתח קטנה סותרת הפלטרין היא התורה ומצותיה שהיא סותם ומייסרת את ישראל בענין דיעות אמיתיות במדות מעמידות כמין תנועי בכלל ובפרט. ואחר כל זה ראוי שתנוח הפלטלת הקופות ושותם המפתח והוא בתוף שמו הגדול יתברך לעשות נסים ונפלאות לאבותינו ולנו כי כאשר ראינו בעינינו ובאזנינו שמענו נסים ונפלאות כנגד הטבע לא פסים אבדה ממנו המפתח והלא ראינו על רוב שננו כי נחלו של גזירה האל והגזמהר כן רגים עתה עם הארץ הנכנסו בלגם שים פירת לחם ולענה כבד האומנת אמיתית יען וביען שאינם רואין נסים ונפלאות כבימי אבותינו הראשונים ולא ידעו ולא יבינו מנקיים העמדתנו בין שבעים אומות והיותינו שבעים בלחם לאכול ובגד ללבוש עם קולר המנחינו ועולמה כחנו הם נפלאות גדולות כקריעת ים סוף ונסים נסתרים אפילו כפי דעתם ולפנין נמשל בתוף שמו הגדול אין חלוק בין ב' הפירושים ולפנם הנילתי מחבנתי לפרש תפירוש הב' בתמשל הפלטרים והמפתח שכיל שים בו ב' יתרונות מן הפי' הראשון הא' שנזכר בו ענין תורתינו כמו שאמרתי הב' שלהה בעיני דוחק גדול שכל עם האמונים הראשונים והאחרונים יהיו כמשלים כמפתח קטנה שיורת כל הבנינים והלא יש להם. מגליות קיים הגד עלגם והוא הסבת תשלומות האמיתי הם בגוף ונפש כל שבעים אומות הם בעניך ישראל כקליפות מוגלי תפרי ישים עם שידים הנה אמת נכון כל אחד ותמבינים במכי תי בני הפירושים והגודל יגרול לעצמו אי זה מהם יכשר בעיניו להיות פי' אמיתת לשון שמאמר הם ישמח בענין הני בדרך אבינתאת וכפי ומעלת המושח אשר הנפשו בו פיתח ענין תעניות על נרה שלא תנא על הגבור ינא לנו תועלת גדול מהאלידות בזה להבין לנו ישראל בתפלת התעניות ולהשרים בלבם כי בהכנעת לאריה ושמירת התורה ואמתיה האלך יעננו ביום קראנו ויעשה נסים ונפלאות עמנו:

עא **כתיב** °וישאבו מים וישפכו לפני ה' וכי מים שפכו אלא ששפכו את לבם במים. ויאמרו שם חטאנו לה' א"ר שמואל לבש שמואל חלוקן של ישרא' אמר לפניו רבון העולמים כלום אתה דן את האדם אלא על שלא אומר לפניך חטאתי וכתיב °הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי ואלו אומרים לפניך חטאנו כתיב °ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו וגומר ואליהו מקריב בשעת איסור הבמות אמר רבי שמלאי דכורא אל וכברך עשיתי כדבורך עשיתי °ענני ה' ענני ענני בזכותי ענני בזכות תלמידי:

שפיכות הלב יורה שלא ידעתו אחד נפש ואחד גלב ונתפלת התענים יוסדו על עונם ויאמרו חטאנו לה' כי הם ולבם שוים. וזה רמזו בשפיכות לב כמים שכמו שהמים אינן יכולין להתעכב במקום אחד זולתי בתנועה הכרחית ועוד נכון האמרית בשפכים אותם לנקם תקיים שמנעי כן ראוי שלא יעכב הלב בתוכו ממחשבתו הרעה ויאלמנה לחון לשחודות עליהם באמת וכזה ישאר בו לבב זך ונקי כפי שענו האחרוני

שהתעניות הוא נמשל להסרת האגליות מקודם לכן היה אמנם ושכחם שמתוהו אלות ענינים עולמים וע"י התעניות יוכרו חטאו אותם התפוקות נפסקות ויהיה לבנו נשפך ונשא כפים אל אל בשמים ואולי שולח כוחת רבי ישמעאל באומרו לבש שמואל חלוקן של ישראל לגומה שמודים שמי שלא יאודו מן השפה ולחוץ ולב נלתי שאר ולכן לבש חלוקן ר"ל חטאנו התחתון היותר קרוב ללב כאילו נוקח לבם בידו והוא והם כולם אומרים חטאנו לה' בלב נשבר ונדכה. והפי' אמתי שר"ג בגבינה שלוקן של ישראל לומר שכיון שמואל היה צדיק גמור בלי שום חטא אי"ד יוכיח סקר מפיו נאמר חטאנו אפי' ע"י שתוף עמהם לכן הולך נעשה שמוי מה בגלותו נאספים בגדיו המהוריו רילנם בגדים אחרים אשר הם לתמים בגדים צואים ובלו כאחד יאמרו שטאנו לה'. ענני בזכות תלמידי מענין שמואל סכתב למעלה לומדנו התועלת גדול המגיע לתלמידים מאד מאד שמואל לפני לכל ישראל להתפלל ולאמר חטאנו (והיית כתב ונ"ל דלגימה חלוק דלך משל כלומר שהגע דינן וכאילו היה במקומן שינקמו דינך מזה ולאמר לפניו הרי אני כבני ישראל שלגן שאני מנקם דינך) ותמכין זה סומך לנו לתרדו נ"כ שלומות התלמידים תועיל לרב מאד אליא התפלל בענני בזכות תלמידי שהיו נתכרים אחריו ומסכלים עצמם מיללם אחאב ואיזבל

פרק סדר תעניות אלו

א"ר זעירא מה יעשו גדולי הדור ואין הצבור נדון אלא על אחר רובו שכן מצינו שאלמלא אמרו ישראל בהר הכרמל °ה' הוא האלהים לא ירדה אש מן השמים ושרפה את הקרבנות א"ר יעקב בר אידי מה יעשו גדולי הדור ואין העולם נדון אלא אחר רובו שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל כמנודים לא היה הדבור מתיחד עם משה הה"ד °ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וגו' וידבר ה' אלי לאמר:

זכות ותוכת הרבים הם גדולי הענין ואפי' מגדולי הדור יעשו מה שלומם שלמים הם נדרים לשלמות הכלל כמו שהוכיחו מאליהו ור' יעקב בר אידי הוסיף להביא ראייה שבלמוד ממנו שאי"ל לומר שיגלה השלמות תלוי בזכות הרבים אלא גם הרחקת הטוב והסיי מהרחק מגדולי הדור השלמים בתכלית כמשה ואהרן בעון הרבים ואין ראוי שמתיחד שכל ל"ח שנה לא בזה שום בנועה למשה שהיו צורך השפעה יציאתו לשאול מלפני השי"ת וגם הוא יתברך ש"ה לנו לגזי מה כי לא המתיד פניו ממנו כל ל"ח שנה אלא שלא היה הדבור מתייחד עמו בהאמחנה ובסבר פנים וכל זה בעון הרבים שגרם:

אמר רבי אבהו כתיב °בקראי ענני בצר הרחבת לי אמר דוד לפני הקב"ה כל צרה שהייתי נכנס בתוכה (לא) היית מרחיבה לי נכנסתי לצרתה של בת שבע נתת לי את שלמה. לצרה של ישראל נתת לי את בית המקדש הה"ד °זה הוא בית ה' האלהים וזה מזבח לעולה לישראל. במדרש וכו'. רבי יוחנן ור"ל רבי יוחנן אמר אם סדרת תפלה לא יהו לך צרי עין מלמעלה אלא הכל יהו מאמצין כחך שנאמר °היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח ר"ל אמר אם סדרת תפלה לא תהא מצר פיך אלא °הרחב פיך ואמלאהו. (במדרש תהלים במזמור בקראי ענני בני דברים היה מצטער דוד עליהם והרחיב לו הקב"ה אחד על בית המקדש וכה"א °זכור ה' לדוד את כל ענותו והרחיב לו הקדוש ב"ה ומצא את המקום שנאמר °ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלהים. ואחד על אשת אוריה החתי שהיו ישראל מליזין אחריו ואומרים אפשר ששבה את הכבשה והרג את הרועה והפיל את ישראל בחרב יש לו תשועה והרחיב לו הקדוש ב"ה ואמר לו °גם ה' העביר חטאתך לא תמות

שלישית

שלשית שהיו ישראל אומרים מה דוד סבור שדמלכות נשתל מבת שבע הרחוב לו הקדוש ב״ה שנאמר °הנה בן נולד לך וגו׳ כי שלמה יהיה שמו וכי כל הבנים אין נולדים ומהו נולד לך לרפואתך מן חטייא דילך על ידי מי על ידי נתן הנביא שנאמ׳ °וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה:

זה המדרש מקושר עם מאמר רבי אבהו וזה הפיי מדינה לו מחיה מליל ממנו והיה לו הרמנה כמו עניני גמרא: הקיר זה הוא בית הי פסוק סוף נדים כמקנה גוק אזונה: אם מדרת תפלה שתהיה מורת צפי המתפלל רעיין נדקדוק האמן תמדור המנין ולהפדיל בנמו של ומקום קודם שלתו הכל יהיו מתרגמין כחך כל תלתי תפלה שעליהם נאמר וכל גבא השדים עומדים עליו מימינו ומשמאלו. לא תהא תלד פיק סיאמין המתפלל בגודל יכלתו יתברך לתת לכל שואל די מחסורו:

עד א״ר ברכיה פעמים שהגשמים יורדים בזכות אדם אחד בזכות שדה אחת בזכות עשב אי ושלשתן בפסוק אחד הם °שאלו מה׳ מטר וגו׳ ומטר גשם יתן להם לאיש עשב בשדה לאיש ולא לאנשים לעשב ולא לעשבים לשדה ולא לשדות. א״ר יוסי בר בון בזכות ג׳ דברים הגשמים יורדים בזכות הארץ ובזכות החסד ובזכות היסורין ושלשתן בפסוק אחד °אם לשבט אם לארצו אם לחסד ימצאהו:

בשדה ונפסק אין נחס זכות מלד פלתם אבל הזכות נאמר נערך אל נעל השדה ונפל העשב. ונגמרא שלנו בתענית כתיב המאמר זה כסגנון אחר ושם פירשו רש״י פירוש נאה יעויין שם פי׳ לי: ובזכות היסורין. וזה פירוש אם נשנם ליסר את האדם בשבט:

פרק בשלשה פרקים

עה רבי מנא אמר בין במ״ד בט׳ לחדש הובקעה העיר בין כמ״ד בי״ז בתמוז מיום שהובקעה העיר ועד יום שחרב הבית כ״א יום א״ר אלעזר הדא סימנא °מקל שקד אני רואה מה הלוז הזה משהוציא את נצו ועד שהוא גומר פירותיו כ״א יום כך משהובקעה העיר עד שחרב הבית כ״א יום. מאן דאמר באחד באב חרב הבית בט׳ לחדש הובקעה העיר ומאן דאמר בט׳ באב חרב הבית בי״ז בתמוז הובקעה העיר. אמר רבי יוחנן אלף פרחי כהונה ברחו ונתחבבו לתוך קלתותים של בית המקדש וכולן נשרפו מיד ולא נשתייר אלא יהושע בן יהוצדק ההיד °אוד מוצל מאש:

יש מחלוקת בין החכמים ביום חורבן הבית והבקעת העיר ע״י נבוכדנצר י״א שהובקעה העיר בט׳ בתמוז וי״א בי״ז בו ובין לדברי זה ובין לדברי זה מיום הבקעת העיר ועד יום החורבן מנהו כ״א יום סימן לדבר מקל שקד. לכן לדברי האומר בט׳ לחדש הובקעה העיר הכרח לומר שבא׳ לאב נחרב הבית ולדברי האומר בי״ז בתמוז הובקעה העיר נחרב הבית בט׳ב ומכין יהושע בן יהוצדק בתלמוד שלנו במסכת סנהדרין אמרו עליו אחר שהשליכו אותו נבוכדנצר עם אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה והם נשרפו ונמלט הוא לבדו יעיש:

מסכת מגילה פרק א

ע רבי יוחנן ור״ל חד אמר נביאים וכתובים עתידים ליבטל וה׳ חומשי תורה אין עתידין ליבטל מה טעם °קול גדול ולא יסף ר״ל אמר אף מגילת אסתר והלכות אין עתידין ליבטל נאמר להלן ולא יסף ונאמר כאן וזכרם לא יסוף מזרעם. והלכות שנאמר °הליכות עולם לו כתיב °ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ר״א ור׳ יוחנן חד אמר שהיו מדברים בע׳ לשון וחרינא אמר שהיו מדברים בלשון יחידו של עולם לשון הקדש:

הרשב״א נשאל על מה שאמרו במדרש משלי נפסוק שנאמר שנתה סכל המועדים בטלים וימי הפורים אינם בטלים שנאמר וזכרם לא יסוף מזרעם איך אפשר שתתבטל אות א׳ מן התורה והשיב ז״ל דברים נוספים עוד באגדה זו והוא שאמרו שם אף יוה״כ אינו בטל לעולם שנא׳ והיתה זאת לכם לחקת עולם וא״כ זה קשה יותר גם בפסח כתיב חקת עולם שנא׳ והיה היום הזה וגו׳ חקת עולם וכתיב ושמרתם את היום הזה וגו׳ ע״כ כ״ל פירושו שכל המועדים לא הנסים עליהם שלא יגרום הגאולה בעולם לשמוח בהן מן הזמנים כמו שכתוב שבת פי בנין מועד ופסח אבל בימי הפורים התפלה הכתובה לא יעברו מתוך היהודים חכמים לא יסוף מזרעם שלא יעברו ולא יסוף ענינם הנמשך ולא אזהרה וכן יוה״כ והיתה זאת לכם הנבואה שתהיה לחקת עולם שהיום יכפר ואפילו לא ישתדלו ודעת רבי כאן כדעתו בתלמוד דאמר יוה״כ מכפר בין על שבים בין על שאינם שבים אבל חקת עולם האמור בפסח אזהרה ולא הנבואה דכתיב חקת עולם תחוגהו ע״כ לשון התשובה:

אנטונינוס אמר לרבי מוכלני את מלויתן לעלמא עז דאתי א״ל אין א״ל מן אימר פסחא לא אוכלתני ומלויתן לעלמא דאתי מיכלתני א״ל ומה נעביד לך באימר פסחא כתיב °וכל ערל לא יאכל בו כיון דשמע כן אזל ונזר נרמיה אתא לגבי רבי אמר ליה המית נזרית א״ל בדידי לא אסתכלית מן יומוי ובדידך אסתכלית ולמה נקרא שמו רבינו הקדוש שלא הביט במילתו מימיו. הדא אמר דאתגייר אנטונינוס ומילהון דרבנן אמרין דאתגייר אנטונינוס דמר חזקיה ורבי אבהו אמרין אם באים גרי צדק לעתיד לבא אנטונינוס יבא בראש כולם:

יש להפליא על דברי רבי מילתא מהם היות יותר קלה אכילת סעודת לויתן מאכילת הפסח. ואפשר לומר שגודל מעלת אותה סעודה יחייב כן וקרוב הדבר לומר שאינה אכילה גופנית אלא שכנו אומה נשם אכילה. ועוד כי נעת הסעודה ההיא אלף אלך לו עניו ולאנשיו כי כוס אחרת עמו ונעבור זה ערלת בשר אין נה מום כלל נעת ההיא אבל אכילת הפסח שהיא אכילה גופנית ממש חייב לקיים בה מצוה כל ערל לא יאכל בו. ונפי תמיהתה כי שם מבר ענין לויתן אכתוב שם פירושי המפרשים ונפרש פי׳ הרמב״ם ושם יתנן זה יותר:

מסכת חגיגה פרק א

עה א״ר יהושע ב״ל מנין שכל המקיים מצות ראיה כאילו מקבל פני שכינה מן הבא °שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה׳ אלהיך. עני וידו רחבה קורא אני עליו °איש כמתנת ידו. עשיר וידו מעוטה קורא אני עליו °כברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך:

המוסיף על המזג יוסיף יחרון לכן העני שמתן יותר מהראוי לו כפי ויכולתו מושכו לאוי לקבלו מידו כיון שמדינו לנו לאת יותר מן הראוי הייג מתנת ידו אבל העשיר שקופץ ידו ואינו נותן כפי הראוי נערך אל דברי תורתו אין לקרות עליו איש כמתנת ידו אלא כברכת ה׳ אשר נתן לך ונותנין אותו לתת כפי הברכה אשר ברכו ה׳:

רבי

עס רבי יונה נשיאה שלח לרבי חייא ולרבי יוסי ולרבי אמי למיעבד בהלין קרייתא דארעא דישראל אתקנא להו סופרין ומתניין עלון לחד אתר ולא אשכחון תמן לא סופרין ולא מתנין אמר להון אייתון לן נטורי קרתא אזלו ואייתון לן סנטורי קרתא אמרו להו אלין אינון נטורי קרתא לית אינון אלא חרובי קרתא אמרין לון ואדין אינון נטורי קרתא א"ל ספרייא ומתנייא ההד"ד אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו רב הונא אמר מצינו שוותר הקב"ה על עבודה זרה ועל גילוי עריות ועל שפיכת דמים ועל מאסם בתורה לא ויתר להם מה טעם ויאמר ה' על עזבם את תורתי. על עבודה זרה וג"ע וש"ד לא נאמר אלא על עזבם את תורתי:

סופרים כגר פירשתי סלשון סופרים כלל הנקילין במלאכת הסופרים ועוד ומעלה שנית שהם נגונים יודעים לתת טעמי הפירושים לכל א' מני הלקים ואת מלשון תנין סמוכים טעמי המיוג והספוק וכל יודעי ספר לריכין ללומד לכתוב ולחתום שמותם לכתוב קימנין ולאשי פרקים: סנטרי שומרים ושופטים. ואידין אינון שאלו לחכמים אם כן שאלה שלכו שמנו עליו לשומרים אהם אומרים שהם מחריבי העיר מי הם השומרים השיבו להם שהם הסופרים והשונים: עבודת כוכבים ג"ע ש"ד לא נאמר. שהרי גלותו זמן סירמיה אחר נגולה ע' שיו פתלים עי עבירות אלו:

פרק אין דורשין

פרב אמר תאלמנה שפתי שקר יתחרשן יתפרכן ישתתקן יתחרשן במה דתימ' ויאמר ה' אליו מי ישם פה וגומר. יתפרכן בד"א והנה אנחנו מאלמים אלומים. ישתתקן כמשמעו הדוברות על צדיק צדיקו של עולם עתק דברים שהעתיק מבריותיו. בגאוה ובוז זה שמתגאה לומר אני דורש במעשה בראשית סבור שהוא כמתנאה אינו אלא במתבזה. א"ר יוסי המתכבד בקלון חברו אין לו חלק לעה"ב המתכבד בכבוד חי העולמים לא כ"ש מה כתיב בתריה מה רב טובך אשר צפנת ליראיך אל יהי לו במה רב טובך א"ר לוי כבוד אלהים הסתר דבר עד שלא נברא העולם. וכבוד מלכים חקור דבר משנברא העולם:

ואינו אלא כמתנאה טעמו ואלו מתק ספתים יוסיף לקח ודברי פי חכם חן כי אם היות פסם המקרא באמלו נגאות ונח סכין כנגד המתכבדים נגאות עצמם ומבזים את סכנגדם דעת על דולג והזיפים וכיולא בהם המדברים כנגד דוד הצדיק דברים מגונים בזדון גאותם והיו מבזים אותו כי לא היו מאמינים שהיה המשיח מ' פירשו חז"ל פי' יותר לא ועתק כלומר מוגברים עתק נגאות רבה. וכפי האמת זאת הגאוה מחסב להם לבדוק גדול ונקלין מתמיד ומרפת לנופת על אמר שהו גבמיים פיהם ולעבור על מאמרם ז"ל במופלא ממך אל תדרוש וכו'. המתכבד בכבוד חי העולמים אמר לפרש לפון כבוד שהוא בדרך כעי קלון או נפרש המתכבד בהיותו מדבר בדרוש שהוא כבוד חי העולמים שלא לצרך כי גדולי כבודו הוא שלא נשאל מה היה קודם שנברא העולם ואמר פינם דבי לוי כבוד אלהים הסתר דבר שלא לדבר במה שהיה קודם שנברא העולם. וכבוד מלכים חקור דבר לדרוש ולחקור בדברים שהיו אחר שנברא העולם:

פא א"ר אבהו בבי' אותיות נבראו העולם הזה והעולם הבא שנאמ' כי ביה ה' צור עולמים ואין אנו יודעים אי זה מהם נברא בה"א ואיזה מהם ביו"ד אלא ממה דכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה"א בראם הוי אומר העוה"ז נברא בה"א והעוה"ב ביו"ד מה ה"א חסר מלמטה רמז לכל באי עולם שהם יורדין לשאול מה ה"א יש לה נקודה אחת מלמעלה רמז לאחר שהם יורדים הם עתידים לעלות שנאמר ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל מה ה"א ה"ד פתוחה מכל צדדיה כך יש פתח לכל בעלי תשובה מה היו"ד כפופה כך כל באי עולם עתידי' לכפוף ונהפכו כל פנים לירקון (פנים הצדיקים מהודלין מפני הדין) וכיון שראה דוד כן התחיל מקלס בבי' אותיות הללו יה הללו אל בקדשו כל הנשמה תהלל יה:

בה"א נראה כלומר בלי שום יגיעה כמו דבור אות ה"א האומר מבלא וגם עוה"ב עם היותו גדול כמלך לא ימשיך להשיי לבריאתו רק באות יותר קטנה מכל האותיות. שהיא היו"ד אבל במעלה היא רבה וגדולה להיות סוף כל המנין שכל המנויינים הם כלים י'. וכיון שראה דוד וכו' אפיס שדוד ראה זה העולם נברא בה"א והעוה"ב אינו נודע רק בעיון ובאמונה הקדים היו"ד בקלוסו להשי"ת ואמר יה ולא הי' כי ההפש הנכונה לעוה"ב ומאמר הזה אומר דיבורי בסודות עמוקים ומפני נעלמים כי ידעתי פליאה דעת ממני:

פב ארבעה נכנסו לפרדס וכו' (וכתוב בסוף) אחר הצ"ין וקצץ בנטיעות ומנו אחר זה אלישע בן אבויה אמרו עליו שהיה הורג רבי תורה דכד הוה חמי תלמיד משבח באורייתא הוה קטיל ליה ולא עוד אלא כד הוה עליל לבי ועדא והוה חמין טלייא יהבין קומי ספרא אמר מאן אילין יתבין ועבדין הבא אומנייא דדין בנייי אומניא דדין נגרייי אומניא דדין צייד ביון דהוון אילין שמעין כן הוו שבקין אזלין לון עליו הכתוב אומר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך וגומר וחבל את מעשה ידיך שחבלה את מעשה ידיו של אותו האיש. אף בשעת הגזרה היו מטענין לו מטולין בשבת והוו מתכוונין מטעון הרי חד מטול משום שנים שעשו מלאכה וכו' אמר אטעינון יחידיין והוין מתכוונין מפרק בכרמלית משום שלא להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים וכו':

כד הוה עליל וכו'. כשהיה נכנס לבית הועד כגון בית המדרש או בית הכנסת או בי"ד והיה רואה נערים יושבין לפני החכם הנקרא סופר היה אומר למה יושבים אלה בכאן הלא פות להם שילמדו להיות אומני בנין או אומני צבוע או אומני רקמה. תרגום מעשה רוקם עובד צייר כשהיו שומעין כך היו פורשין את עצמן מהתורה: אף בשעת הגזרה וכו'. היתה כונתו רעה להחטיא את אחרים וכשהיה רואה לאנשי ישראל שהיו אונסין אותם בעת הגזרה שיוליכו משא ביום השבת היו מתכוונין להנצל מחלול שבת לכן היו מוליכים קורה או משוי גדול כי אנשים ביחד ולא יהיה היחיד לבדו עושה מלאכה אי שכשי שבורה כי שעשו מלאכה אי אינם חייבים והוא הרשע היה יודע הדין ומכוין להחטיאם והיה מצוה לאנשים שיטעינו לכל יחיד לבדו ועוד שנית היו מכוונין לפרק המשוי בכרמלית שאין בו איסור אלא מדרבנן והיה אומר לאנשים איך יפקידו מחשבת היהודי הטובה וילכו להביא המשא דרך רשות היחיד לרשות הרבים ולא יפסקו בעברם בכרמלית או המלאכה אחרת להחטיאם: ולא מצאתי כתוב עוד בספר ובתוספות כתבו בגמרא שלנו בשם הירושלמי קצת מה שכתוב למעלה ועוד יש בו תוספות וטוב לכתבם במקום הזה והם כמאמר כל מקום שיש בלשון הגמרא. שלנו אחורי הפרגוד יש לנו ומאחורי בית קדשי הקדשים. שוב פעם שאל אחר את ר"מ כשהיה הולך אחריו בי"ד וכו' ניכך את כל אשר לאיוב למשנה אמר ליה שכפל לו ממונו והוא הסיג סדרי עקיבא דרים לית נזכות מטום

אבות ומעשים טובים שהיה בידו מלאכתו ומייתי עוד שם סוג אחרים
דבר מלאכתו ודריש ליה ר"ית לאדם שאוליד בנים גילדתו ומתו ונאקמתו
הוליד ונתקיימו ופי' ר"ע רבך לא כן דרב אלא סוף אחרית דבר שהוא
טוב מלאכתו וכן היה סמעסה. אבויה אביו היה מגדולי ירושלים וביום
בנא למוהלו קרא לכל גדולי ירושלים והושיבן בבית אחד ולר"א ור' יהושע
במקום אחד מן דאכלון ושתון שרון מטפחין ומרקדין ואמרי. עד אילין
עסקין בדידהו נעסוק בדידן ישבו ונתעסקו בדברי תורה ירדה אש מן
השמים והקיפה אותם אמר לון אבויה לְמה באתם לשרוף ביתי א"ל חס
אלא יושבין היינו וחוזרין דברי תורה מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים
והיו הדברים שמחים כנתינתם מסיני לא גאם ניתנה אמר הואיל וכן
כחה של תורה אם יתקיים הבן הזה לתורה אני מפרישו ולפי שלא היה
כוונתו לשמים לפיכך לא נתקיימה בו ע"כ בתוספות ולאי בגמר
שאנו"ה ספר לבנו מעשה זה ונבונה זאת היה נבון בעיניו פי' ר"ע
בפסוק טוב אחרית דבר מראשיתו והביר נאלמו כי כאשר לא היה ראשית
כוונת אביו ללמדו תורה לשמה לא עלה בידו אחרית טוב ר"ע למיין בזה
שכפי הגדלות טבת אבויה היתה רצויה. נראותו האם הגדול הגמטא לבי
האבטים שנראה לו כאילו אש יורד מן השמים שנכנס ואינם נשרפין
והאמין כי' שנים לאם כן זכות תלמוד בסתרי תורה והלא סוג שישים
על לבו ללמד את בנו תורה כדי שיזכה למעלה זו ותתחזק קושיא זאת
כשנזכור מאמרם ז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה
ובי' וכ"ש ששוגת אבויה היתה תמימה חופה לסוגה לשמה שהיא האמונה
נגמים ואת שהאמנתי כי הדבר של לבי נהיתר ספק זה כי אמת דר"ע
שכל הים ישראל הוא גדול המעלה בהיותו תחילן שהנם שכבר אתו
בעולם הנואל ושולתו לגביו על שלומד תורה ומקיים מצותיה וגם בכל
זה אין דאוי שכוונתו הראשונה בלמדו התורה תהיה נתדלגם את שהוא
קודם התכלית בתאמרו תכליתו תאמרין הוא כדי לזכות למוב הצפון וגם
על הטוב מדומם בעולם הזה ולהגעם תכלית התשוב הזה אני מוסק
בתורה לא ב' שיה דרך ישרה שיבור לו האדם רק שיאמר אני עוסק
בתורה אגד שלמה לגד רז"ל לפי שהגינו שבמעים בזו עליה בין שיעסק
לשי' תכלית אמר או לא ואת פי' תורה לשמה כלומר שהתורה עצמה
שיש תכלית תלמוד וכי ישאלך השואל מדוע אתה לומד תורה תהיה תשובתך
נכונה שהיא היא התכלית אחרון בלמודה כדי להבינה ולידע אמונה כי
כן טה לבו כי ולמדתם אותם ואין ספק שיעסק בזה להבאיר אחריו
ערכת ולאתה בנועם ה' אתנם כל מגמת פני שבר ה' בתלמוד התורה
אינו אלא במגור ידיעתה והגנתה על השלמות וכל מכוין לכונה אחרת
נקרא לומד שלא לשמה. וכבר כתוב בספר זה מה שכתבו התוספות בפי'
שלא לשמה דתרי שלא לשמה הוו אלי דאמרינן לעולם יעסוק אפילו
שלא לשמה ומי היינו בגי שלומד כדי שיקרא רבי או שיכבדוהו ואתי
דאמרי' שהעוסק בתורה שלא לשמה נעשה לו סם המות היינו מי שלומד
לקנטר כן כתוב בברכות סימן כ"ה. ובתענית סימן י"ג וגם בפסחים סימן
כ'. ועכשו התשובה למה שהעירותי בכוונת אלישע ואביו. השכל יחייב שכאשר
סיפר אבויה לבנו מעשה שהיה לשהכניסו לברית הוא גם הוא הלך לדרך
אביו ללמוד תורה בעבור הכבוד וגם להראות הגדול ואת הכוונה בסבת
שילמדו להיות אחד מהרבא שנכנסו ושקדו ודמו להבין בסתרי תורה
שהיה לו לקיים מצות החכם ומקום גדולים אל תעמוד ואין מלאו לבו
לנסות כדי עקיבא שהיה חכם חסיד עליון מוסר נפשו ונופו על קיום
המצות ואפילו דברי סופרים כמבואר למעלה בספר זה. גם בן עזאי היה
פרוש מגעוליו ואמר מה אעשה ונפשי חשקה בתורה בעבור זה הגין ומת
ר"ל שהכנים עלמו נעקידם נפלאה אחרי שהשגנה ימים ידועים ככתוב
בתוספות רבינו חפי' למעלה ולא נפתח לבו לדעת נפסד וימתם נחיי העוה"ז
והגיע זמנו להפטר מן העולם ובן זומא הציץ ונפגע שלא היה שלם בדעותיו
כמו שאמרו עדיין בן זומא מבחוץ ונפגע כמי שנשתבע וכו'. אבל אלישע בן
אבויה כבלם לעקידים עליונה בגאוה ובגדול לבב לאהבת הקבלה והכבוד לפי
שסיבת הקודה בלבו כונת אביו נמשך לו מזה בלבו ממחשבותיו ודעת נפסד
לו שאין ראוי שיהיה פועל אחד את הטוב ואת הרע אלא שיש שני רשויות
א' פועל הטוב ואחד הרע ולפי שהוא היה יודע מחשבות לבו תגעוליו בעבור
זה הזכיר לפנת פי' ר"ע על טוב אחרית דבר מראשיתו והכיר בעצמו
שכיון שלא היה ראשיתו לכונה טובה יהי אחריתו להפריד. עוד בתוספות
שראה ההוא עובדא בפרק קמא דקידושין באחד שאמר אביו לאחיו גרלות
וקיים מצותו ונטל את הגבים ושלח את האם כו' ורבי נתן אומר
כששיתה אמו מעוברת הממו עברה לפני ע"ז והריחה מאותו המין ואכלה
עוד שם כששלה אחר אומר לו לרבי מאיר רבך מגלים של בני מנקרתים

וא"ל עוד כך אמר לי הדרכה מתקבילנא א"ל והכתיב תמב אנוש עד
דכא ומאמר שובו בני אדם נכה אלישע ונפסל אמר רבי האיר דומה
שמתוך תשובה נפסל מן דקנגרים ירדה אש מן השמים ושרפה אותו אמרו
ליה לרבי מאיר שאם נקברא דרבך וקא פריש גלימיה עליה ואמר ליני
פה הלילה וגו'. ליני פה בעולם הזה שדומה ללילה והיה בבקר לעולם
הבא אם יגאלך טוב יגאל זה הקדוש ברוך הוא שנאמר טוב ה' לכל. ואם
לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי דהכי תנינן מלילין תיק הספר עם הספר
מלילין אלישע בזכות תורתו ע"כ בתוספות אית מיין תלדם יום ותגיד
עבור יותר הלא כתבתי בסיום המכתא זאת בגמרא שלנו שאמר דומה
לזה הסיום שבירושלמי מלילין אלישע בזכות תורתו. ותתאמר ההוא הברית
ואומר דורשני ורלאיתי לדרוש בכאן ויהיה טוב אחרית דבר מראשיתו וזה
נסתר. אמר רבי אלעזר תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהם
קל וחומר מסלמנדרא ומה סלמנדרא שתולדת אש היא הסך ממנה אין
אור שולטת בו תלמידי חכמים שגופן אש על אחת כמה וכמה אמר רבי
שמעון בן לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהן קל וחומר
ממזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב ועמד כמה שנים ולא שלטה בו
האור ופושעי ישראל שמלאין
מצות כרמון וכי לתקן מאמרים האלה דאיתי לשאול שאלם אחרי הגיעו
הנחה אחרת והוא שרבי אלעזר ורבי שמעון בן לקיש אינם חולקים זה
על זה על אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ואפשר שלא דאו זה את
זה אבל מסדר התלמוד קבל שניהם ויבאר כל ומאמר מהם לדעת אמת
ונכון. ועל זאת ההגמה נשאל שאלה ראשונה ואומר אם אמת הדבר
שפושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם אין צ"ל בתלמידי חכמים
זה הדבר עלמו דפשיטא ופשיטא דלא גרעי מפושעי ישראל אף על פי
שאינם פושעים בגופם כמו שכתבו בתוספות. שאלה ב' דאוי שנדע מהות
התלמידי חכמים הללו אם היו בעלי עבירות לתקרא פושעי ישראל או לאו
והשכל יחייב שהיו. בעלי עבירות שאם לא כן מי שבניסם לגיהנם אבל
ודאי היו בכלל פושעים ואם כן אין אור של גיהנם שולטת בהם מטעם
קל וחומר ממזבח הזהב ומה צורך לתת קל וחומר מיוחד מסלמנדרא.
שאלה ג' אלו ואלו שאינם נשרפים בגיהנם למה שבמיסם שם ולהשיג
תשובת נסים לשאלות האלו ראיתי להבדיל הבדל אמיתי בין ב' הנושאים
עם היות שניהם מושפעים בסבת כניסתם בגיהנם היתה למרק עונותיהם
אבל הם הנרגלים נוה שנתמכן אחר כניסתם שם שפושעי ישראל אינם
מתעכבים בגיהנם שאבריהם אינו זכות בריתו מוהר את עלמו לבא
ולהוליאם משם כיון שלא היו פושעים בגופם כדאיתא בפרק מושין פסין
סימן ז' עוברי בעמק הבכא אלו דמחייבי דינא דגיהנם הדא שעתא ואתי
אברהם ומקבל להו. והסיק וכו' וכן אליהו זה בתוספות במסכת ראש השנה
בפירוש פושעי ישראל ואוה שמה קלת שנכנסו וישבו בגיהנם היה בה די
לשרפם או למזקן שתק נדול ומפני היותם מלאים מצות כפלם
הרמון אין אור של גיהנם מולטת בהם שהמצות מעכבים כמו זהב לפני
סומנת ועם כל זה הוא לער גדול למרק עונם אבל התלמידים שהיו בעלי
עבירות נכנסים בגיהנם ומתעכבים שם יותר עד יתום מספר ואין אור
של גיהנם מולטת בהם ולא די שאינם מוקים מן האור ההוא ודאי די
מי לא עלת בהון שלא שנשארים מזוקים ומאורים מעונגים תכל
לגלגבים ומנטים שקנטו בעולם הזה מהתלהם נופניות כמו הנגד העבי
תלמד הסלמנדרא שאי אפשר לכנסו רק בתוך האש מן האש יצא והאש
תכנס אותו זה מלאתי כתוב בפיוטי סוכה בימי תורמי בספר התשקל
שמבוי סרג מסה דילאון מקובל אמרון שמבר ספרים רבים על דרך הקבלה
ונבאן בקשתיהו ולא מצאתיהו והעיד אני שכן ראיתי בספר ישן. ובאשר
יחובר זה עם מה שכתב הרמבן וכתבתיו למעלה במסכת מירובין
יתבררו ויתלבנו הדברים כי הם כנים אמתיים לדעת האלהיים שיש אש
דק לבך וללבן הכסים עם היותה דקה מן הדקה. ועל זה היה בוכה רבי
יוחנן בן זכאי בשעת פטירתו שהיה ירא שמא יוליכוהו בדרך גיהנם הזה
וכנגד בתמבי במקומו קולר דעתי נפי' ירואו ואם יאמר האומר א"כ גדול
לער היה השוסא מאותן פושעי ישראל כיון שמתעכב בגיהנם יותר מהם
תשובתו מבואר בדקדוק מה שאמרתי גמם הגדולים שהרי היה בכנס
בגיהנם לומר לו לפסר את נפשו מכל לכלוך כמו הבגדים שמכניסים אותם
לתוך יורה של מים רותחים ותונבים ותכין בהם פעמים רבות כדי
שיהיו אח"כ לבגים זכים וטהורים כן נפש היה הפושע אחרי לאתם וכן
האדם שהיה תמלד נקיה תבל פגע ואולה חכם וטהרה בזה תהיה עניניה
בכנת תורתו שלמה בחייו מה שאין כן בנפש הפושע התוכי שבכיבתו בגיהנם
אינה אלא לנער נפשו על מעלתו אשר חטא ודי לו בשלא תועיל ולא תזיק
לו האש ההיא בבנת המצות שעשה כמו זהב המובח שדי לו שהיה כמו

גדול להפסיק ולהפסיק בין האש ובין המזבח שלא ישרף אבל אין בו כח להציל כלל ואחרי לאת נפש הלוים ההמוני שהיה פושע והיינו נכנסת בריתו של אברהם אבינו תהיה נשארה בתחלת בפני עצמה במדרגה ומעלה שמלה כמה מעלות ומדרגות נפש חיה שהיה פושע. והנה אין תשובה נכונה לשואל ועמדתי על טעם יתגלה הלכות שרי הגבאי למד מקיו מפלמנדלא וכ"ל

למד ממנחת הזהב שכל אי מהם הוא דבר שלומד מעצמו. שהם לבי רבל כבודי כי הקדש הסם יתעלה לפני ענין זה בחתימת הסדר משתא סדרי נגלי וירושלמי והנהם מסכימים לענין דרוש אמוני והוא שהתורה מגינה לנומדים מדינה של גיהנם והוא היתה נמשה רבי מאיר כנגד נפש רבו כמתוב למעלה מגילין אלישע בזכות תורתו :

סליקא ירושלמי סדר מועד

חמש עשרה פרק ראשון יבמות

מסכת יבמות

א תניא איש אמו ואביו תיראו ונומר יכול אמר לו אביו
דף ו הישמא או שאמר לו אל תחזיר יכול ישמע לו
ויקרא יט ת"ל °איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני
ה' כולכם חייבין בכבודי תניא יכול יהא בנין בהמ"ק
דוחה שבת ת"ל °את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו
שם כולכם חייבין בכבודי תניא יכול יתיירא אדם מבית
המקדש ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו נאמר
שמירה בשבת ונאמרה מורא במקדש מה שמירה
האמורה בשבת לא משבת אתה מתירא אלא ממי
שהזהיר על השבת אף מורא האמורה במקדש לא ממקדש
אתה מתירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ואיזו היא
מורא מקדש לא יכנס אדם בהר הבית במקלו במנעלו
באפנדתו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה

מק"ו ואין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בהמ"ק קיים מנין ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמורה במקדש לעולם:

אמר לו אביו. לכהן: הישמא. בבית הקברות להביא אברם או מסיתם שעדת בחוץ ואמר לו אל תחזיר: יכול ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו. וילפינן לאו וטומאה ולאו דהשבת אבדה מלאו דשבת: נאמרה שמירה בשבת ומורא. במקדש. והקישן הכתוב בפסוק אחד: לא משבת אתה מתירא. דלא כתיב בה מורא: באפונדתו. ארנקי שאוזר במתניו: קפנדריא. לקצר הלוכו שלא להקיף ויכנס בפתח זה ויצא בשכנגדו ולא לשם עבודה אלא לעשות צרכיו: מק"ו. מפרש בפרק הרואה מכי אין גבא אל שער המלך בלבוש שק שאינו אלא קל לרוק שהוא נמאס לפני הקב"ה:

תוספות יכול יתיירא אדם מבית המקדש. כגי אביו לא הוצרך לומר כן דפשיטא שלא ישתחוה לו לשם אלהות אבל גבי מקדש איצטריך משום דהוי דבר שבקדושה אי"כ גבי אביו סייך שרלה שלא יבעיטו אבל במקדש אין יכול לטעות אלא בדוקק כמו שמפרש והולך :

מהרש"א *בגמרא דף י"ג כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה כו' כגון אלים אלימה כו'. אבו במות טלם שמות העיר וכן היה האדם גם בשאר שמות כמו הלה נפו ביתה בתוהל אהלה כגון וכדאמרינן במסעתין בחולה ולא נקט הכא אלא הני שהם שם העיר לפי שהם יותר פשוטים ומפורסמים לפרש כן וקאמר כל תיבה שצריכה כו' דהיינו כל

עין יעקב

כולכם חייבים בכבודי. ופירש"י ותוספות שלכי הי קדרים ומקשים ... [illegible]

כל תיבה שהשמות שהיא ודלי צריכה למ"ד בתחילתה במקום אל אבל שאר תיבות מלא ופעל לא יתכן בהם שלריכה למ"ד בתחלתה וגזה סמוך מה שהקשה מהר"ן בביאורו בשם הר"א המדקדק. ודע דבנ"ל פריך אחך דהכא והא כתיב ישובו רשעים לשאולה ומשני התם בדיוטא התחתונה שבשאול ועיין הפירוש ברא"ם ועוד נראה לפרש כוונת הגמ' על פי מה שאמרו בפרק הקומץ שה"א פתוחה מתחתיה רמז שכל הרוצה לצאת יצא וה"ק שה"א שבסוף מלה לשאולה הוא רמז שהיא פתוחה מתחתיה שגם ירדו הרשעים לדיוטא התחתונה שבשאול וכה"ג פרש"י בפרשת בראשית שהעולם הזה נברא בה' רמז שירדו למטה לשחת כה"א שסתומה מכל צד ופתוחה למטה לרדת שם עכ"ל וק"ל:

הר"ף מניח איש אמו ואביו תיראו יכול וכו'. וקשה היכי יליף למורא ולהגידה שהם עשה ולא תעשה שאין נוהג כרת משבת דהוי עשה ולא תעשה שיש נוהג כרת. ואימא דלעולם דמי כבוד אב ואם לבל דבר שאין בו כרת כיון שהקיש כבודם לכבוד המקום. וי"ל כיון דגשבת נמי איכא כמה מילי שאין בהם כרת כגון המחמר שהוא בלאו ולא תעשה כל מלאכה. אתם תשמרו והאי לאו ליכא כרת דלא עביד מעשה בגופיה תלי לן קרא דכתיב ואת שבתותי תשמרו דלא דמי ליה כיבוד אב אלמא דלא אלימא לן סמוכה דהוקש כבודם לכבוד המקום וכיוצא בזה תירצו התוספות. ואי לאו דסמכו מנא לן דלא דמי מצוה דכיבוד אפילו לאו כרידה וי"ל כיון דגלי לן קרא דלא אלימא לן סמוכה דהוקש כבודם לכבוד המקום דלידמי א"כ אפילו לאו גרידא לא דמי אבל עדיין יש להקשות מנ"ל למילף משבת דילמא שאני שבת דאמיר שמחלל שבת כעובד עבודה זרה והאי כתיב איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו שאינו דוחה כיבוד אב ואם את השבת אבל בשאר מילי לידחי להו כיבוד אב ואם שהוקש כבודם לכבוד המקום. וי"ל דיליף מדכתיב התם ואת שבתותי תשמרו אני ה' שהוא נותן טעם לשבתותי תשמרו שדוחה לכבוד אב ואם לפי שאני ה' שליט עליך ועל אביך ואמך ואביך חייבים בכבודי וכולכם מוזהרין על השבת וא"כ גם בכל המצות אינו דוחה אותם כיבוד אב ואם לפי שהוא והם מוזהרים במצות שהם כבוד ה' וזה אנלי מ"ש בברייתא כולכם חייבים בכבודי שהוא לומר שאתה ואביך חייבים בכבודי ואין לדחות כבודי שכולכם מוזהרים בו בשביל כיבוד אב: יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת וכו'. נראה דס"ד שידחה בנין בית המקדש את השבת משום דקי"ל דעבודה דוחה שבת כדכתיב במועדו ואפי' בשבת ויליף מקרא דאת שבתותי תשמרו וכו' וקשה דנשלמא גבי כיבוד אב אמרינן משום דכתיב ואת שבתותי תשמרו בתריה דאיש אמו ואביו תיראו שהוא לומר אע"פ שאמרתי לך והזהרתי על כיבוד אב מ"מ את שבתותי תשמרו שהשבת במקומו עומד שלא לחללו כי אני ה' שאתה ואביך חייבים בכבודי אבל הכא כתיב תחלה את שבתותי תשמרו והדר קאמר ואת מקדשי תיראו דמשמע אע"פ שהזהרתיך על שמירת שבת מ"מ ממקדשי תיראו יש ללמוד דדוחה שבת. ושמא יליף מהאי דכתיב אני ה' דיליף שכולכם חייבים בכבודי שהשבת אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וישבות ביום השביעי והוא כבוד ה' אבל עשיית המקדש הוא לרצון לבני ישראל בקרבנותיהם ואינו אות לעולם וכבוד ה' עדיף ונ"מ לפי שיש מנחת התמידין ומוספי שבת דכתיב במועדו ואפילו בשבת לכך סבירא שכתוב מקדשי תיראו אחר אזהרת שמירת שבת לרמוז שידחה התמיד את השבת ואומר אני למעט עשיית המקדש שאינו דוחה שבת: יכול ישתייראו אדם מבית המקדש וכו'. יש לדקדק מאי איכא בין יתיירא מהמקדש או יתיירא ממי שהזהיר על המקדש דבתרוייהו איזהו מורא לא יכנס אדם להר הבית לא במקלו ולא במנעלו וכו' וי"ל שאם המורא היתה מהמקדש לא היה לנו ליזהר זה אלא בזמן שבית המקדש קיים שיש ליראה מהמקדש אבל בזמן שאין בית קיים לא נשאר מורא מהמקדש אבל כיון שהמורא הוא ממי שהזהיר על המקדש הוא בין בזמן שבית קיים בין בזמן שאין בית קיים וכן נראה מהתירוץ השני של התוספות. אבל קשה למה הולך עוד לומר אין לי אלא בזמן שבי"ה קיים וכו' ת"ל ואת מקדשי תיראו עם שמירת שבת לעולם אף מורא המקדש לעולם והלא כבר למדנו זה מסיקם שמירת שבת שאינך מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת כך אי אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש וכיון שהמורא היא ממי שהזהיר על המקדש לא שאני לן בין המקדש קיים או אינו קיים כי מי שהזהיר עליו חי וקיים הוא וכ"ת דמכל מקום היה אפשר לומר שאע"פ שהמורא היא ממי שהזהיר על המקדש שמא לא הזהיר אלא בזמן שבי"ה קיים כמו שהזהיר על הר סיני כל זמן שהיתה שם שכינה גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא וכשנסתלקה משם השכינה כתיב המה יעלו בהר ולכן יליף מה שמירת שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם ת"ח למה איצטריך היקשא דמה שבת אינך מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת דכיון דילפינן דמורא מקדש לעולם תו ליכא למימר שהמורא הוא מהמקדש שהם אין המקדש נסתלקה המורא וע"כ אמרנו שהמורא היא ממי שהזהירנו על המקדש ולכך היא לעולם ואפשר לומר מתוך הדוחק דמעיקרא דריש להאי קרא הכי אבל למסקנא דדרשינן ליה מה שבת היא לעולם אף מורא היא לעולם ליכא למידרש הא דרשה דלעיל אמורא ממי שהזהירנו על המקדש. ועוד אפשר לומר דהאי היקשא דאי אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש בא ללמוד חיוב עשה על התפלה כמו שאם המורא היתה מן המקדש לא היה לנו אלא המקריב חולין בפנים במקדש שכתוב בו את מקדשי תיראו שלא להקריב בו חולין בפנים אבל קדשים חוץ למקדש לא למדנו ממורא בל מקדש וכיון שהמורא היא ממי שהזהיר על המקדש יש בכלל זה בין חולין בפנים בין קדשים בחוץ כי ממי שהזהיר על המקדש הוזהרנו שלא לשחוט קדשים בחוץ ולא להקריב חולין בפנים ומה שאמרו בברייתא ואיזהו מורא מקדש לא יכנס במקלו וכו'. נקט הדבר הפשוט יותר: לא תשנה אתה מתיירא. פירש"י דלא כתיב ביה מורא הבוכה לרבי דהא אמרינן נמשכת שבת המקדש את התולה לומר ישלא שבת לרחם ויש בכלל זה מורא השבת לזה פירש דלא כתיב ביה מורא ובתוספות יכול ישתייראו אדם מהמקדש נ"ל דברי התוספות דמשמע דיכול ישתייראו אדם מהמקדש הוא להשתחוות לו משום דהוי דבר של קדושה ואמר ת"ל את שבתותי וכו' דאי אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש ומה שכתב ואמר ואיזהו מורא של מקדש לא יכנס להר הבית וכו' הוא משום דהא נמי תלי' כשהייתו דורסים את מקדשי תיראו מהמקדש ותנם היינו דורסים להשתחות לו משום דהוי דבר שנקדשה והכתוב דרשינן ממי שהזהיר על המקדש אין לנו לדרוש מורא זה אלא שלא יכנס אדם להר הבית במקלו וכו' ועדיין קשה מאי לא מוקי ליה נמי מורא ממי שהזהיר על המקדש אותו תירא להשתחוות לו יפי הוא ליה למימר ואיזהו מורא להשתחוות לו להקב"ה שהזהיר על המקדש ובמה אזהרה להשתחוות ליי' אינה תלויה באזהרת המקדש כי הוא אלהינו ולו אנחנו מודים ומשתחוים לכך פי' ואיזהו מורא לא יכנס להר הבית וכו'. ועוד צריך להבין התירוץ השני שאמרו התוספות דגבי אביו שייך מורא שלא יכעיסנו וכו' דהדרכה קשה שהזכיר יכול יתיירא מהמקדש שאינו נמצא מורא במקדש אלא בדוחק ואם אינו נמצא היכי ס"ד לומר מורא מקדש והדבר שאמרו לאביו לא הזכירו. ונראה דה"ק למימר יכול יתיירא מאביו דאין ת"כ צריך ליירא מאביו שלא יכעיסנו אבל המקדש דאין שייך מורא מקדש אלא דלא יכנס להר הבית במקלו וה"א יכול יתיירא מבי"ה כלומר דוקא בזמן שבי"ה קיים ת"ל וכו' יכול יהיה מורא זה דוקא מורא מקדש והיינו בזמן שבית המקדש קיים:

משנה ב"ש מתירין את הצרות לאחים וב"ה אוסרין ב
דף יג ע"ב חלצו ב"ש פוסלין מן הכהונה וב"ה מכשירין
נתייבמו ב"ש מכשירין וב"ה פוסלין |אע"פ שאלו אוסרין
ואלו מתירין אלו פוסלים ואלו מכשירין לא נמנעו ב"ש
מלישא נשים מב"ה ולא ב"ה מב"ש. כל הטהרות
והטומאות שהיו אלו מטהרין ואלו מטמאין לא נמנעו
עושין טהרות אלו על גב אלו ע"כ. (ובברייתא פירש
יותר) ואמר *לא נמנעו ב"ש לישא נשים מב"ה ולא ב"ה דף יד ע"ב
מב"ש ללמדך שאהבה וריעות נוהגין זה בזה לקיים מה
שנאמר °האמת והשלום אהבו: זכריה ח

ב"ש

עין יעקב

לא נמנעו ב"ש לישא נשים מב"ה ולא ב"ה מב"ש ללמדך שאהבה וריעות נוהגין זה בזה. עיין בפירש"י [illegible]

ב"ש מתירין. לרב עמה להתירם לאחין דלית להו דרשה דלעיל: הלינו. שלמה זו שלמה: ב"ש פוסלין מן הכהונה. שחלולמן חלולה וב"ה מכשירין. לפי שחלולה שלא לצורך ושרי כחוללת מן הכהונה: נתייבמו. לאחים: ב"ש מכשירין. אותן לכהונה אם נתאלמנו ונתגרשו: וב"ה פוסלין. שנעשו לאסור להם והנבעלת לפסול לו פסולה זנה וזונה אסורה לכהונה: לא נמנעו וכו'. אע"פ שבני הלרות שנתייבמו (לב"ה) [כב"ה] ממזרי' ומותרים הם לב"ש שאסרי בלאסור לשום אח שם עליהם ולשום אח בכרת ובני עריות שהן חייבי כריתות ממזרים הם כדאיתא בפירקין אפילו הכי לא נמנעו ב"ה לישא נשים מב"ש לפי שהיו מודיעים להם אותן הבאות מן הלרות ולומרין דשו משפחה זו מלרת עמה שנתייבמו בלים והם היו פורשין: טהרות אלו על גב אלו. שהיו משאילין כליהם אלו לאלו:

יד ע"א ג **גמרא** איכא מ"ד לא עשו ב"ש כדבריהם דהא ב"ה רובא ואיכא מ"ד עשו דבי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו הכא ב"ש מחדדי טפי:

רכי הדדי נינהו. בחכמה:

מהרש"א דכי הדדי כו'. פרש"י בחכמה ואף ע"ג דקשה להו כתיב בתורה אחרי רבים להטות אפשר דמוקמינן לה דוקא דכי הדדי נינהו ודכתיב לא תענה על רב אסר יו"ד דמשמע בים חכמה דה"מ רב לא הלך אחרי רבים להטות ודע דכל זה אמרו קודם בת קול אבל לאחר בת קול קאמר ולהבע"א מ"ד לא עשו דהא נפקא ב"ק ומ"ד עשו רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול ועיין כל זה בתוס' גם בחידושינו בהלכות וק"ל: **לא נמנעו ב"ש לישא כו' לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו.** וגם בא"א שיהיו שני הדעות אמת לאמתו ית"ש ואלך השלום ולהגם שהיה ביניהם כולם אמת כמ"ש בחגיגה כי כולם דברי אלהים חיים נתנו מרועה אחד וק"ל:

טז ע"א ד **שאלו** את ר' יהושע צרת הבת מהו אמר להם מחלוקי ב"ש וב"ה והלכה כדברי מי א"ל מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים בין שני מחלוקת גדולות בין ב"ש וב"ה מתירא אני שמא ירוצו גולגלתי אני מעיד לכם על שתי משפחות גדולות שהיו בירושלים משפחת בית עכמאי מבית צבועים ומשפחת בית קופאי מבן מקושש שהן בני צרות ומהם כהנים גדולים ושמשו על גבי המזבח:

טז ע"א ה **בימי** רבי דוסא בן הרכינס הותרה צרת הבת לאחין והיה הדבר קשה לחכמים מפני שחכם גדול היה וזקן ועיניו קמו מלבא לבית המדרש אמרו מי ילך ויודיעהו אמר להם רבי יהושע אני אלך ואחריו מי רבי אלעזר בן עזריה ואחריו מי רבי עקיבא הלכו ועמדו על פתח ביתו נכנסה שפחתו אמרה לו רבי חכמי ישראל באין אצלך אמר לה יכנסו ונכנסו תפסו לרבי יהושע והושיבו על מטה של זהב אמר לו רבי אמור לתלמידך אחר וישב א"ל מי הוא אמר לו ראב"ע א"ל ויש לו בן לעזריה חברנו קרא עליו המקרא הזה (תהלים ל"ז) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם תפשו והושיבו על מטה של זהב אמר ליה רבי אמור לתלמידך אחר וישב א"ל ומי הוא א"ל עקיבא בן יוסף א"ל אתה הוא עקיבא בן יוסף. ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו שב בני שב כמותך ירבו בישראל קרא עליו מקרא זה (קהלת ז) טוב שם משמן טוב התחילו מסבבין אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת אמרו לו צרת הבת מהו אמר להם מחלוקת ב"ש וב"ה הלכה כדברי מי אמר להם הלכה כב"ה א"ל והלא משמך אמרו הלכה כב"ש אמר להם דוסא שמעתם או בן הרכינס שמעתם א"ל חיי רבי סתם שמענו א"ל אח קטן יש לי בכור (שמן) [שנון] הוא ויונתן שמו והוא מתלמידי שמאי והזהרו בו שלא יקפח אתכם בהלכות לפי שיש עמו ש"י תשובות בצרת הבת שהיא מותרת אבל מעידני עלי שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג' דברים צרת הבת אסורה עמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית ומקבלין גרים מן הקרדויים ומן התרמודיים תנא כשנכנסו נכנסו בפתח אחד וכשיצאו יצאו בשלשה פתחים פגע בו ברבי עקיבא אקשי ליה ואוקמיה א"ל אתה הוא עקיבא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו אשריך שזכית לשם ועדיין לא הגעת לרועה בקר אמר לו ר' עקיבא ואפילו לרועה צאן:

ירוצו. כמו ותרץ את גלגלתו דאבימלך לשון רצוץ: שהן בני צרות. שנישאו לשוק כב"ה: בימי ר' דוסא הותרה. אחיו של ר' דוסא שהיה מתלמידי ב"ש הסיק כדהלא לקמן ועשו על פיו וכתבו

כן

עין יעקב

[illegible]

כן: שהכם גדול היה, וקטרים חכמים בסוף העניק: קמו. עומדי מלמלום: א"ל. ר' יהושע לר' דוסא רבי אמר לתלמידך אחר ויפנ: דוסא. שדיק מעמם אומרים: או בן הרכינס. גלא דוסא מעמתם: סתם שמעו, בן סרכינס קחס וכמו לא החכר: בכור (שטן) [שנון] הוא. חריף ועומד על משמעתו ועושה מעשה ולית בה משמעותה לעשות כרכים: עמון ומואב. ישראלים הדרים בארץ עמון ומואב שכבש משה מסיחון והקדשו בקדושת ארץ ישראל ועכשיו בבית שני בטלה קדושתה ותיען בה בשביעית ותקנו להם מעשר ראשון ומעשר עני בשביעית כדמפרש לקמן ומפני פרנסת עניים שבארץ שאין להם מה לאכול בשביעית לפי בבטל לקט שכחה ופאה ונתנו בם ובטלו כם לקט שכחה ופאה ומעשר עני: ומקבלים גרים מן הקרדויים וכו'. ולא אמרי ממזרים הם מנסת ישראל שבאו עליהם עובדי כוכבים דאלכה רבנן לקמן דפסלי: פגע בו. יונתן בר' עקיבא:

תוספות ילאו בני פתחים. שלא יוגלים יחד ויקפחם בהלכות ויגמרתו לקנוע הלכה כמותו. אי נמי ילאו בני פתחים כדי שיגלו רשמעו תשובותיו:

מהרש"א א"ל ר' יהושע אני אלך כו'. לפי שהוא היה אב"ד במושב דוד ואחריו רלב"ע שהוא היה נסמנה לנשיא ואחריו ר' עקיבא שמנו כסס הנחלים כדקאמר לקמן שסמך הולך ומסיף כו' ולפי שהיה ר' יהושע בן חנניא גדול מהם בשנים שהוא היה מתלמידי ריב"ז בזמן הבית ומשא"כ רלב"ע שנתמנה לנשיא בן י"ח שנה אחר החורבן כמ"ש התוס' בפרק במה בהמה וכן ר"ע היה בזמן בן כוזבא בביתר אחר החורבן כמה שנים וע"כ כשבאו לפני בלי שלום לרבי יהושע מי הוא תפסו והודיעו שמראה שהיה מכירו כבר בזמן הבית כדקאמר יש לו בן לעזריה תגרתו כו' דרבי דוסא זקן גדול היה כדמוכח לקמן אבל לרלב"ע ולרבי עקיבא לא הכיר ולא הושיבם עד ששאל עליהם מי הם גם לר' יהושע ולרלב"ע הושיב בכבוד על מטה של זהב לפי שזה היה נשיא וזה היה אב"ד ולא כן לרבי עקיבא אב"ג בספסל בשבתו כדלקמן היה נחשב בעיניו כתלמיד גם שהיה תלמידו של ר' יהושע ולזה קרא על רלב"ע המקרא הזה נער הייתי וגו' בזמן מצרים אביו וגם זקנתי עתה בזמן בנו ר"א ולא ראיתי לדיק שנעזב הוא עזרים ותרע מבקש לחם הוא בנו ר"א וע"ש שעזריה ובנו ר"א עשירים גדולים היו כדמוכח פרק במה בהמה ולר"ע אמר אתה הוא עקיבא בן יוסף גר לדק שנגרו בדו של קיסרא כמותך ירבו בישראל ולא מן הגרים שיהו בני ישראל לכך ולא גרים הבאים מעמ"ס: ואבד התחילו מסבבים אותו בהלכות כו'. עשו כן כדי שלא יוגים שעיקר ביאתן על דין צרת הבת ויתיירא לגלות להם האמת כדאמרינן לעיל בר"י שלא רצה לגלות הדבר שאמר ונתיירא אחי שהוא יחטם כו' לפי שבני צרות של אלו פגומות לאלו: א"ל אח קטן יש לי בכור כו'. לפי דעת הרמב"ם בפירוש ימים רבים רבי דוסא כוונתו כל אלו בית שני מאז תני הנביא עד אחר חורבן בית שני כיאה דאומר אח קטן יש לי בשנים שלא האריך ימים כ"כ ולא שמע קבלתי מתני הנביא אבל בספר יוחסין דחה דברי הרמב"ם בזה ויש

לפרש דס"ק הם שהוא אחי קטן תמכי הוא בו שלא יקפח אתכם בהלכות כי אין בידו קבלה מחגי הנביא כמו שקבלתי ממנו ולזה אמר כי בכור שטן בכור ע"ש שהוא סומך על כפול חכמתו ע"ד ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה גומר ושנון ע"ש שלא יסוב מפני כל ועומד על דבריו כפרש"י: ואמר תנא כשנכנסו נכנסו בפתח אחד כו'. עיין פי' התוספות ועוד נראה לפרש כי לפי הדין נשיא קודם לאב"ד אבל כשנכנסו נכנסו לפי ההיכרא שהיה להם עם רבי דוסא כמ"ש לעיל ר' יהושע היה לו היכרא ואח"כ רלב"ע שלא היה לו היכרא עמו רק עם אביו עזריה ואח"כ ר"ע שלא היה לו היכרא גם עם אביו של ר"ע אבל כשילאו אין כאן ראוי שילאו כסדר שנכנסו כיון דנשיא קודם לאב"ד ע"כ יצא ר' יהושע בפתח אחרת שלא יצא אחר רלב"ע כיון שסבר נכנס מקודם לו וכן י"ל גר"ע כיון שהיה גדול בחכמה לא היה ראוי ללאת אחריהם ויצא בפתח אחרת: ואמר ועדיין לא הגעת לרועה בקר כו'. איכא למימר שרמז לו רמז על שמוע מאחר רבי דוסא לאסור לרת הבת ומקבלה מחגי הנביא כדאמרינן במתניתין א"ל שאין לך לסמוך על קבלה זו מאחרון שבנביאים שהוא חגי כדאמרינן בפרק במה דסופים ומאן נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי כי עדיין לא הגעת בקבלתך בדבר זה מהנביאים הראשונים עמוס שהיה רועי בקר כגון עמוס שנאמר בו בוקר אנכי גו' ולאסור צרות לו על עמוס על שהיה ערל שפתים וכבד לשון כדאמרינן במדרשות וי"ל גם אם היה קבלתכם ממנו איכה מעוררת שלא תגיע לשונו יפה ודיבורו וטעות הוא בידכם והשיב לו רבי עקיבא כי הגעתי בקבלתי מחגי אפי' לרועי לאן שהוא רמז על משה רבינו שהיה רועה לאן וגם היה נ"כ כבד פה ולשון ודאי דאין לנייעת בקבלתו ממנו דהא קך דרשא דעליו עליו לג"פ דמינה כילף לאסור לרת הבת שיא בקבלה משיני מפי משה דאין אדם דן ג"ש מעלמו ודו"ק:

רבי יוחנן וסבא אמרי תרווייהו אין מקבלין גרים מן התרמודיים פליגי בה רבי יוחנן וסבא חד אמר משום עבדי שלמה וחד אמר משום בנות ירושלים בשלמא למ"ד משום עבדי שלמה קסבר נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר אלא למ"ד משום בנות ירושלים מאי היא פליגי בה רב יוסף ורב כהנא ותרווייהו משמיה דרבה בר בר חנא חד אמר י"ב אלפי גברי ושיתא אלפי קשתיי והוא י"ב אלפי גברא ומינייהו שיתא אלפי קשתיי בשעה שנכנסו נכרים להיכל הבל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על בנות ירושלים שנאמר °נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן פסוק זה שר העולם אמרו °נער הייתי גם זקנתי מאן אמריה אילימא קוב"ה מי איכא זקנה קמיה ואלא דוד אמריה מי קשיש כולי האי אלא ש"מ שר העולם אמרו וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי °ידו פרש צר על כל מחמדיה זה עמון ומואב בשעה שנכנסו נכרים להיכל הבל נפנו על כסף וזהב והם נפנו

עין יעקב

הבל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על בנות ירושלים. [illegible]

יד"ס מ נפנו על ספר תורה אמרו זה שכתוב בו °לא יבא עמוני
ומואבי בקהל ה' ישרף באש. °צוה ה' ליעקב סביביו
צריו אמר רב כגון הומניא לפום נהרא:

עבדי שלמה. שנשאו בנות ישראל מחמת תוקף ודין הם בחזקת נכרים וקיי"ל נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר: **משום בנות ירושלים.** לקמן מפרש לה בנות ירושלים בחורבנה נבאו נכרים ונשאום: פ"ג אלא למ"ד משום בנות ירושלים מאי היא: קשתות. שובי קשת: **נער הייתי.** איידי דאדכרי שלוי קרא לעיל נקט ליה הכא: **שר העולם.** מלאך: **הומניא לפום נהרא.** בהומניא נכרים הם ומולידין לבני פום נהרא שהם ישראל עניים:

תוספות ר' יוחנן וסבירא אמרי אין מקבלים גרים מן התרמודיים. תימה היכי פליג ר' יוחנן אתני הגניא והמא סבר רבי יוחנן שלא אמרה תני משולם: נפלגא למאן דאמר משום עבדי וכו'. וא"ת למה ליה לאיפלוגי שמעתא משום ממזרות הוה ליה לאיתויי משום עבדי שלמה (דעבדי איסורא בישראל) [דעבדים אסורין בישראלית] וי"ל דמשתמע כתיאלמוני הנפלים משום ולימא למ"ד נפי השולא נתיאלמני משלר עבדי א"נ צריך גם שחרור: פסוק זה של העולם אמרו. קשה לר"ת דעשה הפי"ט של התפרית כעד נקרא הוא מטטרון לאכבר והגודא אלמא מטטרון הוא של העולם שנקרא כעד ותפיוש אחד יסד תוקף מטטרון של הנהפך נאם מנסל ומשמע דחנוך הוא מטטרון ואי אפשר שיהא חנוך של העולם דבפ' אלו מכפום אמרינן דנשמת ימי בראשית פתח של העולם ואמר ימשה ס' במעשיו וחנוך לא היה במעשה בראשית וי"ל דמטטרון אין זה של העולם והא דנקרא כעד לא משום דכתיב נער הייתי גם זקנתי אלא נקרא נער שכן היה שמו ותפסיקתא נבים שמות של מטטרון מונה נמי נער ועוד דאגדות חולקות זו על זו ותנ"ל יש אותיים דחנוך מת כדמתרגמינן כי לקח אותו אמיה יהוה. ותרים תמבא דכן אין משמע דכנגם לג"ע נשיו:

מהרש"א משום בנות ירושלים שנאמר נשים בציון ענו גו'. בפרק י' יוחסין פריך אימלי עלמא ודלמא מהכך דכתיב כהנים גלוין עמו גו' ומם מפורש וק"ל: **אילימא קרא ב"ה מי איכא זקנה כו'.** אע"ג דאמרינן בסיפי נראה לשם כזקן כו' היינו לפי הדמיון של ישראל אבל הקב"ה לא הל"ל ע"ע זקנתי כיון דליכא זקנה קמיה וס"ה דהא"ל ומי איכא נערות קמיה דקאמר הקב"ה על עצמו נער הייתי אלא משום איידך קושיא דלאו דוד אמרה ומי קמים ס' נקט הכי ואע"ג דגבי דוד כתיב והמלך דוד זקן בא גו' מ"מ כיון דלא קמים שלי האי אלא עד ע' שנה ואלי רבותיה דקאמר דכל אותן השנים לא ראה לדיק נעזב וזרעו גו' ולכך קאמר דשר העולם אמרו דהוא ודאי מידום דמעולם לא ראה לדיק וגו' וזה"ק: **זה עמון ומואב בשעה כו' שכתיב בו לא יבא עמוני גו'.** אסיפא דקרא יתו פרס לר גו' קאמיך כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבואו בקהל גו' ומתמודים היא התורה שכאמר בה הכתמודים מזהב גו' הרים ישרף באש מלשון פר"ם דאומיותיו שרף וק"ל ע"ם: **צוה ה' גו' כגון הומניא כו'.** כסמך זה לדלעיל שזכר גבוה עמון כדאמרי' בפ' י' יוחסין הומניא איכא בגבל סלה דעמונאי ואמר סביביו צריו על פי מ"ש בפרק חלק עמון ומואב שכני בישי דאי' הוו וק"ל:

הרי"ף אין מקבלים גרים וכו'. תוספ' אין מקבלים גרים וכו' תימה היכי פליג רבי יוחנן אתני הגניא ושמא סבר דלא אמרה תני משולם וקשה אמאי לא הקשו התוספות על יונתן בן הרכינס שאמר לרם שנה תמרת ופליג אתני הגניא כליפי לרם הנת אסורה ואם י"ל דסבר שלא אמר כך תני הגניא אם כן מה הקשו עוד נמקבלים גרים ואפשר לומר דיונתן בן הרכינס היה אפשר להליק על אחיו ר' דוסא ולומר דלא אמר כן תני אבל ר' יוחנן שהוא אחרון אין חולק על מה שקבלו הראשונים

דתני אמר מקבלין תדומין מידלא שמא ר' יוחנן סבר שלא אמר כך חני וחלק נוה על קבלת הראשונים והגדולה נסך הוא שיונתן בן הרכינס היה חולק ולומר שלא אמר תני כן מכח שי תשובות שהיו לו בגרם הנת להתירם אבל ר' יוחנן שלא היה לו תשובות לחלוק ולומר שאין מקבלים היכי פליג על דבדי תני ותירלו נדוחק שמא סבר רבי יוחנן מכח סברא כנגד שלא אמרה תני משולם: ת"ר ידו פרס לר וכו'. יש לדקדק מה הוקשה לו בכתוב ועוד כפי דרשה זו שמתמודים הוא ס"ת מה ענין י"ל כי ראתה ונראה שהוקשה לו בכתוב זה דמשמע לר הוא דבר אחד תרים הם דבר אחר והיינו ידו פרס לר וגו' על כל מחמדיה כלומר באו מקדשה ועוד אם מחמדיה הם מדות כסף וזהב מה שייך לא כי ראתה גוים באו מקדשה לזה תירלו כעמון ומואב שהם לריהם של ישראל על שלוה כי לא יבואו בקהל גו' והגרים הללו עמון ומואב לא עלרו כח ליכנס להיכל אלא בשעה שנכנסו הנכרים להיכל והיינו נבוכדנצר וחיילותיו נכונה נכנסו גם הגרים בשביל הס"ת כי שלם נפנו על כסף וזהב וקם נפנו על ס"ת והיינו ידו פרס לר על כל מחמדיה בשעה שנכנסו הנכרים להיכל וכי ראתה גוים שנכנסו ובאו אל מקדשה כבכנסו גם הם ובאו מקדשה לעקור אשר ס"ת לא יבואו בקהל לך ובאו לשרוף ס"ת שהוא חמדתה:

אמר רב יהודה אמר רב אסי נכרי שקדש בזמן הזה ש"ע
חוששין לקדושיו שמא מעשרת השבטים הוא
והא כל דפריש מרובא פריש בדוכתא דקביעי דאמר
רבי אבא בר כהנא °וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי ש"ע
מדי חלח זה חלואות וחבור זה חדייב נהר גוזן זו גינזק
וערי מדי זה חמדן וחברותיה ואמרי לה זו נידר וחברותיה
[חברותיה מאן אמר שמואל כרך מושכי חידקי ודומקיא.
פסולי דתרמוד משום עבדי שלמה והיינו דאמרי אינשי
גבא רבא וקבא זוטא מגנדר ואזיל לשאול ומשאול
לתרמוד ומתרמוד למישן וממישן להרפניא]:

מעשרת השבטים הוא. שנשאו כותים וקבר דסתים שילדה מישראל הולד ממזר ותופסין בו קדושי ממזר: **בדוכתא דקביעי.** בני עשרת השבטים וכל קבוע כמחלה על מחלה דמי והוכא קביעי כדכתיב וינחם בחלח וחבור: **זה חדייב נהר גוזן וכו'.** מושכי (חשכי וחקיקי) [חידקי ודומקיא]:

תוספות בדוכתא דקביעי. דבדוכתייהו הוו רובא מעשרת השבטים ולא סמ"ם בקונטרס משום דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ולאו היל איהו לגבה כל דפריש מרובא פריש כדאמרינן בסוף פ"ק דכתובות:

מהרש"א קבא רבא וקבא זוטא מגנדר ואזיל לשאול כו'. כראה שכוונו בלשון זה שפשי קבין היו שם ע"ש דאמרינן פרק האיש מקדש דעשרה קבין עזות ירדו לעולם תשעה נטלה מישן כו' ועשרה קבין עללות בא לעולם תשעה נטלו עבדים כו' והיינו קבא רבא דמישן שהיו בה ממזרים ועזי פנים וקב זוטא הייני תרמוד שהיו בה עבדי שלמה שעדיין לא נשתרגב בה ממזרות כמ"ש התוס' ובהכי ניחא לפרש"י דלפום ריהטא אין הלשון דומה דמעיקרא קאמר משאול להתלמוד דגרע טפי והדר מתרמוד למישן דמשמע דלא גרע כ"כ דלפי דרכינו ניחא דמישן גרע טפי משום עזות וממזרות וזה"ק:

כיצד פרק שני

איסור קדושה שניות מדברי סופרים ואמאי קרי ליה
איסור קדושה אמר אביי כל המקיים דברי ש"ע כ
חכמים נקרא קדוש אמר ליה רבא וכל שאינו מקיים
דברי

עין יעקב

אמר כ"ע רבא וכל מי שאינו מקיים דברי חכמים קדוש, מה דלא מקרי רשע נמי לא מקרי. וגרסינן משום דאביי והבא אולי לשיטתייהו [illegible] כנרום פרק הרואה אשר רבא כגון

דברי חכמים קדוש הוא דלא מקרי רשע נמי לא מקרי אלא אמר רבא קדש עצמך במותר לך:

ויקרא יח אמר רבא רמז לשניות מן התורה מנין שנאמר °כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם האל קשות מכלל דאיכא רכות ומאי ניניהו שניות ומאי משמע דהאי אל לישנא דקשה הוא דכתיב
יחזקאל יז °ואת אילי הארץ לקח לימא פליגא דרבי לוי דא"ר לוי קשה ענשן של מדות יותר מענשן של עריות שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה אל קשה ואלה קשה מאל גבי עריות נמי הא כתיב אלה ההוא למעוטי מדות מכרת אלא מאי חומרייהו הני אפשר בתשובה הני
קהלת יב לא אפשר בתשובה רב יהודה אמר מהכא °ואזן וחקר תקן משלים הרבה ואמר עולא א"ר אלעזר קודם שבא שלמה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים. רבי אושעיא אמר מהכא
משלי ד °פרעהו אל תעבר בו שטה מעליו ועבור. אמר רב אשי משל דרבי אושעיא למה"ד לאדם משמר פרדס משמרו מבחוץ כולו משתמר מבפנים שלפניו משתמר שלאחריו אינו משתמר והא דרב אשי בדותא היא התם שלפניו מיהו משתמר הכא אי לאו שניות פגע בערוה גופה רב
ויקרא יח כהנא אמר מהכא °ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי א"ל אביי לרב יוסף הא דאורייתא היא. דאורייתא ופרשו רבנן. כל התורה נמי פרשו רבנן מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא:

איסור קדושה. זה שייך על מה שנאמר במסכת כל שיש בו איסור קדושה חוללת ולא ממזרות ופירשו בגרייתא ואלו איסור קדושה שניות וכו': קדש עצמך. לעמוד ולהזהר: אף במותר לך. להוסיף לך שניות האסורות על העריות כדי שלא תבא לידי עריות האסורות מן התורה: כי את כל התועבות האל. גבי עריות כתיב דמשמע כל התועבות הקשות: מכלל דיש רכות. וקלות מהן האסורות: אלה. במדות כתיב כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול ומדקאמר יותר מעל עריות מכלל דהאל לאו קשה היא: הא כתיב אלה. מכל התועבות האלה ונכרתו: עריות אפשר בתקנה. כל זמן שלא הוליד ממזר יפרוש ממנה ויתחרט אבל מדות גזל את הרבים הוא ואינו יודע למי יחזור ולהצ"ע דקי"ל יעשה בהם צרכי רבים לאו תקנה מעלייתא היא: ואזן. לשון אזנים בית אחיזה כדאמרי' עבידנא ליה דעת את העם דלהגדיל בסימני טעמא ולספרי גדולי נמי שלמה מעלתא והוסיף על דברי סופרים מדכתיב ויותר מהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם [וזהר] בדברי סופרים יותר מדברי תורה ונזהר על שניות: אזנים. של קופה לאחוז בהן הקופה והמשמרים שלא תפול הכי נמי ע"י שניות מתרחקין מן העריות: פרעהו. (הגדילהו) [הגלהו] לאיסור והוסיף עליו כדי שלא תעבור בו לנסך גדל פרע: ושמרתם את משמרתי. גבי עריות כתיב:

תוספות רבי יהודה אמר ואזן וחקר. והא דאמרינן בפ"ב דעירובין בשעה שתקן שלמה ע"י ועירובין יצתה בת קול ואמרה וכו' ולא משמע שניות משום אחר ב"ק תקנה:

מהרש"א קדש עצמך במותר לך כו'. דהא תלוי נקרא קדוש כמ"ש בנזיר קדוש יהיה לך וגו' ע"ש שהזיר עצמו מדבר המותר וק"ל: לכפיפה שאין לה אזנים וכו'. לפי שלשון הלכה בכ"מ השומע מאחר כמו האזינו השמים וגו' האזינה תפלתי וגו' אבל האי אזן וחקר תקן גו' משמע שהוא בעצמו אזן בלי שומע מאחר וע"כ דרשוהו מלשון אזן שעשה אזן לכלי וק"ל: פרעהו אל תעבר בו וגו'. דלעיל מיניה כתיב בתורת רשעים אל תבא גו' דהיינו תורת העריות אמר שתגדל ותוסיף אתה תורה לאיסור וק"ל:

הרי"ף א"ל רבא וכל שאינו מקיים קדוש הוא דלא מיקרי רשע נמי לא מקרי. והא דאמרינן במדרש רבה א"ר יהודה בן פזי כל הגודר עצמו מן הערוה נקרא קדוש ולא אמרינן קדוש הוא דלא מיקרי רשע נמי לא מיקרי. י"ל דגודר עצמו מן הערוה דנקרא קדוש הוא שעושה גדר והשמרה על איסור העריות כגון שלא להרבות שיחה עם האשה או שלא להסתכל בתשמיש אשתו המותרת לו ומי שאינו גודר גדר זה אינו נקרא קדוש וגם רשע לא מיקרי אבל האי דקאמר כל המקיים נקרא קדוש קשיא דמי שאינו מקיים ועובר על דברי חכמים רשע מיקרי ומשני במקדש עצמו במותר לו קאמר איסור קדושה שניות איסור בדבר המותר לו אבל קדושה ולא אמר דיהא כלל כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש:

יבמות כב ע"ב מי שיש לו בן מ"מ פוטר אשת אביו מן היבום וחייב על מכתו. אמאי קרי כאן °ונשיא בעמך לא תאור
שמות כב בעושה מעשה עמך כדאמר רב פנחס משמיה דרב פפא בעושה תשובה ה"נ כשעשה תשובה והאי בר תשובה הוא והתניא שמעון בן מנסיא אומר איזהו
קהלת א °מעוות לא יוכל לתקן זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר השתא מיהא עושה מעשה עמך הוא:

בעושה מעשה עמך. [והאי אביו לאו עושה מעשה עמך הוא שהרי בא על סוטה והוליד ממנה ממזר]: כדאמר רב פנחס. בפרק חומר בקדש: השתא מיהת. הואיל ועשה תשובה עושה מעשה עמך הוא וכי כמי דשום גלוי (ויכר) [והכר] כל זמן שממזר קיים מיהו מתשובה ואילך בכלל עושה מעשה עמך הוא:

תוספות בשעשה תשובה. והא דאמר בפרק המניקין לכל אין מנין מעשה עליה לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית וכדי התם במעשה תשובה ולית בשלמא מלקות מסכחת דמחייב אע"פ שעשה תשובה אלא לקללו מי שעשה תשובה אין כשאי לקללו אפילו אסור וי"ל שלא הכיר

בה

עין יעקב

בנך אם בינונים א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה ע"כ. פירוש דודאי רבה היה נזהר לקיים דברי חכמים ולפיכך לא קרי לעצמו רק בינוני כי מאן דלא קיים מילי דרבנן מקרי רשע כדאמר הכא ומאן דמקיים די מקרא בינוני משא"כ אביי ס"ל דמאן דמקיים מילי דרבנן מקרי קדוש לכן פי' אתמהה על רבה אתי קרי לעצמו בינוני א"כ לא שבקת חיי לכל בריה וק"ל. ועיין במסכת ברכות דף מ' ע"א ומאן דעבר אדרבנן מותר לקרותו עבריין: רמז לשניות מן התורה מנין. לאפשר לומר אף על גב דליכא [illegible]

שם מתים לנחלה או עשה דידך שנתחייב בו נדוי [illegible] חייב ולא מיפסל:

אמר הבונה [illegible]

תניא °והיה הבכור מכאן שמצוה בגדול ליבם אשר תלד פרט לאילונית שאינה יולדת יקום על שם אחיו לנחלה אתה אומר לנחלה או אינו אלא לשם יוסף קורין אותו יוסף יעקב קורין אותו יעקב נאמר כאן יקום על שם אחיו ונאמר להלן °על שם אחיהם יקראו בנחלתם מה שם האמור להלן נחלה אף שם האמור כאן לנחלה ולא ימחה שמו פרט לסריס ששמו מחוי אמר רבא אע״ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתאי גזרה שוה אפקתיה מפשטיה לגמרי:

מכאן שמצוה בגדול ליבם. הכי דריש ולקחה לו לאשה ויבמה והיה הבכור שתייבם יהיה הבכור: אשר תלד. והוא׳ יבמה הסיה ראויה לילד פרט לאילונית: יקום. בשם אחיו לנחול נחלתו ולא יחלקו אחיו עמו: אתה אומר לנחלה. והאי יקום בשם משמע: או אינו. אלא בבן שיולד לו מיבמתו אם היה שם המת יוסי קורין לו יוסי: אין מקרא יוצא מידי פשוטו. והע״ג דדרשינן ליה לדרשה מידי פשוטו מיהו לא נפיק לגמרי: ואפקתיה לגמרי. שאין צריך לקרות לבנו כשם אחיו המת [והכי גמר לה מרביה]:

תוספות או אינו אלא לשם. דיקא מליה קרא כפשטיה ולא לדרוש מבכור דמלוה בגדול [illegible] והיה הבכור בן הראשון [illegible] יקרא שמו כשם המת [illegible] אלא לנחלה וכיון דלנחלה קאמר ליכא לאוקמיה קרא אלא ביבם:

אמר הבונה [illegible]

רבי נחמיה אומר אחד גרי אריות ואחד גרי חלומות ואחד גרי מרדכי ואסתר אינם גרים עד שיתגיירו בזמן הזה בזמן הזה ס״ד אלא אימא כבזמן הזה אע״פ שכבר העלו הלכה כדברי האומר כולם גרים הם אפ״ה הנטען מן הכותית ונתגיירה אסור לכנסה לכתחילה משום דרב אשי דאמר רב אשי °הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך: תנו רבנן אין מקבלין גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה א״ר אלעזר מאי קרא °הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול מי גר אתך בעניותך הוא דעליך יפול אבל אידך לא:

גרי אריות. כגון כותים דכתיב בספר מלכים וישלח ה׳ בם את האריות ונתגיירו מדכתיב התם בגלל סומא: גרי חלומות. בעל חלומות אמר להם לתגייר: מרדכי ואסתר. ורבים מעמי הארץ מתייהדים: בזמן הזה ס״ד. דכל הני דעוקמי הכי לאו גרים נינהו כגון כנחולין וכיוצא בו: כבזמן הזה. שלא יעשה מחמת מורא: ולזות שפתים הרחק ממך. דאתו לאחזוקי לקלא קמא: הן גור יגור. הבא להתגייר יגור: אפס מאותי. בשביל שאין אני עמהם יתגייר דהיינו בזמן הזה: מי גר אתך בעניותך. כלומר אמרתי לך עליך יפול לעולם הבא יפול יותר כמו על פני כל אחיו נפל יפול מלרך אלף:

תוספות לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה מאתי שבתי ונתפרנה דבימי שלמה [illegible] מלכים ותני לא נריכי אבל קשה דאמרינן בהפרל גבי [illegible] דבימי דוד נתוספו גרים על ישראל קי״ג אלף ר״ל דמעצמן נתגיירו כדאשכחן גבי מרדכי ואסתר ורבים מעמי הארץ מתייהדים [illegible] שכתוב נמן לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים [illegible] עי״ש [illegible] דאתא לקמיה ודבי בייתי ע״מ [illegible] תלמיד:

מהרש״א הנטען מן הכותית כו׳. כנטען משמע אע״ג שהוא ירע בעלמא [illegible] שכבר עבר עבירה עמה לא יכנוס והיינו הסר ממך עקשות דהיינו דבר עקום ולזות [illegible] ודו״ק: כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד כו׳. והא דאמרינן פ׳ הערל נתוספו על ישראל ק״ן אלף גרים כו׳ מבואר בתוספות ועיין בחידושינו שם:

הרי״ף אין מקבלים גרים וכו׳. [illegible] דהלל ואמר גיירני על מנת [illegible] ותמיה לי כיון דבימי דוד ושלמה לא קבלו גרים לפי שהיו ישראל [illegible] אבל בזמן הזה שישראל הם בעניות ובשפלות מקבלין גרים ולא [illegible] בין מתגייר ע״מ לקבל פרס [illegible] מתגייר ע״מ למשות [illegible] מי גר אתך בעניותך עליך יפול וכו׳ ולכך קיבלו אנשים שאמר גיירני ע״מ [illegible] צלמו כך אבל לכתחלה לומר גיירני על מנת כך לא. והלל שקבלו [illegible] שום [illegible]:

ארבעה אחין פרק שלישי

אמר רבי יצחק כל מועכות של בית רבי תמר שמן ולמה נקרא שמן תמר ע״ש תמר שמיעכה באצבע והא הוו ער ואונן שלא כדרכן שמשו בשלמא אונן כתיב ביה °ושחת ארצה אלא ער מנ״ל אמר רב נחמן בר יצחק וימת גם אותו אף הוא באותה מיתה מת. בשלמא אונן משום לא לו יהיה הזרע אלא ער מ״ט עבד הכי כדי שלא תתעבר ותכחיש יופיה:

כל

עין יעקב

לא קבלו גרים בימי דוד ושלמה. עיין בתוספות [illegible]

תמר [illegible]

כל טועבות של בית רבי. אמוריס נחוליהן גלגנשותיהן: תמר שטן עיש תמר שמיעכה באצבע. קודם נילה ופסחה פסוח והוה לה כמעי גילום דנגילה הלסוכה לה מינגלה:

החולץ פרק רביעי

יף מא ע"א ישעי׳ ג **תניא** רבי אלעזר בן יעקב אומר לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה משום שנאמר °אל תחרוש על רעך רעה:

יף מא ע"א **[משנה** היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיש לה שלשה חדשי וכן כל שאר הנשים לא יתארסו ולא ינשאו עד שיהו להן שלשה חדשים ופירשו בגמ׳ לא תתייבם שמא יהיה הולד בן קיימא וקא פגע באיסור אשת אח וכו׳]:

יף מב **פיסקא** וכן שאר כל הנשים וכו׳ בשלמא יבמה כדאמרן אלא שאר כל הנשים אמאי אמר

בראשית יז רב נחמן אמר שמואל משום דאמר קרא °להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני מתיב רבא לסיכך גר וגיורת צריכין להמתין שלשה חדשים הבא מאי להבחין איכא הכא נמי איכא להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שלא נזרע בקדושה:

ולזרעך אחריך. שאין השכינה שורה אלא על הודאי שזרעו מיוחס אחריו והיכ קיל נבדלים ונרוצי מכם המולדים והשופטים ני אלו נכי מרטנין: גר וגיורת. גר שנתגייר ואשתו עמו לריכים להמתין ג׳ חדשים לפרוש זה מזה והכא מאי להבחין איכא הרי אין כאן ראשון וכו׳:

תוספות ולזרעך אחריך. לקמן נפקא טעמא דרים מהאי קרא דאהר ליה רחמנא לאברהם לא תיגביר כותים ושפחה דלא יתייחס זרעך אחריך:

יף מה **ההוא** דאתא לקמיה דרב א"ל כותי ועבד הבא על בת ישראל מהו א"ל הולד כשר א"ל הב לי ברתך לא יהיבנא לך אמר רב שימי בר חייא לרב אמרי אינשי גמלא במדי אקבא רקדא הא גמלא והא קבא והא מדי ולא רקדא א"ל אי נידהי כיהושע בן נון לא יהיבנא ליה ברתי א"ל אי הוה כיהושע בן נון אי מר לא יהיב ליה אחריני יהבי ליה האי אי מר לא יהיב ליה אחריני לא יהבי ליה לא הוה קא אזיל מקמיה יהיב ביה עיניה ושכיב ואף רב מתנא מורה בה להיתרא ואף רב יהודה מורה בה להיתירא דכי אתא לקמיה דרב יהודה א"ל זיל איטמר או נסיב בת מינך וכי אתא לקמיה דרבא א"ל או גלי או נסיב בת מינך:

ההוא. בן כותי מישראלים: אמרי אינשי גמלא במדי אקבא רקדא. גמל גדול מרקד בתוך קב קטן כדי רגליו במכום מדי ונתמה: הא קבא והא גמלא והא מדי. יצא וירקד לפנינו כלומר אתם שהתרתם לבני חידום האומה הכשר ותן לו בתך: לא הוה אזיל מקמיה. הוא בן הכותי דקאמר הב לי ברתך: זיל איטמר. [לך] במקום שלא יכירוך ושא בת ישראל שלא יכירוך לא יתמה

לך אלמא לאו פסול הוא מדאצטריך ליה בת ישראל מהרי נמי מוחזק על הכשרים: בת מינך. בת ישראל מן הכותי הכשרה כמותך אבל ממזרת ושפחה לא משום אלמא כשר הוא: גלי. לא נגלות במקום אחר שלא יכירוך ויתנו לך בת ישראל כשרה:

תוספות זיל איטמר. ויתיאוך מיוחסת ואית ואף נמי למה בדאמרינן נפ"ג דכתובות דמעלין מתרומה ליוחסין ר"ל דהתם להכיח נתו לכהן שבעוד ע"ג המזבח כמו שמשלים שם ר"ית א"נ התם כריות הגב חכמים לוחלים כל משפחות נמוקת בשלום הם עומדות נפי עבלה יוחסין:

אהדב רבים אומרים ושלום לשלום מה שלא ישנו הם מו"ם הבה שרם יבים וכו׳ כי מפה סבה אליך וגו׳ ואלה הם גאלא ושא קבא ושא לא רקדא. אף כ׳ כאמתן כמבותים:

יף מו **ת"ר** גר שמל ולא טבל רבי אליעזר אומר הרי זה גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו טבל ולא מל ר׳ יהושע אומר הרי זה גר שכן מצינו באמהות שטבלו ולא מלו וחכ"א טבל ולא מל מל ולא טבל אינו גר עד שימול ויטבול רבי יהושע נמי ניליף מאבות ור"א נמי ניליף מאמהות וכי תימא וכו׳:

באבותינו שמלו. ביציאת מצרים כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה: באמהות. כשהיתה שטבלו כדמפרש לקמן דהא לא שייך בהו מילה כמכנסו תחת כנפי השכינה: אמהות. אלא לימול:

ע"ב ויקרא יט **ת"ר** מי שבא ואמר גר אני יכול נקבלנו ת"ל אתך במוחזק לך בא ועדיו עמו מנין תלמוד לומר °וכי

יף מו יגור אתך גר בארצכם °אין לי אלא בארץ בח"ל מנין ת"ל אתך בכל מקום שאתך א"כ מה ת"ל בארץ בארץ צריך להביא ראיה בח"ל אין צריך להביא ראיה דברי רבי יהודה וחכ"א בין בארץ בין בח"ל צריך להביא ראיה:

בא ועדיו עמו מנין. שנאמן: ת"ל וכי יגור. מ"מ ולקמן פריך כיון דעדיו כמו פשיטא ומי נמי קרא: בכל מקום שאתך. ולקמן פריך הא לפיקתיה: צריך להביא ראיה. שנכ"ד כתנ"ייר שמא נבשוני מסול הוא ומשום סנחה דחיי הוא דקאמר הכי ומספר:

תוספות אין לי אלא בארץ. פי׳ דמקבלים גרים ולעיל דשונת הגוף היא נמי ליגרה כיון דכתיב בארץ כדאמרינן בסוף פ"ה דקדושין גבי מילות עבד והשמטת כספים אי"נ בארץ לא מייתינן דכתא סדרי בהו משום דהיכא שנכסא דארץ ישראל:

אמר הבונה. לא מקפידה עדה ישראל אלא לנמשך אליהם שלחם אי הם עם לבעד יעבן וה"ל וגלום הגר עליהם ונספחו על בית יעקב קשים גרים לישראל כספחת ולאו פיר מקפידים מאמר טרם ורלים ברורות, ובמאמר נ"ב באמר יז:

שם דברים א **ת"ר** °ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו וגרו מכאן אמר רבי יהודה גר שנתגייר בב"ד הרי זה גר בינו לבין עצמו אינו גר מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה וא"ל נתגיירתי ביני לבין עצמי א"ל יש לך עדים א"ל לאו יש לך בנים א"ל הן א"ל נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך:

תוספות יש לך עדים. פי׳ שנתגיירת ביניך לבין עצמך ותימה מי הא דנתנינן ג׳ הימנו דוקא לכתחילה אבל דיעבד סד נמי כשר תימ [אם] יש לו עדים לאו בינו לבין עצמו הוא:

סם **תנו** רבנן גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה

דווים דחופים סחופים ומטורפים ויסורין באים עליהם אם אמר יודע אני ואיני כדאי מיד מקבלין אותו *ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות מ"ט דאי פריש נפריש דאמר רבי חלבו קשים גרים לישראל כספחת דכתיב °ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני מ"ט א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון *ומודיעין אותו ענשן של מצות אומרים לו הוי יודע שעד שלא באת למדה זו אכלת חלב אי אתה ענוש כרת חללת שבת אי אתה ענוש סקילה עכשיו אכלת חלב אתה ענוש כרת חללת שבת אתה ענוש סקילה וכשם שמודיעין אותו עונשין של מצות כך מודיעין אותו מתן שכרן אומרים לו הוי יודע שהעוה"ב אינו עשוי אלא לצדיקים וישראל בזמן הזה אינם יכולין לקבל לא *רוב טובה ולא רוב פורענות ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו א"ר אלעזר מאי קרא דכתי' °ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה אמרה לה אסיר לן תחום שבת °באשר תלכי אלך אסיר לן יחוד באשר תליני אלין מפקדינן אתרי"ג מצות עמך עמי אסיר לן ע"ז ואלהיך אלהי ד' מיתות נמסרו לב"ד באשר תמותי אמות בי קברים נמסרו לבית דין ושם אקבר מיד ותרא כי מתאמצת היא וגו':

סחופים. שפלים וכפופין כמו סחופי כסא כפייה כלי: ואיני כדאי. ואיני ראוי להשתתף בצרתם ומי יתן ואזכה לכך: דאי פריש. [שלא יתגייר: נפריש.] נפרוש ולא איכפת לן: דאמר מר קשים גרים לישראל כספחת דכתיב ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב. לשון ספחת שאלמלא מעשיהם הרעים ולומדין ישראל מהם לא סומכין עליהם באיסור והיתר: ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה. שלא יאמרו עניים הללו הלוקטין פאה מדי גזלנים הם ויעמוד עליהם להורגם דביהם שבני נח הוזהרו על הגזל בסנהדרין ואזהרתן זו היא מיתתן דלא בעי התראה לפיכך בן נח נהרג על פחות משוה דנכרי קפיד על דבר מועט ולבני ישראל הוא מחילי: ולא ניתן להשבון. ואם בחזר אלא נהרג דבני ישראל כתי' והשיב את הגזלה אשר גזל אבל בני נח אמרי' בסנהדרין אזהרתן זו היא מיתתן וכיון שעבר על אחד מהן מצות נהרג ליפנא אחריכא מודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה הואיל והם מקפידין על הממון כ"כ כדאמרן דנהרג על פחות משוה פרוטה מודיעין אותו

עון לקט שכחה ופאה שלא יחזר בו מלהתגייר ולשון זה עיקר דאי משום שמא קשה מאי לשון עון לקט שכחה ופאה שלא ידעתי שילקטו עניים בשדהו: לא רוב טובה. לפי שילך שכר מצות אחריהם כדאמרינן (בסוטה) [בסוכה דף מג] ושמא תזוח דעתם עליהם ויבעטו: ואין מרבין עליו דברים. לאיים עליו שיפרוש: אסיר לן יחוד. להתייחד עם אחד: בי קברים. אחד לנסקלים ולנשרפים שמרמיזו בעבירות חמורות ואחד לנהרגים ולנחנקים שאין עונשן חמורה ואין דומים כ"כ:

תוספות קשים גרים לישראל כספחת. לפי שאין בקיאין בדקדוקי המצות וישראל לומדים ממעשיהם ותחשבם גרם פורעות בעונשם עד לשון אחר משום דכל ישראל ערבים זה בזה (וק"ק) [והקשו] דאפשר אנו נאמרים משתע שלא היו ערבים על הגרים ולא חשיב הסם על עיר כנ' ועוד י"ל דקשים גרים לישראל לפי שמתערבין שכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל ויש מפרשים לפי שביותר הוכיחו ישראל על הגרים ואין יכולין לאסור מאונאתן:

מהרש"א ומודיעין להם עון לקט כו'. פרש"י שלא יחזור בו מלהתגייר ולשון זה עיקר כו' ע"כ ואין זה מספיק דלכאורה אמאי נקט הני שהן עתמות עניים ולא נקט גם שאר מעשרות וי"ל לפי שעיקר מצות מתנות עניים בזמן על אדמתן היא מצוה ליתן לגר שאין לו חלק בארץ כדמפורש בקרא פרשת קדושים ופרשת ראה אחר שבזמן הזה אל יתכוין הגר לקבל במתנות עד היום הזה דכן נח כו' כיון שאין ישראל על אדמתם מצות אלו ע"כ יחשוב לו שלא יקפיד גם הוא בממונו כי יפסיד בדבר בזמן הזה אם לא יתן הוא לשאר עניים וק"ל: א"ל אסיר לן תחום שבת כו'. ז"ש דמודיעין לו מצות קלות שבחמורות דסיים הקלה במצות שבת דאפילו למ"ד תחומין דאורייתא מלקין עליה ולאו מיתתן כדמוכח בסוגיא דספ"ק דעירובין וכן איסור יחוד אסור עריות הוא הקלה דמלקין עליה והיינו דמודיעין לאו הקלות שיפרשו דאף על הקלות כגון הליכת תחום מאיסורי שבת דלא במלאכה וכן יחוד דעריות דלא מיחייב דעביד איסורא מלקין עליה: ומודיעין לו מצות חמורות. הייט אסיר לן ע"ז בכלל ז' מצות בני נח הם וגם העכו"ם ממיתין עליה ואפשר דה"ל לפי שבת אל תחזור לבורך ואחריו לא"ל כאילו עובד ע"ז כמ"ש גדול כי גלשני היום והסתפחה בנחלת ה': ד' מיתות נמסרו כו'. דחזי דיש להם במה דיני מיתות אבל א"ל דפעמים גם בגלגו סקילה מכלל וממיתין לגורך שנה כדאמרי' בפ' האשה רבה בא"ל סרכב על סוס בשבת כו' ודרש מפקדינן אתרי"ג מצות כדכתיב מוך עמי מספר תורם יחשי ד' פעמים היא חתם מצות בגימטריא ועמך עם שלשה אותיות הרי תרי"ג ועוד נראה ע"פ מ"ש עמה פרשה דקדמיתו מוזירו לאחכייכו לקבל כ"כ מצות עליכם ושאר עמים לא רצו בזאת וע"כ אמרה:

עין יעקב

ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות [illegible]

אמרה עמך עמי וק"ל: ובתוס' גר"ס קשים גרים פ' ועי"ל ס' לפי שמתערבין בהן ס' עכ"ל וכפי' זה משמע בפרק י' יוחסין דלהא מייתי לה התם ועוד י"מ שם שהם קשים שהם מזכירים עונותיהם של ישראל כו' ע"ש וק"ל: בך מודיעין אותן מתן שכרן כו'. ר"ל דיש לצדיקים חלק בב' עולמו' דהיינו עיקר שכרן בעוה"ב אינו אלא לצדיקים וגם בעוה"ז יש להם חלק אלא שאין יכולין לקבל בעוה"ז רוב פורענות ולא רוב טובה כפרש"י משא"כ הרשע מקבל רוב טובה בעוה"ז כדי לטורדו מן העוה"ב לגמרי וק"ל:

הרי"ף אסיר לן ע"ז ואלהיך אלהי. וקשה שבכלל מדייב מ"ע הוי איסור ע"ז וכיון שאמרה לא מפקדין אתרייב מצות ואמרה עמך עמי מה עמך עוד לומר לה אסיר לן ע"ז ושמא אפילו לקיים ע"ז ע"מ שלא לשנתדם אמרה לה דאסיר לן ע"ז מדכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים שלא יהיה לכם נהויים אלהים אחרים ועל זה אמרה ואלהיך אלהי. אי נמי דע"ז יהרג ואל יעבור ואינה כשאר מצות שיעבור ואל יהרג ומיהו קשה דגם ג"ע וש"ד יהרג ואל יעבור: שני קברים נמסרו לב"ד. ותימה מאי ליכפת לה נמנין שקבורות אם שני קברות או פחות או יותר ועוד דאמרי' לעיל ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וכי הסית מילתא ליכא לאודועיניה ושמא לא בא להודיע מנין הקברות אלא כדי להודיע שלא יהיו קוברין בקברות אבותיו אלא בשתי קברות שנמסרו לב"ד וכי הא ודאי מודעינן:

יג תנו רבנן °ועשתה את צפרניה רבי אליעזר אומר תקוץ רבי עקיבא אומר תגדל. תנו רבנן °ובכתה את אביה ואת אמה רבי *אליעזר [אליעזר] אומר אביה אביה ממש אמה אמה ממש רבי עקיבא אומר אביה ואמה ז' ע"ז וכן הוא אומר °אומרים לעץ אבי אתה וגו':

דף מח יבמות כח
שם ע"ב
ירמיה ב

תקוץ אלפרכים קאי ואע"ג דלאו כיול הוא גוירת הכתוב הוא:

תוספות ר' אליעזר אומר אביה. למסבר קראי פליגי אי נמי בפקא מיניה אם מתו אביה ואמה או נתגיירו וקיי"ל פירש דלר"ע צריכה שתשמור נעימתה זהו קודש שתטבול ט':

יד תניא רבי חנניה בנו של ר"ג אומר מפני מה גרים בזמן הזה מעונים ויסורין באין עליהם מפני שלא קימו שבע מצות שקבלו בני נח רבי יוסי אומר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אלא מפני מה מעונין לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל. אבא חנן אומר משום רבי אלעזר לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה אחרים אומרים מפני ששהו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה אמר רבי אבהו ואי תימא רבי

שם ע"ב

חנינא מאי קרא °ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות וגומר:

רות ב

שלא קיימו ז' מצות. בעודן נכרים ועד השתא לא איפרעו מינייהו דפורענותן נמוה להם לגמוד [לבא] אבל כשנתגיירו נפרעין מהם כדי למרק עונותם: כקטן שנולד. ואינו נענש למפרע: מיראה. מילתא גיהנם והפורענות האמור עליהם: אשר באת. שנזכרת ולא אחרת:

תוספות אלין שאין מאהבת אלא מיראה. בפרק נוטל משמע שמכניסם רעים תפי' כמה משמע דשניהם לשנא ואומר ר"י דמאהבת המקום ומיראת המקום הוו תרווייהו לשנא מאהבת אדם ומיראת האדם תרווייהו לגריעותא או כמו שפי' שם בקונטרס מאהבת שכר ובגון שאם לא יהיה לו שכר מודה על הראשונות ואין עושה אלא ע"מ לקבל פרס ומילתא היינו מילתא עונש אבל הכא קשה דנקט מאהבה לשנא ומיראה לגריעותא והוה הלי למימר איפכא או תרווייהו לגריעותא או תרווייהו לשנא: אשר באת לחסות. פי' שנזכרה ותימה דבפי' מי שאמר הריני נזיר ומשמע הנה ואמר ואמרי' דאזל בנו (נתו) [נכו] של עגלון בנו של גלק מלך מואב היתה וכשמשמעות שנותיו של אהוד שהיה עגלון עד סוף ימיו של אבנן דהיינו בועז תמנא יותר משמונים שנה ולעת זקנתו נשאה דכתיב לבלתי לכת אחרי הבחורים וי"ל דהא (נתו) [נכו] של עגלון לאו דוקא אלא כלומר דמזרעו סיום כמו בן בנו של נמרוד הרשע ונקראת קרי לה נערה:

מהרש"א באת לחסות וגו'. עיין פרש"י ותוס' ונראה דע"ל הכפול ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' וגו' דריש לה דה"ק ישלם ה' פעלך שנתגיירת ועוד תהא משכורתך שלימה על אשר באת ומהרת לחסות גו' וק"ל:

הרי"ף אשר באת לחסות. פי' רש"י ז"ל שנזכרת ולא איחרה וקשה שהרי ישבה בארץ מואב כמוא עשר שנים שנאמר וישבו שם כעשר שנים ושמא שלא נתגייר עד עכשיו משום נעמי לאיי ואין לומר שמיד נתגיירה אלא שלא אמרה לה שלמות גרים עד עכשיו דנעמרא משמע דעכשיו נתגיירה דיליף דאין מרבים ומדקדקים על הגר מדכתיב ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה ועוד נאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה משני אחרי יבמתך מוכח דעד עכשיו לא נתגיירה ודוק:

טו תניא שמעון בן עזאי אומר מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתיב בה משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה אמר רבא מידן דייניה וקטליה א"ל משה רבך אמר °כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת °ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא משה רבך אמר °מי כה' אלהינו בכל קראנו

דף מט ע"ב
שמות לג
ישעיה ו
דברים ד

עיון יעקב

[illegible]

קראנו אליו ואתה אמרת דרשו ה' בהמצאו קראהו
בהמצאו. משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא ואתה
אמרת והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה. אמר ישעיה
ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה ואי אימא ליה
לשויה מזיד. אמר שם איבלע בארזא אתיוה לארזא
ונסרוהו כי מטא להדי פומא נח נפשיה משום דאמר
ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. מ"מ קשו קראי
אהדדי ואראה את ה' כדתניא כל הנביאים נסתכלו
באספקלריא שאינה מאירה משה רבינו נסתכל באספקלריא
המאירה. דרשו ה' בהמצאו הא ביחיד הא בצבור ויחיד
אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרה
ימים שבין ר"ה ליוה"כ. את מספר ימיך אמלא תנאי היא
דתניא את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה
משלימין לו לא זכה פוחתין לו דברי רבי עקיבא
וחכמים אומרים זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו אמרו
לו לרבי עקיבא הרי הוא אומר והוספתי על ימיך חמש
עשרה שנה אמר להם משלו הוסיפו לו תדע שהרי נביא
עומד ומתנבא הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו
ועדיין לא נולד מנשה. ורבנן מי כתיב נולד מחזקיה לבית
דוד כתיב אי מחזקיה נולד אי מאינש אחרינא:

משנת ר' אליעזר קב ונקי. קב מדה קטנה כלומר במקומות שמשנתו הוא כזכר משנה לו בברייתא ונקי בכל מקום שהלכה כמותו: מידן דייניה. כנגד"ל ספר: בהמצאו. משמע פעמים שאינו מצוי: אמלא. לא לשון תוספת אלא משלים ולא יותר: ידענא ביה. במנשה דלא מקבל מינאי דטעמא דקראי אלא קטיל לי ואי אימא ליה ולא יקבל ואשוים מזיד בהריגתי דעכשיו שוגג הוא לארגו בדין שהנביא בא לגרוח מפניו: כי מטא. כנסר להדי פומא. דמעייל כסרוח לפיניה ונח נפשיה ומשום הכי איענש לנסורי פומיה משום דקריניה לישראל עם טמא שפתים מדעתו שלא צוה לו הקב"ה ולא מצות מיפתח דכתיב ואומר [אוי לי כי נדמיתי] וגו': נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, וכסבורים לראות ולא ראו: משה נסתכל באספקלריא המאירה, וידע שלא ראהו בפניו: והרמב"ן ז"ל כתב בתחלתו ח"ל כל הנביאים נסתכלו כו' פירשו חכמים זכרונם לברכה כל הנביאים כולם נסתכלו בשכינה מאירה וכדמיון להם שראו מראה וזה כמו אדם שאורו כתום והוא הממשך כאילו נגוה והאחד כבי וכיולא בזה ואמר כן חזו שכתב וביד הנביאים אדמה מראה שאמרן דמיון הם ולא עיקר ומשה נסתכל בכבוד ובהוד השכינה באספקלריא שמאירה מאחורי השכינה ותקם יותר ולא כתן לו וכן משום בהגדה בריקה ועיין אין שם מגורל שהרי יחזקאל מפיהם המרכבה לא הזכיר אלא רוח גדולה וענן גדול ואש מתלקחת ומתוכה כעין החשמל אבל לדברי הכל ההוד והכבוד הגדול הזה השכינה לא ניתנה רשות לכל בריה להסתכל בו וכן לכל מי שהוא חכם ומבין מדעתו אבל לפרש יותר באור השכינה לא ניתנה רשות לכל בריה אלו דברי רמ"ח ז"ל וכענין הזה כתב רש"י ז"ל באספקלריא המאירה ומאירה מאירה וספירות שהוא אומם כל

הנביאים נסתכלו בענן וראו במראה כנגד ה' כולם מסלה וזהו שאמר הכתוב וביד הנביאים אדמה. ולפי עכות דנמי שזה הוא שאמר הכתוב אשר עין בעין נראה אתה ה' שענן עין בתקרא בהרגה פסוקים הוא כמו מראה ואבר מטעם נלשון דהא ופירוש הכתוב הזה אמר משה רבינו ע"ה להקב"ה הנה עמך הגדול נקרא העם הזה כי המראה שנמרכבה שהוא כראה הוא עמך הגדול ויתברך הרי אתה דבוק לכנסת ישראל וא"א לבלותם כי שמו נקרא אבל משה נסתכל באספקלריא המאירה המסתכלת הדבק. בהוא תפארת ישראל ונבע ממנו מראה פנים שנאמר כי לא יראני האדם וחי ואני ידעתי גואלי חי עכ"ל הרמב"ן ז"ל: (א"א טעם האספקלריא שמראה לו ימין כנגד ימין ושמאל נגד שמאל וזה אין כן הנא כנגדו וזה תבין למה כינה אספקלריא) נחזור לפרש"י ז"ל: שני דורות. שנים שפוסקין לאדם בשעת לידתו: זכה מוסיפין לו. והאי אמלא לשון תוספת הוא: משלו הוסיפו לו. אלא שמתחלה היו חולין לפחות משניו: תדע. שמתחלה כשנולד פסקו לו כל אותו תוספת: שהרי הנביא. כשנבא ביומי ירבעם שנים הרבה קודם הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ובשעת חוליו של יחזקיהו עדיין לא נולד מנשה שממנו יצא יאשיהו ואי אמר בשעת חוליו. נגזר לפחות שנותיו וכשזכה השלימו לו:

תוספות לשויה מזיד. פירש שהיה להמיתו דנמשה מדת ויראו את אלהי ישראל: שמוסיפין לו. והא דאמרי' נשתנה קצן גבי מי ותנוני להו בגזרות תלית תלתא אלא נתולא פסיקא דורות גדול ומפיל כאוהדין בשנת אין תגל לישראל ומיהו לא שנית שישנות התגל הדיוט בזמנים גבי עשרה דר"א בן פרת: משלו הוסיפו לו. וקרי ליה תוספת לפי מה שנגזר לפחות עליו עון והא דאמרינן נפיק דחנינה גבי אתתא תגדלא כשיא כי תוכא טרפא תדרגן דמשבר נעלי מוסיפנא ליה אחרי דניחא אפי' לר' עקיבא דאין זה תוספת כיון שנגזר לשום אדם: תדע שהרי נביא עומד. וא"ת והלא אם לא התפלל חזקיהו על עצמו היה מת והיתה נבואה בטלה אלא ע"כ אין הנביא מתנבא אלא מה שראוי להיות אם לא היה חוטא אם כן היכי מוכח מכאן דמשלו הוסיפו לו אפילו לא הוסיפו לו משלו והיה כנגד כל שנותיו שנגזרו לו מה שלא נתקיימה הנבואה לפי שחטא ואילו לא חטא ונשא אשה נבנים יאשיהו היה מוליד ואחרי דבעת הדורות שגזרו להוליד נאותו הזמן ונאותו הפרק שהם עלדים ונסבי התוספת נגזר לו להוליד מנשה

מהרש"א משה רבך אמר כי לא יראני האדם גו' ואתה כו'. הא דלא קשיא ליה בתורה גופה מדכתיב ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו גו' י"ל דהתם אחוריו כמפורש בקרא וראית את אחורי ופני לא יראו אבל ואראה את ה' יושב על כסא משמע ליה פרצוף הפנים ובתוספות כתבו דלא לשוייה מזיד פריך דלא לשמשו דמנשה כתיב ויראו את אלהי ישראל עכ"ל אבל לא יתיישב אמאי לא קשיא ליה למנשה מתורה גופה דקשיין אהדדי בצירוף בעירך אספקלריא אמר ידענא דלא מקבל ליה הוה בעי למימר והלא אותן המשעדים עם משה נאמר בהן ויראו את אלהי ישראל גו' וכתיב כי לא יראני גו' וכתיב כי לא ראיתם כל תמונה אלא כבודו ולא גם כבודו ראיתי אכי שיש כבוד למעלה מכבוד והכבוד שהוא ההוד שהוא קרוב לשכינה לא ראהו אדם כי כל הנביאים ראו כבודו מתוך אספקלריא שאינה מאירה באור כתום ובדמות מראה וזהו כאדם זקן שאורו כתום וראוהו המשוך כאילו בניה והאחר כבניו סי' ומשה רבינו. נסתכל בכבוד והוד השכינה באספקלריא המאירה מאחורי הוד השכינה ובקש יותר

סי'

עין יעקב

ואי אימא ליה לשויה מזיד. ול"נ קלא לפי [illegible]

[illegible]

פי' עכ"ל ועוד האריך לפי הנראה שהיה לו בשמעתין הגהי הי"ל ועי"ש: **משה רבך אמר מי כה' אלהינו בכל קראנו וגו'.** משמע לי ג' בכל היום שבכל זמן קראנו דאל"כ הל"ל לכל קראנו כמו קרוב ה' לכל קוראיו ומסיק הא ביחיד הא בצבור ובפ' מלוה הלוי' ופ"ק דר"ה מסיק דבצבור אפי' נחתם גזר דין מתקרע משא"כ ביחיד והא דלא מוקי שלהו ביחיד והא בגלא נחתם גזר דין והא בנחתם גזר דין דלא מתקרע משום דהאי קרא בכל קראנו אליו כולה ענינא בלשון רבים איירי אבל האי קרא דרשו ה' גו' מקיים ביה בלשון יחיד יעזוב רשע דרכו גו' והכי משמע דרשו כל אחד מכם את ה' גו' ומסיים **ויחיד אימת בי' אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ כו'.** והטעם דבין ר"ה ליה"כ עדיין לא נחתם גזר דין עד יוה"כ שבו שחותמים לכל גזר דין ועי"כ אפי' יחיד יכול הוא לבטל דינו שעדיין לא נחתם והראה בזה כי ה' מלאו שבשבי ומתיישי מן עיקר ימי רחמים שבהן עלה משה וירד מן ההר לקרוע גזר דינם של ישראל במעשה העגל ועד"ז יש לומר קרא כי שם ה' אקרא גו' ר"ל בזמן דאף היחיד קורא ה' דהיינו בי' הימים או אז הבו גודל לאלהינו שלא תקראו אותו אל שאתה שם משותף בשמכם אלא לגודלו תקראו אותו מלך כי הוא לא מלך על כל הארץ לדונם או ובעי אפוסי רחמים ולא כותקם משפטו. ועד"ז יש לפרש קרא ויגבה ה' צבאות במשפט ואח"כ הקדוש גו' וק"ל: **משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא כו'.** יש להקשות דאמרינן פ"ק דקידושין ופ"ק דסוטה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שאין ת"ל היום אלא היום מלאו ימי ושנותי אלא ללמדך שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום כו' ולולי חטא מי מריבה היה בא לחיי והיה חי יותר מק"ך שנה שהם ב' דורות שנגזרו לו ונתבלבלה לחכמים כיון דהוי לא חטא מי מריבה היה זוכה להוסיף לו אבל לר' עקיבא דלאו מוסיפין אפילו ע"י זכות מא"ל דליכא למימר דהוי מוסיפין לו שנים שנגזרו לגוף אדם אחר כמ"ש התוספות מההיא דמגילה כיון דא"כ מאי אקשי ליה לר"ע מתוספתא על ימיך כ"ז גו' דהא איכא למימר נמי הכי אלא ע"כ דלית לן למימר הכי היכא דלא הוזכר בן בגזירה ול"ל דההיא סוגיא דלא כר"ע וכתבו התוס' זכה ומוסיפין לו והא דקאמר במ"ק חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא אלא במזלא פשיטא דהוה גדול ומעיל כו' עכ"ל ע"ש ומתרייהם נראה שה דהוא לאו בזכותא תליא ומלתא היינו שלא להוסיף על גזירת המזל בשביל זכות שהוא גדול כ"כ אבל לפחות מן המזל אם לא זכה הא ודאי דלא תליא במזל דנע"ש לא קשיא להו אלא מהא דמוסיפין לו דאמרי רבנן אבל מהא דלא זכה פוחתין לו דקאמר נמי ר"ע ל"ק להו וכוות קראי מוכיחין דבלין זכות תבטל גזירת המזל כדכתיב ואבדתם מהרה גו' ולין להקשות הא ג"ש זכות נמי הא כתיב למען יאריכון ימיך גו' כי הוא חייך ואורך גו' ר"ל דהיינו לאריך ימיך עד גזירת המזל ושלא לפחות מן הגזרה וע"כ לר"ע צריך לפרש הני קראי הכי דהא אליביה אין מוסיפין כלל אפי' ע"י זכות וחוי"ק: ובתו' תדע שהרי נביא שומר וא"ת ושלא וכו' ול"ל כמו שאין הנביא מתנבא דברים שעתידין להיות אלא לפי הגזרה ולא לפי הזכות דאל"כ מאי קא מקשה להו ר"ע לרבנן מהרי נביא שומר כו' דשמא לפי מה שראוי להיות לפי הזכות שיוסיפו לו ע"ז שנים ניבא שיוליד בן ליחזקיהו וק"ל:

הרי"ף דרשו ה' בהמצאו כאן ביחיד כאן בצבור וכו' ותימא כיון שביחיד יהא ומדבר למה נקט דרשו בלשון רבים והוה"ל דרוש את ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב ויגלה דליכא למימר על כל יחידי עולם

ומ"ש י"ל דנקט דרשו ה' ללמד שאף על פי שרבים הם נענים בכל עת כדכתיב בכל קראנו אליו אפ"ה יש להם תוספת מעלה כשדורשו הרבים את ה' בי' ימים שבין ר"ה ליוה"כ שגם היחיד נענה הא שפתך אמרי' יעזוב רשע דרכו שהוא לשון יחיד ואח"כ ואחם בלי רבים ואל אלהינו כי ירבה לסלוח לומר קראוהו הרבים בהיותו קרוב ליחיד אשר יעזוב רשע דרכו וישוב אל ה' וירחמהו ויהי קרוב אליו באלו הימים גם אלהינו הקוראים בלשון רבים תהיה תפלתם אל אלהינו כי ירבה לסלוח סליחה מרובה על הסליחה של שאר השנה בהיותם נעתקים באלו הימים בתפלת הצבור: **שאלו הוסיפו לו.** בתוס' והא דאמרים מגילה בפ"ק וכו' אומר ר"י דניחא אפילו לר"ע דאין זה תוספת כיון שנגזרו לגוף אדם וכו' וקשה דאמאי לא משני ר"ע הכי גבי חזקיה ותוספתי הוא דתנן שנים שנגזרו לגוף אדם ומה קודם אותו או שהשנים של אדם שלא זכה דסבר ר"ע דפוחתין לו ואותם שנים כבר נגזרו אל אותו אדם ויש להוסיפם אפילו לר' עקיבא ונראה דלהכי קאמר ר"ע תדע שהרי נביא כלומר יש לי להשיב עליכם דמאי דקאמר בחזקיהו ותוספתי הוא דתני אדם שלא זכו שפיחתו להם ואותם שנים שכבר נגזרו לאדם מהם יש להוסיף אבל היכי תשיב לכם כך אלא משלו הוסיפו לו תכה שנתנבאת התנבא הנה בן נולד לבית דוד ועדיין לא נולד מנשה ומכאן אתה למד שמשלו נתנו לו. ולכאורה יש להקשות עוד לדברי התוספות מאי בינייהו לבין ר"ע ורבנן כיון דר"ע נמי סבר זכה מוסיפין לו מגופי אדם שלא זכה שבצער להם שנים גם חכמים סוברין כן זכה מוסיפין לו. ומיהו איכא בינייהו דלרבנן זכה מוסיפין לו ממש אפי' שאין שנים מזומנים מאותם שלא זכו ולר"ע אין מוסיפין לו ממש אלא דוקא בשיש שנים לאדם ופיחתו לו בשלא זכה אותם השנים מוסיפין לזה שזכה:

חידושים משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא. פי' בתוס' מה שהקשה בזה לר"ע דס"ל זכה משלימין היאך אמרינן היום מלאו ימי ושנותי ולולי חטא מריבה בא לחיי והיה חי יותר עכ"ל וי"ל לר"ע דסבר אפילו אם זכה ולא חטא שום חטא אעפ"כ אין מוסיפין אלא משלימין לו מעברם לומר דס"ל דיש מיתה בלא חטא כדאמרינן בגמרא דשבת דף כ"ה אליבא דתנא דמסיים והא תפרש האי קרא יען לא האמנתם גו' לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ הא אם האמנתם בי זכיתם להכניסם לארץ ע"ש במהרש"א ואף די"ם מיתה בלא חטא הכניסו לארץ אחר שנשלמו מי שנה מיום שלוח מרגלים דהוא סי' אב עד ז' באדר רק בשביל חטא זה לא הכניסו לארץ ואילו אם לא חטאו כלל הוו מתו די"ם מיתה בלא חטא א"כ שפיר מוקמינן לר"ע היום מלאו ימי ושנותי תא שאי קרא יען לא האמנתם בי וכו' וק"ל. ועוד נראה דצריך להבין מה דאמרינן יען לא האמנתם בי הא האמנתם עדיין לא הגיע זמנכם לפטור והיאך אמרינן היום מלאו ימי ושנותי דהא הוי כתרי דברים דסתרי אהדדי. ועי"ק לחכמים דס"ל זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין היאך מיקרינן היום מלאו ימי ושנותי אלא צ"ל אף שמוסיפין ופוחתין בשני דורות אבל הימים ימלא להם מיום אל יום דכלותו יום שנולד הוא מת ומשה היה מת קודם זמנו כדאיתא ביומא דף פ"ז גבי משה שלא נשא הקב"ה פניו בשעה שנאמר יען לא האמנתם הא האמנתם לא הגיע זמנכם וכתב שם מהרש"א ז"ל בשביל חטא הקב"ה מת קודם זמנו ולפי זה אי כלא זכה היה פוחתין לו והשתא אתי שפיר גם לרבי עקיבא מה דאמרינן יען לא האמנתם הא האמנתם לא הגיע זמנכם וכו' וגם היום מלאו ימי ושנותי וק"ל:

פרק הבא על יבמתו

תניא °וכל אשה יודעת איש בראויה ליבעל הכתוב מדבר אתה אומר בראויה ליבעל או אינו אלא נבעלה ממש כשהוא אומר וכל הטף בנשים אשר לא ידעו וגו' הרי אומר בראויה ליבעל הכתוב מדבר. מנא ידעי א"ר (חנא) [הונא] בר ביזנא א"ר שמעון חסידא העבירום לפני הציץ כל שפניה מוריקות בידוע שהיא ראויה

עין יעקב

ד"א ידעה יקימו מכלל דטף כין ידעות כין לא ידעות יקימו. עיין ברטוש אתכה ביונקה דלאמה הוץ קול ואשה נחלה בידעה תרומ אבל לא ידעה ... [illegible]

ראויה ליבעל כל שאין פניה מוריקות בידוע שאינה ראויה ליבעל א"ר נחמן *סימן לעבירה הדרוקן כיוצא בדבר אתה אומר °וימצאו מיושבי יבש גלעד ארבע מאות נערה בתולה אשר לא ידעה איש למשכב זכר מנא ידעי א"ר כהנא הושיבה על פי חבית של יין בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף. ונעבירנה לפני הציץ א"ר כהנא בריה דרב נתן °לרצון להם כתיב לרצון ולא לפורענות אי הכי במדין נמי אמר רב אשי להם כתיב להם לרצון ולא לפורענות לעובדי כוכבים אפי' לפורענ':

בראויה ליבעל. אע"פ שלא נבעלה: בשהוא אומר וכל הטף בנשים אשר לא ידעו החיו. הא למדת על פי שלא ידעם שהתו שהי בראוים ליבעל קא משתעי קרא: הרי אומר. מדקשו קראי אהדדי על כרחך ידעת דקרא אחר לא ידעו לאו ידיעה ממש דא"כ לא והאלא דיוקא דקרא אלא בראוים ליבעל הכתוב מדבר דכל אשה הראויה לידע שהתו: פניה מוריקות. כם היא: הדרוקן. פניהם מוריקים של עוברי עבירה: מאנשי יבש גלעד. בימי פלגש בגבעה שנהרגו כל אנשי יבש גלעד לפי שלא באו להלחם בשבט בנימין כשבאו אחיהם והחרימו כל שלא נבעלה ונתנום לנותרי משבט בנימין לנשים:

תוספות. בראויה ליבעל הכתוב מדבר. וידעת איש היינו הראויה לדעת איש והא דכתיב אשה דמשמע דוקא גדולה היינו משום דקשו קראי ומתוך כך מוקמינן בראויה ליבעל הכתוב מדבר דאי לא כתיב אשה אלא כתם וכל יודעת הוה דהאי קרא נמי בטף איירי ובטף יודעת הרגו ושאינה יודעת יקיימו אבל גדולה אפי' אינה יודעת הרגו: סימן לעבירה הדרוקן. פי' שהעבירה גורם הדרוקן כדאמרינן בפ' ב"מ והדרוקן לאו היינו ירקון כדמשמע בסוטה אבל קצת יש להדרוקן ירקות פנים כדאמרינן כל שפניה מוריקות:

מהרש"א העבירום לפני הציץ כל שפניה כו'. ע"ש יאיר ה' פניו אליך שיהיו פניהם מלהיבין ע"י השם שהיה כתוב עליו דהיינו קדש לה' והיפך היו פניה מוריקות וכן סימן של יין בעולה ריחה נודף כו' ע"ש הכתוב הוא מורה על הזנות בנערים דבתולות כמ"ש [illegible] יין ותירוש ינובב בתולות וק"ל:

הרי"ף תניא וכל אשה יודעת איש וכו'. וקשה לרא"ה אמר הכתוב וכל אשה כיון שהוא מדבר בראויה ליבעל שהיא יתירה על בת שלש שנים אע"פ שלא יבחין וכל אשה אלא וכל יודעת משכב יש לנו לתבריה שאינו מדבר בנבעלה שא"כ קשו קראי אהדדי שהוא אומר כאן וכל יודעת שנבעלה בין גדולה בין קטנה הרוגו הא אותם שלא נבעלו בין גדולה בין קטנה החיו ושם נאמר וכל הטף אשר לא ידעו דהיינו שלא נבעלו החיו הא גדולה שאינה טף אע"פ שלא נבעלה הרוגו וע"כ אינו מדבר אלא בראויה ליבעל והיינו כל יודעת איש דהיינו ראויה ליבעל מבת שלשת שנים ויום אחד הרוגו וכל הטף שהיא פחותה מבת ג' שנים החיו וכן בדקדוק פי' התוס' אי לא כתיב אשה הוה אמינא דהאי קרא נמי בטף איירי ובטף יודעת הרוגו ושאינה יודעת יקיימו אבל גדולה אפי' אינה יודעת הרוגו וקשה דהיכי ס"ד לומר דוכל יודעת איש איירי בטף למודים דלודנה מדכתיב בתריה וכל הטף משמע דקרא קמא מיירי בגדולים ועוד קשה היכי אמרי הי"א שהנבעלה יהרגו ושאינה נבעלה יקיימו והבתולה אע"פ שאינה נבעלה הרוגו כי גם לאוקימתא דראוים ליבעל כך הוא דא היא הדרש עצמה שאנו דורשים מגדולה בין שנבעלה ובין שלא נבעלה כיון שהיא ראויה ליבעל הרוגו והקטנה שלא נבעלה החיו כיון שאינה ראויה לבעול אבל זה יש לתרץ דנפקא מינה לקטנה יתירה על ג' שנים דאי דייק הטף אשר לא ידעו איש שלא נבעלו החיו הו"א הא אמרינן בטף שהוא יותר על ג' שנים שלא נבעלו נמי החיו ולכן נפקינן לאוקמי בראוים ליבעל אפי' בת ג' שנים שהיא קטנה הרוגו ודוקא הטף אשר לא ידעו איש שאינה ראויה ליבעל דהיינו פחותה מג' שנים החיו הא יותר מג' הרוגו ועוד כיון דאי מוקמינן לה בנבעלה יהרגו א"כ בפחותה מג' שנבעלה יהרגו והשתא דמוקמינן בראוים להבעל א"כ פחותה מג' שאינה ראויה להבעל אע"פ שנבעלה יחיו כי אין בעילתה כלום ושמא דנה לנו על ספק בת ג' שנים או לאו שכל אשה גדולה שתמה שיא מיודעת איש ולאוי להבעל הרוגו וכל הטף שהם הקטנות דמתמא הם שלא ידעו איש שאינם ראוים ליבעל החיו לכם עד שיודע לך שהם יותר מג' שהם ראויות ליבעל: ונעבירנה לפני הציץ. וקשה תמי פריך הכא הכא בבנות יבש גלעד כתיב וימצאו וגו' ד' מאות נערה בתולה אשר לא ידעו איש למשכב זכר וכיון שכולם היו נערות הראויות ליבעל אזי יהיה פניהם מוריקות ועדיין לא ידעינן בין בתולה לבעולה כי אם ע"פ חבית והאפשר לומר מתוך הדסק דלכך פשוט כאן ר"נ לומר סי' לעבירה הדרוקן ופי' התוספות שהדרוקן לאו היינו ירקון אבל יש קצת להדרוקן ירקות פנים כדאמרינן פניה מוריקות וגם יש לנו לומר דהראויה ליבעל פניה מוריקות אבל אין בה הדרוקן ולמי שנבעלה היה לה הדרוקן שסימן לעבירה שנבעלה הוא הדרוקן וכשהעבירום לפני הציץ כל מי שהיתה ראויה לבעל ולא נבעלה היו פניה מוריקות ולמי שנבעלה היה לה הדרוקן משום יותר מפניה מוריקות ובבנות יבש אילו העבירום לפני הציץ היה בודק כל מי שנבעלה להיות לה הדרוקן ולכן פריך ונעבירנה לפני ציץ וכו' ומשני לא לרצון להם ולא לפורענות ועי"ל דהכי פירוש משום כפי השטה [illegible] דהיינו כיוצא מדין שבאו להבחין בין הראויה ליבעל ובין שאינה ראויה להבעל היו פניה הראויות ליבעל מוריקות אע"פ שלא נבעלו ובימי פלגש בגבעה בבנות יבש שבאו להבחין הנבעלות לא היו מוריקות ופניהם בפני הציץ בראויות ליבעל אלא לאותם שנבעלו מהם ושלא נבעלו אע"פ שהיו ראויות להבעל לא היו פניהם מוריקות:

רבי שמעון בן יוחאי אומר קברי עכו"ם אינם מטמאים באהל שנאמר °ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויין אדם ואין עכו"ם קרויין אדם:

אין מטמאין. את המאהיל עליהם: אתם קרוין אדם. וגבי טומאת אהל כתיב אדם כי ימות באהל, ובתוספות האריכו בדיוקים מכתביות התלמוד דנראה דאוה"ע בכלל האדם עיין עליו ואין צריך לכתבו הכא:

הרי"ף אדם אתם וכו'. וקשה דא"כ ליתא נמי אתם קרויים אדם דהא כתיב ואתן צאני ואין אינו מטמא באהל וקשה קרא מרידות אדידים שקראם אדם שאינו מטמא באהל וקראם אדם שמטמאה באהל ויש לתרץ עם מה שביארתי בדרשותי בספר כסף מזוקק ע"פ המשכיל שבישראל עושים רצונו של מקום נקראים אדם והוא אדם אתם כלומר אם אתם הצדיקים בני אלהיכם אתם קרויים אדם ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום שאין אתם הצדיקים אלא אתן כגרין של בקנה מתממא כאתם כבקנה ולא ענדו אם כי או אינם נקראים אדם והב"ע כיסא שאמר קודם ואתן צאני וגו'

עין יעקב

[illegible]

ואל לומר אדם אחד לומר נאמן שאתן תמם כאכם כנקנה ולא עפיתם לכן הקב"ה הרי אתם כלאן ונאמן שאתם דנקים נסי אלהיכם לעשות רלטו יתי אתם קדוס אדם וכ"י זה יאמר אתן קדוס לא ואין השטן לטו יתברך קדוי לאן אלא אדם אתם:

שם **מתני'** מעשה ביהושע בן גמלא שקידש למרתא בת ביתוס ומינהו המלך להיות כה"ג וכנסה וכו':

גמ' מינוי אין נתמנה לא אמר רב יוסף קטיר קחזינא הכא דאמר רבי אסי תרקבא דדינרי עיילה ליה מרתא בת ביתוס לינאי מלכא עד דמוקי ליהושע בן גמלא בכהנא רבא:

מינוי אין. כלומר מינהו המלך אבל אחיו הכהנים וסנהדרין לא מינוהו: **נתמנה לא.** כשנכנס לא קתני דהוי משמע דלאחר שיה לכך: **קטיר קחזינא הבא.** קשר של רשעים אני רואה כאן שלא היה ראוי לכך אלא כתן ממונו ומינוהו:

יח **תניא** אין בתולה אלא נערה וכן הוא אומר °והנערה טובת מראה מאד בתולה:

כד **כתבתי** הגר"חא הלא ללמוד ממנה בת כמה שנים היתה רבקה כשנכנסה כאשר כתבו התוספות דנכלן משמע דהיתה נערה ונקדר שלם כתיב דהיתה בת שלשה שנים וקפרי מוכח דהיתה בת י"ד שנים וכתבו לבסוף דהם מדרשים חלוקים זה על זה:

יט **אמר** רב נחמן אמר שמואל אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה שנאמר °לא טוב היות האדם לבדו *תניא שלשה דברים עשה משה [מדעתו] והסכימה דעתו לדעת המקום פירש מן האשה ושבר הלוחות וכו':

מהרש"א אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים כו' שנאמר לא טוב היות האדם לבדו כו'. וכה"ג אמרי' לקמן מהאי קרא המשרוי בלא אשה שרוי בלא טובה והכוונה מסידוע כי הכאמר בכל מעשה בראשית הוא הרצון והקיום לפניו יתברך ולכך אמר באדם לא טוב היות האדם לבדו כי בלבנה לא יקיים בלי בת זוגו קיום המין ושם שרוי בלא טובה וק"ל: **פירש מן האשה מאי דרש כו'.** יתואר בפרק ר' עקיבא עיין שם מה פסח שהוא אחד מתרי"ג כו' מספר שנכנת רזי הקשה הרפ"ל מאי קץ הוא זה איתא דיו לגא מן סרין להיות כבדון דאמרינן בפרק תמיד כשתע שתע לטמאים ולערלים כשר ת"כ הרי הוי שבט לוי שלא מלו במדבר ועוד הא אמרי' אפי' נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככה"ג ויל דשתע לטמאים ולערלים דהלב ערלים כמי לטמאים מסת"כ סי' עכ"ל ועוד נראה הא דנכרי ועוסק בתורה כו' הא מוקמינן להא בפ' ר' ישמעאל דזוקא שעוסק בז' מצות דידיה אבל בעוסק בכל התורה חייב כו' ול"ת ולמה לא היה דן מסה ק"ו זה וי"ל כמאמר"ל הקב"ה רד כי שחת עמך גו' וי"ל כדאמרי' במדרש אסטר שלא היה משה מאמין בהקב"ה שא"ל כי שחת גו' אלא

הודיע לישראל שאפילו יהיה אדם שומע מפי יחידי כאמן לו אסור לקבל עדותו ולעשות דבר ע"פ ובטל עיקרים מאמר ר' פ' ס"ו תירץ שהדבר הגדלה לעיניים מלעבר אדם לעבר גדול יותר מהידיעה שהאדם יותר מתפעל מהמורגש בחוש יותר ממה שיתפעל מהנודע באמיתות כי ע"ש גם עיין בזה בספר מפרשי התורה וק"ל: *אשר שברת יישר כחך ששברת. דה"א למכתב ששברת א"כ אסר סנרה כולה יתגלה דקרא הוא דהאי קני ליה במה שכתב על הלוחות הראשונים דודאי הן ששבר וכמ"ש ויפסול שני לוחות אבנים כראשונים ולא כתב ששבר:

הרי"ף אע"פ שיש לאדם כמה בנים וכו'. צריך לנקוט לך אסמכתא מנ"ל דמיירי התם בגוי שיש לו בנים דלמא מיירי שאין לו בנים והוא לבדו בלא אשה ונלא נקרא לבדו וקרא מיירי בגוי שאין לו בנים וחיכא דיליף מדכתיב בצלם אלהים עשה את האדם ואתם פרו ורבו שהרי אין נקרא אדם שלם עד שיהיו לו בנים ואפ"ה אמר לא טוב היות האדם בשביל נקרא אדם תנך שקיים פו"ר ובנים ועכ"ז לא טוב היות האדם שהוא לבדו וכיון שאמר לא טוב ילפינן שהוא אסור לישב בלא אשה:

שם **תניא** רבי נתן אומר בית שמאי אומרים ב' זכרים וב' נקבות וב"ה אומר זכר ונקבה אמר רב הונא מאי טעמא דרבי נתן אליבא דבית שמאי דכתיב °ותוסף ללדת את אחיו את הבל הבל ואחותו קין ואחותו וכתיב °כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין ורבנן אודויי הוא דקא מודי:

את קין את הבל. אתין ריבויין לומר נקבות היו עמהן: **כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל.** אלמא מסתמן בני ולא קני בלא ב' זכרים וב' נקבות:

מהרש"א אמר רב הונא כו' את אחיו את הבל הבל ואחותו קין ואחותו וכתיב כו'. את אחיו לא ומכנו לרבות תאומה לקין דקאי אהבל וכן פרש"י בהדיא דמרבינן דאת קין דריש תאומה לקין וכ"ה בב"ר הבל מאת אחיו את הבל דריש ב' תאומות להבל ע"ש ובפרק אד"א איתא ח"י תאום עלו למטה ב' וירדו ד' וכתב הרא"ם דלא דרש אתים לריבויא עכ"ל ומדבריו נראה שהוא דידהו ד' אדם ותוה קין והבל וכעלם ממנו דברי הפוס' לפי שכתבו וירדו ד' אדם וחוה וקין ותאומתו אבל הבל עדיין לא נולד באותו פעם כדכתיב ותוסף ללדת וגו' את הבל וב' תאומות שלו עמו כו' עכ"ל וסולתו אתיים כדרשו לפי דרכו ודו"ק:

איתמר היו לו בנים ומתו רב הונא אמר קיים פריה ורביה רבי יוחנן אמר לא קיים רב הונא אמר קיים משום דרב אסי דאמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר °כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ור' יוחנן אמר לא קיים פריה ורביה לשבת יצרה בעינן והא ליכא:

משום

עיון יעקב

אמר ר"נ אמר שמואל אע"פ שיש לאדם כמה בנים אסור לעמוד בלא אשה שנא' לא טוב היות האדם לבדו. ולבחורי' קשה מנ"ל [illegible] ... רבי יוחנן אמר לא קיים ... [illegible]

משום דרב אשי. כלו' נעמלת דפריה ורביה משום דרב אשי ואלי כיון דנפלו על ידו מכשמות שבלותו חולר שמעו נוף הרי קיים פ"ו:

כג ע"ב **א"ל** רבה (לרבה) [לרבא] בר מארי מנא הא מילתא דאמור ר"נ בני בנים הרי הן כבנים אילימא בראשית נ מדכתיב הבנות בנותי והבנים בני אלא מעתה והצאן צאני הכי נמי אלא דקנית מינאי ה"נ דקנית מינאי אלא דה"א ב מהכא ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד וגומ' שופטים ה ותלד לו את שגוב וכתיב מני מכיר ירדו מחוקקים תהלים ס וכתיב יהודה מחוקקי:

[מנא הא מילתא וכו'. אגב גמו קאי דגן גם פשיטא לן:] מני מכיר ירדו מחוקקי'. ולא מצים נמימר מבני בניו אלא מבני בנו דהא כתיב קרא אחרינא יהודה מחוקקי ולא משכחת לה דליהוי מתרוייהו אלא הכי דנפקי מחוקקים מתרוייהו מנהו של מכיר אלמא בני בנו כבנו:

מהרש"א ואחר בא חצרון גו' וכתיב מני מכיר גו' מחוקקי וגו'. כנראה מפרש"י דעיקר הראיה מהנך קראי אבל מהאי קרא קמא גופיה לחוד דל"ם ים להביא ראיה דכתיב בסיפא דעבייתא כל אלה בני מכיר גו' וכיון שנקראו בני אלרון ובת מכיר בני מכיר ומכח דבן בנו כבנים ל"ל דמני מכיר מחוקקים סי' היל ראיים שניית ודו"ק:

כא **תניא** רבי יהושע אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים קהלת יא בזקנותו שנאמר בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים. רבי עקיבא אומר למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו שנאמר בבקר זרע זרעך. וגומר אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה בזה והיה העולם שמם עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה לרבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה באותה שעה. תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת אמר רב חמא בר אבא ואיתימא רבי חייא בר אבין וכולם מתו מיתה רעה מאי היא אמר רב נחמן אסכרה:

לערב. לעת זקנתו: איזה יכשר. איזה זרע יסים סגון וירלא שמים ומסקיים: מגבת ועד אנטיפרס. שם מקומות:

מהרש"א מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, כו'. ולא חס כ"ח מהם על כבוד תורה של חבירו דלאין כבוד אלא תורה ולכך מתו במדה זו כי הוא חייך גו' ולמה שמתו בגיתת אסכרה דאפשר דכ"א דבר לשון הרע ושים תמפר גנסת חבירו וסימן גלה"ר אסכרה כדאמרינן פרק ב"מ ולמד שמתו בין פסח לעצרת להורות שמתו בהשגחה כי כוח הזמן ממולע לבריאות וקרוב לרפואה כדאמרינן בבבא כל סקיירי עבא בין דיבחא לעצרתא וק"ל:

כב **אמר** ר' תנחום איר חנילאי כל יהודי שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה. בלא שמחה דכתיב ושמחת אתה וביתך. בלא ברכה דברים יד דכתיב להניח ברכה אל ביתך. בלא טובה דכתיב לא יחזקאל מד טוב היות האדם לבדו. במערבא אמרי בלא תורה ובלא בראשית ב חכמה

עיון יעקב

תניא רבי יהושע אומר כמה אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו כו' [illegible]

וחכמה בלא תורה דכתיב °האם אין עזרתי בי [ותושיה נדחה ממני] בלא חומה דכתיב °נקבה תסובב גבר. רבא בר עולא אמר אף בלא שלום דכתיב °וידעת כי שלום אהלך וגומר: [אמר ריב״ל כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא שנאמר וידעת כי שלום וגומר ואמר ר׳ יהושע בן לוי חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך שנאמר וידעת כי שלום אהלך וגומר] ת״ר האוהב אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך.

תנו רבנן האוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו °והמלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר °אז תקרא וה׳ יענה תשוע ויאמר הנני:

ביתך. אשה: האם אין עזרתי בי. אשתי דכתיב עזר כנגדו מיד סוטים כרסם. מגי שלריך לעסוק בלרכי ביתו ומלמודו משתכח: וידעת כי שלום אהלך. בזמן שיש לך אהל ואין אהלו אלא אשתו שנאי שובו לכם לאהליכם: [ואינו פוקדה. בתשמיש בעת שוכבת: כי שלום אהלך. בלמה ביראת שמים: בשעה שיוצא לדרך. משום שמתאוה לו בלוהה שעה יותר:] יותר מגופו. דזילותא דאתתא קשיא מדגברא: והנושא את בת אחותו. גיעגועי אדם רבים על אחותו יותר מן אחיו ומתוך כך מגלה מחבב את אשתו: אז תקרא. לעיל מיניה כתיב כי תראה ערום וכסיתו היינו דוחק עני ומבשרך לא תתעלם היינו אוהב את שכיניו שהם כקרוביו ומקרב את קרוביו ונושא את בת אחותו:

תוספות סמוך לפרקן. הכניס נמי קאי כדאמרי׳ בהנשרפין ואע״ג דקטן סקים ליה דתנן נישואין כדאמרינן לקטן פ׳ אלמנה מ״מ לסכי מקיני ליה נישואין דלא מיתרי בעילתו בעילת זנות: הנושא את בת אחותו. פי׳ רשב״ם דהיה בת אחיו אבל נקט אחותו לפי שמגדלתו בדברים ומביא מנוסה בתה. ור״ת אומר דדוקא נקט בת אחותו לפי שהיא בת מזלו כדאמרי׳ רוב בנים דומים לאחי האם עביל האומי בכלן. ולקמן פ׳ משלין של אלמנה כתבו נמס ריב״ם דדוקא נקט בת אחותו אבל בת אחיו אינו טובה כ״כ משום שאנגל מגות יבמין ע״כ: המלוה סלע לעני. הקשה ר״ת דנפ״ק דתענית אמרינן ומלגותו רעות רבות ולרות זה המתגלה מעות לעני בשעת דוחקו ואומר ר״ת דהתם מיירי שמוכא ממנו המשכון תם וחוקק למכור ביתו או פרתו על כך הוא מגלה לו מעות ואם לא היה מגלה למכור היה מיקל מעליו היינו לרות (רעות) [רעות] שלריך למכור בזול ומפסיד הכל ומפיק עלה דהיינו דאמרי אינשי זוזא למגללא לא שכיח. כלומר לקנות תבואה אין מגליאין לו מעות להליאה שכיטא כשדוחקין אותו למכור כמו הליוה הכא. ועיי׳ פירש שם בענין אחר:

מהרש״א בלא שמחה כו׳ דכתיב ושמחת אתה וביתך. דלפי המשמעות הל״ל בני ביתך אבל אשתו קרויה ביתו של אדם כדאמרינן בעלמא ולפי שמי שיש לו אשה יש לו מקום דירה וניח לשמוח בו ניקט הטוב אע״ג דירה במקום שמחה דאמרי׳ הכא ואין לפרש הקרא שהמצוה היא כך שישמח הוא עם אשתו באכילת מעשר שני בירושלים דכיון דאין האשה חייבת במצות ראייה וכי משום אכילת מעשר שני יצטרך להעלותה לירושלים ברוב שנים שהמעשר שני מותר בו אלא דהכתוב לא השמיע לנו אלא שלא יהיה לו שמחה בלא אשתו עמו שם ודו״ק: לדגיה ברכה אל ביתך. הכא איכא לפרושי לפי פשוטו בכל דבר שבביתך ואשמר כיון דסוך ליה האי קרא ביחזקאל למצות חלה ולא כ״כ לעיל מיניה בשאר מצות תמוגע ליה דביתך ג׳ אשתך דמצות חלה מוטל עליה ביותר כדאמרינן פרק ב״מ וק״ל: ותושיה וגו׳. קרא התורה במקום הזה תושיה ע״ש שהיא מתשת כחו של אדם וא״א לו לעסוק בשאר לרכיו אי לאו שלאשתו עוזרתו וק״ל: תסובב גבר. ר״ל שאשתו משמרתו מן החטא ומהמלחמת יצה״ר שהוא נקרא סובבך גו׳ כמ״ש אם רעב סונאך גו׳ כמו שאומ׳ שמוננת העיר ושומרה מן השונאים: כל היודע באשתו שהיא יראת שמים כו׳. עיין פרש״י שהוא דריש שלום מ״מן שלימות והוא דחוק ונראה לפרש שהכתוב פש ירא שמים מדבר אם ידעת כי גם היא יראת שמים ושלום אהלך דהיינו שהשם שלם שהוא עם י״ה אהכם כדאמרינן בסוטה אם זוכין השם י״ה ביניהם ולא ופקדת גו׳ וכאן דריש ליה ביוצא לדרך דהיינו שלריך לשלום בדרך ולא ופקדת גומר ולפי דיבא א לא אילטריך למדרש ולא תחטא ואם אינך פוקדה תחטא כדדריש לעיל אלא לפי דיבא דהכא כדמסיק אפי׳ סמוך לוסתה קאמר דא״ה לא תחטא דהדאי תמא הוא בלאו יצא לדרך ומאן דדריש ליה בלוחב את אשתו כו׳ דהיינו כי שלום אהלך ופקדת גו׳ דהייט בני ביתך שתדריכם בדרך ישרה כו׳ ולא תחטא שלא תבואת לידי חטא: ומכבדה יותר מגופו. דהיינו להלבישה בגדים מכובדים יותר ממנו כדאמרינן קרי למאני מכבדותיה וק״ל: עליו הכתוב אומר אז תקרא גו׳. עיין פרש״י פרק הנשרפין ויש לדקדק אמאי לא מייתי קרא דלעיל מיניה או יבקע כשחר גו׳ דההוא קרא כתיב בתר כי תראה גו׳ ומבשרך לא תתעלם דדריש מיניה כל הני ואפשר דכל הני הוא שכר מעשה הטוב דנקט לעיל מיניה אבל שכר דהמלוה לעני בשעת דוחקו דקאמר הוא גדול כ״כ דלא היה לו להמתין מלעשות עד שעת דוחקו כמ״ש כי ימוך אחיך ומטה גו׳ והחזקת בו אל תניחהו שירד ויפול כו׳ כפרש״י בחומש לזה פרש״י בההיא דפ״ק דחגיגה שהביאו התוס׳ ע״ש בהכי איירי הקרא כי תראה ערום גו׳ דלא היה לך להמתין כ״כ עד שיראה ערום ממש ולכך אמר שיהיה שכרו במדה א שאינו תחזקת בו קודם שמטה ידו כ״כ גם יהיה שכרך כן כמ״ש טרם תקראו ואני אענה גו׳ אבל השתא שלא החזקת בו עד שירד ויפול גם אני לא אענה עד שתקרא לי ודו״ק:

הרי״ף השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה וכו׳. תגילוד נראה לע״ד דרי״י השמיענו שכל השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה משום דאפשר לומר במאי דכתיב לא טוב היות האדם לבדו דשאני אדם הראשון שאם לא נשא אשה לא היה מתקיים העולם כי אדם אין זולתו ולכן לא טוב אם יהיה האדם לבדו אבל בדורות הבאים אחריו שאפשר שאחד או ב׳ לא ישאו

עין יעקב

האוהב את אשתו כגופו. לענין שאהבת אותו רק כגופו כדכתיב ואהבת לרעך כמוך ומדם ג״כ על שלשה בגלויה בנדה פרק כל היד אמר רב חסדא אסור לאדם שישמש מטתו ביום [illegible]

[illegible] **והמלוה** סלע לעני בשעת דחקו. [illegible]

[illegible] וק״ל:

ישמו נשים וכו' כמ"ש אמר לעולם ליתקיים ע"י אחרים אפשר שבעבירי בלא אשה לא ימנע ממנו הפות לזה אמר כל השרוי בלא אשה יהיה מי שיהיה פ"ת שרוי בלא טובה והכריח כן מכתיב לא טוב היות האדם לבדו ומספיק הל"ל לא טוב האדם לבדו ומדקאמר לא טוב היות האדם משמע הכי שבכל ימי היות העולם לא טוב אינו שרוי בטובה אם יהיה האדם לבדו. ומדרש אמר עוד שרוי בלא עזר כ"ל דבג"מ זה מדהל"ל אעשה לו אשה עזר כנגדו דיהוה משמע שאין העזר תלוי באשה אלא אעשה לו אשה ואם זכה עזר כלומר יתקיים בידו העזר שהיה לו מתחלה קודם הנשואין ואם לא זכה כנגדו שיתבטל אותו עזר בשביל' ומדקאמר אעשה לו עזר משמע דקודם לכן אין לו עזר כלל ועכשיו עם האשה שהו לו עזר ואם זכה יתחיל לו אותו עזר ואם לא זכה כנגדו שכנגדו תהיה האשה לבטל העזר שהשיג מתוך הזיווג והרי הוא מעכב ובטל כי כיון שלא זכה אין שם יה מצותף ביניהם הרי הוא כאילו לא נשא אשה ושרוי בלא עזר כבתחלה: שרוי בלא שמחה שנאמר ושמחת אתה וביתך. כ"ל שתוכיח מכח הקושיא שיש בפסוק זה דלעיל ביתיהו ואכלת שם ושמחת אתה וביתך לפני ה' אלהיך ולמה הפסיק ואמר ואכלת שם לפני ה' אלהיך והדר קאמר ושמחת אתה וביתך שהרי גם האכילה היתה לו ולביתו שהמעשר נאכל להם ולנשיהם ולכל אדם וא"כ למה לא אמר אתה וביתך בענין האכילה אלא בענין השמחה נלגד לכך הוכיח דאין לו שמחה אלא בביתו אים וביתו ופי' שהוא שרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה ופיק קרא ואכלת שם לפני ה' אלהיך ולא הזכיר שם ביתך לפי שגם מי שהוא שרוי בלא אשה הוא מחויב להעלות מעשרותיו לירושלים ולאכלם שם אע"פ שאין לו בית אבל בענין השמחה אמר ושמחת אתה וביתך לומר שאין לו שמחה בכל זמן אלא כשהוא נשוי אשה ולא יש שמחת בית נהיות אתה וביתך אבל אם הוא שרוי בלא אשה נהי דמקיים המצוה של ואכלת שם לפני ה' אלהיך דלא כתיב הכא אתה וביתך והוא לבדו מקיים המצוה לאכול מעשרותיו לפני ה' אבל שמחה ליכא כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה ולימדי ובפסח בזמן שהיה אתה וביתך. ותמדרש אמר שרוי בלא כפרה שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו מלאה דחז"ל לפיכם המשנה דתנן שבעת ימים קודם יוה"כ מפרישין כ"ג וכו' ר' יהודה אומר אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו וכו' ביתו זו אשתו משמע שאינו ראוי לכפרה אם הוא שרוי בלא אשה ויליף לה מדאשכחן גבי כ"ג שהיה מתודה על עצמו ועל ביתו זו אשתו ולא היה מתודה עליו בוידוי של כל ישראל שהתודה עליהם על דבר העביר היינו משום שאשתו מקולם כנוותו וכפרת עצמו תלוי בה: שרוי בלא ברכה דכתיב להניח ברכה אל ביתך. דייק הכי דהל"ל ולאשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה בביתך מאי אל ביתך אלא סמוכה לומר כיון שהברכה תלוי באשה והשרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה אמר שלריך לתת חלה ולאשית עריסותיכם לכהן כי משוך כן יעיה ויתן אותה הברכה אל ביתך זו אשתך לברך את כל מעשה ידיך כי מתוך נתינת החלה חתום הברכה אל אשתך הרי שאין הברכה מגיעה אלא בהיותו נשוי אשה. עוד אפשר מדקדק שנכנס בלשון רבים ולאשית עריסותיכם תתנו לכהן ויצא בלשון יחיד להניח ברכה אל ביתך הל"ל בבתיכם ולא עוד אלא שאל ביתך דקאמר הוא מיותר לגמרי ולכך דרש שבא ללמדנו השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה והיק ראשית עריסותיכם תתנו לכהן כך אף מי שיש לו אשה וכן מי שאין לו אשה הוא מחויב להפרים חלה לכהן ולכך דבר בלשון רבים. אמנם בענין שבעת אמר להניח ברכה אל ביתך כי מי שהוא נשוי אשה והוא להניח ברכה אל ביתך ע"ז אמר אל ביתך אבל מי שאין לו בית אין לו ברכה אע"פ שמפריש חלה גם הוא לכהן. ועמדרש ור' פיוטן אמר אף בלא שלום שנאמר ואתה תדע כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא. ויקדק כן מכח יתור הפסוק תאמר שבגר אמר עליו כרעלת ואחם אל נבל ושאלתם לו בשמי לשלום מה לריך לומר עוד ואתה שלום הל"ל ואמרתם כה לחי לעשיר שהוא נבל ותיתן שלום וכל אשר לך שלום והרי אין שאלת שלום לו ושאלתם לו לשלום ושלום ביתו ושיתן שלום ואמ"כ שלום כל אשר לו מוכל אשר לך שלום לזה פירשו ואתה שלום שהוא על אשתו וכלל לאשתו בכלל ואתה שלום מפני שהשרוי בלא אשה שרוי בלא שלום ואין שלום לאדם אלא אשתו והשתא ניחא ושאלתם לו בשמי לשלום ואמרתם כה כדברים האלה לחי שהוא נבל העשיר ואתה תהיה שלום דהיינו אשתך שהיא נכללת בכלל אשה וכאן בכללים אים ואשתו וביתך שלום הוא על שאר בני ביתו גדולים וקטנים וכל אשר לך שלום הוא על הממון ועל הצאן וכל אשר לו ממנים וד"י לא אמר שרוי בלא שלום דמגר קרא כפשטיה הוא ואתה שלום עליו וכל ביתך שלום על אשתו הרי שיש שלום לאיש בלא אשה ומע"פ שבגר אמר ושאלתם לו בשמי לשלום חזר ואמר ואתה שלום הוא שנתחלה מה אותם שישאלוהו לשלום על דרך כלל ואח"כ נום אותם שיאמרו כה דרך פרט לכל אחד ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום: המנוה לנגי ומי עליו הכתוב אומר אז תקרא וכו'. וקשה כיון דקתני האי קרא כתיב אז יעקב כאומר מולך וגו' למה לא אמר עליו הוא אומר אז יעקב וגו' דהא אתי בתריה דכי תראה ערום וגו' ומשא משום דהאי קרא כתיב והלך לפניך לדקך דאיה בית מלוה לעניי דנקרא כי תראה ערום ליכא הלוה לעני אלא מלבים ערומים להכי אייתי קרא דאז תקרא דאתא בתרים דהלך לפניך לדקך דסמיך ליה אז תקרא וה' יענה:

א"ר אלעזר כל יהודי שאין לו אשה אינו אדם שנאמר זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם. ואמר ר' אלעזר כל [אדם] שאין לו קרקע אינו אדם שנא' השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. וא"ר אלעזר מ"ד אעשה לו עזר כנגדו. זכה עוזרתו לא זכה כנגדו. וא"ר ר' אלעזר רמי כתיב כנגדו וקרינן (כנגדו) [כניגדו] זכה כנגדו לא זכה מנגדתו. אשכחיה רבי יוסי לאליהו אמר לי' כתיב אעשה לו עזר במה אשה עוזרתו לאדם אמר לו אדם מביא חטין חטין כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו. ואמר ר' אלעזר מ"ד זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד

עין יעקב

אמר ר' אלעזר כל מי שאין לו אשה אינו אדם ומי כל שאין לו קרקע וכו'. [illegible]

עד שבא על חוה ואמר רבי אלעזר מ"ד ונברכו בך כל משפחות האדמה אל הקב"ה לאברהם שתי ברכות טובות יש לי להבריך בך רות המואביה ונעמה העמונית כל משפחות האדמה אפילו משפחות הדרות באדמה אינן מתברכות אלא בשביל ישראל כל גויי הארץ אפי' ספינות הבאות מגליא לאספמיא אינן מתברכות אלא בשביל ישראל:

רש"י

כנגדו. חלוקה עליו וסותרת דבריו: (כתיב כנגדו) [מנגדתו] מדלא כתיב יחיד לשון מגידה ומלקות: הטים כוסם. נתמים: **זאת הפעם.** מכלל דפעמים אחרי שיתם ולא עלו בדעתו: **שתי בריכות.** שתי פרידות אם מבריך אם פנפן: רות המואביה ונעמה העמונית. יצאו מהן מלכים ותלמידים כמנוס אחו של רחבעם דלא ממנה הוקים ואסא ויהושפט דהוו צדיקים גמורים ויהוניה סבניה דאמר מר אמון ותלמידים אתי הוי:

תוספות אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא. מכל דרים בנא לרבות אפילו הנך שאין עומדין אלא מעט בארץ:

מהרש"א איני אדם כו'. הוא מבואר ע"פ מ"ש פ"ב דעירובין כל אותן שנים שה"ז אדם הראשון בנדוי הוליד רוחין שידין ולילין שנאמר ויחי אדם ק"ל שנה ויולד בדמותו כצלמו מכלל דעד השתא לאו בצלמו אוליד ולפי שכל המוליד מוליד בדומה וזה שאין לו אשה הוחזר' ושדין מתחממין בו ומולידין ממנו רוחין ושדין הרי גם הוא איני נקרא אדם דהמוליד מוליד בדומה והוא הענין בעצמו שאמר כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם כו' דהיינו שאין לו קרקע מיוחדת לדירה ולפרנסתו כמ"ש התוס' לקמן אינו אדם דהוי כמו המזיק' והשדין שאין להם דירה מיוחדת בארץ והוא ענין קין שא"ל הקב"ה אחר שהיה עובד אדמה ארור' האדמה וגו' לא תוסיף תת כחה לך נע ונד תהיה בארץ שלא תהיה לך עוד קרקע מיוחדת ובפרקי דר"א אמרו ויולד בדמותו מכאן אתה למד שלא היה קין לא מדמותו ולא מצלמו עד שנולד שת והיינו שנפרד מן האדמה שהיתה מיוחדת לו כי האדם נקרא ע"ש אדמה וק"ל: **כתיב כנגדו כו'.** רש"י בחומש הביא ב' לשון וכתב הרא"ם ולישנא קמא יש לפרש כמו כנגדו מל' מגידה ומלקו' וע"ש באורך ואין זה מחוור דא"כ לא ה"ל לתלמודא לשנות שלשותם דלישנא קמא קאמר לא זכה כנגדו ובלישנא בתרא קאמר לא זכה מנגדתו וגם רש"י לא פי' כן מלשון נגידה ומלקו' אלא בלישנא בתרא גם מ"ש הרא"ם דלישנא קמא סבר דרש אם למסורת ומ"ה לא דריש ליה אלא מלשון נגידה ומלקות הוא תמוה דהא מלשון שכח לא מליכו ג"כ י"ד בלשון כמו נגד ההר והרבה כמוהו וע"כ נראה דללישנא קמא דריש כנגדו מלשון נוכח כדרך שלוחם עם חבירו לסעה נגדו כמ"ש גם הרא"ם בפי' ראשון ואין להקשו' גם לפי דברינו דלעיל כיון דנגד מל' נוכח מלים בב"מ בלא י"ד דהיינו המסורת וגם המקרא מקיימו א"כ ללישנא בתרא אמאי כדרשו לפי המסורת לחוד דהיינו מלשון נגדה ומלקות דכה"ג אמרינן בפ"ק דסנהדרין גבי חלב ובני ישראל ודרשינן המסורת אף

על גב דהמקרא והמסורת כי הדדי ניכהו ודו"ק: **פשתן כו'.** זכר אלו ב' דברים לפי שהם עיקר חיי ולרכי נפש שכל עלמו של יעקב לא בקש רק ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש והאשה היא עוזרתו בכך: **מלמד שבא כו'.** כתב החזקוני ול"ל שנתעברו קודם שבא עליהן דהלא תה"ה הא מתעקרין נבילת אדם עכ"ל אין זה מספיק דהא משנתעברה בהמה אינה מקבלת זכר ואפי' זכר אדם כדמוכח פ"ק דנסמוכות ואפשר לומר שנתעברו וילדו בו ביום קודם שבא עליהן דהא חוה נמי ילדה בו ביום כדאמרינן פרק אחד ד"מ ובעל הכלחון כתב שאין זה כמשמעו שבא עליהן בתשמיש שא"א כו' אלא לפי שלא היה לו זוג היה חפץ לחפש ולבחון בכל המינים אם ימלא עזר מין אחד בלא עזר וכיון שלא עלה לא נתקררה כו' עכ"ל: **שתי בריכות כו'.** לכאורה מכל משפחות וגו' מרבויא דכל דריש. אפי' משפחות האסורות לבא בקהל יצאו בך נקיטה שלהם דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית אך יש לדקדק דמעיקרא דריש ונברכו מלשון הברכה ולבסוף דרשו ליה מלשון ברכה ויחם: **אפי' משפחות הדרות באדמה אין מתברכות אלא כו'.** וע"כ נראה דמלתא באנפי נפשה היא בא לדרוש כל דמשפחות וגו' כמו שדרשו כל דגויי וגו' כמ"ש התוס' והשתא לאפשר דמעיקרא לאו מידי דכל דריש אלא משום דכל הכי קרא' דכתיבי כיולא בזה כמו והתברכו בזרעך מתפרשים כי אדם אומר לבנו תהא כאברהם תהא כאפרי' ומנשה אבל הכא שינה הכתוב למכתב ונברכו מלשון נפעל ע"י אחרים דהיינו שיעשה הקב"ה מהן ב' בריכות בתוכך או מלשון שיתברכו מ ממנים ודו"ק:

הרי"ף מ"ד אעשה לו עזר כנגדו וכו'. נראה מתוקמא לו דאם המנה אעשה לו עזר שמעמוד תמיד כנגדו לעשות לו לרכי ביתו היה לו לומר אעשה לו עזר לנגדו כדאמר שויתי ה' לנגדי תמיד אלא כנגדו לרמז אעשה לו כפי מעשיו אם זכה תהיה עזר ואם לא זכה תהיה כנגד רלונו חלוקה עליו וסותרת דבריו: במה אשה מחזרתו. נראה מתוקמא לרי יוסי כיון שאשה נבראת לפריה ורביה היל"ל אעשה לו אשה כנגדו כמ"ש בבריאת האדם נעשה אדם כך בבריאת האשה יאמר אעשה לו אשה ועוד שנעמנין פריה ורביה אינה עוזרתו אלא שניהם יהיו לבשר אחד להוליד ולתת ואם כן במה עוזרתו אלא בתיקון הבית שהיא מתקנת לאדם: מ"ד ונברכו בך בריכות טובות וגו'. נראה מתוקמא לו שהם הוא לשון נרכה היל"ל והתברכו בך כמ"ש לו מלאך ה' בשעת העקידה של יצחק והתברכו בזרעך כל גויי הארץ אלא ונברכו דנקט הכא אלא לרמוז שתי בריכות טובות והוא לשון מבריך הגפן: אפילו משפחות הדרות באדמה וכו'. פי' בישראל הם דרים למעה ועל השמים בכוחם תלד התורה ויצאום אבל מידי טובים אין להם חלק אלא למעם בארץ והם מתברכים בשביל ישראל: אפי' ספינות הבאות וכו'. פי' התוספות דמכל דריש אבא לרבות הנך שאינם עומדות אלא מעט בארץ וקשה דלא דרים הכי מכל משפחות האדמה דיש לתרץ בדקדוק אמר הכי אמר אפי' משפחות הדרות באדמה אינן מתברכות אלא בשביל ישראל דהא לא הוזכר כאן ישראל דכי ינברכם מתחני קרא לכך הביא קרא דכל גויי הארץ דכתיב ביה והתברכו בזרעך כל גויי הארץ הרצף הם ישראל אחרי שבשבילם הם מתברכים ומזה קאמר נמי נמשפחות הדרים נלמדת שמתברכים בשביל ישראל אע"פ שלא הוזכר שם זרעך לפי דילפינן כרכות שמשפחות מברכות גויי הארץ:

ואמר רבי אלעזר עתידין כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע שנאמר וירדו מאניותיהם כל תופשי

עין יעקב

אמרי' משפחות הדרות באדמה אינן מתברכות אלא בשביל ישראל. [illegible]

תופשי משוט מלחים כל חובלי הים על הארץ יעמדו. וא"ר אלעזר אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמ' וירדו. רבי אלעזר חזייה לההיא ארעא דשדי בה כרבא לפותיה אמר לי' אי תשדייה לאורכיך הפוכי בעיסקא טב מינך. רב על לביני שבילי חזנהו דקא נייפן אמר להו אי תנופו איתניפן הפוכי בעיסקא טב מינך. אמר רבא מאה זוזא בעיסקא כל יומא בשרא וחמרא מאה זוזי בארעא מילחא וחפורא ולא עוד אלא מגניא ליה אארעא ומרמיא ליה תיגרא. אמר רב פפא זרע ולא תזבן אע"ג דכי הדדי נינהו הני מברכן זבן ולא תידול הים ביסתרקי אבל גלימא לא מתרמי ליה כדבעי. טום ולא תשפיץ שפיץ ולא תבני שכל העוסק בבנין מתמסכן קפוץ זבן ארעא מתון נסיב אתתא נחות דרגא ונסיב אתתא סק דרגא ובחר שושבינא:

שיעמדו על הקרקע. יניחו אומנותם לעסוק בחרישה ובקציר: וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט על הארץ יעמדו. וירדו לשון ירידה עניות: דשדי ביה כרבא. זרע כרוב לי"א כרבא חרישה שני כרוב ואכי כמה תמסיק תבואה מני כרבא: לפותיה. לרחב השורה: אי תשדייה לאורכך. כלו' אפילו תחזור ותחרשנה לא יועיל כלום לפי העסקא: הפוכי בעסקא טב. לאחדים יותר: דקא נייפן. הרוח מנשבן זו בזו: אי תניפו. כמה שתרצו תנופפו אין תועלת בכם לפי פרקמטיא: תניפו. לשון הניפי לי במכינסה: חפורה. שהם שמכרים מושב ואוכל עשבים ואוח במלח חסורים ימק מן התבואה עד שלא תגיע שלים: מגניא ליה אארעא. [משכבת אותו על הארץ] לשמור כל הלילה: [ומרמיא ליה תיגרא. בשבילה מתקוטט עם בני אדם:] זרע. תבואה לאכילת ביתך: ולא תזבן. לא תקנה תבואה מן השוק: ואע"ג דכי הדדי נינהו. אפילו תמצא בזול וקרקעך אינו חשוב ואין לך שכר לפי (השער) [ששוה] אפילו הכי הני מתברכן ברכה מצויה בדבר שאין לוקח בדמי ואין כלה מהר: ברבה. פירש"י: זבן ולא תידול. מכור כלי תשמישך והכתונים בדמי' בפרקמטיא קודם שתבא לידי עניות: ביסתרקי. כלי הבית שאפשר בלעדיו: אבל גלימא. שהיא עשויה להתכבד בלבישתה לא ימכור דלמא כי הדר בעי לה לא מתרמי ליה הגונה כמותה (ותמה הקשו על פירש"י ואמר שאל דנקט ביסתרקי משום שהיו [illegible] ונראה לרים כפירש"י דהידול שכן אורגים כמו שאר חלוני בזוקא כלו' קנה בגדים ולא תחוש כי יותר תרויח בקנין מבאורגת אבל גלימא טוב לארוג דאיגר לא משתמי ליה כרצונו ע"כ תוס'):

טום. התגוס של קרוס כמו קרוס פלסמדי מוירטן פלסמתי: טום ולא תשפיץ. אם יש לך חור קטן בכותל ושעט קרוס אותו טיד ולא תרחיב בנקב לשפץ בו טיט ולבנים הרבה לישותו: שפיץ. שלמסייד בלבנים ואם בעל נפש אתה להגלות בכיק שייתא הכ"ת ושפלא להיות יפה: ולא תבני. לא תגיל את הכותל והבנאי: מתון נסיב אתתא. המתן עד שתבדוק מעשים שלא תהא רגה וקנטרנית: נחות דרגא ונסיב אתתא. שלא תקח אשה חשובה ממך שמא לא תתקבל עליה: שושבינא. אוהב טוב בחר לך אדם חשוב להדבק אחריו:

תוספות אין לך אומנות פחותה וכו'. אף על גב דריש נפיה קאמר לפי כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם צריך לומר קרקע לבטח עליו בית מיחול בו תם לצורך מזונותיו כדאמר רב פפא בסמוך זרע ולא תזבין והכא איירי באדם שעיקר אומנותו בקרקע ע"כ:

מהרש"א בעלי אומניות כו'. ר"ל שיניחו אומנותן החשובה לעבוד עבודה הפחותה מכל בעה"ב דהיינו עבודת קרקע שכל עלמן לעתיד לא יעסקו רק עבודת קרקע לצורך דירתן ומזונותן כדר"ם התוס' ואמר שאין לך אומנות פחותה בעה"ב מעבודת קרקע שנאמר וירדו דלפי ענינו הוא היפך דמיגבה ליה כמאמר יורדי הים באניות וגו' אבל כתב כאן וירדו מים ליבשה ע"ש הירידה מאומנות' החשובה לפחותה דהיינו עבודת קרקע ועדי"ז יש לפרש מ"ש פ"ק דסוטה וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה בתחלה בחומר ובלבנים ולבסוף בכל עבודה בשדה כוונתם בזה כמ"ש שהוסיפו בזיון בעבודתם יותר מאומנות חומר ולבנים דהיינו בעבודת קרקע בשדה שהיא העבודה הפחותה מכל אומנות וק"ל: מאה זוזי בעסקא כו'. לכאורה הם סותרים מ"ש בתר הכי בממעלה מי שיש לו קרקע ארע ולא תזבין כו' קפוץ זבין ארעא כו' אבל הוא מיושב לפי דברי התוס' דהכא איירי באדם שעיקר אומנותו בקרקע לבך כסותו אלו המאמרים לכאן וק"ל: מתמסכן כו'. נקט האי ליבנא ע"פ מ"ש פ"ק דסוטה ערי מסכנות דאמר מר כל העוסק בבנין מתמסכן ואמר מר היינו סכא וק"ל:

הרי"ף אין לך אומנות פחותה מהקרקע שנאמר וירדו. פי' וירדו פיה מאניותיהם ועל הארץ יעמדו יהיה להם עמידה הרי שאין ירידה בקרקע אלא ירדו מאניות ויעמדו על הקרקע ואחז"ל דכיון שלא אמר על הארץ ילכו אלא יעמדו משמע שיעמדו בירידתם מ"מ יש לו ללמוד שהקרקע היא ירידה אבל שאין אומנות פחותה ממנה וכו' ודייק דהל"ל וילכו מאניותיהם ומ"ם וירדו משמע לשון ירידה מאומנותיהם שהיה להם וכיון שחופש מעוס היא אומנות גרועה ואף על פי כן אמר וירדו מאניותיהם הרי אומר שהקרקע פחותה ממנה:

אמר רבי אלעזר בן אבינאי אין פורענות בא לעולם בה
אלא בשביל ישראל שנאמ' °הכרתי גוים נשמו (צפניה ג)
פנותם

עין יעקב

[illegible]

שנותם החרבתי חוצותם וכתיב °אמרתי אך תיראו אותי תקחו מוסר. רב הוה מיפטר מרבי חייא א"ל רחמנא ליצלך ממידי דקשי ממותא. ומי איכא מידי דקשי ממותא נפק דק ואשכח °ומוצא אני מר ממות את האשה רב הוה קא מצערא ליה דביתהו כי אמר לה עבידי לי טלופחי עבדה ליה חימצי חימצי עבדה ליה טלופחי כי גדל חייא בריה אפיך לה אמר ליה איעליא אמך א"ל אנא הוא דקא אפיכנא לה א"ל היינו דקאמרי אינשי דנפיק מינך טעמא מלפך מיהו את לא תעביד הכי שנאמר °למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו רבי חייא הוה קא מצערא ליה דביתהו כי הוה משכח מידי צייר ליה בסודריה ומייתי לה א"ל רב והא קא מצערא ליה למר א"ל דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו *מן החטא מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה ומוצא אני מר ממות את האשה א"ל כגון מאן א"ל כגון אמך איני והא מתני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנאמר °יהי מקורך ברוך ושמח באשת נעוריך וא"ל כגון מאן כגון אמך מתקף תקיפה ועבורי מיעברא במלה הד אשה רעה אמר אביי מקשטה ליה תבא ומקשטה ליה פומא. רבא אמר מקשטה ליה תבא ומהדרה ליה גבה:

בשביל ישראל. לירחם כדי שיחזרו בתשובה: חימצי. מין קטניות: אפיך לה. היה אומר הבן לנגד אומר לאמו לעשות עדשים ואמר לא עשית חימצי והיא עושה עדשים: טעמא מלפך. פעמים שהבן מחכים את אביו אני היה לי לעשות כן: את לא תעביד הכי. דבר שקר הוא וכתיב למדו לשונם דבר שקר: כי הוה משכח מידי. דבר הראוי לה: מן החטא. הרהור עבירה: ועבורי מיעברא במלה. נוסח.גלות ומתגברת על עדותיה: פומא. לקלל ולגדף עד אין מעוררה כדי לגנות: ומהדרה ליה גבה. שלא לאכול עמו תלמודתו:

מהרש"א החרבתי נוים וגו'. לפי דלעיל מייתי קרא בתשובתם ירושלים הוי וגו' סעיר היותה לא שמעה בקול גו' והפסיק בענין הכרתי גוים כמשו גו' ר"ל בשביל תשובתם ושנין הכרתי גוים גו' שהידלהו אותי גו' וק"ל: ומוצא אני מר ממות. לפי ענייט שמדבר בא"א אמר היא מלודים גו' אבל אין בו פעם להיות מר ממות יותר מאחר עבירות וע"כ דרשוהו באשה רעה שמלידה את איפה עד שאומר מוב מותי מחיי: דבר שקר העוה ס'. ר"ל גם כי הכא שרוצי לומר לכבוד אביו שקר מ"מ כדי שלא יתגיל האדם בכך לא יאמר שקר גם במקום הזה וה"ד למדו לשונם גו' לאמר על אותו דבר הרע אחר שבלבו ולא היה בידם לומר שקר במקום השוה ואיכו יכר למחר לשונם דבר שקר כדי להרגיל עצמם בכך: מן החטא ס'. פי' רש"י הרהור עביר' עכ"ל נקט הרהור עביר' במקום עבירה גופה לפי שהרהור קשה מעבירה כדאמרינן ביומא גם שאין אדם כלל מהרהור עבירה בכל יום כדאמר פרק גט פשוט ודקאמר לקמן שמתוך מתפקקין הייט נמי עון הרהור עבירה ששה לו עד היום וק"ל:

הריי"ף את לא תעביד הכי שנאמר למדו לשונם דבר שקר וכו'. מה שלא תמה על עצמו שלא להפוך דבריו כמו שתמה על בנו כיון שהוא ליתר דעת ממנו להפוך דבריו עונה כדאמר דנפיק מינך טעמא מלפך תענין הוא שרב הוא אומר לבנו כך אומר לאמך לבשל עדשים ואם היה הולך לאמו ומהפך הדברים ואומר כך אמר אבא לבשל חטנים היה ממש וצריך להרחיק מדבר שקר אבל רב עצמו מהיה יודע שמרשים ואומר סם לשנו שתבשל הפונים אין כאן דיבור שקר אלא אומר מה שאין דעת נוחה הימנו:

אמר רבי חמא בר חנינא כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין שנאמר °מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'. במערבא כי נסיב איניש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא. מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב. מוצא דכתיב °ומוצא אני מר ממות את האשה אמר רבא אשה רעה מצוה לגרשה דכתי' °גרש לץ ויצא מדון וישבות דין וקלון ואמר רבא אשה רעה וכתובתה מרובה צרתה בצדה דאמרי אינשי כחברתה ולא

עיון יעקב

[illegible]

ולא בסילתא ואמר רבא קשה אשה רעה כיום סגריר
סס כ׳ שנאמר דלף טורד ביום סגריר ואשת מדינים נשתוה.
ואמר רבא בא וראה כמה טובה אשה טובה וכמה
רעה אשה רעה כמה טובה אשה טובה דכתיב מצא
אשה מצא טוב אי בגוה משתעי קרא כמה טובה אשה
טובה שהכתוב משבחה אי בתורה משתעי קרא כמה
טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה כמה רעה
אשה רעה דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה אי
בגוה משתעי קרא כמה רעה אשה רעה שהכתוב
מגנה אי בגיהנם משתעי קרא כמה רעה אשה רעה
ירמיה יא שגיהנם נמשלה בה: הנני מביא אליהם רעה אשר לא
יוכלו לצאת ממנה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה זו
איכה א אשה רעה וכתובתה מרובה נתנני ה׳ בידי לא אוכל קום
א״ר חסדא אמר מר עוקבא[בר חייא] זו אשה רעה וכתובתה
מרובה במערבא אמרי זה שמזונותיו תלויין בכספו:

מתפקקין. נסתוין לשון ויפק כמו פוקקין הסקבין: צרתה בצדה.
יפה אחרת אצלה: בהבריתה. מקבלת תוכחה יותר:
בסילתא. קוץ (ונתוסי׳ אמה דרבא לנטעים דאמר בסוף פרקין
כמה אדם כמה כסים של אשתו ע״כ): סגריר. יום גשם ומטר:
דלף טורד וגו׳. ואשת מדינים נשוה עון הם: תלויין בכספו. שאין
לו זריעה בקרקע דכל שעה מיגר ודולג שמא מחייק השבולת או
יבעלו מעדי סבר:

מהרש״א מצא או מוצא וכו׳. ר״ל מלא קאי על האיש שמלא לו
אשה טובה דאוי לשמוח בה כאילו מלא מליאה אבל באשה
רעה לא קאמר מלא האיש כי איכה מליאה לו אבל אמר באמה ומולא
אני את האשה שמיוחדת לסיוה מושל׳ עליו כדאמרי׳ בפרק איזהו
נשך כל שאשתו מושלת עליו לעצם ואינו כנגנה ורוח האשה ג׳ איש
שהיא בתקום איש וקיים באשה טובה מלא טוב כשהיא אבה והוא
איש פנים וסוא ימשל בך והיינו טוב כמ״ש לא טוב היות האדם
לבד וק״ל: נרש לך וגו׳. היא האש׳ רעה דאמר לעיל מקשטא
ליה תכא ומקשטא ליה פומא כו׳ ומהדרא ליה גבא דרך לילמות:
ביום סגריר שנא׳ כו׳. משום דלכאורה בקרא מדמה אשה רעה
לדלף הטורד ויום סגריר לא נקט אלא דלא הדלף טורד בבית ואמר
דאינו כן אלא דעיקר הדמיון ליום סגריר שא״א לצאת לחוץ ביום
גשם ורוח ולהנצל מן הדלף הטורדו בבית כן האשה רעה א״א להנצל
ממנה ולצאת מחוץ לבית כל שעה כדלקמן אשר לא יוכלו לצאת
ממנה זו אשה רעה וכיוצא בו אמר טוב לשבת על פנת גג מאשת
מדינים גו׳ דהיינו בבית אי אפשר להנצל ממנה אם לא על פנת הגג:
שהכתוב משבחה כו׳. לכאורה נראה שמשבחה היינו שמלא טוב
אבל לפי זה אשה טובה אינו מפורש בקרא ונראה לפרש דלקישא

דקרא סופך שסיים ומשבחה ויפק רלון מה׳ דהשתא מלא אשה מלא
טוב היינו אשה טובה וכן כשמדרש על התורה אקיפא דקרא סמיך
ויפק רלון מה׳ ולכך כדרש על התורה דלפי פשוטו ה״ל למכתב מלא
אשה טובה ויפק גו׳ אבל על התורה מתפרש מלא אשה בלווה אשה
אמרתי לך במלא טוב דהיינו התורה שנקראת טוב או ויפק רלון מה׳
ונמשלה התורה לאשה טובה שמציצה לבעלה כמ״ש באהבתה תשגה
תמיד וגיהנם נמשלה לאשה רעה שנא׳ שוחה עמוקה פי ז״ה וקאמר
בגיהנם משתעי קרא הכא דלפי פשוטו מאי מר ממות אבל על
הגיהנם מתפרש ומוצא אני מר ממות שהוא ניחא תקיף את האשה
שהוא הגיהנם שהיא ניחא שנמשלה וק״ל:

הרי״ף כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין כו׳. יש לדקדק בו מגלל
לרי תמא המי דנשא דקאמר כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין
ונ״ק דהי״ל עונותיו נמחלין ומאי ענין זה של מתפקקין ורש״י ז״ל פי׳
שנותיו נסתמין ונ״ל יותר דאוי לומר שעונותיו נמחלין כי מה שנפקחת
היא לתיות נסתמין ונ״ק שאלת גבי מערבא שהיו שואלין לחתן מלא או
מוצא צריך לנקם לתם מות פעם ודעת איך אפשר למתן בן לילה אי
פתוך לנישואין שהיית יודע אם מלא אשה מונת או אשה רעה כי זה לא
יעמן עד המעמד האזן ועוד קשה מה תועלת יש בשאלתם דאיך נפסק אם
היא אשה טובה גם גלא דבריהם שיא טובה ואם מלא אשה רעה מה
בידו של זה לעשות ואתו לנפותי לצערי קא מצערי ליה ומה מונתם בזה.
הנ״אחר בגמ״ד דלר׳ שמא הוקשה בפסוק מלא אשה מלא פות דפי״ל
מלא טוב ורלון ה׳ ולמה חזר לומר מגילא אחרת ויפק רלון מה׳ ועוד
למה מינה את כינוי לומר ויפק רלון ולא אמר ויצלא רלון מה׳ לזה דרש
שהכתובה ללמדנו שכשנושא אדם אשה שעונותיו מתפקקין ופירש רש״י ז״ל
נסתמין והכוונה לומר שאפ״ם שהחתן מתכפרין לו עונותיו ונ״מ שנותיו
אשר חטא אינם נמחקים לגמרי אלא כל השאלה אשר עמא הם מונחים
בקופסא ונסתמים שם לראות מה יעשה בנישואיו אם אחר הנישואין הוא
מתהלך בתומו צדיק ולא ישוב עוד לכסלה אלא הולך בדרך ישרה הם
מחולים לגמרי ולא תוכרנה עוד כל חטאתיו לרעה ואדרבה עליהם היו
ישית שנהפכים לו זדונות לזכיות אבל אם חזר ישוב לכסלה אחר נישואין
ויתמא ואשם או מתגלגלין עליו עונותיו הראשונים ואשר יוכרם עוד וזה
ברמז בכתוב אם האדם במלא אשה שמתחיל ללכת בדרך טובים ומלא טוב
דהיינו שהולך בדרך ישרה וטובה ועושה מצות ותהיות הבא או ויפק רצונו
רלון מה׳ מפי אותם עונות שהיו מפוקקין ונסתמין בידו ומחשבת כמודין
שנמחקו בשעת נישואין לא ומגבעים שנמחלים הם לו לגמרי אלא הם נעשים
רלון מה׳ שנהפכין לו כל אותם עונות ונחשבות כזכיות ומלם ויעלו לרלון
לפני ה׳ ואם היה הוא להיפך שישוב לכסלה או אפי׳ מחילה לא יש לו
לעונותיו הראשונים שעכשיו מתגלגלין עליו את הכל ונפרעים ממנו רוח
כדבר עלמו היתה טובה גבי מערבא שהיו שואלין לחתן מלא או מוצא
כי היו רוצים להזהיר ולהדריך את החתן בדרך ישרה שלא ישוב עוד
לכסלה לבך היו אומרים ראה נתנו לפניך שני דרכים את החיים ואת
הטוב את המות ואת הרע יש דרך ישר לפניך ואז תקיים מקרא שכתוב
מלא אשה דהיינו אם תתחיל למצוא חן ותשכל טוב בעיני אלהים ואדם
לשמור מצותיו ואז יתקיים בך סוף הפסוק שאמר ויפק רלון מה׳ שדברי
חטאות ועונות המתפקקין ונסתמין בפניך בשעת נישואין שלם יהיו
לרלון ויחשבו כזכיות לפני ה׳. ואם יש דרך אותם לפניך שהוא אם תחזיק
ברשעתך ותשוב לכסלה שזו נאמר עליך שמקרא שנאמר ומלא אני מר
ממות את האשה לשוב שתפקדת מה שהקוות בשעת נישואין שנמחלו
לך —

עין יעקב

[illegible] בניסותא. הא בעינא ספרא דיסוגם דין וקלון מספר׳ אילו נשא אשה אמרים שרין ס׳ הרישא וקלון כיניהם והשתא אית הא דאמר רב חסדא ורב נחמן בשמיה דאשה רעה וכתובתה מרובה [illegible] רעה אשר לא יוכל לצאת ממנו דלא פליגי על הלוי דרבא דאמר [illegible] כלרם ותימא לא יפלוג מכל השמים והתוספות נראה שתירצו בקושי׳ זו לבן כתבו ורצא לנטעמי דאמר בסוף פרקין נשא אדם כמה כסים על אשתו ולפי דבריהם לא רהגי [illegible] כרי אמרי ראוך לישא אשה של אשתו והא רחוק ודאי לומר ק״ל הלבשא כראה כיון דכל תני תגרלי פליגי שלא אבן לפי הוא כיפא ומיין כשליא קי׳ לו: ואמר רבא קשה אשה רעה כיום סגריר שנאמר דלף טורד וכו׳. מראה אשה רעה לגו דכתו מי שיש לו בית והדלף טורד נתוכו כיום סגריר מלריך לנסור או לישה בית אחר להנצל מהדלף כן אשה מדינים שלריך ליקח לרה בלורה אם כתובתה מרובה ויצא לנטעיה דלעיל תניא קא׳ ועוד דבתו שהגשמים הם טובה וברכה לעולם ולא שהדלף טורד הוא רעה כן אשה אומרים דלבל כאשר היא ברכה ושובה כדאמרינן לעיל המדי בלא אשה שרוי בלא ברכה בלא טובה את שיש לו אשה רעה נפרעים מלגו: ואמר רבא בא וראה כמה טובה אשה טובה. נראה דרבא דאמר לשוקי שלא יאמר האומר אין לו ליקח כשדוי אם הוא אשה רעה או טובה והלא יש תיקה לדבר כמו שאמר רבא מקדים לגרשה או ליקח לרתה בלרה לתיך רבא כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה וכמה רעה אשה רעה שהכתוב מגנה ולא״ב קשה מה בלי תלי הלא אפשר לתקן הדבר על ידי גירושין או ליקח לרתה בלרה אלא הלוי סלוק זה מקון מוב רק כמו שאמר הרב בנישואיה ע״ב לריך להיות ממון כשיב אחפתו כדלעיל: הנני מביא רעה אשר לא יוכלו ללאת ממנה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה זו אשה רעה וכתובתה מרובה. לאמר הלכך נשנם אותו דור בשונם זו לפי שהגביה קוליהם עם מקדם כי העול ספודתי באלותיכם ביום חבלותי אותם מארים עד היום הזה והרי שנו על מוזות אבותם הראשונים והיה הלבו אתר אלהים אחרים וגו׳ לבן כה אמר ה׳ והכר יהוא דבירם פרק מקדתי עליהם עובם הפאה הענגל ובים אלו שלמתו תמעם לנוחיהם ממע והכר כתב האריי כבוונות דלכך הגבים סלפות על מעליך בשנם חטא העגל לפי שהם לא רלו ליתן נותיהם לכן נענשו במדת רשה כשולה זוה שלא תוגל לצאת ממנה:

לך שנותיך ועמה גלגלא לוחם עליך צרות מעניך חכרתם עוד לאתך גדולי שדבר זה מר ממות וכיון שיש בידך לקיים מקרא מלא אשה מלא שת לו מקרא ושולא אני מר ממות את האשה לאוי לך שתנחר בחיים והלכה בדרכי פי' ושוב לך חהו מהנם גבי מעלתא בלאלם לאתן מלא לו שלא לחזיר לו שפי ענייניס שהם לספריים להמי: באלמלות השת כדי שהשי יתן אל לנו ויקיים מקרא שכתוב מלא אשה מלא טוב ולא היסם סוזה גבי מעלה לגמול את שממן אם מלא אשה שונה או רעה כי זה לא היה יכול לידע עד לאחר זמן כמו שכתבנו: קשה אשה רעה כיום סגריר. יש לדקדק דהיל"ל כדלף טורד ביום סגריר אבל סגריר לחודים מה דישותים ואפשר דדרשינן טורד על שני דברים על הדלף ועל אשת מדנים או דלף ממש כיום סגריר מהוא יום גרך ורוח טורד את האדם כי אינו יודע אנה ילך ואפי' לו אם ישב בבית מפני הדלף ואוי לו אם יצא לחוץ כי הוא יום סגריר אין יוצא ואין בא וכן האשה רעה טורדת מקדם כי אוי לו אם ישב בבית והוא נמחלוקת עמה גם אוי לו אם יצא לחוץ כיון שהוא יום סגריר אין יוצא ואין בא ונמצאו שניהם שוים לישב בבית במחלוקת קשה לו כיום סגריר מקשה לו לצאת לחוץ לבית כך קשה לו לישב בבית עם אשת מדנים:

כן הם עירש כם שם לב °**בניך** ובנותיך נתונים לעם אחר אמר רב חנן בר רבא אמר רב זו אשת האב °בני נבל אכעיסם אמר רב חנן בר רבא זו אשה רעה וכתובתה מרובה
תהלים יד °רבי אלעזר אומר אלו הצדוקין וכה"א °אמר נבל בלבו אין אלהים במתניתא תנא אלו אנשי ברבריאה ואנשי
פסחי' °מסקנאי שמהלכין ערומין בשוק שאין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום רבי יוחנן אומר אלו חברייא אמרו ליה לרבי יוחנן אתו חברי לבבל שגא נפל אמרי ליה מקבלי שוחדא תריץ יתיב. גזרו על ג' מפני ג' גזרו על הבשר מפני המתנות גזרו על המרחצאות מפני הטבילה. קא מחטטי שכבי
ש"א יב מפני ששמחים ביום אידם שנאמר °והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם ואמר רבה בר שמואל זו חטוטי שכבי דאמר מר בעון חיים מתים מתחטטין:

אין אלהים. מי שאומר אין אלהים קרוי נבל: חברייא. פרסיים רשעים ומנהגן ואין עוברין כסדן בגל ישראל: שנא. כעס: ונפל. שתא לשר שהיו בני השיגה מעורין גידם: אמרי ליה מקבלי שוחדא. לגבל נזרתא: תריץ יתיב. ושמח: אמרו ליה על ג' גזרו. לשר לנם מפני ג' עבירות שהיו ביד בני בבל: גזרו על הבשר. שלא יאכלו בשר שחוטה לשר לנם מפני עבירה שבידם שהיו נתלי' מתנות כהונה [ארוע ולחיים וקיבה]: ועל המרחצאות מפני הטבילה. שלא היו זהירין בה]: מחטטי שכבי. מוליכין [illegible] ששמחים ביום אידם. נעצור שהיו ישראל

שמחים ביום אידם שמשחקין עמהם בלא עליהם ולא הגזרה להתפלל בה: בכם ובאבותיכם. ואבותיהם כבר מתו ומה מכה יש בהם [אלא] חטוטי שכבי:

מהרש"א זו אשת האב כו'. נגלות איירי אלא דהם בא לקחו הדעיק שלמתו זאת מוטלת על בניו הראשונים כאילו יד אויב מושל בהם ואפשר דמשמע ליה לוודיה כן והשם דלעיל תיכים כתיב לאחק נתונים לאויביך גו' וכאן שינה למכתב נתונים לעם אחר דמשמע דלאו בשוגא עכו"ם איירי אלא בעם אחר דהיינו ממשפח' מאם אחרת דמליס לשון עם בכה"ג וכתתיך לקהל עמים וגו' וק"ל: בני נבל גו'. הכי קרא בגלות איירי אבל לקחה הרמיון באשה רעה וכתובתה כו' מוטלת על האיש כאילו האויב מושל עליו להכעיסו ואין להכלל ממנו וכן נמי המזומניו תלוין בכספו ביד המוכר חבילם מושל עליו או שיגמלו מעיר שבר כפי' רש"י וק"ל: אלו הצדוקין וכה"א אמר נבל גו'. נקרא נבל ע"ש שמנבל פיו נגד הקב"ה ודרש שמהלכין ערומין כו' ע"ש שמנבלין ומתועבין עלמן לפני המקום: ור"י אומר אלו חברי כו'. עיין בערוך ערך חבר שהיו כומרין פרסיים והמנים היו מאד כדאמרינן בכמה דוכתי ואמרו גזרו על המרחצאות מפני הטבילה כי הוא דחוק לומר שלא היו מקיימין בבבל טבילה מלוה ואפשר לפרש שלא היתה הטבילה כמצותה כמו שצריך טבילה סמוך לחפיפה וכיוצא בזה ובמדה זו נענשו גזרו על המרחצאות וכן מפני המתנות דאין סברא שלא נתנו מתנות בבבל דהא חנן טהגין בין בארץ בין בחו"ל אלא שמנאו עילה לפטור ממתנות כגון ע"י שותף עכו"ם: ששמחים ביום אידם. שהיו מקילין בדבר בבבל מדאמרי' עכו"ם שבחו"ל אינן עובדי ע"ז אלא מנהג אבותיהם בידיהם ונענשו על השמחה זו במדה שבאו לידי אבילות כדין קובר עצמות אבותיו ומייתי מדכתיב בכם ובאבותיכם כו' בעון חיים ששמחים במקום שלא היה להם לשמוח באים לידי אבילות בקבורת עצמות אבות וק"ל:

בה יחזקאל ים **א"ל** רבא לרבה בר מארי כתיב °לא יאספו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו וכתיב °ונבחר מות מחיים אל נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם. כתיב בספר בן סירא אשה טובה מתנה טובה לבעלה וכתיב אשה טובה בחיקי ירא אלהים תנתן. אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו. אשה יפה אשר בעלה מספר ימיו כפלים. העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה. אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתואר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה

עין יעקב

בנך ובנותיך נתונים לעם אחר אמר רב חנן בר רבא אמר רב זו אשת האב. [illegible]

הרוניה רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר עבירה כניצוץ מבעיר נחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה יולד יום שמא מחר בא ואיננו נמצא מצטער על עולם שאינו שלו. מנע רבים מתוך ביתך ולא (רוכל) [הכל] הביא בתוך רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף: כתיב ונבחר מות מחיים. בסוריה דהאי קרא דקאי אלאנס

כתובים לקבורה הילך יבחרו החיים למות: א"ל. האי נבחר לא קאמר שיהיה כן בוחרין מות מחיים אלא כלא הוא דקאמר להו מוטב להם לרשעים שימותו ממה שיחיו: מספר ימיו כפלים. כלומר שמה בחלקו ודומה לו כאילו ימיו כפלים: מאשת חן. של אחרים: רוכל. שמוכר בשמים לנשים להתקשט בהם ומצוי בו כיעור ובא בעלה ופוטש: כניצוץ. אש המבעיר גחלת כן יצא מצויה: ככלוב. קן עופות: מחר מת. ואינו בעולם ולא יראה לאחר דבאים שמוח מילכד ויצא ודואג עליו ומצא מצטער לאכול על עולם שאינו שלו:

מהרש"א כתיב לא יאספו גו'. ורש"י פי' גם לא יקברוה המתים בבזיון לרת החיים גדולה ממנה כו' עכ"ל ע"ש ודרש דהכא יעשן זה דלמ"פ חסר מן הכתוב גם לא הזכיר צרת החיים גדולה ממנו וק"ל: בהיק ירא אלהים כו'. ר"ל כן היה ראוי שהכהן לירא אלהים אבל המזל מסכה כדאמרינן וי' יום קודם ילירת הולד ב"ק מכריזה בת פלוני כו' ועוד יש לפרש כן לפי החמה וכמ"ש מה' אשה משכלת וגאות מכי שהוא לפי מעשיו כדאמרינן בדפ"ק דסוטה גם לפי זכות גדול אפשר שישתנה המזל כמ"ש התוס' סוף מסכת שבת: אשה רעה צרעת כו'. ר"ל שהיא מכה בגוף כמו הצרעת דבר ונקבה גוף אחד הם כמ"ש והיו לבשר אחד וקאמר דמ"מ רפואתו איכה קשה כ"כ כמו הצרעת דלריך רפואה אבל זו יגרשנה ויתרפא כו' ולא תהיה עוד אשתו כגופו. ואמר אשה יפה כו' מספר ימיו כפלים כו'. עיין פרש"י שהוא דחוק ונראה לפרש כענין שנאמר ברחל שהיתה יפת תואר ויאהב גו' ויעבד בה עוד שבע שנים אחרות כי באהבתו אותה היו כימים אחדים הרי מספר ימיו כפלים. ואמר העלם עיניך מאשת חן כו'. כי העינים הם סרסורי עבירה. ואמר לבסוך עמו יין כו'. גם הוא מביא לידי עבירה כמ"ש זנות יין ותירוש גו'. ואמר כי בתואר כו' רבים הושחתו כמו דור המבול שנא' ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות גו' ונאמר בהם כי השחית כל בשר את דרכו: ועצומים כל הרוגיה. כמ"ש בשמשון שהיה איש עצום וגבור ונהרג על ידה. ואמר כניצוץ מבעיר כו'. בתחלה כניצוץ בעלמא ולבסוף גחלת כענין שאמרו בתחלה הוא דומה לבוכיא ולבסוף כעבות העגלה. ואמר בכלוב

מלא עוף כו'. דרך הכלוב להיות בו שפות רנים קטנים וזה הוא מלא בעוף אחד גדול: כן בתיהם מלאים מרמה. כי רצית מחשבות בלב איש אבל זה אין לו מחשבה ומרמה רק אחת כי כל מחשבותיו לדבר עבירה ואיך ימלא תאותו. ואמר אל תצר צרת כו' מחר בא ואיננו כו'. אמר אל תצרכו' ולא תדע כו' בלשון טכח וסוף אומר ומחר בא ואיננו כו' עולם שאינו שלו הוא לשון נסתר מטעם דאין לו לתלות הקללה בו ור"ל כי מדואג בצרת מחר שמא יראה מפני רשע שבזה עליו נסילר לו למחר ואמר מחר בא ואיננו אותו הרשע ולא יהיה בעולם שאינו שלו דהיינו לעה"ב שאין לרשע חלק בו. ואמר מנע רבים כו' ולא הכל כו'. כפל הענין בשינוי לשון ונראה לפרש כי מצוה היא להכניס אורחים לביתו כמו בהכנסת אורחים ובפעמידת מצוה אבל הזהיר אותך בהכנסת אורחים שלא לביתך תכניסם מנע אותם מתוך כו' דהיינו מתוכי רבים ומתודרים הפכיתיים כי מי יכיר אותן ופן יגנבו מהם וילכו להם ועוד הזהיך בעמידת מצוה לא הכל תביא ביתך דהיינו שלא להזמין את מאיתו תנן כמ"ש באנשי ירושלים שלא ישבו בסעודה כו' וק"ל:

אמר רבי אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר כי רוח מלפני יעטף ונשמות אני עשיתי. תניא רבי אליעזר אומר כל יהודי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך וכתיב בתריה ואתם פרו ורבו. רבי (עקיבא) [יעקב] אומר כאילו ממעט את הדמות שנא' כי בצלם אלהים עשה את האדם וסמיך ליה ואתם פרו ורבו. בן עזאי אומר כאילו שופך דמים וממעט את הדמות שנאמר ואתם פרו ורבו אמרו לו לבן עזאי יש נאה דורש ונאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים. אמר להם ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים. תניא אידך רבי אליעזר אומר כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר שופך דם האדם וסמיך ליה ואתם פרו ורבו. ר' אלעזר בן עזריה אומר כאילו ממעט הדמות בן עזאי אומר וכו' א"ל לבן עזאי יש נאה דורש וכו': ת"ר ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד וזה לא עסק בפריה ורביה לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל. אבא חנן אמר משום ר' אלעזר חייב מיתה שנאמר ובנים לא היו להם הא אם

עין יעקב

[illegible]

אם היו להם בנים לא מתו אחרים אומרים גורם לשכינה
בראשית יז שתסתלק מישראל שנאמר להיות לך לאלהים ולזרעך
אחריך בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה אין זרעך
אחריך על מי שורה על העצים ועל האבנים:

גרם. מתוך שחולק בין מתנה שכינה למלאכים ושם המות והשמות כחומות שבגרלו משבם יעי בראשית היצהידות לתתן בגופים המתידים להגלות: שנאי כי רוח מלפני יעטוף. הנשמה והשמות שלי עשיתי: יעטוף. לשון מכסה כדכתיב והיה העטופים ללבן וכיפא דקרא מכתבי נגאולה כי לא לעולם אריב: ואתם פרו ורבו. בתריה דמוריישו כתיב הלכך מאי טעמא מתיק הוא:

תוספות שיתקיים עי' אחרים. תימה דהשתא נמי אע"פ שנשא אשה נתו של רבי עקיבא דקאמר התם ברתיה דר"ע עבדה ליה לבן עזאי הכי הא אמרינן בפ"ק דסוטה נשאה וגרשה:

מהרש"א ובאילו ממעט הדמות כו'. ומבואר כי מי שאינו עוסק בפו"ר ומחסר הנפשות מן העולם וכאילו שופך דמים ועכ"ז מיעוט הדמות נראה לפרש כמ"ש הרא"ם כי אדם הראשון נברא בצלם ובחותם של הקב"ה כי הוא נברא ונעשה בכפו של הקב"ה שנא' ותשת עלי כפכה אבל לגוף של שאר בני אדם שלא נעשו בכפו של הקב"ה אלא בחותמו של אדה"ר אין נקראים צלם של הקב"ה אלא דמות צלם של הקב"ה ולכן נקרא צלם אדם הראשון דיוקנו של הקב"ה וצלם של יעקב נקרא דמות דיוקנו כ"ב פ' ח"ח וכתב הרן בפי' הגדול צורת אדם נקראת דיוקנו בשית שביה לקוש כו' כדכתיב כי בצלם אלהים כו' עכ"ל ע"ב ונזה ומבואר שאמר שכל מי שאינו עוסק בפ"ו וממעט הדמות ר"ל שמיעט דמות צלם של הקב"ה בעולם דהיינו צורת צלמו של כל אדם שהם אינם אלא דמות צלם של אדם הראשון ורש"י בחומש פי' כעשה אדם גו' כדמותינו להבין ולהשכיל עכ"ל ולפי זה יש לפרש ממעט הדמות כי הוא ממעט האדם שהוא מין מדברי ומשכיל מהעולם שהוא מתדמה בו למלאכים העליונים וק"ל: פחות משני אלפים כו'. הוא מבואר בגמ' ויש על אלפים ומה לפרש הצדיקים הם מרכבה של מקום שהשכינה שורה עליהם כמו שהשכינה שורה על השמים אמר ע"ז כאומר רוכב שמים בעזרך גו' ואומר באיה שורה בפתח מכ"ב אלף כו' דוגמת מחנה שכינה של מעלה שהם כ"ב אלף מלאכים כמ"ש רכב אלהים רבותים אלפי גו' וכן בדוגמא זו היה במחנה דגל מחנה לויה כ"ב אלף שלם לצדיקים שהשכינה שורה עליהם ולא היו בכלל חטא המדבר והם היו נושאי המרכבה שהם נושאי כלי הקודש שהשכינה שורה עליהם ושאמר כמו לקמן באין זרעך כו' דהיינו בזמן שזרעך אחריך כמותך לצדיק השכינה שורה עליו ובזמן שאין כו' שאין לך זרע אחריך כמותך אלא שהוא רשע אין השכינה שורה עליו על מי כו' ודו"ק:

שם ת"ר נשא אשה ושהה עמה י' שנים ולא ילדה יוציא
ויתן כתובה שמא לא זכה להבנות ממנה אע"פ
בראשית טז שאין ראיה לדבר זכר לדבר מקץ עשר שנים לשבת
אברם בארץ כנען ללמדך שאין ישיבת חו"ל עולה לו מן
המנין לפיכך חלה הוא או שחלתה היא או שניהם
חבושים בבית האסורים אין עולים לו מן המנין א"ל רבא

לר"נ ולילף מיצחק דכתיב ויהי יצחק בן ארבעים שנה שם כה
בקחתו את רבקה וגומר וכתיב ויצחק בן ששים שנה שם
בלדת אותם אמר ליה יצחק עקור הוה א"ה אברהם נמי
עקור הוה ההוא מיבעי ליה לכדרבי חייא בר אבא דאמר
רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן למה נמנו שנותיו של
ישמעאל כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב:

מקץ י' שנים. בא אל הגר והאי דלא כתיב לה נהכך מפני קושי עד שלא בא לארץ כנען שהיה שרה מחוזת בפקן ארם ללמדך שאין ישיבת ח"ל עולה לו דיכולה משום שגן ח"ל הם עקורים: לפיכך הואיל וקהוכא שאין ישיבת ח"ל מן המנין דתלינן בכל דבר המונע מן ההריון חלה הוא או חלתה היא וכו': ולילף מיצחק. ששהה כ' שנים ולא נשא אחרת: עקור הוה. וידע שמחמתו עכבה הוא ולקמן כמפקא לן דעקור הוה: אברהם נמי עקור הוה. כדאמרינן לקמן והיכי ילפת מיניה: ההוא מבעי ליה וכו'. כלו' ילחק עקור היה ומשום הכי לא כתיב אחריתי וקרא דילחק בן ששים שנה לא יתירא הוא דאתא להכי כתביה רחמנא לגופיה ממנו כי שנה דהוה מיבעי ליה וכו' אבל מקץ י' שנים דאברהם איצטריך דעקור היה ילפינן מיניה דלאו לדרשה לגופיה קא מתניק קרא מקץ י' שנים: ליחס בהן. לידע שמחיו של יעקב בן כמה שנים היה כשהלך לבית עבר וכשעמד על הבאר בשלהי נמי דמגילה מפרש לה ושאר קרא דילחק בן ס' שנה מייתי לה התם דילפינן מיניה דגדול היה מכיבוד אב ואם שכל אותם שנים שהיה יעקב בבית עבר לא נענש עליהם:

תוספות אע"פ שאין ראיה לדבר. ראיה גמורה מיהו דכתיב אין ללימוד מיאה זקוק לגרש אשתו אפי' אם היה נלא גרושין ואדרבה ראה ללמוד מכאן דאפילו אח"כ בעלמא הטומא אבה על אשתו יבא ויתן כתיב היכא ששהה עמה י' שנים שרי להכניס לרות כמו שמצינו באברהם הלכי יצחק בן השמים ויבקש עדיין לבנות מעכה כמו שלבסוף זכה אברהם אמרה: ולילף מיצחק. ואם ילחק נמי לא שהה יותר עי' לפי מה שבידי שלא היתה רבקה אלא בת שלשה כשנשאה ועד שהיתה בת י"ג לא היתה ראויה להוליד וי"ל דמדרשים מחולקין כדפרישנא לעיל ועוד דמבכא בפרק בן סורר ומורה מהלות שאמהות היו ראויים להוליד הרבה קודם הזמן הזה: אי הכי אברהם נמי עקור הוה. כדקאמר לקמן אברהם ושרה טומטומין היו ואע"פ שמסתמא כבר נקרע כשנשא שרה הכא אליבא דרי יהודה פריך דאמר בפרק הבא על יבמתו טומטום שנקרע אין מוליד ועוד דאפי' לרבנן נמי דשלתי עניה לא שהיה שיולד:

מהרש"א ללמדך שאין ישיבת חו"ל עולה כו'. עי' פרש"י ור"ל כי בח"ל לא היה ראוי לבנים אלא זכותא דא"י שא"ל הקב"ה ואעשך לגוי גדול וגו' אהני ליה כדאמרי' בפ"ק דר"ה לנ"ד דאין שינוי מקום גורם אלא זכותא דא"י גורם והוא כוונת רש"י ג"כ בחומש ע"ש והשתא ניחא דהכא כמ"ד בפ"ק דר"ה דזכותא דא"י גורם דלמ"ד דשינוי מקום גורם מאי פריך מילחק דאיתא אברהם כשחטה עקרותו ונולד בשינוי מקום ומש"ה ילחק שלא שינה מקומו אבל למ"ד דזכותא דא"י גורם פריך שפיר דע"כ לא אהני זכות דא"י לבטל העקרות דא"כ ילחק נמי היה לו זכותא דא"י ועקר היה והרא"ם הבין מדברי רש"י ז"ל בחומש כי הבטחת ואעשך לגוי גדול גו' הוא שבין ביטול עקרותו והאריך בדבר לייבב כה דפריך ח"ה

עין יע"ב

[illegible]

אליה אברהם נמי עקור היה כו' ע"ש ואין מקום לקושיתו לפי דברינו לפי הסוגיא דפ"ק דר"ה. ומ"ש ולילף מיצחק כו'. כתבו התוספות וא"ת יצחק נמי לא שהה יותר לפי מה שפירש' בגמ' היתה רבקה רק בת שלש כו' וי"ל דמדרשות חלוקות כו' ע"ש והרא"ש כתב על קושית התוספות דהוי"ל הכי דיצחק נמי לא שהה רק י' שנים אלא דעדיפא קמשני דאפי' היתה ראויה להריון כו' עכ"ל ועוד כתב בפרשת תולדות גבי ויצחק בן ארבעים שנה גו' שכתב רש"י י' שנים עד שנעשית בת י"ג כו' וי' שנים לפה להמתין כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה ושפחה לא רצה כו' עכ"ל ופי' הרא"ש דבריו י' שנים לפה כו' כלומר וליכא למילף מיצחק לשהיית כ' שנים והא דשני בגמרא שאני יצחק כו' עדיפא קא משני כו' ושפחה לא רצה ליקח כו' פירוש וכ"ת בגמרא כו' עכ"ל ע"ש באורך ואין זה מחוור דאין זה דרכו של רש"י להקשות קושית התלמוד ולתרץ בע"א ויותר דחוק במקום דתלמודא עדיפא קמשני כמ"ש הרא"ש גופיה ולולי דברי התוס' היה נראה לי לומר דסוגיא דהכא אזלא אפילו לברייתא דסדר עולם ופריך שפיר ולילף מיצחק שהמתין ששה י' שנים כמו אברהם ולא נשא אשה אחרת אלא שהוצרך להתפלל ומשני דעקר היה וליכא למילף מיניה והדברים ברורים לפרש"י בחומש דהא ודאי לא תקשי ליה דנילף מיצחק דהא מסקינן הכא דעקר היה ומאברהם נמי לא הוה ילפינן אי לאו מיתורא דקרא כדמסיק אלא דקשיא ליה יצחק גופיה דעקר היה כמו אברהם אפילו בלא יתורא דקרא ה"ל למילף מאברהם ולאחר ששהה עשר שנים היה לו ליקח אחרת ולא להתפלל נכח אשתו ומתרץ דשפחה לא רצה כו' ולקושיית התלמוד נמי ה"מ התלמוד לשנויי הכי דאין לנו ללמוד מיצחק משום דלאי אפשר לו ליקח אחרת אלא דהאמת משני כדמסיק דאין ללמוד מיצחק ולא מאברהם משום דעקורים היו אי לאו מיתורא דקרא כדמסיק אבל יצחק דהיה ג"כ עקר כמו אביו ה"ל ללמוד ממנו אי לאו משום דשפחה לא רצה כו' ודו"ק:

א"ר יצחק יצחק אבינו עקר היה שנאמר ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו על אשתו לא נאמר אלא לנכח מלמד ששניהם עקורים היו אי הכי ויעתר לו ויעתר להם מבעי ליה לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. ואמר רבי יצחק מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ואמר ר' יצחק למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר מה עתר זה מהפך התבואה בגורן ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות א"ר אמי אברהם ושרה טומטומין היו שנאמר הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם וכתיב הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה

שרה אמנו אילונית היתה שנאמר ויהי שרי עקרה אין לה ולד אפילו בית ולד אין לה:

ויעתר להם מיבעי ליה. בשלמא אי אמרת תפלת יצחק על אשתו היתה היינו דכתיב ויעתר לו כמו שהיה מתפלל עליה ומסר רבקה אשתו אלא אי אמרת על עצמו היה מתפלל ונכח אשתו מבעיא שתיהם היו צריכים זה ועל זה ויעתר להם מיבעי ליה: לפי שאין דומה. תפלתו שאלא היה צדיק בן צדיק לתפלתה שהיתה צדקת בת רשע לפיכך תלה בו הכתוב: עתר. פאלי"א בלע"ז: חצבתם. נעשה לו זכרות: נקרתם. נעשה לה נקבה כמו אבי קבהי ופתחי פיס: אין לה ולד. קרא יתירא הוא דהא כתיב עקרה:

מהרש"א אלא לנכח כו'. פרש"י בחומש זה עומד בזוית זה כו' ע"ש ועיין בהרא"ש אמנם יש לדקדק כאן לפי מה דס"ד מעיקרא דיצחק לא היה עקר ולנכח אשתו פירוש על אשתו אמאי לא היתה רבקה מתפללת על עצמה ואין לומר דאה"נ שגם היא היתה מתפללת על עצמה א"כ תקשי ליה נמי דס"ד מעיקרא נמי לו להם מיבעי ליה והנראה כי הוא מבואר שתפלת חבירו של אדם יותר מקובלת להיות האדם נענה בה מבתפלתו עצמו כמ"ש אין חבוש מתיר את עצמו מבית האסורין ומזה הטעם אמרה רחל ליעקב הבה לי בנים וכן שרה אמרה לאברהם חמסי עליך על שלא היה מתפלל עליה להיות תפלת אחר יותר מקובל מתפלה עצמה וזה כדס"ד מעיקרא דרבקה עקרה היתה אבל יצחק לא היה עקר הוה ניחא שהוא היה מתפלל עליה מטעם שאמרנו ולא שהוא היה מתפלל לנכח אשתו דהיינו על אשתו ובשבילה ועפ"כ קאמר ויעתר לו כמו שהוא היה מתפלל עליה, אבל השתא דקאמר רבי יצחק דלנכח אשתו פירושו היינו בשוה לה כמו שהיא היתה עקרה גם הוא היה עקר ולנכח היינו כמו בשוה לה דהיינו ששניהם היו מתפללים כפרש"י במתניתין ולא כמו שהבין הרא"ש דלנכח היינו לנכח האקומי ומה שפרש"י בחומש זה עומד בזוית כו' לא, כיון על נכח האקומי אלא שבא לומר ששניהם היו מתפללים כדרך שמצינו במתפללים לעמוד בצוים כמ"ש גבי עקיבא כשהיה עוקר ומתפלל בזוית זו מלאותו בזוית אחר והטעם שלא יטרידהו למתפלל דבר מהלכדים ולהכי פריך שפיר דאם שניהם היו עקורין וכ"א היה מתפלל על חבירו שכן מקובלת יותר להם מיבעי ליה וק"ל: **תפלת צדיק בן** וכו'. אע"ג דבפ"ק דברכות בעי למימר דיש צדיק וטוב לו כגון צדיק בן צדיק ויש צדיק ורע לו צדיק בן רשע ואדחיא לה התם מדכתי' לא יומתו אבות גו' מ"מ לענין שתהא התפלה מקובלת יותר לבטל גזירת העקרות קיימא הך סברא כדאמר הכא אינו דומה כו' ודו"ק: בעתר כו'. ונראה הדמיון כי כמו שהעתר מהפך התבואה להגדיל המדה רעה שהיא שמונה שנה מגדה עונה שנה כך תפלתן של צדיקים מהפכת להגדיל מדת הדין ממדת הרחמים ונזכר זה גבי יצחק טפי מבשאר אבות לפי שהיתה ודאי מדת הדין כמ"ש פחד יצחק וישבע יעקב בפחד אביו גו' כידוע לחכמי' ואעפ"כ בתפלתו הפך מדת הדין

עין יעקב

[illegible]

מרין לבדות שרשרים לגמות ממס מבע סעקרות וכ"ה נב"ר ר"ל שהפך לה הגזרה ולפום כן קריין ליה מחרה דהפיך אורחא וק"ל: שנא' הבימו אל צור וגו' וכתיב הבימו אל אברהם גו'. שהפסוק השני הוא פירוש של ראשון כפרש"י בספר ישעיה ע"ש ומקיים ניבגי קורא כי אחד גו' ר"ל דלפי תולדתו ומבעו היה לו עם אשתו להיות יחידים אבל קראתיו בשבילי עם אביהם ושרה ואברכהו לבנים מהן ואדגהו כפ"ז וק"ל: אילונית. לי אילונית אמרינן בכתובות דכרכיתא דלא ילדה כמו איל שאין לו בית ולד ומיהורא דאין לה ולד דרים ליה כמו שפרש"י ואפשר שלזה כיון הפסוק באומרו ותלאק שרה בקרבה לפי שראתה בקרבה סימן אילונית כדאמרינן בפרק הערל סימני אילונית שאין לה דדים כו' ושאין לה שיפולי מעים ואשמעי' תפלה שכעסה גם כי מבע הנוכשות שהיה גם שאין לה בית ולד נכעה לאפשרית להיות לה הריון וק"ל:

הריק"ה יצחק אבינו עקר היה שנאמר ויעתר יצחק וגו'. הנימוס דיליף מדכתיב לנוכח אשתו כי עקרה היא שמשם מינקה שיתה מתפללת על עצמה מפני שעקרה היא כך היה מתפלל יצחק על שהיה הוא עקר [illegible] ויעתר יצחק לה' ומה היה מתפלל מקביל לתפלה שהיתה מתפללת אשתו כי עקרה היא כן לנוכח תפלה זו היתה תפלת יצחק על עצמו כי עקר הוא ולכך הקפה פי' סכי ויעתר לו ויעתר להם מיבעי ליה לפי [illegible] [illegible]

[illegible]

לא בימי דהו איכעוטי שני דכתיב °ימי שנותינו בהם שבעים שנה:

זה כאמר בגמרא של מה שאמרו חכמים דרב כי מה שהכירא נוספי כבא אשה והיה מוח עשר שנים ולא ילדה וכו' היינו חזקה בדורות הראשונים שבימיהם מרובים אבל בדורות אחרונים שבימיהם מעוטים נ' שנים וכו' ואמר רצה עלם ליתנהו להכי כללא מכדי מתכיתין עלן תקן רבי והא בימי דוד אמעוט שני וכתנו עלם בתוס' אע"ג דהאי קרא בתפלה משה כתיב ומשמעא דוד אמרו שולים מהוכן אבל משה עלים שהי יותר פ"כ, למדם מזה פי' שפלה לומה על שנים או פירוש אחר אבל הוא עצמו לא אמרה:

לב איני והא אמרו ליה רבנן לרבי אבא בר זבדא נסיב אתתא ואוליד בני ואמר להו אי זכאי הוו לי מקמיתא התם דהויי קא מרחי להו לרבנן דרבי אבא [בר זבדא] איעקר מפרקיה דרב הונא רב גידל איעקר מפרקיה דרב הונא ר' חלבו איעקר מפרקיה דרב הונא רב ששת איעקר מפרקיה דרב הונא רב אחא בר יעקב אחזתיה סוסבינתא תליוה באוזא דבי רב ונפק מיניה כהוצא ירקא אמר רב אחא בר יעקב שתין סבי הוינא וכולהו איעקור מפרקיה דרב הונא לבר מאנא דקיימי בנפשאי °החכמה תחיה בעליה:

קהלת

איני והא כו'. למתניתין פריך דקתני אי אין לו בנים וכו' ישא אשה אחרת שמא לא זכה להבנות ממנה ויזכה להבנות מן השנים: סוסבינתא. חולי משלשל השתן ואדם נעקר ממנו: כהוצא ירקא. ירוק ככף תמר ע"כ פירש"י ז"ל, ואפשר לפרש מלאמר רב אחא שמעלת החכמה היא כשתחיה את בעליה ואין ראוי שימשך ממנה קלוד ימים או חולי ולכן רב אחא המגיח בשכלו שלא ישתה בנהינו יותר מהמן שראוי ימשך לו להיות עיקר מ"ש סבי הקדים לבאת לקיים בעלמו החכמה גו':

מתני' האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה רבי יוחנן בן ברוקא אומר על שניהם הוא אומר °ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו:

יד סה ע"א

בראשית א

גמ' מהיכא אמר ר' אילעאי משום רבי אלעזר בן שמעון אמר קרא °ומלאו את הארץ וכבשוה איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש אדרבה וכבשוה ב' משמע אמר רב נחמן בר יצחק וכבשה כתיב רב יוסף אמר מהכא °אני אל שדי פרה ורבה ולא קאמר פרו ורבו:

שם

שם לה

תוספות ולא קאמר פרו ורבו אע"ג דלאדם הראשון קאמר ופרו ורבו ההוא לברכה בעלמא ולא למצוה:

אה"ב נזרת שכל היא שלא תהא אשה מצווה על פרי כי האיש הוא משתדל [illegible] הבריה ואשה תשאר משתדל ואין דרכה של אשה לחזר אחר האיש [illegible] [illegible] לעולם אם מעשה ואין מוכל לקיים המצוה:

מהרש"א ואין אשה כו'. בפ"ק דקידושין פרש"י איש דרכו לכבוש את הארץ במלחמה ואין כו' עכ"ל ע"ש ויהיה כיוצי וכבשה שב על הארץ הסמוך לה שאיש דרכו לכבוש אותה ולא האשה וכ"פ הרא"ש דבריו אבל לא ידעתי מי הכריח רש"י לפרש כן ולמה לא יהיה כיוצי של וכבשה שב על הנקבה כדרך שאמר והוא ימשל בך אע"ג דלא כאמר כן עד אחר חטא של תוה מ"מ לצנין מלות פ"ו כאמר כן קודם זה ויש ליישב דע"כ אית לן למימר וכבשה היינו שהם יכבשו את הארץ לפי גמ' דפ"ד וכבשום תרתי משמע וכל"ל לפי האמת לר"י ב"ב דלא דרים וכבשה כתיב אלא וכבשוה בלשון רבים דבוכרים רבים משמעי קרא שהם יכבשו את הארץ מיהו בב"ר משמע דר"י ב"ב מודה כדרשא דוכבשה למדרש שלא תהא יצלאית ע"ש וכו"ם אבל לפי סוגית תלמודינו כראה כמו שכתבנו. ומ"ש ולא קאמר פרו ורבו כתבו התוס' אע"ג דלאדם הראשון קאמר פרו ורבו ההוא לברכה בעלמא ולא למצוה עכ"ל וכל"ל לנ"ד כמו דעל שניהם כאמר פרו ורבו הא דכתיב גבי יעקב אני אל שדי פרה ורבה ההוא ודאי לברכה

עיון יעקב

[illegible]

לברכה בפלוגתא נאמר כדכתיב גוי וקהל גוים גוי ולפי שגם יעקב לבד כתיחד סדנור ע"כ נאמר בלשון יחיד:

לג. ואמר ר' אלעאי משום ר' אלעזר בן (שמוע) [שמעון] כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע רבי אבא

משלי ט אומר חובה שנא' °אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך וא"ר אילעי משום ר' אלעזר בר' שמעון מותר

בראשית נ לו לאדם לשנות בדבר השלום שנא' °אביך צוה תומי כה תאמרו ליוסף אנא שא נא. רבי נתן אומר מצוה שנא'

ש"א טז °ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וגו' דבי ר' ישמעאל תנא גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו דמעיקרא

בראשית יח כתיב °ואדוני זקן ולבסוף ואני זקנתי:

ויקרא יט לומר דבר הנשמע. דכתיב הוכח תוכיח אמלום לתוכיח מי שמקבל ממנו: אביך צוה. ויעקב לא צוה אלא הם שינו מפני דרכי שלום: איך אלך. וכתיב ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' הקב"ה אמר לשנות: ואדוני זקן. שרה אמרה לשון בזיון ובשבלה הקב"ה הדבר לאברהם [כתיב] נאמר זה לאמר שרה וגו' ואני זקנתי ושינה הדבר מפני השלום:

מהרש"א דבר הנשמע כו'. פרש"י דכתיב הוכח תוכיח לתוכיח מי שמקבל ממנו עכ"ל ולשון כפול דריש ליה ובגמרא דדרשינן מיניה הוכח תוכיח ק' פעמים ועוד יש לפרש הוכח תוכיח לעמיתך כדדרשינן בעלמא עמיתך עמיתך במלות שמקבל תוכחה ובהיפך שאינו מקבל תוכחה ומ"מ ר' אבא אמר חובה שאומר אל תוכח לץ פן גו' כראה דחובה דבר נוסף על האמור דקאמר דמים ראשונים מלות ואחרונים חובה משום סכנה דעלה קרויות וה"ל מדכתיב פן ישנאך הוי סכנה למוכיח שיבוא עליו שנאה וכן בהפך ויאהבך ויגיע לו טובה ממנו וק"ל: אביך צוה גו'. מפורש בירושלמי ובנ"ר והיכן לוה לא מלינו שלוה ופי' רש"י בחומש דהא ודאי לא לוה שלא היה נחשד יוסף בעיניו עכ"ל ואין להקשות דא"כ למה היה נחשד בעיני אחיו די"ל דלאחר מיתת אביו כעשה חשוד ע"י שלא זימן לסעודה או ע"י שהלך בצור והוא לפ"מ נתמין ואם חשבו לו ישטמנו כמפורש בנ"ר והכי מסתבר שלא חשדוהו אלא עד אחר מיתת אביהם דאל"כ אמאי לא בקשו ואביהם שילוהו לפני מותו ולא הולרכו או לשנות ועוד כראה לפי תלמודינו דהמקרא מוכיח כן מדכתיב ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו גו' ויצוו אל יוסף דמשמע מפני חשש השטימה אמרו ליה כן שלוה ולא שלוה לפי האמת וק"ל: ר' נתן אומר מצוה כו'. שהרי הקב"ה לוה לו לשנות ואע"ג דקשטא קאמר שעשה גם זאת כדכתיב בקרא ויאמר שלום לזבוח לה' גו' ויקרא להם לזבח מ"מ עיקר הליכתו למשוח את דוד היה לריך לשנות ולא עשה כן אלא מפני יראת שאול: כתיב ואדוני

זקן כו'. מדברי הרא"ם ז"ל מדרש זה פי' שיהיה לה עדנה כמקודם כנ"ל שיש כו' וה"מ אחרי בלותי כבר היתה לי עדנה אבל ואדוני זקן כי עוד הולידך ע"כ אבל קשה לפירושו וגו' דבדברי רש"י בחומש מוכרים שהיה הבגה דרש גו"כ ששינה מפני השלום וה"ם שלא היתה לתקות כלל על עלמה וא"כ היאך פרש"י שנה אל נתלפק בכם בקרנה שהיתה מסתכלת במעיה ואומרת אפשר הקרביים כו' עכ"ל דא"כ גם על עלמה היתה מתקת וע"כ נראה כפי' הרמב"ן שהרי והא' בשניהם לתקה ופי' אחרי בלותי עבר במקום עבד ומה שהגיא גרז"ל לומר ששינה מפני השלום ואני זקנתי במקום ואדוני זקן ולא במקום שאומר אחרי בלותי גו' דא"כ הו"ל למכתב בהאי לישנא ולגם זה לתקה גו' אחרי בלותי וגו' דקאמר בפ' הפועלים לא מוקים הקב"ה כדמעיינה אומר ר"ל בהאי לישנא דקאמרה אחרי בלותי אלא ואני זקנתי במקום ואדוני זקן ומשום שינה מפני השלום:

הרי"ף כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו'. פרש"י ז"ל דכתיב הוכח תוכיח לתוכיח מי שמקבל הימנו וכו' ואע"ג דלא כתיב אלא הוכח תוכיח כמה פעמים דהיינו אע"פ שאינו מקבל ממנו במה יתאר ויקבל הימנו ומכ"ל הא דוקא לתוכיח מי שמקבל הימנו מפסד דדייק דאי תוכיח לכמה פעמים אמאי הו"ל הוכח תוכח או תוכיח תוכיח ומדקאמר הוכח תוכיח משמע דדרשינן דאי שמיכר בו הוכח מיהא שהוכחה דהיינו מקבל תוכחה אזה דעתו תוכיח אבל למי שאינו מקבל הוכח לא תוכיחנו ואמר ולא תשא עליו חטא כלומר שדבר שאינו נשמע דהיינו תוכחות שלא יקבלנו תגידו ממנו עליו שלא לאומרו ולא תשא עליו חטא כלומר לא תענישנו משמו של אבא מחמר שמשוך תוכחה לא שמע לקול מוריו ואתה נותן עליו חטא: מותר לאדם לשנות וכו'. תימה במאי לאים מדכתיב כה תאמרו ליוסף וכו' והלא מדכתיב אביך לוה ולא מלינו שלוה משם ראיה שמותר לשנות וכן במדרש רבה מייתי לה מהאם שנאמר אביך לוה וכן בפירש"י ז"ל בתורה כתיב אביך לוה ולא מלינו שלוה אלא שמותר לשנות מפני השלום ועיין לר' נתן מכ"ל דמלוה לשנות דילמא רשות ניתן לשמואל לשנות ולומר לזבוח לה' באתי ועיין לדברי דבי ישמעאל מכ"ל שהקדוש ברוך הוא שינה דילמא היא אמרה אחרי בלותי דהיינו אני זקנתי וגם אדוני זקן והקדוש ברוך הוא המגלים קלא דבריה שאמרה ואדוני זקן והגיד מקצתן שאמרה אחרי בלותי דהיינו ואני זקנתי. ונלע"ד דדבי אלעאי דריש האי קרא דהאספו ופגידה לכם את אשר יקרא וגו' שבוא עמו שבוה יעקב לבניו האספו מהאמוליקא והזהיר לכלם אביהם אחת וכפי זה יעקב לומר אביך לוה לפני מותו לאמר כלומר אביך לוה עולה אחת שאמר האספו אביהם אחת בלי ממלוקת ובחיבתו בלומה עולה היתה לאמר ליוסף בלא יתעוק עם אחיו אלא יתנהג בלמיעה אחת בלהבת ואחוה וכפי זה אין לתוכיח שניה מפני השלום כי בלאת דברו סיך לוה אביהם ואין לתוכיח ששינו מפני הכלים אלא מנולמים זה כה תאמרו ליוסף והרי לא אמר בדברים האלה ומ:אן ששינו מפני השלום ורבי נתן אמר מלוה מדאמר הקב"ה לשמואל עגלת בקר תקח בידך דהיינו עגלה ערופה ונגם יפחד להתנך שלום על חלל כפוק נוה הקב"ה להביא עגלה לבחל כדבר יאלא לגם להרוג כפש דם נקי ויכין שבעגלה הזאת ניטל שמואל תשלול שלא ישטמנו לוה לוה עוד הקב"ה ושמים לזבוח לה' באתי ועוד לוה עוד וקימכם לזבוח והיל"ג וזובח לה' וקראת לכם מנוה עדכתיב ואמרת ממומע שמלוה הוא לומר לזבוח לה' באתי ולשנות מפני השלום: דבי רבי ישמעאל

עיון יעקב

[illegible]

[illegible]

[illegible]

דביתהו דרבי חייא הוה לה צער לידה שנאי מנא ואתת לקמיה דרבי חייא אמרה אתתא מפקדה אפריה ורביה א״ל לא אלתא אישתיא סמא דעקרתא לסוף איגלאי מילתא א״ל איכו ילדת לי חדא כרסא אחרייתי דאמר מר יהודה וחזקיה אחי פוי ופזי אחוותא:

[illegible]

פרק אלמנה לכהן גדול

לד **תנו** רבנן זרע אין לה אין לי אלא זרעה זרע זרעה ואפילו פסול מנין ת״ל וזרע אין לה מכל מקום ת״ר הריני כפרת בן בתי כוא שמאכילני בתרומה ואיני כפרת בן בתי כרא שפוסלני מן התרומה:

כוא. כלי קטן כלומר ממזר שהוא גחון: **כרא.** כלי חמוד כלומר כהן גדול: (לתצכת זה המאמר צריך הקדמות נזכרות במסכת של מילה והם כי בת ישראל הנשאת לכהן ונתאלמנה אם ישאר לה שום זרע ממנו אפילו בן הבן או בת אוכלת בתרומה בעבור אותו זרע ולכן אם ילדה בת ואותה בת הלכה ונשאת לעבד או לגוים וילדה בן הרי זה ממזר ואפ״ה נקרא זרע כהן כיון שהוא בן בתו ובעבורו תאכל תרומה אם אמו והוא מחזיק לו טובה ותאמר הריני כפרת בן בתי הגרוע שהוא ממזר ואפ״ה מאכילני בתרומה מה שאין כן בבת כהן הנשואה לישראל ונתאלמנה ונשאר לה בן בתה הנשאת לכהן והרי הוא ראוי להיות כ״ג ובעבורו היא פסולה לשוב אחרי אלמנותה לאכול בתרומה בית אביה ואם לא נשאר שום זרע היתה אוכלת):

פרק הערל

לה **אמר** רבה בר יצחק אמר רב לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו שנאמר בעת ההיא אמר ה׳ אל יהושע עשה לך חרבות צורים ודילמא הנך דלא מהול כלל דכתיב כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו אם כן מאי שוב אלא לאו לפריעה ומאי שנית לאקושי סוף מילה לתחלת מילה מה תחלת מילה מעכבת אף סוף מילה מעכבת דתנן אלו הן ציצין המעכבין את המילה

[illegible]

עין יעקב

[illegible]

המילה בשר החופה וכו׳ ובמדבר מ״ט לא מהל אבע״א
יף ע׳ משום חולשא דאורחא ואבע״א *דלא נשבה להו רוח
צפונית דתניא כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל
במדבר לא נשבה להם רוח צפונית מ״ט אבע״א משום
דנזופי הוו ואבע״א דלא נבדרי ענני כבוד. אמר רב
פפא הלכך יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ביה
תהלים קי״ט ולא מסכרינן ביה והאידנא דדשו ביה רבים ישומר
פתאים ה׳:

אם כן מאי שוב. דמשמע זימנא אחריתי אלא לאו מ״ע לפריעה:
ומאי שנית. משמע דדעת שנית שהיא אלו דרים ביה: סוף
מילה. ליכא שמכסויים שלא חתך כל המילה: [את רוב גובה.
לענ״ע דלא הוי רוב הקיפה לי״ה אלו שוב ואלו שנית אלא לאו לפריעה
והאי ליכא גרס ודלמא לאקושי סוף מילה וכו׳ ולא לפריעה אתא
אלא לנויתא]: *(סוף מילה. ליכא שמכסייה שלא חתך יפה):
רוח צפונית. שהיא לא חמה ולא צינה והיא זורחת: לא נשבה
להם רוח צפונית. ביום ולא זרחה חמה עליהם: אבע״א משום
דנזופי הוו. ממעשה העגל ולא היו רצוין לאור פנים: ואבע״א.
משום הכי לא נשבה כי היכי דלא נבדרי ענני כבוד שהיו מקיפין
ולא סיתה חמה יכולה להכנס: יומא דעיבא. יום מעונן: יומא
דשותא. שהוא דרוחים מנשבת והיא קשה מכל הרוחות: מסכרינן.
מקיזין:

תוספות לא ניתנה פריעה מילה לאברהם [illegible]
[illegible]

[illegible]

מהרש״א משום חולשא דאורחא כו׳. אלו טעמא קמא אסורים
נקראו שאמר ואת בניהם גו׳ כי ערלים היו כי לא מלו
אותם בדרך דהיינו בשביל חולשת הדרך ולטעמא בתרא דלא נשיב
להו רוח צפונית דלא נבדרי ס״ל לפרשו נקרא שאומר ויהי כאשר
תמו כל הגוי להמול וישבו תחתם עד חיותם ר״ל דלכך מלו עכשיו
[illegible]

[illegible]

הרי״ף לא ניתנה פריעת מילה וכו׳ [illegible]

[illegible]

ת״ר כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא
היה יום שלא נשבה בו רוח צפונית בחצי הלילה
שנאמר *ויהי בחצי הלילה וה׳ הכה כל בכור מאי
תלמודא הא קמ״ל דעת רצון מילתא היא אמר רב הונא
דבר תורה משוך אוכל בתרומה ומדבריהם נזר עליו
מפני שנראה כערל. והביאו בגמרא על זה רבי יהודה
אומר

עין יעקב
[illegible]

אמר משוך לא ימול מפני שסכנה היא לו אמרו לו והלא הרבה מלו בימי בן כוזיבא והולידו בנים ובנות:

דעת רצון מלתא היא. וכיון דחצות לילה עת רצון הואי לגבה נבואה הרב' כמי עת רצון נראה לפניהם ואין לך יום שרוח צפונית אין מנשבת בו בחצי הלילה והא היה כינור לדוד כנור תלוי לו למעלה ממטתו וכיון כלפי צפון כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו ומנגן מאליו והוא כשר והאי דנקט הכא ארבעים שנה אמר לך שאפילו אותם מ' שנה דכועסים היו ולא נשבה להו בירדם כשנה לפי בחצות לילה משום דעת רצון הוה: **משוך.** מהול שנמשכה ערלתו וכסתה את העטרה: **בימי בן כוזיבא.** שותכום עשרים במלך ביתר ונברא יד בן כוזיבא ונלחם בהם ונלחם ומלך על ישראל ב' שנים ומחצה והורו ומלו בימיו:

מהרש"א דעת רצון מילתא היא כו'. נראה לפרש דה"ק דעת רצון חצות לילה והוא של אותה שעה כו' ונוח לנתפלים אעפ"כ וה' הכה כל בכור בארץ מצרים שעה כי יש צער הקב"ה לנשמות הנכנע וק"ל:

הרי"ף מאי תלמודא הא קמ"ל דעת רצון מלתא היא וכו' צריך להבין מאי שהיתה עת רצון למכת בכורות אבל מ"מ דעת רצון היתה לרוח צפונית ועוד מאי דבלילות מצרים היתה עת רצון אבל מ"מ למי שנה שהיו נעזבר ורפויה לדבר שאדי גם נעצרים נשבה רוח צפונית ביום וכל אותם מ' שנה לא נשבה רוח צפונית ביום ונראה דקי"ל דארבעה רוחות מנשבות בכל יום דהיינו כל רוח מנשב שש שעות ובחצות לילה מתחיל לנשב רוח צפונית ועפ"ז הי' כנור תלוי לדוד וכשרוח צפונית מנשב בו היה יודע שעת חצות לילה והיה קם שנאמר חצות לילה אקום וגו' ובמכת קי' כל בכור בחצי הלילה הי' דלוי למנוע בארצה שבעת רוח צפונית פי' עשה ושוגה לנתפלים כדי שלא ימצאו הגבורות עבוט למבנה ואפי' את רוח עקצה לנכל עונתו של עולם אלא נשב רוח צפונית בלילה ההוא וראי' לדבר כתיב ויהי בחצי הלילה ומי יעיד לי' שהיה בחצי הלילה כדקדוק זה רוח צפונית שמתחיל לנשב בארצה שעה כמו שכתבנו בדוד. וכיון שלא נתבטל רוח צפונית אפילו בארץ הלילה שהיו נשלו שיש למכת בכורות עמוד אחד לעד שמעולם לא נתבטל ואפילו במדבר שנתבטל לנשוב רוח צפונית ביום אבל בלילה לא נתבטל דחוקה ביום שהיה עמוד הענן לא נשבה רוח צפונית כי היכי דלא ליבדרי אבל בלילה שהיה עמוד האש לא היה חשש דליבדרי ונשבה רוח צפונית כל חצות לילה וכו':

למתיב רב יוסף °ויתחתן שלמה את פרעה מלך מצרים וגומר גיורי גיירה והא לא קבלו גרים בימי דוד ולא בימי שלמה מידי הא טעמא אלא לשלחן מלכי *הא לא צריכה ליה. והא מצרית ראשוני היא וכו' אמר רב פפא אנן משלמה ליקום ונתיב שלמה לא נסיב מידי דכתיב ביה °מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבואו בהם והם לא יבואו בכם אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה לאהבה אלא קשיא ויתחתן מתוך אהבה יתירה שאהבה מעלה עליו הכתוב כאילו נתחתן בה:

אמרו בגמרא דלא שייך חתנות במלכי נעודם בגיותם ומה שאמר הכתוב לא תתחתן בם הוא לאחר שמתגיירו ועל זה הקשה רב יוסף והכתי' ויתחתן שלמה את פרעה ופי' בעל התלמוד גיורי גיירה ותמ"ש כופל בה לשון ויתחתן וחזר המקשה והקשה והא לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה ומילתא מידי הוא שמא אלא לשלחן מלכים האי דלא קבלו גרים הי"ט טעמא משום דלא הוו מגיירי אלא לעלות על שלחן מלכים הא בת פרעה לא צריכא להכי שהרי בת מלך היתה: **שלמה לא נסיב מידי.** אלא נושא היה מתחילין דכתיב לאהבה ולא לאישות:

מהרש"א באילו נתחתן בה. לפי' התוס' דפריך סילוק נשאה שלמה כו' ניחא דלי"ל ועיקר דגיירה דאי לא גיירה בצות כמי טוב אמירא ליה אבל לפרש"י דלא פריך אלא אהא דקרי ליה חתונה ק"ק דהשתא ה"נ לאוקמא אפי' בגיותה אלא. מתוך אהבה כו' ודו"ק:

משנה עמוני ומואבי אסורין ואסורן איסור עולם אבל נקבותיהן מותרות מיד: **גמרא** מנא הני מילי א"ר יוחנן דאמר קרא °וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי ולא ידע ליה והא כתיב °ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים אאבוה קא משאיל ואביו לא ידע ליה והכתיב °והאיש בימי שאול זקן בא באנשים ואמר רב ואיתימא רבי אבא זה ישי אבי דוד שנכנס באוכלסא ויצא באוכלסא הכי קאמר שאול אי מפרץ אתי אי מזרח אתי אי מפרץ אתי מלכא הוי שהמלך פורץ לעשות דרך ואין ממחין בידו אי מזרח אתי חשיבא בעלמא הוי מ"ט איל שאיל עליה משום מאניה דכתיב °וילבש שאול את דוד מדיו מאי מדיו כמדתו וכתיב ביה בשאול °משכמו ומעלה גבוה מכל העם (מאי האי דאיתרמי ליה

עין יעקב

[illegible]

כולהי הים מיוסף:

ליה מאנאי שים מלכא הוי) אמר ליה דואג האדומי עד
שאתה שואל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו שאל
עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו מ"ט דקא אתי מרות
המואביה א"ל אבנר תנינא עמוני ולא עמונית מואבי
ולא מואבית אלא מעתה ממזר ולא ממזרת ממזר
כתיב מום זר מצרי ולא מצרית שאני הכא דמפרש
טעמא דקרא על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם
ובמים דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם
היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת
נשים אישתיק מיד ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה
העלם התם קרי ליה נער והכא קרא ליה עלם הכי קא"ל
הלכה זו נתעלמה ממך צא ושאל בבית המדרש שאל
אמרו ליה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית
אקשי להו [דואג] כל הני קושייתא אישתיקו בעי
לאכרוזי עליה מיד ועמשא בן איש ושמו יתרא
הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש וכתיב יתר(א)
הישמעאלי אמר רבא מלמד שחגר חרבו כישמעאל
ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך
מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא
עמונית מואבי ולא מואבית ומי מהימן והא"ר אבא אמר
רב כל ת"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה
שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו שאני הכא דהא
שמואל ובית דינו קיים מ"מ קשיא הכא תרגימו כל
כבודה בת מלך פנימה במערבא אמרי ואי תימא רבי
יצחק אמר קרא ויאמרו אליו איה שרה אשתך וגומר:

ולא ידע ליה. שאול נחד: באוכלסא. מר של פסים וגוא:
שהמלך פורץ. גדרות של אחרים לעשות לו דרך קלרה
עניתו לפרדסו או לכרמו: חשיבא בעלמא הוי. כדמפרש דואג בים
קימו עלמם הלכך לא יאפשר דלא הוי ריצה: מ"ש א"ל שאול.
מלי הוא דמקשי מיני ממלכותא: ממזר כתיב מום זר. כל מים
כו מום אחם: אם קודם מעשה. בבאתם הוראה לידו אומרה ושכלה
לתלמידים בנאניד בגס רבו שומעין לו בשעת הוראה: ואם לאו
אין שומעין לו. כשאתת מעשה הבא לידי אומר: דהא שמואל
ובית דינו קיים. ואלא דמעידא לבנלי הוא ולא מעקר בס: הנה
באהל. דאין דרך אשה לצאת מביתה:

תוספות אם קודם מעשה וכו'. לומר ר"ת דוקא היכא שהוא אלמו מעט
בדבר כגון יתרא שהוא עצמו היה צריך לאותה הוראה עמים

כשוי בת ישי דכתיב אשר בא אל אביגיל בת נחש ואמרי' נפיק דבית ישי
מי שמת בעטיו של נחש וכן בפרק טומאין על האחשה בני בג שהעיד
על אשתו וד גנוו תרים פי' י' יושפין בני שנקדה דרב יהודה בכל דוכתא
דמייתי לא הוי הכן לריכך לאותה הוראה אבל אם אינו לריך לאותה הוראה
שומעין לו אפי' שלא אמרה עד שעת מעשה:

מהרש"א והכתיב והאיש בימי שאול גו'. לכאורה מתוך עיגלה
נופל בפסיקות ס"ל לאתויי דכתיב הנה ראיתי בן לישי
גו' וישלח שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלחה אלי את דוד בנך וגו'
ויש לפרש משום דאיכא לפרושי דהיה משאיל של אבי אמותא שבנו
הוא דהא מלתא אפשר לא ידע ליה ולכך מייתי מתוך דישי אבי דוד
כנכנס באוכלוסא כו' ואמרינן בפרק ב' דברכות אין אוכלוסא פחות
מס' רבוא וכיון דאיש מפורסם היה כ"כ שר על ס' רבוא והאי דינא
ביה מאיזה שבט הוא וילוף ליה מדכתיב בא באנשים דהיינו שבא
במלחמה באנשים ונקרא כמו אנשים כאמר דעל מספר אנשי דוד
המדבר קאמר שהיו ס' רבוא ומקיך גם שידע דמשבט יהודה הוא
היה מסתפק אי מפרץ אי מזרח ולמכ"מ אם יהיה מלך: מ"מ א"ל
שאול דכתיב וילבש שאול את דוד מדיו כו'. פרש"י בשאול
כתפם לסיות כמדת דוד ס' נראה ומפירושו דכיטי דמדיו על דוד
קאי וא"כ הוא מהיכן קמשמע מינים שהיו הגברים כמדתו של שאול
משכמו ומעלה גבוה גו' שע"כ הכניס בו עין הרע. ויותר נראה
דכיטי דמדיו קאי על שאול דהיינו מדיו של שאול היו מסוכים ליה
נכם: וכתיב יתרא הישמעאלי גו'. נראה לפרש כיון שאינו
מפרש איזה שם עיקר ועוד דהאי ישראלי הוא וע"כ כדרשו בביהם
שחגר חרבו כישמעאל ואמר כל שאינו שומע הלכה זו דהיינו מדוד
הוא ישראלי ולא עמוני ידקר בחרב ובירושלמי איכא פלוגתא באיזה
איזה שם עיקר וגם שם גרסי' דתבר ותניו כישמעאל וכתב בשל
יפה מראה וקשה לפי דברי תלמוד בלנו אמאי חגר חרבו כישמעאל
דהל"ל כאדומי שהוא בעל החרב ואולי מדקירת חרב הוא והיה כנגד
מדה כי לפי דעת דואג דעמונית ומואבית בכלל האיסור ואין לקבל
מהם גירות והבא עליה קנאין פוגעין בדקירת חרב כמ"ש בפנחס
וידקור את שניהם גו' נבי מואבית ועיין סוף פ' התוספין: איה שרה
גו'. מפרש"י מדכתיב הנה באהל דאין דרך אשה כו' עיין פ'
הפועלים: כתנאי עמוני ולא עמונית וכתבו התוספות וא"ת לר"י
תקשה ליה מצרי ולא מצרים ואומר ר"י דנבי עמוני ומואבי וכו' ע"ש
וכל זה דוחק וכל הני דאקשי לנו דואג כדלעיל למה לא השיבו לו
כן ונראה דלרבי יהודה היה זה סלבה למסה מקילי עמוני גלאי במתכם
ומואבי ולא מואבית כדקאמר כך מקובלני מב"ד של שמואל הרמתי
דהיינו הל"מ ואיך היה יש לדקדק בעבין זה מדואג וקישתו משום
לאסור עמונים ומואבית ולא האחרים בקבלתם והיאך משום שבויה
זה אבנן והיה שופט כל ישראל כמה שנים כמפורש בקרא ואיך כשר
פסולי

עין יעקב

אמר ליה דואג האדומי עד שאתה שואל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו [illegible]

פסולי הקהל גרים כמ"ש ויקח עשרה אנשים גו' ויותר והיה נסמך רות שאמרה הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה גו' ופרש"י שם לאחר שנים בזרעו שנאמר לא יבא עמוני ומואבי ומשום בעמוני ולא עמונית עכ"ל הילך שלא לנו לדבר כן בפני בועז שהיה שופט בימיו הא שהיה בפני כמ"ש ביום קנותך גו' להקים שם המת גו' גם קנה שהיה הוא על שם זרעו ולמה לא היה הוא על האיסור לא נופיה וכל ביאה וביאה אסורה לו וע"כ נראה לומר דמסקינן בפרק כיצד דעשה דיבמה דוחה ל"ת וחייבי לאוין מתייבמין מן התורה אלא דאתו ונדרו ביאה ראשונה אבל ביאה שנייה דאסור בה דכבר קיים מצוה בביאה ראשונה ואפשר דאז בימי בועז עדיין לא נאה על כך והותר לו ביאה ראשונה במצות יבום דעשה דוחה ל"ת וכמ"ש התוספות דדין יבום כתבו אף בקרובים כמ"ש הרמב"ם בפרשת וישב ובתוס' בב"ר וע"כ לא הלה הגואל את דעתו דמואבית אסורה כרות שיהיה ומשום איסור ביאה דעשה דיבום דוחה ל"ת דמואבית אבל הלה סבר של שם הזרע דהולכין אחר פסול וכיון דהיה אסורה לבא בקהל בלא יבום בניה הולכין אחריה להיות פסול בקהל וע"כ אמר לא אשחית את זרעי שיש לי כבר אשה כשרה משא"כ בועז שלא יבום על זה שלא היה לו בנים שמתו כולם בשעה דמתה כדאמרי' בפ' הספינה הן שיהיה גם דעת דואג וסיעתו שאמרו מה שנשא משה בשעה שהיה שופט ישראל היינו בהיתר ע"י מצות יבום ובביאה ראשונה נתעברה ממנו כדאמרינן דעובד מת מיד אחר ביאה ראשונה וגם שעבר פסול קהל הוא דהולכין אחריה ולא האמין בקבלה משלי"ע עמוני ולא עמונית וגו' רצה בדרשתו והוסיף על הלכה למשה מסיני שים רמז בתורה בזה ודכתיב אל תצר את מואב גו' וכמלחמה שלא ילמדו ממנו שני הפרידות טובות כו' ודו"ק:

רד"ק ואנא לא ידע ליה והכתיב והאיש בימי שאול וכו'. וקשה שהרי בשעה דוד שהכה הפלשתי ויקח אותו אבנר ויביאהו לפני שאול כתיב ויאמר אליו שאול בן מי אתה הנער ויאמר דוד בן עבדך ישי והקשי ליה הכי ופי' לא הוה ידע ניה ובלשונה וליכא לשנויי כדלעיל ועל כרחין היה לן לפרש דידע ליה לישי אבל לא ידע אם היה דוד בנו או לאו וה"כ שמי פריך לעיל ואנא לא ידע ליה והכתיב והאיש בימי שאול וכו' דלשון לישי ידע ולדוד לא ידע שהיה בנו ועי"ק כשהקשה ואנא לא ידע ליה וכו' למה לא הגיהו לפיה מפסוק שהיה יודע שדוד היה בן ישי כדכתיב וישלח שאול מלאכים אל ישי ויאמר שלחה אלי את דוד בנך אשר בצאן ויקח ישי חמור לחם וכו' וישלח ביד דוד בנו אל שאול ומר ויאהבהו ומר וישלח שאול אל ישי ויאמר יעמד נא דוד לפני כי מצא חן בעיני הרי מכאן שהיה יודע לדוד וידע שהוא בן ישי ולמה תניא מאותו כתוב של והאיש בימי שאול שאינו מוכח אלא שהיה יודעו לישי אבל לא שמר שהיה יודע שדוד בן ישי הוא ואפשר לישב דנתחלף כששאל שאול לאבנר בן מי זה העלם היה אפשר שלף ע"פ שמכירו שהוא דוד בן ישי מ"מ שאל על ענין שמביאים לבו שהיה לו ליגש לקראת הפלשתי אמר לאבנר בן מי הוא זה כלומר ואלא בן ישי הוא ואין לאביו גבורת לב למלחמה כדי להחליף גבי בגבורת לב זו ולזה לא הקשה אלא מפסוק והאיש בימי שאול לא נאמנים שהיה יצא באוכלוסא של פי רגוא וכיון שהיה יודע שאביו ישי שהיה גבור חיל במלחמה אין להפלא אם הבן יצא גבור וזה אשר שאול לומר לדוד בשובו מהכות את הפלשתי בן מי אתה הנער יש"ל מנה לבחון בו אם נגם רואו בסריגת הפלשתי ויען נשאלה בן מי זה אתה הנער כלומר נשלם ממנו מי היה אביו ואם השיב ישיבנו בן רשם שנקרא ישי אבי הוא יודם גבורתו ונאמנו ורמות רומח דאית ביה ודוד נשומותו השיבו בן עבדך ישי להודות שהיו עבדים ומשועבדים לו: אמר לו זולג עד שאתה שואל אם הגון למלכות וכו'. אפשר לדרוש גב אמכתא דעגיט נפסוק זה הכיר את שאול נשמו ולא הכירו בשם מלך דכתיב

וכריתות שאול את דוד ילא מר אמר אל אבנר וכו' ומפורש לא כתיב ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם ועוד כיון שעם אבנר היה מדבר עמו שאל אתה ועוד שקודם הכירו בשם נער וכאן אמר בן מי זה העלם שמונם שיהיה שם דואג כשאמר שאול לאבנר זיל שאל מי מפרך קחתי מלכא להי ואמרינו שאל עד שאתה שואל אם הגון למלכות שאל אם הוא ראוי לבא בקהל שמלכה זו משונה היא שהד ואחר המלך כלומר להחזיק המלוכה בידו אתה הוא שאל דרש שאל אתה כלומר דואג לך אתה ושאל בן מי זה אם ראוי לבא בקהל שמלכה זו של עמוני ולא עמונית נתעלמה ממנו ואולי נרמז גם כן בפסוק ויאמר המלך פעם דברי דואג באומר וכי אתה שושם שיהיה זה דוד המלך ואתה שואל של ענין המלוכה שאל אתה תחלה אם הוא ראוי לבא בקהל בן מי הוא זה שהרי הדבר נעלם ממנו אם הוא בכלל לא יבא עמוני ומואבי והאחרון עיקר:

לט ע״א תהלים סט
דריש רבא מאי דכתיב °פתחת למוסרי אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע ב' מוסרות שהיו עלי פתחת רות
שם מ
המואביה ונעמה העמונית. דרש רבא מ"ד °רבות עשית
אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אלי לא נאמר אלא אלינו מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד ואמר עלי ועליך נאמרו שתי מקראות הללו דריש
שם
רבא מ"ד °אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי אמר דוד אני אמרתי עתה באתי ולא ידעתי שבמגלה
בראשית יט
ספר כתוב עלי התם כתיב °הנמצאות הבא כתי' °מצאתי
תהלים פט
דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו:

מוסרות. הם רצועות שקושרים בהם העול: **פתחת.** שהתרת את הנקבות: **נעמה.** אמו של רחבעם והמלכה ילאו מלכי בית דוד: **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו.** עלי ועל רחבעם בן בני חשבת למובה כשהתרת את הנקבות: **אני אמרתי.** בשעה שנמשחתי עתה באתי לגדולה ומקדם פסקו לי גדולה זו ולא ידעתי שמימי אברהם נכתב עלי במגלת ספר:

תוספות הכא כתיב מצאתי דוד. אף על פי שדוד עצמו אמרו ברוח הקודש אמרו:

מהרש"א ב' מוסרות כו'. ירלה דמשמע ליה לדרוש כן מרישא דקרא אנא ה' גו' אני עבדך בן אמתך גו' דהיינו רות שקראה עצמה כן כדכתיב ופרשת כנפיך על אמתך גו' והלשון רבים דפתחת למוסרי דריש דרות כמי על נעמה העמונית: **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו גו'.** פרש"י חשבת למובה כשהתרת את הנקבות עכ"ל והוא דוחק דמאי נפלאותיך ומחשבותיך אבל הנראה ע"פ מ"ש בפ' שור שנגח אל תצר את מואב גו' וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה כו' נשא משה ק"ו ומה מדינים כו' ומואבים עאכ"ו לא כ"ש א"ל הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי ב' פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה ונעמה העמונית כו' והיינו נפלאותיך ומחשבותיך שלא כדעת ומחשבת משה אלינו שאמרת במואב אל תצר את מואב גו' ובעמון וקרבת מול בני עמון אל תצרם גו' והיינו ב' מקראות הללו דקאמר ובחדושי הלכות כתבנו פי' מהרש"ל בב' מקראות הללו והוא דחוק ע"ש ודו"ק: **כתיב הנמצאות כו'.** דמי לאו לדרשה הנמצאות ל"ל ומפורש בב"ר שתי במתיך הנמצאות שתי מציאות רות המואביה ונעמה העמונית אור"י מצאתי דוד עבדי גו' היכן מצאתיו בסדום וקראם מציאה לפי שהיו קרובים להאבד עם אנשי סדום או ע"ש שבא משה לאבדם עד שא"ל הקב"ה אל תצר גו'

עין יעקב

[illegible]

גו' כדלעיל או ע"ס סרלם דוחג לאבדם מתוך הקהל כדלעיל: במגלת ספר כו'. היא התורה או למ"ד בפרק הכיזקן דתורת מגילה ומגלה כתבה ולי למ"ד חתומה כתבה וכולה נקראת ומגילה דכתיב ויאכה ומגלה עמה גו': הבא כתיב דוד עבדי. כתבו סתוס' אע"פ שדוד עצמו אמרו ברה"ק אמרו כבי"ל ולא ידענא מי סכריחס בכך דהמזמור הזה מיוחס לאיתן האזרחי ויקדו ברה"ק על מלכות בית דוד וק"ל:

הרי"ף שני ששמות שהיו עלי. נראה דרכים אני ענדן בן אמתך א רות שבתות נה אנכי רות אמתך ומנדה היה עלי קבל אמין שלא נגא נקהל אבל להיות בן אמתך שאחי מהגקנות פתחת למוסרי ויש לרותו במלת וספרי ותלשון איסור נגא נקהל המרת אותי ואת רפנעם מאיסור נגא נקהל: ע"ד או אמרתי הנה באתי. תלגד עם ספרי רש"י ז"ל נלע"ד לפרש כפי הפשט כי הוקשה לו צבמות שלי או אמרתי ונתדלם כתם דלפו אין או אלא לשון שירה שנאמר או ישיר משה וכתן דלפו לו על אותה שעה שסאו נבית המדרש .ונתפלאתה עיגס הלכה והשתיקו ונפו לאמרתי עליה עד שקס עומא וכי אמר דוד נאותה שעה או שהשתיקם עומא אמרתי עתה באתי להיות נקרא ישראל ולא מותני ולא ידעתי שבמגלת ספר תורה כתוב עלי האמלאות וכתיב מלאתי דוד עבדי הכי ענד הי אני ומקהל ישראל אני:

ס יו עה עג **אמר** רב הונא ממזרא לא חיי והא אנן תנן ממזרים אסורין ואיסורן איסור עולם א"ר זירא לדידי מפרשא לה מיניה דרב יהודה דידיע חיי דלא ידיע לא חיי דידיע ולא ידיע עד תלתא דרא חיי טפי לא חיי ההוא דהוה בשכבותיה דר' אמי אבריז עליה דממזרא הוא הוה אזיל ובכי א"ל חיים נתתי לך:

ממזר דידיע. נבחר לכל: חיי. שלא תדוחיו דלא ממעטי ביה: דלא ידיע. כלל לא חיי אפי' הוא שלא ישא כשרה: דידיע ולא ידיע עד תלת דרי. דהכי אינשי חיי טפי לא חיי דכיון דלאו דבר נבחר הוא משתכחא מלגה:

מהרש"א דלא ידיע לא חיי וכו'. ק"ק מאי דפ' י' יוחסין דפריך עלה דרב יהודה אטו אכן אי ידעינן מהיכא קאתינן שלמא מסכי דכתיב בהו כשים צלין עמו גו' הא רב יהודה ס"ל הכא דלא ידיע לא חיי וים ליישב:

אג **אמר** רב חנא בר אדא נתינים דוד גזר עליהם שנא' ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם והגבעונים לא מבני ישראל המה. מ"ט גזר עלייהו דכתיב ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה ראשונה אמר להם שמא עובדי עבודת כוכבים יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר בדקו ולא מצאו. שנייה אמר להם שמא עובדי עבירה יש בכם דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך בדקו ולא מצאו שלישית א"ל שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם ואין נותנין דכתיב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר בדקו ולא מצאו אמר אין הדבר תלוי אלא בי מיד ויבקש דוד את פני ה' מאי היא אמר ר"ל ששאל באורים ותומים מאי משמע אמר רבי אלעזר אתיא פני פני כתיב הכא ויבקש דוד את פני ה' וכתיב התם ושאל לו במשפט האורים לפני ה' ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים אל שאול שלא נספד כהלכה ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים. וכי היכן מצינו בשאול שהמית את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן קא תבע אל שאול שלא נספד כהלכה וקא תבע על אשר המית הגבעונים אין דאמר ר"ל מאי דכתיב בקשו את ה' כל ענוי ארץ אשר משפטו פעלו באשר משפטו שם פעלו אמר דוד שאול נפקו להו תריסר ירחי שתא ולא דרכיה למספדיה נהניים ק יגדו ונפייסינהו ויקרא המלך לגבעונים ויאמר אליהם ו.ג.ד מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו את נחלת ה' ויאמרו לו הגב עונים אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו ואין לנו איש וגומר יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום לה' פייסינהו ולא מפייסו אמר דוד ג' סימנים יש באומה זו רחמנין ובייישנין וגומלי חסדים רחמנין דכתיב ונתן לך רחמים ורחמך והרבך ביישנין דכתיב ובעבור תהיה יראתו על פניכם גומלי חסדים דכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגומר כל שיש בו ג' סימנין הללו ראוי להדבק בו אין בו שלשה סימנין הללו אין ראוי להדבק בו:

דוד גזר עליהם. כדכתיב והגבעונים לא מבני ישראל המה כלומר לכם

עיון יעקב

[illegible]

אינם ראוין לבא בקהל: **איש מתהלל במתת שקר.** פסוק הוא סתם גורם לעצירת גשמים: **כהנים היו מספיקין להם מזון.** לגבעונים שהיו חוטבי עצים ושואבי מים למזבח כדכתיב ויתנם ולא יכרת מכם עבד וחוטבי עצים ושואבי מים לבית אלהי: **קתבע.** שקניה בכבוד שאול שלא נספד כהלכה והדר קתבע בפורענותא דשאול אשר המית וכו': **באשר משפטו.** במקום שדנין האדם שם מזכירין פועל צדקותיו: **תרי שדי ירדן שתא.** לאו דוקא דהא קרוב לאלפין שנין היה שהרי סוף ממתין של דוד היה אלא לפי שאין דרך כבוד לספוד אחר י"ב חדשים אחר שנתקבלו תנחומין על המת כדאמרינן במ"ק: **אין לנו.** לתבוע לשאול ולביתו לא כסף ולא זהב כי אם נפשות ואין לנו להמית [מבלי ישראל] כי אם אותו: **והוקענום.** תליה: **באומה זו.** ישראל: **רחמנים וכו'.** הני גבעונים דלא מראוי אינם ראוין להדבק בהם מיד גזר עליהם דוד לכך נאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה:

מהרש"א שנה ראשונה א"ל שמא עובדי עבודת כוכבים יש כו'. משמע להו הכי דמקשתא קדם שכלו הג' שנים פשפש ובדק ומקשתא על פי חומר העבירה בדק מתחלה על עבודת כוכבי' ואח"כ על הזנות ואח"כ על הצדקה ואפשר שהוציא זה מלשון המקרא שהוסיף לומר שנה אחר שנה דלא איצטריך ליה דמשמע כמי ג' שנים דכתיבי דלפים היו אלא דמשמע להו כל חד מג' השנים היה בלשון כפשיה לענין הפשפוש אחר חטא של כל שנה ושנה: **אין הדבר תלוי אלא בי כו'.** ר"ל דבר מלכות שצריך להיות כחתך ע"פ המלך כדמסיק וה"ם שאל באורים ותומים דלאו באל בנבואה ראשונה ושניים היה כמו לשאל בנבואה מה הוא החטא אבל ודאי דלא שאל כלל בנבואה ולכך לפי דעתו שהיה בהם חטא עבודת כוכבים וג"ע וצדקה דבר שאין תלוי במלכות לא שאל באורים ותומים דאין שואלים באורים ותומים אלא למלך דהיינו דבר התלוי במלכות: **מספיקים להם מים ומזון כו'.** פרש"י כהנים היו מספיקין להם מזון לגבעונים כו' עכ"ל לא הזכיר בפירושו מים דנקט בכל נוסחות גמרות שלפנינו גם אין קרא שיהיו הכהנים מספיקין מים לגבעונים שהם בעצמם היו שואבי מים והוא דבר שניתן לעולם בחנם גם קשה לפירושו שאמרו הגבעונים אין לנו כסף וזהב עם גו' דמזון ודאי שוה כסף הוא ולולי פירושו היה נראה לפרש שהגבעונים היו מספיקין להם מים ומזון לכהנים דהיינו בשאוב להם מים ולהסתפק להם לצרכי מזון כגון לחטוב עצים שהיו עובדי ה' ואותו זכות שהיה להם לגבעונים לעבוד עבודת ה' בהיכל מהם נהרגו בנוב עיר הכהנים ולכך אמרו בפיר אין לנו כסף כו' אבל יש לנו דבר גדול ממהם שלא הניח לנו הזכות הגדול והוא ענין דהיו מקבלין את גרים כדמסיק אע"ג דלא היו מקבלין גרים בימי דוד ושלמה אלו גרים ודאי לש"ש נתכוונו ולא לגלות מלכים שהרי נתגיירו ע"י קידוש שם שמים בפרהסיא דע"כ נכנסו גם בני מלכים ע"י שלא הניחו את הגרים מלזכות: **באשר משפטו ישם פעלו כו'.** לפי פשוטו כיסוי דמשפטו פעלו קאי על הקב"ה אבל ו' דמשפטו הוא מיותר דהל"ל באשר משפט פעלו כמו הצור תמים פעלו וע"כ דרשו דכינוי דמשפטו פעלו קאי על האדם הנדון דבמקום משפטו של אדם שם נזכר גם פעלו זכות: **ולא דרכיה לממספדיה כו'.** אע"ג דהשתא של רעב בא גם בשביל שלא נספד כהלכה מ"מ אמר דוד דדבר זה א"א לתקן מאחר כיון דלא דרכיה למספדיה אחר י"ב חדשים אלא מעשה גבעונים אפשר לתקן: **נקרינהו כו' ג' סימנים יש באומה זו רחמנים כו'.** ר"ל סימנים שיהיו נכרים באומה הללו מתוך שאר אומות לענין הראשונים בפ' הנגיף בעובדא דשבתי כו' שאמר הני מעריב רב קתאו

דכתיב ונתן לך רחמים וגו' כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו כו' ובשבת בפ' כ"ג כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים שנא' ונתן לך רחמים ורחמך גו' ופי' הכתוב ונתן לך רחמים דהיינו שיהיה לך מדת הרחמים שתהיה אתה מרחם על הבריות ולא כן שאר האומות ולענין הבושה אמרינן בנדרים בעבור תהיה יראתו על פניכם גו' זו הבושה כו' כי שיראה מכירת בפנים היא הבושה כמ"ש בושת פנים והיפך עז פנים ולאו לפי מתן ומבנן קאמר דהא אמרו בביצה פ"ג ישראל עזין באומות כו' ומפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין אלא דעל שם זה נקראו ביישנים שהתורה מתשת כחן ומכנעת לבם כפרש"י שם וזה הכתוב בעבור תהיה יראתו גו' בענין נתינת התורה כאומר שנתן הקב"ה התורה שתהא יראתו על פניו לבלתי תחטא כדאמרינן שם וה"נ וזכות היא לנדרים שהבושה באה לנו מנתינת התורה שאמרו שם דכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני ולענין ג"ח אמר דכתיב כי ידעתיו גו' יהיו ע"ג שלא הוזכר בכתוב אלא משפט וצדקה הוציאו מן הכתוב הזה ג"כ ג"ח והוא בכלל ושמרו דרך ה' גו' כי הג"ח נקרא דרך ה' שילך בה האדם אחרי מדותיו ית' ב"ה כמ"ש אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר להלוך אחר שכינה כו' אלא להלוך אחר מדותיו מה הוא מלביש ערומים כו' ומיהו ק"ק אמאי לא קאמר כמי ממאי קרא דכי ידעתיו גו' דעוד סימנים ניכרים יש בהם בעלי משפט ובעלי צדקה ואפשר דאין אלו משפט וצדקה סימנים ניכרים כמו אלו ג' דנקט ודו"ק:

הרי"ף ונתינים דוד גזר עליהם וכו'. פירש"י ז"ל כדכתיב ויאמר אליהם והגבעונים לא מבני ישראל המה כלומר אינם ראויים לבא בקהל וקשה דא"כ שאין ריקם וגזר עליהם שלא יבואו בקהל א"כ איך חזר ואומר להם לגבעונים מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו נחלת ה' והאי כל דברים אלו היו לבריס לאומרם קודם גזר דין אבל לאחר הגזרה שריחקם לא ישמעו עוד לקול מלאכים ומעדיני מאדרבה א"ל דברי פיוסים הרי ידעתם שיהושע ריחק אתכם ותלה הדבר בי שאם אחפוץ לקרב ולרחק אתכם הרשות בידי כמאז"ל שדרשו מה טעם לומר אל המקום אשר יבחר אלא תלה יהושע בדוד אמר אני איני מקרבן ולא מרחקן אלא מי שהיה עתיד לבנות בית הבחירה אם יהיה דעתו לקרב יקרב וכו' וכיון שראה דוד שהיו אכזרים ריחקן וכו' ועיין בנדרים שהאריכו שם. ובפי זה אמר דוד להם הלא לכם לדעת כי אתם מרוחקים מימות יהושע והגבעונים לא מבני ישראל המה ועתה מה אעשה ואקרב אתכם אם תכפרו וברכו את נחלת ה' וכשראה דוד אכזריותם שלא מחלו ובקשו לנקום נקמתם מבית שאול אז ריחקם דוד והקראו גם גבעונים כי לא מבני ישראל המה: שנה ראשונה א"ל שמא עובדי עבודת כוכבים יש בכם וכו'. וקשה למה לא חפש דוד בשנה ראשונה על כל הדברים המונעים הגשמים ולא היה חופש בכל שנה אחת אלא על דבר אחד והיה לו להיות חופש על כולם ולבדוק גם וכיון שבדק ולא מצא מיד היה שואל בפועל ולא היה הרעב ג' שנים באין ומ"ק כשם שחפש על אלו הג' דברים עבודת כוכבים ועוברי עבירה ופוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים כך היה לו לחפש על כל אותם הדברים שנעצרים עליהם הגשמים היה במסכת תענית פ"ק אין הגשמים נעצרים אלא בעון תרומות ומעשרות ואין הגשמים נעצרים אלא בשביל לה"ר שנאמר רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים אין הגשמים נעצרים אלא בשביל בטול תורה אין הגשמים נעצרים אלא בעון גזל. ולמה לא חפש אלא על ג' דברים הללו. ועוד קשה למה לא שאל מיד פני ה' כמו שעשה אחר ג' שנים. ונראה שיש יכולי לענין שאינם ממתת עצירת גשמים אלא שלוקה התבואה או תחבולת תגב וביוצא בזה וכאן לא היה אלא מעצירת גשמים ואפשר לנו לומר שלא היה עצירה כל הג' שנים שוות שבשנה ראשונה לא ירד מטר כלל ולכך לא שאל באורים ותומים כי בשנת בתורה ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים ולא יהיה מטר והזהיר לעולי רגלים שבאו שם שיבדקו ביניהם על עבודת כוכבים כמ"ש בפרקי ר"א עיין וילקוט ובשנה השנית התחיל לירד המטר ונפסק חיים וימנעו רביבים ומלקוש לא היה דמשמע שלא היו רביבים שהם טיפות של מטר הגדולות אבל מטר דק שאין ראוי לצמוח עונה דבה היה וכיון שלא נעצרו הגשמים לגמרי אלא

וימנעו

ויתנו רביבים אמר אין לחוש שוב על ליה דכתיב ביה תחלה גשם לגמרי וכן על ביטול תרומות כתיב ביה ליה גם הוא יעצו מימי שלג שאול ששאו וכן על עון גזל כתיב כמה אור שהם גשמים וכן על ביטול תורה כתיב ימך המקרה וכתיב המקרה במים עליותיו וכאן שידך משר אבל נמנעו רביבים שהיא ארץ שבעת מים לכך אמר שמא יש מגלוי עריות שבשם הוא למנוע רביבים. ובשנה האחרת באו הרביעה היו כשילים וזה שמחכבים השמים בעבים אבל גשם אין והרוחות והעבים שלאחמי הקרקע לא אמר אין זה אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים שלוקים כמדאם לאיות קול הרוחות וסימני העבים להוריד מטר ואין גשמים יורדים והשנה ולא מצא אמר אין הדבר תלוי אלא בי ביגא ולא ידע מה ביגא שעגין מיתת הגבעונים היה לדוד חלק בו כי הוא היה גורם להריגת הכהנים שהרג שאול על שהספיקו לחם ומזון גם בענין שלא נספד שאול יש לדוד חלק בו. ועוד רמז אין הדבר תלוי אלא בי כלומר שמחזק בתפלה להקב"ה שיודיעני מהו העון שגורם הרעב הזה מיד ויבקש דוד את פני ה' בשאל באורים ותומים ויאמר ה' אל שאול וכו' ומה שלא הזכיר העיקר שהוא הריגת נב עיר הכהנים ואפילו לת"ד בירושלמי שהרגו שהם ז' בני תושבי עלים בי בואתי מים ושמש ומזון וכופר ת"ת קים ליה נדרנם מעיה שהרג פיה כהנים. אמנם להיות שבכר קבל בזה שאול עונשו שנהרג הוא ובניו עמו לא הזכירו עכשיו אלא על אשר המית את הגבעונים וכבר את שמנעם מלהיות שואבי מים לכך בא מגירת הגשם והמים וכפי זה הרעב שזה היה ראוי להיות בימי שאול אלא מהטעם שאחז"ל שהיה ברופית של סקואה נגלגל עד ימי דוד שהיה ברופים של זית ב"ש בו כח לסבול הטעם ולזה אמלא שכתוב כאן ויהי רעב בימי דוד דמספיק לומר ויהי רעב בארץ עלי בימי דוד וכן קשה עלי שנה אחר שנה דממילא תשמע שהיו שנים רצופות ועוד שאמר אחרי שנה דקי"ל אחרי מופלג והיל"ל שנה אחר שנה לאשר ששך אותם רמז לנו כאן שהרעב הזה היה ראוי להיות בימי שאול אם לי שנה אלא ויהי רעב בימי דוד דבר שלא נתחייב הוא בו חם השוכם בא שנה אחרי זמן מופלג שהוא אחר שאול ואחרי אשר היה שהוא מופלג לי שנה בא שנה ז' ויבקש דוד וגו': אל שאול שלא נספד כהלכה. וקשה שהרי מקרא כתיב ויספדו ויבכו וגו' על שאול ועל יהונתן וכו' ולכאורה י"ל שאותם שנספד ע"י דוד ואנשיו מ"מ לא ספדוהו כל ישראל כהלכה וכשורה ולא יצאו ידי חובתן. ועי"ל לפי ששם נאמר ויספדו ויבכו ויצומו עד הערב ובשתים לא נספד כהלכה האמת שאין שקבוע להספד הוא ז' ימים וכאן לא נמשך ההספד אלא עד הערב ועוד שצריך להקדים הבכי תחלה ואח"כ ההספד כמו שאחז"ל ג' לבכי ז' להספד וכאן כתיב ויספדוהו ויבכו להורות שלא ספדוהו אלא כדי לעורר הבכי מתוך ההספד כי לא היה מלבם לבכות על אבדתו ולהספידו: אלא מתוך שהרג נב עיר הכהנים וכו'. וקשה שהרי עון נב עיר הכהנים נמחל לו כשנתחייבו כמ"ש חז"ל בפ"ק דברכות כל המתחייבים מוחלין לו משאול שאמר ולא ענני ה' גם בחלומות ואילו אורים ותומים לא אמר לפי שנתחייבו ונ"ל דאחילו ליה שנאמר מחר אתה ובניך עמי עמי במחיצתי. ולמאלה ביארתי שאע"פ שנמחל לו הריגת הכהנים עתה נפקד לו הריגת הגבעונים ואח"ל שהכל תלוי זה בזה וכשנמחל לו העיקר נמחל ג"כ הריגת גבעונים אמנם שעל בסיבת חלול השם שהיה גרגר כי נשבעו ישראל לגבעונים ועון חילול השם אינו נמחל עד לאחר מיתה כדכתיב אם יכופר העון הזה עד תמותון ולכך הוליך עצמו לכפרה: אמר דוד שאול נפקו לו תריסר ירחי שתא ולאו דכייה. לתספדיה אלא גבינים נקרינהו וכו'. ותימה שאלינו לדוד שעשה הפך דבריו והספידו לשאול אחר י"ב חודש שנאמר ויקברו את עצמות שאול וגו' ויעשו ככל אשר צוה המלך ואחז"ל מה צוה המלך צוה להעביר ארונו של שאול בכל עיר וכו' והיו יוצאים הם ובניהם וגומלים חסד עם שאול ועם בניו כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן וכיון שלאחר הקב"ה שגמלו חסד עמו מיד נתמלא רחמים ונתן מטר על הארץ ועוד למה נתחכם על עולמו שאמר לו אל שאול שלא נספד והוא אומר נהר י"ב ירחי לאו אורחא למספדיה ואפשר ששמע דוד בקול ה' אומר אל שאול ואל בית הדמים ולא אמר בפירוש על שאול שלא נספד כהלכה ומעיקרא סבר דוד אל שאול ואל בית הדמים שלא הוה עילא על אשר המית שאול לגבעונים ולזה לא חשב לעשות הספד כי אמר נפקו תריסר ירחי ולאו אורח ארעא למספדיה ובודאי לא שאל ה' כי אם על הגבעוניי

לנד וכשראה דוד שאמר שיתנו ז' בני שאול כאשר אמרו הגבעונים שדין לא כמשר אלהים לארץ לא נתן לנו להבין שזהו יתני שאמר אל שאול שהוא על שלא נספד כהלכה אז השאול, נתספדו ואח"כ כיון דלאו אורח ארעא למספדיה בתר שתא לא הספידו לשאול והוא עודנו בקברו אלא פינה העצמות לקברם בקברות אבותיו דקי"ל פינוי עצמות וקבורתם ביום מיתה דמי ושוה ליה הספד ויעתר אלהים לארץ אחרי כן אחרי אשר שפנו מתוך שנהרגו ז' בני שאול זה שנעשה מדתם ומיד שגמלו חסד ויעתר אלהים לארץ ועוד הרחבתי בזה בספר בכסף נבחר פי' אחרי יונה די קי"ב ופי"ש ופירש"י ז"ל והאי גבעונים דלא מרחמי וכו' לכך נאמר והגבעונים לא מבני ישראל המה וקשה שפסוק והגבעונים לא מבני ישראל המה נאמר בתחלת הענין קודם שפייסם ואין הוא אומר אשר שלא נתפייסו לרחם בזר עליהם ונראה לרמוז כאן הגזירה מדכתיב אחר שאמרו והוקענום לה' בגבעת שאול כתיב דאמר דוד אני אתן ומאי אני אתן הל"ל ויאמר דוד כן אתנם כאן רמז ריחוקם ויאמר דוד אני אתן אתנם הוגצי ... לעולם ואדחק אתכם והיינו נתינים דוד גזר עליהם:

הדרשים קא תנא אל שאול וכו'. יש לתרץ קושיה תאמר לפי מאי דפירות הטעם דשאול הרג נב עיר הכהנים בשביל דאחימלך שאל לדוד באורים ותומים אמר לו למה קראתם עלי ושאל לו באלהים וגו' ופירש"י עשית לדוד מלך שאין נשאלין באורים ותומים אלא למלך ע"ש ותמיהת לא שאל בזה שמשמע דשאול לא שמע בקול ה' נאמר לו קרע ה' את ממלכות וגו' ונתנה לרעך ויגנשה דוד וגו' ומיום ההוא ניטלה ממנו המלכות וניתנה לדוד. ואיתא בתוספי סנהדרין דף מ"ד ע"ב בד"ה הספדא יקרא דחיי תיובתא הא אמרי בפ' הערל אל שאול שלא נספד כהלכה ואי משום יקרא דחיי הכי מאלו ישראל על כבודן שלא הספידוהו וי"ל דשאני הלך דאיכא בזיון שפי ע"ש ומזה נשמע דלא ניטלה המלכות ממנו ולפי מתרץ קושית תנאי דמעיקרא קא תנא להו אי על בית דמים לנד יהי' לכם סמכה דכדין הרג שאול לנב עיר הכהנים דלא הוה ליה לאחימלך לשאול לדוד ע"י אורים ותומים כי לא ניתנה לו המלכות כל זמן ששאול קיים א"כ קא תנא אל שאול שלא נספד כהלכה וק"ל:

°ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמוני ואת מפיבשת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזילי המחולתי מאי שנא הני אמר רב הונא העבירום לפני ארון כל שארון קלטו למיתה כל שאין ארון קלטו לחיים מתיב רב (הונא) [חנא] בר קטינא °ויחמול המלך על מפיבשת בן יהונתן בן שאול שלא העבירו וכי משוא פנים יש בדבר אלא שהעבירו וקלטו ארון ובקש עליו רחמים ופלטו ואבתי משוא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים. שלא יקלטנו הארון:

ויחמול המלך. ואי בארון תליא מילתא כיון דלא קלטו ארון מאי חמלתו של דוד ומאי שלא העבירו: וכי משוא פנים יש בדבר. וכי היה לו לדוד לישא פנים בדיני נפשות היה לו להעביר את כולם: ואבתי משוא פנים יש בדבר. הוא"ל וקלטו ארון לא היה לו לנשאים אחר מחתו:

תוספות ארמוני ומפיבשת. אותו מפיבשת היה בן שאול ואותו ר"ת דהאי היה רבו של דוד דאמרינן בפ"ק דברכות שהיה מבייש פני דוד בהלכה. תרגמינן השם דלאו מפיבשת שמו אלא איש בשת שמו כי מפיבשת בן שאול נקרא איש בשת בדברי הימים ולא כמו שכתוב בספרים אלא איש בשת שמו דלא אלינו בשום מקום איש בשת שנקרא מפיבשת ואיש בשת נהרג בתחלת מלכות בית דוד קודם מעשה הגבעונים וליכא למימר דמפיבשת בנו של יהונתן היה רבו של דוד דהאי לא אשכחן בשום מקום שנקרא לא היה גוסת ולא איש בעל. ואיש ולמה לו חלק לו כבוד

עין יעקב

ואבתי משא פנים יש בדבר אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון. ואין בזה משוא פנים כי בודאי אסור להתפלל על הצלת חבירו ותפלה בלחש ואין הכל יודעין ...
הועיל לתפלה של זה במקום שהג לאחרים ... משא פנים יש בדבר ... קפ"ג:

כנגד לבנו לנקום עליו רחמים שלא יקלעום האומן ויש לומר דשמא נקם ולא נענה:

מהרש"א העבירום כו'. לא ידענא מהיכא פסיקא ליה דהוו עוד בנים אחרים מזרע של שאול ולהסבר דהשתא כמו פריך שמפיבשת בן יהונתן ולדברי התוספות ניחא מפני שכתבו דמפיבשת בן שאול היה רבו של דוד ולא מפיבשת בן יהונתן ופריך מ"ש הכי דמפיבשת בן שאול הוא בכלל הז' בנים ולמה לא חלק לו כבוד והיה לו ליקח מפני כבודו של מפיבשת בן יהונתן שלא היה רבו ולמסקנא שנקם רחמים עליו ולא נענה כמו שכתבו התוספות וקל להבין:

מג: סנהדרין כד **והכתיב** "לא יומתו אבות על בנים א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מוטב שתעקר אות אחת מן

ש"ב כא התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא "ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד

תהלים כא ניתך מים עליהם מן השמים ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם יומם וחית השדה לילה והכתיב "לא תלין נבלתו על העץ א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים אמרו אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו ומה בני מלכים כך בני הדיוטות עאכ"ו ומה גרים גרורים כך ישראל עאכ"ו מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים

מ"א ה אלף שנאמר "ויהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמנים אלף חוצב בהר ודלמא ישראל הוו לא ס"ד

שם ט דכתיב "ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד ודלמא

ד"ה ב ב רוגבר בעלמא אלא מהכא "ויספר שלמה [כל האנשים הגרים] וגו' וימצאו מאה וחמשים אלף וגו' ונתינים דוד

דברים כט גזר עליהם משה גזר עליהם דכתיב "מחוטב עציך תומי משה גזר להההוא דרא ודוד גזר לכולא דרא ואכתי

יהושע ט יהושע גזר עליהם דכתיב "ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ונימא יהושע גזר בזמן שבהמ"ק קיים ודוד גזר בזמן שאין ביה"מ קיים:

ואל יתחלל שם שמים. שהיו האומות אומרים אין אומה זו ראויה להדבק בה שהרי פשטו ידיהם בגרים ליטול מזונותיהם ולא עשו נקמה בהם: **עד נתך מים עלידם.** עד ימות הגשמים לא נתנו לקבורה: **רוגבר.** שכירים: **אלא מהכא ויספר שלמה.** כל האנשים וגו' וימצאו מאה וחמשים אלף וגו' ויעש מהם שבעים אלף סבל: **מחוטב עציך.** מדקריינהו לחוטבי עצים בהלכפייהו ש"מ לאו בכלל ישראל נינהו ולא בכלל גרים אלא עבדים וממזרים פסולים

נינהו ונשעבדים תומני עצים כינהו ולהכי אקלינהו יהושע: **משה גזר עלידם להההוא דרא.** על חוטבי עצים שהיו בימיו: **ויתנם יהושע** אלמא עבדים כינהו ויהושע לדורות הגלים גזר דכתיב לא יכרת מכם חוטב עצים: **בזמן שבית המקדש קיים.** דכתיב ולמזבח ה':

תוספות ואמרו לה על השור. הומר במדרש אל הצור מסדריקה (עליו) [עליו] את הרוק ואמרה הצור תמים פעלו: רוגבר. פירוש שכירות דין לשון מדה כדאמרינן בב"ב וקרו ליה דין פסה:

מהרש"א והכתיב לא יומתו וגו'. אקושיא דקרא קאיך דכתיב איש בחטאו יומתו וקרא דלא יומתו אבות על בנים מוקמינן בפ"ק דסנהדרין בעדות בנים ולא יומתו בנים על אבות בעדות אבות ולענ"ד דכתיב פוקד עון אבות על בנים הא מוקמינן ליה פ"ק דברכות היינו באוחזים מעשה אבותיהם בידיהם והכא פריך דמשמע דלא כדומי כלל רק בשביל חטא שאול בגבעונים ומחומת בני מיכל נמי לא קביל להו דלאפשר דקטנים היו דבני מירב היו כדאמרינן בעלמא וכמכשו שפיר בשביל עון אבותם שאול כדאמרינן איש בחטאו יומתו אבל שאים אינו דהיינו קטן יומת בעון אבות אבל אלראומוני ומפיבושת בני שאול שהיו גדולים באותה שעה פריך שפיר ולזה כיונו נומר ותקח רצפה וגו' אל הצור וגו' באמרה הצור תמים וגו' כמ"ש התוס' ר"ל דאפי' היה לא סרהרם אחר מדת הדין למה נענשו בניה הנתלי' בעון אבותם אלא שהצדיקה הדין כדאמרינן מוטב שתעקר כו' ודו"ק: ומה גרים גרורים כך ישראל על אחת כמה וכמה וכו'. ישראל ממש לא הוי רבותא לגבי עוברים ושבים שהיו רואים לידבק אבל ה"ק ומה גרים גרורים היינו הכתיבים שבאת בהו איסור חתנות ועוד גזרה שיעבוד עליהן לעולם כך שאר גרים דהוו כישראל לגבי איסור לידבק בהן על אחת כמה וכמה ודו"ק:

הרי"ף מוטב שתעקר אות אחת מהתורה וכו'. פי' לעקור תלה לא יומתו בנים וכאילו כתיב יומתו בנים על אבות אבל קשה דהא כתיב איש בחטאו יומתו וא"כ יש כאן עקירת פסוק א' ורבן קשה גלא תלין נבלתו על העץ שאמר ר' יוחנן מוטב שתעקר אות אחת שלוך יתא מה שכתוב אחריו כי קבור תקברנו ביום ההוא ומתא אות אחת לאו דוקא שבכל כל הפסוק הוא לומר מוטב שיעקור וכו': ונתינים דוד גזר עליהם וכו'. ואין לומר דלימא ליה וליטעמיך דדוד לא גזר עליהם אלא משה והא אשכחן דיהושע גזר עליהו דכתיב ויתנם יהושע ואם משה גזר עליהם מה הוסיף יהושע ומה דהשנית נהלי' דמשה ליהושע משנית נמי לדוד דהא לאו קושיה היא דהוינן אמרין משה גזר לאותן שמשכן תיה ואמקדש קיים ויהושע גזר לעולם אף בזמן שאין בהמ"ק קיים. והשתא דאמרן דדוד גזר עליהם קשיא. לזה תירצו דמשה גזר לאותו הדור אפילו בזמן שבה"מ קיים אבל בדור אחר לא גזר עליהם ויהושע גזר לבולא דרא אבל פריך קשה דכיון שיהושע גזר לזמן שבהמ"ק קיים הרי יש כאן לאותם אחרונים כל זמן שבהמ"ק קיים אם כן מה יוסיף עוד דוד לגזור לכולא דרא ונ"ל דהשתא הכי מהתם תירוצא דאמר דוד גזר לכולא דרא וחכי מוקמינן לה משה גזר לאותו דרא ויהושע לשאר דורות כל זמן שבהמ"ק קיים ודוד הוסיף לגזור גם לזמן שאין בהמ"ק קיים:

תיד

עין יעקב

והא כתיב לא יומתו אבות על בנים. וכתב המהרש"א ולפי' דקרא קאיך איש כדכתיב יומתו ולא יומתו אבות על בנים מוקמינן בסנהדרין בעדות בנים [illegible]

[illegible]

יש מותרות פרק תשיעי

תנ"ר תרומה לכהן ומעשר ראשון ללוי דברי ר' עקיבא ר' אלעזר בן עזריה אומר לכהן לכהן ולא ללוי אימא אף לכהן מ"ט דר"ע דכתיב ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם בלוים קא משתעי קרא ואידך כדרבי יהושע בן לוי דא"ר יהושע בכ"ד מקומות נקראו כהנים לוים וזה אחד מהם והכהנים הלוים בני צדוק ור"ע וכרי ההיא גינתא דהוה שקיל ר' אלעזר בן עזריה מעשר ראשון מינה אזל ר' עקיבא אהדריה לפתחא לבי קברי אמר עקיבא בתרמילו ואנא חיי. איתמר מפני מה קנסו לוים במעשר פליגי בה ר' (יוחנן) [יונתן] וסבי"א חד אמר שלא עלו בימי עזרא וחד אמר כדי שיסמכו כהנים עליו בימי טומאתן ומנא לן דלא סליקו בימי עזרא דכתיב ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוא ונחנה שם ימים שלשה ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם אמר רב חסדא בתחלה לא היו מעמידין שוטרים אלא מן הלוים שנא' ושוטרים הלוים לפניכם עכשיו אין מעמידין שוטרים אלא מישראל שנאמר ושוטרים הרבים בראשיכם:

לכהן ולא ללוי. נתפים הא ודאי קרא לוים קאמר: [בני צדוק. ולחוק כהן הוא וקרא לבני הלוים]: **רבי אלעזר בן עזריה.** כהן היה כדאמרינן בברכות שהיה עשירי לעזרא. **עקיבא בתרמילו.** משום דר"ע רעיה דכלבא שבוע הוה: **בתרמילו.** חמת של עור שמטילין בלמיו ורועה טוען בה פתו ותולה בצוארו: **מפני מה קנסו לוים במעשר.** לאו אלעיל קאי דטעמא דהכא לאו משום קנסא אלא משום דכהנים נמי לוים איקרו כדאמרינן אלא דאמרינן בכמה דוכתי בתלמוד בתר דקנסינהו עזרא: **ושוטרים הרבים בראשיכם.** דהיינו ישראל שהם רבים מהלוים:

תוספות ומבני לוי לא מצאתי שם. והא דתנן בקידושין בי' יוחסין עלו מבבל והא ממיני לוים וקרא נמי כתיב ויקימו לאחי הלכות [illegible]

מהרש"א גזי ה"ק ליה אי בתורת קנסא קאתית אית לך כו'. ולכאן זה משמע דלא ידע ר"ע דעת ראב"ע וק"ק דאם כן אמאי אהדר ליה פתחא לבי קברא דשמא בתורת קנסא קשקיל לה וי"ל דס"ק אי בתורת קנסא הא אית לך דהיינו היא לך עשר כדאמרינן פרק בנות כותים ולא היה לך ליטול קנס רק להניחו לעניים ולפי דרך זה יש לפרש הא דאמר ר"ע בתרמילו כו' דהיינו כלי של עני שהוא רוצה לזכות מומעשר ראשון לעניים בתורת קנסא: **ואנא שהוא עשירי לעזרא חיי.** וידעתי בקבלה מאבותי דקנסא לכהנים תמה קאמר משום דבתורת חלוקה מדאורייתא נמי איה ניה לכהנים וק"ל: **ומבני לוי לא מצאתי ש'.** פירש בס' ב' יוחסין בחידושיו ע"ש:

האשה רבה פרק עשירי

א"ר יצחק מניין שהפקר ב"ד הפקר שנאמ' וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה רבי אלעזר אמר מהכא אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל וכי מה ענין ראשים אצל אבות אלא לומר לך מה האבות מנחילין בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו:

הפקר ב"ד הפקר. וכל מידי דממונא לאו עקירה הוא: **וכל אשר לא יבא וגו'.** בקפר נחרם: **וראשי האבות למטות.** ס"ל למכתב וראשי מטות בני ישראל:

תוספות שהפקר ב"ד הפקר אבל מן הממה על השיחה ליכא למימר דלפסקים מלמותיה בשעת המלחמה כיון דנחר הכי נמי שלו הוא ועליו לחקנו

מהרש"א מה אבות מנהילין את בניהם וכו'. דרך תמה גם לאחרים שאין בניהם מועיל אבל בלשון ירושה וכתלם קאמר דמנחילין בניהם דוקא שיכול להרבות לאחד ולמעט לאחר וקאמר דדמיין נמי כמו אבות ליטול נחלה בנפלה בגורל לזה וליתנה לאחר בדרך הפקר לענ"ג דכתיב לרב תרבו ולמעט גו' וק"ל:

ת"ש ואליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו שאני התם דכתיב אליו תשמעון ולגמר מיניה מגדר מלתא שאני ת"ש א"ר אליעזר בן יעקב שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן הדין ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה מעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך ושוב מעשה באדם אחד שהטיח באשתו תחת התאנה והביאוהו לבית דין והלקוהו לא

עין יעקב

אזל ר"ע אהדריה פתחא לבי קברי. [illegible]

ולגמור [illegible] מגדר מלתא שאני. [illegible]

לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך מגדר מלתא שאני:

תיש אליו תשמעון. בא להוכיח כנגד מי שאומר אין ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה ומכאן יראה שיכולין ב"ד לעקור דבר מן התורה: דכתיב אליו תשמעון. בנביא אמר כתיב: כגון אליהו בהר הכרמל. שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות ואיכא כרת דשחוטי חוץ וכרם דספלאים: מגדר מלתא. לעשות גדר ותקנה [כי התם] שהשיבן עי"י כך מעבודת א"ז: רוכב על סוס. והוא משום שבות והקטילו כשהלא שבת גמור: צריכה לכך. שהיתה שעת השמד והיו פרוצין בעבירה: שהשעה. בגמ' :

מהרש"א *בתוספות בד"ה ולינמר מיניה כו'. הא משמע דאפי' בלא נביא שרי כו' משום מגדר מלתא כו' עכ"ל ואמאי לא תקשה להו מגופה דברייתא דהכא דיליף לה מאליו תשמעון דהיינו לנביא ולמאי דמסיק משום מגדר מלתא הא ל"ל קרא דהא מהאי טעמא אפילו בלא נביא שרי נמי דין לעבור ובתירוצם שכתבו יתיישב וק"ל:

הרי"ף תיש אליו תשמעון וכו'. תימה אמאי לא דלמא מנביא שהוחזק לב"ד שאני הנביא שם הי' לומר אליו תשמעון אבל ב"ד מנ"ל ואין לומר דהיינו דמשני שלמדה שאני התם דכתיב אליו תשמעון ולא לב"ד דא"כ מאי פריך ולינמר מיניה דהא אין ללמוד מנביא לב"ד ומדכתיב אליו למעט ומעיקרא כדפריך היש אליו הנה ידע דבנביא מיירי ואפילו הכי פריך היש אליו תשמעון כלומר דכיון מיניה ומשני אליו תשמעון כתיב א"כ מאי הדר פריך ולינמר מיניה דתשובתו גלדו אליו כתיב כלומר למעט דלא שמעי מיניה. וי"ל דכיון דקי"ל הכא פריך מנביא כ"ש דב"ד יכול לגזור גזירות מדעתם אבל אין נביא יכול לחדש דבר מעתה וכיון שמלינו בנביא שמו לעבור על ד"ת ולשתוק ולהעלות נמוך כ"ש ב"ד ולהכי פריך מהאי קרא דכתיב בנביא אליו תשמעון וכ"ש ב"ד ומשני שאני התם דכתיב אליו למעט והדר פריך ולינמר מיניה דילמא ממעט אל עונגים ואל קוסמים דכתיב לעיל מיניה אבל חב"ד לינמר מנביא ומשני מגדר מלתא שאני דגם הנביא לא הותר אלא למגדר מלתא שהוא לעשות גדר ותקנה והיה לב"ד אבל עדיין קשה דמעיקרא כשהקשה היש אליו תשמעון לימני ליה מגדר מלתא שאני והיה כן דרך התלמוד לתרץ תחלה דבר אחר כדי לאגדיל תורה והדר מסיק לה א"כ הוצ"ל אלא למגדר מלתא שאני ול"ע: היש שמעתי מב"ד מכים ועונשים וכו'. וקשה כיון שאמרו למעלה אין ב"ד מתנין לעקור דבר מהתורה להקל אלא להחמיר ולעשות סייג א"כ מה הקשה מהאי ברייתא דעשו משום סייג וי"ל דכיון שמתו כמו אלא מישראל אלא ע"פ התורה הוי קולא בדיני נפשות והיה למלקות:

יף צ רבי ינאי הל ארישא דהוה מייתי ליה כנתא דפירי כל מעלי שבתא ההוא יומא נגה ליה ולא אתא ישקל עשר מפירי דביתיה עלויהו אתא לקמיה דרבי חייא
דברים יד א"ל שפיר עבדת דתניא °למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימי' אלו שבתות וי"ט למאי הלכתא' אילימא לעשורי ומיכל איצטריך קרא למישרי טלטול דרבנן
סט ע"ב *אלא לאו כי האי גוונא א"ל הא אקרין בחלמא קנה
מ"ב יח רצוץ מאי לאו הכי קאמרי (לך) [לי] °הנה בטחת לך
ישעיה מב על משענת הקנה הרצוץ הזה לא הכי קאמרו לך °קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה:

נגה ליה. חשך יותר מדאי: עלויה. ואע"ג דאכתי לא אתי: למען תלמד. גבי תרומות ומעשרות כתיב ואכלתם לפני ה' וגו': כל הימים אלו שבתות וי"ט. האי לאו ליתן שלא יבטל שמא [שבת] בשביל תקון תבואה: למאי הלכתא. ומה אתא קרא לאזהורי: אי נימא עשורי בשבתא ומיכל. ואיצטריך לאשמעינן דאע"ג דשבת הוא מתקנן משעשר וכי איצטריך קרא למישרי טלטול דרבנן השתא משכחות בשבת ליכא אלא משום שבות דתקן אלו הן משום שבות לא מגביהין תרומות ומעשרות במסכת ביצה והיכא אסרי לן קרא טלטול (רעלמא) [בעלמא] דאיצטריך למישרייה הכא: אלא לאו כה"ג. דמותר לעשר על מה שלא בא לעולם ועתיד לבא לתוך מתוך שבת: והא אקרין בחלמא. ל"ל שנה זו: קנה רצוץ. מקרא אחד וכמו קנה רצוץ: מאי לאו הנה בטחת וכו'. ולא שפיר עבדית: לא. קרא אחרינא אקרין: קנה רצוץ לא ישבור. סיפיה דקרא כי לאמת יוציא משפט דשפיר עבדת:

אה"ב [illegible]

מז תניא °לא תסגיר עבד אל אדוניו רבי אומר בלוקח
גט ע"ב דברים כג עבד על מנת לשחררו הכתוב מדבר היד אמר רב נחמן בר יצחק דכתב ליה לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו:

על מנת לשחררו. ומוסר שלא להשתעבד בו:

מז תניא °ואשה גרושה מאישה אפילו לא נתגרשה
יף צד"ס ויקרא כא אלא מאישה פסלה לכהונה והיינו ריח הגט שפוסל בכהונה:

לא נתגרשה אלא מאישה. כגון שכתב לה גט ואמר לה הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם שלא נתגרשה לגמרי אלא מאישה בלבד: פסולה לכהונה. אם מת ונותרה ליבם:

מה אזל ר' אלעזר אמר לשמעתא בי מדרשא ולא אמרה
יף צ פ"ע משמיה דר' יוחנן שמע ר' יוחנן איקפד על לנביה ר' אמי ור' אסי א"ל לא כך היה המעשה בבית הכנסת של טבריא בנגר שיש בראשו גלוסטרא שנחלקו בו רבי אלעזר ורבי יוסי עד שקרעו ספר תורה בחמתן קרעו ס"ד אלא אימא שנקרע ס"ת בחמתן והיה שם רבי יוסי בן קיסמא אמר תמה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו בית ע"ז וכן הוה. הדר איקפד טפי אמר חברותא
יהושע נמי על לנביה ר' יעקב בר אידי אמר [לו] כתיב °כאשר צוה ה' את משה [עבדו] בן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה וכי

עין יעקב

[illegible]

וכי כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא אף רבי אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם והכל יודעין שהתורה שלך היא א"ל מפני מה אין אתם יודעין לפיים כבן אידי חברנו ורבי יוחנן מאי טעמא קפיד כולי האי דאמר רב יהודה אמר רב מ"ד °אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לדור בב' עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון *שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר א"ר יצחק בן זעירא ואי תימא שמעון נזירא מאי קרא °וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים כבומר של ענבים מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף ת"ח כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעולם הזה שפתותיהם דובבות בקבר:

נגר שיש בראשו גלוסטרא. פרלמו עב וראוי לסמיכת שתים ולשאר תשמיש ונחלקו בו לענין כעינה דלה ר' אלעזר אסר לנעול בו ור' יוסי מתיר לפי שיש תורת כלי עליו ומותר לטלטלו: **חברותא נמי.** לא מלמידי לתם עמיהם חברי שאתם מבילים (לית) [לי] ראיה ור' אלעזר ור' יוסי היו חברים: **וכן עשה יהושע.** שהעיד עליו המקרא שכל מה שעשה מפי משה עשה ואפילו מה שאמר סתם מסרו לו לאפשר בכל דבר ודבר שיאמר יהושע כך אמר משה ואפ"ה אהגיד קרא דמפי משה היה: **שיאמרו דבר שמועה מפי בעה"ז.** שיהיו שפתי נעות בקבר כאילו אני חי: **דובבות.** נעות לשון דובר (פ"א דובב) שמרחשין ומגלגלין: **כומר.** כלי שמניחין בו ענבים עד שמתחממים ויין זב מהן לגלות כמו מכמר בגרת דתניד כשמש: **דובב.** יין זוחל ונע זוחל למעלה: **דובב.** מרחשין בלעז:

תוספות אגורה באהלך עולמים. מכשמאמרו ניסיכה של מעלה שפתותיו נעות בקבר כאילו מדברות נמלא שנשמה ואחת דר בבי עולמים [נתפרש במקלים בירושלמי [מאמר כג] כתוב מאמר זה ויש שם קדוש]:

מהרש"א אם לא יהיה בית הכנסת זו בית עבודה זרה כו'. שהבעם חזקה שסכינה מע"ח כדאמרינן בנדרים כל הכועס כאילו אין סכינה כנגדו שנאמר רשע כגובה אפו גומר אין אלהים גו': **חברותא נמי כו'.** דודאי חברים כר"א ור"י לא היה לסם להתנהג בדבר הלכה כדאמרינן פ"ק דב"ש וב"ה שחנה וריעות כהנו זה בזה לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו וכדאמרינן בעלמא שני ת"ח שטונין זה לזה בהלכה כו' אבל זה ר"א תלמידו הוא ממש שלא כהוגן שלא אמרה בשם כדמסיק. ואמר שנאמר כאשר צוה

ה' ע' וכן עשה יהושע גו' וכי על כל דבר שאמר יהושע כו'. ירלה דלכאורה אין ראיה כ"כ מיהושע שלא היה לו מה לקבלה אלא ממשה וכמ"ש ומסרם ליהושע כו' ומסתמא כל דבריו מפי משה אבל בדורות שלאחריהם שאפשר לקבל מרבים יש לו לומר שם אומרו ומה קבלו ולכך הביא מן המקרא שהעיד על יהושע שכל מה שאמר מפי משה הוא ואע"ג דליכא לאסתפוקי ביה מפי אחרי' אלא דע"כ משום דאיכא לאסתפוקי בי' דמדעת עצמו אמר כן וע"כ העיד עליו המקרא שכל דבריו מפי משה וע"ז אמר וכי על כל דבר כו' אלא ע"כ שלא נסתפק לנו אם מדעת עצמו אמרו דמסתמא מפי רבו משה אמרו ולא מדעתו ה"ה כר"א שהוא תלמידך מסתמא מפיך רבו שמתסק אמרו ולא מדעת עצמו או מפי אחרים דא"כ הי"ל להזכיר שם אומרו דמסתמא מפי רבו הוא כי הכל שלך הוא ואמר. מ"מ קפיד כולי האי כו' דלאו משום דאמרי' דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם אחרים נמי יש להם להקפיד בכך וע"כ אמר שמקפיד על דבר שהיה כתבה בו אילו אמרה בשמו **כדאמר רב יהודה כו' אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לגור בפעם אחד בב' עולמות.** דהאהלך לא שייך בעולם האמיתי אלא שע"י אהל של תורה שבעה"ז אגורה בב' עולמות דהיינו גם בקבר ועיין בזה בדברי בעל עין יעקב ובעל יפה מראה שהאריכו בזה וכתבו שהוא רחוק מההקש כי שפתי המת איך יתנועעו כו' וכ"ש אחר עבור זמן ויסוב אל העפר כו' וע"ש ואני אומר כי אין רחוק מן השכל כי הענין מבואר כי הדבור הוא כח הנשמה ע"י כלי הגוף וכל דיבור מבואר מוליד כח רוחני בדומה מבואר ובאומרו בשם אומרו אותו כח רוחני שנולד כבר הוא מעורר מולידו בב' עולמות שם הנשמה בעוה"ב וכלי הדבור שהם השפתי' בעה"ז גם כי הם בקבר כבר ומביא הדמיון מיין הטוב המונח בבור הוא רותח ודובב ע"י כח האצבע המעוררו כן השפתי' גם כי מונחים בבור בתת רוחשים ע"י כח המעוררו ודו"ק:

הרי"ף מ"ד אגורה באהלך עולמים וכו'. נראה לדקדק מה הוקשה לו בכתוב בזה שאמר מ"ד אגורה וכו' שלא הקושיא הי' מ"ש אמר כן וכי אפשר לאדם וכו' הי"ל כתיב אגורה באהלך עולמים וכי אפשר לאדם וכו' ועוד נאמר מכ"ל בהאי קרא שיאמרו דבר שמועה וכו' ואפשר שדקדק מאי אגורה באהלך הי"ל אגורה עולמים לכך דרשו אהלך שלשון מה שהוא מאהלך שהם נמי מדברות ואמר אגורה בבינת אהליך שהם דים האומרים בבית המדרש בשמועותיו שפתותיו דובבות בקבר כאילו מדברות ונשמתו עומדת בעוה"ב ובירושלמי פי' היה קורא אמרו על פסוק זה וכי עלה על לב דוד שיחיה חי לעולם אלא אמר יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי. ובזה יש ליישב בגמרתינו שאמר מ"ד אגורה עולמים וכי עלה על לב דוד שיהא חי לעולם ואם כוונתו לעולמים לעה"ז ולעה"ב קשה וכי אפשר לאדם ליהנות בשני עולמי' כאחד אלא שיאמרו שמועה מפיו בעה"ז כדי שיהיו שפתותיו דובבות והיינו חי בב' עולמים כאחד: בעיון

פרק נושאין על האנוסה

°ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי שנית לאמר שנית דברה עמו שכינה שלישית לא דברה עמו והכתיב °הוא השיב

עין יעקב

לי לומר אלא לתלמיד [illegible] כשמי כדאיתא בנדרים [illegible] ת"ל ולא יאמר דבר שלא שמע [illegible] : שפתותיו דובבות בקבר. [illegible] לא [illegible] דובבות בקבר:

על [illegible]

השיב גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה כדבר ה' גו' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אמר רבינא על עסקי גינה קאמר. רב נחמן בר יצחק אמר הכי קאמר כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי כשם שנהפך נינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם בן יואש נהפך להם לישראל מרעה לטובה:

והוא השיב. ירבעם בן יואש: על עסקי נינוה קאמר. דלא דבר עמו על עסקי ניטס אלא שני פעמים:

תוספות על עסקי נינוה. תימה דעולי פילפליך למכות שבים ולא שלישית דלא אשכחן שדברה עמו שלישית ועפא כיון דעליה ססורו נקלקלה ונשבה עליהם כמוס הלקוטי היינו יכולין לסגור שגם לא נשבה עליהם יונה ופירש והא אשכחן דדברה עמו שלישית בעסקי נינוה דכתיב ויאמר אלהים אל יונה ההיטב חרה לך וגו' ואני לא אחוס על נינוה וגו' וי"ל דהכי לאו עסקי נינוה נינהו. ונראה לר"י בר יצחק דאמר שני לא דברה עמו קשה וי"ל שזה היה אומו יום ושפיר הכל כנואה אחת: ר"י בר יצחק אמר היק וכו'. אומר ר"י שחולק על אותו מדרש שהביא רש"י בפירוש נביאים ויאמר ה' אל יהוא יען אשר תרי בני רבעים ישבו וגו' על ידי יונה בן אמתי פי"ל או שמא אינו חושב אלא דברים שהוא צורך גדול כגון מעשה נינוה וביוצא בו:

מהרש"א שלישית לא דברה כו'. והא דכתיב בתר הכי ויאמר אלהים אל יונה ההיטב חרה וגו' ויאמר ה' אתה חסת גו' אין זה דבור ג' אלא תוכחה בעלמא על שחרה לו וק"ל: **כשם שנהפך כו' כך נהפך** ס'. כמפורש בתר הכי כי ראה ה' את עני ישראל גו' ולא דבר ה' למחות גו' ויושיעם ביד גו' וק"ל:

אמר שמואל י' כהנים עומדים ופירש אחד מהם ובעל הולד שתוקי מאי שתוקי אילימא שמשתקין שם ע"ב אותו מנכסי אביו פשיטא מי ידעינן אבוה מנו אלא שמשתקין אותו מדין כהונה מ"ט אמר קרא והיתה לו ולזרעו אחריו בעינא זרעו מיוחס אחריו וליכא מתקיף במדבר כה לה רב פפא אלא מעתה גבי אברהם דכתיב להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך התם מאי קמזהר ליה רחמנא בראשית יז הכי קאמר ליה לא תינסב נכרית ושפחה דלא ליזיל זרעך בתרה:

הולד שתוקי. וכשר הוא דהא פסולא לא רגן כהן הבא על הפסולה הוא: מדין כהונה. מלעבוד עבודה ולפי"ז דלעבין יוחסין ליכא אסם כשר הוא פסיל לעבודה: אחריו. שיכול זרעו [שהוא שלו]: מאי קמזהר ליה רחמנא. הא"ל והוא אחרי קדושה ליה לעבין פיסול כהונה הכא מאי פיסול קדושה ביה הא ודאי גבי ישראל כשר הוא כגון י' כשרים עומדים ופירש א' מהם ובעל: זרעך בתרה. כדאמרי' בפ"ק דקידושין שפחה הולד כמוה דכתיב האשה וילדיה תהי' לאדוניה וכו' נכרית דכתיב כי יסיר את בנך מאחרי בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הנכרית קרוי בנך אלא בנה:

אמר הכותב גם בפ"ם לאבירם לפיוש לך לאלהים ולזרעך אחריך אשר לשר עיד הרם ואמרו עולן הקבי"ה מ"מר שמו להיום לאלפים על זרע אברהם כמ"מ מחריו ודעינו ראויים להתייחם אחריו כמ"ש להען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו' לא יהיו כקדושים כינו אחריו כמשפחת ודרך ה' לעשות צדקה ומשפט:

מהרש"א אלא מעתה גבי אברהם כו' ה"ק ליה דלא תינסב שפחה כו'. והכא משמע דאסור לאברהם ולזרעו קודם מתן תורה ליקח שפחה ונכרית דכל מצות שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה כדאמרי' פרק ד' מיתות והא דנשא אברהם את הגר שפחת שרה י"ל משום דממילא נשתחררה כדין הכותב שפחתו בפ' השולח ואף לפי המדרש שכתב התוספות שהיתה הגר שפחה מלוג של שרה כדכתיב ולה שפחה מצרית וי"ל כיון ששרה עצמה נתנה אותה לאשה לאברהם כדכתיב ותקח שרה גו' ותתן אותה גו' נשתחררה ממילא כדין הכותב לעבדו בת חורין ילא לחירות וכן י"ל גבי יעקב שנשא שפחת רחל ולאה ומיהו באברהם אין זה מספיק דאף אם נשתחררה הגר מ"מ היה לא מגרים ראשוני' דעתידה התורה' ליאסר ואברהם קיים כל התורה אפי' עירוב תבשילין כדאמרי' ביומא וי"ל כיון דנשאה קודם שנימול ואז לא קיים עדיין כל התורה דהא לא קיים מילה שוב לא גירשה אחר שנימול אע"ג שהיתה אסורה ואשוכה אבל הרא"ש כתב בסוף פרשת לך לך ה"ל כי אברהם קיים כל התורה אפילו עירוב תבשילין כדאמרינן ביומא אבל מצות מילה לא קיים דיודע היה דעתיד להצטוות עליה ולא יהיה מצוות ועושה הגדול כו' עכ"ל והוא דחוק גם קשה דא"כ למה נשא הגרית קודם שנימול אבל לפי שיטתו ניחא דכל גר לא נצטווה במצות עד אחר מילה כדאמרינן פ' החולץ ולכך הותר אברהם בהגר וכיון שנשאה בהיתר שוב לא גירשה גם אחר שנימול משום דעתידה תורה לאסור ועיין שם

יז **תניא** העבד והאשה אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות ובמקום שחולקין נותנין לאשה תחלה ופוטרין אותה מיד מאי קאמר ה"ק במקום שחולקין מעשר עני נותנין לאשה תחלה מ"ט משום זילותא אמר רבא מרישא כי הוו אתו גברא ואתתא לדינא קמאי הוה שרינא תיגרא דגברא ברישא אמינא דמחייב במצות כיון דשמעא להא שרינא תיגרא דאתתא ברישא מ"ט משום זילותא:

מאי קאמר. קתני אין חולקין וסיפא קתני במקום שחולקין: **ה"ק**. הא במקום שחולקין לאו אתרומה קאי וה"ק והדבר שחולקין מהו לנשים כגון מעשר עני שהוא מתחלק בתוך הבית בעיר ואין כאן משום ייחוד דשכיחי אינשי מקדים לאשה תחלה משום דזילא בה עלמא לעיקם: [מעשר עני אין מתחלק בגורן אלא בתוך הבית כדכתיב לגר וליתום ולאלמנה וגו' ועוד משום דלא ליכספו עניים: **גברא ואתתא**. זה תובע בעל דינו זו תובעת בעל דינה ואין סדרן בין שניהם: שרינא תגרא דגברא ברישא. הייתי פוסק לאיש תחלה לגמור את דינו ואח"כ הייתי פוסק לדון בין אשה ובין בעל דינה]:

עיון יעקב

[illegible]

עוד בזה בארוך בעה"י ביומא והוק ואיכא לעיין אהך סוגיא דסוף פרק ארבע מיתות דגמ' דאמר י' מצות נצטוו ישראל במרה כו' והקשו התוס' שם היינו הליכה גיד הנשה כו' וגילה הכיתן לאברהם כו' עכ"ל ואמאי לא מקשי לאו כוי הליכה קך דהכא לאסור אברהם אגיע והנשו בשפחה ונכרית וים לייסב וד"ק:

מצות חליצה פרק יב

אמר רבא גר דן את חבירו דבר תורה שנאמר °שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך עליך הוא דבעינא מקרב אחיך אבל גר דן את חבירו גר ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ולענין חליצה עד שיהא. אביו ואמו מישראל שנאמר °ויקרא שמו בישראל:

גר דן את חבירו. דיני ממונות דאלו דיני ממונות אפי' לבל ישראל דתק הכל כשרים לדון דיני ממונות ואמרינן הכל למתוי מאי לאתויי גר: עליך הוא דבעינא מקרב אחיך. אבל על הגר אפי' חבח אחם מקים עליו דיין בכלל מלך דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ אם דומה דיין למלך שאין צריך כלום יעמיד ארץ ועוד ביבמות הרבה כתיב כאן כל מביאות שאתם משים לא יהו אלא מקרב אחיך: בישראל. משמע שיהא ישראל מכל צדדין:

והכתיב °יחלץ עני בעניו. בשכר (עני) [עניו] יחלצנו מדינה של גיהנם אלא הא דכתיב °חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. בשכר יראיו יחלצם מדינה של גיהנם. אלא הא דכתיב °ועצמותיך יחליץ וא"ר אלעזר זו מעולה שבברכות ואמר רבא זרוזי גרמי אין משמע הכי ומשמע הכי וכו':

בעל התלמוד בא להקשות ולהוכיח כי פירוש ותלצה נעלו היא חליצה ממש אלא לשון אחר כמו התלצו מאתכם ולז"א והכתיב יחלץ עני בעניו כלו' יראה ויתן (נו) [לו] מה ותירץ המתרץ שלשונם הוא לשון חליצה (ומשני) דהכא מאי שלופי הוא וה"ק בשכר עניו שכפר לו בחייו יחלצנו ויצילנו מדינה של גיהנם: ויחלצם. קפיד זרוזי הוא שיחליצו בה:

מהרש"א °בשכר עניו כו' בשכר יראיו יחלצם כו'. גבי בשכר עניו ניחא דב' בעניו כמו בשביל עניו דהיינו עניו ויסוריו שהיו לו בעה"ז ממרקין אותו לחלצו מדינה של גיהנם אבל בשכר יראיו הוא מגומגם דלכאורה משמע שהקב"ה חונן אחרים בשכר יראיו וצדיקיו והיכא משתמע כן וים לייסב דליראיו לא הוה איצטריך למכתב ויחלצם מדינה של גיהנם כיון דכבר כתיב חונה מלאך ה' סביב ליראיו היאך יבואו לדינה של גיהנם אבל בשכר יראיו חוסים יליצו גם אחרים מדינה של גיהנם כמ"ש במסכת סוטה בדוד בני אבשלום גו' הני תמניא בני למה דאסקיה משבעה מדורי גיהנם ואידך ס' וכמ"ש בגבי קרח דומקום כתגלר להם בגיהנם לצלילם מדינה של גיהנם וד"ק: ואמר רבא זרוזי כו'. ר"ל ע"פ מ"ש בפ"ק דר"ג תמפיים לגבי נדברים מתגרך ב"א גרמת סגל' והפך לרעב כפסק גו' וזו הברכה ועצמותיך יחלץ דכתיב גביה הוא מעולה מאותן י"א ברכות שיהיה מאורו בעצמיו שהם עיקר ועולם הגוף שע"כ נקרא עצם ולכך הוא מעולה שבכל י"א הברכות שם הברכה לעצמות הגוף גם שה"כ כל ברכות האחרים הרח באותך אורך גו' הם מקריים שמתן לגוף ואי לאו דר"א שאמר מעולה כו' היה אפשר כמי לפרש ועצמותיך יחלץ גם כן מדינה של גיהנם אבל א"כ אמאי הוא מעולה אלא זרוזי גרמי שהיא ברכה לעצמות הגוף ודאי מעולה היא וד"ק:

דרך נשכר יראיו יחלצם מדינה של גיהנם. וצריך להבין אמאי יחלצם מדינה של גיהנם למאן קאמר אי ליראיו קאי א"כ מאי בשכר יראיו הילי"ל יחלצם ליראיו מגיהנם ועיק שאם הם יראי ה' מי הכניסם לגיהנם שיהו צריכים לחלצם ואפשר עם דיבת חז"ל מדרשו סביב ליראיו במתנגים ליראיו ואמי בפיר בשכר יראיו יחלצם למתנגים ליראיו. ועוד אפשר שמדבר בגוי שים להם בושת פנים והם עמים שפערים שמשלא ליראים מיני כישלים מגיהנם כמ"ש בגוי פי חלק מפני הם לא מצו את אחו עם אותן שאין להם חלק למפקיע מפני שהיה לו בושת פנים ולזה כיון דהמפקיע ואמר נהי תחהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו ועוי ואניסו אליו הענוים אפ"ם שהאלו נהרו ופניהם אל יחפרו כיון שים להם בושת פנים וכשם שהענוי קורא אל ה' ושמע בקולו ומכל צרותיו של שלם הגא הליצו כי יחלץ עני מגיהנם בקיתם עניו כך חונה מלאך ה' סביב הענוים בשביל יראיו אע"פ שהענוים הללו לא יראו את ה' ומשלו ת"ע בשביל יראיו יחלצם לאותם עמים מדינה של גיהנם: אלא הא דכתיב ועצמותיך יחליץ ואמר ר"א זו מעולה שבברכות וכו'. וקשה למה הביא הם דר"א דבעצמות לא יודק לומר יחלצם מגיהנם כי אין העצמות נכנסים אלא הרוח והנפש וגדולי שהוא לשון זירות. ואפשר לומר שים גרסות שהיה אפשר לומר יחלץ מלשון חליצה שלא יהיו נמסים רקב עצמות כלו' עצמותיך יצילם ומשם דקבון לכך הביא הא דר"א זו מעולה שבברכות ואם היא הצלה העצמות מהרקב אין זו ברכה מקולה לברכת הגפש והשכינ בגלות נפבך והיית כגן רוה וג"ש שהיא מעולה שבברכות: ואומר דגא זרוזי גרמי. דהיינו ענין התחיה שיחליפו כח גחמים ולא היא מעולה שבברכות ומכאן לתדע שיחלין הוא לשון זירוז:

אמר °הדוא מינאה לר"ג עמא דחלין ליה מריה מיניה דכתיב °בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' ולא ימצאו חלץ מהם א"ל שוטה מי כתיב חלץ להם חלץ מהם כתיב ואילו יבמה דחלצו לה אחין מידי משמא אית בה:

הי"נ שוטה מי כתיב חלץ להם חלץ מהם כתיב. הוא קבל חליצה מהם ואילו יבמה דחלצו ומה אחין שהיבם קבל החליצה מידי מפבא אית בה:

מהרש"א עמא דחלין ליה מריה מיניה דכתיב בצאנם גו' ולא ימצאו חלץ מהם כו'. והוא מבואר כי ישראל בגלותם אמר שהיתה כאלמנה ומותרת ליבם ליזקק והמין הזה דימה את ישראל לאשה שומרת יבם שהיא זקוקה לו ואחר שלא רצה בה ליבם אלא לה היבם ואינה זקוקה לו עוד ואדרבה שהיא אסורה לו דכיון שלא בנה שוב לא יבנה ובכר החליף אהבים באומה אחרת ולא יבנה ירושלים ובה"מ והשיב ר"ג מי כתיב חלץ להם דהוה משמע כן אבל הם כמותרת יבם שחלץ והם שהיא כ"י לא היתה חפלה בו ומרדה ביבם דודאי עדיין זקוקה לו וכשתשוב לבנות היעמי גם הוא ישוב אליה ולא יאמן לה כסבר כשבע לסיות לך לאלהים גו' שלא להחליף אותנו באומה אחרת וק"ל:

א"ר

עין יעקב

[illegible]

נא **אמר** ר' יוחנן ז' בעילות בעל אותו רשע באותו יום שנא' בין רגליה כרע נפל שכב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד. והא קא מתהנ"א מעבירה אמר ר' יוחנן משום רשב"י כל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים שנאמר השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע בשלמא רע לחיי אלא טוב אמאי לא אלא שים טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים. בשלמא התם [דילמא] מדכר ליה שמא דעבודה זרה אלא הכא מאי רעה איכא דקא ישדי בה זוהמא דא"ר יוחנן בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן אומות שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן:

בין רגליה. בין ירכותיה שבא עליה כיבול ונהנתה יעל כדי לגנוב: **כרע נפל שכב.** שנעשה כמ"ש נקרא: **רעה היא.** שמונאים הרשעים וקלה כמש לדיק נהנאתן הלכך לאו הנאה הוא: **שמא דעבודה זרה.** למה נגנה את אלהי:

תוספות והא קא מתהנית מעבירה. ליכא למימר דפריך אמאי לא מסרה עצמה שהרי קרקע עולם היא כדאמרי' גבי אסתר ועוד כי הוא לא היה אונסה והנאתה היא מדעתו נתרצים לבאיתו עליה כדי להתים כמו להציל את ישראל אלא פריך אמאי משבחה הכתוב כ"כ דכתיב תבורך מנשים וגו' ואמרי' בנזיר ובהוריות גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה מפני שהיו נהנות מן הביאה ויעל לא היתה נהנית מן ביאה ודאי דודאי לא היתה נהנית משום דביאתן של רשעים וכו' ולהכי אמאי אלמא קיימה הך עבירה בנזיר ובהוריות:

מהרש"א טובתן של רשעים רעה כו'. מפורש בהוריות ע"ש: **בשעה שבא נחש על חוה כו'.** הוא מבואר כי האדם נברא בצלם אלהים נשמתו מעליונים גם גופו ממקום טהור מקום המובחר שמשם מספיתו של עולם וסיבת יחיד בתחתונים כמ' בעליונים עם"כ נברא יחידי וכשבא נחש על חוה ע"י חטא שאכלו מעץ הדעת כח"ש אנשעה את אדם שיאכל ויחות ולאבא את חוה ובזה הטיל בה זוהמא שיהיה גם האדם ככל שאר הנבראים להיות דבק בו לכ העוונות עד שבאו ישראל להר סיני שאז פסקה זוהמתן וחזרו להיות בצלם אלהים כמ"ש אני אמרתי אלהים אתם וגו':

הרי"ף שבע בעילות בעל אותו רשע וכו'. וקשה מאי דרשו על ומבכה נשמיכה שמי כח המגיד עליה שלא כבע בה אותו רשע ודוחק לומר שהם פלוקים ויש מי שפי' שלא כבעל אותה יותם רק מתוך סבותות היא דומה לו שנבעלה והוא סובב בין רגליה ועדיין אין דרשה זו מופכחות לדבריהם שדרשו גדולה עבירה לשמה עוד אמרו והא קא מתהניא מעבירה ותלמוד בדקדוק הכתובים מבחינ ותכבתו נשמיכה וחזר לומר ותכבתו ולא כתיב נשמיכה ע"כ אני אומר שיעל אמרה לסיסרא קודם אחזוני קודם אלי את תיבת שהכונה לומר קודה שלא תגע

כי ותתכסי זה סודה אלי אל תירא ויסר אליה האוהלה על חנאי זה שלא יגע בה ותכסהו בשמיכה שפי' כח ומגידה שלא נגע בה אותה שעה אבל כשאל מגנה אהיה השקיני נא מעט מים כי צמאתי ונגוהה אליו אם האיש מחוק בה ותעלה ז' בעילות ולא כתיב ותשקהו ותכסהו ולא כתיב בשמיכה לפי שגלותה שעה בא עליה ולא הותה אותו יעל על סנגר והו שמחת בין רגליה כרע שכב ומי נאמר כרע שם נפל שדוד שהכונה לומר שבעל פועל רשע אשר עשה ורע לשכב שמה לכן נפל שדוד שהתתו יעל ותמנה ושלפה דקתו:

לוי נפק לקרייתא בעו מיניה נידמת מהו שתחלוץ נב יבמה שרקקה דם מהו זה מוחלט כתוב ג"כ בירושלמי יו"ד קי יותר באורך והעתקתיו מ"ש שם ומ"ש כאן: בני סימוניא אתו לגבי רבי אמרי ליה בעיא תהן לן חד בר נש דריש ודאין וחזן וספר ומתניין ועבד לן כל צרכנן ויהב לון לוי בן סיסי עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה אתון ושאלון ליה הנידמת במה היא חולצת ולא אגיבון (פסיקה) ריקקה דם מהו ולא אגיבון אמרין דילמא לית הוא מארי אולפן נישאל ליה אגדתא שאלון באגרתא אתו ואמרו ליה מהו הדין דכתיב °אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת ולא אגיבון כן כתוב בירושלמי. ובגמ' שלנו נוסחא אחרת הרשום בכתב אמת מכלל דאיכא כתב שאינו אמת לא הוה בידיה ע"כ. ירושלמי אתון לגבי רבי אמרו ליה הדין פיוסא דפייסינך אמר לון חייבון בר נש דכוותי יהבית לכון שלח איתוהי ושאיל ליה א"ל הנדמת במה היא חולצת א"ל בשיניה ריקקה דם מהו א"ל אם יש בו צחצוחית של רוק כשר. ובגמרא שלנו לא הוה בידיה אתא שאיל בי מדרשא א"ל מי כתיב וחלצה ביד ומי כתיב וירקה רוק ע"כ. מהו הדין דכתיב אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת א"ל עד שלא נחתם גזר דין רשום משנחתם גזר דין אמת א"ל ולמה לא אתיבינן א"ל עשו לי בימה גדולה והושיבוני עליה וטפת רוחי עלי וקרא עליו °אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על שנשאת בהם עצמך ע"כ בירושלמי: ובגמרי שלנו אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת [וכי יש כתב שאינו אמת] לא קשיא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כדרב שמואל בר אמי דאמר רב שמואל בר אמי א"ר יונתן מנין לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו מתקרע שנא' °ולכן נשבעתי לבית עלי

עיון יעקב

אמר ר' יוחנן שבע בעילות בעל אותו רשע. [illegible]

עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם אמר (רבא) [רבה] בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה אביי אמר בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בגמילות חסדים. (רבא) [רבה] ואביי מדבית עלי קאתו (רבא) [רבה] דעסק בתורה חיה ארבעין שנין אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שיתין שנין *תנו רבנן משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתים כבן י"ח שנה באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם שנאמר °וכל מרבית ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה ותחיו הלכו ועסקו בתורה וחיו והיו קורין אותם משפחת יוחנן על שמו אמר רב שמואל בר אוני' אמר רב מנין לגזר דין של ציבור שאינו נחתם אינו נחתם והכתיב °כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית נכתם עונך לפני אלא מנין שאפילו נחתם מתקרע שנא' °מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו והכתיב °דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב לא קשיא הא ביחיד הא בצבור ויחיד אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ:

מה שתהלין. נמיכים: יבמה שרקקה דם מהו. פי' הוא חליצה מקולקלת. אבל אגיד לך את הרשום וגו'. מקרא הוא בדניאל שהמלאך אמר לו אגיד לך את כל המבואר במרום ורשום בכתב והוא אמת מכלל דאיכא במרום כתב דאינו אמת במרום: מי כתיב וירקה בפניו. רק דליכא משמע דלא יצא שם אלא רוק וירקה מתנאה כתיב ואפילו רוק ודבר אחר וסכא מאי לא אפשר בלא לאתויים רוק: בכתב אמת. שפסק"ה מלאכו ומקיימו ואינו חוזר ומבטלו ושוחטו לאמת: אמר רבא גרסינן ול"ג ואמר רבה: בהמצאו. משמע שאין מצוי בכל עת:

תוספות מי כתיב ורקה ביה. והא דקאמר בירושלמי מסולגם ביאין לאליים בעלמא אבל מיסכא ליכא: רבה ואביי מדבית עלי קאתו. רבה גרסינן דרבא לא היה כהן כדאמרי' בפרק הזרוע דאמר ליה לבמעיה זכי לי מתנתא אבל רבה היה כהן דאמרינן בפרק עד כמה רבה נפיל ליה בדוג ואמרינן במסכת ר"ה אמר רבה נבי הוי ומהני לאו בזכותא תליא מלתא וכו' עד רבה חיה מ' שנין ורב חסדא צ' שנין כדאמר נמי הכא רבה חיה מ' שנין. וקשה הר"ר אלחנן דבגמילות חסדים נמי עסיק דאמרינן בחלק אמר רבה יתיי ולא אחמיניה א"ל אביי מ"ט אמר מר הכי וכו' מר תורה איכא וגמילות חסדים איכא ואביי דלא עסיק כל כך בגמילות חסדים מיבלע מגזירת בית עלי אבל כדי שיבלע מאנטו של מכים סיה כיון שגם שאר זכיות שעמדות לו ואי"ת מאי הא דקאמר במסכת מ"ק דלאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא מדרתה לא היה אלא מי מה ודלמא היינו טעמא לפי שהיה מבני עלי וי"ל דס"ל לרבה דבתורה מלבד הוא מתכפר כמו לרבה ועוד שגם רבה עסק בג"ח כדאמרי' בחלק:

מהרש"א אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת כו' ליכא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כו'. ובירושלמי אם רשום למה אמת ואם אמת למה רשום כו' דגז"ד עמו שבועה אינו מתקרע והעשה אמת אבל באין עמו שבועה כיון דפעמים נתקרע אינו רק כרשום בעלמא ולא אמת הוא ומייתי ליה מרכתיב אשר נשבעתי גו' ותכסיס בזה כל עולם דהיינו שיתאמת ולא יתבטל לעולם: אבל מתכפר בד"ת כו' אבל מתכפר בג"ח. אלו הן ג' עמודי עולם כדתנן העולם עומד על ג' דברים על התורה ועל העבודה ועל ג"ח ולפי שהם חטאו בעבודה כמ"ש למה תבעטו בזבחי ובמנחתי גו' ואין קטיגור נעשה סניגור אבל בב' עמודים האחרים שהם תורה וג"ח מתכפר ולפי שבדבריו שהיה הוא בן מאתים נתוסף לרבה בבבלי עמוד התורה עוד כ' שנים כימים הראשונים עד מ' שנים ולאביי נתוסף עוד כ' בשביל עמוד ג"ח כימים הראשונים כ' שנים עד ס' שנין וכדאמרי' בפ"ק דברכות כל העוסק בתורה ובג"ח מוחלין לו כל עונותיו שנא' בחסד ואמת יכופר עון כו' ע"ש: כבן י"ח שנה כו'. דהיינו בן י"ח לחופה ליבא אבה שיגיעו לכלל אנשים דתנוקו' זה נקראו ילדות ובחורות ופרש"י בשמואל שהיא מדה כנגד מדה אתם אכלת' קדשים לפני זמנן בנערים וקפידתן כו' עכ"ל ולפ"ד לפי שהם נענשו באחד מעמודי עולם שהיא העבודה שנא' בה בכמה עבודות ולא תמותו מכלל לאו אתה שומע הן: והכתיב כי אם תכבסי בנתר גו'. עם כלל ישראל משתעי קרא אם תכבסי בנתר דהיינו בג"ח ותרבי לך בורית חסר וי"ו כתיב דהיינו שתרבי ללמוד בתורה שנקראת ברית עדיין נכתם עונך לפני גו' אלמא כתם כתיב אם כיוצא כתובה דלא דכי כו' ומסיק שאפי' נחתם מתקרע שנאמר מי כה' אלהינו גו' ותשרם בפרק החולץ ע"ש:

הרי"ף אם רשום למה אמת וכו'. י"ל שלא הביאו בתלמודינו על קושיא זו כמה שהביאו בירושלמי עד שלא נחתם גזר דין רשום ומשנחתם גזר דין אמת והטעם הוא שיש נכתב ג' פרקים האחד רשום דמשמע רושם כל דהוא ותני נכתב שהוא דבר המתקיים והב' אמת דהשתא שיש כתב שאינו אמת ובירושלמי הביאו על הרושם ועל הכתב ואמרו עד שלא נחתם גזר דין הוא רשום כמו הרושם שהוא מתבטל בנקל אבל לאחר גזר דין הוא מתקיים ביותר והתלמוד שלנו מדקדק מאי הכתב של אמת ולזה מילתו שאביא שאין כתב אלא במה שגזר הדין מ"מ גזר דין שאין עמו שבועה יש לבטלו בתפלה או בתשובה ונקרא שאינו כתב אמת אבל גזר דין שיש עמו שבועה אינו מתקרע ונקרא אמת. וקשיא לי דהוה אפשר לאוקומי נמי כאן בגזר דין של יחיד שאינו מתקרע והוא כתב אמת כאן בגזר דין של צבור שלעולם שנחתם מתקרע כדאמרי' לקמן ושמא קרא מייתי נקט אי"נ דהתם בדניאל והדבר על מלכות יון שהוא גזר דין של צבור להשתעבד בישראל ואיך אמר בכתב אמת כיון שגזר דין של צבור מתקרע להכי משני בגזר דין שיש עמו שבועה שאינו מתקרע והוא אמת: תתוספ' וא"ת מאי האי דקאמרינן במ"ק דלא בזכותא תליא מלתא אלא במזלא וכו' ועוד שגם רבה עסק בגמילות חסדים. וקשה דבשביל איתכן בתוספות דלא עסיק כ"כ בג"ח מיבלע מגזירת בני עלי ואפשר לומר דבזה ועוד אינו תירוץ אחר אלא שיבין אמיתית דקאמר דסבירא ליה דבתורה בלבד הוא מתכפר ועוד בגמילות חסדים כלומר איכא תורה וג"ח דסבירא ליה נתם לבטל גזירת בני עלי אלא משום דבמזל תליא מלתא ולאביי לא קאמר הכא ועוד י"ל. ועיקר קשה דגם לגמ' שהקשה רבינו אלחנן דנג"ש

עין יעקב

אבל מתכפר הוא כו' [illegible]

דנב"ש נמי פסיק הכא מספק בתורה ובנ"ש והכא אמרינן לפי בהאלמנות פרה פס ב"ה אין בהם לבטל גזרה בני מלי ושמא דהכא דאמר אליבא דב"ש צריך סורה וב"ה לבטל אבל הכא תמני אליבא דרבא בתורה לתודי תמספר והכא איכא תורה ועוד ב"ש שלכתוב עם התורה ומנפר. והכתיב דרשו ה' בהמצאו וכו'. וקשה מנ"ל דבכל קרא' הוא בין אמר גזר דין דילמא הוא קודם גזר דין ושאה לכך מסך ואמר והכתיב דרשו ה' בהמצאו לומר כשם של יחיד שושל בתוכם י' ימים אפילו לאחר גזר דין סכן כתיב רשע אל ה' וירחמהו כן לגנוד נקרא לאחר גזר שבאמר בכל קראינו אליו אפילו בכל השנה:

נד ע"ב רבי חייא ור"ש בר רבי הוו יתבי פתח חד מינייהו ואמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה שנאמר
מ"א ט °והיו עיני ולבי שם כל הימים. וחד אמר עיניו למעלה
איכה ג שנאמר °נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים אדהכי אתא רבי ישמעאל ברבי יוסי לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה בתפלה אמר להו כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו ב' מקראות הללו אדהכי אתא רבי למתיבתא אינהו דהוו קלילי (עול) יתבי בדוכתייהו רבי ישמעאל ברבי יוסי אגב יוקריה הוה מפסע. ואזיל א"ל אבדן מי הוא זה שמפסיע על ראשי עם קדש. א"ל אני ישמעאל ברבי יוסי שבאתי ללמוד תורה מפי רבי א"ל וכי אתה הגון ללמוד תורה מפי רבי א"ל וכי משה ראוי היה ללמוד תורה מפי הגבורה א"ל וכי משה אתה א"ל וכי רבך אלהים הוא אמר רב יוסף שקליה ר' למטרפסיה דקא"ל רבך ולא רבי אדהכי אתת יבמה לקמיה דרבי (למחלץ) א"ל רבי לאבדן פוק בדקה לבתר דנפק א"ל רבי ישמעאל בר' יוסי כך אמר אבא איש כתיב בפרשה אבל אשה בין גדולה ובין קטנה א"ל (רבי לאבדן תוב אדוכתיך) [תא] לא צריכת כבר הורה זקן הוה לא מפסע אבדן ואתי א"ל רבי ישמעאל ברי מי שצריך לו עם קדש יפסע על ראשי עם קדש מי שאין לו צורך עם קדש היאך יפסע על ראשי עם קדש א"ל רבי לאבדן קום בדוכתיך. תנא באותה שעה נצטרע אבדן וטבעו שני בניו ומיאנו שתי כלותיו אמר רב נחמן בר יצחק בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא:

עיניו למטה. כלפי ארץ ישראל משום דשכינה התם קיימא דכתיב והיו עיני ולבי שם: אתא רבי למתיבתא. למדרש ותנאי כל מר נקיטנא אתוכתיה: ר' ישמעאל ברבי יוסי. בעל בשר היה כדאמרי'

בתשובה את הפועלים: מפסע ואזיל. הולך ובא: אבדן. שלומדו של רבי היה (ובירושלמי אבא יודן ואבדן נשכח קלינא כך איתא בתוספתא): שקליה רבי למטרפסיה. לגמוטו של ספסע ולא עיתה: פוק בדקה. אם הגיעה שתי שערות: לא צריכת. לבנדקם כבר הורה זקן. ר' יוסי: נצטרע אבדן. שנשוי של נשיא עניים: יומא נג

מהרש"א שנא' והיו עיני ולבי גו'. משמע בית המקדש פליגי ודרש מכל הימים דקאי באמן הוא עיני ולבי גו' שהיא השכינה שם ואכי מפורש בירושלמי אר"ש ב"כ כי' משמע ב"ה ה' בשמים כמאו סלק שכינתו בשמים ר"א בן פדת אומר בין חרב ובין לא חרב איכו זז ממקומו שנא' והיו עיני ולבי שם כל הימים ומאן דפליג כמי הכא ואומר שיתן עיניו למעלה שנאמר נשא לבבנו גו' אל אל בשמים ירמיה אמרו לאחר החורבן אבל באמן שב"ה קיים לב"ע עיניו למטה כמ"ש ושמעת אל תחינת עבדך גו' אשר יתפללו אל המקום הזה ואתה תשמע אל מקום שבתך גו' ונאמר שם והתפללו אליך דרך ארצם גו' ואתא ר"י בר יוסי ואמר פשרה ביניהם עיניו למטה ולבו למעלה רמז שעיקר שכינתו סילק לשמים אבל עיניו למטה כי לא סילק ממש שכינתו משם כי דעתו לבא עוד שם בב"ה"ג בבנינו לקיים מה שנאמר כל הימים ועיין ברבינו יונה בפי' אין עומדין וק"ק דהכא משיק לבו למעלה ובפ' תפלת השחר בביתו במתפלל שיכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים ואפשר לפרש כנגד בית ק"ק שלמעלה כמ"ש בה"מ שלמעלה מכוון כנגד בה"מ שלמטה ולא משמע כן שם בגמרא שאמרו היה עומד בח"ל יכוין לבו כנגד א"י כו' היה עומד בא"י יכוין לבו כו' וד"ק: על ראשי עם קדש כו'. דבר זה מפורש בפ"ק דסנהדרין דיליף לה מדכתיב לא תעלה במעלות גו' וכמ"ש שם דלא יעלה בדעתו שיש לו מעלות עליהם בגדולה וראוי לפסוע על ראשם וע"כ א"ל אבדן לפי שאתה מתגאה ומתהדר ומיקל בכבודן כ"כ אין אתה ראוי להיות מתלמידיו של רבי שהיה מפורסם בענוה כדאמרינן בסוף מסכת סוטה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא והשיב לו וכי משה הגון ללמוד תורה כו' שענוה מעניים כאלו שנראה כמתגאה על הצבור כמ"ש וישב משה לשפוט וגו' ויעמוד העם על משה מן הבקר וגו' אלא דלפי צורך הענין יש היתר בדבר לעשות דבר הנראה כמתהדר א"נ יש לפרש ממש שפסע משה על ראשי עם קדש דכתיב ויתיצבו בתחתית ההר וגו' שכפה עליהם ההר כגיגית וכתיב ויעל משה אל הר האלהים וגומר וא"ל אבדן דאינו דומה וכי משה אתה דודאי כל ישראל היו צריכים לו משא"כ אתה דאין צריכין לך והשיב לו ר"י בר יוסי לפי ערך זה וכי רבך אלהים שהכל צריכים לו ור"ש דשקליה למטרפסיה דקא"ל רבך וגו' דהיינו שגם אני איני צריך לו בכל דבר וכן אירע לו על ידי יבמה שבאה לפניהם בבית המדרש שהיה רבי צריך לדברי ר"י בר יוסי בראיה להתירם גם קטנה היא ולא

עיון יעקב

[illegible]

ולא תמאן ולומר שמכנסו ב' בניו וב' כלותיו מילתו כרולה לפרש במדה כנגד מדה דלוהן ב' כלותיו כמו בניו שמכנסו הם מילתו או בקדושין הראשונים או ביבם ולא נתקיים בהם יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו וגו' א"כ שמכנסו בים שאין לו סוף ולא היה אפשר לכנס ליבום ואי לאו שמילתו היו נאסרו מנוסח לעולם ודו"ק:

הרי"ף עיניו למטה. פירש"י כלפי ארץ ישראל משום דשכינה התם קיימא והכוונה לרפוי שאין למטה מאומה כאן ליתן עיניו מקרקע דא"כ מיכי ילוף שיהיו עיני ולבי שם ומיהו קשה דא"כ היה לו לפרש עיניו למטה כלפי שמקדש שכן כתיב והקדשתי הבית הזה להיות שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים והנראה כאן למטה שאמיד ישאו עיניהם נגד המקדש כי הטוענים נא"ל ישאו כלפי ארץ ישראל שעומד כלפי המקדש והיושבים בא"י ישאו עיניהם אל מול המקדש ואין להקשות דכיון דקרא כתיב והיו עיני ולבי שם הרי יש כאן עיני ולבו למטה כלפי המקדש וא"כ הילי"ל צריך שיתן עיניו ולבו למטה דהא לא קשיא לפי שהיו עיני ולבי שם הם דבריו של הקב"ה ולא ילפינן לריך שיהיו עיניו למטה מדכתיב והיו עיני אלא ילפינן שהשכינה שם ומעילא אמרינן דצריך שיהיו עיניו של אדם למטה וכו' ולזה דקדק רש"י שאמר משום דשכינה התם קיימא:

בית שמאי פרק שלשה עשר

נה **תני** בר קפרא לעולם ידבק אדם בג' דברים ויתרחק
דף קס מן ג' דברים ידבק בג' דברים בחליצה ובהבאת
שלום ובהפרת נדרים. בחליצה כאבא שאול דתניא
אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי לשם
אישות לשם דבר אחר כאילו פוגע בערוה וקרוב בעיני
להיות הולד ממזר. בהבאת שלום דכתיב °בקש שלום
ורדפהו *ואמר ר' אבהו אתיא רדיפה רדיפה כתיב הכא
בקש שלום ורדפהו וכתיב התם °רודף צדקה וחסד ימצא
חיים צדקה וכבוד בהפרת נדרים כרבי נתן דתניא רבי
נתן אומר *הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב
עליה קרבן. ויתרחק מג' דברים מן המאונים ומן הפקדונו'

ומן הערבונות. מן המאונים דלמא גרלה ומחרשא בה מן הפקדון בבר מתא דביתיה כי בייתיה דמי מן הערבוני בערבי שלצין דאמר רבי יצחק מ"ד °רע ירוע כי ערב זר רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים ולערבי שלצין ולתוקע עצמו לדבר הלכה מקבלי גרים כרבי חלבו דאמר רבי חלבו °קשים גרים לישראל כספחת בעור. ערבי שלצין דעברי שליף דוין. תוקע עצמו לדבר הלכה דתניא רבי יוסי אומר כל האומר אין לו תורה אין לו תורה פשיטא אלא כל האומר אין לו אלא תורה אין לו אלא תורה הא נמי פשיטא אלא דאפילו תורה אין לו מ"ט אמר רב פפא אמר קרא °ולמדתם ועשיתם כל שישנו בעשייה ישנו בלמידה כל שאינו בעשייה אינו בלמידה ואבע"א לעולם כדקאמרת מעיקרא כל האומר אין לו אלא תורה אין לו אלא תורה ודקאמרת הא נמי פשיטא לא צריכא דקא מגמר לאחרינא ואזלי ועבדי מהו דתימא אית ליה אגרא לדידיה קמ"ל. ואבע"א תוקע עצמו לדבר הלכה בדיינא דאתי דינא לקמיה וגמר הלכה ומדמי מלתא למלתא ואית ליה רבה ולא אזיל משאיל דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שנאמר °הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל וגו' מפחד בלילות מפחד של גיהנם שדומה ללילה:

מן הערבות. שלא יהא ערב: כאבא שאול. פרק החולץ סכונס את יבמתו לשם נוי וכו': ואמר רבי אבהו. במסכת קידושין: אתיא רדיפה רדיפה. חכמים סבר גדול להצלת מטס שחוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב בגמילות חסדים כתיב בהו

ימצא

עיון יעקב

°מ"ד [illegible]

יצאה חיים לצדקה וכבוד. צדקה במשמע וכבוד במשמע: כאילו בנה במה. בשעת איסור במות דחוטא הוא דכתיב וכי תחדל לנדור וגו' הא אם לא תחדל יהיה בך חטא: כאילו הקריב קרבן. שמעבר עליו שתי מניחות אלא ילך אצל חכם ויתירו כדי שלא יבא רגיל בכך: בבר מתא. לא יקבל פקדון מבן עירו: דבייתיה כי בייתיה דמי. בתיל אצלו ויטול את שלו ויחזור ויתכסם: של ציון. בם מקום שמכינין הלוה ותופסין הערב. ליא שאליך קודמים בם המערבין על בם כשריקן שיתף דון טורף עצמו מן הלוה ותוקע ותן עצמו על הערב הדין. לשון תוקע כדאמרינן דלה ושלפה: רע ירוע. רעה אחר רעה: כי ערב זר. המערב גרים זרים בישראל והכנכם נערבין מה משמע: ולתוקע עצמו. וסיפא דקרא ושונא תוקעים בוטח וכולה מפרש לה: תוקע עצמו לדבר הלכה. שאומר הריני מונה ואיני מקיים ואקבל שכר תלמוד: קשים גרים. שאין בקיאין בדקדוקי מצות ולומדין ישראל ממעשיהן: כספחת. כיספא דקרא דבקו ונלוו הגר עליהם ונספחו על בית יעקב: אין לו תורה. אינו עוסק בתורה: אין לו תורה. אינו מקבל שכר תורה: אין לו אלא תורה. אם עסק נמי מצוה בשלום אלא בתורה אינו מקבל עליהם שכר אלא שכר תלמוד תורה: אפילו תורה. אפי' שכר לימוד אין לו: ואי בעית אימא ברמעיקרא. אין לו אלא תורה ודקאמרת הא מני פשיטא. לא צריכא וכו': אית ליה אגרא. דעבידה וגמר הלכתא. ידע הלכה [אלא] שאין הומה דין הבא לפניו כיון דתרוי הוראה למלמד ולא מבחיל גריה והיינו תוקע שבמוך ובנקד על ההלכה שהוא יודע: גבורים. דיינים: שלישלמה. שהשלום שלו:

משנה. בית המוקדש שהם לבכה תגדת:

תוספות ויתרחק מן הכיעור. פירש גרים פרקין בשם גאון דאין לקדש יבומה עד שיגיעו לפרק שהיא נוגעת כדי להתרחק מן הכיעור והא דתקינו לה רבנן נשואין כדאמרינן לקמן נ"ל לדברי הגאון דהייט דוקא יכולה שיש לחוש שלא יכהנו בה מנהג הפקר ומיהו מסכת אין לו רחים אלא שלא ילמדוה למאן: אתיא רדיפה רדיפה. אבל מדכתיב לעיל כי תמים האמן פיים וגו' לא מבי דייק דלענא קאי אגולה פרשתא נטור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב בקש וגו' דהייט כל התורה שלה איב הכא כתיב לדקה חיים וכבוד דלא הוה מפקא לן מההוא קרא בפרק קמא דקידושין דאדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב: הנודר כאילו בנה במה. ייש דנפקא לן מדלה מדלה כתיב הכא וכי תחדל לנדור וכתיב התם פרלו לכם מן העם אשר במעה נאתו כי במה נחשב הוא ואמרינן בפרק תרכות אל תקרי במה אלא במה וג"ש דמדלה דריש בספרי אדכנא כדרים אחר שמותל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע א"ר אבהו מאי קרא כתיב הכא וכי תחדל לנדור וכתיב התם שם רשעים חדלו רוגז: מכו דהיינו אית ליה אגרא. תימא דאמרינן בפרק במה דיומא כל המלמד את הרבים אין חטא בא על ידו ומפרש טעמא התם שלא יאמרו הרב בגיהנם ותלמידו בג"ע ועוד לריך הכי אפר דר"ט גמד לפניו ואפי' יצא לתרבות רעה ושמא היכא מאוז רע מתחלה קודם שלמד אחרים התם לא מיירי האי שבוא אבל היכא שהיה טוב מתחלה או ודאי אין חטא בא על ידו ואחר מתחלתו היה רע כדאמרינן בחגיגה שכל יגוע לא פסק זמר יוני מפומיה וגם ספרי מינים היו נופלים מחיקו: בשים גנורים שניא לא. פירש בקונטרס [הכא ו]בסנהדרין דאלשבת הגזית קאי וקשה דהיל למימר עי או עיא אלא י"ל דחשמים רגוא דישראל קאי: אחתי פרג. משמע ליה מוריין גדין כדאמרינן בסנהדרין מויקנור דוד סרנו פרטו נגבל בסנהדרין ואמרי דגתולה כתיב חגור חרבך על ירך גבור וגו':

מהרש"א מאי דכתיב מישע בכסף שתיש כו' ושכרו אדם כו' וישאלו את רבי עקיבא בבית האסורין. מטאר דקאי אקרא דלעיל מיכים יתומים היים ואין אב גו' שהיינו דור יתום באין רב עמנו ללמוד ממנו כמ"ש באלישע שקרא רבו אליהו אבי אבי גו' ואמותיה שהיא כ"י שנקראת אם שבאמר ואל תטוש תורת אמך

היתה כאלמנה ע"ש ונימא שהם ד"ת שמשמע למים בנקבה שחיט ועלימו וגו' עלת ה' בומור גו' וק"ל: לעולם ידבק האדם בג' דברים ויתרחק מג' בהבאת שלום דכתיב בקש שלום ורדפהו כו'. עיין פרש"י ולהכי ורייתי ליה הך ג"ש בסס"ק דקדושין לענין תשלום שכר כפרש"י אבל לא ידעתי אמאי הולך לבך הכא דא"כ לא הוה ביה בהבאת שלום שכר כ"כ יש לדבק בו מהאי קרא דבקש שלום גו' דמהיר על כך כמו שיש לדבק בחלילה ובהפרת נדרים דלא אשכחן ביה שכר כ"כ ועוד דאי משום דיש בו שכר כ"כ יש לדבק בו בשלום אמאי שביק ג"ת גופיה ובלימוד ביה נמי דיש לדבק בו מה"ט ונראה דכל הכי ג' דחשיב לדבק בהן הייט אע"פ דפעמים יש ללדד גם בהיפך דהיינו בחלילה כגון בידוע לנו שמינס לבם מלוה דאפי"ה לאבא בתאל מלות יבום קודמת ביה דדוקא קאמר הכונס את יבמתו לשום נוי כו' וכן בהפרת נדרים המודר לשם מלוה ונודר בעת לרה כמו שמלים ביעקב ונדר יעקב נדר גו' וכן בהבאת שלום שאסור לעשות שלום באוייבי ה' כמ"ש הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט ואעפ"כ אמר לדבק על הרוב בג' אלו בזכר דהמיעוט הוא שמיבתן לשם מלוה וכן בנדרים מיעוט הוא נודרים לש"מ וכן בשלום שיש לדבק עם רובא דעלמא בהבאת שלום וילף לה מלשון ורדפהו דמשמע שיש לדבק בו ולוה הולך הכא לג"ש דהאי כיסי ורדפא קאי על השלום כמו רודף לדקה וחסד גו' דהרדיפה קאי על הלדקה וחסד ואי לאו ג"ש לא הוה מפרשינן כיסי תורדפהו על השלום אלא על הטובה וה"ק קרא בקש שלום משונאיך ואם לא ירלה בו ורדפהו דהיינו רדוף אותו שלא תהא אתה נרדף ממנו כמ"ש אם בא להורגך השכם להורגו ואמר בהפרת נדרים הנודר כאילו בנה כו' עיין הדמיון בזה בר"ן פרק ד' דנדרים ונ"ל דכמו בבונה במה גופה ליכא איסורא אלא שמביא לידי גוף איסור ההקרבה כן בנודר ליכא גוף האיסור אלא שמביא את המקיימו לידי איסור ובספר יפה מראה הקשה בזה דשבועות אמרו הפך זה דמוב לקיימה כדאמר בשבועות דרינב"ל אי איתשיל אשבועתיה כנודר ואי לא לא כנודר ואיך יתכן שיתחלפו מן הקלה אל הקלה דבנדרים החוב השאלה לבדקה ובשבועות לעבירה ושמא י"ל משום דנדר חל על דבר מלוה ועוד דרוב נדרים לאסור על נפשו חי נפש כו' אבל בשבועות לא עבידי אלא במלא ותהן או לקיים המלוה מוב שלא להתיר כו' עכ"ל ושאריך ע"ש וע"ל דשבועה מלינו בתורה לעשות כן כמו שבועת הפקדון ושבועת העדות וקבלת כל התורה על ידי שבועה היה והיינו מעומא דשבועה היא לאסור עלמו על הדבר משא"כ נדרים שהדבר נאסר עליו ולא מלינו בשום מקום בתורה לעשות כן: שיתרחק מג' דברים אלו כו'. הוא נ"כ בדרך הזה שאמרנו תגם שיש ללדד בהיפך לפעמים במאוכין בסך דתנן דעלמדרין אותה למאן וכן בפקדון דודאי הוא ג"ח לשמור פקדון חבירו ולהתערב בעדו במקום שלא יבא נזק לו אבל אמר להתרחק מהן על הרוב: מן הפקדונות בבר מתא כו' עיין בפרש"י והוא דחוק ונראה לפרש דודאי יש לאדם לשמור פקדון חבירו אורח או באחים שומר בבית המפקיד כמו בבית המפקיד אבל בבר מתא דבייתיה כי בייתיה שהוא שומר בבית המפקיד כמו בבית הספקד אין לקבל ממנו: בערב שלציון כו' פרש"י שם מקום כו' ואולי שהוא שבי תיבות של ציון ולא מדינה קאמר אלא שכן היה מנהגם בציון להיות ערב קבלן או טוה לו ולכי שרע דמדינה הוה שלוף ודוץ: רע ירוע כי ערב זר כו'. פרש"י המערב זרים גרים בישראל והכנכם נערבין כו' עכ"ל ולולי פירושו לענין גרים נמי מתפרש בלשון ערבות כמ"ש כל ישראל ערבים זה בזה והמקבל הגר להיות מכלל ישראל הרי הוא נעשה ערב גם בעדו והיינו כספחת שהוא נספח להיות ערב גם בעדו: כל שישנו בעשיה ישנו בלמידה כו'. הכא מרישא

לקיפא

לסיפא דרים וגבי וקפרמס וכהנתס וגומר דרים ליה מקיפא לרישא כל שיפטו נקבירים יפמו בכתיבה וי"ל דהכא אי"א למדרם מסיפא לרישא כל שיפטו בלמידה יפמו במפיה זכל שאינו כי' לענין שכר דודאי מי שאינו בלמידה אינו כלל בנעמיה כמ"ם שהתלמוד מביא לידי מעשה ואומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד וקרוב לזה כתבו התוספות פ"ק דקידושין וחד"ק: ששים גבורים ס'. כתבו התוספות פירש בקונטרס בסנהדרין דהלכתא כבזיה קאי וקשה דהל"ל ע' ס' עכ"ל ובפ"ק דסנהדרין כתבו דכפירוש הקונטרס איתא בב"ר וע"ש. עוד כתבו התוספות אתוי חרב משמע לים מוריכין בדין כי' עכ"ל ונראה דלענין הדין נקיט יש ליזהר ביותר לשאול מרבו ולא יסמוך על סכלו כמ"ם ספ"ג דב"ב הרולה שיחכים יעסוק בד"מ כי' והרולה שיעסוק בד"מ ישמש את שמעון בן ננס גם בד"מ אפשר שמתחייב ילך וישאל את רבו אם טעה זה וע"כ ישאל הוא מקודם לזה ודו"ק:

הדרן וכתיב התם רודף לדקה וחסד וכו'. ויש לדקדק כיון שכאן אינו מדבר אלא בענין מה שלאוי לידבק בו למה הולך עוד ת"ש דבי אליהו אתיא רדיפה רדיפה והוא גם מהמם מדבר בענין קבלת שכר ימלא חיים הא לא איירי הכא בקבלת שכר שמו בענין מדת הדבק באהבת גדרים תפלילה ומדקדק מפי לעולם דקא נקט וכן נגמר מ"ם הדנק בו' והתרחק ממי ואלי נראים מלות עשה יש לגדבק וגם יש להתרחק ממפייה הלות לא תעשה ונספר כי"ג הרמבמי נפרשה ויגע ע"ש ולמ"ד שגר קפידת גא ללמד אדם דעת שהגיע שלריך להתרחק מנ'דברים מ"מ לריך לעבור ע"ז כדי להדבק בשלמה דברים ח"ש לעולם ידבק אדם כגון שלריך להתרחק מהפיפנות וה"מ אם יש לו הגאת שלום כגן בראשו חונך לתנידו נבוק על חתנו ולא ספרו אלא עיי ערב ונותר לו להיות ערב ממני השלום וכן הדבק באהבת גדרים אפילו במקום שלריך להתרחק מהפקדון אם גדרה להשיר הפקדון שבידך והיה אם תקיים הנדר והחזירנו אתה נכבל נקיום שנדר שהקיימו כאילו הקריב קרבן על הנוזה ובענין זה הדבק באהבת גדרים אף על פי שאינך מתרחק מהתפקידות והדבק גמילות אף על פי שנתרחקה ממיעון שיגתה שנאה למלן ניכם וכו' אם אחר שהגדילה באה למלוך הדבק גמילות שהגא מיד היכם ומ"ב אתיא רדיפה רדיפה הבונה דדילמא מ"ד נקם שלום ורדפהו הוא לעלמו שיבקש שלום עם כל אדם ואם נלים להתקוטט עמו רדפהו לשלום אבל הגין לנו להתאות שלום בין אדם לחבירו לזה סביא אתיא' רדיפה רדיפה דכתיב התם רודף לדקה דהיינו לאחרים גם רדיפה שלום זה הוא לאחרים ונגא נכון והייט ישנים לומר דאמי"ג דהכא לא שייך הדפת תג"ם ברדיפה רדיפה כיון דשייכא בפ"ק דקדושין דתכין אלו דברים שאוכל פירותיהן בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב הבאת שלום והתם לריך לתנייא דליה שאוכל שכר בעה"ז והקרן קיימת לעה"ב מהאי קרא דכתיב רודף לדקה וחסד ימלא חיים בעה"ז וכבוד לעה"ב וספא כיון לזה רש"י ז"ל שאמר כאן ואמר רבי אבהו פ"ק דקדושין שלא נא רש"י ז"ל לחיות מורה מקום אלא לומר דלא מיצטריך רבי אבהו הכא אלא בפ"ק דקדושין ולכן נראה מקמים הכא והראשון עיקר: הגודל כאילו נכם נמה וכו'. פירש"י ז"ל דמוטא הוא כדכתיב וכי תחדל לנדור וגו' אין להקשות דילמא דיוקא דקרא הוא משום דכתיב לבע"ג לא תאחר לשלמו והיה בך חטא הא אם תחדל לנדור לא יהיה בך חטא של איחור התשלומין לפי שאיב הוליל וכי תחדל לא יהיה בך חטא ומדקאמר וכי תחדל לנדור תרי שיהיה חטא על הנדר: יראה הדיין כאילו חרב מונחת וכו'. יש לדקדק תרתי למה לי חרב מונחת תיהגם ויש לומר שאם אין חרב מונחת בין הירכות אפ"ם שיהיה גיהנם פתוח תחתיו אפשר לו לנטות עיניו לגד אחר ולהשמט מגיהנם אבל בהיות החרב נשלא בין ירכותיו אם יטה כנגד עלד אל לד יכנס בירכו החרב כך אם יטה מהדין ישול בחרב ויהיה נתון בגיהנם ותפיה נותן לכם מפני חרב למען תדעון שדין לפי דרם משל שבעל הדין יגור מפני חרב ועוד י"ל שלפעמים יגור לפני הדיין ומפסם נפים ומכין לירא מהחרב שהיא מונחת בין ירכותיו שהיא סמילה ולא יכרכר נגשים הם ושלום:

האשה שלום פרק חמשה עשר

איל רבינא לרבא המוכה גט לאשתו במקום קטטה מהו כיון דאית ליה קטטה בהדה זכות הוא לה או דילמא ניחא דנפה עדיף לה ת"ש דא"ל טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו אביי אמר דשומשמנא גברא כורסה בי חרתא רמו לה רב פפא אמר דנפצא גברא היקרי כסיפי בבא ותיתיב רב אשי אמר דקולסא גברא לא בעי טלפחי לקידרא תנא וכולן מזנות ותולות בבעליהן:

טן דו. גופים ב' כל דהוא בעל: דשומשמנא גברא. נון כמולפ: כורסה בי חרתא רמיא. מחזקת עלמה כבמולה ונותנת כסאה אלל תשובת פתח הארך: דנפצא. אומנתו מלוקם שנפץ למר: דקולסא גברא. שמן פסול משפחה: טלפחי. עדשים שהוא מאכל קל ואין חסרון כים כ"כ אינה סולמת שמנו אף יקרא שמו עליה:

האשה בתרא פרק ששה עשר

מתני' אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם וכו': גמ' ת"ר פדחת בלא פרצוף פנים פרצוף פנים בלא פדחת אין מעידין עד שיהו שניהם עם החוטם אמר אביי ואיתימא רב ברונא מאי קרא °הכרת פניהם ענתה בם אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוו מסקי ביה דבי ריש גלותא זוזי אייתי קירא דבק בבלייתא דבק באפותיה חלף קמייהו ולא *בשקרוהו:

אין מעידין. על כלים שמם אא"כ ראוהו מת בפרלוף פניו עם חוטמו שיכולין להכירו בזהו וכו': פדחת. מלח: הכרת פניהם ענתה בם. מעידה בם אלמא אין עדות בשאר גוף אלא בהיכר פנים: קירא. שעוה: דבק בבלייתא. דבקה במעט ממלית בלויה: בלייתא. בגד בלוי: באפותיה. במלחו:

אמר הבונה כבר כתבנו במסכת יומא פ"ק: ל"ס במשנת החוטם לפיות בלי פרט למות ולפי האיכרים וכחם כל אשר נשמה רוח חיים באפיו שהוא עיקר החיים. ונוסף עליו מ"ם פה באות עיקר הפנים שבו לבד ניכר הודם ולכן מבואר דאף בזמן הקמת נכל פרצוף הפנים אתם אילה ושמחו לאפים. דשול לאפי דוד. סורף נפצו מלחו שרשו ז"ל מודפין לו שבלתו כספיג ונמצאת דאפא בר מניומי יוכיח:

ההוא גברא דטבע באגמא דסמקי אנסיב רב שילא לדביתהו א"ל רב לשמואל תא נשמתיה א"ל ניסלח ליה ברישא שלחו ליה מים שאין להם סוף אשתו אסורה או מותרת שלח להו אשתו אסורה ואגמי דסמקי מים שיש להם סוף או שאין להם סוף שלח להו מים שאין להם סוף הם ומר מ"ט עבדת הכי מיטעא טעינא אנא סברי כיון דקוו וקיימי במים שיש להם סוף דמי ולא היא כיון דאיכא גלי אימור גליה אשפליה קרי שמואל עליה דרב °לא יאונה לצדיק כל און קרי רב עליה דשמואל °ותשועה ברוב יועץ:

אגמא

עין יעקב

קרי שמואל עליה דרב לא יאונה לצדיק כל און, והא דעשה רב שילא י"ל עי"ע. הקבלים לא יאונה ליה און שבאשה נגלי ודוע לגבי שמם האי גברא רק שהם בין התרים לנדור לפי סבורי שבמעבום שורף כן ולא יאמרו מונו לעשות כן:

אגמא דספקא. אגם של אותו מקום: אגם. מרשיק בלעז שעומד במקומו ואינו נובע מים חיים: כמים שיש להם סוף דמי. שהרי יש לראות על פניו למרחוק הלכך אם איתא דסליק הוי חזו ליה: גלי אישפליה. ממקום רחוק ומשם יצא: לא יאונה לצדיק כל און. ש"א נלחם סכנה והליכו של רב לבדות את רב שילא: ותשועה ברב יועץ. תשועה מן המכשול מפני שנועצו עליה ומשמלא:

שם **אמר** רב אשי הא דאמרי רבנן מים שאין להם סוף אשתו אסורה ה"מ באיניש דעלמא אבל צורבא מרבנן לא אי דסליק קלא אית ליה ולא היא ליש איניש דעלמא ולי"ש צורבא מרבנן דיעבד אין לכתחלה לא:

אמר הבונה [illegible] מרבנן קלא אית ליה גם במקומה [illegible] קלא אית להו. [illegible]:

תניא אמר ר"ג פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה (בים) והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"ע וכשעליתי ליבשה בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך אמר לי דף של ספינה נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי מכאן אמרו חכמים אם יבאו רשעים על אדם ינענע לו ראשו אמרתי באותה שעה כמה גדולים דברי חכמי שאומרים מים שיש להם סוף מותרת מים שאין להם סוף אסורה. תניא א"ר עקיבא פעם אחת הייתי מהלך בספי׳ וראיתי ספינה אחת שמטרפת בים והייתי מצטער על ת"ח שבה ומנו ר"מ כשעליתי למדינת קפוטקיא בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך אמר לי גל טרדני לחבירו וחבירו לחבירו עד שהקיאוני ליבשה. אמרתי באותה שעה כמה גדולים דברי חכמים שאמרו מים שיש להם סוף אשתו מותרת מים שאין להם סוף אשתו אסורה:

נענעתי לו ראשי. ועבר על גבי והלך לו: ינענע לו ראשו ירחה מפני הסכנה ולא יתגרה בהן:

נה **ת"ר** מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור הגדול ובאו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום. שניה אמר להם שלום. שלישית אמר להם עלתה אמר לה בתי מי העלך אמרה לו זכר של רחלים נזדמן לי וזקן מנהיגו אמרו לו וכי נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא דבר שהצדיק מתעסק בו (לא) יכשל בו זרעו. א"ר אבא אעפ"כ מת בנו בצמא שנאמר וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה רבי חנינא אומר מהכא אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא הוא על כל סביביו:

חופר שיחין. לעולי רגלים ומים מתכנסים בהם והיו שותין הם ובהמתם: שלום. מעד"ן ימלה למיות וכן נסמיה אבל שלישית שלימה ימלה לחיות אמר להן עלתה שידוע היה לו שלא המות עם כדלקמן: דבר שהיה מתעסק בו אותו צדיק. אמיה לא יכשל בו זרעו: זכר של רחלים. זה אילו של יצחק: וזקן אחד מנהיגו. זה אברהם: נביא אתה. לידע שלא תמות: מתעסק בו. בבורות ושיחין: אעפ"כ מת בנו. של חוניא בצמא שכך דרכו של מקום לדקדק עם החסידים: וסביביו נשערה. כמו חוט השערה: עם סביביו. עם לדיקים ההולכים אחריו:

תוספות אעפ"כ מת בנו בצמא. אבל מקום לא. הרי דבר שמתעסק בו הצדיק שלא עשה הבור:

מהרש"א וכל גל וגל שבא עלי נענעתי. ע' בחידושי ר"ש הספינה: זכר של רחלים נזדמן לי כו׳. פירש"י של רחלים אילו של יצחק וזקן זה אברהם עכ"ל דהיינו שזכות העקידה עמד לה נגעת לרח כמ"ש בהר ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל כו' ולהצילם מן הפורענות כפירוש רש"י בחומש ובתוספות פרק הפרה כתבו בשם ירושלמי דמלאך בדמות רבי חנינא נזדמן לה עכ"ל: אלא דבר שהצדיק מתעסק בו כו'. ובפרק הפרה גרסינן דבר שהצדיק מצטער בו כו' שנאמר וסביביו נשערה וגו' מדקדק עם סביביו כחוט השערה ומדכתיב נשערה בשי"ן דרש לה מלשון סער והיינו שמדקדק עמהן כדאמרינן דמשלם לצדיקים עונש על מיעוט עבירות בעוה"ז כדי לזכות אותם שכר משלם בעוה"ב וכה"ג דריש ונורא הוא על כל סביביו כפירש"י בפ' המניח כשהקב"ה עושה דין בצדיקים הוא מתירא ומתעלה כו' א"כ נאמר כל שכן ברשעים וכן הוא אומר כו' דהיינו א"כ בצדיקים בעולם הזה כל שכן ברשעים בעוה"ב וכן נהפך אמרו ומשלם לשונאיו אל פניו א"כ ברשעים בעוה"ז כ"ש בצדיקים בעוה"ב וק"ל: בסיומא דמסכת יבמות אר"א

• א"ר חנינא

עין יעקב

אמרתי באותו שעה כמה גדולים דברי חכמים שאומרים מים שיש להם סוף מותרת וכו'. [illegible]

אר"ה ת"ה מרבים שלום כו'. וכן מקיים בברכות ובנזיר ובכריתות ופוסק בגרסות שוד בפסוקים אחרים שלום רב לאוהבי גו' ה' עוז גו' והרש התם אל תקרי בניך אלא בוניך ומהיכא נפקא להו ולאן ליתן טעם שקיימו כן בד' מסכתות אלו משום דדברי אגדה דבברכות ליכא למימר הכי דבלא"ה מקיים שם במסכת ברכות באגדה השייכא התם וכן דלא"א א"ח כו' לא שייכא התם כלל לבתורה כו' חוללי בד' מקומות אלו יש טעם בדבר דמקיים בכך אגדה ובמקומו של כ"א יתפרש ונראה הטעם והכא בכך ונימא לפי שיש במסכת ז דברים תמוהים לבאורה כאלו שוקרים דבר מן התורה דבפ' האשה פריך וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה בכמה דברים ומשני לה והתוס' שם נר"פ גבי עיגונא הקילו בה רבנן כתבו ואין זה עקירת דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון להאמין ס' ע"ש ואולי דחוק גם בשמעתין האיך הקילו באשת א"ש לעקור דבר מן התורה דהא מן התורה בעי דרישה וחקירה גם בפ"ק דאמרי' בכך לאות דנ"ש לב"ה היכי נעבד לחלצו מחאסו אגברייהו וכ"ת כמאלמן דרכיה דרכי נועם גו' וכן בפ"פ יש מותרות ולא כנשאה מתים כחיים מק"ו פי' ת"ל דרכיה גו' והוא תמוה לכאורה וכי משום דלא כמאלמן כימא דפטורה וחלילה ואין זה אלא דברי קבלה דרכיה דרכי נועם גו' שלום תמאס בעיניו יתן לה גט ולזה קיים במסכת ז בדרים הא ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי גו' ור"ל דאין זה עקירה מן התורה אבל דברים אלו מגמים במדת השלום כמ"ש בפ' כנגדם וראה בנים לבניך שלום על ישראל דלא אתיא לידי תלולה ויבום דזה מביא קטטה דשמא הוא לא יחלוץ והיא לא תחפוץ בו ויבא לידי עיגון ואין זה שלום כמ"ש תמרוי. בלא אשה שרוי בלא שלום וכן להיפך ועוד כמו שמבינו בפרקין בב' יבמות לא אין בנים ולא יש בנים זו שיש לה בנים מותרת והיינו דבנים לבניך אינה שלום שהכנסא לשוק משא"כ בלאין לה בנים וכן הרבה ואומר שלום רב לאוהבי תורתך דאין זה עקירה אלא מדת שלום שלא תחפוץ האשה וכתיב דרכיה דרכי נועם גו' שלא תמאס בעיני בעלה שלא יתן לה גט אין זה כתיבות שלום. ואין למו מכשול שהנא ע"ד לא יוכה לבדיק כל אין גאמר יהי שלום בחילך דהיינו שהכנסא לשוק ושלוה בארמנותיך דבאמנת שתתיבם ותאלר בביתה ולא התמנן או שים לפרש שלאונבר כפים שלום בחילך אבל בתלמאה אינה נאמנת ושלוה בארמנותיך כשאומרת מת על מטתו ואמר למנון

אחי ורעי גו' לפי שהאמינו עד אחד גם האשה עצמה לומר מת בעלי או מת יבמי והיינו למען אחי לומר מת בעלי שתתירנה לאחר ומת יבמי שתנשא לשוק לרעים ע"כ אמרו אדברה להעיד גם ביחידות בך מפני השלום שלא תתעגן ועוד אמר למען בית ה' אלהינו גו' כ"א יתרבו השגות שלא יהיה ע"א או האשה עגונה כאמן יאריך בכין בית אלהינו כמ"ש אין בן דוד בא עד שיכלו הנשמות שבגוף ע"כ אבקשה טוב לך לאשה כמ"ש השרוי בלא אשה שרוי בלא טובה והיפך אם תתעגן תהיה היא בלא טובה. ומקיים ה' עוז לעמו יתן שאין זה עקירת דבר מן התורה כי הקב"ה נתן עוז וכח לחכמי שהם ת"ח בדבר הזה להיות מקילין בדבר שהרי ה' יברך את עמו בשלום כמ"ש וכל נתיבותיה שלום ואין כאן שלום אם תתעגן ובדרך הזה יתפרש המקרא ישא ה' פניו אליך גם לעקור דבר מן התורה לפי שישים ה' לך שלום:

הרי"ף [illegible]

מתני' מעשה בצלמון באחד שאמר אני [איש] פלוני בן איש פלוני נשכני נחש והרי אני מת והלכו ולא הבירוהו והלכו והשיאו את אשתו: גמ' ודילמא שד הוא אמר רב יהודה אמר רב שראו לו דמות אדם אינהו נמי דמו דחזו ליה בבואה ואינהו נמי אית להו בבואה דחזו ליה בבואה דבבואה ודילמא לדידהו נמי אית להו בבואה דבבואה אמר ר' חנינא אמר לי יונתן שידא בבואה אית להו בבואה דבבואה לית להו:

שראו לו דמות אדם. מתחלה כשלמק: בבואה דבבואה. צל צל: לימדני יונתן שידא. שד היה או בקי בהן:

תוספות דחזו ליה בבואה. בירושלמי רבי חנינא נפק רבי אתא [illegible] דתיתא בשדה אבל בעיר אפילו לא ראו בבואה של אדם [illegible] תנינן מי שהיה מושלך בבור ואמר מי ששומע קולו יכתוב גט לאשתו הרי אלו יכתבו ויתנו ואומר רבי נתן והוא שראה בבואה של אדם אמר רבי בון תיקון תלויין בגלות כדרך שהם תלויין בשחוח והא דאמרינן אל יתן אדם שלום [illegible] דחיישינן שמא שד הוא היינו בשדות [illegible]

[illegible]

הדרן עלך מסכת יבמות

בתולה נשאת פרק ראשון כתובות

תני בר קפרא בתולה נשאת בד' ונבעלת בה' הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים אלמנה נשאת בה' ונבעלת בו' הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם:

ונבעלת בה'. משתחשך בד' ויכנס ליל ה': ברכה לדגים. פרו ורבו ומלאו את המים: הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם. פרו ורבו ומלאו את הארץ:

אמר רבונה [illegible]

דרש בר קפרא גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ דאילו במעשה שמים וארץ כתיב °אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ואילו במעשה ידיהם

עין יעקב

דרש בר קפרא גדולים מעשה צדיקים. [illegible] גדולים מעשה צדיקים

ידידם של צדיקים כתיב °מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך. השיב בבלי אחד ור' חייא שמו °ויבשת ידיו יצרו ידו כתיב. והכתיב יצרו אמר רב נחמן בר יצחק יצרו אצבעותיו כדכתיב °כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך. מיתיבי °השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע היק מעשה ידידם של צדיקים מי מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר:

אף ידי. חדא יד: מקדש. מעשה ידי לדיקים הוא: היק. הלי ומעשה ידיו במעשה הלדיקים כתיב שקרוין מעשה שלהם מעשה ידיו של הקב"ה והיק ומעשה ידיו דהוא מעשה הלדיקים מגיד הרקיע שהרקיע מגיד עליהם לבריות שהם לדיקים כשמתפללים על הגשמים ומטר יורד:

תוספות ואילו שמים וארץ כתיב ידי יסדה ארץ. דמשמע תרתי ...

[illegible]

מהרש"א גדולים מעשה צדיקים כו'. ...

[illegible]

ידיו כתיב וע"פ ילרו אלבעותיו דכתיב כי אראה. ... לותיות השם של הרחמים שהוא יד אחד של ימין שבו נבראו השמים וע"פ ה"ק ומעשה ידיהם כו' והאי ... שהלדיקים במעשה ידיהם מלרפים הגבורה אל הרחמים ... שהוא בא ממקום הרחמים מהשמים אל מקום הגבורה שהיא בריאת הארץ וע"כ נקראו גבורות גשמים ... בגדרך הגבורה נקראו כך שע"כ נתיסד להזכיר גבורות גשמים בברכת אתה גבור ע"פ הסוגיא שכתבנו לעיל:

הרי"ף ...

[illegible]

... ולגבי ידו כתיב וכו' ... ושתי ידים ... ויגעת ידיו ילרו ... לך להגדיל את מעשה הלדיקים ... ועשתה כולם לדיקים וגו' מעשה ידיו להתפאר ... ומפלתן הרקיע שהם עושים להוריד מטר ומתפללים והם נענים:

ב דרש בר קפרא מ"ד °ויתד תהיה לך על אזנך. אל תקרי אזנך אלא אוזניך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון *יניח אצבעו באזניו והיינו דא"ר אלעזר מפני מה אצבעותיו של אדם דומות ליתדות מ"ט אילימא משום דמחלקן כל חדא וחדא למלתיה עבידא דאמר מר זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זו גודל. אלא מ"ט משופות כיתדות שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעותיו באזניו. תנא דבי ר' ישמעאל

מפני

עין יעקב

[illegible]

מפני מה אזן כולה קשה והאליה (שלה) רכה שאם ישמע דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה. ת"ר אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהם נכוים תחלה לאברים:

יניח אצבעו. שהיא ספוגה כיתד: **מ"ש.** כלומר נמלי דומות כיתדות: **אילימא דמהלקן.** שמחולקות זו מזו ואין מחוברות יחד: **הדא והדא למלתיה.** קשיא היא כל אחת יש בה צורך ותקון בצרכי גופו: **זו זרת.** מן הקטנה מודדין זרת של חשן: **זו קמיצה.** שאצבע שאצל הקטנה מתחילין לקמוץ חופה כלה אצבעות על פס ידו שקמילה וכאמה ואצבע וקמוץ: **זו אמה.** שהגדולה מודדין אמה בנין ואמות כלים: **זו אצבע.** למתן דמים של חטאת דכתיב ביה באצבעו: **זו גודל.** לבהן יד דאהרן ודמצורע: **משופות.** אצבעותיו דומות לשפיפות: **אליה.** בשר שבסוף האוזן: **נכוית תחילה לאברים.** רכות ודקות לפשוט מכולם והכי נמי אמרינן במסכת עבודת כוכבים האי מאי דאמרינן רישא מר למיכל אפילו מרים אודניה ולענ"ד שמוסר לנבל:

מהרש"א אל תקרי אזניך. דלפי פשוטו הל"ל על זונך ודריש ליה דקאי אישא דעלתה דכתיב ובשמרת מכל דבר רע גו' שדרשו בו במסכת עבודת כוכבים בפ"ק ונשמרת מכל דבור רע והזהיר על השומע שיניח אצבעו ס' מלשמוע ואמר דהיינו דאר"א ותפני מה ס' ואת זו קוילה כי' מ"מ משופות כי' יש לכוון בזה האי קרא דמייתי דכתיב לעיל מיניה ויד תהיה לך מחוץ למחנה גו' ר"ל שיהיה בכלל אצבעותיך תהיה כל חדא וחדא למלאכה מחוץ למחנה מלחמה דהיינו במחנה שכינה הוא דצריך אלוקן דאמר מר זו זרת וזו קמילה כו' אבל במלחמה אין אתה צריך לה כמ"ש אל תאמר כחי ועולם ידי גו' וכת"ש בעכין ולתת אויביך לפניך שאין אתה צריך לגבורת ידיך אבל מ"מ יש לורך מה במלחמה בשיפוע יתידות ואצבעות ידיך שתכנית אותן על אזניך ס' ואמר מפני מה כו' והאליה רכה שאם ס' מבואר לפי טבע הבריאה הפתוח של האוזן הוא קשה מאוד ומקבל הקול שיכנס לתוך האוזן גם כי הוא מכסה לאוזן שלא יפול בו שום דבר אחר אבל הרך של מטה לפי טבע הבריאה אין לו מקום כאן אלא נלורך שאם ישמע ס' שיכוף לתוכה מטה למעלה: **אל ישמיע כו'.** אחר שאמר לעיל באיסור לשמוע דבר שאינו הגון והוא דבור הוסיף בזה שגם הדבור המותר כגון דברים בטלים שאין לריכין אל ישמיע את אזניו אלא לדבור המלות ומש"כ בשאר חושים כגון בחוש הראות שאין אתה מוזהר להסתכל עיניך מראות דבר המותר ואמר הטעם מפני שהן נכוית תחלה ס' ר"ל שבקל יבא השמיעת דבור הבטל לידי שמיעת דבור האסור שע"כ היא נכוית תחלה לשאר אברים שבשאר החושים יצלום ממנה לפי שהאיסור מלוי בו יותר:

הר"ן ויד ויתד תהיה לך על וכו'. מוקשה לו שאם הוא מפרש כל דין שאלי"ל על זיינך וכן קשה כיון שבא הכתוב להיות לו יתד כדי לחפור בו עצמו אזן שם לנו אם תהיה היתד על הכלי זיין או במקום אחר אלא בא לרמוז על סתום שיניח אצבעו באזניו ולא ישמע דבר שאינו הגון: מה פעם משופות כיתדות וכו'. תימה דלייב באצבע אי מראה ספר כיתד מספיק לסכים אותו אצבע באזנו ואם נריך להגים גבתי אזניו אצבע

אמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן-תנא מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר "ויקח (בועז) עשרה אנשים ורבי אבהו אמר מהכא "במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל ורב נחמן בהאי קרא דרבי אבהו מאי דריש ביה מיבעיא ליה לכדתניא היה ר"מ אומר מנין שאפי' עוברים שבמעי אמן אמרו שירה על הים שנא' במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל:

ממקור ישראל. על ברכת מקור לריך קהל והיינו עשרה כמו הקהל את העדה ואין הקהל פחות מעדה ועדה עשרה כדילפינן מעדת מרגלים עד מתי לעדה הרעה. יצאו יהושע וכלב:

תוספות שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים ונראה דמייתי קרא דויבחמו לא תקנה איכא לאיתויי דהתם ברכת אירוסין והכא ברכת נשואין ויש ללמוד משם שיש לברך ברכת אירוסין לאשה שנתקדשה על ידי שליח שהרי אליעזר שליח היה וכראה דאמתכתא נפלאת היא דיי לא משתמע מהתם ולא איירי בשמיה הקרא בברכת אירוסין:

מהרש"א במקהלות ברכו אלהים ה' גו'. בין לפי דרשה ברכת חתנים ובין לפי דרש דאפי' עוברים ס' משמע להו דאיירי בענין שמחה ומקום שירה דכתיב לעיל מיניה קדיווי שרים אחר מנגנים גו' ובפרק כשם מפורש שרה המנגנים מתוך הכרם באספקלריא שמאירה ועיי"ש בחידושינו: "ואי ס"ד למדרש לא שני דלאו עשרה אין לפרסומי ס'. ולענ"ד לא קשה הגוה"ל יתן דרשה דסבר דלא אמירה בעינן אלא משום תלות ינוס מתנואר בתורך בחידושים פ' המגל ע"ש: פי' ברכת אירוסין אקב"ו על העריות ס'. נתקנה ע"פ מ"ש קדושים תהיו כל מקום שאתם מוצא גדר ערוה אתה מולא קדושה כו' ת"ם אשר קב"ו על העריות אפי' היא פסיה ומגדר עריות אסר לנו גם הארוסות שאין עליות כמו שאמרו כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה וגם התיר לנו אלא הנשואות לנו שאין ערוה וזה דיקא ע"י חופה וקידושין שמכבר ומסיים בה דבכל זה מקדש עמו כו' בגדר האמור א"כ בים לפרש דמסיים בה הכי ע"פ מ"ש בכוונה דוכחין דעיין ישראל לגבי תקנ"ה כאשם לבעלה ח"ם דהוא מקדש לו כ"כ עמו ישראל בדוגמא זו בקדושין שהיה כתיבת התורה כמ"ש אל תקרי מורשה אלא מאורסה ובחופה הוא יחוד שכינתו במקדש עמנו וכמו שדרשו ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה יום שנתחנך המשכן ודו"ק: פי' שבע ברכות **שהכל ברא לכבודו ויוצר** ס':- נתקנה עד"ס כל המקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו והוא לפי שים בהויות האדם מינה משאר בעלי חיים שהאדם הוא כברא בגוף ובמנה ועוד שתקנה כעשית מאדם ולא כן בשאר ב"ח וע"כ כאמר בהויות שאדם ג' לבוסות אלו

עין יעקב

[illegible]

אלו בריאה שנא' ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים גו' והיא בריאה הנשמה. יצירה שנא' וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה היא יצירת הגוף. עשיה שנא' ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח גו' וע"ש לכבודו ברואיו שהיא בריאת הנשמה יסוד ברכת שהכל ברא לכבודו וע"ש יצירתו שהיא יצירת הגוף יסוד ברכת יוצר האדם וע"ש אף עשייתו יסד והתקין לו ממנו בנין עדי עד שהאדם נברא יחידי והנקבה נבראת ממנו לקיום העולם וקיים גם בה יוצר האדם שהיא ודאי ג"כ נבראת ליצירת אדם לדורות. ברכת שוש תשיש ותגל העקרה כו'. ע"ש הכתוב רני עקרה לא ילדה גו' כי רבים בני שוממה גו' ומפורש בפ"ק דברכות רני כ"י שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם והיא במשמע לין שהיא שוממה נקנתה בנים לא לתוכה. ברכת ישמח תשמח רעים כו'. כתיקדם על שמחת החתונה שעושין עתה בגלות באין שמחה לפני המקום ואסור לכל אדם למלא שחוק פיו וגם בשמחת חתן וכלה אמר והשבתי גו' ומחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה גו' שהם ארבע קולות אעפ"כ אנו מבקשין ממנו יתעלה ב"ה שבשביל שמחת החתן וכלה ישמח את רעים האהובים שהם השושבינין שמשמחין החתן וכלה כמו ששמחת יצירך שהיית שושבינו כדאמרי' ויביאה אל האדם שקלעה וקשטה והביאה אליו ומלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם וקיים בה"י משמח חתן וכלה כי שמחה אחרת אינה בגלות ואסורה לכל אדם. ברכת אשר ברא ששון וכו'. נתיסדה על שמחת חתן וכלה שתהיה שלימה לעתיד בעת הגאולה וע"ש הכתובים בירמיה כי בגלותה אמר והשבתי מערי יהודה גו' קול ששון גו' קול חתן גו' שהן ארבע קולות ושוב בגאולה כאמר עוד ישמע במקום הזה גו' קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה גו' והוסיף קול אומר הודו גו' ולזה אמר שאין נתחילם לנו בגלותינו סמר שלא תשוב קול הששון והשמחה תבלנה עד אלינו סתרי מלי דלא הוה הוה כ"ש מלי דהוה הוה וח"ש אשר ברא ששון ושמחה גו' דמלי דלא הוה הוה כ"ש שיש לנו להאמין דמלי דהוה הוה ובמהרה ישמע עוד בערי יהודה גו' קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחופתם גו' זכר כאן ב' קולות שנכתב באלו קרא דנבי גאולה אומר קול מצהלות חתנים פי' תחת קול אומר הודו גו' דהיינו שהחתנים מברכים ומודים בקולם לה' וכמ"ש במס' ברכות המשמח חתן וכלה זכה לה' קולות דכתיבן גבי גאולתן של ישראל משא"כ בהשבתת הקולות בגלותן לא כתיבי רק ארבע קולות דהיינו קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה אבל קול אומר הודו לה' גו' לא ישבית גם בגלותן דהיינו לתת שירות ותשבחות להקב"ה על הנסים שעושה עמנו בכל עת ושעה:

הרי"ף מניין לברכת חתנים וכו'. ואף על פי שלא מלינו בהדיא שנרכו שם ברכת חתנים דהא "ויגשו" קרא כתיב והזקנים ברכוהו נתפלה יתן ה' את האשה שנאת אל ביתך וכו' וברכת חתנים היא אשר ברא ששון ושמחה ואין כאן שום רמז ונתפרה כלה שהביאו קרא דויברכו את רבקה נ"כ לא מלינו שם ברכת חתנים אלא ברכה אחרת. מ"מ ברכת חתנים הי"ל ובתנו האומי' שנפסוק' ויברכו את רבקה לא נשמע עשרה מהתם ולפסוק לנקס הפתיחה שים עשרה סיגה בפסוק ויברכו את רבקה ויאמרו לה ... להוציא את הי לאלפי רבבה רמז לעשרה:

יח ה רב (אמי) [אסי] איקלע לבי רב אשי בהלוליה דבריה בריך שית לימא בהא קמיפלגי דמר סבר חדא יצירה הואי ומר סבר ב' יצירות הוו לא דכ"ע חדא יצירה הואי מר סבר בתר מחשבה אזלינן ומר סבר בתר מעשה אזלינן כי הא דרב יהודה רמי כתיב "ויברא אלהים את האדם בצלמו וכתיב "זכר ונקבה בראם הא כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף נברא אחד: בראשית א שם ה

בריך שית. יוצר האדם הוסיף: חדא יצירה הואי. מ"ד בגיותנן ויבן את הצלע פרצוף שמתחלה נבראו נברא ב' פרצופין זכר מלפניו ונקבה מאחור: ב' יצירות. מ"ד זנב היה ונעשה נבראת מאשה והרי כאן ב' יליתות: בתר מחשבה אזלינן. שכי עלו במחשבה ליברא ונברא אחד במרוצין בפ' שעשן פסקן:

תוספות חדא יצירה הואי. כ"ל דהיינו מ"ד פרצוף אחד מדקאמר בתר הכי דכ"ע חדא יצירה הואי ומר סבר בתר מחשבה אזלינן והרים פרק ב' דעירובין משמע נאדיא דלמ"ד פרצוף אחד הוה עלו במחשבה להבראות ב' אבל למ"ד התם שני פרצופין לא ס"ל הכי קך פירש כפנים:

מהרש"א מר סבר חדא יצירה הואי ומר סבר ב' יצירות כו'. עיין פרש"י ולפי דברי התוס' יסים הפי' בהיפך חדא יצירה כמ"ד זנב שמתחלה לא נברא רק אדם וב' יצירות כמ"ד ב' פרצופין שמתחלה יצירתן היו ב' ומיהו דאיית התוס' אינם מכריעה לדחות פרש"י דודאי אליבא דמ"ד זנב מוכרחין לומר כן דמתחלה עלה במחשבה כו' דאל"ת"ה תקשה מאי זכר ונקבה בראם ואליבא דמ"ד פרצוף ניחא האי קרא מ"מ למאי דאתינן לרעיות קראי אהדדי גם למ"ד פרצוף מוכרחין לומר דמתחלה עלה במחשבה לבראות ב' כו' פי' דמתחלה עלה במחשבה לבראות ב' מתם בלי חבור כלל כאשר כל הנבראים ולבסוף ברא אח' דהיינו ב' פרצופין ומוכרחין כן כ"ל לישנא פרש"י. ודע כי רש"י בחומש הביא דרשה זו ע"פ מדרש ב"ר מדכתיב זכר ונקבה ברא אותם וכתיב ויקח אחת מצלעותיו וכתב הרא"ם מה שהכית רש"י ז"ל דרשה דקראי דגמרא וחפש דרשה דקראי שדרשו בב"ר י"ל דרש"י דייק מההיא דכתובות דמ"ד פרצוף הוא עיקר מדקאמר עם דכ"ע חדא יצירה כו' והיינו כמ"ד פרצוף ולא קאמר כמ"ד זנב ודכ"ע ב' יצירות כו' עכ"ד ודבריו אינן מובנין לי דהא מ"מ בההיא דכתובות למ"ד פרצוף נמי הכא דרב יהודה דדריש לה מקראי דמייתי בגמרא אע"ג דסוגיא דפ' שעשן פסקן ודפ' הרואה דריש ליה נמי הכי למ"ד זנב מ"מ לא ה"ל להביא דרשה דגמ' כיון דלמ"ד פרצוף נמי דרשה זו בסוגיא דפ"ק דכתובות וענין בתחלה עלה במחשבה כו' כענין שאמרו בתחלה עלה במחשבה לבראו במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים כו' כן הוא הענין הזה בתחלה עלה במחשבה לבראות ב' כשאר הנבראים וכשראה שהאדם כולו קטטה ואין העולם יכול להתקיים כך וצריך שלום וכם יש ביניהם ברא אחד על שמו של הקב"ה שהוא יחיד בעולמו אולי שיהיה שלום ביניהם כאילו הם גוף אחד:

רב חייא בר אבא מקרי בניה דריש לקיש הוה ואמרי לה מתני בריה דריש לקיש הוה, שכיב ליה ינוקא יומא קמא לא אזיל לנביה למחר דבריה ליהודה בר נחמני מתורגמניה א"ל קום אימא מלתא כל קבל ינוקא פתח ואמר "וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו דור שאבות מנאצין להקב"ה כועס על בניהם ועל בנותיהם ומתים כשהם קטנים וא"ד בחור הוה והכי קאמר ליה "על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה מאי ועוד ידו נטויה אמר רב חנן בר ע"ב דברים לב ישעיה ט

עין יעקב

ומענין הניסואין כמו שהקב"ה ברא הכל לכבודו כל כן גם אנו מחויבין לפרות ולרבות לשבח יוצרו ולא יהיו ברואיו: א"ך בחור היה. נראה דלמ"ד מחולק בזה כיון דקי"ל דבחור היה לא היה כתפס ב...ן אבי כה"מ פרוש"ם כו ומ' תשונה ורק קטנים נגבעו נגון לבו והטין עלמו נמי לא ספרי עדיין בחור היה ולא היה כן עשרים כפי גמרי פים

בר רב הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה אלא כל המנבל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו אפי' נחתם לו גזר דינו של ע' שנה לטובה נהפך עליו לרעה אתא לנחומי צעורי קא מצער ליה. הק ליה חשיב את לאתפוסי אדרא. אל קום אימא מלתא כנגד שבחו של הקב"ה פתח ואמר האל הגדול ברוב גדלו אדיר וחזק ברוב נוראות מחיה מתים במאמרו עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר בא"י מחיה המתים אל קום אימא מלתא כנגד אבלים פתח ואמר אחינו (המנתעין) [המיונעין] והמדוכאין באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת זאת היא עומדת לעד נתיב הוא מששת ימי בראשית רבים שתו רבים ישתו כמשתה ראשונים כך משתה אחרונים אחינו בעל נחמה ינחם אתכם ברוך מנחם אבלים. אמר אביי רבים שתו לימא רבים ישתו לא לימא משתה ראשונים לימא משתה אחרונים לא לימא דאמר ר' שמעון בן לקיש וכן תנא משמיה דר' יוסי לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן אמר רב יוסף מאי קרא °כסדום היינו לעמורה דמינו מאי אהדר ליה °שמעו דבר ה' קציני סדום וגו'. א"ל קום אימא מלתא כנגד מנחמי אבלים פתח ואמר אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו (שנאמר °כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו') אחינו בעל הגמול ישלם לכם גמולכם ברוך אתה משלם הגמול אל קום אימא מלתא כנגד כל ישראל פתח ואמר רבון העולמים פדה והצל מלט והושע עמך ישראל מן הדבר ומן החרב ומן הביזה ומן השדפון ומן הירקון ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות בעולם טרם נקרא ואתה תענה ברוך אתה עוצר המגפה:

אמר ליה. לאתפוסי: כל קביל ינוקא. לכנגד המודיע דברים ניחומים על מיתת הילד: וירא ה'. מה שהו אבות: וינאץ מכעס. שהכעיסוהו וגרמו לו לפקוד על בניהם ובנותיהם: וא"ת דאמרי. לא תיסק היה האם אלא בחור היה והך קרא אמר על כן על בחוריו וגו': של ע' שנה. ועד דהם כמו ומיד עוצמו של אדם נטויה להפכת מטוב לרע: אתא לנחומיה צעורי קא מצער ליה. בתמיה מוכיח על פניו שבשביל עוני מת בנו: חשיב את לאתפוסי אדרא. חשוב אתה למעלה להיתפס ולא בניך בזמן הזה דקי"ל במקום שהצדיקים בדור נדקים נתפסין על הדור [illegible]: האל הגדול ברוב גדלו. בברוך פותח בה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל הגדול וכו': אחינו (המנתעים) [המיונעין] כו'. ברכה הסמוכה לחברתה היא וכן פותחת על הסדר: באבל הזה תנו לבבכם להקור זאת שזאת עומדת לעד. שהכל מתים ולא תבכו יותר מדאי: משתה ראשונים לימא. משתה האחרונים היא: בבריתו של אברהם. שגמל חסדים דכתיב ויטע אשל בבאר שבע ר"ת *אכילה *שתיה *לויה:

מהרש"א כל קביל ינוקא כו'. עיין פרש"י ונראה כל קבל ינוקא לומר מה ובלשון תמה כיון דלאו בר עונשין ולמ"ד כו' בחור הוה לא היה בר עונשין בב"ד של מעלה עד כ' שנין: ויאמר מכעס בניו ובנותיו דור שאבות מנאצים להקב"ה כו'. דלפי התרגום מדלרגיזו קדמוהי בנין ובנן דהיינו זוכרים והנקבות ה"ל למכתב בנים ובנות אבל מדכתיב בניו ובנותיו משמע ליה דעם האבות מדבר שהם חטאו שנענשו בשביל בניהם ובנותיהם: על בן על בחוריו גו'. גם בכאן מדכתיב בחוריו בכינוי על האבות משמע ליה דבחטאם הוא ומאמר הכל יודעין כלה כו' ר"ל שהעונש [illegible] לפי שהבחורים מנבלים פיהם בכלה הנכנסת לחופה [illegible] בבחורים המגיעים לפרק החופה שלא ישמחו בהם [illegible] כי הכל יודעים שהכלה נכנסת לחופה ליחדה לשם אישות [illegible] המנבל פיו לשם זנות כמו כי נבלה עשה בישראל והיינו [illegible] אפי' נחתם כו'. עיין פרש"י ול"נ לפרש דה"ק בכל זאת לא שב אפו על שנצרר אבל ועוד היינו הבנים מיתה לו עוד כפי [illegible] של ע' שנים לטובה נהפך עליו לרעה לא קאמר תופך עליו לרעה כי [illegible] לאדם [illegible] נהפך לו לרעה [illegible] ועי"ל בכל זאת לא שב קאי על האדם אם נבל [illegible] דלעיל לא נתן לבו לשוב בתשובה אפו של הקב"ה [illegible] לאחים [illegible] של ע' שנה לטובה נטויה להתהפך לרעה. ושאמר חשיב את לאתפוסי אדרא ע"פ ול"ש פרק במה בהמה כל מי שאפשר לו למחות כו' בכל העולם נתפס על כל העולם: אימא מלתא כנגד שבחו של הקב"ה כו'. לפי שיש טועים לומר שיש [illegible] ויש מי שטועה לומר כי המתים [illegible] אמר [illegible] לבטל אלו הדעות [illegible] אמר האל הגדול כו'. כי זה [illegible] אלו דברים [illegible] מספר: אימא מלתא כנגד אבלים כו'. שיתנו לבם על [illegible] להקור [illegible] ע"כ אמר תנו לבבכם להקור [illegible] זאת היא עומדת נתיב מששת ימי בראשית [illegible] ונקנסה מיתה עליהם [illegible]. ואמר רבים שתו

בר

עיון יעקב

[illegible]

כו' בשמחה ראשונים כו'. סופיל המיתה נשתיית כוס פורענות כולם נבוה מקראות ומי"ל ע"פ ע"ם לא נברא יין אלא לנחם אבלים והיינו רבים שתו עשרה הכוסות דלקמן שנגבית האבל והוא נמתה דאמוכים ולא לימא רבים ישתו כו': לעולם אל יפתח אדם פיו כו'. סוא מבואר שהדבור גם בדרך הדמיון מעורר את מדת הדין עד שהשטן מקטרג להיות ססוכה מודה בדבר סרואי לכך ח"ם כמונם בקהום קיים גר' שאמר כן בדרך הדמיון לענין המכם וכבן מדת הדין אסדר ליה דראוי לכך ע"ם התמא מותו דבר ס' קליבי סדום גו': מלתא כנגד מנחמי אבלים כו'. כי זה הג"ח שהוא עם סומים הוא חסד כל אומת יותר מאחר ג"ח ולכך ראוי לסנחם ולברך אותם על זאת. ת"ם אחינו ג"ח בני ג"ח המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו. ר"ל לטותיהם של אחים הם המחזיקים כו' מנא' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו גו' שהם אבות של אחינו ומפורם בבלי קרא ג"ח כמבואר בפרק הגזל ע"ם וקרא הג"ח בריתו של אברהם אבינו מע"י נטיעת האשל אמר הכתוב ויקרא שם בשם ס' אל עולם כמפורם במדרשות. ואמר אימא מלתא כנגד כל ישראל כו'. להתפלל על כלל ישראל להצילם מורעות שלינן בנגע דסיימו שפרע כאן דבר גזרה וכגע וביזה דנקט הוא השמיה דסלהו איתנהו ביה כדאמרינן בפ' הסוהפין ולכך נגד ארבע פורענות אלו שפרע כאן נקט ד' לשומות פדה והציל ומלט והושע כו' וקיים ניחומים שלכר האמפם:

הר"ן פתח ואמר וירא ה' וכו'. יש לאת מעם לממרתינן לומר הפסוק הזה ומה גם לגמרי ותמיק חסינו את לאתפוסי אדרא מכו זים וירא כי וינאן דור מאגות מנאלים מעם על בניו כיון שהם נתפסים על עון הדור ונראה שכשהקב"ה כועס על הדור טפל בניו של הצדיק ליפגם על עון הדור ולא יהיו כפרה לגמרי והיו וירא ה' ומעסיהם הרעים דינאן גמי ונ"ש דור מאגות מנאלים להקב"ה ובני ירלם שכפרלה הקנים מהאנות קוברים בניהם אינם מצדיקים עליהם. אם הדין אלא הם מנאלים לומר למה מתו בניהם אם הקדוש ברוך הוא איגו מקבל מיתתם הבנים לכפרה על הדור אלא מתכעם יותר על הדור הרע שגרמו לבלק אותם הבנים במעשם וכן סמיך על כן של בחוריו ובני דכתיב נפיל מימים ויהיו אלמוני ימפם הוא מתפיס ע"כ כבלוקה מי הבחורים אינם בכפרה על הדור. מטעם היה נבמבה יטמם ה'. נתעניו כיון מתגיע עהם תופלת לכפר על בני ישראל אבל להיות תפילי עמה מתמים ע"כ על בחוריו לא ימם ביהם מתים נפנן הדור ומן פלנו אי' נממק וה"ם גבל זאת לא שב אפו נוטה בכל זאת שכשמגא האחורים לא שב אפו של הקב"ה לנליקם לכפרם אלא להעבישם מזה פרי סעלתם שגרמו נבלה שלפיכך נותם לו למות אבן תיי סאדם מיתה מגמים שמת דהיים ועד עולמו של אדם עד יחה של הקדוש ברוך הוא גמדיה לאספכם לרעה והמתקנמה אותו לגמרי לנגדי מלאכיה לומר אלין מיתה צניו כפרה על הדור בכל מקום מכוג אמה לממלא לאותסך נגון הדור שאתם כאמנ בכלל המדיקים: מממה ראשונים לימא. פירש"י ז"ל ממתה ראשונים וכו' הסוגה לרש"י ז"ל דכיון דלא אמר כך ממתה אחרונים מה ענין לומר כממתה ראשונים והגירם הוא כומר שמכוונה על האמתנים ספיקה לאמר כאממתה הראשונים לכן פרש"י ז"ל פירושו לאמר ממתה ראשונים הוא כמומר האבל הזה ממתה ראשונים הוא ומ"כ ממתה ראשונים לימא ולא כממתה ראשונים ומ"ל דכיון דלא לימא רבים ישתו אלא רבים שתו ספיר איכא למימר כממתה ראשונים ודייקו רבים שתו כממתה דאמונים הא לא שייכא כי בכלל רבים שתו איכא ראשונים ואלי סממתה ראשונים אלא הכי לימא מה ה ה דאמי הוא וכדפרש"י:

שם תניא בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו עד שהיו מניחין אותו ובורחין עד שבא ר"ג ונהג קלות בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן ונהגו כל העם אחריו להוציא בכלי פשתן א"ר פפא והאידנא נהוג עלמא אפילו בצרדא בר זוזא:

הוצאת המת. שהיו קוברים אותו בכלים יקרים מכן מילין וסריקות: בצרדא בר זוזא. בגד קנבוס שאינו שוה אלא דינר:

מהרש"א תנא כוסות תקנו כו'. הני עשרה אכולם וכו' שבתוך האכילה הם לברך המאכל כדקאמר לפתוח ולפרום המאכל כדקאמרי' בגרסות אך לותן ארבע שאחר אכילה מנאו לפתוח לבאורה אין זה הטעם אחד כנגד הזן ואחד כנגד ארץ כו' והספיק דגמה קנוי כים לכל ברכה וברכה באבל שפי מבמאר כל אדם דקאי ליה בתוך אחר לברכת המזון ונראה בהטותה צוה שאלו כרי באחר המאכל הם באו לפתוח להרצות לו נבחים כפירוש רש"י ועיפ הסוכה רבים שתו הם הפורענות בסוף רוה של ד' כוסות של פורענות שהקב"ה משקה את מוגלה לעיל כדאיתי בב"ר וכיון דנמי ד' כוסות קנש לותן גם לר' הגרסות שנגבנים ומה שמוקיפו עד ד' כוסות ג"כ ע"ם סבותם או דאמרינן בב"ר דכנגדן הקב"ה משקה ד' כוסות של ישועה ונחמה לישראל לעתיד לבא וקנש לותן בנחמות אבלים אלו כנגד מאי כבי"ר כו' ואחד נגד ב"ה כי כפירש רש"י תקנו עליו ברכה בתחילת מיתתו כו' משום מפירש דלא קנש ברכה אלא אחר סם דכנגד ב"ה אבל אחרי ג' דחמי סמיך ופרנסי כבי"ר הר"ג לא קנש להם מהרה ולאמר שסיו שותין ע"י שאמרו חיי והגורא לפום רבן ולפום תלמידיהון וכן היו שותין חיי והגורא לפום חבי סמיך וכן נדפרנסי עיר והר"ג ודקאמר מגי שהוא היו שותין ומתחברין כו' כי מתוך רבוי הכוסות היו מתחברין ושותין יותר עם השיעור ייד סכוס החזירו כו'. והאמר בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו כו'. לפי שהיו עשירי קוברין עלמם בכלים מסגדים ומפני הבושה היו גם העניים עושין כן עד שהיה קשה להם כו' ואכתי מייתי לה בפרק ואלו מגלחין ע"ש:

אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כתב לאשתו דכתיב ואת אחיך תפקוד לשלום ואת ערובתם תקח מאי ואת ערובתם תקח תני רב יוסף דברים המעורבים בינו לבינה:

גט כריתות כותב לאשתו. שאם ימות במלחמה יפול גט נישואין כדמינתו: דכתיב. במלחמת שאול ושם אחיך וגו' דוד לגד ישי אביו להביא שלום היולאין במלחמה עמך כן: דברים המעורבים בינו לבינה. אלו קדושין: תקח. סטול שניכנסו על ידי גט:

מהרש"א דף ט ע"ב מאי דורקטי דוד קשוע. עיין פי' רש"י שפי' דוד שלוחין להם לא דם כרם ולא דם בתולים ובמחק מפרש דור קשוע שלא סגד ויפסוק כחד ס' מכל והאחרים לקמן כך דנים יפין לאשה כי שרעים מתחים נגים מתנים וכו':

מאי אלמנה א"ר חנא בגדתאה אלמנה על שם מנה אלמנה מן האירוסין מאי איכא למימר איידי דהא קרי לה אלמנה הא נמי קרי לה אלמנה אלמנה דכתיבא באורייתא מאי איכא למימר דעתידין רבנן דמתקני לה מנה ומי כתיב קרא לעתיד אין דכתיב ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההולך קדמת אשור ותנא רב יוסף אשור זו סליקא ומי הואי אלא דעתידה דעתידה:

כבתואה

בגדתאה. דמן בגדת: **על שם מנה.** בשם משלה מנה מלמנה אין לה כתובה אלא מנה: **דכתיבא באורייתא.** ועדיין לא נתקנו כתובות: **ומי כתיב קרא.** נקרא על שם דבר שעתיד: **זו סליקא.** שם עיר: **ומי הואי.** נסים נבראת שולם דכתיב ההולך וגו׳:

תוספות אלמנה דכתיבא באורייתא מאי איכא למימר. והא ליכא למימר דתפסוק מתנה דכתובת אלמנה מנה דאורייתא דהא מנה לא היה בימי משה דלא הבירה תורה אלא ככר והא דאמרינן בבכורות ותפילה נמוך היה וחק בהפצנות אלא מנה של קדש כפול היה לא שהיה מנה בימי משה אלא כלומר. כמו במנה של קדש בימי יחזקאל כפול היה כך היה ככר של קדש כפול בימי משה: ותנא רב יוסף אשור זו סליקא ומי הואי. פי׳ בקונטרס ומי הואי נבראת עולם ונלא רב יוסף מאשור וכן תוס לא מצי למיפרך דמצינן למימר דאשור וכוש בם התחוו ולא בם מעיר ומימות עולם היה שמה כך אבל קשיא דנאי ומייתי מאשור דאשור משמע דלא היה נבראת עולם כיון דהוה בימי משה שפיר הי׳ למכתב אבל מנה לא הוה ליה למכתב כיון דעדיין לא היה נדונה ונראה לרי׳ לפרש דסליקא בימי משה מי הואי דקי״ל דסליקא לא היה בימי משה ומבינ׳ סליקא הולך מרקל ולא אלא אשור שהיה בימי משה:

אמר רבנה [illegible]

מהרש״א אלמנה ע״ש מנה כו׳. סגם כי מלים כן בלשון זכר כי לא בלשון ישראל ויסודה מאלכה גר׳ דרם אלמנה ע״ש מנה ואיכא למימר איידי דקרי לה אלמנה קרי לזכר אלמן כדאמרי׳ בפלמנה מן האירוסין: **ותנא רב יוסף אשור זו סליקא כו׳.** עי׳ בדברי התוס׳ מה שכתבו וגם מהם לא מלי למפרך דקלים למימר דאשור וכוש בם התחוו כי ולענין כוש אף לפי האמת יש לפרשו בלשון מות וכן בתילה אלא באשור היה קבלתם דשלא בם העיר ונראה עוד לדקדק כן מלשון המקרא דכתיב. ארץ החוילה ואחר כם אבל באשור לא כתיב ארץ דמשמע שם העיר עפי׳ ורש״י בפי׳ התורה כתב שם ואשור עדיין לא היו וכתב המקרא על העתיד עכ״ל ואולי ע״ש נ״ל שהכיר גם כוש ולא ידעתי למה לא הוכיר גם חוילה דכתיב עקמיה ומצים נב״ר גם כן גבי חוילה ודברי התוספות קלת מגומגם שכתבו בסוף דבריהם וסבינ׳ סליקא הולך חרקל ולא אלא אשור שהיה בימי משה עכ״ל התוספות ומתי לן שהיה אשור אחר קודם משה. עד שהולכים למר ולא אלא אשור שהיה בימי משה:

שם **אמר** רב חנא בגדתאה מטר משקה מרוה ומזבל ומעדן וממשיך אמר רבא בר ישמעאל

תהלים סה **ואיתימא** רב ייבר בר שלמיא מאי קרא °תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך אמר ר׳ אלעזר מזבח מזיח ומזין מחבב ומכפר מכפר היינו מזיח מזיח גזרות ומכפר עונות:

מזבל. את הארץ: **מעדן.** שהן עדנה הוא נפיחם: **תלמיה.** של ארץ: **רוה נחת גדודיה.** כאשר ברביבים תמוגגנה רוה (שוה) [קרי] משקה ומרוה: **תמוגגנה.** פי׳ מהבל: **מעדן וממשיך.** את הפירות כפקא מלתחא תנגך: **תמוגגנה.** דיקיעטיר: **מזיח.** קפיד מית שנות: **מזין.** בזכות הקרבנות העולם כגון שהקרבנות באין מן הסולת ונותנין לו ברכה: **מחבב.** את ישראל אל אביהם: **היינו מזיח היינו מכפר.** פי כיון מזיח הוי כמו מכפר: **מזיח גזרות.** רעות מעל ישראל:

מהרש״א מטר משקה מרוה כו׳ **מזבח מזיח מזין** כו׳. נבי מזבח והלי איכא לפרושי הלשון מזבח דרים ליה נוטריקון אבל גבי מטר וכן לקמן גבי תמרי משחנן כו׳ אין מקום לפרש הלשון דדרים ליה אלא דחשיב בכל הנהו המעלות מתנות שבהן וכל תורה עלמן ונראה לפרש במעלות המזבח שזכר כתחו בלשון מזבח לפי הקרבנות שמקריבין עליו ואמר מזיח גזירות רעות הוא הקטורת שמקטר עליו כמ״ש ויעמוד בין המתים גו׳ ותעלר המגפה ואמר מזין הוא הקרבן תמיד ושאר שלמים שמקרבו עליו שכאמר בו לחמי לאשי ריח גו׳ וכי ללחם שלמו הוא לריך אבל הוא לחם ומזון שלנו ואמר מחבב על השלמים שמקרבו עליו שהם מטילים שלום ואהבה בין ישראל לאביהם שבשמים ואמר מכפר על החטאות והאשמות שבאו לכפרה על שוגג ע״ש הסוגה זו איתא במדרש ויקרא רבה שדרשו בלשון מע״כ נקרא מזבח עי׳ מחילה ז׳ זכות ב׳ ברכה ח׳ חיים היינו תחילה במקום מכפר שהם מחולות והאשמות זכות במקום מחבב השלמים המטילים זכות ושלום לאהם ברכה במקום מזין שהם הקרבת תמידים ועולות חיים במקום מזיח במות הקטרת כמ״ש ויעמוד בין המתים ובין החיים וק״ל:

וא״ר חנא בגדאתה תמרי משחנן משבען משלשלן שם מאשרן ולא מפנקן אמר רב אבל תמרים אל יורה מיהיבי תמרים שחרית וערבית יפות במנחה רעות בצהרים אין כמותן ומבטלות שלש דברים מחשבה רעה והילי מעי׳ ותהתוגיות מי אמרי׳ דלא מעלו עלוי מעלו ולפי שעתא טרדא מידי דהוה אהמרא דאמר מר השותה רביעית יין אל יורה ואב״א לא קשיא הא מקמי נהמא הא לבתר נהמא דאמר אביי אמרה לי אם המרי מקמי נהמא כי נתנא לדקולא בתר נהמא כי עברא לדשא דשא אמר רבא דרך שם דרנא אמר רבא דרך נג פוריא אמר רב פפא שפרן ורבן עליה אמר רב נחמן בר יצחק °אף אנו נאמר אילונית דוכרניתא יו״א דלא ילדה:

משחנן. מחממן: **משלשלן.** מגמל: **מאשרן.** מחזיקות כח כמו אשה חמון: **ולא מפנקן.** אין עושות אסטניסות על הלב וכן לענה: **אל יורה.** שום הוראה לפי שעורחות דעתו בסעד: **שחרית וערבית יפות.** כלומר דמילתא לאחר אכילה ישום שחרים דרכן של בני אדם נפת שחרים כדאמרינן בהשואל מרבית לאחר אכילה: **במנחה רעות.** שקן קודם אכילה לאחר שינת סלהרים: **בצהרים.** לאחר סעודה ספלל ושגע: **אין כמותם.** ועוזות יותר מערבית לפי שלאום משכב ביום מליך למדות לבית הכסא בכל עת שירלה אבל בלילה טורח הוא לו: **מבטלות מחשבה רעה.** דלהם לפי שמשמחות את הלב ולהרס שנה אורס ולהלה היא: **כי עברא לדשא.** מחזיקות את הגוף כבריח את הדלת: **אף אנו נאמר.** אף אנו נדרוש את השמות עם לשון איילונית בקראו הסמים לאשה שאינה ראויה לילד: **דוכרניתא.** לי׳ אי״ל שמים דמתרגמינן דכר שלים הרי היא כאיל שאינה מוליד:

מהרש״א איילונית דוכרניתא דלא ילדה. קראה זכר לפי שעיקר קימיה בהיא כזכר שאין לה דדים ומתקשה כו׳ וקולה עב כאיש ואין לה בישולי מעים כנשים כדאמרינן פרק הבעל וקי״ל:

האשה שנתארמלה פרק שני

כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים *כלה כמות שהיא וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה אמרו להם ב"ש לב"ה הרי שהיתה חגרת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה °מדבר שקר תרחק אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו הוי אומר ישבחנו בעיניו מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות כי אתא רב דימי אמר הכי משרי קמיה כלתא במערבא לא כחל ולא שרק ולא פירכום ויעלת חן:

כיצד מרקדין. מה אומרים לפניה: **כמות שהיא.** לפי יופיה וחשיבותיה מקלסין אותה: **חסודה.** חוט של חסד משוך עליה: **מכאן אמרו.** מדברי ב"ה שאמרו ישבחנו: **תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות.** לעשות לכל אחד כרצונו: **משרי.** משוררים: **לא כחל.** אינה צריכה כחל: **ולא שריק.** לצבע פנים: **פירכום.** קליעת שער זו לא כחלה ולא שרקה ולא פירכסה והרי היא יעלת חן:

תוספות כלה כמות שהיא. ואם יש בה מום יפתוק ולא ישבחנה. אי נמי ישבחנה בדבר נאה שיש בה כגון בעיניה או בידיה אם הם יפות וב"ה סברי לא ישבחנה לגמרי דכשמזכירין נוי שיש בה לגנאי : ישבחנה וכו' וב"ה סברי אע"ג דישבחנה בעיניו אין לחוש לחזקיק נאמר שקר שהתורה אמרה מדבר שקר תרחק. כתב הרעב"א ז"ל לאו טעם לדברי ב"ה דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק :

מהרש"א כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלה כמות שהיא כו'. ר"ל דדרך לומר בעת הריקוד וכדלקמן עבי' קמיה כלתא ולאמר דאותו שיר יהיה לב"ש כלה כמות כו' ופירושו התוס' כלה כמות שהיא ואם יש בה מום ישתקו כו' אי ישבחנה בדבר נאה שיש בה עכ"ל והיינו משום דאסור לכפר אפילו בבנות בכמה מלאה כדאמרינן פרק י"ג ועוד נ"ל דבן יש בה מום אין מספרין בה לא שבח ולא גנות אלא שאומרים לב"ש ליפות גופיה דקאמר כלה כמות שהיא דהיינו כמות שהיא שלמה מן בעיניו וכיון שאסור לאדם ליקח אשה עד שיראנה כמ"ש נראים שהיה מקדש הרי זה מראה ונשא אותה ודאי גם אם יש בה מום היא שלמה מן בעיניו וב"ה אומרים שיש לפרש מעלתה שהיא שלמה מן הדיוט כלה נאה וחסודה וקאל"ל ב"ש שמאי הרי שהיתה חגרת כו' והכי אמן כ"ע סברי דלאו נאה וחסודה היא והקר הוא והשיבו ב"ה מי שלקח מקח רע כו' אי אתה אומר ישבחנו בעיניו ר"ל דאין זה שקר כיון דבעיניו המקח טוב הוי כלה נאה וחסודה בעיניו הוא דאל"כ והא' לא היה משבח ואבבי נייתי דמשרי קמי כלתא לא כחל כו' ר"ל דלא צריכה ליפות עצמה בכחל כו' כיון שהיא מעולה מן בעיני עצמה:

הרי"ף כלה כמות שהיא. פירשו התוספות ואם יש בה מום ישתקו ואין לייסב נקי זה מהו כלה כמות שהיא דכיון דנגעלת ומום ישתקו אם כן אין אומרים לכלה כמות שהיא ולפירוש רש"י ניחא דמשמע דפירש כדירון מני של תוספות שיאמרו הדבר האלה שיש בה. ואפשר לייסב דלא אמר וישתקו אלא בשנה היופי אבל יקלסו אותה במשפחה או בממון כמו שהיו עושות בנות ירושלים שהיו המיוחסות אומרות אל תתנו עיניכם בנוי תנו עיניכם במשפחה וכן גנעלת שמרי אותה תנו עיניכם בממון וכן המקלסין הכלה יאמרו כלה כמות שהיא או ביופי או בממון או במשפחה:

כי סמכו רבנן לרבי זירא שרו ליה הכי לא כחל ולא שרק ולא פירכום ויעלת חן. כי סמכו רבנן לר' אמי ולרבי אסי שרו להו הכי כל מן דין וכל מן דין סמוכו לנא ולא תסמכו לנא לא מן סרמיסין ולא מן סרמיטין ואמרי לה לא מן חמיסין ולא מן טורמיסין ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקן אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשרו ליה הכי רבא דעמיה ומדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתיך לשלם:

כל מן דין. כל כמות אלו היו סומכין לנו לקרותן רבי ולמנות דיינים: **סרמיסין.** מסרסי הלכות בהפוך טעמיהן: **סרמיטין.** לשון סמרטוטין: **חמיסין.** אומרים חמישית הטעם: **טורמיסין.** לא אפרים *רם מפרשים כי שהיה דאמרינן בב"ק עלו מתיבתא לחקרא למסקנא דמנהגותי אמינא ריקים: **ממתיבתא.** מהמתיבתא: **רבא דעמיה.** גדול בעמו: **מדברנא.** מנהיג: **בריך מתיך לשלום.** ביאך מתוך לשלום וכתב הרעב"א ז"ל עי"ז ולא נהירא דלא אשכחן ברכה על גופה של ביאה לכך פרש"י ברוך הוליכך לשלום וברכה היא לשלום עכ"ל: **בוצינא דנהורא.** כל שהיה קלסתר פניו מבהיק כדאמרינן בב"ב שופרים דרי אבהו מעין שופרים דרי יוחנן דכפיק זיהרורי עיניה כדמפרש התם:

מהרש"א לא כחל כו'. עיין מ"ש בסוטה לא מיבעיא מן הפרוצים אלא מן הצנועים שרוצין לפרוש מנקשין שכר כפנחס ושכין מעשה זמרי כפרעה עם דהיינו שאין מראותם כאלו הם אלא צנועים מבחון ואין תוכן כבוכן כו' . אומרים לנרות לכבוד כפנחס עכ"ל הוי"ל. לא כחל שהוא לצבע לעינים כי האדם יראה לעינים ולא שרק שהוא לצבע לפנים עיין שאמרו בסוטה שאין הכוונה אלא לפנים דהיינו שאין תוכו כבוכו ולא פירכום שהוא קליעת שער שמהלכין עצמן כבוריים וחסידים אבל יעלת חן מן סתורה שהיא האי מעלת חן ללומדים: **לא תסמכו לנא לא מן סרמיסין כו'.** בערוך בערך חמס על כל אלו שלמות עיין בזמנ על ב' הפירושים

עין יעקב

כיצד מרקדין לפני הכלה. [illegible]

צוה כי נשנים רבים מהארכים שמכמלים במה גדול הזה ולולי הדבר לתקן פ"פ חכמי ארלות וקליכים :

ס"א אמרו עליו על ר' יהודה בן אלעאי שהיה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה ואמר כלה נאה וחסודה. רב שמואל בר יצחק מרקד אתלת. אמר רבי זירא קא מכסיף לן סבא כי נח נפשיה אפסיק עמודא דנורא בין דידיה לכ"ע וגמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא אי לחד בדרא או לתרי בדרא. אמר ר' זירא אהניא ליה שוטיתיה לסבא ואמרי ליה שיטתיה לסבא ואמרי לה שטותיה לסבא. רב אחא מרכיב לה אכתפיה ומרקד אמרי ליה רבנן אנן מהו למעבד הכי אמר להו אי דמיא עלייכו בכשורא לחיי ואי לא לא. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה ולית הלכתא כוותיה:

אתלת. שלשה בדין זורק אחד ומקבל אחד : מכסיף לן סבא. שמזלזל בכבוד ת"ח ונוהג קלות ראש בעצמו : שוטיתיה לסבא. שוט של הדס שהיה מרקד בו : שיטתיה. שיטתו ומנהגו : שטותיה. שהיה מתנהג כשוטה : מרכיב לה אכתפיה. את הכלה : כבשורא. כקורה בעלמא שאין אתם מהרהרין עליה : לחבבה. כשאדם שהכל מסתכלין בה ככלה יפיה נלנו :

תוספות שיטתיה לסבא. פי' לשון שטה והדס ואע"ג דלא הוי ממש מין אי פ"ה שמיהם מין אחד. ותי' ומ"ל. דתסגיל בן זכה ויי"ל דעמודא דנורא היה כעין פיגמא דהדס כדאמרינן גבי"ר נחת פיגמא דנורא ואיתפגידא כעין פיגמא דהדס ואפסקה בין דידיה למגדי אמרו שמיה הדין סבא דקאי פיגמא דנורא קטוסי משום דעביד קטותי דכלא :

מהרש"א אמרו על ר"י כו'. אבמעין דלע"פ שהיה תודשו אומנתו היה מבטל ת"ת והיה מרקד לפני הכלה וכדתני בלידך הבריית' דלקמן וק"ל : רב שמואל בר יצחק מרקד אתלת. פרש"י אהלה ג' בדין זורק אחד ומקבל א' מכ"ל וכה"ג אמרי' בפרק החליל בשמחת בית השואבה רשב"ג היה נוטל ח' אבוקות הורק אחד ונוטל אחד ואין נוגעין זו אבל א"כ הי"ל לאשמועי' לפרושי הכא כדמפרש לה התם ועוד דלא הל"ל אתלת אלא בתלת ועוד מאי קא מתמה עליה ר' זירא ולולי פי' גראה לפרש דהכא היה שהיה מרקד אתלת דהוא מרקד נגד שלשה שאר אחד במרקדים לפני הכלה והשתא ניחא דקאמר ר' זירא קא מכסיף לן האי סבא דהכן משים לנביה ולא מרקדין רק חדא והוא מרקד כתלתא דיקן אע"ג דהוא סבא הוא"ק: אלא לחד בדרא כו'.

דהוא רגא שאין ההוד ראוי לעמוד במחילתו כדאמרי' של לדיק כמוס מתופתו של חביח לעוה"ב ועיין אמר דאהני ליה שיטתי' לסבא כו'. ר"ל דנדבר קל זכה שלדיק למעלה כזאת : כבשורא כו'. ולאו הוא קים ליה בגורים דחוין עליה כקורא והדעיק כבסורא שעומד לבנין שהגים נשוך עליו כמו שתקם לומר בנין עדי עד פ"ם ויען את הלגע ועיים זה נקראת האשה בית נב"ע כי היא עקרת בית וכן הוא קורה הבית וק"ל :

ס"א ת"ר מעבירין את המת מלפני הכלה וזה וזה מלפנים מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני הכלה ושבחוהו חכמים שבתוהו מכלל דשפיר עביד. והא אמר רב אשי אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. דאמר מר "שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. פרשת דרכים הואי: ת"ר מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה. אמרו עליו על רבי יהודה בר אלעאי שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה בד"א כשאין עמו כל צרכו אבל יש עמו כל צרכו אין מבטלין וכמה כל צרכו אמר רב שמואל בר אוני משמיה דרב תריסר אלפי גברי ושיתא אלפי שיפורי ואמרי לה תריסר אלפי גברי ומנייהו שיתא אלפי שיפורי עולא אמר כגון דחייצי גברי מאבולא ועד סיברא רב ששת ואי תימא רבי יוחנן אמר נטילתה כנתינתה מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה בששים רבוא והנ"מ למאן דקרי ותני "אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא:

מעבירין. כשהכלה יוצאה מבית אביה לבית חתונתה ונושאי המת יוצאין ובאו ובאו אוכלוסין הרבה ואין דרך לשתעבר מעבירין את המת (ואפילו) דרך אחרים: אפילו למ"ד. פלוגתא בפ"ק דקדושין: שום תשים עליך. ישראל שהיא שישימו עליהם מיראת הרבה כלו' שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול שלפיכך ירצה שכתוב מיראה הרבה: פרשת דרכי' [האי]. ולא ניכר שעבר מלפניהם אלא כאילו הוא לריך לפסח לאותו סדרך : שיפורי. מכריזין עליו שיבאו לכבודו : דחייצי גברי מאבולא לסיברא. משער העיר האלא עד הקבר : נטילתה. של תורה ממנו: כנתינתה. כשיני כמילתה היא כשמת ותלמידו גבל: למאן דקרי. מקרא : ותני. משנה אבל עדיין לא שנה לתלמידים : אבל למאן דמתני. לאחרים : לית ליה שיעורא. תמילא שמגיע דלמאז

עיון יעקב

[illegible]

דלמאן דלא קרי ולא תני אין מתפלין אם יש לו מתעסקין כדי קבורה
בפלגא בשלאות דרב אחאי פלאחי כן .

תוספות פכל מאן דמתני ליה ליה מנורה בשלאות דרב אחאי כתוב
וממילא מתפינן למאן דלא קרי ולא תני אין מתפלין אם יש
לו מתעסקין כדי קבורה וכלאה לרי דלמבין מלאכה מתפלין כל צני הפיל
ואמוריס אפילו למאן דלא קרי ולא תני דלא מפלג מידי גמלו מגלאין נהכי :

מהרש"א וזה חזה לפני מלך ישראל כו' . לפי שכבודו סגע
בקלא נכבודו של המקום כרים בחלק מכבודו לירלאיו
ואמר מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע ולכך אין כבודו מחול
ולפי הולך לעפרי הכא דלכך פנחוס משום דהוה פרעת דרכים ולא
מכי מלוה שלפי כדמשכי בפי ואלו נאמרין אהא דפנחוס שקרא
משתמר וכתים המוס' וקי"ל: *דף כ"ח במתני' המעין הזה כו' .
נעתק פי' כשנע שנועם נמקדם עכ"ל ועוד כ"ל שכשנע בשמים
כדאיתא פי' אין דורשין בני רקיעים נקרא מעין שגו כתוב של
מים אחורי' בירם בגילא פי' ע"ש : דף כ"ח ומה בהמתן כו' .
בפי' מפלין כתנו התוס' דל"ג ליה הכא :

רף כח **אריב"ל** אסור לאדם שילמוד את עבדו תורה ולא
והתניא לוה הימנו רבו או שעשאו רבו
שם ע"ב *אפוטרופוס או שהניח תפילין לפני רבו או שקרא
ג' פסוקים בביה הז לא יצא להירות התם דאיקרי עבד
מדעתו כי קאמרינן דנהיג ביה מנהג בנים:

אפוטרופוס. מסר נכסים בידו להכניס ולהוציא לסחורה : ה"ז
לא יצא לחירות. ולא אמרינן אי לאו דשחררים
לא סוה יהיב מיניה ולא סוה סניק ליה לנהוג מנהג בן חורין וסייע
ליה נעבד שלמוד תורה :

שם **מאי** קצצה דתניא כיצד קצצה אחד מן האחין שנשא
אשה שאינה הוגנת לו באין בני משפחה ומביאין
חבית מלאה פירות ושוברין אותה באמצע רחבה
ואומרים אחינו בית ישראל שמעו אחינו פלוני נשא
אשה שאינה הוגנת לו ומתייראין אנו שלא יתערב זרעו
בזרענו בואו וקחו לכם דוגמא לדורות שלא יתערב זרעו
בזרענו וזו היא קצצה שהתינוק נאמן להעיד עליה:

דוגמא. אות וסימן זכרון לדורות הבאים :.

מהרש"א מביאין חבית מלאה פירות כו' וקחו לכם. דוגמא
לדורות כו'. לכך לוקחין פירות שהוא דבר שהילדים
מתאוים בו ולהוטים אחריה ובאין לקחת לחטוף מהם לזכור שבזה
יותר מלר הזכרון וכשאומרים הטומד ילד למשיך לדי כתובת על כ"ד
חדש פי' והסיטק כאן ב"ה כדעייסי לה הכא ואלו קצצה יש לפרש
כמו שאומרים על זכר ספחות קולן כן אומרים על נקנס הפתוחה
קללה וקי"ל:

אלו נערות פרק ג

רף ל **[תניא** רבי נחוניא בן הקנה היה עושה את יוה"כ
כשבת לתשלומין מה שבת מתחייב בנפשו

ופטור מן התשלומין אף יוה"כ מתחייב בנפשו ופטור
מן התשלומין מ"ט דר' נחוניא בן הקנה] אמר אביי
שמות כא נאמר °אסון בידי אדם ונאמר °אסון בידי שמים מה
בראשית מב אסון האמור בידי אדם פטור מתשלומין אף אסון
האמור בידי שמים פטור מתשלומין מתקיף לה רב
אדא בר אהבה ממאי דכי קא מזהר להו יעקב לבניו
על צנים פחים דבידי שמים נינהו דלמא על אריא וגנבי
דבידי אדם נינהו. אמר יעקב אהא אזהר אהא לא אזהר
יעקב על כל מילי אזהר. וצנים פחים בידי שמים נינהו
והא תניא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנאמר
משלי כב °צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם והו
בבבא מציעא אריא וגנבי בידי אדם נינהו והא אמר רב יוסף וכן תני
פ"ב ר' חייא מיום שחרב בית המקדש אע"פ שבטלו סנהדרין
סוטה
פ"ק ד' מיתות לא בטלו לא בטלו הא בטלו להו אלא *דין
סנהדרין
פ' ד' ארבע מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה או נופל
מיתות
שם ע"ב מן הגג או חיה דורסתו. ומי שנתחייב שריפה או נופל
בדליקה או נחש מכישו ומי שנתחייב הריגה או נמסר
למלכות או לסטין באין עליו. ומי שנתחייב חנק או
טובע בנהר או מת בסרונכי אלא איפוך אריא וגנבי
בידי שמים צנים ופחים בידי אדם :

[**את יוה"כ כשבת**. לפטור המדליק את הגדיש ביוה"כ כמו שהדליק
בשבת: **מה שבת**. שהוא מיתת ב"ד פטור מן התשלומין
וכו': **אף יוה"כ**. שהוא בכרת מיוב נפש הוא זה ופטור מן התשלומין]:
אסון בידי אדם ולא יהיה אסון דמשתעי במיתת ב"ד למימר
דהיכא דליכא מיתת ב"ד משלם דמי הולדות: **אסון בידי שמים** .
וקראתו אסון: **צנים פחים** . קור וחום : **בידי שמים** . אם נאים
פורענות על האדם גזרה מלך הוא: **חוץ מצנים פחים**. שפעמים
שבאים בפשיעה: לא פירש כאן הרב צנים פחים ונראה בפי' מי שמת
כתוב אי"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים ופי' רשב"ם ז"ל
צנים פחים ליטנא דקרא צנים פחים בדרך עקש הלכה ותקור פת
ומוקש בדרך עקש כי בידו הדבר הלוי לשמור מן הלכה ויש מפרשים
צנים פחים קור וחום ע"כ: **פחים** . פחס: **בידי אדם נינהו**. שלא
מגזירת המלך: **דיין ארבע מיתות** . שוגג חנקתם : **נופל מן
הגג**. דומה לסקילה שדוחפין אותו מבית הסקילה לארץ וגגות שלו
קומות היה כדאמרי' בגמר הדין: **חיה דורסתו** . אוי מפילו לארץ
והוכו בדריסה: **נחש מכישו**. והארס שורפו : **נמסר למלכות**.
והן מתיזין ראשו בסייף כי כן דרך האומות על ידיהם וזו היא מיתת
סייף : **סרונכי** . אסכרה והוא [בנרון] בוממלכ"ע :

תוספות הכל בידי שמים וכו'. והא דאמרינן לעולם אל יעמוד אדם
במקום סכנה אלמא יכול לשמור עצמו מן הפורענות וכן קי"ל
כמוי דאמור לענות ממתיד האדם מן הפשיעה יכול לשמור עצמו דהא ודאי
שנידו להמית עצמו אבל כשמתילין עליו מן השמים נמונם אית לו לשמור
רגל צנים פחים לעולם לא ימותו עליו נמונם אם רנה ליזהר ואם תאמר
והא דפסיק והקיל הי מיתך כל חולי זה לנה אלאת בידי שמים הוא וי"ל
דהיינו שיהם הקב"ה שלמו לו יתן לו מלנושים ולא יצטרך ליזהר. ואם
תאמר והא פחים בידי שמים הוא כדאמרינן נגי' נפרטא שיו אמר ליה
לגמונינום

עין יעקב

טוים שרוב בית המקדש רין ארבע מיתות לא בטלו. עיין בתוספי אותי לא נקט רי שנה קודם חורבן הבית [illegible]. ומה י"ל דכל ארבעים שנה מקודי זמן חורבן [illegible]
נראה שיסני התורבן [illegible] דף [illegible] ד' שנה קודם החורבן [illegible]
שנה [illegible]:

אבמוכינום לרבי נגי עלי אמר ליה רחמנא לבזיזינך עלינתא אמר ליה לא נלותא הוא יחיד חד כמו ולינמא אזלא א"ל סיפטיא המלנא א"ל הא כמו ליטפא דכתיב אין נסתר ממנחו וי"ל דקרא כתיב בעוברי דרכים או במלמונה כדרך המלכים דנריך אין יכול להסתר מן חמום אבל אם הולם ליטב נגיהו יכול להסתר טיטב בגים של אבנים או יכנס במרתף. ויש ומפיטים דגנים פנים סדה מילתא היא כלומר גנים שהם פנים לאדם כמון פה ומוקם ולינו כן דנפיק דעבודה זרה מייתי לה אכסקודרה עלייהו סונה עיר החים והא דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מילתא שמים אין מכיינו לבלן דהתם קאי על הולד במעי אמו מגוזרין אם יהא עני או עשיר גבור או חלש טפש או חכם אבל גריך ורפא לא והכא מיירי בתאורעות הבאות על האדם: דין ד' מיתות לא בטלו. ואם תאמר והא אמרינן נהסוכר את המומלים נהוא דזקפוהו אבים שהיה חייב סקילה טנפלו היה והנו נפלה מתורפא וי"ל כשנפל גנו תחלה והפיל הוא דהגיא נפילה והרי היא נחנק. אבל קשה דמוינא כמה עבריינין ועניין ממתים על מטותם וי"ל דעל ידי תשובה הקנייה מוקל ולפעמים מוחל לגמרי או זכות תולה לו ולינו נפרע ממנו בחייו ונפי' אחד דיני מיתות דפליך והא בר כשם הוא לפי שהתפיל עליו יומר: הריטב"א ז"ל פרן מלכים פחים ואמ"ב דכתיב ואין נסתר ממנחו וכתיב כתיב ואי לפני קרחו מי יעמוד לפי שהולך לבית ולמטה ולקרם אבל סומר נסמו ירחק מהם שלא גזרו עליו מן השמים שלא יוכל להתרחק ואמ"ב דאמרו נתרדם והבטיר הי' עמך כל חולי אם סבנה תחיה מ סייטאו מן השמים בי"ל לבמור עלמו להתרחק ממקום סכנה ומהקרם הטולה: דין ארבע מיתות לא בטלו. פירוש נאותם סנופלין דינם נעולם הוה כי נולאי יש כמה רולמים שמתים בשלום והמפקם סדוכים לעולם הבא וזה נכון:

מהרש"א יעקב על כל מילי אודר כו'. ולכאורה קשה דהילך לזכר לנו אבידי שמים שאין אדם יכול ליזהר ולשמור עלמו ומזכו וי"ל דודאי אין אדם יכול ליזהר לשמור עלמו מלוכם ענה של אדם בידי שמים אבל יכול אדם לשמור עלמו מלילך במקום סכנה דסיפ' פגיעם וכה"ג כתבו סתוס' ועיין בפי המקבל: ותו א"א ונגבי בידי אדם כו'. מתק גופה דהכל בידי שמים חוץ מלכים פי ס"ע לעפרך דמשמע כל המלורשות בידי שמים ובכללן אר"א וגנבי מן מלבי כו' אלא דמתק דמיוס שחרב ב"ה כו' מפורש טפי אר"א ונגבי בידי שמים מן תדיק: דין ד' מיתות ב"ד לא בטלו כו'. כתבו התוס' אבל קשה דחזין כמה עבריינין ועני"ן מתים על מטותם וי"ל דעני' כו' או זכות תולה לו ואינו נפרע ממנו בחיים כו' עכ"ל ע"ש וכן י"ל נהיפך דחזין כמה לדיקים נמודים כמו ר"ע שמתים במיתות משונות דנפרע מהם מיעוט עבירותיו בחיים כדי לזכותו לעה"ב וק"ל:

נערה פרק רביעי

יף מ אזהרה למוציא שם רע מנא לן רבי אלעזר אמר °מלא תלך רכיל רבי נתן אמר °מנשמרת מכל דבר רע ור"א מ"ט לא אמר מהאי ההוא מבעי ליה לכדר' פנחס בן יאיר ונשמרת מכל דבר רע מכאן א"ר פנחס בן יאיר אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה ור' נתן מ"ט לא אמר מהאי ההוא אזהרה לב"ד שלא יהיה רך לזה וקשה לזה:

ונשמרת מכל דבר רע. וכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה: לכדרי פנחס. במסכת ע"ז: שלא יהרהר וכו'. דסמיך ליה כי יהיה בך איש וגו': רך לזה. וכו"ל לשון רך ליהחים:

אמר הבונה [illegible]

תניא °שארה אלו מזונות וכה"א °ואשר אכלו שאר עמי כסותה כמשמעה עונתה זו עונה האמורה בתורה וכה"א °אם תענה את בנותי רבי אלעזר אומר שארה זו עונה וכה"א °איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה כסותה כמשמעה עונתה אלו מזונות וכה"א °ויענך וירעיבך:

עונה האמורה בתורה. כאן נאמרה שנים ששים ולקמן תנן לימתי היה שונה:

אמר הבונה [illegible]

כי הוו אתו לקמיה דרב יהודה אמר להו יארוד ילדה יא ואבני מהא שד"א כי הוו אתו לקמיה דרב חסדא אמר להו כפו ליה אסיתא בצבורא וליקום ולימא ערבא בעי בני והוא גברא לא בעי בני וערבא בעי בני והכתיב °לבני עורב אשר יקראו לא קשיא הא בחורי הא באוכמי:

(כי הוו אתו. אבטים שאין הלים לזן בניהם קטנים): יארוד. הכין מעון חכים תורגמיה מדור ילחדין והוא אכזרי על בניו: יארוד ילדה וכו'. התנין הוליד תולדותיו והטיל על בני הטיל פרנסתו: והריטב"א כתב בשם התוס' שיאחד סוא הוא אכזרי וכמעט שהוא אוכלת בניו לולי שהקנים שתן לו רחמנות בלבו ותוסף פניו מלראותם כדי שלא יתשוב לאכלם והולך סד ומכיק הה"ד גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן וה"ס דקאמר הכא יארוד ילדה הכא זה פ"ס הוא יארוד שילדת ואינה מינקת את שאין בן ברת שילודים שהם מרחומים בטופם על בניהם ע"כ: כפו ליה אסיתא. ספו מכתשת על פיה ויעמוד זה על גבי בולים בגובה שישמעו קולו דברין על עלמו שהוא רע מן העורבים דעורבא בעי בני והוא גברא לא בעי בני ואים דמפרשי שיין יעמוד עליו ויאמר כן על אותו האיש: וכתב הריטב"א ז"ל אבותי קיבלו לרעה שיהיו מומתיו כפיין ומוכ"ים וה"ס דלא פליק על גב קספל ע"כ: לבני עורב אשר יקראו. אלמא לא זיין להו: אוכמי. כשגדל משחיר והאם והאב אוהבין אותם אבל מתחלתם לבנים ושונאים אותם: והתוס' פירשו כי הם ב' מיני עורב האי שחור והאחד לבן כדאיתא בפי' אלו טרפות גבי סימני עופות דעורב שורב הזמוקי ומפרשים עמקי מגדלם סוגם שמוקה מן הכל פי' לבן:

מהרש"א עורבא בעי בני כו'. כקם שורב יותר מאחר ונפקום לפי פרש"י שהוא רותה בתחלם ליאחד כמפורש בערוך אילין יאחדאה אית להון מזון על אפיהן כדאיתן מיכן מכאן דלא יהון ממין יהושן מזוקן ואכלין להון עכ"ל וקלת בלשון אבל גלוכם דנתי וכן סוא שעורב מתחלם הוא אכזרי כמאן לבנים אבל לבסוף שהוא עכיין כשהן שחורין סוא מרחם עליהם וק"ל:

א"ר אילעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר יף ג מחומש

[illegible]

מחומש תניא המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות ומעשה באחד שבקש לבזבז [יותר מחומש] ולא הניח לו חבירו ומנו ר' ישבב ואמרי לה ר' ישבב ולא הניח לו חבירו ומנו ר"ע א"ר נחמן ואיתימא ר' אחא בר יעקב מאי קרא °וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך והא לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא אמר רב אשי אעשרנו לבתרא כי קמא:

המבזבז נכסים: מחומש. שבשביל שלא יצטרך לבריות: עשר אעשרנו. ב' עישורין הם לא חומש: והא לא דמי בתרא לקמא. דכי פקלה לקמא הוו להו ט' וכי הדרה מדלית מעשר דידהו לאו כי קמא הוא ואין כאן חומש בבינים: אעשרנו. מדלא כתיב עשר אעשר לך היה אמבעיה (לראשון) [כראשון] כלו' מעשר שני יהא כראשון:

תוספות אל יבזבז יותר מחומש. [illegible]

מהרש"א המבזבז אל יבזבז יותר מחומש כו' אעשרנו לבתרא כי קמא כו'. עיין פרש"י [illegible]

שם[אמר רב יצחק באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד י"ב שנה מכאן ואילך יורד עמו לחייו איני והא"ל רב לרב שמואל בר שילת בציר מבר שית לא תקביל בר שית קביל וספי ליה כתורא אין ספי ליה כתורא מיהו אינו יורד עמו לחייו עד לאחר י"ב שנה ואבע"א לא קשיא הא למקרא הא למשנה ד] אמר אביי אמרה לי אם בר שית למקרא בר עשר למשנה בר תליסר לתעניתא מעת לעת ובתינוקת בת תריסר אמר אביי א"ל אם האי בר שית דטרקא ליה עקרבא ביומא דמישלם שית לא חיי מאי אסותיה מרתא דדיה חיורתא בשיכרא נשפייה ונשקייה האי בר שתא דטריק ליה זיבורא ביומא דמישלם שתא לא חיי מאי אסותיה אצוותא דדיקלא במיא נשפייה ונשקייה אמר רב קטינא כל המכניס בנו פחות מבן ו' רץ אחריו ואינו מגיעו איכא דאמרי חביריו רצין אחריו ואין מגיעים אותו ותרווייהו איתנהו חליש וגמיר אבע"א הא דכחיש הא דבריא:

[מתגלגל. אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים: יורד עמו לחייו. נרדהו ברצועה ונחוסר לחם: רב שמואל בר שילת. מלמד תינוקות הי': וספי ליה כתורא. הלעיטהו תורה כשור שלהלה מלעיטין ולותטו מאכל]: לתעניתא מעת לעת. להתענות כל היום ומיכלא למשה מקודם לכן שנכנים כדאמרינן ביומא: ובתינוקת. ספיא ממהרת להגיע כח שאינה מתשת כחה בתיה והיינו הרי דקאמר בבת י"ב גופא קאמר דאי בת י"ג ויום אחד דאורייתא היא שמגיעה בי סעחות וגם שהכין ואין צריך לכם ללמד מנוקתו של אביי: לא חיי. אלא ברפואה בדוקה: מררתא דדידה. מררה של דיה שקורין הרשכוד: נישפייה ונישקייה. המחנו והשקהו ממש בשכר: אצוותא דדיקלא. קיב שגדל סביב דקל חומר כבין והליילה סכוכך אח עץ הגפן: המכנים את בנו. לבית רבו: רץ אחריו. להגרונו ולהחזונו: ואין מגיעו. מסוכן הוא לנות מתוך חולשו: חביריו רצין אחריו. להיות פקחין כחורי כמותו: הא דכחיש. אל יכניסם במסוכן הוא פן יחלים וימות: דבריא. יכניסנו לפי שמתפקח:

[illegible]

מהרש"א מכאן ואילך יורד עמו לחייו כו'. עיין פרש"י ועי"ע [illegible]

°אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת דרשו רבותינו שביבנה ואמרי לה רבי אליעזר זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים. רבי שמואל בר נחמני אמר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן °הון ועשר בביתו וצדקתו

עין יעקב

[illegible]

וצדקתו עומדת לעד רב הונא ורב חסדא חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים °וראה בנים לבניך שלום על ישראל אמר ריב"ל כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתו לידי חליצה ויבום רבי שמואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך שלום על דייני ישראל דלא אתו לאנצויי:

זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים. שאמרו יפה ואינם עליו ואית לדקה שאין עליו חיוב בהם: **הון ועושר בביתו.** שאין כלה ואעפ"כ לדקתו עומדת לעד: **זה הלומד תורה ומלמדה.** שמקיימת בו הרי הון ועושר בביתו ולדקתו עומדת לעד על שמלה לנצמה ולתלמידים: **זה הכותב כו'.** הספרים קיימין לו שאינם כלים ולדקתו עומדת לעד: **לאינצויי.** מי קרוב וקודם לנחלה:

הריטב"א ז"ל דלא אתו לאינצויי פרש"י וכו' והקשו עליו בתוספות דהא אם יש בת היא יורשת וליכא קטטה דקרובים לכן פרי' כי כשיש בנים לבניו מניח ירושתו לבנים נשוה אבל כשהאחד אין לו בן והאחד יש לו בן הוא תרגה לפי שיש לו בנים ובאים לידי קטטה. ודייני ישראל פירש שלום לדייני ישראל דלא אתו לאינצויי באדי לתוקם שהיו אומרים שאנת היום עם בת הבן מקיז כדאיתא בפרק יש נוחלין וכשיש בן לבן הכל מודים שלא היום הבת עם בן הבן:

מהרש"א זה הזן בניו ובנותיו כו'. כמ"ד לעיל דקטנים אינו חייב לזונם אם לא אינו אמיד הוא אלא מדרך לדקה וכב"ע דפליג תוקי ליה: **זה המגדל יתום כו'.** לא ניחא ליה לאוקמא בבניו ובנותיו דאפי' למ"ד דקטנים אינו חייב לזונן מ"מ אין זה מקרי לדקה בכל עת כיון דבקטני קטנים לכ"ע חייב לזונם כמ"ש מפוקי לעיל אבל במגדל יתום כו' ומשיאן הרי זו מזון בכל עת דמקטני קטנים עד בואם לפרקם שמשיאן הרי זה עושה עמהן לדקה וק"ל: **זה הלומד תורה כו'.** הדיוק בזה הלומד ומלמדה לפי שיש לו עושר ונתן ממנו לדקה שאינו חסר כלום אבל הוא מוסיף ברכה כמ"ש ובחמשי כו' בזאת גו' כן הלומד תורה ומלמדה לאחרים הוא אינו חסר מתורתו אבל הוא מוסיף לו לימוד כמ"ש הרבה למדתי כו' ויותר מתלמידי גם הלימוד לאחרים יהיה כלדקה שנכנס בחכם כמ"ש ואלי כתתי גו' מה אלי בחכם אף אחם כו' ומאן דמפרש לה זה שכותב תורה כו' שמוקרת מתפרש יותר כפשוטו לענין ממון ואמר ומשאילן לאחרים היינו בחכם בדרך לדקה ולא שוכרן לאחרים: **כיון שבנים כו' דלא אתי לידי חליצה כו'.** דחלילה היא כענין קטטה ומריבה שהיא מביישתו ורוקה בפניו על שאינו חפץ ביבום ומיבמים הא בהסוף שהיא איכה חפלה ביבום והוא מיבמה בע"כ וקאמר שלום על ישראל עשיה להקים לאחיו שם בישראל ויקרא שמו בישראל גו': **ומ"ש שלום על דייני ישראל דלא אתי לאינצויי.** פירש"י מי קרוב וקודם לנחלה עכ"ל וק"ק דפרשת נחלה מפורשת בתורה עי' הא הקרוב קרוב קודם ולמה אתו הדיינים לאינצויי באין לו בני בנים וי"ל שאין דהתם לו בני בנים ודאי אינו מעניר כולה דהכור לפי מגרה ביפה לגרה שנה מהיש רמ"א יכס בר גרה כדאמרי' לקמן בפלקין אבל מי שאינו והוא לו בני בנים יתום דנמיתת בם יעלו נכסיו לקרוב שאינם הבן וע"כ הוא מחלק נכסיו על פיו לקרובי שדעתו קרובה אליו יותר ולא אתו הדיינים לאינצויי כהאיל דלקמן פ' הכותב נכסי לנוכים כו' שניהם קחנים שדם דדיני כפרש"י ותוס' ע"ש וחו"ק:

דף נא ע"ב ת"ר שבויי מלכות הרי הן כשבויין גנבי ליסטות אינן כשבויין והתניא איפכא מלכות אמלכות לא קשיא הא במלכות אחשורוש הא במלכות בן נצר ליסטות אליסטות לא קשיא הא בבן נצר הא בליסטות דעלמא ובן נצר דהתם קרי ליה מלך והכא קרי ליה ליסטים אין גבי אחשורוש ליסטים הוא גבי ליסטים דעלמא מלך הוא:

שבויי מלכות. נשים שנשבו המלך לאנשים: **הרי הן כשבויין.** ואסורין לבעליהן כדתנן ולותבינך לי לאיתתו: **במלכות אחשורוש.** הן כשבויין לפי שהמלך גדול הוא ויודעת שלא יפתוה תגעלהת בלוכם: **בן נצר.** ליסטים היה ולכד עיירות ומלך עליהן ומשנה רחם לנשים ובדידיה הן שבויי מלכות אין כשבויין ואסורות לבעליהן דסברה מיכסיף קפיץ לה ונבעלה ברלון: **ליסטות אליסטות וכו'.** בבן נצר אסורות כדאמרי' דסברה מיכסיף כסיף לה ומיריי אשת מלך: **ליסטים דעלמא.** אפילו לקוחין שלו קפץ לה לפיכך אינה אלא אנוסה: **לגבי אחשורוש ליסטים הוא.** הלכך מתני' קמייתא דעייד במלכות אחשורוש קרי לבן נצר ליסטות וברייתא דתני איפכא איירי בליסטים דעלמא קרי לבן נצר שבויי מלכות:

דף נג א"ל שמואל לרב יהודה שיננא לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא דלא ידיע מאי זרעא נפיק מיניה וכ"ש מברא לברתא:

וכ"ש מברא לברתא. והכא איעבורי אחסנתא הוא שזה סבר לנתו מה שהיה ראוי לתורים לבניו:

אמר [illegible]

אף על פי פרק חמישי

דף נט ע"ב [**משנה** ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת וכו' ומניקה את בנה וכו'] : נמי מתני' דלא כר'

עיון יעקב

[illegible]

כר חייא דתני ר׳ חייא אין אשה אלא ליופי אין אשה אלא לבנים ותני ר׳ חייא אין אשה אלא לתכשיטי אשה ותני ר׳ חייא הרוצה שיעדן את אשתו ילבישנה כלי פשתן הרוצה שילבין את בתו יאכילנה אפרוחים וישקנה חלב סמוך לפרקה:

לתכשיטי אשה. שיקשט לה תכשיטין להתגלות בהן: שיעדן. את זוה אסקלטייר בלע״ז: לפרקה. ימי הנעורים:

אמר הבונה אין להקשות [illegible]

יו׳ ס׳ **ומניקה** את בנה וכו׳ אמר שמואל כל זמן שמכירה ההיא דאתאי לקמיה דשמואל א״ל לרב דימי בר יוסף זיל בדקה אזל אותבה בדרא דנשי ושקליה לברא וקמהדר ליה עילויהו בי מטא לגבה הוה קמסר לאפה כבשתנהי לעינא מינה א״ל נטף עיניך קום דרי בריך:

כל זמן שמכירה. אין בישור לדבר אלא בבדיקה הדבר תלוי אם אינן שמכירה ספה ומניקתו בשכר [ותפילו גירסה]: [ההיא דאתאי. גרושה ולא היתה רוצה להניק: זיל בדקה. אם מכירה: אותבה בדרא דנשי. הושיבה בשורה של נשים: קמסר. מביט: נטף עיניך. זקוף עיניך כמו דהפיל ותויל בר אוהא ומיטהי מנייפי רדיק: דרי בריך. שאי בנך]:

ע״ב **דישתיא** שיכרא הוו לה בני אוכמי דאבלה בישרא ושתיא חמרא הוו לה בני *בריי דאכלה ביעי הוו לה בני עינני דאכלה כוורי הוו לה בני חינני דאכלה ברפסא הוו לה בני זותני דאכלה כוסברתא הוו לה בני בישרני דאכלה אתרוגא הוו לה בני ריחני ברתא דשבור מלכא אכלה בה אמה אתרוגא והוו מסקי לה לקמיה דאבוה בריש ריחני׃ יומא

בריי. גרולים: [עינני. עיניהם גדולות]: חינני. בעלי חן: כרפסא. אפייא: כוסברתא. אלייכדריא בלע״ז:

י״ג ס׳ **אמר** רב יצחק בר חנינא אמר רב הונא הכל משהין בפני השמש חוץ מבשר ויין. אמר רב חסדא בשר שמן ויין ישן. אמר רבא בשר שמן כל השנה כולה ויין ישן בתקופת תמוז. אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא. מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה.

הנהו תרי חסידי ואמרי לה רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא מר קדים ספי ומר מאחר ספי דקדים ספי אליהו משתעי בהדיה דמאחר ספי לא משתעי אליהו בהדיה. אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו קא יתבי אפתחא דבי אגור מלכא חליף ואזל אטורנגא דמלכא חזייה רב אשי למר זוטרא *דחוור אפיה שקל באצבעתיה ס׳ ע״ב אנח ליה בפומיה א״ל אפסדתא לסעודתא דמלכא אמרי ליה אמאי תעביד הכי אמר להו מאן דעביד האי פסל למאכל דמלכא אמרי ליה אמאי אמר להו דבר אחר חזאי ביה בדקו ולא אשכחו שקל אצבעתיה אנח עליה אמר להו הבא מי בדקיתו בדקו ואשכחו אמרו ליה רבנן מ״ט סמכת אניסא אמר להו חזאי רוח צרעת דקפרחה עילויה. ההוא רומאה דאמר לה להההיא אתתא מינסבת לי אמרה ליה לא. אזל אייתי רימני פלי ואכל קמה כל מיא דצערי לה בלעתיה ולא יהב לה עד דתנג לה לסוף אמר לה אי מסינא לך מינסבת לי אמרה ליה אין אזל ואייתי רימני פלי ואכל קמה אמר לה כל מיא דצערי לך תוף שדאי עד דנפק מינה בי הרצא דידקא ואיתסיאת:

[הכל משהין בפני השמש. המשמש בסעודה ואוכלין לפניו שוהין מלהאכילו עד סיקוע הקערות: חוץ מבשר שמן וכו׳. שמתאוה לכס ומצטער: בתקופת תמוז. סריחו חוק וחום היום מחרחר בו באדם]: חד ספי. מאכיל את השמש מכל מין ומין ותר ספי ליה ממין אחד בתחלת סעודה לבוצע ותשאר מיכן מתהסו עד שיגמור סעודתו: קדים ספי. קודם שיתן לפניו: מאחר ספי. מכל מין ומין לאחר שנתן לפניו ולפני האורחין: דקדים ספי משתעי אליהו בהדיה. לפי שמתן לפניהם והוא רואה ומתאוה ומצטער ופעמים שיש אורחים רעבים: אגור. שם מלך פרס: אטורנגא דמלכא. מטיב המטעמות לפני השרים ולפסוקס שכשקלי״ם: דחוור אפיה. פניו זועפים שנחלאים למאכל: א״ל. המורכנא לרב אשי: אפסדתא לסעודתא. לא יאכל המלך מעתה: אמרו ליה. שוטרי המלך אמאי עביד הכי: אמר להו. רב אשי: דעביד הכי פסל למאכל דמלכא. שעתה מאכל כזה אין ראוי שיאכל המלך מאכל מידו: דבר אחר חזאי ביה. בשר של חזיר מגורע ובלשון גברית מירסוויין: שקל אצבעתיה. רב אשי שקל אצבעותיו דקפילא: אנח עליה. על אחד מהחתיכות אמורים לא גרסינן: הבא מי בדקיתו. כלום בדקתם את החתיכה זו: בדקו ואשכחו. כם נעשה לו: דפרחה עילויה. דומר זוטרא: פלי. מבקע והרצה יש לו דומין במסכת כדם דפלאי פלאי: מיא דצערי. חוק שגדל בתוך הפה מחמת קיהוי דבר המאכל בפניו ואיש אוכל ממנו: עד דנג. כפתו פניה וכרסה נעשה כזוכית שכן דרכי סנ׳אחים: תוף שדאי. רקקי והשליכי:

שלה

עיון יעקב

אמר רב חסדא בשר שמן ויין ישן. [illegible] **אבוה** בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא [illegible] **א״ל** [illegible]

מהרש"א דף ק"ח. *עולה עמו ואינה יורדת עמו א"ר הונא
מאי קרא והיא בעולת בעל בעלייתו של בעל
ולא בירידתו של בעל ר"א מהכא כי היא היתה אם כל
חי לחיים ניתנה ולא לצער ניתנה. יל"ה ט' זה הדרש דס"ל
למכתב והיא אם היא כדכתיב בתר הכי הבא אם הם כי גר
ועי"כ דרשו כי אמר לו הקב"ה לאבימלך אל תאמר שלא לקחת אותה
לאשה כיון דהיא היא אצל התשוב לקחת אותה לשפחה בעלמא שלפי
הגדולה אברהם ילד מכבשי כתי"ם ויקח אבימלך צאן ובקר גו' ויתן
לאברהם ע"כ הזהיר על כך בעולת בעל שעולה עמו ואינה יורדת
עמו ושיא שחורת בעצמה שלא להשתעבד גם כשפחה בעלמא ומאן
דדריש אם כל חי לחיים ניתנה ס"ל שכבר כתיב לזאת יקרא אשה
כי מאיש לוקחה זאת ומיהא אחר מעשה הנחש קראה גם חוה ע"ש
כי היא היתה אם כל חי לפי שנתקלל אדם בעבודה הים לבעל דין נאמר
שהיא נפילה לו והיא נתקללה ביותר כמ"ש עצבונך והרונך בעצב
תלדי בנים גו' ועל כן אמר באיש כן אלא תקרא חוה גו' ע"ש לחיים
ניתנה ולא לצער מתחלת הבריאה קודם שחטאו וע"כ אמר כי היא
היתה אם כל חי בלשון עבר ודו"ק : מר קדים שפי ומר מאחר כו'.
ענין סדור ואכילת הדבור של אליהו משום זה נראה לפי מה שכתב
באליהו דנכם הוה מוקים אנפשיה מלאכול מ' יומים כמ"ש בו וילך
בכח האכילה ההיא מ' יום גו' והא שטוען לאותם מכל מין וכן
דמוקדם וספי ליה משום דהיא לאדם לאוקים אנפשיה מלאכול הרי
זה מפליג ואדבר דנכם לא אכל אליהו מ' יום וכן בהיפך : שקל
באצבעתיה אנח ליה בפומיה כו'. מלי בפומיה משמע דהוה
סגי ליה להסיע עצמו בטעימה בעלמא ולא בא לתוך מעיו דאל"כ
מקמי הכי הוה בהמתן של לדיקים אין הקב"ה מביא תקלה ע"י לדיקים
עלמן לא כ"ש כדפרכינן בכמה דוכתין ומשום סכנה התיר טיהם
באמונתיה דקא"ל מ"ט סומכה אניסא כו' י"ל דהך סכנה לספסיד
כשדה המלך הוא יותר סכנה לרב חמי מסכנה עד מיתה : ר"א
חזאי ביה כו' : בפרש"י בשר חזיר עפרש סי' עלה ד"ל נפל בכ"מ
של החזיר ואסברא דלא ספיל סעודת המלך משום בשר חזיר אלא
משום דיאוש עסרע דכן דרש כדאמרי' בפרק הל"ס מקדם עבדים
קנין מעים ידו לשלם הסעודה מעט חדרים סי' וק"ל :

שם [התלמידים יוצאים לת"ת שלא ברשות ל' יום
יף סב וכו' ברשות כמה דבעי. *אורחא
דמלתא כמה אמר רב חדש כאן וחדש בבית שנאמר
*לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל
חדשי השנה ורבי יוחנן אמר חדש כאן ושנים בביתו
שנאמר חדש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו ורב נמי
מ"ט לא אמר מהיא שאני בנין בית המקדש דאפשר
ע"י אחרים ור' מ"ט לא אמר מהיא שאני התם דאית
יד ליה הרוחה] אמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם
יחזקאל כא שנא' °ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות
כא תאנח ור' יוחנן אמר כל גופו של אדם שנאמר °והיה
שם כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה
כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל
ברכים תלכנה מים ור' יוחנן נמי הכתיב בשברון מתנים
ההיא דכי מתחלא ממתנים מתחלא. ורב נמי הכתיב
ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח שאני שמועה
דבית המקדש דתקיפא טובא. ההוא ישראל ונכרי
דהוו קאזלי באורחא בהדי הדדי לא אימצי הנכרי
לסגויי בהדי ישראל אדכריה חורבן בית המקדש נגיד
ואיתנח ואפ"ה לא אימצי הנכרי לסגויי בהדיה א"ל לא
אמריתו אנחה שוברת חצי גופו של אדם א"ל הני מילי
מלהא חדתא אבל הא דשיגן בה [לא] דאמרי אינשי
דמלפא תכלי לא בהתה :

[אורחא דמילתא. דרך ארץ שלא ישא עליו משא ולפי מה יטול לפתוחה שתתן לו רשות: לכל דבר וגו'. גד"ס במחלקות שהיו עובדים את דוד כל מחלקה חדש ולע"ג דעשמעותא דעניכא מכמע שלא היה פורש מביתו אלא חדש אי בשנה ואין ללמוד משם אלא חדש כאן וי"א חדשים בביתו רב קרא יתירא דהבאים והיולאים דריש דהו"ל למכתב דבר מחלקות חדשי השנה משמע שהיו ב' מחלקים נלבים ומבדלים שמשרתים עם שאר ב' חדשים בדילוג או ר' חדשים בדילוג ב' באים או יולאים מדי חדש בחדש הרי חדש בבית המלך וחדש בביתו ותו לא כאן חדש בבית רבו וחדש בביתו : דאית ליה הרווחה. שהיו נהגים עבית המלך ואיכא רווח ביתא לפיכך מקבלת עליי וכו' הכיון שיש לו שכר יש לה מוסח מרוחים והכטינן אבל ת"ת מלוה דליה כ"א:] מתנים. באמצע הגוף : דשיגן בה. הורגלנו בה כמו כיון דדש דש : דמלפי תכלי לא בהתה. אשה שלומדה לשכל בניה לקוברם אינה הוריה ומפחדת במות אחד מהם שכבר למודה כ"א :

תוספות [אורחא דמילתא כמה. פי' נקונטרס שלא ישא עליו משא ולפי הוא יטול לפתוחה ולית ופילך יצא ר"ע וכל הנהו דלקי וי"ל דהתם כלא פתרי היו שמחות שהיו נפליגן שנלכין ללמוד תורה ולהיות ח"ח והדרכה הדעתא והכי נמצו שילכו ללמוד תורה וגדלה לר"י דאפוגלים קאי ולא אתלמידים דהא ספי שלא נרשות יולאין לשלם ל' יום ויושב לביתו יום א' וכו']: שאני שמועה דבית המקדש וכו'. ואיש והא הכי קרא דואתה בן אדם האנח נבי נביא כתיב דכתיב נסריק והיה כי יאמרו וגו' ואמרת (להם) אל שמועה כי באה ונמס כל לב וי"ל דההוא קרא קודם לחורבן כתיב וכן פי' אומר הנביא לישראל סמים מגנח על שמועת בית המקדש שעתיד ליחרב ואז ונמס כל לב מתוך שאנחתו שחוזים אמר החורבן על שמועת בית המקדש :

מהרש"א חודש כאן וחודש בביתו שנאמר לכל דבר
המחלקות כו'. פירש"י ואין ללמוד משם אלא חודש
כאן וי"א חדשים בביתו כו' עכ"ל ועוד נראה לפרש דאין ללמוד משם
י"א חדשים בביתו דס"ל בכלל זה ימי מיטתו ודאי לידם ומקחתם גם
בשו כל הני יומי בביתו אבל רב לא יליף משם אלא חודש כאן שלא
ישא עליו תנאו וחדש בביתו דקאמר כיון שלא כתב לו שיעור ומקחתם
כההוא שיעור דכאן הוא אבל ר"י ותלוי דתלי יליף מלם שלבמא
מקראי ולפי דרכם יש לפרש הא דקאמר ור"י מ"ט שאני התם ודאית
ליה הרוחה כו' דס"ל שאני התם דרשות נהיות לו חודש כאן משום
דאית ליה הרוחה כ"כ י"א חודש בביתו דס"ל ימי עיבורם ולידם אבל
מי שאינו מעכב כ"כ בביתו אין ללמוד משם ורשות לו להיות שנים

עין יעקב

בזה אך למוסר עיין שם: שאני שמועה דבית המקדש דתקיפא טובא והתלי מעתה עלינו כחדים אינה על סמוך ויגרם כמלך שלי את שרסי אכיל על חוטאם ופר שם ישב עליו קנס לקיים זה מכלמי רינים בשלם ש"י עד כאן למוסר פרי זה ל"ל לגמינו דחורבן; בית המקדש הקדש בזכות. ועיין בתוספות שמקשים דהא הכי קרא קודם גם כן כתיב שם אבל חורבן בית המקדש עיין שם שהילו. ועוד יש לומר דודאי גם כן רב כבידה ליה דאתחלתא אנחה אבל בחורבן בית המקדש אפלי בגוף מתחלא ולבסוף ממה ודקושיא כל כך שוברת כל גופו ר"ל: אין ללחוד מתנו לאמר אנחה שוברת חלי מגוף כמו באתחלתא דחורבן בית המקדש. ולפי זה ניחא גם כן מה שמתרצים התוספות נגי אלו
נסרי

כאן ולכך בעי למילף מכגון ב״ה דאפ״ה דלא היו מעכבים רק בי חדש נגיחו כדי לו להיות חדש כאן וחזיק: שאני ישמעאל דבי״ה דתקיפא כו׳. ההוא קרא דלעיל מיכח ולהה בן אדם האלה בנברון וגו׳ אהורבן ב״ה הוא דכתיב אלא דלא מפורש ב״ה כגאידך קרא וה״ה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה וגו׳ והאי נכרי דאדכריי חורבן ב״ה וה״ל לא אמרינן אנחה שוברת חצי גופו כו׳ לא הוה שמיע ליה אלא מלתא דרב מיהו רב מודה דחורבן בה״מ שוברת כל הגוף כדמשמע וקי״ל:

הרי״ף אמר רב אנחה שוברת חצי גופו כו׳. יש להקשות בגמרי פליגי רב ורבי יוחנן מאי נפקא לן מינה שהוא מחלוקת במציאות כי האנחה הוא יודע דבר זה אם נשבר חצי גופו או כולו ועיקר מה שהקשו המו׳ דקרא דהאנח בשברון מתנים יהא נמי על חורבן ב״ה וגו׳. ונלפע״ד שרב ורבי יוחנן לא פליגי אלא ר״י כתוב זה דקשיא ליה לפיפיה קודם יבוא לומר האנח בשברון מתנים ואח״כ אומר ונמס כל לב ולזה אמר רב דרישא דווקא ומ״ש ונמס כל לב אינו חוזר ליחזקאל שלמדנו על מה אתה נאנח ותני שלא היק חצי באנחתי ונשבר חצי גופי לפי שהראני ה׳ במראה הנבואה ואל שמועה כי באה אליכם אתם השומעים ונמס כל לב חיים שלכי שמועות ב״ה כלומר לשולם האנחה היא בשברון מתנים דהיינו חצי הגוף אבל ישראל לא נאנחו כדי שיקשה למה אומר בה ונמס כל לב אלא הם שמעו באה אל השמועה רעה של החורבן דתקיפא מובא נמס כל לב ויחזקאל שהראהו הקב״ה החורבן שמעו לישראל אחר כך ונאנח האנחה שברה חצי גופו ור״י סובר דונמס כל לב קאי נמי ליחזקאל על האנחה בגלגל ועוד י״ל מאי דקאמר בשברון מתנים ובמרירות תאנח ולמה הפסיק לומר בשברון מתנים בין בי האנחות וי״ל ואנחה בשברון ומתנים ומרירות לגו דרש שהאנחה הזו שוברת חצי גופו ור״י אח״כ ומתם כל לב הוא להיות משמעת ב״ה תקיפה טובא א״ל הקב״ה שיחזור ויאנח בעיניהם ונאנח כי האנחה האי היא שברון מתנים ואח״כ לעיניהם תחזור ותאנח במרירות ובהצטרפות שתי האנחות נשבר כל גופו ונמס כל לב ור״י דריש דכל האנחות לאו דוקא וסיפיה דקרא דיוקא דאנחה אחת שוברת כל גופו והמתנים מתחלה:

טו [הטילין בכל יום. מאי טילין אמר רבא בני פירקי אמר להו אביי מאן דכתיב בהו] ישוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנה וא״ר יצחק אלו נשותיהן של ת״ח שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה ובאות לחיי העולם הבא [ואת אמרת בני פירקי אלא אמר אביי כדרב דאמר רב כגון רב שמואל בר שילת דאכיל מדידיה ושתי מדידיה וגני בטילא דאפדני ולא חליף פריסתקא דמלכא אבבי׳ כי אתא רבין אמר כגון מפנקי דמערבא. ר׳ יוחנן הוה קסליק בדרגא והוו סמכי ליה ר׳ אמי ור׳ אסי איפחתא דרגא תותיה סליק ואסקינהו אמרי ליה רבנן וכי מאחר דהכי למה ליה למסמכיה אמר להו אם כן מה אניח לעת זקנה]:

[בני פירקי. תלמידים שהרב מלמד להם בעירן וכותב פרקם ונכנס נביתם: מאן דכתיב בהו. בשבילם נאמר לבעלי אומנות]: שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת. למלאכת הרשות אוכלים לחמם בעצב: כן יתן הקב״ה לידידו שנה. למי שמנדד לבנתו ולמלמתו שינה: מנדדות שינה. ממתינות את בעליהם בשם בבית רבן וסומכין פרקן (וכתבו התוס׳ דבתלמידים הלומדים בעירם קאי דלא בעיר אחרת אומלי מנדדות שינה הא אין דרך ליכנס בעיר בלילה). [אלמא בשעת שינה שהן בבית רבן ולא אמרת ים להן פנאי לעונה בכל לילה: מפנקי דמערבא. בני א״י משמנים במאכל ובמשתה לכך הם בריאים, ובעלי כח לתשמיש: מאחר דהכי. שבעל כח אתה: א״ב. שאתם את כחי ולא יסמכוני: מה אניח. כח בעלמי להשתמש בו לעת זקנה]:

מהרש״א מאן דכתיב בהו שוא גו׳ אלו נשותיהן של ת״ח כו׳. יש לפרש הכתוב לפי דרש זה ע״פ מ״ש הם רלים ולא רלים הם משכימים ולא מכבימים כו׳ שאמר כי פועלי הרשות הם משכימין ומעריבים במלאכתם וגו׳ הוא כי הם אוכלים לחם העלבים כיסי שוא לתשמיש כמו כי אם הלחם אשר הוא אוכל שמתוך מלאכתן א״ת בהו עונם באונה וכתקונה ואמר כן היא בדוגמא זו בת״ח שהם משכימים ומעריבים לבית המדרש וא״ח בהו לעונה באונה אבל אמר דמ״מ אין כאן שוא כמו בפועלי הרשות אבל יתן הקב״ה חיי עוה״ב לנשותיהן שמנדדים שינה בעה״ז עד בוא בעליהם מבה״מ לקיים מצות עונה וקי״ל: דאכיל מדידיה כו׳ ולא חליף כו׳. לפי שרבים שעוסקין בתורות רבות בממון של אחרים ומפרים של אחרים בפרנסת ביתם וקונים להם בתים חשובים כאלו הם עשירים ומתוך שהוא כחשב לעשר גדול מן המלך עליו אבל אמר מי שאינו הולך בגדולים ממנו ואכיל מדידיה כו׳ ותני בטולא דאפדני כי שכל את עבודו וקנינו הוא בטל ולא משל אחרים אין עין המלך עליו ויש לו פנאי לעונה כל לילה וקי״ל:

הרי״ף א״ר יצחק אלו נשותיהם של ת״ח וכו׳. ויש לדקדק מנין לר״י להוליא הכתוב מפשוטו ולדרוש לידידו מלשון מנדד שינה דילמא כפשוטו הוא שאומר שוא לכם משכימי קום לאכול לחם העלבים כן הקב״ה נותן לחם לידידו כהיותו ישן על מטתו בנחת רוח ואינו לריך לפרש כשתוך נ״ל דאי כפשטיה דקרא הו״ל כן יתן לידידו ישן דמשמע כן יתן הלחם לידידו הישן על מטתו ומדכתיב יתן לידידו שינה משמע שמה שהוא נותן לידידו היא השינה ולכך דרים לידידו שהוא מלשון מנדד שינה אבל קשה דילמא אתיא עליהם הכתוב מדבר כן יתן למנדד שינה מעיניו שהוא האיש עלמו וכן דרשו רז״ל הפסוק של אשגעה בחקין שמונתך אלו ת״ח המנדדים שינה מעיניהם בעוה״ז שהקב״ה משביען מזיו שכינתו בעוה״ב והיק קלה אשבעה מזיו תמונתך בעה״ב בתקין בשביל מה שהייתי מנדד שינה בהקין בעוה״ז ונלפע״ד דר׳ יצחק הקשה בכתוב זה שהוא בא להבדיל המשכימים והמאחרים בגשף לבא לביתם כדי להשיג פרנסתם ואח״כ הם אוכלים לחם העלבים בעמל וביגיעה כי כן מתן הקב״ה ומזמין לת״ח המנדדים שינה מתוך שהשכמה והיגיעה בתורה א״כ אין מהני׳ עניינים מהכי מי שהוא בא להבדיל ענין אי לריך לומר מה אתה מרויח בכל הטורח והשכמה שכן יתן הקב״ה לת״ח בלא השכמה או יגיעה אבל מאחר שגם שת״ח אינו מטיב זה אלא בהשכמה ויגיעה בתורה א״כ אין מכאן ראיה להבדיל העוסק במלאכה לכך הוכרח לדרוש שהכתוב מדבר בנשותיהם של ת״ח וה״ק יפה אמר הכתוב שוא לכם בני אדם משכימי קום ומאחרי שבת ואתם יגיעים ביום ובלילה ואוכלים לחם העלבים ומדרך טבע היגע במלאכה לריך לישן יותר כי מתוקה שנת העובד ואתם ממעטים שיעור השינה ומה לכם ביגיעה זו כי כן יתן ה׳ לנשותיהן של ת״ח המנדדים שינה

עין יעקב

[illegible]

שינה לתמידין לנצליקן שהלכות בלא יגיעה ואין להם אלא שמנדדות שינה כנגד וסכר ת״ח עצמם שיגיעים בתורה ומשכימים ומעריבים עין לא ראתה. ועוד איך ומהניל למשכימי קום לאכול לחם העצבים כי כן יתן ה׳ לת״ח המנדד שינה והלא אותו ת״ח שזכה לתורה הוא משכיל נדית כי ה׳ יתן חכמה והם שלא זכו לתורה ולא נגאר עליהם חכמה הם המשכימין לצלאכתן לזה דרש הכתוב בגמותיהם של ת״ח א״כ יפה אמר שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים מכל מה שיגעו וטרחו הם אוכלים אותו הלא תדעו ותבינו כי כן יתן לנשי הת״ח אעפ״י שאינם יודעות ללמוד ויפה כתן על שהן מחזיקות יד נצליקן בתורה גם אתם שאין לכם חלק בתורה היה לכם לתת מיגיעכם חלק ללומדי התורה. להיות מחזיקים יד הת״ח ותומכים אותם שתהיו שרים לתת מעשות הנכסים ויש לתת רתו לנשים כ:תוב הזה מדקדוק לידידו היל״ל לידיד שינה אלא הוא רות לנשי הת״ח ואינו דורשים הכתוב במקרא לידידו וגם אמו דורשים הדרשה על המנדד והי״ק כן יתן ה׳ למנדד שינה לידידו כנ״ל ידידו קבעל שלא שהוא ידידו על הקב״ה. ועי״ל דאין הכונה לומר שאינו מדבר הכתוב אלא בגמותיהם של ת״ח כנגד אלא לומר בכל מי שינדד שינה דינר הכתוב וים ככלל גם האנשים שהם מנדדות שינה וכן דקדק רש״י ז״ל כן יתן שקנייה לידידו שינה נמי המנדד לבנודו ולצאתו. ועדיין צריך לבאר מנ״ל שנשנים מנדדות שינה בשום לחיי העוה״ב והלא נאוכלי לחם העצבים בעוה״ז אמר כן יתן לידידו שינה דמשמע יתן לחם לאותם לנפשם בלי יגיעה ושמא דרשינן סמוכין דסמיך ליה הנה נחלת ה׳ קלומר יתן למנדד שינה נחלת ה׳ שהיא בעולם הבא:

פ״ס ע״ב [פיסקא החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום וכו׳] א״ל (רבא) [רבה] בר רב חנן לאביי חמר ונעשה גמל מאי א״ל רוצה אשה בקב ותיפלות מעשרה קבין ופרישות: [פיסקא] הספנים אחת לששה חדשים דברי ר׳ אליעזר א״ר ארא בר אהבה אמר רב זו דברי רבי אליעזר אבל חכמים אומרים התלמידים יוצאים לת״ת ב׳ וג׳ שנים שלא ברשות אמר רבא סמכו רבנן אדרב אדא בר אהבה ועבדי עובדא בנפשייהו כי הא דרב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכפורי יומא חד משכתיה שמעתא הות מסכיא דביתהו השתא אתי השתא אתי לא אתי חלש דעתה אחיתת דמעתא מעינה הוה יתיב באיגרא אפחית איגרא מתותיה ונח נפשיה [עונה של ת״ח אימת אמר רב יהודה אמר ע״ס א׳ שמואל מע״ש לע״ש °אשר פריו יתן בעתו אמר רב יהודה ואיתימא וכו׳ זה המשמש מטתו מע״ש לע״ש]

חמר ונעשה גמל מאי. כשהוא חמר מהו ליעשות גמל שלא ברשות האשה עדיפא לה שיתעשר או שנה עדיפא לה: ותיפלות. להיות בעלה עמה מי קניס להתעשר: דברי רבי אליעזר. אמתני׳ קאי וסיפא דמתני׳ נקט: זו דברי רבי אליעזר. הכך עונות יליפות שלא ברשות דתנהי׳ דקתני התלמידים יוצאין לת״ת שלא ברשות ל׳ יום: סמכו רבנן. תלמידים שנדורים סומכין על דבריו ויוצאין שלא ברשות: ועבדי עובדא. מולים: בנפשיהו.

והוה בא להם ליטול והם נפשות שמעכשים ומתים: מסכיא. תרגום של מצפה:

תוספות רוצה אשה בקב ותיפלות וכו׳. תימה דאמרינן לעיל שאני התם דאית להו רווחא ושמא עגונת האלך תיכא רווחא טפי: מתשפה קבין ופרישות. נימקין דהתשרה את אשתו עי׳ שליש תק דעתק לה ני קבין ואינו טוים ומתשים והאוחד על אשתו מתשמים ומוסיפין על כתובתה ג׳ דינרין ולפי חשבון ד׳ שאין נכלא הרי ג׳ דינרין יום קבין קך פרי בעירך:

מהרש״א עונה של ת״ח בר מע״ש לע״ש שנאמר אשר פריו גו׳. הכי משמע ליה מהאי קרא במאמר כי אם בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה דהיינו כל ימי החול ואין עת לשוכב לילה כל ימי החול כיון שצריך להגות בתורה יומם ולילה אבל אמר כי בליל שבת בא: הת״ח כיון שהוא על גו׳ שהוא ליל תענוג ,שביתה מי כפירוש רש״י גם אין זה ביטול תורה כ״כ שאסור לקדום לאור הנר ועי״כ לא פריו יתן בעתו שהיא זמן עונה שהצבים נקראו פרי בנוך שכר פרי הבטן וק״ל:

שם ע״ב יהודה בריה דר׳ חייא חתניה דר׳ ינאי הוה אזיל ויתיב בבי רב וכל בי שמשא הוה אתי לביתיה וכי הוה אתי הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא יומא חד משכתיה שמעתא כיון דלא חזי ההוא סימנא אמר להו רבי ינאי כפו מטתו שאלמלא יהודה קיים לא ביטל עונתו הואי °כשגגה היוצאת מלפני השליט ונח נפשיה:

קהלת י *כפו מטתו. כדת האבל דחייב בכפיית המטה:

מהרש״א הוה קא חזי קמיה עמודא כו׳. אפשר שהיה העמוד דנורא רומז להם על אותו קבלה כמה כדאמרינן בפרק ב״מ דביתהו דר׳ יוסף הוה מאחרה ומדלקא ח״ל תנינא לא ימוש עמוד גו׳ ועמוד אש מפליס לעמוד ענן וק״ל: האי כשגגה היוצאת מלפני השליט כו׳. מפורש במסכת מ״ק דכריית כרותה לשפתים וליף לה מאברהם שאמר ונשתחוה ונשובה אליכם וזה יש לדקדק בזה ומפורש ע״ש:

רבי איעסיק ליה לבריה בי ר׳ חייא כי מטא למכתב כתובה נח נפשה דרביתא אמר רבי ח״ו פסולא איכא יתבו ועיינו במשפחות רבי אתי משפטיה בן אביטל ור׳ חייא אתי משמעי אחי דוד אזל איעסק ליה לבריה בי ר׳ יוסי בן זמרא פסקו ליה תרתי סרי שנין למיזל בבי רב אחלפוה קמיה אמר להו ניהוו שית שנין אחלפוה קמי תניין אמר להו איכניס והדר איזיל הוה קא מכסיף מאבוה אמר ליה בני דעת קונך יש בך מעיקרא כתיב °תביאמו ותטעמו ולבסוף כתיב °ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם אזל יתיב תרתי סרי שני בבי רב עד דאתי איעקרא דביתהו אמר רבי היכי נעביד נגרשה

עיון יעקב

עונה של ת״ח מע״ש לע״ש שנאמר אשר פריו יתן בעתו. ודנאה לנהר ונפשי נגמינים בנחם א׳ לילי שבתות כדלי׳ פרש״י ריש פ׳ בחקותי וכו׳ ... מן התורה אכן כשים שלנו פ׳ קדר הענות קפני כתי לילי רביעים ועי׳ן בזוהר ומקובלי׳ שהאריכו בטעם הדבר: ובי הוי אתא הוה קא חזי קמיה עמודא דנורא ... דרבי יהודה בן ר׳ חייא הוי דומי ליעקב אבינו ... אמר להו ר׳ ינאי כפו מטתו ... פסקו ליה תרתי סרי שנין למיזל בבי רב ... עד דאתי איעקרא ...

נגרשה יאמרו עניה זו לשוא שמרה נלבביה אתהא אחריתי יאמרו זאת אשתו חאת זונתו בעא עלה רחמי ואיתסיאת :

איעסק לבריה. להשיאו בתו של ר' חייא : איבא פסולא. שלא היו מתכנים לגוף אחד: שפטיה בן אביטל. בן דוד היה אביטל שם אמו דוד: ור' חייא אתי משמעי. וזה ספסול שרבי היה מבית דוד ולא היתה בת הכלה משמעי והנכת לגבו שלא היתה בת מלכים: פסקו ליה תרתי סרי שנין. קודם שיכנוס: אהלפוה קמ"ה. העבירה הכנרה לפני האתן : דעת קונך יש בך. שאמר להרחיק זמן חופתו וחזר וקרבה מרוב חבת כלתו : מעיקרא כתיב תביאמו ותטעמו. בעד כחלתך מכן לעבדך פעלת ה' ביציאו לארץ ולאח"כ יצם לו מקדש: ולבסוף אמר ועשו לי מקדש. במדבר איעקרה. נעשית עקרה כן דרך השעמדה עשר שנים בלא בעל

מהרש"א אמר רבי ה"ז פסולא איבא ובי' ור' הי"א אתי משמעי כו'. פרש"י והוו הפסול שרבי היה מבית דוד ולא היתה בת הכלה משמעי. הובנת לרבי כו' עכ"ל וק"ק לפירושו וכי מלכי בית דוד היו נשואין נשים דווקא מבת מלכים ונלי פירושו היה נראה לפרש דה"ק ח"ו דיתלי קיבת מיתה' בפסול דוד מיהו אבל יש לתלות מיתת' במלתא אחריתי וע"ז עיינו אם יש לתלות בפסול ומלתו שהיתה אבל היו ממשפחה אחת ימים וק"ל: דעת קונך יש בך מעיקרא כתיב תביאמו גו'. מגולה ביסוד שיר השירים כי ישראל ע"י נתינת התורה להם שהיא כמו שטר קדושין להם וממנו יתברך ב"ה ושריית שכינתו בתוכו ע"י המקדש הוא הזווג והנשואין עמנו ולאם אמר שהרחיק הקב"ה הנישואין ושריית שכינה עד בואם לא"י דכתיב תביאמו ותטעמו גו' ולבסוף חזר לקרב הנישואין ועשו לי מקדש במדבר ואין לומר בזה שיהי' לבן לפניו יתברך לפי המדרש דהמשכן בא לכפר עון העגל וק"ק דא"כ אין כאן ראיה דדעת קונך יש בך דאימר דהוצרכו לכך מפני עון העגל ודו"ק: תרתי סרי ישני כו'. בכל הכי דלקתן נקט הכי דיתבי י"ב שנין ואפשר שהן השנים מי"ח לחופה ונשואין עד בן שלשי' לכח בבנים אבו עיקר לימוד התלמוד מקבלת רבותיו כמאמרו עדיין מעופל בבנים: עד דאתי איעקרה כו'. פרש"י כן דרך העומדת עשר שנים בלא בעל עכ"ל והיינו כשהסיחה עוד דעתה מבעל כדאמרי' בגמרא ודקאמר לשוא בטרה לא מבמע שהסיחה עוד דעתה ממנו ודו"ק:

יה סס רבי חנינא בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשלהי הלוליה דרשב"י א"ל איעכב לי עד דאתאי בהדך לא איעכב ליה אזל יתיב תרי סרי שני בבי רב עד דאתי אשתנו שבילי דמתא ולא ידע למיזל לביתיה אזל יתיב אנהרא דנהרא שמעה להההיא רביתא דהוו קרו לה בת חכינאי בת חכינאי מלי קולתך ותא ניזל אמר שים האי רביתא דידן אזל בתרה הוה יתיבא דביתהו קא נהלא קמחא דל עיניה חזיתיה סוי לבה פרח רוחה אמר לפניו רבש"ע עניה זו זה שכרה בעא רחמי עלה וחיתה:

בשלהי הלוליה דרשב"י. סוף ימי חופתו : איעכב לי. המתן לי עד שיכלו ימי חופתי ואלך עמך לבי רב : אשתנו שבילי דמתא. שנבנו בעיר בניינים חדשים ונסתמו בה מבואות: להההיא רביתא. נערה: סוי לבה. יצא לבה כלומר כדמה נלבה פתאום שזה בעלה :

סס יט רבי חמא בר ביסא אזל יתיב תרי סרי שני בבי מדרשא כי אתא אמר לא אעביד כדעביד בן חכינאי עייל יתיב במדרשא שלח לביתא אתא ר' אושעיא בריה יתיב קמיה הוה קא משאיל ליה שמעתא חזי דקא מחדדן שמעתתיה חלש דעתיה אמר אי הואי הכא הוה לי זרע כי האי על לביתיה על בריה קם קמיה הוא סבר למשאל שמעתתא קא בעי אמרה ליה דביתהו מי איכא [אבא] דאקים מקמי (ינוקא) [ברא] קרי עליה רמי בר חמא "והחוט המשולש לא במהרה ינתק זה ר' אושעיא בנו קהלת ד של ר' חמא בר ביסא :

לא אעביד כדעבד בר חכינאי. שנכנס לביתו פתאום: יתיב קמיה, ולא היה יודע מכירו: חזייה. לגריס דמחדדן שמעתתיה: אי הואי הכא. אלו הייתי כאן (שהגחתי) [כשהנחתי] בני קטן והלכתי הייתי מלמדו תורה והיה חכם כזה :

תוספות והחוט המשולש. לפי שמלמתן זהו זה את זה כדאמרי' בגמרא שאמר ר' אושעיא דבר ואמר ומשלו לרבי ביסא לכך קרי עליה הוט המשולש לא במהרה ינתק כלומר לא ינתק מזרעו לעולם כדאמר' בגמרא כיון שאדם לומד הוא ובנו ובן בנו מכאן ואילך תורה מחזרת על אכסניא שלה ודייש משלי זאת בריתי אותם וגו' :

מהרש"א קרי עליה כו' והחוט המשולש לא במהרה גו'. ע"פ התוס' והוא כמו בפרק אלו דחייתי לה אהא דפליגי ר' אושעיא ואביו ר' חמא אזל שיילוה לר' ביסא כו' ע"ש אבל הכא לא הוזכר כלל דשיילוה לר' ביסא ויש לפרש הכא מאי דחזה מחדדן שמעתתא דר' אושעיא אע"ג דלא היה אביו מלמדו כל אותן י"ב שנים היה אבי אביו ר' ביסא מלמדו כדאמרינן בגמרא כל המלמד את בן בנו תורה כאילו קבלה מהר סיני והשתא שפיר קאמר והחוט המשולש גו' דגם אם אביו אין כאן ללמדו אבי אביו מלמדו וק"ל:

בישם הרב המאור הגדול מוהר"ר יצחק מאיר בן הגאון מוהר"ר יונה ז"ל תלמיד שהי' לר' חיים סתוקפות דמקרא גופיה מוכיח דרלא דחוט המשולש לא במהרה ינתק פירושו בקהלת אחרי שזה בי' תמים קלועים יחד אינו נתקים אבל אם כ"א בפני עצמו אפילו יוסף מגי' ינתקו א"כ בהכרח הכתוב דומה למשל ודו"ק :

סס כ רבי עקיבא רעיא דבן כלבא שבוע הוה חזיתיה ברתיה דהוה צניע ומעלי אמרה ליה אי מקדשנא לך אזלת לבי רב אמר לה אין איקדשה ליה בצנע' ושדרתיה שמע אבוה אפקה מביתיה אדרה הנאה מנכסיה אזל יתיב י"ב שני בבי רב כי אתא אייתי בהדי' תריסר אלפי תלמידי שמעיה להוא סבא דקאמר לה עד כמה *קא יע סא מדברת

עיון יעקב

[illegible]

מדברת אלמנות חיות אמרה ליה אי לדידי צייתי יתיב תריסר שנין אחריני אמר ברשות קא עבידנא הדר אזל יתיב תרי סרי שנין אחריני בבי רב כי אתא איתי בהדיה כ"ד אלפי תלמידי שמעה דביתהו הות קא נפקא לאפיה אמרו לה שיבבתא שאלי מאני לבוש ואיכסאי אמרה להו ידע צדיק נפש בהמתו כי מטאי לגביה נפלה על אפה קא מנשקא ליה לכרעיה הוו קא מדחפו לה שמעיה אמר להו שבקוה שלי ושלכם שלה הוא. שמע אבוה דאתא גברא (רבא) [רבה] למתא אמר איזיל לגביה אפשר דמיפר נדראי אתא לגביה א"ל אדעתא דגברא (רבא) [רבה] מי נדרת א"ל אפי' פרק א' ואפי' הלכה אחת א"ל אנא הוא נפל על אנפיה ונשקיה על כרעיה ויהב ליה פלגא ממוניה *ברתיה דר' עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי והיינו דאמרי אינשי רחילא בתר רחילא אזלא כעובדי אמה כך עובדי ברתה רב יוסף בריה דרבא שדריה אבוה לבי רב לקמיה דרב יוסף פסקו ליה שית שנין כי הוה תלת שני מטא מעלי יומא דכפורי אמר איזיל ואחזינהו לאינשי ביתי שמע אבוה שקל מנא ונפק לאפיה א"ל זונתך נזכרת איכא דאמרי א"ל יונתך נזכרת איטריד לא מר אפסיק ולא מר אפסיק:

כלבא שבוע. שם אחד מעשירי ירושלים שכל הנכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא כשבע: קא מדברת. את מתנהגת: שיבבתא. השכנות: שלי ושלכם שלה הוא. תורה שלמדתי אני ושלמדתם אתם על ידה הוא: שקל מנא. כלי זין כאילו בא להלחם: איטרוד בדעתם מריבה: לא מר אפסיק ולא מר אפסיק. לא אכלו סעודת יוה"כ שמפסיק בה אכילה להתענות. סעודה אחרונה של ערב יוה"כ קרי סעודה המפסקת שמפסיק בה במקי תענית:

תוספות דהוה צניע ומעלי. והא דאמרינן באלו עוברין אמר ר' עקיבא כשהייתי עם הארץ הייתי אומר מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור משמע דלא הוה מעלי איכא למימר דהתם לאו משום שהיה שונא ת"ח אלא משום שהיה סבור שמתגאים על עמי הארץ מפני תורתם והוו ת"ח שונאים אותם וגם משום שלא היו מניחין אותם ליגע בהם כדאמרי' בגדי עם הארץ מדרס לפרושים אבל מ"מ שומר תורה היה ע"כ: והריטב"א ז"ל כתב דמעלי דקאמר בפסחים היה קודם לכן אבל אח"כ חזר לו שהיה צניע ומעלי וקבע עליו לתורה כדאיתא הכא: אדעתא דגברא רבה מי נדרת. ולא"ת והלא אסור לפתוח בנולד דאמרינן בנדרים [בפרק ר"א כיצד אומר קודם שאיני נהגת לפלוני ונעשה סופר] וכו'. ויש לומר דהכא לא חשיב נולד כיון שהלך לבי רב ודרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול אי נמי כגון דתלה נדרו בדבר שפירש בשעה שנדר על דעת אם לא יעשה סופר דנעשה זה לא חשיב נולד כדתנן ומי"ג ברתיה דרבי עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי. ולא"ת והא בפרק דסוטה פריך ושאני בן עזאי דלא נסיב ולהכי לישנא דמשני נסיב ופירש אמר ... דלאמי דקאמר הכא דעבדא הכי לבן עזאי מ"מ לא נשאה אלא באירוסין:

מהרש"א דהוה צניע ומעלי כו'. צנוע הוא מדות הטובות כמ"ש ואת צנועים חכמה גו' והצנע לכת עם ה' ותמשכה הוי צנוע כו' ועי"ל ע"ש בפרק הרואה דאין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא ותכלא התם בן עזאי אומר פעם אחת נכנסתי אחר ר' עקיבא [לבה"כ] ולמדתי ממנו שאין נפרעים מזרח כו' ושאין נפרעים מעומד אלא מיושב משום צניעות ומעלי הי"ט שהיה טוב לבריות וכל שהוא טוב לבריות טוב למקום אבל עדיין היה חסר ממנו לימוד תורה ולמדו ולא ע"ה חסיד ועי"כ א"ל אי מקדשנא לך אזלת לבי רב כו' ובנדרים מפרש דלא אזל לבי רב עד דאכסיבת ליה מקודם וע"ש כל מאמר זה בקלת בפנים שונים ומאמר דא"ל יודע צדיק נפש בהמתו כו' עיין פרש"י פרק הנודר מן המבושל ונ"ל דאי קרא לפי ענינו לפי שהיה רועה בהמות ודרך הרועה בנסקי ותרמילו. ולא יחוש שאין לו בגדים חשובים כי נקח אותי לאשה אחת שהיה כבר רועה בהמות ויודע שאין לו בגדים חשובים כי אנים אדרת ומכסי וכמפורש בנדרים שלא היה להם כר וכסת והוא גט אתינגא וק"ל: עבדא ליה לבן עזאי הכי. משום דאמרינן בבן עזאי דלא רצה לישא אשה כדאמרי' בפ' הבא על יבמתו שנפשו חשקה בתורה הלא הכא יתדבר בה שגם היא דעתה לכך שיתעכב בתה"ד וק"ל: מטא מעלי יומא דכפורי כו'. נראין לבא ביום זה שלא יהא כחשד בעיני אביו כי הלילה יוה"כ אסור בתשמיש אבל אמר אחזי לאנשי ביתי מה נעשה להם בזמן ג' שנים ולמ"פ היה כחשד בעיני אביו שא"ל זונתך נזכרת ול"ד א"ל יונתך נזכרת כו' והוא ענין אחר כי היונה אינה מדבקת אלא בבן זוגה וק"ל:

אין פוסקין יינות לאשה ואית °אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי דברים שהאשה משתוקקת עליהן ומאי ניניהו תכשיטין דרש ר' יהודה איש כפר גבוריא ואמרי לה איש כפר גבור חיל מנין שאין פוסקין יינות לאשה שנאמר °ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה ולא שתת אלא מעתה אכלה ולא אכלו הי: אנן מרשני קרא ברבוריה קאמרינן מכדי בנה קעסיק ואתי מ"ט שני שים שתה ולא שתת [א"ר אבהו א"ר יוחנן מעשה בכלתו של נקדימון בן גוריון שפסקו לה חכמים סאתים יין לציקי קדרה מע"ש לע"ש אמרה להן כך תפסקו לבנותיכם תנא שומרת יבם היתה ולא ענו אחריה אמן תנא כוס א' יפה לאשה ב' ניוול הוא לה ג' תובעת בפה ד' אפילו חמור תובעת בשוק ואינה מקפדת אמר רבא לא שנו אלא שאין בעלה עמה אבל בעלה עמה לית לן בה והא חנה דבעלה עמה הואי אכסנאי שאני דאמר רב הונא מנין לאכסנאי שאסור בתשמיש המטה שנא' °וישכימו בבקר וגו' וישובו ויבואו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו השתא אין מעיקרא לא. חומא דביתהו דאביי אתאי לקמי' דרבא אמרה ליה פסוק לי מזוני פסק לה פסוק לי חמרא אמר לה ידענא בי נחמני דלא הוה שתי חמרא אמרה לי' חיי דמר דהוי משקי לי' בשופרי' כי האי בהדי דקא מחויא ליה איגלי דרעא נפל נהורא בבי דינא קם רבא על לביתיה תבעה לבת רב חסדא אמרת לי' בת רב חסדא מאן הוי האידנא בבי דינא אמר לה חומא דביתהו דאביי נפקא אבתרה מחתא לה בקולפי

עיון יעקב

[illegible] שקל מנא. פירש"י כלי זין [illegible]

בקולפי דשירא עד דאפקה לה מכולי מתוא אמרה לה קטלת ליך תלתא ואתת למקטל אחרינא]:

אין בית דין פוסקין יעות לאשה. שאין מגלגלין לשלום השמים: [לציקי קדרה. לשמנים שבשיל: תובעת בפה. חטאים ויבואו אל ביתם. ושדי וידע אלקנה את חנה: הומא. זה שמש: שפרדי. נגינים אחרים: כי האי. מודה אומדי הרועי: תבעה לבת רב חסדא. תבע את אשתו לשמשים: בקולפי דשירא. במנעול של אגוז: קטלת לך תלת. שכבר כיסם לשלשה ומתו כדאמרינן ביבמות: למקטל אחרינא. שבאת להרגיא ועד שיקפון אים עליך:]

תוספות אחרי אכלה. כמו אחרי אכלה ספיק היא ומשמע אע״פ שלא אכלה כדכתיב ותבכה ולא תאכל מיד: איא לן למידרש הכי ותקם חנה אחרי שעת אכילתה שהיה לה לאכול ואחרי שתה אלקנה וניתו אין משנה שלא היה לשתות ולכן ויחסנה עלי לבמורה: שתה ולא שתה. שלא קאמר ואחרי שתותה דיניה דאכילה שתנה גה א״כ אחרי אכול ואחרי שתה כדכתיב אכול ושתה יאמר לן ומדסגי קרא בדיעבדיה דרים הכי כדמפרש לקמן: אכלה ולא אכלו. נחמיה ובן הורדוס כמו כן שאין פוסקין מזונות לאים: מכדי גנות קמפסיק קרא. דהא כתיב חנה בקרא וכתיב נמי אכלה א״כ לכתוב נמי שתותה או לא לכתוב קרא גנות ולכתוב אכל ושתה:

אמר הבונה י״ש שפסקים זמם יין ושירום יקח לב ולא אחר זמם יין אלא בשמינום כלום זמם שבא אין ושירום יקח לב מבלבל דעת השום:

מהרש״א ואח אלכה כו׳ ושקיי דברים שדאשה כו׳. משום דשקויי שפלא ומשמע יין שהוא שתם משקה שהאים כבד מכרו במשרם גם אבירו שמכי מוכיח עליו דהיינו תירוש וילסר וע״כ אלכה לרים מלשון תשוקה וק״ל: **ואחרי שתה ולא שתת** כו׳. אב״ג דשם אחד יפה לאשה כדלקמן וי״ג אשמועינן דלא שתתה יותר מהשיעור ואין להקשות כוי דלמא לא שתתה משום שהיתה מתענה כמ״ש ולא תאכל דו״ו לכתוב אחרי שתתה ויהיה פי׳ אחר שעת שתייה כמו אחרי אכלה כמ״ש התוס׳ וק״ל: **שומרת יבם היתה ולא עגו** כו׳. דלקמן פ׳ מליאת האשה אשכחן דפסקו לה ד׳ מאות זהובים לקופה של בשמים כו׳ ועגו אחריה אמן וע״כ אמר דהכא לא קאמרי אחריה אמן משום דהיתה השתא שומרת יבם והתם בנשואה קיים איירי וק״ל: **אמר רבא לא שנו אלא שאין בעלה עמה אבל בעלה עמה** כו׳. נראה דלא קאי אגא אסכים כדאמרינן לעיל דשכי בעלה ג׳ סוסות אבל ג׳ שתונעת בפה בנשואה כוי אסור דהוא משכי חלופה כדאמרינן בנדרים ואפשר דלנשואה איכה תובעת ע״י ג׳ וח״ק: **השתא אין מעיקרא** כו׳. ומטעם זה קאמר בב״ד ר״ש לך לך ההדרך וממעט פריה ורבי׳: **קטלת לך תלתא ואתת** כו׳. דלכ״ע צמחו לה ג׳ אנשים שאסור לישאנה ונקראת קטלנית כדאמרי׳ בפ׳ הבא על יבמתו ובת רב חסדא חסדיה פעמסה כן שישאנה רבא מתוך יפיה:

לפניו אמרה לו רבי פרנסני אמר לה בת מי את אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן הלך אמרה לו רבי לא כדין מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד ושל חמיך היכן הוא אמרה לו בא זה ואבד את זה אמרה רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי אמר להם לתלמידיו זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה בכה ריב״ז ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטות בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה. ונקדימון בן גוריון לא עשה צדקה והתניא אמרו עליו על נקדימון בן גוריון כשהיה יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו *מציעין תחתיו ובאו עניים ומקפלין אותם מאחריו אבע״א לכבודו הוא דעבד ואבע״א כדבעי ליה למעבד לא עבד כדאמרי אינשי לפום גמלא שיחנא. תניא א״ר אלעזר בר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתיה שהיתה מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים בעכו קראתי עליה מקרא זה *אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך וגו׳ *אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך:

ולא כדין מתלין מתלא. ולא כך היו מושלין ושל ירושלים: מלח ממון חסר. שהלא למלח ממונו כלומר נכנס לו סיתקיים ימחרס לגדקה תמיד וחסרונו זה קיומו: ואמרי לה חסד. יעשם ממונו חסד ושל בית אבא לא עשו גדקה כראוי וכלא ממונם: בא זה ואבד את זה. לפי שנתערב בו: חוץ משל חמיה. תוס׳ שהוסיף לה החתן: ערביים. קרי אומה שפלה שמוכני אהלים הם במדבר: מציעין תחתיו. שהא רגליו להלוך עליהם: לפום גמלא שיחנא. לפי כח הגמל יטעינוהו משא: אם לא תדעי לך. אם לא תתני לב כנסת ישראל לשמור את התורה: צאי לך גו׳. סופך ללאת בעקבי הצאן ולרעות את גדיותיך [גויותיך] (ר״ל גופך):

מהרש״א מעשה בריב״ז. אחרי החורבן היה שחזר ולא ומנהוס שהיה סמוך לירושלים שכבר יצא מירושלים קודם החורבן כדאיתא פ׳ הניזקין שהרי נקדימון מג׳ עשירים שקודם החורבן היה בירושלים כדאיתא שם ואפ״ה סידע ריב״ז דנ׳ אוצרות של ג׳ עשירים שרפו בני הבריוני שהיו שם שלא ממון בית אביך להיכן הלך אשאר ממון של נקדימון שלא נאבד לו: מלח ממון חסר כו׳. עיין פרש״י ועי״ל כל מי שאינו נותן לדקה כראוי הוא מחסר המלח שהוא קיום לממונו: אשריכם ישראל. אמר אשריכם על ב׳ המדרים כי באומה הב׳ ההפכיות הם למעלות ישראל כי כל אומה ואומה יש לה שר ומזל בשמים משא״כ ישראל שאין להם שום מזל אבל הם חלק ה׳ כי יעקב חבל נחלתו וע״כ כשעושין רצונו הם למעלה מכל האומות ושריהם כמ״ש הבט כל השמימה גו׳ שדרשו שהוציא את אברהם שהלה למעלה מכל גבא השמים דאין הבטה אלא מלמעלה למטה אבל

מציאת האשה פרק ששי

תנ״ר מעשה בריב״ז שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכים אחריו ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה

עין יעקב

בא זה ואיבד את זה. כי תוס׳ כתובתה היא שלא [illegible] ... [illegible]

בבה ריב״ז אשריכם ישראל. הבכיה היתה על גודל [illegible] ... [illegible]

אבל כשאין עושין רצונו כי הקדוש ב"ה מסלק שכינתו מהם והרי הם שפלים ונבזים מכל האומות שיש להם שר ומזל ולישראל אין שר ומזל: לכבודו הוא דעבד כו'. לאו היינו מתשמע דאפילו הוה עבד כדינבי למעבד כיון דלא עשה כן ומשום מלוה אלא לכבודו ס"ל שלא לשמה וכעונש עליה ואין לפקבות הא אמרינן גבי לדקה אפילו שלא לשמה יש לו שכר עליה כדאמרינן כדי שיחיו בני וכו' ודרשו ובחמכי לא בזאת גו' די"ל האי שלא לשמה לכבוד הוא גרע טפי כמו שמחלקין התוס' בפסחים אהא דאמרינן לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה כו' ובעלמא אמרינן טוב לו שלא נברא ע"ש ורבים בדור הזה שמקבלין עושר שלכם שלא באמונה ומתגדל שבם בגזילות ואחר כך עתכבדים מאותו ממון לעשות להם כבוד בכל שנה ולעת להם ברכת מי שברך להיות להם שם ותפארת ואין זה אלא מלוה הבאה בעבירה ואין לעשר הזה מלח וקיום כדאמר הכא: צאי לך בעקבי הצאן כו'. פי' רש"י ללאת בעקבי הגלאן כו' ויהיה פועל עומד אבל לפי ענין זה הדרש נראה שהוא פועל יוצא ור"ל הוליכי לך תשומתיך בעקבי הגלאן דהיינו מצין עלפי הבהמות שאומר ודרש אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך ומשום דלפי פשוטו מה שקראם גדים במקום הזה אין לו מקום ומליצו אל תקרי בכה"ג:

ת"ר יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואח"כ את היתום מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים ואין האשה דרכה לחזור. יתום ויתומה *שבאו לינשא משיאין את היתומה ואח"כ משיאין את היתום מפני שבושתה של אשה מרובה משל איש. ת"ר יתום שבא לישא שוכרין לו בית ומציעין לו מטה וכל כלי תשמישו ואח"כ משיאין לו אשה שנא' °די מחסורו אשר יחסר לו די מחסורו זה הבית אשר יחסר זה מטה ושלחן לו זה אשה וכה"א °אעשה לו עזר כנגדו:

להתפרנס. מזונות של לדקה: שבאו לינשא. משל לדקה דאמרי' לקמן אשר יחסר לו זו אשה:

מהרש"א שוכרין לו בית כו' ואחר כך משיאין לו אשה כו'. דכן הוא דרך ארץ שיבנה אדם לו בית ואח"כ ישא אשה כדאמרי' בפ' משוח מלחמה והיינו די מחסורו זה הבית שהוא הוא התקרון הראשון שיש לאדם ואשר יחסר הם לרכי הבית זה מטה כו':

ת"ר °די מחסורו אתה מצווה עליו לפרנסו ואי אתה מצווה עליו לעשרו °אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו ג' מילין. ת"ר מעשה באנשי גליל העליון שלקחו לעני בן טובים אחד מצפורי ליטרא בשר בכל יום ליטרא בשר מאי רבותיה אמר רב הונא ליטרא בשר משל עופות ואבע"א בשר בליטרא ממש רב אשי אמר התם כפר קטן היה ובכל יומא הוו מפסדי חיותא אמטולתיה.

ההוא דאתא לקמיה דר' נחמיה א"ל במה אתה סועד א"ל בבשר שמן ויין ישן רצונך שתגלגל עמי בעדשים גלגל עמו בעדשים ומת אמר אוי לו לזה שהרגו נחמיה אדרבה אוי לו לנחמיה שהרגו לזה מיבעי ליה אלא איהו הוא דלא איבעי ליה לפנוקי נפשיה כולי האי. ההוא דאתא לקמיה דרבא א"ל במה אתה סועד א"ל בתרנגולת פטומה ויין ישן א"ל ולא חיישת לדוחקא דצבורא א"ל אטו מדידהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא דתניא °עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו בעתם לא נאמ' אלא בעתו מלמד שלכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו אדהכי אתאי אחתיה דרבא דלא חזיא ליה תליסר שני ואתיא ליה תרנגולת פטומה ויין ישן אמר מאי דקמאי אמר ליה נעניתי לך קום אכול:

משל עופות. שדמיהן יקרים והוא היה מעונג: בשר בליטרא. שהיה בשר בזוקר והיה לריך בשר בדמי ליטרא מעות: כפר קטן היה. ואין שוחטי' מבכר: אמטולתיה. בשבילו והיינו רבותא ונעלם בשביל ליטרא בשר קאמר: ההוא דאתא. עני המתפרנס פרנסה: במה אתה סועד. מה אתה רגיל לאכול בעושרך: בעתו. הכל לפי מה שהוא [צריך] כל יחיד ויחיד לפי מנהגו: אמר רבא מאי דקמאי. מאי דבר זה שהגיע לפני עתה שלא היתי רגיל בכך שבאת זו לכאן ותרנגולת ויין ישן בידה: נעניתי לך. דברתי יותר מדאי:

מהרש"א שלקח לעני בן טובים א' כו'. והיינו שהותל בכך אבל הוצאתו והכי משמע ליטנא דאשר יחסר לו ולא שייך למימר ביה דלא איבעי ליה לפנוקי נפשיה כו' כדלקמן: מדרחמנא קאכילנא כו' בעתם לא נאמר אלא בעתו כו'. פרש"י לפי מה שהוא כו' לפי מנהגו עכ"ל אין זה במשמעות בעתו אלא לפי זמנו ואפשר דהא דקיכה למכתב בעתו לשון יחיד לא איצטריך אלא לכ"א לפי מנהגו ועוד נראה דודאי גם זה העני לא היה סועד בכל פעם בתרנגולת פטומה ויין ישן אלא לפי לורך שעה לבריאותו ולמזגו לפי לורך שעה קאמר והשתא ניחא דליכא למימר ביה דלא בעי לפנוקי נפשיה כולי האי כדלעיל וק"ל:

הר"ן שלכל אחד ואחד נותן פרנסתו בעתו. ופרש"י ז"ל בעתו הכל לפי מה שהוא כל יחיד ויחיד לפי מנהגו וקשה איך למדנו זה מדכתיב בעתו לשון יחיד א"כ הו"ל ג"כ אוכלו לשון יחיד ומפשר דהכי קאמר נותן אכלם של בני אדם הרבה היושבים יחד ויש ביניהם אחד שרגיל לאכול מאכל תשובה ונותן הקב"ה לכל אחד המזונות כפי המאכל שרגיל אותו יחיד לאכול בעת סעודתו כגון ההוא דאתא לקמיה דרבא שהיה רגיל בתרנגולת ויין ישן והרי הוי מזומנין אכלם של כל בני הבית כפי המאכל שהיה רגיל ב[illegible]ו ההוא גברא:

ת"ר אין לו ואינו רוצה להתפרנס נותנים לו לשום הלואה וחוזרים ונותנים לו לשום מתנה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים נותנים לו לשום מתנה וחוזרים ונותנים לו לשום הלואה לשום מתנה הא לא שקיל אמר רבא

עין יעקב

[illegible]

רבא לפתוח לו לשום מתנה. יש לו ואינו רוצה להתפרנס נותנין לו לשום מתנה וחוזרים ונפרעים ממנו חוזרים ונפרעים ממנו תו לא שקיל אמר רב פפא לאחר מיתה ר' שמעון אומר יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו אין לו ואינו רוצה להתפרנס אומרין לו הבא משכון וטול כדי שתזוח דעתו עליו :

אין לו. מסלו : ואינו רוצה להתפרנס. משל לדקה : יש לו ואינו רוצה להתפרנס. משלו אלא משל לדקה ומשבן עלמו ברעב : שתזוח דעתו עליו. יגבה לבו לומר דעתם לחזור ולגבות ממס אולי ותבעוהי משכון אין זו אלא הלואה ויטול בלא בסח שיאמר אין לי משכון והם יאמרו טול בלא משכון :

מהרש"א לשום מתנה הא לא שקיל כו'. י"ל בזה כיון דמדקדק הא לא שקיל מדקתני ואינו רוצה להתפרנס כו' א"כ מאי משני לריכין לפתוח לו לשום מתנה הא לר"מ נמי קאמר בהכי נותנין לו ואינו רוצה להתפרנס מן הלדקה וליכא למימר לפתוח לשום מתנה אלא בדרך לדקה דא"כ מאי קפריך לשום מתנה הא לא שקיל דאיומא אלא בדרך לדקה שקיל לשום מתנה וחו"ק:

צה מר עוקבא הוה עניא בשבבותיה דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ארבע זוזי בצינורא דדשא יומא חד אמר איזיל אחזי מאן קא עביד בי ההוא טיבותא ההוא יומא נגהא ליה למר עוקבא בבי מדרשא אתיא דביתהו בהדיה כיון דחזא דקא מצלי ליה לדשא נפק בתרייהו רהוט מקמיה עיילי לההוא אתונא דהוה גרופא נורא הוה קא מיקליין כרעיה דמר עוקבא אמרה ליה דביתהו שקול כרעך אותיב אכרעאי חלש דעתיה אמרה ליה אנא שכיחנא בגויה דביתא ומקרבא הנייתי. ומאי כולי האי

[ש"ס עיין פי' רש"י] דאמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה אמר רב הונא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא ואמרי לה א"ר יוחנן משום רשב"י נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנא לן מתמר דכתיב °היא מוצאת : [בראשית לח]

צינורא דדשא. חור שבמפתן ולר סדלת קונג בו: ההוא יומא. אותו היום שכתן שבני לבו לדעת מי שנותן לו : כיון דחזא. שעני: מצלי. הטו עלמס להמליך לתוך לטרח דדשא: אנא שכיחנא בגו ביתא. ועניים מולאים אותי לפיכך זכותי גדול : מקרבא הנייתי. שבאתי ומתנת שאני מחלקת לחם ובשר ומלח אבל אתה נותן מעות לעניים והם טורחים וקונים קשודה: ומאי כולי האי. למה להם לברוח ולכנס לתנור : היא מוצאת והיא שלחה וגו'. אע"פ שבאת לישרף לא גלתה הדבר אלא אם כן

יגלה הוא ואם לא יגלה תשרף : והריטב"א ז"ל כתב שיש מולת פי' ר"ח ז"ל שהוא חפר אליף והיא מלטון דלא אם בליק ולא מליס כן בכל הספרים אלא לשון יליאה הוא כדפי' רש"י ז"ל ואע"ג דשהוא במלבין פני חבירו ברבים אם שאין כן בזו של מר עוקבא מ"מ למדנו כי הלבנת פנים דבר קשה מאד :

כה מר עוקבא הוה עניא בשבבותיה דהוה רגיל לשדורי ליה ארבע מאות זוזי כל מעלי יומא דכפורי יומא חד שדרינהו ניהליה ביד בריה אתא א"ל לא צריך א"ל מאי חזית חזאי דקא מולפי ליה יין ישן אמר מפנק כולי האי עייפינהו ושדרינהו ניהליה כי קא ניחא נפשיה אמר איתין לי חושבנאי דצדקה אשכח דהוה כתוב ביה שבעת אלפי דינרי סיאנקי אמר זוודאי קלילא ואורחא רחיקתא קם בזבזיה לפלגיה ממוניה. היכי עבד הכי והא"ר אלעאי באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש הני מילי מחיים שמא ירד מנכסיו אבל לאחר מיתה לית לן בה :

עייפינהו. (כפלים) [כפלינהו] : סיאנקי. שם מקום : זוודא קלילא. לדה קלה הכינותי לדרך רחוקה שלפני יולא נה

מהרש"א ארבע מאה זוזי כל מעלי יומא דכפורי כו'. דקדק ליתן לדקה זו הגדולה בעי"כ שזכות זה יהא מכריע לטובה א"נ בו ביום לריך העני ביותר לסעודתו ולע"ג דבשני מאות זוזי לא מקרי עוד עני ואסור לקבל לדקה מ"מ ד' מאות זוזי בפ"א שרי לעני לקבל כדתנן במתניתין דפיאה ומיהו כי עייפינהו ושדרינהו ניהליה בו ביום קשה היאך קבל העני כיון שכבר קבל ארבע מאות זוזי ונעשה עשיר והוא טומר שכבר הוליא בו ביום יותר מב' מאות עד שלא כשחזרו ב' מאות זוז: זוודאי קלילא ואורחא כו'. דהלדקה מגלת מדינה של גיהנם לעה"ב כדאמרינן בפ"ק דב"ב והיו בעיניו הכך ז' אלפים דינרי שנתן מועטים הם לפי טוחו כדאמרי' לעיל לפום גמלא שיחנא:

כו רבי אבא הוה צייר זוזי בסודרי ושדי ליה לאחוריה ומצי נפשיה לבי עניי ומצלי עיניה מרמאי. רבי חנינא הוה הוא עניא דהוה רגיל לשדורי ליה ארבע זוזי כל מעלי שבתא יומא חד שדרינהו ניהליה בידא דדביתהו אתאי אמרה ליה לא צריך מאי חזית שמעית דהוה קאמרי ליה במה אתה סועד *בטלי כסף [יו סח] או בטלי זהב אמר היינו דא"ר אלעזר בואו ונחזיק טובה לרמאים שאלמלא הם היינו חוטאים בכל יום שנאמר °וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. ותני ר' חייא בר רב [דברים ט] מדפתי ר' יהושע בן קרחה אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה

עין יעקב

ג"כ שאר שלוקה ועיין במהרש"א: והנה תקמיה עיילו לבתי תמנות, ואע"ג דהם העני דלה לגרוס לעלמו שלבנם שניו ע"מ לאשר כיון שלא ידע ששוה מר עוקבא ששים אביד וגדול בחוץ ואינו דוחה המכניס מן הקטן למכניס מן הגדול איכא שלבנם פניו עפי לאבי דרוש מקומיה: הרי רגיל והוי שדי ליה ארבע מאות זוז כל מעלי יומא דכפורי. דכיון למספר הללו כוה ע"פ סדין שהוא חייו שפיה לפי בכיום כיצד החתימה למות ולחיים וגם כפרות משמעון שלי הפי עייפינהו ושדרינהו ג"כ מפ"ע ששים מכוון למספר כוח וביין במהרש"א שאים בקיט"ש דשם קבל שבשל כיון בבבי היה לו ר' מלות זוז הוי עביד ואין לו לקבל שוב עליל ובאמת י"ל שהנו לא נמן לו ספי זה לפי שרלה ששוה משתק כל כך והנה שלא לו כשל בשביל כך ולא קשה מידי וביומרדי פ"ק ורנ"ג כתב בשם הלו"ז דיבינו לאחרים והוכח. מכי כ"יד קי' דנ"ג ח"ל לאתר אבל לפי פרנסתו ופרנסת עני כיון דהא כי לאשמיה שהיו מתלמן לו יין ישן כשל שתה שיים וכ"ל לבטוח לו עליל ולפי מ"ש מבג"ש לאחרי פ"ק דפרנסת וחזרון דרך כבוד שרי לאי של פי עים לו ק"ב זהר כשלים כלאישע כלתיה לק"ח: דאר"א בואו ונחזיק טובה לרמאים שאלמלא הם היינו חוטאים בכל יום. ולאע"ג דקתני שמיה גליא לידע לב בל לי ולי יודע השמי לימן קורא אל ה' כיון דליכא נפשי דאלי סוגר דלתי ומונעים מן הלדקה הכתיב וקרא אל ה' והיה בך חטא תשמש דוקא לבמקורות משלים שבשמו אינו קורא לפי שמגביהי דותלי: כל המעלים עין מן הלדקה כאילו עובד אליל כ"כ הכא המשוי לך מן יהיה עם לבבך וכו' בליעל. ע"פ סדרש אותרפי דכך כותגם הספקות מן יהיה עם לבבך בליעל ודשם שיכך כלחוך האלין כי התשבה אליל שקליה הלרך לתשמש כיוונתא פ"ק דקדושין וזה מחונה בהתמבה שקרי לב רע כרשמיב לב חושב מחשבה און ותכן לרבר למכן כלותו לבד שמבה לפיכם לב עוד ושי"ג לב של כרינסו יקום לבן מוזיר התקנות מן יהיה עם לבבך בליעל זו שחשבות פרן וידוע עינך כלחיך האבינן ושים כך שמו לגבי קלונו שבד בל

הצדקה כאילו עובר עבודה זרה כתיב הכא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגומר וכתיב התם יצאו אנשים בני בליעל מה להלן עבודה זרה אף כאן עבודה זרה:

ומצלי עיניה. ומפנה עיניו כלפי אחוריו לראות שלא יבא רעהו ויהיה מעמה עליו עני והעניים באים ומחזרים אותם:

בכלי כסף או בכלי זהב. במפות של פשתן לכסות בהן כלי בשלו לבושות: היינו חוטאים. שהם מעלימים עין מן העניים אבל עכשיו הרמאים גורמים לנו:

תוספות בכלי כסף או בכלי זהב. והא דלא עייפינהו ובדינהו כמו הכל עוקבא דנביל תמים דנהגו דברים לא שייך פיטוק אלא ודאי שביל היה: כלי זהב. מפה נבועה נתלמת פני אדונה כתב דומיא דקאמר דהשוכר את הפועלין:

מהרש"א ומצלי עיניה מרמאי כו'. מיהו לא היה רואה איזה עני טעלה דהא חשיב הך דר' אבא פ"ק דב"ב דהוכחה ולא ידע למי נותנה ע"ש: בואו ונחזיק טובה לרמאי' כו' שנא' וקרא עליך גו'. פרש"י ועכשיו הרמאים גורמים לנו עכ"ל ונסתם עניים סרמאי' גורמים שאין לנו חטא וקרא איירי בידוע שהוא עני חז"ק: כל המעלים עיניו. מבואר בחדושינו פרק קמא דב"ב ע"ש:

הרי"ף אמר היינו דר' אליעזר וכו' ותני ר' חייא וכו'. קשה מדקאמר היינו דר"א נוטה ונחזיק טובה לרמאים. משמע שאם לא נחזיק טובה לרמאים לא היתה מכוונת הרמאים כדאי היפוך ליה מצוות הרמאים יסנה מעולם ויש בה לפטור גבי עולם המעלימים עיניהם מהצדקה מפני הרמאים וכן יש לדקדק גמ"ש שאלמלא הם ומי וקבה כיון שיש רמאים יכול לפטור עצמו מהמצוה במצוה זו ולמה אמר הכתוב והיה בך חטא כי כיון שיש רמאים אמ"ש שיקרא אל ה' לא יהיה בך חטא. וכן נדקדק במאי דתני רבי חייא כל המעלים עיניו וכו' שכיון שיש תחבולת הרמאים אין לדון למעלים כעובד ע"ז. ועיין למה הביא הא דתני ר' חייא כיון דלא כלי זה כדאי זה ר' אליעזר היקל על מניעת הצדקה מפני הרמאים ור' חייא החמיר במעלים עין מהצדקה ולא חשש על הרמאים. ונלע"ד שר' חנינא לא חשיב ידו ותמיכת הצדקה ר' זוזי כל מעלי שנתן ותעי"ש מידע נו עכשיו שהיה עשיר והלא מ"מ כיון שצריך להחזיק טובה לרמאים כי נהם אנו מיטלים מחיה עני שלא הספקנו לו לרמאי אלא לתת לו צדקה ולא למנעה ממנו שאילו לא היה לנו להחזיק טובה לרמאים לא היה לנו ליתן כלום למי שהוחזק שהוא רמאי אבל כיון שצריכים אנו להחזיק טובה לרמאים נמצא יתן לכם כי זו היא מכלל החזקת טובה שצריך להחזיקם שאלמלא הם היינו חוטאים בכל יום כשהעני והאביון קורא אל ה' לפניו יתברך על שמעלו עני ושואל נפשו להפיק דברים כלפי מעלה וסיים

כי יקרא אל ה' לקרוא תגר על מרותיו יתברך והיה בך חטא אותו חטא שהחטא שעני נקטרוא ישלחם היכן על שלא הספקת לו די מחסורו ומתוך דחקו קרא אל ה' והיה אתה נרגא נמשלו וזה ודקדוק בכתוב שאמר וקרא עליך אל ה' ולא כתיב וקרא אל ה' כי מה לעני הולך לצעוק אל ה' על אדם מיוחד לפי שכל עדת ישראל מצווים להחיותו וכתיב עליך לרמוז שלא ריפותה עליו ואותו החטא של העני מעליהו הקב"ה בך והיה בך חטא ומתוך זה הרמאים אנו מיטלים מחטא הקריאה של תגר שקרא העני אל ה' ותיא אמר הכתוב והיה בך חטא בזמן שניכר שהוא עני והאביון ואין עוסם עליו את הקריאה תגר שקרא העני אל ה' יהיה בך חטא ובזה פתם בני אדם שלא ידעו נתם אם הם רמאים אם לאו אנו מיטלים מחטא הקריאת תגר מפני הרמאים שבהם. והביא עוד הא דתני רבי חייא לפי שלפי זה שאמרנו שיש לנו לרמאים חיוב יש למנוע נתינת הצדקה ורבי חנינא לא מנע את עצמו מלתת סדי דינרים לזה אומר שכיון דתני ר' חייא כל המעלים עיניו וכו' דשקול הוא כעובד ע"ז עי"ש יסים לנו ובעיניו יראה מי שהוא מוחזק לרמאי יתן לו צדקה כי האמת הרמאים מועילים למי שמעלים עינו עיניו ולא לאימתו שאין אנו חייבים לחזר אחריו מפני חשש הרמאים אבל כשאדם רואה את העני אין לו רשות להעלים עיניו בו ומפני חשש הרמאים לכך לא מנע לזקוף רבי חנינא והמ"ש שאותו אדם שיחזק ברמאי תמיד נתינת זו מתקת טובה לרמאים שמצילין אותו ממניעת הצדקה נמוכנו ונלא קודם:

ת"ר המסמא את עינו והמצבה את בטנו והמקפח את שוקו אינו נפטר מן העולם עד שיבא לידי כך

המסמא את עינו. מראה עצמו כאילו עיניו כהות: מקפח שוקו. כאילו שוקו נכוית כדי ליטול לדקה:

מהרש"א המסמא את עינו כו'. כפרש"י וק"ק ונהי דעיינו הך מלתא ובריית' הא מתני' היא בספ"ג דפיאה די בלומו לא תגר ולא קוואת כו' ע"ש:

שלח ליה רב ענן לרב הונא חברין שלם כי אתיא הא אתתא לקמך אנבייהו עישור נכסי הוה יתיב רב ששת קמיה א"ל זיל אימא ליה ובישמתא יהא מאן דלא אזל: ענן ממקרקעי או ממטלטלי ומאי יתיב בי מרזחא ברישא אזל רב ששת לקמיה דרב ענן א"ל מר רבה ורב הונא רביה דרבה ושמתי שמית מאן דלא אזל ואי לאו דשמית לא הוה קא אמינא ליה למר ענן ממקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזחא בראיש אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא א"ל חזי מר היכי שלח לי רב הונא ענן ועוד מרזחא דשלח לי

עיון יעקב

[illegible]

[לא ידענא] מאי ניהו א"ל אימא לי אתו *נפא דעובדא היכי הוה א"ל הכי והכי הוה מעשה א"ל וגברא דלא ידע מאי ניהו מרזחא שלח ליה לרב הונא חברין מאי מרזחא אבל דכתיב °כה אמר ה' אל תבא בית מרזח וגו'. אמר רבי אבהו מנין לאבל שמיסב בראש שנא' °אבחר דרכם ואשב ראש ואשכן כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם יְנַהֵם אחרים משמע אמר רב נחמן בר רב יצחק ינחם כתיב מר זוטרא אמר מהכא °וסר מרזח סרוחים. מר חח נעשה שר לסרוחים:

הוה יתיב רב ששת קמיה. כשבא השליח לפניו והקפיד רב הונא על דקריה הונא חברין: א"ל. רב הונא לרב ששת: זיל אימא ליה. בלשון גנאי כאשר אומר לך: ובשמתא תהיה. אם לא תאמר בלשון זה: ענן ענן. מהיכן אתה אומר להצטוות מקרקעי או אפי' ממטלטלי ועוד שאלה אחרת השיבני מאן יתיב בי מרזחא ברישא. מי מיסב בבית האבל בראש הקרואים כשהן מסובין בסעודה סיה יכיר במקיבתם מי הוא הראש שהגדול מיסב במטה אחת בראש השלחן והכי לו במטה אחרת למטה הימנו: אזל מר רבה. אתא ותא הונא רבך והמיכו אומר לו כן שלא יכעום עליו על שכנשה שליח בדבר ודרשהו פנים שעל כרחו נשמע שליח לכך: נפא דעובדא. שאלת הדברים מה לשון שאלה לו: ינהם כתיב. אין לך לומר פה"א בשום אות אלא אם כן יו"ד או ה' קורא כו או על פי הנקודה שתחת ה' והיא בלא במקום אות כאלו אגר יכלהם וכיון שלא כתב כאן אל"ף על כרחך על פי מסורת הכתב אתה קורא ינחם והוא המנוחם עצמו כלומר כאבל המתנחם: כי"ר וחח. מי שנפשו מרה ודעתו זחה ומעתקת מעליו נעשה שר לסרוחים. לגדולים לשון וסרח העודף הגאים לנחמו:

תוספות ינחם כתיב. ולפי' דקרי ינהם מ"מ דרשינן מדלא כתיב מנחם דליכא למטעי וכתב ינחם דאיכא למקרי ינחם הפי' דלא קרי הכי איכא למדרש שאותנחם מושיבין בראש לנחמו ופי' הקונטרס דחוק: הריטב"א ז"ל כתב מדלא כתיב כאשר ינחם אבלים וכתב כאשר אבלים ינחם למשמע אבלים אותגב ראש:

מהרש"א מר חח נעשה שר כו'. עיין פי' רש"י בית מרזח כלומר שאבל שכיוח במרירות ומודעתו מלשון ולא יזח החשן כו' יושב בראש כמו שר פי' סרוחים לגשארים כמו וסרח העודף עכ"ל ,ועכן שיושב בראש שגם זה הוא לנחמו שיסכח לצערו, כמו שמותחין לו יין ואפשר שהוא פירוש מר חח דהיינו שיזח ויזח ממרירתו וק"ל:

הרי"ף מתקרקעי או ממטלטלי ומאן יתיב בי מרזחא ברישא. יש לאת פירוכות לשתי שאלות וי"ל דלך רגה משאלת מקרקעי או ממטלטלי היא תלויה בשאלה אחרת אם פרנסת הבת תיא יורשת או מה על האחים אם היא יורשת יש לה ליטל גם מטלטלי ואם היא כבעלת חוב אין לה אלא מקרקעי כפי דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי ורב הונא סבירא ליה שאינה יורשת ולזה סמך מאן יתיב בי מרזחא ברישא שהרי האבל יושב בראש הסעודה ואם היו לו בנים או בנות מי הם היושבים בראש אחר הבנים ולא הבנות אע"פ שלא יהיו הם מנחמים אלא קרובים הרי הבנות אינם כבנים שנקראים יורשים וכיון שהבנות הם כבעלי חובות אין

לאם אלא מקרקעי ולא ממטלטלי: ובתוספות ינחם כתיב ואף על פי דקרי ינהם וכו' וכרי התוספות הם פשוטים שאע"פ שאנו קורין ינהם היו"ד בסגי"ל שמשמעו ינחם לאחרים מ"מ כתיב אותיות ינחם כשהיו"ד בשור"ק שהוא מקבל הנחמה ומה שאנו עושים עיקר מהכתיבה ומסורה ואין אנו עושין מהמקרא שהוא ינהם בניקוד היו"ד בסגו"ל שהוא האונס לאחרים הוא מדלא כתיב מנחם שהוא מנחם לאחרים בין בכתיבתו ובין בקריאתו אלא למדרש על המתנחם ומקבל הנחמה שהוא מיסב בראש. ועוד יש להקשות הנ"ל כאשר אבלים ינחם שנדלי פירושו על המתנחם ומדלא כתיב ינחם איכא למדרש על המנחם לאחרים. ואפשר דינחם ומנחם כי הדדי נינהו ואיכא למדרש מדלא כתיב מנחם אבל ינחם ויתנחם דלא כי הדדי נינהו אמר לשון קבל שהוא ינחם ולא אמר יתנחם שצריך להוסיף בו אות א' וכן דרכו במקבלת פעמים בענין המעלה או אשר איננה סמוכה וכו' ע"ש:

המדיר פרק שביעי

°אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום א"ר (יונתן) [יוחנן] כִּבא ככלה שנמצאת שלמה בבית חמיה ורדופה לילך ולהגיד שבחה בבית אביה °והיה ביום ההוא נאום ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי א"ר יוחנן ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה:

אישי. לשון אישות ונשואין: ככלה בבית חמיה. שכבר נשאת וגם לגם בבעלה ואינה בושה הימנו:

מהרש"א במוצאת שלום כו'. פרש"י בשיר השירים ככלה המצאת שלמה ומוצאת שלום בבית בעלה עכ"ל ופירושו נראה למדרשיה כשל מלשון שלמה ומלשון שלום וזהו מה נראה למדרש שלי מליאה שמצאת שלמה ומלשון מוצאה דהיינו שמוצאת השלום בבית בעלה לבית אביה והכונה בזה ע"פ מ"ש בפי' האשה בריבה דקרא אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות והשתא מדמה בתי כנסיות לבית בעלה ובתי מדרשות לבית אביה ואמר אז הייתי גו' ר"ל אז כשאני הולך לבתי כנסיות ומשם רדופה אני ליכנס לבתי מדרשות הייתי כמוצאת שלום דהיינו שלימה בבית בעלה בתפלה ושלום בבית אביה בתורה וכמ"ש בסוף ברכות כל היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית מדרש זכה ומקבל פני שכינה שנא' ילכו מחיל אל חיל וגו': תקראי אישי כו' ככלה בבית כו'. פירש"י אישי לשון אישות ונשואין עכ"ל ונראה פרש"י בספר הושע מלשון אדמה כו' ונ"ל שהוא שם עצמו הנשגב שנקראת בעל חם שבאו בזה אלי קרא והסירותי את שמות הבעלים גו' והוא מבואר דבשעה"ז ליכא נישואין עמנו אלא כמו אירוסין שנא' וארשתיך לי באמונה גו' אבל בעוה"ב יהיו כענין נשואין והוא סוד הכתוב באמר ומלאך פניו הושיעם בעוה"ז אבל לעתיד אבל בעוה"ב באהבתו ובחמלתו הוא בעצמו גאלם ולא ויטלם וינשאם דהיינו שיהיה בו כנשואין עמנו לעולם וק"ל:

°תניא היה ר' מאיר אומר מ"ד °טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל

עין יעקב

הבא אבל וכו' והלא דפליגי בה בחלי אי מעשה עדיף או תלמוד עדיף דכתיב טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה ותלמוד עליהם המשתה מביא לידי מעשה ... [illegible]

כל האדם והחי יתן אל לבו מאי והחי יתן אל לבו דברי של מיתה דיספד יספדוניה דיקבר יקברוניה דידל ידלוניה דילוי ילוויניה דטען יטענוניה:

דיספד. יתן אל לבו שאף הוא יספדוהו ואל ירע לו אם כתב כן: דידל. מרים קולו בבכי ומספד: דילוי. מלוה את המת מבית האבל לקבר:

מהרש"א דיספד יספדוניה כו'. ר"ל דעי' דיספד על אחר יתן אל לבו דגם אותו יספדוניה בעניתו דהיינו שיחסר עי' זה יום המיתה שלו והיינו סוף כל האדם ול"ל דלכת אל בית משתה היינו של רשות אבל משתה של מצוה כגון של חתן וכלה הא אמרי' פ' החליצה שנתאמלה דמעבירין המת מלפני חתן וכלה:

הרי"ף מאי דכתיב טוב ללכת אל בית אבל וגו' מאי והחי יתן אל לבו. יש לדקדק דכאן שואל בשתים מאי טוב ללכת מאי והחי ולא השיב אלא אחד מאי יתן אל לבו דברים של מיתה. ונראה דהוקשה לו למה זה אמר קהלת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה ואח"כ חזר אל הראשונה לתת טעם למה טוב ללכת אל בית אבל לפי שהוא סוף כל האדם ויותר טוב לומר באשר הוא סוף כל האדם מתוך נטות ללכת אל בית אבל. ולתרץ דבר זה הקשה עוד מאי והחי יתן אל לבו למה קראו שבעיו שם אדם והחי יתן והכי גם בתחלת הפסוק שאמר טוב ללכת בחי ונדבר והי"ל טוב ללכת החי אל בית אבל וכו' באשר הוא סוף כל האדם ויתן אל לבו. ועוד למה לא אמר והאדם יתן אל לבו ומאי והחי לזה אמר והחי יתן אל לבו דברים של מיתה והכי באשר הוא סוף כל האדם והחי שדברים אלו שהם סוף כל האדם בעודנו חי יתן אל לבו דברים של מיתה שהם סוף כל האדם כי כמות כל האדם ימות גם הוא ולכן סמך באשר הוא סוף כל האדם עם והחי יתן אל לבו ורמז עוד לומר והחי שיתגדל בכל ספר חכמת אלהים בקרבו ונקרא חי הוא יתן אל לבו דברים אלו שאמרנו באשר הוא סוף כל האדם:

שם **תנ"ה** המדיר את אשתו שלא תשאל ולא תשאיל נפה וכברה ריחים ותנור יוציא ויתן כתובה מפני שמשיאה שם רע בשכנותיה וכן היא שנדרה שלא תשאל ושלא תשאיל נפה וכברה ריחים ותנור ושלא תארוג בגדים נאים לבניו תצא שלא בכתובה מפני שמשיאתו שם רע בשכיניו:

ריחים ותנור. המטלטלין:

שם קהלת ה **[בעון** נדרים בנים מתים שנ' °אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ת"ר ואיזו הן מעשה ידיו של אדם הוי ע"ב אומר בניו ובנותיו וכו'. *פיסקא אלו יוצאות שלא בכתובה וכו' המקללת יולדיו בפניו. אמר רב יהודה אמר שמואל במקללת יולדיו בפני מולידיו וסימניך °אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי]: בראשית מח

במקללת יולדיו בפני מולידיו. כלומר בפניו דמתניתין לא היתה לפניו ממש אלא אפילו מקללת אביו של בעל בפני בנו של בעל: וסימניך אפרים ומנשה וגו'. ופסוק זה ישא לך סימן על המשנה לגמר על יתו דבפניו דמתניתין לא היתה בפניו ממש אלא בפני בנו קאמר והוי כאילו בפניו: אפרים ומנשה. בני בניו כבניו]:

מהרש"א ואיזו מעשה ידיו של אדם הוי אומר בניו ובנותיו כו'. מרישא דקרא לחטיא את בשרך מגי בנים משמע וכן פרש"י בספר קהלת ובפ' ב"מ אלא שלא הזכיר בו עונש מיתה כמו בסיפא דקרא וחבל את מעשה גו' אבל בפ' שבועות הד"כים מוכח דרישא דקרא איירי דוקא בשבועות ונדרים אפילו קרובים דהיינו בשרך וסיפא דקרא וחבל מעשה ידיך דמשמע בנים איירי בנדר וע"ש בתוספ' ופי' הכתוב עיין בפרש"י בפ' ב"מ לפני המלאך בגזר על הקדש כי שגגה בשוגג קפלתי לנדור ולא אשלם כו' ע"ש ולפי שהתנום מלאה לפרש לפני שמלאך הוא ומלאך ממש הבא לענשו על כך ואל תאמר בשגגה עברתי על הנדר דלמה יקצוף על קולך מתחלה מדין לא היה כהונן מריש טוב אשר לא תדור גו' ודוק:

וסימניך אפרים ומנשה כראובן גו'. בריף ונראים דבילו קרא דבתרים דהאי קרא דכתיב ומולדתך אשר הולדת גו' ואם כפרשו כפרש"י בחומש בשל בני יוסף שיוליד אמר כן פי' אין כאן ראיה לענינא דהכא ול"ל לגירסתו דסכא יפרש כדברי שמפרש בשל בני אפרים ומנשה אמר כן ומדקרא לגבי אפרים ומנשה מולידי יוסף ואמר לך יהיו משום דבני בניו הם כבניו וק"ל:

לא תהלים פז **°ולציון** יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון א"ר מישא בר בריה דר' יהושע ב"ל אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה אמר אביי וחד מינייהו עדיף כתרי מינן. אמר רבא וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו דהא ר' ירמיה דכי הוה הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן כי סליק להתם קרי לן בבלאי טפשאי:

ולציון יאמר איש וגו'. לעתיד לבא כשיתקיים מקרא שכתוב והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וגו' כל מקום שימלאו בם ישראל יאמרו הגוים זהו מבני ציון זה יולד בה כאילו שם נולד כמו דיבאו אכפי המקום לאמתו על אמתו: אחד הנולד בה כו'. איש איש יוכלו קא דריש: אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה. יקראו מבכים ויבואו אלמה: והוא יכוננה עליון. סקנ"ס יכוננה להיות עליון למעלה על כל העולם: וחד מינייהו. מבני ארץ ישראל: עדיף. פקחים וחריפים: וחד מינן. ממית שבבבל:

מהרש"א ואחד המצפה כו'. מיתורא דאיש איש קדרים ופי' הפסוקים ככבודות מדובר בך גו' צלין מפליג במאר עיירות

עיון יעקב

[illegible]

לגמרי

עיירות ומדינות ולומר שזה הוא מהכיתות שהן כי הנה אחכיד יהא ובנגל ליודעי גר שכן דרך מי שמודיע ביכירו קורא את עצמו ע"ש עיר ומדינתו כגון פלוני בבלי פלוני מלרי פלוני פלשתי דהיינו מקום לידתו אבל בליון יאמר איש ואיש וגר שנה בהיו מלד זה נקרא על שמה כאילו נולד בה כיון שמלפה לראותה דהיינו בגודלי שוב ימכנה עליון הוא ס' יספור בכתוב עמים גר דהיינו עמים שיולח שם בעירם נא נכתבו שיולד שם אבל ישראל המלפים לראותי לא נא נכתב שיולד שם באורן אחרת אלא נא נכתוב כאילו יולד בליון והע"י שם בספר תהלים פירש ביאור על ג' דרכים וע"ש: והד מינייהו. עי' בפי' זה נודר כה':

הרי"ף וחד מינייהו עדיף וכו'. לריך לדקדק דהא רבי ירמיה דקרי לבבלאי טפשאי הוא משום דכי סליק התם נתחכם כמו מינייהו ואפשר לומר דכיון שבני א"י לא היו קורין לבבלאי טפשאי ע"כ לפי דרבי ירמיה ס"ל בני בבל נתחכמו יותר מבני א"י היה לו כח לקרות לבבלאי טפשאי ועוד אפשר דאפי' אחי' שגם בני א"י היו קורין לבבלאי טפשאי מ"מ יליף שפיר דחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו. לפי פירושו לרבי ירמיה דכד יתיב הכא לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן וכי סליק התם עלה במעלות החכמה להיות שקול לבני א"י כיון שהיה קורא לבבלאי טפשאי כמו שהיו קורין בני א"י ונמצאת ירמיה היה שקול כחד מינייהו תכלו תוכח לחד מינן דייקא כלומר מינן שלנו רבנן דידעי כי סליק להתם בגודלי הוי כתרי מינייהו:

לב **מכריז** ר' יוחנן הזהרו מזבובים של בעלי ראתן רבי
יד ע"ב זירא לא הוה יתיב בזיקיה ר' אלעזר לא עייל
באהליה רבי אמי ור' אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא
מבואה ר' יהושע ב"ל מיכרך בהו ועסיק [בהו ועסיק]
משלי ה בתורה אמר °אילת אהבים ויעלת חן אם חן מעלה על
לומדיה אגוני לא מגני כי הוה שכיב אמרו ליה למלאך
המות זיל עביד ליה רעותיה אזל אתחזי ליה א"ל אחוי
לי דוכתאי אמר ליה לחיי [א"ל] הב לי סכינך דלמא
מבעתת לי באורחא יהבה ניהליה כי מטא להתם דלייה
קא מחוי ליה שוור נפל לההוא ניסא נקטיה בקרנא
דגלימיה א"ל בשבועתא דלא אתינא אמר הקב"ה אי
איתשיל אשבועתיה ניהדר אי לא לא נהדר א"ל הב לי
סכינאי לא יהב ליה נפקת בת קלא ואמרה ליה יהביה
ניהליה דמתבעי לברייתא מכריז אליהו קמיה פנו מקום
לבר ליואי פנו מקום לבר ליואי אזל אשכחיה לר' שמעון
בן יוחאי דהוה יתיב על תלת עשר תכטקי פיזא א"ל את
הוא בר ליואי א"ל הן א"ל נראתה הקשת בימיך א"ל הן
א"כ אי אתה בר ליואי ולא היא דלא הואי מידי אלא
סבר לא אחזיק טיבותא לנפשאי. רבי חנינא בר פפא
שושביניה הוה כי הוה קא נחא נפשיה אמרו ליה למלאך
המות זיל עביד ליה רעותיה אזל לגביה ואתחזי ליה א"ל
שבקי תלתין יומי עד דניהדר תלמודאי דאמרי אשרי מי
שבא לכאן ותלמודו בידו שבקיה לבתר תלתין יומין
אזל אתחזי ליה אמר ליה אחוי לי דוכתאי אמר ליה
לחיי אמר ליה הב לי סכינך דלמא מבעתת לי באורחא
אמר ליה כחברך בעית למעבד לי אמר ליה אייתי ספר
תורה וחזי מי איכא מידי דכתיב בה דלא קיימתיה אמר
ליה מי איכרכת בבעלי ראתן ואיעסקת בתורה ואפ"ה
כי נח נפשיה אפסיק ליה עמודא דנורא בין דידיה לעלמא
וגמירי דלא מפסיק עמודא דנורא אלא לחד בדרא או
לתרין בדרא קרב לגביה ר' אלכסנדרי אמר עשה בשביל
כבוד חכמים לא אשגח עשה בשביל כבוד אביך לא
אשגח עשה בשביל כבוד עצמך אסתלק אמר אביי
לאפוקי ממאן דלא קיים אפילו אות אחת אמר ליה רב
אדא בר מתנא לאפוקי ממר דלא אית ליה מעקה
לאיגריה ולא היא מירגי הוה וההיא שעתא הוא דשדייה
זיקא אמר רבי חנינא מפני מה אין בעלי ראתן בבבל
מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר של הזמי. אמר רבי
יוחנן מפני מה אין מצורעים בבבל מפני שאוכלין תרדין
ושותין שכר ורוחצין במי פרת:

בעלי ראתן. פרק יש לו נמום: הזהרו מזבובי בעלי ראתן. זבובים המוכבים עליו קשות להביא אותו חולי על אדם אחר: בזיקיה. במקום שמכנס החולה על פניהם: מיכרך בהו. מדבק אללם בטבעם שעוסק בתורה שהיתה אלנו תוכחת היא שמגין התורה עליו ולא יזק: כי הוה שכיב. כשהגיע זמנו ליפטר: אחוי לי דוכתאי. הוליכני לגן עדן והראני מקומי: שוור. קפץ: איתשיל אשבועתיה. אם כשבע בשבועה משלם וכהלך עליה להתירה: תבטקי. פסיטיל: א"כ לית את בר ליואי. אין אתה ראוי לכרות זה שאלי שמע שהקשת אינו אלא אות בריה שלא יהרג העולם ואם יש לדיק גמור בדור אין לריך אות: דלא הואי מידי. לא נראה הקשת בימיו: שושבינה. אוהבו ורגיל אצלו מלאך המות: מי איכרכת בבעלי ראתן ועסקת בתורה. כדהוא עביד איהו שהיה מסכן בנפשו לנגד את התורה: בשביל כבוד עצמך. שקינו אליך ויספדוך ויתעסקו בך: ואמר אביי לאפיקי ממאן דלא קיים. עמוד זה בא להוציא מעלו מי שלא קיים את כל התורה כמו מקיים הוא: של הזמי. שמטילין בה כמון שנגדל באגמי:

ריב"ל

עיון יעקב

[illegible]

הריטב"א ז"ל ריצ"ל תיכף נתן ועסיק באורייתא. פי' מיכרין נתן ואפילו היכא דלא עסק בה ובדאמרינן בסוטה גבי כי כר מצות ותורה אור דאורייתא אפי' בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא לפוסקין בה נבואה :

מהרש"א בי"ד מיני שחין כו' ובעלי ראתן קשה מכולן כו'. וכחומם גבי דנגע בי' אם פרעה פנים גדולים גר נמכח ראתן לקח כו' ועיש ב"ר היינו מדכתיב פנים גדולים כדאמר שהוא קשה מכולן ודקאמר הזהר מזבובים כו' לפי שהם כרוכים בו יותר כדקאמר שהוי קיימו דרמו דידבי עליה. והוא מהטבע שהזבובים עומדים כל מקום המחין ודקאמר לא יתיב בזיקים ולא עייל באהליה טוותא אבל בהמטרע חבוב כוותה ור' אמי ור' אסי כדי להרחיק עצמם ממנו עבדו הרחקה זו יתירה דאפילו מיכפי כו' וריב"ל מיכרך בהו ועסיק בתורה כי' אם חן מעלה על לומדים אנוכי כי הוטלת חן בעיני אלהים ואדם מליט כמו שאמר אומרים והלילי מכף סי והנני לתן סי בעיניך ותניכי כל חולי כי ואמריק בסוטה דמלוה מגנא ולא ומצלא ותורה מגלא ואפתח שפיר קאמר אם חן מעלה דהיינו מצלה אנוכי לא מגנא בתורה ובגמ' דעסיק בם תורה בעדנא דעסיק בה כדאמר מיכרך ועסיק בהו: **א"ל אחוי דוכתאי** כו'. כוונתו לפי דעת מלאך המות לידע מקומו בעוה"ב ולא ילמעור על מיתתו ואז לא היה עדיין מקומו מפני שסאר לדיקים היו מבחוסין בו כמ"ש פנו מקום לגר לזאי כי ויש לפרש הא דכפל ואמר פנו מקום כו' פנו מקום כו' שהוא תולי לא נקם רק מקומו המיוחד בו כמ"ש לאתלי דוכתאי כי אלא שיש לצדיק עוד חלק בג"ע חלק רשע שהיה בו בג"ע דכתיב משנה יירשו כמ"ש בחגיגה: **כי מטא להתם דלייה** כו'. כמ"ד דג"ע בעוה"ז כדאמר במס' תמיד דיש בו מחיצות נבוהות שהולך לסביבו. ואמר **אי אשתבעי איסבועתיה** כו'. ולא קאמר דאי מנבר אשבועתיה דהא הואי אסורה לא עביד ואי"כ הוה נבר אשבועתיה לא הוה קאמר דלמנבר כמי שבתה למעבד איסורא אלא למתפל: **א"ל הב לי סכינאי לא הוה קא יהיב** כו'. משום דעדיין היה ירא לנפשו עד דא"ל דמסתבא לבריאתה דהיים לבריות אחרים: **א"ל נראה קשת בימיך** כו'. שהקשת הוא אות על קיום בעולם ביומי נח ואם אתה בר לזאי מקיימת השבועה לא היה לריך העולם לאות הקשת כי בזכותך היו נצולים: **כהברך בעית למעבר לי** כו'. דאלו היה סכינו בידו לא היה מניח את ריב"ל לקפוץ מתוך המחילה לג"ע: **איפסיק ליה עמודא** כו'. כמו שכתבו בפי האשה שהוא מורא בלין הדור ראוי לעמוד במחילתו איש בשביל כבוד תמונים שהוא כנתן של הכומים כשיסתלק הענן ויסיו ראוין לעמוד במחילתו עשה בשביל כבוד אבין אם היה אבינו מי פיחתו כדלעיל ואם לא היה מי וגו' כיון דהאבינו לא היה מפסיק עמודה גם אילו היה מי לא היה ראוי לעמוד במחילתו: **עשה בשביל כבוד עצמך**. דהיינו שיתעסקו בכבודך בקבורה אחר שיסתלק הענן: **לאפוקי ממאן דלא קיים אפי' אות אחת** כו'. דיש מלות מתומים בלות מי והיינו דקאמר איתי קיים ותזי כי אם עבדתי אפילו בנתה אום מי שנה חדיק:

הכותב פרק תשיעי

ההוא דא"ל גבסי לטוביה שכיב כר אתו בי טוביה שכן והיח ת"ח קודם קרוב ות"ח ת"ח קודם אבעיא להו שכן וקרוב מאי ת"ש °טוב שכן קרוב מאח רחוק שנידם קרובים שנידם שכנים שנידם ת"ח שודא דדייני:

ת"ח קודם. תוספתא אדם מלדיק מעמיו לזכות במעות מיתה דאמר מר כל הנביאים לא נתנבאו אלא למחזק ת"מ מנכסיו: **שודא דדייני.** הטלת הדיינים לפי מה שיראו דיינים שהיה דעת של מת נקרב אם זה יותר מזה או מי הנמכרים טוב ומוסב בדרך ישרה ס"ל בו נתכוון המת לזכות: **שודא.** כמו סדי ניצא דמתרגמי ירה ניס תמיל ניס:

אלמנה ניזונת פרק אחד עשר

אמר רבי [חייא בר אבא א"ר] יוחנן כל המונע תלמידו מלשמשו כאילו מונע ממנו חסד שנא' °למס מרעהו חסד רב נחמן בר יצחק אומר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר °ויראת שדי יעזוב:

למס מרעהו חסד. האומרים עלמו מרעהו מונים ממנו חסדים ואיש דמפקין לה מדכתיב לעיל מרים ותוספים כדחס ממני וסמיך ליה למס מרעהו חסד :

הרי"ף כל המונע תלמידו מלשמשו וכו'. לריך לבקש כמו לדבר הזכן אשר כאן מונע תלמידו לשמשו. ופיק האי דדרים רב נחמן פורק ממנו יראת שמים תקרא מלא ואיך לא דרים ליה רבי יוחנן. ונראה דדייק בקרא דהזיל"ל למס חסד מרעהו ולמה הפסיק למס מרעהו. ועוד למה כתב ויראת שדי יעזוב באמיו. לזה דרש למס מרעהו שממיס עצמו מרעהו שלא ישמשנו מונים ומונע חסד. וכלומר מונע שלמיד לשמשו דכתיב לעיל מריכה מאס אין עוזרתי בי ותושיה נדחה ממני וסמיך ליה למס מרעהו והיינו כסברת אינו רולה עזרה מהתלמיד שישמשנו ותושיה נדחה שהתלמיד שלמד ממנו תושיה נדחה שמונעו מלשמשו ומלעזרו והוי למס מרעהו הפירוש גם יהוא מונים ממנו חסד ולזה כיון רש"י ז"ל והפתח דייק קרא שהם שני דברים האי ממים מרעהו חסד והאחר ויראת שדי יעזוב הרב המונע לתלמידו ורב נחמן אמר אף פורק ממנו יראת שמים לומר שבשם שעונש המונע הוא לרב גם פריקת יראת ה' הוא לתלמיד שפורק מהתלמיד יראת ה' והוא ויראת שדי נותיב כלומר רעהו תגזול כשמשמש ממנו חסד אלא ועוד אסרת ויראת שדי יעזוב התלמיד :

הנושא פרק שנים עשר

ת"ר בשעת פטירתו של רבי אמר לבני אני צריך נכנסו בניו אצלו אמר להם הזהרו בכבוד אמכם נר יהא דלוק במקומו שלחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומה יוסף חפני שמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי. הזהרו בכבוד אמכם דאורייתא הוא דכתיב °כבד את אביך ואת אמך אשת אב הואי אשת אב נמי דאורייתא הוא דתניא כבד

עין יעקב

רב נחמן בר יצחק אומר אף פורק ממנו יראת שמים. כי מורא רבך כמורא שמים [illegible]

הזהרו בכבוד אמכם. [illegible]

ושמות כ *כבד את אביך ואת אמך את אביך זו אשת אביך ואת אמך זה בעל אמך ואו״ו יתירה לרבות אחיך הגדול הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא. נר יהא דלוק במקומו שלחן יהא ערוך במקומו מטה תהא מוצעת במקומה מ״ט כל בי שמשי הוה אתא לביתיה ההוא בי שמשא אתאי שיבבתא קא קרי אבבא אמרה אמתיה שתיקי דרבי יתיב כיון דשמע (תוב) [שוב] לא אתא שלא להוציא לעז על צדיקים הראשונים. יוסף חפני ושמעון אפרתי הם ישמשוני בחיי והם ישמשוני במותי סבר מיניה בהדין עלמא הוא דקאמר כיון דחזו דקדים ערסיהו לערסיה אמרי ש״מ להההוא עלמא הוא דקאמר והאי דאמר הכי דלא לימרו מלתא הואי להו ועד האידנא נמי זכותא דרבי הוא דאהניא להו. אמר להם לחכמי ישראל אני צריך נכנסו אצלו חכמי ישראל אמר

פס׳ עד להם אל תספדוני בעיירות *והושיבו ישיבה לאחר שלשים יום. שמעון בני חכם גמליאל בני נשיא חנינא בר חמא ישב בראש. אל תספדוני בעיירות סבור מיניה משום טרחא הוא דקאמר כיון דחזו דקספדי בכרכים וקאתו כ״ע [אמרי] ש״מ משום יקרא הוא דקאמר. הושיבו ישיבה לאחר שלשים יום דלא עדיפנא ממשה

ד״ה לג רבינו דכתיב *ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום תלתין יומין ספדי ביממא ובליליא מכאן ואילך ספדי ביממא וגרסי בליליא או ספדי בליליא וגרסי ביממא עד דספדי תריסר ירחי שתא. ההוא יומא דאשכבתיה דר׳ נפקא בת קול ואמרה כל דהוה בשכבתיה דר׳ מזומן הוא לחיי העולם הבא. ההוא כובס כל יומא הוה אתי קמיה ההוא יומא לא אתא כיון דשמע הכי סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית יצתה בת קול ואמרה

אף הוא כובס מזומן לחיי העולם הבא:

נר יהא דלוק במקומו. אלא השלחן כמו בחייו דכל ע״ש היה בא לביתו וכמפרש כדלקמן: יוסף חפני. רבן חיפה: את אביך. כל אלין רבוין: ואו״ו יתירה. חלה אמך: הני מילי. לחייב בכבוד אבות אביו בחיי אביו: בי שמשי. ע״ש ומלאה בעיני לפי שבין השמשות שלו בגוד בפי כל והכל חרדים עליו לגמור מלאכתם עד שלא תחשך לזה קרי בי שמשי: שלא להוציא לעז כו׳. לומר לא דיקים הם שלא היה להם רשות לבא לביתם כמו רבי: סבור מיניה בהדין עלמא. שהם אלם שיתעסקו בקבורתו: דקדים ערסיהו לערסיה. הם נקברו תחלה: והאי דקאמר הכי. מהקק להודיע שימושו ושרותו: דלא לימרו אינשי עלייהו. כשימותו אלמא חלוקור הוו בהו שלא זכו לשתעסק בו ולגלוי אלמא דסתי דלא סכינו נמי דרבי זכותיה דרבי אגנא עלייהו: עיירות. גדולות מן הכפרים וכרכים גדולים מהם: והושיבו ישיבה. לעסוק בתורה: לאחר שלשים יום. של פטירתו מיד ולא תהיו עסוקים בהספד: שמעון בני חכם הוא. לקמן פריך מאי קאמר: חנינא בר חמא ישב בראש. בישיבה: סבור מיניה משום טורח. דבני כפרים דסמיכי לעיירות ואתו למספדי: כיון דחזו דקא אספדוהו בכרכים וקא אתו כולי עלמא. מעיירות ומכפרים אמרי משום יקרא הוא דקאמר: יומא דאשכבתיה. יום פטירתו:

תוספות מזומן לחיי העולם הבא. קשה הלא כל ישראל יש להם חלק לעוה״ב. ופי׳ הר״י מפריך כל היכא דאמר מזומן לחיי העוה״ב היינו בלא דין ובלא יסורין:

מהרש״א מ״ט כל בי שמשי הוה אתי כו׳. כאילו הוא חי וקיים לעולם שע״כ נקרא הוא רבינו הקדוש וקדושה בשלה בלוחו יום כדלקמן וע״פ שאמרו בפ׳ חלק קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים מה קדוש קיים לעולם אף הם קיימים לעולם ולהם נא בכל שבוע נשמת קדוש הוא של שבת ע״ש הקדושה שבו וק״ל: ועד האידנא נמי כו׳. ולא יאמרו דמתו השתא בזמן כ״כ סמוך למיתת רבו אלא יאמרו כיון בהם לו צריך למות ולא יהיו לריכים עוד לשמש לו לא הגין זכותיה עוד עלייהו: משום יקרא הוא דקאמר. אע״ג דאין לך בעשה כרבי כמ״ש משום רבי בשלה עמה מ״מ בעי יקרא בזמנו דל״א לו למחול כבוד התורה והיינו דקאמר משוש רבי בטלה עמה גם לגבי׳ ספרי בעי יקרא ומשום כבוד תורה וק״ל: מכאן ואילך ספדי ביממא וגרסי כו׳. יש לדקדק הא אכתי עדיף ממשה דלאחר שלשים לא ספדו כלל ביממא או בלילה וי״ל דליכא כיון דסוף לא היה על כך אלא שהם העלמם ספדו י״ב חדשים ביממא או בלילה אין לחוש בעדיפא שבעו לו ממשה וי״ל לדקדק שאמר להושיב ישיבה לאחר שלשים כו׳ ולא תהיו עסוקין בהספד כפי׳ רש״י מאי מייתי דלא עדיפא ממשה דהא התם בכי קאמר הוא ל׳ יום ולא היינו הספד כדאמרינן בפרק ואלו מגלחין בשאר כל אדם שלשה לבכי ושבעה להספד ושלשים לגיהוץ כו׳ וי״ל דאפי׳ הספדו של רבי לא רצה להיות יותר מבכיית דבני משה דעדיף טפי ונאמר י״ד ס״י בל״ד כתב ולאו נוכח על ת״ח יותר מל׳ יום

עיון יעקב

[illegible]

יום וסיים עסק סגיא דהכא והו לקיש וקי״ל: מזומן כו׳. דכל המתעסק בהספדו לכבודו ביום פטירתו זכה לכך כדקאמר דנעלם קדושה בו ביום שנם שכבן יכסה לכך במתעסק בקבורתו לכבוד והסוא כבכמי שמלטער על כך לסמית עלמו זכה גם לסיות מזומן סי וקי״ל:

שמעון בני חכם מאי קאמר הי״ק אע״פ ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא אמר לך צריכא למימר אמר ר״ש בר רבי צריכא לך ולמטלעתך מאי קשיא ליה הא קרא קאמר ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור ההוא ממלא מקום אבותיו הוה ורבן גמליאל אינו ממלא מקום אבותיו הוה ורבי מאי טעמא עבד הכי נהי דאינו ממלא מקום אבותיו בחכמה ביראת חטא ממלא מקום אבותיו הוה. הנינא בר חמא ישב בראש לא קבל רבי חנינא שהיה ר׳ אפס גדול ממנו שתי שנים ומחצה יתיב ר׳ אפס ברישא ויתיב ר׳ חנינא אבראי ואתא לוי ויתיב גביה נח נפשיה דר׳ אפס ויתיב ר׳ חנינא ברישא ולא הוה ללוי איניש למיתב גביה וקאתא לבבל והיינו דאמרי ליה לרב גברא רבה אקלע לנהרדעא ומטלע הדריש בלילא שרי אמר ש״מ נח נפשיה דר׳ אפס ויתיב ר׳ חנינא ברישא ולא הוה ליה ללוי איניש למיתב גביה וקאתי ואימא ר׳ חנינא נח נפשיה ור׳ אפס כדיתיב יתיב ולא הוה ליה ללוי איניש למיתיב גביה וקאתי אבע״א לוי לר׳ אפס מיכף הוה כייף ליה. ואבע״א כיון דאמר רבי חנינא בר חמא ישב בראש לא סגי דלא מלך דכתיב בהו בצדיקים ותגזר אומר ויקם לך והא הוה ר׳ חייא נח נפשיה. והא״ר חייא אני ראיתי קברו של רבי והורדתי עליו דמעות איפוך והא״ר חייא אותו היום שמת רבי בטלה קדושה איפוך והתניא בשחלה רבי נכנס רבי חייא אצלו ומצאו שהוא בוכה א״ל רבי מפני מה אתה בוכה והתניא מת מתוך שחוק סימן יפה לו מתוך הבכי סימן רע לו פניו למעלה סימן יפה לו פניו למטה סימן רע לו. פניו כלפי הכותל סימן רע לו. פניו כלפי העם סימן יפה לו. פניו ירוקין סימן רע לו פניו צהובין ואדומים סימן יפה לו מת בערב שבת סימן יפה לו במוצאי שבת סימן רע לו מת בערב יום הכפורים סימן רע לו במוצאי יום הכפורים סימן יפה לו מת בחולי מעים סימן יפה לו מפני שרובן של צדיקים מיתתן בחולי מעים א״ל אנא אתורה ומצות קא בכינא אבע״א איפוך ואבע״א [לעולם לא תיפוך] רבי חייא עסוק במצוה הוה ורבי סבר לא אפגריה:

צריכא למימר. בתמיה דרבן גמליאל דבכור הוא דליהוי נשיאה: לך ולמטלעתך. פיקח הוה כדאמרי בעלמא לר׳ אחר קודם ותפלע: מאי קשיא ליה. לר״ש ב״ר דאמר צריכא למימר אמאי צריכא הא קרא כתיב: ההוא ממלא מקום אבותיו הוה. כלו׳ אין באחיו חשוב ממנו אבל כאן הרי אחיו חכם ממנו: ויתיב ר׳ חנינא אבראי. חוץ לבית מדרש שלא היה נכנס לר׳ אפס: וקאתא. לוי לבבל: בלילא שרי. נראה בה בשבת מי״ט אין דרכה לורפק בכלילא אסם חשובה ואסם חשובה לא שלפה ומחויא בפי בגמה אסם יולאה: מיכף הוה כייף ליה. קודם שגלה ממקומו אבל לר׳ חנינא לא כייף: והא הוה ר׳ חייא. ולמנייה רבי לראש ישיבה: קברו של רבי. ארוט של רבי (הוריד) [הורדתי] עליו דמעות: בע״ש סימן יפה. שיכנס למנוחה מיד: במוצאי יוה״כ. שמחלו עונותיו וסי׳ יפה לו: לא אפגריה. לא אבטליה ממלוה:

תוספות אותו היום במת רבי בטלה קדושה. פתיו קורין אותו רבינו הקדוש והא דתניא נמלאתי פוסם שמשות רבי בטלה ענוה ויראת יש לומר קדושה בכלל. והר״ג חיים כהן היה אומר אלמלי הייתי כשנפטר ר״ת הייתי מטמא לו דהא׳ בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה וכן מדקאמר אותו היום ממעט אותו היום דוקא ותו לא ונהריא אמרינן בירושלמי נראה נפסק מי שמתו דכשמת רבי אמרו אין כהונה סיום ואין נראה לרבינו דכשהוא לרבינו דהתם מיירי במתעסק בים ספרם דרבנן לגבי מוצאה דאורייתא לא:

והריטב״א ז״ל כתב בשם הראשון ה״ל שהגל מתמלין לנשיא וכמו ספי׳ הרי״ן ז״ל וכן הרא״בד ז״ל ובירושלמי אמר כד דמך רבי יהודה נשיאה אכריז רבי ינאי אין כהונה היום מהו שיטמא כהן לרתו וכו׳ עד רבי יוסי נטמאו בו תלמידיו ואבטין נפל ובמון יין אמר לבן ר׳ עונא פרא מן הרתי לא פנכה ונכנון אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין ואם אין אבלים אתם למה נטמאתם:

מהרש״א הי״ק אע״פ כו׳. ובסוף הוריות אמרי דרשב״ג כשיא ור״מ חכם ור׳ נתן אב״ד דמשמע דע״פ ורישי נקרא חכם ואפשר לפרש שהיה ראש הישיבה מש״ה הכא דליכא לפרושי הכי דהא קאמר ר״ח בר חמא ישב בראש וקי״ל: ההוא ממלא מקום אבותיו הוה כו׳. קי״ק היאך קאמר דממלא מקום אבותיו הוה דהיינו יהושפט שהיה מלך כשר ויהורם כתיב ויהרג את כל אחיו גו׳ וכתיב

עין יעקב

[illegible]

יכתיב ולך בדרך מלכי ישראל גו' ר"ל דבחיי אביו יהושפט כתי' סים ולמיכ סרה וכו': לוי לר' אפס דגה בייא ליה כו'. ר"ל אם היה ר"ח מת היה כייף לו לילך לפיתחו של ר' אפס ולא היה גולה ממקומו אבל כשמת שניהם חיים ר' אפס ור"ח מסום כנהו של ר"ח דיתיב אבראי לא היה לוי כייף לר' אפס ויתיב גבי ר"ח וגם גם לא עשה ספיר ונענש על כך כדאמר בפ' מי במתו מ"ש לא סלקא למתיבתא דרקיע אמר ליה דאמרי לי כל כי האך שני דלא סליקת למתיבתא דר' אפס ואחלשתיה לדעתיה כו' ע"ש: והדרדתי עליו כו'. בין בהיה באשכבתיה כדמשמע לקמן ובין שלא היה שם קאמר על ר' כשראיתי קנה סורדמי עליו דמעות והיינו דנהיה מסליכ בשאר עמים דלאסור דני ימי בכי ולא יותר וקיל: מפני מה אתה בוכה כו'. סמך למיכתב היה ופליג אתורה ומצות קא כבינא. דהלא מי שבוכה מפני יראת מיתה קיון רע הוא לו אבל אני בוכה על תורה ומצות שיתבטלו ממנו כדאמרינן במסים מפני מן שאלה כמים בלוחו ענין היסוד בקבר תכלך אמוגכן גו':

לו והיינו דכי הוו מנצי ר' חנינא ור' חייא א"ל ר' חנינא לר' חייא בהדי דידי מנצית דאם חס ושלום נשתכחה תורה מישראל מהדרנא לה מפלפולי א"ל ר' חייא אנא עבדי דלא לישתכח תורה מישראל דאייתינא כיתנא ושדיינא ומגדלנא נשבי וצייידנא טביא ומאכילנא בישרא ליתמי ואריכנא מגלתא ממשכי דטביי וסליקנא למתא דלית בה מקרי דרדקי וכתיבנא חמשה חומשי לחמשה ינוקי ומתנינא שיתא סדרי לשיתא ינוקי לכל חד וחד אמרי ליה אתני סדרך לחברך. והיינו דאמר רבי כמה גדולים מעשה חייא א"ל ר"ש בר רבי אפילו ממך א"ל אין א"ל ר' ישמעאל ברי יוסי אפילו מאבא א"ל ח"ו לא תהא כזאת בישראל אמר להם לבני קטן אני צריך נכנס ר"ש אצלו מסר לו סדרי חכמה אמר להם לבני גדול אני צריך נכנס ר"ג אצלו ומסר לו סדרי נשיאות א"ל נהוג נשיאותך ברמים זרוק מרה בתלמידים. איני והכתיב ואת יראי ה' יכבד ואמר מר זה יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת"ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי מרי לא קשיא הא בצנעא הא בפרהסיא תני רבי מוטל בצפורי ומקום מוכן לו בבית שערים והתניא צדק צדק תרדוף הלך אחר רבי לבית שערים רבי בבית שערים הוי אלא כיון דחלש אמטיוהו לצפורי דמדליא ובסים אוירא:

שדיינא. זורעה: ומגדלנא נשבי. מקלע אני מכמורות ודומה לו אין פורסין כבגין ליונים: וצייידנא טביא. לצ"ס: ואריכנא מגלתא. ומתקן אני קלפים ארוכה לשון תקון כדאמרינן במסכת סוכה צריך או לא צריך כלומר מתוקן או אינו מתוקן ובספר עזרא מני כתיב ותחום מלכא לא צריך לנא למחזי: לא תהא כדבר הזה בישראל. כלו' שלא תאמר כדבר זה לעולם: נהוג נשיאותך ברמים. בההיא יומא בין הגדולים זה פרש"י אבל במחך גרים בדמים חי"ל פי' הגאון מנהם הדבר שלא תראה כרך אחר שרוה אלא כאדם שמקחו גדול בעיניו ואינו נמכר בדמים יקרים פי"א אפי' אם ההכם נפסס דמים. אף על פי כן לא תתגלגל בפניהם. פי"ל ברמים גרי"ם פי' לא תתגלגל כשילוחך בפני התלמידים אלא מאת בהם ביד רמה עכ"ל ז"ל: זרוק מרה. אימה שתהא אימתך עליהם: בצנעא. מכבד כל אחד ואחד: בפרהסיא. מטיל עליהם אימה להודיע נשיאותו: רבי מוטל. בחליו בצפורי ומקום קבורה מוכן לו בבית שערים: דמדליא. דאמרינן במגילה לגמ. נקרא שמה צפורי שיושבת בראש ההר כצפור:

מהרש"א א"ל לבני קטן כו'. היה ראוי להקדים לקרוא בנו גדול ואפשר דהחכמה היתה חביבה בעיניו מהנשיאות וכן לעיל שמעון בני חכם גמליאל כו' וק"ל: נהוג נשיאותך ברמים כו'. נראה מפרש"י נהוג נשיאותך בתוקף דהיינו לגבי גדולים והטקף בתלמידים שאינם גדולים כ"כ זרוק מרה בהם כמשמעו מטעם הגמרא שלא תראה להם פנים שוחקות וק"ל:

ההוא יומא דנח נפשיה דרבי גזרו רבנן תעניתא לז ובעו רחמי אמרי כל מאן דאמר נח נפשיה יד קי דרבי ידקר בחרב סליקא אמתיה דרבי לאיגרא אמרה עליונים מבקשים את רבי ותחתונים מבקשים את רבי יהי רצון שיכופו תחתונים את העליונים כיון דחזאי כמה זמני דעייל לבית הכסא וחליץ תפילין ומנח להו וקמצטער אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים ולא הוו שתקי רבנן מלמבעי רחמי שקלה כוזא שדיא מאיגרא אשתיקו (מרחמי) ונח נפשיה דרבי אמרו ליה רבנן לבר קפרא זיל עיין אזל אשכחיה דנח נפשיה קרעיה ללבושיה ואהדריה לקרעיה לאחוריה פתח ואמר אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש אמרו ליה נח נפשיה אמר להו אתון קאמריתון ואנא לא קאמינא בשעת פטירתו של רבי זקף י' אצבעותיו כלפי מעלה אמר רבש"ע גלוי

עין יעקב

[illegible]

נלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא
נהגתי אפי' באצבע קטנה יר"ם שיהא שלום במנוחתי
ישעיה נז יצתה בת קול ואמרה °יבא שלום ינוחו על משכבותם
על משכבך מיבעי ליה מסייע לר' חייא בר גמרא דא"ר
חייא בר גמרא אמר ר' יוסי בן שאול בשעה שהצדיק
נפטר מן העולם אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה
רבש"ע צדיק [פלוני] בא אומר [להם] יבואו צדיקים
ויצאו לקראתו [ואומרים לו] יבא שלום ינוחו על
משכבותם א"ר אלעזר בשעה שהצדיק נפטר מן העולם
ג' כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת
לו בא בשלום ואחת אומרת הולך נכוחו ואחת אומרת
לו יבא שלום ינוחו על משכבותם ובשעה שהרשע
נאבד מן העולם ג' כתות של מלאכי חבלה יוצאות
ישעיה מח לקראתו אחת אומרת °אין שלום אמר ה' לרשעים
ישעיה נ ואחת אומרת לו °למעצבה תשכבון. ואחת אומרת לו
יחזקאל לב °רדה והשכבה את ערלים:

רש"י דע"ל כמה זימנין לבית הכסא. דחולי מעים הוה ליה: וחלין תפילין ומנח להו וקמצטער. לחלוץ ולהניח: פתח ואמר. הספד: אראלים ומצוקים. מלאכים וצדיקים מצוקי ארץ: ולא נהגתי. בעולם הזה אפילו לפי טורח שיגעתי באצבע קטנה שלי: יבאו צדיקים ויצאו לקראתו ויבא בשלום. ואחר כך ינוחו הצדיקים על משכבותם: הולך נכוחו. בדרך ישרה:

תוספות ומנח תפילין. וא"ת מחולי מעים פטורים מן התפילין לפי שאין יכולין לחזור היטב אבל רבי היה מנהיג עצמו בקדושה יותר מדאי והיה יודע היטב לחזור ע"כ: ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה. דאמרינן במדרש עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו ומייתי האי עובדא דרבי:

מהרש"א ההוא יומא כו'. עד קושו הקושיא מה ענין שגזר במיתת רבי תפי' על כך ע"ד מה נפשיה ידקר כו' ועוד קשה לנסוף אמרת מה נפשיה ותו מכין שהתפלה עליונים מתקשים ותה ענין שסיה הכלי בהא שהמליכה ועוד אחזו בארון הקודש ובשנה אחז כו' ולא נפתרה עלמם ותה ענין שתקף י' אלגבשה ולא אמר כן על כל גופו מאפילו באצבע קטן לא סהנה ולמה דקדק מלמר רצים דמשכבותם ולא דקדק כן לרלגביל מכים ינוחו מיחלו מלמר רצים. סוא מעולם שסלדם נברא מן העליונים בנשמה ומן התחתונים בגוף והיה יכול לו ג' פעולות מכל מין מכח הנשמה ומעשה מהגוף ולפי שסיה רבי ע"ה שלם במעלות הנשמה בעיון מסידה ובמעשה מעולות מ"ש בעלם קדושה באותו יום ואמרו בקדוש מעשה רבי בעלם עטה וירלה והיה ראוי לפי תורתו ומעשיו להיות חי וקיים לעולם שע"כ נקרא רבינו הקדוש כמ"ש לעיל וע"כ גזר מ"ד מה נפשיה ידקר בחרב כי גם שהיה כל ימיו קובל יסורין בשביל סחור מ"ש בפי' הסוענים סלהו בבי דיסורי דרבי לא לאטריך עלמה למנותה וגם אמנה מ"ד מה נפשיה כי שהיה מגן על רוח ולמתים למרה בתפלתה עליונים מנקשים כו' ע"ש סכנה זו לפי מבמשתו מן העליונים הם ענינם וגלוי דהמפיע שלמות הענין ביותר ותחתונים מנקשים את רבי להיות זוכה במעשה בשלמות הגוף בעה"ז כשיהיה חי וקיים לעולם בגוף ונשמה ולפי שרלתה אותו מלמעלה ביותר ולא"ל לו להשיג שלמות הגוף כמו שהיה הענין בתפילין וע"כ אמרה י"ר שיכפו עליונים כו' ולא הוו שמקי רבנן כו' שקלי כוה סדיא היא פרתה דכלי חרס שגילתה זו היא עיתוי כן היא גופו של אדם שבירתו ולמנה זו היא מיתתו שלי אפשר לו להשיג שלמות הגופי במעשה כענין התפילין וצ"ע אתקן ומה כשבים והדר קריעים כי דאל"כ היה כמגיד להם דמה נפשיה אבל אמר לשו נלמון הכמה אראלים כי ע"ש שפסוק ים נשים כמדקות חרב ולשון חכמים מרפא אמת הגזרה כי בדרך זו דרפואו לשכן כדרים וקאמר אראלים כי דודאי שלמות העיון כח הנשמה לא תבטל לא בעה"ז ולא בעה"ב כמ"ש ושוא דמיון סכלה שסיתה מונחת בארון הקודש אבל שלמות ארון הקודש שהוא דמיון גופו כלחו בו אראלים ובשנה ארון הקודש בעה"ז בקבר ולמר שנשמת פטירתו זקף עשר אלבעות כי לפי שבמיתתו לא יחסר רק שלמות המעשה שהוא בגוף כי שלמות השכלי בכח הנשמה תתחזק לעה"ב ע"כ הכיר שלמות המעשה שבה בו בהיותו חי שיגעתי בי' אלבעותי במלות התורה כי היד היא עיקר כלי מעשה הגוף ולא נהניתי אפילו באלבע וע"כ אמר י"ר שיהא שלום במנוחתי לגוף בקבר וע"ז אמר יבא שלום ינוחו גו' דמלת ינוחו דקאמר לשון רבים ע"ש מנוחת הגוף בקבר ומנוחת הנשמה בעולם הבא שהשיג שם שלמות ביותר אבל על משכבותם בל' רבים לא יתכן לבטל הנשמה בו דלא שייך בה שכיבה וע"כ אמר שבעל הלדיקים שילאו לקראתו אמר בנם שם ינוחו בגופן על משכבותם בקבר אבל על שלמות הנשמה לא היה לריך לבקש בלדיקים כי בודאי תשיג שם שלמות ביותר. ועוד יש לפרש בבי כתות מוכר בגוה"ש בהם ג' כתות מלאכים המוזכים כל כת מג' עולמות שהם עולם העליון ועולם האמלעי ועולם השפתון הכת האחת אומרת יבא שלום היא כת מה"ש מעולם עליון אשר שם השלום במעלות של מעלה ושם מצא כתם הלדיק לחדש בלדיד הבדים ואחת אומרת הולך נכוחו היא כת עולם האמלעי שהלדיק הולך נכחו לגלגל המזל בגעולם האמלעי אשר שם בא חוזו של אדם ואחת אומרת ינוחו על משכבותם היא כת של עולם התחתון שהגוף נקבר בו ולמר ברשעים בהיפך זה בשעה שהרשע מאבד מן העולם אחת אומרת והיא כת שלמעלה אין שלום אמר ה' לרשעים ואחת אומרת למעלבה תשכבון היא כת עולם האמלעי ואחת אומרת רדה והשכבה את ערלים היא כת עולם התחתון:

הרי"ף י"ר שיהא שלום במנוחתי. שמונה היא שלפעמים הקב"ה נוטל הלדיק מפני הרעה שעתידה לבא על הדור כדי שלא יתלה ברעה אבל תתלה לחטם ושי"ה מפני הרעה נאסף הלדיק ויש לפעמים שהלדיק נוטלו הקב"ה לכפר על הדור ותמלוק ותגבל הרעה שהיתה עתידה לבא על הדור מתוך מיתתו ולזה התפלל י"ר שיהא שלום במנוחתי ושיהיה מיתתי כפרה על הדור להדיח הרעה מעליהם ויבא שלום עליהם: ושמה אומרת ינוחו על משכבותם. וקשה דיטה על משכבו מבעיא ליה וכן דקדקו למעלה בעמדא בבת קול שילאה ינוח על משכבך מבעיא ליה וי"ל כי

עין יעקב

ח"ל הכוונה שם שסדרין כאמר מלישתה בעה"ת לריך למלאכה האחרת בעה"ב אבל רבי התפלל לפי שניע מאוד בעה"ז יה"ר שיהא שלום כמנוחתי לבורי לעה"ב: **בשעה** שהלדיק נפטר מן העולם ג' כתות של מלאכי השרת יולאין לקראתו. שלש כתות אלו ע"ד דאמרינן לא סמיה שה"כ מלך בו לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות ומר שלם אלו אומרים שלום כלבמת שעלים ועוד י"ל כנגד התורה סדרים הא' נלילי בבנם ע"ך דהמגלא דיבר אורין מליבתי לעם שליחתי וכר וקי' עת לעמו יתן יברך את עמו בשלום לכן אומרי בא בשלום וכן לכיון שעונם אבל הרשעים שנעלו את השלום:

[illegible] על מעשיהם :

שני דייני גזירות פרק שלשה עשר

לה ע״א א״ר אושעיא שצ״ה בתי דינין היו בירושלים כנגדן בתי כנסיות וכנגדן בתי מדרשות וכנגדן בתי סופרים] אמר רב יהודה אמר רב אסי גזרי גזירות שבירושלים היו נוטלים שכרם צ״ט מנה מתרומת הלשכה וכו׳. קרנא הוה שקיל איסתרא מזכאי ואיסתרא מחייב והדר דאין להו דינא והיכי עביד הכי

שמות כג והא כתי׳ ושחד לא תקח [וכ״ת כיון דשקיל מתרוייהו לא אתי לאצלויי דינא וכי לא אתי לאצלויי דינא מי ש״ד והתניא ושוחד לא תקח מה ת״ל אם ללמד שלא לזכות את החייב ולא לחייב את הזכאי הרי כבר נאמר

דברים טז לא תטה משפט אלא אפי׳ לזכות את הזכאי ולחייב את החייב אמרה תורה ושחד לא תקח] וכו׳ ואסיקנא דהוה שכר בטלה דמוכח כי הא דרב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה אמר להו הבו לי גברא דדלי לי בחריקאי ואידון לכו דינא. א״ר אבהו בא וראה כמה סמויות עיניהם של מקבלי שחד אדם חש בעיניו נותן ממון לרופא ספק מתרפא ספק אינו מתרפא והם נוטלין

שם שוה פרוטה ומסמין עיניהם שנא׳ כי השחד יעור עיני חכמים. ת״ר כי השחד יעור עיני חכמים ק״ו לטפשים

שם ויסלף דברי צדיקים ק״ו לרשעים מידי טפשים ורשעים בני דינא נינהו אלא הכי קאמר כי השחד יעור עיני חכמים אפי׳ חכם גדול ולוקח שחד אינו נפטר מן העולם בלא

שם ע״ב סמיות הלב ויסלף דברי צדיקים אפי׳ צדיק גמור ולוקח שחד אינו נפטר מן העולם בלא טירוף הדעת כי אתא

משלי כט רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מ״ד מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות יהרסנה אמר רבה בר רב שילא האי דיינא דשאיל שאלתא פסול למידן דינא ולא אמרן אלא דלית ליה לאושולי אבל אית ליה לאושולי לית לן בה. אמר רבא מ״ט דשוחדא כיון דמקבל שחד מיניה אקרבה דעתיה לגביה והוי כגופיה ואין אדם רואה חובה לעצמו מאי שחד שהוא חד אמר רב פפא לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה דרחים ליה לא חזי ליה חובה דסני ליה לא חזי ליה זכות אמר אביי האי צורבא מרבנן דמרחמין ליה בני מאתיה לאו משום דמעלי טפי אלא משום דלא מוכח להו במילי דשמיא [אמר רבא מריש הוה אמינא הני בני מחוזא כולהו רחמין לי כיון דהוואי דיינא אמינא מינייהו סנו לי ומינייהו רחמו לי כיון דחזאי דמאן דמחייב ליה האידנא קא זכי למחר אמינא אי מרחם כולהו רחמו לי אי מסנו כולהו סנו לי]:

[בתי דינין. של כ״ג: בתי כנסיות. להתפלל: בתי מדרשות. למשנה ולתלמוד: בתי סופרים. ללמוד תינוקות]: נוטלים שכרם. ומתפרנסים משם לפי שלא היו עוסקין במלאכתם: איסתרא. סלע: הבו לי גברא דדלי. מים משקה פרותי: בחריקאי. במקומי חריקאי אומר אני שהוא לשון פגם כמו קרנים חקוקות דשחיטת חולין כלו׳ שאני מסלק ומכניס מקומי: אינו נפטר מן העולם. וה״ק היו מיסמות את עיניו (כסהיה) [כסיהא] מתוך נכסיו ישב לדין: שאינו צריך לכלום. שהוא עשיר ואינו צריך להחניף: דשאיל שאלתא. דרגיל לשאול מבני עירו בהמות וכלים: מ״ט דשוחדא. למה אסור ליטול לו כתב את הזכאי: אין אדם רואה חובה לעצמו. אין דעתו מתקרבת לצד המוכח לחייב את עצמו ואפי׳ מתכוין לדין אמת: שהוא חד. הנותן והמקבל נעשים לב אחד: (נ״ב מהרש״א ז״ל פי׳ חד חריף ר״ל שמורה להפוך נזכותים ותיא שהוא לשון מוחה על מקבל המתנה ולבסוף נעשה בשרו חדודים וחתך הדם וכו׳:

תוספות היו נוטלין שכרן. אם דלא פריך הכא והיכי עבדי הכי והכתיב ושחד לא תקח כדפריך עלייה דקרנא ואומר ר״ת משום דלא אסור אלא מתעלי דינין אבל הכא משל נבור ודיי תפרס דהכא לאו נחורים שכל היו נוטלים אלא הכא כל שעה היו יושבין בדין ולא היו עוסקין בשום מלאכה ולא היה להם במה להתפרנס והיה מוטל על הצבור להתפרנס אבל קרנא באקראי בעלמא היה יושב ולא היה לו ליטול שכר ומהאי טעמא נמי אתי שפיר הא דקאמר לקמן תלמידי הלכות שחופפים והלכות קטנות ומלי מטלין שכרן מתרומת הלשכה אע״פ שהכי תלמוד תורה אסור כדאיתא בפרק אין בין המודר: אפילו צדיק גמור ולוקח שוחד. וסייט

עיון יעקב

[illegible]

וסיים קיו לרשעים שכבר נטלו שוחד בפעם ראשונה דבפעם ראשונה כשמטל אכתי לדיק הוה שמדיין לא נטלו וקיו לטפשים בפעם שני שנוטל שוחד שכבר נעשה טפש מפעם ראשונה שנטלו. ורשנ״ם פי׳ דהאי קיו לטפשים איטו יון סברייתא אלא מדתניא חכמים ולדיקים משמע שר״ל ק״ו לטפשים ולכך תמוה וכי הם גבי דינא ומשני הייק ולא נידוק כמ״ש: פ״ד מלך במשפט ועומד שאינו לריך לכלום וכו׳. הכא משמע דגריכות מיגן קאמר משום שוחד ומדמייק עליה האי דינא דשאיל שאלתא ולבייל נמי נמילי לשוחד איירי ובסנהדרין נפיק מייתי קך דרשה גופה דרב נחמן גר כהן אדריך שאינו נקי ולריך לשמול הוראות ודינים דמסיק התם דרש רב נחמן גר כהן מ״ד מלך במשפט יעמיד ארץ ומסיק עלה נתר הכי דתי נשיאה אוקמי דינא דלא גמיד ומלה שמשמאת דהתם איירי נדיינא שאינו יתן ממתת שאינו נקי ולומר ר״ת דמהאי קרא איכא למידק שאינו לריך לא ממון ולא לדברי תורה:

מהרש״א שצ״ד בתים כו׳ וכנגדן בתי כנסיות כו׳. ונספד יבפית פרש״י תפלה בתי כנסיות היו בירושלים כמנין מלאתי מ״ש: צ״ש מנה כו׳. אפשר לומר בזה המנין בכל שנה קאמר ובא לגי דייני גזירות דהיינו ג׳ בתי דינין מכ״צ לכל אחת ל״צ מנה רבא לכל דין מהם קמ״ל זוזים בערך ושיעור חכמים בו שהוא כדי סיפוקו בכל שנה מקהמא וקאמר דאם לא ספקו בזה כנגד פנחייקר השער מוסיפין כו׳ וק״ל: אלא אפילו לזכות את הזכאי כו׳. קיק דהיינו דהתם איירי בשמטל מאחד מהם דאמי לאללויי דינא וכן נראה מפרש״י בחומש חי״ל לא תקח שחד אפילו לשפוט לדק כי השחד יעור משקבל שחד ממש ה״א שלא יטה לבו אלא להפך בזכותו עכ״ל וכדלקמן כיון דקבל שוחדא מיניה איקרבא ליה דעתיה לגביה כו׳ ועיין ברא״ש אבל בשמטל מכיהם כמו קרנא דלא אתי לאללויי דינא איינא דברי הרי״ק: כמה סמויות עיניהן של כו׳ נוטלין ש״פ וסממין עיניהן שנא׳ כו׳. ויעור פקחים דקאמר יולא לגבים דהיינו מקמא עיני השכל שלהם מתלי סבין תוסמא ממש עיני הפקחים: וקיו למששים כו׳. עיין בחידושי הלכות: אפילו חכם גדול כו׳ בלא סמות הלב כו׳. ויסים יעור עיני חכמים מיכי השכל ולב שלהם וכן פרש״י בחומש יעור פקחים אפילו חכם בתורה ונטל שוחד סוף שתטרף דעתו וישתכח תלמודו כו׳ עכ״ל מיהו בשמעתין הך ליכא דמיתף סדעת של ויסלף דברי לדיקים קאמר לה והכא קאמר בלא סמות הלב והענין כשול בקרא ועוד אנרתי קרא לפשוטו וליישב הכפל לפי ש״ם מי שדן על פי ראייתו שהוא עד הרואה ואין לריך לו שום דיבור מפי העדים ר״ם מי שלא ראה הדבר אך שהוא דן על פי הדברים של העדים חם שלמר כי השוחד יעור ממש את הדיין שהוא כאילו לא ראה שמעשה כך ומחייב את הזכאי ע״י השחד גם אם הוא דן ע״פ דבור העדים השחד יסלף דברי הלדיקים שהן דברי העדים שמעידים לדק והוא מסלף דבריהם למייב את הזכאי לפי עדות שלדק וחייק: מלך במשפט כו׳. עיין בפ״ק דסנהדרין: מ״ט דשוחדא כיון כו׳. ר״ל מ״ט דמקבל שחד אפי׳ לשפוט לדק וקאמר דכיון דקביל ליה כו׳ איקרבא ליה דעתיה וה״ה לו לשפוט לדק וקאמר א״כ אמאי קרי ליה שחד דלא יפול הלשון אלא במי שמקבלו לשנות משפט וקאמר דקרי הכא שחד אפילו במקבלו לשפוט לדק ע״ש דשוה כגופיה ושהוא חד וק״ל: אמר רב פפא לא לידון כו׳ למאן דרחים ליה כו׳. כמבו התוס׳ נלא בלוסב ומוכח דאיירי ב״ה רי״י ורבן סי דלגבי דיין

אפילו רבנן מודו דפסיל כדמסיק מקרא סי׳ עכ״ל לכאורה קשה לדבריהם דהיינו קושיא דרב פפא טעמא דקרא קמפרש מ״ש לא לדון אוהב למאן דרחים כו׳ דומיא מונא דלעיל מ״ש דקאמר רבא מ״ט דשוחדא כו׳ דבטעמא דקרא קאי לפרושי ר״ם ליישב דהל״ל ומ״ט לא לדון סי׳ כדקאמר רבא מ״ט דשוחדא כו׳ וק״ל: דלא מיכה להו במילי כו׳. ע״ד אל תוכח לן פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך ורבן וקתם בכי מתא לאו חכמים הן: מריישא הוא כו׳ בולהו רחמי לי כיון דהואי דיינא אמינא מינייהו סנו לי כו׳. סך מלתא מתכיתין דפ״ד דאדם שאו שחושך עלמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל סי׳ ואפשר דקיפא דמלתא אשמעינן כיון דהאי דמאן דמחייב ליה האידנא כו׳ אם מחרם סלתו רחמי כו׳ ולא כימא דאין דעבן שוות דאיכא דרחים ואיכא דסני וחו״ק:

הרי״ף מידי משפים ורשעים בכי דינא גינהו. ותימה הוא דמשלמא פיני חכמים הוא תכור על הדיינים המקבלים שוחד יעור פיני החכמים ההם אבל דברי לדיקים איטו מדבר בדיינים הלדיקים כדי לדייק קיו לרשעים אלא דברי לדיקים הם דברי של הבעלי דינים שהם לדיקים כי על ידי השוחד יעוות משפט ויסלף דברי לדיקים במשפטם והיה אפשר לפרש האי דקאמר ק״ו ואומר לרשעים כפשטיה ויסלף דברי הזכאי נדינו שיחייבהו לפרוש מה שאינו חייב ק״ו ואומר אל החייב שיזכהו כי זה דבר יותר קל שיהא כן ואל הטעם אבל מתוך דברי התלמוד שאמר מידי טפשים ורשעים בני דינא נינהו מוכח בדיינים הוא מדבר והדין לקמיין ושוחד בה נאמר בהם לאחר שיהא דבר מפי סדיין הלדיק לזכות או לחייב השוחד יסלף ויעוות דברי הלדיק ויחזור להפך הדין ומראה לו פנים. עוד אפשר דכיון דאיכור השחד הוא אפילו לזכות את הזכאי יסלף גם את הדיין הלדיק וכל שכן כשהדיין הוא רשע שיחייב את הזכאי: אלו כתיב מלך במשפט יעמיד ארץ וכו׳. הוקשה לו שאם מדבר במלך שמעמיד מלכותו על פי הדין אם כן היה לו לומר ונלא המספר יהרסנה אלו ואיש תרומות ואם רולה לדרוש הכתוב כך שמלך שפוסק מהדין יהרסנה ותרומות הוא לשון הפרשה וסילוק א״כ כיון שהוא מדבר במלך הל״ל ומלך תרומות יהרסנה או יאמר ותרומות יהרסנה לזה דרש שמדבר בדיין שהוא דומה למלך שאינו לריך וכו׳ ואם דומה לכהן שהוא איש האומר על התרומות יהרסנה:

ת״ר °ושחד לא תקח אין צריך לומר שחד ממון אלא אפי׳ שחד דברים נמי אסור מדלא כתיב בצע לא תקח היכי דמי שחד דברים כי הא דשמואל הוה עבר במברא אתא ההוא גברא יהיב ליה ידיה א״ל מאי עבידתך א״ל דינא אית לי א״ל פסילנא לך לדינא אמימר הוה יתיב וקא דאין דינא פרח גדפא ארישיה אתא ההוא גברא שקליה א״ל מאי עבידתך וכו׳ מר עוקבא הוה שדי רוקא קמיה אתא ההוא גברא כסייה א״ל מאי עבידתך וכו׳ ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי הוה רגיל אריסיה דהוה מייתי ליה כל מעלי שבתא כנתא דפירי יומא חד אייתי ליה בה׳ בשבתא א״ל מאי שנא האידנא א״ל דינא אית לי ואמינא אגב ארחאי אייתי ליה למר לא קביל מיניה א״ל פסילנא לך לדינא אותיב זוזא דרבנן וקא דיינין ליה בהדי דקא אזיל ואתי אמר אי בעי טעין הכי ואי בעי טעין הכי אמר תיפח נפשם של מקבלי שחד ומה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי כך מקבלי שחד עאכ״ו: ר׳ ישמעאל בן אלישע אייתי ליה ההוא גברא ראשית הגז א״ל מהיכא את א״ל מדוך פלן ומדתם

לס״ז אזוס כג

עיון יעקב

ומכמה כיטע ובפי׳ מהרש״א בחי״א אבל גבי משמא לרעם רבא הם בני סוכה כולהי בפ״ז דף נ״ט ע״א וסמיך הוכח לחכם ויאהבך: אפילו [illegible] גלע לא סקת. כי [illegible]

ומהתם להבא לא הוה כהן למיתבא ליה אל דינא אית לי וכו' כדלעיל:

במברא. גשר: יהב ליה ידא. לסמכו: בנתא דפירי. של פירות מפרדס של רבי ישמעאל: זוזא. זוג: בהדי דאזיל ואתי. בכל אשר הולך ובא היה לבו נוטהו של אותו אריס ומלמד לו פתחי זכיות ואומר בלבו שמא יטעון כך וכך ויזכה בדין: ראשית הגז. בכל שנה ושנה אותו היה ניתן לכהן אחד מכהנים:

מהרש"א אפילו שוחד דברים מדלא כתיב בצע לא תקח כו'. ולעיל דריש מיני' מעשה דשוחדא מהאי קרא דהדרכי עקולים ובאותו פרישם וכנראה מדברי התוס' דלא קאמר הכא מלתא דחשיב מדאורייתא אלא לאסמכתא בעלמא קאמר וכמ"ש בחידושי הלכות ע"ש: בהדי בשבתא. לפי שהיה מנקם לינא וגו גם דינן יושבין לפני הקמה עורח. ויש לדקדק בהך עובדא ותלמוד מנגדא דלקמן דקאמר איתי ליה זוגא דרבנן לתחי לא קאמר הלכה רבנן דהוו תלתא ב"ד ופנים שרי שם ב"ד חלוף כדלאורי' בסנהדרין ויש ליישב לכאורה דלא קאמר פסילנא לך לדינא אלא ביחידי כיחיד ומומחה אבל בתלתא דהיינו עם עוד ב' דיינים אחרים לא התיר לפסול את עצמו מלדון עמהם ולכך לא קאמר אלא דאותיב זוגא דרבנן אבל שלמה לא משמע הכי מדלא קאמר אותיב זוגא דרבנן בהדי' ונ"ל דהכך זוגא דרבנן מומחין כוי הוו וכחד כתי הוה ספי אלא דדלה לידע אם יטוהו הסניס לדעתו לזכותו או לא אבל נשלמס גם אם לא יטוס לדעתו אפשר דלאחד מהם לא הסכים עם הסניס והסכים לדעתו הדין: תיפח נפשם של מקבלי שוחד כו'. יש לומר אפי' לשפוט לצדק ולזה אמר תיפח נפשם דודאי איתא לקבל שוחד לשפוט לצדק משום אקחתי דעתיה ותו אכי קבלה כו':

הרי"ף רבי ישמעאל ברי' הוה תייל אריסיה וכי לא קביל מיניה. וקשה ליקבל מינים ולא לידיינים וכן קשה ברבי ישמעאל בן אלישע וטמא לכך לא קבל ממנו כי בזה נתן אל לבו להוסיף לפניו זוגא דרבנן לדון הדין ולא שלקו אל ב"ד אחר מן תלת תקלה ומתחת ידו כמעשה דרב ענן לקמן. ועוד חשש שלא היה מקבל יותנו לא יהיה מותק מלדבר איזה דבר לטובת אי בעי מעין הכי אבל הבתא לא דבר מלומה לכך אמר בלבו אי בעי מעין הכי. ולכך רב ענן שקיבל מורון לא הוסיף זוג של תיית לדון את דינו כי חכם מן ידבר עליו איזה דבר של זכות ולכך שנינו לפני ר"ע והתפי"ב לא יצא מידי תקלה:

מ ספ רב ענן אייתי ליה ההוא גברא כנתא דגילדני דבי נילי אל מאי עבידתיך אל דינא אית לי לא קביל מיניה אל פסילנא לך לדינא אל דיניה דמר לא בעינא קבולי לקביל מר דלא למנען מר מאקרובי בכורים

מ"ב י דתניא ˚ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים להם [שעורים] וכרמל בצקלונו וכי אלישע אוכל בכורים הוה אלא לומר לך כל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב בכורים אל קבולי לא בעינא דאקביל השתא דאמרת לי טעמא מקבילנא שדריה לקמיה דרב נחמן שלח ליה נדייניה מר להאי גברא דאנא ענן פסילנא ליה לדינא אמר מדשלח לי הכי ש"מ

יא קריביה הוא הוה קאים דינא דיתמי קמיה אמר *האי עשה והאי עשה דכבוד תורה עדיף סלקיניה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה כיון דחזא בעל דיניה יקרא דקא עביד ליה איסתתם טענתיה:

גילדני דבי נילי. דגים קטנים: וכי אלישע אוכל בכורים הוה. והלא לא היה כהן שהרי מלכים נדברי הימים שנתייחס אביו על שבט גד דכתיב ויענו ושפט בבשן ותלים נמסי פסחים בפלט דברים דשפט דהאי קרא אביו של אלישע: שים קריביה הוא. להכי פסיל ליה לדינא: האי עשה והאי עשה. מצות הדיינים נשם ושפטתם לדק: עשה דכבוד תורה. דינא דהאי גברא דהוא עשה דאיכא כבוד תורה דרב ענן בשדים עדיף:

תוספות וכי אלישע אוכל בכורים הוה. אין צריך לדחוק כפי' הקונטרס דהכי פירושו וכי אלישע אוכל בכורים היה והלא בשומרון הוה ואין בכורים נאכלין חוץ לחומה כדמוכח בריש אלו הן הלוקין ובפי' בהמה המקשה והכי איתא בהדיא בסדר אליהו זוטא דתיה כפרה להם לישראל בכל מקום מושבותיהם שנאמר תקריב מנחת בכורים ואומר ואיש בא מבעל שלישה וגו' וכי אלישע אוכל בכורים הוה והלא אין שם מקדש ולא מזבח ולא כ"ג אלא אלישע ותלמידיו יושבין לפניו מכאן אמרו וכו':

מהרש"א וכי אלישע אוכל בכורים כו'. עיין פרש"י והתוספות ולא ניחא להו כפשטיה שהיה הלחם מבכורים דהיינו בתחלה קציר שעורים כפי' רש"י בספר מלכים דל"ב מאי אשמעינן קרא מיהו בפ"ק דסנהדרין מפרש ליה כפשטיה ואשמעינן דהאיש היה אותה שנה להתעבר ע"ש וק"ל: האי עשה והאי כו'. פרש"י מצות הדיינים עשה ובשפטתם לדק מכלל פירושו היינו עשה דאל משמע מושפטתם לדק לאו דיתמי גריסא אבל מקרא דגחד הכי ילפינן לה בפ"ק דסנהדרין כקטן כגדול תשמעון שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה לענין להקדימו ע"ש והכא דין היתום בא מקודם ולדברי הרמב"ם דמקדימין דין יתום כו' שנאמר שפטו יתום גו' ניחא טפי שהזכיר כאן דנקט דינא דיתמי והוא לדבריו לא היה צריך למנקט דהוה קאים דינא דיתמי קמיה דלאו מר כלא נבא לאחר דין יתום קודם אי לאו דכבוד תורה עדיף:

מא רב ענן הוה רגיל אליהו דאתי גביה דהוה מתני ליה סדרא דאליהו כיון דעביד הכי איסתלק אותיב בתעניתא ובעי רחמי ואתא כי אתא הוה מיבעית ליה בעותיה ועביד תיבותא (ואנחיה) ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סדריה והיינו דאמרינן סדר אליהו רבה סדר אליהו זוטא:

סדר אליהו רבה. שלמד חוץ לתיבה: סדר אליהו זוטא. שלמד בתוך התיבה:

תוספות והיינו דאמרי סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא. אומר ר"י לפי שהפסיק באמצעו לית ענן פלגו לב' סדרים ותפסים אי' למד ממנו יותר מן סדר ידוע קרי לראשון סדר אליהו רבה ולשנית קרי זוטא:

מהרש"א אותיב בתעניתא כו' כי אתא הוה מבעית ליה בעותיה כו'. יראה הטעם בזה לפי שנכשל בשוחד שלא היה לו לקבל אפילו בדרך דורון כיון שבתחלה דרך שוחד דברים הביאו לו כמו ר"י ב"י ור"י בן אלישע דלעיל שאמר ומה אני שלא נטלתי כו' ואח"כ כשנכשל שהיה בנה ששלח לרב ענן מדייניה עד להאי

עין יעקב

[illegible]

להאי גברא דאכלה סי דנמוך לשון זה הבין רב מאן דקריביה הוא ולפתחם טעמתים דחברים והשתא במה דלומינו בתעניות מתכפר לו על אוכלו הדנים קמכים שקבל אבל עדיין חטא דכנעת חברים ולפתחם טעמים במקומו שומר ולכך טעם במדה זו דאפס מבעיה ליה:

מב בשני דרב יוסף הוה ריתחא א"ל רבנן לרב יוסף ליבעי מר רחמי אמר להו השתא ומה אלישע דכי הוו רבנן מיפטרי מקמיה הוו פיישי תרי אלפין ומאתן רבנן בעידן ריתחא לא הוה בעי רחמי אנא אבעי רחמי וממאי דפיישי הכי דכתיב °ויאמר משרתו מה אתן זה לפני מאה איש מאי לפני מאה איש אילימא דכולהו לפני מאה איש בשני בצורת מובא הוו אלא לאו דכל חד וחד קמי מאה איש. כי הוו מפטרי רבנן מבי רב הוו פיישי אלפא ומאתן רבנן. מבי רב הונא הוו פיישי תמני מאה רבנן. רב הונא הוה דריש בתליסר אמוראי כי הוו קיימי רבנן ממתיבתא דרב הונא ונפצי גלימייהו הוה סליק אבקא וכסי ליה ליומא ואמרי במערבא קמו ליה ממתיבתא דרב הונא בבלאה. כי מפטרי רבנן מבי רבה ורב יוסף הוו פיישי ארבע מאות רבנן וקרו לנפשייהו יתמי כי הוו מפטרי רבנן מבי אביי ואמרי לה מבי רב פפא ואמרי לה מבי רב אשי הוו פיישי מאתן רבנן וקרו לנפשייהו יתמי דיתמי:

הוה ריתחא. כעס של מקום ובא רעב לעולם: דכי מפטרי. תלמידיו ממנו לעמוד מבהמ"ד: הוו פיישי גביה, אוכלי שולחנו: תרי אלפי ומאתן. דכתיב עשרים לחם שעורים ולחם בכורים הרי כ"ה וכרמל הרי כ"ב וכל אחד לפני ק' אלם הרי הרן אלפין ומאתן: בתליסר אמוראי. המשמיעים מפיו ומשמיעים לרבים זה מכאן וזה מכאן ומלפנים ומלאחור ומחלקים למקומות הרבה שהיה העם רב: וכסי ליה ליומא. מאפיל את החמה והיה ככר נראה:

מהרש"א לא הוה בעי רחמי אנא אבעי רחמי כו'. יש לדקדק בזה דמצינו ביומי חכמי התלמוד דבעי רחמי אכפנא בפ"ק דתענית ולא כשאר קיץ זה נפלאים מהלישנא דלא בעי רחמי ואין סברא דבימיהם שהו פיישי ספי מתרי אלפין ומאתן וי"ל ברעב של כליה שבא לעולם נתרים תענית ולצעי רחמי ובהכי איירי ההך דפ"ק דתענית אבל הכא איירי ברעב של בצורת דהיינו דהגשמים מועטים והמעט ביוקר ולא היה לבעי רחמי אלא משום חזקת דתלמידים ועביד קיץ מהלישנא דפיישי כ"כ תלמידים ב' אלפין ומאתן ולא אבעי רחמי משום דוחקייהו כ"ש בשני דרב יוסף דלא פיישי רק ד' מאות תלמידים ולא אבעי רחמי משום דוחקייהו וכן שוכח בפ"ק דסנהדרין דביעי לישנא לא הוה רק רעב של בצורת ודחיק: אלא דכל חד וחד לפני מאה איש כו'. וחכי שוכח לישנא דקרא מה אתן זה גו' לשון יחיד דהל"ל ומה אתן אלה לפני גו' וק"ל: הוה סליק אבקא וכסי כו'. סוס בזה דאחר שקמו ממתיבתא דהיינו שלימודם עם רב הונא לא מפסק בחיי שמם רק במדות הטובות שממשלו לצדי לדיקים סוים בכל עת יהיו בגדיך גו' וכי נפלי גלימייהו דהיינו גם אבק מדותיהם הטובות מכפי ליה ליומא דהיינו כח האומה כמ"ש חמה לוקה סימן רע לאוה"ע שמוכין לחמה ובדרך זה אמרו והוי מתאבק בעפר רגליהם דהיינו לילך גם אחר אבק מדותיהם הטובות כמ"ש במדות הרעות אבק של גזל ואבק לשון הרע כך במדות טובות של הלדיק יש אבק גלימייהו וק"ל:

אמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים. כתוב מג: בספר בן סירא °כל ימי עני רעים והא איכא שבתות וימים טובים כדשמואל דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים בן סירא אומר אף לילות. בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים:

שינוי וסת. [אפי'] לטובה: במרום הרים כרמו. שאין בידו ממון לקנות במקום מים וקונה בראש ההר וכל גשמים שבא שוליך לו מטל הגג לכרמים שתחתיו:

ת"ר לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר מד: שרובה נכרים ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל הדר באי"י דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר °לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים וכי כל שאינו דר בארץ אין לו אלוה אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז וכן בדוד הוא אומר °כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי מי א"ל לדוד לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז:

וכי מי אמר לו לדוד כן. אלא מפני שהיה צריך לברוח גולה מארץ ישראל אל מלך מואב ואל אכיש:

מהרש"א וכי כל שאינו דר בארץ ישראל אין לו אלוה אלא לומר כו'. לכאורה דהא איכא מאי דומה שי קאמר ומה סיקן בזה נמי שלמר כאילו עובד ע"ז ונראה לפרש דהוא הקב"ה הוא אלוה כל העולם אבל נקרא אלהי הארץ דהיינו ע"פ ארי סורי סמוכין פרנסה וילך ע"פ ושאר ע"פ הדמיון שמשו ישראל הם בארץ והשגחה מ"ם כל הדר בא"י דומה מאי שיש לו אלוה כיחא ע"פ אלהי הארץ אבל מ"ש הדר בחו"ל לא ימכן בו לומר שדומה כאילו אין לו אלוה

עין יעקב

[illegible]

אלוה כיון שבקרא גם כן אמר שלא ולכך עשאום וכי כל שאינו דר בארץ אין לו אלוה דהא תרי כפשע שיהיה לכם לאלהים ואין דבר זה תלוי בארץ וקאמר דהדר דומה כמי שאין לו אלוה קאמר דהיינו כאילו אינו מקבל את הקדוש ברוך הוא לאלוה אלא עובד עבודה זרה כמאמר נרי האדמה ועיין מדוד דהלא מהסתפח בנחלת ה׳ בלך עבוד גו׳ דהיינו כרדפו אותו עד שהולך לילך לחוץ למקום ענין הזיק:

הרי״ף הדר בא״י דומה כמי שיש לו אלוה וכו׳. וצריך לדקדק מהו הלשון זה של דומה דבשלמא הדר בחו״ל שאמרו שיש לו אלוה דומה נראה שאין לו אלוה אבל הדר בא״י אין לומר בלשון הזה דומה אלא יש לו אלוה בלא דמיון. ואפשר לומר שהדר בחו״ל ואינו מקיים מצות הארץ כגון תרומות ומעשרות אע״פ שהוא נאמן באלהיו מ״מ כל רואיו יאמרו שאין לו אלוה לקבל עליו עול מלכותו כי זה מצות מצות התלויות כמו שהזכרו במקומו והדר בא״י ומשגב לבבו לקיים המצות בתרומות ומעשרות כל רואיו יכירו שיש לו אלוה. ועוד הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה כיון שהוא יושב תחת ממשלת השרים של מעלה וכתיב לתת לך את ארץ כנען להיות לך לאלהים והיושב בארץ ישראל הוא תחת ממשלתו יתברך ואין להשרים אתו חלק בא״י אותה הארץ אשר ה׳ אלהיך דורש אותה כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ שהיו א״י לאמר לך עבוד אלהים אחרים שהם השרים ולא להיות תחת יד אלהים חיים ומלך עולם אבל הדר בא״י דומה לכל העולם שיש לו אלוה שמשגיח עליו בפרטות ות״י יושב תחת הנהגתו והשגחתו יתברך:

רבי זירא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה דבעי למיסק לא״י דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא״י עובר בעשה שנא׳ בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאום ה׳. ור׳ זירא ההוא בכלי שרת כתיב ורב יהודה כתיב קרא אחרינא השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה ונו׳ ור׳ זירא ההוא שלא יעלו ישראל בחומה ורב יהודה השבעתי אחרינא כתיב ור׳ זירא ההוא מיבעי ליה לכדרבי יוסי בר חנינא דאמר רבי יוסי בר חנינא שלש שבועות הללו למה אחד שלא יעלו ישראל בחומה ואחד שהשביע הקב״ה את ישראל שלא ימרדו באומות וא׳ שהשביע הקב״ה את האומות שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ורב יהודה (אמר) אם תעירו ואם תעוררו כתיב ור׳ זירא מיבעי ליה לכדר׳ לוי דאמר ו׳ שבועות הללו למה תלתא הני דאמרן ואינך שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו את הקץ ושלא יגלו הסוד לאוה״ע. בצבאות או באילות השדה א״ר אלעזר אמר להם הקדוש ב״ה לישראל אם אתם מקיימים את השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות או כאילות השדה:

דבעא ר׳ זירא למיסק. ורב יהודה מוחה בידו להכי הוה מישתמיט מיניה: בכלי שרת כתיב. קרא דלעיל מיניה כתיב כי כה אמר ה׳ לצבאות אל העמודים ועל הים וגו׳: שלא יעלו בחומה. יחד ביד חזקה: אם תעירו ואם תעוררו. ב׳ שבועות בכל אחת: שלא יגלו את הקץ. נביאים שביניהם: שלא ירחקו את הקץ. בעונם ל״א שלא ידחקו גרסינן לשון דוחק שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי: ושלא יגלו את הסוד. אומרי לה סוד העיבור ואומרי לה סוד טעמי התורה: מתיר את בשרכם. לשון הפקר:

תוספות בבלה יובאו ושמה יהיו. תימה דהאי קרא בגלות ראשון כתיב יש לומר דבגלות שני נמי קפיד קרא: שלא יגלו סוד העיבור. מדאמרי כי היא חכמתכם ובינתכם והיא סוד העיבור (ופי׳ ר״ח ז״ל שלא יגלו לאוה״ע):

מהרש״א עובר בעשה שנא׳ בבלה יובאו ושמה יהיו גו׳ ותלי למאי דמוקי ליה בכלי שרת על כרחך היינו לשון לווי דלאו נידם הוו אלא ירמיה מתנבא שכן יהיה אבל השתא דמשמע ליה דקאי אבני הגלות ליכא לפרושי שמתנבא שכן יהיה דא״כ אין הנבואה אמת דהא הזינן דבנוה וכמה דסליקו מבבל לא״י אלא שהוא לשון לווי והנך דסליקו עוברים בעשה ודו״ק: בחומה כו׳. ר״ל ודאי רשות לכל אחד מישראל לעלות לא״י אלא שלא יעלו ביחד ביד חזקה ולבנות להם חומת ירושלים ומחוזים שאמר ונבנה חומת העיר ולא כהיה גו׳ ברשות המלך היה כמ״ש שם ואף דברי המלך אשר אמר לי גו׳ ומוכיח שלא לנחמיה על בנין החומה העל המלך אתם מורדים לא היו יודעים שברשות המלך היה ומיהו בגמרתין נ״ל דלאחר שלא ימרדו לאו היינו בבנין החומה אלא בדברים אחרים כשהם בגלות: השבעתי אחרינא כתיב. הא ודאי דידע דכתיב עוד השבעתי שלישי אבל אחרינא כתיב ממש בלשון אחר דבשלישי לא כתיב ביה בצבאות או באילות השדה וה״ט ההוא קרא דמוקי ליה בחומה שלא ישתעבדו בה׳ דאינו מדומה להם לחיות מהודות שלנו שכבר דימה אותן לצבאי חזיר מיער ועוד יש שם בס׳ שיר השירים פסוק רביעי השבעתי גו׳ דלא חשיב ליה הכא דלא כתיב אם תעירו ואם תעוררו לרמוז על כפל השבועה גו׳ משלשת הפסוקים גם לא כתיב ביה בצבאות או באילות השדה דהה״נ שבועה לאוה״ע ודאי קאי כדמוכח קרא ודו״ק: שלא ירחקו את הקץ כו׳. עיין פירוש רש״י ועוד יש לפרש שלא יהיה בעיניהם הקץ רחוק דהי״ל כאילו מתייאשין מן הגאולה אלא יהיה בעיניהם זמן הגאולה קרובה כמ״ש כי קרובה ישועתי לבא גו׳ וק״ל:

הרי״ף שעולה מבבל לא״י עובר בעשה וכו׳. אין לתמוה הלא דהדר בחו״ל דומה כמי שאין לו אלוה ואיך זה הקנייה בבלה יובאו ושמה יהיו דשאני התם כיון שגלו שלא מדעתם והצלו אותם לבבל וגזר עליהם שמה יהיו אבל הדר בחו״ל שהוא כלו״ט שעבד עבודה זרה ומידי גילה אלא בדעתו ורצונו. והתוס׳ כתבו תימה דהאי קרא בגלות ראשון כתיב י״ל דבגלות שני נמי קפיד קרא ומ״מ עדיין קשה דבגלות ראשון אינו רשאי לצאת מבבל אל מקום אחר בחו״ל לא היו יכולין והכתיב בבלה יובאו ושמה יהיו ואינו בגלות שני אם רצו לצאת ממקום למקום בחו״ל מי קפיד קרא כיון שלא הוכיר ניחוד באיזה מקום יהיו ואם כן מ״ש ממקום למקום בחו״ל מחו״ל לא״י ועיק כיון דהספיק דרשי נמי דרים דסמי קרא דבבלה יובאו בכלי שרת ולא ילפו אלא מקרא דהשבעתי אין

עין יעקב

[illegible]

אמר רב יהודה שאגר נבגמה היא"ל שמר על מגמעם ולכן מגאת לי ולע ישרות ממש עיקר אלישר ממסוק גגלה יגאו רק מי יקים דלא נאמר אם אגא על מסלים גלבר גא מסמוג דהשבעתי אתכם ממזבר בישראל לאחרי על פסוק גגלה יגאו שהוא מלל גם על ישראל וכיון שהגאי קרא קא ילין יע"ל דמם על גלום מי וממשמע איסור לאחלות מכל אחרונות גא"י עד שתשמם מאת הקצים לגאול את ישראל:

כו ע"ב אר"א כל הדר בא"י שרוי בלא עון שנא' יובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון. א"ל (רבינא) [רבא] לרב אשי אנן בסובלי חלאים מתנינן לה אמר רב ענן כל הקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבח כתיב הכא מזבח אדמה תעשה לי וכתיב התם וכפר אדמתו עמו עולא הוה רגיל דהוה סליק לא"י נח נפשיה בחול אתו אמרו ליה לר' אלעזר אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות אמרו לו ארונו בא אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי תזאה אתא לקמיה דר' חנינא א"ל מהו למיחת ליבמה א"ל אחיו נשא כותית ומת ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אפילו מפומבדיתא לבי כובי ההוא דנפק מפומבדיתא לבי כובי שמתיה רב יוסף ההוא דנפק מפומבדיתא לאסתוניא שכיב אמר אביי אי בעי האי צורבא מרבנן הוה חיי רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כשרין שבבבל א"י קולטתן כשרין שבשאר ארצות בבל קולטתן למאי אילימא ליוחסין והאמר מר כל הארצות עיסה לארץ ישראל וא"י עיסה לבבל אלא לענין קבורה:

ובל יאמר שכן. (הפסוק) חליתי כלומר לא יהרגם לומר לך לי כי חלם גשואי עון: ואתה על אדמה טמאה תמות. מקרא הוא בנבואת עמוס: ארונו בא. לקברו בא"י: כך אסור לצאת מבבל. לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד: דנפק מפומבדיתא לבי כובי. לגור שם: א"י קולטתן. וכדמפרש: אילימא ליוחסין. שמשיאים כשרים מא"י והא בבל מיוחסי טפי: דאמר מר. בפ' עשרה יוחסין כל הארצות הרי הן אצל בבל כעיסה המעורבת שאין ניכר בה מה בתוכה כך כל המשפחות ספק: אלא לענין קבורה. של בבל מוליכים אחוזותיהם לקבור בא"י ושל שאר ארצות הרחוקים מא"י וקרובים לבבל קוברים בבבל שיש שם זכות תורה:

מהרש"א שנא' ובל יאמר שכן גו'. עיין פרש"י שכאן ולפי פרש"י

בספר ישעיה נראה דס"פ דקרא וכל יאמרו האומות שכני בית דישראל חליתי בגליות כדאמרן אוי לרשע אוי לשכנו דאינו כן דישראל שהם העם היושב עליה נשוא עון הם והרעה שתבא לשכניהם בשון עצמם הוא וי"ל קרא לזה דחליתי קאי על ישראל וכל יאמר שכני בית דישראל שע"כ ישראל ומשתוקקים בא"י שחליתי. וא"י ארץ הגיס היא ואוירה טוב לחולים כדאמרינן בפרק הספינה כגי רבי בין דחלש אמטיוהו לצפורי דמדליא טפי ובסים אוירא דא"ט כן אגא שלא חולתי בא"י מפני דהעם היושב וגו' דסיפא סורי נשא עון ולמאי דקאמר אנן בסובלי חלאים כו' ה"פ דקרא וכל יאמר שכן רע השמח לאידי שחליתי כמ"ש בדוד ה' יסעדנו וגו' כל משכבו הפכת בחליו אויבי יאמרו רע לי מתי ימות וגו' אבל חליתי כדי למרק עוני ביסורין ח"ש היושב בה בחולי כגון עון דיסורין ממרקין וק"ל: תחת המזבח כו'. הוא מבואר כמ"ש האדם ממקום כפרתו נברא שנא' וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה וממקום שנא' בו מזבח אדמה תעשה לי שלוי תהא לו כפרה ולמעלה האדם אמר שהוא כאילו קבור שם כי כמו שרוחו ונשמתו שב בטהרה למקום אשר הולך ממנו כן עפר גופו שב למקום טהרה למקום מזבח אשר ומשם הולך עפרו כל אדם ועי"ז אמר לקדושת א"י ומהרהם וכפר אדמתו עמו שהנקבר בא"ה מקום שיהיה בא"י כאילו קבור במקום הכפרה מקום המזבח אשר ומשם כיפל גופו. וע"פ סוה זו כמוך מאמר אבת עולא על אדמה טמאה תמות כו' שא"י כולה טהורה ובכ"מ שנקבר שם כאילו נקבר במקום מזבח ובלי קללה אמר עמוס הלא קרא כל אומות כאן בית אל ודקאמר אינו דומה קולטתו מחיים כו' מהאי קרא משמע ליה הכי דתולה הדבר במיתה על אדמה טמאה תמות: א"ל אחיו נשא כותית כו'. קראו כותית ע"ש וע"ש לגמ"ל כל הדר בח"ל כאילו עובד ע"ז והיינו כותית ואמר בתוך המקום שהוא דהיינו שמת בלא זמנו בלי זרע וק"ל: כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות כו'. פרש"י שיש שם ישיבות המרביצות תורה כו' ובת"נ פי' לקמן גבי לענין קבורה כו' דשאר ארצות מלן קוברין בבבל לפי שיש שם זכות תורה עכ"ל אבל לפי הסוגיא נראה דמש"ה דא"י קודם לבבל מה"ט נמי בבל קודם לשאר ארצות וע"פ מ"ש בפ' אחד ד"מ אדם הראשון גופו מבבל וראשו מא"י ואבריו משאר ארצות וכמו שא"י קודם דראשו שהוא עיקר הגוף ממש כך אח"כ בבל קודם מגופו כנראה מזוז והדו"ק. וע"פ פרש"י יתיישב מה שיש לדקדק בענין אברהם שכבר כתיב סוף פרש' נח באברהם ושרה ויצאו אתם גו' ללכת ארצה כנען ומה היה אח"כ הדבור אליו ויאמר ה' לך לך מארצך וממולדתך אל הארץ אשר אראך דהיינו א"י שכבר כבר היה דעתו לכך לילך אל ארץ אחרת גם קשה קודם דבור לך לך וגו' למה היה דעתו לילך לא"י וי"ל לפי שגם לא היה לבבל מעלות בחכמה ובשאר דברים לגבי שאר ארצות ולזה אמר באברהם שהכיר בוראו באור כשדים שהוא בבל ונעשה המלים שם לכנען וגו' ודנים את יעו

שם כ

עין יעקב

[illegible]

שם ע"י וע"כ אמר כשהלך תרח מאור כשדים והלכו אברהם ושרה עמו לא היה דעת אברהם ושרה לילך לשאר ארצות מבבל שהרי שיח מקום חכמה ביותר משאר ארצות כדאמר הכא שאסור לילך מבבל לשאר ארצות אבל היה דעתו לילך מבבל לא"י מפני שהיא יותר מקום מוכן לחכמה ולתורה גם מבבל ולזה קאמר וילכו אתם אברהם ושרה על דעת זה ללכת לארץ כנען אך כשבאו לחרן עכב שם תרח וכל ביתו ונתעכב אברהם משום כבוד אב עד שבא לו מאמר הש"י לך לך מארצך וגו' שהוא ארץ ארם ושם נתעכב אלא אביו לקיים כבוד אב גם ממולדתך שהוא בבל כנראה מכתובים שגם ארץ מולדתך גם כי שם מקום שעמד על חכמתו מ"מ לך לך משניהם לא"י שיש לה כמה מעלות טובות ביותר וד"ק:

הרי"ף כל הדר בא"י שרוי בלא עון שנאמר ובל יאמר שכן חליתי וכו' כ"ל לבקש לך אסמכתא שמדבר הכתוב הזה בדר בא"י. ונראה דלעיל מיניה כתיב חזה ציון וגו' עיניך תראינה ירושלים וסמוך לזה כתיב ובל יאמר שכן חליתי ומיהו קשה דה"ל ביאה דוקא הדר בירושלים וציון הוא נשוא עון ומנא לן בכללות א"י. ושמא כיון שכל א"י ניתנה ע"י יסורין מכאן אמר ובל יאמר שכן חליתי מהיסורין כי העם היושב בה נשוא עון ותשמע לכל מקום א"י שניתן על ידי יסורין לא יאמר חליתי כי העם היושב בה נשוא עון וגם כתיב לעיל מיניה מקום נהרים יאורים על חכמי' ותלמידיהם שאין תורה כתורת א"י הרי יש כאן כללות א"י וע"ז אמר העם היושב בה נשוא עון: כתיב הבא מזבח אדמה תעשה וכולי' מימא דילמא מיירי על הדר בא"י אמר שמתכפר לו כמו שמכפר המזבח. הפא מדכתיב אדמתו דדרשינן עד מותו שהאל"ף מתחלפת בעי"ן באותיות אחה"ע וכן דרשו במקום אחר שעד אדמתו ונאלתי אני כן שמתחלפת האל"ף בעי"ן ודרש אדמתו שיעבוד אלהים עד מותו וי"ש כאן מיתה וקבורה בקבר באדמתו שהיא א"י והרי הוא כקבור תחת מזבח אדמה שמתכפרים לו כל עונותיו: א"ל לר"א אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות. וי"ל כי מה זו תמיהא שהרי כמה צדיקים גדולים ונוהגים מתו בח"ל. ועוד נראה כוונת רש"י ז"ל שהורה לנו מקום המקרא של על אדמה טמאה תמות שהוא בגנותא נאמר רז"ל קרי בי רב הוא. ונלענ"ד שהכוונה לרבי אלעזר הוא כי ידוע הוא שהמחשבה מוכה הקב"ה מצרפה למעשה ונפלאה למעשה שיעשה אותה בפועל וכן היה ראוי לעולא שמכח המחשבה שהיה לעלות לא"י שהוא המחשבה לפועל ויצא לא"י ולכן אמר אנת עולא האמתיל לעלות לא"י לא עמדה מחשבתך הטובה לבוא לפועל ולפי שכשאמר ר"א כך כבר מת עולא ולא היה לו לומר אנת עולא על אדמה טמאה תמות שהוא לשון עתיד אלא כך הל"ל על אדמה טמאה היתה מיתתך לכך כתב רש"י ז"ל פסוק הוא בגנותא נאמר ותפס לשון המקרא שהוא בגנותא נאמר לשון עתיד:

אמר רב יהודה כל הדר בבבל כאילו דר בא"י שנא' °הוי ציון המלטי יושבת בת בבל (זכריה ב) אמר אביי נקטינן בבל לא חזיא חבליה דמשיח תרגמא ארוצל דבנימין וקרו ליה קרנא דשיזבתא. א"ר אלעזר מתים שבחו"ל אינם חיים שנא' °ונתתי צבי בארץ חיים (יחזקאל כו) ארץ שצביוני בה מתיה חיים שאין צביוני בה אין מתיה חיים מתיב רבי אבא בר ממל °יחיו מתיך נבלתי יקומון (ישעיה כו) מאי לאו יחיו מתיך מתים שבא"י נבלתי יקומון מתים שבחו"ל ומאי ונתתי צבי בארץ חיים אנבוכדנצר הוא דכתיב דאמר רחמנא מייתינא עלייהו מלכא דקליל כי טביא א"ל רבי מקרא אחר אני דורש °נותן נשמה לעם עליה (ישעיה מב) ורוח להולכים בה ואלא הא כתיב נבלתי יקומון ההוא בנפלים הוא דכתיב ור' אבא בר ממל האי נותן נשמה לעם עליה מאי עביד ליה מבעי ליה לכדר' אבהו דא"ר אבהו אפי' שפחה כנענית שבא"י מובטח לה שהיא בת העה"ב כתיב הכא לעם עליה וכתיב התם °שבו לכם פה עם החמור (בראשית כב) עם הדומה לחמור ורוח להולכים בה א"ר ירמיה (א"ר) [בר] אבא א"ר יוחנן כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן העה"ב ולר"א צדיקים שבחו"ל אינם חיים א"ר אלעאי ע"י גלגול מתקיף לה ר' אבא סלא רבא גלגול צדיקים צער היא אמר אביי מחילות נעשות להם בקרקע:

וקרו ליה. לימות המשיח: לעם עליה. של א"י: שבו לכם פה עם. עם מלשון עם: ההוא בנפלים כתיב. ולעולם בח"ל אינם חיים. נחיים: ע"י גלגול. מתגלגלים העצמות עד א"י וחיים שם: מחילות נעשה להם בקרקע. ועומדים על רגליהם והולכים במחילות עד א"י ושם מתגלגלין ויוצאין:

מהרש"א כאילו דר בא"י שנא' כו'. הכא משוה להו ותולה בבל בא"י ומרא דשמעתא רב יהודא ואיהו גופיה אמר לעיל כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה וי"ל להו משום דבבל פריסא אלא דכך גזר הקב"ה שבבל הגולה שם לא יעלה עד יום פקודה מיהו מי שהוא בא"י ודאי דלא ילך לבבל אלא דהכא משוה להו לגבי שאר ארצות דלהכי מייתי ליה הכא וד"ק: קרנא דשיזבתא כו'. בערוך פי' קרן זוית ששם ניצולין מחבלו של משיח עכ"ל וכפרש"י דקרו ליה הכי לימות המשיח דהשתא לא קרי ליה סולא דבנימין וק"ל: ארץ שצביוני בה כו'. בנבואה על צור כתיב האי קרא ביחזקאל לפי שבא' בה על צור והורדתיך את יורדי בור אל עם עולם גו' אמר משא"כ בארץ שצביוני בה ויעלו מתים מבור ויחיו ולמאי דמוקי ונתתי לגבי נ"נ כו' דקליל כי צביא האי ארץ חיים קאי ע"כ אצור וכדאמרינן בפרק בא לו בארצות החיים זו מקום שווקים וד"ק: יחיו מתיך מתים שבא"י נבלתי כו'. לפי שבכבר אמר ברשעים מתים בל יחיו גו' אמר בצדיקים יחיו מתיך שבא"י ונבלתי שבח"ל יקומו ובלשון נבלתי קרא מתים שבח"ל בלשון נבילה לגבי א"י ותלה הכינוי מתיך בא"י שבזכות א"י יחיו אבל בח"ל תלה הכינוי בעצמו שאמר נבלתי שאין זכות ח"ל גרמה אך זכות עצמו ולמאי דמוקי לה בנפלים הוא דכתיב קרי להו נבילה לפי שנולד מת ושח"ל מקרא אחר אני דורש נותן נשמה לעם עליה גומר האי קרא לענין תחיה בריאה הוא דכתיב כה אמר האל ה' בורא שמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה נותן נשמה גו' ודרים ליה לענין תחיית המתים דלא הוה ליה למכתב לעם

[illegible]

לעם עליה דעדיין בתחלת הבריאה לא נקרי עם אבל לעבין שהקב"ה קאמר דלומר שהיו לעם ומתו הקב"ה נותן כשמה וכן לאחר דדריש ליה דאפילו שפחה שבא"י עיקר הדרשה מלעם גם יש לדקדק מהיכן משמע ליה דבא"י משתעי ארץ ולאחריה ולאו אבכל העולם ולאפשר שגם זה דריש מלעם בלשון יחיד דמשמע דאיירי בא"י אשר שם עם ה': **אפילו שפחה שבא"י** כו'. שפחה שהוזכר בכל התלמוד שנטבלה לשם עבדות דודאי העכו"ם שבארץ ישראל אין להם חלק לעוה"ב אבל השפחה גם שהיא פחותה בזכות שהעבד שאל ועבד יש לו זכות מילה משא"כ השפחה ובחו"ל אפשר שלא תזכה למחילות בקלת הזכיות שלה אבל בא"י מובטח לה שהיא בת עוה"ב דכתיב הכא כו' ואע"ג דהאי קרא עם החמור בעבד הוא דכתיב יליף מיניה אפילו שפחה ועם מלשון עם כמו לעם עליה דעם משלל נמי שפחה ודו"ק:

ד"ה מתיב רבי אבא כו' יחיו מתיך וכו'. וקשה מיון דר"א דאמר מתים שבחו"ל אינם חיים לא ר"ל שאינם חיים כלל אלא שאינם חיים בחו"ל רק ע"י גלגול מחילות הולכים עד א"י ושם מתגלגלין ויוצאין כדמסיק לקמן א"כ מאי מותיב ליה ר' אבא והא כתיב הכא נבלתי יקומון הם ר"ל יאמר דמוקים מיתתם בחו"ל יקומון בלבד לחכמים בגילגול מחילות וחיים שם ועיק לרבי אבא דמוקי קרא דונתתי צבי מדבר על נבוכדנאצר ע"ש מדכתיב הכא בארץ חיים דבודאי על א"י הוא אומר שמתים קיי מכלל דבחו"ל אין מתיה חיים וא"כ מאי מותיב ליה לר"א. ועיק לר"א דמוקי נבלתי יקומון על הנפלים שבא"י לאת הולך לשניא עקרא אחר דכתיב נותן נשמה לעם עליה יהיה לנו במקרא שהגיא ונתתי צבי בארץ חיים ואלו דכתיב נבלתי יקומון מדבר בנפלים שבא"י. ונראה דר"א אמר מתים שבחו"ל אינם חיים אינו מדבר על הצדיקים שבמיתתם קרוים חיים אלא על הרשעים קאמר ארץ שלגיוני בה דכתיב ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד מתיה חיים אפים שהיו רשעים לפי שהעם היושב בה נשוא עון כדלתרי לעיל ולהכי אפי' הרשעים שנקראים מתים הם חיים אבל בחו"ל אין הרשעים שמתו בה חיים. ומיהו הצדיקים שמתו בחו"ל שהם חיים: מתיב רבי אבא יחיו מתיך כו' אלו שבא"י נבלתי יקומון אלו מתים שבחו"ל והא ודאי איירי ברשעים שבחו"ל שהם נקראים נבלה כי הצדיקים בין שבחו"ל ובין שבא"י אינם נקראים נבלה ועלייהו כתיב הקיצו ורננו שוכני עפר שהצדיקים כישנים ויקיצו כנ"ל. ומ"ש ומאי דכתיב ונתתי צבי הוא על נבוכדנאצר המובא הוא שמלינו למז"ל במ"ר פרשה ויגש ויגא תיל אתהלך לפני ה' באחד מחלקי בארץ החיים והלא אין ארץ שחיים אלא צור ותבואותיה תמן מונבעא תמן זולא אלא ארץ שמתיה חיים תחילה ליתא המשיח לכתוב כאן סוף נקראת ארץ חיים משום דהוון מונבעא תמן זולא ובפסוק זה של ונתתי צבי בארץ חיים הוא בגבולת צור כדכתיב כה אמר ה' אלהים לצור תומר והורדתיך את יורדי בור ונתתי צבי בארץ חיים ואם ונתתי צבי הוא על נבוכדנאצר קל כבי מינא על צור שפיר קאמר בארץ חיים על צור כמה שאמרו תמן זולא ותו לא דדרשינן ארץ שמתיה חיים כי אין זה ענין לנבוכדנאצר הבא על צור לכבשה אבל אי דדריק ונתתי צבי בארץ ארץ שלגיוני בה כדדרש ר"א שפיר דהוי בארץ חיים שמתיה חיים והיק והורדתיך את יורדי בור אל עם עולם כלומר שירדו לגיהנם שהגלה בור שאין להיות שם עד עולם כי אינם חיים רק ונתתי צבי בארץ חיים בארץ שלגיוני בה מתיה חיים ולכך מותיב ר' ירמיה דילמא ונתתי צבי הוא על נבוכדנאצר שיבא על צור שהיה ארץ חיים דתמן מונבעא תמן

אלא ולא דרשינן כדר"א אלא ונבלתי יקומון הוא על הרשעים שבחו"ל לכך שוכרים ר"א לתניא מקרא אחר של נותן נשמה לעם עליה הרי שבחו"ל אינו נותן נשמה רוח חיים ומאי דכתיב נבלתי יקומון הוא על הנפלים של א"י שמתו ואינם ישנים הם עתידים לקום בתחייה והשתא דאייתי קרא דנותן נשמה לעם עליה דומה על כרחך דבחו"ל אינו נותן נשמה חיים למדרש נבלתי יקומון בנפלים ולא בחו"ל אבל אי לאו האי קרא דנותן נשמה אין לר"א הכרח לומר דמתי חו"ל אינם חיים דהא קרא דסמיך עליה שהוא ונתתי צבי בארץ חיים יש לדחותו דילמא אנבוכדנצר הוא ומאי דכתיב נבלתי יקומון הוא על מתי חו"ל דמשנן ליה לדרשו דנפלים של ארץ ישראל [אבל השתא דכתיב נותן נשמה לעם עליה מוכרח] דוקא נבלתי יקומון בנפלים של א"י וכי אבא דמוקי נותן נשמה לרבות השפחות שבא"י אם כן אין מפסוק זה מיעוט לבני חו"ל והדר לדרשתו דנבלתי יקומון הוא על מתי חו"ל ועכשיו סדרשו סר"א לא דריש למעוטי חו"ל אלא מפסוק של נותן נשמה השתא מקשה וכי לר"א אין לצדיקים שבחו"ל חיים דנשלמה מי יליף מונתתי צבי בארץ חיים הייט אומרים שמה שאומר ארץ שלגיוני בה מתיה חיים למעוטי חו"ל שאין לגיוני בה מדבר של הרשעים שבחו"ל שבין שאינם עושים רצונו של הקב"ה ואין לגיונו של הקב"ה בארץ שהיא אין מתיה חיים אבל לענין הצדיקים שבחו"ל שהם עושים לגיונו ורצונו של מקום הם חיים כי אם אין הקב"ה שם בארץ הרי הוא שם בצדיקים והיכל ה' המה אבל השתא דדרש מנותן נשמה לעם עליה וזה להולכים בה בא"י דמשמע דהטעם שאין יושבים עליה ולא הולכים אינו נותן נשמת רוח חיים קשיא וכי הצדיקים שבחו"ל אינם חיים ומשני על ידי גלגול מחילות:

ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם. אמר קרנא דברים בגו יודע היה יעקב אבינו שצדיק גמור היה ואם מתים שבחו"ל חיים למה הטריח את בניו שלא קבל עליו צער מחילות כיוצא בדבר אתה אומר וישבע יוסף את בני ישראל וגו' א"ר חנינא דברים בגו יודע היה יוסף בעצמו שצדיק גמור היה ואם מתים שבח"ל חיים למה הטריח את אחיו ד' מאות פרסה שלא קבל עליו צער מחילות. שלחו ליה אחוהי לרבה ידע יעקב שצדיק גמור היה וכו'. אילפא מוסיף בה דברים מעשה בא' שהיה מצטער על אשה אחת ובקש לירד כיון ששמע בזאת גלגל בעצמו עד יום מותו אע"פ שחכם גדול אתה אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו ואת אין לך רב יש לך רב ומנו ר' יוחנן ואם אין אתה עולה הזהר בג' דברים אל תרבה בישיבה שישיבה קשה לתחתוניות ואל תרבה בעמידה שעמידה קשה ללב. ואל תרבה בהליכה שהליכה קשה לעינים אלא שליש בעמידה שליש בישיבה. שליש בהלוך. כל ישיבה שאין עמה סמיכה עמידה נוחה הימנה. עמידה סיד והאמרת עמידה קשה ללב אלא ישיבה שאין בה סמיכה עמידה שיש בה סמיכה נוחה הימנה:

דברים

עין יעקב

יודע היה יעקב שצדיק גמור הוא. פי' רש"י ולא היה צריך לגלות אלא מפני גלגול דאמרינן לגיל כאילו קבור תחת המזבח [illegible]

[illegible]

דברים בגו. יש כאן דברים מסותרים בדבר זה וצריך לתת להם לב: שצדיק גמור היה. ולא היה צריך לגסות לא״י: שלחו ליה אחוהי לרבה. בר נחמני בפומבדיתא היה והיו לו אחים בא״י ושלחו אגרת זו כדי שיעלה אצלם: אילפא מוסיף בה דברים. עוד אלחו לו כן: מעשה באי שהיה מצטער על אשה א׳. שנתן בה עיניו והיא היתה בח״ל: ואע״פ שחכם אתה. יפה לך ללמוד כאן ללמוד מפי הרב מאין דומה הלומד מעצמו וכו׳: וא״ת אין לך רב. כאן שיוכל ללמדך: שאין בה סמיכה. כמו בנמוכה או בקסדריות יש סמיכה בספקלין והכלות אין סמיכה:

מהרש״א דברים בגו כו׳. דלרישא דקרא באומר אל נא תקברני במצרים אפשר לתת בו טעם כנה שסופה לשות עפרה כנים ושלא יעשו אותו המצרים ע״ז; אבל לסיפא דקרא שאמר וקברתני בקבורתם היינו בא״י דעיכא שהיה אפשר שלקבור גם במצר אלותם שאין שם לתת לכנים ולע״ז להכי קאמר דאין הכא טעם כלה אלא די״ש דברים בגו דבר סמוי ונסתר כדמפרש שעיכן מחילות הוא ודאי סוד נסתר ורש״י נפי׳ החומש הביא כל ג׳ הטעמים כמו שהם בגיר והצריך הראיה דעלמא איתנהו ואין כאן לפרוך דלפי תלמודא כלה אחרי שבאו לטעם דגלגול מחילות שוב אין אנו צריכין לטעמי האחרים דאל״כ לא לשמעינן תלמודא שלהזכיר גם טעמים אחרים ומ״ש הראיה דלטעם גלגול מחילות לחוד לא נכתוב אל נא תקברני במצרים אלא אל נא תקברני בח״ל כדי לכלול גם שאר ארצות מאחר אין זו קושיא כיון דבמצרים היה יעקב לא נקט אלא במצרים וכיון דכתיב וקברתני בקבורתם דהיינו א״י הרי כולל גם שאר ארצות עם מצרים שלקברו גם מ״ש דמטעם גלגול מחילות לבד די במצותיו ליוסף לא קושיא הוא דהא ודאי יוסף נ״כ היה מצוה שיעלוהו לא״י ואף אלא שלא היה סיפק ביד בניו לעשות כן כמו שהוא עשה לאביו שהיה שליט במצרים כמו שפרש״י בפרשת ויבא ובפי׳ הזוהר כתב טעם בדרך סוד על שיעקב זכה ליקבר גופו בא״י ויוסף עצמותיו ולא גופו: שצדיק גמור היה כו׳. פרש״י ולא היה צריך לגסות א״י עכ״ל פי׳ אבל אי לא היה צדיק גמור איכא למימר שהיה מטריח את בניו להעלותו לא״י כדי שיזכה לתחיית המתים בא״י וכדאר״א מתים שבח״ל אינן חיים ומוקמינן לי׳ באינן צדיקים ומשמע דאפילו מתים שבא״י חיים בזכות א״י ולפ״ז הא דקאמר ואם מתים שבח״ל חיים למה הטריח כו׳ היינו למדתם לצדיקים שבח״ל כו׳ דמוקמינן לעיל דחיים אפי׳ לר״א אך קשה הא דאמר שמא לא יזכה למחילות דהא כיון דצדיק גמור היה ודאי יזכה למחילות כדלעיל דפרכינן ולר״א לצדיקים שבח״ל אינן חיין וא״ר אילעאי ע״י גלגול ומסקינן לה ר׳ אבא גלגול לצדיקים לער הוא אמר אביי מחילות נעשות כו׳ וצ״ל דודאי דהכא לא הם להסתפקא דר׳ אבא וס״ל כר׳ אילעאי דלצדיקים שבח״ל חיים בלער ע״י גלגול ולא ע״י מחילות אם לא אותי בזכותו: יודע היה יוסף בר׳. והא דלא אמר ר״ח עולא אקרא דיעקב דלקמיה שמא כבר ר״ח דבקרא דיעקב ליכא דברים בגו אלא טעמא אחרינא מגלה את ביס דרלא ליקבר אלא אבותיו במערה שמכפלה כמ״ש וקברתני בקבורתם מאחר״כ ביוסף דלא שייך לומר כן ופרש״י מחילות נעשות להם בקרקע כי והולכים במחילות עד א״י כי עכ״ל אבל בגיר אמרו שהקב״ה עושה להן מחילות בארץ כי רק מתגלגלין ובאין עד שמגיעין לא״י הקב״ה נותן בהם רוח חיים וקן שעדיין כי ע״ש והתי׳ איתא בירושלמי פ״ט דכלאים הקב״ה מוליך הארץ לפניהם והן מתגלגלין כי דמשמע שאין במחילות מתגלגלין ואין שעדיין עד בואם לא״י אלא שהקב״ה עושה להן מחילות ותמוה להן הארץ שלא יהיה להם לער גלגולין והמכן מבואר כי א״י נקראת ארץ חיים כי שם מקום ירידת הנשמות ועלייתם ותחלת בריאתם בא״י היה משם נברא אדם הראשון כי ארץ חיים של מטה מכוון כנגד ארץ חיים של מעלה אשר משם הנשמות יורדים לארץ החיים שלמטה ושם חוזרים להעלות למקומם במיתתם ושם נשמת החיים יורדין למטה בארץ חיים וק״ל: גלגל בעצמו עד כו׳. כקס הכא אלי ליסנא שלא דלה בגלגול מחילות במותו וקבל עליו לער הגלגל בא״י בחייו עד יום מותו וק״ל:

ישעיה כו א״ר אלעזר עמי ארצות אינם חיים שנאמר °מתים בל יחיו רפאים בל יקומו תנ״ה מתים בל יחיו יכול לכל ת״ל רפאים בל יקומו במרפה עצמו מדברי תורה הכתוב מדבר א״ל ר׳ יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי הוא במרפה עצמו לע״ז הוא דכתיב א״ל מקרא אחר אני דורש דכתיב °כי טל אורות טלך וארץ רפאים שם

וגומר כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו. וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו כיון דחזייה דקא מצטער א״ל ר׳ מצאתי להם (רפואה) [תקנה] מן התורה °ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם חיים דברים ד

כלכם היום וכי אפשר לדבוקי בשכינה והכתיב °כי ה׳ שם

אלהיך אש אוכלה הוא אלא כל המשיא בתו לת״ח והעושה פרקמטיא לת״ח והמהנה ת״ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה כיוצא בדבר אתה אומר °לאהבה את ה׳ אלהיך ולדבקה בו וכי אפשר שם ל

לאדם לדבק בשכינה אלא כל המשיא בתו לת״ח והעושה פרקמטיא לת״ח והמהנה ת״ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. א״ר חייא בר יוסף עתידין צדיקים שמבצבצים ועולים בירושלים שנאמר °ויציצו מעיר כעשב הארץ ואין עיר אלא ירושלים שנא׳ תהלים עב

°וגנותי (על) [אל] העיר הזאת. וא״ר חייא בר יוסף מ״ב יט ישעיה לז

עתידין

עין יעקב

[illegible]

עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהם ק"ו מחטה מה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברו בלבושיהם עאכ"ו:

רפאים בל יקומו. במרפה עצמו מד"ת: **וארץ רפאים תפיל.** ולארץ רפאים תפיל: **מצאתי להם תקנה.** יהנו לת"ח מנכסיהם: **העושה פרקמטיא.** מתעסק בממון ת"ח כדי להגיע לידם שכר והם פנוים לעסוק בתורה ע"י אלו וכה"ג חיים כלכם היום ע"י דבוקו של ת"ח יזכו לחיות:

מהרש"א הדא במרפה עצמו לע"ז הוא. ולא פליג ר"א אברייתא דס"ל קאמר בברייתא במרפה עצמו מד"ת לע"ז הכתוב מדבר דקאמר על אורות כו' כל המשתמש באור תורה כו' דיוס אור תורה לגבי כמ"ש חז"ל כבגל אמרינן כמו שהטל לברכה אינו פוסק לעולם כן התורה אינה פוסקת לו כמ"ש והיא תסייע לעוה"ב ורישא דהאי קרא יחיו מתיך גו' דמשמע דלמחיים קאי: **באילו מדבק בשכינה כו'.** ע"פ מ"ש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח שהוא מורא למקום והוא מגולה שהדבק בזה כי הנפש מתדבק בנוח והנוח בנשמה והנשמה מחת כסא הכבוד לגורם בלאור החיים לעוה"ב כדמסיים בסוף קרא חיים כלכם היום כדמפורש פ' חלק: **ואמר כל המשיא כו'.** חשב בזה ג' דברים הדבק בגוף משיא בתו לת"ח והמהנה מנכסיו הוא הדבוק בממון והעושה פרקמטיא לת"ח אין זה דבוק ממון שהרי לא נתן כלום ממונו אבל הוא דבוק שכלי להצליחו בכל מה שאפשר: **צדיקים מבצבצין כו' שנאמר ויציצו מעיר וגו'.** דהל"ל מאי רבותיה ולפי פשוטו קאי אריישא דקרא דכתיב יהי פיסת בר בארץ גו' ואמר ויציצו מעיר בלא זריעה כמאמר עשב הארץ שצומח בלא זריעה וסדרם יומאן זה דה"ל למכתב לשון יחיד ויצץ כדכתיב יהי פסת גו' ירעש כלבנון ועוד מאי רבותיה מעיר דהך רבותא צימצות כעשב הוא אימא שני בשדה ועוד אדרבה דיושבי עיר חשוב טפי נמודות וכתוים כדאמרי' בעלמא וע"כ דרשו דקאי על הצדיקים שנקברים בעיר שיצאו משם כעשב שזה שעיקר גדלו ממטה למעלה. **ואמר ואין עיר אלא ירושלים כו'.** שכל שאר עיירות קרוין בשם ירושלים דה"ס כפרים לגבה ותחלק פרש"י שגם הצדיקים שבשאר ארצות ע"י מחילות הולכים ועולים לירושלים: **ק"ו מחטה מה חטה כו'.** נקט חטה במלתיה דרישא דהאי קרא ויצ"ל מעיר גו' שחוה על תחיית הצדיקים לעמיד איירי במאי יהי פסת בר גו' כדלקמן:

הרי"ף א"ר עמי הארצות וכו'. ותימה כיון שעיקר דרשתו של ר"א הוא ממקרא שכתוב כי טל אורות טליך וגו' למה הביא כתוב זה שאין ממנו ראיה דהכא במרפה עצמו לע"ז ועיק דהאיה דכתיב מתים בל יחיו מיירי בעכו"ם דאי ישראל הא כתיב קרא אחרינא יחיו מתיך גו' ונראה דהוקשה לר"א אם האי דכתיב מתים בל יחיו מדבר בכל נכרים אע"פ שאינם רפאים במרפה עצמו לע"ז א"כ מה בא לומר רפאים בל יקומו דכיון דכ"ש הוא ואין לומר דילמא לעולם בנכרים ופירושי קמפרש מתים בל יחיו ישל לכל ת"ל רפאים בל יקומו במרפה עלמו לע"ז דא"כ הל"ל רפאים בל יקומו לבד ועוד דמתם עכו"ם הם עע"ז ולא יקומו אלא ממשמע דבישראל מיירי והא דלא אמר רפאים בל יקומו לבד כדי שלא נטעה שאינו מדבר אלא בנכרים עע"ז לכך אמר מתים בל יחיו כלומר אע"פ דכתיב יחיו מתיך שהם מתי ישראל מ"מ יש מכללם מתים בל יחיו ומי הם רפאים המרפה עצמו מד"ת ור' יוחנן אמר לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי דכתיב יחיו מתיך ולא מפלג במתי ישראל שכולם עתידים לחיות ואם יחיה הארץ בין עוסקים בתורה לשאינם עוסקים יהיה נדבר אבל לא נמנין המתי' ואין הכתוב הזה מדבר אלא במתי נכרים ואף

על פי כשכתוב תמים כל ימיו ושוב לומר רפאים שמא המפיל נפשין שמפני קינוס לא יקומו רשעים נתספס ואינם עומדין בדין ושאר יקומו : א"ל מקרא אחר אני דורש כו' ומה שלא הביא ראיה מתחלה ממקרא זה הוא לפי שהוא גם מדויקא דלא כתיב האדם בגברא וכל מי שאינו מתחמם באור תורה אין אור תורה מחייהו והכא כתיב מתים בל יחיו רפאים בל יקומו בגברא ולא מייתי קרא דטל אורות אלא להוכיח דעיקר התחיה תלויה בתורה ומינה אנו דורשים רפאים במרפה עצמו מד"ת שאין אור תורה מחייהו ועיהו יש לדקדק היך אומר מציקרא עמי הארצות אינם חיים והרי יש להם רפואה כדאמר בסלעו אחר כך. ונראה דתסכי דייק לישנא דרבי אלעזר שאמר והביא דתניא מתים בל יחיו יכול לכל היה לדקדק בברייתא שהיכי קי"ד דלכל המתים אין תחיה והלי כמה כתובים מוכיחים תחיית המתים מן התורה כדדרשינן פרק חלק אלא הסוגה של הברייתא היא לומר שלפי שכתב כי טל אורות טליך כל שאינו מתחמם באור תורה אין אור תורה מחייהו יכול לכל עמי הארצות כל מי שאינו מתחמם באור תורה אין לו תחיה ת"ל רפאים שהוא המרפה עצמו בד"ת כלומר שמלבד זאת שאינו מתחמם באור תורה גם הוא מתרפה להחזיק בידי לומדי התורה אותם רפאים בל יקומו אבל שאר עמי הארצות שמחזיקים יד הסומכים יש חיים ורבי יוחנן סבר דלטולהו יש להם תקומה ותחייה ולכך אמר לא ניחא למרייהו וכו': ואתם הדבקים וכו' כיוצא בדבר אפשר לומר לאהבה את ה' וגו' וכי אפשר לדבק בשכינה והכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אלא כל המשיא בתו לת"ח וכו'. וקשה דאמו משום דת"ח לידבק בשכינה מוקמינן ליה באלו הפרטים משיא בתו לת"ח ומהנה לת"ח וכו' ודילמא בעושה לדקות וגו' או אחר משאר מצות או עוסק בתורה שהיא שם התורה מיירי שמקיימת כאילו מדבק בשכינה שהיא שם ועיק דכיון שדרש כן בפסוק ואתם הדבקים למה הולך ג"כ להביא פסוק ולדבקה בו ואי כי יוכלא נקט ואמי כל קרא דכתיב בהו לדבקה הילי"ל נמי קרא דאת ה' אלהיך תירא ובו' ובו תדבק ואם הוא סומך על המנין לדרוש לא אינטריך נ"ב קרא דלאהבה את ה' ולדבקה בו וכו' נראה דהוכרם להביא האי קרא לאהבה את ה' ולדבקה בו שאמרו בגמרא מפי קדושין הביא שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש א"ל תלמידיו כל אתין שדרשת מה תהא עליהן א"ל כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל על הפרישה עד שדרש ר"ע את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכם ואם כן כאן דכתיב לאהבה את ה' אלהיך ולדבקה בו אם לדורשו כפשוטו שהוא לידבק בו אי אפשר דכתיב אש אוכלה ועדאי דרשינן ליה אליבייהו דאת הייט ת"ח והכי קאמר ולדבקה בתלמיד חכם שבתורה מאת ה' וכיון דבהאי קרא כתיב את ודרשינן לדבקה בתלמיד חכם א"כ זה הוכיח על פסוק ואתם הדבקים דדרשינן הכי נמי שמדבר במדבק עם ת"ח שהוא כמדבק בשכינה וק"ל. ולפי נדקדק מה שאמר בגמרא הנ"ל כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא וכו' שהרי כתיב קודם פסוק זה של ה' אלהיך תירא פסוק ואהבת את ה' אלהיך ומה שיש לדרוש באותו פסוק ואהבת את ה' אלהיך יש לדרוש נ"כ בפסוק את ה' אלהיך תירא ועיק שגם למעלה מזה כתב (לומר) למען תירא את ה' אלהיך ולמה לא הוקשה לשמעון העמסוני מאי תירא את ה' אלהיך ואם יש לדרוש את הכתות שם גם בפסוק את ה' תדרשנו ונלע"ד שמשמעון העמסוני היה דורש יפה ע"פ למען תירא את ה' אלהיך וכן ואהבת את ה' אלהיך לרבות תורה רבו שהוא כמורא שמים אבל כשהגיע לפסוק את ה' אלהיך תירא אין לדרוש כן לפי שאחר לומר אותו תעבוד ואם רינו את ה' הוא ברבו הול"ל את ה' אלהיך תירא ותעבוד לפי שהאדם חייב לירא מרבו וגם לעבדו ומדכתיב אותו תעבוד דמשמע דלא קאי תעבוד לריבוייא דאת אלא אותו לפי תעבוד ולא לריבוייא דרינם האת ואי ברבו יש נ"כ חיוב לעבדו לכך פירש ואמרו לו תלמידיו ומה תהא על שאר האתים אם לבטל כל אותם הדרשות או לקיים אותם אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כלומר איני מבטל הדרשות של כל האתים שדרשתי לפי שיודע אני שיש לי בדרישתם שכר וכשם שקבלתי שכר על כל אותם דרשות כך אקבל על פרישתי מדרש את ה' אלהיך תירא שלא הנחתי לאמת עד שבא ר"ע ודרש את ה' לרבות ת"ח כלומר לא הייה ברבו דא"כ הול"ל ותעבוד אלא רינה לכל ת"ח אע"פ שאינו רבו ולכך אמר ואותו :

א"ר חייא בר יוסף עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנא' יהי פיסת בר בארץ. ת"ר יהי פיסת בר בארץ בראש הרים אמרו עתידה חטה שתתמר כדקל

כדקל ועולה בראש הרים ושמא תאמר יש צער לקוצרה ת"ל ירעש כלבנון פריו הקב"ה מביא רוח מבית גנזיו ומנשבת עליה ומשרה את סלתה ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פסת ידו וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. עם חלב כליות חטה אמרו עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול ואל תתמה שהרי שועל קינן בלפת ושקלוהו ומצאו בו ששים ליטרין בליטרא של צפורי. תניא א"ר יוסי מעשה בשיחין באחד שהניח לו אביו שלשה בדי חרדל ונפשח אחד מהם ונמצאו בו ט' קבין חרדל ומעציו סיככו בו סוכת יוצרין. אר"ש בן חלפתא קלח של כרוב הניח לנו אבא והיינו עולים ויורדים בו בסולם. ודם ענב תשתה חמר אמרו לא כעוה"ז העוה"ב העוה"ז יש בו צער לבצור ולדרוך העוה"ב מביא ענבה אחת בקרון או בספינה ומניחה בזוית ביתו ומספק הימנה כפטס גדול ועציה מסיקין תחת התבשיל ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה ל' גרבי יין שנאמר ודם ענב תשתה חמר א"ת חמר אלא חומר. כי אתא רב דימי אמר מ"ד אוסרי לגפן עירה אין לך כל גפן וגפן שבא"י שאין צריך עיר אחת לבצור ולשורקה בני אתונו אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משוי שתי אתונות ושמא תאמר אין בו יין ת"ל כבס ביין לבושו ושמא תאמר אינו אדום ת"ל ודם ענבים וש"ת אינו מרוה ת"ל סותה וש"ת אין בו טעם ת"ל חכלילי עינים מיין כל חיך שטועמו אומר לי לי וש"ת לנערים יפה ולזקנים אינו יפה ת"ל ולבן שנים מחלב אל תיקרי לבן שינים אלא לבן שנים פשטיה דקרא במאי כתיב כי אתא רב דימי אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע רמוז בעיניך דבסים מחמרא ואחוי לי שיניך דבסים מחלבא מסייעא ליה לר' יוחנן דא"ר יוחנן טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב שנא' ולבן שנים מחלב אל תקרי לבן שינים אלא ליבון שינים:

גלוסקאות וכלי מילת. דר"ס פסת בר לשון פסת היד שהיא רחבה וזהוה רחבה לא השכחת אלא פת לפרים: וכלי מילת. דר"ס פסת לשון כתונת פסים: שתתמר. לשון תומר דקל: קינן בלפת. קנן בו עד שעשה לידתו בתוכו ואעפ"כ שקלו את האותר לי ליטרין: נפשחת. נבדל אחד מהן מן הקלח: והיינו עולים בסולם. ללקוט עלים העליונים: ודם ענב תשתה. מתוך הענבה תבסתו ולא תצטרך לדורס: חומר. כור והוא ל' סאין: גרבי. כדים: אין לך כל אילן סרק. שלא יעשה פרי: אין בו יין. אין בו לאכול כפרי: סותה. לשון ססמה שהיין מסית את השכור: רמוז לי בעיניך. (ותהתם) [והחתם] לשון שחוק ותחוך תוך לי בעיניך שלך ונותן לי יין כמשמלבי פנים לסוטות ושוחקות: ואחוי לי שיניך. [לקמן א'] לשון שחוק שהשוחק שיניו נגלים:

מהרש"א עתידה חטה שתתמר כדקל כו'. דקל דנקט לא הוכר בשלי קרא ואין דרש לגדל בראש הרים דמכיסי בגבל שהיא ארץ עמק אבל משמע ליה קרא דהא חדוש דסבר שהיה החטה גם שתלמה בעמק תעלה בגובה על ראש הרים כדקל שהם שמתתמר ועולה גם בעמק על ראש הרים ואמר שמא יש צער לקוצרם כיון דגבוה כנ ת"ל ירעש פי' רוח של שקצים כלבנון שהם ומשרה סלתה שהיא פריו על חטה ולא בעי קצירה גם דישה ומביא מלא פסת ידו כי שהם חדוש שהיה הברכה מלוים בו שלא יצטרך לו לפרנסתו ולפרנסת בני ביתו רק מלא פסת יד: ודם ענב תשתה חמר לא בעוה"ז כו'. לפי כפשוט לא משמע דהכי קרא בלעתיד כתיבי אלא בעוה"ז דכתיב ויכיבהו על במתי גו' עם חלב כליות חטה גו' ועיכתר הכי רפמן ישורון ויבעט גו' ויטוש אלוה גו' ולאפשר כיון דלא אלימו שנתקיים בעוה"ז כמ"ש לקמן השוה"ז יש בו צער לבצור כו' ע"כ אמרו דקרא כתיבי ששים ראוי להתקיים אם לא חטאו ויתקיימו לעתיד אחר שיקבלו דין על חטאם בעוה"ז ואמר אל תתמה שהרי כו' ר"ל אל תלעג בדבר כמ"ש בפ' ב"ש שלגלג אותו תלמיד אחד: כפטס גדול כו'. ר"ל דמספק מתוך אותו ענב כמסתפק מתוך פטס גדול כמו בכלי פטסין דמסכת ב"ב והתוקע לתוך הבור ולתוך הפטס דר"ה ואמר ועציה מסיקין תחת התבשיל כי אין לו תשמישות מתוך העקרה ויש לפרש דקאי על הפטס הגדול שאין לו צורך בו יצאו לו עליו לצורך להסקת תבשיל. ואמר ולשורקה גו' אין לך כל אילן סרק שבא"י כו'. דר"ש שורקה בסמיך לשון סרק ותימו ממשמע קים שורקה בעין דהיינו אותה גפן כדקאמר ושמא תאמר אין בו יין כו' ת"ל כבס ביין גו'. ולא קרי ליה סרק אלא משום דלא הוה פרי כמאי גפרים שענב אחד מחזיק חומר. ואמר ש"ת אינו אדום כו'. מהכא משמע דהאדום הוא משובח מן הלבן וכמ"ש אל תרא יין כי יתאדם גו' אלא שהוא אינו בריא לאדם כמו הלבן ולכך הלבן מוקדם לברכה. ואמר ושמא תאמר אינו מרוה כו'. דהיינו שאינו משבר כיון שהוא בא מאילן סרק. וכן ושמא תאמר אין לו טעם ואמר וש"ת כו' תלמוד לומר חכלילי עינים גו'. עינים מלבון ועי"ש כעין תגדולה. ואמר (וש"ת) לזקנים אינו יפה. דדעת זקנים כחין מיין ישן הא אינו מתיישן כ"כ בתוך הענב כמו בפטס גדול: ת"ל לבן שנים. שהוא זקן ותלה מחלב אין לו מקום לפי דרש זה ויש לפרש דבן שנים משמע כמו קטן בן ב' שנים ואמר שענב זה טוב לו לזקן בן שנים יותר מחלב לבן ב' שנים. ואמר פשטיה דקרא במאי כתיב כו'. קרי כך דרשא פשטיה דקרא לגבי דרשה דלעיל דלא בעי למימר לכך דרשה אל תקרי לבן שנים כו'. ואמר רמוז לי בעיניך כו'. ע"ד כי גותים הדרך מיין וכן דרך האוהבים לרמוז לחבירו בעין ודרים חכלילי מלשון חוכא לי לי מה כתם מתוק הוי מן חוכא ועדיין אמר ואחוי לי שיניך כו'. כי דרך השוחק מגלה פיו והשנים זע"ז והספק השוחק הוא פותח פיו ומראה לחבירו שיניו:

רב חייא בר אדא מקרי דרדקי דר"ל הוה איפגר תלתא יומי

עין יעקב

[illegible]

ימי ולא אתא כי אתא א"ל אמאי איפגרת א"ל דלית אחת הניח לי אבא ובצרתי ממנה יום ראשון ג' מאות אשכולות אשכול לגרב יום ב' בצרתי ג' מאות אשכולות ב' אשכול לגרב יום ג' בצרתי ממנה ג' מאות אשכולות ג' אשכול לגרב והפקרתי יותר מחציה א"ל אי לאו דאיפגרת הוה עבדא טפי. רמי בר יחזקאל איקלע לבי ברק חזנהו להנהו עזי דקאכלן תותי תאיני וקא נטיף דובשא מתאיני וחלבא מטיף מינייהו ומערב בהדי הדדי אמר היינו זבת חלב ודבש. א"ר יעקב בן דוסתאי מלוד לאונו ג' מילין פעם אחת קדמתי בנשף והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים אמר ר"ל לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של צפורי והוי שיתסר מילין אשיתסר מילין אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של כל א"י °והויא כמבי מיכסי עד אקרא דתולבנקי עשרין ותרתי פרסי אורכא ופותיא שיתא פרסי ר' חלבו ור' עוירא ורבי יוסי בר חנינא איקלעו לההוא אתרא אייתו קמייהו אפרסקא דהוה כאילפס כפר הינו ואילפס כפר הינו כמה הוה חמש סאין. אכלו שליש והפקירו שליש ונתנו לפני בהמתן שליש. לשנה איקלע ר' אלעזר להתם ואייתו לקמיה נקטן
תהלים קז בידיה ואמר °ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה רבי יהושע ב"ל איקלע לגבלא חזינהו להנהו קטופי דהוו קיימי כי עגלי אמר עגלים בין הגפנים אמרו ליה קטופי נינהו אמר ארץ ארץ הכניסי פירותיך למי את מוציאה פירותיך לערביים הללו שעמדו עלינו בחטאתינו לשנה איקלע ר' חייא להתם חזינהו דהוו קיימי כעזי אמר עזים בין הגפנים א"ל זיל לא תעביד לן כחבריך:

אפגר. לשון בטול: דלית. כרם המודלה ע"ג כלונסאות גדילי"ה בלע"ז: הוה עבדה טפי. שהרי ראית בכל יום היין מתמעט מן האשכולות וזה סימן הבטול: קדמתי בנשף. קודם עמוד השחר: והוה כמבי מכסי עד אקרא דתולבנקי. כשהולך כל האוקוות יתמצא לכך: נקטן בידיה. אולין קטנות כאחות בידו אחת: קטופי. אשכולות כדמתרגמינן לא תבצור לא תקטוף: לשנה. לסוף שנה:

מהרש"א אי לאו דאיפגרת הוה עבדא כו'. ר"ל והיית עושה מלאכתך ע"י אחרים וק"ל: היינו זבת חלב ודבש כו'. דלפי פשוטו הל"ל זבת בכל חד זבת באנפיה נפשיה וכתב חד זבת אתרוייהו משום דבין ומעורבין וחד"ק: ארץ פרי למלחה מרעת גו'. כל הכי אמורה מה שכפתה נשנה חי"ו לאמר האורגן פיה וע"כ הלא הדבר ר"ל שבטל שנחי לא מרעת יושבי בה כי הדבר תלוי בזכות ומונת יושבי בה ולסוף שנה פרש"י לסוף אותה שנה מדלא קאמר לשנה אחרת וקאמר דנס אותן פירות נופייסו כתמעטו מרעת יושבי בה לסוף שנה, וריב"ל שאמר ארץ ארץ למי כו' לערביים הללו כו'. אפשר שאלו סמוכיים כבריים היו אבל אמר האלון ליכה שלסס ולא עמדו בה אלא בחטאתים אי"ק ראוים בעצמם:

ת"ר בברכותיה של ארץ ישראל בית סאה עושה ה' רבוא כורין בישיבתה של צוען בית סאה עושה ע' כורין דתניא א"ר מאיר אני ראיתי בבקעת בית שאן בית סאה עושה ע' כורין. ואין לך מעולה בכל ארצות יותר מארץ מצרים שנאמר °כגן ה' כארץ מצרים ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יותר מצוען דהוה מרבו בה מלכי דכתיב °כי היו בצוען שריו ואין לך טרשים בכל א"י יותר מחברון דהוי קברי בה שכבי ואפ"ה חברון מבונה על א' משבעה בצוען דכתיב °וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים מאי נבנתה אילימא נבנתה ממש אפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם שיבנה לבנו גדול שנאמר °ובני חם כוש ומצרים פוט וכנען אלא שמבונה על אחת משבע בצוען והני מילי בטרשים אבל שלא בטרשים ה' מאה והיינו שלא בברכותיה אבל בברכותיה כתיב °ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים: בראשית כו

בברכותיה. כשהשנה מבורכת: בישיבתה של צוען וכו'. [כלומר כדמפרש והולך ומלוען אתה למד לא"י כדמפרש ואזיל]: אני ראיתי בבקעת בית שאן. שהיא מארץ ארצות: בית סאה עושה שבעים כורין. וכיון דבארץ ארצות יש ע' כורין כ"ש באחרן מצרים: שאין לך מעולה בכל הארצות כמצרים. שהרי משולה כגן ה'. ואין במצרים מדינה מעולה כצוען: דמרבו בה מלכי. מצרים שנאמר כי היו בצוען שריו על (מלך) [מלכי] ישראל שכתוב מדבר בגנאי שמרדו בחזקיה וסמכו על מלכי מצרים והגיד כי שריהם ושלוחיהם מצויין בצוען שלוחים אל מלך מצרים מביאים תשורה: מבונה. בנויה בכל טוב מעולה לשון פרי כדכתיב ואבנה גם אנכי ממנה: לבנו הקטן. לכנען: לבנו הגדול. למצרים: על אחת ז'. הרי ז' פעמים ע' הרי ת"ץ ובמקום שאינו טרשים כחברון יש להוסיף עד ת"ק ובברכותיה כתיב מאה שערים על אחת שבאשר שנים נהגרך למאה מאה פעמים ת"ק הרי ה' רבוא:

מהרש"א בבקעת בית שאן כו'. פי' רש"י שהיא מאשר ארצות עכ"ל ור"מ לטעמיה כדאמרינן בפ"ק דחולין ר"מ אכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי בית שאן והתם פריך הכתיב מכמה לא הורים בית שאן ומשני הרבה כרכים כו' עכ"ל: כארץ מצרים. ר"ל שהלא ארץ סדום במעלתה כגן ה' לאילנות וכארץ מצרים לזרעים ולא תלאן בשאר ארצות ואין להקשות דהא א"י יותר מעולה ממצרים ולא תלה בה וכן כיוצא בשאר ארצות י"ל דארץ סדום גופה בכלל א"י היתה ושאמר דהוי מרבו בה מלכי כולי ואין לך טרשים יותר מחברון כו' עיין בגמרא פ"ק ואלו נאמרין ומה שיש לדקדק בזה עיין בחידושינו שם: שמבונה על אחת מז' כו'. ומלת שנים במקום הזה כמו סונים כמ"ש הרא"ם פרשת שלח לך ושאמר אבל שלא בטרשים ת"ק כו' אפשר שכיונו להוסיף מן הסתם אחד מחמשים כי תוספת הקדושה והברכה בכ"מ אחד מחמשים כמו התרומה והיוצא והג' השנויות ושאמר אבל בברכותיה כולי מאה שערים הוא מבואר שלפי הטבע לא היה ראוי לגדל רק חלק אחד מק':

עין יעקב

[illegible]

מן שהוא מעשר מן המעשר והוא חלקו יתברך ב"ה שנתנו לכהן ובגירסתינו כתוספו חלקי האדם לט' חלקים והוא פי' הכתוב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה גומר ר"ל מן מעשר מן המעשר שהוא דבר אלהי להיות יוצא מן השדה בכל שנה שהוא חלקו יתברך שנתן לכהן והמוסף לט' חלקים הם באו בברכה לחלק האדם וק"ל:

נג **תניא** אמר רבי יוסי סאה ביהודה היתה עושה ה' סאים סאה קמח סאה סולת סאה סובין סאה מורסן וסאה קיבורית א"ל ההוא צדוקי לר' חנינא יאי משבחתו בה בארעכון בית סאה אחת הניח לי אבא ממנה משח ממנה חמר ממנה עיבור ממנה קטניות ממנה חיעות מקנתי א"ל ההוא בר אמוראה לבר ארעא דישראל האי (הלתא) [האלתא] דקיימא אגודא דירדנא כמה גזירתו מינה א"ל שיתין כורי א"ל אכתי לא מעיילתו בה אתריבתוה אנן קי"ב כורי הוה גזרינן מינה א"ל אנא נמי מחד גיסא קאמינא לך. אמר רב חסדא מ"ד °ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי למה נמשלה א"י לצבי לומר לך מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו אף א"י אינה מחזקת פירותיה. ד"א מה צבי זה קל מכל החיות אף א"י קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה אי מה צבי זה קל ואין בשרו שמן אף א"י קלה לבשל ואין פירותיה שמנים תלמוד לומר °ארץ זבת חלב ודבש שמנים מחלב ומתוקים מדבש:

ירמיה ג

שמות ג

סאה קמח. הוא אבק דק היוצא מן הכפה והחטים טחונים בריחים של גרוסין ואין טחונים דק ם והכפה מוליאה הקמח וקולטת הסולת ומחזיר מה שבכפה לריחים: סובין. שאוכתשה מוליאם כשטוחנין תנין לסולת כשמכין אותן במכתשת: מורסן. מן סובין היוצאים באחרונה: קיבורית. קמח שאינו יפה שעושים ממנו פת קבור וקורין שטריילא: יאה משבחתו בה בארעכון. יפה אתם משבחין אותה: בית סאה הניח לי אבא. בא"י: א"ל ההוא בר אמוראה. אחד מבני האמורי אמר ליהודי מחלה ביאתו לארץ: הך תאלתא דקיימא אגודא דירדנא. דקל פלוני שעומד על שפת הירדן: כמה גזריתו מינה. כמה אתם גוזרים אותה גודרים כלומר לקיטת תמרים קרויה גדירה בלשון משנה הגזרה בלי אחתי: אין עורו מחזיק בשרו. שמשמן סון ונעשה לאחר הפשטו: אינה מחזקת פירותיה. שמה פירותיה מחזקין עד אין מקום להכניסן:

מהרש"א יאה משבחיתו כו'. קאמר אמר ע"פ מ"ש האמורי יושבי ארץ שהיו מריחין הארץ אמר קנה זו לזיתים אמר קנה ס לגפנים שלי כפרש"י בחומש אבל במתניתא א"י קאמר הצדוקי דבארעא קדישא ב"ה קאמר שלי וגונה משם כולי: נמשלה לצבי כו'. דלפי פשוטו מלשון חפץ כדאמרינן לעיל ארץ שהצביוני בה הוא כמעל בסלי קרא דהיינו ארץ חמדה דכתיב ביה ועי"כ דרשוהו לבי שהוא שם חיה בקרא. ושאמר זבת חלב ודבש שמנים מחלב. משום דארץ זבת חלב גר' בדבר שגדלו מן הארץ מיירי שנכתבה בה א"י וחלב אין גדלו מן הארץ ע"כ דרשוהו דקאי על הפירות של א"י שזכר שהן שמנים מחלב כו' וק"ל:

(ובב"ב פ' מי שמת הביאו מאמר דומה לזה):

נד **אמר** רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד ששגר לבית חמיו יין חדש ושמן חדש וכלי פשתן חדש בעצרת מאי קמ"ל חשיבותא דא"י קמ"ל: ב"ב דף קמו

כלי פשתן. כלי מפשתן חדש: חשיבותא דא"י. שמהרת לבשל פירותיה בעצרת:

נה **ר"א** כי הוה סליק לא"י אמר פלטי לי מחדא כי סמכוהו אמר פלטי לי מתרתי כי אותבוהו בסוד העיבור אמר פלטי לי מתלתא שנאמר °והיתה ידי אל הנביאים החוזים שוא וגו' בסוד עמי לא יהיו זה סוד העיבור ובכתב בני ישראל לא יכתבו זו סמיכה ואל אדמת בני ישראל לא יבואו כמשמעו רבי זירא כי הוה סליק לא"י לא אשכח מברא למיעבר נקט במצרא וקעבר א"ל ההוא צדוקי עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפזיזותייכו קיימיתו א"ל דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מי יימר דזכינא לה ר' אבא מנשק כיפי דעכו רבי חנינא מתקן מתקליה רבי אמי ורבי אסי *קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא ר' חייא בר גמרא מיגנדר בעפרא שנאמר °כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו א"ר זירא אמר (רבה בר ירמיה) [ר' ירמיה בר אבא] דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים כי אמריתה קמיה דשמואל אמר צירוף אחר צירוף שנאמר °ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער. תני רב יוסף בוזזי ובוזזי דבוזזי. אמר רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות שנאמר °כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם:

יחזקאל יג

ע"ב

תהלים קב

ישעיה ו

יואל ב
ב"ב דף קמ

פלטי לי מחדא. כלומר מלחת מן הקללות שאמורות במקרא: נקט במצרא. יש מקום שאין גשר ומשליכים שם עץ אחד הנהר משפה לשפה ואינו רחב לילך עליו כי אם אחד בידיו באחוזו סמוכות למעלה ממנו קשור שני ראשיו בשני ישיתות אחד מכאן ואחד מכאן בשני עברי הנהר: עמא פזיזא. עם בהול: דקדמיתו פומייכו לאודנייכו. שמתחלתכם סייתם נסלים שהקדמתם נעשה לנשמע

עין יעקב

[illegible]

לגמות ועודכם בגהלתכם כבתחלה למהר לעשות דבר בלא עתו : כיפי דעבו. אלמונים ל"א כיפי דעם סלעים : מתקן מתקלידהי. מסיס ומתקן מכשולי העיר מחומה חנה הארץ ספיחה חניבה עלי ומחזר בלא ילא שם רע על סדרכים : קיימי משמשא לטולא. כשהשמש הגיע למקום שהם יושבים ונורקים וחמה מקדרת עליהם שעדים והם ליטב בגל ובימי הגנה שעדים מן הגל ויושבים בחמה כדי שלא יוכלו להתרעם על ישיבת א"י: קטיגוריא. הרבה מקטרגים ותלמדים חובה יעמדו עליהם: צירוף אחר צירוף. גזירות על גזירות : ועוד בה עשיריה. כשהשעה החלקים יסיו אחרים ולא סתר כי אם שנכשירים אף ס"ח תשוב והיתה לבער : בזוזי ובזוזי דבזוזי. שוללים אחר שוללים : כי עץ נשא פריו. מדכתיב הלכה וגפן נתנו חילם הרי ען פרי אומר מה ת"ל כי ען נשא פריו אף אילני סרק יטאו פרים :

תוספות רבי חנינא הוה מתקן מתקליה. פירוש שהיה מוקל אבנים ומנלאן קלות אמר עדיין לא נכנסתי לא"י כיון שמרגן ומגלאן כבדות אמר כבר נכנסתי לא"י וכן מפורש בתנחומא כפי שלא לך כשעלה רי חנינא הגדול מבבל ביקש לידע אם נכנס לא"י והיה שוקל אבנים כל זמן שהיו קלות אומר עדיין לא נכנסתי לא"י כיון שמגלאן כבדות אומר אין אנו אלא אבני א"י והיה מנשקם וקרא עליהם את הפסוק הזה כי רצו עבדיך את אבניה: דור שבן דוד בא. אידי דאיירי בגרכת העולם הבא דהיינו לימות המשיח נקט לא מתי הכא: עתידין כל אילני סרק בא"י שיטענו פירות וכו'. לפי שרולה לסיים בדבר טוב נקט לה הכא ולא קאמר לעיל דאיירי בהגי מילי:

מהרש"א זה סוד העיבור כו'. כדאמרינן לעיל שלא יגלו הסוד מלי ע"כ נקרא סוד עמי ואומר ובכתב ישראל לא יכתבו ע"ז סמיכה ע"פ מ"ש פ' השועלים לגירי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה כו' רבי לא יתקרי דהיינו סמיכה: דזבתא משה ואהרן לא זכו כו'. כדאמ דלהעברה נופה כמי קאמר הכא דעשה

ולאהרן לא זכו בה דכתיב כי לא תעבור את הירדן גו' ולא מי יאמר כו' ולכן כנהלתי לעבור במלרא: ר"א מגשק כיפי דעבו כו' עי' פרש"י ולא ידענא מאי רבותייהו שעשו כן בא"י כי ודאי ממן הראוי להיות בכל מקום וכראה לפרש דה"ק שכיונו לתקן מתקלים דהיינו מכשולי העיר באותן כיפי וסלעים ורבי אמי ור' אסי קיימי משמשא לטולא ר"ל אותן סלעים העמידו משמשא כו' למקום שהם פונים ללכת והשתא ניחא קרא דעייםי כי רצו עבדיך את אבנים ואת עפרה נומר חסלנא אמוראי קאי: צירוף אחר צירוף. לפי שישראל אם יזכו ממשלו ככסף נקי ואם לאו הרי הם כסיגים כמ"ש ואצריף כבור סיגיך גומר וכמפורש באורך במסכת חולין ובמ"ש לרפתם כלרוף הכסף ולרפתים כלרוף הכסף ח"ש אחר שיהיו ישראל בהעולם נמשלו לסיגים דלריך לירוף ועוד בא עשיריה דהיינו שע"י הלירוף בגלות לא ישאר רק המעשר מהם שהוא קודש בב"א וכמ"ש כל הנותר בירושלים קדוש יאמר לו שב נלרפם שנית כמ"ש ושבה והיתה לבער עד שיהיו ככסף נקי שנלרף שנית ורב יוסף בא לפרש דהלירוף ע"י בזוזי ובזוזי דבזוזי דהיינו גלות אחר גלות : עתידין כל אילני סרק שבא"י כו'. עיין דברי התוס' לפי שרולה לסיים בדבר טוב נקט לה הכא ולא כו' עכ"ל עיין שם וסוף רחוק וגולי דבריהם כראה דנקט לה הכא ספיר דגם זה סימן לדור שבן דוד בא וכמ"ש פרק חלק אין לך קן מגולה מזה שנא' ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל דהיינו שההרים בגלל גם אנו שאין בהם אילן מאכל רק אילני סרק ישאו פרים לישראל וכדאמר הכא גם מהאי קרא כי עץ נשא פריו וגו' וכראה לפרש עוד דבין הכא ובין התם תשמע ליה דבאילן סרק איירי מדכתיב בהו כשיאה פרי דר"ל גם שהוא אילן סרק דלפי טבעו אין ראוי לגדל בו פרי מ"מ ישא פרי שלא בגידול וזה הוא סי' לדור שבן דוד בא ותבן בב"י א"ם:

הדרן עלך מסכת כתובות

כל כנויי נדרים פרק ראשון נדרים

א **אי"ד** תנין אמר (רבי) [רב] השומע הזכרת השם מפי חברו צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי שבל מקום שהזכרת השם מצוי שם עניות מצויה ועניות במיתה שנאמר °כי מתו כל האנשים וגו' ותניא (רשב"ג אומר) כל מקום שנתנו חכמים עיניהם (בו) או מיתה או עוני איר אבא הוה קאימנא קמיה דרב הונא שמעיה להה"א אתתא דאפקה הזכרת השם מפומה לבטלה שמתה ושרא לה לאלתר באנפה. ש"מ תלת ש"מ השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו. וש"מ נדהו בפניו אין מתיר לו אלא בפניו. וש"מ אין בין נדוי להפרה ולא כלום. אמר רב גידל אמר רב "מנין שנשבעין לקיים את המצוה שנאמר °נשבעתי ואקיימה וגו' והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא אלא הא קמ"ל דשרי ליה [לאיניש] לזרוזי נפשיה. ואמר רב גידל אמר רב האומר [אשכים] אשנה פרק זה או מסכת זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל ואמר רב גידל אמר רב האומר לחבית נשכים

עין יעקב

ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי. עיין כרן ותוס' [illegible]

[illegible]

יקיק

יחזקאל ג **נשכים ותשנה פרק זה עליו להשכים שנאמר ויאמר אלי (בן אדם) קום צא אל הבקעה וגומר ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד:**

השומע הזכרת וכו'. נראה שהתורה מפקיע אזהרה להזכיר שם שמים לבטלה מדכתיב את ה' אלהיך תירא: **ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנידוי.** לא שיהא בנידוי ממילא אלא ראוי להסכימו קאמר שהרי אינו חמור השומע ושותק מהמזכיר עצמו: **שבכל מקום.** טעמא קא יהיב למאי דקאמר ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי שהרי עכשו חמור דשם עניות מצוי דכתיב בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' וברכתיך ומדהזכרת השם למצוה עבילתה ברכה ושומר הזכרה לבטלה גורמי עניות א"נ מדכתיב גבי שבועת שקר וכלתו את עציו וגומר ובתמורה אמרו הזכרת השם לבטלה כשבועת שקר: **שנא' כי מתו כל האנשים וגו'.** דלא מתו ממש כדאמרינן לקמן פ' ר' אליעזר דעיאו הוו דכ"ע שנאמר כלים ונלבים אינם אלא דתן ואבירם ולימא שהו במחלוקתו של קרח אלא מפני שעשאו אמר כי מתו דהע"ג דאמרינן התם ד' חשובים כמת עני וסומא ומצורע ומי שאין לו בנים הכא ודאי מעניות קאמר דאין לומר שכמתו דהא כתיב במחלוקתו של קרח שציני האנשים ההם תנקר וליכא למימר נמי שהיו מצורעים דהא כתיב בקרב (המחנה) [כל ישראל] וליכא נמי לומר שנסתרפאו בע"ה דהא אמרינן בהדיא למוטן במעשה סנגל וליכא למימר דמשום שלא היו להם בנים דא"כ היכי א"ל מפני זה שוב מצרימה וכי מפני שלא היו להם בנים לא היו דבריהם כמעטים למלכות להלשינו אל פרעה אלא ודאי מפני שירדו מנכסיהם ולא היו דבריהם כמעטים: **או מיתה או עוני.** אלמא שוו להדדי והקשו בתוס' אמאי אירי"א השומע הזכרת השם מפי חברו דצריך לנדותו הא אמרי' ביחד דכל שאין שמה כשורה צריך לנדתו וכו' ותירצו דהא"נ אלא מיהו בהזכרת השם בלחוד הוא דמחמירים הכי שהוא בעצמו יהא בנדוי מפני (במעשה) [שענשה] חמור וכדכתיבנא: **והלא מושבע ועומד מהר סיני.** דכתיב ושמרתם דלריך אדם לשנות בתורה ליה והלא מושבע ועומד מהר סיני דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה וגו': **עליו להשכים.** מקשתא דסיק כיון שאמר נשכים הרי קבל עליו שיהא הוא מעורר בנדר כשם שהוא מעורר עצמו והרי קי"ל חדא דקבלה בעלמא לדבר מצוה מהניא ראייה דלצדקה וקי"ל נמי דעליו להשכים כדעבד קנ"ס:

מהרש"א שם עניות מצויה כו'. באגדות מפרש אזהרתו מאת ה' אלהיך תירא נוזר ויש לפרש דסמיך אסיפא דקרא ובשמו תשבע ר"ל במקום חיוב שבועה אבל בלאו הכי תירא את ה' נוהר מלהזכיר שמו. ולפי זה שפירש הרמב"ן דלא תשא את שם ה' אלהיך גו' מדלא כתיב לא תשבע משמע אף הזכרת שם שמים לבטלה ומסיים ביה כי לא ינקה ה' את אשר ישא גו' דהיינו שלא ינקה בלא עונש ומדסתם עונשו יש לנו לומר לו עונש ממון דהיינו עוני או עונש מיתה ולהקל נימא דעונש עוני הוא ולכך סתם העונש ביה משום דעוני חשיבא אבל הרמב"ם בסוף הל' שבועות כתב דאפילו להזכיר שם מן השמות לבטלה אסור כי אומר ליראה את השם הנכבד והנורא גו' עכ"ל ולפי זה יש לפרש הא דקאמר דעוני מצויים מדכתיב לעיל מיניה בתוכחה כל בקור גו' אם לא תשמור גו' ליראה את השם הנכבד גו' אבל בשבועה דהמורים לא קאי הכי במסקנא אלא דלהזהרתים מאת ה' אלהיך גו' ודייק: **והא מושבע ועומד כו'.** ולמוסה דקרא דכתיב נשבעתי ואקיימה וגו' לא הוה קשיא ליה והא מושבע ועומד כו' משום דאיכא לפרושי אה"נ אהך שבועה דהר סיני קאמר כבר נשבעתי בהר סיני ועתה אקיימה אלא ארבע דמפרש ליה אשבועה דהכא פריך והא מושבע הוא ומשני דלא שבועה ממש קאמר אלא דברי אינש לזרוזי נפשיה ובהכי יתיישב הא דפי' האומר תשבע כל לשון גו' זה יום הלידה שמשביעין אותו הוי צדיק ואל תהי רשע כו' דשבועה זו למה והלא מושבע ועומד כו' אלא דשך שבועה נמי איכא אלא לזרוזי נפשיה ומסקנא כדה עיין הר"י אחר בזה: **נדר גדול נדר לאלהי ישראל כו'.** אבל שבועה שהיא בשם ודאי דליכא לספוקי ביה דדעתו לשמים אלא בזה הלשון שאמר אשנה פרק זה הוי איכא לספוקי ביה דלמא מה שאמר לקמן פרק קונם יין לאהנה את ה' שלא ילמוד אשנה שיקראנו תני הכא גם זה לא פירש דבריו והמאה טכתו שלא לשם ולא חל הנדר בדבור בעלמא אלא במתפיס בדבר הנדור ולהכי קאמר דאפיה נדר גדול נדר לאלהי כי דמסתמא טכתו לשם ולא מחזקינן איכני גרסינו ואל הנדר בדבור בעלמא לדבר מצוה כמו בצדקה ואין מתירין נדר כמו כדלקמן פ"ב:

הרי"ף הזכרת ה' וכו'. פי' הר"ן דהתורה מפקיע אזהרה להזכיר שם שמים מדכתיב את ה' אלהיך תירא ולבאורה קשה דליתא מדכתיב לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וי"ל דהתם הוא שבועה שוא שנשבע לשנות הידוע לאדם כגון על עמוד אבן שהוא זהב אבל אזהרה להזכיר בלי שבועה אלא שמזכיר ש"ש לבטלה לא נפקא אלא מאת ה' אלהיך תירא: שבכל מקום פי' הר"ן טעמא קא יהיב למאי דאמרינן ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנדוי שהרי עונשו חמור דשם עניות מצוי. ועדיין אין טעם זה מספיק לשומע שלא נידהו שיהא בנדוי. אמנם לפי שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך לפי שמתוך שאתה מוכיח הוא פורש גו וכיון שלא הוכיחו אותו העונש הראוי לו הוא טעון על עצמו ולכן זה ששמע הזכרת השם מחבירו ולא נידהו לאיימו כה שלא ישוב עוד להזכירו הרי הוא גורם כמוחו ומזכירו וראוי לבטל עונשו כמ"ש יהא הזכיר השם וראוי לנדוש. ומיהו צריך לדקדק מנין לנו שהזכרת השם הוא בעניות ומ"ק דבפי זה כל הדברים שצריך לנדות עליהם לימא נמי אם לא נידהו יהא בנדוי ואפשר שמגיע כאן דתן ואבירם הזכרת ש"ש לבטלה כשאמרו לנתת שלאתנגי אמה אומר כאשר התנהג את המלכי ודגמו ז"ל מכאן שאמרו בשם המפורש וכפי זה הזכירו שם המפורש נפישם והוא ליה הזכרת ש"ש לבטלה ומתוך זה תמנו כמ"ש כי מתו כל האנשים שהוא העניות ואפקי גלי מיתה הרי שעונש הזכרת ש"ש לבטלה גרם עניות שהוא כמיתה ולהיות עונשו משוב השומע ולא נדה צריך לנדותו כדאמרן ומיהו בשאר הנדרים שצריך לנדות עליהם לא מליט שם עונש עניות ומיתה ע"כ לא אמר ואם לא נידהו וכו': שנא' כי מתו כל האנשים. פי' הר"ן וליכא למימר שלא היו להם בנים וסוי לבאורה היה נראה להביא ראיה שהיה להם בנים מדכתיב ודתן ואבירם יצאו נצבים נשיהם ובניהם וטפם. אבל איכא ראיה דילמא באותה שעה כאמר הקב"ה למשה שוב מצרימה כי מתו כל האנשים לא היה להם בנים והיו חשובים כמתים לכך פי' הר"ן דא"כ היכי א"ל שוב מצרימה כיון שאין הבנים עומדים כלום נקבלת דבריהם למלכות אלא ודאי שירדו מנכסיהם: ותניא רשב"י אומר וכו' תימא למה הביאו ברייתא זו. והרלב"ם פי' ונייתי עוד דליה ממני שקול כמיתה. ורש"י ז"ל פי' כל מקום שנתנו חכמים עיניהם לאדם שניהו או מת או נפל בעניות ולהכי

צריך

עיון יעקב

[illegible]

טו

צריך לנדותו כדי שיפול בענוות דהיינו כניעה. ומדברי רש"י ז"ל יש לנו לומר שמקודם אמר שבכל מקום שהזכרת השם מצויה שם עניות לבא כמעט לבי"ם ואם לא נידהו הוא עליו יחול נידוי להיות שעונשו חמור והשתא יתיב שעתא למה צריך לנדותו ואמר כדי שיפול בעניות דהיינו נמיכה והנידוי הוא נסיבת חכמים עיניהם וכו' ועדיין יש להקשות לרש"י דכיון דילפינן מהכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכו' וכן לפעמים שאמר דודמה הזכרת ה' לבטלה לשבועת שקר דכתיב ובלתו את עליו וכו' א"כ ליכא מינה דצריך לנדותו לפי שעונשו חמור הם וכי שלא נידהו צריך לנדותו ולמה הניחו כך נראיה דבכל מקום שנתנו חכמים עיניהם וכו' ואפשר דהפי' שמצינו שמקולת הזכרת השם לבטלה לשבועת שקר שנענש עניות וגו' ענין לנו שהנדוי הוא עונש עניות לכך הביא כך דתניא כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני ולכך צריך לנדותו דהיינו ליתן חכמים עיניהם בו: אלא הא קמ"ל דשרי לאינש לאדורי וכו'. וקשה דמאי מקשי לרב גידל והלא מושבע ליקשי ליה קרא דדוד נשבעתי ואקיימה והלא מושבע וכו' ועוד קשה דלא צריך לאמן כאן אלא שלא עקר שום דבר מעיקרו קודם רק הוא נותן טעם לדבר וכן סיל"ל הא קמ"ל דשרי ועיין שיש לו לחזן הכא לזרוזי נפשיה קאמר דשרי ולא צריך לומר הא קמ"ל כיון שלא היתה השאלה פשיטא דנשבעין לאורויה עצמו דאסור לישבע כדבר שהוא כבר מושבע והוא נשבע לבטלה ואמר"ל שהשאלה היתה פשיטא דנשבעין על סירון הוא קמ"ל דשרי לזרוזי דהכא אמרינן דפשיטא הוא. ויש לישב דרב גידל אמר מנין שנשבעין [illegible] מנין שמצוה אדם לישבע לקיים המצוה כדי להכניע ליצרו [illegible] הביא ראיה עוד שאמר נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך דהיינו נשבע לכוף את יצרו ועי"ז הקשה והלא מושבע ועומד הוא [illegible] יכבוש את יצרו ואי לא כבש את יצרו בשבועה הסיא איך יכבשנו בשבועה אחת [illegible] לאורויה לא קשיא מידי שלא אמר דוד שצריך לישבע אלא שמותר לישבע אבל לרב גידל קשיא ומשני אלא הא קמ"ל ודחה הסייד ואמר שרב גידל לא בא לומר מנין שצריך לישבע לפי שכבר הוא מושבע ועומד אלא בא רב גידל לומר שהאדם צריך לזרז עצמו שלישבע מנין שמותר לו לזרז עצמו יותר בקיום המצוה והביא ראיה מדוד שאמר נשבעתי ואקיימה: תאומר אלהים ותשבח וכו'. הכוונה לומר שחטאים כולם הזכיר בפיו נדר או שבועה היו נדר גדול לאלהי ישראל כלומר בפרק אלהי ישראל אשר פצו שפתיו הוי נדר כדכתיב מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפיך וכתב הר"ן ז"ל דקבלה בלמוד מהניא לצדקה כדכתיב בפיך זו צדקה והוא הדין לכל דבר מצוה:

אמר רב יוסף נדוהו בחלום צריך י' בני אדם להתיר לו והוא דתנו הילכתא אבל מתנו ולא תנו לא ואי ליכא דתנו הילכתא אפילו מתנו ולא תנו ואי ליכא ליזל וליתיב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה עד דמקלעי ליה עשרה דגמרי הילכתא:

מתנו. משנה: תנו. גמרא: ויהיב שלמא לבי עשרה, וכל מה שיבין ליה היו מתירין לו נדוי:

אמר הכותב [illegible]

[illegible]

[א"ר זירא א"ר אלעזר] א"ר חנינא א"ר מיאשא משמיה דר' יהודה בר אלעאי מ"ד "וזרחה לכם יראי שמי וגו' אלו בני אדם שהם יראים להזכיר את שמי לבטלה "שמש צדקה ומרפא בכנפיה. אמר אביי ש"מ הדין הירגא דיומא מסי ופליגא דר"ש בן לקיש דאר"ש בן לקיש אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה צדיקים מתרפאין בה ורשעים נידונין בה צדיקים מתרפאין בה דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ולא עוד אלא שמתעדנין בה שנאמר "ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק רשעים נדונין בה שנאמר "כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא ישאיר לכם שורש וענף:

הדין הירגא דיומא מסי. לכך המולה בחמה כשפיל ככנפה דרך אלון קרי הירגא [illegible]: ופליגא דר"ל. הא דאמרן דהחמה דהאידנא היא אייד קרא דהיכו מוקי לה בחמה דלעתיד: מתרפאין בה. נראה טעם דלעתיד לבא: ולהט אותם היום הבא. משמע של אותו יום: אין גיהנם לעתיד לבא. לאו למימר מהם קאמר דהאי איכא גיהנם לרשעים אלא לעתיד לבא לאחר תחיית המתים קאמר שאותן רשעים שיהיו לחרפות לדראון עולם כדכתיב בדניאל לא יהיו נדונים בגיהנם אלא באותו דינא שהקב"ה יוציא חמה מנרתקה כדי שיהיו אלו מלמטרין ויתרפאו בה צדיקים והכי נמי מוכח בהדיא בפ"ק דע"ז דלאחר תחיית המתים קאמר:

מהרש"א שיראים להזכיר שיש לבטלה כו'. מעולה כי שמו יתעלה הוא קיים ויסוד העולם [illegible] הגה"ה והמולה שיש לבטלה [illegible] בהנהגה של מעלה בעולם הגלגלים אשר [illegible] בפרק [illegible] שהעולם כהנהגו בשעה שאמר הקב"ה לא תשא [illegible] שיחא להזכיר שם לבטלה הוא מקיים סבות העולם [illegible] לפי טבע הבריאה לאדם [illegible] ומפרש לה הירגא דיומא מסי. מפורש בפ"ק דיומא דחיתא הוא כמורס שמבכר גלגל חמה והוא כי החמה אין לה טבע החימום מצדה אלא מתנועת גלגל החמה כל כך במרוצה [illegible] וטבע של כל תנועה שמחמם והכי קרי ליה שהם לא דכתיב כל דיירי ארעא כלא חשיבין כי אין בחמה דבר [illegible] חימום רק התנועה שאין בה חמום ולפי [illegible] לריכין לטבע החם כמאמרם אל תאכל [illegible] כי הכה לפי קיחו וריחוק התנועות בגלגל חמה [illegible] יום והנה יעלה רפואה האדם ח"ש בפ"ק דב"ב כשמת אברהם [illegible] תלה הקב"ה רפואה בגלגל חמה [illegible] אברהם מי ידע בסוד הרפואות דברים סגוליים והוא [illegible] לו ומתכפטר [illegible] ותלה הקב"ה רפואת אדם בגלגל חמה

עיון יעקב

[illegible]

כפי קיהו וריחוק התנועה כמ"ש וכמו שיצא נח עד שנוקמו שם ומעתה אין כאן מקום לתמיהת הרא"ם ע"ש ודוק:

הרי"ף ורעה לכם יראי שמי וכו' ופליגא דר"ל. פי' הרא"ם ופליגא דר"ל אה דאמרן דגמרא דזמן הוא איירי קרא דאיהו שקי ליה בשמה דלעתיד. ויש קצת תימה דילמא ר' חנינא נמי אחמה דלעתיד קאמר וי"ל דמדאמר חביי עלה ש"מ חיינא דיומא חמי והא איירי בעוה"ז א"כ מאי דאיד חנינא נמי לעוה"ז. ועוד נ"ל דפליגא דר"ל הוא נמי דר' חנינא ד"ס לקרא דוקא בגיה מיירי לסוליה מ"ש לגעלה ולא שוקי ליה בכל שאר הלדיקים ור"ל שוקי ליה בכל הלדיקים שמתרפאין בה שכל מי שמזוהו מרובין נקרא לדיק ועוד קשה הרא"ם אמאי לא אמר חמה גופה הכי כדאמרינן בגיה אדלי יומא אדלי קצירא. ולענ"ד לתרץ דיאמה מרפאה לכל חולה כמו שאמרו מרגליות טובה היתה לאברהם כל חולה שרואה אותה מתרפא ואלא בגלגל חמה היינו דאמרי אינשי אדלי יומא אדלי קצירא וכפי זה אין אשכחן שמאה שהוא מרגלא מרפא לכל חולה אבל לירא"ש לה"ש לגעלה אע"פ שלא יסבלו בחמה רק כמינא שהוא מפרודים הנא אל מנית בזריחת השמש גם הוא מרפא שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש לדקה ומרפא בכנפיה אלא בכנפיה אלא לרבות שיהא בכנפי השמש ואינו השמש עלמו אפי' דוקא ליראי השם והבתא נמי ביאה דאמר ופליגא דר"ל שאמר שם האיתא מועילה ומרפא וי"ל שכדי לרפואה השמש לריך להוליא מנרתיקו דעמא דכשהוא בנרתיקו אינו מרפא ור' חנינא אמר דגם בעוה"ז שהוא בנרתיקו הוא מרפא ולא מיעשים השמש אלא גם בכנפי החמה שהוא מינא דיומא חמי. ונענין לדיקים שמתרפאין בה לעה"ב יש להתבונן מה רפואה היא א' לגדיקים לעולם הבא ובדומה לי שראיתי בספר הזוהר שנשמות הלדיקים שנתלבשו גו' דינור שמזקקן כזהב בתוך כור ובסיולאות משהו דינור הם מתרפאים במום לדקה וכהוא מרפא להם לגדיקים כאומר ותן קן נחלותיו שמתוך חמה שנלתקות שהוא אש מרפא מה שנשתלהטו מנהר דינור:

תניא אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא אלא אחד פעם אחת בא אדם אחד נזיר מן הדרום וראיתיו שהוא יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים אמרתי לו בני מה ראית להשחית שערך זה נאה אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי והלכתי למלאות מים מן המעין ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז יצרי עלי ובקש לטורדני מן העולם אמרתי לו רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה העבודה שאגלחך לשמים מיד עמדתי ונשקתיו על ראשו אמרתי לו בני כמותך ירבו נוזרי נזירות בישראל עליך הכתוב אומר °איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה' מתקיף לה ר' מני מאי שנא אשם נזיר טמא דלא אכל משום דאתי על חטא כל אשמות נמי לא ליכול דעל חטא קאתו אל"ר יונה היינו טעמא כשהם תוהים נחרים וכשהם מטמאים ורבין עליהם ימי נזירות מתחרטין בהם ונמצאו מביאים חולין לעזרה:

אשם נזיר טמא. שהתחיל לנזות ונטמא במת שסותר מנין ומביא קרבן ומונה כבתחלה: **בא לפני אדם אחד.** שבא להקריב קרבן נזירותו ולגלח שערו: **פחז יצרי עלי.** מיהר עלמו פחז כמים: **ובקש לטורדני מן העולם.** לילך אחרי מראה עיני: **אמרתי לו. כך אמר בעלמו: נזיר להזיר לה'.** שמירתו לשם שמים: **משום**

ראתי על חטא. שנטמא ונראה שום נזיר חטא לאמור דבר שקרא על חטא: **כל אשמות נמי.** וכיון חטאת אלא משום דאיירי באשם נקט אשמות: **תוהין.** מתפחדין כמו ומחרת לילה ויום ותהתמיהן ותהיה: **כשהם תוהין נחרים.** כשהם מספרין על מעשיהם מרעים: **ורבין עליהם ימי נזירות.** שמתחלה לא נתכוונו אלא לשלשים יום: **מביאין חולין לעזרה.** לאו דוקא שכל אם שלא האמין חכם בירותו קיימת וקרבנותיהם חובה עליהם אלא כמין חולין קאמר שמתוך שאין כוונת רצונם אף קרבנותיהם אינם רצוים אבל בזה גברא שבא מן הדרום ליכא למיחש להכי שכיון שהיתה כוונתו כל כך רצויה בתחלה אף סופו שלא נתחרט:

מהרש"א בא נזיר אחד מן הדרום כו'. יש לעיין מה לו להזכיר שבא מן הדרום גם שהיה רועה לאביו בעירו גם מה שספרו שפחז עלי יצרי להביאני לידי הרהור עבירה הוא דחוק מה שכן מתגאה לזה ונראה שרמז שבא מן הדרום שהיה חכם כמ"ש הרולה להחכים ידרים ואמר שמעשיו היה רועה לאביו במלאת כבוד אב ואמר גם בעירו במקום שהיו מכירין בו ובמעלתו ואמר מצורף לזה כשהיה מסתכל עלמו בבבואה שהיה גם יפה עינים פחז עליו היצה"ר להתגאות וכי אין כמוהו במעלת החכמה ויפה עינים יפיה רועה וה"ש שבקש לטורדו מן העולם לעבור על מצות כבוד אב שנא' בו למען יאריכון ימיך גו' ואמר עפר מה אתה מתגאה שלא להיות עוד רועה לאביך שסופך למות ע"י שתעבור מלות זו של כבוד אב והוא עכן מעשה אבשלום בעלמו שהיה מתגאה בשערו תמיד באביו כדאמרינן פ"ק דסוטה הוה שמקיים בכאן להזיר לפי שהיה זה כדי להתגאות לקיים מלות כבוד אב ואמר כשהסתכלתי בבבואה שלי ופחז עלי יצרי ובקש לטורדני כי הוא היצה"ר הוא מלאך המות ועי' נאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו הרשע הוא היצה"ר מסתכל צופה ביופי הצדיק ובמעלותיו ועי"ז מבקש להביאו לידי מעשי רעים כדי להמיתו וקרוב לזה דרשוהו בפ"ק דקידושין ע"ש:

תניא ר' יהודה אומר חסידים הראשונים היו מתאוין לה[?] להביא קרבן חטאת לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם מה היו עושין עומדין ומתנדבין נזירות למקום כדי שיתחייבו קרבן חטאת למקום ר"ש אומר לא נדרו בנזיר אלא הרוצה להביא עולה מתנדב ומביא שלמים מתנדב ומביא תודה וד' מיני לחמה מתנדב ומביא אבל בנזירות לא התנדבו כדי שלא יקראו חוטאים שנאמר °וכפר עליו מאשר חטא על הנפש:

לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן. [כלומר שהן מתחילתם שלא יעשו שום חטא וחלין לחביא קרבן להתכפר עליהם לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן]: **מה היו עושין.** כדי שיתחייבו קרבן שאין מביאין קרבן חטאת אלא על חטא מזיד, אבל לפי שאין הקב"ה מביא קרבן על ידיהן שאין באין לידי שום תקלה ושום חטא שיתחייבו קרבן חטאת: **אלא הרוצה להתנדב מתנדב ומביא שלמים וכו'.** אבל חטאת לא אתי בנדבה ובמיחת כמי

עין יעקב

[illegible] **בא אדם אחד נזיר מן הדרום.** [illegible]

סוי לא סוי מתכוין שלא יקראו חוטאים ומתכוין דקתני נדר כנזיר דמשמע דהכשרים נודרים בנזירות לאו ייתים היא :

שם **תניא** רבי אלעזר הקפר ברבי אומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא שציער עצמו מן היין והלא דברים ק"ו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר עאכ"ו מכאן כל היושב בתענית נקרא חוטא והדין קרא בנזיר טמא כתיב משום דשנה בחטא הוא :

והדין קרא בנזיר טמא כתיב. על הם שטמא את עלמו נשא קאמר קרא אשר חטא על הנפש : משום דשנה בחטא הוא. דעל הם דשנה עלמו בחטא שליער עלמו ועוד שניטמא כיותיו להכי כתיב ביה אשר חטא על הנפש והיה כמו לשאר נזירים דלוקין טומאים תלי רחמנא בהאי והיה לפי לנו ולהכי גילה בהאי משום דהם סכה בחטא ב' פעמים דהוליך הקלקלה במקולקל :

ואלו מותרין פרק שני

ד **תניא** לעולם אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות ואל תהי רגיל אצל עם הארץ שסופו להאכילך טבלים ואל תהי רגיל אצל כהן עם הארץ שסופו להאכילך תרומה [טמאה]. אל תרבה שיחה עם האשה שסופך לבא לידי ניאוף ר' אחי בר יאשיה אומר כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה כל המסתכל בעקבה של אשה הויין ליה בנים שאינם מהוגנים אמר רב יוסף ובאשתו נדה. א"ר שמעון בן לקיש עקבה דקתני מקום התורף שהוא מכוון כנגד העקב ונתניא °ובעבור תהיה יראתו על פניכם זה בושה °לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא מכאן אמרו *סימן יפה לאדם שיהא ביישן אחרים אומרים כל המתבייש לא במהרה הוא חוטא וכל שאין לו בשת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני :

אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות. דהמירי ספי דכתיב נו כי לא ינקה : להאכילך תרומה טמאה. להזכיר אפי' כהן שלא יהא רגיל אלא כהן עם הארץ : ובאשתו נדה. אפי' אשתו כיון שיש"לו בה שעת היתר : מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא. דעל פניכם משמע בשת פנים וכתיב בתריה לבלתי תחטאו : לא עמדו אבותיו על הר סיני. דהרי כתן טעם למעוד הר סיני לבעבור תהיה יראתו על פניכם וכתיב את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו ומי שאין לו בשת פנים אינו מהנם :

מהרש"א שסופו להאכילך תרומה כו'. כן הוא בכל ספרים נוסחת שלפנינו ובירושלמי אבל איירי דלטבלים לא מייתי כפירוש הרא"ש אבל מדברי הר"ן נראה דגרס להאכילך תרומה טמאה דאיירי אפילו בכהן חבר וק"ל: היא הבושה כו'. פירש בשת פנים וכן ספיפך ממנו עזו פנים ומדת הבושת היא סימן לישראל כדאיתא בפי המגרל ובדרכי התורה אמת כן שהוא סי' יפה באדם שהוא ביישן אבל בדרכי התלמוד אמת ולא הביישן למד והשתא הא דהאריך פ"ב דנילה מפני מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין יואל לבי משפי סלי מפני שהן עזין רלוי שילמדו התורה כי לא הביישן למד והכי שהיא התורה עתשת עוזן כי ידאת התורה היא על פניהם היא סבושת ודויק: *באין לידי ממזרות כו'. לאו ממזרות ממש קאמר אלא שכל מעשה הולך על הדת אחר המחשבה ויהיו בניו אינן מהוגנין ערה מוהרים וק"ל: *בתי התודה דתירתך כו'. עיין פירוש הר"ן וע"ל עדאסרם התורה בעוה ב' משכנות דהיינו כדרכם שלא כדרכם על כרחך דלאסה שאינה עמה מרי היא האירסך שאיך עמה לו: *ולא תתורו אחרי לבבכם כו' שלא יתן עיניו כו'. פתח בלב וסיים בעין שהם ב' סרסורי עבירה ע"י שניהם מסתכל בלאסה אחרת מתן לבו עליה ונבדר עמה מספעי קרא כדכתיב אחר אחס זכים נמור זבת ממש וסליליה הוא נדר לעמה כספיא שנדרה דפי סקונן חיים לגיל דמליכי כמלאכי השרת בליליה כפירש"י שהוא נדר לעמה וק"ל: *וברותי מכם המורדים והפושעים בי אלו בני ט' מדות כו'. מדברי הרמב"ם פרק כ"א מהלכות א"ב דהשתא כן הבנים אינן הגונים אלא עזי פנים הן ומהם מורדים ופושעים ויסורי הבלות טורין אותן עכ"ל: *אסנית משנעיה בני אמה בני אנוסה כו'. מפי' הר"ן בני אסקה גריעי טפי מבני אמה כו' ומתוך סבי אלו קרתים זה לזה חשיב להו כחד דהא ר"ל אמר כי מזוח ובפרטן אתה מולא עשרה עכ"ל אבל הרא"ש גרס בני אמה פי' שפחה משוחררת כו' עכ"ל ו"ל לדבריו דלכך נקט ט' בפרטן משום דקיימיכהן לא הוי רק ט' הסכימ וסגנעים דהא סי' ל' מורים על אמה ועל אסקה ובגירסת סילקוט לא הוכיר כלל בני אסקה ובמור אס"ע סי' כ"ס לא הוכיר בני אמה והוא שפיר ט' גם בפרטן וק"ל: *בני שנואה כו' בני הצופה איני והאר שבע ארי' כל אדם כו' והא דלא סקמי ליה מי לבני שמלה דכתיב כי שמלא לאם נר סם

עיון יעקב

[illegible]

הא לוקמה בפ' י"נ שסמלין מעשי עבו פי ולא שהיתה שמלה ליעקב עיש: בני נדוי פי. נטור י"נ בני לדם ולא ומשמע כן דלא חבי"ב סכל אלה הבנים שסלוח מדבר הקרוב לעבירה אבל בני כדם מלוכור כרת שמלור עריות וקי"ל: *בני מריבה. נטור י"נ בני מורדת ולפי נרקתינו יש לומר דסי"ל בכלל בני נרושה או בני שטלה דהכי"ל בהו.! שולחו או היא עולתו חוגלה דבני שכרות ויתר דברי המאמר עיין בשלשה הפירושים ובתוספות והזיק: "כל שאשתו תובעתו בזי ישישכר חמור גרם פי. קך קשיא מייתי לה מהי בפי בי דעירובין תנייתי התם קרא וחלא לאה גר ותאמר אלי הבא גוי וכיוחא דהוא קיד בתובעתו לבילה מגם ומשני דלויי לרליית אלי תבא כי נר לגה לאהלה כפירוש סריין אבל הכא דתייתי קרא דחמור גרם קיק למאי מייתי לה האקשה דלדרכם מזה משמע שלא היתה תובעתו בפה אלא שהקבי"ם קייעה כדאיתא פי' המפלה והבכין מגולר דהאם לא בניס דהיים זכרים עיי שתובעתו היא ודאי מזרעת תחלה וילדת זכר ובשכר התביעה לדבר מלוה הוא לא בנים חכמים ונבונים כוי ואמר ולא כתיב נבונים מזה שכח דבי עיייים קן כפרש"י בחומש וכבר הביא הכלים על המונים דהשיג להו כחדא ודב דקאמר ולא כתיב נבונים היינו בשביל שאר בנים אבל בנם ישכר בהזי נדוח בל משה היה בהו ודאי נבונים והזיק: *יששכר חמור גרם פי. עיין פירשיי אבל בערוך פירש בענין חוגלה כשהזר יעקב מן השדה כהק החמור ושמעה לאה ויצאה לקראתו וקראתו עכי"ל וקי"ל:

הר"ן תניא ותפגור תהיה ירלתו וזהי תלמד שהבושה וכוי. נראה דדרים ותפגור תהיה ירלתו על סיגת בושת פניכם שלהם נייבנים ועל סיגת בושת פניכם תהיה לכם ירלה לבלתי תחטאו ותימא כיון שהבושת היא תביאה לכם יראה סמה לאה בה האלהים לדבר עמם שאומר כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם והנה אשים באה בא האלהים לדבר עמם היה יראתו עליהם מתוך הבושה ואפשר לומר שמנין לגו שהיה נגם בישראל בושה אלא מתוך דיבוקו של הקביה אמר דבר עם ישראל ובושה פניהם כמתה אותם ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים כי נוסעו ממנו ופן כמות מפני הבושה ולכא אמר להם משה אל תיראו כי לבעבור תהיה ירלתו על הקביה עיש שיינו הבושה שמתביישתם בא אלהים לדבר עמכם שלמלא דיבר עמכם הקבי"ה מנין הייתם מתביישין ומנין הייתם מעשינים הירלה אלא מתוך הבושה: אחרים אומרים וכוי. נריך לדקדק קשר אלו שני הדברים שאמרו אחרים לא במהרה הוא סוטא וכל שאין לו בושת פנים לא עמדו אבותיו על הר סיני דהליל וכל מי שאין לו בושת פנים הוא סוטא ונראה דאחרים חולקין על תיק דברייתא שאמר שמתביישין הוא ירלה סמה ואחרים אומרים שאיכ לא נתגא אדם סוטה לפי שכל ישראל שעמדו על הר סיני הם ביישנים דמי שאין לו בושת פנים ניחוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני וכיון שכל ישראל שעמדו על הר סיני הם ביישנים א"כ כולם הם ירלי חטא ולא נמצא שום חוטא בישראל ומקרא כתוב ואפס כי תחטא וכתיב לעיל אתכם מכל חטאתיכם לכך אמרו אחרים שלעולם הביישן אפשר שיחטא אלא שלא במהרה הוא חוטא:

ארבעה נדרים פרק שלישי

דף כב **בר** ברתיה דר' ינאי סבא אתא לקמיה דר' ינאי סבא
א"ל אילו הות ידעת דפתחין פנקסך וממשמשין
בעובדך מי נדרת א"ל לא ושריה א"ר אבא מאי קראה
משלי כ °ואחר נדרים לבקר׃

מאי קרא. שמפר נדרים חוקרים במעשיו של אדם: ואחר נדרים לבקר. שאם נדר מבקרין מעשיו:

מהרש"א אילו הות ידעת דפתחין פנקסך כו'. בלאות שהוא סמנקס פתוח והיד כו' היינו לגבי שכבר מעלו כמש"ל עיניש הכל כתון בערכין פי' והכא הכי קאמר לגבי מי שכבר היה לדיק עיי נדר שנדר זה הוא אלא תעלו לפתוח בעבירה א"ו אם פנקסו וממשמשין כו' וקי"ל:

ה, מד משלי נם שפי ודייק בירושלמי יבמות פרק ב"ה **יש** בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא. כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב אלא שלשון חכמים מרפא. תניא רבי נתן אומר הנודר כאילו בנה במה והמקיימו כאילו הקריב עליה קרבן׃

כל הבוטה. כל הנודר כמו מבטא שפתים: ולשון חכמים מרפא. שמתירין לו: הנודר כאילו בנה במה. בשעת איסור הבמות ונראה בעיני דלהכי מדמה ליה לבונה במה משום דסליק אדעתיה דנודר דמלוה קא עביד דרחמנא אסרים במילי דאיסורא והוא נמי אסר אנפשיה וקאמר דכעין דאדרבה לבונה במה דמי דכתי דרחמנא אהדריה לאקרובי קרבנות בפרים הוא אוהריה דלא להוסיף עלה לבנות במות ולהקריב בחוץ ה"נ כתי דרחמנא אסר עליה דברים האסורים כי מוסיף איהו (במה) [אנהי] דאסר רחמנא פשע כענין שאמרו בירושלמי בפרק שבועות לא דייך במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים ומ"מ נ"ל במי ספי ליסתא משום דנודר מתפיס בקרבן וכיון שאין קרבנו רבו מלאה כבונה במה ומקריב בחוץ: והמקיימו. כלומר שאינו נשאל עליו: כאילו הקריב. (בנמה) [על אותו במה קרבן] וחייב משום שחוטי חוץ׃

מהרש"א כל הבוטה כו'. מלת בטוח לא מלינו במקרא אלא לגבי נדר ושבועה כמו לבטא בשפתיו מבטא שפתיה ובטא בשפתיו גם אלא שפה לפי שדבור שאינו נקרא עיש השפתים שמדבר בלא כוונת הלב דהיינו נדר ושבועה שהוא נדר ולאחר מתחרט כורים בשמעתין לב אם עליך היש כל הבוטה בנדר ושבועה ראוי לדוקרו כי הוא בודאי בלא לב וכוונה ולשון חכמים שהוא דבור הפנימי בכוונת הלב נקרא עיש הלשון הוא מרפא למצוא לו פתח וחרטה ככל הכך דשמעתין וקי"ל:

הר"ן כל הבוטה ראוי לדקרו בחרב. נראה דאמר כל הבוטה לאתויי אפילו שנודר ומקיימו ראוי לדקרו בחרב ואתי כהיא דתניא רבי נתן אומר הנודר כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות והמקיימו כאילו הקריב עליו קרבן ולכך אמר כאן אלא שלשון חכמים מרפא כלומר אין לו תקנה אלא בהפרת הנדר שהוא לשון חכמים שהחכם מתיר הנדר וה"מ נתקנה יבמות הדבק בהפרת נדרים כמו שפירשתי שם הכוונה אם נדרת להחזיר הפקדון שבידך אעי"פ שמותר לגרום מן הפקדונות מ"מ כיון שאתה מקיים הנדר וכל הבוטה בנדר אפילו מקיימו ראוי לדקר בחרב לכך הדבק בהפרת נדרים שהוא לשון חכמים מרפא ולא תחזיר הפקדון ממעות נדרך ואעי"פ שלכך מתרחק מן הפקדונות לא תבוא בזה בבתינה סרגך בהפרת נדרים:

אמר שמואל כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע: א"ד

עיון יעקב

כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב. אפשר לומר הטעם שהוא ע"ד כבגד וזה כדאיתא במדרש פ' ויצא על פסוק וידר יעקב נדר לאמר לדורות מכאן שמדרין בעת צרה יעקב פתח בנדר תחלה כל מי שהוא נודר לא יהיה סולח את הנדר אלא בו ע"כ ושם גרם שהיו ליעקב לפי שכרת ותמני בנו אחיו שהיו מתכחם לו לאחרנו ומכתבי בשמום א' על ראשו כתיב למיו ומתו רחמוי ע"ש בפרק"ק ואם כן זה שמאיר ואלו הם הנודר כיעקב וכחזוש יעקב לא נדר אלא בעת צרה שהי' תמידה מחיב אחיו לכך ראוי לדוקרו בחרב: הנודר כאילו בנה במה. עיין בחידושי כינוסת דף קי"ג ועיין בהרן שכתב הטעם דהוא כמוסיף על דברי תורה כמו בונה במה ע"ש ולאפשר דהה"ג אלינו כשהוא שכודר כחרב על מוסיף על דים כרפסת

דברים כג א״ר. (אבא) [אבהו] מאי קרא °וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא ויליף חדלה חדלה כתיב הכא תחדל

איוב ג וכתיב התם °שם רשעים חדלו רגז:

ילין חדלה חדלה, ה״ק וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא הא אם לא תחדל יהיה בך חטא:

מהרש״א וכתיב התם רשעים חדלו רגז. נראה לפרש דהשתא קרא מהך ג״ש גופיה יתפרש למאן מדרים דהא מדרים שמדיר חבירו שלא יהנה מנהו עושה לו גם הוא עתה בלא מהדך רגז וכעס ק״ם לו עם חבירו כמו דלעיל ארע״ג לא עדרן כי כי הוא חולי מדת רשעים לו מדת קדוש הוא שמקולו בי״ב רשעים כשלמדים שלעות אומר שלי שלי ושלך שלך זו מדת קדוש שלך שלי ושלי שלי רשע ח״ש כי אם בניחתם חדלו הרשעים מרגז וכעס לנדור את חבירו שלא יהנה זה מזה ולזה קאמר כנדרי כשרים לא אמר כלום שאין זה מדת אלא מדת שלי שלך ושלך שלך ודו״ק:

ז ע״א א״ר שמואל בר נחמני א״ר (יוחנן) [יונתן] כל אדם

קהלת יא שכועס כל מיני גיהנם שולטין בו שנא׳ °והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך (כי הילדות והשחרות

משלי טז הבל). ואין רעה אלא גיהנם שנא׳ °כל פעל ה׳ למענהו וגם רשע ליום רעה. ולא עוד אלא שתחתוניות שולטות

דברים כח בו שנא׳ °ונתן ה׳ לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש איזהו דבר שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר אלו תחתוניות עולא כמסקיה לארעא דישראל אלוון בהדיה תרין בני חוזאי קם חד שחטיה לחבריה א״ל לעולא לאו יאי עבדי א״ל אין ופרע ליה בית השחיטה כי אתא לקמיה דר׳ יוחנן א״ל דילמא ח״ו אחזקית ידי עוברי עבירה א״ל נפשך הצלת קא תמה ר׳ יוחנן ונתן ה׳ לך שם לב רגז בבבל כתיב א״ל עולא ההוא שעתא

ע״ב °לא הוה עבר לן ירדנא:

כל אדם שכועס כל מיני גיהנם שולטין בו. לפי שהכעס מביאו לכפור בעיקר כדאמרינן בפרק ר׳ אליעזר דאומר שמשבר כליו בחמתו יהא בעיניך כעובד עבודה כוכבים: [כל מיני גיהנם שולטין בו. קשה לגופו כאילו היה כהן בכל מיני פורעניות גיהנם לפי שמתוך כעסו בא לידי עבירות ומשליט עליו גיהנם:] לב רגז. היינו כעס בשביל לב רגז יהיה כליון עינים: שמכלה העינים. שהוא מאריך בחליו ומלפה תמיד להתרפאות: במסקיה. כשעלה לא״י: אתלוון. נעשו לו לוים: בני חוזאי. יהודים היו: א״ל אין. ומתירא לומר שלא עשה יפה שמא יהרגנו: ופרע ליה בית השחיטה. שיהא מהרס: כי אתא. עולא לקמיה דר׳ יוחנן: אמר דלמא אחזקית ידי עוברי עבירה. שאמרתי לו ז״ל ופרע בית השחיטה: נפשך הצלת. שאלמלא כך היה הורגך: קא תמה

ר׳ יוחנן ונתן ה׳ שם לב רגז בבבל כתיב. והאיך גבר כעסו של אחד בן מחוה כ״כ להרוג את חבירו שהיה דתנם בא״י: ההיא שעתא לא הוה עבר לן ירדנא. ולא הייתה בחוצה לארץ ומכר שירדן לא נתקדש להגלות עמו ולמקלם קדושה:

מהרש״א כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין כו׳. ונראה לדקדק שלשון כל מיני כו׳ דהוי לשון של גיהנם נתחלק ב״פ כי הכעס מתולדות אש ולכך נקראת חימה ונתיה אמר אורייתא הוא דמרתחא ב״ש שנאמר הלא כה דברי כאש נאמר: וגם רשע ליום רעה כו׳. ע״פ מ״ש בפ״ק דנ״ג שאמר איוב בראת צדיקים בראת ג״ע בראת רשעים בראת גיהנם כו׳ שסיפר אחר בריאתו של סקציים דלא הו״ל לבראת הרשעים ולעשות זה הגיהנם ולבטל דעתו אמר שלמה כל פעל ה׳ למענהו להודיע גדולתו וגם הרשע ליום רעה שהוא גיהנם פעל למענהו להודיע גדולת משפטו שכל זה קלטו כמפורש בהגדת עפלי ודו״ק: ונתן ה׳ לך שם לב רגז כו׳ איזהו דבר שמכלה כו׳. משום דלפום ריהטא לב רגז אין זה מן הקללות אבל החרגז והכעס ממדות הרעות הוא וע״כ אמר דפ״ק דמתוך לב רגז פיתן לך יבא לך קללה זו שהיא כליון עינים כו׳ ולאחז דבר כו׳ וק״ל: בבבל כתיב כו׳. כי הילה״ר שולט בחו״ל יותר מבא״י והכעס הוא מעדת הילה״ר הו כוונת הכתוב כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום בטרם אביאם אל הארץ גו׳ ר״ל אחר שידעתי את יצרו אשר שולט בו והוא עושה היום במדבר בטרם אביאם גו׳ ואין לו לנעשם אותם כ״כ אבל בבואו לא״י אם יעשה עוד רעות כאלה דלפי לנענם יותר אחר שאין הילה״ר שולט בו כ״כ בא״י וק״ל:

הרי״ף ואין רעה אלא גיהנם וכו׳. יש לפרש ע״כ שהכתוב שלמה הסר כעם והעבר רעה שתלה שגיהנם את כן אין גיהנם לרשעים כיון שלא יהיה גיהם כעס והוא חימה. ולפום י״ל שהרשעים שמתו יש לאל ידם לשוב מעשיהם כי יבינה בדינם וישובו אליו אם שאין כן נכשלים שאין שבינם מענים כעבה וכן שוסף שמשות ויראו הנהגם גדולי שלא יסות אל ה׳ וכל פורעניות של גיהנם ישלטו בו מגד תמלותיו אשר ימשלו וידנה לפשוע: שנאמר ונתן ה׳ לך שם לב רגז וכולי. יש קלה טיעה דמנא ליה דלב רגז הוא מגיה אולי התחתוניות שהוא מכלה העינים ומדאיב הנפש דילמא לב רגז היא קללה אחת וכליון עינים היא קללה אחרת וכן דאבון נפש דהא הכל הוא קללה אחת הילי״ל לב רגז מכלה עינים ומדאיב נפש ומדקאמר וכליון עינים משמע שהיא קללה אחרת. ונ״ק דהיל״ל כל הכועס הוא בא לכליון עינים שנאמר לב רגז וכליון עינים וצריכין אנו לומר דכיון דכתיב וכליון עינים בואיו כדאה שלב רגז הוא דבר א׳ וכליון עינים הוא דבר אחר וכפי זה הדרך לקושיין דאין לפרש שתחתוניות שמדאיב הנפש ומכלה העינים לפי שמכות וכליון עינים בואיו ואפשר לומר דקשה ליה נהאי קרא שאם הם שונים תחולפות למה בין אולי הלב שהוא רגז ובין דאבון נפש שהכעס הוא בלב המפסיק בכליון עינים הילי״ל ונתן ה׳ לך לב רגז ודאבון נפש וכליון עינים אלא לב רגז הוא הכעס שמתוך הכעס יבא לתחתוניות שמכלים העינים ומדאיבים הנפש וכאילו כתיב לב רגז לכליון עינים ודאבון נפש וזה נ״ישב ג״כ ואיו של וכליון עינים מורה לומר ונתן לך שם לב רגז שהוא הכעס תהסוסך מזמם יש לך כליון עינים ודאבון נפש כי הם תלוים בכעס. ויש לדרוש

עין יעקב

[illegible]

נדרים שאמר כל הכועס לפי שלא נכתב לנו רבו ונלין עינים שהם שהתחתוניות אלא כנגד ומתן הי לך שם לנו רבו אלא נגד אינו מתקיים כתוב זה ושמא גם שונם התחתוניות שמכלות עינים אינם אלא כנגד לגם אמר כל הכועס בכל מקום ואפילו נגד התחתוניות שולטות בו:

ח **אמר** (רבא) [רבה] בר רב הונא כל אדם שכועס אפי' שכינה אינה חשובה כנגדו שנאמר °רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזימותיו. רב ירמיה מדפתי אמר (אף) משכח תלמודו ומוסיף טפשות שנאמר °כי כעס בחיק כסילים ינוח וכתיב °וכסיל יפרוש אולת. רב נחמן [בר יצחק] אמר בידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו שנאמר °(איש אף יגרה מדון) ובעל חמה רב פשע:

כגובה אפו. כשגבורת כעסו: **אין אלהים כל מזימותיו.** שהשכינה אינה חשובה כנגדו: **שנא' כי כעס בחיק כסילים ינוח.** אלמא דכועס הוי כסיל' וכתיב וכסיל יפרוש אולת אלמא מוסיף טפשות:

מהרש"א שנא' רשע כגובה אפו גו'. כבר אמרו בפ"ק דסוטה כל המתגאה כאילו עובד ע"ג ואמר כאן המתגאה בגובה אפו דהיינו מתוך כעס בל ידרוש שהוא בלי כוונה ודרישה דמתוך כעס בא לידי טעות ואין אלהים בכל מזמותיו שאין השכינה חשובה שהיא כנגדו במ"ש שויתי ה' לנגדי גו' וק"ל: **שנאמר כעס בחיק כסילים גו'.** ודת החכמים גם שכועסים עם חבריהם או תלמידיהם טוחן לרצות ומעבירים על מדותיהם אבל זה הכסיל אינו נוח לרצות והכעס מונח אצל בחיקו עם חבריו ותלמידיו וע"י זה הוא לומד בד בבד ומשפט כדאמרינן פ"ק דתענית מרב אל חבדים ומתלמידי כו' ה"ש וכסיל יפרוש אולת שע"י זה שאין לו חבר ותלמיד יפרוש אולת בתורה שאינו מכוין לפרש האמת כמ"ש הם הרבה למדתי מרבותי ויותר מחברי ויותר מתלמידי טלי וק"ל: **שעונותיו מרובים** כו'. דלפי פשוטו דבריו סותרים זה את זה שבתחלה כי כעס בחיק כסילים גומר כמ"ש לעיל ועיין פרש"י:

ט **אר"(אחא)** [אדא] בר חנינא אלמלא (לא) חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד מפני שערכה של א"י הוא שנאמר °כי ברב חכמה רב כעס (ויוסיף דעת יוסיף מכאוב):

לא ניתן להם אלא ה' חומשי תורה וספר יהושע. שעיקר כל ספר נביאים לא היה אלא להוכיח ישראל על עבירות שבידם ואלמלא (לא) חטאו לא הוצרכו לתוכחות. **מפני שערכה של א"י הוא.** שבספר יהושע מפורש עיירות שבא"י וערך חלק של כל שבט ושבט והנחלות אשר נחלו ולפיכך אפילו לא חטאו היו צריכין ספר יהושע: **שנאמר כי ברב חכמה רב כעס.** כלומר דברי חכמות שבנביאים יש קיון לרוב כעס שהכעיסו ישראל להקב"ה:

מהרש"א רוב כעס. היינו שחטאו וכעסו להקב"ה ועוד י"ל באותן ספרים שהן דברים של חכמה מפורש רוב כעס שכעס הקב"ה עליהן על שחטאו וק"ל: ***כל שהיא תפארת לעושיה**

כו'. ר"ל גם שהיא תפארת לעושיה כמ"ש אין כמה זימנין כולי בני כמי תפארת לו מן האדם והרי לא היה לו תפארת מרב כהנן שאמר ליה כמה זימנין אדעתא דהכי נדרת עד דאיקפד וק"ל: דף כ"ג **משמשא לטולא ומטולא** כו'. שמעתי שיש במלכות בונים להם בתים אלין מקורים ואלין אינן מקורים מלמעלה ובשחרית ובערב כשהשמש אינו חם כ"כ הם יושבים במקום שאינו מקורה ובצהרים שהשמש חם יושבים במקום המקורה וכן היה בבין בשמ"ר שלא ח"ש שהיו מלטערים כל היום בצהמ"ד דהיינו משחרית שהיו בשמש עד שהיו פונים לצלה ומלהרים שהיו פונים שוב לשמש בערב:

דרי"א אלמלא לא חטאו ישראל כו'. תמיהא לי טובא מאי שייא הא דברי אהבת הקב"ה לישראל במ"ת ובמשכן ואינו כאחד מהספרים של הנביאים שבא על תוכחתן של ישראל וכיון שכן אין הוא אומר לא ניתנו אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע והרי גם ספר שהיה ניתן לישראל אף על פי שלא חטאו לפי שמהיום הוא קודם קדמים יהן אומר שלא חטאו כל ישראל בעגל לא היה צריך משכן שהמשכן בא לכפר מעשה העגל אבל מכל מקום ביד השירים יש בה קבלת התורה וגם ספר תהלים יש בו כמה תפלות ותשבחות היה ראוי ליתנן לישראל אף על פי שלא חטאו:

ההוא נגרא דהוה מסיק בחבריה זוזי אתא לקמיה דרבא א"ל ללוה זיל פרע לי א"ל פרעתיך א"ל רבא א"כ זיל אישתבע ליה דפרעתיה אזל ואייתי קניא ויהב זוזי בגויה [והוה] מיסתמיך ואזיל ואתי עליה לבי דינא א"ל למלוה נקוט האי קניא בידך נסב ס"ת ואישתבע דפרעיה כל מה דהוה ליה בידיה ההוא מלוה רגז ותבריה להדוא קניא ואישתפיך הנהו זוזי בארעא ואישתכח דקושטא אישתבע וכו' (קדם מאמר זה מוכח שגמי מכאן ראיות דלא עביד אינש דמשתבע אדעתא דנפשיה וע"י מקשה) ואכתי לא עביד דמשתבע אדעתא דנפשיה והתניא וכן מצינו במשה רבינו כשהשביע את ישראל בערבות מואב אמר להם הוו יודעים שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעתי ועל דעת המקום שנאמר °ולא אתכם לבדכם וגו' מאי א"ל משה רבינו לישראל לאו הכי קאמר להו דלמא עבידתון מילי ואמריתון על דעתנו משום הכי אמר להו על דעתי לאפוקי מאי לאו לאפוקי דאסיקו ישמא לעבודה זרה אלוה מכלל דעביד איניש דמישתבע אדעתא דנפשיה לא עבודה זרה איקרי אלוה דכתיב °ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים וגומר ולשבע יתהון דמקיימיתון מצות משמע מצות מלך ולשבע יתהון דמקיימיתון כל מצות משמע מצות ציצית דאמר מר שקולה מצות ציצית כנגד כל מצות שבתורה ולשבע יתהון דמקיימיתון תורה משמע תורה אחת ולשבע יתהון דמקיימיתון תורות משמע תורת מנחה תורת חטאת תורת אשם ולשבע יתהון דמקיימיתון תורת ומצות תורת משמע תורות המנחה ומצות משמע מצות מלך ולשבע יתהון דמקיימיתון תורה כולה משמע עבודה זרה דתניא חמורה עבודה זרה

זרה

עין יעקב

[illegible]

זרה שכל הכופר בה כאילו מודה בתורה כולה ולשבע יתהון דמקיימיתון עבודה זרה ותורה כולה אי נמי תרי"ג מצות אלא משה רבינו מילהא דלא טריחא נקט:

והתניא וכן מצינו וכו' שנאמר ולא אתכם לבדכם. הכי פירושא איכי משביע אתכם על דעתכם לבדכם: לאפוקי מאי. קאמר להו הכי: לאו לאפוקי דאי אסוקי לה שמא לעיז אלוה. ופלגי לה ובעו למיפטר כפשייהו דאמרי דפלחין לאלוה: לא. לאו לאפוקי מהוס הלי קאמר הכי דאיכסו לא תלו לאפוקי לעיז שמא דאלהים ולמיפטר כפשייהו דשא עיז איקרי אלוה מעלמם: איכ אמאי משבע יתהון הכי ע"ד המקום ועל דעתי: לשבע יתהון דמקיימיתו תורה. הוה משמע תורה אחת. שנכתב לגד: משמע מצות מלך. שנפרשה שוס תשים עליך מלך וגו' שים תשים מלוה: ולשבע להו הכי דמקיימיתו עבודה זרה ותורה כולה אי נדמקיימיתו תרי"ג מצות. ולא מלו למיעבן מידי: אלא משה רבינו ע"ה מלתא דלא טרידא נקט. כשאמר ע"ד המקום ועל דעתי שמם ככלל הכל:

אמר הכותב [illegible]

שם ההוא חויא דהוה בשני שבור מלכא רמו עליה תריסר אורוותא דתיבנא ובלע יתהון:

אורוותא. אלמבלאות מלאות תבן: ובלע יתהון. אלמא דהוה גדול מקרת בים הגד:

שאיני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר באוה"ע: גמ' והאיכא ישמעאל כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב והאיכא עשו ביצחק ולא כל יצחק:

• והא איכא ישמעאל. דזרע אברהם הוא והוא מן האומות: יקרא לך זרע. באותו זרע קא מדי: ולא כל יצחק. ועשו אינו נקרא זרע יצחק לסכי מותר בכל האומות:

משנה [קונם שאני נהנה לערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי עכו"ם וכו' שאין הערלה קרויה אלא לשמם שנא' כי כל הגוים ערלים וגו' ואומר והיה הפלשתי הערל הזה ואומר פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלוזנה בנות הערלים] ר' אלעזר בן עזריה אומר מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הרשעים שנא' כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב ר' ישמעאל אומר גדולה היא מילה שי"ג בריתות נכרתו עליה רבי יוסי (הגלילי) אומר גדולה היא מילה שהיא דוחה את השבת החמורה ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה היא מילה שלא נתלה למשה הצדיק עליה אפילו מלא שעה רבי נחמיה אומר גדולה היא מילה שהיא דוחה את הנגע'. רבי (מאיר) אומר גדולה היא מילה שכל המצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל שנא' התהלך לפני והיה תמים דבר אחר גדולה היא מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: [גמ'] רבי אומר) [*ד"א] גדולה מילה שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה שנאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה:

שי"ג בריתות וכו'. י"ג בריתות נכתבו בפרשת מילה: שהיא דוחה את השבת החמורה. דכתיב וביום השמיני ימול ביום ואפילו בשבת: מלא שעה. אלא מיד שנתעסק בקש מלאך להרגו: דוחה את הנגעים. דכתיב ימול בשר ערלתו ואפי' יש שם בהרת נכנה יקון: לא נקרא שלם עד שמל. דכשעמד על המילה א"ל הקדוש ברוך הוא התהלך לפני והיה תמים: שנאמר הנה דם הברית. ואף על גב דהאי דם לאו דם מילה הוא אלא קרבן מכל מקום כיון דבתורה טובא כתיב ברית ובמילה מני כתיב ברית מלמד שקולה כנגד כל המצות:

מהרש"א כי כל הגוים ערלים וגו' ואומר והיה הפלשתי הערל גו'. עי' פירוש הר"ן מה"י ולומר והוא דחוק יש לפרש דבקרא קמא יש ללמוד כשנודר לערלים בלשון רבים גם המולים בכלל כדכתיב כל הגוים גו' אבל בנודר בלשון יחיד מערל זה איכא דאם הוא כימול אינו נקרא ערל ומייתי והיה הפלשתי הערל גו' ודוד לא ידע אם הוא כימול וכ"ת אולי ע"ס בכלל דשייך בהו ערלה אבל בנותיהן אינן בכלל וקאמר בנות הערלים דגם הבנות נתגנו הכי ע"ש אביהם וע"ז אמר רבי אלעזר מאוסה היא ערלה שהרי גם המולים מהם נתגנו בשם זה לגבי דומיא דכל בני ישראל ערלי לב דהיינו לגבאי כדמפורש בקרא וק"ל: שדוחה הנגעים כו'. לכאורה מלתא זוטרתי היא שדוחה נגעים לגבי שבת דקאמר לעיל מיניה וי"ל לפי שרבי ישמעאל שאמר גדולה מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות עיקרה במילה בזמנה כאותו ומסיים בהו את בריתי אקים את יצחק שנימול לח' וכן שדוחה שבת היינו דוקא מילה בזמנה וקאמר רבי נחמיה דגם מילה שלא בזמנה גדולה מיהת שדוחה נגעים וכן מ"ש גדולה מילה שאברהם לא נקרא שלם כו' במילה שלא בזמנה הוא וק"ל:

הרי"ף גדולה מילה מכל מצות שעשה אברהם אבינו וכו'. ויש להבין מג"ל למילף ילפותא זו דליתא אלא דליה להקרא תמים כי אם נקיום כל המצות ואם חסרה מצוה אחת אינו תמים ולזה לא נקרא אברהם תמים

עין יעקב

[illegible]

תמים שהיה חסר מצוה אחת ולא נמשל היה יותר מעלה לתאות המילה יותר משאר המצות דאין היינו שאם קיים המילה וחסר מצוה אחרת לא נקרא גם כן תמים. ולענ"ד דהכי יליף דנשלמה אם נימוס אברהם שהמעלה על כללות המצות ולא השלימם היה לנו לומר דאפילו נמסרך מצוה אחת היה נמנע מלהקרא תמים אבל כשהיה אברהם בן צ"ט שנה וקיים כל המצות שנצטוה ועדיין לא נצטוה על המילה היה ראוי להיות נקרא תמים כיון שלא חסר לו אפילו מצוה אחת מהמצות שנצטוה ותמים היה במצות ה' אשר נצטוה שקיים אותם לא ימנע טוב להיות נקרא תמים על מה שעתיד להצטוות כיון שלא נצטוה עדיין וכיון שהודיעו שבכל אותם המצות שקיים עם שנצטוה ולא חסר אפילו א' מהנה לא נקרא תמים עד שנצטוה במילה משמע שגדולה מילה: גדולה מילה שדוחה את השבת וכו'. יש לתת טעם על מה דוחה שבת שקדמה בחמשה ברחמים דכתיב וישבות ביום השביעי ולענ"ד שהטעם הוא להיות שהשבת תלוי במילה כמלאת המילה גדולה כיון שהשבת תלוי בה והענין הוא דקי"ל עכו"ם ששבת חייב מיתה וכדי לבא לקיום שבת צריך שיהיה מהול כלומר בריה קודם לשורות כי מבני ישראל הוא וא"כ אם אין מילה שהוא האות על השייכות אי אפשר לו לשמור שבת כי אדרבה הוא חייב מיתה אם ישבות וכיון שמתוך המילה יבא לכלל שמירת שבת א"כ מהלואי שתדחה המילה את השבת כי כל זמן שאין מילה לא בא לכלל שמירת שבת והבן כי הוא נכון: גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה עולמו וכו'. ויש להבין דבשלמא בתורה ניחא שלא נברא העולם אלא בשביל התורה אבל המילה היא מצוה אחת כשאר המצות ואיך יתכן שלא נברא העולם אלא בשבילה. אמנם ביאור הענין לפי שהתורה מתקיימת כל זמן שבני אדם עוסקים בתורה בין ביום ובין בלילה אבל בזמן שאין עסק תורה שהן בשעה שבני אדם ישנים על משכבותיהן מי מקיים העולם לכן אמר שהמילה היא מקיימת גם באותו זמן לפי שהיא מצוה דבוקה בעצמו של אדם בשכבו ובקומו וזו היא כוונת חז"ל בגמרא כיון שראה דוד עצמו במרחץ וכו' וכיון שנזכר במילה אמר למנצח על השמינית וכו' ובילקוט בספר שמות בכמה מקומות ע"ש ולזה נרמז המילה בבריאת העולם שנאמר בראשית יש בריאת א"ש ברית שהיא המילה ואם דם שהיא התורה ומצותם נבראו שמים וארץ וכפי זה יקשה למה לא ניתנה המילה לאדם הראשון כיון שהוא עיקר קיומו של עולם הן אמת שמילה זו אשר [illegible] הרשע את ר' עקיבא והשיבו שכל מה שנברא צריך תיקון המעשים לתקנו וכו' אבל עיין אנו צריכין לפרש החילוק שלא נברא האדם מהול כי כל הדברים צריכין תיקון אבל עיין קשה שהיה לו לצוות לאדם הראשון על המילה כמו שצוהו על ז' מצות ולמה המתין לצוות עליה עד שהיה אברהם אבינו בן צ"ט שנה. ונראה עפ"י שנולד אדם הראשון לא היה ערלה כי נברא מהול וערלה לא נמשכה אלא בעצמות הנחש שהטיל בחוה גם באכילה מעץ הדעת טוב ורע נמשך הרע ונדבק בערלה ולזה נקרא ערלה רע [illegible] וכפי זה אני מבאר פריעת רע יפה לומר שאותו רע שנמשך מעץ הדעת טוב ורע ונדבק באותו מקום בפריעה נעשה הרע יפה שנהפך לטוב ואין רע ולכך לא היה מקום למילה עד שבא אברהם כי מקודם נבדל צוהמת נחש והלך הרע עד אברהם העביר מהרם והחכמה אשר שמא כי שמירת הדבקה בישמעאל ולזו נצטוה על המילה ולזה נרמזה המילה בפסוק ימי שנותינו בהם שבעים שנה מילה ובית שם תמים לומר שהשלמותם נתבטל הרע ונדבק בו שם ה' הגדול והנורא: גדולה מילה ששקולה ככל המצות שנאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם וכו'. ורש"י ז"ל פי' והתיב במילה ואתנה בריתי וגו' ופי' הדין ופשיט דהאי דם לאו דם מילה הוא אלא קרבן הוא כיון דבתורה כולה כתיב ברית והמילה מאי נהיג ברית ששקולה כנגד כל המצות. וכפי הנראה בכוונת הדין הוא שדם הברית הוא של הקרבן שנזרק על ברית התורה אלא שלמד גם למילה שנקרא ברית ששקולה ככל המצות ועדיין אינו מתיישב לי. ולענ"ד דהכי דייק לה שבני ישראל קבלו עליהם התורה והמצות כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ומשמעותו של עשה שלא נעדי בני

ישראל ויתקנו עולם והשלמים ויזרק על דם של עשאת ואלי הדם אינו על העם לרמוז להם שכבר יש בידם דם המילה ששקולה ככל המצות וגדולי יקיימו כל אשר דבר ה' כי לכן קרשוהו סלו ואמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם שדם זה מורק עליהם הוא לרמוז דם הברית אשר כרת ה' עמכם כדכתיב ונרמז מזו הברית דם המילה היא על הדברים האלה שהם מנין המצות היא עולת על כולם לפי שכל פי מהאלות היא מצוה פרטית והמילה שקולה ככל המצות. ועוד יראה שהמילה עולה על כל דברי התורה לפי שהתורה היא עולת תרי"ג מצות והברית היא תרי"ב היא על כל הדברים למעלה מהם והכוונה לומר להם שכבר הם מחוקים בקבלת התורה והמצות כיון שיש בכם דם הברית אשר כרת ה' על כל הדברים האלה שהיא שקולה כמלם. ועוד יראה שלא קבלו ישראל אלהותו של הקב"ה אלא מתוך המילה שכן דרשו רז"ל אם מקבלים המילה הם מקבלים אותי לאלוה וכונתם לדרוש פירשם האמונים והמה לזרעך אחריך את הארץ והייתי להם לאלהים ואתה את בריתי תשמור והם דרשו על מנת ואתה את בריתי תשמור וא"כ ישראל שבאו לקבל אלהותו יתברך בדבור הראשון שאמר אנכי ה' אלהיך אמר להם הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם ר"ל הנה דם הברית הוא עמכם שאתם כמולים והמילה היא על כל הדברים שכיון שקבלתם המילה הקב"ה הוא לכם לאלוה ואתם מקבלים אלהותו. ועוד נראה המילה קודם התורה בפסוק ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה וכו' כמו שאמר. עוד צריך להבין איך סוף מחייבם לומר כתוב לך את הדברים האלה שעתיד נאמרה. אמנם אפשר לעיין שאל הקב"ה כתוב הדברים האלה לשון שמוי ישים כנים ועל הנכם את הדברים אשר לא עליך לפי שע"פ הדברים האלה נתתי ברית המילה לאברהם כדי שיהיה לו הכנה ללמוד תורה ומצות ואם אין מילה אין ללמוד תורה שנאמר מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל:

תניא ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה שכל זכיות שעשה משה רבינו לא עמדו לו בשעה שנתרשל מן המילה שנא' ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו. אמר רבי (יוסי) חס ושלום שמשה נתרשל מן המילה אלא כך אמר משה אמול ואצא סכנה היא דכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. אמול ואשהה ג' ימים הקב"ה אמר לי לך שוב מצרים אלא מפני מה נענש מפני שנתעסק במלון תחלה שנאמר ויהי בדרך במלון. ר"ש בן גמליאל אומר לא למשה רבינו בקש שטן להרוג אלא לאותו תינוק שנא' כי חתן דמים אתה לי צא וראה מי קרוי חתן משה או אותו תינוק הוי אומר זה התינוק. דרש ר' יהודה בר (זבינא) [ביזנא] בשעה שנתרשל משה רבינו מן המילה באו אף וחמה ובלעוהו ולא שיירו ממנו אלא רגליו מיד ותקח צפורה צור ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו מיד נרפה ממנו באותה שעה בקש משה להרגם שנא' הרף מאף ועזוב חמה וי"א לחמה הרג שנא' חמה אין לי והכתיב כי יגורתי מפני האף והחמה תרי חמה הוו ואיבעיא גונדא דחמה:

אמול ואצא סכנה. אם אלך בדרך תוך ג' ימים דכל ג' ימים כליה ליה: דכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. ולא לשהות דג' ימים הג' כליה ליה מפני שנאמר קשה אלא לכך שנאמר שמעון

עין יעקב

[illegible]

שעושן ולי עד יום הג' כדי שיהו חלושים ביותר שכתבנו ג' ימים והכי מוכח בפרק ר' אליעזר דמילה: **שנתעסק במלון תחלה שנאמר וידו בדרך במלון.** דמשמע שמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון והיה לו למול תחלה וכיון דאיך ימול כיון שהיה לו עדיין ללכת בדרך וי"ל דאותו מלון סמוך למצרים היה ובאורחא פורתא ליכא סכנתא : **הוי אומר זה התינוק.** שנעשה חתן עי' ברית שמחתכין אותו במלה ראשונה: **ולא שיירו ממנו אלא רגליו.** מקום המילה כדכתיב ולא עשה רגליו [שמואל ב' יט]: **להרגם.** לאותם שני מלאכים: **שנאמר הרף מאף ועזוב חמה.** כלומר הקב"ה אמר לו שיעזוב אלמא חולה היה להתם: **שנאמר חמה אין לי.** אלמא כסרג: **נגדרא דחמה.** פי' [סל] חמה אבל אינו גופים נהרג :

מהרש"א כשנתרשל מן המילה כו'. ול"ת וכי חייב מיתה משום שנתרשל והרי אין בה רק עשה לבד וי"ל דעם שניביו כשעדה אלא א"כ דעדיין בני נח ולאהרתו זו היא מיתתו ע"כ משמעת רזי: **בהיותם בואבים כו'.** כבר כתבנו בפרק הפועלים לשיטת רש"י דכל ג' ימים הוא סכנה כמפורש בדברי הר"ן בפר"א דמילה וכן מוכיחין דבריו כאן הא שהאלרם המפרשים לפרש שנתעכב לפי שהיה סמוך למצרים ולא היה סכנה כלל באותו ומעט הדרך ולדברי הרא"ש שכתב דביום הג' הוא יותר מסוכן ליתא שפי גם אם לא היה סמוך כ"כ למצרים אלא בלא היה עוד ג' ימים למצרי' לא היה כאן עוד סכנה בדרך אבל הסוגיא איכה מוכחת כן אלא כמ"ש הר"ן וכתב עוד הרא"ש ע"ק איך הותר לעבור על מצות עשה דמילה משום סכנה והלא עדיין לא נתנה התורה דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם כו' עכ"ל והאריך עי"ש ולפי מ"ש התוספות בס"פ בן סורר דלאצטריך וחי בהם כי היכי דלא כילף מאחר מצות ערלה ונערה מאורסה ליתא דהדלי מן הסברא לא ניתן שום מצוה שימות בהם אלא וחי בהם ובישראל אצטריך קרא וחי בהם כולי משום דלא כילף ליה מערלה ונערה מאורסה וד"ק : **לא למשה רבינו בקש כו'.** ירלה לפרש לדעתו שלא כפרש"י משה במילת בנו מפני התכלי שהיה בינו ובין יתרו שאחר מכיו לא יוכל כדאמרינן במדרשות דאל"כ כיון שלא בקש להרוג את משה ולא בלעו המלאך אלא שהוסיק אמאי קאמר ותכרת את ערלת בנה ולמה לא מלו משה גופיה דמצות אב היא אחר שראתה לפורע שהיה התינוק ניזוק בשביל המילה ותקח לפורע צור גומר ודקאמרינן בפ"ב דעבודת כוכבים דאתיא איסי ואתלא ואתי משה ואגמרה א"ם כמי לרשב"ג כשראה משה שלוכה לבטל התכלי ואתלא אתי איהו ואגמרה משום דמילה פסולה באשה ומיהו הא שיטיא אחריכא דאיכא שהם הא דכתיב ותכרת גומר דאמרה לאיכים אחריכא ועבד המילה שלם ע"כ לא לרשב"ג קאמר הכי דא"כ לאו שיטיא כמי הוא"ל דאמרם ליה למשה ועבד אבל למ"ד למשה בלע כיון שהוא לא יכול להתחיל דבלעו היה וד"ק : **מי קרוי חתן כו'.** מפני שדוחק הוא לו שתקרא לפורע למשה חתן שאישה הוא ולא חתנה אבל התינוק נקרא לה חתן שמחתכין אותו במלה ראשונה שהיא המילה וק"ל: **באו אף וחמה כו'.** לפי שהם מלאכי השם ושלוחיו להפרע מאוחליו כבר אמר ויבקש ה' המיתו ומלאך וירף ממנו אמר שהיו מלאכי עבודת כדכתיב רע פתח הרף ידך גו' ובס"ד אמרו מדכתיב ויבקש ה' המיתו שהיה מלאך של רחמים ולאעפ"כ ויבקש המיתו : **אלא רגליו כולי.** למה נאמר כן מדכתיב ותגע לרגליו פירושו לפי שדרשה ותכרת את ערלת בנה ותגע סורה לא שכרתה ערלת בנה עמם אלא ותגע בלור בערלת בנה וכדאמרינן בפ"ב דע"ז דאתיא איסי ואתלא שלי ואמר הכתוב שנעשה כן בשביל רגליו בשביל שראתה שהמלאך בלעו

עד רגליו שהיא המילה ולמאן דאמר לרגליו במקום בשביל וכמשו הרבה והוא מבואר בש"ל וכי מכין ידעה לפורע שבשל עסקי מילה כשתכן אלא בא מלאך ובלע למשה מראשו ועד המילה כיון שראתה לפורע שלא בלע אותו אלא עד המילה הבינה שבשל עסקי המילה הוא ניזוק וידעה כמה גדול כח המילה שלא היה יכול לבולעו יותר מכאן מיד ותכרת כו' ורש"י בחומש פי' שהיה בולעו מראשו ועד ירכיו וחזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום הבינה לפורע כו' עכ"ל דבריו מבוארים לדברי ש"ר דהלאי בפעם ראשון דבלעו עד ירכיו עדיין לא היתה יכולה להבין שבשל עסקי מילה בא דאולי במקרה הוא כך אלא אחר שחזר ובלע אותו גם בפעם שנית עד אותו מקום ולא יותר מזה הבינה כמה גדול כח המילה שלא יכול לבולעו יותר מכאן ועוד פרש"י בחומש וירף המלאך ממנו אז הבינה שבשל עסקי המילה בא להרגו עכ"ל וכתב הרא"ש לא הבנתי מאמר הרב ז"ל כ"א כיון בזה לומר שבשעת שהיה בולעו הי' לא הבינה שבא להרגו אלא חשבה שבא להורות לו שימול בנו לבד וכשהרף ממנו אז הבינה שבא להרגו על שלא מל אותו איך הבינה ממה שהרף ממנו שבא להורגו דלמא לא בא אלא להורות שימול את בנו כולי ועוד אחר שלא הבינה כו' עכ"ל עי' בדבריו באורך ועי' יסוד נאה בביאורי מהר"ן וגם אגן כימא בזה מילתא דרש"י ז"ל דקדק כן מדכתיב וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות דמשמע מזה שאחר שהרף המלאך ממנו אז הבינה דבר נוסף ואמרה חתן דמים למולות והוא שמתחלה חשבה שעכ"פ אף אם יהיה נימול על ידה יהרג משה בשכם שלא מל את בנו והו שהבינה שבלעו המלאך פעם אחר פעם עד המילה להורות לה שהוא נענש על שלא מל אותו שמתחלה היא אותו אבל אחר שראתה שהרף בהתחלה בכריתת ערלת בנה וירף המלאך ממנו אז אמרה והבינה דבר נוסף כי חתן דמים הוא למולות כי המלאך לא בא שיהרג ויענש משה עכ"פ אלא הצלתו תלוי בעסק מילת בנו שעל עסקי מילת בנו בא להורגו אלא אם יתעסק במילתו ולא יכלל אבל טרם שראתה שהרף המלאך ממנו לא חשבה שהצלתו תלוי במילת בנו אלא שעכ"פ יהרג משה על שלא מל אותו וע"כ לא אמרה אלא חתן דמים אתה לי ולא אמרה למולות ובזה יתיישב נמי מה שהקשה הרא"ש גם לפרש"י שפי' תרווייהו על דמי הריגה תרי זימני חתן דמים ל"ל עכ"ל דלפי דבריו ודאי לריכי תרווייהו דלפי מה שחשבה בתחלה שעכ"פ יהרג משה לא אמרה אלא חתן דמים אתה לי עד אחר שהרף המלאך ממנו הבינה דבר נוסף שהצלתו תלוי במילת בנו ואמרה חתן דמים למולות וד"ק : **בקש מרע"ה להורגן כו'.** כי לפי דעתו שאמר אמול ואלא סכנה היא לו כו' לא היה משה ראוי ליענש בהתרשלות המילה וע"כ חשב כי לא בא בשליחות השם לעונשו ולהרגו ולזה בא להרגו ע"ד בא לנותך השכם להרגו עד שאמר לו הקב"ה הרף ממנו ועזוב וגו' שקיים בהאי קרא אל תחר לך להרע שאמר לו הקב"ה הרף ממנו נומר להרגם כי לא לתכם באו לנותך אלא בצווי שלי באו שלא תחר להרע לעשות רע בהתרשלות מילת בנך : **וי"א להמה הריגו.** פי' שיש לדקדק בזה מתחילה דפ"ק דב"ב שלאחר שם אף כופה חמה אינו כופה ע"ש בתוס' : **חמה אין לי גו'.** פי' בישעיה חמה אין לי מי יתנני שמיר ושית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד ופי' לפי דרש דהכא חמה אין לי שהרגו משה מי יתנני אם היה לי חמה שלא הרגו משה הייתי פושע פשיעה לאח והייתי שורפם כולם יחד : **תרי המה כו'.** ועי"ע זו יפרשו כל שני חמה דכתיבי במקרא בתר מעשה שסרבו משה לחמה לאתן דקבילא ליה] הכי ואסכונה מבואר שנקם שמן לאהוב את משה והוא השמן הוא המלאך המות הוא סליה"ר והוא נקרא ערל ואלו אף וחמה הם חייליו וגדודו נגם שני קליפות הערלה וכתם וע"כ באו הם. להזהיר

על

על שלא הפריד את קליפות הטומאות המילוטות אלו ענם ואמר שנקם וקשה להתקן היינו לבטל כחם ע"י מילה גם שיפרידם ממנם עד שא"ל הקב"ה כל זה אינו מועיל לבטל כחם אלא בצירוף שאל תתאר אך להרע שיעמוד האדם את עלמו ולהבשות רע וי"ל לחמה הקנו שהוא ביטל כחו במילה גם בהפריד ממנו ערלתו ואולי לפי שמשה לא מל מתחלה ועד סוף אלא שבמר המילה כדאיתא בפ"ב דעבודה זרה ע"כ אמר שהוא חטא וביטל כח קליפה הסכית שהוא חנה וכיון שלא התחיל לכרות קליפה ראשונה שהוא כח האף ולפורי דאתחלה וכרתה קליפה ראשונה כיון דאינה במולת המילה דמילהם פסולה בלאה גם היה לא בטלה כח האף ודי למבין:

הרי"ף גדולה מילה כו' כל זכיות שעשה משה רבינו וכו'. יש להקשות מאי אמר משה אשתל ואלא לריך משה היה וכו' ונאמר נפנם לפי שנתעסק במלון תחלה מאי גם במלון יש לו השתכלות מפני הסכנה והתוספת פירשו שמלון זה היה סמוך למצרים ונאלחי כתוב בתרגום יונתן שיגד זה היה גרשום שהתגאה עם יתרו לאחר לעיין ולא אל אחיו ולכך כשהלך בפסו היה לו לטול אותו מיד ועל זה נענש. בזה יש לבאר פ"ש לפורה כי חתן דמים אתה לי שכל בלפד הזה נמשך בשביל שכנסה אותי ויתרו לביה המגה עמו שיהיה לע"ז שאילו לא נמה אותי היה מל תמה לגמו כאמר טוח ה'. וכפי הפשט י"ל מ"ד שהקב"ה א"ל נלכתך לשוב מצרימה מכיון שהלך לריך סוה לך יכלינו סנה למצרים ואם כן במלון הראשון היה לו להתעכב שם עד שימול גם ויתרפא ג' ימים ואח"כ יהי' נריך לפר היה נרלך השוא אע"פ שהיה דרך מלות לקיים דבר ה' כיון שנתעסק במלון תחלה. ואמר ויפגשהו ה' ולא פי' מה זו פגישה. ועוד שאמר ויבקש המיתו ולא נראה מי הוא התנקם וחז"ל דרשו מלאך כמין נחש היה שלם לנפש מלאכו ועד תליו ותכונה לעיד שידוע שם הוייה הוא רשעים ולפה שקגים שנקם התלאך במדת הדין להמיתו ויפגשהו ה' שם הרחמים לגגן עליו שלא ימיתוהו קדמו במדת הרחמים כיון שהיים מפיק נרלך מלות וחקה לור ותכרות את ערלת בנה וכו':

יב שם פקודים תניא רבי אומר גדולה מילה שאין לך (צדיק גמור
שם יז בעולם) [מי שנתעסק במצות] כאברהם אבינו
ולא נקרא תמים אלא על שם המילה שנא' התהלך
לפני והיה תמים וכתיב ואתנה בריתי ביני וביניך ד"א
גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה שנא'
שמות לד כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל.
ד"א גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים
ירמיה לג וארץ שנ' אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ
לא שמתי ופליגא דרבי אלעזר דא"ר אלעזר גדולה תורה
שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנא' אם לא
בריתי יומם ולילה ת"ר אמר רב יהודה אמר רב בשעה
שאמר הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים
אחזה רעדה את עצמותיו אמר שמא דבר מגונה יש בי
כיון שאמר ליה ואתנה בריתי ביני וביניך מיד נתקררה
בראשית טו דעתו ויוצא אותו החוצה אמר לפניו רבש"ע הסתכלתי
במזל שלי ואין לי בן אחר אלא ישמעאל א"ל הקב"ה
אברהם צא מאצטגנינות שלך אין מזל לישראל:

כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. כלומר ברית מילה ששקולה ככל הדברים דהיינו כל המצות: ופליגא דרבי אלעזר. דרבי שקי ליה להאי קרא במילה והוא מוקי האי קרא בתורה: שמא נמצא בי דבר מגונה. עד עכשיו שלא אמר לו והיה תמים עד עכשיו: צא מאצטגנינות שלך. ממשמע חכמת מזלות שלך והיינו דכתיב ויוצא אותו החוצה:

מהרש"א לא נקרא תמים כו'. מבואר במ"ש המורה פ"ט ח"ג כי לא נתנה מלוה זו להשלים חסרון יצירה רק להשלים חסרון המדות עכ"ל. ולזה אמר שאין לך וכו'. שהיו בו כל המעלות כאברהם שאין לך כו' אף על פי כן לא נקרא שלם ותמים במעלת המדות אלא על שם מילה ולזה אמר כשא"ל הקב"ה היה תמים אחזתו רעדה כי חשב אברהם שמא יש בו דבר מגונה ומום ביצירה וכיון שא"ל אח"כ את בריתי גו' שהוא מום וגנאי הערלה נתקררה דעתו שאין מום זה חסרון ביצירה שכל אדם כן נברא אלא שזה הוא חסרון המדות ובהסתלקו אהיה שלם ותמים במדות וא"ש נ"כ כל המתוים ומשלים עלמו במדות כאברהם יש לו מעלה גדולה על יצירה כי השעה שעומדם לו לבטל מה' שעה של היצירה כדלקמן באברהם וק"ל: שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי גו'. ר"ל שכל התורה תלוים במילה כיון שעדיין לא נימול אינו בכלל מלות התורה ואדרבה אסור ללמוד תורה ולשמור שבת כדאמרינן פרק ד' מיתות ודו"ק: לא נתקיימו שמים וארץ כו'. יש לדקדק אם קיום העולם גם בשביל המילה ה"ל למחשביה במתני' גבי על ג' דברים העולם קיים על הדין כו' גם למ"ד שאלמלא תורה לא נתקיימו כו' הוי תורה נמי בכלל קיום העולם ולא חשיב התורה בכלל מקיימי העולם אלא בכלל מעמידי עולם כמו שמחלק הטור בשם רבינו יונה וי"ל דהתם לא חשיב אלא ג' מקיימי עולם בין איש לחבירו כמ"ש המפרש כי אלמלא הדין כל דאלים גבר וכן האמת סולי וכן השלום סולי ע"ש אבל הכא קאמר דעלם שלו שהם חקות שמים ולהן נתקיימו אי לאו בשביל מילה ולמר בשביל תורה וקל להבין: אלמלא תורה כו' שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה גומר. משמע ליה דהאי ברית היינו תורה ברית של יומם ולילה דכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה וק"ל: במזל שלי ואין לי אלא בן אחד כו'. אבל בסוף פ"ב דמסכת שבת איכא בלשון אחר נסתכלתי באלטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן כו' ולכאורה שהם סותרין אהדדי וסיה נראה ליישב דהתם נמי ה"ק אברם אינו מוליד בן שראוי ליורשו וכה"ג כתב הרמב"ן והרא"ש על דברי הב"ר אבל לא משמע כן מדקאמר התם ואי דעתיך דקאי לדק במערב שהוא מלוכן ואין ראוי להוליד ע"כ נשנו ומשמע בהדיא דאינו ראוי להוליד כלל קאמר דהיינו כהוא מלוכן בטבעו ונראה להעמיד המאמרים כפשטן דהתם בכוונות בין הבתרים שהיה אברהם בן שבעים ומזל שלו לדק היה מלוכן ולא היה ראוי להוליד כלל כי קאמר התם דהוליא הקב"ה לאותו התולם ממזל לדק שהיה מלוכן במערב ואוקמיה במזרח שיהא ראוי להוליד ובלי שיסי נשתנה מזלו דהא לא נשתנה שמו עד אחר לידת

עין יעקב

שאין לך צדיק גמור בעולם כאברהם. ואף דאיתא בפרק קמא דתענית נהר גדול שאמר בלייב מיוה שנאמר לאברהם מכל מקום אף כתב בשם מהרש"א מטעם שמקלה שכתן [illegible] ועד קונו וכבעבת הממן לאות. [illegible] דגדולה מילה כשאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ. [illegible] ביזותר ובמים [illegible] ביעקב [illegible] ברכה שם לבן כשאמר ואמנה את בריתי ביני וביני ובעל התקרוב דעתו:

לידם ישמעאל אבל סוגיא דהכא דרים ליה ומשינה שמו אברם וקראו אברהם כדאמרינן בברכות רבה והוא אחר שנולד ישמעאל הוליאו פעם שנית עיי שינוי שם אברם אמו ראוי להוליד בן אחר ליורשו אבל אברהם ראוי להוליד בן אחר ליורשו א"כ מקרא דהיה תמים וסמיך ליה והיית לאב המון גוים כמפורש בחומש ולא נקט הכא קרא דיולא אותו החולה הכאמר כבר גבין הנתרים אלא לסימנא בעלמא דכמו שהוליאו הקב"ה ממזלו כבר בהיותו בן שבעי' שנה שיהא ראוי להוליד כך הוליא אותו וממזלו בהיותו בן ל"ט שנה על ידי שינוי השם שיהא ראוי להוליד בן הראוי ליורשו וכיוא דלא מייתי הכא הך דקאי לדק במערב כו' דכבר קם ליה לדק במורח מגרית בין הבתרים ובפ"ק דר"ה דקאמר שינוי השם של שרה גרם לשמת מזלה להוליד בן ס"ה דשינוי השם דאברהם גרם לו לשמת מזלו להוליד בן הראוי ליורשו כדקאמרינן בב"ר והכא אלא דעדיפא קאמר בר"ה דשינוי השם דשרה גרם לה להוליד גם שאינם ראוים להוליד כלל ואפי' למ"ד פ"ק דר"ה דשינוי מקום של אברהם גרם לו להוליד בן היינו בשינוי מזלו ברחוקה כדמייתי התם מדכתיב לך לך והדר כתיב ואעשך לגוי גדול שבלאתו מחרן היה בן ע' שנה ולא היה ראוי להוליד כלל ושינוי המקום גרם לו לשנות מזלו להוליד אבל הך דהכא להוליד בן הראוי ליורשו כשהיה בן ל"ט שנה גרם לו שינוי שמו כדאיתא בב"ר ולא גרם שינוי שמו שתלד כדאמר בר"ה וק"ק: **אין מזל לישראל כו'.** ע' בתוס' סוף מס' שבת ובחידושינו סוף מס' קידושין:

הר״ף גדולה מילה שאלמלא היא לא נתקיימו שמים וארץ וכו' ופליגא דרי אלעזר וכו'. ויש לדקדק למה לא אמרו על דבים האמנה ופליגא דרי אלעזר שאמר אלמלא תורה וכו' כמ"ש בגרייתא וכפי שנראה דשם האמנה והגרייתא שבל דבר אחד. וניל נדקדוק שינוי לי האמנה שבין הגרייתא האמנה אמרה אלמלא מילה לא ברא הקב"ה את עולמו והגרייתא אמר אלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ. ולכך אני אומר שהאמנה אומרת שאף ע"פ שבשביל התורה מתקיימים שמים וארץ ע"מ אלמלא מילה לא ברא הקב"ה עולמו זה עולם התחתון לפי שהעולם נוהג במדת יום ותמדת לילה ואין אמת שבזמן יום וקנת הלילה שישראל עוסקים בתורה מתקיים העולם אבל בזמן השינה שבני אדם ישנים בלילה ואין תורה איך יתקיים העולם אלא שלפה הקב"ה שעתידים ישראל לקבל המילה שהיא שוה עם ברית קודש בבשרם תמיד ובזמן שהם ישנים הם מוכתרים במילה שהיא שקולה ככל המצות והיא תקיימת העולם שאין שום בשרם ברית קודש המילה הרי יש בידם כל המצות כולם כי שקולה מילה ככל המצות שבתורה וזו ששנו במשנה גדולה מילה שאלמלא מילה לא ברא הקב"ה את עולמו עה"ז לפי שבתורה יתקיים העולם ביום ובשעה שאינם ישנים בלילה אבל בזמן שישנים בני אדם בלילה היאך יתקיים וכיון שא"א להתקיים לא היה בראו ובמילה ברא הקב"ה עולמו שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה שהיא המילה קבועה תמיד ועומדת ביום ובלילה חוקות שמים וארץ לא שמתי דלשיטה שנאמר שחוקות שמים יתקיימו בתורה לפי שמלאכי מרום עוסקים בכוונות התורה בלילה כי אין שם שינה אינם שארץ התחתונה שצריכים לישן בלילה אין מקום לבריאת הארץ אלא במילה כמו שכתבנו ולכך לא אמרו כאן ופליגא דרבי אלעזר דאמר אלמלא תורה לפי שגם ר"א אמר אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ דהיינו השמים העליונים שאין שם מילה אינם מתקיימים אלא בזכות התורה כי גם בשמים מעלה יש תורה במודותיה ובפירושיה כי עיקר סודות התורה היא בעליונים והאמנה אומרת לא ברא הקב"ה עולמו הוא על עולם התחתון

סנוה בתחתונים ושם צריכים למילה כדי להגין בזמן השינה בלילה אבל בעליון הברייתא באמרה שהמילה מקיימת שמים וארץ הכא ודאי פליגא דרבי אלעזר שאמר שהתורה מקיימת שמים וארץ:

א״ר יצחק כל המתמים את עצמו הקב״ה מתמם עמו שנא׳ °עם חסיד תתחסד וגו׳ ר׳ אושעיא אומר כל המתמים את עצמו שעה עומדת לו (שלא לגחלה) שנא׳ °התהלך לפני והיה תמים וכתיב °והיית לאב המון גוים׃ (תהלים יח) (בראשית יז)

מהרש״א הקב״ה מתמם כו׳. כענין דלעיל ובסמוך באברהם שהיה תמים עם ה׳ לבטוח בו ולא שמע להאלצגנינים ולאחרי הכוזים והתמים הקב״ה עמו לשנות מזלו והיינו השעה שעמדה לו כמ״ש ואל שנה גורס והקב״ה שינה אל שעה שלו לטובה ומייתי מדכתיב גבים שהתהלך לפני והיה תמים שלא תשמע למשוכי וקוסמי׳ וא״כ והיית לאב המון גוים אע״פ שלפי מזלך איכך ראוי אלא לגוי אחד דהיינו ישמעאל וק״ל:

א״ר לוי כל המנחש לו נחש שנא׳ °כי לא נחש ביעקב והא בלמ״ד אל״ף כתיב אלא משום מדה כנגד מדה. תני אהבה בריה דר׳ זירא כל אדם שאינו מנחש מכניסים אותו למחיצה שאפילו מלאכי השרת אינם יכולין ליכנס לה שנא׳ °[כי לא נחש ביעקב וגו׳] כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל׃ (במדבר כג)

כל המנחש לו נחש. שסקסמים והנחשים רודפים אחריו שנזק בכל דבר וכדאמרי׳ בפרק ע״פ מאן דקפיד קפדין בהדיה שנאמר כי לא נחש וגו׳: **בלמ״ד אל״ף.** ומשמע דאין רודפין אחריו: **מדה כנגד מדה.** ומאן דקפיד קפדין בהדיה דבמדה שאדם מודד בה מודדין לו ולא נפיק מקרא: **כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל.** שמלאכי השרת ישאלו לישראל מה פעל אל לפי שיותך בשלכם מנחשי׳ מכניסים אותם למחיצה שאין מלאכי השרת יכולים ליכנס לה ונראה בעיני דהיינו נמי מדה כנגד מדה שמתוך שאינו הולך לקראת נחשים לידע העתידות אלא בוטח בהקב״ה משום הכי מגלה לו הקב״ה רזי עולם שאינם גלוים למלאכי השרת:

מהרש״א כל המנחש לו נחש כו׳ אלא משום מדה כנגד מדה כו׳. בכל שאר דברים נמי ודאי דהקב״ה משלם מדה כנגד מדה כדאמרי׳ בפ״ק דסוטה גם איט דומה דאמר בו מקרא דמייתי כי לא נחש וגו׳ אבל נראה דס״ק במדה כנגד מדה כשמע משאי קרא דכי לא נחש ביעקב וגו׳ מדכתיב גבי הך בלעם ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וגו׳ שמעינן דקודם שמע בנבואה שם שפי׳ בפיו כי לא נחש ביעקב הלך לקללם ולהזיקם בנחשים שהיה סבור שהיה ביעקב מנחשים והיינו כל המנחש לו נחש ודו״ק: **מכניסים אותו כו׳.** ומסיפא דקרא קדריש כפרש״י דכתיב כעת יאמר ליעקב גו׳ דבר שאלים שנאמר לאברהם עיי׳ מלאך שנאמר כעת חיה גו׳ ישאלו את יעקב ולישראל מה פעל אל באותו עת ולא ישאלו עוד את

עין יעקב

אר״י כל המתמים את עלמו הקב״ה מתמם עמו. עיין במהרש״א בח״א ונראה דרי׳ פליג אדלעיל דאמר אין מזל לישראל אבל ר׳ יצחק סובר דיש מזל לישראל אבל לבן הוליא את אברהם מן המזל לפי שבא האומתה שלנו הקב״ה משמם עמו והוליא אותו ממחה המזלות ושפה עומדת לו עיין בסוף מסכת שבת שלכאורה מי יש מזל לישראל אך לא: שנאמר כי לא נחש ביעקב. לפי שום אמינא סבר שלבן החזיר יעקב דוקא שהוא לשון שיקנא ורמאות ולא בפתיותו לכך לו נחש לבן קאמר אמילו הכי לא נחש ביעקב: מכניסין אותו למחילה שאפילו מלאכי השרת אין יכולין ליכנס לה. עיין בר״ן ונים דעוד מדה כנגד מדה יש בזה ולע״ד דבך שהוא מודה לפי שאינו מנחש וגם בוטחו בהקב״ה ולא רלה לאמנת עיי הכוכבים והחלום המלאכים ושרים של מעלה לבך נכנס למחילה לבנים מוריה להיות עם ה׳ עם ודיל הפסוק תמים תהיי עם ה׳ אלהיך: **מפני** מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו רדיו שנים. נראה לפי דקדוק לשון הגמ׳ דלא קאמר שנשתעבדו דפני קושיות קיקשה הוא מפני מה נענש אברהם שנשתעבד לו הבטחה כי גר יהי׳ זרעך ומפני מה כשנשתעבדו בניו באותם רדיו שנים שא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וגו׳ איש בחטאו יומתו. להכי תמרין מפני שעשה אנגריא בת״ח לבך נתכשר לו הבשורה הם השעבוד נענשו לפי שאותו השעבוד בזה שתשא וכישלו את יעקב תמים עיי הכבירה שמביריה. ומ״ד מפני שהפריז על מדותיו של הקב״ה שאמר במה אדע כאו כן תלינו בשעבוד שהפריז על מדות כשלמדו ונראה עם יעזר שלומשם ור׳ יוחנן דאמר מפני שהפריש את בני אדם מלבא תחת כנפי השכינה גם השעבוד נכשלו בזה אלא לאמר שנים: מפני

לא השלאכים כי הם יהיו נפרים ממחילתן ועיין בר"ן שגם זה מדה כנגד מדה עיין שם:

א"ר אבהו א"ר אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו [למצרים] מאתים ועשר שנים מפני שעשה אנגריא בת"ח שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלש מאות וירדוף עד דן. (רבי) שמואל (בר נחמני) אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שנא' במה אדע כי אירשנה. רבי יוחנן אמר מפני שהפריש את בני אדם מלבא תחת כנפי השכינה שנא' תן לי הנפש והרכוש קח לך. וירק את חניכיו רב ושמואל חד אמר שהוריקן בתורה וחד אמר שהוריקן בזהב. שמנה עשר ושלש מאות א"ר אמי בר אבא ואליעזר כנגד כולן וא"ד זה הוא אליעזר אליעזר בחושבנא הכי הוי. וא"ר אמי בר אבא בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנ' עקב אשר שמע אברהם בקולי (שנותיו של אברהם חוץ משלשה עק"ב ב)חושבנא מאה ושבעים ותרתין. וא"ר אמי בר אבא השטן בחושבנא תלת מאה ושתין וארבע הוה. וא"ר אמי בר אבא כתיב אברם וכתיב הוא אברהם בתחילה המליכו הקב"ה לאברהם על מאתים וארבעים ושלשה איברים ולבסוף על רמ"ח ואלו הן שתי עינים ושתי אזני וראש הגויה:

מפני מה נענש אברהם. לפ"ש שנעשית השטן ומפורסם על אומה במה אדע מכל מקום עבירה זו הענישתו. להיות מפל במה אדע: שעשה אנגריא בת"ח. שהוליכם למלחמה כדכתיב וירק את חניכיו ילידי ביתו. דהיינו בני אדם שחנכן לתורה: שהפריז על מדותיו. שהרבה והגדיל להרהר על מדותיו של הקב"ה באומר במה אדע הפריז יותר והפקיר: שנא' תן לי הנפש. ואברהם אימו נתנן לו ואילו עכבן לעצמו היה מכניסן תחת כנפי השכינה: שהוריקן בתורה. זרזן בתורה ובבואו כלתו המלחמה לשון אחר הריקן מן התורה מלשון והגזר רק בעבה בהם אגרא: הוריקן בזהב. כדכתיב בירקרק חרוץ דהיינו זהב כלומר שנתן להם זהב הרבה כדי שילכו: שנאמר עקב אשר שמע. כמנין עקב שמע ואברהם חיה קנ"ה מאה שנה שלא הכיר את בוראו: השטן בחושבנא תלת מאה ושתין וארבע הוה. ויומי השנה שס"ה אם כן איכא חד יומא דלית ליה רשותא למסטן דהיינו יום הכפורים: המליכו. השליטו: שתי עינים ושתי אזנים. שבתחלה המליכו הקב"ה על אבריו שהם ברשותו לחסר מעבירה אבל עיניו ואזניו של אדם אינם ברשותו שהרי על כרחו יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבסוף כשנימול המליכו הקדוש ברוך הוא אפילו על אלו שלא יסתכל ולא ישמע כי אם דבר מצוה: וראש הגויה. שנימול:

מהרש"א מפני מה נענש אברהם כו'. כתב הרא"ש אף על פי שעבירת השטן מפורסמת על אומה במה אדע כו' מכל ואין זה מוכרח דאמרינן במסכת מגילה ותענית ובנ"ר במה אדע גו' לא בקיאת תנר אלא בלאה זכות כו' והכי קאמר כל הני אמוראי דמעתין דפליגי אדשמואל וק"ל: אנגריא בת"ח כו'. וכה"ג אמרי פ' האומנת מפני מעשה אנגריא בת"ח כו' ושם דריש ליה במפורש מדכתיב אין כך אבל הכא איתו מפורש מהיכא דריש ליה ועיין פי' הר"ן ויותר נראה לפרש דדריש ליה מדכתיב ילידי ביתו כמו כן בעירובין כל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו: שנאמר תן לי הנפש גו'. מלך סדום אמר כן לאברהם אלא שלא היה לו לקבל דבריו לאחזיר נפשות הסבי שהרי זכה בהם מן המפקר והיה לו להכניסם תחת כנפי השכינה אלא כמ"ש פי' אלך ואת הנפש אשר עשו בחרן אברהם גייר את האנשים ובירה את הנשים: (אמר המגיה מ"י הגאון הגדול מהרי"ם ז"ל קאלידטנר הקשה דע"פ מבנן התוספות פ"ק דברכות דף ז' ע"ב בהכרח במה אדע קודם למלחמת המלכים דוק ותשכח א"כ איך עבירה זו הענישתו להיות מפל בבמה אדע דקדים וצ"ע): והוריקן בזהב כו'. מפורש בנ"ר ר"ל אמר שהוריקן באבנים טובות כו"ל ואנחה"ה בירקרק חרוץ גו' שלא יהיו להוטין אחר ממון ויתעסקו בהללת כפשות ר' לוי אמר בני שופטים הוריקן כד"א מי האיש הירא גו' ע"ש: וא"ר אליעזר הוא בחושבניה הכי הוי. ולא דכתיב ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם יושבים על הכלים היו וכה"ג איתא בנ"ר: בן ג' שנים שנאמר עקב אשר שמע גו' בחושבניה כו'. נראה שתחלת ידיעתו להכיר בוראו היה בן ג' שנים מיהו לא משבו לו ימי תורה עד כ"ב שנים שאז כשלם ידיעתו לרבים כדאמרינן בפ"ק דע"ז ב' אלפים ימי תורה גמירא דמתחילין מכ"ב בכן ענא"י בו ואת הנפש גו' והמעביס בספר המדע חי"ל כתב בן מ' שנים הכיר אברהם את בוראו ע"ש וכבר השיג עליו הראב"ד מהכא וק"ל: השטן בחושבניה כו'. שלשון שטן בגא' כ' וכן מולא בכמה מקראות בגא' ס' אבל דרשו ליה השטן בה"א משום דהיכא דעכתבי קרא במלאך המגיה כתיב השטן בה' בכל מקראות בלוח גם בזכרים לרמז על שטן הידוע וע"כ גם הכי בכלל החשבון לרמז דכל השנה שס"ד ימים הוא שטן הידוע להסטין כנגד בזהב כמ"ש בלוח ובזכרים השטן בה' תן עיום אחד משנה דהיינו

יום

עין יעקב

[illegible]

יום אין כח להטעין מיתה בישראל דומין הן למלאכים ואין לתאריך וק"ל: אלו הן ששתי עינים כו'. עיין פי' התוס' ופי' הר"ן ועוד י"ל כידוע שבי החושים שהם הראות והשמע מובחנות למעלות דברים השכליים מבחינת בשאר החושים שאינם משמשין רק לדברים הגופניים ועיי' מ"ש לעיל על פסוק והיה תמים שהמילה משלמת האדם במעלות השכליות והמדות ולזה אמר כי במעלת המילה השלימו גם על ב' החושים הגופניים דהיינו הראות והשמע מבי עינים ומבי אזני להסתכל בהן כראוי למעלת האדם בשכליות ומדות להיות שלם ותמים על ידיהם בתשובה אברים וכיוצא שהבינו רש"י גבי החושים דרמה ז' על פסוק והיה תמים גו' ע"ש ודו"ק:

הרי"ף מפני מה נענש אברהם וכו'. פירש הרא"ש ז"ל אף ע"פ שעבירות השונות מפורשות על אומרו במה אדע מ"מ עבירה זו שפניתו להיות טפל במה אדע ולענ"ד אפשר לפרש בדקדוק דברי ר' אלעזר שאמר מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו דהי"ל מפני מה נשתעבדו בניו של אברהם וכו'. אמנם רבי אלעזר הקשה לשאול היתכן דרך זה שנענש אברהם על שאמר במה אדע ונשתעבדו בניו של אברהם והלא מן הראוי שאברהם שחטא ונענש יהיה העונש בעצמו ולא בבניו שישתעבדו במקום אביהם וח"ש מפני מה נענש אברהם על חטאו ונשתעבדו בניו שלא חטאו בזה ותירצו מפני שעשה אנגריא בת"ח שהם בניו של הקב"ה לכך נשתעבדו ג"כ בניו של אברהם שהיא מדה כנגד מדה: ושמואל אמר מפני שהפריז שאמר במה אדע וכו'. פירש"י לא נסתפק אלא אם יירשנה והיה אומר במה אדע אם יירשנה היה הוא בעצמו נענש אבל שהגדיל לישאל על תולדותיו ואמר במה אדע כי אירשנה כלומר יודע אני כי אירשנה בודאי אבל במה אדע כלומר באיזה דבר אדע שתקיים ההבטחה שהבטחתני לתת לי את הארץ לרשתה והוא הזרע אשר תתן לי כי יירשנה וכיון שנסתפק והפריז על התולדה נענין הזרע נענש גם זרעו וי"ל כי גר יהיה זרעך ולפירוש רש"י ז"ל שפירש הפריז על מדותיו שהפריש בני אדם מלהכניסם תחת כנפי השכינה גם נענש בגזרות הגלות שלא נכנסו תחת כנפי השכינה נענש גם זרעו יצא אחריו:

א"ר אמי בר אבא מ"ד עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו האברים ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצה"ר ובנה עליה מצודים גדולים אלו עונות ומצא בה איש מסכן חכם זה יצ"ט ומלט הוא את העיר בחכמתו זו תשובה ומעשים טובים ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא דבשעת יצה"ר לית דמדכר ליה ליצה"ט החכמה תעוז לחכם זו תשובה ומעשים טובים. מעשרה שליטי' אשר היו בעיר אלו ב' ידים. וב' רגלים. וב' עינים. וב' אזנים. וראש הגויה. ופה:

מעשרה שליטים. שולטים בגוף שהן מעשה האדם נעשים על ידיהם:

מהרש"א זה הגוף ואנשים כו'. דלפי פשוטו ק"ל להזכיר גנאי עליה מלך גדול בחכמים רבים וחיילותיו דאין מלך בלא עם כמו שהזכיר בעיר דאנשים בה מעט גם וסבב אותה ובנה גו' ומשמע שהוא עצמו סבב אותה ובנה עליה גו' בלי עם אין זה דרך המלך ולפי המשל מלך גדול זה יצה"ר שהוא עצמו סובב העיר שהוא הגוף והוא עצמו בונה עליה גו' והאלהים פרש"י בבן קהלת לפי המשל שהם אבריו של אדם וכ"ה בדברי אבל התרגום מפרש ליה לפי המשל היינו דקלין וסתים בגו לגבה דאינשי כו' ע"ש בתרגום כל הענין מפורש לפי המשל גם שם בדברי קהלת בגיל עיין שם: בחכמתו זו תשובה ומעשים טובים וכו'. ע"ש מ"ש פרק ס"ה קהלת תכלית חכמה תשובה ומעשים כו' שנא' ראשית חכמה יראת ה' גו' לעושיהם לא נאמר אלא לעושיהם כו': מעשרה שליטים ב' עינים כו'. עיין פרש"י בספר קהלת ונראה לפי שעשרה איברים אלו כוללים הה' חושים ב' עינים חוש הראות וב' אזנים חוש השמע וב' ידים וב' רגלים וראש הגויה חוש המישוש הפה חוש הטעם וכל מעשה אדם שמוחשים נעשים ומגמרים על ידם כי חוש הריח באף אין בו צורך כ"כ למעשה ולצרכי אדם ואלו סמים בני אדם הוטמן וע"כ י' אברים אלו נקראו בגוף שליטים וק"ל:

הרי"ף ומצא בה איש מסכן חכם זה יצה"ט וכו'. יש לעמוד כיון שאמר שמצא את המסכן חכם זה יצה"ט ומלט העיר בחכמתו זו תשובה ומ"ש אין זה לומר והאדם לא זכר את האיש המסכן והלא אם לא זכר ליצה"ט לא היה אחר לעשות תשובה ומע"ט. אמנם הכוונה שיצה"ט נקרא מסכן וגם נקרא חכם וכל זמן שלא נתחזק היצה"ט לא זכר אדם את האיש המסכן זה יצה"ט כי להיותו מסכן אין דבריו נשמעין אבל מתוך שהמסכן היה גם כן חכם מלט העיר בחכמתו ולזה לא כתב שם והאדם לא זכר את האיש המסכן החכם אלא והאדם לא זכר את האיש המסכן ההוא כלומר בעודנו מסכן ולא נתחכם אבל ומלט גם העיר בחכמתו ולא במסכנותו: מעשרה שליטים כו' שני עינים וכו'. יש תימה שלא מנה החוטם בכלל האיברים שמשלימים באדם והחוטם אינו ברשותו כמו העינים והאזנים דאמרינן דלא בבי' ומאי המשמע מה דלא נפי'. ומתוך דברי הכלים שפירש והם איברים המשתמשים בעבירה ואינם מסורים ביד האדם יש לומר שהחוטם אף ע"פ שאינו ביד האדם מ"מ אינו מסתפר בעבירה ועוד יש דוחק מפני שנמצאת עבירות שהוא נותנים הוא מסתפר בעבירה. ועוד לפרש שלא מספר האיברים שנמצאת שהיה תשובה ומעשים טובים תקנה לכם להיותם ברשותו ולא יספח אבל החוטם שאינו ברשותו ועליה אלו דלא גבי אין כם בתשובה לשמשו ...שלא בכוונה:

א"ר זכריה משום ר' ישמעאל בקש הקב"ה להוציא כהונה משם שנאמר ומלכי צדק מלך שלם וגומר והוא כהן לאל עליון כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה מאברהם שנא' ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון וגו' וברוך אל עליון וגומר אמר ליה אברהם וכי מקדימין ברכת עבד לברכת קונו (לפיכך הוציאה מאברהם) [מיד נתנה לאברהם] שנאמר לדוד מזמור נאם ה' לאדני וגו' וכתיב בתריה נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק על דבורו של מלכי צדק והיינו דכתיב והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן:

ומלכי צדק. הוא שם בן נח: לפיכך הוציא הכהונה מאברהם ואע"פ שאברהם מזרעו של שם לא זכה בכהונה מחמת שם אלא מחמת עצמו וקיימא דאמרי' והוא כהן ולא זרעו כהן כלומר שלא זכה זרעו בכהונה מחמתו עמוס הכי מלה מכל שאר זרעו של שם ונתכה

עין יעקב

ולמחות קל תמר וכשגלה עליו הלוך ליפול על פניו משליך כשגיחל פי"ב ואנשים בה מעט אלו האברים. אף שהאיברים הם רבים מ"מ נגד השכליות שהם מעט לאורך כוחו... סוף מכוס התחיל אלו ומעשים וזה ובנה עליה מצודים גדולים אלו עונות: איש מסכן וחכם זה יצר טוב. קרי ליה מסכן כי היצה"ר מנה"ז מלך ועדיין יונקה כוחו ומשליך היליש... מיוה כרם דבר האמונים ודברי חכמים בגיהה כשיעים לכך קרי ליה מסכן חכם: בקיץ תקדים ברוך יאמר לתורה כשאלה מסם וכו'. כיון שהקדים ברכת אברהם ג"ל ולכך יאמר הפרש כנגד מדה לפי שהוא הקדים המלאך רק מ לברכת המקום שהוא הראש והראשון לכך נשלה ממנו הכהונה שהוא ראשון לכל דבר שבקדושה וגם תקדים ברוך הוא כגן שם ברלויתו בסנהדרין

וכהנה לאברהם: נאם ה' לאדני. דוד הוא דקאמר דהלא ס' היינו לאחר דהיינו אברהם שנ' לימיני שהעמידו במלחמות ד' מלכים שישב לימין ס' כלומר שידי נכחו לשים אויביו הדום רגליו וכתיב נאום מחזור אחה כהן לעולם ואברהם קרא אותו כדאיתא בגרסינן נמצא לאחר למען אברהם שקראך אחו: על דברתו של מלכי צדק. מילה ממש סכסוכה:

מהרש"א בקש הקב"ה להוציא כהונה משם כו'. בתוספות דיוק דאברהם נמי ותרשו של שם היה כו' עי' שם וכרין מיחלים לא ועוד כ"ל דהיינו להלכה כהונה משם היינו מפני שילדה לו עוד ולא נתכהנו בניו שנולדו מקודם דכה"ג. אמנו גבי פנחס דלא נתכהן עד מעשה זמרי לפי שנולד מקודם שנתכהן אלעזר אבל בין שהקדים כי כתנה לאברהם שנולד מקודם: א"ל אברהם וכי מקדימין כו'. אין זה מפורש מה"ל אברהם כן ושהוכיחו על כך אבל מה שנטלו ממנו וכתנה לאברהם ולא נתנה לאחר למדו לומר משום דהוכיחו על כך ולפשר דקרא אתה כהן על דברתי מלכי צדק הכי מיוסד על שדברו בעיני מלכי צדק: וכי מקדימין ברכת עבד לברכת קונו. לפי הענין הנ"ל לברכה רצו שהוא למה שטפל גבי עבד אבל נקט הכי לפי שאברהם קנין אחד כלומר מהאי קרא נחך אברם לאל עליון קונה גו' והוא מבואר שברכה לקונה הוא שמשפיע לקניו שהוא מקבל ברכת השפע ואמר והאי שיהי ברכת המשפיע קודם לברכת מקבל השפע: שב לימיני כו'. עיין בחלים ואולי נעלם מהם אגדה דפרק חלק דאליעזר אמר כן לשם איתי הקנ"ס לאחרי אברהם ואותביה לימיניה כי שמאלי כאלו ה' לאחרי שב גו' ופרש"י שם אליעזר אמר זה נאם ה' לאחרי אברהם שב גו':

הרי"ף והיינו דכתיב והוא כהן לאל עליון. ביאור המאמר בילקותיו לדעת חכמינו ז"ל נסדר כסף מורקק ע"ש ויש לנו לדקדק ע"ש והיינו דכתיב והוא כהן שהכהונה לפרש מש"ה ואתה כהן לעולם מאי לעולם אלא לפי שמלכי צדק היה הוא כהן ואין זרעו כהן ולאברהם ניתנה הכהונה לו ולזרעו לכך אמר לאברהם אתה כהן לעולם כלומר אתה וזרעך עד עולם:

אין בין המודר פרק רביעי

איבעיא להו הני כהני שלוחי דידן הוו או שלוחי דשמיא למאי נ"מ למודר הנאה אי אמרת שלוחי דידן הוו הא מהני ליה ואסור ואי אמרת שלוחי דשמיא שרי מאי ת"ש דתנן וכו':

הני כהני. שמקריבין קרבנות: שלוחי דידן. דנעלי קרבנות: הא קמהני ליה. שליח לכפר כפרתו ואיהו הדירו שלא יהנה ממנו

תוספות איבעיא להו הני כהני שלוחי דידן הם. תע"ג דנפיק דקידושין אפיק רב הונא דשלוחי דרחמנא נינהו דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן למעבד ואינהו עבדי לפיכך נבי הכא לתספסה מיניהו לו תנרייתא וכו':

אמר הבונה הוא לן נמילף ממאן דקאמר שלוחי דרחמנא נינהו שלא היה לאבוא הקרבן לסמוך על הכהן כיון שמסר לו קרבנו ולומר כבר הוא שליח שלי ואולי יתמר בבי' ולתקים דעתו ממנו אלא הנה משום דונה שעל העונה שכונה שיה בשמואל הכהנים והסמכה בלב הבעלים עד גמר הקרבנות. וכן עמה במקום שהיה לנו במקום הקרבנות אין לסמוך על הפ"ן ולומר שלוחא דידן הוא בלי שליחות ימין לנו שום אך אם יכול לתרבה משמיו יש לו כי כן נאמר יבוא לרצון לפני ה' והכוונה בכי לפניך וגו':

פיסקא "מלמדו מדרש הלכות ואגדות ולא ילמדנו מקרא. מקרא מ"ט לא ילמדנו משום דקמהני ליה מדרש נמי קא מהני ליה אמר שמואל במקום שנוטלין שכר על המקרא ואין נוטלין שכר על המדרש מאי פסקא הא קמ"ל דאפילו במקום שנוטלין שכר על המקרא שרי למשקל על המדרש לא שרי למשקל מ"ט מדרש דלא דכתיב "ואותי צוה ה' בעת ההיא (לאמר לכם) [ללמד אתכם] וכתיב "ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' מה אני בחנם אף אתם נמי בחנם מקרא נמי בחנם רב אמר שכר שימור ורבי יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים:

שנוטלין שכר על למוד המקרא. ולהכי לא ילמדנו מקרא בחנם לזה דקמהני ליה השכר שהיה לו ליתן אבל מלמדו הלכות בחנם דלא קמהני ליה כלל. מאי פסקא. דמתניתא ח"ל הלכה ולא איכרא איכא אלינו למשקל שכר על המקרא ארין לא והלי לאו שפיר עבד דשקל כלל: והא קמ"ל. מתני': דאפילו במקום שנוטלים שכר וכו'. ולהכי לא ילמדנו מקרא דהוא"ל ושרי למשקל שכר אם מלמדו בחנם מהני ליה מן השכר שהיה לו ליתן: רב אמר. מ"ט התירו למשקל שכר על המקרא מפני שאין מטלים שכר אלא על שכר שימור שמשמרין התינוקות שאין מניחין אותן ללאת ולהפקיר בהדרים בטלים ולא שכר לימוד המקרא וקטנים דלריכין שימור לומדים מקרא ולא גדולים ולהכי לא ילמדנו מקרא להקטנים בחנם דהוא"ל ושרי למשקל עלייהו שכר קמהני השכר שהיה לו ליתן אבל מלמדו מדרש דקטנים אין לומדים מדרש אלא גדולים וגדולים לית להו שכר שימור ולא קמהני להו כלל ולהכי שרי: ור' יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים. שקיל מינייהו שמלמדו נקודות וטעמים והואיל ושכר שרי למישקל ופיסוק טעמים אינו אלא במקרא ולהכי לא ילמדנו מקרא משום דקא מהני ליה שמנכה לו את השכר:

מהרש"א דכתיב ואותי צוה גו' וכתיב ראה למדתי גו' מה אני בחנם אף אתם בחנם כו'. אין לפרש מה אני למדתי בחנם מפי הקב"ה אף אתם בחנם דאם כן כאשר למדני הי"ל לכתוב ועוד למאי הביא קרא קמא אותי לוה ה' גו' אבל נראה לפרש דסיק דהאמר לוני ה' ומשמע שלוני ללמוד אתכם והא פשיטא דאסור ליטול שכר על קום המצוה ומשום דהיה אפשר לפרש למדתי אתכם מעלמי כל אחר לפי ענין המלוה ולא שלוני ללמוד אתכם קאמר קרא ומפרש ביה בהדיא דהמלוי היה על הלימוד אתכם דכתיב אותי לוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם גו' ומיהו לפי זה לא הלטריך לאתויי קרא דראה למדתי גו' דבקרא קמא מפורש כפי ו"ל דנפי לאתויי בחידך קרא דהרב והתלמידים בכלל אזהרה זו בחנם ולא נשמר מרבקרו בקרא ראה לשון יחיד ולמדתי אתכם לשון רבים דר"ל ראה אתה לאור ליהושע ולמדתי לכלל ישראל דכלם בזהרי' זו והרץ כתב בזה פירוש רחוק בכמה דברים הדיק:

[אמר רב איקא בר אבין א"ר חננאל] אמר רב מ"ד "ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא בספר תורת האלהים זה מקרא. מפורש זה

זה תרגום. ושום שכל אלו הפסוקים. ויבינו במקרא אלו פסקי טעמים ואמרי לה אלו המסורות א"ר יצחק מקרא סופרים ועטור סופרים וקריין ולא כתבן וכתבן ולא קריין הלכה למשה מסיני מקרא סופרים ארץ ארץ שמים מצרים. עטור סופרים °אחר תעבורו °אחר (תלכו) [תלך] °אחר תאסף °קדמו שרים אחר נוגנים °צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה קריין ולא כתיבן °פרת דבלכתו. °איש דכאשר ישאל °כאים דנגבנתה °לה דפליטה. °את דהגד הוגד. °אלי דהגורן. °אלי דהשעורים הלין קריין ולא כתיבן. כתיבן ולא קריין. °נא דיסלח °ואת דהמצוה. °ידרוך דהדורך °חמש דפאת נגב. °אם דכי גואל הלין כתיבן ולא קריין אמר רב אחא בר אדא במערבא פסקי ליה להאי קרא לתלת פסוקי °ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן:

מפורש זה תרגום. תפרש ליה למקרא: ושום שכל אלו הפסוקים. נקודות שמפסיקות בין פסוק לפסוק וקרי ליה שום שכל שבעל ידיעה אדם מבין המקרא כפי טעמת הטעמי' כדאמרינן בפ"ק דחגיגה כיון לפסוקי טעמי: המסורות. מה שמוכר במסורה: א"ר יצחק מקרא סופרים. הקריאה שמסרו לנו הראשונים שבקראו סופרים: ועטור סופרים. תיבות יתירות שכתבו ליפות הלשון ונקרא עטור לפי שהן מעטרות את הלשון: קריין ולא כתיבן. תיבות הנקראות ואינם כתובות: כתיבן ולא קריין. שנכתבות ואינם נקראות: הלכה למשה מסיני. כך קבל משה מסיני ומסרן לישראל: מקרא סופרים ארץ ארץ. כשיש בו אתנחתא נקרא בקמץ: שמים מצרים. אע"פ שאין בהם אלף מקראים כאילו היה בהם: עטור סופרים אחר תעבורו אחר תלך אחר תאסף קדמו שרים אחר נוגנים. כל הני אחר מיותרין הם ואינם אלא לתפארת הלשון דהוה ליה למכתב קדמו נגנים ותעברו ותאסף שבעת ימים ותאסף קדמו שרים ונוגנים אלא שכתבו לתפארת הלשון: צדקתך כהררי אל. הוה ליה למכתב צדקתך הררי אל כדכתיב משפטיך תהום רבה לומר שההרים הרמים כלומר המלאכים צריכין לצדקת ה' אלא שכתב כהררי אל לתפארת הלשון ובדברי מורי ראיתי דעטור סופרים היינו שמוטעין טעם מפסיק במלת כי היכי דליסתמע אחר כך (תלכו) [תלך] אחר כך תעבורו אחר כך תאסף קדמו שרים ואחר כך נגנים לדקדק כהררי נפסק בטעם כהררי מונח אל לומר שמלת אל מפוכה כאילו היתה בתחלת הפסוק ופירושו אל לדקדק מלת כהררים שהם גדולים ולהגלא שהפסק הוא בשמע אחר שמלכו אחר שתעברו אחר בתאסף קדמו שרים אחר המנגנים שהנגני' קדמו לשם לדקדק כהררים של אל וקרי לה עיטור סופרים משום דשמעי ליה למלתא בטעם הקריאה: קריין ולא כתיבן פרת דבלכתו. בשמואל הוא לפס"ז יהו בנהר פרת פרת קרי ולא כתיב:

איש דכאשר ישאל. בשמואל כמו שאל גבי אחיתופל כאשר ישאל איש בדבר אלהים איש קרי ולא כתיב: כאים דנגבנתה. בירמיה [סוא] הנה ימים באים נאם ה' ונבנתה העיר וגו' באים קרי ולא כתיב: לה דפליטה. בסוף ירמיה בגאולת בבל אל יהי לה פליטה לה קרי ולא כתיב: את דהגד הוגד. ברות ויען בועז ויאמר לה הגד הוגד לי את אשר עשית את חמותך הלי את קרי ולא כתיב היינו בספרים שלנו קרי וכתיב ואף במסורה לא מדכר ליה בהדי דקריין ולא כתיבן: אלי דהגורן. ברות נמי הוא ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי אעשה והפסוק שלאחריו ותרד הגורן ותעש ככל אשר צותה חמותה וקרי ליה אלי דהגורן אע"ג דבהאי קרא ליכא הגורן כיון דסמיך ליה בפסוק דלאחריו: אלי דהשעורים. ברות נמי הוא ותאמר שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי [אלי] קרי ולא כתיב: כתיבן ולא קריין נא דיסלח. במלכים בהשתחויתי בית רמון יסלח נא ה' לעבדך כתיב נא ולא קרי: ואת דהמצוה. בספר ואתחנן כך מצאתי כתיב ולא נמצא בספרים שלנו: ידרוך דהדורך. בסוף ירמיה ידרוך הדורך את קשתו ידרוך שני כתיב ולא קרי: חמש דפאת נגב. בסוף יחזקאל ואלה מדותיה וגו' חמש מאות וארבעת אלפים חמש שני כתיב ולא קרי: אם דכי גואל. ברות ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי האי אם כתיב ולא קרי ובמסורת חשיב כל הכי ובתר עלייהו אחריני מיהו לא חשיב (את) [זאת] דהמצוה אלא (את) [זאת] דהנפש דכתיב בירמיה גבי צדקיהו חי ה' אשר עשה לנו את הנפש הזאת:

מהרש"א מפורש זה התרגום כו'. הוא תרגום אונקלוס שבשר ניתן מסיני ושכחום וחזרו ויסדום כדאמרינן בפ"ק דמגילה. ואמר ושום שכל אלו הפסוקים. כי מדעת עצמו שבעה לנביאים אבל הפסק לפי ענין שהוא שכל וחכמה לכל ענין. ואמר במקרא אלו פיסוק טעמים. נ"ל הוא דבר סוף לפסוק האנשים להבינו וק"ל:

א"ר חמא בר חנינא לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות שנא' °פסל לך פסולתן יהא שלך א"ר יוסי בר חנינא בתחלה לא נתנה תורה אלא למשה ולזרעו שנאמר °כתב לך פסל לך מה פסולתן שלך יהא אף כתיבתן שלך יהא ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל ועליו הכתוב אומר °טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל מתיב רב חסדא °ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים אותי צוה ואני לכם. °ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי. אותי צוה ואני לכם. °ועתה כתבו לכם את השירה הזאת השירה לחודה °למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל אלא פלפולא בעלמא:

פסל לך שלך יהא. והכי קשפירין ה"ז: טוב עין הוא יבורך. זה משה דכתיב ביה כי מצא חן: כי נתן מלחמו לדל. לאין לחם

עין יעקב

א"ר חמא בר חנינא לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות. [illegible]

ליליף נמי שכם ומדכתיב פסל לך כדמתן שלך יהא ומצא מונח עין ונתנה לישראל וגם לפי המסקנא דפסולת יהב ליה וכתב נה מונח עין ונתנה לישראל שכבר שהיה אכם ממה ולגוס אמפריך דלב ושמואל דאותי כי מעני ביתה ושי ונראה לומר דלא יליף מהאי דכתיב ושני לוחות העדות בידי משום דיאכתב על הלוחות היה שולגן ותכם הקדושה היו כמוחות מאיליהן אבל כמפרש הכתב מהן נשייכרו הלוחות בידו דכתיב ואתפוש בשתי הלוחות שכבר שפיר שהיה נגור ויכול לשולגן בידו והא דלא יליף הכם מכתב לך הוא לפי שמשה נתן במונח עין ונתנה לישראל ונתנה לפי זה עם ישראל היו ראוים להשרית שכינה לכן פי' הכם הם ועיש מעני ביתה שנתעשרו למשה מה שלא נתעשרו לכאול ישראל ולכך לא תסרי סקנים שכינתו אלא על משה בלבד ואמים שגלימו שמרתי שכינה על כתם מתשבי ישראל ועיש אין הקב"ה משרה שכינתו בקניעות אלא על מי שיש בידו די משלים תסכל במשה וכן פירש הרא"ש ז"ל אין הקב"ה משרה שכינתו בקניעות:

כא **אמר** רבי יוחנן כל הנביאים כולם עשירים היו מנ"ל ממשה
נדרים לח. ומשמואל ומעמוס ומיונה. ממשה דכתיב °לא
חמור אחד מהם נשאתי אי בלא אגרא לאפוקי מאן
דשקיל בלא אגרא אלא אפי' באגרא ודלמא משום דעני
הוה אלא מפסל לך פסולתן שלך יהא. משמואל דכתיב
ש"א יב °הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי
וחמור מי לקחתי ותימר אי בחנם לאפוקי מאן דשקיל
בלא אגרא. אלא דאפילו בשכר ודלמא משום דעני
שם ז' הוה אלא מהכא °ותשובתו הרמתה כי שם ביתו (ושם
שפט את ישראל ויבן שם מזבח לה') ואמר רבא כל
מקום שהלך שם ביתו עמו. אמר רבא גדול האמור
בשמואל ממה שנאמר במשה דאילו במשה כתיב לא
חמור אחד מהם נשאתי דאפי' בשכר ואילו גבי שמואל
שם יב אפילו ברצון לא (שכר) [שכרו] דכתיב °ויאמרו לא
עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה. עמוס
עמוס ז' דכתיב °ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא
בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס שקמים. ומתרגם רב
יוסף ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפילתא
יונה א יונה דכתיב °ויתן שכרה וירד בה לבא עמהם תרשישה
מלפני ה' ואמר רבי יוחנן שנתן שכרה של ספינה כולה
וא"ר רומנוס שכרה של ספינה הוה ארבעת אלפים
דינרי זהב:

לאפוקי מאן דשקיל בלא אגרא. וכי משתבח היה שלא נטל בלא שכר דלא היה גזלן כולי עלמא מאי לאו גזלנין נינהו: **אלא אפילו באגרא.** שלא היה נהנה משל אחרים: **דלמא.** האי דלא שקיל אפילו באגרא לאו משום עושר דנמא משום דעני הוה ולא הוה ליה משלות ולהכי לא הוה צריך: **אלא מהכא.** שמעינן דעשיר הוה מפסל לך: **ביתו עמו.** כלי תשמישו וזה היה נחשב עושר: **לא חמור אחד מהם נשאתי.** בעל כרחו אפי' בשכר [הא ברצון בעלים היה שוכר ואלא גבי שמואל וכו': **לא עשקתנו ולא רצותנו.** שלא היה שוכר לא באונס ולא ברצון]: **אפי' ברצון.** דרשינן ומפרש משום כשופא ולא כיחא לשו:

מהרש"א אי בלא אגרא לאפוקי ממאן כו'. ולא ניחא ליה להגמרא למימר דרבותיה דלא שקיל אפילו כפשטיה לתרגם כתרגומו ולא חמרא דחד מנהון שחרית וכפי' המפרשים דא"כ עיקר חסר מן הספר אך קשה דקאמר אלא אפי' באגרא ומאי קאמר בזה להקב"ה שהיה לו עושר ולא היה צריך לאמורים כפי' התוס' והר"ן שפירש דאפי' באגרא שלא היה נהנה משל אחרים עכ"ל לא יתכן דא"כ מסיבא מוכח דעשיר היה גם קשה בשכר ומאי הגהה איכא ואפשר לומר כפי' פשוט' שאמר להקב"ה כן מחמת שבע"י שלא כשלקחתי חמור אחד מהם אפילו בשכר ראוים בעשרי שאיני צריך לנסים ולאמרים אלי שאני מתחרר עליהם מחמת זה ופריך דלמא משום דעני הוה וקאמר להקב"ה מתנות שאיני שוכר מהם חמור משום מכוח אומרי' אלי שאין ראוי לעני כזה להתחרר עליו ומסיק אלא מן פסל לך כו' וא"כ ע"כ הא דאמר לא חמור אחד מהם הייט אפי' בשכר וכדקאמר לקמן בפשיטות דאילו משה כו' לא חמור כו' דאפילו בשכר וכן יש לפרש גבי שמואל ועי"ל דס"ק דאפילו בשכר לא לקחתי מהם בע"כ לטרכם כדרך השואל וא"נ שמעינן מיניה דעשיר היה שהיה לו לשכור חמור וגדול ממנו בשמואל דאפילו ברצון לא שכר מהם משום דשמא אין בלבם רצון גמור ופריך ודלמא משום דעני הוה ולא היה לו חמור משלו וקאמר דלפ"ה תמיד לא כשלקחתי גו' דר"ל פתור לטרכם ויהיו לפי זה עיקר חסר גם מן התלמוד לפי' זה ודו"ק: **לאפוקי ממאן דשקיל בחנם אלא כו'.** יש לדקדק דא"כ תיקשי ליה דאמר נמי את מי עשקתי גו' וכי לאפוקי ממאן דעשק ומאי רבותיה ויש לייסב דעושק היינו שכר פעולת אדם וכמו"ש לא תעשוק שכר שכיר גו' וקאמר את מי עשקתי ולאחת לו שכרו על שעבד אצלי אע"פ שהם חייבים לעשות עבודתי בחנם כמ"ש ביומא ונהלין לת"ח שבני עירו מלוין לעשות מלאכתו ודו"ק: **כל מקום שהלך כו'.** דלפי פשוטו דקאי ביתו אהרמתה לא הוה ליה למכתב אלא ותשובתו לביתו הרמתה כמו וילכו אל ביתם הרמתה גם לכאורה הפסוקים סותרים זה את זה שאמר והיה מדי שנה בשנה וסבב גו' ושפט את ישראל גו' דמשמע בסבובו שפט כל ישראל ובקרא דבתריה אמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט גו' דמשמע ברמתה בביתו שפטם ועי"כ אמרו דכל השנה סבב ובסבובו שפטם ולא היה רק תשובת סבובו בכל שנה הרמתה וקאמר כי שם ביתו בכ"מ שהיה שם בסבובו שם שפטם ועי"ל דמשמע דשמואל לא היה לו שום בית ברמה דהא אמו חנה גדלתו וישב שם עד עולם דהיינו כל שנים שהיה חי מיום שנגמלו ישב בבית ה' ועי"כ אמר כי שם ביתו לא קאי רק על כל מקום שהיה קיבוצו שם שפטם בו ישראל היה ביתו עמו ודו"ק: **ולא רצותנו גו'.** דלפי פשוטו מלשון רצון יהיה חסר לי שנים ועי"כ דרשוהו מלשון רצון ויש לדקדק אמאי לא מייתי קרא דלעיל מיניה דקאמר נמי שמואל את מי עשקתי ואת מי רצותי גו' וי"ל דהא נמי בכלל גדול שנאמר בשמואל יותר משנאמר במשה דלשמואל הודו כל ישראל על דבריו כה"ל לא עשקתנו ולא רצותנו שלא

עיון יעקב

אמר ר"י כל הנביאים כולם עשירים היו. משמע דעושר עיקר לא היה כיום כמו במשה שהיה נ"ב גבור וחכם ועניו המשלום במו משה ואפילו הכי הוא עניו היה ומלם ממשה: כיונו כי לא קם נביא כמשה עד להיות השכינה שורה עליו בקביעות כדגמ"ל: **אלא** אפילו באגרא. עיין במהרש"א [illegible]

[illegible]

סלה אלינו בן בנוסת שהוחז על דבריו ודו"ק: אר"י מרי ניתי גו'.
כפרש"י שם דלאי בוקר העם בקר ובולם שקמים פועל שמחפש
שקמים קאמר קרא ואי לא נביא אנכי גו' שהרי נביא היה אלא
דה"ק לא נביא שקר אנכי שמנקם שכר להנבא כהרי בוקר אנכי גומר
דהיינו בלאי עביר פרמתרגם ואיכבי לריך לשכר זה וק"ל: שברה
של ספינה כולה סי'. דהכי משמע ליסנא דשברה ומה שכתן הוא
כל שכרה יש לפרש כדרך הטרח שמקדים עלמו בדרכו והספן עדיין
לא היה ומכן כ"כ ועדיין לא קיבל שכרו מלכמים שבאו לילך ג"כ
תרשישה והוא הקדים לתת שכר כולם ולקבל אח"כ מהם השכר והכי
משמע קרא שהקדים ומיהר את הספן דכתיב וימלא אניה באה
תרשיש ויתן שכרה וירד בה גו' דמשמע מיד שבאה מהרכים וקודם
שירד בה לא נתן להשהותה שם ונתן שכרה והחזירה לילך לתרשיש:
הרי"ף ודילמא משום דעני הוה. פירש"י דלמא האי דלא שקיל אפילו
באגרא לאו משום עושר וכו' וקשה דא"כ שלא היה לו ממלות
ומשיה לא שקיל אפילו באגרא א"כ במאי משתנם משה ולומר לא חמור
אחד מהם נשאתי ויש פתחון פה להשיב לו לפי שלא היה לך מה לישא
ועוד לריך לבאר בפשטא דתלמודא מה שנם היה למשה שלא שכר לעלמו
באגרא הנה שכדו אתו ותרשות נתונה לו. והר"ן פי' שלא היה נהנה משל
אחרים ונם זה דוחק כי מה יש בזה אם שביל הוא לא נשכרו ולמפר
לומר לפירש"י דיליף שהיה עשיר מדלא שכר בהמות של אחרים אלא קנה
בהמות משלו ומכאן שהיה עשיר ואי"נ יש לו שנה בזה שלם ישכיל היו
נעשלים לו שנים או נכנסים השכירות לאחולי נגיה או להשפין הבהמות
יותר מכדי משלן ופריך דילמא לא קנה בהמות כי עני היה ואין לו
מעות ולכך אסר אתו יספיק בשכירות ותי"ג היה משנח עלמו שלמעט
אמר היה לפניו לא שכר שום חמור לשקל מהמולו כדי שלא יתנייסו
ממנו ויבאו לו פנים אלא היה טשלים ע"ג חמורו ותולהם עלמו למוטבו
יותר מדאי וכפי מאי דאמר לקמן דלא נטל בשכר שלא מדלונם וי"ל דכיון
שלא שום לו מעות כי היה עני לא הולך ליקח בשכר שלא מדלונם כי
לפעמים המעביים לא יעבר למתוח ברלונם ולא נשא מהם בשכר שלא
ברלונם. והדברי הרלים ז"ל נראה דברים ודילמא משום דעניו היה ספיר
משום דענין היה ומנהג חסידות היא שלא לאמרים עליהם תם בזה יש
להתנונן מאי קאמר ונראה דיליף ממשה שהיה עשיר שקנה בהמות לכל
אסר אתו ולא שכר מאחרים והיה משתנה שלא נשא בשכר ותספין בהמות
של אחרים יותר מדאי ופריך דילמא משום דעניו היה ולא רלה להטריח
על כתפי הבהמות שמא יתבייסו ממנו ולא יקחו ממנו שכר הבהמות ולכך
הוכרח לקנות בהמות ולא מחמת עושר זה אפשר לומר לגירסת הרא"ש
ובגירסת הספרים דילמא עני היה אפשר לומר בחזר לחוק מאי דקאמר
אי בלא אגרא מדמה לאפוקי ממאן דשקל בלא אגרא ולזה אמר דילמא
לא אגרא והיה עני והיה משנם עלמו דאפ"ה שהיה עני ואין בידו לשכור
בהמה לא הטיל עלמו על הגנור לומר להם אני פרנס שלכם שלו את

ספני נחשרכם שפם מעט על כל אחד וכן אמז"ל במקום אחר שהמושא
בעול לבור הם חייבים לעשות לו כל לרכיו ומשה היה משתנם שבמימיו
לא הטריח לשום אחד לשאת את ספניו הגם על סנהגות שלהם: ותשונתו
הרמתה כי שם ביתו כל מקום שהלך ביתו עמו וכו'. וקשה מנ"ל האי
ואין לומר דדרים כי שם ביתו על הגלגל וביה אל והמלפה דא"כ יקשה
איך אמר כי שם ביתו שהיא מיכת טעם אל מים ותשונתו הרמתה ולפי
שבכל מקום שהוא שלך שם ביתו ואין בזה טעם ונלמיד לתרך בדקדוק
חז"ל דהילי"ל ותשונתו לביתו הרמתה אלא להיות שבכל מקום שהלך היה
ביתו עמו ולכך לא אמר ותשונתו לביתו הרמתה כי גם בגלילת הגלגל
היה אל היה ביתו עמו ולכך אמר ותשונתו הרמתה דכיון שבכל אותם
המקומות היה לו ביה לא סייך לומר ותשונתו אלא במקך העיר שהיא
הרמתה כשהולך הבית עם בכל אותם המקומות היה ביתו ואין כאוגר
שבו אל ביתו עוד יש לגאלו כפשוטו כי שם ביתו גרמה דליף הכי
דהילי"ל ותשונתו לביתו הרמתה אלא להיות שבכל מקום שהיה הולך ביתו
עמו והות היה משבב כל אותם המקומות למה ייחד הכתוב הרמה כי
גם יגדק לומר שחזר לגלגל או המלפה כיון שהוא היה סובב ממקום
למקום וחוזר להם ולמה ייחד תשובתו הרמתה אלא לפי ששם עיקר ביתו
אבל בשאר המקומות היה הולך ביתו מהרמתה ולכך יגדק לומר ותשונתו
הרמתה: אמר רבא גדול שנאמר בשמואל וכו'. דאפילו ברלון לא שכרה
פירש"י ז"ל אפי' בשכר את ברלון בעלים היה שוכר ואילו שמואל לא היה
שוכר לא באונס ולא ברלון. וקשה דמשמע דמשה שאמר לא חמור אחד
מהם נשאתי היה בשכר באונם שלא ברלונם ומה שנם הוא בזה שלא בשל
בהמות של אחרים שלא ברלונם והאי לכ"ע אסור לעסוק בבהמות של אחרים
אפילו בשכר כיון שלין רלונם בכך וגריך לומר דכיון שהיה משה פרנסן
של ישראל ועליו מוטל כל לרכיהם היה נדין ליטול בהמתם לשאת כל
חפליו וכיס בנתינה שכר אפילו באונם ולכך שנה שנקים הוא לו שלא
נטל באונם בשכר:

ואר"י יוחנן בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד כב
שניתנה לו במתנה שנא' ויתן אל משה ככלתו
לדבר אתו בהר סיני שני לחות העדות כתובים באצבע
אלהים: *א"ר שמעון בן לקיש רמז לבקור חולים מן
התורה מנין דכתיב אם כמות כל אדם ימותון אלה
ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני מאי משמע
אמר רבא אם כמות כל האדם ימותון אלה שהם חולים
ומוטלים על מטותם ובני אדם מבקרים אותם מה
הבריות אומרים לא ה' (שלחו) [שלחני] לזה. דרש .
רבא מ"ד ואם בריאה יברא ה' אם בריאה גיהנם מוטב
תהיה אם לאו יברא ה' איני והתניא שבעה דברים
נבראו קודם שנברא העולם. ואלו הן. תורה ותשובה.
גן

עין יעקב

התולה כרכתיב שם בפי' הקודם ע"ש ודו"ק: ואמר ר' יוחנן בתחלה היה משה למד תורה [illegible]

גן עדן. וגיהנם. וכסא הכבוד. ובית המקדש. ושמו של משיח. תורה דכתיב °ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. תשובה דכתיב °בטרם הרים ילדו וגומר תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. גן עדן דכתיב °ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. גיהנם דכתיב °כי ערוך מאתמול תפתה. כסא הכבוד דכתיב °נכון כסאך מאז בית המקדש דכתיב °כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו שמו של משיח דכתיב °יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו. אלא הכי קא אמר אי אברי לה פומא (הבא) מוטב ואי לא יברא ה' והא כתיב °אין כל חדש תחת השמש הכי אי לא מקרב פומא להכא לקרב להכא:

ובני אדם מבקרים אותם. והיינו דכתיב ופקודת כל האדם יפקד עליהם: לא ה' שלחני לזה. לפי שהיו עדת קרח מלעיגים עליו ואומרים שהיה משה אומר להם מדעתו שלא לפי של מקום: ואם לאו. שלא ניהנם נברא עדיין: איני. מי מספקא ליה למשה: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם. כלומר שעלו במחשבה להבראות קודם שנברא העולם שאי אפשר לעולם בלא הם וכדאמרינן שמחשבתן של ישראל קדמה לכל ועל כרחין לא נברא העולם בלא ניהנם לצורך הרשעים: אי לא מקרב פומא להכא לקרב להכא. וקריעה בעלמא ליסא בכלל אין כל חדש:

כתב הרשב"א בפירושו וז"ל כבר נודע שתחלת המחשבה סוף מעשה וכלנו מאמינים וכן כל בעלי הדתות שהעולם מחודש ודעת רבותי לא מחייב גם מושכל דאמון מהוא יתברך לא נגלה עד לאחר והוא אומרו לא מהו נגלה לבנות יצרת. ועיקר הכונה בבריאת העולם האדם שהאמת כי הוא נאמר עיקר חלק מהנבראים שבתחתונים כי הוא מושל בכל הנבראים השפלים ברצון בוראו יתברך ונברא בתוך העולם השפל מכיר עובד לפניו יתברך שלכך נופלי כמלאכי עליון מלאכים גדולים ועל כן נברא בתחתונים משכיל הוא לבדו והוא אומרו נעשה אדם בצלמנו ומושל כל שמה ששם רגליו ואחר שנברא על סמוכה שאם אי אפשר לו בלתי למוד מן העבודה ובמה יתכלם עבד אל אדוניו ועל כן צריך לתורה על כל פנים לגבות עליה נבעם ולא התמה ואם כן לא נברא העולם שקדמה לה מחשבה בזמן הזה ושתקרא גי"כ התורה שנכללות עליה ומפני שהאדם אינו מוכרח על מעשיו שכך חייבת חכמתו יתברך והוא כדון על מעשיו לי"כ שקדמה מחשבה בריאתו ומחשבה התורה על כל פנים הולך שתקדים מחשבה התשובה שאם יחטא מיכמן לו אמן לבות שאם לא כן לא היה העולם קיים דור אי שאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ואחר מעשיו צריך לו ענינים שיעולם נחם לפי מעשיו והם גי"ע וגיהנם: וכסא הכבוד הוא השמים שבעולם התחתון נתעלם בהם ונאמר ברצון הבורא יתברך נכנס קנינו כדעת ומקום שהכמים אם כן הולכת קדמות המחשבה כן מלבד שהוא קודם לבריאת העולם השפל לפי ב"ה והוא דעת חכמי המחקר והשמים נקראו כסא כבודו באמרו השמים כסאי ותכלית זה לזמן שהוא הנגמר מכל הזמנים ותכליתם והוא זמן ימות המשיח כי אמר שתמלא הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ולא אמר שהמשיח עצמו קדם אלא שמו של משיח כלומר מחשבת טובתו והוא טובת כל שאמור. עכ"ל:

מהרש"א עד שנתנה כו'. לפי שא"א לדעת אחמי לקבל כל מצות התורה תוך זמן מועט כזה מ' יום כפרש"י בחומש ולהכי קאמר ריו שהיה למד ומשכחם שתקפה על"ד עשנתו אלא שמתנה אלהים היה לו שמקיים בידו ולא השכחה ועי"ז אמר נשכר שקרלוך פנים לקמה מתנות למהו נוער כן ע"פ מ"פ במדרש ככלתו חכר

כתיב שנתן לו הקב"ה התורה כחתן הנותן לכלה הקידושין שהוא בענין יפה ומתנה שלא להחזיר וכן פרש"י בחומש אך מה שפירש הכלה היא התורה והחתן הוא ישראל אינו כן אלא בכ"מ הקב"ה נדמה לחתן והישראל לכלה ודו"ק: **ובני אדם מבקרים אותם** כו'. דלפי פשוטו מלשון פקודה ובגזירת בני אדם הענין כפול ולכך דרשו הפקודה דקרא הכא מלשון ביקור וקאמר מה הבריות אומרים לא ה' גו' דהכתא לא ה' שלחני קאי שפיר על המבקרים שיאמרו עלי כן אבל במ"ר אמרו אם סרופלים שלים ומבקרים כו' קף אבי כופר ואומר לא ה' גו' וק"ל: **שבעה דברים נבראו קודם** כו'. מפי הר"ן כלומר שעלו במחשבה להבראות כו' עכ"ל ולא משמע כן בסוגיא דפ' מקום שנהגו דמוקי התם אלא קודם שנברא שלם ואור דידיה בשני בשבת ואור דידן במחשבה ואם על שמחשב' אמר נמי הכא לא ה"ל לפלוגי התם בין אלא לאור שלה אלא דעלה במחשבה להבראות ולא נברא עד יום ב' כדמפלג גבי אור דידן אלא שהרבדים כפשטן ולאו בתן מחידם וק"ל: **תורה** מנין כו'. ר"ל גם לגבי אלו דחשיב הכא שהיו גם כן קודם בריאת עולם התורה קדומה להם אלפים שנה והיתה לפניו כתובה אז בלא שחורה ע"ג אש לבנה בסוד נכתר של התורה כלם שמותיו של הקב"ה והיינו שאז היה ראשית דרכו שסוד דרך הנסתר: **תשובה דכתיב** כו'. ר"ל בטרם הרים גומר דהיינו קודם שנברא העולם תשב אנוש עד גו' היינו אותן התקע"ד דורות שהיו ראוים להבראות וראה הקב"ה שרשעים הם לא הועיל להם התשובה וקמטו בלא עת כדאמרינן בחגיגה והיינו תשב אנוש עד שנדכאו מן הבריאה ונבריאת אדם ואילך ותאמר שובו בני אדם נומר: **ג"ע דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם.** וכתרגומו מלקדמין דהיינו קודם בריאת עולם ולא ניחא להו לפרש בעדן מקדם במזרחו של עדן כמשמע את הגן כפרש"י בחומש דא"כ ה"ל למכתב בקדם בני"ת ולא במ"ם: **גיהנם כי ערוך מאתמול** גו'. פרש"י זה יום שני שיש בו אתמול ולא שלשום וכ"ה במדרשות דגיהנם ב' נברא גיהנם ולכך לא כאמר בו כי טוב וא"כ ל"ל קודם שנברא עולם דגבי גיהנם היינו קודם שנגמרה בריאת שמים וארץ דביום ב' נגמר בריאת שמים וארץ שבו כאמר יקוו המים מתחת השמים גו' ותראה היבשה ולכך נאמר בו ב' פעמים כי טוב: **כסא כבוד דכתיב** כו'. בפרק מקום שנהגו מייתי ליה כסא כבוד כמי מהאי קרא דמייתי גבי ב"ה כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו ופרש"י. בספר ירמיה כסא כבוד שנמרום מראשית בריאת עולם הוא מכון כנגד מקדשנו ונראה דר"ל מראשית בריאת עולם היינו ממקום מקדש היה תחלת בריאת הארץ כמ"ש אבן שתיה שממנו משתיתו של עולם ואמרו בחגיגה שהעולם ומלאכתו נברא דהיינו ממקום מקדש שהוא אתחלתו של עולם: **שמו של משיח דכתיב** כו'. לפי פשוטו המזמור נאמר על שלמה המלך אבל קרא דלעיל מייתי כדרש בסוף כתובות לימות המשיח יהי פסת בר בארץ גו' וגו' ואמר בהאי קרא ע"פ מ"ש לא כעה"ז עה"ב עס"ז נקרא בא"ד ועה"ב נקרא ב"ם ח"ב דלא ימות המשיח יהי שם הוי"ה שמו של הקב"ה ת"ל לעולם שגם מביא ימים נקרא נפש זה כמ"ש פרק המפינה משיח ישיה נקרא נפש הקב"ה שנא' וזה שמו אשר יקראו לו ה' צדקנו אבל לפני שמש דהיינו קודם שנברא עולם לא היה נקרא שם משיח כלו נפש הוי"ה אלא ינון שמו בריח ע"ש שהוי"ה שיש בו י"ו וגם ב' נוי"ן תחת ב' הסי"ן שבשם הוי"ה ודו"ק: **והכתיב אין כל חדש** גו'. וה"ס מעיקרא דקאמר אם בריאה גיהנם כו' ה"מ לאקשויי והכתיב אין כל חדש

הגה"ה במ"כ אין כל חדש תחת השמש. אבל בעולם העליון והגלגלים והוי איכא דברים חדשים כדכתיב חדשים לבקרים וכדאיתא בתענית רף י"ד דבכל יום ויום נבראו מלאכי השרת אבל תחת השמש ליכא דבר חדש ולכך נמיר בב"ב דמפיך דגיהנם הוא למעלה מביאה הרקיע בכל מקום כלומר הפנה ממקרי פתח השמש דהא השמש בעזר זבולה גלותו אגם נדרים

חדש גו' וכ"ה בפ' חלק ולמאי דס"ד כמי הבתא הא אבריי ליה פותח ה"ט כמי לאקשויי דהא בפרקי אבות חשיב פי הארץ בי' דברים שנבראו בע"ש בין השמשות:

הר"ן רמה לביקור חולים וכו' מאי משמע אמר רבא וכו'. צריך ליישב מה שאמרו מאי משמע כי כבר מפורש הוא שפקודת כל האדם שמבקרין את החולים ונראה לי לומר דס"ד פקודת כל אדם הוא לאחר מיתה שמבקרים אותם על קבריהם להספידם כל זמן המיתות ותסבי כיוה סדר המקרא שאמר קודם ימותון אלה ואחר כך הזכיר פקודת כל האדם שהוא לפקוד על מקום הקבורה אבל מי אמרן דפקודת כל האדם היא ביקור חולים הוא מפורש להזכיר המיתה בתחילה ואח"כ תזכיר הביקור שהוא בעודם חיים והל"ל קודם אם פקודת כל האדם יפקד עליהם ואח"כ כמות כל האדם ימותון וכו' ולזה שאל ואמר מאי משמע שמדבר בביקור חולים כיון שהזכיר אחר המיתה ולזה אמר אם כמות כל האדם שהם חולים וכו'. והכוונה לומר שפקודת כל האדם שהוא ביקור חולים אינו על עדת קרח כיון שהזכיר כבר מיתתם ימותון אלה אבל מדבר על כל בני עולם שמוטלין חולים על מטתם ומבקרין אותם והיק אם כמות כל האדם ימותון אלה ומהו מות כל האדם הוא שפקודת כל האדם שהוא ביקור חולים יפקד עליהם על בני אדם המזכר שהם חולים ומבקרים אותם ואח"כ הם מתים ואלה עדת קרח לא ימותון כמות כל האדם וכפי זה לא אמר כמות כל האדם על אופן המיתה בנגד שלא תהיה כדרך כל הארץ אלא בבליעה שהרי הזכיר זה אחר כך בפסוק ואם בריאה וכו' ובאן כלל כמות כל האדם על כל הדברים שהם סומכים למיתה דהיינו שלבני אדם פקודת כל האדם יפקד עליהם בביקור החולים על מטתם זהו מיתת כל האדם ולזה כיון רש"י ז"ל שאמר ופקודת כל האדם שבני אדם מבקרין אותם וכיון בדבריו שפקודת כל האדם לא איירי בעדת קרח אלא בבני אדם שמבקרין אותם וכן בפירוש הרא"ש ז"ל אמר ובני אדם מבקרין אותם והיינו דכתיב ופקודת כל האדם יפקד עליהם וצריך להבין מה תירץ הרא"ש לומר והיינו דכתיב ופקודת כל האדם כי בהאי קרא שלקין אותם בא לומר שפקודת כל האדם יפקד עליהם לא קאי אעדת קרח אלא על החולים שבני אדם מבקרין ותהוי כיוה שלא הזכיר ביקור עדת קרח אחר שהזכיר מיתתם אלא הזכיר כמות כל האדם ימותון אלה עדת קרח וחזר ופירש מאי מות כל האדם שהם חולים ועל מטתם פקודת כל האדם יפקד עליהם שמבקרין אותם בני אדם: שבעה דברים נבראו וכו'. פירש"י ז"ל כי ערוך מאתמול דהיינו יום שיש לו אתמול ולא שלשום כלומר שהיה לו לפניו ולא לפני פניו הוי אומר יום ב' שבו נברא גיהנם וקשה היאך הוא אומר הכא קודם שנברא העולם והרא"ש פירש ערוך מאתמול היינו קודם שנברא העולם ואפשר לומר לפירש"י שהעולם נקרא גמר הבריאה ביום שנברא אדם כי הוא העולם וקודם שנברא אדם שהוא גמר בריאת העולם כבר נבראו כל הני דברים שגיהנם נברא בשני ואדם שהוא גמר של עולם נברא בששי ובפירוש הר"ן ז"ל כתב נבראו עלו במחשבה להבראות קודם שנברא העולם שאי אפשר לעולם בלא הם ועל כרחך לא נברא עולם בלא גיהנם לצורך הרשעים. וקשיא לי בדברי הר"ן ז"ל שאם עלו במחשבה להבראות ולא נבראו אם כן מאי פריך איכי מי מספקא ליה למשה והרי אף ע"ג שעלה גיהנם במחשבה להבראות מ"מ מספקא ליה אם נברא גיהנם בפועל ואם כאומר שנבראו בפועל למה הולך הר"ן ז"ל לומר עלו במחשבה שא"א לעולם בלא הם ועוד כיון שיש ראיה מהכתובים לכל הני דברים וגם לגיהנם למה הולך הר"ן לומר ועל כרחין לא נברא העולם בלא גיהנם לצורך הרשעים דמשמע דמסברא קאמר והלא מקרא הוא אומר כי ערוך מאתמול וכו'. ונראה דהר"ן ז"ל הוקשה לו שהתורה לא שייך לומר שנבראת קודם העולם וכן בית המקדש וכן משה של משיח שאם נברא אין לא בא לעולם עד זמן של כל דבר ונפשו לכך פירש עלו במחשבה והוא שכתוב כי ערוך מאתמול כלומר קודם שנברא היה ערוך לפניו יתברך לבראות גיהנם וכיון שלא נברא עכשיו פה הוקשה לומר איכי שהיה מסופק משה אם נברא שהרי כיון שעדיין לא נברא יפה אמר משה אם בריאה לא פירש הר"ן ועי"ל לא נברא העולם בלא גיהנם כלומר אף ע"פ שמן המקרא דערוך מאתמול אין אנו יודעין בריאה ממש אלא שעלה במחשבה מ"מ מסברא על כרחין אנו אומרים בגיהנם שבמחשבה עלה לפועל ולא נברא העולם בלא גיהנם שהוא צורך הרשעים שנבראו בעולם: איכי והתניא וכו'. הוה מצי לאקשויי הכי איכי שהיה מסופק משה אם נברא גיהנם והלא אין כל חדש תחת השמש ופשיטא ליה שנברא גיהנם ואיך נסתפק לומר אם בריאה גיהנם. וי"ל דעדיפא מינה פריך מתנייתא דודאי נברא ואמאי פריך ומי לא יברא והא אין כל חדש ומשני לה:

דריש רבא ואמרי לה א"ר יצחק מ"ד "שמש ירח עמד זבולה. שמש ירח בזבול מאי בעו והא ברקיע קביעי מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול ואמרו לפניו רבש"ע אם אתה עושה דין לבן עמרם אנו מאירין ואם לאו אין אנו מאירין באותה שעה זרק בהן חצים וחניתות אמר להם בכל יום ויום משתחוים לכם ואתם מאירים בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם ובכל יום ויום יורה בהם חצים וחניתות ומאירים שנא' "לאור חציך יהלכו לנגה ברק חניתך:

והא ברקיע קביעי. כדכתיב ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וזבול מלמעלה מן הרקיע הוא כדאיתא בפ' אין דורשין: אם אתה עושה דין לבן עמרם. ממחלוקתו של קרח תשמע לכו דהאי קרא במחלוקתו של קרח מדרים משום דביציאת מצרים ובקריעת ים סוף משתעי בספר חבקוק וכתיב ביה מחלת רחם עניה רפש תשמע לכו דהיינו קרח וכתיב בתרה שמש ירח עמד זבולה:

הרשב"א כתב ח"ל דבר מפורסם שהגבנד נבדל מבעלי חיים השפלים הוא האלמתי מפני שהוא בעל שכל ואין יתכון השכל להבדיל בין מתוק ומר כי גם זה מפעולת הטבע שכל אחד בעלי חיים משתמשין עמו בזה רק יתכין להבדיל האמת והשקר ולהכיר בוראו יתברך לעבוד לפניו ולא התקן העבודה המוכרחת בלתי אם ימצא אחד מבני אדם ילוה על יתר מה שלהו ומה שלא ראהו ולולי זה לא נברא העולם השפל כאשר גלו לנו חז"ל תמיד במאמרים תנאים עשה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו אני אהפוך אתכם לתוהו ובוהו ואמר שהתורה נבראת קודם שנברא העולם בכונה ע כמו שפירשתי במאמר בלתפלה ולזה אמר שמחשבתו של ישראל קדמה לכל והדבר ברור בתחילת התורה שהמאורות ברקיע לקיום השפלים להאיר על הארץ כמאמרו ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ ולמשול ביום ובלילה ונגלה שתכלית כוונת העולם השפל בתורה וקיום העולם במאורות ברצון בורא יתב' וכל זמן שמורם מנה קודמת התורה היא מינה קודמת העולם בכללו ואם כן כל זמן שמשיל מינום בדברי הנביא התחילה בדברי התורה סותר את התורה ואם אין תורה אי אפשר לקיום העולם ועם זה תתבטל כוונת המאורות וכאילו אינם צריכים להיותם ברקיע להאיר על הארץ רק לשוא

עין יעקב

מדרש רבה במשוך שהוא להעלות שביאם תיקון ועוד רממה ודאי הוא לנמה על הארץ ונשתלשל לתעלה מהרי כך המגלגל המשרים וכן נעשה שמאחה הארץ את פיה: שמש וירח עמד זבולה אמרו אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא. [illegible]

מהרש"א מרקיע לזבול כו'. והיינו דבנו בזבול שמש עבודת הקרבנות מכוון כנגד העבודה שלמטה אחר קרח וסייעתו חלקו על אהרן כדאיתא בפ' אין דורשין בזבול מזבח בנוי ומיכאל כו' ע"ש: ובכל יום ויום יורה בהם חצים כו'. בפ' חלק לא מייתי הא' קרא אלא אונקלוס שלא היו מוחלים עד שיצבה הקב"ה דין לבן עמרם דבהכי כתיב האי קרא ובכל יום ויום לא מייתי ליה אלא דאיקבר קאמר ואלידנא לא כפקי עד דמחו להו וע"פ הדברים האלה יש לפרש שאמר משה בקר וידע ה' גו' ר"ל בקר שלא יהיה השמש יוצא להאיר וידע ה' גו' שהיה קטר שהקב"ה יקבים על ידם שלא להאיר בבזיון כבודו אך אמר שהרי משה שלא הקבים הקב"ה על ידם מכעס דקאמר בבזיון לא מהיתם כו'. א"ל משה בזאת תדעון כי ה' גו' גם שלא יודע לכם ע"י המאורות וכבר בקר ע"ש עיקר המאורות דכה"ג ל"ל לפי הדרש שהביא רש"י בחומש יכולים אתם להפך בקר לערב כך כו' וק"ל:

תניא בקור חולים אין לו שיעור מאי אין לו שיעור סבר רב יוסף למימר אין שיעור למתן שכרו אמרו. א"ל אביי וכל המצות מי יש שיעור למתן שכרן והא תנן הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות אלא אמר אביי אפילו גדול אצל קטן. רבא אמר אפי' מאה פעמים ביום °תניא ביקור הולים אין לו שיעור אפילו גדול אצל קטן ואפילו מאה פעמים ביום. א"ר אחא בר (חיננא) [חנינא] כל המבקר את החולה נוטל אחד מששים מצערו א"ל אביי לרבא א"כ לעיילו שתין נכרי ולוקמוהו א"ל כעישורייתא דרבי (וכבני) [וכבן] גילו דתניא רבי אומר הבת הניזונת מנכסי אחים נוטלת עשור נכסים אמרו לרבי לדבריך מי שיש לו עשר בנות ובן אחד אין לו לבן במקום בנות כלום אמר להם כך אני אומר ראשונה נוטלת עשור נכסים שנייה במה ששיירה שלישית במה ששיירה וחוזרות כולן וחולקות בשוה. ר' חלבו חלש אכריז רב כהנא רבי חלבו באיש *ר' חלבו באיש לא איכא דקא אתי אמר להו לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר"ע שחלה ולא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס רבי עקיבא לבקרו ובשביל שכבר ורבץ לפניו חיה א"ל רבי החייתני יצא ר' עקיבא ודרש כל שאינו מבקר את החולה כאילו שופך דמים כי אתא רב דימי אמר כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות מאי גורם אילימא כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה ושאינו מבקר את החולה מבקש עליו רחמים שימות סלקא דעתך אלא כל שאינו מבקר את החולה אין מבקש עליו [רחמים]

לא

עין יעקב

ישעיה לח אלא חולה שנאמר °מדלה יבצעני אי נמי מהדין קרא
ש"ב יג °מדוע אתה ככה דל בן המלך ואין רעה אלא גיהנם
משלי טז שנאמר °כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ואם
בקר מה שכרו מה שכרו כדאמרינן נצול מדינה של
תהלים מא גיהנם אלא מה שכרו בעולם הזה °ה' ישמרהו ויחייהו
ואושר בארץ ואל תתנהו בנפש איביו. ה' ישמרהו
מיצר הרע ויחייהו מן היסורים ואושר בארץ שיהו הכל
מכבדים אותו ואל תתנהו בנפש איביו שיזדמנו לו
רעים כנעמן שרפאוהו מצרעתו ואל יזדמנו לו רעים
כרחבעם שחלקו מלכותו תניא ר"ש בן אלעזר אומר אם
יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה סתור ואל תבנה
מפני שסתירת זקנים בנין ובנין ילדים סתירה וראיה
מ"א יב לדבר °רחבעם בן שלמה. אמר רב (ששת) [שישא]
בריה דרב אידי לא *למעוד איניש קצירא לא בתלת שעי
קמייתא דיומא ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא כי היכי
דלא ליסח דעתיה מן רחמי בתלת שעי קמייתא רווחא
דעתיה בתרייתא תקיף חולשיה. א"ר אבין אמר רב
תהלים מא מנין שהקב"ה זן את החולה שנאמר °ה' יסעדנו על
ערש דוי כל משכבו הפכת בחליו. וא"ר אבין אמר רב
מנין שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה שנאמר
ה' יסעדנו על ערש דוי. תניא הנכנס לבקר את החולה
לא ישב על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי
ספסל אלא מתעטף ויושב על גבי קרקע מפני שהשכינה
שרויה למעלה ממטתו של חולה שנאמר ה' יסעדנו
על ערש דוי:

[רעים כנעמן. שריפאוהו מצרעתו כגון אלישע דהוה כנ"ל הקן ואפילו עלה לנעמן: אם יאמרו לך נערים בנה ג"ה סוקרם וכו': וסימן לדבר רחבעם. דכתיב ויעזוב את עצת הזקנים וגו' ותחזק ג"ה שמקרש על אותה עלה והאמרה לא פירש בגמרא והוכח ברייתא דקתני בהדיא בגמרא]: לא למעוד איניש. לא יבקר ופקודם כל אדם מתרגמינן וקצרא: קצירא. חולה: בתלת שעי קמייתא רווחא דעתיה. וכסבור המבקר שנתרפא ואין צריך לבקש רחמים עליו: בתרייתא תקיף חולשיה. וכסבור שהוא באפס תקוה ותוחלתו מן הרחמים: יסעדנו. סמו ולחם לבב אנוש יסעד: [מנין שהשכינה וכו'. בכלומר ה' יסעדנו קרי ביה יסעדנו אית יסעדנו עמו שמסעד שכינה על ראשו כדאמרן בהדיא שהשכינה שרויה למעלה ממטתו]: לא ישב על גבי מטה ולא ע"ג ספסל. איכא נמי דחוקה כשהחולה שוכב ע"ג קרקע שלמעלה מבקר גבוה ממקום שכינה:

מהרש"א ואין דל אלא חולה כו'. הנ מלת דל שבמקרא נאמר על עניות ממון אבל דל דהכא אינו אלא חולה כו' ומכוונו לו כן מדכתיב משכיל אל דל דליתן ממון לעני ודל אין צריך כ"כ השכל אלא לגבי חולה אמר דודאי צריך ביקור ולהשכיל יפה מרפואות שהוא צריך שהוא עיקר הביקור חולים ומייתי מכא' מדלה יבצעני בחולי

חזקיהו כתיב שהיה מתפלל שיבצע אותו הקב"ה מן החולי אבל ה"י מדלה וגו' הוא ע"ש בפירוש רש"י בס' ישעיה: מה שכרו בעוה"ז כו'. כיון שהוא שנקרא החייתו בעה"ז כדאמרי' אינו דומה שלא יהיה לו שכר למבקר גם בעוה"ז ואמר ה' ישמרהו מיצר שהוא אריך השכינה שהוא מדה כנגד מדה שע"י שהחייהו ועוד מחליף כמחלה שהותיו כדלקמן גם המבקר זה לא יצא לידי שן ואמר החייהו מן היסורין דהיינו שלא יומת מתוך יסורין כמו שהחיה לחולה זה מתוך יסורין ואמר ואושר בארץ שהכל מהדרין לו כמו שהוא כיבד וריבן לפני החולה ואמר ואל תתנהו בנפש איביו דלפי פשוטו ס"ל למכתב ביד איביו אבל בנפש הוא לשון רצון ודעת איביו שהם משיאים עצה לאדם לפי דעתם הם ודאי איביו של אדם כרעים של רחבעם שהיו משיאים לו עצה לפי דעתם לסתור עצת הזקנים אבל לזה המבקר גם שהיה גדול אבל קטן כדלעיל כמעשה לו ריע טוב לבקרו ולרפאו במדה זו זדמנו לו רעים כמו של נעמן שאמרה לו דבר גדול דבר אליך הנביא גו' רחץ וטהר ורש"י פי' רעים כנעמן על אלישע והוא דחוק: וזקנים סתור כו'. הבנין קשה לפום ריהטא בדבר שאומרו הילדים בנה והזקנים היפך זה סתור ויש לפרש האמצע במי שיש לו בית חומה בשפי והלה לבנותה עוד בגבה עליית עליה והילדים א"ל בנה חומת הבית יכולה לסבול בנין העליה וזקנים א"ל סתור חומת הבית כדי לבנותה יותר בעובי שתהיה לה חוזק לסבול חומת העליה שעליה ואמר טעם לזקנים כי' שהזקנים ודאי יותר בקיאים בדבר זה ולזה אמר כי בנין שאומרים הילדים הוא סתירה גם לחומת הבית ושאומרים הזקנים סתירת חומת הבית ע"מ לבנותה יותר בעובי הוא בנין גם לחומה שעליה העליה וסימן לדבר רחבעם כי' שהזקנים יעצו לו סתירה להקל מהמשא מעל העם והילדים יעצו לו בנין שא"ל אבי העמיס עליכם עול כבד ואני אוסיף על עולכם גו' והיה עלתם סתירה שמרדו בו ישראל ע"ג ואילו שמע לזקנים היה לו בנין עולם כמ"ש והיו לך לעבדים כל הימים וק"ל: לא לסעוד איניש כו'. כמ"ש ופקודת כל האדם יפקד גו' וה"א ושערה דכל אנשא יתפקד גו' וכראה שהוא לשון ראיה ופקוח בגלכי חולי כמ"ש לראות את העדים תרגום למסערי קריא ועיין בערוך בערך סער וכן פי' רש"י בפ"ק דשבת אבא דמנין שהשכינה סועד ס' דתרגום סועד בר"ם כלומר מבקר דפוקד תרגומו סועד ע"ש: מנין שהקב"ה זן את החולה כו'. ודאמרי' בעלמא אבתריה זכותיה היינו נמי שהקב"ה זן אותו דלא החולה של שונים הוא כדלקמן במשנתין:

הר"ן כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גיהנם וכו'. כ"ל שביקור
בקור החולה הוא לזרוז ולהוכיח למות מחטאיו כי הרי הוא תפוס
בקולר וצריך פרקליטין גדולים ויתודה ויש"ת אל ה' וירחמהו וינצלהו
מדינה של גיהנם וכיון שביקור זה הציל אותו שלא תדינהו של גיהנם
ינצלהו ה' כדלקן בלוחה מדה כנגד מדה והוא ניצול מדינה של גיהנם ותניא
רחיה מדכתיב אשרי משכיל אל דל שלא הוא מדבר בבחינת הצדקה אל
דל והכיון הילי"ל אשרי נותן אל דל מאי משכיל אל דל דנקט ותוי"ל דרשו
במקום אחר שלא ראה פני חבות בן מוצים סיד מכבסיו שלא נותן לו
הצדקה בהופן שיתביים גם אלא משכיל בהתכלה ליתן לו ולא יתביים כגון
שאומר לו שמעתי שנפלה לך ירושה ובזאת גזה ולזה אמר משכיל ולא
אמר נותן וכאן דרשוהו על המבקר את החולה שישכילנו דעה והשכל
לבוא בתשובה מחטאיו ולהנצל מגיהנם ולכן גם הוא ימלטהו ה' ביום
רעה שהוא גיהנם: ואם ביקר מה שכרו בעה"ז. מלבד הזמן שיש לו
שכר למבקר בעה"ב ובפסיו עוד כ"ל שבא לרמז על המבקר לחולה שאין
גיהו

עיון יעקב
לומר הטעם יהא המבקר מעל ה' ממשים בהא"ש לו פ"י שכבר ודכן לפנין לו שמיחבל שלא יגרם שמותו מחולים ובסמוך קאמר אין החולה עומד מחוליו עד שמוחלין לו על כל
עונותיו גבי שלום החולה הוא במקום אם של גיהנם לכך גם הוא ניצול מדינה של גיהנם: מה שכרו בעה"ז. פי' דהא ביקור חולים הוא אחד מהדברים שאוכלין פירותיהן בעה"ז והקרן
קיימת לעוה"ב ועיין במהרש"א ולע"נ דקתשיה הו ספר הרבה שמטל כבכיי"ו ...
אם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה. עיין במהרש"א ...: מנין שהקב"ה זן את החולה. ...
...
עשה

חוזר לימי עלומיו. אחר בחלה ונתרפא מתחזק מעשו להיות יותר בריא ממה שהיה קודם חליו שנאמר רטפש טפריקן דמות ושם ר"ל חוזר לימי עלומיו דכעבם כהזוק שלא מעם מעס חטא:
לומר שמשכח הלמודו. ימי עלומיו קודם מעכן העלמה:

מהרש"א עד שמוחלין כו'. וכענין שאמרו שהיסורין ממרקין שטם של אדם ומייתי מקרא השולח לבל שוכני הרופא גו' כי החולים בא"ס ע"י חטא ואמר שע"י יסורי החולה קולא לו סקב"ה שטו ומרפא תחלואיו ומס"ע רחוי סימום ב' ברכות אלו לסדרי ב"ת ברכות אלא החולה מפסיק ביניהם מטעם שאומר פ"ב דמגילה משום דעהידין ליגאל בשביעית וק"ל: כל משכבו הפכת בחליו אמר רב יוסף לומר שמשכח כו'. כפרש"י וכ"ה הגירסא בכל הספרים ואולא בחכפי כפסית סוא ודרים מקרא דתהלי' אבל מפי' הרא"ש והר"ן נראה דל"ג האי קרא כלל ורב יוסף אקרא דלעיל דוייסי ומספר אזב קאי דכתיב ישוב לימי עלומיו ומל' העלומה ושכחת שלמודו כפי' הרא"ש והר"ן ולולי פירושם גם לפי גירסתם יש לקיים ישוב לימי עלומיו כפשטיה ישוב ע"י שכחת תלמודו לימי עלומיו וכנערות שהיה אז בלי תלמוד:

הרי"ף חוזר לימי עלומיו שנאמר רוטפש וגו'. פירוש לעיל כתיב והוכח במכאובות על משכבו וריבשתו חייתו לחם שהחולה כל אוכל תתעב נפשו ותקרב לשחת נפשו אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף ויחננו וגו' וסמיך ליה רוטפש בשרו דהיינו כשנתרפא וניל דגם בקראי דתהילים יש לדיוק בן הרופא לכל תחלואיכי וכתיב בתרים המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעורייכי דהיינו ישוב לימי עלומיו ותמיהא לי למה לא למדו רב כמשנה מהאי קרא וכנים קרא דאיוב המנא דריב ליה לעסי"ב הגיאל משחת חייכי תעוה"ז יקרא כנשר נעוריכי: אמר רב יוסף לומר שמשכח תלמודו וכו'. פי' רש"י ז"ל בגמ' כל משכבו הפכת בחליו כל סדר הגמת תלמודו המסודר לו מתהפך לו בחליו ומשכחו ע"כ. ולא אבין היכן התלמוד כתוב במשכבו ונראה דודים הגמת התלמוד כמו שלמת האמש דהיינו הגמת ושכחו ועדיין אינו מתיישב לי. והרא"ש והר"ן פי' דיליף מימי עלומיו מענין העלמה אבל קשה דהגיה פסוק כל משכבו ופסוק ישוב לימי עלומיו דמשמע דמתרווייהו קא יליף ושמא רמז על התורה שלומד שמכב כדאמרו פז"ל כך היא דרכה של תורה ועל הארץ תשכב כל אותו תלמוד הפכת בחליו שמשכחו ועדיין ל"ע:

כה ע"ב **רב** יוסף חלש אייקר ליה תלמודיה אהדריה אביי קמיה היינו דבכל דוכתא אמרינן אמר רב יוסף לא שמיע לי הא מלתא וא"ל אביי את אמרת לן ומהא מתניתא אמרת לן. רבי הוה גמיר תלת עשרה אפי הלכה אגמריה לרבי חייא ז מנהון לסוף חלש רבי אהדריה רבי חייא קמיה הנהו ז אפי דאגמריה ושתא אזדא להו הוה ההוא קצרא דהוה שמיע ליה לרבי כד הוה גריס להון אל"ר חייא גמר יתהון קמיה קצרא ואתא אהדרינהו קמיה רבי כד הוה חזי ליה רבי להוא קצרא אל רבי אתה עשיתי אותי ואת חייא א"ד הכי אל אתה עשית את חייא וחייא עשה אותי:

אייקר ליה תלמודיה. הכביד עליו תלמודו ששכחו: תלת עשרה אפי. ב"ג פנים: קצרא. כובס: אתה עשית אותי ואת

הי"א. דמשמע נמי דכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן:

מהרש"א אגמריי לרבי חייא כו'. במסת דברים קדושים מליט מספר סוה י"ג כנגד י"ג מדותיו של הקב"ה וי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם גם האומנים סבית עיקרים כנגד זה ונאמר כן גם באותן ע"ש פנים שיש לתורה כדלעיל יש מהם י"ג פנים היותר עיקרים לקדושה בהם וכן מספר הז' הוא יותר מסוגל לקדושה בכל דבר כגון השבת והשביעית והיובל וספירת ז' שבועות ועוד הרבה במדרשות כאמר שכן גם באלו י"ג פנים יש ז' פנים היותר מסוגלים לקדושה וע"כ אגמריה אותן ז' מתחלה לר' חייא וק"ל: שמע ליה לרבי כד הוה גריס כו'. אבל דהוא הסוא קצרא דאמרינן בפרק ספסא גבי אשכבתיה דר' כל יומא הוי אתי קמיה ההוא כובס ההוא יומא לא אתי כו' וק"ל:

כט ב **אמר** רבי אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא גדול נס שנעשה לחולה יותר מנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה דאילו חנניה מישאל ועזריה אש של הדיוט והכל יכולין לכבותה אבל של חולה אש של שמים הוא מי יוכל לכבותה וא"ר אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא ואמרי לה א"ר יהושע בן לוי כיון שהגיע קצו
בראשית ד של אדם הכל מושלין בו שנא' °והיה כל מוצאי יהרגני
תהלים קיט (רבא) [רב] אמר מהכא °למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך אמרו ליה לרבה בר שילא שכיב ההוא גברא גובהא (הוה) רכיב נידרונא זוטרא מטא תיתורא איסתמטא שדייה במיא וקא שכיב קרא אנפשיה למשפטיך עמדו היום וגו' שמואל חזייה לההוא עקרבא דיתיב על אקרוקתא ועברא נהרא טרקא גברא ומית קרי עליה למשפטיך עמדו היום וגו':

הכל מושלין בו. להמיתו אפילו זבוב אפילו יתוש: למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך. כיון שלמשפטיך עמדו בשביל מעלה שהגיע קצם למות הכל עבדיך לקיים את דבר המשפט: שכיב ההוא גברא גובהא. אדם שהיה גבוה כלומר ארוך: רכיב נידרונא זוטרא. רוכב פרדה קטנה: תיתורא. גשר: אסתמטא. נשמטה מלשון סני"א רוח של שנעון וכדאמרינן בעלמא שמטה הוא דנקטיה שאחזה רוח שטות לאותה פרדה והשליכתו בנהר: אקרוקתא. צפרדע ועקרב אינו יכול לשוט בנהר ונשאו הצפרדע עליו להעבירו בנהר ולנשוך את האיש:

מהרש"א מי יוכל לכבותה כו'. דגם המים אין מכבין אותה כמו שכתב באליהו ותאכל את כו' וגו' ואת המים לחכה וכ"ש דבעי אפוקי ראשוני לעשות לו נס כזה אף כמי לענין שנכבין לו מזכיותיו וק"ל: והיה כל מוצאי גו'. דכל מלאכי משמע דשרפים שלוחים למקום לקיים שליחותו וכך עלתה לו שהכותו עי' מותא לנוך ככדו ומייתי ליה נמי מן הדין קרא דהכל עבדיך לעשות שליחות לקיי

נו

עין יעקב

מבת לשונו: רבי הוה גמיר תלת עשרה אפי הלכתא עיין במהרש"א לפי המספר הוה המודן ולשער דהשתם משום דנרש פנים לבורו והודתו ומסלק לרי הלקים משיעתם פריש דהיינו פסוק דוה דורש סוד כללא מגיע לכל חלק י"ג פנים ופעמים שפריש כלול הכללים יסוד כללא מגיע לכל אחד י"ג פנים לאוק רגמיר תלת עשרה אפי הלכתא והיינו פשט וקרי ליתר דבריים של תורה: אמר רבי אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא גדול נס שנעשה לחולה יותר ממה שנעשה לחנניה מישאל ועזריה. כולה דרי אלכסנדרוס אזל לגיטפסו דלעיל וקאמר אין כמולה עומד ומתפלל עד שמוחלין לו כל עונותיו דאם לא כן אינו רפוי לעשות נס כמחדו מהיו לריקים גמורים: כיון שהגיע קצו של אדם הכל מושלין בו. שעסם כרותא ברכה גרלשים פי' מ' על פסוק והיו בנות פים אי"ד יעקב את שחוה בללה:ו והתמותינו ידיו כלה מליו שלטונים כרוחסינו פ"ם וכיון שהגיע קצו של אדם כבר סר צלם ופושטם ממנו לכך סכל יכשל בו וה"ל כיון שהגיע קצו שהיה מסום עליו הם לשרפי כוונם שפסוק בן מלא ועשרים פנה לגבי סיום מלמו יוד והמודי לבן וזה לאור ונעשר כי כל מקום

בו מספידים שבכל יום ויום לרבי יוסי דאמר פ"ק דר"ה אדם נידון בכל יום כיון כמשפטים למספידין עמדו היום בבכל יום ויום הוא גזר דין וקץ של אדם ולמ"ד התם דאינו נידון אלא בר"ה הכי קאמר למספידין שבר"ה עמדו בכל יום שהוליך לעשות בו דין בנים שבגזר עליו מר"ה ומנהו היום קאי גם על השלוחים לפעמים בשם רבים כההיא דעקרבא דיתיב על אקוקתא וכן כי הכל עבדין כמאמרים רבים שלוחים למקום וק"ל:

ל **אמר** שמואל אין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה לאפוקי מאי לאפוקי הא דתניא ר' יוסי בן פרטא אומר [משום רבי אליעזר] אין מבקרין לא חולי מעים ולא חולי העין ולא מחושי הראש. בשלמא חולי מעים משום כסופא אלא חולי העין ומחושי הראש מ"ט משום דרב יהודה דאמר רב יהודה דבורא קשי לעינא ומעלי לאשתא אמר רבא האי אשתא אי לאו דפרונקי דמלאכא
ע"ב דמיתותא היא מעלי *כחורא לדקלא חד לתלתין יומין כי תרייקא לגופא רב נחמן בר יצחק אמר לא היא ולא תרייקה אמר (רבא) [רבה] בר יונתן [אמר רב יחיאל] ערסן יפה לחולה לרפואתו מאי ערסן א"ר (יוחנן) [יונתן] חושלא דשערי עתיקתא [דריש נפיא אמר אביי ובעין בשולא כבשרא דתורא] רב יוסף אמר סמידי דשערי עתיקתא דריש נפיא. אמר אביי ובעין בשולא כבשרא דתורא א"ר יוחנן בורדם אין מבקרין אותו ואין מזכירין שמו מ"ט א"ר אלעזר מפני שהוא במעין הנובע וא"ר אלעזר למה נקרא שמו בורדם שהוא כמעין הנובע:

שחלצתו. שנפשתו חמה כאדם המחזיק שעל [ידי] כלי זין שעל ידי נקרא חלץ: **לאפוקי הא דתניא.** דקס"ל לשמואל כי הך ברייתא דאין מבקרין להנך דקא מני והשמואל מאי לאפוקי הכי: **משום כסופא.** דאמן שצריך לנקביו ומכסף: [**דבורא קשה לעינא.** וכן מי לחיחום הראש שטעם אחד להם]: **דפרונקא.** שליח בעל ידיה מתים: **כחורא לדקלא.** הולך שמנינ הדקל שבותרין אותו מנבאות וחזות: **תרייקא.** מרקחת מועיל וקורין לו תרייקה: **חושלא דשערי.** שעורים קלופים: **דריש נפיא.** בתחלת היקדם הנפה: **בורדם.** תינה לחת (בני) [בטני] מינום צור דם והוא חולי שמקלח דם מלמטה: **אין מבקרין אותו.** משום דאמכן צריך לנקביו ומלמעי ליה: **ואין מזכירין שמו.** לומר פלוני חולה חולי בורדם דלאו לשון נקיים הוא וא"נ שלא יתביים החולה (א"כ) [**מפני שהוא כמעין הנובע**].שקופן אתה לזה ויש בו סכנה להזכירה:

הרי"ף לאפוקי הא דתניא. כתב הר"ן נפי' דסבירא ליה לשמואל כי הא' ברייתא וכו' ומוכחו מגמרא דאמר לאפוקי הא דתניא וכד תזכה מניהם אמרו דכל הי' הברייתא אמרה אין מבקרין לא חולי מעיים וכן אמר שמואל שאין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה דהטעם ולא חולי מעים וכו' ומ"כ סיל"ל היינו דתניא וכו' ולכך פי' שהכוונה משמואל שאמר שאין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה מה בא למעט אלא אלו השנויים בברייתא אבל קשה לי לפירושו מכ"ל דשמואל לא מיעט אלא אלו השנויים בברייתא דילמא שמואל כל מיני חלאים מיעט מהביקור ואין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה בלבד והברייתא לא מיעטה אלא חולי מעים משום כיסופא ולחולי העין ומיחוש הראש משום דדבורא קשה להו ולעולם שמבקרין לשאר מיני חולאים ומיחושים אע"פ שלא חלצתו לכך נראה לפרש לאפוקי מהא דתניא דשמואל דאמר אין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה בלבד הוא פליג אברייתא שלא מיעטה מהביקור אלא הני דתני דווקא אבל שאר מבקרין אפילו שלא חלצתו חמה:

הנודר מן המבושל פרק ששי

א"ל רב לחייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבה בריה כל לא מידעם לא תפלוט קמיה רבך לבר מן קרא ודייסא שהן דומין לפתילה של אבר ואפי' קמיה שבור מלכא פלוט רבי יהודה ורבי יוסי חד אכיל דייסא באצבעתיה וחד אכל בהוצא א"ל דאכיל באצבעתיה לדאכיל בהוצא עד מתי אתה מאכילני רוקך א"ל דאכיל בהוצא לדאכיל באצבעתיה עד מתי אתה מאכילני צאתך:

כל מידעם לא תפלוט. כל מאכל שאכלת אם אתה יושב לפני רבך ויש לך רוק בתוך פיך שנלעטו ולא תפלוט אותו לפני רבך: **[לבר] מקרא ודייסא שדומה וכו'.** שבולע רוקו אחר שאכלה: **לפתילה של אבר.** שהיא מתעגל א"כ שהם קשים לגופו של אדם כפתילה של אבר: **ואפילו לפני שבור מלכא פלוט.** ואלו התבשילים: **בהוצא.** בקליפת עץ: **מאכילני רוקך.** שאין דרך לנקות הכולא לאחר שנכנסה לתוך פיו כשמחזירה בקערה: **מאכילני צאתך.** שלא שפתח הצפרנים:

מהרש"א *כמאן מצלינן כו' שי"מ קצירי ממש מיעי' רבנן כו'. מפרש"י נראה לכאורה דבני ברכות מצלים עלייהו קצירי ברכת רפאה חולי עמו ישראל ומרעי' רבנן ברכת על הצדיקים כי על פליטת עמך ישראל אבל לא משמע כן דנהך דפליטת עמך ישראל לא שחבר להתפלל על חולה כלל ועיקר חולים קאמרי רבנן שבקראו מריעי וסוף תרגמו של חולה אלא חדאי דברכת רפאה חולי עמו ישראל שלל להתפלל על שניהם אלא דקאמר אתם לריכים לבקש רחמים עפי משום לריכים חוץ לפי שהם פליטת קופריהם ומתיפן כחם בזה וק"ל: **בבלאי טפשאי דאכלי לחמא בלחמא** כו'. כיון דדייסא עבה ופת נעשה אחי להם למה להם לאוכלן ביחד דאם כן מאי זה שטעם יש לו ולהכי מסתפק רב חסדא בגבלאי אי אפי' דייסא דחיטי ופת דחיטי שהן מין אחד מחזיק להו בני טעמים כיון דהם מגושל הוה אפי' או חזקה דייסא דחיטי ופת דשערי שהן ב' מינים או נהיפך יש לו ב' טעמים לפי' רב אלכסנדרי חדאי יש לו טעם אחר: *אמאי קאכיל מר בידיה א"ל כו'. נראה די"ם להסתפק בשאלתו אם ר"ל אמאי בידיה ולא בכף או אמאי בכולי ידיה ולא תסגי ליה באצבע אחד או בב' ומ"ה השיב לו דלכך לא אכלתי בכף משום דנקים באצבע ולהכי אכלתי בכל"ס"ד דבאצבע נקים וכ"ש בתרתין וכ"ש בג' ולא אתיא מלתיה כתנאי דאיכא למ"ד לקמן דאין לאכול באצבע משום דלמה אתה מאכילני לאתך דגא"ע שייך אלא בשנים אוכלים מקערה אחת מקשה הכא שהוא לבד אכל: **למיכל דייסא עד פרסה למיכל בישרא דתורא עד כו'.** לפי

פי'

עיון יעקב

[illegible] **לאפוקי מאי.** דליכא למימר דאתי לאפוקי כל שאר חלאים שאין מבקרין רק למי שחלצתו חמה [illegible] אלא דאתי לאפוקי רק הני דתניא וכו':

[illegible] **כל** [illegible]

פי' שהאשה ברין בשרה דשוהל הוא מחזיק שלג יותר וכדאמרי בפ' מרובה דלא אכלתי בשרה דחורה כפי' התוס' שם ומיהו הא דאמר מתמכן לך כו' לא משמע כפי' זה אלא כפי' שני ברין וק"ל: שדהם דומין לפתילה של אבר כו'. פרשינן דאמרינן פ' ד' מיתות במצות הנשרפין שורק פתילה של אבר לתוך פיו ויורד לתוך מעיו וחוותרת מעיו וק"ל: עד מתי אתה מאבילני רוקך כו'. מפי' הרא"ש אבל אגנש היה מקנה מן הרוק עכ"ל ואפשר רוב מאכלים מבושלים שאוכלים בכפות וכראה מגי דהכי חנאי אית היה נהם כפות לא היו מדקדקין ומקפידין זה על זה ואפשר דכף טה לקנחו מן הסולא וק"ל:

שם **רבי** יהודה ור"ש אייתי לקמייהו בלוספין ר"י אכל ור"ש לא אכל א"ל ר"י מ"ט לא אכיל מר א"ל ר"ש אלו אין יוצאין מבני מעים כל עיקר א"ל ר"י כ"ש שנסמוך עליהן למחר:

בלוספין. אגסים שמשבעות יותר מדאי: **כיון שאין יוצאים מבני מעים כ"ש.** דמעלו שנסמוך עליהן שאין אנו צריכין לאכול מאכל אחר למחר:

מהרש"א א"ל ר"ש אלו אין יוצאין מבני מעים כו' א"ל ר"י כ"ש שנסמוך כו'. ודאמרינן בכמה דוכתין על המחית דגופא עדיף י"ל היינו למאן דלית ליה אבל ר"י לא הוה ליה כדלקמן:

לב **רבי** יהודה הוה יתיב קמיה דר' טרפון א"ל רבי טרפון היום פניך צהובין א"ל אמש יצאו עבדיך לשדה והביאו לנו תרדין ואכלנום בלא מלח ואם אכלנום במלח כל שכן שהיו פנינו צהובים אמרה ליה ההיא מטרוניתא לרבי יהודה מורה ורוי אמר לה הימנותא בידה דההיא אתתא אי טעימנא אלא קידושא ואבדלתא וארבעה כסי דפסחא וחוגרני צדעאי מן הפסח ועד עצרת
קהלת ח *אלא *חכמת אדם תאיר פניו. א"ל ההוא מינא לרבי יהודה פניך דומין או כמלוי ברבית או כמגדלי חזירים א"ל ביהודאי תרוייהו אסורין אלא כ"ד בתי כסאות אית לי מביתי ועד בי מדרשא וכל שעה ושעה לכל אחד ואחד אני נכנס. ר' יהודה כד אזל לבי מדרשא שקיל גולפא על כתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה ר"ש שקיל צנא על כתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה דביתהו דר' יהודה נפקת נקטת עמרא עבדת גלימא דהוטבי כד נפקא לשוקא מכסיא (ליה) [ביה] וכד נפיק ר' יהודה לצלויי הוה מכסי ומצלי וכד מכסי (ליה) [ביה] הוה מברך ברוך שעטני מעיל זמנא חדא גזר רשב"ג תעניתא ר' יהודה לא אתא לבי תעניתא אמרו ליה לא אית ליה כסויה שדר ליה
ע"ב גלימא ולא קביל *דלי ציפתא א"ל לשליחא חזי מאי איכא מיהו לא ניחא לי דאיתהני בהאי עלמא:

מורה ורוי. בעל שכרות ומשתכר - שמתוך שכרותו פניו צהובים כל שעה. היתה קטורה שמשתכר: **הימנותא בידה דההיא אתתא.** אמונתי בידך שאיני שותה כל השנה יין אלא קדושא ואבדלתא: **וחוגרני צדעאי.** וקושר אני לדעי פדחתי מפוס מיחוש שאני משתה ד' כוסות שמתיני שאני חושש עמן מפסח עד עצרת: **כמגדלי חזירין.** שמתוך שמרויחים הרבה פניהם צהובים: **גולפא.** קנקן והיה עושהו לבסיס כדי לישב עליו: **שמכבדת את בעליה.** שלא היה יושב על גבי קרקע: **דהוטבי.** גלימא חשובה: **שעטני מעיל.** שהיה חשוב בעיניו כמעיל: **דלי ציפתא.** הגביה מחללה: **חזי מאי איכא.** ראה כמה עושר יש בו ותענוג נקיים שהיה מתעטף כל אותו מקום וחוצים:

מהרש"א ר"י הוה יתיב כו' א"ל מ"ט היום פניך צהובין א"ל כו' ואם אכלנום במלח כ"ש כו'. עכ"ל לאמורא יש לדקדק דר"ט רק עם ר"י היה מדבר למה פניך לאונן ור"י בתשובתו כלל לאחרים עמו וי"ל דר"י מתוך חסידותו כידוע כל היכא דאמרינן מעשה בחסיד הוא ר"י בר אלעאי לא רצה לגלות הדבר בחכמתו כדמסיק חכמת אדם גו' ולכך כלל עמו כולם שהיו אוכלין אותם עמו בהכי תרדין כשפו פניהם לצהבן וק"ל: **חכמת אדם** גו'. ירצה דר"י לא השיב לה אלא דלאו מיסור הוא והלמודה הוא דעסיק לאו ומשמע מאי אלא חכמה גו' אבל בסך שגדלה דמיכה כי ר"י בעלמא השיב לו שעמא מאי דכ"ד בית הכנסת אית לי כו' ואפשר דשמא דעלמא אוקמים לאמירה על שהיה חושבו למגדל מדירים התנ"לים בנמי כשאות וכלאה מלישנא דמורה ור"י שהאה קרוב למה שקראו אותו כל עולם מורי ורבי לשנא קראתו היא לגבאי מורה כבן סורר ומורה שהאה אלא וסוגא דהיינו רדי וק"ל: **ורי כוסות כו'.** משום שאלו הן כוסות של ברכת המצוה ולאו ע"ג דברכת המזון נמי בעי כוס מ"מ לאו ברכת מצוה הוא כהכי דלא לסעוד ולא לברך בה"מ משא"כ הכי דחשיב חיובא הם ולא סגי ליה בלאו הכי והא דלא יחדא נופים בפ' מ"ש ושמחת בחגך אנשים בראוי להם ביין י"ל דלשמחם אנשים קאמר דראוי להם יין ואין שמחה להם אלא ביין אבל ר"י ילא משום אנשי שהרי לא היה ראוי לו כדקאמר חטגרי לדעאי מן הפסח כו' וק"ל: **גדולה מלאכה שמכבדת כו'.** ר"ל אע"פ שאסור לת"ח לעשות מלאכה בפני ג' כדאמרינן פ' י' יוחסין ג' המלאכה של משא הכלים סותרה להם לפי שמכבדת כו' וק"ל: **ברוך שעטני מעיל כו'.** עיין בב' הפירושים וק"ק כיון דלאו מעיל היה מאי כשיקרא גם אם היה חשוב לו כמעיל וכ"ל דהוי האי גלימא עבוי כבין מעיל ולשמעתי אע"ג דלאשים כפקא ביה לשוקא ליה ביה משום לא ילבש גבר שמלת אשה דהיינו דהוקה בגד השפי מיוחד לאשה אבל בגד מעיל הוא מיוחד לנשים בנקבות כאמר כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים ולגבי זכר שמלת אשה במקרא ולית ביה משום לא ילבש גבר גומר וק"ל: **גזר רשב"ג תעניתא ר"י לא אתא כו'.** רשב"ג נשיא היה הוא וגזר תעניתא ודרכם היה להתאסף בכל תיבות למקום הכנסיה ואמר דר"י לא אתא משום דלא ה"ל כסויה ואפשר דהשתא מעיל לא היה בידו דאשתקיה הוה לריכה ליה לגלם בו לשוק או שהיה מתביישים לבכות עם בכסות מיוחד כמי לאשתו כמ"ש לעיל וזה אמר דשדר לו גלימא כו' דשלא כסות מיוחד לאיש וק"ל:

הרי"ף רבי יהודה הוה יתיב ומי יש לדקדק לרבי טרפון השיב שהני ו' לו סדרין ואכלם וכו' ולהמטרונית השיב לה חכמת אדם תא"ר פניו ולהמין מינה השיב כ"ד בית הכנסת יש לו מביתו ומי הרי ג' תשובות למה לא השיב טעם אחד לשלשתן ונראה דלרבי טרפון שאלתו לרבי יהודה שהיה אותו היום פניו צהובין יותר מימים אחרים אי אפשר להשיב לו חכמת אדם תאיר פניו ולא כ"ד בית הכנסת לפי שאל"כ מה היום נשתנו פניו לצהובין יותר משאר ימים כי בכל הימים חכמה אלהים בקרבו וגם היה נזהר עצמו בכ"ד נמי כסאות וכו'. ולכך השיבו שאותו היום אכל תרדין והטבו פניו כי היה עני כדאמרינן לקמן שלא היה לו ולאשתו אלא כסות אחד וכו'. ועוד אפשר לומר דתרדין היו משלשלין אותו ביותר והמנקה עצמו נמי כסאות סולק ממנו כל מולאים שבגופו ולגוף והיה פניו מלגעם במלח כי המלח מעיל לסרקה ולאחרים המטרוניתא לא אמר ספסם

טעם המודר כי לא אכל היום משום מודרין ומה גם כי לא האמין כי דבר נקל שהמודרין מאיר הפנים וגם לא ידעה המטרונא מענינו של ר' יהודה רק כי פרצופו כי היה משנה ששתה יין ונשתכר וקראתו מגלה ודרי כלום נצל ממון וגם לא אמר טעם שנית שהשמחה כי דעתן של נשים קלה שלא להאמין כי נדיקה מלחו בגיה שהשמחה מועיל להאיר פניו כי אדרבה מתים כתו לכן השיב לא תתמה אדם מאיר פניו. ולהורות מינה שאינו מאמין בדברי חכמים ותנאים וכותבים ומעם המודרין לא אמר לו כי אותו. היום לא אכל מודרין וגם לא יאמינו לו כי מאכל קל כזה מאיר הפנים ועוד כי לא היה ר' יהודה מגלה צניעותו לפני האדם שהיה עני ולא היה לו יכולת לאכול אלא מודרין כי רבי פרצוף היה מכיר בו ולכן אמר לכל אחד טעם המספיק לו:

לג **רבי** עקיבא איתקדשת ליה ברתיה (דבר כלבא) [דכלבא] שבוע שמע (בר) כלבא שבוע אדרה הנאה מכל נכסיה אזלה ואתנסיבת ליה בסיתוא הוו גנו בי תבנא הות קא מנקיט ליה תבנא מן מזיה אמר לה אי הואי לי רמינא לך ירושלים דדהבא אתא אליהו אדמי להון כאינשא וקא קרי אבבא אמר להו הבו לי פורתא דתבנא דאולידת אתתאי ולית לי מדעם לאגנייה אמר לה ר"ע לאנתתיה חזאי האי גברא דאפי' תבנא לא אית ליה אמרה ליה זיל הוי בבי רב אזיל הוה תרתי סרי שנין קמיה ר"א ור' יהושע למישלם תרתי סרי שנין קם ואתא לביתיה שמע מאחורי ביתיה דקא אמר לה חד רשע לדביתהו שפיר עביד לך אבוך חדא דלא דמי ליך ועוד שבקך ארמלות חיות כולהון שנין א"ל אי מינאי דילי צייתא לידי תרתי סרי שנין אחריניא אמר הואיל ויהבית לי רשותא אהדר לאחורי הדר אזל הוה תרתי סרי שנין אחרנייתא אתא בעשרים וארבעה אלפין זוגי תלמידים נפק כולי עלמא לאפיה ואף היא קדמה למיפק לאפיה אמר לה ההוא רשיעא ואת להיכן אזלת אמרה ליה יודע צדיק (דין דלים) [נפש בהמתו] אתת לאתחזואה ליה קא מדחי לה רבנן אמר להם הניחו לה שלי ושלכם שלה הוא שמע אבוה אתא ואיתשל על נדריה ואשתרי מן נכסיה: משלי יב

הות מנקיט תבנא מן מזיה. הוא מלקט התבן משערו: רמינא לך ירושלים דדהבא. תכשיט של זהב שירושלים מצוייר בו והכי עביד לה כדאיתא בפ' במה אשה: אליהו אדמי לון כאינשא. כדי לנחם אותם ולהראות להם שיש עניים יותר מהם: דלא דמי לך. שאינו דומה לך ממשפחה חשובה כמותך: ואת להיכן. שלא היו לה בגדים ראויין: יודע צדיק (דין דלים) [נפש בהמתו] יודע הוא זה דומה שנלטשתי בשבילו אע"ג דאמרי דאיני הוא ידעה דר"ע הוא ואמרה ליה דלא מתכוין בשבילו ולית דאמרי דלא הוה ידעה אלא שכי קאמרה דלדיק לא מבזי לאינשי: שלי ושלכם שלה הוא. תורתי ותורתכם בשבילה הוא שנתנה לי עצה למיזל לבי רב:

מהרש"א ר' עקיבא אתקדשת כו'. הך עובדא איתא נמי בפרק אע"פ בשינויים ע"ש ומייתי לה הכא בדמיון דנזכר לעיל שהיה רבי יהודה ותלמידיו עניים ולא רצו להנות משל אחרים כך היו ר"ע ואשתו בת כלבא שבוע דבשעתה היו גנו בי תבנא כו' ונזכר מי הוא ספר לי ס' דהיינו מגלי תכשיט לך ירושלים ולפי שהיה בעניות רצתה לישבו ברצונו לנקט התבן מתוך השער א"ל ליתן שכרה בעושרו לעשות על דמות עיר ירושלים של זהב מצוייר כמפורש בסוף סוטה עיר של זהב היה עטרה כלה והתכים פ"ש ועל שם הכתוב אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי ולקמן עי' דנזכר על עטרות כלה בפולמוס של טיטוס כמפורש סוף מסכת סוטה ור"ע אחר שהורגין היה מתלמידי ר"א ורבי יהושע כבר כתבו התוס' בפרק במה אשה דלא גזרו אלא דווקא לחתנים ולכלות ולא לשאר כל אדם ע"ש ודו"ק: דלא דמי לך כו'. ר"ל דלא דמי לך בעשירות שהיא בת כלבא שבוע מגדולי ירושלים אי נמי לא דמי לך ביחוס שר' עקיבא היה מבני גרים ובפרק אע"פ ליתא הא אלא הך בתריית' קא"ל ההוא סבא עד כמה כו' וכן הא דקא"ל חד רשע ולא להיכא כו' ליתא בפרק אע"פ ע"ש בלשון אחר דלצנועתה א"ל שבקתא מחיי מלכי כו' וק"ל: יודע צדיק נפש בהמתו. יש לפרש דה"ק יודע צדיק שאין לי בגדים חשובים ושהבטיחני כשיהיה ספק לו אף על גב נפש דהיינו ירושלים דדהבא כפי' רש"י כאן ובפ' במה אשה ועיין פי' אע"פ:

מן שית מילי איתעתר ר' עקיבא מן (בר) כלבא שבוע לד ומן אילא דספינתא דכל ספינתא עבדא ליה (חד מן ענא) [מן עינא] זמנא חדא אנשיוה על כיף ימא אתא הוא אשכחיה. ומן גוזא דזמנא חדא יהיב ד' זוזי לספונאי אמר להון אייתי לי מדעם ולא אשכחו אלא גוזא על כיף ימא אייתוה ליה אמרו ליה עביד מרגא עליה אשתכח דהוה מלי דינרי דזמנא חדא טבעה ספינתא וכולי עסקא דההיא ספינתא בההוא גוזא ואשתכח ההוא זמנא [ומן דסרוקיתא] ומן מטרוניתא ומן אשתו של טורנוסרופוס ומן קטיעה בר שלום:

אתעתר ר' עקיבא מן (בר) כלבא שבוע. דפליג ליה נכסים: אילא דספינתא. בכל ספינה היו עושין דמות איל מעץ לנאה ולסימן שתפשא הספינה קלה בהליכתה כאיל והיו ממלאים אותו דינרי זהב. [א"כ] חד מן ענא עושין איל של זהב לו עם ממון שלהן: אנשיוה על כיף ימא. שכחו אותו איל על שפת הים ומצאו ר"ע: ומן גוזא. תיבת עצים להצניע בתוכה ממון הספינה כדאמרינן בי גוזא דרחמנא [לממן] אולר: ד' זוזי לספונאי. ליורדי הים לריוח: אייתו לי מדעם. הביאו לי מיום דבר: מרגא עליה. ימתין אדוכה עליו עד שיביא לך יותר: ומן מטרוניתא. פעם אחת הלוה ר"ע ותלמידיו ממון והלכו אצל מטרוניתא אמרה לו לר"ע מי ערב אותך והיה אומר לה והקב"ה והים ערבים בדבר קבע לה זמן לפרעון כשהגיע הזמן חלה ר"ע הלכה אותה מטרוניתא על שפת הים אמרה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שר"ע חולה ולא היה בידו לפרוע מהו רחם שאתה ערב בדבר מיד נכנסה בתו של קיסר ונטלה ארגז מלא אבנים טובות ודברי זהב וזרקה לתוך הים והים הביאו במקום שהיתה אותה מטרוניתא יושבת על שפת הים מיד נטלה אותו ארגז והלכה לה לימים כשנתרפא ר"ע ובא לו אצל אותה מטרוניתא ונשא בידו לפרעון אמרה לו חזרתי אצל הערב והוא פרע כל החוב והא לך מה שנתן לי יותר ומחותו ממון שהחזירה לו כשמעשה ר"ע: ומן אשתו של טורנוסרופוס. שהיה ר"ע מקפחו בקולי בפני קיסר ומקנתה בדברים

עין יעקב

[illegible]

רע

בדברים פעם אחת בא לביתו בר חנוך אמרה ליה אשתו מפני מה פניך זעופים אמר לה מפני ר"ע שמקנטר אותי בכל יום בדברים אמרה לו אגיחם של אבו שוכא זמה סוא תן לי רשות ואכשיל אותו בדבר עבירה לפי שהיתה יפה הוא אמר נתן לה רשות ונתקשטה והלכה לה אצל ר"ע וגלתה שוקה כשראה ר"ע אותה רק ושחק ובכה אמרה לו מה אימן הכך הלא תלין אמר לה שתים אמרה שלישים לא אפרש רקקתי על שבאת מטפה סרוחה. בכיתי על הלי שופרא דבלי בארעא ושא שחק שלפה ברה"ק שעתידה להתגייר ולהנשא לו ולא רלה להודיעה. אמרה לו כלום יש תשובה אמר לה אין הלכה ונתגיירה ונשאת לו לר"ע והכניסה לו ממון הרבה: ומן קטיעא בר שלום. בפ"ק דעבודה זרה שנתן כל ממונו לר"ע ותלמידיו:

מהרש"א מן ש"ית מילי איתעתר רע"ק מן כלבא כו'. ר"ל דלא תימא מריבוי תלמידיו שוכר ונתעשר שלומדם תורה בשכר דודאי לא היה נהנה מתורתו אלא מן שית מילי כו' דאזו קלא בנכם איעתר כדמפורש וקרוב לזה אמרו בפ"ד דנדרים ממה נתעשר משה כו' כמפורש שם וק"ל: ומן דסרוקיתא כו'. בכל הפירושים לא כתבו כלום בזה ונראה דלא הוי גרסי ליה וכן מוכח דהא קאמר מן שית מילי כו' ואי הוה גרסי ליה הרי מן ז' מילי הוא דחשיב ויש לקיימו דמן דסרוקתא קאי אדלעיל דההוא גוא דלאשתכח בההוא זימנא דמן רסקקת' הוא דהיינו משל ישמעאלים היה כמו אורחת ישמעאלים ת"י סיען דסירקאים וק"ל להבין: עביד מרגא עליה כו'. פרש"י ימחין לחכם עליו כו' עכ"ל והלשון דחוק ונראה לפרש לפי פי' הרא"ם דגחא הוא חתיכת עץ גדול דר"ל שיעשה על חתיכת עץ זה את מלאכתו לגמ שהוא ראוי ועיי' בקע הען אחר כך ואשתכח דסוי מלי דכרי וק"ל:

להרב נמרא יהב ד' זוזא לספונאי לאתויי בהן מרעם ע"ב לא אשכחו איתו ליה ברון קופא אשתמיט עייל לחורתא חפרו בתריה אשכחיה דרביע על מרגליתא אייתינן ליה כולהון:

קופא. קוף: אשתמיט. ברח ונכנס תוך חור אחד: אייתינן [ליה] כולהון. ממדת חסידות ולא מן הדין:

מהרש"א אייתינן ליה כולהון וכו'. פירשו בו ממדת חסידות הוא ולא ממדת הדין וכלפי מ"ש בסוף קידושין הספנים רובן חסידים והיינו דהקוף שבדין לא בא לידו כדמשמע דאייתינן ליה כולהון ודקאמר אייתוה ליה כו' לא בידו ורשותו ממש קאמר וק"ל:

לו אמרה ליה בת קיסר לר' יהושע בן חנניה (חכמה) [תורה] מפוארה בכלי מכוער א"ל לא למדת מבית אביך במה מחתין יין אמרה ליה במאני דפחרא. אמר לה כ"ע במאני דפחרא ואתון במאני דפחרא. אתון אחיתו במאני דכספא ודהבא אזלה ורמת חמרא במאני דכספא ודהבא וסרי. אמר לה אף אורייתא כן

אמרה ליה והאיכא שפירי וגמירי אמר לה אי הוו סנין הוו גמירי טפי:

מכוער. משיס שחור: וסרי. נתקלקל היין: אי הוו סנין. שלא היו נאים:

מהרש"א תורה מפוארה בכלי וכו'. עיקר הך מלתא מפורש פ"ק דתענית דקאמר ר"ה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה ולא היה הנאה ויפה דלכו לחגים דעתו כהאות שודאי דכויל בפ' קמא ועיין פרש"י פרק קמא דתענית ותוס' כתבו שם הא דקאמר אלו הוו סנו הוו גמירי טפי פי' אם היו שונאים היופי היו חכמים ביותר עכ"ל כיוה נ"כ לזה דר"ל דודאי אין זה תלוי בטבע הבריאה שיהיה המכוער גמיר ומביר שפי מן הנאה ויפה אלא דה"ק אי הוו שונאים היופי ולא מגיסים דעתם מחמת יופין הוו גמירי טפי מדהשתא וכן משמע הלשון אלו הוו סנו וכו' מלשון שנאה ולא קאמר אלו הוו מכוערין הוו וכו' ודוק:

לז ההיא דאתת לקמיה דרב יהודה [מנהרדעא] לדינא ואתחייבת [מן] דינא אמרה ליה שמואל רבך הכי דנן אמר לה ידעת ליה אמרה ליה אין נצא ורבה כריסיה אוכם ורבה שיניה אמר לה לבזוייה קא אתית תהוי ההיא אנתתא בשמתא פקעת ומיתה:

מהרש"א א"ל שמואל רבך הכי דנן כו'. פי' רש"י נתמי' ולול פירושו נראה דבניחותא קאמרה דשמואל רבך כמי הכי דנן לי והשתא כיון דקא"ל דא"כ ידעת את שמואל רבי דהכי דכן אוסף למה בא לפני תלמידו וקא"ל אין גולא וכו' וא"ל א"כ לבזויים קאתית לפני לפי דעתך דלא יפה דכך תהוי וכו' וק"ל:

שם ההוא גברא דיהב עברא לחבריה לאנמורא אלפא מיני לפרי אנמריה תמני מאה אזמניה לדינאו לקמיה דרבי אמר רבי אבותינו אמרו נשינו טובה אנ . אפילו בעינינו לא ראינו:

לפרי. מיני מאכל: לאנמורי אלפא מיני לפרי. שילמדו לעשות אלף מיני מאכל: אזמניה לדינא. על ר' מינים שלא לימדו:

אבותינו אמרו נשינו טובה. דכתיב נשיתי טובה שראו כבר אלא שמכשיו שכחוה אבל אנו לא ראינו טובה מעולם שאין אנו יודעים כמה מיני טעם יש בפיתה כלומר דבר מופלא הוא שכל כך לימדו:

מהרש"א אבותינו אמרו נשינו טובה כו'. בפ' ב"מ מפרש ליה נשיתי טובה זו בית המרחץ כו' ועוד כמה דברים אבל לרבי לא משמע ליה לפרש כן דלא שייך בזו שכחה כי אם דהכא הרבה מיני לפרי דשייך בזו ספיר שכחה וק"ל:

ה רבי עבד ליה הלולא לר"ש בריה ולא אזמניה לבר קפרא כתב על בית גננא כ"ד אלפין רבואן דנרין נפקי על בית גננא דין ולא אזמניה לבר קפרא

אמר

עין יעקב

רב נמרא יהיב זוזי לספונאי. נראה דמיימי הלי משמש כי היכי דלא מפרסם על רבי עקיבא לומר שלקה [illegible]

[illegible]

אמר (לדון) [ליה] אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו
עאכ"ו אזמניה אמר לעושי רצונו בעולם הזה כך לעוה"ב
על אחת כמה וכמה. יומא דמחיך ביה רבי אתיא
פורענותא בעלמא א"ל לבר קפרא לא תבדחן ויהיבנא
לך ארבעין גריוי חיטי א"ל ליחזי מר *בכל גריוא דבעינא יו נא
שקילנא שקל דיקולא רבה טחייה בכופרא וסחפיה על
רישיה ואזל וא"ל ליכיל לי מר ארבעין גריוי חיטי
דרשינן בך אחיך רבי א"ל לאו אזהרתך דלא תבדחן א"ל
חיטי דרשינן קא נסיבנא אמר לה בר קפרא לברתיה דרבי
למחר שתינא חמרא ברקידא דאבוך ובקורקני דאמך:

נסקי על בית נגנא דין. להולמת המשולין: ולא אזמניה לבר קפרא. לפי שהיה אים בדחן ומתיירא שמא יעשה שום דבר שישחוק: [אמר. בר קפרא לרבי אם לעוברי רצונו משפיע לו טובה כל כך לעושי רצונו וכו' שהיה מגנהו על שלא זימנו: לעושי רצונו. משפיע לו בעוה"ז טובה כל כך שמתחיל לספר בשבחו בשביל שזימנו]: דכל גריוא דבעינא. בלא"ז מדה שמחזקת הרבה: דיקולא רבה. סל גדול: טחייה בכופרא. מה אותו בזפת כדי שלא יצאו החטין מתוך נקבי הסל: וסחפיה על רישיה. הפכו על ראשו: ליכיל לי מר. ימדוד: חיטי דרשינא. שהלויתך כלומר שאתה חייב לי ולבדיחותא קאמר: ברקידא דאבוך. שירקד אביך לפני כשאשתה: ובקורקני דאמך. שתהא אמך מקרקרת ומזמרת:

מהרש"א כתב על בית נגנא כו'. לא הזכיר מי הוא הכותב ותוספות עי' ולא אזמניה לבר קפרא כתב על בית נגנא כו' וקאי על בר קפרא שהוא היה כותב על עצמו כן שהגדולה גדולה כזאת שהוליא רבי לא אזמניה לבר קפרא לבית נגנא פירש הר"ן לסעודת משולין ויותר נראה לפרשו כמשמעו שהוליא כן על בית חתנות דבני וק"ל: אם לעוברי רצונו כך כו'. אינו רוצה כפרש"י שהיה מגנהו כך על שלא זימנו אלא שהגדולה דמעיקרא כמו שזכרו לגבנה ועי"ש מ"ש שיש אדם שזוכה לב' שולחנות לעוה"ז ולעוה"ב כמו רבי וחביריו ויש לצדיקים שאין זוכין רק לעוה"ב אבל הרשעים אין זוכין רק לשלחן אחד שבעוה"ז ולזה אמר ברוב ועיקרם אם לעוברי רצונו בעוה"ז כך כמו לעושי רצונו שהם רבי וחביריו כ"ש שיהיה לעושי רצונו כך בעוה"ב שנאה יהיו עושי רצונו מפי מעוברי רצונו ולפי שהם לא הבינו כוונתו פירש דבריו אחר כך אם לעושי רצונו בעוה"ז כו' ודו"ק: אתיא פורענותא כו'. דרבי בעל יסורין הוה וכל שני יסורי דר' לא אצטריך עלמא למטרא כדאמר פרק הפועלים ובר קפרא ודאי דהוה ידע זה אלא דהוי סבר שע"י שמחתו יזכה לעה"ב כדאמרינן בתענית פ"ב הנך בני עלמא דאתי ניננהו דלוכסי בדיחי הוו: ישקל דקולא רבה כו'. דרך בדיחותא ושחפיה על רישיה כו' שלא יכירו רבי כמו שעושין בפורים כדאמר פרק חלק גבי אחז אוכלא דקבורי סחף ארישיה שלא יכירו ישעיה ורבי ודאי הכירו בקולו ואמר ליה דרך בדיחותא לאו אזהרתיך קלא

תבדחן כו' ואין לך עלי אלו מ' גריוי חטי שאמרת שהבטחתני לך בשכר שלא תבדחן כי אתה הבדיחתני ושנ"ע לו בר קפרא ג"כ דרך בדיחותא שאין אני מבקש ממך שכר זה כלל אלא חיטין שהלוית ממני:

לט :: בן אלעשה חתניה דרבי הוה ועשיר גדול היה (וממא)
[אזמניה] לבי הלולא דר"ש בר רבי א"ל בר קפרא
ויקרא יח כב לרבי מאי °תועבה כל דא"ל רבי דרבי הוא תועבה
אקשיה בר קפרא. א"ל (רבי) פרשיה את א"ל תיתי
דביתהו תרמי לי נטלא [אחת] אתיא רמיא ליה א"ל
לרבי קום רקוד לי ואומר לך הכי אמר רחמנא תועבה
שם יח תועה אתה בה. לכסא אחרינא א"ל מאי °תבל א"ל
כעינא קדמאה א"ל עבד לי דאימר לך עביד א"ל תבל
תבלין יש בה מי שניא הדא ביאה מכלהון ביאות.
שם יח ומאי °זמה א"ל עביד וכו א"ל זו מה היא לא יכול בן
אלעשה למסבל [קם] ונפק הוא ואנהתיה מתמן:

מאי תועבה, דכתיב גבי משכב זכר: תרמי לי נטלא. תמזוג לי כוס: נטלא. כלי קטן: תועה אתה בה. שמניח משכבי אשה והולך אצל זכר: מאי תבל. דכתיב גבי אשה הנרבעת לבהמה: תבלין יש בה, בתמיה: מי שניא הדא ביאה מכלהו ביאות. כלומר הילך מנחה בן מינה לינך אצל הבהמה (ונרבעת): זו מה היא. לשון ספק שאינו יודע ממי מתעברת: לא יכול בן אלעשה למסבל. כל אותן זילותא של רבי לפי שהיה עשיר גדול ולא היה יכול לראות זילותא דחמיו:

מהרש"א מאי תועבה כו'. בכמה עריות כתיב בתור' לשון תועבה אלא דה"ק דבכל עריות שנאמרו בתורה לא כתיב תועבה אלא במשכב זכר בין באזהרתה בפרשת אחרי ובין במיתתה בפרשת קדושי' לומר לך במשכב זכר תועה אתה בה אבל בתבל ליכא לפרושי הכי דהא בכלתו נמי כתיב בפרשת קדושי' תבל עשו גומר ז"ל דגבי ערות כלתו איכא לפרושי מלשון בלבול זרע האב וזרע הבן כפרש"י בחומש ומה"כ גבי אשה הנרבעת מהבהמה דליכא לפרושי הכי קאמר תבלין יש בה כו' וכן באשה בערוה מותם נמי אליס האי לישנא גבי ערות אשה ובתה בין באזהרתה בפרשת אחרי בין במיתה בפרשת קדושי' אלא דליכא לפרושי התם כפשוטו כתרגומו עצת חטאין אבל שאי קרא דומלאה הארץ זמה דלא איירי בנתכוין לאיסור אלא בנשאת בהיתר כדמפרש ביבמות בלאים הבא על נשים הרבה כו' כפירוש רש"י וקרא מפורש הכי ולא תזנה הארץ שהזהיר גם בנושא בהיתר נשים הרבה מקומו' שלא תבא ע"י כבולין הללו הארץ שמהים הארץ הללאה זמה דהכא ליכא לפירושי עצת חטאין דהא בהיתרא איירי ומש"ה קאמר מאי זמה דכתיב הכא וקאמר זו מה היא דיצא לידי ספק ממזרות הכי ומפרש ליה רבא בפרק השולח ודו"ק:

שם מאי בן אלעשה. דתניא לא לחנם פיזר בן אלעשה
את מעותיו אלא להראות בהן תספורת של כ"ג
יחזקאל מד דכתיב °כסום יכסמו את ראשיהם תנא כעין לולינית
מאי

עין יעקב

ביאור ובן סוף בפרק אין המדירין דף ב"ה ע"ל [illegible] ע"ש: א"ל אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו שהב"ה וכו'. לפי פירש"י [illegible] [illegible] קנאו בקיטור [illegible] כי רבי לא אזמניה לבר קפרא [illegible] לעוברי רצונו כך לעושי רצונו [illegible] : יומא דמחיך [illegible] בן אלעשה חתנא דרבי הוה ועשיר גדול היה. [illegible] : בן [illegible] [illegible] של כהן גדול [illegible]

מאי לולינית א"ר יהודה תספורתא יחידהא הי"ד אמר רבא ראשו של זה בצד עיקרו של זה והיינו תספורת

ע"ב יונה ב של כהן גדול. [*כתיב *וימן ה' דג גדול לבלוע את יונה

שם והכתיב *ויתפלל יונה גו' ממעי הדגה הא לא קשיא דילמא פלטיה דג גדול ובלעיה דג קטן]:

מאי בן אלעשה. כלומר מכן היה עשיר: **פיזר מעותיו.** שהיה נותן ממון גדול לספר שהיה מספר לו כתגלחת של כ"ג: **תספורת יחידתא.** שאין כמותה:

אמר רבינא [illegible] שכ"ג כי מר [illegible] על ראשו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] לאלקיו וראשו של זה בצד עיקרו של זה [illegible] [illegible] לעקרי [illegible]:

מהרש"א מאי בן אלעשה דתניא לא להגם פיזר כו'. לפרש"י רחוק דמאי אלמא ליה כך נבייתא מכך שנדחו דלעיל דקאמר נהדיא בן אלעשה חתניה דרבי הוה ועשיר גדול היה ונראה לפרש דס"ק מאי בן אלעשה אם עשיר גדול היה למה נקרא ע"ש אביו בן אלעשה ולא על שם עצמו וקאמר דתניא לא לחנם פיזר בן אלעשה כו' דדרך היורשים עושר מאביהם לוותר ולפזר מעותיהם כדאמרינן בפ"ק דבבא בתרא מאכל יורשים ופירש רש"י נדבר שלא עמלו בו ואמרינן פרק כיסוי הדם מי שהניח לו אביו מעות ורוצה לאבדם ישתמש בכלי זכוכית וישכור פועלי' כו' ולכך נקרא בן אלעשה ע"ש אביו שעושרו היה בירושה מאביו וקאמר עליו גם שהיה בן עשיר ויורש מאביו לא היה מפזר מעותיו בחנם כמאר יורשים אלא דבן אלעשה גם שהיה גם בן יורש לא פיזר בחנם אלא כדי להראות כו' וח"ק: **דלמא פלטיה דג גדול ובלעיה דג קטן כו'.** והוא מבואר במדרש דדג גדול זכר היה והיה שומד יונה שם בריוח ולא כתן לב להתפלל רמז הקב"ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברים והיה שם בדוחק שכאמר ויתפלל גו' ממעי הדגה עכ"ל רש"י שם ומה"ט נמי היה בתחלה בגדול ואח"כ בקטן כדאמר הכא וק"ק לפי המדרש וטעמו אמאי קאמר בתר הכי ויאמר ה' לדג ויקא את יונה אל היבשה הל"ל ויאמר ה' לדגה נומר שהרי בדגה היה לבסוף ואם כאמר דשוב אחר כך כשהתפלל פלטו הדגה לתוך פי של הדג לא ידענא טעמו למה לא פלטו הדגה עצמו ליבשה ויש ליישב וח"ק:

הנודר מן הירק פרק שביעי

ס"ד נה: במדבר כא

[**אמר** שמואל נרן סמיך עי"ן נוגא סמא לעינים] מאי דכתיב °וממדבר מתנה וממתנה נחליאל

שם ומנחליאל במות כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל תורה נתנה לו במתנה שנאמר [וממדבר מתנה וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל שנא'] וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנא' ומנחליאל במות ואם הגביה את עצמו הקב"ה

שם משפילו שנא' °ומבמות הגיא ולא עוד אלא ששוקעין

שם אותו בקרקע שנאמר °ונשקפה על פני הישימון ואם

ע"ב ישעיה מ חוזר בו הקב"ה מגביהו *שנאמר °כל גיא ינשא:

שהוא מופקר לכל. ללמוד תורתו לכל: [**נחליאל.** נעשית לו התורה כמו נחלה: **ששוקעין אותו.** בארץ כמו המשקוף] **כל גיא ינשא.** אף על גב דלא כתיב גבי האי קרא דמנחליאל במות דהא איתו כתיב בתורה והאי בנביאים אפי' הכי כיון דכתיב דהקב"ה משפילו כ"ש מייתי ראיה שהמשפיל עצמו סופו לעלות מדכתיב כל גיא ינשא:

מהרש"א נ"ן סמי"ך עי"ן נוגא סמא לעינים כו'. ועד"ז יש לפרש מ"ש זכרנו את הדגה גו' ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו ר"ל דאין לנו דבר המועיל לנו המן לגבי דגים רק לענין תועלת העינים שהדגים מקרין את העינים ולא כן המן: **וממדבר מתנה גו'.** דלפי פשוטו כמו שפי' התרגום ודלאתיהיבת להו כתהא עתידן לנחלית כו' לא הו"ל למכתב נחליאל אלא ממתנה לנחל ומנחל לבמות כו' גם למה קרא הבאר מתנה שפי' מן המן והענן דאמרינן ג' מתנות טובות נתנו כו' לכך דרשוהו על התורה כיון שעשה אדם עצמו כמדבר כו' דהיינו כתלמודו מתקיים בידו והכי מפורש בפרק כילד מעברין כמ"ש לעיל פרק אין בין המודר גבי משה שבתחלה היה למד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה ולאחר שנתנתה לו בענין זה שנתקיימת בידו נחלו אל שהאדם שזוכה לכך נקרא נחלת ה' כמ"ש יעקב חבל נחלתו ימצאהו בארץ מדבר גומר ומשכחלו אל ונקרא נחלת ה' עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות כמ"ש גם בענין ישאהו על אברתו גו' ירכיבהו על במתי גו' ואמר אם הגביה עצמו כו' במות קמא דנקרא פירש שהקב"ה מגביהו אבל ומבמות בתרא ע"כ קרא מוקים לאפשיה דבהכי איירי אם הגביה עצמו יותר מדאי הרי הגיא שהקב"ה משפילו ואמר ולא עוד אלא ששוקעין כו' הוא רמז על כפול הענין שאמרו בו מאד מאד הוי שפל רוח ובפ' כילד מעברין סך מלאה ליתא: **כל גיא ינשא.** האי קרא לאו בענינא דהכא כתיב אלא קרא הוא בישעיה אלא דה"ק גם שכבר כתיב וממדבר גו' ומנחליאל במות דמשמע שהקב"ה מגביהו ע"י התורה משפילות לגבוה היינו מעיקרא אבל מי שכבר הגביהו הקב"ה ועל ידי שהוא גבה עלמו ביותר הקב"ה משפילו ליתא דלא יועיל לו הדרה שיגביהו שוב הקב"ה ולזה מייתי מקרא דישעיה דכתיב כל גיא ינשא מיירי דכל דרים ליה דגם מי שהקהום נרוך הוא השפילו ע"י שהיה מתגאה עלמו ביותר כשיחזור בו שוב ינשא לעתיד דבהכי איירי קרא וק"ל:

הר"ן מיד וממדבר מתנה וכו'. הוקשה לו שאם הם מסעות הל"ל וממדבר למתנה וממתנה לנחליאל כמו דרך הכתובים אלא שמדברים בתורה שנקראת מתוקק שצריך להפקיר תורתו ללמד תורה לכל בחנם ולא שתנים לו מן השמים שמגלים לו רזי תורה ואינו רוצה הקב"ה שיזוק לו מונה על זה כי סרי היה במעלה גדולה הבאה לו במבטא מאת אבותיו ומתוך כל אותה החכמה הוא מתעלה בפני הבריות ועולם במות ואם הבים דעתו הקב"ה משפילו הגיא ואם חזר בו הקב"ה מגביהו שנאמר כל גיא ינשא ופי' הרא"ש קרא אסריגא הוא והדים ליה מסיק קרא את שהשפל בגיא ינשא וקרונים דבריך לפי הדין דל ול"ע לרשו נהאי קרא נמי מה שחוזר לגדלו דכתיב בתר הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון כלומר שחזר הקב"ה ועושה אותו ראש כמראה אותו הקב"ה ונשקפה שעשה עצמו כמשקופה שנדרסת על פני הישימון כלו' על פני העם שכשמוכין מהתורה גם הוא נשקף כמשקוף הנדרס אז הקב"ה עושהו ראש הפסגה והיינו דכתיב התם כל גיא ינשא:

מנ"ל

עין יעקב

כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל. פירש"י ללמד תורתו לכל [illegible]

מגילה דעינבורא דמתא כמתא דמי א"ר יוחנן דאמר קרא ויהי בהיות יהושע בירחו וגו' מאי בירחו אילימא בירחו ממש והא כתיב וירחו סוגרת ומסוגרת אלא ש"מ בעיבורה אימא אפילו בתחומה הא כתיב בתחומה ומדותם מחוץ לעיר:

אלא ש"מ בעיבורה הוי קאי. וקרי ליה בירחו: אימא אפי' בתחומה. פי' בתוך אלפים והאי דכתיב ויהי בהיות יהושע בירחו בתחומה פי' קאי: דכתיב ומדותם מחוץ לעיר. אלמא מחוץ אלפים חוץ לעיר מקרי ולאו מן העיר;

קונם יין פרק שמיני

מא רבי טרפון אשכחיה ההוא גברא בזמן שהוקפלו (רוב) המקצועות דקא אכיל אחתיה בשקא ושקליה ואמטייה למשדיה בנהרא אמר אוי לו לטרפון שזה הרגו שמע ההוא גברא שבקיה וערק א"ר אבהו משום ר' חנניה בן גמליאל כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה אמר אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו ומה בלשאצר שנשתמש בכלי קדש שנעשו [כלי] חול שנא' ובאו בה פריצים וחללוה כיון שפרצוה נעשה חול נעקר מן העולם דכתיב ביה בליליא קטיל בלשאצר המשתמש בכתרה של תורה שהוא קיים לעולם ועד עאכ"ו. ור' טרפון כיון דכי אכיל הוקפלו רוב המקצועות הוה אמאי צעריה ההוא גברא [משום דהוא] הוה גנבי ליה ענבי כולה שתא וכיון דאשכחיה לר' טרפון סבר היינו דגנבן אי הכי אמאי ציער נפשיה משום דר"ט עשיר גדול הוה והוה ליה לפייסו בדמים:

[אשכחיה. לרבי טרפון נטפיה דקא אכיל מן התאנים דקא סבר דהפקירא נינהו]: שהוקפלו. שנלקטו הסכינים כלומר שכבר כלה קיץ התאנים: המקצועות. הסכינים שהם מיוחדים לחתוך התאנים כשעושין מהם עגולים נקראים מקצועות והכי אשכחן דקרי קרא לסכינים מקצועות דכתיב יעבהו במקצועות ולפי העגולים נקראים כן על שמם: [אחתיה. לר' טרפון בשקא ההוא גברא שהיה ממנק]: שמע ההוא גברא. הכיר שר' טרפון הוא: שנשתמשתי בכתרה של תורה. שהכירו כשהודיעו שהוא ר' טרפון ולא הניחו אלא לכבוד תורתו: [פריצים. שהוליאו מבית המקדש ונעשה חול ולאפוקי נהרג עליהם נגאלו]: אי הכי ר' טרפון אמאי ציער נפשיה. אי אמרת בשלמא דלא הוה קפיד שהוא גנבא אלא אתהים עגמא משום שכי הוא מלטער היאך לא הודיע דבזמן שהוקפלו רוב המקצועות הפקירא נינהו וא"כ לא ליה לשלם ליה שהוא פורתא אלא אי אמרת דסלס שאה סוי גנבן

ליה ענבי אלי הוה ליה למעבד לר' טרפון וכי הוה ליה לשלומי דאי טובא דלא מיחייב נהי ומפקינן דלה"ג כיון דעשיר גדול הוא מיהו דוקא כי האי גוונא הוא דאסור משום דהוא גברא עדיין אסדו ולכבוד תורתו הוא שהכירו אבל ודאי לפטור עצמו בכבוד התורה במה שאינו חייב בו שרי כדאמרינן לקמן שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא כרגא ושרי ליה נמי למימר עבדו לי חנוכתי ברישא שכיולא בדברים שלנו זכתה תורה לתלמידי חכמים כשם שזכתה לכהנים ולוים תרומות ומעשרות:

מהרש"א דף מ"ב *קסבר משום סגיות מלתא הוא דקאמר כו'. עיין בפירושים ועי"ל דהיק קסבר דטעמו משום סכיות חוש מלאה עליו לאו הוא קאמר דעדיין לא ספקינן היה לריך לעסוק דגם אם היה אומר שעסק לא היה נאמן והיה לריך לעסוק דמאי וקיל: **אוי לו לטרפון שזה כו'.** יש לעיין קלת בזה דלא הול"ל אלא טרפון אלי לא התרגני ויש לפרש דקאמר האי ליטלא שהיה מלטער עלמו גם על אחר מיתתו ועיפ ע"ש כל שהבת כנגם עיי לן מכבסין אותו במחלתו של הקבים ואם זה יהרגנו הולי שיהיה נענש גברא ההוא עיי ואיל כן מיוסר ביותר מלהרגו וקיל: **אמאי צעריה ההוא גברא כו'.** משמע דלאו ככרי הוה מדספקים ועיק כשמע דר' טרפון הוא וכמ"ש הרא"ש דמסקנא היה נקי בדין זה ואית איכ מאי פריך דהיה סבור דגנב לו ענבי דכולי שתא דמ"מ למה לא להורגו וכי לא ידע גם דין זה דאין לגנב דין מיתה מן התורה אלא דין כפל ואין זה נקרא בא במחתרת דאין לו דמים דהיינו בטעות נכנס אבל סכה השתא בהוקפלו רוב מקלועות היה מותר נכן וי"ל דלא היה דעתו להורגו אלא שנזם לו למשדייה בנהר כדי שיודה וישלם לו ענבים דכולי שתא וכן משמע לישנא דאמאי לעריה ר' טרפון דאי מהיה סבור שבא להורגו כמ"ש אוי לו לטרפון שזה הרגו וכיאה דפריך אי הכי אמאי ציער נפשיה דבשלמא אי לא היה חושד שגנב לו ענבי דכולי שתא אלא אהאי שעתא דהוקפלו רוב המקלועות גם אם היה כדמם לו לגבר לא היה לו דין גנב עליו כיון דהוקפלו היו מפקירין את הענבים גם אם שאה לא ספקיד ולהכי היה מלטער עלמו שלא היה לו לירא שיהרגם אלא שנזם לו כך כדי שישלם לו מאי דקאכיל השתא אבל השתא דקאמרת דמשמע מיכי שבא להורגו על שגנב ענבי דכולי שתא ודין מיתה יש לגנב בדידי אהיע ושפיר היה לו לירא שיהרגו בדיניהם ואמאי מלטער היה על שגלגל בן האומה עיי דינתו שהודיע נפשיה ומשני דאפיה היה מלטער כיון דעשיר גדול היה יכול היה להציל עלמו בדיני ממון גם שדין מיתה היה לו בדיניהם ויש לעיין בראיש והרין בזה דרכים אחרים ודו"ק:

הרי"ף ורבי טרפון כו' אי הכי אמאי ציער נפשיה וכו'. עיין בתוספי דפירשו בשלמא אי הוה מניק ליה וכו' ומה שפירש הרין ואי"כ לא לייט ליה דלשלם ליה ההוא פורתא וכו' ויש חושן בדברי הרין וי"ל היכי שיד לחלק בין דמים מועטים לדמים מרובים דאי שיד שליער עלמו על אלא שילם לו גם בדמים מרובים של ענבים כולם שהיה לו לשלם שלא

עיון יעקב

ואמטיה למשדיה בנהרא. [illegible]

אלא ודאי משמע דלא קי"ל דלשלם מה שאינו חייב לו אלא במתנה דדי פירשון היה עשיר גדול והוה ליה לפיוסי בדמים ואפשר לנו לומר על דרך הרין באופן אחר דאי לא הוו עבדי דכוותא מאה דנכני ליה יש לר' טרפון לאצטער על שלא שילם לו אמנות של התאנים ולומר לו כבר אוקפנו רוב המקשאות ואין בהם נל ואפי' שילך דמיהם כי בזה היה ניצול ולא היו מחזיקין אותו לגזלן אבל כיון דנכני לו עבדי טולי מאה לא היה יכול ר' טרפון להפטר מהנו בתשלומין שעדיין היה אומר לו גזלן אתה וחושש אני לך גם להנאה באופן שלא היה ניצול בתשלומין ואפשי ליער נפשיה כיון שלא היה ניצול בזולת כך ומפני דכיון דעשיר גדול היה ניצול בתשלומין כל הגנבים תם נפיום דמים על אשם שלהנאה ועוד קי"ל בדברי הרין שאמר ותיתו כה"ג דווקא אסור וכו' שכיון שלפטור עצמו במה שאינו חייב עדיפא טפי כההיא דלא יהיבנא כרגא היה נותי היה לו לר' טרפון לפטור עצמו בעננים והאלים שלא היה חייב בהן כלום ושרי ליה לומר טרגא מרבנן אנא ולמה ליער עצמו אלא ודאי דאפי' דשרי מ"מ אינה מדת חסידים לפטור עצמו מה שהוא בידו עושר וממון ואפ"ה אין לומר הרין ז"ל ותיתו כה"ג אסור דמשמע דמדינא היה אסור לפטור עצמו בכה"ג. ומה שפירש הרין ז"ל הטעם משום דהאות נגרא עדיין היה חושדו וכו' נראה כמה לבנה לגיאותו. וכ"ל דהרין סבר דאם לא נצטער ר"ט אלא משום מדת חסידות דמדינא שרי לא היה במה כדאי להיות מצטער כל ימיו של אותו צדיק וכו' ולומר אוי לי וכו' כי די לו צער לפי שעה גם לא היה אומר אוי לי אלא משמת איסורא דעבד היה מצטער כל ימיו והאומר אוי לי ואפ"ה שלפטור עצמו במה שאינו חייב שרי מ"מ שאני הכא דגם השתא שאמר ר"ט אוי לטרפון שהרגו זה לא נסתלק החשד נראה מחמשד לומר כיון שאמר ר"ט נדחי שאין זה גנב אלא עדיין היה חושדו שהוא היה הגנב ור"ט עושה כבוד לתורתו שלא לאמיתו וכיון שלאחר אחר הודיע אותו שהוא היה עדיין היה חושדו שהוא היה הגנב ור"ט עושה כבוד לתורתו א"כ הוא גורם זלזול בתורה לפי שזה סובר ללמוד התורה שאינו מקיימה ועובר עליה נגזל ועושה מיד תורתו שלפתור ועוד שנהנתה בכתר תורה ומשתמש בכתר תורה והוא מחלל בתורה שאם סיתו מ"מ גנב והזלן הרי זו רעה כפולה ולפיכך אסור להשתמש בה ויפלט כיון שיש בידו מצות אע"פ שאינו חייב בהן אבל כמחתים פוטר עצמו במה שאינו חייב בו במנעה התורה ותקנו מומר ואין בדבריו גרמת זלזול התורה שרי. ועדיין קי"ל לדברי הרין ז"ל דמשמע איסורא היה מצטער ר"ט אין קאמר משום דעשיר גדול היה והיה לו לפייסו בדמים והלא דבר האסור אין חילוק בו אם דל ואם עשיר וכיון שהוא דבר האסור משום דהוא גנבא עדיין היה חושדו אע"פ שלא יסיח עשיר ר"ט היה ראוי לו להצטער על שעשה איסור להשתמש בכתר תורה ושמא סבר הרין דאין איסור להשתמש בכתר תורה כשעדיין חושדין אותו אלא ביכול להנצל מלד ממון אבל כשאינו יכול לפטור עצמו בממון כגון שהוא עני ואין ידו משגת לפטור עצמו אלא בכ"ה שרי לפטור עצמו בכבוד תורה:

סב ע"א **תניא** °לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם אשנה שיקראוני רבי אשנה שאהיה זקן ואשב בישיבה אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבא שנאמר °קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך (ואומר °קשרם על לבך תמיד ענדם על גרגרותיך] ואומר °דרכיה דרכי נועם וגו' ואומר °עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ר' אלעזר בן צדוק אומר עשה דברים (לפועלם) [לשם פעלם] ודבר בהם לשמם אל תעשם עטרה להתגדל בהם ואל תעשם קרדום להיות עודר בו וקל ומה בלשאצר שלא נשתמש אלא בכלי קדש שנעשו [כלי] חול נעקר מן העולם המשתמש בכתרה של תורה עאכ"ו. אמר רבא שרי ליה לאינש לאודועי נפשיה באתרא דלא ידעין ליה דכתיב °ועבדך ירא את ה' מנעוריו אלא קשיא דרבי טרפון משום דעשיר גדול הוה והוה ליה לפייסיה בדמים. רבא רמי כתיב ועבדך ירא את ה' מנעוריו וכתיב °יהללך זר ולא פיך הא באתרא דידעין ליה הא באתרא דלא ידעין ליה ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא דכתיב °ובני דוד כהנים היו וכי כהנים היו אלא מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש וכהן מנא לן דכתיב °וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וגו'. ותנא דבי ר"י וקדשתו לכל דבר שבקדושה *לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון. ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא אכרגא דכתיב °מנדה בלו והלך וגו'. ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זה ארנונא ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא מ"ט לברוחי אריא מיניה קאמר. רב אשי הוה ליה אבא זבניה לבי נורא א"ל רבינא לרב אשי הא איכא °ולפני עור לא תתן מכשול אמר להו רוב עצים להסקה ניתנו:

קשרם על אצבעותיך. כלומר לא תכוין להעתיק אלא כדי שיהא שגורין בפיך והוסיף עוד זה ואמר ענדם על גרגרותיך והא"כ הביא ראיה מסוף. הכבוד לבא שאמר דרכיה דרכי נועם ואומר ותומכיה מאושר: **לפועלם.** לשם הקב"ה שפעלם ולא עליהם: **ודבר בהו לשם שמים.** שהוא כל מכמך לשם שמים. **להיות עודר בו.** להשתכר ממנו כדי לאכול: **ולא תעשם עטרה להתגדל בהם.** שתלמוד כדי להתעטר ולהתגדל: **שנאמר ועבדך ירא את ה'.** דאפשר דאליהו לא הוה ידע ליה: **אלא קשיא דר' טרפון.** דהא שרי לאינש לאודועי נפשיה שהוא חכם במקום שאין מכירין אותו אמאי ליער נפשיה בשביל שהודיע לזה שהוא חכם: **שרו לי תגראי ברישא.** התיר תגר שלי כלומר פסקו לי דיני תחלה: ובני

עיון יעקב.

מהלך מן המכוסות ואפ"ה כתר תורה קיימת לעולם אפילו ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ: **אלא** למוד מאהבה. פרש"י לשמה וסוף הכבוד לבא כ"ל עד דאמרינן בשנים רק ק"ג אורך ימים בימינה [illegible] עושר וכבוד [illegible] א"כ [illegible] למוד מאהבה דהיינו לשמה דאיכא אורך ימים [illegible] וסוף הכבוד לבוא [illegible] בלומד שלא לשמה דליכא אורך ימים [illegible]: **אלא** בכלי קודש שנעשו כלי חול. ובילקוט רף קנ"ז [illegible] של תורה נעקר מן העולם ק"ו מבלשצר שנשתמש בכלי קדש שהיה כלי חול ע"ש: **אמר** רבא שרי ליה לאינש לאודועי נפשיה במקום דלא ידעי ליה דכתיב ועבדך ירא את ה' מנעורי. [illegible] ועבדך ירא את ה' מנעוריו [illegible] לאודועי נפשיה [illegible] שאני ר' טרפון דעשיר גדול הוי [illegible] ועיין בתשו' מהרש"ל סימן פ"ד: [illegible] מה כהן נוטל בראש אף ת"ח נוטל בראש. [illegible] קודם לכ"ג עם הארץ: **ואמר** רבא שרי ליה [illegible] ממשכן: **א"ל** רבינא [illegible] דוקא בשם דמשפט היה לעצמו ושקל לאחריני ועיין ב"ד סי' קנ"ט:

ובני דוד כהנים היו. ששו חמנים והיו דינם ככהנים: **לפתחה ראשון.** בקריאת התורה שקורא ראשון: **ולברך ראשון.** ברכת המזון שהוא קודם לכל אדם: **וליטול מנה יפה ראשון.** אם באו לחלוק דבר עם ישראל שהם ישראל ממנו שני חלקים שרים וכהן נוטל אחד מהן שירלם: **והלך זה ארונא.** שעדת המלך כשהלך ממקום למקום: **ארנונא.** בלשון יון קשדה ליה שותפות שים לו למלך בבהמות דאורכה לשון שותפות מדכתיב כי ארנן גבול מואב בזמו אבון האמורי: **עבדא דנורא אנא.** עבד אלים שהוא כומר לעובדי האש שעובדים פורדים מכתא ולא סוי כמודה בעבודה אש דמוכחא מלתא דלא אמר הכי אלא לאפטורי מכרגא והא דקאמר טיבה מרבק רבותא קאמר דאפי' טיבא מרבקן שרי ליה למימר הכי דהן מכורין לעבודה זרה והוא לנו לבמים כדכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא. **אבא.** יער: **זבניה לבי נורא.** מכה לעובדי האש שמליכין סאור בבית עבודה זרה שלהן: **רוב עצים להסקה ניתנו.** ואינו כמוכח לעבודה זרה דהא איכא למתלי בהסקה וכל היכא דאיכא למתלי תלינן:

מהרש"א אלא למוד מאהבה כו'. כמה קראי מקומי דאפי קרא דכתיב בהו להאהבה את ה' גו' אלא דלא משמע בהו דאיירי בלומד אלא בקיום המצות אבל בהאי קרא כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך גו' דמשמע לימודה וק"ל: **שנא' קשרם על אצבעותיך כו'.** פי' הר"ן דחוק ונראה דה"פ שלא יאמר אבנה שיקראוני רבי דהיינו שלא לשמה אלא למוד מאהבה דהיינו ללמוד ולקיים מצות צריך שכא' קשרם על אצבעותיך דהיינו שילוף ומעשה אצבעותיו אל הלמוד ואומר עץ חיים היא למחזיקים ולא ללומדים לבד אלא בהם מחזיקים בהם לעשותם וקיים ותומכיה מאושר היינו סוף הכבוד שהיא אומר אומרי וע"ז סוף ומאמר עשה דברים לשם פעלם דהיינו נמי לשם זה שהיה פעלם דהיינו ללמוד ולעשות: **ואל תעשם קרדום כו'.** אמר כאן ד' דברים בדרכי הלימוד השנים מהם בעשה והשנים בל"ת כי הלימוד נחלק לד' חלקים והסימן בהם אד"ל אלו אותיות שים למ"ד בכל אחת מהם הא"ל"ף הוא הגמ"ד כדי שיקראוני רבי ואלוף. הגימ"ל לשם גמול האהבה סכר בעה"ב. הדל"ת כדי לפרכם עלמו. הלמ"ד לומד לשמה לשם מלות הלימוד ואהבת ה' שלוהו על כך והנה השנים בעשה לשם גמול ולשם לימוד ומתוך שלא לשמה דהיינו לקבל פרס בא לשמה דהיינו שהוא דרך יודא לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה שמתוך כו' כמ"ש התוס' בפ' היה נוטל ונ"כ התחיל תנא עשה הדברים לשם פעלם שתקבל שכר פעולתן שלהם ומתוך זה תבא לדבר בהן לשמה שהיא מעלה העליונה ואחר כך זכר בל"ת השני שלא לשמה הגמורים אל תעשם עטרה כו' ואל תעשם קרדום כו' אשר עליהם כאמר במשנתין שמשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ובגמרא אמרינן בהו טוב לו שלא נברא כמ"ש התוס' שם: **ועבדך ירא גו'.** פי' הר"ן דאפשר דאליהו לא הוה ידע ליה עכ"ל אבל מדקאמר ליה שודדים לאליהו הלא הוגד לאדוני את אשר עשיתי גו' משמע דהוה ידע ליה ואפשר מן השמועה שהוגד לו זה ודאי הוה ידע ליה אלא שלא הכיר בו שזהו וק"ל: **הא באתרא דידעי ליה הא כו'.** ונלמה לא פתח דבריו דסלם מלתא ומפורש בהאי קרא וה"ק יהללך זר דהיינו ודאי בידעוך ולא דהיינו שלא ידעך שלא

יוכלו לחלוק אחי שרי למיך להודיעך וק"ל: **שרו לי תגראי ברישא כו'.** פירש"י משום כבוד תורה והרא"ש פי' כדי שלא אבטל מלימודי ומההיא דכתובו' פ"ג דשקדים רב נחמן דייה דקריביה דרב ענן לדינא דיתמא משום כפרש"י משום כבוד תורה דמשום ביטול תורה כפירוש הרא"ש לא שייך בקריביה דרב ענן ויש לייבא דודאי היכא דידעינן ליה יש לו להקדים דין ת"ח ואפילו דין קרובו משום כבוד תורה כההיא דהתם אבל היכא דלא ידעינן ליה ואיהו בעי לאודועי נפשיה לית ליה למימר משום כבוד תורתו אלא משום ביטול תורתו וק"ל: **כפרש"י ליטול מנה כו'.** כשחולק עם אחו השכנים בלחם הפנים עכ"ל פי' דאת"ה שבכהנים וסתן דקרא דוקדשתו איירי נמי בת"ח הנקרא כהן כמו ובני דוד כהנים אבל הרא"ש והר"ן פירשו כפשטיה דנוטל מנה יפה בחולק עם ישראל ובכהן דעלמא איירי ואפשר שרש"י דקדק לפרש כן מליכא דקאמר לכל דבר שבקדושה ובחולק עם ישראל ליכא בדבר ההוא שחולק דבר קדושה וק"ל: **עבדא דנורא אנא כו'.** וסוגתו לבמים שהיא עבד ה' הנקראת אש אוכלה גו' ות"ח נקרא עבד ה' ולא עם הארץ והר"ן פי' לרבותא נקט תלמיד חכם ואין צריך וק"ל:

הרי"ף קמיה להאהבה את ה' וכו' שנאמר קשרם וכו'. פי' הר"ן כלומר לא תכוין להגאותך אלא כדי שיהיו שגורים בפיך וכו' וצריך להבין היכן תאמר כאן לא תכוין להגאתך דוקשרם על אצבעותיך הוא שיהיו שגורים בפיך. ונראה שהוא סמך ואמר והוסיף על זה ואמר עשם על גרגרותיך שיהיו דית שלומד על הגרגרת דהיינו שלא להתייהר בה אלא לשמה על גרגרותיך בלבד ויש להתבונן למה הולכו שני כתובים דמלאהבה את ה' משמע מאהבת התורה ולא לכבוד עלמך ולמה הניא עוד שנאמר קשרם על אצבעותיך דמשמע לא תכוין להגאתך אלא כדי שיהיו שגורים בפיך. ונראה דלאהבה את ה' מדבר בקיום המצות שלא יעשה אותם לשם פנייה ולכבוד עלמו אלא מאהבת התורה ושוה דלא יאמר אקרא בשביל שיקראוני חכם הוא מדבר בעסק התורה דמסיד דילמוד שלא לשמה כדי שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה לזה הביא מקרא דוקשרם על אצבעותיך כדי שיהיו שגורים בפיך ולא תכוין להתגאות. והא דאמרינן פי' מקום שנתנו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה הוא במעלת לימודו של אדם אבל ללמוד לעולם שלא לשמה לא:

רבי אליעזר פרק תשיעי

מג: דף סד ע"ב **א"ר** יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי כל מקום (שאתה
מוצא) [שנאמר] נצים נצבים אינם אלא דתן
שמות ב ואבירם אלא מאי °מתו כל האנשים וגו' אמר ריש לקיש
שירדו מנכסיהם. תניא ד' חשובים כמתים עני ומצורע
וסומא ומי שאין לו בנים עני דכתיב כי מתו כל
במדבר יב האנשים. מצורע דכתיב °אל נא תהי כמת. סומא
איכה ג דכתיב °במחשכים הושיבני כמתי עולם. מי שאין לו
בראשית ל בנים דכתיב °הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי:

כל מקום שנאמר נצים נצבים אינם אלא דתן ואבירם. שכן מלינו בהם אשר הלו וכתיב יצאו נלבים שלכך כני אנשים עברים נלים היו דתן ואבירם וכן ויפגשו את משה ואת אהרן נלבים כלו' הנלבים שפגשו במשה ואהרן והם היו דתן ואבירם אלמא לא מתו: **במחשכים הושיבני כמתי עולם.** כבאדם נהן נמחשך ואינו רואה

עין יעקב

שירדו מנכסיהם. וכתב הר"ן בפ"ק דליכא למישר שמע מינה דכתיב הואיל [illegible]

סומא

תלוס חסוב כמת: **ארבעה חשובים כמתים.** כבר פירשתי בפ״ק
שמה לן דידהו מנכסיהס מפי מחד ומהכך הרבעה :

מהרש״א אינן אלא דתן כו'. שכן מלינו בדתן ואבירם בעדת קרח אשר הלוי גו' כתיב שם ילאו נלבים גו' כימא כמי אלא דכתיב בפרשת שמות שני עברים נלים גו' ויפגעו את משה ואהרן נלבים גו' כימא כמי דתן ואבירם היו והם אשר נאמר עליהם כי מתו כל האנשים גו' שהם היו מבקשים נפשו של משה שהלשינו עליו ואמרו אליו מי שמך לאיש גו' וכתיב וישמע פרעה גו': **ואם אין מתה אנכי גו'.** דליכא לפרושי שאומרה ואם אין אומות אנכי מתוך לער על שאין לי בנים דא״כ לכתוב ואם אין אומות גו' אבל מתה הוא שם התואר ואם אין אני נקראת מתה על שאין לי בנים וק״ל: **אל נא תהי כמת.** פרש״י בחומש מה מת מטמא בביאה אף מלורע כן והוא ע״פ הספרי אבל ממה שאמרו פ״ק דחולין ופ' כ״ה פי שנים ברוחך דבני אלישע היינו שריפא לרעת נעמן שהיא שקולה כמת כו' דלענין שאין חייו חיים חשוב כמת וכן כל שכך דהמיב הכא לענין דאין חייו חיים קאמר וק״ל: **במחשכים הושיבני כמתי עולם.** לכאורה בלא כר הוא״ל דהיינו במחשכים הושיבני אבל מדמדמה ליה כמתי עולם משמע ליה דהיינו סומא דהוה נמי לעולם בחשך וק״ל:

יף סד סה **תניא** המודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא
בפניו מנה״מ אמר רב נחמן (ואי תימא רבי
שמות ד יוחנן) דכתיב °ויאמר ה' אל משה במדין וגו'. א״ל
שם ב במדין נדרת לך והתר נדרך במדין דכתיב °ויואל משה
יחזקאל יז לשבת את האיש ואין אלה אלא שבועה דכתיב °ויבא
ד״ה ב לו אתו באלה וכתיב °וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר
השביעו באלהים מאי מרדותיה אשכחיה צדקיהו
לנבוכדנאצר דקא אכל ארנבתא חיה א״ל נבוכדנאצר
לצדקיהו אשתבע לי דלא מגלית עלי דלא תתזיל לי
מלתא. אשתבע ליה לסוף הוה קא מצטער צדקיהו
בנפשיה איתשיל אשבועתא וגלי ליה שמע נבוכדנאצר
דקא מבזין ליה רכרבנוהי שלח ואייתי סנהדרין
ג״י הגהו' וצדקיהו אמר להו חזיתון מאי עביד צדקיהו לאו הכי
דאשתבע *הוה דאשתבעית בשמא דשמיא דלא מגלית. אמר
בשמא דשמיא אתשילית אשבועתאי אמר להון מתשילין על שבועתא
דלא מגלית אמרו ליה אין. אמר להו בפניו או אפילו שלא בפניו
אמרו ליה בפניו. אמר להון ואתון מאי עבדיתון מאי
טעמא לא אמריתון לצדקיהו מיד °ישבו לארץ ידמו
איכה ב זקני בת ציון א״ר יצחק מלמד ששמטו כרים מתחתיהם:
[אין מתירין לו. לנדר אלא בפניו של מדיר: במדין וכו'. מאי
במדין לך אלא הכי קאמר ליה במדין נדרת לפני יתרו לך
ושתר לפני יתרו שאין מתירין לו לאדם אלא בפניו דיתרו הדירו למשה
שלא לזוז ממלרים מפני אותן אנשים שמבקשים נפשו ואמר רבי

תיה מפר לעלמו: **ארנבתא חיה.** שאוכה מבושלת א״נ היה אוכה שאכל אותה כשהיא חיה: **הוה קא מצטער צדקיהו בנפשיה.** שהיה רולה לגלות הדבר שיהיה מבזין אותו בני העולם: **איתשיל אשבועתיה.** נשאל על שבועתו: **מאי עבדיתון.** דשריתון ליה מ״מ לא אמריתון ליה לצדקיהו דלא מליתו למשריה אלא בפניו]: (אין מתירין לו אלא בפניו. הפוסקים סוברים דזה לענין דיבא אי פירוש בפניו רולה לומר מדעתו כל מדיר אפילו שלא בפניו ממש או דוקא בפניו ואפילו בעל כרחו והעולה לדעת רוב הפוסקים הוא שכשהנדר היתה להנאתו של חבירו לריך שיהיה בפניו ואפילו בע״כ :

מהרש״א ואין אלה אלא לשון שבועה כו'. מה שהוליא מלה ויואל ממשמעו לשון רלון ללשון שבועה עיין בדברי הרא״ס ול״נ דאין לורך אלא במדין לך גו' דמלת לך הוא יתור לשון לדרשה במדין נדרת לך שם והתר בפניו ושבועה זו לא הוזכרה מפורש בקרא וע״כ אמת. דודאי הוזכרה מדכתיב ויואל משה כו' שהוא לשון שבועה שאחר שנדר ליתרו לשבת עמו ולא ישוב למלרים כתן לו בתו לאשה ומייתי דהוה לשון שבועה מלדקיהו דכתיב ויבא אתו באלה גו' וכמה קראי דכתיבי בתורה דכתיב בהו לשון אלה שהיא שבועה ולא מייתי אלא הך קרא דלדקיהו משום דבעי לאתויי דלדקיהו לא עשה יפה שהתירו לו שלא בפניו שלא עשה כמשה שדקדק להתיר לו בפני יתרו: **מאי מרדותיה אשכחיה כו'.** דאי כפשטיה שהשביעו שלא ימרוד ואהשתעבד לו כתיב ומרד דקרא הא ודאי לדיק כלדקיהו כמפורש בפ' חלק ובהוריות שהיה לדיק גמור לא היה עובר על שבועה זו אבל שבועה זו דלא מגלית עלי שהיה מלטער לדקיהו בנופיה מתוך לערו דגופיה הוא סבר דשרי לו לגלות ע״י התרה אפילו שלא בפניו ועי״ל כדאמרי' פ' אין מעמידין שהיא מעוכבת א״ל לר״י אשתבע לי דלא מגלית אשתבע לאלהא ישראל לא מגליתא למחר תרסה בני מדרשא והכי אשתבע לאלהא ישראל לא מגליתא לעמיה ישראל מגליתא והכי נמי הכא אשתבע לי הכי לאלהא ישראל לא מגליתא ותיהו משום חילול השם כיון דלא גלי ליה הכי מעיקרא כי התם דקאמר תגלי לה מעיקרא משום חילול השם הולרך להתיר נדרו ואפילו שלא בפניו כיון דשרי בדיעבד וק״ל: **דהוה קא אכיל ארנבתא כו'.** דרך בעלי מלחמות שהם אכזריים ובעלי נפש היפה לאכול אינו מבושל וכל אבל אומיף במתנו וטבעו הרעה האכזרית׳ מיד שלד אותו בשדה בידו אכלו מי חה ודאי מדת אכזר הוא ביותר ולא רלה לגלותו וק״ל: **מיד ישבו לארץ ידמו גו'.** לפי פשוטו ה״ל למכתב ישבו בקמ״ץ תחת היו״ד וכן דמו בלא י׳ כמו בסיפא דהאי קרא העלו עפר גו' תגרו שק גו' אבל ישבו בליר״י תחת יו״ד הוא לשון לווי וכן ידמו שכ״כ א״ל שישבו לארץ וידמו תחת שאמרו להתיר נדרו בישיבה על כסאות ומשרם בזדים כשמרד לדקיהו כו' ושלא בשביל סנהדרין ורלה אותם אנשים של תורה והושיב אותם בקתדראות של זהב כו' כיון שהגיע לפרשת נדרים כו' א״כ התרתם ללדקיהו שבועתו ושמטום לארץ כו' עיין ברש״י שם:

אמי

עיין יעקב

קושיא הוא יותר ול״ע: אין מתירין אלא בפניו. עיין בר״ן ריש פרק שבועות בירושלמי תמני הכותס ותפני סתמי וב״ס סא״ג בין ססתמים ועיין בבני ביל״ר פיוון ובל״ו וה״ל ותדו [illegible] : **מלשר** ששמטו כרים מתחתיהם. [illegible]

הר"ן אמר לו נמדין נדרת לך ומחר כולך נמדין. ול"ל מכ"ל לדרוש את כי אין לומר דילמא כשמשים דקרא דהלא כבר נאמר וילך וישב אל יתר חותנו שהיה נמדין מה לנך לומר עוד ויאמר ה' אל משה במדין ואם נא גלמדתי שיהיו חיים נמדין ושם גם אלא משה למעלה בפסוק וישב משה אל יתר פירש סי"ל וישב למדין אל יתר חותנו ועי"ק הלוי לך שוב דמשמע לומר ויאמר ה' אל משה שוב ותלדים את לך למלרים לזה דרשו כשהלך משה וישב אל יתר חותנו וה"ל אלכה ואשובה ויאמר יתרו למשה לך לשלום והלך ונשיאתו הולך אמר לו הקב"ה למשה קודם שתשוב למלרים נמדין לך תחילה להתיר הנדר בפניו ואחר שתתיר הנדר שוב למלרים וכן משמע מלשון רבי' דהרים מהו נמדין לך אלא היך ליה נמדין נדרת לך והתר בפני יתרו וכי אגל קסם לי כיון דכבר הלך משה אל יתרו ונטל ממנו רשות אלכה נא ואשובה אל אחי וא"ל לך לשלום הרי התיר לו השבועה שנשבע שלא ילך אלא ברשותו ולמה הולך לומר לך למדין והתר נדרך בפניו. והרא"ש ז"ל פי' שמקרא זה המורם שקודם פי"ל הקב"ה למשה לך שוב מלרים ואח"כ כתיב וילך משה וישב אל יתר חותנו. ונכסף מדוקק סדר פסוקי הרלתי אני שנתן לו יתרו רשות תחילה נילך הוא לבוא שכך דרשו לך לשלום ותנא לשלום כלר שלם הולך אחתך לא תנא הכם אם פ"ל הקב"ה למשה נמדין נדרת לך והתר נדרך בפניו להולך גם את אשתך ובתיר נפניו אפילו נטל כרחו ולזה כתיב נתרים ויקם משה את אשתו ואת בניו וגו' ופס פרשנתי בזה ע"ש:

סו ע"ב **מתני'** ועוד אמר רבי [מאיר] פותחין לו מן הכתוב שבתורה ואו"ל אילו היית יודע שאתה עובר

ויקרא יט על °לא תקום ועל לא תטור ועל °לא תשנא את אחיך

שם בלבבך °ואהבת לרעך כמוך °וחי אחיך עמך *שהוא

שם כה עני ואין אתה יכול לפרנסו אמר אילו הייתי יודע שהוא

כן לא הייתי נודר הרי זה מותר:

על לא תקום ולא תטור. שאם נקמת ממנו כלי ולא השאילך והדרתו הנאתך או שמעה לך דבר שלא כהוגן ומתוך שנאה הדרתו ונטרית אנורים לא תשנא את אחיך בלבבך שמורה הוקיקתך לפרנסו ולהחיותו: שמא יעני ואי אתה יכול לפרנסו. ממצוח כדרך: ואם אמר אילו הייתי יודע. בשעת שנדר כל להתחם הללו לא הייתי נודר הרי זה מותר:

יבמות סו **מעשה** באחד שנדר מבת אחותו הנייה והכניסוה לבית רבי ישמעאל וייפוה א"ל ר"י בני מי נדרת א"ל לאו והתירה ר"י באותה שעה בכה ר"י ואמר בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולתן וכשמת רבי ישמעאל היו בנות ישראל נושאות קינה ואומרות בנות ישראל על ר' ישמעאל בכינה וכן הוא

ש"ב א אומר °בנות ישראל על שאול בכינה:

מהרש"א *פתח עליה ההוא ספדנא בנות ישראל על ר"י בכינה המלבישכן שני גו'. דריש שני מלשון שן המעלה עדי זהב גו' סיינו השן זהב שעשה לה לנדי ולכך בשעבדה דלעיל דלא איירי בשעה לה שן לא מייתי אר"י האי קרא דכתיב גבי שאול ומכאן יש קלת ראיה לפרש"י גבי שן תותבת שן זהב דפ' במה אשה דפליגי ר"י ורבנן אם שרי להוליך בשבת דקאמר ר"ש אלא של זהב אבל של כסף ד"ה מותר משום דשל זהב חביבה ואתי לאחויי אבל לפי רבותינו דשל זהב משונה בגנאה משאר שינים ודילמא מבזו לה כו' אבל של

כסף דומה כו' דח"כ ר"י הכא דעבד לה של זהב ליפותה עפ"י ס"ל למעבד של כסף דאהדרנה ע"י של זהב מנזו לה ודו"ק:

אמר הבנות בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולתן וכן בנות ישראל כמו כן נאים הם בתולדותיהם כולים ליופי ותוארים אלא שהעניות והלות מנוולם שמר ושנחשר מנוולתן. ולא סנים לזה מרה מזכה:

סו ע"ב **ההוא** דאמר לה לדביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתטעימי תבשילך לרבי יהודה ולרבי שמעון ר"י טעים אמר קו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים המאררים בספק ואני על אחת כמה וכמה ור"ש לא טעים אמר ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז שמעון ממקומו ועוד כי היכי דלא לתרגלי למנדר:

ימותו כל בני אלמנה. כל' ימות הבעל והיא תשא אלמנה ואח"כ ימותו בניה: ואל יזוז שמעון ממקומו. פירוש שבשבילה ולהכי לא רלה לטעום: כי היכי דלא לתרגלי למנדר. שלא יהו קלים בנדרים:

מהרש"א אמר ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז כו'. ע"פ מ"ש פ' ב"מ בשן נדרים אכבוד של אדם מתה שנאמר למה יקח משכבך מתחתיך ובעון נדרים בניו מתים שנאמר ותבל את מעשה ידיך גו' וזה שנדר הבעל מאשתו בזילותא דרבנן ראוי הוי שימותו בניו כשאר נודרים וגם ימות האב גופיה ותהיה על שנדר הנאה ממנה בזילותא דרבנן ותשאר היא אלמנה ודו"ק:

שם **ההוא** דאמר ליה לדביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתראי מום יפה שביך (לר"ש) [לרבי ישמעאל] ברבי יוסי אמר להם שמא ראשה נאה אמרו ליה סגלגל שמא שערה נאה דומה לאניצי פשתן שמא עיניה נאות טרוטות שמא אזניה נאות כפולות שמא חוטמה נאה בלום הוא שמא שפתותיה נאות עבות שמא צוארה נאה שקוט שמא כריסה נאה צבה היא שמא רגליה נאות רחבות כשל אוח שמא שמה נאה לכלוכית [שמה] אמר להן יפה קורין אותה לכלוכית שהיא מלוכלכת במומין ושריה:

מום יפה שביך. משום שהיו בה כ"כ מומין קאמר לה אם יש בה שום דבר יפה: שמא ראשה נאה. ולכך הדירה שתראהו לו: סגלגל. דומה לאכילי פשתן שראשיהן סגלגלים עגולים: טרוטות. רכות: בלום. סתום: צווארה שקוט. שראשה מונח בין כתיפותיה: א"ל יפה אתם קורין אותה לכלוכית שהיא מלוכלכת במומין. זה השם יפה לה וסיינו ודאי מום יפה שבה ועל דעת כן הדירה שתודיעגו אותו דבר יפה דשמה יפה לה ששמה לכלוכית ולאיי נמי מלוכלכת:

מהרש"א עד שתראי מום יפה שבך כו'. מכל הפירושים נראה שפירוש מום מלי ואותה ונראה לקיים כמשמעו מלבון מום ממש כלומר עד שתראי לו מום היותר יפה שבך ש"מ בו קלת יופי

עין יעקב

[illegible]

יפה וכל הכי מוזון דחשיב ודאי דאית בהו מוזון בהם מותן לכתובה כגון עניים מתוקות מושמים בלום מלאים בקיט אבל כל אליך דחשיב הכא גם דלמבין מוזי כתובה לא נקרא מוזון במסכת נכרות בעניי אדם מקרו מוזון כדקאמר הכא והשתא כיתא דהם מסוער מאי מקרי מוס בעיני הבריות כדקאמר גבי ר״מ דדייק בשמים דכיוזור וקאמר הכא דבאותו מוס שבות שמה למלוכית מלא דבר יפה דסנום מאה לה הם הסמוס שהיא שמה היא יפה ומאה לם יותר מכל מוזון שבה וק״ל:

ההוא בר בבל דסליק לארעא דישראל נסיב אתתא אמר לה בשילי [לי] תרין ״טלופחין בשילת ליה תרין רתה עלה לבתר אמר לה בשיל לי גריוא בשילת גריוא. אמר לה איתי לי תרין בוצינין אייתיאת ליה תרין שרגין. אמר לה תבר יתהון על בבא. הוה יתיב בבא בן בוטא על בבא וקא דאין דינא תברית יתהון על רישיה. אמר לה מה הדין דעבדית אמרה ליה כך צוני בעלי. אמר את עשית רצון בעליך המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא:

תרין טלופחין. כלומר דבר מועט שכן דרך לבת בני אדם לומר על דבר מועט אחד או שנים והיא סיתה שוטה והבינה הדבר כפשוטו: גריוא. כלומר סרבה: בוצינין. תרגום של אבטיחים: שרגי. נרות דמתרגמינן בוציכא: תברינהו אבבא. מתוך שהיה כועס על מבשיה אמר לה דלתבריניהו אדשא על ראש ספתה והיא חשבה שהמגרס בראש בבא בן בוטא שהיה גדול הדור. שני בנים כבבא. כנגד תרין שרגי ואיידי [הכא] הוי שגדה לאשמועינן חסידותא דבבא בן בוטא:

מהרש״א נס״ב איתתא כו׳. נראה מדהזכיר שהיו האיש והאשה מבני מדינות שבל מה שהיכתה מבוכתו לא היה אלא מתוך שינוי לשונות של בי המדינות שאמר לה תרי טלופחין כבן בבבל היו לבוכם טעמר על המועט תרי ולא באיי ולכן הבינה תרי ממש וכן גריוא דאי מבמע עדה גדולה ומדה קטנה כדעוכה לעיל בפי הנודר מן המבושל דאיל רבי לבר קפרא יהבינא לך די גריוי וקאיל גריוא דבבינא ביה סקל דיקולא כו׳ ה״כ איזו לפי לשון מדינתו היה מתכוין אמדה קטנה ואיהי הבינה ומדה גדולה וכן מלשון מוליכא היו מבכים בלשון לפי לשון ומדיכתם וכן בבבא אשבר דבאיי לא היו קורין אבא דלא או דשא ומיהו יש לדקדק שאמר דיתיב בבא בן בוטא אבבא כי מה לי להזכיר שישב אבבא וי״ל משום דיתיב בבא בן בוטא בקרוב בפני הפתח חשבה דכוונתו עליו אבל מ״מ לא היה יתיב שם ודאי דלא היתה טועה לומר כן דכוונתו על בבא בן בוטא וק״ל:

נערה המאורסה פרק עשירי

אמר להו רבא לרב נחמן חזי מר האי מרבנן דאתא ממערבא ואמר אזדקיקו ליה רבנן לבריה דרב חונא בר אבין ושרו ליה נדריה ואל זיל ובעי רחמי על נפשך דחטאת דתני רב דימי אחוה דרב ספרא כל הנודר אע״פ שמקיימו נקרא חוטא אמר רב זביד מאי קראה ״וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא הא לא חדלת איכא חטא:

זיל בעי רחמי על נפשך. כך פתחו לו בחרטה: הא לא חדלת. אלא נדרת איכא בך חטא:

אמר רבונה [illegible]

ואלו נדרים פרק אחד עשר

אמר שמואל ערבוביתא דרישא מתיא לידי עוירא ערבוביתא דמאני מתיא לידי שעמימותא ערבוביתא דגופא מתיא לידי שחני וכיבי. שלחו מתם הזהרו בערבוביתא הזהרו בתבורה הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה שנ׳ ״יזל מים מדליו (מדלים) שמהם תצא תורה ומפני מה אין מצויין תלמידי חכמים יוצאין מבניהם תלמידי חכמים אמר רב יוסף שלא יאמרו תורה ירושה היא להם. רב שישא בריה דרב אידי אמר כדי שלא יתגדרו על הצבור מר זוטרא אמר מפני שהן מתגברין על הצבור. רב אשי אמר משום דקרו לאינשי חמרי. רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחלה דאמר רב יהודה אמר רב מ״ד ״מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו עד שפירשו הקב״ה בעצמו שנאמר ויאמר

עין יעקב

[illegible]

אמר שמואל ערבוביתא דרישא וכו׳. [illegible]

ויאמר ה' על עזבם את תורתי תנו היינו לא שמעו בקולי והיינו לא הלכו בה א"ר יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחלה:

ערבוביתא דרישא. כשאדם מסרק ראשו תמיד ומתוך כך לימול ערבוביאה בראשים: **מתיא לידי עוירא.** מגיעו לידי סמוי עינים שזוהמת הראש מכסה מאור עיניו: **דמאני מתיא לידי שעמומיתא.** בגדים נגררין ערבוביאה של זוהמא שבהן מכבסן תמיד ולובשן כשהם מזוהמים מגיעו לידי שעמום ותמהון לב: **ערבוביתא דגופא.** כשגופו מזוהם שאינו רוחץ תמיד מגיעו לידי שחנא וכיני לבמעועית שמכתיבים (ואלו יש רפואה אבל שעמום קשה מהם אליה כיסא אלימא גרמילה) : **הזהרו בערבוביתא.** כלומר הזהרו במכבוסם וגרמילה: **הזהרו בחבורה,** ללמוד תורה בחבורה שהתלמידים מחדדים זה את זה ואת הרב: **הזהרו בבני עניים.** להשתדל ללמדם תורה שמהם תצא תורה שאין להם עסק אחר ושוד מדעתם שפלה עליהם: **לצאת מבניהם ת"ח,** שכל הרוב אינם בני תורה: **ירושה היא להם.** ולא ילמדו תורה מאחר שהן סומכין שירושה היא להם: **כדי שלא יתגדרו על הצבור.** שאם לא היתה תורה פוסקת מהם יגיסו דעתם: **דקרו לאינשי חמרי.** שאין נוהגים בהם כבוד ומבזים אותו מפני תורה שבהם: **שאין מברכין בתורה תחלה,** התלמיד עסקם בכל יום דהיינו לעסוק בדברי תורה וסברת כל ולאמר נחר: **דבר זה נשאל להכמים וכו'.** ולא פירשו מדכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתי מכלל דליכא דידע לאהדורי טעמא אלא קב"ה בלחוד: ומצאתי במגלת סתרים של הרב רבי יונה ז"ל דקרא הכי דייק דה"ל שלא ברכו בתורה תחלה אבדה הארץ דאם איתא דעל עזבם את תורתי כפשטיה משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כפשוטו לחכמים ולנביאים לומר לא פירשוהו והלא דבר גלוי הוא וקל לפרש אלא ודאי שעסקן היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא ידע עמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקין בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלים בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכוונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל [והם כאים ראוין למי שאמרם]:

מהרש"א יזל מים מדליו נ'. בפרק חלק דרשינן לענין מלוכה וכה"א אבל הכא דרשינן לענין תורה שנקראת מים כמו בכתוב הוי כל צמא לכו למים ופי' אל מים שהיא התורה מן הדלים שיהיו זרעו של הדלים בנים רבים דהיינו ת"ח וק"ל: **שהן מתגברין על הצבור כו'.** בערוך גרס מאי הכא מתגדרין ויש לפרש דהא פליגי רמ"ד כדי שלא כו' לאו משום שנהם אלא להכלין ומעבירים הוא שלא יבואו לידי גיאות ומ"ד משום שנהם מגידים הוא על שהיו מתגדרין על כו' וק"ל: **משום דקרו להו חמרי.** בפ"ק הם נענש שקראו אינם ראוים לחכמה כבראתה התגור הזה ומ"כ אין בניהם תלמידי חכמים דאמינו לפי דעתם ולפי מנת שבראתה המוליד מוליד בדומה וכיון שהם ת"ח לאו אין בניהם ת"ח וק"ל: **שאין מברכין בתורה תחלה.** עיין במפרשים ונ"ל כלפי מה דאמרו בפ' בני העיר כל ת"ח שמברך לפניו כהן גם הכהן אותו ת"ח חייב מיתה שכלו ולמשמלו גו' והיינו שאין הת"ח מברכין בתורה תחלה ומניחין לברך לפניהם כהן ע"ה יש"ט דדרים ליה הכא מולא שלם גם שאחלה ת"ח שנפל לפני ע"ה לומר אין כמה חזו בתורה כפרש"י שם ופשתא הוא שפיר נודה כנגד מדה שאין מולין בני ת"ח להיות ת"ח ובפי' המפרשים ד"ש מאשר נתתי לפניהם כמי דלפניהם יתמגם כפשוטו לפי דרכנו:

הר"ן על עזבם את תורתי וכו' שלא ברכו בתורה תחלה. וקשה לחלום שלא מצינו שנענש על ביטול ברכות עונש גלות ואבדן הארץ ועוד מה הפרש יש בין ברכת התורה בתחלה לברכת התורה בסוף ועוד נראה מנין דקדקו שלא ברכו בתורה תחלה ונזה יש לנו לבאר שדקדקו בכתוב מ"ש על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם כי מאי לפניהם דקאמר הל"ל אשר נתתי להם ועוד מאי כפל ולא הלכו בה לבך דרכו פרשו שאין על עזבם ברכת תורתי אשר נתתי שילמדו לפני התורה והו לפניהם לפני הקודים בתורה שיברכו בתחלה ולא יהלכו בתורה לקיימה ולבאר שאר הספקות בלעד שברכת התורה בתחלה היא אשר בחר בנו ונתן לנו את תורתו והו שלא נכך ברכה זו נראה שאינו מודה בבחירה שבחר בנו השי"ת ומקרא מלא הוא בפי' ואתחנן ותחת כי אהב את אבותיך ויבחר בזרעו אחריו וגו' להוריש גוים גדולים ועצומים ממך לתת לך את ארצם וגו' ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה וגו' וכיון שאינו מודה בבחירה שבחר בנו ה' א"כ אין לו חלק בארץ כי לא נתנם ה' אלא לעם זו בחר ולכך לא הלכו בה בארץ ויגלם ה' אל ארץ אחרת וכפי זה יתפי' לא הלכו בה כלו' לא הלכו בארץ ולא קוי התורה ודינא מוגב שאין לומר שאבדה הארץ על עזיבת התורה שהרי כתיב בימי יהויקים וסי' כי יאמרו אליך על מה דבר ה' אלינו את כל הרעה הגדולה הזאת ומה עונינו ומה חטאתינו ואמרת אליהם על אשר עזבו אבותיכם אותי נאום ה' וילכו אחרי אלהים אחרים ויעבדום וישתחוו להם ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו ואתם הרעותם לעשות מאבותיכם והרי הרי שנייתי אבותם עבדו עבודה זרה ולא שמרו התורה ולא נגלו באותו זמן ואיך כאומר שגלו אח"כ על עזיבת התורה וביה דביתי אבותם היו עוסקים בתורה ועוד ואת תורתי לא שמרו הוא שלא קיימו התורה והדברים ובית כיון שהיו לומדים בתורה ואין ת"מ עליהם אבל עבודתו אפי' למוד התורה לא למדו גמ' כתיב ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו שמכח קושיא אחרת שנכתוב דכתיב ואותי עזבו שהוא מיותר שהגר נאמר על אשר עזבו אבותיכם אותי נאום ה' ומה חזר לומר ואותי עזבו וכו' אלא ודאי היינו הלומדי אותי עזבו וסייתי מתחלה כזה אם לא תורתי שמרו ועיין בנכבק מוזקק בפי' דנדרים דף קי"ס בפורק רס עוד לומר מם מה שפירשו כאן שלא נילכו בתורה והעברת שהיא בתחלת הלמוד וחזו לפניהם שהוא קודם שילמוד

עין יעקב

ישראל חוטאין והארץ מתקללת ע"י רבי פ"ו ... [illegible] ... ירשת הארץ וכתוב בה כל ימי ... [illegible] ... אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ... [illegible] ... שלא יקבלו אומה אחרת את התורה ... [illegible] ... דכיון שבחר בנו מכל העמים ... [illegible] ... כדי שיקבלו ישראל את הארץ ... [illegible] ... נגמר על ארץ מגם׳

שילמוד אדם תורה בכל יום ובשם שאינם מברכים בה ותהי אמתנו ולמלמדים ומה כך אין נכנסים ח"ם וכן פי' רש"י ז"ל:

איסי בר יהודה לא אתא למתיבתא דר' יוסי ג' יומי אשכחיה ורדימוס בר יוסי א"ל מ"ט לא אתי מר לבי מדרשא דאבא הא תלתא יומין א"ל כי טעמיה דאבוך לא ידענא היכא איתא א"ל לימא מר מאי קאמר (ליה) [לך] דלמא ידענא טעמיה. א"ל הא דתניא רבי יוסי אומר כביסתן קודם לחיי אחרים קרא מנ"ל א"ל דכתיב °ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולר' מאי חייתם אילימא חיה והלא חיה בכלל בהמה הוא אלא מאי חייתם חיותם ממש פשיטא אלא לאו כביסה (והאיכא) [הא איכא] צערא דערבוביתא:

ורדימוס ברי' יוסי. היינו ר' מנחם בר' יוסי דמתקרי בן סל קוספים: טעמא לא ידענא. דאמר למילתיה שאיני יכול לעמוד על סוף דעתו: א"ל דכתיב. גבי לוים ולכל חייתם: אילימא חיה. ממש כמשמעותה: והלא חיה בכלל בהמה, כדכתיב זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה והוא"ל דכתיב לבהמתם למה לי חייתם: [אלא לאו כביסה. הוי] חייתם מעט דכביסת בגדיהם היינו חיותם דאי לא מכבסי בגדייהו איכא צערא דמיחוא יש מי ערבוביתא דאמרן לעיל.

ההוא גברא דאיתסר הנייה דעלמא עליה אי נסיב איתתא כי לא תניינא הילכתא רהיט בגפא (וחובליא) [ותובליא] ולא מצו למיתנא אתא רב אחא בר הונא ושבשיה ואינסיב איתתא *ושדקיה מינא ואתיא לקמיה דרב חסדא אמר רבא מאן חכים למעבד כי הא מלתא אי לאו דרב אחא בר רב הונא דגברא רבא הוא:

ההוא גברא דאמר איתסר הנייתא דעלמא עליה אי נסיב אתתא כי לא תניינא הילכתא. כלו' אחסר הנאה שלם עלי אם אקח אשה עד שאשנה הלכות: רהיט בגפא (וחובלי) [ותובלי]. גפא קרי סולם שעולין בו באילן (תוגלי) [תובלי] חבל שעולין בדקל ומסבכין אותו לנמות הסכפים שבהם התמרים ומשל של בן אדם הוא רץ למעלה ולמטה לעסוק ולשנות הלכות ולא אפשיטי מלתא ולית דעשרם דסימ' (גגפא) [גבפא] פרן יחידי למעלה ולמטה כאדם שעולה בחבל באילן (חובלי) [תובלי] חבל כדאמרינן בב"ב אלא דבקים תגלי' ותובלי' ואמר אזל ולגזור דיקלא דפלניא: ושבשיה ואינסביה איתתא. [הטעהו לומר שלא ישא כאסר לאחר שכן ולאנסים אתחא כדי שיחול הנדר]: ושדקיה מינא. מה פניו בשיט כדי שלא יבירהו בת חסות כאילו היה אדם אחר מתם שנדר שלא ישא אשה כדי שיתיר לו דאפשר אילו היה מכיר לא היה מתיר לו: מאן חכים למעבד כי האי מילתא. שדקדק בכך שהשיאו אשה קודם שישאל על נדרו כדי שיחול הנדר עליו קודם שלא ידקדק כי כתן דאמר לא יפר הוא"ל ולא חל הנדר ודי כתן דייכא הוא ונחית לנוסקא דדינא:

ההוא נואף דעל גבי דהאי אינתתא אתא גברא סליק נואף איתיב (בכלי) [בכלאי] בבא הוה מחתו תחלי תמן וטעמינן חויא בעי מריה דביתא למיכל מן ההוא תבלי בלא דעתא דאינתתא א"ל ההוא נואף לא תיכול מנהון דטעמינן חויא אמר רבא אינתתיה שריא אם איתא דעבד איסורא ניחא ליה דליכול ולימות דכתיב (°אנשי דמים) [כי] נאפו ודם בידיהן פשיטא מהו דתימא איסורא עביד והאי דא"ל דניחא ליה דלא לימות בעל דתהוי אינתתא עילויה °מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם קמ"ל:

[בכלאי בבא. במסך שלפני הדלת]: בלא דעתא דאיתתא. שאילו היתה יודעת לא היתה מניחתו לאכול: [ניחא ליה דליכול ולימות. כדי שתהא מותרת לו בכל עת]: כי נאפו ודם בידיהן דמלפינן מינן הבעלים: מהו דתימא איסורא עביד. האי נסתם: והאי דא"ל. הכי מפום דלא לימות דתיהוי איתתא עילויה מים גנובים ימתקו: קמ"ל. דלא אמרי' הכי ושריא:

אמר המגיה [illegible]

מהרש"א דכתיב כי נאפו ודם בידיהם פשיטא כו'. כצ"ל:

מ"ד בד' מים גנובים ימתקו כו'. כתבו התוס' כדאמר בסנהדרין כיצד טעם ביאה וכיון לעובדי עבירה עכ"ל אבל הכא א"א לפרש כן דודאי שלמה לא אמרו האי קרא על אחר המורגל ובאיסורו ס"פ בן סורר ומורה ע"ש: קמ"ל. כתבו התוס' קמ"ל דטלף אינו יודע זה וניחא ליה דלימות בעל כדי שיפלנה מי עכ"ל ולישנא דתלמודא בפרק זה דודאי לא משמע כן דקאמר קמ"ל דבוש דקיימא הכי שכיחא נסי ולא"כ יודע זה דמים גנובים כו' ניחא ליה דלימות בעל ותהיה שכיחא ליה:

הדרן עלך מסכת נדרים

כל כנויי נזירות פרק ראשון נזיר

תניא °זה אלי ואנוהו אנאה לפניו במצות אעשה לפניו סוכה נאה לולב נאה ציצית נאה אכתוב לפניו ס"ת נאה ואכרכנו בשירים נאים:

פיסקא הרי עלי לשלח פרע הרי נזיר. ממאי דהדין שילוח ריבויא הוא דכתיב °שלחיך פרדס רמונים אימא מידי (דעבר) [דעבורי] כדכתיב °ושולח מים

מים על פני חוצות. תנא פרע פרע יליף כתיב הכא
במדבר ו °קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו וכתיב התם גבי כהן
יחזקאל מד הדיוט °ופרע לא ישלחו ואבע"א האי שולח מים נמי
רבוי הוא כדמתרגם רב יוסף כדמשקן ליה מיא לפירא ורבי:

[ממאי דהדין שילוחי ריבויא הוא. כדקאמרת דלגדל פרע משמע: דכתיב שלחיך פרדס רמונים. גדוליך שגדלין יהיו כפרדס רמונים שלמה ומתגדל]: אימא דשלוח מידי (דעבר) [דעבורי]. כלו' דמשמע שינה בעזו מופנה מים ומעבירם ממקום למקום כדכתיב ושולח מים וגו' [והכי נמי דאמר הרי עלי לגלח פרע משמע דאמר הרי עלי להעביר פרע]: תנא פרע פרע יליף כתיב הכא. בנזיר גדל פרע: כתיב גבי כהן הדיוט ופרע לא ישלחו. מה פרע דכתיב גבי כהן הדיוט ליבנה דריבוי הוא כדאמרי' בפרק כ"ג אף פרע שאמור גבי נזיר גידול שער הוא והכי משמע שיניחנו לגדל עד שיגדל לכלל פרע שהן שלשים יום:

תוספות משקין ליה מיא לפירא ורבי. פי' גדול הפרי וקשה דלשכחן [illegible]

אמר הבונה [illegible]

[קודם איתא נגמ' שמקשה ומי איכא למ"ד לא מחפים איגם במילתא דסמוך ליה והסכים]:

שם ע"ב **האומר** ימין הוי שבועה מ"ט לאו משום דכתיב
דניאל יב °וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע
בחיי העולם אמרי לאו משום דימין גופה איקרי שבועה
ישעיה סב דתניא מנין לאומר ימין שהוא שבועה שנאמר °נשבע
ה' בימינו ומנין לאומר שמאל שהוא שבועה שנאמר
שם °ובזרוע עזו:

האומר ימין. שלא אוכל ככר זו הוי שבועה: מ"ט לאו משום דכתיב וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם. דקאמתפים ימינו לישבע דסמיך ליה: [לא. ימין שאוכל ככר זו וכו': שנא' נשבע ה' בימינו. בימינו אמר ומשמע כשבועה]: שנא' ובזרוע עזו. מדכתיב ימינו וכתיב ובזרוע עזו אלמא דזרוע היינו שמאלו [והכי נמי אמרינן בפ"ק דברכות מנין שהקב"ה מניח תפילין דכתיב ובזרוע עזו ואין עזו אלא תפילין וכו' ותפילין בשמאל קיימא]

תוספות האומר ימין הוי שבועה. ימין שלא אוכל ככר זה וכו' שמאל כדלקמן פירוש התפילין [illegible] ימין שלא [illegible]:

רמב"ם פ"ג **תניא** רבי יהודה אומר נזיר שמשון מותר ליטמא
למתים שכן מצינו בשמשון שנטמא ר"ש
אומר האומר נזיר שמשון לא אמר כלום שלא מצינו

בשמשון שיצאת נזירות מפיו וכו'] ושמשון לאו נזיר
שופטים יג הוה והכתיב °כי נזיר אלהים יהיה הנער התם מלאך
הוא דקאמר ומנ"ל דאיטמי למתים אילימא מדכתיב
שם טו °בלחי החמור הכתי אלף איש דילמא °נרדיי נרדי בהו
ולא נגע בהו אלא מהבא °ויך מהם שלשים איש ויקח
שם יד את חליצותם דילמא אשלחינן ברישא והדר קטלינהו
ויך ויקח כתיב ודילמא גוססין שוינן אלא גמרא
גמירא לה:

ושמשון לאו נזיר הוה והכתיב כי נזיר אלהים יהיה הנער. וקס"ד דמנוח קאמר להא מילתא דהו"ל דבר הנזיר שאדם מדיר את בנו נזיר: **מלאך הוא דקאמר.** כי נזיר אלהים יהיה הנער: **דילמא נרדיי נרדי בהו.** מחתך בהן אגב סוסו גופים לא נגע בהו: **ויך ויקח.** דמשמע ויך והדר ויקח: [**גוססין שוינן.** ונאמר דהוו גוססין אשלחינהו ולא איטמי בהו]:

תוספות ושמשון לאו נזיר הוה. וקס"ד שהמלאך היה אומר לאביו שיזירנו לכשיולד כדאמרי' לקמן שאדם מדיר בנו בנזיר: התם מלאך הוא דקאמר. בנבואה ולא יצא נזירות לא מפי אביו ולא מפי שמשון: [נרדיי נרי. לשון שילי כלי מרסק זרק בהן והתם]:

אמר הבונה [illegible]

מהרש"א התם מלאך הוא דקאמר כו'. ולא תקשי למה לא קיים אביו מנוח דברי המלאך די"ל שהמלאך לא הזכיר בנזירתו אלא מורה לא יעלה על ראשו והוא קיים כדלעיל נזיר שמשון אינו מיקל בתער ולא הזכיר שלא יטמא ותפריך מכלן דלטעמי' מי' הכי פריך ולימא דאביו קיים דברי המלאך לעשותו נזיר גמור שלא יטמא כשאר נזירים והא דלא הזכיר רק איסור גילוח היינו שיוסיף על שאר נזירים שלא יהא מיקל בתער לעולם ויש לומר בזה שאמר המלאך נזיר אלהים יהיה גומר ולא אמר נזיר לה' כדכתיב בתורה גבי נזיר להזיר לה' הורה בזה כי לא היה נזיר במדת הרחמי' כשאר נזירים רק במדת הדין והגמרא שע"כ קראוהו שמשון הנגור ועל"ז כאמר דן ידין את עמו וק"ל:

שם **[נזיר** עולם היכא כתיב דתניא] רבי אומר אבשלום
מקידים נזיר עולם היה שנא' °ויהי מקץ ארבעים שנה
שמואל ב טו ויאמר אבשלום (אל אביו כי נדר נדר עבדך בשבתו
בגשור בארם) וגו' ואשלמה את נדרי ומגלח אחד לי"ב
חדש שנאמר °ויהי מקץ ימים לימים אשר יגלח וגומר
שם יד °ויליף ימים ימים מבתי ערי חומה מה התם י"ב חדש
ויקרא כה אף כאן י"ב חדש.

[ונזיר עולם היכא כתיב. שמיקל בתער וכו']· ואשלמה את נדרי. היינו קרבנות נזירות: [ויליף מבתי ערי חומה, דכתיב בהו ימים תהיה גאולתו] מה להלן י"ב חדש דכתיב עד מלאת לו שנה תמימה:

מהרש"א ואשלם את נדרי אשר גו'. בפ"ב דתמורה פי' רש"י כלומר אשלמה את נזירותי ואגלח עכ"ל והיינו שמגלח ב' באמות לגלוח ובגמרא קאמר התם אסר כדרתי בחברון וגלא עיקר כחו

עין יעקב

ושמשון [illegible] ואשלם את נדרי. [illegible]

מהו בנשור היה כדכתיב כי מה כלו עולך נשנתו נעשור גו' בעי למידר אלא להביא כנשים מחברון ופריך בחברון מחברון מיעטי ליה ומסיק אלא כיון דהותר הבהמות כל היכא דבעי ונקריב ע"ש : דף ס' יהני מ' שנים כו'. היא שנת עשר לשאול הרומי ובתמורה פ"ג ומ"ס גם י' שנה שמלך שמואל ובה אחת שמלך שמואל ושאול וב' שמלך שאול בעצמו ול"נ שמלך דוד ועיין פרש"י שאבשלום היה יודע שעתיד דוד למלאות ארבעים שנה כולי עיין שם ודברי נביאי' הן ויש לפרש שהלה מרד אבשלום בשאלו להם מלך בימי שמואל שנתה כבל אבשלום עלה למרוד במלכות אביו כמו שמרדו ישראל בשאלו להם מלך אחר שמלך שמואל עליהם כמפורש בקרא דהתם ליה מרידה וק"ל :

מי שאמר פרק שלישי

ב תניא רבי אלעזר הקפר ברבי אומר מה ת"ל וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא זה אלא מפני שציער עצמו מן היין (נקרא חוטא) וקו ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר עאכ"ו והא האי קרא בנזיר טמא כתיב ואנן אפילו נזיר טהור קא אמרינן קא סבר ר' אלעזר הקפר נזיר טהור נמי חוטא הוא והיינו טעמא דכתיב קרא בנזיר טמא הואיל ושנה בחטא :

ואנן אפילו בנזיר טהור קאמרינן. מדמפרש ר' אלעזר הקפר משמע דחטא נמי ש"ל שציער עצמו מן היין וה"ה בנזיר טהור: הואיל ושנה בחטא. שכבר הזיר עצמו מן היין ועכשיו מוסיף בחטא שהיה לו להזהר מן הטומאה וכנמא:

הריני נזיר ושמע פרק רביעי

ת"ר °אישה הפרם וה' יסלח לה באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר שהיא צריכה כפרה וסליחה וכשהיה מגיע ר"ע אצל פסוק זה היה בוכה ומה מי שנתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה טעון כפרה וסליחה המתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכ"ו וכיוצא בדבר אתה אומר °ולא ידע ואשם ונשא עונו ומה מי שנתכוין לעלות בידו בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר [כגון חתיכה ספק של שומן ספק של חלב] אמר קרא ונשא עונו מי שנתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכ"ו איסי בן יהודה אומר ולא ידע ואשם ונשא עונו ומה מי שנתכוין לעלות בידו בשר טלה ועלה בידו בשר חזיר כגון ב' חתיכות אחד של חלב ואחד של שומן ונשא עונו המתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכ"ו על דבר זה ידוו הדווים :

אישה הפרם וה' יסלח לה. בזה הכתוב מדבר אם נאסה שהפרם והפר לה בעלה סליחה זו נאה אלא וכו': מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה גו': המתכוין לאכול בשר חזיר גו' דמעיקרא לאיסורא איכוין דהא לא ידעה דהפר לה בעלה משום הכי צריכה כפרה וסליחה

[תוספות איסי בן יהודה אומר ולא ידע ואשם ונשא עונו. ולא פי' קרא כדלעיל אלא כגון בי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן דס"ל לאיסי בן יהודה דלא מחייב אשם תלוי אלא אחתיכה אחת מבי חתיכות: על דבר זה ידוו. ר"ה ידע ואשם ונשא הכתוב מדבר באשם תלוי]:

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מ"ד °כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהם אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם א"ל ר"ל האי רשע קרית ליה נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהת הוא דקא עביד אלא משל לשני בני אדם זה אשתו ואחותו (עמה בבית) [עמו] וזה אשתו ואחותו (עמה בבית) [עמו] לאחד נזדמנה לו אשתו ולאחר נזדמנה לו אחותו זה שנזדמנה לו אשתו צדיקים ילכו בם וזה שנזדמנה לו אחותו ופושעים יכשלו בם מי דמי אנן חדא דרך קאמרינן הכא שתי דרכים אלא משל ללוט ושתי בנותיו הן שנתכוונו לשם מצוה (ישרים דרכי ה') צדיקים ילכו בם. הוא שנתכוין לשם עבירה ופושעים יכשלו בם ודלמא הוא נמי לשם מצוה איכוון (לא ס"ד ד)א"ר יוחנן כל הפסוק כולו על שם עבירה נאמר °וישא לוט °ותשא אשת אדוניו את עיניה. את עיניו °ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני °וירא אותה שכם בן חמור. את כל ככר הירדן °כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. כי כלה משקה °אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי והא מינים אנים תנא משום רבי יוסי בן [רב] חוני למה נקוד על וא"ו °שובקומה של בכירה לומר שבשכבה לא ידע הא בקומה ידע ומאי הוה ליה למעבד מאי דהוה הוה נפקא מינה דלפניא אחרינא לא איבעי ליה למשתי חמרא:

[כל הפסוק הזה לשם עבירה נאמר. ולכך לא לתה ישב לחוס לכף זכות]:

נזיר

עין יעקב

הואיל ושנה בחטא. [illegible]

מאי [illegible]

תוספות כהי דלא עביד מלוה מן האונאה פסח מיהא קא עביד. ותימא ואמאי משמע כפי (הגהל קתא) [גתרא דיומא] דאכילה גסה אכילה ומי"כ איסורא עבד שלא יצא ידי חובתו נר"ל דהיק כהי דלא יצא ידי חובת אכילת פסח דבע קרית ליה ומה היה יכול לעשות אם הוא כבר שבע אין לו ליתנע מלאכול ואין ראוי לקרותו רשע אם (אכלו). ור"ם אירך דתרי גווני אכילה גסה הוי התם איירי שהוא כל כך שבע שהוא קץ באוכל ומה שהוא אוכל אינו נהנה ממנו כלל וההיא אמרינן שאוכל אכילה גסה ניה"כ פטור והכא איירי שהוא שבע הרבה אבל אינו קץ במאכל: הדא דרך קלעריק. שהגדיק הולך ואינו נכשל בהולכם כבשל [נחותו דרך עלמו]: והכא מני דרכים. הם זה נא על אחותו: הוא שנתכוין לשם עבירה, כדאמרינן נימנוס בן גח אפילו למאן דאמר מותר עזרל שמגול ואילך גזרו עליהם גגרל עריות ופירשו מזוג עריות שהרי אם לא פירשו לא הוו לריכי להשקותו יין ללונו:

דרש רבא מ"ד °אח נפשע מקרית עוז *ומדינים כבריח ארמון אח נפשע מקרית עוז זה לוט שפירש מאברהם ומדינים כבריח ארמון שהטיל מדינים בינו ובין ישראל כבריח ארמון שנאמר °לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. דרש רבא ואיתימא רבי יצחק מ"ד °לתאוה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע לתאוה יבקש נפרד זה לוט ובכל תושיה יתגלע שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דתנן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם. אמר עולא תמר זנתה זמרי זנה תמר זנתה יצאו ממנה מלכים ונביאים זמרי זנה נפלו כמה רבבות מישראל:

אח נפשע וגו' זה לוט שפירש מאברהם. שמלי כי אחנים אחים אנחנו: מקרית עוז זה אברהם. דכתיב ניה הניחו אל לוט פלגשים סעיי שמרינם בפירע מאברים גרס לו לאיות שבן לאכשי קדוס וגי' כך בא לידי מעשה בנותיו וטלגו עמון ומואב שאסורין לבא בקהל: בבריח. שמעלן בו שארמון שלא יכנס בו אדם: לתאוה יבקש נפרד. שלך אחר תאוה לבו כדאמרינן לעיל כל הפקוקים לשם עבירה נאמרו: בבל תושיה יתגלע. בתורה שבכתב ונתורה שבעל פה דתנן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם: תמר זנתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים. מלכים דוד כדכתיב ואלה תולדות פרץ ונתור ונביאים דאמרינן אמון ואמוכים אחי הוו ולכם שניהם כוונה ולהכנסת מהרעו של יעקב כדכתיב כי ראתה כי גדל שלה:

דרש"ק דרש רבא מ"ד אח נפשע מקרית עוז וכו'. עיין פי' רש"י ולענ"ד שהוא על שמסמום לא רנה לילך אצל אברהם ומשל לא אוכל

להתלם ההרה זה אברהם כי רואה מעשיו כנגד מעשה אברהם ולכי דומה רשע נמרכו ולכן אם שהוא לוט כי אחנים אחים אנחנו שלא הלך למקומו של אברהם משום שאברהם הוא עוקרים עת ואין הוא חשוב לישב אצלו כי הוא רשע בעיניו ומתוך שפירש ממנו בא על שתי בנותיו והיה ביתו ובין זרע אברהם מדנים שאינם נדבקים יחד כדכתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ואין להם תקנה עד עולם כמו ארמון סגור בריח ודלתים: מ"ד לתאוה יבקש נפרד זה לוט. כלו' שמשעה שנפרד לוט מן אברהם כתיב וישא עיניו וירא את כל ככר וגו' וכל הפסוק על שם עבירה נאמר כמ"ש למעלה וכן כשנפרד בהפיכת סדום ולא רלה להתלם ההרה אצל אברהם כל כוונתו היתה רעה לתאות ילדו בעבירה יבקש לוט ולכן נפרד מאצל אברהם כי בחיותו אצלו לא יעלה תאותו בעבירה ולכן בכל תושיה בכל מקום מקורים בתורה שהיא תושיה בין בבתי כנסיות ובין בבתי מדרשות כתגלה קלונו שקורין פרשת של לוט ולא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ורפי"י ז"ל פירש בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה והכוונה כלו' שבכל תושיה כי בתורה שבכתב נכתב שנשו לא יבא עמוני וגו' ובתורה שבעל פה תנן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם:

אמר רב נחמן בר יצחק גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה איני והא אמר רב יהודה [אמר רב] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה אלא אימא במצוה שלא לשמה דכתיב °תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך מאן אינון נשים באהל שרה רבקה רחל ולאה א"ר יוחנן שבע בעילות בעל אותו רשע באותה שעה שנאמר °וכו'. גופא אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה ויצתה ממנו רות דא"ר יוסי בר חנינא רות בת בנו של עגלון (בן בנו של בלק) מלך מואב [היתה] א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין שאין הקב"ה מקפח אפי' שכר שיחה נאה מהבא דאילו בכירה דקרייתיה מואב א"ל רחמנא למשה °אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה מלחמה הוא דלא הא צעורי צערינהו ואילו צעירה דקרייתיה בן עמי א"ל °אל תצורם ואל תתגר בם כלל אפילו צעורי לא. אמר רב חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שבשכר לילה אחת שקדמה בכירה לצעירה *זכתה וקדמתה ארבעה דורר [בישראל] למלכות:

[גדולה עבירה לשמה. כגו' לשם מלום]: איני. מדקאמרת גדולה

עין יעקב

[illegible]

גדולה עבירה לשמה ממלוה שלא לשמה מכלל דמלוה שלא לשמה גריעא ומדקאמר במתוך שלא לשמה בא לשמה אלמא דמעליא שמתוך כך בא לעשות מלוה לשמה ומשני אימא עבירה לשמה כמלוה שלא לשמה דתרוייהו מעלו: מנשים באהל. מברכת נשים באהל שבורך גם היא תולן כיהו נשים באהל שרה רבקה רחל ולאה שרה דכתיב איה שרה אשתך הנה באהל ורבקה דכתיב ויבאה יצחק האהלה רחל ולאה דכתיב ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל: [תבורך. על שעשתה עבירה לשמה כדי להתיש כחו של אותו רשע כדי שתהא יכולה להורגו: מ״ב קרבנות. משבעה מזבחות שערך בג׳ מקומות על כל אחד ואחד העלה פר ואיל שהם י״ד לכל מזבח ומזבח ושלשה פעמים י״ד עולין מ״ב וקרבנותיו של בלק הוו שלא לשם מלוה]: ויצאה ממנו רות. שילא ממנה דוד שרוה להקב״ה בשירות ותושבחות: דקרייתיה מואב. משמע מאבי: בן עמי. בלשון נקיה היא ולא רלתה להודיע למלכים כמעברם: אמר אל תצורם ואל תתגר בם. ומדלא כתיב בהו מלחמה ש״מ דאפילו לצרה לא ליצער להו ולא עוד דאפי׳ בבירה דקרייתיה אב הכתוב פרסמה דכתיב ותקרא את אביה ובצעירה כתיב ותקרא שמו: ארבעה דורות בישראל. שגד ימי דוד ושלמה ואילו לצעירה [לא אמת בישראל] עד רחבעם בן שלמה שבא מנעמה העמונית:

הרי״ף גדולה עבירה לשמה וכו׳ איני והא כו׳. פירש״י ז״ל מדקאמרת גדולה עבירה וכו׳. מה שהאריך רש״י ז״ל בלשונו הוא מבואר שהקשה מאי קאמר איני והאמר רב יהודה לעולם יעסוק אדם בתורה ובמלוה אפילו שלא לשמה דהא לא מצית היא דגדולה עבירה לשמה שהוא ע״ש שמלוה שלא לשמה היא גדולה מ״מ עבירה לשמה היא גדולה ממנה לא פירש דמדקאמר מלוה שלא לשמה ולא אמר גדולה עבירה מלוה משמע דמלוה שלא לשמה גריעא ומדקאמר במתוך שלא לשמה בא לשמה אלמא דמעליא ומיהו קשה לפירושו דמאי משני כמלוה שלא לשמה דעדיין יקשה מדקאמר כמלוה שלא לשמה ולא אמר כמלוה סתם משמע דמלוה שלא לשמה גריעא ומדקאמר במתוך שלא לשמה בא לשמה אלמא דמעליא הם לזה פירש רש״י ז״ל נתירון כמלוה שלא לשמה דתרוייהו מעלי כלומר העבירה לשמה והמלוה שלא לשמה תרוייהו מעלו בגדר שוה אבל מ״מ לא המלוה שלא לשמה ולא העבירה שוות למלוה לשמה שלעולם מעולה יתר למלוה לשמה מ״מ כל זמן שלא עשה המלוה לשמה אינה בגדר מלוה לשמה וא״כ בדין יש לתקשות דאפ״ה דנימא גדולה עבירה לשמה ממלוה שלא לשמה יש לייסב כן דהם ג׳ מדרגות וכולם מעולות אבל כל אחד מעולה מחבירתה מלוה שלא לשמה היא מעולה ועבירה לשמה מעולה הימנה ומלוה לשמה היא גדולה מכולם. אמנם ביאור הענין נ״ל דהא יש מדרגה בין מלוה שלא לשמה למלוה לשמה והיא עבירה לשמה שהיא בינונית איך אמר שמתוך שלא לשמה בא לשמה שעולה שתי מדרגות הי״ל שמתוך מלוה שלא לשמה עולה לעבירה לשמה ומעבירה לשמה יעלה למלוה לשמה והשתא דמשני לא גדולה עבירה לשמה כמלוה שלא לשמה דתרוייהו מעלי א״כ מספקר יעלה לגדולה הימנו:

בית שמאי פרק חמישי

יף לב ע״ב פותחין בתנאי נולד היד אמרי להון אילו אתא אינש ואמר לכון דיחרוב בית המקדש מי הוה נדרתון אמר רב יוסף אי הואי התם הוה אמינא להו הא כתיב
ירמיה ז °היכל ה׳ היכל ה׳ המה זה מקדש ראשון ומקדש שני נחי דידעי (דליתחרובה) [דיחרב] מי ידעי לאימת
דניאל ט אמר אביי ולא ידעי לאימת והכתיב °שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך ואכתי מי ידעי בהי יומא:

פותחין בתנאי נולד. ואפי׳ לסכנו וכדתו עד שלא חרב בי״ת: היד כגון דאמרי להו דאילו אתי אינש. בהכ״ח בעתם

דמדליהון ולאמר לכון דחרב וכו׳: אי הואי התם. *כשאמרו חכמים לנחום המדי דחורבן בית המקדש הוי נולד הוה אמינא דנאו נולד הוא לפי שידעין הוי שעתיד ליחרב דכתיב היכל ה׳ היכל ה׳ היכל ה׳ המה. מקרא הוא בירמיה אל תבטחו אל דברי השקר לאמר היכל ה׳ וגו׳ ולא שנא עליו רעה ומפרש לה רב יוסף הכא שהיה ירמיה מוכיח את הרשעים שהיו מתיאשים מן התורעמות ואומרים יחרב היכל זה עוד יבנה לנו היכל בית שני ואם יחרב בית שני עוד יבנה שלישי ג׳ נזכרים אלמא יודעים היו שיחרב. ומשני נהי דידעי שיחרב לא ידעי אימת. הלכך הוי נולד שלא היו נמנעים בשביל זה מלידור כיון דלא ידעי אימתי יחרב ופריך אביי וכי לא ידעו א׳ מה יחרב והכתיב. בספר דניאל: שבועים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך. פי׳ שבועות בשנים דהיינו ת״ל שנה בגזר שיהא בין חרבן בית ראשון לחרבן בית שני דהיינו שבעים של גלות בבל ות״כ שעמד בית שני. ומשני דאכתי לא ידעי באיזה יום. נתחלת שנה או בסופה:

מהרש״א זה מקדש ראשון ומקדש שני כו׳. מפרש״י נראה לפי הדרש יהיה היכל ה׳ הראשון לשון שבועה וכמ״ש פרק י׳ יוחסין היכלא בידינו והשני זה מקדש ראשון ומקדש שני אבל א״כ חורבן מקדש שני לא ומתחתני מיניה אבל בערוך פירש ח״ל היכל גומר זה מקדש ראשון ומקדש שני ומקדש שלישי ש״מ תרי חרוב והשלישי יעמוד עד עולם עכ״ל ותלמודא דלא נקט אלא מקדש ראשון ומקדש שני היינו שיחרבו ולא נקט מקדש השלישי שיעמוד לעולם וק״ל

שלשה מינין פרק ששי

יף לט איבעיא להו האי מזא מלתחת רבי או מלעיל למאי נ״מ לנזיר שגלחוהו לסטים ושיירו בו כדי לכוף ראשו לעיקרו [אי אמרת מלתחת רבי נזירות הא שקליה אלא אי אמרת מלעיל רבי מאי דאקדיש הא קאים]. ת״ש מהא אינבא חיה דקאים בעוקבא דבינתא [ואי ס״ד מלתחת רבי ברישא דבינתא בעי למיקם וכו׳]
סס ע״ג תו בר צבעין סביא דיקנהון הוורין *עקבי נימהון ש״מ מלתחת רבי ש״מ:

איבעיא להו האי מזא מלתחת רבי. אם השער מלמטה רבי בסמוך לבשר היוצא מן הראש וגדל ודוחה כדקאי קאי: [או מלעיל רבי. בראש השער מתגדל ויולא מאליו ומתגדל ועיקרו כדקאי קאי: למנ״ם לנזיר שגלחוהו לסטים ושיירו בו כדי לכוף ראשו לעיקרו אי אמרת דהאי בינתא מלתחת רבי. הלכך למאי דאקדיש שקליה וקוצר מיהו: ואי אמרת מלעיל רבי. האיל ושיירו בו כדי לכוף בו ראשו לעיקרו דאיכא למימר דמאי דאקדיש קאי אכתי איכא ליה למעבד תגלחת מלוה ולית סותר]: ת״ש מהאי אינבא חיה. ליטרי״ש בלעז דשוא עגילי כינים: דקיימא בעקבא דבינתא. בעיקר השער הסמוך לבשר: [ואי ס״ד דהאי בינתא מתחת רבי. אשתכח דכי נפיק שערא נפיק איבנא לבר. ברישא דבינתא בעי למיקם. איבנא אלא לאו ש״מ מדקיימא איבנא בתרי בינתא דמלעיל רבי ואיבנא בגיבתא כדקאי קאי]: ותו מדצבעין סביא דיקנהון. כי היכי דלחזי דרדקי ובתר הכי חוורי דיקניהון ממתנבין שערי עקרי זקנם ש״מ דמלתחת רבי:

אמר

אמר הבונה פכי קיימו וחיי רשומות שהשער ויק לנוסחות וקפות ספלאום ונחיר שלונו לאמת פסים פנים שפר ולאו כוונת פסות כלי נלוה וסקן לשלום אלא סיה מחזיק הכלי עולם והעולמים. ועם כל זה נוכל לזכין מחקרו פה לם השער גדול המפתח ומעקרו לומר שהמחלוקות נולדים וממגדלים באזרים מאמת כחופר שכנסר. שע"כ למוד שמים מגולי כנים בקן ומוענה פכבר. ויחמן לגלח יחו בסקינה לזין לפקן יפוקם ותולדתם ופכ"ל רלוה מחזקים שליגעין דגמ לתחרתום בחוריב שמתלבנים עיקר מעיוסתם קן הם המחנים שמבמים מתמיהם הרבות ורשעים מע"כ נקילו לנזרי' כדי שיפע גדלים לדקים ומיבים אלא מיה להם כי סוף סוף נפגלה עיקר זהוגם ופסלגן עיקרן ופרסם בכל ומלפה גדול:

כהן גדול פרק שביעי

יף נו ע"ב **זת"ר** לאחר פטירתו של ר' מאיר אמר להם רבי יהודה להלמידיו אל יכנסו תלמידי ר' מאיר לכאן מפני

קידושין נב ע"ב שקנתרנין הם ולא ללמוד תורה באים אלא לקפחני

ושם ובהלכות הן באים דחק סימכוס ונכנס וכו' כעס רבי

יהודה אמר להם לא כך אמרתי לכם אל יכנסו וכו'

יף נ "א"ר יוסי יאמרו מאיר שכב יהודה כעס יוסי שתק תור' מה תהא עליה:

לקפחני. לנלחני:

יף נו ע"ב **אמרו** ש"מ כל שמעתתא דמתאמרי בבי תלתא קדמאי וכתראי אמרינן מיצעאי לא אמרינן אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא אמר נחום הלבלר כך מקובלני מר מיאשה שקבל מאבא שקבל מן הזוגות שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע שבת ותרדל בבי ושלשה מקומות נותן פאה מכל אחד ואחד ואילו יהושע וכלב לא קחשיב ש"מ:

ש"מ כל שמעתתא וכו'. דכליסי כמו מספי ושפי כמו מרלשון דהאי מלן דבעי למימר להאי מילתא לא מלטרכא לנימר אלא קמלי ובתראי ומליעלי לא כדתנן במתני' ר"מ וד"י ולא קחשיב רבי

עיין במשנה ובבורא יהושע בן ממל בהדייהו: שקבל מן הזוגות. יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן יהושע בן פרחיה וכתאי הארבלי יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח שמעיה ואבטליון הלל ושמאי והזוגות קבלו מן חגי זכריה ומלאכי והנביאים קבלו הלכה למשה מסיני: הזורע את שדהו שני מיני חטין אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת דחשיב. ובשדה אחד ארבע לחיים כהן שני מינין הוא"ל ושכיהן מין חטים אינו חייב אלא פאה אחת אלא"כ עם דעתו לחלקן ולעשות מהן שתי גרנות ואית ספרים דלית בהו הזורע שבת וחרדל אכ"מ בלע"ז והוא לא וחנו ל"ג לה: ואילו יהושע וכלב דהוו מציעאי לא השיב. אלמא דקמאי ובתראי אמרינן ומציעאי לא אמרינן והן הנביאים ואילך חשיב מלכו כהדא שמפי משה מגיה שני ואילך:

שני נזירים פרק שמיני

יף נ ע"ב **אמר** רב הונא המקיף את הקטן הרי הוא חייב א"ל רב אדא בר אהבי לרב הונא ודידך מאן מגלח להון א"ל חובה תקברינון חובה לבניה כולהו שני דרב אדא בר אהבה לא אתקיים ליה זרעא לרב הונא:

א"ל רב אדא בר אהבה לרב הונא לדידך. דאמרת דהמקיף את הקטן חייב קטנים דאיתנהו מגולחין כל סהלם כדאורחייהו דאיכסי דקא מגלחי להו כדי להנירותן אחר החולי: מאן קמגלח להו א"ל חובה. כך מנה דאמתי דרב הונא דקסבר רב הונא דאשה לא מפקדא אלאו דהקפת הראש אראש דאתרי' כלג: א"ל רב אדא תקברינהו לבני'. דלדידך דאמרת המקיף את הקטן חייב כי מקפת ליה אשה נמי חייבת אבל לדידי אפי' גדול המקיף את הקטן פטור דה"ה נמי לאשה וכן בגדול המקיף את הגדול חייב וה"ה לאשה:

אמר הבונה לא ויחה כמה גדולים דברי חכמים כנגלי' את נוער אף מסכם לישנו ולפי הבינו. ואינך שתא גרים הונה שהאום פים שהאום שני פיתה חייבם והמגלגלים מוכה ע"י חיוב. וביוכנה קמה מאמר כיולא בזה שקלג פוסה על שהיפה רושם בהום דקה והם פי' ר"ש כפוקפות בתמים:

יף נט **רבי** אלעזר [אליעזר] בן יעקב אומר מנין שלא תצא

ותמורה כ אשה בכלי זין למלחמה ת"ל °לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן איש בתיקוני אשה אמרו ליה רבנן לרבי שמעון בר אבא חזינא ליה לרבי יוחנן דלית ליה אמר להון מחמת זקנה נשרו ההוא דאיתחייב נגידא קמיה דרבי אמי אינלאי בית השחי אחזיה דלא מגלח א"ל רבי אמי שבקוה דמן חברייא הוא:

בכלי זיין למלחמה. כדמתרגמינן לא יהא תיקון זין דגבר: שלא יתקן איש בתקוני אשה. דהכי מתרגמינן ליה שלא יכחול ושלא יפרכס בבגדי לבשוכין של אשה: חזינא ליה לר' יוחנן דלית ליה. שער בבית השחי: אינלאי בית השחי. כי הוו מגלחי בהפשטן ותלאים לנגדים:

תוספות חזינא לרבי יוחנן דלית ליה. פי' שער בית השחי (ולייתי) [והוה] גופיה מחייב בהעברתו ותדלא תשני בספרים מקליניה דכל השפות עדברי סופרים אסור לר' יוחנן אף במספרים:

הכותים אין להם נזירות פרק ט

משנה נזיר היה שמואל כדברי רבי נהוראי שנאמר

שמואל א' א °ומורה לא יעלה על ראשו נאמר בשמואל ומורה ונאמ' בשמשון °ומורה מה מורה האמורה בשמשון

שופטים י"ג נזיר אף מורה האמורה בשמואל נזיר א"ל ר' יוסי והלא אין מורה אלא של בשר ודם (דמתרגמינן ומרות אינש לא תהא עלוהי) א"ל ר' נהוראי והלא כבר נאמ' °ויאמר

שמואל א' ט"ז שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני שכבר היתה עליו מורא בשר ודם:

מה מורה האמורה בשמשון נזיר. דכתיב כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן: (אין מורה אלא של בשר ודם. שלא תהא מרות ואימת בשר ודם עליו) :

מהרש"א והלא אין מורה אלא של ב"ו כו'. אין ר"ל מלשון יראה דלא מלינו לו ה' בקופה אלא בא' בקופה אלא מל' מרות ושררה כדמתרגם ומרות אינש לא תהא עלוהי ובמסכת ע"י היא כן בלשון המעגם ובכל מקומות גמרות ישמות אינו ומליבנא

עין יעקב

מפני שקנתרנין הם. [illegible]

דחק [illegible]

[illegible]

[illegible]

ואליבא דקאמר אינו מורה אלא של ב"ו ט' ותמוה דהא דכתיב גבי שמשון נמי הכי מפורש והא דכתיב ביה נתינת טעם כי נזיר אלהים יהיה גו' ה"ק כל אמן שנזיר אלהים יהיה לא יעלה עליו מורה של ב"ו אבל כשהגבל נזירות יעלה עליו מורה ב"ו כמפורש בקרא אם גלחתי וסר כחי וגו' אבל כן בשמואל שלא תלה מורה שלו בנזירות כלל וחו"ק:

ט סו ע"ב **א"ל** רב לחייא בריה *חטוף ובריך וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך למימרא דמברך עדיף והתניא ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך א"ל ר' נהוראי השמים כך הוא שהרי גוליירין מתגרים במלחמה וגבורים נוצחים אלא תנאי היא דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך תחלה א"ר אלעזר א"ר חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנא' °וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. ישעיה נד (אל תקרי בניך אלא בוניך):

חטוף. טול כוס של ברכה וכן כל הברכות אל יקדמך אחר: [**השמים כך הוא.** בשבועה ועל כן וירם ימינו אל השמים ושבע בחי העולם כך הוא שהעונה אמן גדול מן המברך: ותדע שהוא כך שהרי גוליירין. הלבשין מתגרין במלחמה תחלה ואח"כ גבורים באין ומנצחין אף כאן העונה בא לאחר המברך ומגלה לומר שהעונה אמן משובח מן המברך: **תנאי היא.** דאיכא למ"ד דעונה אמן משובח מן המברך ואית דאמר שהמברך משובח: **אחד העונה ואחד המברך במשמע.** דקרא שנאמר גדלו לה' אתי ברכה ונרוממה שמו יחדיו אמן: **אלא שממהרין למברך תחלה.** ליתן שכר]:

מהרש"א גדול העונה אמן כו'. זה המאמר עיקרו פי' אלו דברי' כי הם ודאי נקומו אונקליגין דעוכין אמן אחר ישראל כו' אבל הכא לא שייך כלל ויש לומר בזה לפי שמזונותיו של אדם קשים כקריעת ים סוף וע"כ צוה הקב"ה להאריך ושבע לברך עליו כמ"ש ואכלת ושבעת וברכת גומר בעז"י זה הקב"ה משפיע ברכותיו להיות לו בריות ומזונות כי יש לאדם מקטרגים בדבר אכילה לו ומזונותיו תקפים בריות ואלו הברכות הם מעלים יותר וכיבורים טובים לנגד המקטרגים ולזה דימה הברכות והעניית אמן לגוליירין המתגרים ולגבורים המנצחים במלחמה כי הוא מהם כמ"ש שאברהם הם הגוליירין והעניית אמן הם הגבורים לגלת המלחמה כנגד המקטרגים שהם מלאכי מפתח כמ"ש מפני גוליירין אף וחימה והשחתה ככתוב זה המאמר לכאן מתני' של סיומא דמס' נזיר כדמון זה בעלמו נענין נזירות שמואל ושמשון כי הנזירות ופרישות הוא דינוק אנוה כמ"ש להזיר לה' והוא נותן כח וגבורה במעלה של מעלה להשפיע על אותו אדם כח וגבורה נגד המקטרגים כמ"ש במפורש בשמשון ומורה לא יעלה גו' כי נזיר אלהים גו' והוא יחל להושיע את ישראל גו' ור' נהוראי ילף נמי לשמואל כן כדמשמע נמי בקראי שהלליכו ישראל במלחמה על ידו ור"י דפליג עליה ודאי אין ומקרא יצא מידי פשוטו דמורה לא יעלה על ראשו משמע גילוח שער אלא דקאמר דלא איצטריך נ"ש לענין כח וגבורה שניתן לו דהכי נמי משמע מורה היינו מורא ושררה וחו"ק: **אר"א אר"ח תלמידי חכמי' מרבים שלום כו'.** זה המאמר איתא בסוף מסכת יבמות גם בסוף מסכת ברכות וכבר כתבנו שם טעמו והכא לכאורה אין לו מקום ואם לסיים המסכת בדברי אגדה הא כבר סיים בדברי אגדה בברכה אלא שממהרין למברך תחלה כדרך שסיימו הנביאים בדבר טוב יש לפרש בזה דקאי נמי אהכי' דמסיים בה מסכת זו בענין נזירות שמואל ושמשון שנתנן אותם האמם לעבודת ה' כמ"ש בשמואל ונתתיו לה' כל ימי חייו ובשמשון כתיב כי נזיר אלהים יהיה וגו' ולזה בא זה המאמר לכאן ת"ח מרבים שלום כו' לומר בהכיהן שהיו שופטי ישראל לעשות שלום ביניהם כמ"ש בשמואל ושם שפט את ישראל ובשמשון כתיב וישפוט את ישראל גומר ומייתי קרא דכתיב וכל בניך נשעד שהיו בנים קטנים היו לימודי ה' כי לבך הוכחו מונעי אמם ועי"ז ורב שלום וגומר משפטו צדק מעשו בישראל וכן שלום על ישראל:

הדרן עלך מסכת נזיר

המביא גט פרק ראשון גיטין

א [**שלח** ליה רבי אביתר לרב חסדא ניטין הבאין משם לכאן אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם וכו'] אמר רב יוסף מאן לימא לן דר' אביתר בר סמכא הוא (והא שלח ליה ר' אביתר) [ועוד הא איהו דשלח ליה] לרב יהודה בני אדם העולים משם לכאן הם קיימו בעצמן °ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו וכתב ליה
דף ו ע"ב
יואל ג

עין יעקב

על כל הדרים ועי"ל דאפ"ה שמשפיע גם על זה [illegible] אמר ר"א א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם. [illegible]

הא איהו דשלח ליה לרב יהודה. [illegible]

ליה בלא שרטוט ואמר רבי יצחק שתים כותבין שלש אין כותבין במתניתא תנא שלשה כותבין ארבעה אין כותבין אמר ליה אביי אטו כל דלא ידע הא דרבי יצחק לאו גברא רבה הוא בשלמא מלתא דתליא בסברא לחיי הא גמרא היא וגמרא לא שמיע ליה ועוד הא רבי אביתר הוא דאסכים מריה על ידיה דכתיב "ותזנה עליו פילגשו רבי אביתר אמר זבוב מצא לה רבי יונתן אמר נימא מצא לה ואשכחיה רבי אביתר לאליהו א"ל מאי קעביד קב"ה א"ל עסיק בפלגש בגבעה ומאי קאמר [א"ל] אביתר בני כך הוא אומר יונתן בני כך הוא אומר א"ל ח"ו ומי איכא ספיקא קמי שמיא א"ל אלו ואלו דברי אלהים חיים הן זבוב מצא ולא הקפיד נימא מצא והקפיד אמר רב יהודה זבוב בקערה ונימא באותו מקום זבוב מאיסותא ונימא סכנתא א"ר אידי ואידי בקערה זבוב אונסא ונימא פשיעותא:

משם לכאן. מגבול ארץ ישראל: בר סמכא הוא. ראוי לסמוך עליו: ויתנו הילד וגו'. שהיו משחקים בארץ ישראל ונכרים כבושין אנוסים ומבטלים עפריה ודיה שנקל בעיניהם ילדים ולחם: (ובתוס' כתבו לפי שהם משחקים בלי שום בניהם ובטוחים מבתעבדים בשביל תוספת והיינו בזונה בשביל מזונות עוד מפרשים כדאמרינן בירושלמי עובדא שהיה אחד מוכר בתו ללמוד תורה והלך ולמד ע"כ): שתים. שתי תיבות כותבים מן המקרא בלא שרטוט (וה"כ ר' אביתר לאו בר סמכא הוא כיון דמגד שלא כדברי ר' יצחק דלאו מיימי ליה בגמרא): בשלמא מלתא דתליא בסברא. אי לא הוה סבר לה מדעתיה: לחיי. כלומר שפיר אלי למימר דלאו גברא רבה הוא: וגמרא לא שמיע ליה. הא גמרא דר' יצחק: דאסכים מריה על ידיה. בנטות לו הקב"ה למען דברים המקוימים על אמתתם: ותזנה עליו פלגשו. בפלגש בגבעה כתיב ותזנה קרחה עליו: זבוב מצא לה. בקערה: נימא מצא לה. לקמן מפרש ולמבכחיה גרסינן: נימא מצא לה והקפיד. כדמפרש טעמא וחזיל: נימא באותו מקום. ודרכו היה להסיר את השער ולא ניסכן בעולה ליעבים כרות שפכה ומשום דסכנתא הוא הקפיד עליה ונרחם מפני אימתו:

תוספות זבוב מצא נימא מצא. שתמנה עליו דרים לשון זנות ולשון מזון ולא"ת ומג"ל דלא שוה זנות מזנה ותירץ (ר"ם) [ר"ת] ז"ל מדלא להחזירה כדמוכחי קראי שאפי' פלגשים לא היה דרכם להחזירם לאחר זנותם כדכתיב בא אל פלגשי אביך וכתיב ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות: נימא מצא לה. ופ"ה וכן אמרינן בסנהדרין בפ' כ"ג שאין לפס לבעלת ישראל שער לא בבית השחי ולא בבית הערוה וי"ל דגם יפת תואר היתה כדתנבי התם בני תמר:

מהרש"א זבוב מצא לה כו'. ונראה דאי זנות ממש קאמר לא ס"ל למכתב עליו דלא משמע על בעלה אלא על בועלה כמו ותתן תזנותיך עליהם גו' דיחזקאל והכא ליכא לפרש על בועלה שהרי לא הוזכר בועלה וע"כ דרשו שלא זנתה עם אחרים אלא על בעלה סרחה או זבוב כו' ולו כימא כו': ונימא סכנתא כו'. אבל ליכא למימר דבפעם ראשונה לא הקפיד וכשמצאתה באולתה הקפיד דא"כ לא הל"ל אלא אלו ואלו דברי אלהים חיים הן כימא הבוב מלא והקפיד וק"ל:

בשם הגאון המחבר קיקיון דיונה. זבוב מצא לה וא"ת ומנ"ל ומלו וטלי דבריהם הייתי אומר בדקדוק עוד למה אחר הפסוק בלשון לאו"ד זבוב או לאו"ד כימא בלשון ותזנה ועוד בלומדים אנו מזה שאל ישא"ל אדם אימה יתירה וכולי אך מזונה בפסוקים שום אימה יתירה ולכן נראה שיש דקדוק בפסוק כאמר ותזנה עליו פלגשו והלך מאתו שהיתה עליו ויותר הוא אלא סרחה שמפתה דבר כגה ואלו היה כנד אחר שאינו קפדן לא היתה נקראת מרידה ח"ס ותזנה עליו פלגשו ר"ל שבשביל דבר קטן שאינו ראוי להקפיד עליו ועליו היה כאילו היה זנות וא"כ מדוקדק מחיצת עליו שאינו זנות עמם דחות סיל ומרידה נגד כל אנשים וגם כרמז ביאור תשב לא כזנות דהיה קפדן ביותר ודו"ק:

הרי"ף שלא ר' אביתר וכו'. מה שפירש רבינו הוא תימה שעיי מימשתהין בלשון קיימו בעולין ויתנו הילד בזונה וכו' ועל פי דרך פשוטו יש לפרש ויתנו הילד בזונה כפשוטו שהיו בנכרים שלוקחים בני ישראל ומוכרים אותם בזונות וכן שמעתי מלשון המקרא והמאמר קאמר כי כל עוד מחוץ יושבים האומות אבל בניהם לא היתה מתקיימת קללת ויתן הילד בזונה לפי שהאומות של הילדים מתפרנסים כדי שלא להגיע את בניהם כמונים ביד הזונה וביד עובדי היין אבל מתוך שהאומות עולים משם לארץ ומכירים את בניהם האחרונים לוקחים אותם ואין מעכב בידם ולכך שלא ר' אביתר לומר להם שעיי שעולים משם לארץ נשארים הילדים בלתי אבותם והנכרים משתעבדין בהם ונותנים הילד בזונה נמצאו כי בעלייתם מקיימים בעצמם קללת זו של ויתנו הילד בזונה וכו': ותזנה עליו פלגשו וכו'. בתוספות מתזנה דרים לשון זנות ולשון מזון ע"כ וי"ל דלרב יהודה דאמר נימא באותו מקום צריך לדחות ותזנה מלי זנות אבל למ"ד דנימא בקערה לא דחקו כולהו ותזנה אלא לשון מזון ומ"מ אנו צריכין לפרש לר' יהודה דאמר נימא באותו מקום מה זנות יש בזה דהא סכנתא איכא זנות ליכא ושמא דרכן של זונות להגיע להן שער באותו מקום כדי לבעולן לבועלן כרות שפכה ומתוך כך לא יתעברו ולא יודע זנותן וגם פילגשו עשתה מעשה הזונות להניח שם השער והקפיד עליה. עוד בתוספות וא"ת ומג"ל דלא הוי זנות ממש ואומר ר"ת מדלא להחזירה דאפי' פילגשים לא היה דרכם להחזירם אחר זנותן כדכתיב בא אל פלגשי אביך וכתיב ותהיינה צרורות עד יום מותן אלמנות חיות ע"כ ועל האמת יש לדחות הכלים שהביא דדילמא שלך שאני והא"ש לדבר שסברי בא עליהם באונס ומ"מ

עין יעקב

[illegible]

ומ"מ היו לזונות וכו'. והטעם לפי שאין חוכנים על סוסו וכו' ואין טוספין אלמנתו ומפשר לו לומר דאי מספר לומר ותזנה עלי זנות ממש דפ"ב לא היה לו לילך אחריה דכתיב ויקם אישה וילך אחריה לדבר על לבה כי היה צריכה לדבר על לבו ולפייסו אלא להיות דבר נקל כגון כיונה או זנות קל צריך הוא לדבר על לבה ולכך קרא אישה שהוא אישה ראוי לו לאשה. ועוד יש לדקדק מדכלא יליף דלחכמים מודה על ידי דרי אביתר כיון שלא הקפיד על הזנות והדרגה יותר החכמים על דברי רבי יונתן שאמר כיונא מלא כיון שהקפיד עליו והלך מאתו. וי"ל דרי אביתר הוליא מקרא מידי פשוטו לומר ותזנה עליו פלגשו שאינו לשון זנות ממש אלא לשון מזון והחכמים הסכימו על ידו תם רבי יונתן סבר כרבי אביתר לאיכא דאמרי ולא מידם זה אלא רבי אביתר ולדברי ר' יהודה שאמר ר' יונתן כיונא מלא בלוחו נוקים מ"מ עיקר האירוס הוא לנדוש ותזנה מלשון מזון ולא כפשוטו. מלשון זנות ודייק לרי אביתר מ"מ ותזנה עליו פלגשו מלי עליו ולרי אביתר שאמר זבוב מלא הוא נתכעס שהוא עליו לפניו ותזנה עליו פלגשו:

ב **אמר** רב חסדא לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי פלגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל אמר רב יהודה אמר רב כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף הוא בא לידי שלשה עבירות גלוי עריות. ושפיכות דמים. וחלול שבת. אמר רבה בר בר חנה הא דאמרי רבנן ג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנרות צריך
ה ז* למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה אמר רב אשי אנא לא שמיע לי הא דרבה בר בר חנה וקיימתיה מסברא א"ר אבהו לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי אדם גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו והאכילוהו דבר גדול ומנו רבי חנינא בן גמליאל האכילוהו ס"ד השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם צדיקים עצמם לא כ"ש אלא בקשו להאכילו דבר גדול ומאי ניהו אבר מן החי:

גלוי עריות. כשמגיע אין טבילתה בעת לכא והיא יראה לומר לא טבלתי ומשמשתו נדה: שפיכות דמים. כי הכא או פעמים בורחת מפניו ונופלת באחד הפחתים או מגבר: וחלול שבתות. פעמים שמדלקת נר או טובלת משחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע: עשרתם. פירות שנאכל למחר: ערבתם. עירובי חצירות: בהמתן של צדיקים. בהבל שוחטן: אבר מן החי. כאבד מהן אבר משחוטה ומפני אימתו חתכו עבדיו אבר מן החי והביאו תחתיו שלא ידע:

תוספות שלש עבירות. בסדר עולם אמרי דאותו יום דפלגש בגבעה שבת היה. ור"ח כתב שלש עבירות גילוי עריות ושפיכות דמים וחילול השם וגי היו בפלגש בגבעה ולהכי לא חשיב אבר מן החי: בהמתן של צדיקים וכו'. אור"ת דלא פריך אלא גבי מידי דאכילה דגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור ולהכי לא פריך גבי ר' ישמעאל שקרא והטה בפרק קמא דשבת ותני יהודה בן טבאי שהרג עד זומם וכההיא דפ"ב דכתובות דהעלו עבד לכהונה על פיו ליכא ליה ר"ת אף על פי שם

שם אכילת איסור חמורה לאשתו ולבניו שהם אסורים בתרומה מ"מ כיון שהתכם עלתו אין כשל באכילת איסור אין סברא להקשות ורב יהודה כר אבא דאמתני' ושפיכ' קודם הגדלה אף על פי דאמרינן התם דמיחו בהבהמה ובריה בפיס התשולא דנגלאי בגמא רבה דעבירה אין דבר מגונה כ"כ אכילה של היתר בשעת איסור:

מהרש"א וחילול שבת כו'. בס"ע דאותו יום דפלגש בגבעה שבת היה כמ"ש התוספות ויש לדקדק גם אם שבת היה מ"מ חילול שבת איכא ויש לפרש דלאו על יום זנות דפלגש בגבעה קאמר אלא על יום המלחמה דפלגש בגבעה היה בשבת דהו"ל מלחמה של מצוה דמותר בשבת וק"ל: וקיימתיה מסברא כו'. ק"ק דהדר רבב"ח נמי מסברא קאמר ליה ויש ליישב דרבב"ח קאמר כי היכי דליקבלו מיניה ולא יבא לידי קלקול בשבת לפי שאלו דברים לא הבעל הבית לעשות שליה התחיו כו"ש לענין מעשר גם אלו לרבות שלוחים וכן כיוב לריך ליטול רשות מבע"ה וכן הדלקת הנר בהים קבלת שבת ולכן מתוך אימתו לא ירצו לסיים שלא ויבא לידי קלקול אבל רב אשי קאמר דגם שודאי יקבלו ממנו מתוך חביבותו ולא יסרבו נגדו מ"מ מסברא שיהא דבורו של אדם בנחת עם הבריות קיימתיה וק"ל: אבר מן החי כו'. נראה דקרי ליה דבר גדול דאין בן נח נלטוו על שום איסור אכילה רק על אבר מן החי וק"ל:

הרי"ף ג' עבירות בתוס' בסדר עולם וכו' ור"ח כתב וכו'. ולהכי לא חשיב אבר מן החי והכוונה לפי' רש"י דעי' חילול שבת פעמים שמדלקת נר או תבשלת משחשיכה והוא אינו יודע לריך לומר דאין שלשה דברים אלו באים בבת אחת אלא פעמים בא לידי שפיכת דמים כפלגש בגבעה ופעמים מביא לחילול שבת כגון שהובשלת משחשיכה מפני אימת בעלה ולפי זה קשה דהו"ל לפעמים הוא בא לידי אבר מן החי כההיא דחנניא בן גמליאל ולפי הפירושים של בעלי התוספות לא קא חשיב רק אלא ג' דברים שבאתו בבת אחת בפלגש בגבעה שהיה גו ג"ע ושפ"ד וחילול שבת שביום שבת היה וכן לפי' רבינו חננאל ג"ע ושפ"ד וחילול השם כולם היו בבת אחת בפלגש בגבעה ולא חשיב אבר מן החי שלא היה בליפה בעת ומיהו קשה לי דגם לפירוש רש"י דינמא לא חשיב אלא התקלות שאירעו מתוך האימה אבל אבר מן החי לא אירע גו תקלה מתוך האימה אלא בקשו להאכילו ולא יצא לפועל כמו שאלו תני דברים ג"ע ושפ"ד וחיים ושמא גם קיים להדליק או לבשל משחשיכה לא עליהו לומר שפעמים יבאו לידי כך ואם כן גם אבר מן החי אפשר לבא לידי ועדיין יש להקשות שאם כל הדברים שאפשר לבא לידיהן קחשיב א"כ גם חלב ודם ושאר איסורי מאכלות יש לחוש לבן מפני האימה ולמה חשיב אלא מה שבא לידי פועל א"כ גם אבר מן החי לא בא לידי פועל כי בקשו להאכילו ולא האכילוהו. וי"ל כיון שבקשו היו כאילו בא לידי כך והאכילוהו:

נ **שלח** ליה מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למוסרם למלכות מהו שרטט וכתב
תהלים לט ליה אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי אע"פ שהרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום שלח ליה קא מצערי לי טובא ולא מצינא
שם לז דאיקום בהו שלח ליה דום לה' והתחולל לו דום לה' והוא יפילם לפניך חללים השכם והערב עליהם לבית

עיון יעקב

לעולם אל יטיל [illegible] כי פי' כי: [illegible] אלא מן המפילין לכהונה [illegible] ישיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו. [illegible] דבר גדול. [illegible] שלח ליה מר עוקבא [illegible] השכם והערב עליהם לבית. [illegible] שמלם

לבית המדרש והם כלים מאליהם הדבר יצא מפי רבי אלעזר ונתנוהו לגניבא בקולר:

העומדים עלי. לחרף ולגדף: ובידי למוסרם. כח בידי להלשין עליהם: לנגדי. מריבי ומקניטי: גניבא. שם אדם: קולר. שלשלת של ברזל שנותנין שם שמוכתבין לעולמה להריגה:

תוספות והוא יפילם חללים. כפי נראה דאמרינן דסמכינן הוא נפ"א נגרי ויחום אהרן אחים שהפיל לך חללים אתה דום: השכם והערב עליהם. ודרש דום כמו דמדומי חמה אע"ג דאמרינן בגבא קמא המוסר דינו לשמים הוא נענש התם היא אמרי׳ והכא דאית ליה דינא בארעא אע"ג השכם עליהם לבית המדרש קאמר לפסוק בתורה:

מהרש"א אשמרה לפי מחסום וגו׳. כפל בזה השמירה שאומר השמירה במלתא מהכא לפי דרכי מחטוא בלשוני אבל הוסיף שמירה לתת מחסום לפי בעוד רשע לנגדי לחרפני בפני כי לא קשה לי להתאפק מלהשיבו כאילו צריך מחסום לפי וז"ש אעפ"י כן דקא מצערי לי טובא ולא מליכא כי׳ שלא ליה דום לה׳ וגו׳ והוא יפילם חללים השכם גומר פירשו התוס׳ דום מלשון דמדומי חמה אבל א"כ הקדימו המאוחר בדרשו והתחולל שהוא מאוחר נקרא מקודם ואח"כ דרשו דום שהוא מוקדם נקרא וע"כ נראה שמלשון והתחולל דרשו מביקרא חללים מלי ועוד דרשא אחרת מלשון תפלה כמו ויחל וע"ש מ"ש פרק תפלת השחר כדי שתתחולל דעתו עליו והיינו השכם והערב עליהם לבית הכנסת להתפלל והם כלים מאליהן כמו שקיים בעבן כי מרעים יכרתון מאליהן והמאת כיאה שיהיה דום כמשמעו כמו וידום אהרן כדדרשו בזבחים:

הרי"ף אמרתי אשמרה דרכי וגו׳ אחים שיש רשע לנגדי אשמרה לפי מחסום וגו׳. וצריך להבין דילמא לא קאמר על הרשעים שבידו למוסרן למלכות אלא על רשע שהשעה משחקת לו שאיני יכול לשלוט שהרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום ולא תאחר בגללים דרנ"ג. ולהפכל דדייק קרא שאמר אשמרה לפי מחסום דהליל השינה לפי מחסום ועוד דהילי"ל אשמרה מחסום לפי מאי הא׳ דאמר אשמרה לפי וא"כ אומר מחסום לזה דרש אשמרה לפי שלא לדבר בזה כי בידי למוסרן למלכות וכיצד אשמרה לפי בהיותי שופט פי שלא לומר למלכות בעוד רשע לנגדי כשתמצא אותי ואם אומר למלכות יעניםו אבל אני חומם דברי שלא להגיד למלכות שיש רשע שמשיע לנגדי: שלא ליה קא מצערו לי טובא וכו׳. ואע"פ שכתוב בעוד רשע לנגדי אע"פ שרשע מנגד אותי אשמרה לפי מחסום כוונתו של מר עוקבא היתה להדפיק הגאון מעליו שלא יתמיהוהו לשפוך דם או להרע לו עי"י עצמו ולכך אמר לא מליכא דאיקום בהו ותוספני לגא לידי חטא יותר חמור שמסירתם למלכות לזה א"ל דום לה׳ בתפלה ויהיה דום מלשון תוחלת כמו שהם נעשון דום ויאל ישראל אל

אי בנא התפלה והוא יפילם חללים: השכם והערב עליהם והם כלים מאליהם. ונה שלא אמר כאן והוא יפילם נפניך חללים חללים נראה לי שהם ב׳ דרשות הא׳ דום לה׳ והתחולל מלשון יפילם חללים והאחרת השכם והערב מלשון דמדומי חמה והתחולל מלשון תפלה כמו ופתח פלו נא פני אל שהוא לשון חילוי והרגות התפלה נמלא והתחולל לו השכם והערב בתפלה נמלא דום ולכך אמר כאן והם כלים מאליהם:

שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסור שרטט וכתב להו °אל תשמח ישראל אל גיל כעמים (הושע ט)

ולישלח להו מהכא °בשיר לא ישתו יין ימר שכר (ישעיה כד) לשותיו אי מההוא הוה אמינא הני מילי זמרא דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל. א"ל רב הונא בר נתן לרב אשי מ"ד °קנה ודימונה ועדעדה (יהושע טו) א"ל מתוותא דא"י קחשיב א"ל אטו אנא לא ידענא דמתוותא דארץ ישראל קחשיב אלא רב גביהה מארגיזא אמר בה טעמא כל שיש לו קנאה על חבירו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין א"ל אלא מעתה °צקלג ומדמנה וסנסנה (שם) הכי נמי א"ל אי הוה רב גביהה מבי ארגיזא הכא הוה אמר בה טעמא רב אחא מבי חוזאי אמר בה הכי כל מי שיש לו צעקת לגימה על חבירו ודומם שוכן בסנה עושה לו דין א"ל ריש גלותא לרב הונא כלילא מנ"ל דאסור א"ל מדרבנן דתנן בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס אדהכי קם רב הונא לאפנויי א"ל רב חסדא קרא כתי׳ °כה אמר ה׳ אלהי׳ הסיר המצנפת והרי׳ העטרה (יחזקאל כא) זאת לא זאת השפלה הגבה והגבוה השפיל וכי מה ענין מצנפת אצל עטר׳ אלא לומר לך בזמן שהמצנפת בראש כ"ג עטרה בראש כל אדם נסתלקה מצנפת מראש כ"ג נסתלקה עטרה מראש כל אדם אדהכי אתא רב הונא אשכחינהו דהוו יתבי א"ל האלהים מדרבנן אלא חסדא שמך וחסדאין מילך רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דהוה גדיל כלילא לברתיה א"ל לא סבר לה מר הסיר המצנפת והרים העט׳ א"ל דומיא דכ"ג בגברי אבל בנשי לא מאי זאת לא זאת דרש רב עוירא זמנין א"ל משמיה דרב אמי וזמנין א"ל משמיה דרב אסי בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל הסיר המצנפת והרים העטרה אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך

עיון יעקב

[illegible]

ברוך הוא רבונו של עולם זאת לדם לישראל שהקדימו לפניך בסיני נעשה לנשמע א״ל לא זאת לדם לישראל שהשפילו את הגבוה והגביהו את השפל והעמידו צלם בהיכל:

זכרא. לסורר בנית המשתאות: **יימר שכר.** יהא מר: **רמגא.** כסר: **מארגזא.** בם מקום: **קנאה.** כעס ומחמת לער שלערו קנאה הוא לשון בא״ס מתגבר על רגזו או על רגז אחרים כמו קנא קנאתי וכמו בקנאו את קנאתי: **צעקת לגימת.** מנהג שמש ויורד לחיו לפעמי מותניו: **בלילא.** כי שמן עבודת לאחכים יש של זהב וכסף לבושות ומטייחות בנפרים ואלה שקרין ריי״ל ויש של ורד ושל הדס: **בפילמום.** חיל שהעלה אספסייטס קודם בבא טיטוס עליהם: **ועל האירום.** מפרש בפרק בתרא דסוטה נעלה דחד פוולא והוא זב המקשקש: **רב חסדא.** תלמידו של רב הונא היה ולא היה מסיג לפניו וכי קם רב הונא א״ל רב חסדא לר״ב גלותא קרא כתיב: **מה ענין ס׳.** והלא מלנפת ובגדי כהונה הוא: **האלהים מדרבנן.** היא אכה אלא מדרבנן וקרא בשמרה של מלך מיירי שהיה מתנבא בהתבטל הכהונה ויגלו לדקים בגולה: **והסדאין מילך.** הכודין ונלים דבריך:

מהרש״א זמרא מגלן דאסיר כו׳. בנית המשתאות כפי׳ רש״י ותוספות והיינו אל תשמח ישראל בגולו גיל כעמים כמ״ש ישירו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר ואני תפלתי גומר וגו׳ ר״ל קלת שמותר לנגן קלת בתפלה שאומר שהם עוסים שותי שכר אבל אני מכוון בתפלתי גם בנגוני כמ״ש לעיל מיניה קנאת ביתך אכלתני גומר גם האי קרא אל תשמח גו׳ בגלות איירי דכתיב לעיל מיניה חרבה יהודה גו׳ ושלחתי אש בעריו גו׳ ודקאמר ולשלא להו מהכא בשיר לא ישתו גומר דבהאי קרא מפורש טפי דמשמע שיר שהוא בנית המשתאות וכל הענין בגלות איירי וקאמר ה״נ דמהא אבל דשמעתא טלי אפילו למ״ד עיקר שיר בפה הוא ומפרשינן האי קרא בכלי דכתיב לעיל מיניה שבת משוש תופים גו׳ ומשוש כנור: **אלא רב גבידה אמר בה טעמא כו׳.** ר״ל דנפקי יש לדרוש באלו סלסים שנשתנו מכל שאר ערים שנאלו כתיב בהו ה׳ בסופן ואולי לומר בה מעולה ר״ל בה׳ מעולה שכתבנו בסופן בה׳ יותר מכל שאר הערים גם אם הזכיר עריהם לא ה״ל לכותבן בה׳ שהיא כתה ומיותרת בלשון ולומר למודם בהו קינה מלשון קנאה בה׳ הדימונה מלשון דומם והה׳ בסופה רמז לשונים שהה׳ שמו של הקב״ה שבשם המיוחד שהוא שוכן עדי עד יעשה לו דין ולכאורה מעד שני דעדעדה דיש נוטריקון עושה לו דין אבל א״כ גבי סנסנה משיכן דדע עושה לו דין וע״כ נראה דכבר דריש עדעדה מל׳ עדי עד ועושה לו דין דריש מה׳ דעדעדה וכן מה׳ דסנסנה רמז לה׳ אחרונה שבשמו של הקב״ה רמז למדת הדין וח״ק: **וכי מה ענין מצנפת אצל עטרה כו׳.** לכאורה מלנפת כתיב בקרא קודם עטרה וא״כ בהיפך הל״ל מה ענין עטרה אצל מלנפת וכמו שפיים באזן שמלנפת ברא״ם כ״ב שלי שתולה העטרה במלנפת ונראה כי לפום פשטיה דקרא שכיבא על ביטול כהונה ומלכות וכן ת״י אעדי מלנפתא מסריה כהנא רבא ואבטיל כתרא מלדקיהו מלכא ולפי שהמלכות נתבטל לגמרי בבית ראשון ובית חשמונאי והורדוס בזרע מלכו א״כ גם לא מלכו מלכות שלימה כי אם ברשות הרומיים אבל הכהונה בבית שני היה מפי השם ולא נתבטל כלל כמ״ש מפי זכריה הנביא ליהושע בן יהוצדק כ״ג ולזה אמר מה ענין מלנפת שהוסר בבית שני אצל הרים העטרה שהוסר כבר בבית ראשון וה״ל להקדים הרים העטרה שנעשה בבית ראשון קודם הסיר המלנפת שנעשה בבית שני וע״כ אמר שהרים העטרה היינו עטרת ראש כל אדם שנחורבן ב״ה שני שהוסר המלנפת מכ״ג אז הורם עטרה מראש כל אדם כדתנייה בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים דהיינו בבית שני וח״ק: **האלהי מדרבנן.** כמ״ש דפשטיה דקרא בעטרה מלכא הוא דכתיב כת״י אלא דהאלהין מילך בענין דקדוק שלך מה ענין כו׳ וכמ״ש וח״ק: **בשעה שאמר הקב״ה לישראל הסיר כו׳.** ע״פ מ״ש ג׳ כתרים הן כו׳ ואין שכיתם לישראל במתן תורה כמ״ש במתן תורה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי וגו׳ וכמ״ש פ׳ ר״ע בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו מלאכי השרת וקשרו לכל אחד מישראל ב׳ כתרים והן כתר מלכות וכתר כהונה וכשחטאו ירדו ק״ך רבוא מלאכי חבלה ופרקום מלי כך כשחטאו בשעת החורבן אמר הקב״ה הסר המלנפת כו׳ שהן ב׳ הכתרים כהונה ומלכות ולזה אמרו מש״ה זאת לדם לישראל שהיא קבלת התורה שנקראת זאת והקדימו בה נעשה לנשמע שעי״ז ניתן להם הב׳ כתרים והשיב הקב״ה לא זאת על ידי שעברו על התורה ולא קיימוה שנקראת זאת יש להם להסיר הב׳ כתרים השייכים לכתר הג׳ שהוא כתר תורה והיינו שהשפילו את הגבוה שהיא כתר תורה שהוא גבוה מב׳ כתרים האחרים והגביהו ס׳ שהעמידו צלם כו׳ וק״ל:

הרי״ף תני מילי אגלא דתגא וכו׳. נראה דדרים סומכים שבת משוש תופים וכו׳ שבת משוש כנור בשיר לא ישתו יין ובהאי קרא כתיב אל תשמח ישראל אל גיל כעמים משמע דכל מילי שמחה אסור אך קשה דבהאי קרא לא ישכר שיר ולא שמחה של שיר אלא כל אוסן שמחה אפיים שהיכא מתוך שיר אסור ואפשר דלא אמר אל תשמח ישראל כעמים ואמר אל גיל כלומר במקום גילה אל תשמח ואם יש גילה בודאי יש שמחה ומה שיא השמחה ביש למנוע במקום שיש גילה אלא אגלא דתגא: מאי דכתיב קינה ודימונה וכו׳. נ״ל דהא דדרים אלו הני עיירות קינה ודימונה ועדעדה לקבל ומדיתנה ושכשנה יותר משאר העיירות משום דקבל הוא גבול שמעון לקבל ובית לגלאת וכו׳ וכאן המבירם בנחלת בני יהודה לכך דרשו לקבל זה לדרשה כל מיש לו לנקות לגיעה וכו׳ וכן קינה אינו שם עיר לכך נדרש כל מי שיש לו קנאה על חבירו וכו׳ וע״ל עם מה שכתב רש״י. בנחלת יהודה כתיב כל ערים כים ומגריהן ונפרסן כתב ל״ט עיירות אלא הני עיירות היתרות נפלו בני שמעון מחבל בני יהודה כמוכר ועם זה דקדק הרב מהרש״ל גמי כלי יקר ור״ם שם ויהיו הערים מקנה לנחת בני יהודה שהמונה מקנתם של אלו הל״ח ערים היו לבני יהודם עמרים

עין יעקב

[illegible]

עשירים והתפשט ושתפשה לשמשק וכתב עוד שמע כי מה שדרשו כאן נגמרה נקלג ומדעתה ומי לדרשה כל מי שיש לו נפקה לביתא וכו׳ וכן קינה ודישונה וכו׳ אינם אלו העדים נפועל אלא שי מהם לדרשה קאתו וכו׳ עכ"ל וכפי זה היינו לריכין נדרוש עוד ב׳ עדים מהם לדרשא כדי שיהיו המותרות כ"ע עדים הכתובים בכלל ועוד לא תלתי נפרסן ל"ח עדים אלא ל"ו והם י"א כתובים בכל אחד מהם ב׳ עדים ובכתוב האחרון יש ד׳ עדים והם ל"ו עדים. ונלע"ד כפי שיטה זו שיש ב׳ עדים בפסוק שבלשון נקראו עטר דכתיב וקדש ומטר וכתיב ובעטר מדתה אגרון היא עטר וכולם נשם עטר נקרא שהיא עיר אחד וכפי זה נפרטן אחד מהם ל"ח ונכלכן כ"ש לכך דדשו שמה הבושם קינה ודישונה ועדעדה ולקלג ומדמנה וסנסנה ונשארו עדים כ"ש: כל מי שיש לו קנאה וכו׳. הא דנקלאה אחר שוכן עדי עד ונלטקת לבימות אמר שוכן נסנה י"ל דרך דרש דמי שיש לו קנאה על חבירו שיבואו ולא יכול לו שוכן עדי עד שהוא חי וקים עושה לו דין כי לא לעולם הוכן להתנכל על חבירו ומי שיש לו לעקת נגיעה על חבירו מקיפה מאומותיו ויגד לפניו שוכן נסנה שהוא מקום קולים על דרך עמו אנכי בצרה כמו שדרשו חז"ל כן כשעלה הקניה לנאת מתוך הסנה גם עתה יעשה דין לו מתוך הסנה שהדגים כניסול נלרתו: רבינא אשכחיה למר בר רב אשי וכו׳. וקשה כיון דעיקר הגזרה היא מדרבנן דתנן נפולמוס של אספסינוס גזרו וכו׳ כדאמר לעיל רב הונא לרב מסרא האלהים מדרבנן אלא חסרא סמך והסדאין תילך א"כ למה השיבו רבינא למר בר רב אשי מקרא דכתיב הסיר המצנפת והרים העטרה שיש לו תשובה דוחיא דכ"ג עגדי הייל לתקשות כדתנן גזרו על עטרות חתנים וכו׳ בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות של כלות הרי הפנים והעים סוו נגזירת זו וי"ל דהומרי׳ כפי שבלה ערופה על האי מתניתין דגזרו על עטרות כלות מאי עטרות של כלות א"ר יוחנן כי"ר של זהב תניא נמי הכי איזהו עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה אותן כיפה של תיגלא ופירש רש"י ז"ל עיר של זהב עקרה של זהב ועיר של זהב מצויירת עליה הרי שלא גזרו אלא עטרה של זהב מצוייר עליה עיר של זהב אבל עטרה של אשי וגילת מותר וזה היה שיבה מר בר רב אשי לגרתיה ולכך אין להקשות לו אלא מדכתיב פתם והרים העטרה דמשמע דיש להתשע כל מין עטרה ותירץ לו דומיא דכ"ג שנגדי יש למנוע כל מין עטרה אבל לכלות אין למנוע עטרה שהוא בגנדי ואין עטרה זהב ולא עיר של זהב:

ה ז"ב **דרש** רב עוירא זמנין אמר לה משמי׳ דרב אמי וזמנין אמר לה משמי׳ דרב אשי מאי דכתיב °כה אמ׳ ה׳ אם שלמים וכן רבים וכן נגזו ועבר וגו׳ אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהם צדקה וכל שכן כשהם מרובים מאי וכן נגזו ועבר תנא דבי ר׳ ישמעאל כל הגוזז נכסיו ועושה מהם צדקה נצול מדינה של גיהנם משל לשתי רחלות שהיו עוברות במים אחת גזוזה ואחת שאינה גזוזה גזוזה עברה שאינה גזוזה לא עברה *°ועניתך אמר מר זוטרא אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה. °לא אענך עוד תני רב יוסף שוב אין מראין לו סימני עניות:

שלמים. מלומלמים וה"ק קרא אם שלמים ומספיק וכל שכן אם רבים: וכן נגזו ועבר. הרי הם משולים לעוברים בנהר על ידי גזיזה שהגזוזה עוברת כך גזז מהם לצדקה וידעו: ועניתך לא אענך עוד. סיפיה דההוא קרא הוא:

מהרש"א וכ"ש בשהם מרובים כו׳. דקרא וכן רבים כתיב אבל לפי המשל שאמר וכן נגזו ועבר כ"ש הוא דיותר שהיא עזובה ס"ל לם לעבור ואמר כל הגוזז כו׳ כמ"ש פ"ק דנ"ב כתיב לא יועיל הון גומר וצדקה תציל ממות וכתיב לא יועילו אוצרות גו׳ וצדקה תציל ממות ב׳ צדקות הללו למה אחד שמצילתו ממיתה משונה ואחד מדינה של גיהנם ולהכי מצילתו מדינה של גיהנם היא דכתיב ביה יום עברה וה"נ קאמר הכא מלשון ועבר מדינה של גיהנם ודקאמר ועניתך גו׳ דאפילו עני המתפרנס שלי משום דלכאורה אין זה בכלל המשל כיון דעני הוא אין לו מעונה וקאמר דאף עפ"כ יש לו מעונה מאחרים מן הצדקה וצריך לגאת גם ממנו: שוב אין מראין כו׳. כיון דעני משתעי ועניתך לא שייך לגיימר לא אענך עניות ממש אלא אין מראין לו עוד מכאן ולהבא סימני עניות דמתוך מלות הצדקה יזכה לעשירות:

הרי"ף אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין וכו׳. יש לדקדק שרב עוירא אמר וכ"ש אם הם מלונים והכתוב אומר וכן רבים ועוד דמתני דבי ר׳ ישמעאל שאמר שבכחו הוא להינצל מדינה של גיהנם ורש"י פירש כך ע"י גזיזת שגזזו מהם לצדקה ידעו ועוד נראה היכא ריוי"א דידעו נכסיו. ועוד צריך לבאר מה מהזר ושאל מאי וכן גזזו ועבר וכן פירש"י ז"ל ועניתך סיפיה דקרא הוא וקשה כי מה בא ללמדנו ויש לפרש דדריש וכן רבים לענין השכר של מי שמזונותיו שלמים נלמטים ולא יוליא מהם משמשי שיתפסרו מזונותיו אמר הכתוב וכן רבים שיהנו ומ"ש וכ"ש אם הם מלונים הוא לענין מית הנתינה שאם מי שנכסיו מועטים ומזונותיו מלומלמים צריך ליתן וכו׳ כ"ש אם מזונותיו מרובים והוא נכרים שלריך ליתן ועוד אפשר דדרים שידעו נכסיו מדכתיב וכן נגזו שנתינת שלדקה דומה לגזיזת הגמר מהלכן שחוזר וטומח ועולה נמר שחת שנמר הגגוז ויותר הימנו ומ"ש הכתוב וכן רבים הוא לומר שתהיה הנתינה כל אחד כפי ערכו מי שמזונותיו מלומלמים נותן כפי אשר תשגא ידו וכן רבים אותם שמזונותיו מרובים יתנו לפי הערך וכן נגזו שיהלמן שיש לו למד תדונה נגזו הרבה ומי שיש לו למד ומעט נגזים ממנו מעט כך נתינת הצדקה יגזו מן ממונם כפי ערכם ועתה חזר ושאל מאי וכן נגזו ועבר דכיון שנגזו הוא לימוד לנתינת הצדקה כפי ממונם תם לרמוז שימאר לנתות הממון שנתנו כמו שחוזר לצלוח למר אשר בתוספת במקום שגזזה א"כ הילי"ל וכן נגזו מאי ועבר דכתיב נגזו ועוד כיון דכתיב נגזו למון רבים שיל"ל ועברו לשון רבים מאי נגזו ועבר דנכנס בלשון רבים ויצא בלשון יחיד לומר ועבר לזה תניא תנא דבי ר׳ ישמעאל כל הגוזז נכסיו משל לשתי רחלות שהגמר מכביד על הגלן והוי גרמא להיותה נטבעת בנהר אין לה תקנה אלא בגזיזתה כך המשיר ממונו שמור לו לרעתו להיות נכשל ונופל בגיהנם והוא נרמז בשנת ועבר דכתיב יום עברה היום ההוא ומשום שהגלן שאין לה למר עוברת בנהר בלי פחד כך מי שמזונותיו מלומלמים אין לו פחד גיהנם אבל מי שלמדו מרובה צריך לגזז ממונו כדי שלא יפול בגיהנם תם זה רמז הכתוב שאמר נגזו לשון רבים שאפילו גם מי שמזונותיו מלומלמין אמרנו לו שיתן צדקה אפילו שאין לו חשש שיטבע בנהר כיון שלמדו מועט מ"מ תבא אחר שהוא המשיר שלמדו מרובה כי נגזו ועבר מכאר דיתור שהוא גיהנם ועי"ל דכיון שאמרנו שהשכר נתינת הצדקה הוא שידעו נכסיו כמו הגוזז שאמר שהוא לתוספת שנה א"כ אמור יאמר המשיר אין אני רולה נתוס מומון וזי לי את אשר לי לזה אמר ועבר אפים שאינו חושש לתוספת מומון מ"מ אם יגזו ממונו ועבר מגיהנם ואם לאו לא. וכי תימא דתינח לעשירים שיש לגזז נמר שישיה לריך לגזז כדי לעבור בנהר דיתור שהוא גיהנם אבל העני שאין לו ממון שהוא דומיון הלמר ואין לו מה שיכביד עליו למנעו מעבור בנהר שהרי לאגלל מגיהנם הוא ניצול ומחמת עניותו כדכתיב יעלן עני בעניו וא"כ מה הועילה לו הצדקה לזה אמר אפי׳ עני המתפרנס מן הצדקה שעניותו מצילתו מגיהנם מ"מ יעשה ממה שבידו צדקה ומה שכרו שאין מראין לו עוד סימני עניות שאע"פ שעבר עליו שיהי׳ עני ונתהפכה עליו הגזרה ואין מראין לו עוד סימני עניות ולפי שיש לדקדק מ"ל לדרוש מאי ועניתך בעני שעושה צדקה דילמא הוא שבל לעושי צדקה שהכניסו הקב"ה שלא יענם עוד ביסורין. נעהי"ו לזה אמר רש"י ועניתך סיפיה דקרא הוא דכתיב לעיל מינה וכן נגזו ועבר שניטל

עין יעקב

[illegible]

שגילה מעיהכם דלאי איתא שהוא שכל נמי שהוטתיו מלומדים וכל שכן מרחנים שלא יענתו הקב"ה ביסורין בעוה"ז א"כ לא היה רחוי לכתות שכל זה בסוף הפסוק לאחר שהודיעו שכלו בעוה"ב שהוא שעבר נכתב דינור ולא יכנס לגיהנם והיה רחוי לכתות קודם שכל תגלת היסורין בעוה"ז דהיינו אם שלמים וכן רבים לא אסק עוד בעוה"ז ביסורין ולמ"כ יאמר ענו ושכל בעוה"ב בגיהנם מדכתיב ועניתיך בשפיפיה דהתם קרא משמע שהיא שלוקה לאחת שמדבר בשמי הנותן צדקה מסף על פי שנאמר עליו פיסים עני מתהפכת עליו הנאם ואין מולין בו עוד עניות:

דף ח [רב נחמן בר יצחק אמר בנהרות דארץ ישראל דכולי עלמא לא פליגי] כי פליגי בים הגדול דתניא איזהו ארץ ואיזהו חו"ל כל ששופע ויורד מטורי אמנון ולפנים א"י מטורי אמנון ולחוץ חו"ל והנסין שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם מטורי אמנון עד נחל מצרים מן החוט ולפנים א"י מן החוט ולחוץ חו"ל רבי יהודה

במדבר לד אומר כל שכנגד א"י הרי הוא כא"י שנאמר °וגבול ים והיה לכם הים הגדול וגבול זה יהיה לכם גבול ים וכו':

[רב נחמן בר יצחק אמר. הכי מתניא דהאביא גט מן בנהרות דארץ ישראל דכולי עלמא לא פליגי. דכארץ ישראל נינהו]: כי פליגי בים הגדול. שהוא תחום מערבי של א"י ופליגי הנאי איכא למ"ד שפת הים הוא גבול וים גופיה לאו א"י הוא ואיכא למ"ד ים גופיה מא"י: איזהו ארץ. מקלעו לפונית מערבית של א"י הר ההר ובתרגום ירושלמי מתרגם הר ההר טורי אמנון וכתיב

ברש"י במקום באחריכם זה יהיה לכם גבול וגו': כל ששופע ויורד מטורי אמנון ולפנים. נגד א"י דהיינו נגד דתם הוי א"י וכו': והנסין שבים. א"י הים שבמערב: נחל מצרים. הוא תחום א"י במקלעו מערבית דרומית ומחובר לים הגדול וכו':

אמר הבונה שוסס גבול לא"י הר ההר כי שם עם אהרן הכהן מתם כגבולו לישראל כדכתיב ויסעו מהר ההר ויתקעו נמו הגוים כדרך כי נאסף משם עברים ופנימה. ונקרא הר ההר מקום שיסמו המתרגמים טורי אמנון לולי לאסוקי מית מבלומר כן ישן לא שלמתם כי שלילה לגמר ממרע"ה ואהרן לא כאלמים אחי שלא סוו שפירשו שמפרשי' ואחרגת לומר פהי' אהרן רלם שמת והממסכים. ונידרש על שמו קרא לור שם בנו כבודו אמנון בשיסיו בגיו שלימים באמונה כאהרן כו"ה ובני דוד כהנים היו ונמסר שיס. דברו לשלמה כמו שמחמר כו"ה כי כל לנבוס דותם פי' וגו' ומשלג עליו לשלמה כי מן לנב שלם וגו':

דף ט ע"ב תניא כשנאמרו דברים לפני ר' יוסי קרא עליו המקרא הזה °שפתים ישק משיב דברים נכוחים:

שפתים ישק. ראוי הוא לינשק:

תוספות שפתים ישק משיב דברים נכוחים. כשאדם אומר דברים נכוחים אותם שמכינותיו משיקים שפתותיהם ע"ז לגו מסותקין ואין יודעין מה להשיב:

דף י ע"ב רבי אחאי ברבי יאשיה הוה ליה איספקא דכספא בנהרדעא *א"ל לרבי דוסתאי ברבי ינאי ולר' יוסי בר כיפר בהדי דאתיתו אתיוה ניהלי אזיל ידבי ניהלייהו אמרי להו נקני מינייכו (אמר) [אמרי] להו לא אמרי להו אהדריה ניהלן רבי דוסתאי ברבי ינאי א"ל אין רבי יוסי בר כיפר אמר (לי) [להו] לא הוו קא מצערו ליה אמרו ליה חזי מר היכי קא עביד א"ל טב רמו ליה כי אתו לגביה א"ל חזי מר לא מסתייה דלא סייען אלא א"ל

נמי טב רמו ליה א"ל אמאי תעביד הכי א"ל אותם בני אדם הם אמה וכובען אמה ומדברים מחצייהן ושמותיהם מבוהלים ארדא וארטא ופילי בריש אומרים כפותו כופתין אומרים התנו הורגין אילו הרגו לדוסתאי מי נתן לינאי אבא בר במותי אמר לי' בני אדם הללו קרובים למלכות הן א"ל הן יש להם סוסי' ופרדים שרצי' אחריהם א"ל הן א"ל אי הכי שפיר עבדת:

איספקא. כלי: א"ל אין. מהדרנא: אמר להו לא. כדאמרים לעיל אם בא לחזור אינו חוזר: אמרו ליה. לרבי דוסתאי: חזי מר מאי קעביד. דלא קמהדר לן: טב רמו ליה. שרצם שסמאו לי מורי ליה על רמו ליש יפה דראוים שמשת הגט: אמאי תעביד הכי. שכתרלים לסחזיר מיד: הן אמה. אכשי מדות גבוהים בקומתו: וכובען אמה. אף מלבושיהן מחריימות משאר בני אדם: ומדברין מחצייהן. כלומר קולן עבה ונראה הדבור יוצא מטיבורן:

אמר הבונה נראה שמתמבמה המה שמסקפת כדמשו בר פרילים ואלמים אף אם יבושו לומו לדבר כלתי יגין קלם שמחייב בעצמו אם יקבל מהן פסם. כי אין לו מס מסקיף ממנו. ולכן רבי דוסתאי לא לבר מחזיר הכלי לנהרדעי עם היום סרין בסמוכר סולך מהם לבליני מקרון הים לו בידי סייב כלמרייהו אם ישלמו מיד שלים זה ואם כא לפאר ולומר שמחויב לי שמא ישלמו חוק צריך אינו מחר כדלעיל פזם בנחרדו. אלא שכדידה כלמר רבי יוסי בר כיפר אמר לאכים יסה אתם עושים דסני דליבו דלאמר לגנבים וכסחיריבנו רבי אסתי על גבה אמר שפירות ועשר סבא בלרם מכילים ושהמייסה ומהסבנה כימר ואותם בני אדם יגבל על פן לראות קומתם ומלבושיהם וסמירו כל אחן לשמוע קולן ומותיהן ולגב כל אדם יעם לשכין שבגולל ידם מוקם לאמור ולעשות לאמור ולהרוג ואם היה נפרע לנביא סבלי נפרש לרבי אסתי לא היה יגבל בעצמו ולחת אחר מחמיו ושכיה משל רבי אסתי אם היו אלו קרובים למלכות כלומר שאם אין זאת ים לגו מורחה של מלכות ליגר הפרילים ובמסכים הן פרדין א"ל כיון שהוא היה כבר לודן פעמיו יגבל היה לנאת לגרבו שלא ידרשו ויסיגו אותו אם לא היה להם סוסים ופרדים לירון אף לבסוף כמא"ל גם על זה הן אמר ליה אי הכי שפיר עבדת ושכחו:

מהרש"א הן אמה כו' ומדברין מחצייהן כו'. עיין פרש"י והוא דחוק ולולי פירושו נראה דהן אמה סלי ממש קאמר כההיא דאמרינן בפ"ק פרעה דבימי משה הוא אמה וזקנו אמה סלי דהיינו אמה ממש כדמייתי קרא משל אכשים והשתא ניחא שנראה מדברים מחלייהם ממש קאמר דהכובע אמה כנראה כאלו היה מגופם ובזה מאריכים וק"ל:

המביא פרק שני

דף ט ע"א רבה בר בר חנה חליש על לגביה רב יהודה ורבא לשיולי ביה בעו מיניה שנים שהביאו גט וכו'.

דף י אדהכי אתא ההוא *חברא שקלא לשרגא מקמייהו אמר רחמנא או בטולך או בטולא דבר עשו למימרא

איוב כח דארומאי מעלו מפרסאי והתני רב חייא מ"ד °אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה בישראל שאין יכולין לקבל גזרות ארומיים עמד והגלה אותם לבבל לא קשיא הא מקמי דניתו חברי לבבל הא לבתר דאתו חברי לבבל:

חברי. פרסאי: שקלא לשרגא. שיש לפרסיים יום איד שאין מדליקין אור בלחוץ יום אלא בבית עבודה זרה שלהם: אמר. רבה בר בר חנה: רחמנא או במולך. או הסתירני בצלך. או הגליני בצל בני

דהא לבתר דאתו חברי לבבל. ואין למקשות לפי זה דהכי הם כ"ע אומות רשעם אמאי לא הוי ג"כ ר' חייא בדעת הקב"ה שאינם יכולין לקבל גזרות חברי לבבל הגלה אותם לבבל י"ל דלבך נקט דומיים לפי שהם אומה חשובה בין כל האומות כדאמר ריש פרק דע"ז סדיה תן הרשוי לגלום כידם ולא ביד אומה שפלה והיה מוקים היו לגרים לרום ע"ש קאמר לפי שידע שאין יכולין לקבל גזרות רומיים לכך לא הגלה אותם בידם וק"ל:

בני עמי שהם מכבדים אותו: הבין דרכה. של תורה ולמדים סיכן סיה רואים לפסיקנ: גזרות. שנאסרים גזירה שלא יעסקו בתורה ולא יקיימו מצות: והגלה אותם לבבל. במזרחן הבית: הא מקמי דגייתי הברי לבבל. בימי כשדים שנבוכדנאצר ואויל מרודך ובלשאצר:

לבתר דאתו חברי. משכבש כורש את המלכות והלך נבבל:

תוספות דאתו חברי לבבל. פי' בקונטרס חברי היינו פרסיים [illegible] דאתו חברי לבבל היינו בימי כשדים נבוכדנאצר ואויל מרודך ובלשאצר [illegible] היינו כשכבש כורש את המלכות והלך נבבל [illegible] פרסיים [illegible] רבי יוחנן [illegible] פרסיים [illegible] בית דוד [illegible] אתו חברי לבבל דאיל לרי [illegible] אתו חברי לבבל [illegible] ר"י וכשבאו לבבל [illegible] את הפרסיים שהיו נבבל [illegible] פרסיים לבבל [illegible] [רב] לרב כהנא [illegible] דלא קפדי [illegible] פרסיים [illegible] (חברי) פרסיים לבבל [illegible] של בבל היו [illegible] פרסיים היו [illegible]:

יף כ **תניא** הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת מעביר עליו קלמוס ומקדשו דברי ר' יהודה וחכמים אומרים אין השם מן המובחר:

עליו קולמוס. על כל אות ואות: ונתכוין לכתוב יהודה. [illegible] וכסבור שהוא צריך לכתוב יהודה: וטעה ולא הטיל בו דלי"ת. והרי השם כתוב אלא שהוא שלא לשמה:

אמר המגיה [illegible]

כל הגט פרק שלישי

דף כח ע"ב **מתני'** ג' דברים א"ר אלעזר בן פרטא לפני חכמים וקיימו את דבריו על עיר שהקיפוה ברקום ועל הספינה המטרפת בים ועל היוצא לידון שהן בחזקת קיימין אבל עיר שכבשוה וכו':

ברקום. [illegible] כרקומין: המטרפת. ועדיין לא נטבעה: לידון. בדיני נפשות:

[illegible]

דף לא ע"ב יונה ד ויהי בזרוח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית מאי חרישית אמר רב יהודה בשעה שמנשבת עושה תלמים תלמים בים א"ל (רבא) [רבה] אי הכי
שם היינו דכתיב ותך השמש על ראש יונה ויתעלף אלא
איוב לז אמר (רבא) [רבה] בשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה והיינו דכתיב אשר בגדיך חמים בהשקיט ארץ מדרום אמר רב תחליפא בר רב חסדא אמר רב חסדא אימתי בגדיך חמים בשעה שמשקיט ארץ מדרום שבשעה שמנשבת משתקת כל הרוחות מפניה. רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזל גניבא עלייהו אמר חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא א"ל אידך מקמיה פלגאה ניקום אדהכי אתא איהו לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה ברוחות (אמרו) [אמר] להו הכי אמר רב חנן בר רבא אמר רב ארבע רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית מנשבת עם כולם שאלמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת ורוח דרומית קשה מכולן ואלמלא בן נץ מעמידה נחרב כל
איוב לט העולם כולו מפניה שנאמר המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן רבא ורב נחמן [בר יצחק] הוו יתבי הוה חליף ואזיל רב נחמן בר יעקב דיתיב בגוהרקא דדהבא ופריס עליה סרבלא דכרתי רבא אזל לגביה רב נחמן בר יצחק לא אזל לגביה אמר דלמא מאינשי דבי ריש גלותא נינהו רבא צריך להו אנא לא צריכנא להו כדחזא דרב נחמן בר יעקב הוה אזיל לגביה גלי לדרעיה אמר שדיא נשיב אמר (רבא) [רבה הכי] אמר רב אשה מפלת בו ושמואל אמר אפילו מרגליות שבים מרקבת בו רבי יוחנן אמר אפי' שכבת זרע שבמעי אשה מסרחת בו אמר רב נחמן [בר יצחק] ושלשתן מקרא אחד דרשו
הושע יג כי הוא בין אחים יפריא יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה יבוש מקורו וגו' יבוש מקורו זה מקורה של אשה ויחרב מעינו זה ש"ז שבמעי אשה הוא ישסה אוצר כל כלי
שם חמדה זו מרגליות שבים. אמר (רבא) [רב] עדי כוראה הוא דדייק קראי מאי כי הוא בין אחים יפריא אמר רבא אפי' שופתא בקופינא דמרא רפיא רב יוסף אמר
יף לב אפי' סיכתא בדפנא רפיא רב אחא בר יעקב אמר אפי' קניא בביפתא רפיא:

בשעה שמנשבת עושה תלמים בים. כתלם של מחרישה [illegible] [illegible] לפי שהוקשה ליה: היינו דכתיב [illegible]: ותך השמש. הכתוב בא להגיד [illegible] [illegible] שנה גלגנון: משתקת כל הרוחות מפניה. [illegible] ולכך [illegible] חרישית: שמשקיט ארץ. [illegible] כל הרוחות: פלגאה. [illegible] [illegible]: רוח צפונית. [illegible] [illegible] הרוחות: בן נץ. [illegible] כנף: מעמידה. בכנפיו: יאבר. [illegible] [illegible] [illegible]: סרבלא דכרתי. [illegible]

עין יעקב

איל אידך מקמי פלגאה ניקום. [illegible]

הכלה דומה לכרסי: **אנא לא צריכנא להו.** דרב נחמן תחנים דנשיאה הוה בהשור והזהב: **גליה.** רב נחמן בר יעקב לנדרעים שהיתה לוה מזרחים מנשבת והוחס לו: **שדיא גשיב.** העידס מכשבת: **שבבת זרע.** תוך ג' ימים: **מקורה של אשה.** מוכר שבמעיה: **עדי סוראה היא.** [הדבר הזה] מבני סורא הוא דדייקי קרלי: **שובתא.** בית יד: **קופינא.** תור שבראש האדם שהוא פרשי"ר ועי"ש מרחוק בין בי לדי האחור קרי ליה בין אקים שמדתקין: **סיבתא בדפנא.** יתד שבחופן: **רפיא.** שמתיעם מחמת החום ודפה: **קניא בבופתא.** קנה שלדוג בכפיפה: **רפיא.** כמו יפריל:

תוספות [illegible]

מהרש"א מאי הרישית כו'. [illegible]

השולח פרק רביעי

אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד בשני בצורת שהפקיד דינר זהב אצל אלמנה והניחתו בכד של קמח ואפאתו בפת ונתנתו לעני לימים בא בעל הדינר ואמר לה הבי לי דינרי אמרה ליה יהנה סם המות באחד מבניה של אותה אשה אם נהנית מדינרך כלום אמרו לא היו ימים מועטים עד שמת אחד מבני' וכששמעו חכמים בדבר אמרו מה מי שנשבע באמת כך. הנשבע על שקר עאכ"ו. ומ"ט איענשה דאשתרש לה מקום דינר ומאי מי שנשבע באמת כמי שנשבע באמת:

יהנה. יועיל לאחיהו: **דאשתרש לה מקום דינר.** שנתכבס בו עיסה כשעושי הדינר באם [illegible] היה הדינר עיסה עסקם עד עיסה בככל: **ומאי מי שנשבע באמת.** הלא לאו אמת הוא: כמי שנשבע באמת. דסא סוגגת היא:

תוספות לא היו ימים מועטים וכו'. [illegible]

הריב"א [illegible]

[illegible]

ההיא דאתאי לקמיה דרבה בר רב הונא א"ל מאי איעביד לך דרב לא מגבי כתובה לארמלתא ואבא מרי לא מגבי כתובה לארמלתא אמרה ליה הב לי מזוני אמר לה מזונות נמי לית ליך דא"ר יהודה אמר שמואל התובעת כתובתה בב"ד אין לה מזונות אמרה ליה הפכוה לכורסיה כבי תרי עבדו לי הפכוה לכורסיה ותרצוה ואפ"ה לא איפרק מחולשא:

אין לה מזונות. מעתה דגלית דעתה דבעא לאיפקוני ולאו לא אתני בהדה אלא כל ימי מיגר ארמלותיך בביתו שהיא אלמנה בשביל כבודו: **הפכוה לכורסיה ותרצוה.** הפכו כסאו והקפוה כדי שתתקיים הקללה בכך [ק"א הפכה לכורסיה הכסא גדולתו]: **לא איפרוק מחולשא.** לא ניצול מלבא לידי חולי:

[illegible]

אמר (שמואל) [עולא] עלובה כלה שזנתה בתוך חופתה [אמר רב מרי בריה דבת שמואל מאי קרא °עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו אמר רבא עדיין חביבותא הוא גבן דכתיב נתן ולא כתיב הסריח] ת"ר הנעלבים ואינן עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים עליהם הכתוב אומר °ואוהביו כצאת השמש בגבורתו [מאי פרוסבול אמר רב חסדא פרוסבולי ובוטי *בולי אלו עשירים דכתיב °ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו בולאות שביהודה בוטי אלו העניים דכתיב °העבט תעביטנו]:

[**עלובה.** חצופה: **בקרב חופתה.** בעוד שכינה וישראל בסיני עשו את העגל וכו': **נרדי נתן ריחו.** [illegible] ולא כתב סירחון וגו': **עדיין חביבותא.** [illegible] קלקולינו לא הזכיר אלא במרמזים מנהג דלא כתיב הסריח]: **הנעלבים.** [illegible] גרסינן אותם שנעלבים מיד אחרים: **ואינן עולבים.** את אחרים: **עושה.** מצות מאהבת המקום ולא ליטול שכר ולא מיראת פורענות:

פרוז

עין יעקב

בישני [illegible]

[פרוז. תקנה: בולי ובוטי. עשירים שלא יפסידו ועניים שלא יעשו דלא נשביק: בולאות. עשירים: העבא. ועי' כן הלוים עניים]:

מהרש"א עלובה כלה כו'. לענין דיכא לא הוה קשה תמיהא כנעולה רכבים אין כעכנים עליה כדאמרינן בשלה יש להם כלה שנכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם ולבני ישראל נמי לא הוי כארוסה דמיתתה בסקילה אבל אמר דהאשה הרי ביותר בתוך חופתה שהיו ישראל את ככלה שנכנסה כולי דאמרתן מי יום שהיה משה בהר היה קבלת התורה שהן דענין הקדושין כמ"ש ושרשה מאורסה ולא כנבעלה שעדיין לא קיימה ואמר כדי נתן ריחו כמו ולא כתן סירחון כפרש"י גם שלישו לשון נתינה בדבר שאין בו ממש כמו וה' נתן את קול הטוב גו' שלא ומשמע לשון נותרת כתן כמו פתע ודלא כתיב כדי הריח: **הנעלבים כו'.** דכל שיש בו אלו האמרות טלם הוא בכלל אוהביו דהנעלבים כולי ושומעים כו' הוא בגדול אוהב לבריות וכל האוהב לבריות הוא אוהב לשומים שעין מאהבת כמבואר ושומעים ביסורין הם המקבלים היסורין מאהבה כדאמר פ"ק דברכות ואמר ואוהביו כצאת השמש גו' שכל בו ושוא כאמן יוצא גו' ישים כגבור גו' דהייט שעושה רצון המקום בשמחה ומאהבה ומה כתיב בו ואין נסתר מחמתו שממשלתו בכל העולם כן מי שיש בו כל מדות הללו ואמרו בכה"ג בו שסתגת לו התורה ואלפת ומתגלה ס': **מאי פרוזבול כו' פרוז בולי ובוטי כו'.** לכך נקרא בזה הלשון שהוא לשון קרוב שיש לעשיר ולעני שהגי' מתחלפת בל' בדעלכ"ת ולפי שעיקר התקנה לעשיר שלא יפסיד נקרא על כדמשמע עפי ונייתי ובנריתי את נאון עוכם אלו בעלות שהיו כעשים ולא רצו להשוות בלא תקנת פרוזבול ועניים אלו הענניים שנא' הענב גומד דהיינו שצריכים לענוש ולהלוות להם זו תקנתם שלא ינעלו להם דלת בפני לוין:

הד"ה הנעלבים וכו'. כבר נתבאר זה פרק רבי עקיבא ועוד יש לומר ולתת טעם לזה שאמר עליהם הוא אומר כלאת השמש בגבורתו אין סיירי עניינים אלו בבירת מעלת סיפרא ועוד היכן נראה כאן הנעלבים ואינם עולבים ואבג אורתן נאמר קבר אלו דברים שבכתבו כאן נעלבים שומעין חרפתם עושים מאהבה ושמחים ביסורין. ונלע"ד שבלם הם מדות המצריכות לחיות בנבלבים שאינם עולבים מודעים דבר ותבונה נאומם שמולבים אותם ומכי הם נעלבים מחבירהם ואינם עולבים לעולביהם נמה שיש בהם ולא צריך להיות בהם עדה אחרת שגומעים חרפתם ואינם משיבים אפילו דברים טובים נמפתוכים להשיב להם רבות לנת חרדפני ומדכאונני נמלים לפי שחושים שאין בתשובתם זאת דברי עלבון מ"מ צריך להמנע לגמרי מלהשיב אפילו דברים טובים שבא מדבר אל דבר לא יוכל להתאפק ויסיח עלב אותם בדברי בזיון ולהשיג תעלה זו אתה צריך לקנות שני דברים ואלו שמעשיך יהיו לגדים ועובד אלהים מאהבת המקום כי בזה תתנסם מעלבון חבירך כי תאמר בלבבך מה יתן ומה יוסיף לשון רמיה של העולב המנזה לחבירו בקיותו תמים עם ה' ועושה מאהבה. ועוד שניה שמי יתן אל לנו שאותו העלבון שניזא חבירו הרי הוא לו ייסורין לתקן תאליו וכיון שהם ייסורין של כפרה יהיה שמח ביסורין ועל בני האדם האלו הנעלבים הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו לפי שיקשה בכתוב הזה מקילל לכל אויבי ה' שיאבדו כמו שנאבד סיסרא וזה שייך לומר עם ואוהביו כצאת השמש אומנם להיות שהיה צדק כעלב בסירה או שהיתה דבורה עיקר הצדק שעל זה דכתיב ותשר דבורה וברק וכן אמרה דבורה עדלו פרזון בישראל גו' שרי שאלתה הגדולה בענותה ולא השיגה לברק להזכיר ונעלה בדק שהיה נעלב מדבורה לכך בחיתום השירה אמרה ואוהביו על צדק הנעלב שהיה אוהב את ה' ועושה מאהבה שהגם שבזו אמו להיות מאיר כשמש

אמר (רבא) [רבה] בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהם דמפקי עבדייהו לחירות ודסיירי נכסיהו בשבת ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ב' משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בשבת ואחת קבעה סעודתה בע"ש ושתיהן נעקרו:

דמפקי עבדייהו לחירות. ועובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו: ודסיירי נכסייהו. שרואים ומסתכלים בשבת לידע מה הם צריכים: בעידן בי מדרשא. שהחכם דורש דרשה לרבים בשבת והם יושבים בסעודה והיה להם להקדים או לאחר: בערב שבת. בליל שבת ואין כאן כבוד שבת דקיימא לן כבוד יום קודם לכבוד לילה והם היו מתכוונין בשביל ביטול בית המדרש ואית דמפרשים בערב שבת ממש וכן בכל יום מרוב עושר אבל בזה מיהא איכא איסורא שנכנס לשבת כשהוא שבע בלא תאוה:

מהרש"א בהני תלת מילי כו'. יש לתת טעם בזה דהאי דמפיק לחירות הרי הוא עצמו פותח ומוריד עצמו מנכסיו באיסור עשה ודסייר נכסיה בשבת הרי זה מתעסק בצורך מלאכתו ביום השבת מלאכתו זו גם בחול אח"כ אינה מתברכת כיון דחישב בו ביום השבת היפך התכלית שאמרו בו שלא רצה לתקן מה שהיה מחשב בשבת ונעשה לו כן ונעשה מלאכתו מאליו ודקבע סעודה בשבת שלא ע"פ ע"ש בברכות חסידים הראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם מתברכת וזה שעשה סעודתו קבע בעידן בי מדרשא אין מלאכתו מתברכת וק"ל:

דרש רבה בר רב הונא בשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת כך חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה אינה מקודשת א"ל רב חסדא מי דמי התם שייר בקנינו הכא לא שייר בקנינו הדר אוקי רבה בר רב אמורא עילויה ודרש °והמכשלה הזאת תחת ידיך אין אדם עומד על דברי תורה אלא א"כ נכשל בהם אף ע"פ שאמרו המקדש חצי אשה וכו' (והודה לדברי רב חסדא):

ישעיה ג

אוקי אמורא עליה. העמיד מתורגמן [לפניו] לחזור ולדרוש: והמכשלה הזאת. כלומר כך התחיל בדרשה מקרא כתוב והמכשלה הזאת תחת ידיך בחכמי ירושלים שמספקא הוה מתם והיו שואלין לחבריהם שמלה לכם קצין תהיה לנו והמכשלה הזאת תחת ידיך כלומר דברים שמכוסין כשמלה עלך הם באותה בקי בהם אמור לנו ותהיה קצין והמכשלה הזאת דברי תורה שאין אדם עומד על אמתתם עד שיכשל בהם ויכלימוהו והוא מתן לב ומבין תחת ידיך הם אף אני נכשלתי בהוראתי וחזרתי בי:

מהרש"א הדר אוקי אמורא. ועיקרא דדרש בשם שהמקדש כו' לא קאמר דאוקי אמורא עליה כו' ואפשר דלא הוה קא מוקמי

עין יעקב

[illegible]

מוקמי לאמורא אלא בדרש מקרא שהשמיע לרבים כי הכא והמכשלה הזאת גו' ממש"כ לעיל דלא השמיע לרבים רק הוי דינא וק"ל:

הרי"ף והמכשלה הזאת תחת ידיך פרש"י ז"ל דברי תורה וכו'. ונראה לי לדקדק למה תפסו זה בפתרים לקצין שיהיה עליהם וכי לא היה לתורה שם טוב שיכנו אותו בו אלא בשם מכשלה שעתיד ליכשל בה. אמנם חשבו שמא לא ירצה להיות קצין עליהם כיון שאין אדם עומד על אמיתתן אלא א"כ נכשל בהוראות בטעות א"כ מי יערב אל לבו להכנס בדבר שיהיה בו הוראות בטעות לזה יפתחו בפיהם ויאמרו לו אם אתה חושש מהמכשלה כבר היא תחת ידך שנכשלת פעם אחת ושוב אינך נכשל כי מתוך אותה מכשלה שנכשלת לשעבר אתה נותן לב ותבין להתנהג על האמתית. ועוד יש לומר שאמרו לו שכל תלמיד חכם צריך ליכשל תחילה כדי שמתוך אותה מכשלה יתן לב ויבין ד"ת על אמיתתם והלא יש בידך המכשלה הזאת שהעיד לחפלתך מהתורה כי עומדים כל הרוניה זה שהגיע להוראה ואינו מורה וכיון שהמכשלה הזאת היא תחת ידיך גם אם תבא להיות קצין לדון ולהורות שוב לא תכשל כי תהיה מבין עכשיו ד"ת לאמיתתן נשכבר נכשלת בטעות פעם אחת והמכשלה הזאת היא תחת ידיך שהגעת להוראה ואינך מורה שוב לא תכשל ותעמוד על אמיתתה של תורה ושוב השיבם אתם תשבחום אותי שהגעתי להוראה ואיני מורה או היא המכשלה שיש תחת ידי ולדרכא אין בידי לחם ושמלה כי רבים חללים הפילה זו שלא הגיע להוראה ומורה ואני לא הגעתי להוראה כי אין בידי לחם ושמלה של תורה לכן לא אהיה חובש:

יב **בנתיה** דרב נחמן בחשן קדרא בידייהו קשיא ליה לרב עיליש כתיב °אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי הא איכא בנתיה דרב נחמן גרמי (ליה) [להו] מלתא ואשתביין ואשתבאי איהו נמי בהדייהו יומא חד הוה יתיב גביה ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דצפורי אתא עורבא וקא קרי א"ל מאי קאמר א"ל עיליש ברח עיליש ברח אמר עורבא שקרא היא ולא סמיכנא עליה אדהכי אתא יונה וקא קריא א"ל מאי קאמרי א"ל עיליש ברח עיליש ברח אמר כנסת ישראל ביונה מתילא ש"מ מתרחש לי ניסא אמר איזיל אחזי בנתיה דר"נ אי קיימן בהימנותייהו אהדרינהו אמר נשי כל מילי דאית להו סדרן להדדי בבית הכסא שמעינהו דקאמרן עדי גוברין ונהרדעי גוברין נימא להו לשבוייהו דלרחקינהו מהכא דלא ליתי אינשין לשמעי ולפרקינן קא ערק איהו וההוא גברא לדידיה איתרחיש ליה ניסא עבר במברא וההוא גברא אשכחוהו וקטלוהו כי הדרן ואתאן אמר הוו קא בחשן קדרא בכשפים

בחשן קדרא בידייהו. מגיסות הקדירה בידיהן כשהיא רותחת והרתיחה מעוד שאין האור שולטת בהן שמלומדות הם: אחד מאלף מצאתי. שהוא לדיק: א"ל. רב עיליש להוא גברא: מאי קאמר. האי עורבא: ביונה מתילא. דהיא מושלת דכתיב יונתי תמתי: סדרן להדדי. מעשה יחד נכים הכסא: עדי גוברין. אלו השבאים בעלים הם: ונהרדעי גוברין. ישראלים אחרים שבנהרדעי בעלים הם כלומר כשם שהם הם בעלים כך אלו בעלים אין אנו לריכות שנצא: עדי. אלו כמו ערלה אמרה זאת אומרת: לירחקינו מהכא. שירחיקום מכאן: איהו וההוא גברא. רב עיליש ואותו האיש שמבין בלשון העופות: עבר מברא. מעבר הנהר ולא יכלו להשיגו עוד:

מהרש"א גרמא להו מלתא כו'. ר"ל דקך עלתה גופיה דתחשן קידרין ומהלין עלמן לדקנות הא גרמא להו דאשתביין ואשתבאי איהו בהדייהו כדי שיתנבר לו שלא עשו כן רק ע"י כשפים כדמסיק: א"ל עיליש ברח כו'. כפל הדבור לקיים הדבר והוא לא האמינו כי כן דרכו של עורב לשקר בשליחותיה כדכתיב כה ולאמר להתכי אתא יונה כו' וזה היונה ודאי אינו משקר בשליחותים כמפורש נמי כה אבל אמר דשמא ההוא גברא משקר אלא שאמר שהאמין בדבר כיון דכ"י מתילא ליונה ש"מ דקושטא הוא ומתרחש לי ניסא: אי קיימן בהימנותייהו כו'. ר"ל דודאי ידע שהן כנענו לשפחין אלא דאחזי אי קמו בהימנותייהו עם גברייהו הישראלים ואין נבעלות אלא בחוכם אהדרינהו עמי לברוח עמי כי קחזי דנבעלות ברלון כמ"ש דלרחקינהו מהכא כו' ערק הוא לבדו וההוא גברא כו' ולמד כי הדין דהייס בעל כרחן ע"י פיתוקא הוה חזי בשו דלא הוה נחשן קדרא ועיקרא אלא בכשפים וק"ל:

א"ר אלעזר בר' יוסי מפני מה אמרו המוציא את אשתו משום שם רע ומשום נדר לא יחזיר שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים לפיכך אומרים לו אמור לה הרי יודעת שמשום שם רע אני מוציאך ומשום נדר אני מוציאך:

פיסקא ר' יהודה אומר כל נדר שידעו בו רבים לא יחזיר ושלא ידעו בו רבים יחזיר. אמר ריב"ל מ"ט דרבי יהודה דכתיב °לא הכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה ורבנן התם מי חלה עלייהו שבועה כלל כיון דאמרו להו מארץ רחוקה באנו ולא באו לא חילה עלייהו שבועה כלל והאי דלא קטלינהו משום קדושת השם:

מ"ט דר' יהודה. דאמר נדר שהודר ברבים אין לו הפרס: ולא הכום. בגבעונים כתיב: נשבעו להם. והוה להו לאהסולי לשבועתייהו אי לאו משום שהודר ברבים: ורבנן. דאמרי יש לו הפרס: התם. לאו משום שאין הפרה אלא דאפי' הפרה לא לריך דמי חיילה שבועה עלייהו כלל אלא בטעות היתה: משום קדושת השם. שלא יאמרו הכנענים עברו על שבועתן:

תוספות כיון דאמרו מארץ רחוקה וכו'. וא"ת נהי דלא חיילה שבועה והא הוי נשבע לבטל את המצוה דכתיב לא תחיה כל נשמה וכו' וי"ל דע"כ באין דבלא להשלים כתיב לא תחיה כל נשמה כדמוכחי קראי וקראת אליה לשלום וגו' רק מעלי העצים וגו' לא תחיה כל נשמה וא"ת מ"מ דרבי יהודה הא ודאי שבועה בטעות הואי ועוד לר' יהודה אין הגימוס בארץ הא כתיב לא ישבו בארצך וגו' וי"ל נשבע לבטל את המצוה וע"כ משום חילול ה' הוא כדקאמרי רבנן וי"ל דקסבר ר"י דאי איתא דיש לו הפרה לא היה נדבר חילול ה'. וא"ת בלא חילול השם נמי אין יכולים להורגן כיון דבאין להתגייר כדאמר לעיל לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי יכול בנכרי שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת זרה וכו' ואהדרי נמי בפרק אלו נאמרין וכתבו לבן שלמשה לאמן אשר לא ילמדו אתכם לעשות וגו' הא למדים שאם חוזרים בתשובה מקבלין אותן וההיא קרא בגוי אומות כתיב וי"ל דאי לאו חלול השם כהי שלא היו יכולים להרגם היו יכולים לגרשם מעליהם. ועוד דגלותא טעם לא באו להתגייר כי אם אמר כך:

יג **ריש** לקיש זבין נפשיה ללודאי שקל בהדיה חייתא וגלגלתא אמר גמירי דיומא בתרא כל דבעי מניה

עין יעקב

שאמרים סליחות בתעניות רק ר' ע"א פ"ס: עורבא שקרא הוא, והא דשקל מיחלה מאי קאמר היינו אולי מאמר שלא יערם אמי ידע ששמע לאיסך ויסום: שים לגרי מפרשים לו ניקח. ולפ"ג ולמוד לנכרים את הכגוין היה כאן כיון שהוכנה לו מן השמים ע"י מעשה שיכורה ברח לגליל נשמו וי"ל דאין כאן כלל תקנת המסדרים ליסנה בשלשלאות כי בגליא היו לימודים שם נשנין בלא היו יכולין לברוח אם לא ע"י ניסא ולא שביה הנעשה לרב עיליש וק"ל:

מגיזת עבדו ליה כי היכי דליחול אדמיה יומא בתרא אמרו ליה מאי ניחא לך אמר להו בעינא אקמטינכו ואותבינכו וכל חד מינייכו אמחייה *חייתא ופלגא קמטינהו ואותבינהו וכל חד מינייהו כד מחייה חדא חייתא נפק נשמתיה חרקינהו לשיניה א"ל אתוכי קא מחייכת בי אמתי פש לך גבי פלגא דחייתא קטלינהו כולהו נפק ואתא [יתיב] קאכיל ושתי אמרה ליה ברתיה לא בעית מידי למזגא עליה א"ל בתי כריסי כרי בי נח נפשיה שבק קבא דמוריקא קרא אנפשיה °ועזבו לאחרים חילם:

ללודאי. אומה שאוכלים בני אדם: חייתא וגלגלתא. שק קשור ופקיע ועגול (הוא) של אבן הוא של שופרא נתונה: דיומא בתרא. כשהורגים אותו: דליחזל ארמיה. מיחזל על דמו: אקמטינכו ואותבינכו. לקשור אתכם ולהושיבכם. חייתא ופלגא. כלומר מכה וחצי מכה: יתיב קאכיל ושתי. כל ימיו כל מה שהיה משתכר לא היה מקמץ להצניע ליום מחר: למזגא עליה. כר או כסת ליישן עליו: כריסי כרי. בטני ומעיין שנעשו הוא לי כר וכסת: מוריקא. כרכום:

תוספות ר"ש לקיש זבין נפשיה ללודאי. קודם שחזר לתשובה דהתשובה לא היה מתגלגל נתגלגלו כך: כריסי כרי. דרכם היה לשכב על נפנים כדאמרי' בנזקים ר"ש לקיש רמי אתפוחי ומקשי. (וכ"ל שעשו כך משום שהוא טוב לעיכול כדאיתא בגידה לבדך שאומר ראשון כנב ני פרק פ'):

מהרש"א ועזבו לאחרים חילם. דכתיב לעיל מיניה בהאי קרא יחד כסיל ובער יאבדו שזה מדת כסילים היא וכמו שכתב במס' עירובין אם יש לך היטיב לך כו' ואי"ת אבית לבני חוק בשאול מי יגיד לך כו' ודו"ק:

הניזקין פרק חמישי

תניא א"ר שמעון מפני מה אמרו הניזקין שמין להם בעידית מפני הגזלנים ומפני החמסנים כדי שיאמר אדם למה אני גוזל ולמה אני חומס למחר ב"ד יורדין לנכסי ונוטלין שדה נאה שלי ואומרין על מה שכתוב בתורה °מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם:

גזלן לא יהיב דמי חומסן יהיב דמי:

אמר הכותב זהו פי' סוף המסכת שפר עניים כנגד המפקיר הו חונגה למה פיש לספסכל כרין שאמר הטעם ולומר למה לי לגזול ולחמוס לומר אני יום וכיד של מעלה כגרעין מן החלק הנאה שבי שהיה הבנמות וקורכין שבכר שכתב בתורה ויוה לא פירש פרסו ומיטב כרמו ישלם שלם כך הוא הדין לנטות כל שכן למעלה:

ההוא אפוטרופוס דהוה בשבבותיה דר"מ דהוה קא מזבין ארעתא ומזבין עבדי ולא שבקיה רבי מאיר אחזו ליה בחלמא אני להרוס ואתה לבנות ואפ"ה לא אשגח אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין הנהו בי תרי דאגרי בהו שטן דכל בי שמשי הוו קא מנצו בהדי הדדי איקלע ר"מ להתם עכבינהו תלתא בי שמשי

עד דעבד להו שלמא שמעיה דקאמר וי דאפקיה ר"מ להדוא גברא מביתיה:

דכל בי שמשא. של ערב שבת: שמעיה. לשטן דקאמר וי דאפקיה מגיסים:

ת"ר גזל מ"ש ובנאו בבירה ב"ש אומר מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מ"ש לבעליו וב"ה אומר אין לו אלא דמי מ"ש בלבד משום תקנת השבין:

אמר הכותב יש לתקן ולא להבטיר אותן המשובה לעשות לבל מין ממש ואין כי עיקרת בלב כולם וקרעו לבבכם וגו':

משנה לא היה סקריקון ביהודה בהרוגי המלחמה:

סקריקון כנכרי הבא שנתן לו ישראל קרקע בפדיון נפשו ואומר לו שא קרקע זו ואל תמיתני. וסתם המוכר בכלל כי נרשם המילך לישראל גזר בפולמוס של שלשה גזרות כנגד ישראל היושבים בארץ יהודה. גזירה קמייתא כל דלא קטיל ליקטלוי מליעתא כל דקטיל לייתי ארבע זוזי. בתרייתא כל דקטיל ליקטלוה הלכך קמייתא ומליעתא כיון דקטליה אגב אונסיה גמר ומקני. ופירוש לא היה סקריקון שאם בא אם יהודי ולקח מן האנס שדה שנתן לו יהודי אחר בשביל שלא יהרגנו מקחו קיים ואין בעל השדה יכול להוציא מידו משמעות אונס ולומר שגזולה היתה ביד הנכרי דאגב אונסים גמר ומקני דכיון שאומר לו שא קרקע זו והניחני אקנייה נפשיה בלב שלם: ובתוספתא פירשו מה משמעות שבא לתוכו ביהודה שלא נתבו ארץ הגליל שלא היתה לבבו יהודים חיל בירושלמי גזרו גזירות על יהודה לפי שמסורת בידם מאבותם שיהודה הרג את עשו דכתיב ידך בעורף אויביך ותניא נמי בספרי ידיו רב לו בשעה שהרג את עשו ותסוף פ"ק דסוטה אמרינן חושים בן דן שקל קולפא ומחייה ארישיה דעשו ונתר עיניה ונפלו אכרעיה דיעקב שמע לא מת בהרוגי מלחמה עד שעמד עליו יהודה והרגו עכ"ל:

א"ר יוחנן מאי דכתיב °אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו וגומר אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים אתרנגולא ואתרנגולתא חרוב טור מלכא אשקא דריספק חרוב ביתר אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים דההוא גברא דרחמיה קמצא ובעל דבביה בר קמצא עבד סעודתא א"ל לשמעיה זיל אייתי לי קמצא אזל אייתי ליה בר קמצא אתא אשכחיה דהוה יתיב א"ל מכדי ההוא גברא בעל דבבא דההוא גברא הוא מאי בעית הכא קום פוק א"ל הואיל ואתאי שבקן ויהיבנא לך דמי מה דאכילנא ושתינא *א"ל לא [א"ל] יהיבנא לך דמי פלגא דסעודתך א"ל לא [א"ל] יהיבנא לך דמי כולה סעודתיך א"ל לא נקטיה בידיה ואוקמיה ואפקיה אמר הואיל והוו יתבי רבנן ולא מחו ביה ש"מ קא ניחא להו איזיל איכול [בהו] קורצא בי מלכא:

מפחד. דואג לראות שסופו שלא תארע תקלה בכך אם לעשות אלה: שקא דריספק. רופן של מרכבה כמים שקורין רי"ס ונ"ל נלסון

עין יעקב

אפ"ה לא השגיח אמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. ונל"ל ר"מ נ"ב לשיטתו בסוף הוריות אמר [illegible]

בלשון אשכם והיה כעין עגלה כדאמרינן באותו ואת בנו כי מעיילת לי כודכייתא בריספק: קמצא ובר קמצא. כך שם שני יהודים: דרחמיה קמצא. אוהבו היה שמו קמצא: א״ל לא. שבקינא לך: א״ל. אנא יהבינא לך דמי פלגא סעודתך: איכול קורצא. מלשינות (נקים דגרים אוכלין תכפים לעני מנה׳ וקי״ל):

תוספות אשרי אדם מפחד תמיד. בפרק הרואה אמרי׳ חזייה לההוא גברא דהוה מפחד אמר ליה חטאה את דכתיב פחדו בציון חטאים ופריך מקרא דהכא ומוקי לה בדברי תורה שרואה שלא ישכח תלמודו ויושב על משנתו תמיד והכא נמי מייתי ליה אהאי עובדא שבטחו על רוב מונתם ושלותם לנייס את בר קמצא ולעמוד על בת קיסר והיה להם לפחד ולראות מן הפורענות וכא דומי לאדם שמתפחד בחנם:

מהרש״א אשרי אדם מפחד תמיד וכו׳. פירש״י דואג כו׳ ר״ל מוה שלירע תקלה ברשעים דהייט בירושלים היה להם לדאוג על המלך להם כדאמר לקמן ומאחר דהוו לדיקי טולי האי למה נענשו משום דלא איתבול על ירושלים כו׳ ונראה שסמך אקיפא דהאי קרא דכתיב ומקשה לבו יפול ברעה כמ״ש בפרעה אחר שראה בו כמה מכות הקשה לבו כך אלו שנמיר מלכא הקשו לבם ולא דאגו על תקלה אחר שראו תקלת ירושלים וכן חורבן ביתר שהיה כמה שנים אחר התורבן ולא דאגו על תקלות שלפניהם: **איתי ליה בר קמצא כו׳.** אפשר שהיה זה אב ובנו ועצה השליח ביניהם הם בר קמצא דאתא גם אחר שידע שהוא שונאו שהיה סבור אחרי שאביו אוהבו ודאי מנקם גם אהבתו ולעשות שלום עמו בזה שהוא הזמינו וכמ״ש בעירובין כל המתפתה ביין יש בו מדעת קונו שנא׳ וירח ה׳ את ריח הניחוח והוא ונאמר מי שים לו שלום על חבירו שעשה לו דבר שלא כהוגן והוא מתפתה ביינו של עלמו דהיינו שזימן אותו למשתה יין שעשה יש בו מדעת קונו שגם הקב״ה מתפתה לאדם שמשוא לו בדבר שהוא שלו שבכל העולם שלו כמ״ש וירח ה׳ את ריח גו׳ נחת רוח שעשה רלוני כמ״ש הרא״ם אבל זה בעל הסעודה לא היה בו מדעת קונו וגם אחר שבא בעינות לסעודתו: **א״ל מבדי ההוא גברא בעל דבבא כו׳.** ואין עניה לומר שלאי מחוין אותך כיון שאתה שונאי ובכל בקשות כדמסיק לא השגיח בו עד שבחזקה נקטיה בידיה ואפקיה. ואמר **הא״ל והוו יתבי רבנן ולא מיחו בו כו׳.** איכא למימר מה שלא מיחו מפני שלא היה בידם למחות ואפשר שעשו כן כי התכופה הוא שנברה באותו הדור כמ״ש בסוטה גבי אגריפס המלך:

אזל א״ל לקיסר מרדו בך יהודאי א״ל מי יימר א״ל שדר להו קורבנא חזית אי מקרבין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תלתא בהדי דקאתי שדי ביה מומא בניב שפתים ואמרי לה בדוקין שבעין דוכתא דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות אמר להו רבי זכריה בן אבקילוס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח סבור למקטליה דלא ליזיל ולימא אמר להו ר׳ זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג אמר ר׳ יוחנן ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקילוס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו שדר עלייהו נירון קיסר כי קאתי שדא גירא למזרח אתא נפל בירושלים למערב אתא נפל בירושלי׳ לארבע רוחות העולם אתא נפל בירושלים א״ל לינוקא פסוק לי פסוקך א״ל ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל אמר קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא ערק ואזל ואגייר ונפק מיניה רבי מאיר:

קורבנא. קרבן להקריב על גבי המזבח דקיימא לן אנו אים לרצות את הכותים שמדרים נדרים ונדבות כישראל: בניב שפתים. שפה העליונה: לדידהו לא הוי מומא. להקריב לגבוה בבמה דידהו אלא מחוסר אבר: בדוקין. טיל״א כמו השטה כדוק: יאמרו המטיל מום בקדשים יהרג. שיהיו סבורים שבשביל שהטיל מום בקדשים ועבר על מום לא יהיה בו מהרג: ענותנותו. שסבלתו שסבל את זה ולא הרגו: שדא גירא למזרח. לנסות קסם כפתיה סמוך לירושלים: הסיח יביקה הוה מגמגם בלימוים לי״ב: ביד עמי ישראל. על ידי עמי ישראל: לכפורי ידיה. לנקא ידיו:

תוספות עגלא תלתא כמו ושליטים על כולו וכמו עגלה משולשת וא״ל שמולא פירוש בריא ושמן. ויש שליטי לגזן ולא יתכן דהא אמרינן בפ׳ ד׳ מיתות דאזו מברו להו עגלא תלתא ולא כמו שמפרש שגדל שליש דהא בסוף פרק רבי אליעזר דמילה אחר עבד להו עגלא תלתא ביומא דשבעה פירוש יום שניעי לגדלתו:

מהרש״א עגלא תלתא כו׳. רמז להם שפקודת העגל וביום פקדי ופקדתי גו׳ עדיין בידם כמו שהיה בחורבן בית ראשון כמ״ש בחלק קרבו פקודת העיר ואיש כלי משחיתו גו׳ היינו העגל שנא׳ וביום פקדי ופקדתי גו׳ ואולי שאמר עגלא תלתא ע״ש ג׳ עגלים כמ״ש ג״כ שם עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך מב׳ עגלים: **דלדידן הוי מומא כו׳.** רמז להם לאותו דור שהיה בהן בעלי לשון הרע שהוא מום כנגד שפתים באדם: וא״ל בדוקין שבעין. שהיו בהם בעלי לרי עין שהוא מום הדק שבעין באדם כמו שנראה ממעשה הזה שלא רלה שיהנה חבירו ממנו וגם בייש בדברים: **יאמרו בעלי מומין קריבין כו׳.** דודאי הכא בעלי מומים קריבים בבה״ב משום שלום מלכות אבל ילמדו לומר דבעלי מומין כולהו קריבין גם במקום אחר שלא משום שלום מלכות וקאמר ר׳ יוחנן שזה שלא נקרב קרבנו של מלכות על ידי ר׳ זכריה החריבה ביתנו ושרפה היכלנו כו׳ גם כי נגזר זה גלות עליהם בעבור שנאת חנם אפשר שהבית לא היה נחרב שהיה המלכות חס עליו אילו היה קרבנו קרב אבל מאחר שלא נקרב קרבנו היה חמתו על הבית שאמר אין לו צורך בו: **שדא גירא למזרח כו׳.** עשה כן דרך קסם כמ״ש סמוך לעיר כפרש״י ונראה לפי ענינו דבמקום אחד מד׳ רוחות העיר עומד לירות חציו לארבע רוחות וא״כ אחד מארבע רוחות היה נגד ירושלים ואין בו חידוש שנפל בירושלים אם היה סמוך לירושלים ואפשר שלא היה סמוך כ״כ בדי שיוכל לירות לעיר אבל הרוח נשאו דרך הפלא עד לעיר: **ונתתי נקמתי באדום גו׳.** כקמתי שהם החריבו ביתו של הקב״ה בבית שני והנקמה תהיה על ידי עמו ישראל לא כמו בבית ראשון שלא היתה הנקמה ע״י ישראל כ״א ע״י מלכות פרס אבל לעתיד כאומר ועלו מושיעים בהר ציון גו׳ וא״ש הקב״ה בעי לחרובי ביתיה דאי לא היה רלונו בכך א״א בידינו לסחריבו ובעי לכפורי ידיה כו׳ ואמר ערק ואזל ואגייר כו׳:

שדריה

עין יעקב

שלא לסבול בעשותם ש׳ ילא לגמרנום ויצא לסבול פה בנם עם מעשים מלבים: יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח. והא רשום לגו זה ראה שלום מלכות יש לגמר זכריה היה מתמם לפי שהיה כלומר חזר בריזו ואולי כמו יומרו ויאמרו למלכות שמוגין שלא כרין כמנין הקריבה שמקריבין בעלי מומין או שמטיל מום בקדשים יהרג ושל יתרג שלך רואי שנים המקדם על כן היה סובר בב ואל שבשה עריף והמפ״י קאמר שמשמנותו של רבי זכריה וכו׳ והגליתנו מארלנו כאומר דאילו היה אומר כמנין שעשו כרין

יח ס"ס **שדריה** עילוייהו לאספסיינוס קיסר אתא צר עלה תלת שני הוו בה הנהו תלתא עתירי נקדימון בן גוריון. ובן כלבא שבוע. ובן ציצית הכסת. נקדימון בן גוריון. שנקדה לו חמה בעבורו בן כלבא שבוע שכל הנכנס לביתו כשהוא רעב ככלב יוצא כשהוא שבע בן ציצית הכסת שהיתה ציציתו נגררת על גבי כסתות א"ד שהיתה כסתו מוטלת בין גדולי רומי חד אמר להו אנא זייני להו בחטי ושערי. וחד אמר להו בדחמרא ומלחא ומשחא. וחד אמר להו בדציבי. ושבחו רבנן לדציבי דרב חסדא כל אקלידי הוה מסר לשמעיה בר מדציבי דאמר רב חסדא אכלבא דחטי בעי שתין אכלבי דציבי. הוה להו למיזן עשרים וחד שתא הוו בהו הנהו בריוני אמרי להו רבנן ניפוק וניעבד שלמא בהדייהו לא שבקינהו אמרי להו ניפוק וניעביד קרבא בהדייהו אמרי להו רבנן לא מסתייע מלתא קמו קלינהו להנהו אמברי דחטי ושערי והוה כפנא:

נקדה. נקבה לשון מקדרים בהרים: נקדה לו חמה. אותה כדאיתא במסכת תענית: ציצתו. ציצית של טליתו: נגררת על גבי כרים וכסתות. שלא היה מהלך אלא על גבי מילת: וא"ד. בן ציצית שמו ולמה נקרא שמו הכסת שהיה כסאו כסא שלו מוטלת בין גדולי רומי כשהיה הולך ברומי לתקביל פני קיסר: זיין להו. להנך אלא שהיו חטי ושערי וחמרא ומלחא וציבי למיזן כל בני העיר עשרים וחד שתא: (אקלידי. פי' מפתחות: אכלבא. פי' אוצר): בריוני. אנשים רקים ופוחזים למלחמה: אמרי להו. רבנן להנך בריוני: לא מסתייעא מלתא. לצאת: קמו. בריוני: קלינהו להנך אמברי. לאוצרות התבואה וסעלים כדי שילחמו:

פי' סמיכן כרים | ובכסית | ילקוט פרש"י | ליט פרש"י

מהרש"א תלתא עתירי כו'. באיכה רבתי איתא כל הך עובדי בפנים שונים ותשיב שם נקדימון בן גוריון בתרתי והוו ארבע עתירי ואותו נקדימון שנקדה לו חמה כו' פירוש שמותן ע"פ מ"ש בפ"ק דיומא במקדש שני היו עוסקים בתורה ובמצות כו' ולזה אמר כיון שגם עשיריהם היו בעלי מעשים נקדימון שנקדה לו כו' ע"י תפלתו כמפורש בתענית בן כלבא שבוע שכל הנכנס כו' שהיה פתו מצויה לכל בן ציצית כו' שהיה זהיר במצות ציצית כמ"ש בהם למען תזכרו את כל מצותי כו' ולא"ד שהיה כסאו מוטלת כו' והיה בידו להתגדל עליהם בפני המלכות אי לאו כדמעיק משום דשמו בהו בריוני כו' והם פריצי ישראל שהיו בהם כמפורש ביוסיפון והם מתוך שנאתם זה את זה גרמו להם החורבן ואגנות שלא היו חלים להכנע לרומיים כדקאמר דא"ל רבנן ניעביד שלמא כו' שכבר ידעו זה כי קיום אדום לנצח מאמר יעקב יעבר נא אדוני לפני עבדו גו' כמפורש במדרשים באגדות דפ"ק דע"ז ולכן אמרו רבנן לא מסתייעא מלתא ליעבד בהדייהו קרבא:

יט ס"ס **מרתא** בת בייתוס עתירתי' דירושלים הויא שדרתיה לשלוחה אמרה ליה זיל אייתי לי סמידא אדאזל איזדבן אתא אמר לה סמידא ליכא חיורתי איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאזיל איזדבן אתא ואמר לה חיורתא ליכא גושקרא איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאזל איזדבן אתא ואמר לה גושקרא ליכא קמחא דשערי איכא אמרה ליה זיל אייתי לי אדאזל איזדבן הות שליפא מסאנא אמרה איפוק ואחזי אי משכחנא מידי למיכל איתיב לה פרתא בכרעה ומתה קרי עלה ר' יוחנן בן זכאי "הרכה בך והענוגה ונומר איכא דאמרי (דברים כח) גרוגרת דרבי צדוק אכלה ואיסתניסא ומתה דרבי צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא דלא ליחרוב ירושלים כי הוה אכיל מידי הוה מתחזי מאבראי וכי הוה בארי מייתי ליה גרוגרת מייץ מייהו ושדי להו כי הוה [קא] ניחא נפשה אפיקתה לכל דהבא וכספא שדיתיה בשוקא אמרה האי למאי מיבעי לי היינו דכתיב "כספם (יחזקאל ז) בחוצות ישליכו:

סמידא. סלת: חיורתא. פת נקיה: גושקרא. פת קיבר פלונדרי"ר:
פרתא. פרש של גללי בהמה: ומתה. מחמת איסטניסתא:
גרוגרת. מחמת שבאתה לידי לאכול במגן את מעיה ומלאתה היא ולכלתה לרעבונה ומרית החולי של ר' צדוק שנכנס בגרוגרת משום ומתה באיסטניסות: הוה מתחזי. בגופו: מאבראי. מחמת כחוש: כי הוה בארי. כשגמר תעניותיו ורצה להבריא עצמו: הוה מייתי ליה גרוגרת. שאינם יכולים מפני שלא היה יכול לבלוע דבר שעה והיה מוצץ את מימיהם ומשליך הגרוגרות:

מהרש"א מרתא כו'. נ"ל דהך זה מרתא בת בייתוס דקדשה יהושע בן גמלא כדתנן פרק חנא על יבמתו דהשיאה באין ינאי המלך כהן כדאמרינן שם וינאי מקורים דחורבן טובא הוה שהיה מבני חשמונאי כדמוכח בכמה דוכתין ומיהו ביומא פירשו תוס' דהם ינאי לאו הנהו ינאי דהוה מבני חשמונאי דא"כ לא הוה מקיים ליהושע לכ"ג דאיהו גופיה כ"ג הוה: קרי עלה ריב"ז הרכה וגו'. לפי שכבר כתיב באיש כל הענין האיש הרך בך והענג מאד תרע עינו גו' לבד ומה שלא נכתב באיש רק הוסיף דבר זה באשה שהיה בטבעה רכה וענוגה ביותר לרמוז על אשה זו: כספם בחוצות ישליכו. אסיפא דקרא קמייתי דכתיב כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה' נפשם לא ישבעו גו' ורישא דקרא לא כתיב וזהבם גבי המלכות אלא דהכי כתיב וזהבם לנדה תהיה גו' אולי שהוא על גדל חמדם בזהב כדקאמר ביומא דתרקבא דדינרי עיילה ליה מרתא בת בייתוס לינאי מלכא לאוקמא ליהושע בן גמלא בכ"ג: היינו דתנא איכא כו'. תשיב הכא ד' מיני לחם לפי שבקום המקדש שהיו מקריבין לחמי תודה שהן ארבע מינים ועי"ד וכי לחמנו הוא לריך אבל הוא מאכילנו מסולת נקיה להתברך פרנסתינו בד' מיני לחמין שזכר כאן ובהבטל הקרבה זו בעו"ה גם שהיו כפויי מזונם שפרשו כל מזונותיהם כיסל והם ארבע מיני לחם שזכר לעיל: דר' צדוק יתיב מ' שנין בתעניתא דלא ליחרב כו'. דארבעים שנה קודם שנחרב הבית גלתה סנהדרין והוו בו סימני חורבן ודו"ק:

אבא

עין יעקב

[illegible] צר עלה תלת שנין. נראה דהאי לאספסיינוס [illegible] קם קלנהו. [illegible] מרתא בת בייתוס שהיתה עשירה דירושלים היתה. [illegible] היינו דכתיב כספם בחוצות ישליכו. [illegible]

ב **אבא** סקרא ריש בריוני דירושלים בר אחתיה דרבי יוחנן בן זכאי הוה שלח ליה תא בצינעא לגבאי אתא א"ל עד אימת עבדיתו הכי וקטליתו ליה לעלמא בכפנא א"ל מאי איעבד דאי אמינא להו מידי קטלו לי א"ל חזי לי תקנתא לדידי דאיפוק אפשר דהוי הצלה פורתא א"ל נקוט נפשך בקצירי וליתו כ"ע ולישיילו בך ואייתי מידי סריא ואגני גבך ולימרו דנח נפשיה ולעיילו בך תלמידך ולא ליעול בך איניש אחרינא דלא לרגשן בך דקליל את דאינהו ידעי דחייא קליל ממיתא עביד הכי נכנס בו ר' אליעזר מצד אחד ור' יהושע מצד אחר כי מטו לפתחא בעו למדקריה אמר להו יאמרו רבן דקרו בעו למדחפיה אמר להו יאמרו דבן דחפו פתחו ליה בבא נפק כי מטא להתם אמר שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא אמר ליה מיחייבת תרי קטלי חדא דלאו מלכא אנא וקא קרית לי מלכא ותו אי מלכא אנא עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי א"ל דקאמרת לאו מלכא אנא *איברא מלכא את דאי לאו מלכא את לא ממסרא ירושלים בידך דכתיב °והלבנון באדיר יפול ואין אדיר אלא מלך דכתיב °והיה אדירו ממנו וגו' ואין לבנון אלא בית המקדש שנאמר °ההר הטוב הזה והלבנון ודקאמרת אי מלכא אנא אמאי לא קא אתית לגבאי עד האידנא בריוני דאית בן לא שבקינן א"ל אילו חבית של דבש ודרקון כרוך עליה לא היו שוברין את החבית בשביל דרקון אישתיק קרי עליה רב יוסף ואיתימא ר' עקיבא °משיב חכמים אחור ודעתם יסכל איבעי למימר ליה שקלינן צבתא ושקלינן ליה לדרקון וקטלינן ליה וחביתא שבקינן לה אדהכי אתא פריסתקא עליה מרומי א"ל קום דמית ליה קיסר ואמרי הנהו חשיבי דרומי לאותיבך ברישא הוה מסיים חד מסאנא בעי למסיימא לאחרינא לא עייל בעא למשלפיה לאידך לא נפק אמר מאי האי א"ל לא תצטער שמועה טובה אתיא לך דכתיב °ושמועה טובה תדשן עצם אלא מאי תקנתיה ליתי איניש דלא מיתבא דעתך מיניה ולחליף קמך דכתיב °ורוח נכאה תיבש גרם עבד הכי עייל א"ל ומאחר דחכמיתו כולי האי עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי א"ל ולא אמרי לך א"ל אנא נמי אמרי לך א"ל מיזל אזלינא ואיניש אחרינא משדרנא אלא בעי מינאי [מידי] ואתן לך א"ל תן לי יבנה וחכמיה ושושילתא דרבן גמליאל ואסוותא דמסיין ליה לר' צדוק קרי עליה רב יוסף ואיתימא ר' עקיבא °משיב חכמים אחור ודעתם יסכל איבעי למימר ליה לשבקינהו הדא זימנא והוא סבר דלמא כולי האי לא עביד והצלה פורתא נמי לא הוי:

אבא סקרא. כך שמו: **שלח ליה**. ריב"ז שלח לגבאי בצנעה: **אמר ליה**. ר' יוחנן בן זכאי: **עד אימת עבדיתו הכי**. דלא מנקטן לאסטואי: **חזי לי תקנתא לדידי**. שיניחוני לצאת מן העיר: **נקוט נפשך בקצירי**. החזק עצמך כחולה ואלה קול שאתה חולה: **לישיילו בך**. כמו באתה גוכם: **ואייתי מידי סריא**. דבר מסריח כגון נבלה: **ואגני גבך**. והשכב אצלך שנכך שיאמרו מת הוא ומסריח כבר: **ולעיילו בך תלמידך**. יכנסו תחת תלי מטך לשאת ולא יכירו אחרים לבאת דאינן ידעין דחייא קליל ומדעת: **בעו** הנך בריוני: **למדקריה**. בחומים אם מגרים הוא: **אמר להו** אבא סיקרא: **יאמרו**. הרומיים עליכם שאפילו רבן דקרו: **למדחפיה**. אולי ילעק: **דלאו מלכא אנא**. והסתגלת כי"י: **איברא מלכא את**. מלך אתה עתיד להיות: **והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא**. אלמא אדיר הוא מושל: **לבנון זה בית המקדש**. שמלבין שכותיהם של ישראל: **כרוך עליה**. דבוק ולהזיק אחרים: **אין שוברין את החבית**. כדי שילך לו הדרקון כך היה נכון להניחם העיר ולברוח בלא כדי להציל אותם בריוני מתוכם: **וחביתא שבקינן לה**. כך היה עולמים אלי טכל נהם ולהוציאם מתוכם ותהיה העיר קיימת ונשלים עמך: **פריסתקא**. שליח: **לא נפיק**. שנתדשם אבריו משמחת השמועה: **ורוח נכאה תיבש גרם**. כאשר תבלה רוחך מחמת השונא תיבש העצם שלך: **תן לי יבנה**. שלא תחריבנה ולא תהרוג חכמיה: **ושושילתא דר"ג**. משפחת הנשיא שלא תהרגם שלא תכלה שולשלת בית דוד: **ואסוותא**. רפאים תן לי שמרפאין שירפאו את ר' צדוק שלא היה יכול לבלוע אוכל לפי שנתקלקלו מעיו בתעניתו: **והוא סבר**. רבי יוחנן: **כולי האי**. דליפסק ליתמניה לא עביד לי ואשתכח דאפילו הצלה פורתא לא עבד הלכך בעינא מיניה הלי דמיתבי הצלה פורתא:

תוספות אי לאו דמלכא את לא מימסרא ירושלים בידך. אע"ג דגד בב לא מימסרא בידו עד שנא פיוס מכל מקום כיון את דלכם עליהם שלם מנים והוא כפנא הוא בלאו הכי נמסרה:

ש"א וקטליתו לעלמא בכפנא כו'. גם שהם אמרו ליפוק ליעביד קרבא בהדייהו מ"מ לדעת רבן לא הוה מסתייעא מלתא והם שרפו אוצר החטים ולה הכפנא בהם וק"ל: **ואין אדיר כו'**. לפי ענין שלמעלה עוד היום בנוב גומר על מפלת סנחריב ומילותיו כאומר כל הענין אך הדרש דהכא משמע ליה למדרש על חרבן המקדש דאין לבנון אלא מקדש ומייתי מדכתיב ההר הטוב הזה והלבנון דלא כאומר ההר הטוב בה' הידוע רק על הר המוריה שכבר נבחר לטוב מאבותינו אברהם יצחק ויעקב והלבנון קאי על בניינו של מקדש בהר הטוב הזה ומעלי לבנון גם כי הוא מלשון בניין או מלבין כפרש"י וז"ק: **אילו חבית דבש ודרקון כו'**. דבש הוא אחד מהמשקים שיש בו משום גילוי ודרקון שהוא הנחש הוא כרוך עליה על פתיחתה שיוכל להטיל בו ארס ולהזיק את האדם ואמר דבודאי שוברין החבית ולהפסידם עם קלת דבש בשביל שדרקון להורגם עם שבירת החבית ורש"י פירש כדי שילך הדרקון כו' עכ"ל ואין זה במשמע דאם כן מה ירויח בשבירת החבית וה"ל קאמר למאי דאיבעי ליה למימר כולי דשקלינן לדרקון וקטלינן ליה כולי והדמיון שבריוני הם הנחשים ותומת העיר הוא הספינות וכל אשר

עין יעקב

[illegible]

אמר בה היה דבש שבתוכה גם אם יהיה תומת העיר לשריפה יהיה הפסד קלת גם בנה שבתוכם תרוית בשריפתם דבריוני: משיב חכמים כו'. ר"ל דעון אכמי העיר הוא הגורם שהקב"ה משיב חכמים גומר שלא יהיה להם העת (דעת) להשיב: לא תצטער כו'. אתשר שליעזר עלמו שהיה חושב כי תחמת חולי כפות רגלו וע"כ כשא"ל שמועה עונה כו' א"ל מאי תקנתיה כו'. דודאי היה בידו לעשות לו מכעלים אחרים אלא שאומר דמ"מ כפות הוא זה ואלו סקנתיה .וא"ל ליתי איניש כו'. בזה הראה דלאו חולי כפות הוא דלא בעי רפואה כחולי אחר: א"ל ומאחר דהכמיתו כולי האי אמאי לא אתית כו'. הוסיף בקושייתו דלעיל דמתוך חכמתכם היה לך לבא אלי ולהצלל מבריוני דלא שנקוף דקאמרי והשיב אע"פ כן הא אמרי לך דגם הם הכמים ולא יכל להנצל מהם וה"ל הא כמי אמרי לך במשל דלעיל:

הריף אין אדיר אלא מלך וכו'. פרש"י ז"ל והיה אדירו ממנו כו' מבוגה לרש"י שהכתוב אומר והיה אדירו ממנו כלומר מישראל והיה האדיר והמושל מקרבו יצא ואין בא ללמוד משם והלא המפרשים היה מורש של אחרים לאה אמר רש"י ז"ל אלמא אדיר הוא מושל כלומר שלא פגים פסוק זה אלא ללמוד ממנו שאדיר הוא מושל וא"כ הא דכתיב והאבנון נאדיר ישול הוא גומר והאבנון כמושל יפול אבל לא יליף ממנו שאדירו יהיה ממנו:

א אסוותא דמסיין ליה לר' צדוק מאי הוא יומא קמא אשקוהו מיא דפארי למחר מיא דסיפוקא למחר מיא דקמחא עד דרווח מעיה פורתא פורתא:

מיא דפארי. מים שבישלו בהם קובין: מיא דסיפוקא. סובין נבין וקמח מעורב בהן:

ב אזל שדריה לטיטוס הרשע ואמר °אי אלהימו צור חסיו בו זה טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי מעלה מה עשה תפש זונה בידו ונכנס לבית קדשי הקדשים והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה ונטל סייף וגידר את הפרוכת ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא וכסבר הרג את עצמו שנאמר °שאגו צורריך בקרב מועדך שמו אותותם אותות אבא חנן אומר °מי כמוך חסין יה מי כמוך חסין וקשה שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע ושותק דבי ר' ישמעאל תנא °מי כמוך באלים ה' מי כמוך באלמים מה עשה נטל את הפרוכת ועשאו כמין גרגותני והביא כל הכלים שבמקדש והניחן בהן והשיבן בספינה לילך ולהשתבח בעירו שנא' °ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן עשו אל תקרי קבורים אלא קבוצים אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו איד קבורים ממש דאפי' מילי דמיטמרן אגליין ליה. עמד עליו נחשול שבים לטובעו אמר כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים בא פרעה טבעו במים בא סיסרא טבעו במים אף הוא עומד עלי לטובעני במים אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי

מלחמה יצתה ב"ק ואמרה [לו] רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה אמאי קרי לה בריה קלה דמעיילנא אית לה ומפקנא לית לה עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה עלה ליבשה בא יתוש ונכנס בחוטמו ונקר במוחו ז' שנים. יומא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא שמע קל ארזפתי אישתיק אמר איכא תקנתא בכל יומא מייתו נפחא ומחו קמיה לעבים יהיב ליה ד' זוזי לישראל א"ל מסתייך דקא חזית בסנאך עד תלתין יומין עביד הכי מכאן ואילך כיון דדש דש תניא א"ר פנחס בן ערובא אני הייתי בין גדולי רומי וכשמתו פצעו את מוחו ומצאו בו כצפור דרור משקל ב' סלעים. במתניתא תנא כגוזל בן שנה משקל ב' ליטרין אמר אביי נקטינן פיו של נחשת וצפרניו של ברזל כי הוה קא מיית אמר להו לקליוה להוא גברא ולבדרו לקטמיה אשב ימי דלא לשכחי' אלהא דיהודאי ולוקמיה בדינא:

שאגו צורריך בקרב מועדיך. בבית שלהם מתוועד בו: שמו אותותם אותות. אמת שקיעביר קיסן דם זה של מי הוא אם לא שהרגם את עלמו. [עצמי] כינוי כלפי מעלה: חסין. מתאפק: כמין גרגותני. כל גדול שמולכין בו יין מגת לגור וקורין קולדריי: וישתכחו בעיר אשר כן עשו. תבנית האלה שאחם חלים: מילי דמיטמרן. מטמון מעונם של ישראל: נחשול. רוח סערה: סיסרא. אל קישון נרפס: מעיילנא. פה לסנכים ואוכל: מפקנא. מולא דרך בית הרעי: ארזפתא. קורנס: אישתיק. אותו יתוש מלנקר מפני קול הקורנס: כיון דדש דש. מסתגל סיתם ולמד נקול הקורנס ושכיר נה ולא היה ניקוח: צפור דרור. לרומיליל:

תוספות ונעשה נס והיה דם וכו'. להודיע דקשה לפני המקום חורבן בית. ונקר במוחו ז' שנים לא נעשה טרפה נכך דדרך מוחמו נכנס ולא ניקב הקרום ועוד דים מילוק בין טרפות דאדם לבהמה כדפירי' בפרק קמא דעירובין:

מהרש"א אי אלהימו צור גו' זה טיטוס כו'. כדברי ר' נחמיה בספרי שדרש הכתוב כלפי האו"ה ואמר שהו"ה זה טיטוס אי אלהימו גו' דהיים כדמוקיים דקסבר שהרג את עלמו ומייתי כמי מהאי קרא שמו אותותם אותות שהיה סבור דאותות וקימנים של הריגת אדם שהיה ילילת הדם היה גם כן אות והריגה של עלמו: מי כמוך חסין יה גו'. נקרא דלעיל מייתי כתיב וגורה על כל קביביו שאמר כי מלהו אינו כמדת ב"ו שהוא מוחר לנגד להחביו ומדקדק עם אדיניו ומלהו ית' היא היפך בעה"ז כי הוא מרה על כל קביביו לדקדק עמהם כמוע הסערה כדאמרינן סוף יבמות ובפ' הפרה ולגבי רשעים אמר גם אלהי לנלות אתה לנקום בהם מיד ומי כמוך בנדה זו שאתה חסין וקשה יה שהוא שם העננות להיות שותק ולהאריך להם עד בא קילם כדמסיק שבא יותם סולי כדי לנוודם בעה"ב והסיפך זה בנדיקים וכהאי גוונא דרים מי כמוך באלים ה' גו' מי כמוך בנדה זו לנעשה עלמו אלם נגד רשעים דבא

נכס

עין יעקב

[illegible] בא מים ומכות [illegible] תקבי [illegible] מישקל ב' סלעים [illegible]

להם זה הדרש דלא מליט כמוהו אלא חסר יו"ד ומלשון אלם. ואמר מה עשה נטל את הפרוכת כו'. שבודאי לא היה חס ליטול עמו רק כלי זהב וכסף שבב"ה אבל נטל גם הפרוכת כדי להשתבח בטפת דם שהרג את עצמו דהיינו אשר כן עמו וכל הדרש הזה הוא בפרש"י בקהלת אך מה שדרשו הכא קבולים במקום קבורים לא הביא בפירושו והביא קבורים כמשמעו ע"ש ואפשר משום דלא משמע ליה למדרש אל תקרי קבורים אלא קבלים דלא מליט בשום מקום ל' דמתחלף ברי"ש אבל אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו ניחא ליה דכ' מתחלף בב' בשורש הכתיבה ונראה לפרש לפי הדרש דלא דוקא אל תקרי קבורים אלא קבלים דמשמעות קבורים הוא קבלים כמו קיבורא דאהיני שפירשו בו מלי קבוץ של תמרים: אין גבורתו אלא במים כו'. ר"ל גם כי כשבא שלא יציל מבול לעולם אין זה אלהיהם של אלו אבל אלהיהם אין גבורתו אלא במים: בא פרעה וכו' וא"ל רשע יד' בן בנו של עשו הרשע. גם כי מלכות אדום שלאותו קבלה היה בידם ס' במורדן ב"ה שני היה ע"י זרעו של עשו כמפורש בכמה מדרשות וכבר כתבנו בזה שהמלך הראשון היה לפו בן אליפז כמפורש בבן גוריון. ס': בא יתוש ונקב בחוטמו ונקר במוחו ס'. בא לו העונש הזה לפי שהגיא שחירף וגידף בדיבורו שבא מכח הנשמה שבא דרך החוטם לאות כמו שכתוב ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ות"א לרוח ממללא ועוד שנקר במוחו שלי ושמע קול ארפתא אשתיק ים לפרש רמז מקרא דמייתי לעיל שאמר שאגו צורריך גומר יודע כמביא למעלה ר"ל יודע באותו פרוכת שהביא לעירו שיהיה לו למעלתו להשתבח בו בעירו או ר"ל כמביא למעלה כמ"ש כסבור שהרג את עצמו ואמר שהיה עונשו בענין קרדומות כמו שנקר קורדום את העץ כי נקר היתוש במוחו ולהבי' כמו שאמר דפיו נחושת וצפרניו ברזל כקורדום הזה ואמר שפותיו שהיה לו קלא כחומי ופתח כי יחד גוי וישראל בכשיל וכלפות יהלמון להשתיקו בקול ארזפתא ואמר שפלעו מוחו למר כצרל הוא רמז לב"י כמ"ש בגמרות בין הבגדים קחם לי עגלה גומר תור וגוזל גו' ויבתר אותם בתוך ואת הצפור לא בתר רמז שהעכו"ם יכלו וישראל יהיו קיימין וח"ס במאמר הזה אל תתן לחית נפש תורך גו' דהיינו תור וגוזל. ואמר לבדרו קיטמיה אשב ימי. שבע ימים הם לפי ז' שאקלימים ע"פ ז' כוכבי לכת והרשע הזה חירף כלפי מעלה שאין לו כח בז' הימים אבל כאן הממשלה לז' כוכבי לכת שלמעלה ולא לשכחיה אלהא כולי שאין לו ממשלה עליהם ויש לזה נ"כ רמז בקרא דמייתי שאמר עד מתי אלהים יחרף צר גו' גם אחרי מותו הוא מחרף שאין ממשלתך בז' ימים ואתה אלהים מלכי מקדם גו' שכבר מקדם הראית כחך וישועתך בכל הימים כי אתה פוררת בעזך ים גומר ההוא רמז על המולך של ים שנקרא עוזא שפוררת אותו בממשלתו ואתה בקעת מעין ונחל גומר אתה הכנת מאור גו' כי כחך בכל ימים וכהרות ואמר לך יום אף לך לילה גו' דהיינו למשול בחשיכה כאורה ואין כמער מנגד עניך הפך שאמר דלא לשכחיה אלהא דיהודאי:

הרי"ף מי כמוך חסין יה שאתה שומע גידופו וחרופו של אותו רשע ושותק. וכמו דרשה זו ימצאו שני הכתובים אמריו מי כמוך ושותק

לרשעים ולמונתן ליפרע מפניעותיך הם הצדיקים כדכתיב ומפניניו נשערה מאד לדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ואינו מוותר להם כלום מיד עמד נתגול מנים לבזותו. חיש אתה מושל גאות הים לעלות ולמנוע לסיטום ואח"כ כשאמר אין גבורתו אלא במים מיד בשות גליו אתה תשבחם כשנעשו הגלים רום השערה שור הקב"ה והשקיטם אתה תשבחם לשון משנים שאין יתים שהיא לשון השקיטו ונגאתו מן הים לעשה אתה רגיא לסיטום ניתום בריה קלה שהיה מנקר מוחו כפלג ראה לתי שנתבאה ונתרגרג דכים כחלל גלדונה ער שמת ונה פגשו אחר מיתתו במאי דפסיק אנפשיה לקבורי יתיה ומגדלו קמיה אשב יומי חתו בזרוע עוזך פזרת אויביך לפזר אפרו אשב ימי אלו הכירו וידעו כל העמים כי לך ביום אף לך
אף לך זרוע עם גבורה:

אונקלוס בר קלוניקוס בר אחתיה דטיטוס הוה בעי לאגיורי אזל אסקיה לטיטוס בנגידא אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לארבוקי בהו א"ל מילייהו נפישין ולא מצית לקיומינהו זיל איגרי (איכה א) בהו בהאי עלמא והוית רישא דכתיב היו צריה לראש אויביה שלו תני כל המיצר לישראל נעשה ראש א"ל דיניה דההוא גברא במאי א"ל במאי דפסק אנפשיה כל יומא מכנשי ליה לקטמיה ודייני ליה וקלו ליה ומבדר אשב ימי אזל אסקיה לבלעם בנגידי אמר ליה מאן חשיב בההוא עלמא אמר ליה ישראל מהו לארבוקי בהו א"ל (דברים כג) לא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים אמר ליה דיניה דההוא גברא במאי א"ל בשכבת זרע רותחת אזל אסקיה לפושעי ישראל בנגידא א"ל מאן חשיב בההוא עלמא א"ל ישראל מהו לארבוקי בהו א"ל טובתם דרוש רעתם אל תדרוש כל הנוגע בהם כאילו נוגע בבת עינו. (זכריה ב) א"ל דיניה דההוא גברא במאי א"ל בצואה רותחת דאמר מר כל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת תא חזי מה בין פושעי ישראל לנביאי אוה"ע תניא אמר רבי אלעזר בוא וראה כמה גדולה כחה של בושה שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא והחריב את ביתו ושרף את היכלו:

בנגידא. לוי: במאי דפסיק אנפשיה, מיקלי ומדרי קיטמא: בשכבת זרע רותחת. מדה כנגד מדה שנעלתו התחלו [העם] לזנות אל בנות מואב: דאמר מר. בעירובין ילפינן לה מולהג הרבה יגיעת בשר (כמלהג) [המלעיג] הרבה בדין ביגיעת בשר וקרא בדברי סופרים כתיב ויותר מהמה בני הזהר בד"ס יותר מדברי תורה: נביאי אוה"ע. בלעם שנביאים כל הנביא עליו והרשיע לדבר:

מהרש"א א"ל מילייהו נפישין ולא מצית כו'. כפר בתורה מן השמים דלא שנתנה מן השמים כיון דלא לקיימה שלהו ומלייהו שם כדברים בנגלה גם לזה יש רמז בהאי קרא שאמר עד זכר אלם ארץ חרף ה' גר שאומר אל תתן לחיה נפש שאם ישראל צריך כעיש דלא לקיימה כולה כי המכמה עליים באדם והיא התמונה ששנמחמי עניין שהם ישראל אל תסכה לגלת כמים
כי

עין יעקב

[illegible]

כי לא מסכת מפי זרעו גו'. ואמר כל המיצר לישראל כו'. מפורש באגדת חלק: לא תדרוש שלומם וטובתם גו'. לא סרסיע כ"כ לומר דל אמר בהו להילל להם. אבל לא תדרוש שלומם גו'. וכמ"ש בתלמוד שהצדיקים הקב"ה לרצק בהם דסיים ממון ומולב שהאמר בהם אל מצער גם גו' גזרע להם והנה נאמר לא תדרוש שלומם גו' ותרים פ"ש במדרשות הוא בלעם הוא לבן וכבר נאמר לו אל תדבר עם יעקב מטוב ועד רע כי כונתן בכל רשעים רעה היא אבל לצדיקים ואולי בגם זה כתה בהכי קראי זכור חרפתך עני נבל כל היום נבל הוא אוהבת לבן שהוא בלעם ואמר זכור חרפתך ממנם כל היום שאמר לא תדרוש גו' כמ"ש במולב ומקיים בחרמי אל תסכת קול לצרריך הוא סימום כמ"ש שאנו לוררך גו' וגם אל תסכת שאון קמיך עולה תמיד שהוא בלעם שהביא כמה שלוח כדי לקלל ישראל וק"ל: באילו נגע בבבת כו'. מפולר כל המונע בנם עיש הוא מפחית לוח כן סטוב נאם לרעה מכחים ומכבה לוח כל שלם כמ"ש כה"ג באוודום פ"ק דב"ב: נידון בצואה כו'. כפרש"י דדרים ליה הכי מלעג סרגה יניעת כו' והתם דמי הך דרשה מדלא כתיב לעג ומלה מאן דדרים לה מסום דלוח עי מתחלף בזי באחסי"ע ולפי במגאה דברי חכמים כיון בביאר בגולה ומלה ע"ש לעג הרגה כ"ש שכבר אמר בדברי חכמים האי עשות ספרים הרבה גו' דהיינו שסכו בספרים קי"ג לתורה מי מלעיג על שהרגו בזה לבזור נדרים כידון בגיעת בשר וק"ל:

כד (ס) **אתרנגולא** ותרנגולתא תרב טור מלכא דהוו נהיגי כי הוו מפקי חתנא וכלתא מפקי קמייהו תרנגולא ותרנגולתא כלומר פרו ורבו כתרנגולים יומא חד הוה קא חליף גונדא דרומאי שקלינהו מינייהו נפלו עלייהו מחונהו אתו אמרו ליה לקיסר מרדו בך יהודאי אתא עלייהו הוה בהו ההוא בר דרומא דהוה קפיץ מילא וקטיל בהו שקליה קיסר לתאגיה ואותביה אארעא אמר רבוניה דעלמא כולה אי ניחא לך לא תמסריה לההוא גברא לדידיה ולמלכותיה בידיה דחד גברא אכשליה פומא לבר דרומא ואמר הלא אתה אלהים זנחתנו ולא תצא אלהים בצבאותינו דוד נמי אמר הכי דוד אתמוהי קא מתמה על לבית הכסא אתא דרקונא שמטא לכרכשיה ונח נפשיה אמר הואיל ואתרחיש לי ניסא הא זימנא אשבקינהו שבקינהו ואזל אזדקור ואכלו ושתו ואדליקו שרגי עד דאתחזי בליוני דגושפנקא ברחוק מילא אמר מיחדא קא חדו בי יהודאי הדר אתא עלייהו איר אסי תלת מאה אלפי שליפי סייפא עלו לטור מלכי וקטלו בה תלתא יומין ותלתא לילותא ובהך גיסא הלולי וחנגי ולא הוו ידעי הני בהני:

טור מלכא. מדינה מסמה הר המלך: נפלו. בני המדינה היהודים עליהו דחמוהי: מחונהו. הכום: גונדא. גדוד: הוה בהו. היהודים: אזדקור. לסמוח: עד דאתחזו: לבני הסייף: בליוני דגושפנקא. מי הפיכה לו לורה בטבעתו היה מכירו רחוק מיל מן הספיר למגדלה הנרות:

מהרש"א כי הוו מפקי חתנא כו' כלומר פרו ורבו כתרנגולים כו'. ע"ש ברכת פ"ו דלא נאמר באורה בבהמה וחיה רק בשפטם ודגים ביום ה' וכן גבי אדם ביום ו' ונקטו תרנגולים כ"ש שבקרא גבי כמעט שכתבו בכפרות ביה"כ וק"ל: דוד אתמוהי כו'. ולהכא למידק דהא לשון הרא אמרו תהיכא מסתמא מפי בדוד דאתמוהי הוא ודחתק לומר לפי טונה הלב דוד הוה מתמה מפי מסהוא נגרא ויש לייסב דדוד לא קאמר האי קרא בלאורים אלא בתוך סלים מענולא דומפר בו ישועת אלהים דק דהוב אם אדוס גו' וקיים בו מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדוס ואהא דהלי קאמר הלא אתה אלהים זנחתנו גו' דרך תמיה מבאי"ב האי נגרא קאמר האי קרא בלאורים לא משמע דרך תמיה דקאמר בתחלת מהאמר אלהים זנחתנו פרצתנו אנפת גו' לא משמע בלבן תמיה ואמר במדרשות דוד ראה ברוח הקודש בינלו ישראל עיי אדוס וע"ש בפרש"י וע"ש לפרש האי קרא בכה"ג שאמר מי נחני עד אדוס בגלות למנצחים הוא כדאמרינן פ"ק בגולא דבר עשו ולא בגולא דפרסאי וסגיר קאמר עלה לשון תמיה הלא אתה אלהים זנחתנו גו' ודו"ק:

***בלע** ה' ולא חמל את כל נאות יעקב כי אתא רבין (ס) אמר רבי יוחנן אלו ששים רבוא עיירות שהיה לו לינאי המלך בהר המלך דאמר רב יהודה אמר רב אסי ס' רבוא עיירות היה לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים חוץ מני שהיו בהם כפלים כיוצאי מצרים אלו הן כפר ביש כפר שחלים כפר דכריא כפר ביש דלא יהבי ביתא לאושפיזא. כפר שחליים שהיתה פרנסתן מן שחליים כפר דכריא איר יוחנן שהיו נשותיהם יולדות זכרים תחלה ויולדות נקבות באחרונה ופוסקות אמר עולא לדידי חזיא לי ההוא אתרא ואפי' שתין רבוותא קני לא מחזיק אמר ליה ההוא צדוקי לרבי חנינא שקורי משקריתו אמר ליה ארץ צבי כתיב בה מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף ארץ ישראל בזמן שיושבין עליה רווחא ובזמן שאין יושבין עליה גמרא:

שחליים. מין מאכל הוא במסכת מ"ז: ההוא אתרא. הר המלך: משקריתו. דאמריתו ס' רבוא עיירות היו בהר המלך והוא לא מחזיק אפי' ס' רבוא קנים: גמרא. דטריים בנופיה כמו גמוד נמלא: אין עורו מחזיק את בשרו. משהופשט הוא כוון ואין יכול לחזור ולכסותו בה:

כפר

עין יעקב

[illegible]

מהרש"א כפר ביש כו'. דה"ט שהיו רעים במעשים כדאמרינן בפ' חלק בחנפי סדום שאמרו נשכח רגל מארצנו כו' ע"ש ולהפליג הענין קאמר דאע"ג שהיו בתולים כיוצאי מצרים אין טוב בהם אין גם אחד וכן כפר שחלים שרצים כולם היו מתפרנסים בשחלים וכן כפר דכריה שהיו יולדות זכרים כו' ואין זה סימן ברכה כדאמרינן פ"ק דב"ב בילדם נקבה רבייה באה לעולם גם אמרו בת תחלה סימן יפה לבנים:

כו ** **רב** מניומי בר חלקיה ורב חלקיה בר טובי ורב הונא בר חייא הוו יתבי גבי הדדי אמרי איכא דשמיע לי' מלתא מכפר סכניא של מצרים לימא פתח חד מינייהו ואמר מעשה בארוס וארוסתו שנשבו לבין העכו"ם והשיאום זה לזה אמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי שאין לי כתובה ממך ולא נגע בה עד יום מותו וכשמת אמרה להם ספדו לזה שכבש יצרו יותר מיוסף דאילו ביוסף לא הוה אלא חדא שעתא והאי כל יומא ויומא ואילו יוסף לאו בחדא מטה והאי בחדא מטה ואילו יוסף לאו אשתו והאי אשתו פתח אידך ואמר מעשה ועמדו ארבעים מודיות בדינר נהכר השער מודיא אחת ובדקו ומצאו אב ובנו שבאו על נערה מאורסה ביוה"כ והביאום לב"ד וסקלום וחזר השער למקומו פתח אידך ואמר מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשתו לגרשה והיתה כתובתה מרובה מה עשה הלך וזמן את שושביניו והאכילם והשקם שיכרם והשכיבם על מטה אחת והביא לובן ביצה והטיל ביניהם והעמיד להם עדים ובא לב"ד היה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן ובבא בן בוטא שמו אמר להם כך מקובלני משמאי הזקן לובן ביצה מולד מן האור ושכבת זרע דוהה מן האור בדקו ומצאו כדבריו והביאוהו לב"ד והלקוהו והגבו כתובתה ממנו. א"ל [אביי] לרב יוסף ומאחר דהוו צדיקים כולי האי מ"ט איענשו א"ל משום דלא איאבול על ירושלים דכתיב ישעי' ס"ו ׳שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה:

דשמיע ליה. מה מעשיהם אם צדיקים הם רשעים: **בארוס וארוסתו.** מלתא אחריתי: **שפטפט.** אנס יצרו ולא חטא אלא כתגבר עליו: **נהכר השער.** כהיקרה התבואה: **לובן ביצה.** משאת דומה לשכבת זרע להוציא קול שבא על אשתו: **מולד.** העכו"ם מתייבש [ומגליד]: **שכבת זרע דוהה מן האור.** ככהה ונבלע בבגד ואינו מגליד:

מהרש"א אל תגע בי כו'. מהכא משמע דלא דאורסה אין לה כתובה ואפשר לומר דה"ק כיון דשבויה הוא והעכו"ם קונה את ישראל וכל מה שקנה עבד קנה רבו ואין לו כלום להשתעבד בו כתובתה והא דלא חשה אמאי דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה דמה"ט תקנו חז"ל ואסר לנו הארוסות כו' כפרש"י בפ"ק דכתובות וי"ל דהיו שם עכו"ם וישראל בהיה יכול לעשות בפניהם ברכת נשואין וכן התם שהיו שם ישראל אחרים כדקאמר' כשמת ספדו לזה כו' דודאי לישראל אמרה כן ודו"ק: **יותר מיוסף** כו'. לאלי דקאמר בפ' כ"ג דתוקפו של יוסף הוא עשתנותו של בועז ותוקפו של בועז עשתנותו של פלטי הא"ל הכא דפטפט יותר אפילו מבועז בתרתי דהתם לאו כל יומא ולאו אשתו ויותר מפלטי מיהא בחדא דלאו אשתו דמקודשת הייתה לדוד אלא דנקט הכא דהוה יותר מיוסף בתלתא וק"ל: **ומצאו אב ובנו כו'.** הא דהאי זה מעבירות הגדולות ומש"ה קאמר ומאחר דלדיק הוו כולי האי כו' היינו משום שלא היה ביניהם רק זה העבירה שהרי כשסקלום חזר השער למקומו וכהך עובדא דהטיל ביני הם לובן ביצה כו' ל"ל דע"כ מה שהעמיד להם עדים לא עדי טומאה הוו או עדי סתירה וקינוי לא כגר דא"כ לא הוה צריך ללובן ביצה להטיל ביניהם אלא שהעמיד להם עדים מה שמטה ביניהם על מטה אחד לובן כמין ש"ז דה"ל עדי כיעור והאי קאמר דהוו צדיקי לאוסרה בעדי כיעור כזה ולא תלינן ליה ברואה קרי ויש לדקדק דמשמע דכל הני עובדי אחר החורבן הוו כדמסיק משום דלא איאבול על ירושלים ובבא בן בוטי הכבר בהאי עובדא היה בזמן הורדוס כדאמרינן פ"ק דב"ב והיה הרבה קודם החורבן וי"ל שהזכיר הך עובדא שהיה קודם החורבן ונתקיימא בשעת החורבן הוו נ"כ לדיקים: **משום דלא איאבול על ירושלים.** לפי שהיו חכמי ירושלים ידם על שאר עיירות בכמה דברים בחכמה ובעלייתם לרגל כדאיתא במ"ר רבתי על כן היו שונאים אותם ולא נצטערו על מפלת ירושלים ח"ש שמחו את ירושלים כשהיא בקיומה וגילו בה כל אוהביה כו' לא באותן ששונאים אותם וק"ל:

הרי"ף מעשה בארוס אחד כו' אל תגע בי שאין לי כתובה ממך. ופירש דהא אי אתפסה מטלטלין כנגד כתובתה מותר לשהות עמה בלא כתובה וכ"ש כיון שהיו נשבים לא היה לו מה לתפסם מ"מ היה לא לקנות עמהם בקנין סודר ומתחרת בלא כתובה ואפ"ה שלא יהיו שם עדים דלא איכחו סהדי אלא לשקרי: והבא לובן ביצה וכו'. פרש"י ז"ל משאת דומה לשכבת זרע להוציא קול שבא על אשתו וי"ל דלאפוקי מיניה סכנה אינו לא היה בזה כיון שבא על אשתו דשמא מז קרי לאנסייהו ומש גם מתוך מאכל ומשתה שנשתכרו ושמא לא נתכוון אלא להוציא קול עליה רם מי שיאמינו: מ"מ איענשו משום דלא איאבול על ירושלים שנאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. ופירוש דלא אתמר בזמן שלא שמתאבלים עליה ישישו אתה משום דהכי"ל דהשתא מתאבלים עליה לא ישישו אתה משום הכי קי"ל לשעתו מתאבלים משום שיהיו כעבדים למרנה ולשמחה ושמא הכי דריש דלא קאמר שישו משום אלא שישו אתה משום כל המתאבלים עליה הכ"ל דהשתא מתאבלים עליה ישתכלו אתה שהרי נכיכין הזמן להיות לא בהיה בתפילתם גם הם יתאבלו אתה ובשביל כמשום ישישו אתה והכי דכפר סכניא שלא נתאבלו עליה נשתנו מלהם להיות מתאבלים אתה:

סא **אשקא** דריספק חרוב ביתר דהוו נהוגי כי הוה מתיליד ינוקא שתלי ארזא ינוקתא שתלי תורניתא וכי הוה מנסבי קייצו להו ועבדי להו גננא יומא חדא הוה קא חלפא ברתיה דקיסר איתבר שקא דריספק קצו ארזא ועיילו לה אתו נפול עלייהו מחונהו אתו אמרו ליה לקיסר מרדו בך יהודאי אתא עלייהו ׳גדע איכה ב בחרי אף כל קרן ישראל א"ר זירא א"ר אבא א"ר יוחנן אלו פ' אלף קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר בשעה שלכדוה

עין יעקב

מפלפלא בה אשה לחיי ומקבר גם לא היה הכה"ג [illegible] וק"ל: שפטפט בילח יותר מיוסף. ולפע"נ [illegible] ... [illegible] ... ברקן ומצאו [illegible] ... פ"ה וק"ל: שתלי ארזה. [illegible] ... בבלי

שלשתה התם בה אנשים ונשים וטף עד שהלך דמם ונפל לים הגדול ושמא תאמר קרובה היתה רחוקה היתה מיל תניא רבי אליעזר הגדול אומר שני נחלים בבקעת ידים אחד מושך אילך ואחד מושך אילך ושיערו חכמים שני חלקים מים ואחד דם במתניתא תנא ז' שנים בצרו אומות העולם את כרמיהם מדמם של ישראל בלא זבל:

תורניתא. פירש ננגא. אסף: קרני מלחמה. ראשי גייסות תוקעי קרן ומתאספים אליהם בני לגיון: ושמא תאמר קרובה היתה. לים: בקעת ידים. שם מקום: ואחד דם. מתחנני ביותר:

מהרש"א יעוקתא תורניתא וכו' כו'. פיר' נ"כ ענין אות כדאמרינן נפי אין עכירין י' עירי אויזים הן שגלי אתן במדבר אות ממש גר' אות אראו שמה הורניתא ולאפשר שהוא ענין אות נקנה לפי הלשון שמה והורניתא עיש באילנות ג"כ ענין זכר ונקבה ולהכי קאמר כי קלו אראו ס' נפול עלייהו ומתוכה דהוו סברי שרמזו לשמם הסכרים דהוי שתלי אראו לגבי סימן ברכת הימקא וכמ"ש בפרשה כל הבן הילוד גו' וק"ל: ז' שנים בצרו כו'. כל זה נראה בכמות שאמר שפכו דמם כמים, בהיו מזלים כמים שבימות ירושלים דהיים בימים ואין קובר לדום כי בקושי גופן כקברו כמ"ש שביתקן פסוק והתעניג על שביתנו אותי ביתר לקבורה ועי"ן היינו חרפה לשכנים גו' שגלה כרמיהם מדמם תחת זבל ודו"ק:

אמר חייא בר אבין א"ר יהושע בן קרחה סח לי זקן אחד מאנשי ירושלים בבקעה זו הרג נבוזראדן רב טבחים מאתים וי"א רבוא ובירושלים הרג צ"ד רבוא על אבן אחת עד שהלך דמן ונגע בדמו של זכריה לקיים מה שנאמר ודמים בדמים נגעו אשכחיה לדמיה דזכריה דהוה קא מרתח וסליק ואמר להו מאי האי אמרו לו דם זבחים דאשתפוך איתי דמא ולא אידמי אמר להו אי אמריתו לי מוטב ואי לאו מסריקנא לבשרייכו במסרקי דפרזלא אמרי ליה מאי נימא לך נביא הוה בן דהוה קא מוכח לן במילי דשמיא קמינן עליה וקטלינן ליה והא כמה שנים דלא קא נייח דמיה אמר להו אנא מפייסנא ליה אייתי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה קטיל עילויה ולא נח בחורים ובתולות קטל עילויה ולא נח אייתי תינוקות של בית רבן קטל עילויה ולא נח. א"ל זכריה זכריה טובים שבהם אבדתי ניחא לך (ואבדינהו) [דאבדינהו] לכולהו כדאמר ליה הכי נח בההוא שעתא הרהר תשובה בדעתיה אמר ומה (הם) [אם] על נפש אחת כך הוא נברא דקטל כל הני נשמתא על אחת כמה וכמה ערק אזל שדר [שטר] פירטתא בביתיה ואגייר תנא נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים מאן אינון שמעיה ואבטליון והיינו דכתיב ונתתי את דמם על צחיח סלע לבלתי הכסות:

של זכריה. בן יהוידע הכהן שהרגוהו שרי יהודה במצות יואש כשהוכיחו לו גיותו ועשותו אלוה והרגוהו בעזרה: שטר פירטתא. שטר לומר שפרטו מה תהא על נכסיו: גר תושב היה. שלא קבל עליו שאר מצות אלא ע"ז שכלי כי לא יעשה עוד עבדך וגו': והיינו דכתיב. אדמים הכריה: על צחיח סלע. על חלקה אבן חלקה שלא יבלע בארץ כך היה דמו של זכריה על הרצפה ולא נבלע: צחיח. פגישות כתרגומו:

מהרש"א ונגע בדמו של זכריה כו'. כפרש"י שהרגוהו בעזרה דכתיב בד"ה ויהרגוהו אבן במצות המלך בחצר בית ה' והפליג הסכין שכ"כ הרגה הרג בבקעה עד שעלה דמן ותבקעה אל העזרה ואמר לקיים דמים בדמים נגעו דהיינו שנגעו דמים הרבים אלו בדמו של זכריה ונקט בדמים לשון רבים כמ"ש דמי אחיך לעקום דמו ודם זרעותיו ועכן דהוה דמו מרתח וסליק ס' שכל מה שכבו עליו היה נדחה מתוך רתיחה כדעסיים לבלתי הכסות וכמ"ש אבן אל תכסי דמם וא"ל דם זבחים דאשתפוך ס' יש לפרש דה"ק דאשתפוך ולא נעשה מלוהו ולכך הוא מרתח. ואמר א"תי סנהדרי כו' בחורים ובתולות קטיל כו'. דכתיב אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא דהיינו זכריה וכתיב בחריש שבנו לארץ ס' בתולותי ובחורי נפלו בחרב גו' הרגת גו' טבחת גו' אשר טפחתי ורביתי גו' כיפל הרינה בזה על אלו הכתוב מכר שהרגן נבוזראדן על ידי זה:

הקול קול יעקב והידים ידי עשו הקול זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא כפליים כיוצאי מצרים קול יעקב זה אספסיינוס קיסר שהרג בכרך ביתר ת' רבוא ואמרי לה ארבעת אלפים רבוא. והידים ידי עשו זה המלכות שהחריבה את בתינו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו. ד"א הקול קול יעקב אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב והידים ידי עשו אין לך מלחמה שנוצחת שאין בה מזרעו של עשו והיינו דא"ר אלעזר בשוט לשון תחבא כחרחורי לשון תחבא:

הקול קול. לוחה ובכי שלה מיעקב ראה ילמך נבואתה שגלה ז של ביתר: והיינו דא"ר אלעזר. הא דאמרינן לעיל מעי לספיר מרב הבים ובאנו כמה תגנים: בחרחורי לשון. במריבת לשון כמו אל תתגר: שוט לשון. שנאמר גוס:

תוספות זה אדרייינוס קיסר שהרג באלכסנדריא. והא דאמרינן בסוכה באלכסנדריום שנקרק הכנס והמדינה שאת שמנים ותיסנס:

מהרש"א הקול זה אדריינוס כו'. כלפי מה שאמרו כי מעשה אבות סימן לבנים וכמו שהיה יעקב לא ברואה ובצרה שלא יכירהו אביו ע"י הקול כמ"ש אולי ימושני גו' דהייט שלא יאמין שאבי עשו ומפני קולי כך נתאמת להם אותו קול בצרה באלכסנדריא וביתר וכן והידים ידי עשו כמו שהיה ידו יעקב שיכירהו בידיו שלו

עיון יעקב

[illegible]

שאין ידי עשו שהם שפיכות כן עלא מדה של ישראל וידי מלכות ס': אין לך תפלה שמועלת ס'. כפל הקול דהיינו כמי קולו קשן לבניו כמו שאחז"ל שהיה קולו בלשון תחנונים קום נא אבי גו' כן יהיה קול בניו בגלוה וכפל היד והידים ידי עשו ע"ש מלחמה שמיקרה ביד כמ"ש את היד הגדולה גו' והוא סימן לבניו שיהיו מלאכן ביד המלחמה וכן בהיפך לחורבה קאמר במדרש בבני יעקב שלא בקולו כמ"ש בב"ר כשימקא מרכן בקול ידי עשו שולטות בו שנא' וילנו כל העדה גו' ויבא עמלק ח"ש כאן והיינו דאר"א כו' בהרהורי לישנא תתבא. דהיינו אם יש הרהורי לשון בבני יעקב שתבא ביד של עשו ועש"י פירש דהיינו דאר"א כי קאי אדלעיל והוא דחוק ודו"ק:

הרי"ף הקול קול יעקב זה אדריינוס קיסר. נראה דדרש כפל הקול קול יעקב ודרש הקול כנגד פה ולעקה שיעקב על חורבן אלכסנדריא שהיתה שם ששים רבוא ושוב ואמר קול יעקב כנגד קול בכי וצעקה שיעקב נמצא ביותר שבפי זה יתגאל שבפי זה לריך לומר שהקול הבכי והצעקה ליעקב היה עמידים על כמו שהרגו בביתר ובאלכסנדריא ותרי זה שמוזו לומר והידים ידי עשו אז עבודת כוכבים שהחריבה בביתנו וכדי דהא"ל והידים שהרגו הי' אמנם דרשו כפל והידים ידי עשו שהידים הוא כנגד הידים שהרגו בביתר וידי עשו הוא כנגד מה שהחריבו בה"מ:

תהלים קלז **אמר** רב יהודה אמר רב מ"ד °על נהרות בבל שם
ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון מלמד שהראהו
הקב"ה לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני חורבן
בית ראשון שנאמ' על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו
שם בית שני דכתיב °זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים
האומרים ערו ערו עד היסוד בה. אמר רב יהודה אמר
שמואל ואי תימא רבי אמי ואמרי לה כמתניתא תנא
מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון הרגישו
בעצמם למה הם מתבקשים אמרו אם אנו טובעים בים
שם סח אנו באים לחיי העוה"ב דרש להם הגדול שבהם °אמר
ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים מבשן אשיב מבין
שיני אריות אשיב ממצולות ים אלו שטובעין בים כיון
ששמעו ילדות כך קפצו כולם ונפלו לתוך הים נשאו
ילדים קל וחומר בעצמם ואמרו מה הללו שדרכן לכך כך אנו
שאין דרכינו לכך עאכ"ו אף הם קפצו לתוך הים ועליהם
שם מד הכתוב אומר °כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן
טבחה ורב יהודה אמר זו אשה ושבעה בניה. אתיוהו
לקמא קמיה דקיסר אמרו ליה פלח לעבודה זרה אמר
שמות כ להו כתוב בתורה °אנכי ה' אלהיך אפקוהו וקטלוהו
אתיוהו לאידך לקמיה דקיסר אמרו ליה פלח לעבודה
שם זרה אמר להו כתיב בתורה °לא יהיה לך אלהים אחרים
על פני אפקוהו קטלוהו אתיוהו לאידך ואמרו ליה פלח
שם לד לעבודה זרה אמר להו כתוב בתורה °לא תשתחוה לאל
אחר אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח
שם כב לעבודה זרה א"ל כתוב בתורה °זבח לאלהים יחרם
אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח לעבודה

דברים ו זרה א"ל כתוב בתורה °שמע ישראל ה' אלהינו ה'
אחד אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו ליה פלח
שם ד לעבודה זרה א"ל כתוב בתורה °וידעת היום והשבות
אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ
מתחת אין עוד אפקוהו וקטלוהו אתיוהו לאידך אמרו
שם כו ליה פלח לעבודה זרה אמר להו כתיב בתורה °את ה'
האמרת היום וגומר וה' האמירך היום כבר נשבענו
להקב"ה שאין אנו מעבירים אותו באל אחר ואף הוא
נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת א"ל קיסר
אישדי לך גושפנקא ונחין ושקליה כי היכי דלימרו קבל
עליה הורמנא דמלכא אמר ליה חבל עליך קיסר חבל
עליך קיסר על כבוד עצמך כך על כבוד הקב"ה עאכ"ו
אפקוהו למקטליה אמרה להו אימיה יהבוהו ניהלי
ואנשקיה פורתא אמרה להו בניי לכו ואמרו לאברהם
אביכם אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה
מזבחות אף היא עלתה לגג ונפלה ומתה יצאת בת קול
תהלים קיג ואמרה °אם הבנים שמחה. רבי יהושע בן לוי אמר זו
מילה שניתנה בשמיני רבי שמעון בן לקיש אמר אלו
ת"ח שמראין הלכות שחיטה בעצמם דאמר רבא כל
מילי ליחוי איניש בנפשיה בר משחיטה ודו"א. רב
נחמן בר יצחק אמר אלו ת"ח שממיתין עצמן על
ד"ת כדר"ש בן לקיש דאר"ש בן לקיש אין ד"ת מתקיימין אלא
במדבר יט במי שממית עצמו עליה שנאמר °זאת התורה אדם כי
ימות באהל:

לקלון. ילדים למשכב זכור ונקבות לפגמים: בשן. בין שן סטריקן: שדרכן לכך. נתאמים ואין קלונן נראה כקלון שלנו: זו אשה. שהנם כל היום: האמרת. ייחדת: גושפנקא. חותמי טבעתי טבוע בו כדי שתהא נראה משתחוה לה: הורמנא דמלכא. שולטנות המלך קבל עליו לעשות מצותו: זו מילה. שהנם כל היום המוכן דעיים: בר משחיטה. מתוך יתחנם בנחש: ודו"א. לרעת ומרעים פעים מפני שמסוכן לקפוץ עליו:

תוספות קפצו כולן ונפלו לתוך הים. הא דאמרי' תענית שישלגה מי שנתנה ולא יתגול בעלמו הכא ילדים היו וטועין כדאמרינן אלמלא נגדוהו לחנניה מישאל ועזריה הוו פלחו לצלמא ועוד דהכי היו מעמידן אותם ולא היו הורגים אותם ג' אתיוהו לקמיה. מיהא קרא' ונרים ותמני' יצאי לא עייתי ותולים (ותמדלם) למה דקאמר אנכי ה' אלהיך והשני לא יהיה לך:

מהרש"א מ"ד על נהרות בבל גו'. דכל מזמור שלא נזכר שם אומרו ומחברו ונכתמא דוד אמרו ועליכו כנגן מזמורים שאומרו המשוררים על שם העתיד על הגלות והחורבן כמו מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך גו' אבל בזה לא עליכו בו אלא זה שלמחה ברה"ק בלשון בני הגלות על נהרות בבל שם ישבנו גו' דהיינו חורבן בית ראשון וזכיר ה' לבני אדום גו' על חורבן בית שני וכבר כתבנו דעליהם בבית שני לא היה גאולה שלימה שעדיין כו'

עיון יעקב

לבתן ז סעלה [illegible] כל זמן שקול יעקב נמצאים בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין ידים ידי עשו שולטים: תוס' ד"ה קפצו כולן [illegible] וכו'. [illegible] ילדים היו [illegible] [illegible] [illegible]

פרקמות

חפף

הוו מסועדים בו לפרים ולינן ולאחרמיי לצל חורבן בית ראשון ושני חורבן אחד היה ובבל היה התחיל ואדום הוא הגומר ת"ש נאדום ערו ערו עד היסוד בו דהיינו שלא נגמר חורבן הראשון עד בוא חורבן שני: שנשבו לקלון כו'. קלון מאמר בדבר שאין דרכו בכך כדאמרי' פ' ד' מיתות גבי מתי הבא על הבהמה הוי והיינו שנשבו לקלון ילדים למשכב זכור וילדות לפלגשים כפרש"י והיינו שהתחילו שלא השאירו הגברים רק בקלון ילדים וילדות דלכך נתבקשים ואמרו אם אנו מנענים בים אנו באים הי' ר"ל אי א"ת בים נגנול מחילות לבא לחיי עוה"ב נמתו: ודרש לדם בר' שבישן שבין שיני א"ריות הי'. כמ"ש בשר חסידך לחיתו ארץ ואמר ועליהם שכתוב אומר כי עליך הורגנו גו' דהיינו שנהרגו על קידוש שמו שלא יבואו לידי עבירה ונתכנסו בגבולים כלאן טבחה שלא תמו על מיתתם בעלמם כדי שלא יבואו לידי עבירה וכן נתפרש בטובה דלאחאת הו' בנים כי טלי קידוש שמו לא נהרגו ויש לפרש כי עליך הורגנו או' בנים ונחשבנו כלאן טבחה אחמם כדלקמן: אשה וז' בניה כו'. יש לדקדק למה אמר כ"א פסוק אחר ולא אמרו כולם פסוק אחד ועוד קשה בשני שאמר פסוק לא יהיה לך גו' למה דילג פסוק שקודם לו אנכי גומר גם הפסוקים לא הביאו כסדר שהם כתובים בתורה והאנקרא שהביא עליהם כי עליך הורגנו גו' מאי משמע ליה כפי עליהם מעל כל שאר קדושים בנהרגו בקידוש השם. והנראה שז' בנים אלו נהרגו בקידוש השם בז' ימי השבוע וכ"א הביא קרא מעניינו של אותו יום שנהרג בו א"ש דאתיא לקמא דהיינו ביום א' מימי השבוע. ואמר אנכי ה' אלהיך גו'. דזה כי ביום הא' עדיין לא נבראו המלאכים ולבא השמים נטעות לאמינים לאמון בהם בגזרות אלוהות. וביום שני נברא השמי והשיב לא יהיה לך גו'. כי ביום ב' נבראו המלאכים ומקום לבשום לאמין באלהות. וביום ג' שבו נבראו כחות שתלים בארץ יקחו העמים גו' תדבח שארץ גו' שאין לאמין שיש שם כח אלהות בארץ בלתי לה' לבדו. וה"ש זבח לאלהים יחרם גו'. וביום ד' בו נקבעו המאורות והאולות שאין לאמין בהם בגזרות אלהות. ה"ש לא תשתחוה לאל אחר גו'. ומן עבודה זרה כמ"ש ופן תשא עיניך השמימה גו' אשר חלק ה' אותם לכל העמים. ביום ה' נבראו ביצוד ממולע בין שביהם ישרצו המים גו' ועוף יעופף גו' שאין לאמין שיש כח אלהות ממולע ביניהם המקיימם. וה"ש ה' אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת גו'. שדימו לראות שלשול קטן שבים. ביום הששי נבראו נפש חיה והאדם שאין לשתף ש"ש וד"ת. ה"ש שמע ישראל ה' גו'. וביום ז' שאין לאמין אחר שברא הכל בו' ימים שוב נעזב ה' את הארץ ואינו משגיח במעשיה עוד. ה"ש את ה' האמרת גו'. כבר כשבעת כי שזה הוראה שהוא משגיח עלינו ותלוה שבה מודה מד"ה מדכתיב אות היא ביני וביניכם שאנו מובטחים בו שהוא ית' ב"ה שבת במעשה בראשית ומייתי עליהם קרא דעליך הורגנו גו' דלעיל מהאי קרא במאמר זה כמכר כל זה שאמר מקול מחרף ומגדף גו' שם דברי הקיסר הזה ואמר כל זאת באתנו ולא שכחנוך היינו מה שאמר אנכי גו' ואמר ולא שקרנו בבריתך גו' כנגד שאמר לא יהיה לך גו' ואמר ולא נסוג אחור לבנו גו' כנגד זבח לאלהים גו' ואמר ותט אשורנו מני ארחך גו' כנגד לא תשתחוה גו' ואמר אם שכחנו שם אלהינו גו' כנגד שמע ישראל וגו' ואמר ונפרוש כפינו לאל זר גו' כנגד וידעת היום גו' ואמר הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב גו' הוא ענין בעלמו שאמרו בבן הז' שאל הקיסר אישתי לך גושפנקא תחין הי'. כי היכי דליהוי קביל עליה הורמנא דמלכא והשיב לו הקטן הבל עליך שלכא הי'. דהיינו לא נקם ממנו המלך שיעבוד עבודה זרה אלא לפנים שיאמרו העולם שגם רצון המלך לעבוד עבודה זרה גם שבלבו לא יעבוד וכמ"ש פ"ק דמגילה למה נתחייבו כליה הי' מפני שהשתחוו לצלם א"ל וכי משוא פנים יש בדבר א"ל הם לא עשו אלא לפנים הי' והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו היינו שלא השתחוו לעבודה זרה אלא לפנים בפני העולם ולא היה בלבם כן ה"ש גם כאן בזה הקטן הלא אלהים יחקר זאת לענוש על עובדי עבודה זרה גם לפנים כי הוא יודע תעלומות לב שאין בלב לעבוד עבודה זרה אבל אין לעשות כן מפני הרואה שאינו יודע תעלומות לב של אדם אחר וסבר שגם בלבו כך הוא וקיים בזה כי עליך הורגנו כל היום היינו בכל יום מז' ימי השבוע וכל האומות דימשא מכל ימי השבוע רמים עלינו ועליך הורגנו כל היום בלשון רבים על הז' בנים ונחשבנו כלאן טבחה בלשון יחיד מקנה אחמם: ודריב"ל אמר זו מילה שנתנה בח' כו'. ר"ל דהיינו מילה בזמנה שהקטן רך ומסוכן למיתה כדאמר דר' נתן שמדיין לא נכנס בו דמו. ודאמר אלו ת"ח שמראין הלכות שחיטה כו'. כפרש"י שמא יתחנכו בגרונו עכ"ל ויותר נראה לפרש דומיא מליה בענין אל יפתח אדם פיו לשטן ואם אדבור מביאו לידי כך מכ"ש המעשה ודוגמא דהכי לגבי לרעת במראה מפרש"י גופיה ודאמר אין ד"ת מתקיימין כו' שנא' זאת התורה אדם גו'. דלפי פשוטו ה"ל למכתב זאת תורת האדם כי גו' כמו זאת תורת העולה גו' וזאת תורת המנחה גו' וע"כ כתב זאת התורה דהיינו שהתורה מתקיימת באדם הממית עצמו באהל של תורה וענין המיתה שממית גופו ומסתלק ממנו מותר התאוות:

הרי"ף עליהם שכתוב אומר כי עליך הורגנו כל היום וכו' ורב יהודה אמר זו אשה ושבעה בנים. פי' רש"י זו אשה הורגנו כל היום וצריך לפרש יותר דלה רש"י ז"ל נומר בגלוסו כי תנר פסוק הוא שבל פסוק זה הוא אומר ועוד יש לדקדק שלא הביא כל שכתוב אלא זו אשה הורגנו כל היום. והיום אפשר לומר דלדרשה של מי ילדים וילדות אינו מדרש יפה עליך הורגנו כי לא מקרו עליך אלא בדבר של עבודת כוכבים אבל דבר של קלון לא נקרי עליך הורגנו אבל לדרשה אשה ושבעה בנים שנהרגו על עבודת כוכבים איקרי כאן עליך. ואמנם נ"ל שלדרשה ארבע מאות ילדים הוא נדרש יפה הורגנו כל היום שכך אמרו הילדים הכתובים הללו שכתוב בהם האחד אומר וידעת היום והשבות אל לבבך ויהי אמר את ה' האמרת היום וה' האמירך היום והיק כי עליך הורגנו נשענת כל היום את ה' האמרת היום וה' האמירך היום ואם נתקיים את ה' האמרת היום יתקיים נ"כ וה' האמירך היום. והוא כמן הוא מבין לומר זו אשה הורגנו כל היום כלומר שמא כיא נפלם ומשם מבי"ם שלא הכתוב:

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ארבעים סאה *קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר ר' ינאי ברבי ישמעאל אומר שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה במתניתא תנא ארבעים קופות של ג' ג' סאין ולא פליגי הא דרישא הא דדרעא אמר רבי אסי ד' קבין מוח נמצאו על אבן אחת עולא אמר ט' קבין אמר רב כהנא ואיתימא שילא בר מרי מאי קרא °בת בבל השדודה אשרי שישלם לך וגו' אשרי שיאחז ונפץ את עולליך אל הסלע

(בגליון: לא ס; יף נח; תהלים קלז)

עין יעקב

[illegible]

איכה ד הסלע. °בני ציון היקרים המסולאים בפז מאי מסולאי
בפז אילימא דהוו מחפי בפיזא והאמרי דבי רבי שילא
תרתי מתקלי איספידי פיז נחות בעלמא חדא ברומי
וחדא בכולי עלמא אלא שהיו מגנין את הפז ביופיין
מעיקרא הוו חשובי דרומאי נקטי בליוני דנושפנקא
ומשמשי ערסייהו מכאן ואילך מייתי בני ישראל ואסרי
בכרעי דפורייהו ומשמשי אמר ליה חד לחבריה הא
דברים כח היכא כתיבא א״ל °גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב
בספר התורה הזאת אמר כמה מרחיקנא מהכתא פלן
אמר ליה אינגד פוסתא ופלגא א״ל אי מטאי לגביה לא
איצטריכי לך אמר רב יהודה אמר שמואל משום רבן
איכה ג שמעון בן גמליאל מאי דכתי׳ °עיני עוללה לנפשי מכל
בנות עירי ארבע מאות בתי כנסיות היו בכרך ביתר ובכל
אחד ואחד היו בה ת׳ מלמדי תינוקות ובכל אחד ואחד
היו לפניו ת׳ תינוקות של בית רבן וכשהיה אויב נכנס
לשם היו דוקרין אותו בחוטריהן וכשגבר אויב ולכדום
כרכום בספריהם והציתום באש:

קצוצי תפילין. דפוקי תפילין תון מן הרלעים קדים קלילה כדאמרי׳ בנאי (כוכה) [סוכה] לווח ברלעים ולויס לווח בקלילה: ולא פליגי. רבה בר בר חנה ורבי יוחי ומתניתא: דדרעא. מי קלה ודריסא מפס גדולים די בתים בבל קלילה סוי ב׳ אמי מי קלה ולוס ראמר די לא היה שנים אחד על זרוע גדול מאחר מבתי הראש לפי שכולן כל ארבע פרשיות בבית אחד ובשל ראש פרשה אחת בבית אחד ועיין דפוס של ראש מתוך שלריך לחלק שנתים ולהיות ריוח ביניהם וקטועים על שמונה אחד שולך שניהם להיות רחב והוי על אחד ג׳ שבורות: ד׳ קבין. בחורבן בית ראשון: איסתרי. סלעים: שהיו מגנין את הפז ביופיין. והיינו המסולאים לשון סוט לחבב לא חסולה בכתם אופיר מסובבים היו ניוסי מן הפז: בליוני דנושפנקי. לוחות כלות שבחותמיהם כדי שתתעברנה כנגן: כמה מרחיקנא מהכתא. שלא תמצאי לגמוד אותו פסוק: אינגד. מסע: פוסתא ופלגא. דף וחלי:

מהרש״א אשרי שיאחז ונפץ את עולליך גו׳. והאי סאי קרא לא מתפרש אלא בכפתן עוללים דבני בבל על הסלע אבל מניסא דקרא מפורש שנם הם עשו כן בבני ישראל כמ״ש אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו דהיינו שישולם לך מדה כנגד מדה ומפרש לה דהיינו בכפתן עוללים וגו׳ וק״ל: מאי מסולאים בפז כו׳. דלפי פשוטו הי״ל למכתב המסולאים מפז כמ״ש כמו הנחמדים מפז ואי כפז נבי אבל בפז משמע שמסולאים ע״י הפז דהיינו ע״י חבטימי פז שהיו עליהם ולכן מקשה והלא תרתי מתקלי אסתירי פיזא כו׳ וקאמר אלא שהיו מגנין את הפז ביופיין מעיקרא כו׳. ודהיה בי בפז כמו התחת הפז שהיו מכוסים ערסותיהם מעיקרא כנגן ומייתי בני ישראל. ואמר דא״ל חד להבריה הא היכא כתיבא כו׳. עדבריו מוכח דקרא כבר בקללות ואם התחיל גם בהכך דבמשנה תורה והפסיק בהן דף ופלגא מהאי קרא לא הי״ל היכא כתיבא דאיתא בגמה שלפניו שלא קרא עדיין כתיבא אלא נראה דלא שהחיל כלל בהכך דבמשנה תורה ולא קרא אלא הנך קללות דת״כ ולא ידע כלל אי כתיבא גם במשנה תורה ולכך קאמר והיכא כתיבא בת״כ וא״ל גם כל חלי וכל גו׳. דלזה תנזם התורה ולפי פסוק דבר מגוסה לא נכתב במפורש וסא״ל אי מטאי לגביה לא אצטריכי לך. דהיינו שגם אכי היימי תבין שעדיין רמז סכתוב וק״ל: עיני עוללה לנפשי כו׳. ופי׳ שהוא כשהייד לבד ונבל הכי תמקות: ובנות עירי. כי בית׳ ושאר עיירות נקראו בנות לגבי ירושלים וכתב מייתי רשב״ג להאי קרא בפי׳ מרובים ובקוף מבכה קוטם בני פיק ילדים סי׳ ע״ש:

ת״ר מעשה ברבי יהושע בן חנניא שהלך לכרך גדול לב
שברומי אמרו לו תינוק אחד יש בבית האסורים
יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים הלך
ישעיה מב ועמד על פתח בית האסורים אמר °מי נתן למשיסה
שם יעקב וישראל לבוזזים. ענה אותו תינוק ואמר °הלא
ה׳ זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו
אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל העבודה
שאיני זז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקים עליו
(ו)אמרו לא זז משם עד שפדאו בממון הרבה ולא
היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו רבי
ישמעאל בן אלישע אמר רב יהודה אמר רב מעשה
בבנו ובבתו של רבי ישמעאל בן אלישע שנשבו לשני
אדונים לימים נזדווגו שניהם במקום אחד זה אמר יש
לי עבד שאין כיופיו בכל העולם וזה אמר יש לי שפחה
שאין בכל העולם כולו כיפיה אמרו בא ונשיאם זה לזה
ונחלק בולדות הכניסם לחדר זה ישב בקרן זוית זה וזו
ישבה בקרן זוית זה זה אומר אני כהן בן כהנים גדולים
אשא שפחה וזאת אומרת אני כהנת בת כהנים גדולי׳
אנשא לעבד ובכו כל הלילה כיון שעלה עמוד השחר
הכירו זה את זה ונפלו זה על זה וגעו בבכיה עד שיצאה
איכה א נשמתם ועליהן קונן ירמיה °על אלה אני בוכיה עיני
עיני יורדה מים:

תוספות כל ממון שפוסקים עליו. כי איכא סכנת נפשות פודין טפי יותר על כדי דמיהן כדאיתא בפ׳ השולח גבי המוכר עצמו ואם בניו לנכרים כל שכן הכא דאיכא קבלה אי נמי משום דמופלג בחכמה הוה:

מהרש״א מי נתן למשיסה יעקב כו׳. לגמר האי קרא לידע בו אם

עין יעקב

[illegible]

אם בן חכם הוא להשיג לו קושיא דקרא אלא ה' זו חטאנו כו' כתפסיק: מבטחני בו כו' ואיני זה מכאן עד שאפדנו כו'. דמופלג בחכמה הוא כמו שכתבנו בתוס' ויש לדקדק בקרא ענין הכפל ושינוי שאמר לבחוש ולא לגיזה כמו שמסיים ע"ד שאמרו בסוף כתובות בזוזי ובזוזי דבזוזי ואמר מ"מ כ"ב גלא להם כפולה הלכה על חטא הכפול דלא חנו בדרכיו הלוך הם מלות הבבליות שהם מדותיו יתברך ב"פ מגם שכל האותיות הם היעוקבית מדה בגן ולא שמעו בתורתו הם מלות השמעיות שמ"ש לא נכהנו לא היה מכל האכותי שעמד עליהם: על אלה אני בוכיה גו'. דלעיל מיכה כמ"ש קרא עלי מועד דהיינו שנתוועדו והזדווגו שני אחים מני השבויים אח ואחות למקום אחד והיינו לשבור בחורי בת דרך ה' לבתולת בת יהודה וע"ז אמר על אלה שהם הבת והבחור אני בוכיה וה"ל למכתב אני בוכה אבל הרוח הוא מאמר הבן אני בוכה עליה על הבת אחותי ועיני עיני יורדה מים הוא מאמר ירמיה מני עיני יורדים מים על הזוג הכבר הזה:

הרי"ף המנודים שלמדנו בכל מנון המיסקין עלי. כתנו התוספות פי' כמי משום דמופלג בחכמה הית וצריך לדעת מה חכמתו של אותו תינוק שבגנ"ל מידע להשיג סופו של פסוק אין כאן ... ואפשר לומר שהיה כלמה פרני יהושע כשאמר מי נתן למשיסה יעקב ... [illegible] ... שנאמר ר' יהושע כל הכתוב ועיד בשאמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים השיב לו הלא ה' זו חטאנו לו שבפי זה הכתוב הזה הוא שאלה ותשובה ששאל מי נתן למשיסה יעקב כי אין רע יורד מלמעלה והשיב לאה הלא ה' זו חטאנו לו ... [illegible] ... ולא חנו בדרכיו ולא שמעו ולא אבינו

נדרכיו הלוך למה אמר חנו נדרכיו הלוך ולא אמר שמעו לו אלא כאן לנה תשובת התינוק שמפתדין ישראל לומר מי נתן למשיסה יעקב והשיב התינוק אלא ה' הגואל אבל תמיה אני ... [illegible] ... שונם כי שמעו לה' והמה לא חנו נדרכיו הלוך וישמע פנים קן נ"ל נכון:

לה. סט **א"ר** שמעון בן לקיש מעשה באשה אחת וצפנת בת פניאל שמה צפנת שהכל צופים ביופיה בת פניאל בתו של כהן גדול ששימש לפני ולפנים שנתעלל בה שבאי כל הלילה למחר הלבישה ז' חלוקים והוציאה למכרה בא אדם אחד שהיה מכוער ביותר א"ל הראני את יפיה א"ל ריקה אם אתה רוצה ליקח קח שאין כיופיה בכל העולם כולו א"ל אעפ"כ הפשיטה ו' חלוקין וז' קרעתו ונתפלשה באפר אמרה לפניו רבש"ע אם עלינו לא חסת על קדושת שמך הגבור למה לא תחוס

ירמיה ו ועליה קונן ירמיה °בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים כי פתאום יבא השודד עלינו עליך לא נאמר אלא עלינו כביכול עלי ועליך [בא שודד]:

על כבוד שמך הגבור. והיכן נגורסין: עלי ועליך. כסמי מתחלל נכך:

מהרש"א מספר תמרורים כו'. כי האי קרא כמ"ש נבי מפלת ... [illegible]

לד: מיכה ב **אמר** רב יהודה א"ר מ"ד °ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשת רבו ושוליא דנגרי הוה פעם אחת הוצרך רבו ללוות א"ל שגר אשתך אצלי ואלונה לך שיגר אשתו אצלו שהה עמה ג' ימים קודם ובא אצלו א"ל אשתי ששגרתי לך היכן היא א"ל אני פטרתיה לאלתר ושמעתי שהתינוקות נתעללו בה בדרך א"ל מה אעשה א"ל אם אתה שומע לעצתי גרשה א"ל כתובתה מרובה א"ל אני אלוך ותן לה כתובתה עמד זה וגרשה הלך הוא ונשאה כיון שהגיע זמנו ולא היה לו לפורעו א"ל בא ועשה עמי בחובך והיו הם יושבים ואוכלים ושותין והוא היה עומד ומשקה עליהם והיו דמעות נושרות מעיניו ונופלות בכוסיהם ועל אותה שעה נתחתם גזר דין ואמרי לה על שתי פתילות בנר אחד:

שוליא דנגרי הוה. לא היה רבו לתורה אלא רבו לאומנות של ... ברין: שוליא. הגדיין: הוצרך ללוות. הר"ג: קדם. הסכים: ב' פתילות בנר אחד. אמת הוא:

ושוליא

עין יעקב

[illegible]

מהרש"א ושוליא דנגרי הוה כו'. כל ענין זה מפורש באלו קרא ודנעיל עיניה באמר הי תוספי חון ותומלי רע דסיים זה שהיה פועל אצל רבו ואמר כי יש לאל ידם שעייו בא שהלוה לרבו ולאמר ואמרו שרות נר במעיי שחמד ונתן עיניו באשת רבו עסק הגבר שהוא רבו דאולם נבר שפל בו כמו בן הבירה וביתו שהיא אשתו בכ גו דביתו ממש כבר כתיב וכתיב ושאו ואולי שהיא לפי פשוטו לכתוב ונבאו במקום ולקחו שצריך לכתוב במקום הם הוא אבם רבו שנבאת ע"י שהלוה לו ולא היה לאל ידו נגלם לו. ואמר **ושמעתי שהתינוקות נתעללו כו'.** אמר כן שודאי לא היתה אפשה מהתינוקות אלו אלא שהיא הרגילה אותם עמה לדבר עבירה ואלן היה ואסורה לך: **על ב' פתילות כו'.** ונראה לפרש דבליסטא דבל אותה שעה נתחתם כו' לאסור הא דשהה ב' ימים שניקרא לא עבר עמה עבירה והיתה מותרת לו לאחר שנתגרשה אלא שבל אותה שעה שעסק להקים לגרשה ולשעבד בו ע"י כתובתה נתחתם גזר דין ולניסכא דאמרי לא אותה שעה אין זה עיקר עבירה אבל בשעתה אללו שניקרא ב' ימים עבר בה עבירה ונעשית אילו דהיים ב' פתילות בבר אחר שעיי זה אסורה לו גם אחר שנתגרשה נתחתם גזר דין ונראה גם שעבירות יחיד היה כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו נחתם גזר דין לכולם:

לה **אמר** רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הילל בריה דרבי אלם מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה יהושע הוה אלעזר והא הוה אלעזר הוה פנחס והא הוה פנחס הוו זקנים והא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שני קאמרי והא הוה דוד הוה עירא היאירי והא נח נפשיה כולהו שני קאמרי והא הוה שלמה הוה שמעי בן גרא. והא קטליה כולהו שני קאמרינן והא הוה חזקיה הוה שבנא. הא איקטיל כולהו שני קאמרינן. והא הוה עזרא הוה נחמיה בן חכליה. א"ר אחא בריה דרבא אף אני אומר מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה הונא בר נתן שאני הונא בר נתן דמיכף הוה כייף ליה לרב אשי:

במקום אחד. שהיא תורתם וגדולתם של ישראל במקום אחד שאין בישראל גדול בתורה ועשיר כמותו: **והא הוה אלעזר.** יחיד לאחר כפטיר יהושע: **והא הוה פנחס.** לאחר אלעזר תורה וגדולה שהיה כה"ג אחר אביו: **הוו זקנים.** שקבלו מיהושע והאריכו ימים אחריו כדכתיב אשר האריכו ימים אחרי יהושע: **שאול.** גדול בתורה היה אלא שלא למד לאחרים כדאמרינן בעירובין שאול לא גלי מסכתא להכי כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע: **והא נח נפשיה.** דשמואל קודם שאול: **כולהו שני.** משעמד בגדולה הא תורה וגדולה במקום אחד הוא בתחלת גדולתו לא היה יחיד בתורה: **עירא היאירי.** גדול בתורה היה כדאמרינן במו"ק דהוה מתני לרבנן על גבי כרים וכסתות: **חזקיה.** מלך יהודה גדול בתורה היה כדאמרינן בחלק: **שבנא.** גדול בתורה היה כדאמרינן בסנהדרין שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא חזקיה בתר קרי תמניא: **והא איקטיל.** סנחריב הרגו כדאמרי (בדיני ממונות) [בגם נורך]:

תוספות והא הוה הונא בר נתן. תורה וגדולה היתה לו כדאמרי במועד קטן דקא דחקו רגלי דהונא בר נתן ואמרינן בפרק ב' דזבחים דסקיים ביה והיו מלכים אומניך ע"כ (והמסכת סנהדרין פרק אם' דיני ממונות פרק ד' כתוב מאמר זה פעם אחרת וגם הביאו בתוספות ב' דיבורים והוא שם) **והא הוה חזקיה** איכא ספרים דלא גרסי ליה דחזקיה לא הוה מושל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ועוד דשבנא רשע היה ולא משמייתא הוא ותדע דכי פריך הוה דוד לא משני הוה אחיתופל שקראו דוד אלופי ומיודעי כיון דרשע הוה ליתו מן המנין וקצת קשה דלא משני הוה מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה: **כולהו שני קאמרי.** דתשה מתחלת גדולתו לא פסקו כולהו שני והשתא לא קשה לספרים הגרסי והא הוה אלעזר הוה פינחס דהכי פריך והא הוה אלעזר שהתחלת גדולתו אחר של יהושע ותימה דלא משני מיהושע הוא שגיאל בן קה שהחזיר הלכות שנשתכחו מישראל:

מהרש"א הוה שמואל כו'. לכאורה כיון דשמואל היה נביא כמה שנים קודם שמשח שאול הוה ליה למיפרך בסיפא הא היה שמואל ולשמעי' הוה שאול וים לייבב דכל גדולה דקאמר הכא שהיה נשיא כמו רבי או מלך כמו שאול או כ"ג כמו אלעזר אבל שמואל לא היה גדולתו יותר מאחד מכל הני ודקאמר דהוה שמואל היינו שהיה גדול בתורה ולא היה בשאול תורה וגדולה במקום אחד וכל"ל דהא זקנים והוה עירא ושמעי דהיינו שהיו ג"כ בעלי תורה ובני דוד כמו שהיל דהוה שמעי אלא דניחא ליה למנקט עירא דהוה רבו כדאמרינן במלמא ועיין עוד במהרש"א ז' פ' אחד דיני ממונות בתוס' ובחידושי הלכות שם:

הרי"ף והא הוה פינחס הוו זקנים. והא דלא משני הכי נמי והא הוה אלעזר לימא הוו זקנים משום דמשני שפיר הוה פינחס ועוד שאר הזקנים לא היה להם גדולה בפני אלעזר אבל בפני פינחס היה להם גדולה כדכתיב ויהושע פינחס ונשיאי העדה ויקח פינחס והנשיאים משמע שהיתה גדולתן שוה: הא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שני קאמרי. ותימה דלא אמר לבתר דנח נפשיה דשמואל הוה דוד ואפ"ל שאין גדולתו של דוד כלום בחיי שאול שלא הורתו של דוד היתה מקולם לשאול כדכתיב יודע נגן ואיש תואר וכו' ודרשו חז"ל כל הכתוב בדברי תורה יודע לשאול ולהשיב ומשיב פנים בהלכה וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום מה דלא הוה ביה בשאול: והא איקטיל. פי' רש"י ז"ל סנחריב הרגו כיון דפיי' לדקדק הא דלא קאמר הכא והא נח נפשיה כדקאמר באחריני וקאמר איקטיל לפי שסנבא הרגו סנחריב; והא הוה עזרא וכו'. ותימה לנאי דאמרו התוספות דל"ג והא הוה חזקיהו מפני שלא היה מושל חזקיה על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ול"ג מאי פריך והא הוה עזרא דילמא לא איקרי מושל יחידי בישראל כיון דגלו עשרת השבטים מישראל וי"ל דלא קיימינן אי הוה מושל אחד בעשרת השבטים דא"כ גם בכהני דמשכינן ליה תורה וגדולה במקום אחד דילמא בעשרת השבטים היה גדול ממנו אלא לא משכינן אלא בישראל שנשארו כאן וכן בעזרא היה גדול בישראל ואין למעלה הימנו וכ"ש גם בחזקיה לא היה גדול ממנו בכל ישראל הנשארים כאן ותדע כיון שבימיו גלו עשרת השבטים כדכתיב ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו ועלה שלמנאסר מלך אשור על ישראל אשורה אם כן לא הקשי ליה מושל על כל ישראל ועוד קשה דלאח דל"ג חזקיהו לפי שמלך הושע בן אלה על ישראל ד' שנים בימי מלכות חזקיהו וכולהו שני בעינן:

לו **ויאמר** לאשר על המלתחה וגו' מאי מלתחה א"ר אבא בר יעקב [אמר ר' יוחנן] דבר הנמלל ונמתח:

ויאמר

עין יעקב

בש"ס: מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. [illegible] הוה שמואל. מהרש"א הקשה [illegible]

ראמר לאשר על המלתחה, ניסוח כסיג: דבר הגמלל ונמתת בגדי פשתן סם שהונן מוסח עיי מלילה שמולל בטלבשותו כשתחה מים:

משנה אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום: גמ׳ מה״מ אמר רב מתנה דאמר קרא ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי אטו אנן לא ידעינן דכהנים בני לוי נינהו אלא כהן ברישא והדר לוי. ועוד האריכו בראיות מפסוקים:

כהן קורא ראשון וכו׳. כי היכי דלא ליתו לאינצויי תקינו לשו רנק שלי קדילה דכיון דתקנתא דרבנן היא הו לא מלין לנסויי ולמימר אנא קרינא ברישא: ויתנה. שיקראו בה כהנים והדר בני לוי:

תנא דבי ר׳ ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון א״ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום דאורייתא היא א״ל דאורייתא ומפני דרכי שלום כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא דכתיב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום אלא אמר אביי לכדמר דתניא כ׳ מסובין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין הבוצע הוא פושט ידו תחלה וכו׳:

וקדשתו. כי את לחם וגו׳: לפתוח ראשון. לכל דבר כגון בתורה בין בישיבה הוא ידבר בראש: ולברך ראשון. ולימול מנה יפה ראשון. אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר לאחר שיחלקו בשוה אומר לו ברור ונטול אתה מה שתרצה: א״ל דאורייתא הוא. ותורה אמרה כן משום דרכי שלום: אלא אמר אביי. דרכי שלום דקתני מתני׳: לכדמר. [אתא] רבה בר מחאי שהיה רבו: אין ממתינין. אין צריכין להמתין: הבוצע. כגון בכל הבית שהוא מברך המוציא ואפי׳ הוא קטן: הוא פושט ידו. בקערה תחלה ללפת בו את פרוסת המוציא:

תוספות וליטול מנה יפה ראשון. כגון כשעשר עני או בנדקה אם הוא עני או בחברים המופיעים בסעודה אבל במידי דשותפות לא דאמרינן בפרק מקום שנהגו דהנותן עינו בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה לעולם:

להרבי יוחנן ור״ל מעייני בספרי דאגדתא בשבתא והא, לא ניתן ליכתב אלא כיון דלא איפשר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך וכו׳ אין כותבין איתיביה אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה א״ר שמעון [ר׳ ינאי באל״ף בי״ת] א״ר יוחנן משום רבי בנאה התורה מגלה מגלה ניתנה שנאמר אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי רשב״ל אומר תורה חתומה ניתנה שנאמר לקוח את ספר התורה הזה ואידך נמי הכתיב לקוח ההוא לבתר דאדבק ואידך נמי הכתיב במגלת ספר כתוב עלי ההוא דכל התורה כולה אקרי מגלה דכתיב ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגלה עפה אי נמי לכדרבי לוי דא״ל ח׳ פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן אלו הן. פרשת כהנים. ופרשת לוים. ופרשת טמאים. ופרשת שלוח טמאים. ופרשת אחרי מות. ופרשת שתויי יין. ופרשת נרות. ופרשת פרה אדומה. א״ר אלעזר תורה רובה בכתב ומיעוטה על פה שנאמר אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו ור׳ יוחנן אמר רובה על פה ומיעוטה בכתב שנאמר כי על פי הדברים האלה ואידך נמי הכתיב אכתוב לו רובי תורתי ההוא אתמוהי קא מתמה אכתוב לו רובי תורתי והלא כמו זר נחשבו ואידך נמי הכתיב כי ע״פ הדברים האלה ההיא משום דתקיפי למגמרינהו דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמני׳ דרשב״ל כתיב כתב לך את הדברים האלה וכתיב כי על פי הדברים האלה הא כיצד דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה ודברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב [דבי] ר׳ ישמעאל תנא אלה אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות אמר ר׳ יוחנן לא כרת הקב״ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבע״פ שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל:

[והא לא ניתן ליכתב. כגון דבר גמרא והלכה ואגדה כדאמרי לקמן אלה אתה כותב וכו׳: כיון דלא אפשר. ולכתוב שנשתכחת הלג והתורה משתכחת: עת לעשות לה׳. אם בא עת לעשות תקנה לשם שמים הפרו דברי תורה לעשות שצריכה: אף היא. הילני המלכה במסכת יומא: פרשת סוטה. לכתוב ממנה פרשיות לסוטות מגולות: באלף בית. כלו ראשי תיבות]: אז אמרתי. כך אומר דוד לא אמרתי כשמעתי עלי עמול הולך לפיקולי מלכה בקטל והנעד בבטניך עומדי ולא עשיית כדאמרי ביניהם: הנה באתי. עכשיו באתי לכלל: כתיב עלי. מאז ניתן התורה הזכרתי בה ואם שתי בשתיך המולאים בוכות דוד שעתיד לצאת מהן המואבים וכשנה השמוכית אמו של רחבעם כתיב הכא במצאות וכתיב התם מלאתי דוד עבדי אמנת ומגלת מיקרתי משום שמסתלה ככתבה מגלה ברלשית והדר הגלה בה והדר מגלת אגריהם והייד דקאמר במגלת אגריהם כתיב עלי: חתומה. גמורה עקורימה ושלמה: אי נמי לכדרבי לוי. מיקרא מגילה תוכן ח׳ פרשיות שאלמים ליום

עין יעקב

[illegible]

ג"ס אומרת וכתבו ומסרו בו ג"ס וכתבום כל אחת במגלה לבדה לפי שמובדלות ורחוקות זו מזו הלכך קרי לפרשה מגילה משום דכסדר והשלימו הולך לכתוב פרשיות עד פרשת כהנים לבד וי"ל פרשת כהנים הכתובה כבר וכתב מפרשת כהנים עד פרשת שילוח טמאים וכן כולם : **פרשת כהנים**. אמור אל הכהנים שהכהנים כהנים כתובות בה לא יטמא לא יקח מום בו לא יגש ומפני שבו ביום הוקמו לעבודה הוצרכו קדושתם להודיעם: **פרשת לוים**. קח את הלוים דבהעלותך בבא הלכות ג"ס די"ה ואל הלוים תדבר ואינו כן כי מה עליהם אלא הקמת המשכן דמעשר ראשון לא כתב עד סוף כ"ד שנה ועוד פרשה מעשר עיקר: **פרשת לוים**. הוצרכו לבו ביום שהוקמו לשיר: **פרשת טמאים**. ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם משום שלוחה הפסח והמשכן הוקם באחד בניסן והוזהרו להם פרשה שלוח טמאים דשלחו מן המחנה שבו ביום הוקבע ג' מחנות מחנה שכינה מחנה לויה ומחנה ישראל והוצרכו להפתלה ומתוך כך שהוקמו טמאים ליבדל שהיו צריכין שלמה ולא יכלו ליכנס למשכן הילך יעשו פסחיהם וגרי לוי יכולים היו ליטהר עד פ"ו ולא הוקקו לפסח שני אלא אם כן לא יטהרו : **ופרשת שלוח טמאים**. ושלחו מן המחנה שבאותו היום הוקבעו המחנות והבדלין הפרוכת בכל קלוק מקום והתרו זבין ומצורעים ליכנס לבם: **ופרשת אחרי מות**. אע"פ בהא של יוה"כ בו ביום נאמרה כדכתיב אחרי מות ומפני שמתו בני אהרן בשביל ביאה שלא לצורך נאמרה אותה אזהרה לאהרן ואל יבא בכל עת אל הקדש : **ופרשת שתויי יין**. לפי שמאותו היום ואילך נאסר דהא בביאה אהל מועד תלה רחמנא : **ופרשת נרות**. בהעלותך לפי שבו ביום התחילו להדליק: **ופרשת פרה אדומה**. לפי שביום המחרת נשרפה הפרה להיות מטהרים לפסחיהם וקודם לכן לא יכלו לעשותה דבעינן והזה אל נכח פני אהל מועד דהכי אמרינן במסכת מגלה ירושלמית באחד בניסן הוקם המשכן ובשני בו נשרפה הפרה: **רובה בכתב**. רוב התורה אמרים במדרש הכתוב ללמדה בכלל ופרט ובנין אב וכל מדות שהתורה נדרשת בהם: **ומיעוטה על פה**. שאין רמז ללמוד לה בתורה אלא למשה נאמרה על פה: **כי על פי וגו'**. על שבעל פה נכרת ברית אלמא איהי עדיפא רובה: **אתמוהי קמתמה**, וכי רובי אותי היה לי לכתוב להם ושלא באותם שכתבתי להם כמו זר נחשבו: **כתיב כתב לך את הדברים האלה**, אלמא נכתבה, **וכתיב על פי הדברים האלה**, אלמא לא נכתבה: **דברים** שאמרתי לך בכתב אי אתה רשאי לאומרם לישראל ע"פ : **ודברים שבע"פ אי אתה רשאי לכותבן**. מכאן אתה למד שהתלמוד לא ניתן ליכתב אלא מפני השכחה והתכחת (ובתוספות פירשו דפרשת טמאים היינו דכתיב ביה טומאת מת וכולם) :

מהרש"א והא לא ניתן לכתב אלא כיון דלא אפשר עת לעשות גו'. נראה בזה דלא ניתן ליכתב משום דלא יסמוך האדם על הכתיבה ולא ילמוד יותר ובודאי דהי"א לכתוב כל הדברים שבעל פה יוכל לדבר בד"ת ולכך בדורות הראשונים שהיה לבם רחבה מכי יש לומר לא ניתן ליכתב כדי שיחזור על תלמודו ומשנתו תמיד ויהיו סדורים לו תמיד ללמוד ולהביאו לידי עשיית אבל עתה עת שמתמעטו הלבבות ואילו נכרים ע"י הלימוד בע"פ מרבו והשתכחת שמם בע"פ אדרבה עת היא להביאו לידי עשייה ע"י שיהיו סדורים לו בכתיבה אע"פ שע"י זה הפתח תורתך שלא יחזור על משנתו ותלמודו תמיד כי יסמוך על הכתיבה ודו"ק: **תורה חתומה ניתנה כו'**. מהידוע כי התורה אחת גמורה היא לפי הגוזן ימי ב"ה אמנם לפי המקובלים יש בה סיפור מחולקים והוא כי סוד ונסתר של תורה מורה על שמו המיוחד כמ"ש מי שידע לצרף אותיות שבתורה כי והנגלה של התורה הוא מצות שבן מלמד האדם ח"ש מגלה מגלה כתבה ומחולקים בשינוי ענינים לפי שמקבל ובאמר חתומה הי"ם חבוונה שהיא בחיבור אחד לפי הגוזן יתברך ב"ה וק"ל: **א"ר ינאי באלי"ף בי"ת כו'**. פרש"י כלומר ר"מ עכ"ל ולפי בא"לף ב"ית לא משמע כן ויותר יש לפרש דר"ל שלא היו האותיות מחוברין בתיבות אלא כמו אל"ף בי"ת שהן רק אותיות בעלמא וכמו שכתוב בספר לפי האותיות הים מבין לכתוב השתנות וכן בסירוגין תחלת המקרא היה כותב תיבה שלימה ואח"כ אותיות שאין מחוברין ודו"ק: **פרשת טמאים כו'**. כתבו התוס' פי' בקונט' ויהי אנשים וקשה לפי' דאמר בפ"ק דפסחים שואלין ודורשין בהלכות פסח ל' יום כו' שהרי כנ"ל עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני ולפי זה איכא חודש ואלי כיון שבר"ח ניסן היה כו' וכן הקשו התוספות בפ"ק ופירשו הם פרשת טמאים שמואת שרן ונבילה כו' עכ"ל ע"ש וי"ל דחוק דכיון דשואלת מה היה בכלל פרשי כהנים שהזכיר למה לא נאמר דטומאת שרן ונבילה נמי היא בכלל פ' כהנים דשם בסדר אחד נאמרו כל פ' כהנים זה אחר זה בפי אמור אבל הכלל לקיים פרש"י ולפי מה שהוכרע קצר לפי דעת רשב"ג דק"ל פ"ק דפסחים דשואלין בהלכות פסח קודם פסח ב' שבתות וילף לה מפי הא"ח והשתא ר"ל דהכא אזיל בשיטתיה דרשב"ג ולכך ביום שהוקם המשכן בר"ח שהיו ב' שבתות קודם פסח נאמרה ויהי אנשים משום הלכות פסח ראשון משיק לכולה מלתא דפסחא דה"ט גם דפסח ב' כדמשני התם ורשב"ג איידי דאיירי במילי דפסחא משיק לה לכולה מלתא דפסחא ובזה רליי"ה שגם לפסח דורות יש לשאול בהלכות פסח ב' שבתות כדילף רשב"ג מאחודם הם נר שהיה בפסח מצרים ודו"ק: **רובה בכתב ומיעוטה**, פרש"י רובה בכתב רוב התורה כו' ולא ידענא לפי זה מאי פליג ר' יוחנן וקאמר רובה ע"פ כו' דהא ודאי משעשי' קן (הלא) לגבי כלל התורה עם מה שנדרש במדות ולספר רע"פ מקרי גם מה שחידש כל חכם בדורו כמ"ש במדרשות ולולי פירושו נראה דכל מה שילא במדרש המדות מקרי בע"פ כמו שאמרו בג"ש דאין אדם דן ג"ש מעצמו אא"כ קבלו מרבו עד משה ותו לא מידי ודו"ק: **דברים שבכתב אי אתה רשאי כו'**. לכאורה נהכי קראי איכו מוכח אלא שיש דברים בכתב ויש דברים בע"פ אבל מה שאי אתה רשאי כו' איכו מוכח מיניהו וי"ל דמשמע דכתיב בכל חדא דייק לי' וכדמייתי מתנא דבי ר"י וחדא מינייהו נקט תנא דבי ר"י **שנאמר כי ע"פ הדברים** גו'. יש לדקדק מלשון כי דמשמע נתינת טעם הלא כתב לך את הדברים גו' וי"ל לפי שהשכחה מצויה בדבר שבע"פ אם לא בזכרון דברים שנכתב וכמה דברים שיגלו' מתוך שנכתב בלשון שקודם לכך כתב לך את הדברים משום שעל דברים שבע"פ כרתי אתך ברית ואילו שיעלה ונחכם על לבך כ"א בתורה שנכתב:

הגה"ה כתיב כתב לך וכתיב ע"פ הדברים וכו'. פי' רש"י ז"ל אלמא לא נכתבה ויש תמיה דהא והא איתנהו דברים שנכתב ועליהם אומר שכתוב כתב לך ודברים שבעל פה עליהם הוא אומר כי ע"פ הדברים וצ"ל לרמוז דברים שנכתב אי אתה רשאי וכו'. וע"ק מה פירש תנא דבי ר"י שאמר אלא פתח כותב ואי אתה כותב הלכות דהיינו דברים שבע"פ

שנע"פ אי אתה רשאי לומר בכתב. ומלאה דהוקשה לו מדכתיב כתב לך את הדברים האלה פתם הדברים שנכתב איך קא לומר כי ע"פ הדברים האלה דמשמע האלה הנזכר להם בע"פ ואילו כתיב כי ע"פ הדברים כלומר אותך ברית ניחא דהא נכתב והא בע"פ ומשני דברים שנכתב אי אתה רשאי לומר על פה ולהכי כתב אלה אלה כי פעמים לומר כתב לך הדברים האלה כלומר האלה יהיו נקראים ולא באופן אחר וכי"פ הדברים שהיא החוזה שנפל פה כתב נמי האלה לומר האלה יהיה נקראים ע"פ ולא בכתב ודתנן ישמעאל דרש כתב לך הדברים האלה לומר שאי אתה כותב הלכות והוה האלה מיעוטא דוקא אלה אתה כותב אבל דברים שבע"פ שהם הלכות אי אתה כותב ולעולם פיזם בא לקרות דברים שנכתב ע"פ הוא רשאי וכן דברים שבע"פ אע"פ שאינו רשאי לכותבם אם בא לקראם מתוך הכתב רשאי וכפי זה כשאומר כי ע"פ הדברים האלה חוזר ג"כ לדברים שנכתב שאם אמר על פה רשאי הוא על פי הדברים האלה שהיו נכתב ורשאי לאומרם ע"פ עליהם כרתי אתך ברית ועם ישראל:

פיסקא מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום. מ"ט אילימא משום כבוד והא האי שיפורא דהוה מעיקרא בי רב יהודה ולבסוף בי רבה ולבסוף בי רב יוסף ולבסוף בי אביי ולבסוף בי רבא אלא משום חשדא:

מערבין בבית ישן. בני חצר שרגילין ליתן עירוב החצר בבית אחד אין משנין את מקומו ליתנו בבית אחר מפני דרכי שלום: אילימא משום כבוד. של בעל בית: והא ההוא שיפורא. של תקיעת ע"ש דמעיקרא הוי בי רב יהודה, כשהיה ראש ישיבה בפומבדיתא: ולבסוף. כשנפטר ומלך רבה כתמהו בביתו ואחר רבה מלך רב יוסף והדר מלך אביי והדר מלך רבא ורב שרירא גאון כתב בתשובתו שיפורא שופר של מדינה שהיו מתכנסין לתוכו כדנה הפטורה לבני הישיבה כמו י"ג שופרות היו במקדש: משום חשדא. שהואיל והורגל העירוב בתוך אותו הבית אם באו לשנות את מקומו סבורין לאותו הבית ולא ידעו שם את העירוב יחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב:

תוספות שיפורא. נמצא בספרי נקוני שהוקשו בע"ם קשה דבסוף פרק במה מדליקין משמע דחזן הכנסת היה מניחו בראש הגג ועוד דבי יהודה היה בפומבדיתא ורבא במחוזא אלא נראה כלשון אחר שפירש שהיו עושים נרדב לתלמידים: משום חשדא. פירש ר"ת שלא יאמרו מפני החשד שחושדים אותם לגנוב פת של עירוב אין מניחים אותו שם אבל בשיפורא ליכא חשדא שיודעים שמניחים אלא ר"ם מתוכתא לפנק לתלמידים:

פיסקא [עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום] תנא אם ליקט ונתן ביד הוי גזל גמור רב כהנא הוה קאזיל להוצל חזייה לההוא גברא דהוה שדי אופיי ונתרן תמרי אזיל קמנקיט ואכיל אמר ליה חזי מר רבידאי שדיתינהו א"ל מאתריה דרבי יאשיה את קרי עליה °וצדיק יסוד עולם: משלי י

[מנקף. חותך]: אם ליקט ונתן. ע"ג קרקע ביד הואיל ותפי לידים גזל גמור הוא: אופיי. מקלות: רבי יאשיה. מסולל הוא:

מאתריה דר' יאשיה את. לפיכך אתה נקי בדינך לפי שפסק הדם גרים ומודיען:

תוספות שדי אופיי מדקלא. פירש בקונטרס אופיי מקלות וקשה דר"כ כהנא היכי הוה מנקיט ואכיל והא לא הוה מיים לדרכי שלום ונראה כר"ח שפי' אופיי חריות של דקל הוה שדי מן הדקל ונחרי תמרי ור"כ כהנא היה סבור שלא היה חושש מן הפירות אלא מן החריות וא"ל לכא בידאי שדיתינהו וגזל נמי איכא:

ת"ר מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל ומבקרים חולי נכרים עם חולי ישראל וקוברים מתי נכרים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום:

עם מתי ישראל. לא בקברי ישראל אלא מתעסקין בהם אם מצאום הרוגים עם ישראל:

רב הונא ורב חסדא הוו יתבי חליף ואזיל גניבא א"ל חד לחבריה ניקום מקמיה דבר אוריין הוא א"ל מקמי פלגאה ניקום אדהכי אתא איהו לגבייהו אמר להו שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי אמרו ליה מנא לך דרבנן איקרי מלכים אמר להו דכתיב °בי מלכים ימלוכו וגומר אמרו ליה ומנא לך דכפלינן שלמא למלכי אמר להו דאמר רב יהודה אמר רב מנין שכופלין שלום למלך שנאמר °ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום לך וגומר אמרו ליה לטעום מר מידי אמר להו הכי אמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמתו שנאמר °ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת:

משלי ח / ד"ה א יב / דברים יא

בר אוריין. בן תורה: פלגאה. חולק על החכמים שהיה מלגלג למר עוקבא שהיה אב בית דין כדאמרינן בפ"ק:

מהרש"א *ושואלין בשלומם מפני דרכי שלום. פרש"י כל שיום ומע"פ שמטיל על שכרי שם שמים ס' עכ"ל נכאורה ה"ע לפרושי כהני דרכי שלום דלעיל כמשמעו שלא יכעד עליו שכחה אלא דמשמע ליה דכל הני דנקט בהך מתניתין דלאו מפני דרכי שלום איסור נמי איכא ולכך פי' משום דמטיל על הנכרי ש"ש ס' ומיהו לגבי דומקי מתני' ביום אידם ה"ל איסורא אחריכא משום דהוה אזיל ומודה לע"ז ודו"ק: **א"ל שלמא עלייכו** מלכי ס'. בס"פ כל הגט איכא כי האי עובדא ממש ולא הזכיר דיהיב להו שלמא דהתם לא בעי לאתויי אלא הך מלתא דעסקינן בתחום ומש"כ הכא עיקר מלתא דמייתי לה הכא אהא דכפלינן שלמא לת"ח דאיקרי מלכא והענין מבואר שמלך ישראל וכדוגמתו הת"ח עושין שלום למעלה ולמטה כדאמרינן בפ' חלק כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנא' או יחזק במעוזי יעשה שלום לי גו' וע"ז מייתי מקרא לך דוד ועמך בן ישי שלום שלום דהיינו כפל שלמעלה ושלמטה ושלום חד לעוזרך שכתן גדאי הגדוד שהן אינם מלכים כמותך וק"ס כי עזרך

עין יעקב

[illegible] **מפרנסים עניי נכרים** [illegible] **אדהכי** [illegible] **א"ל הכי אמר** [illegible]

ס' אלהיך הגם שאמרת להם בלשם אני נבחרי בודאי אין אתה בוטח בעצת האדם אבל בעזרך אלהיך:

האומר פרק ששי

מב **תניא** איסי בן יהודה היה מונה שבחן של חכמים. ר' מאיר חכם וסופר. ר' יהודה חכם לכשירצה. רבי טרפון גל של אגוזים. רבי ישמעאל חנות מיוחנת. ר"ע אוצר בלום. רבי יוחנן בן נורי קופת הרוכלים. רבי אלעזר בן עזריה קופה של בשמים. משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. רבי יוסי נימוקו עמו. רבי שמעון טוחן הרבה ומוציא קמעא. תנא משכח קמעא ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין. וכן אמר רבי שמעון לתלמידיו בני שנו מדותי שמדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר"ע:

חכם וסופר. כדאמרינן בסוטה אמרתי לו נגלה אני: **חכם לבשירצה**. כשהיה רוצה להיות נותן ונושא בדבריו היה חכם: **גל של אגוזים**. מפרש באבות דר' נתן מה גל של אגוזים אדם נוטל אחת מהן והן מתגלגלות ונופלות זו על זו כולם כך ר' טרפון בא תלמיד ושואלו דבר היה מביא לו ראיה מקרא מדרש מהלכה ואגדה הכל ביחד: **חנות מיוחנת**. חנה מוכן בה תמיד שאין החכמים צריך טורח לתקנן המתים ואביא לכם כן כל צרך אדם ללמוד מפיו מזומן לו ותלמודו ערוך בפיו: **אוצר בלום**. כך מפורשת באבות דר' נתן למה היה ר' עקיבא דומה לפועל שנטל קופתו ויצא לשדה מצא חטים קוצר ונותן בה מצא שעורים נותן בה וכן פולין וכן עדשים וכשבא לביתו בורר כל מין ומין לעצמו כך ר"ע כשלמד מרבותיו שמע דבר מקרא מרבותיו ואחריו הלכה ואחריו מדרש ואחריו אגדה כשבא לביתו אחר עליהם ועורכן עד שהיו סדורים בפיו ולא אמר תלמוד מקרא לעצמה מדרש לעצמו אבל כשנעשה חכם גדול עשה כל התורה משנעות מטבעות סדר מדרש ספרא וספרי לבדם ושנאם לעצמם לתלמידיו והלכות לעצמם ואגדות לעצמם. ונראה בעיני אוצר בלום סגור מסגירות לבקן מחילות [מחילות] (מפקיקות) כמו ששופים בסיעות גדולות ליתן חטים מכאן שעורים מכאן עדשים מכאן כמו פיו בלום ותליו מגולמות בכמרות קלוסטי"א בלע"ז: **קופת הרוכלים**. מפרש התם מה רוכל זה שבא לעיר שואלים ממנו אפרסמון עמך אומר הן פלייטון עמך אומר הן קימון עמך אומר הן כך כלך לשאול דבר במקרא משיבו וכן בתלמוד וכן במדרש וכן באגדה ואין שנה זה דומה לשל ר"ע שבתן לבו תחלה ולמד הכל מבולבל ואח"כ סדק: **קופה של בשמים**. דומה לקופת הרוכלים אלא שהרוכל מתוך שלומסתו בכך מרבה מינים יותר וקושר כל אחד בצרור לבדו להיות מוכן לשואליו: **קב ונקי**. לא הרבה תלמוד כשאר חבריו אלא מה שאמר בבית המדרש נקי הוא שהלכה כמותו לעולם: **טוחן הרבה**. שונה הרבה: ומוציא קמעא. ומפרש ליה: תנא משכח קמעא. מתלמודו: ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין. ומה ששכח מתלמודו לא שכח אלא דברים שלא נראו שהלכה כמותן: **שנו מדותי**. למדו הימני: שמדותי התרומות מתרומות מדותיו של ר"ע. נחמדים ומתוקים מתוך עיקרי משניותיו של ר"ע והיינו ברירה אחר ברירה:

תוספות חכם לכשירצה. יותר נראה מאיר ודגמא ר"מ חריף ומקשה ור' יהודה מתון ומסיק וכה"ג אמרי' בסוף הוריות: חנות מיוחנת. לשון מתון ולא"ה הגרסי מוזגת לשון זיין: בלום בקונטרס גרסי בלום גניזים כמו פיו בלום ותליו מגולמות בכמרות. ולא"ה הגרסי נסמיך כמו בגרלמים רבה משל לגלך שהיו אולדותיו נטעים ומתוקים ומעורנים:

מהרש"א רבי יודא חכם לבשירצה כו'. עיין פרש"י והוא דחוק דאין זה בכלל מונה שבחן ובמדרך פי' לכשיפתח בפתיו הא ראיה אנדרגים עכ"ל והיינו שבח ובאבות דר"נ ל"ג אלא ר' יודא חכם ול"ג לכשירצה: שמדותי תרומות מתרומות כו'. ע"ש תרומות מעשר שניתן לכהן שהיא קודש קדשים ברירה אחר ברירה אחר בגרגר והתרם המעשר לגוי כתרם ממנו תרומת מעשר לכהן וק"ל:

מי שאחזו פרק שביעי

מג **רב** עמרם חסידא כי הוה מצערין ליה בי ריש גלותא הוו מגנו ליה *אתלגא למחר אמרו ליה מאי ניחא ליה למר דלייתו ליה אמר הני כל דאמינא להו מיפך הפכי אמר להו בישרא סומקא אגומרי וחמרא מרקא אייתי ליה אינהו בישרא שמנא אגומרי וחמרא חייא שמעה ילתא ומעיילא לי' לבי מסותא ומוקמה לי' במיא דבי מסותא עד דמתהפכי מיא דבי מסותא והוו דמא וקאי בישריה פשיטי פשיטי רב יוסף איעסק ברחים רב ששת מיתעסק בכשורי אמר גדולה מלאכה שמחממת את בעליה א"ל ריש גלותא לרב ששת מ"ט לא סעיד מר נבן א"ל דלא מעלי עבדי דחשידי אאבר מן החי אמר ליה מי יימר א"ל השתא מחוינא לך א"ל לשמעיה זיל גנוב אייתי לי חדא כרעא מחיותא אייתי ליה אמר להו אהדמו לי הדמי דחיותא אייתו תלת ברעי אותיבו קמיה א"ל הא בעלת ג' רגלים הואי פסיק אייתו חדא מעלמא אותיבו קמיה א"ל לשמעיה אותבי נמי להך דידך איתבה אמר להו האי בת חמש רגלים הואי א"ל אי הכי ליעבדו קמיה דמר וליכול א"ל לחיי קריבו תכא קמיה אייתו קמיה בישרא אותיבו קמי' ריסתנא דחנקא חמתא נששיה ושקלא כרכה בסודריה לבתר דאכיל אמרי לי' *אגניב לן כסא דכספא בודדי דקא מעיייני ואתו אשכחוה דכרוכה בסודריה (אמר) [אמרי] לי' חזי מר דלא מיכל קא בעי אלא לצעורן

אמר

עיון יעקב

ר"מ חכם. כדאיתא בסוף הוריות שהי' ר"מ חכם וכדאיתא במתניתין דסוף סוטה [illegible]

רב יוסף איעסק ברחים [illegible]

אמר להם אנא מיכל אכלי וטעמי בי טעמא דחיורא אמרי לי' חיורא לא עביד לן האידנא אמר להו בדקו בדוכתי' דאמר רב חסדא אוכמא בחיורא וחיורא באוכמתא לקותא היא בדוק אשכחוה כי קא נפיק כרו לי' בירא ושדו לי' ציפתא עלוי' ואמרי ליה ליתי מר לינח נחר לי' רב חסדא מאחורי' אמר לי' לינוקא פסוק לי פסוקיך אמר לי' °נטה לך על ימינך או על שמאלך א"ל לשמעי' מאי קא חזית א"ל ציפתא דשדיא א"ל הדר מינה לבתר דנפק א"ל רב חסדא מנא הוה ידע מר א"ל חדא דנחר לי מר ועוד דפסוק לי ינוקא פסוקא ועוד דחשידי עבדי דלא מעלי:

הוו מצערי ליה. הנגדים מפני ששם חסיד ופרוש ומחמיר עליהם באיסורים: (אתלגא. דרך לאחוז לו תלה מחמת לבה כמפורש בס נצוגה ורפואתו בשרא שמיכא לבתורא וחמרא חייא פי' בלא מזגת מים כמבואר בס נגמ'): סומקא. כהוש: מזקא. מזוג במים הרבה: ילתא. אשת רב נחמן והיתה בת הכבות ואשת אב ב"ד ומבונה כדאמרי' בהעור והרוטב דרב נחמן מחכיה דבי כשלוה וכו': מסותא. מרחץ: מתהפכים. מחמת זיעה אדומה. כולא ממש על בשרא בסומקא וחמרא חייא: פשיטי. מהות שגולות: רב יוסף מתעסק. לתלגא: בירא. כדי שיתחמם ויזיע: בבשורי. לבלא קודות ומשלום: אהדמו לי הדמי דהיותא. כרוח לפני כמתי הנאמה לבתחיה אהרמו סכתיתו כלומר ערכו הכסחים: א"ל. ריש גלותא: אי הכי. משום דחשידי אלו: ליעבדו קמיה דמר. כלומר קמים במעיה דמר יקדחו שאוכל נהיתר: תבא. סלתן: ריסתנא דהנקא המתא. אמכבורייתן עלם קטן שבל כף הירך שאדם נולשו ונחנק משום דרב ששת סגי נהור היה ולא ירלא דאוכל ויחנק: נששה. משמש והרגיש באותו עלם שקל כל התחיכה וכרכה בסודרים: (ובתוכ' פירשו משום דאסכה ביה מטלא דחיורא הוא דעבד הכי והתלמוד לא פירשו עד לבסוף עי"כ): אייגנב לן כסא דכספא. שהיו רגילים לתת סוך בסודרים והלים לגזוק מהו: אמרו ליה. לריש גלותא: דחיורא. גבר בעלת שחין: מיכל אבלי. ומטעמו טעומי: חיורא לא עביד לן האידנא. לא שמשו היום באשה בעלת שחין: בדוכתא. בשר (היה נודק) (היו נודקין) במקום ריקתגא או בכף הירך ומצאהו בשר שאוא לבן: דאמר רב חסדא חיורא באוכמתא לקותא. עלאי לבן בשר שחור לקותא היא בם נבשר ונהפך השור ללבן: כרו ליה בירא. חפרו גומה סיפול בו: ושדו [ליה] ציפתא. סלים מחללת ע"פ הבור כדי שלא יבין מפניו: ליתי מר לינח. לשכב במסכנו: נחר ליה רב חסדא. עשה לו סימן כמו נחרת סוסו: א"ל. רב ששת לינוקא פסוק לי פסוקיך: נטה לך. פסוק הוא בשמואל: הדר מינה. חזר מעליה לימין או לשמאל:

מהרש"א רב ששת כו'. נקטינהו לפי שאמר כל אדם יכלו לעשות שאר מלאכות כבדות כגון לחטוב עלים כמ"ש ובוקע עלים יסכן בהם שלא היו יכולין לעשות רב יוסף ורב ששת דהוו סגי נהור ולאמר דמ"מ היו עושין מלאכות כבדות כגון בריחיא ובכשורי וק"ל: דחשידי אאבר כו'. כדאמרינן מרבה עבדים מרבה גזל ומתוך כך גוזלים חתיכה בשר והם ירלים מ"ג הוליכו לגזל ממקום אחר מאבר עד המי כדי להשלים: א"ל האי בת נ' הוה כו'. ויש לדקדק ומאי קושיא הא בעלת בת ג' וכן בעלת ה' רגלים מותרים להדיוט כדאמרי' פ' א"ט דבעלת ה' וכן בעלת ג' כוש בעלת מום אבל טרפה לא הויא והוחק לומר דמ"מ קאמר להו דלא הי"ל להקריבו לשלחן ר"ג כמ"ש הקריבהו נא לפחתך ול"ל דהיה ניכר חסר רגל ולא יד דהוה טרפה כדאמי' התם רב הונא לא שנו אלא חסר יד אבל חסר רגל טריפה נמי הוה וק"ל: וכרכה בסודריה כו'. פירש"י כל התחיכה וכדמוכח לקמן דקאמרי חזי מר דלא מיכל קא בעי כו' ותהא מוכח דמעיקרי' נמי משום טעמא דחיורא לא אכל כמ"ש בתוס' ויש לדקדק דא"כ אמאי קאמר דנגשש דהרגיש באותו עלם כפרש"י הא בלאו הכי לא היה אוכל מינה משום חיורא וי"ל דאי לאו משום הרגש אותו עלם לא היה כורכה בסודר אלא היה משליך הבשר תחת השלחן אבל מרכי' בסודר להוכיח בעלי הוה על פניהם שמבקשים רעתו כדאמ' ק גו: מנא הוה ידע מר כו'. לכאורה קשה מה שאל לו דהא איהו דנחר ליה ודאי משום הכי הוה ידע וי"ל דודאי דמשום דנחר ליה לא ירגיש בכך אבל נחר ליה שלא ישכב עד שישאלהו למה נחר לו וכשלא שאל לו ואעפ"כ הבינו בדבר היה תמיה לרב חסדא מנא הוה ידע לה מר וא"ל ע"י שלתם נחר לי הייתי מבינים דלריך שאלה ולכך שאלתי לינוקא פסוק לי פסוקיך וגו הבנתי ועוד דחשידי עבדי כו' ותדאי לא לבגודי א"ל ליתי מר אלא שאסור בו וק"ל:

הרי"ף כרכה בסודריה. פי' התוספות משום דאסכה ביה טעמא דחיורא הוא דעביד הכי והתלמוד לא פירשו עד לבסוף. וי"ל שהתוספות לא ניחא להו מה שכתב מפשטא דמלתא דהוא עלם שבל הירך שאדם נולשו ונחנק בו ולכך החתיכה בסודריה להראותה דא"כ למה הולרך לומר לריש גלותא אנא מיכל אכלי וטעמי בה טעמא דחיורא הי"ל לומר בפני ז החתיכה עם העלם מנה ליחנק בו אלא ודאי דלהכי כרכה בסודריה משום דאסכה ביה טעמא חיורא ומיהו להאי פירושא איכו מתיישב מה נששה והעלם דבשלמא מפני העלם שייך נששה אבל מפני הטעם מאי נששה דנקט טעמא מיבעי ליה ועמא הם והא הוו נששה מפני העלם וכיון דאסכה בה לישתא נתכוין בטעמא והוא טעמא דחיורא ומשום הכי כרכה לחתיכה כולה בסודריה דאי משום העלם לא היה נוטל כל החתיכה רק העלם בלבד: א"ל נטה על ימינך או על שמאלך. פי' רש"י ז"ל פסוק הוא בשמואל וי"ל דרש"י ז"ל לא בא ללמדנו מקומו של פסוק זה שלא פרט שמת אמר לשמעיה הדר מינה דמשמע חזר לאחוריך וכפי זה מה שאמר לו התינוק נטה לך על ימינך או על שמאלך ל"ל נטה מהימין ומהשמאל וחזור לאחוריך ועשה כדבריו לפי שהם אמר לו סילך או לנד ימין או לנד שמאל אין לא עשה רש כדבריו כיון שדברי התינוק הם כנבואה קטנה לכך פירש רש"י ז"ל פסוק הוא בשמואל כלומר כי שם מבואר שלא א"ל אבנר לעשהאל שיחזור לאחוריו דהא כתיב לעיל מיניה וירדוף עשהאל אחרי אבנר ולא נטה ללכת על הימין ועל השמאל מאחרי אבנר ובתוך לו ויאמר לו אבנר נטה לך על ימינך או על שמאלך כלומר נטה לך אל לד ימין או אל לד שמאל וכן א"ל כאן התינוק לרב ששת שיטה עלמו ללכת לנד הימין או לנד השמאל ומאי דאמר רב ששת לשמעיה הדר מינה לריך לדחוק שלא א"ל לחזור לאחוריו אלא יחזור מעליה אל אחד מהלדדין והוא שפירש"י ז"ל הדר מינה חזור מעליה לימין או לשמאל לממש פי' הדר מינה שלא חזור לאחוריך:

°עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שדה ושדות. שרים ושרות אלו מיני זמר ותענוגי בני קהלת ב

עין יעקב

ימר אפ"ה תגרה ובה כריש מגיד עליהם אמיה א"ל מי ימור כיון שסי' קני נסור ומגיד מפני אחרים לתכי שאל לו מי יודע: ואמרי לי' ליתי מר לינת. והא דאמרי לו כן שלא אם ילך לחדנו גם כן ישאל לגופו וי"ל ודאי חושבין סירנים שבמה דלמה ומנה כלן לפיסה לבן אחרי ליה ליתי מר לינה שיסבור דלכן סניסו אלפיחה כדי שיתשב עליו: נחר ליה רב חסדא מאחוריה. אפשר דלמר במוכה נחר ליה רב חסדא בן משום דלא ידע רב חסדא מנה דלולג ידע הוה לא איתי לו בסיים לתבילו אלא מון השמים בא לו נגרים שיסבור רב ששם אמר לו בן נבונס למליל מונו ודאמר אתי שפיר שאל לו רב חסדא מנא ידע מר וק"ל ועיין במהרש"א: ועוד דחשידי עבדי דלא מעלי. דכיון שהיו רגילים להכשיל לשנון נאמנות

בני האדם אלו בריכות ומרחצאות שדה ושדות הבא תרגימו שדה ושדתין במערבא אמרי שדתא א"ר יוחנן ש' מיני שדים הוו בשיחין ושדה עצמה איני יודע מה היא אמר מר הבא תרגימו שדה ושדתין שדה ושדתין למאי איבעי לי' דכתיב °והבית בהבנותו אבן שלמה מ"א ו
מסע נבנה ונומר אמר להו לרבנן היכי איעביד אמרו ליה איכא שמירא דאייתי משה לאבני אפוד אמר להו היכי אשתכח אמרי לי' אייתי שדה ושדתין בבשינהו אהדדי אפשר דידעי ומגלו לך אייתי שדה ושדתין בבשינהו אהדדי אמרי אנן לא ידעינן דילמא אשמדאי מלכא דשידי ידע אמר להו היכא איתיה אמרי לי' איתי' בטורא פלן כריא לי' בירא ומליא לי' מיא ומכסיה בטינרא וחתימא בגושפנקי וכל יומא סליק לרקיעא וגמר מתיבתא דרקיע ונחית לארעא וגמר מתיבתא דארעא ואתי סייר ליה לגושפנקי' ומגלי לי' ושתי ומכסי ליה וחתים לי' ואזיל:

בריכות. לרחוץ בהן בלעז: **הבא תרגימו.** בגמ': **שדה ושדתין.** מד זכר ואחד נקיבה: **שדתא.** שידה עגלה למרכב נשים ושרים: **בשידה,** בלשון מקום: **מה היא.** מה דמותה ומה טיבה ר"ל שדה עצמה ראיתי כולן ואמן איני יודע מה היא: **היכי אעביד** בלי כלי ברזל: **שמירא.** בריה מששת ימי בראשית ואין כל דבר קשה יכול לעמוד מפניו: **לאבני אפוד.** דאמרי' במס' סוטה אבנים הללו אין כותבין עליהם בדיו שנאמר פתוחי חותם ואין משרטין עליהם באיזמל בכלי במלואותם שלא יהיו חסרים כלום אלא כותב עליהם בדיו ומראה להם שמיר מבחוץ והם נבקעות מאליהן: **בבשינהו.** כפלה ביקורין נאמר לו היכן הוא: **בבשינהו.** לחכן לשון מכנס של בגדים: **היכא איתיה,** אשמדאי שאוכל לכנסו: **בטורא פלן.** בהר פלוני: **ברי אליה בירא.** כרה לו שם בור: **טינרא.** אבן: **והתמיה בגושפנקא.** בחותמו: **סייר לגושפנקיה.** בדקו שלא נגע אדם בו לגלות טוח:

תוספות איכא שמיר דאייתי משה לאבני אפוד. הכא משמע דלאבני אפוד בעי שמיר ותפיק דקדושין בני שנדה דדמא בן נתינא נקבו ממנו אבנים לאפוד והא היה כבית שני מדקאמרינן לשנה אחרת נו פרה אדומה כו' ובבית ראשון לא עשו פרה כדאמרי' סבייה עשה עזרא וא"כ היה שמיר בבית שני ואין להקשות דבפ' נחרא דסוטה תנן משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים ומשמע בהמיק בטל שמיר דהיינו בית שני מדנקט בית שמת והתם נמצא נקט בית ראשון על מילי אחריני ועוד יגדלה עדיביהו בהדי אורים ותומים וי"ל דמתני' דמשמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים והשמיר דמשמתו נביאים הראשונים היינו מסוף בית ראשון (דהתם תנים מספרם בית ראשון) בטלו אורים ותומים כו"ל שמשמדוהו מימי שלמה עד חורבן בית ראשון: א"ל איתי שידה כו'. כי לא רצו לשאול באורים ותומים כשישאלו לשאול עי' דבר אחר:

מהרש"א מיני זכר כו'. בכיוצא מלשון שיר אלא שדים לשון זכר ושדות לשון נקבה ואולי ע"פ פשט מיני כלי זמר שמיוחדים לזכרים ויש מיוחדים לנקבה' וקרוב לזה ת"י זייני זמרא לצמרא בהגן ליחי כו' ואמריית' בבית המשתיא חמרא והיינו דשרים הם כלי זמר לזכרים לויים בב"ה ושרות הם כלי זמרות לנקבות בבית המשתה וק"ל: והתמיה כו'. כדאמרי' גבי שדים שאוכלים ושותין וממתי' כבני אדם והיה ירא מגיעי' אדם בשתיתו שלא יזיקו להשליך בו סם המות ובודאי שאוכלו כמי מכסי כן בגושפנקא וה"ט ולא הכיר הכא אלא מימיו משום הכי מעשה שהתחכם בביאו לכחליף מימיו ביין:

שדריה לי' לבניהו בן יהוידע יהיב לי' שולשילתא דחקיק עלה שם ועזקתא דחקיק עלה שם ונבבי דעמרא וזיקי דחמרא אזל כרא בירא מתתאי ושפינהו למיא וסתמינהו בגבבא דעמרא כרא בירא מעילאי ושפכינהו לחמרא וטמינהו סליק יתיב באילנא כי אתא סיירי' לגושפנקא גלייה אשכחי' חמרא אמר
משלי כ כתיב °לץ היין הומה שכר וכל שוגה בו לא יחכם
הושע ד וכתיב °זנות ויין ותירוש יקח לב לא אישתי כי צחי לא סניא לי'. אישתי רוא וגגא נחית אתא שדא בי' שולשילתי סתמיה בי איתער הוה קא מפרזל א"ל שמא דמרך עלך כי נקיט לי' ואהא מטא דקלא חף ביה שדייה מטא
שם ע"ב לביתא שדייה מטא גבי כובא דההיא ארמלתא נפקת
משלי כה איהי °חננא לי' כפה לקומתיה מיני' איתכר בי' גרמא אמר היינו דכתיב °ולשון רכה תשבר גרם חזא סמיא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחיה חזא רויא דהוה קא טעי באורחא אסקיה לאורחא חזא חדוותא דהוו קא מחדי לה בכה שמעיה לההוא גברא דהוה קאמר ליה לאושכפא עביד לי מסאני לשב שני אחיך חזא ההוא קסמא דהוה קסים אחיך כי מטא להתם לא עיילוה לגבי' דשלמה עד תלתא יומי יומא קמא א"ל אמאי לא קא בעי לי מלכא לגבי' אמרו לי' אנסיה משתיה שקל לבינתא אותיב אחברתה אתו אמרו לי' לשלמה

עין יעקב

[illegible]

לשלמה א"ל הכי אמר לכו הדר אשקיוהו. למחר אמר להו ואמאי לא קא בעי לי מלכא לגביה אמרו ליה אנסיה מיכלא שקל לבינתא מחברתה אותבה אארעא אתו אמרו ליה לשלמה אמר להו הכי אמר לכו נגידו סאי מיכליה לסוף תלתא יומי עייל לקמיה שקל קניא ומשח ארבעה גרמידי ושדא קמיה אל מכדי כי מיית ההוא גברא לית ליה בהדין עלמא אלא ארבעה גרמידי השתא כבשתיה לכולי עלמא ולא שבעת עד דכבשתן נמי לדידי א"ל לא קא בעינא מינך מידי בעינא דאבנייה לבית המקדש וקא מיבעי לי שמירא א"ל לדידי לא מסר לי לשרא דימא מסירא ליה ולא יהיב ליה אלא לתרנגולא ברא דמהימן ליה אשבועתיה ומאי עביד ביה ממטי ליה לטורי דלית בהו ישוב ומנח להו אשינא דטורא ופקע טורא ומנקיט ומייתי ביזרני דאילנא ושדי התם והוי ישוב והיינו דמתרגמינן נגר טורא בדקו קינא דתרנגולא ברא דאית ליה בני וחפיוה לקיניה זוגיתא חיורתי כי אתא בעי למיעל ולא מצי אזל אייתי שמירא ואותביה עילויה רמא ביה קלא שדייה שקליה אזל חנק נפשיה אשבועתיה:

תבבי דעצרא. נודות למר : וזיקי דחמרא. נודות יין : בירא מתתאי. במורד ההר לחפש מצוחו של אשמדאי: ושפינהו למיא. בנקב השופה יין לאחריו הריק מי בור שעשין לחוך התחתון דרך נקב שנקב בשפה שבין שתי הגומות ומתוך שהעליון קרקעיתו גבוה מקרקעית התחתון ניתקו המים לתוך מלאיהן: וסתמינהו. לנקבים שבין זה לזה כדי שכשישפכו יין בעליון לא יצא ממנו לתחתון: בירא בירא אחרינא מעילאי. לגוהו של אשמדאי: וסתמינהו. מילא אותן שתי גומות עפר כדי שלא יבין אשמדאי: סתמינהו. קשמוס כדמתרגמינן סתמום פלשתים סתמונון פלשתאי : כי אתא. אשמדאי: סיריה לגושפנקיה. ומלא שלם: לא שבי ליה. לא יכול להתאפק: רא ונגא. נשתכר ונרדם: נחית אתא. בניהו מן האילן: סתמיה. כבר השלשלת קבוע לוחרו שלא יוכל הוא לגלות: הוה קא מפרזל. מתנגע ומתעקר לנתקה הימנו: דמרך. הקניים: חף ביה. מחכך בו: כובא. לריף קטן כמו כוצא דלידי: דארמלתא. אלמנה היתה דרה בו: איתהנגא ליה. למשוך מעליו שלא יחוף בו: בפה לקומתיה. נגד אחד ואתעלק מידי כתיפיו מן הבית: ולישן רכה תשבר גרם. ע"י לשון רכה שמכניס מענה רך כנגה עלמי: אסקיה. העלהו להמוהו אל הדרך: דרא. שכור. אסקיה. אל הדרך: הוא הדרותא דהוה מיגרן לה . ולא הכניסה כלה שהיו מרבים בשמחה מאד : אנסיה משתיא. שתה הרבה: נגידו מיכלא מיניה. משם יכנס מלהאכילו כי אם מעט: קניא. קנה: דמהימן ליה אשבועתיה. שמאמין בשבועתו כשנשבע לו להחזירו לו: דלית בהו ישוב. של זרעים ואילנות להתפרנס שם : ופקע טורא. מתבקע ממנו כמין חרין עד שמשליך שם זרע האילנות וגדלים אילנות שם ומתפרנסים מהם: בדקו קינא. בדקו עד שהיו בקיאין היכן יש קן של דוכיפת דאוה תרנגולא ברא : זוגיתא. זכוכית כדי שיראה את בניו ולא יוכל להכנס אלא ויצא לריך לשמיר לבקע הזכוכית: רמא ביה. שלוחו של שלמה קלא: חנק נפשיה. התרנגול:

תוספות וכתיב זגות יין ודירתם. אף ע"פ שזה הפסוק לא נכתב עדיין היו יודעין כמו אדור עושה מלאכה הי ימים נפרק לא ישפל נני יולא:

מהרש"א לבניהו בן יהוידע כו'. אולי שע"כ נאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים גו' כי גדלה פעולתו שסבר כאן שכבש בידו אשמדאי אשר ע"י זה נבנה בית המקדש שעל כן נקרא בניהו שעל ידו נבנה בית המקדש וסוף שמו וכן שם אביו הם שלש אותיות מהשם רומזים על שני השמות שעל השלשלאה ושעל העזקה שנתנו בידו: זגות ויין גו'. לא פליט בשום חכמה שהמדים מהרים ולשתות יין אבל אשמדאי שלכם חכם היה כדאמר לעיל דבכל יום סליק לרקיעא וגמר מתיבתא כו' והיה נזהר מלשתות יין מטעם שאמר דהיין ונשכב ויקם בו אבל מטעם שנגע בו אדם לא היה נאסר כיון דהוא שלא נסהו תחום אלא סתר שנאהיין לשם נכם: שדא ביה שושילתא כו'. ולא הזכיר מה טעם בעזקה דחקיק עלה ג"כ שם דיהב שלמה ונראה דגם שנכבש אשמדאי בתפיסה ע"י השלשלה דחקיק עלה השם פ"מ היה יכול להזיק את בניהו כדאמר מטה דיקלא תף בים שדייה כו' אבל ע"י עזקתא שהיה ביד בניהו לא היה יכול להזיקו וכן שכח בפירוק כשנתן שלמה העזקתא מידו לו לאזקיה ופתקיה כו': הדר אשקיוהו למחר כו'. ועל סוכה זו אמר הכתוב אתיו ואקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד גו' אמר שיכר המתאוה הוא נמתאוה לשתות צלוחה ואם אין לתצירו לשלם אמר אתיו פי' בואו ואני אקח לכם יין משלי ונסבאה יחד ודרך שכרות כמו אכל וסובא ואמר שמתאוה כך לשתיה ולא לאכילה כי שמתאוה אומר שיהיה כזה יום מחר כדקאמר הכא שקל לבינתא כו' הדר אשקיוהו למחר ומה"כ באכילה שאלטריך לפחות מתאוותו כדקאמר נגידו מיניה מיכליה ואמר הכתוב כי בגדול ר"ל בגדולי אבנים דבר זה יותר תלוי כמ"ש כל הגדול מחבירו יצרו גדול וכשנבדה דשלמה הכא וק"ל: שרא דימא מסיר ליה כו'. אולי בהאמיר ניתן ביד שר של ים שגידולו במים ולא יהיב ליה להשתמש בו אלא לתרנגול הבר לצורך פרנסתו כדמסיק ומהימן ליה אשבועתיה שאינו נותן אותו לשימוש אחר דאינו ניתן לבני אדם להשתמש בו הוא שקרין בו הרים ושאר דבר להזיק וכדמוכח התרנגול בורח שעל ידו בא ליד אדם לשמש בו חנק נפשיה אשבועתיה וקאמר דהיינו דמתרגמינן נגר טורא כו' תרגומו של דוכיפת ונפרש פי' ח"ש שאחו בתות עיין שם:

הרי"ף שדייה לבניהו יהיב ליה שושלתא דחקיק עלה שם ועזקתא דחקיק עלה שם יש לתת טעם למה הוליך בניהו לעזקתא דחקיק עלה שם והא שושלתא דחקיק עלה שם מיצטריכת לתפוס בה אשמדאי כי בכח השם החקוק בה אסר לאשמדאי שלא דמלך מלך ונקיט ליה ולהא אבל עזקתא למאי אצטריך ונראה שחשש שלמה פן יפגעו אשמדאי לבניהו ויזיקנו לכך נתן לבניהו הטבעת שחקוק עליה השם כי בזה לא יירא מפחד אשמדאי וכן מצינו בשלמה כד שקיל מיניה שושלתא בכל זמן שהיה עזקתא ביד שלמה לא הוה לו גבורתו ולא יכיל לו וכד יהיב ליה עזקתיה הא פתקיה לשלמה ארבע מאה פרסי:

א"ל בניהו מ"ט כי חזתיה לההוא סמיא דהוה קא טעי

עין יעקב

[illegible]

טעי באורחא אסיקתיה לאורחיה א"ל מכרזי עליה ברקיעא דצדיק גמור הוא ומאן דעביד ליה ניח נפשיה זכי לעלמא דאתי ומ"ט כי חזיתיה להדוא חיגא דקא טעי באורחא אסיקתיה לאורחיה א"ל מכרזי עליה ברקיע דרשע גמור הוא ועבדי ליה ניח נפשיה כי היכי דליכליה לעלמא. מ"ט כי חזיתיה להדוא חדוותא בכית א"ל בעי מיקטל גברא בגו תלתין יומין ובעיא מינטר ליבם קטן תליסר שנין. מ"ט כי שמעתיה להדוא גברא דא"ל לאושכפא עביד לי מסאני לשב שנין אחיכת א"ל ההוא ז' יומא לית ליה מסאני לשבע שנין בעי מ"ט כי חזיתיה להדוא קסמא דהוה קסים אחיכת א"ל דהוה יתיב אבי גזא דמלכא לקסום מאי דאיכא תותיה. תרחיה גביה עד דבנייה לבית המקדש יומא חד הוה קאי לחודיה א"ל כתיב °כתועפות ראם לו ואמרינן כתועפות אלו מלאכי השרת ראם אלו השדים מאי רבותייכו מינן א"ל שקול שולשילתא מינאי והב לי עזקתך ואחוי לך רבותאי שקליה לשולשילתא מיניה ויהב ליה עזקתא בלעיה אותביה לחד גפיה ברקיעא ולחד גפיה בארעא פתקיה ארבע מאה פרסי על ההיא שעתא אמר שלמה °מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש (כי זה) [וכתיב °וזה היה חלקי מכל עמלי מאי (כי) [ו]זה רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו הוי מחזר על הפתחים כל היכא דמטי אמר °אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים כי מטא גבי סנהדרין אמרו רבנן מכדי שוטה בחדא מלתא לא סריך מאי האי אמרו ליה לבניהו קא בעי לך מלכא לגביה אמר להו לא שלחו להו למלכוותא קאתי מלכא לגבייכו שלחו להו אין קאתי שלחו להו בדקו בכרעי שלחו להו במוקיה קאתי וקא תבע להו בנדותייהו וקא תבע לה נמי לבת שבע אמיה אתיוהו לשלמה והבו ליה עזקתא דחקיק עליה שם ושולשילתא דחקיק עליה שם כי עייל חזייה פרח ואפ"ה הוה ליה ביעתותא מיניה והיינו דכתי' °הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות. רב ושמואל חד אמר מלך והדיוט וחד אמר מלך הדיוט ומלך:

אסיקתיה. מה תמהת לו: ובעיא מינטר ליבם קטן. עד שיגיע שתי שערות ויהא ראוי לחליצה וידוע היה זה שמעתידה להמתין י"ג שנים: ז' יומי לית ליה. איש בעוה לחיות ז' ימים שהא למחר ימות: אבי גזא. מתחתיו היה אוצר גדול זהב וכסף טמון: תרחיה גביה. לאחר אגלו שלמה לאשמדאי תרח גבי אשמדי אימור כדאמרינן בב"ק עלך לאחר כיסרה שמואל: הוה קאי לחודיה. שלמה אגל אשמדאי: כתועפות ראם לו. להקב"ה יש לו תועפות דאומרים לגמלחתו וליפרע פורענות בשליחותו: מאי רבותייכו. שנתחכה הקב"ה בכם: עיזקתך. טבעתו היה שם חקוק עליה: פתקיה. דחהו: גונדו. לבושו: [ובגיאורי מהוה דרב האי דאמר קדו מקדם של חרס לשתות מים]: לא סריך. אינו כדבק לומר דבר אחד על שמוע כל הימים שזה אומר הייתי מלך ואינו אומר דבר שנוה אחרת: בדקו בכרעיה. שרגליו של תר דומות לגל תרנגולים: במוקיה קאתי. אינו בא לשכב יחף אלא באנפיליאות קלטכיים בלעי': מלך והדיוט. היה שלמה לא חזר שוב למלכותו:

מהרש"א אסיקתיה לאורחא כו'. לפי שדרך השדים להזיק וכו' בראו גם כו חק ביה שדיא מעה לביאת שדיא ולזה א"ל ע"ש אסקתיה לזה לאורחא שלא יהא ניזוק וא"ל שאין דרכו להזיק לצדיק כזה שהוא בן עה"ב ולזה א"ל דא"כ כי חזיתיה להאי חייא אמאי אסקתיה דהכן ידעינן ביה שהוא רשע ואמר גם זה מה"ט כי היכי דליכליה לעלמא דאתי וע"ע כי חזיתיה להדוא הדוותא כו' ובודאי אתה מלעגר בחדוותן של בני אדם ואמר שאינו כן אלא שידע במתידות דמימת האי גברא בגו תלתין כו' וכן שאנו נבנין דס"ל לתוספתא כו' דאחיכת שאתה מלגלג על מתבנה טובה לבני אדם ואמר שאינו כן אלא שמלגלג אני על שמחתן ומשתן דלשבעה יומי כמי ליתליה מסאני וכן אני חוכא על הקוסם: אלו מלאכי השרת כו'. לפי פשוטו דקאי כתועפות על האלהים לא יתכן לשון כתועפות שהוא לשון מעופפים וע"כ דרשו כי כתועפות הוא מלתא באנפי נפשיה קאי על מה"ש שנקראו מעופפים כמ"ש שרפים גו' ובשתים יעופף ויעוף מעופף וראם אלו השדים והוא מעולה שאמר הכתוב שאלו ב' כחות דהיינו מלאכי מה"ש והב' השדים כשאל הוליא ישראל ממצרים היו הם מתפלאים שם המלאכים להציל את ישראל כמ"ש ויסע מלאך אלהים גו' והשדים להזיק את המצרים כמ"ש ישלח בם גו' משלחת מלאכי רעים ולפי שהשדים דרים בארץ ועולים עד לשמים כמ"ש לעיל דסליק לרקיע דימא אותם לראם דשומד בארץ וגבהו עד לשמים ואמר לו שלמה מאי רבותיים מינן כי דודאי המלאכים יש להם מעלות רבות מינן אבל אתם כיון דאוכלים ושותים ומתים ופרים ורבים כבני אדם מאי רבותייכו מינן כו': פתקיה ד' מאות פרסי כו'. ובה"י מפורש בד"א על מעבר וימרא די' וכבש קוסן כו' שדי לותיה אשמדאי מלכא דשידי ומלך יתיה מן כורסיה כו' ע"ש ואמר שלמה מה יתרון לאדם גו' הם תחלת דברי קהלת וקיים על עלמו וזה היה חלקי מכל עמלי ר"ל שהיה מתחלה מכל עמלי שעמלתי בבנין בה"מ ע"י פעולת אשמדאי זה היה חלקי מנוט שנטרד אני ממלכותי ולא נשאר לי רק מקלי שבידי: לבניהו קא בעי לך כו'. נראה דודאי כל אותם השנים שאחר שלמה על הפתחים ד' מאות פרסה היה האשמדאי משתמש בבגדי שלמה ולא היו מכניסין בו אבל שאלו לבניהו כיון דעזקתא דחקוק עליו השם היה בידו אם אשמדאי הוא ודאי דלא בעי ליה משום איומת השם כדקאמר וכי עייל חזייה ופרח ויש לדקדק למ"ד מלך והדיוט הא כתיב מלך שלמה בירושלי' ארבעים שנה וישכב עם אבותיו

[illegible]

ת״ר אל אליה לרבי נתן אכול שליש ושתה שליש והנח שליש לכשתכעוס תעמוד על מלואך תני ר׳ חייא הרוצה שלא יבא לידי חולי מעים יהא רגיל בטיבול קיץ וחורף סעודתך שהנאתך הימנה משוך ידך הימנה ואל תשהא עצמך בשעה שאתה צריך לנקביך:

אכול שליש. מלא מעיך שליש ושתה שליש והנח שליש בנכך ריקס: ולכשתכעוס. ויעלה בנכך כעס תעמוד על מלואך אבל אם תמלא מעיך אכילה ושתיה לכשתכעוס תנקע: במבול. לטבול בתחתן או פת בין: שהנאתך. שערבה לך: משוך ידך הימנה, שלא תמלא כריסך:

[illegible]

ת״ר שלשה דברים מכחישין כחו של אדם ואלו הן פחד
תהלים לח דרך ועון. פחד דכתיב ׳לבי סחרחר עזבני
שם קב כחי. דרך דכתיב ׳ענה בדרך כחי קצר ימי. עון דכתיב
שם לא ׳כשל בעוני כחי. שלשה דברים מתישין גופו של
אדם ואלו הן אכל מעומד ושתה מעומד ושימש מטתו מעומד. חמשה קרובים למיתה יותר מן החיים ואלו הן אכל ועמד שתה ועמד הקיז דם ועמד ישן ועמד שימש מטתו ועמד. ו׳ העושה אותן מיד מת ואלו הן הבא בדרך ונתייגע הקיז דם ונכנס לבית המרחץ ושתה ונשתכר וישן ע״ג קרקע ושימש מטתו א״ר יוחנן והוא שעשאן כסדרן אמר אביי כסדרן מת שלא כסדרן חלש איני והא מעורת עבדה ליה לעבדה הלת מינייהו ומית הרוא כחוש הוה. ח׳ רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן דרך ודרך ארץ עושר ומלאכה יין ושינה חמין והקזת דם. ח׳ ממעטין את הזרע ואלו הן המלח הרעב והנתק בכיה ושינה ע״ג קרקע וגדגדניות וכשות שלא בזמנה והקזת דם למטה כפלים. תנא כשם שקשה למטה כפלים כך יפה למעלה כפלים א״ר פפא ׳למטה למטה מן הבצים למעלה למעלה מן הבצים. וכשות שלא בזמנה תנא כשם שקשה שלא בזמנה כך יפה בזמנה א״ר פפא זמנה תמוז שלא בזמנה טבת יומי ניסן ויומי תשרי לא מעליא ולא קשיא:

פחד. דאגה שחולג על דבר שנפחד כגון פיחד מגוסה לו פחד אויב וקרין איכסילא: סחרחר. מוקף דאגה: אכל ועמד מיד קודם שנתעכל מעט: העושה אותן. כולן כאחת: מעורת.כם. אנס: ומיעוטן יפה. כשיש לאדם מעט מהם יפה לגופו ורפואה ומוב שיהא לו קלת מבלא יהא לו כלום אבל רובן קשה כשיש לו הרבה: דרך. להלך בדרכים: ודרך ארץ. תשמיש: עושר. ומשמש יפה והוא קשה שמבטלו מתורה ומגביה לבבו: חמין. לרחוץ ולשתות: והנתק. לרפאה: וגדגדניות. קרינגדריא כמו זרע גד: שלא בזמנה. לקמיה מפרש: והקזת דם למטה. היא ממעטת כפלים בסלן: למטה מן הבצים. כמו ברגליו ובשוקיו: למעלה. בכתפים ובצואר ובקליבוסה:

תוספות דרך ועון. דלגת הנען אינו שוגם אתון: ה׳ קרובים למיתה אכל ועמד וכו׳. משמע אפילו עושה אחד מהן גלגד עדלא קאמר עלה דעבדינן כסדרן:

מהרש״א ׳למטה דרישא כו׳. יש לבאר בכל הני רפואות הנזכרים באלו פירקא גם בפ׳ אין מעמידין אמאי כתבום רבינא ורב אשי בתלמוד הא אמרינן בפ״ק דברכות והמוז בעירובין עשיתי שגנז חזקיהו ספר הרפואות כדי שינקשו רחמים ושבחוהו חכמים על זאת ויש ליישב דודאי ניתן רשות לרפאות ולידע רפואות כל חלאים אלא שאין ראוי לגלות כלם לכל אדם משום אינשי דלא מעלי שלא יבקשו בה׳ אלא ברפואתם והבוטח בה׳ יותר טוב להם לכתוב התלמוד גופיה הא דברים שבע״פ אסור לכותבן אבל משום שנתרבה השכחה בדורות אחרונים הותר להם לכתוב משום עת לעשות לה׳ גו׳ כדאמרי׳ בגיטין מה״ט הותרו להם לכתוב הרפואות ולגלותן לרבים כיון שא״א לזכרם בע״פ ופן ישתכחו מכל אדם ומתוך זה תראה שאין התלמוד חסר מכל החכמות כי לכל חולי תמצא בו רפואה שלימה ואמתית למבינים לשונם ואל יאמר המלעיג על חכמי התלמוד שהיו חסרים מחכמת הרפואה: פחד דכתיב גו׳. דרך שמתפחד שילא לגו ולזה אמר לבי סחרחר ע״ד לך לך אמרין בזילה סחור סחור לכרמא לא תקרב דהיינו שהכפיל תורת מרחק עלמך מכרמא כך תמיד כאן סחרחר שהלב מתרחק ממני מפחד ועי״ז עזבני כחי. ואמר דרך דכתיב ענה בדרך כחי. שגם שהוזר בגולה לירושלים כמבואר לעיל מינים א״ע הוא מתאונן על טורח הדרך עליו שמתשש כחו של אדם והתפלל על זאת ואמר אלי אל תעלני בחצי ימי גו׳. ואמר עון דכתיב כשל בעוני כחי. פי׳ פסוק׳ דלעיל עון וכמבואר נהלי קרא כי כלו ביגון חיי גו׳ ועוד כתבו

לנותה ויקצר נגיר חד ודוחק לומר דגס הסגיס סנטיד וחלך לסוחלה כחשט למלכותו שכרלה מזה שנטיד בתחלת מלכותו ולפי התרגוס שנפיד תפני שטנר של מלות ה׳ כיתא קלת דליכא למימר דנסוף שנת הלרבעים נטיד וק״ל:

(נכלן אחרים בגמרא במכייני רפואות ולא רלותי לכתבן):

ת״ר אריבל אכל בשר שור בלפת ולן בלבנה בליל י״ד או ט״ו בתקופת תמוז אחזתו אחילו תנא הממלא כרסו מכל דבר אחזתו אחילו אמר רב פפא אפי׳ מתמרי פשיטא מ״ד אמינא הו״ל ואמר מר תמרי משבען ומשחנן ומשלשלן ומאשרן ולא מפנקן אימ׳ לא קמ״ל מאי אחילו א״ר אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמות [אמר אביי] אישא דגרמי:

מכל דבר. שהוא מה לו ומתוק לחם והוכל ממכל מלחמו מנילו ליד חלי ממנו לחילו: הו״ל ואמר מר. שהתמרים יפים כיכ לגוף: משחנן. מחממות: משלשלן. משלשלות: מאשרן. מחסס כח: ולא מפנקן. לין מענגות לא הגג להיות לממנים ולחנים פתן מתוקות:

עין יעקב

[illegible]

כמנו מתוס' א"כ שכח המנון כדאמרי' פרק ב"ג סימן לעבירם סרוקין וק"ל:

הר"ף שלשה דברים מכפישים וכו'. פתח דרך מנן כתנו התוס' דרך ומנן [illegible]

הורק פרק שמיני

יד · א **אמר** רבה בר בר חנה א"ר יוחנן משום רבי יהודה בר אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות ודרך קרפיפות כדי לפוטרן מן המעשר:

דרך טרקסמון. דרך הכבוצה מחון ליכנס לפנים ודומה לי שהוא לי זכי כמו טרקסין: כדי להייבו במעשר. דקי"ל אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית שנאמר בערתי הקדש מן הבית והכ"ל לא דרך שער לחצר דרך חצירות ודרך גגות דלא [illegible]

תוספות טרקסמון. [illegible]

המגרש פרק תשיעי

יח **אתקין** רב יהודה כשטר זביני דעבדא עבדא דנן מצדק לעבדו ופטיר ועטיר מן חורי ומן עלולי ומן ערורי מלכא ומלכתא ורשום דאיניש לא אית עלוהי ומנוקה מכל מום ומן שחין דנפיק עד עצדהר חדת ועתיק מאי אסותיה אמר אביי ניגברא ומרתבא וכבריתא וחלא דחמרא ומשחא דזיתא וגפנ"א חיורא ושפיי ליה בגרפא דאוזא:

מצדק לעבדו. דיט פסיק לעבדה בלאן שום ערעור נמכירה: ופטיר ועטיר מן היורי. ופרוש ומופלג מכל מיתה כמו שנפסד מרנו: ועטיר. כמו עיטור שהוא חלוקים רק השמוש לא סתי מתרנמים לא עיטרה: ומן ערורי מלכא ומלכתא. [illegible] מלך והמלכה שלא תמא להיות מוכתב למלכות ליתא שלא היה מוכתב למלכות מקחו בטל כדאמרי' גב"ג מוכר: ורשום דאיניש. רשם סימן שעושים על העבדים כדאמרי' במסכת שבת: לא אית עלויה. וגלים אחר מן הנמכר הוא: ומנוקה מכל מום. כמו לפטים מרין דמקחו בטל: ומן שחין דנפיק עד מצדהר. מוכל מחין מילא בפניו עד שתי שנים ואלים למיקם קמיה: עד מצדהר. בלי פרקי בתי שנים והאי דקאמרי' שופק בעבדים ליכא היים סיכא דובן שמתא אבל הכא כיון דאתני מקחו בטל והא עכשיו אין לו בחין והדך שחין ימן שהולך לו חוזר עד שתי שנים לפיכך עד ב' שנים מתכה כמו שלם ילא בו אומו שחין פד שתי שנים סיהא מקחו בטל לפי שכבר היה בו כמום הזה ולא רלומו: ניגברא. [illegible] אגביל: מרתבא. פסולת כיני כסף שילא מתם במקום שמתיכין אותו נשכנת חפירתו מן הבהרים וקורין לו קוניילון: וכבריתא. גפרית: ושייף ליה בגרפא דאוזא. ומן אותו בגלם של אוזא:

תוספות ומן עלולי ומן ערורי מלכא ומלכתא. נראה לר"י דגרסי' בספר' מן ערורי ומן עלולי מלכא ומלכתא דלשון עלילא [illegible] ומעדעורי גבי מכר כל אדם. ורשום פירש נקונטרס רושם ופירן [illegible] לעבדים ולית ספרים דגרסי ורשום דאינשי פי' שאין עליו [illegible]:

אה"ב [illegible]

אמר רבי יהושע בן לוי לא חרבה ארץ ישראל עד שעברו בה שבעה בתי דינין עבודה זרה ואלו הן ירבעם בן נבט ובעשא בן אחיה ואחאב בן עמרי ויהוא בן נמשי ופקח בן רמליהו ומנחם בן גדי והושע בן אלה שנאמר °אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה בעוד יומם וגו'. אמר רב אמי מאי קרא °כי תוליד בנים ובני בנים *א"ל רב כהנא ורב אסי לרב כתיב ביה בהושע בן אלה °ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל וכתיב °עליו עלה שלמנאסר ונומר אמר להו אותן פרדסיאות שהושיב ירבעם על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל בא הושע ובטלן ואפ"ה לא עלו ישראל לרגל אמר הקב"ה אותן שנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשביה אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אמר רב חסדא [א"ר ירמיה] דריש מרימר מ"ד °וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' אלהינו וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהגלה גלות

עין יעקב

אמר [illegible]

גלות צדקיהו ועדיין גלות יכניה קיימת דכתיב ביה בגלך יכניה יהחרש והמסגר אלף חרש שבשעה שפותחין נעשו דכל כחרשין מסגר כיון שסוגרין שוב אין פותחין וכמה אלף. עולא אמר שהקדים שתי שנים °לונושנתם *אמר רב אחא בר יעקב שמע מינה מהרה דמרי עלמי תמניא מאה וחמשין ותרתי הוא:

שבעה בתי דינין. שבעה משפחות של מלכים ממלכי ישראל והכך דמלכי יהודה לא קא חשיב שהיו בימיהם של אלו ואי כב״ד אחד המלך ובנו ובן בנו וכל מלכים שקמו מזרעו אחריו קרי חד ב״ד שלום בן יבש הכריה לא קא חשיב נמי שלא מלכו אלא שנה שלימה וכן אמרי אבל עמרי אביו של אחאב על שם בית דינו של אחאב נקרא ויפני שאחאב הרשיע לעשות יותר נקרא הקלקול על שמו בימי הושע בן אלה גלו עשרת השבטים ונהנה בשמאה קרי ליה חרבה [דהיינו אומללה] יולדת השבעה שילדה שבעה משפחות לעבודה זרה: עליו עלה. משמע שלא הרשיע כשאר שמלכים בא הפורענות בימיו בחורה: פרדסיאות. שומרים: אותן שנים שלא עלו. הואיל ואין מוחה בידם הם לא עלו יצאו ולכן בשבי: וישקוד. ויממר כמו כי שוקד אני על דברי ומתרגמינן אוחי אנא: גלות צדקיהו. תרגום יונתן עשו כלום: גלות יכניה. שאף יהויכין קודם לגלות צדקיהו י״א שנה והוא היה צדקה מולך והחריב ביתו [כדי] להגלות דורו של צדקיהו בגלל בעוד שחכמי גלות יכניה קיימים שילמדו תורה ולא נגלו אחריהם לפי שרוב חכמי התורה גלו עם יכניה דכתיב בה החרש והמסגר אלף: כיון שפותחין. הלכה שהם סגורים בה שאין יודעים להשיב לבעליהם שוב אין לה פותחים אחרים: עולא אמר. היינו צדקה שמיהר להביא הרעה לסוף חי מאות ונגמים דהיינו ב׳ שנים קודם ושמשכתם דהוא בגימטריא תתנ״ב ואם שהו עד ונשנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון: ש״מ מהרה דמרי עלמא. שמכין ונשנתם דהא כתיב כי אבד תאבדון מהר:

תוספות מאי קרא כי תוליד חד דור בנים תרי דור ובני תרי דור ובנים תרי דור הרי שבעה: [תלקוט איתא בנים תרין ובני בנים תרין ונושנתם והשחתם ועשיתם הרי כאן שבעה]: ש״מ מהרה דמרי עלמא וכו׳. וא״ת נהי דמשנכנסו לארץ עד שגלו יש כ״כ מ״מ עד לא עבדו ע״ז ועוד הקשה ר׳ אלחנן דלמא תאבדון מהר אחר ונושנתם קאמר ואומר ר״י דמתחלה [מיד] היו עובדי ע״ז בפסלו של מיכה היה עמהם*:

מהרש״א שנא׳ אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה בעוד יומם גו׳. מפרש״י בספר ירמי׳ בעוד יומם בלא אונה מהרו ליטול כך כדרש במסכת גטין עכ״ל וכולה משמע ליה דדרים הכא בעוד יומם דהיינו קודם זמנם כדמסיק שהקדים שתי שנים קודם זמנו גם כי רישא דהאי קרא יולדת שבעה גומר אגלות שומרון קאי סיפא דקרא באה שמשה בעוד יומם משמע ליה אגלות ירושלים נמי קאי והשתא ניחא דקאמר רב אמי עלה קרא דהקדים הקב״ה וקאמר דכתיב כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם גו׳ והקב״ה הקדים ב׳ שנים לונושנתם כדלקמן ומהרש״ל פירש בשם גליון תוספ׳ בע״א דמייתי אז׳ בתי דינין של עובדי ע״ז תוליד חד בנים תרי ובני תרי בנים תרי הרי ז׳ עכ״ל אבל לפי פרש״י בספר ירמיה נראה פשוט כמו שפרש״י: כתיב עליו עלה שלמנאסר גו׳. ר״ל דבהדיא דהאי קרא רק לא כמלכי ישראל כתיב עליו עלה גומר דמשמע דמשום דלא עשה רע כמלכי ישראל מעכם דעלה עליו כו׳ בתמיה וקא״ל אותן פרדסיאות שהושיב ומי דהאי שעבד עבודה זרה היה הושע בן אלה כדכתיב ברישא דהאי קרא ויעש הרע בעיני ה׳ גו׳ לכך חשיב ליה בהדי ז׳ בתי דינים שעבדו עבודה זרה אבל במה שאמר רק לא כמלכי ישראל היינו שלא הושיב פרדסיאות דכתיב בירבעם ויאמר בלבו גו׳ אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה׳ בירושלים ושב לב העם גו׳ ויועץ המלך גו׳ ונסתמא שהושיב פרדסיאות על כך ואח״כ כתיב בכל מלכי ישראל שהלכו בזה בדרך ירבעם גם כן לבטל עולי רגלים וע״כ דקדק הקרא לומר בהושע שלא עשה כמלכי ישראל דהיינו לבטל עולי רגלים אבל כמלכי יהודה הרשעים במעשה עבודה זרה עשה הושע: שהגלה גלות צדקיה כו׳. ע״פ מ״ש בפ׳ חלק בקש הקב״ה להחזיר העולם לתוהו ובוהו ברשעו של יהויקים ונתקררה דעתו בדורו ובקש הקב״ה להחזיר העולם לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיהו שהיו רשעים ונתקררה דעתו בשביל צדקיהו שהיה צדיק והיינו משום דדורו של יהויקים עדיין היו החכמים החרש והמסגר בירושלים משא״כ בדורו של צדקיהו שכבר גלו כפרש״י שם ולזה אמר רב״ל בהפלתו כי מלך המולך צדקיהו שהיה צדיק לא היו ראוים עדיין לגלות אלא מ״י דורו הרשעים ראויים לגלות ואמר גם שהשקיד הקב״ה עלינו הגלות בשביל רשענו מ״מ צדקה עשה לנו כדי שתגלה גלות יכניהו קיימת שיחזיקו אותנו בתשובה ועיין בחדושים פרק אד״מ: החרש שבשעה כו׳. לעיל מייתי מהאי קרא כתיב גבי והגלה גו׳ וכל החרש והמסגר לא נאמר גו׳ אלא דאיכא לפרש ביה כפשטיה וכת״י אומניא ותרעיא אבל בהאי קרא דמפרש בהו החרש והמסגר אלף הכל גבורים עושים מלחמה גומר דלא שייך בבעלי אומניות אלא בת״ח שהם גבורים ועושים מלחמתה של תורה ועיין בחדושנו פ׳ אד״מ וק״ל: לונושנתם. לא וחשוב דכתיב במלכים גבי בנין ב״ה ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים גו׳ ויבן הבית לה׳ והבית ראשון עמד ת״י שנה הרי בין הכל תת״ל שנים תנכה מהם ארבעים שנים שהיו ישראל במדבר הרי נשאר בידם תת״ב שנים משנכנסו לארץ עד חורבן הבית ולמה אלו שהו תתנ״ב שנה בארץ היה מתקיים בהו כי אבד תאבדון גו׳ כפרש״י ובסוף מסכת מגי׳ ולאבדתם בגוים כאבדה המתבקשת היינו למאי דהקדים ב׳ שנים אבל אילו שהו עד זמנם תתנ״ב שנה היה כתמלאת סאתם והיו נתחייבו כליה ואבדה גמורה ח״ו והיינו צדקה עשה לנו דהיינו אבדה המתבקשת ועיין עוד בזה בחידושינו פ׳ אד״מ:

הדר״ף ש״מ מהרה דמרי עלמא וכו׳. בתוספות הקשו שתי קושיות לבאורה כשתירצו דמיד היו עובדי עבודה זרה בפסלו של מיכה ופי׳ מילנו קושיא האי ועדיין לא תירצו מה שהקשה ר״א אלחנן דילמא דתאבדון

עין יעקב

[illegible]

דהלכדון מהר אחר ומשנתם קאמר והדבר נכון דהא נהר הגליל דכיון שמ"מ ועפ"תם פסל הוא על פסלו של מיכה שעבר ג"ם הא לא היה אחר ומשנתם אי"כ מ"ם העדותי בכם כי אנד תלכדון מהר הוא אחד כפסל שיעבדוהו והיינו לאחר ונשנתם אלא יהודי אחר שעברו לפסל ובג"נו בעגלה בגיהם תנן ומשנתם ס"ם מהרה דמלי עלמא תמני תלתא ושמנין ותרתין הוא ואפשר לומר עוד דכיון דכתיב אנד תלכדון מהר מעל הארץ אשר אתם עוברים את הירדן הרי שמהר הוא ביום שעברו את הירדן:

תניא היה רבי טרפון אומר בל מקום שאתה מוצא אנוריאות של עכו"ם אף ע"פ שדיניהם כדיני ישראל אי אתה רשאי להזקק להם שנא' "ואלה המשפטי' אשר תשים לפניהם ולא לפני עכו"ם ד"א לפניהם ולא לפני הדיוטות:

אנוריאות. אסיפות כמו אגר נקין: לפניהם. קאי אשמנים זקנים שעלו עמו להר קודש ומתן תורה כדכתיב ואל משה אמר עלה וגו' ואף ע"ם שבמכתבם פרקם זו לאחר מתן תורה קודם מ"מ כאמרים ובנגה המזבח והעלו עולות והשלמים ובאותו דם ככנסו לגרים: (ובתוספות כתוב בשם ר"י דהאלהים מובא דכתיב בפרשה קאי דמאלהים כפקא לן מומחים):

אכלה בשוק גירגרה בשוק הניקה בשוק בכולן רבי מאיר אומר תצא ר"ע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה א"ל רבי יוחנן בן נורי א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו שיושבת תחת בעלה והתורה אמרה "כי מצא בה ערות דבר ולהלן הוא אומר "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר מה להלן דבר ברור אף כאן דבר ברור:

גירגרה בשוק. שהלכה כמויית גרון: מוזרות בלבנה. נשים המוות בשוק לאור הלבנה ודיבן לנשים שיותם בבעלות ולדבר בחמודות שבעיר: לא הנחת וכו'. שים אורגים מוליאים קול בחגם ברנת מונגט:

תוספות אכלה בשוק גירגרה. אומר ר"י דאיירי ספיר בקלא דקודם גישולין שינא עליה קול זה ומדברות עליה למנו קודם שניסת לבית: א"ל רבי יוחנן בן נורי א"כ לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה כהן שהרי הוא אינו יודע במה סדברו עליה קודם ומה יש לה לעשות:

[משנה] ב"ש אומר לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה דבר ערוה שנא' "כי מצא בה ערות דבר וב"ה אומר אפילו הקדיחה תבשילו שנאמר כי מצא בה ערות דבר] ר"ע אומר אפי' מצא אחרת נאה הימנה [שנאמר "והיה אם לא תמצא חן בעיני]: [גמרא] במאי קמיפלגי בדר"ל דאמר ר"ל כי משמש בד' לשונות אי דלמא אלא דהא ב"ש סברי [והיה אם לא תמצא חן בעיניו] כי מצא בה ערות דבר דהא מצא בה ערות דבר ור"ע סבר כי מצא בה ערות דבר אי נמי מצא בה ערות דבר:

[הקדיחה. שרפה או ע"י אור או במלח כמו כי אש קדחה באפי: ערות דבר. לב"ה משמע לאו או ערוה או שאר דבר סרחון: ר"ע אומר אפילו. לא מלא בה ערוה ולא דבר]: כי משמש בד' לשונות. במקום ד' לשונות הללו נכתב כי בתורה במקום אם במקום פן במקום אלא במקום אשר במקום אם כמו כי יעלה בקרבך כי יקרא כי תרצה תמור וגו' במקום אלא לפתור דבר האמור למעלה כמו לא כי במקוה וכן ולא הקפון את ידך כי פתוח תפתח וגו' במקום פן כמו כי תאמר בלבבך רבים וגו' לא תירא מהם וגו' וכן כל כי הסמוכים לאף אף כי תאמר לא תסורו אף כי אכלי אעשם כולן מדרשן בלשון תימה וכו' ועוד משמש בלשון דהא דסיים אשר או מפני כבר ליתן טעם כמו לא לקחתי כי ירלה כלומר מפני שירלה וכן כי יצא אלי העם לרחם אלהים מפני שבא אלי העם וכולהו מתרגמינן אלי בלשון אלו בלאו ומוס כל לשונות כי בעברי ואם בלת וכו': דהא מצא בה. מפני שמלא בה [הא לאו הכי לא יגרשנה וב"ה נמי הכי משמע להו לשון מפני שמלא בה] או ערוה או דבר ואם לאו לא יגרש הילכך לא המלא חן דקאמר קרא היינו מפני שמלא בה כדמפרש ב"ה ולא משום חן של כי: ור"ע מפרש ליה לאו כי בלשון אם הילכך הרי מילי כיכסו אם לא המלא חן של פי בעיניו ואם מלא בה ערוה דבר:

תוספות כי משמש בד' לשונות. מה שפי' בקונטרס דכי הגא וכי יגיאך וכי בא סוס כולן משמשין בלשון דהא דהיינו שישמשו במקום אם דהא ודלי פניאם סקניה לאחך וכן ודאי בא סוס פרעה ונראה לר"ת דבחכם דמק דהרגה אם משמשין בלשון זה כמו אם תקריב מנחת בכורים אם כסף תלוה עד אם כלו לשתות אם יהיה היובל לבני ישראל כולן הם לשון ודאי:

תניא היה רבי מאיר אומר בשם שיש דעות במאכל כך יש דעות בנשים יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו וזו היא מדת פפוס בן יהודה שהיה נועל בפני אשתו ויוצא ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו וזו היא מדת כל אדם שמדברת עם אחיה וקרוביה ומניחה ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו ואוכלו וזו היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק "ופרומה משני צדדיה ורוחצת עם בני אדם עם בני אדם ס"ד אלא במקום שבני אדם רוחצין זו מצוה מן התורה לגרשה שנאמ' "כי מצא בה ערות דבר וגומר ושלחה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר הכתוב קראו אחר לומר שאין זה בן זוגו של ראשון זה הוציא רשעה מביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו זכה שני שלחה

עין יעקב

[illegible] תניא פי' ר"מ אומר כשם שדעות במאכל [illegible] הכתוב [illegible] שזה הוליא רשעה [illegible]

גיטין

שלחה שנאמר ושנאה האיש האחרון וגו' ואם לאו קוברתו שנאמר או כי ימות האיש האחרון כדאי הוא במיתה שזה הוציא רשעה מביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו כי שנא שלח ר' יהודה אומר אם שנאתה שלח ר' יוחנן אומר שנאוי המשלח ולא פליגי הא בזוג ראשון הא בזוג שני דא"ר אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר [אתה] בגדת בה והיא חברתך ואשת בריתך:

יש דעות במאכל. דעות בני אדם חלוקות בהקפדותיהן על נשותיהן ומשל יש שהוא איסטניס ויקץ במאכל שנפל עליו זבוב ויש שאינו איסטניס כ"כ ויש שאינו איסטניס כלל כך דעת בני אדם חלוקים בפריצות יש מקפיד על פריצות מועט ויש שאינו מקפיד כל כך ויש שאינו מקפיד כלל: **פפוס בן יהודה.** בעלה של אשה אחת היה וכשיוצא מביתו נועל דלת בפניה שלא תדבר עם כל אדם ועדה שאינה הגונה היא ש במתוך כך איבה נכנסת ביניהם והלכה מתחיו: **ופרוצה משני צדדיה.** אבל אלילי ידים כדרך אחרויות שנלרפת בנכון נראה מלדין: **עם בני אדם סיד.** א"כ תגלים לדבר בצנע היא ואסורה לו: **במקום שבני אדם רוחצים.** והיא נכנסת לרחוץ להר ילותם כבהם לנפים נגדיהם: **כי שנא שלח.** פסוק הוא בנבואת מלאכי: **אם שנאת שלח** כו' **אם שנאה.** כלו לפני המקום בלא כנים: ולאו דגרסי בסוי המשלח הו בנמעתי בסוי המבלה לפני המקום ואפילו לניה נסי דלא כייפיק בלא להוציא מיהו בסוי הוא: **זוג ראשון.** אבה נעורים ונה מפתתי קרא כדכתיב נערים אבה נעוריך וכתיב והמרמס ברחמכם תלבה נעוריך אל יבגד:

תוספות עם בני אדם סיד. פי' נקוטפים א"כ תגלים לדבר מותם היא ואסורה לו ופותם לערבם ולא מנוה וקמה דהא פוה נבוק ויוצאת ולבה פרוצה נמי פותה לערבם ולא מנוה דנפי' היא נבוטם אי כונרת על דם יהודית מותר לקיימה או לא ולא אפסיכא ולהבאי לא פריך [נמי] עלים וי"ל דכיון דנפיה נוספה לא סרי אלא תדינק קאמר בפיר דמנוה לערבה אבל ש מותה לערבה מן התורה ועוד יש לפרש דוסלם עם בני אדם סיד לפני אדם רע אינו פותל זה מלאמור או אמה קלה בנקלום אינה עומה כן: הכבות קרא אמר מתוקמא לפילו כניה ולמרות קאי ע"כ: (המגיה נזה תנים ת"ש סולקים נפרי הבנוק כי מלא נם ערוה דבר ב"ש אומרים לא יגרשנה אלא אם כן מלא בה ערוה ותיא אומרים אפילו הקדיחה תבשילו. וקרא מבמע להו לב"ה הכי כי מלא בה או ערוה או סאר דבר סרטן. וכוונת התוספות לייבג מאמר זה הוציא רשעה מביתו אפילו לב"ה ולתקן זה המאמר דקאי על ערוה ולא על דבר ר"ל אם גרשה בשביל ערוה):

הגה"ה ופלפה מניתו ידלתם והיסם לאיש אחר הכתות קראו אחר. וכ"ת סינה כבגירסה מסמם ערוה מהכתות קראו אחר לפי שנסלה אבל אם גירבה מחמת סאקריסה תבשילו לב"ה או שמלא אחרת נאה כימנס לר"ע סיכי קראו הכתות אחר ומה שכתבו התוספות הכתות קראו אחר מתוקמא אפילו כב"ה ולמרות קאי כלו' דלפי' לב"ה דוכרים לא אבתו על באקדיחה תבשילו מ"מ יש נעמים דוכרים לא אבתו משום פרוץ ותהוא דמגים הפים ערוה כתיב מביד והיסם לאיש אחר סהכתות קראו אחר זהו פירושי אבל עכל מקום אינו מתיישב כיון סהכתות מדבר לב"ה ולר"ע נתברם או מבים נרי או תמום ותר בהקדיחה תבשילו איך יתקיים יהם והלכם והיסם לאיש אחר בקראו הכתות אחר ונשם לייבג דכל הגופא אבם מתגרבת קראו הכתות אחר מפום דלא חקר ודרש על איזה דבר נתגרבה בהיים לו לחוס בחלה נתגרבה המחמת ערוה וכיון בלא חקר ולא כבם ונסלה נדחי מהוא אחר כיון מהוא הולה להסילה אף עים מלפפר מנתגרבה ומתמת ערוה ואינו ממן לב לכלום: כי שנא שלח רב יהודה אמר בנלאת שלח ורי יוחנן אמר אם מנולם שלח. ופרמיי ז"ל אם מנולתם שלח נר"ע ולם מנולה היא לפני המקום בלא בנים ואים דגרסי מסוי המתבלם חו מנומתי מסוי המבלה לפני המקום ואפילו לנים. יש לדקדק מה בפי' רשיי ז"ל ואם מנולה בלא בנים דהא לב"ע היא דחוקא גלם מנלאי מלם פליגי ב"ש ות"ה ור"ע אבל נבנואה שלח הוי לר"ע ולב"ש נמטלה נמעמים (יבלה לא בל בין הסימני) לא מחוי לך נהא בין נזות ראשון לבני (ופריכא במלם לא יבלם בין נראמון בין נבני) ולר"ע יבלם בין נזות ראשון בין נבני אפ"ם מלינה מטלה ממעמים ועוד נגמר במלי איירי מתני' אי איירי נזות ראשון א"כ תני יהודה ורי יוחנן ואמרי אב בנאבם בלם כזות בני עקא אתי דלא כנים ודעיק ובנים נמי לא אפי

מהרש"א אם לבו לגרש כו' קרי עליה אל תחרוש כו'.

עין יעקב

[illegible]

והאי אמרה רוקא מטלה למקום אבל גמילי אסרינא אם מגאחר לא תבלם אלא שאמי לנו בין בזוג ראשון לשני ומי איירי מתני׳ בזות שני רוקא א״כ אתו כב״ש ור״ע ואפשר דרבי׳ קאמר לבי״ד דלא שאני לן בין בזות ראשון לשני ור׳ יהודה דאמר אם מגאתי שלא נכל הזונים כרי כר״ע ור׳ יוחנן דאמר מעשה שלא רוקא אבל אם מגאתי לא מגלה כרי כב״ש רוקא ולמאי דמסיק דלא פליגי דשלא מגרי דאם מגאתי שלא בזות ש... בזות ראשון רוקא הוו מרווייהו כב״ה ור״ע ומשמעות דרכם... דבר יהודה ור״ע קרא אם מגאתה שלא ורבי יוחנן דרש... שני סמעלה ולזה כיון דשני כלשון למר פסוק הוא בכבר... דלא פליגי אלא נדרשת סכות דמלאכי:

הדרן עלך מסכת גיטין.